ENCHIRIDION

CHRISTIANAE INSTITVTIONIS

in Concilio Prouinciali Colonienſi editum, opus omnibus ueræ pietatis cultoribus longè utiliſsimum.

IN QVO HAEC CONTINENTVR

Expoſitio Simboli Apoſtolici.

Aſſertio et doctrina de. 7. Eccleſiæ ſacramẽ.

De *ratione ac modo orandi* Deum, *cum expo-ſitione orationis* Dominicæ,

De *naturá, diſtinctione,* vi, *ac uſu* legis, *cum ſubiuncta* explicatione Decalogi.

Venetijs, apud Ioannem Franceſium.

1 5 4 3

PIO LECTORI SALVTEM.

ENchiridion doctrinæ Chriſtianæ, quod uobis in Concilio noſtro prouinciali nuper polliciti ſumus, præter inſtitutum noſtrum in iuſtum exijt uolumen, quod tandem, deo authore, reddimus. Maluiſſemus certe ſi licuiſſet, Enchiridij metas nequaq̃ excedere, uerum cum in progreſſu experiremur, res quaſdam maximi momẽti, q̃ in præſentia, quorundã nouatorum curioſitate ſumma cũ eccleſiæ iactura cõtrauertuntur (ueluti ſunt illæ, de authoritate eccleſiæ, de hoĩs iuſtificatione, de ſacrificio miſſæ, ac ſimiles cõplures) tam paucis explicari nõ poſſe, ut libellus intra Enchiridij anguſtias cõtineretur, Et tñ ueſtra omnino referre ſentiremus, ut hæ res ad catholicæ eccl'iæ ſnĩam diligenter expenderentur, ac q̃ fieri poſſet explicate traderentur, qđ alioqui omnis noſter labor nullũ fructũ facturus uideretur, potius uiſum eſt, libro ꝑ nos ædendo aliud nomẽ à iam deſignato indere, q̃ committere, ut uos ignoratis illis, q̃ ſine graui periculo, præſertim hac tẽpeſtate ignorari nõ poſſunt, nõ ſolum ipſi impingeretis, ſed & populũ uobis cõcreditũ in eandẽ ruinã uobiſcum traheretis. Quamobrẽ ne uel hinc quiſpiã anſam calũniandi arripiat, ꝑ nos plane licebit, ut qui hũc quẽ damus librũ ob ſui magnitudinẽ Enchiridion propriæ uocari ac inſcribi nõ poſſe arbitrabitur, is eundẽ aut Inſtitutionẽ doctrinæ Chriſtianæ, aut Cõpendiũ Chriſtianæ inſtitutiõis, aut ſi malit alio quolibet noĩe appellet, modo tñ operã noſtram boni cõſulat, & q̃ pro noſtra exigitate in mediũ adferimus ſic accipiat, tanq̃ ab eo ꝑfecta, qui nõ ſuæ, ſed cõi eccleſiarũ ſibi cõmiſſarum utilitati in ſolius Chriſti gloriã tantiſper ſaltẽ proſpicere uoluerit, donec generali Cõcilio publicis totius eccleſiæ rebus prope collapſis

ſalubrius fuerit prouiſum. Erunt, ſcimus q̃ plures, qui hunc conatum noſtrũ, uel non probabunt, uel ẽt arrodent ac reprehendent. Quidã enim prophanã eruditionem ac uenuſtam ſermonis elegantiã requirẽt. Sed hi ſciant, hæc nos non delicatis hominibus, ſed noſtris parochis, alijſq; uerbi dei miniſtris ſcripſiſſe. In quibus Paulus nõ decorũ aut uenuſtũ ſermonis ornatũ. ſed tãtũ rerum diuinarũ ſcientiã deſiderat. Quoſdam ẽt offendet, quod quædã partius attacta ſint, q̃dam fuſius forſan q̃ par erat tractata. Rurſuss, qď quædã non minus q̃ quæ tradita ſunt cognitu neceſſaria, præterita uideantur. Qui tñ uel hinc nobis placidiores euadẽt, ſi intelligãt nos nõ perfectũ aut abſolutũ aliqď opus fuiſſe molitos, ſed qualẽcunq; ſaltem opẽ eccleſijs noſtris afferre uoluiſſe, qua ſe aduerſus graſſantẽ hac tẽpeſtate ueterũ ac nouarũ hæreſeon peſtẽ, ueluti præſenti quodã antidoto ſeruarent ac tuerentur, donec ſcilicet Cõciliũ illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis ſuccurreret ac ꝓſpiceret. Quidã deniq; erũt qui in ſñiam noſtrã nõ ubiq; diſcedẽt, Quin ẽt quædã ueluti ab eorũ paradoxis nuperius inuectis diſſonãtia ſuo more reprehendent. Qui tñ ut ſpes eſt, nos mitius excipient, Tum qď toto ope nullũ hoĩem cuiuſcũq; tãdẽq; ſectæ ſit, noĩatim ꝑſtrinxerimus, ſed tantũ doctrinã nobis minime cõprobatã, nõ tam libere q̃ modeſte reiecerimus, ac eius loco doctrinã hactenus receptã ſimpliciter ac bona fide reponere ac cõfirmare ſimus annixi, adeo ut eam ẽt apud aduerſarios repertã, ſuis propemodũ ipſorũ uerbis efferre nõ abhorruerimus. Tum quod nemini (deus nobis teſtis eſt) male uelimus, qui tñ eccleſiæ Chriſti ac ſibi bñ uelit, nihil magis optãtes, q̃ ut pacatis diſsidijs, oẽs in unitatẽ catholicæ fidei ac profeſsionis in Chriſto Ieſu quãq; coaleſcamus. Qď ſi nihiloſetius quidã aduerſus nos cõtẽtioſi eſſe pergãt, hos admoni-

toſ eſſe uolumus, ne ſimul & operã & oleũ perdãt, quod tales, tametſi ſuã quoq; maledicẽtiã ĩ nos libellis q̃uis famoſis exerere ac ſtringere ĩ animũ inducãt, nullo dignabimur reſpõſo, cõtẽti illis opponere tam ueterũ q̃ recẽtiorum orthodoxorũ patrum dogmata, ac v̄lem totius eccl'iæ, non huius tantũ, ſed oĩum tẽporum, catholicum cõſenſum. Nos enim in hac inſtõne, nõ noſtro ingenio, uel induſtriæ ſumus innixi, ſed ſanctorũ Patrũ (q eccleſiam à primis, ut dici ſolet, crepũdijs in hæc uſq; tpa, & doctrina, et exẽplo illuſtrãrũt) ipſiſſimã ut ſperamus mentẽ in diuinarũ ſcripturarũ (q̃rũ ſacroſancta ac inuiolabilis eſt authoritas) interpretatione & intellectu, ubiq; libẽter ſequuti ſumus, eorũ nõ ſolũ ſn̄ïas, ſed & cũ licuit ipſa uerba trãſcribẽtes. Quãobrẽ quis nõ uidet eoſipſos, nõ nos futuros, q impetentur? quos certe neceſſe nõ eſt, ut nos ab iniuria uindicemus, qd' ipſi ad ſua, quin potius v̄lis ac catholicæ eccl'iæ (aduerſus quã, ne portæ qdẽ inferi quid ualebũt) dogmata tuenda ac defendẽdã, nullo egeãt defenſore. Interim hoc ubiq; cõteſtatũ uolumus, ut quæcũq; ĩ hoc uolumine ueluti à nobis profecta uidebũtur, nõ ut pertinaciter dicta, ſed potius, ut q̃ Apoſtolicæ ſedis ac inſtãtis Oecomenicæ ſynodi iudicio penitus ſubmiſerimus, habeantur. Supereſt; ut uos Parochi noſtri ac cæteri uerbi miniſtri, qui eccl'ijs moderandis eſtis deſtinati (uobis.n. potiſſimum hic labor noſter paratus eſt) hanc inſtitutionẽ noſtrã diligẽter euoluatis; ueſtraſq; cõtiones ad illius præſcriptũ exigatis, ac toti ĩ hoc ſitis, ut diſciplina cœleſti formati, ſectas cõprimatis, errores eradicetis, ueritatẽ euangelicã doceatis, ac eccleſiaſticã unitatẽ in uinculo pacis conſeruetis, quo à ueſtrum miniſterium (cui eſtis alligati) nomẽ bonos & gloria dei Opt. Max. ubiq; amplietur ac illuſtrẽtur, & homines quamplurimi ad ſalutis æternæ cõſortiũ adducantur.

TABVLA ENCHIRIDII
chriſtianæ inſtitutionis.

A Deo qd poſtulādū. 256
Abraham quomodo continentiſsimus. 265
Abrahæ poligamy & Iohānis uirginis, par meritum. 266
Abſolutio ſacerdotalis quærenda eſt, & non tantū fraterna remiſsio. 157
Abſolutio in foro dei & iudiciali non eſt eadem. 195
Abſolutio & ligatio ſacerdoti æqualiter demandatæ. 183
Abrenuntiatio in baptiſmo eſt trina. 54
Abuſus corrigendus, non res pia mutanda. 108
Abuſus indulgētiarum. 191
Abuſus matrimonij uehemēter cauendus. 285
Abuſus reliquiarum quo modo tollendus. 386
Abuſus circa imaginum uenerationem corrigendi. 387
Abuſus ſacramentorum ſanctitati nihil detrahit. 243
Acolythorū officiū quale. 245
Acolythus q̄uo ordinabat. 245
Accuſare publicum latronem, non eſt peccatum, 338
Actio miſſæ conſtat fidei exercitijs. 82
Adam & Euæ coniugium, grāde miſterium. 261
Adam matrimonialis myſterij non ignarus fuit. ibidem
Adam quale nomen uxori ſuæ indiderit. 262
Admonitio generalis Confeſſario ſeruanda. 239
Adulti baptizati q̄uo ſe olim baptizabant. 56
Aduerſa huius mundi patienter ferenda ſunt. 349
Aduentus Chriſti, ſeruatoris noſtri, duo. 21
Aduentus domini dies nobis ignotus. 23
Aduentus dn̄i ſecundus ardenter deſiderandus. 322
Adultera uxor qd timeat. 67
Afflictiones patiēter latæ ſunt ſalutares. 15

172

Affectus erga baptiſmum qualis eſſe debeat. 58
Affectus qualis eſſe debet in ſuſceptione confirmationis. 69
Affectus eucha. petētibus qualis eſſe debeat. 115. et q̄ ad hāc digne ſumendam requirātur. ibidem, & infra.
Affectus cōfitētis, qualis ad ſacerdotem eſſe debeat. 231
Affectus contrahentium qualis eſſe debeat. 286
Affectus pnīæ donū dei. 128
Affectu quali Ordines ſint ſuſcipiendi. 258
Affectus bene uiuēdi oranti neceſſarius. 303
Affectus Iudaicus ī orādo. 305
Affectus æthnicorum in orando. ibidem
Affectus hominum carnaliū in dimittendo. 341
Affectus quis circa imagines habendus. 388
Agnes uirgo qūo triūpharit. 111
Altaria, quam ob cauſam thurificentur. 404
Amen quid ſignificet & qualis ſit uox. 45
Amen, uox eſt ſermonem confirmantis. 350
Ambr. ſtatuit priuatam cōfeſſionem. 182. & . 184
Amor dei, amori parētum anteponendus. 414
Ancillarum officiū erga dominos ſuos. 237
Anabaptiſtæ dānātur, paruulorum negantes baptiſmum. 51
Anabaptiſtæ hæreſum antiquarum innouatores. 119
Anabaptiſtarum error circa matrimonium. 267
Anabaptiſtæ cum Nouationis ad metham rediguntur. 339
Analogia baptiſmi ad circumciſionem. 51
Animæ piorum nomine uirginis recreantur. 13
Anima ſancta poſt hanc uitam perpetuis ꝑfruetur bonis. 45
Annuli ſimilitudine pulchra introducuntur. 46
Antiſtites & præſules unde dicantur.
Anus decrepitæ quomodo ſint informandæ. 239
Appetēdi uis ī hoīe uitiata. 86

Apoſtolis ſunt claues traditæ. 164. ſed quales fuerint. 165
Apoſtolus denegat plebi ordinandi poteſtatem. 242
Apoſtolicæ epiſtolæ, meminerunt epiſcoporum & diaconorum. 243
Apoſtolorum canones collecti per Clementem. 245
Apoſtolus docet matrimonium eſſe ſacramentum. 278
Aſſertio ſtatus animarum poſt mortem. 106
Aſtra & planetæ cur à deo creata. 302
Aqua benedicta cur die dominico ſpargatur.
Aqua, quid ſignet in baptiſmo. 52
Archiepiſcoporũ officium. 101
Arre gratiæ, certificamur eos eſſe filios dei. 365
Authoritas eccleſiæ ꝓpter malos prælatos non diſperit. 29
Authoritas clauiũ par eſt. 36
Authoritate diuina imponitur ſatisfactio pro peccatis. 188
Author cœleſtis Hierarchiæ pulchre defenditur. 245
Auium more nobis omnibus laborandum. 333
Authoritas ſtatuendi eſt apud præſides eccleſiæ. 420
Baptizati, quomodo uiuere debeant. 42
Baptiſmi uocabulum quid ſignificet. 50
Baptiſmus ianua in eccleſiam dei. ibidem
Baptiſmi partes quæ ſint. ibid.
Baptiſmi uerba exponuntur. ibidem
Baptiſmus, fœdus dei cum homine & hominis cũ deo. ibi.
Baptiſmi cerimoniæ. 53
Baptiſmo adhibetur exorciſmus. ibidem
Baptizatus concupiſcentiæ fomitem ſeruat, 54
Baptiſmi uirtus præcipua. ibi.
Baptiſmi uis tota uita exercenda. 58
Baptiſmo commorimur Chriſto. 52
Baptiſma eccleſiæ eſt unicum. 120
Baſis fidei reſurrectio mortuorum. 44

Baſilius confirmat confeßionem ſacramentalem eamque totius eccleſiæ conſenſu ſtabilitã ac receptã. 174
Benedictiones priuatæ bonorum & malorum quomodo differant. 234
Benedicere priuatim & publice, differunt, ibidem.
Benedictio ſacerdotalis in matrimonio.
Beneficia Chriſti in miſſæ ſacrificio illuſtrantur. 109
Benignitas dei in quo oſtenſa ſit. 147
Bellum gerere an Chriſtianis liceat. 429
Bonũ matrimonij proles. 284
Bona temporalia cui tribuat mundus. 332

CAnonem ſacrum eccleſiæ hoſtes inſectantur. 82
Canonis expoſitio pia, et germana. 100. et infra
Canon uindicatur ab aduerſarijs. ibidem
Canon pulcherrime explicatur. 107. et infra
Canon omnem meriti humani præſumptionem excludit. 108
Canon generalis: Omnes utriuſque ſexus &c. explicatur. 172
Canon non ligat peccatorem, ut certo tempore cõfiteatur ſacramentaliter. ibidem
Canones appellationum collecti per Clementẽ. 245
Hi canones etiam per ſextam ſynodum agniti. ibidem
Canon Euariſti de matrimonio. 280
Calumnia quorundam aduerſariorum detegitur. 108
Cantica canticorum eſt canticum nuptiale. 261
Cauſa inſtitutionis matrimonij. 260
Carnalis commixtio trifariam in coniugio adhibetur. 284
Caro domini quomodo manducetur. 76
Caro habet ſuam uoluntatem. 326

Caſuum reſeruatorum origo. 162
Caſtitas triplex. 437
Cã efficiens iuſtificatiõis. 209
Cauſa formalis ipſius iuſtificationis. 211
Cauſa dilectionis inter uirum & mulierem, quæ. 278
Cœli & terræ appellatione quid contineatur. 313
Cœlum & terra ſimul facta. 409
Cenſura de matrimonijs clandeſtinis. 270. & 281
Cenſuræ non ſunt ſpernendæ. 419
Cerimoniarũ finis qs ſit. 36
Cerimoniæ ſunt eccleſiæ uehemẽter neceſſariæ. ibidem.
Cerimonias diuus Paulus approbat. ibidem.
Cerimoniæ circa baptiſmũ. 53
Cerimoniæ eccleſiaſticæ uetuſtiſſimæ. ibidem.
Cerimoniæ eccleſiaſticæ quomodo æſtimandæ. 308
Cerimoniarum regula. 309
Cerimonia ſabbati cedit charitati. 405
Cærei quid ſignificent in eccleſia. 245
Cæroferarij olim qui. ibidem.
Certitudo fiduciæ. 204
Charitas in deum præferenda omnibus. 7
Charitas dei perficit oĩa. 9
Charitas dei cauſa formalis ipſius iuſtificationis. 210
Charitas tertia orationis ala. 301
Charitas dei unde in nobis excitetur. ibidem
Charitas proximi quomodo innaſcatur. 302
Charitatis gradus peculiaris eſt longanimitas. 431
Chriſtus priore ſuo aduentu uenit ut ſaluator. 9
In ſolo Chriſto omnis noſtra ſalus. ibidem
Chriſtus plenitudĩe ſancti ſpiritus inunctus. 10
Chriſtus, ſacerdos ſecundum ordinẽ Melchiſedech. ibidẽ
Chriſti regnũ ſpirituale. ibidẽ
Chriſtus unicus Iudæorum Meſſias. ibidem
Chriſtus uerus deus et hõ. ibi.

Chriſtus eandem habet cũ patre naturam. ibidem.
Crhiſti natiuitates duæ. 11
Chriſtus cur paßim in ſcripturis dominus appelletur. ibi.
Chriſtus omniũ dominus, quatenus deus. ibidem
Chriſtus dominus, quatenus homo. ibidem
Chriſtus omniũ dominus, maxime credentium & electorum. 12
Chriſto fidens, ab omni periculo tutus. ibidem
Chriſti, quatenus homo fratres ſumus. ibidem
Chriſti ſecũda natiuitas. ibi.
Chriſtus propter nos incarnatus. 14
Chriſtus, cur de ſpiritu ſancto conceptus, et ex uirgine natus. ibidem
Chriſtus uere paſſus in corpore et anima. 15
Chriſto in cruce oblato, ueteris legis hoſtiæ euãuerũt. 16
Chriſtus uoluntarie mortuus eſt & non coacte. ibidem
Chriſtus hoſtia ĩmaculata ibi.
Chriſtus eſt ſerpens æneus & agnus immaculatus diuerſis reſpectibus. 17
Chriſtus quare ad inferos deſcenderit. 18
Chriſtus in paßione ſe hominem in reſurrectione uero, ſe deum eſſe declarauit. 19
Chriſtus pro nobis reſurrexit. ibidem
Chriſtus caput corporis eccleſiæ. 20
Chriſtus aſcendit ſecundũ hominem adſumptum ibidem.
Chriſtus quomodo ad dexteram dei patris, & ſedere & ſtare dicatur. ibidem
Chriſtus quomodo ſedere & ſtare dicatur diuerſis reſpectibus. ibidem
Chriſtus propter nos quomodo rediturus. 23
Chriſtus in eccleſia diſcreuit officia. 31
Chriſtus eſt fundamentum eccleſiæ. 39
Chriſtus ſacramenta inſtituit, ut nos ſibi colligaret. 47
Chriſtus quare miſit poſt aſcẽ

ſionem ſpiritum ſanctum Apoſtolis. 61
Chriſtus quare poſt cœnam euchariſtiæ ſacramentũ inſtituerit. 71
Chriſtus ſub altera ſpecie totus ſumitur. 77
Chriſtus applicat nobis fructum ſuæ paßionis. 81
Chriſtus in altari ſacramentaliter immolatur. 96
Chriſtus quomodo peccatum appelletur. 141
Chriſtus quare in diſcipulos ſuos inſufflauit. 163
Chriſtum non præceßiſſe confeßionem, redarguũtur. 170
Chriſtus quare tam frequenter, uitam æternam, mercedem noſtram appellet. 119
Chriſtiani omnes, reges ſpirituales. 241
Chriſtus parens regeneratorum. 260
Chriſti uerbo Chriſtianorum matrimõia ſtabiliũtur. 269
Chriſtus matrimonium primæ ſuæ dignitati reſtituit. 272
Chriſtus orandi formulã præſcripſit. 295
Chriſtus ſpes gloriæ. 298
Chriſtus uult communem prætionem. 312
Chriſti doctrina ac uita, dei uoluntas. 326
Chriſtus dat nobis corpus ſuum & ſanguinem. 336
Chriſtus non prohibet pecuniam mutuo datam repetere. 337
Chriſtus non abolet imperia ſeu iudicia terrena. ibidem.
Chriſtus non uetat maleficos puniri. 338
Chriſtus quomodo nos certos faciat à peccatis purgatos. 340
Chriſtus cur uſus ſit hoc uerbo, dimittendi. ibidem
Chriſtus docuit quomodo ſit nobis orandum.
Chriſtus finis præcepit ad ſalutem. 379
Chriſtus quare iußit omnino non iure. 395
Chryſmatis materia. 62
Chryſma ab hæreticis fruſtra

contemnitur. 62
Chryſma quare cōficiatur ex oleo oliuæ & balſamo. 62. & 68
Circunciſio figura baptiſmi.
Clandeſtina matrimonia multorum malorum cauſa. 281
Clandeſtina irreligioſe contracta non ſunt ſacramentum. ibidem
Clandeſtina, quare eccleſia hactenus permiſerit. ibidem.
Clandeſtina matrimonia per eccleſiam abroganda. ibidem
Clauium authoritas in eccleſia æqualis. 37
Clauis in ſcripturis quid, & quibus claues ſunt traditæ. 164
Clauium eccleſiæ diuiſio. 165
Clauium diuiſio. 161. *et infra.*
Claues aliud ſunt quàm fides. 169
Clauis ordinis in omnibus ſacerdotibus eadem. 254
Clerici quare tondeātur. 257
Coitus effrenis in coniugio damnabilis. 285
Colligantia eccleſiæ quibus conſtet. 31
Collatio originalis peccati ad actuale. 186
Comes peccati eſt pœna. 339
Communicandum nō eſt cum hæreticis. 29
Communio bonorum operum eſt in ſanctorum ſocietate. 40
Commune diuini officij quare ſic uocetur. 81
Communio quare ſic uocetur. 103
Cōmunicatio fiebat olim ter in anno. 173
Communio olim non reſtituebatur ante ſatisfactionem expletam. 189
Communicantes ſine oblatione.
Communia Iudaici & Chriſtiani matrimonij. 267
Bompunctionis genera ſunt duo. 128
Concluſio fidei noſtræ uita æterna. 45

Concubitus præter neceßitatẽ nõ ĩpurat matrimoniũ. 284
Condonatio iniuriæ ſignũ eſt remißionis peccatorum. 157
Conciliator religioſi matrimonij deus. 271
Concupiſcentiæ fomes maneat in baptizato. 57
Cõcupiſcẽtia in nobis eſt mortificanda. ibidem
Confirmationis ſacramentum declaratur. 58. et. 61
Confirmandus quare ſignetur in fronte. 68
Cõfirmationis ſacramentũ tota uita rememorandum. 69
Confirmationis miniſter eſt epiſcopus. ibidem
Confirmationis ſacramentum cur patres Toleten appellarunt. 68
Confitentibus quid inculcandum. 229
Cõfeßio peccatorũ triplex. 151
Confeßionis uocabulum uarie accipitur. 150
Confeßio interior propria Chriſtianorũ, quæ et chriſtianis ſemp̃ inculcãda. 152
Confeßio mẽtalis ſemper exercenda. 153
Confeßionem noſtram quare deus requirat. 152
Confeßio generalis apud Iudeos, quæ etiam in eccleſia frequens. 155
Confeßio fraterna quæ ibidẽ. et hæc eadem eſt neceſſaria. ibidem & infra.
Confeßio fraterna non eſt de numero ſeptem ſacramentorum. ibidem
Confeßio quæ fit præſbyteris tertia confeßionis ſpẽs. ibidẽ
Confeßio fraternæ correptionis. 156
Confeßio uolũtaria eſt publica gratia. 158
Confeßio ſecreta & priuata. 161
Confeßio ſacramentalis an ſit iuris diuini uidebis ibidem et folio ſequẽ. utilißma. 162
Confeßio ſacramentalis per Chriſtum inſinuata. 168
Confitendum quomodo ſit, & de quibus peccatis. 172
Confitendũ quare ſit proprio

ſacerdoti. 174
Confeſſarius ſacerdos qualis deligendus. 175
Confeßio ſacramentalis neceſſaria. 177
Confeßio an ſit reuelãda. ibi.
Confitendũ eccleſiæ miniſtris ut ſoluant confitentẽ. 178
Confeßio mentalis non ſufficit. 179
Confeßio ſecreta in eccleſia græca ab initio fuit. 181
Confeßio ſecreta, in nulla eccleſia penitus ſublata. 182
Confeſſariorum officium. 193
Cõfeſſario, q̃ ſunt cauẽda. 226
Conficere & offerre non ſunt unum & idem. 95
Confitentium ineptitudo corrigenda. 227
Cõfitendi uerus rõ optĩa. ibi.
Cõfeßiõis pudor pellẽdus. 230
Cõfeſſarius q̃lis eẽ debeat. 231
Confeſſarius in idoneus quis ſit. 232
Confeßio humilis quid apud deum poßit. 339
Coniugium & matrimonium unde dicantur. 259
Coniuges quomodo continentes eſſe poſſunt. 284
Cõiunctio ſacerdotalis in matrimonio. 282
Coniunx caſta & adultera, quid timeant. 67
Conſenſus uniuerſalis eccleſiæ, aduerſarijs opponẽdus.
Conſenſus uniuerſalis eccleſiæ, miſſam ſacrificium eſſe teſtatur. 82
Conſenſus totius eccleſiæ p̃bat ordinem. 243
Conſentire facientibus quid dicantur. 357
Conſilium in quo ſitũ ſit, & quæ uis illius. 64
Conſilium humanũ quale. 65
Conſilium pro imperfectis in remittendo. 342
Conſuetudo iurandi deteſtabilis. 398
Conſtitutiones humanæ quãti faciendi. 419
Conſtitutiones humanæ inutiles, niſi ad pietatem expe dantur. ibidem
Copula matrimonialis ſigni perfectio. 277

Copulati in matrimonio, quorum admonendi. 287
Conſecratio quare ſub duabus ſpēbus ſeparatī fiat. 77
Contemptores priuatæ confeßionis quid agant. 183
Continentia in coniugio laudabilis. 279
Cooperatio fidei, & charitatis eſt iuſtificatio noſtra &c. 218
Contritio eſt uehemens animi amaritudo. 125
Corona iuſtitiæ cur dicatur. 143
Corpora noſtra poſt reſurrectionem, non erunt obnoxia doloribus noſtris. 45
Correptio fraterna duo requirit. 159
Correptio fraterna in primitiua eccleſia frequens. 160
Correptio fraterna quomodo in deſuetudinē abierit. ibi.
Corpora cœleſtia quatenus in nos agant. 382
Corporum ſubtilitas poſt reſurrectionem. 22
Corruptores ſimplicium mentium 229
Creaturam eſſe nouā in Chriſto quid. 214
Credere deum & credere in deo uel in deum. 3
Credimus ſanctam eccleſiam non in eccleſiam. 27
Credentium, peculiari ratione Chriſtus eſt dominus. 12
Credere in creaturam abunde poteſt nemo. 123
Criminum inquirendorū formula. 145
Criminū enarratio eſt ſacerdoti facienda. 167
Crimina ſpectant ad idololatriam ſpiritualem. 377
Crux Chriſti quomodo nobis poſt chriſtum ferenda. 17
Crucis mors redemptori omnium peculiaris. 15
Cubiculū cordis Chriſtus nos intrare iubet. 305
Culpā expiari non poſſe æthnici putabant. 151
Culpa abolita, non ſtatim abo letur pœna. 187
Cultus dei uerus in ſptū. 305
Cypriani authoritas de plebe,

quomodo intelligenda. 33
DEcalogus aptiſſima methodus agendorum &c. 228
Decalogus uitæ regula, & ſpeculum. 351
Decalogus pertinet ad omnes gentes. 367
Decalogus complectitur cõſummatam iuſtitiam. 368
Decalogus omne ius ciuile ſuperat. 369
Decalogi collatio ad legem naturæ. ibidem
Decalogi ſeries. ibidem
Decalogus quare à deo traditus. 370
Decalogi duæ ſunt tabulæ. 371
Decus coniugale caſtitas. 284
Defunctorum commemorationem rõ miſſæ expoſtulat. 104
Depoſitum Pauli eſt promiſſio dei. 143
Deprecatio pro confitente non eſt ſacramenti uis. 229
Deprecatio Paulina ad Hebræos. 20
Deſperandum non eſt ſuper miſericordia dei. 390
Deus unus eſſentia, trinus in perſonis. 2
Deus quam à nobis fidem exigat. 3
Deus nobis tantum per fidem uidetur. ibidem
Deus quid ſit. ibidem
Deus ſolus omnipotens. 4
Deus pater trifariam accipitur. 4
Dei omnipotentia, fidei robur. ibidem
Deum eſſe teſtatur rerum uniuerſitas. 5
Deum quomodo æthnici cognouerunt. 6
Deo aperta ac nuda ſunt omnia. 7
Dei uoluntas per charitatem adimpletur. 9
Dei pietas eſt ineffabilis erga nos. 16
Deus præeſt pijs coniugibus. 269
Deus eſt conciliator religioſi matrimonij. 271
Deus quomodo hominem deſerat. 129
Deus nullam in ſe habet ini-

quitatem. 131
Dei beneficijs cur afficiantur impij. 327
Dei gratia bifariam accipitur. 132
Deus nemini gratiam ſuam ex toto ſubtrahit. 134
Deus cur gratiam ſpecialē impijs ſubtrahit. 135
Deo bis ſe debet homo. 143
Dei promiſsio iuſtiſsima. 146
Dei præſcientia non eſt anxie inquirenda. 146
Dei præſcientia pios lætificat. 147
Deus quare noſtram confeſsionem requirat. 152
Deus opa ſua facit noſtra. 119
Deus quare nos interdum non exaudiat. 300
Dei cultus in ſpiritu. 304
Deus q̄re uult nos petere. 306
A deo quæ ſint petenda. 309
Deum quare appellamus patrem. 311
Deus quomodo nos oēs æquales habeat. 313
Deus ſicut & in cœlo, ita & in terra. 314
Deus cur in cœlis potiſsimum eſſe dicatur. ibidem
Deo propitio à nulla creatura timendum. ibidem
Dei nomē inuocari ſuper nos, quid ſit. 316
Dei nomen pollui qd ſit. ibidē
Dei uoluntas, alia atque alia. 324
Deus malorum conatus in ſuā uertit gloriam. 327
Dei uoluntati nos ſubmittere debemus. ibidem
Dei uerbum quomodo ſalutare. 335
Dei uerbum, panis aīæ. ibidem
Deus humilem à nobis confeſſionem requirit. 339
Deus & diabolus diuerſa tentant ratione. 343
Deus ſemper paratus nos eripere à tentatione. 346
Deus operatur ſenſibiliter in mentibus hominum. 356
Deus peccatori ut reſipiſcat neceſſarius. 359
Deus ſolus uere eſt. 372
Deus qualiter timendus. ibidē
Deo plus obediendum quàm

hominibus. ibidem
Dei nomina plurima ſūt apud Hebræos. 373
Deus cognoſcitur ab effectibus. 374
Deus cognoſcitur uerbis & ſignis. ibidem
Dei nomē tranſlatum ad Moſen. 375
Deus huius ſeculi eſt Satanas. ibidem
Deus agnoſci uult qualis erga nos ſit. 389
Dei nomine quibus rationibus recte utamur. 390
Deus in ſcripturis cur dicatur odiſſe ſabbata. 403
Deus bis condidit mūdū. 406
Deus creauit oīa ſimul. 409
Deus quomodo requieuiſſe dicatur. ibidem
Deus quare ſolum ſabbatū benedixerit. 411
Diabolus & deus diuerſa tētant ratione. 343
Diaboli machina duplex. 344
Diabolus in Chriſto uincitur. 107
Diabolus eſt poteſtas tenebrarum & princeps mūdi. 354
Diaboli libertas quæ ſit. 367
Diabolus non poteſt nobis facile incommodare, et abhorret ſignum crucis. 383
Diaconorum officium, quale apud ueteres. 249
Diaconorum officium. 250
Dicere nos lingua ſola peccatores, non ſufficit. 149
Dies aduentus domini nobis īcognitus. 23
Dies dominicus quid nobis ſignificet. 404. & 406
Dilectio eſt plenitudo legis. 22
Diſcrimen inter excluſos ab eccleſia & peccatores nondum refectos. 29
Diſcrimen ueteris legis & nouæ. 83
Diuerſitas particularium rituum non ſoluit catholicam communionem. 36
Diuiſio tertiæ ptis Symbo. 23
Diuitibus quæ in confeßione iniungenda. 238
Diuites incedunt intentationes. ibidem

Diuinitas in Chriſto impaſſibilis. 15

Diuortium habet rationem q̃ polygamia. 266

Diuortium & polygamia denegatur Chriſtianis. 270

Diuortij, quorundam rationes, expenduntur. 274

Diuortiũ adſtruentibus, Auguſt. opponitur. 275

Doctrina Chriſtiana omnia rediget ad unum. 415

Dominica, dicuntur templa apud ueteres. 246

Dominorum, patrum & matrum familias officium erga ſeruos. 258

Dona ſpiritus ſancti quæ ſint. 63. & infra.

Dona ſpiritus & uirtutes, ſuos habent gradus. 302

Dono liberi arbitrij nullum præſtantius. 146

Donũ diuinum bñ uiuere. 361

Dubitationi cuidam quomodo ſuccurendum. 206

Ecclesia quaſi euocata concio. 27

Eccleſia militans, uinea dñi, diuerſa habet membra. ibidem

Eccleſia propter malos nõ deſerenda. 29

Eccleſiæ authoritas non extenuatur per iniquos pontifices. 29

Eccleſiæ catholicæ certiſsima ſigna. 30

Eccleſiæ nexus eſt ordo. 31

Eccleſiæ officia per Chriſtum diſcreta. ibidem

Eccleſiæ miniſtri non ſunt à plebe conſtituendi. 33

Eccleſia primitiua agnouit ordines minores. 245

Eccleſiæ ueteris pietas circa ſanctorum fidem. 306

Eccleſiarum uarij mores. 421

Eccleſiæ miniſtris debetur ueneratio. ibidem

Eccleſia præſens credit ſicut primitiua. 35

Eccleſiæ cenſura in rebus dubijs. 36

Eccleſiæ ſunt cerimoniæ multum neceſſariæ. ibidẽ

Eccleſiæ primitiuæ uehemens in cunctis eruditio. ibidem

Eccleſiæ præſentis par clauiũ

authoritas. ibidem
Eccleſia ſemper habebit tam malos q̄ bonos. ibidem
Eccleſia cur ſancta dicat. 37
Eccleſiæ dei unitas eſt peculiaris. ibidem
Eccleſiam non habere maculam, quo accipiendum. 38
Eccleſia, quam ob cauſam dicatur catholica. 39
Eccleſia non eſt affixa ulli loco. ibidem
Eccl'iæ fundamētū Chriſtus 39
Eccleſiæ indies maiorem fieri non eſt neceſſe. 39
Eccleſiæ copula ſub paſtore uno. 40
Eccleſiæ duæ, altera dei, altera diaboli. ibidem
Eccleſia ſancta, quid. ibidem
Eccl'iæ ſacramēta ſeptem. 46
Eccleſia ex inſtitutione Chriſti offert ad baptiſmum paruulos. 54
Eccleſiæ hoſtes canonē miſſæ inſectantur. 82
Eccleſia celebrat quod Chriſtus geſſit in cœna. 94
Eccleſiæ ſacrificium quale. 94
Eccl'iæ baptiſma eſt unicū. 120
Eccleſiæ præſentis indulgentia. 189
Eccleſia, quomodo ſanctificationem requirat. 190
Eccleſia uetus optimū habuit ordinem. 246
Eccleſiæ ueteris ordo pene cōfuſus. ibidem
Eccleſia inuiſibilis. 255
Eccleſia qd orēt ī canone. 256
Eccl'ia ab exordio mūdi Chriſto deſponſata. 261
Eccleſia quare orat per interualla temporum. 306
Effectus baptiſmi eſt mors peccati. 56
Effectus gratiæ liberum excitans arbitrium. 144
Efficacia et uirtus baptiſmi. 56
Eleemoſyna, oratio & ieiuniū peccata delent. 191
Elementum baptiſmi eſt aq̄. 52
Elementum ſacri ordinis. 257
Elementi loco quid in ordinibus minoribus. ibidem
Elementum ſacramenti matrimonialis. 278
Elemētū ſacræ unctionis. 290

Eleuatio manuū in miſſa. 98
Epiſcoporum ſucceßio legitima. 32
Epiſcopi, quos authores habuerint. 33
Epiſcopis qd olim cauendū. 161
Epiſcopus dicitur ſuperattendens. 252
Epiſcopis & parochis quid debeatur laicis. 234
Epiſcopi ſoli olim de matrimonio iudicabant. 287
Epiſtola ad Rom. duæ potißimum continet. 216
Error primus in eccleſia. 215
Erubeſcentia duplex. 179
Eſus ſanguinis prohibitio quid ſit. 428
Ethnici quomodo deum cognouerunt. 6
Ethnici credebant culpam expiari non poſſe. 151
Euangelium ante finem ſeculi prædicabitur p totū orbē. 39
Euangelium ſolum docet nos dei uoluntatem. 46
Euangelium quid differat à lege. 196
Euangelium in exhibitione iuſtitiæ ſpiritualis cōſiſtit. ibid.
Euangelium nouum teſtamentum dicitur. ibidem
Euangeliū proprie qd ſit. 199
Euangelium habet uaria nomina. ibidem
Euāgelium, quare dicatur lex ſpiritus. 366
Euāgelica lex eſt operoſa. ibi.
Euangelij profeſſores debēt omne uerbi factores. 367
Euāgeliū duo cōplectitur. ibid.
Euāgelij gratia quid agat. ibi.
Euangelium non tollit ius naturale. 430
Euchariſtiæ ſacramentum dicitur Synaxis. 70
Eucha. ſacramētum, quare poſt cœnam inſtitutum. 71
In euchariſtia quid credendum. 72
Euchariſtiæ miniſter ſacerdos. 117
Euchariſtia certum pignus uitæ æternæ. 111
Euchariſtiæ finem qui fructus comitentur. ibidem
Euchariſtia animæ medicina efficacißima. 113

Euchariſtiæ proprius uſus. 114
Euchariſtia panis, quomodo nobis porrigatur. 331
Eucha. ſacramento nihil habet eccleſia ſublimius. 70
Excommunicati ſalus nequaq̃ negligenda. 159
Excluſi ab eccl'ia qui ſint. 28
Excommunicandi poteſtas eſt diuini iuris. 165
Exemologeſis quid ſit. 175
Exẽpla pietatis ĩ parẽtes. 416
Exorciſmus baptiſmo adhibetur. 53
Exorciſtarũ officium. 244
Expoſitio canonis pia & germana. 100
FActores legis iuſti. 217
Feſta in quem finem inſtituta. 406
Fidei regula eſt Symbolum. 1
Fides eſt dei donum. ibidem
Fides quid ſit. 2
Fides coniugalis. 283
Fidei uis quæ ſit. 3
Fidei robur ẽ oĩpotẽtiã dei. 4
Fides mortua non confert ad ſalutem. 22
Fidei noſtræ concluſio uita æterna. 45
Fides ſpei cõiũcta eẽ debet. 99
Fides informis, imperfecta, uiuida, infuſa, acquiſita, habitualis, actualis. 124
Fides intellectu, & fides in uoluntate. ibidem
Fides iuſtificans non accipitur ſine ſpe & charitate. ibidem
Fides donum ſpeciale etiã ſine charitate. 125
Fides hiſtorica qd faciat. ibid.
Fides in deũ cum timore filiali uerã cõtritionẽ parit. 126
Fidei iuſtificantis gradus. 203
Fide ſola iuſtificari, quid. 192
Fidei ꝑſumptio mala eſt. 208
Fides eſt immediatum inſtrumentum iuſtificationis. 211
Fidei ꝓprium opus, quale. 212
Fides dæmoniaca & impiorum. ibidem
Fides multiplex. ibidem
Fides iuſtificans includit pœnitentiam. ibidem
Fides quare dr̃ iuſtificare. 202
Fides eſt inſtrumentum iuſtificationis. 200
Fides accipit, non meretur. 213

Fides debet cooperari operibus. 215
Fides accedere debet ſacramento. 271
Fides gratuitũ donum. 293
Fides, ſpes & charitas, coniunctæ eſſe debent. 294
Fides Chriſtianorum non eſt euanida. 292
Fidei ſpiritus ſuggerit nobis omnia. 293
Fides donum dei. 336
Fides prima orationis ala, 293
Fides, nobis noſtram oſtendit infirmitatem. 295
Fidei exordium quale ſit. 327
Fidutia in deum, unde. 4
Fidutia nr̃a oĩs ĩ quo ſit. 204
Fidutia noſtra in quo conſiſtit. 206
Fidutia bonæ conſcientiæ in coniugio. 283
Fidutia miſericordiæ dei ĩ nobis quid agat. 298
Figmentum dei ſumus oẽs. 9
Filij perſona deus et homo pluribus noĩbus deſignatur. 8
Filiũ quare miſerit pater. 10
Filius quare incarnatus & quomodo per hunc ſolum ad patrem perueniatur. 14
Filios cœleſtes pater cœleſtis requirit. 315
Finis rerum omnium conditarum quis ſit. 3
Finis cerimoniarum ad ſacra reuerentius tractanda. 36
Finis principalis euchariſtiæ quis ſit. 81
Finis principalis et multiplex etiam euchariſtiæ. 114
Fomes cõcupiſcentiæ manet in baptizatis. 57
Fons quare cõſecretur. 54
Forma extremi iudicij. 22
Forma uiſibilis, inuiſibilis eſt gratiæ. 277
Formula inquirendorum criminum. 160
Fortitudo humana, quæ. 65
Fortuna quos uexat aduerſa, quomodo docendi. 383
Forum dei aliud eſt, q̃ ſacerdotis. 173
Fractio hoſtiæ ſalutaris fit tantum in ſpecie panis. 81
Fructus ſpiritus, qui ſint. 19
Fructus ſacrificij ſaluatoris no

ſtri, quis. 9
Fructus Eucharistiæ qui. 111
Fructus meditationis decalogi. 351
Fructus pœnitētiæ qui ſint digni. 187
Fundamentum eccleſiæ eſt Chriſtus. 39
GEntes agnouerunt matrimonium, rem ſanctam eſſe. 262
Gentes nō uiderūt cauſam finalem iuſtificationis. 210
Gentes & iudæi cur contraxerint matrimonia. 263
Gratia dei bifariam accipitur. 132
Gratia propria Chriſtianorum. 133
Gratia duplex. ibidem
Gratia præueniēs duplex. ibi.
Gratiam ſuā deus nemini penitus ſubtrahit. 134
Gratiam ſpecialem cur deus impijs negat. 135
Gratia incitans non ſufficit, ſed iuſtificans. ibidem
Gratiæ opera ante iuſtificationem. ibidem
De gratia ſubſequente adijciuntur nonnulla. 138
Gratiæ teſtimōiū oratio. 139
Gratia non tollit liberum arbitriū ſed magis ſtatuit. 140
Gratia ſubſequens comitatur noſtram uoluntatem. 141
Gratiæ effectus excitans liberum arbitrium. 144
Gratia Ordinationis quomodo ſe habeat. 258
Gratia quid in bonis ſacerdotibus operetur. ibidem
Gratia confertur à deo coniugibus.
Gloria noſtra in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. 17
Gloria Iſrael in nos translata. 370
Gradus pœnitentiæ. 128
Gradus fidei iuſtificātis. 192
Gradus quidam ſunt in lædendo. 426
HAbitus uirtutis & opus externum differunt. 265
Halleluia quid ſignificet. 70
Hæreditas impiorum mors æterna.

Hæretici, falſo apud ſe fidem eſſe uolunt. 39
Hæretici, ipſum chryſma fruſtra reſpuunt. 62
Hæretici hallucinũtur in Pauli uerbis. 121
Hæreticorum ſtudium in quo uigilet. 240
Hominis mens incomprehenſibilis. 5
Homo quare creatus. ibidem
Hominem ueſtigium diuinitatis exprimit. 6
Hominem quorundam ſtupiditas. 7
Homo ſæpe carnalis & animalis appellatur. 26
Homo ex quibus cõſtet. 42
Homo creatus ad ſacrificandum deo. 84
Homini quæ inſit. ibidem
Homo obnoxius morti dupliciratione. 87
Homo quomodo à deo deſecratur. 129
Homo non eſt in hac uita ſine peccato. 140
Homo bis ſe debet deo. 143
Homo, ex operibus ne, an ex fide iuſtificetur. 209
Homo iuſtificatus indies magis iuſtificatur. 214
Homo quare aſpergitur cinere in capite ieiunij. 224
Hominibus inuolutis quid agendum. 230
Hõicida apud deũ qs ſit. 368
Hominem totum libido fœda commutat. 435
Honor tria complectitur. 416
Hoſtes nobis tres ſunt, quos contra ſemper dicãdum. 59
Hoſtes noſtri diligẽdi sũt. 341
Hoſtes noſtri tres & potẽtes ualde. et folio ſequenti. 345 & infra.
Hoſtiarius, quomodo olim ordinabatur. 244
Hoſtiæ ueteris legis, defuncto Chriſto, euanuerunt. 16
IAnitorum officium quale. 244
Iconomachi dãnati. 388
Ieiunium, oratio, & eleemoſyna peccata delent. 191
Ieiunium & eleemoſyna orationem faciunt alacriorem. 304

Iohannis Euangel. locus explicatur. 163
Imaginum uſus quomodo habendus. 387
Imaginum utilitas. ibidem
Imago ſaluatoris quomodo colenda. ibidem
Imagines nō prohibentur, ſed earum adoratio. ibidem
Imagines tenendæ tanquā mutæ hiſtoriæ. ibidem
Imago crucis olim in eccleſia ſed non lanceæ aut clauorum. 388
Impietas huius ſeculi, diuitum. 334
Impiorum hæreditas mors æterna. 45
Impij ſuam damnationem in deum transferunt. 129
Impijs quibusdam ſatis occurritur ſuper illo dicto, & nō uoluntatis &c. 144
Impij non habent fidem iuſtificantem. 213
Impij quare dei beneficijs afficiuntur. 327
Immortalitas, pijs & impijs communis, in pari tamen ratione. 43
Impoſitio manuū quid ſignificet. 225
Impoſitio manuum quare fiat. 257
Increpatio nullā durior q̄ gratiæ repudiatæ. 145
Indulgentia præſentis eccleſiæ. 189
Indulgentiarum abuſus. 193
Induci in tentationem quid ſit. 345
Infidelis, qui uerbo dei in ſacramento euchariſtiæ potentiam detrahi. 72
Initium ſubſtantiæ quid ſit apud Paulum. 122
Iniquitas non cōpetit deo. 131
Inobedientia non peccato inuoluit. 420
Iraſci ſine cā eſt ꝓhibitū. 426
Inuocatio ſanctorum an ſit licita. 306. & infra ac folio ſequenti de ſanctis pulcherrima.
Inuocatio, præcipuus dei cultus. 392
Intellectus & uoluntas quomodo hominibus inditæ. 2

Inũctio uerticis qd ſignet. 56
Iudæi confeßionem generalẽ habent. 155
Iudæis datus eſt ſpiritus timoris. 365
Iudæorum monogamia. 263
Iudicium extremum in momẽto peragetur. 21
Iudicium extremum in uiuos & mortuos, quale ſit futurum. 22
Iudices quales eſſe debent in exigendis iuramentis. 399
Iurare quatenus liceat. 274
Iurare quatenus Iudæis olim permiſſum. 394
Iuramenta domino reddere quid ſit. 395
Iurãs q̃tenus excuſetur. 397
Iuramentũ debet habere tres comites. ibidem
Iuramentum non eſt omnibus negotijs adhibendum. 398
Iuramenta forenſia moderanda. 399
Iure naturæ quomodo omnia ſint communia. 369
Iuſtificatio legis quomodo à iuſtificatis impleatur. 57
Iuſtificatio fit per innouationem uoluntatis. 195
Iuſtificatio duo complectitur. 194
Iuſtificari quid proprie apud Paulum ſignificet. 195
Iuſtificantes ſeipſos quales ſint. 297
Iuſtificationes noſtræ ſententia catholica. 200
Iuſtificationis inſtrumentum eſt fides. ibidem
Iuſtificationem quibus modis conſequamur. 202
Iuſtificatio quando accipiatur. 203
Iuſtificatio quæ reqrat. 204
Iuſtificati, quomodo ſe habere debeant. 207
Iuſtitiæ corona cur dicatur. 143
Iuſtitia bonæ cõſcientiæ. 190
Iuſtitia fidei cur ſic dctã. 198
Iuſtitia Chriſti & phariſæorum, differt. 395
Iuſti ſumus, quia Chriſto inſiti. 210
Iuuenes quomodo doceri oporteat. 239

LAbor externus quid faciat. 408
Laici quid epiſcopis & parochis debeant. 234
Lapſi quomodo olim recipiebantur. 223
Latria ſoli deo debetur. 104
Laurentius martyr ſacrificij meminit. 112
Legis iuſtificatio quomodo a iuſtificatis adimpleatur. 57
Lex naturæ arguit diuinam prouidentiam. 5
Lex iubet, ſed gr̃a iuuat. 139
Lex & euangelium in quo differant. 196
Lex ſeruitutis & timoris. 197
Lex operum ſeu factorũ. ibi.
Lex eſt index quo ad Chriſtũ perducimur. 198
Lex fidei lex ſp̃us uitæ. 199
Lex unde dicta & legis diuiſio, Multa quoq; ac uaria d' lege diuina, humana, ac diabolica ſimul inueniens. 350 & infra.
Legis diuinæ diuiſio. 355
Lex ſcripta neceſſaria aſſumenda. 357
Item folio. 358. et ſequentibus optima quæq; de lege inuenies.
Lex uetus quomodo differat ab euangelio. 362
Multa ibidem & ſequentibus folijs de lege.
Liber Tobiæ matrimoniũ honorat. 272
Liberi arbitrij dono nullum melius. 146
Liberorum munus erga parentes. 237
Liberum arbitrium poſt lapſum inefficax ad bonum. 356
Libertas diabolica q̃ ſit. 367
Libido fœda totum hominem commutat. 435
Linitio ſputi in paruulis quid uelit. 54
Litigandi peruicaciam damnat Paulus, non iudicia. 338
Loci communes ad exemologeſin ſpectantes. 234
Locus Pauli ad Corinthios explicatur. 124
Locus Paulinus explicatur. 131
Locus prophetæ per Paulum

explicatus. 199
Longanimitas ſummus charitatis gradus. 431
MAchina diaboli eſt duplex. 344
Magiſtratus non eſt obediendũ contra dei præceptũ. 423
Magiſtratibus quid ſubditi debeant. 235
Magiſtratus ciuitatum honorandi. 421
Maleficæ ſua uirtute nihil efficere poſſunt. 383
Maleficis quibus modis ſit obſiſtendum. ibidem
Malitia animi aggrauat peccatum. 227
Malum culpæ & malum pœnæ. 348
Manducare corpus domini quid ſit. 117
Manichæi damnantur. 129
Manus quare imponũtur. 157
Maritorum officiũ quale. 236
Materia chryſmatis. 62
Matrimonium propter quatuor inſtitutum. 259
Matrimonij diſcrepatio etiã apud gentes. 263
Matrimonium apud gentes legitimum, ſed non ſacramentum. ibidem
Matrimonium Chriſtianum quid habeat cum cæteris cõmune. 266
Matrimonium Iudaicum quò à noſtro diſcrepet. 267
Matrimonium, & matrimonij ſacramẽtũ differũt. 270
Matrimonio, quid ueteres tribuere. 271
Matrimonium uerum non eſt extra legem dei. 273
Matrimoniũ eſt ſignum unionis Chriſti & eccleſiæ. 278
Matrimonij ſacramentũ quid magis requirat, 279
Matrimonium ſine ſpe prolis poteſt eſſe. ibidem
Matrimonium poteſt eſſe ſanctum ſine copula carnali. ibidem.
Matrimonium, aliud legitimũ ratum, & conſummatũ. 280
Matrimonij Chriſtiani finis principalis. 283
Matrimonij abuſus ſummopere cauendus. 285

 134

Matrimoniũ quæ indies per-pendi uelit. ibidem
Matrimonij miniſter legitimus eſt ſacerdos. 286
Mediator Chriſtus nobis omnibus neceſſarius. 8
Meditatio uera in lege domini quæ ſit. 230
Melchiſedech typum Chriſti portauit. 75
Memoria ſanctorum reuerenter habenda ob tres cauſas. 377. & *infra.*
Mendicantes ualidi quomodo inſtruendi. 238
Mens hominis incomprehenſibilis. 5
Mens ſibi conſcia mali omnium miſerrima. 152
Mente et uoce orandum. 305
Mente æqua in omnibus nos eſſe oportet. 328
Mens hominis nullis ſubiacet conſtellationibus. 302
Mentem & hos circa fidem concordes eſſe oportet. 392
Mentis confeſſio nobis omnibus ſemper habenda. 153
Mercenariorum munus erga dominos. 237. & *infra.*
Meritum congrui, meritum improprie. 136
Meritum condigni cur ſic dictum. 142
Meritum noſtrum in miſeratione domini cõſiſtit. 383
Methodi doctrinæ Chriſtianæ. 368
Militibus quid iniungendum. 238
Miniſter Ordinis epiſcopus. 259
Miniſter matrimonij ſacerdos. 286
Miniſtris eccleſiæ debetur ueneratio. 421
Miſericordia dei ſuper omnia eius opera. 390
Miſſa ex duabus partibus cõſtat. 78
Miſſæ membra ſecundum ordinem enumerantur. ibidẽ
Miſſæ uocabulum quid ſignificet. 95.a
Miſſa quale ſit ſacrificium. 82. & *infra.*
Miſſæ ſacrificium quomodo ſit eximium. 99

Miſſæ ratio commemoratio-nem defunctorum requi-rit. 104
Mœchiæ appellatione, omnis illicitus coitus exprimi-tur. 434
Moderationes quædam per eccleſiam circa pœnitentes receptæ. 161. et infra
Modus hic uiuēdi triplex. 105
Modus manducandi carnem domini. 76
Modus cognoſcendi deū præ-ſcribitur. 371
Monicæ extrema poſtula-tio. 107
Monogamia patrum quid ſi-gnificabat. 264
Mores corrupti eccleſiaſtico-rum, malorum anſam hære-ticis præbuerunt. 247
Moriens pro Chriſto ſine ec-cleſiæ unitate non, ſalua-tur. 41
Mores crucis redemptorem decebat. 15
Mors triduana Chriſti à pro-phetis prædicta eſt. 19
Mors æterna hæreditas im-piorum. 45
Mortem domini quis annun-tiat. 117
Mortem qui ſibi conſciſcunt grauiſsime peccant. 433
Mors ſpiritualis aſcendit per ſenſus. 437
Mortificatio in homine, quo-modo peragatur. 58
Mos benedicendi cibum &c. nobis retinendus. 334
Mos benedicēdi ramos in die palmarum. 384
Mortuorum reſurrectio no-ſtræ eſt baſis fidei. 44
Mortuorum reſurrectio per ſpiritum ſanctum. 43
Multiloquium quō à Chriſto accipiatur. 305
Munus, ſiue officium bonarū uxorum. 236
Munus principum ac magi-ſtratuum declaratur. 235
Mundi aduerſa æquo animo ferenda. 350
Mūdus cui tribuat bona tem-poralia. 332
Mundus non habet pietatem ſpiritus. 67

Myſterium

Myſteriũ ſanctæ trinitatis incõprehenſibile, ẽt angelis. 25
Myſteria eccl'iæ ſacra p primos patres ſatis diſcutiuntur. 36
Myſteriorũ baptiſmi expõ. 54
Myſteriorum quæ apud fontem celebrantur, expoſitio. ibidem
Myſteriũ dñicæ montis. 201
Myſterij matrimonialis breuis explicatio. 262
NAtiuitas filij in diuinis inexplicabilis. 11
Natiuitas diuina nulla ſimilitudine explicatur. ibidem
Natiuitas Chriſti duæ. ibidem
Natiuitas Chriſti ſecunda. 12
Naturæ lex arguit prouidentiã diuinam. 5
Naturam eandem cum patre habet Chriſtus. 10
Nã corrupta q̃uo refingat. 42
Natura quæ erat bona, qualitate facta eſt mala. 137
Neceßitas & charitas in omnibus externis diſpenſant. 405
Neceßitas duplex. 147
Nomina ſpiritus ſancti in ſcripturis diuerſa. 25
Nomẽ pietatis q̃d cõtineat. 66
Nomina ueteris teſtamenti ſunt uaria. 297
Nomẽ dñi quid ſignificet. 316
Nomen dei inuocari ſuper nos, quid ſit. ibidem
Nomẽ dei pollui quid ſit. ibidẽ
Nomen dei multifariam afficitur contumelia. 317
Nomẽ dei nobis ẽ illuſtran. 318
Nomen dei ſanctificatur in nobis per bona opera. ibidem
Nomen tetragamaton ineffabile. 372
Nomine diuino recte utimur quadruplici ratione. 391
Nouatiani unde dicti. 120
Nouatiani hæreticorum omniũ immanißimi. 123
Nouatiani atque Anabaptiſtæ ad quid cogantur. 339
Nouum teſtamentum duo complectitur. 297
Nouum teſtamentum eſt lex uiua hominem immutans. 198
Nuptiæ quo differant à matrimonio. 259
Nuptiarum celebritas eſt elemẽtum ſacramenti coniugal'. 283
Nuptiæ inter amicos cele-

brandæ. ibidem
Nundinæ diebus feſtis agi non debere. 413
Oblationes noſtræ erga deũ à Chriſto petẽdæ 21
Oblatio Iſaac typus Chriſti. 89
Oblatio in miſſa duplex. 94
Oblatio corporis Chriſti myſtici. 99
Obediẽtia parẽtibus debita 417
Occidere inuaſorem multa requirit. 429
Occultorum confeßio. 176
Offerre pro redemptione animarum quid ſit. 102
Officium Confeſſarij & quid eidem cauendum. 174
Officium ſacerdotis munus ſpiritus ſancti. 183
Officium presbyteri pœnitentium. 222
Officiũ maritorũ, quale ſit. 236
Officiũ parẽtũ erga liberos. 237
Officium presbyterorum in quo ſitum ſit. 254
Oleo catechumenorum ungitur pectus. 55
Oleum triplex in eccleſia. 62
Oleum quid ſignificet in ſacramento unctionis. 289
Omnipotentia dei eſt fidei robur. 4
Opa bona abſq; fide nulla sũt. 3
Opera bona neceſſaria quæ ſequuntur iuſtificationem. 9
Opera ſatisfactionis cur dicuntur indebita. 187
Opera gratiæ ante iuſtificationem quæ ſint. 136
Opera legis à cauſa iuſtificationis excluduntur. 211
Opera legis pædagogia in Chriſtum. ibidem
Opa fidei poſt iuſtificationẽ. 213
Opera gratiæ præuenientis iuſtificationem. 212
Opera noſtra placent propter Chriſtum. 215
Opera bona actualis bona uoluntas. 214
Optimi quiq; quid omnibus debeant. 239
Opa extra chari. ſeruilia. 405
Opera bona ſunt inchoata uita æterna. 113
Opiniões quorũdã dãnãtur. 119
Opus miſſæ fidẽ exercet & beneficia Chriſti illuſtrat. 81

Oratio noſtra tanquā per unius corporis membra. 40

Oratio Epiſcopi ſuper confirmandum. 63

Oratio dñica q̄uo dona ſancti ſpiritus cōprehendat. 68

Oratio in miſſa pro quibus fiat fidelibus. 79

Orandum tam pro pontifice, q̄ regibus. ibidem

Oratio, gratiæ teſtimoniū. 139

Oratio, ieiunium & eleemoſyna delent peccata. 191

Oratio donū gratiæ. Itē q; et qs ſit, qui fideliter oret. 293

Orātē nō oportet heſitare. 298

Orantem, in ſpe patientem eſſe oportet. 299

Orationem faciunt alacrem, ieiunium & eleemoſyna. 304

Orationis tota uis, in quibus cō ſiſtat. 304

Orandi authoritates conciliantur. ibidem

Orandum eſt in ueritate. 305

Orationes Chriſtianorum breues. ibidem

Orare ſine intermißione quid ſit. 306

Oratio dominica omnibus anteponenda. 309

Oratio dñica totum cōplectitur quicquid à deo peti pōt. 310

Orationis dñicæ pfectio. 311

Orationis dominicæ petitiones ſunt ſeptem. 315

Oratio pro qbus habēda. 321. lectu iucundißima inuenies pro ſalutare omnium.

Oratione feruida quid conſequamur. 382

Orandum ſedulo pro magiſtratibus. 421

Ordo, per quem homo à Chriſto curatur. 41

Ordo pulcherrimus de tractatione ſacramentorum. 50

Ordo correctionis quare neceſſarius. 159

Ordo in eccleſia quid ſit. 241

Ordinandi poteſtatem laici non habent. 242

Ordinatio ſpiritui ſancto tribuitur. ibidem

Ordo & baptiſmus, quare non reiterantur. 243

Ordinum, alij maiores, alij minores. ibidem

Ordines minores primitiua eccleſia agnouit. 245
Ordines minores, quõ in contẽptum uenerunt. 246
Ordo ueteris eccleſiæ pene confuſus. 248
Ordines minores ex Chriſti authoritate inſtituti. ibidẽ
Ordo miniſteriorũ eccleſiæ pulcherrimus. 255
Ordo catechizãdi eccl'iæ. 292
Ordo petitionum in oratione dominica. 320
Ordo catechiſmi eccleſiæ ſub baptiſmum. 351
Panis in ſcripturis quomodo accipiatur. 74
Panis in ſcripturis uarie accipitur. 330. & infra.
Parabolæ de filio prodigo, quo reſpiciant. Similiter de publicano & phariſæo. 296
Parabola de iudice iniquo, explicatur. 300
Parabola de amico nocte ueniente. ibidem.
Parentes quomodo ſe habebunt erga ſuos liberos. 237
Parentes in ſcripturis ſunt uarij. 415
Parentes impij ad pietatem ducendi. 416
Parochis et epiſcopis quid à laicis debeatur. 235
Parochis ante omnia uictus ſuppeditandus. 249
Paßibile & impaßibile quõ fuerint ſimul in Chriſto. 14
Pater ex nihilo, omnia per fidẽ condidit. 4
Pater, quare filium cœlo demiſerit. 10
Pr̃ ĩ filio loquutus eſt nobis 47
Pater cœleſtis filios requirit cœleſtes. 315
Patribus ſpiritualibus maxime ſuccurendum. 418
Eiſdẽ debetur obedientia. ibidẽ
Partes ſymboli ſunt tres. 3
Patriarchæ & prophetæ nõ habuerunt claues remittendorũ criminum. 164
Patriarcharũ officium. 255
Patrinorum munus & quare paruuli offerantur. 54
Paulus excommunicat fratrem incœſtum. 29
Pauli ſententia contra hæreti-

cos pulchre exponitur. 121
Pauptas patiētie exēplar. 300
Paupertas ſpiritus à ſola mente mentiendus. 297
Pax dñi q̄ & quotuplex. 80
Pax dabatur pœnitentibus in die cœnæ. 222
Peccato reſiſtendum eſt uſq; ad mortem. 17
Peccatorum remiſsio eſt in ſola eccle. catholica. 41
Peccatum in baptiſmo omne remittitur. 58
Peccatum in ſpiritum ſanctum quod ſit. 120
Peccatum ad mortē, quod. 122
Peccator nullam habet excuſationem contra deum. 148
Peccatorū triplex cōfeſsio. 151
Peccati uis per Chriſtum euacuata. 141
Peccatum non agnitum nec confeſſum, non dimittitur. 153
Peccantibus publice quid hodie incumbat. 162
Peccata, quomodo ſoluantur claue ſcientiæ. 167
Peccata ſigillatim cōfitēda. 178
Peccata confitenda q̄ ſint. 226
Peccata uenialia qualiter confitenda. ibidem
Peccatorum circunſtantiæ quæ ſint confitendæ. ibidem
Peccata mortalia quæ ſint. 227
Peccatorum agnitio ex confeſſione. 230
Peccatum, aut animo, aut uno quinq; ſenſuū cōmittitur. 228
Peccata, num à ſolis ſanctis dimittantur? lege ibidem pulcherrima. 233
Peccatoribus quo affectu ſit orā dum. 303
Peccatoribus orandum, ſed pie affectus. 349
Peccandum non eſt ob dei miſericordiam. 390
Peccatores omnes ſumus in conſpectu dei. 339
Peccatorum ueniam conſequi eſt facile. ibidem
Perfectio euāgelici p̄cepti. 159
Perfruitio deitatis quando plena erit. 335
Periurium homicidio & adulterio grauius. 401
Perſonarū æq̄litas ī diuinis. 25
Phariſaica iuſtitia quæ. 216

Pietas & ſcientia quare ſimul eſſe uelint. 67
Pietatis nomen quid complectatur. 66
Pietas uiuentium quibus defunctis proſit. 166
Pietas in parentes magna eſt religio. 417
Pijs & impijs quomodo communis ſit ipſa immortalitas. 43
Pios dei præſcientia lætificat. 147
Pilatus propter duo in ſymbolo nominatur. 15
Pietas dei immenſa eſt erga nos omnes. 16
Planetæ et aſtra cur creta. 381
Plebs nõ conſtituet pro ſuo arbitratu eccleſiæ miniſtros. 33
Plebi quid agendum, cui malus paſtor præficitur. 34
Plebi, quomodo iudicium quarundarum rerum deferendum non ſit. ibidem
Plebs quomodo inſtruenda circa ſanctorum inuocationẽ. 381
Plebs quomodo ad confitendum inducetur. 228
Plenitudo legis dilectio. 22
Polygamia patrũ non repugnat uerbis Adæ. 265
Polygamia Chriſtianis iure negatur. 269
Pœnitentiam ſpiritus ſanctus in nobis efficit. 42
Pœna in confeſſarium ſecreta referentem. 184
Pœnitẽtiæ tres ſunt partes. 118
Pœnitentiæ ſacramentum. 119
Pniæ ueræ deſcriptio. ibidem
Pœnitentia quotidiana. ibidem
Pœnitentia, ſecũda poſt naufragium tabula. 122
Pœnitẽtia in genere accepta tribus partibus conſtat. 123
Pœnitentiæ gradus q ſint. 128
Pœnitentiæ affectus eſt donum dei. ibidem
Pœnitentia ſedulo à deo poſtulanda. ibidem
Pœnitentiam publicam, patres olim expetebant. 158
Pœnitentiæ ſacramentum per Chriſtum inſtitutum. 170
Pœnitentes olim nobis feruentiores. 182
Pœnitentiæ fructus digni qui ſint. 187

Pœnitentiæ ſingulæ partes di-cuntur pœnitentia. 194
Pœnitentia interior tribus partibus conſtat. ibidem
Pœnitentia exterior declaratur. 220
Pœnitentiæ ſacramētum quare inſtitutum. ibidē
Pœnitentiæ ſacramentum non eſt idem cum pœnitentia publica uel priuata. 221
Pœnitentia publica duplex ibidem.
Pœnitentibus dabatur pax in die cœnæ. 222
Pœnitentia publica non ſolennis. 224
Pœnitentiæ ſacramentum quid. 225
Pœnitentis affectus ad ſacerdotem. 231
Pœna, eſt indiuidua peccati comes. 339
Pontifices mali non extenuant eccleſiæ authoritatem. 29
Pontifices unde dicantur. 253
Pōtifex Romanus quomodo cæteris preſtet. ibidem
Populus admonendus ad iugem confeßionem interiorem. 152
Poteſtas ſacerdotalis in malis non contemnenda. 34
Poteſtas conſecrandi non ſolis data apoſtolis. 73
Poteſtas unde ſit nobis corpus Chriſti offerendi. 97
Poteſtas excommunicandi eſt iuris diuini. 165
Poteſtas ligandi atque ſoluendi, quæ. 221
Poteſtas tenebrarum diabolus. 354
Poſtulationes noſtras deo innoteſcere, quid. 306
Precationes communes amat Chriſtus. 312
Præcepti euangelici perfectio. 159
Præcepta pleraq; quare negatiue tradita. 374
Præceptum primum ſecundæ tabulæ, honorare parentes. 415
Preces horariæ ad ſacerdotes ſpectant. 306
Prædicatio uerbi dei unde ordienda. 128
Prælatis iniquis etiam honor exhibendus. 30

Preſbyteri, quare dicti ſeniores. 252
Preſbyterorum officium, in quo ſit ſitum. 254
Præſcientia dei non eſt anxie inquirenda. 146
Præſcientia dei non obſtat rerũ cõtingentiæ. ibidem
Præſcientia dei moderate prædicanda. 147
Præſidentes nobis, omnes honorandi. 423
Præſumptio fidei eſt mala. 208
Præuaricatio Adæ quæ mala ſuperinduxerit .131. ubi & multa alia præclara inuenies.
Principum ac magiſtratuũ munus explicatur. 235
Principes patriæ patres. 416
Princeps, ſi efferus fuerit, quid agendum. 422
Promiſſio dei iuſtiſſima. 146
Prouidentiam diuinam arguit lex naturæ. 5
Proximus quomodo ſit diligendus. 371
Proceſſiones cur die dominico agantur. 386
Proprietates perſonarum in diuinis quomodo ſeruandæ. 2
Publicanis quid imponẽdũ. 238
Pudor intolerãdus, occulta nolle confiteri. 175
Pudor, confeſſionem impediens pellendus. 239
Pugna in nobis aſſidua atque perpetua. 42
RAdix quomodo in Adã corrupta fuerit. 2
Radix & origo caſuum reſeruatorum. 162
Radix indulgentiarum papalium. 192
Ratio confitendi deo. 154
Ratio ac modus orandi. 292
Ratio ordinis dominicæ præceptionis. 338
Recõciliatio pœnitentium quo fiebat eccleſiæ. 136
Redemptorem mundi mors crucis decebat. 15
Regnum Chriſti ſpirituale. 10
Regnum quotuplex ſit .319. & folio ſequenti leges pulcherrima.
Regnũ gloriæ poſtulãdum. 322
Regula fidei eſt ſymbolum. 1
Reliquiæ peccati manẽt poſt re

miſſa peccata. 186
Reliquiæ martyrum in omni eccleſia religioſe habitæ. id. qđ hæreticos male habet. ibidem.
Rememoratio beneficiorũ Chriſti ſaluberrima. 21
Remiſſio peccatorum eſt in ſola Chriſti eccleſia. 41
Remiſſio peccatorum cui debeatur. 101
Remiſſio publica lõge alia quã priuata. 157
Remiſſio ac retẽtio pctõrum diſcretionẽ requirit. 168
Remiſſio peccatorũ quõ applicatur per Chriſtum. 186
Remiſſio peccatorum quibus detur. 169
Remiſſionẽ culpæ ſubſequitur pœnitentiæ ſatisfactio. 192
Remittere ꝓximo, facile ẽ. 341
Reſtõ ad quos ſpectet. 229
Rerum diuiſio, rerum cõionem confirmat. 369
Res oblata ĩ miſſa duplex ẽ. 93
Res piæ non ſunt immutandæ, ſed abuſus corrigendi. 108
Reſurrectio corporum docetur per ſimilitudinem. 43
Reſurrectio mortuorum eſt fidei baſis. 44
Reſurrectio mortuorum eſt per ſpiritum ſanctum & in corpore proprio. 43
Ritus diuerſi in eccleſia, nihil mali cauſant. 36
Ritus miſſæ paucis explicantur. 78
Ritus pœnitẽdi quõ ſublatus. 181
Ritus ordinãdi hoſtiariũ. 244
Ritus ordinandi epiſcopum & præſbyterum. 255
Ritus qui in collatione Ordinum exhibetur. 257
SAbbatũ q̃ variæ ſumatur. & ſequentibus folijs pulcherrima. 402
Sabbatum quare in diem dominicum translatum. 406
Sacerdotalis poteſtas in malis honoranda. 34
Sacerdotes, Chriſti legatiõe funguntur. 157
Sacerdoti eſt facienda criminũ enarratio. 167
Sacerdos non remittit peccata, niſi conceſſa. 168
Sacerdotis forum ẽ aliud q̃ ip-

ſius dei. 173
Sacerdotiũ ac regnum in ſcripturis duplex. 240
Sacerdotium ſpiritale, laicis eſt baptiſma. 241
Sacerdotium externum euangelium non abrogat. ibidem
Sacerdotes unde dicti. 252
Sacerdotium, ſummus ordo in eccleſia. ibidem
Sacerdotalem dignitatem quis deceat honos. 258
Scientia & pietas quare iunguntur. 67
Sacramentum, quid æthnicis ſignificet. 46
Sacramẽta eccleſiæ ſeptẽ. ibidẽ
Sacrã eccl'iæ cur ſint ĩſtitu. 48
Sacramenta nouæ legis ſunt remedia contra peccatnm. 49
Sacramenta principalia ſunt duo. ibidem
Sacramento eucha. nihil habet eccleſia ſublimius. 69
Sacramentum et ſacrificiũ quo modo differant. 94
Sacri euchari. efficacia. 109
Sacramentum pœnitentiæ non eſt idem cum publica pœnitentia, &c. 220
Sacramentũ pœnitẽtiæ q̃d. 225
Sacramentum Ordinis. 240
Sacramenta ueteris quo pacto patribus profuerint. 267
Sacri ratio in quo cõſiſtat. 271
Sacrificia ueterum qualia fuerint ex optimis. 88
Sacrificia ueterum quare deus nonnunquam reprobarit. 89
Sacrificium propitiatoriũ unicum tantum pro peccatis. 82. et. 90.
Sacrificij ueteris et nouæ legis diſcrimen. 83
Sacrificium quid ſit. ibidem
Sacrificia deo reddere in noſtra ſola non eſt poteſtate. 86
Sacrificia ueteris legis, omnia ad dilectionem referũtur. 91
Sacrificium duplex, quod & duo expetit. 92
Sacrificium miſſæ ex inſtitutione. 93. et. 95
Sacrificia pro mortuis quomodo offerenda. 108. & infra
Sal cõſecratũ quid ſignet. 53
Saltandi leuitas in nuptijs prohibenda. 283

Saluatio cōpetit his, qui in unitate eccleſiæ perſeuerāt. 40
Salus noſtra omnis eſt Chriſtus. 9
Salus noſtra cum tremore operanda. 129
Salus excommunicati non negligenda. 159
Sancti pro nobis apud deū ſunt ſoliciti. 79
Sanctorum communio quid ſignificet. 80
Sanguinis effuſio, remißionem parauit. 16
Sanctorum commemoratio rite fit in miſſa.102.et infra.
Sancti ueſtigia Chriſti inſecuti ſunt. 329
Sancti ſe dei uoluntati ſemper ſubmiſerunt. 299
Sanctorum cineres, ſanctorum pignora. 386
Sapiā in quo conſiſtat. 63
Sara filia Raguelis, exemplar caſtitatis. 286
Satisfactio nobis omnibus multum neceſſaria. 149
Satisfactio tertia pars pœnitentiæ, et hæc eſt duplex. 186
Satisfactio pro peccatis imponitur authoritate diuina. 188
Satisfactionis opera quare dicantur indebita. ibidem
Satisfactione penſantur delicta præterita & pœna. 189
Satisfactio publica, ueteribus gratior. 191
Satis factio in eccleſia non eſt abolita. ibidem
Satisfactiones eccleſiaſticæ quomodo redimantur. 192
Satisfactio uera opus deo bis gratum. ibidem
Satisfactionis uſus uerus, retinendus eſt. ibidem
Satisfactio quō populo inculcāda. ibidem
Scopus Epiſtolæ ad Hebræos. 89.et.122
Scopus eple ad ro. iudicatur. 215
Scopus orōnis nr̄æ qs ſit. 297
Scripturæ teſtimonia pro ſacramento cōfirmationis. 60
Scientiæ mundanæ finis. 66
Scriptura, q̄re corpus dn̄i iterdū poſt cōſecra. panē uocat. 76
Scopus oīs petitōis triplex. 309
Scripturæ, quomodo expendāt

hoc uerbum, tentare. 343
Scire literã legis ñ ſufficit. 358
Senes, quomodo inſtruẽdi ac docendi ſint. 238
Senſus horum uerborum, propter hoc hõ relinquet. 270
Sententia quorundã de ſcripturæ partibus. 196
Sermo, quo ad plebẽ hñdus. 208
Serpens ignitus eſt diabolus. 17
Seruitia coacta deo non placent. 172
Seruorũ officiũ erga dños. 237
Signa, eccleſiam catholicã ubi ſit demonſtrantia. 30
Signum dignæ ſuſceptionis ipſius euchariſtiæ. 117
Singulis ſua crux ferẽda. 410
Similitudo nulla conueniens ad iudicanda diuina. 5
Similitudines non exprimunt natiuitatem diuinam. 11
Simplices oculis toti à deo pendent. 7
Simultas omnis ſemper nobis deponenda. 115
Societas ſanctorum communionem habet bonorũ operã. 40
Socordia noſtra qualis ſit. 153
Solatium noſtrum eſt ſpes noſtræ reſurrectionis. 44
Spes reſurrectionis eſt piorum ſolatium. ibidem
Spes eſt ſcd'a orõnis ala. 298
Spei noſtre ſcopuſq; eẽ dẽat. ibi.
Spes debet eſſe ſyncera, ut ſancta petat. 300
Spiritui ſancto quid peculiariter attribuatur. 13
Spiritus uarie accipitur in ſcripturis. 23
Spiritus ſanctus deo patri, filioque coæqualis. ibidem
Spũs unicus natura ſanctus. 25
Spiritus ſancti diuerſa nomina in ſcripturis. ibidem
Spiritus quam in ſe fidem haberi uelit. 26
Spũs ſanctus mortificat & uiuificat. ibidem
Spũm Chriſti nõ hñtes, fruſtra eum appellant deum. ibidem
Spũs ſctũs pœniæ effector. 42
Spiritus dei quomodo reddit teſtimonium ſpiritui noſtro. 58
Spiritus idem innouans & defendens. ibidem
Spiritus ſanctus uaria ſpecie ui

ſus eſt. 60
Spiritu pauperi etiam poſſunt eſſe diuites cenſu. 297
Spiritus fides ſuggerit nobis q̃ oremus. 293
Quo etiam ſine nemo ſalubriter orat. ibidem
Spiritus eſt qui clamat in cordibus noſtris. 312
Spirituales an impijs nihil pati poſſunt. 327
Spiritualis nõ eſt ſub lege. 362
Spiritus lex, quare euangelium dicatur. 366
Spiritus dei in nobis bifariam operatur. 410
Spiritus ſanctus efficit in nobis requiem. 411
Sputi linitio quid deſignet. 54
Studiũ hæreticorũ q̃le ſit. 240
Stulti qui aliter orant q̃ Chriſtus docuit. 343
Studitas hoĩum quorũdam. 7
Subdiaconorum officium, 248 & *infra.*
Subditi, quid debeant magiſtratibus. 234
Subſtantia dei quo corporibus inſeratur. 13
Subtilitas corporum poſt reſurrectionem. 22
Succeſſio patrum legitima, uerum dat teſtimonium. 31
Superſtitio oĩs reprehenditur.
Summa fidei noſtræ q̃ ſit. 380
Syon mons unde dictus. 370
Symbolum eſt fidei regula. 1
Symboli partes ſunt tres. 2
Templa orõni d'dicata cõtemni nõ debent. 307
Tẽpla ĩuitãt nos ad o rãdũ. 307
Tpalia unr, non aũt æterna. 18
Tentare quid ſignificet in ſcripturis. 343
Tentatus aĩo puſillo eſſe non debet. 344
Tentationibus quo pacto reſiſtendum. 347
Teſtamentum mors ſequitur teſtatoris. 15
Teſtes ſynodales uiſitationibus parochiarũ olim adhibit. 160
Timor filiali perficitur. 125
Timor ſeruilis ſolus parum utilis. 126
Timor filialis per fidem in deũ, ueram parit cõtritionẽ. ibidẽ.
Timor fiduciæ coniũctus. 127

Timor duplex, ſeruilis & filialis. 67
Timor caſtus amori dei coniunctus eſt. 68
Traditio eccleſiæ uniuerſalis quid poßit. 35
Tropus ſcripturæ in uerbo indurare & tradere. 145
Trinitas tota cooperatæ eſt myſterium incarnationis. 13
Typus Chriſti Melchiſedech. 75
Typus pt̃atis ſacerdotalis. 179
Tyrannis magiſtratuum quomodo mollienda. 423

VErbum æternum incõmutabile. 5
Verbum, uirtus et ſapientia patris. ibidem
Verbũ crucis uirtus dei et paſſionis myſterium. 14
Verbum eſt inſtrumentum quo dei uoluntas ſignificatur. 48
Verbũ formale baptiſmi. 55
Verba ligandi ac ſoluendi diſcutiuntur. 168. & infra.
Verba abſolutionis per ſacerdotem, quæ. 225
Verbũ ſacramẽti Ordinis. 254
Verbum ſacri ordinis quo Epiſcopus utitur. 256
Verba Adæ quomodo ſunt intelligenda. 202
Verbum, quo matrimonium efficitur ſacramentum. 264
Verbum hoc, reconciliari, quomodo capiendum. 274
Verborum profuſio quomodo neceſſaria. 307
Verbũ dei q̃uo ſit ſalutare. 335
Verbũ dei panis animæ. 334
Verbi miniſtri opus eſt in eccleſia. 364
Veneratio reliquiarum et imaginum, licita. 385
Veteris teſtamenti uaria nomina. 297
Vetus teſtamentum cur. ibidem.
Vetus teſt. non ex tempore uetus uocatur. 198
Vetuli poſſunt honeſte contrahere. 255
Veſtigium publicæ pœnitentiæ in eccleſia Roma. 162
Victus quibus ſuppetit contenti eſſe debent. 238
Viduæ, quomodo per Confeſſarium docendæ. 239

Vigilare in oratione neceſſe eſt. 128
Virgines in confeßione quæ diſcere debeant. 239
Virginis matris uirginitas, perpetua. 13
Vim ui repellere, an liceat Chriſtiano. 429
Vires noſtræ ſine dei prouidentia nullæ ſunt. 7
Vires ſuperiores per peccatum non extinctæ. 86
Vires liberi arbitrij non ſufficiunt ad iuſtificationem. 365
Viri non debent contēnere uxores ſuas. 286
Vis baptiſmi tota uita exercenda. 58
Vis et efficacia ſacramenti confeßionis. 230
Vis peccati per Chriſtum euacuata. 141
Vis ſacramēti Ordinis. 258
Vis iuſtificandi detrahitur conſtitutiōibus eccleſiaſticis. 239
Virtus & efficacia ſacramenti euchariſtiæ. 109
Virtute legis non accipitur bona uoluntas. 198
Virtus ſacramenti matrimonialis. 283
Virtus in infirmitate perficitur. 345
Vita æterna fidei noſtræ concluſio. 45
Vitæ æternæ dulcedo. ibidem.
Vita æterna qui ſit. ibidem
Vitam præſentem in oratione dominica quæ reſpiciant. 154
Vitam æternam quare Chriſtus mercedem noſtram ingeminet. 119
Vita beata eſt una ac ſola. 297
Vitæ longitudinis merces. 425
Vltima particula orationis dominicæ quid concludat. 348
& quomodo differat à priore. ibidem
Vmbræ ex ſe non iuſtificabant. 89
Vmbra eccleſiæ ueteris à nobis non ſeruatur. 251
Vindictas exercenda ſecundum legem. 428
Vnitas conſeruandæ gratia, unus cæteris præfertur. 253
Vnitatis nexus eſt ordo. 255

Vnitatem ſcindere eſt proprium hæreticorum. 256
Vnctionis extremæ finis. 287
Vnctiões uariæ in eccleſia. lege pulcherrima p totũ. 288
Vnctionẽ citat Iacobus ex Chriſti euãgelio. ibidem
Vnctionẽ q ab eccel'ia tollere nituntur, plurimũ errant. 261
Vnctiõis ſacr̃m reiteratur. ibi.
Vnctiõis ritus qui ſint ibidem.
Vnctiõis miniſter ſacerdos. 292
Vocabulũ ſacr̃i ſtricte nõnunq̃ accipitur, et interdum ſtrictißime. 46
Vocabu. baptiſmi qd d'ſignet. 50
Vocabulũ cõfeßiõis nõ uno modo accipitur. 150
Voce et mẽte orandum. 306
Votum q̃ uarie ſit ſumendum. per totum. 399
Voluntas dei per charitatem adimpletur. 9
Voluntas quamuis bona, nõ omnis ſufficit. 136
Voluntatẽ noſtrã gratia ſubſequens comitatur. 141
Voluntas, de qua in oratione dominica, duplex. 330
Voluntas duplex, diuina et humana. ibidem.
Voluntas dei, alia atq; alia. 324
Voluntas præſcientiæ dei nõ eſt inquirenda. ibidem
Voluntas dei ſcrutãda & agnoſcenda. ibidem
Voluntas dei cognoſcenda & facienda. 326
Voluntas dei eſt doctrina & uita Chriſti. ibidem
Voluntas dei ſequenda, q̃. 327
Voluntati diuinæ nos ſubijcere debemus. ibidem
Voluntas dei non eſt anteuertenda, &c. 328
Vuluntas noſtra ſubſterniculũ iuſtificationis. 210
Volũtas ñ iuſtificat ſeipſam. 211
Vtilitas cõfeßiõis iterioris. 228
Vxorum munus quale. 236
Vxorẽ dimittere & aliam ducere non ſunt idem. 274
Vxorẽ ducere, ñ ẽ res leuis. 272
Xiſti pythagorici ſnĩa. 285
Zizania non debent nos expellere ab eccleſia. 29

FINIS

IN SIMBO: LVM APOSTOLORVM.

PRAEFATIO.

QVI doctrinæ Chriſtianæ rudimēta, omnibus hominibus ad perpetuam ſalutem neceſſaria compēdio tradunt, (ſunt enim in hoc argumento complures quum doctrina, tum pietate illuſtres uiri, ſumma cum laude ac fructu uerſati) haud diſpari quidem ſententia, non uno tamen ordine omnes incedunt. Nos eum potiſſimum ſequēdum putamus, quo Eccleſia catholica per lauacrū regenerationis nos efficit Chriſtianos. Ibi enim ſymbolum Apoſtolicum (quæ eſt fidei regula) primum locum tenet, q. hæc quum in fidelium mentibus digito dei exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes Satanæ laqueos (quibus implicati infeliciter naſcimur) diſrumpat, ianuamq; diuinæ pietatis aperiat, quā introgreßi, ſoluto reatu corruptionis antiquæ (qui ex primi parētis Adæ delicto, in oēs poſteros deriuauit) ad ſuauē odorem præceptorū dei feramur, ipſiq; in ſua eccleſia læti deſeruiamus ac proficiamus de die in diē, donec occurramus oēs in uirum perfectū, in menſuram plenitudinis Chriſti. Hunc ordinē oſtendit beatißimus ille eccleſiæ doctor Paulus: Accedentē (inquit) ad deū oportet credere. Et Rom. 5. Per quē habemus acceſſum per fidē in gratiā iſtā. Ac rurſus ad Hebræos: Sine fide impoßibile eſt pla

Ordinis rō.
Ciprianus in ſymbol.
Symbolum fidei regula.
Hiere. 31.
Hebræ. 8.
Heb. 11.
Rom. 5.
Heb. 11.

Eſaiæ.7. Aug. in ſymbo.lib.4: ad Catechumenos

cere deo. Sed & propheta dicit: Niſi credideritis, non intelligetis. Vt ergo intelligentiæ aditus pateſcat, omniũ primum ſymboli profeſsio proponitur, in qua fidei catholicæ fundamentum, ſuper quod ædificium eccleſiæ ſurrexit, conſtructum manibus Apoſtolorum ac prophetarum continetur, idq; mirabili breuitate, perſpicuitateq; ſermonis, ut de hac ſumma diuini dogmatis Propheta non immerito dixiſſe uideatur, uerbum conſummans & abbreuians in æquitate, Quia uerbum breuiatũ faciet dominus ſuper terram.

Ephe.2. Eſaiæ.10.

August. ad Sixtnm cõtra Pelagianos. 1.Corin.3. 1.Corin.1.

NE uero quis in primo ueſtibulo ſtatim offendat, nemo putabit hãc fidei regulam ac doctrinam, humana tantum induſtria perdiſci compararique poſſe, dei enim donum eſt fides. Cæterum, uerbi miniſter huius fidei prædicator, ſecundum gratiam quæ ipſi data eſt, non niſi plantator eſt & rigator. Neq; tamen (ut Apoſtolus ait) qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus, qui unicuiq; partitur menſuram fidei prout uult. Illi ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organum temperat et diſcentis mentẽ trasformat. Qua de re, qũum nobis tantus magiſter (quem cœli cœlorum adorant ac tremunt dominationes & poteſtates) audiendus ſit, oportet huc accedentem deponere omnem arrogantiam ac ſupercilium, omnem carnis ſenſum & humanæ rationis argutias, ut ſimpliciter certoq; credat, quicquid nobis ad ſalutem diuina tradidit anthoritas. Quod tamen non prius faciet, q̃ deus id per ſuam gratuitam miſericordiam ipſi largiatur. Nam ea ſola facit, ut fideles ſimus, ac deo per omnia credamus.

Ibidem.

1.Timoth.1.

Fides ergo, de qua hic agimus, eſt donum menti hominis diuinitus in ſi ſum, quo citra ullam hæſitantiam credit eſſe ueriſsima, quæcunque diuina eloquia docuerunt, quam Paulus Apoſtolus deſcribens, conſiſtere aſſerit in earum rerum, quæ non uidentur cognitione, aſſenſioneq; longe omnium certiſsima, quod in deum, cui creditur, nulla ſuſpitio uanitatis cadere poßit. Hæc ſola aditum præbet ac facit, ut qui per incredulitatem & ſuperbiam ueteris Adæ, à deo excidimus, deo rurſus appropinquemus, ac etiam per charitatem inſeramur. Infecta eſt in Adam protoplaſte radix, unde cõſequens erat, ut ſtirps quoque tota uitiaretur. Erant ſiquidem homini, in primis præcipuæ illæ animæ uires, intellectus & uoluntas, in hoc diuinitus inditæ, ut deum ueluti optimũ ſimul & maximum rerum omnium conditorem ac conſeruatorem perpetuo agnoſceret, agnitum uero, quoad fieri poſſet, complecteretur. At poſtrã protoplaſtes legẽ dei neglexit, & Satanæ legibus obtẽperare maluit, protinus intellectum, hoc eſt, mentẽ & rationem, qua iudicaret, quid eligendum, omnis error inuaſit. Itidẽ uoluntatem, qua ex peteret quod cõmonſtraret ratio, carnalis cõcupiſcentia grauiter uitiauit, Atq; ita factum eſt, ut recederet homo (qui ad imaginẽ dei creatus fuerat, à deo conditore ſuo) cõparatuſq; iumentis inſipiẽtibus, ſimilis illis factus ſit. Vtraq; ergo pte uitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ purificaret cor, hoc eſt, mentem & rationem, ceu fontem animi, et charitate, quæ ſubmoueret prauas cupiditates, ut ad ea tãtum feramur quæ præſcripſit deus. Sed utrumque remedium non aliunde, q̃ à deo pe-

Fides quid ſit. Augu. in Enchiridion ad Laurentium. Hebræ. 11. Roma. 3. Iohan. 3.

Radice in Adam corrupta vitiata eſt tota ſtirps generis humani. Augu. de ſymbo. ad catech. lib. 1.

Duplici remedio opus. Pſalm. 48. Actorum. 15.

1. Timoth. 1.

Iohan.6. Roma.5. tendum uel expectādū erit, ambo enim ipſiſſima dei dona ſunt, Quod nemo per fidē ueniat, ad patrē, niſi p filium. Et uiciſſim, nemo ueniat ad filiū, niſi pater traxerit eū. Rurſus, Charitas dei p filiū promerita, non al'r diffundi tur ĩ cordibus fideliū, q̃ p ſpūm ſanſtū, q datus eſt nobis,

Summa Symboli. Credere ĩ deū

IAM VT AD SYMBOLI APOſtolici, in quo hæc fides proponitur, expoſitionē peragamus. Principio ſciendū eſt, quicquid inibi continetur, tribus uerbis ſummatim cōprehendi, Nempe fide in deū, qui unitate eſſentiæ ſimpliciſſime unus eſt, & trinus in perſonis, quarum tñ eadem eſt deitas, eadē eſſentia et coæternitas, eadē omnipotentia, eadem maieſtas, eadem ſapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, ſecunda filio, tertia ſpiritui ſancto. Quarū proprietates diſertæ obſeruandæ & retinendæ ſunt. Pater innaſcibilis eſt, filius ab æterno genitus, appellatus uerbum et imago dei patris, qui deſtinato tempore aſſumpſit humanam naturā ex uirgine Maria, Spiritus ſanctus ab utroq; procedēs, utriuſque quidam nexus ineffabilis. Pater per filium cōdidit uniuerſa, Filius reſtituit prolapſa, Spiritus ſanctus utrique cum utriſq; operatur. Pater, cui ſumma eſt authoritas per filium redemit eccleſiam, per ſpiritum ſanctum gubernat, uegetat ac uiuificat. Tribus ergo partibus hoc ſymbolū, ut ſunt tres ſanctiſſimæ trinitatis perſonæ, ad quas refertur, conſtat. Prima pars patri, ſecunda filio, tertia ſpiritui ſancto deputatur. In ſingulas perſonas nos credere profitemur, ut diuinitatis unitatem ac parem potentiam teſtemur. Nam pares ſint, neceſſe eſt, in quos par fiducia collocatur.

Deus unus eſſentia, trinus ĩ perſonis.

Aug. de fide et ſymb.

Proprietates perſonarū diſertæ obſeruādæ.

Tres ſymboli partes.

CREDO IN DEVM PATREM *omnipotentem, creatorem cœli & terræ.*

DEum, ſicuti eſt, nemo uidit unquam, Deus nobis tã
ut ne ſeraphicæ quidem mentes diui tum per fidẽ videtur.
nam naturam, ſicuti eſt, comprehen= Iohan.1.
dãt, Multo minus nos ĩ hac uita mor 1.Iohan.4. 3.Reg.8.
tali, quibus tantum per fidem deum 1.Corin.13. Duplex credẽ
uidere licet, ſed tanquam in ſpeculo di ratio.
& ænigmate. Optimo ergo iure ſymboli prima uox eſt, Aug. in Pſalmum.77.
credo, ſed hoc initio commonendum eſt, duplicẽ eſſe cre= Credere deũ Roma.1.
dendi rationem. Prior, quum credimus deum eſſe, & ue
ra eſſe quæ de deo dicuntur, quemadmodum & dæmones
credunt & contremiſcunt, (ſciunt enim illum mentiri
non poſſe) & pleriq; philoſophi crediderunt, ſed tamen
euanuerunt in cogitationibus ſuis. Altera ratio creden= Credere ĩ deo
di eſt, in deo ſiue in deum credere, quemadmodũ pij cre= vel in deum.
dunt, qui pro compertiſsimis habent omnia, quæ ſacris bi
blijs ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto
prodita ſunt, & ſine omni dubitatione ſperãt, quæ deus
ibi promittit. Rurſus timent quæ minatur, breuiter & Aug.ĩ ſoliloq.
conſtanter deo credunt, eiq; ſe totos committunt, quan= lib.1. circa finem.
tum poſſunt. Qui ſibi nihil quaſi proprium & in ſua po
teſtate poſitum, uendicant ſeſe illius clementiſsimi domi=
ni ſeruos profitentur, ſuaq; omnia tradunt diuinæ uo= Quam fidem in nobis exi-
luntati, propria abnegantes in omnibus. Quod facimus gat deus, & q illius uis ſit.
quum credendo amamus, credendo diligimus, & creden Aug. in Iohã.
do in eum imus. Hæc eſt fides quam ĩ nobis exigit deus. c.29.
Nec tamen inuenit quod exigat, niſi donauerit quod in-

ueniat. Hæc nos deo copulat, hæc in huius uitæ tenebris prælucet, oſtendens quid uere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat, impauidos, inuictoſque reddit, aduerſus omnes mundi, ſatanæq; machinas, hæc eſt quæ conſolatur nos in omnibus afflictionibus ſpe bonorum cœleſtium, ſemper habens in ore: Si deus pro nobis, quis contra nos? Et: Non ſunt condignæ paßiones huius ſeculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, de qua ſcriptum eſt: Induite uos armaturam dei, in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poßitis omnia tela nequißimi ignea extinguere. Et iterum: Circuit uos tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Et rurſus: Et hæc eſt uictoria quæ uincit mundum, fides ueſtra. Si deſit hæc fides, nulla bona opera conferunt ad ſalutem. Nam diuus Paulus peccatum pronunciat, quicquid non eſt ex fide, intelligens: quia non eſt ſine fide quicquam meritorium. Sin adſit, omnia cooperantur in bonum. Neque enim deus fide formata ſibi ſic credentem ſubleuare deſinet, nihilq; ei euenire permittet, niſi quod ei proſit, & ſi neſciat, ut ſiue uiuamus ſiue moriamur, domini ſimus.

Roma.8. Ephe.6. 1.Petri.5. 1.Iohan.5. Nulla opera bona abſque fide. Roma.14. Roma.8. Augu.in ſoliloq.lib.1. Iob.13.

Deus quid.

CRedimus, inquam, in deum. Quum deū dicimus, ſentimus illam æternam mentem, qua nihil eſſe poteſt, nec maius, nec ſapientius, nec melius quæ incommutabiliter eſt ſine tēpore, quæ eſt ipſum eſſe, & à qua uenit rebus conditis, ut ſint aliquo modo. Sic Exod. 3. legimus: Ego ſum qui ſum. Et qui eſt, miſit me ad uos. Et Chriſtus ait: Deus ſpiritus eſt, id eſt, ſubſtantia ſpiritualis ſine initio, ſine fine, ſimplex, ſine ulla admixtione, in-

Exod.3. Iohan.4.

uiſibilis,incorporea,immenſa,ineffabilis, inæſtimabilis. In qua nihil adiunctum,nihil creatum ſit. Nam infinita potentia,infinita ſapientia,infinita bonitas, infinita iuſtitia,infinita miſericordia,quæ deo tribuuntur, non ſunt accidentia in deo,ſed deus eſt re ipſa hæc omnia.

PATREM. *Patrem addidit,ut diſtinguat hanc perſonam à filio.* Mox enim *ſubijcit* : Et in Ieſum filium *eius unicum.* Quanq̃ *in ſcripturis deus trifariam appellatur pater. Primo,ut ſit notionaliter nomen pſonæ deitatis,cui ſoli hoc competit,q. filium genuit einſdẽ deitatis conſortem,& unum cũ patre exiſtentem,quemadmodum hic accipitur.* Et apud Iohannẽ : Qui me uidet,uidet & patrẽ. Et: Ego & pater unum ſumus. *Deinde dei noĩe ſic accepto,ut totã declaret trinitatem,* Deus *recte dicitur pater,q. creator ſit omnium, rerum cõditarum, quemadmodum legimus,* Nunquid nõ ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te & creauit te? *Denique peculiari ratione deus dicitur pater timentium ipſum, quos in filios adoptare dignatur,ſicut ſcriptum eſt* : Et dedit illis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius.

Deus pater trifariam accipitur. 1. Iohan. 14. 2. Deut. 32. 3. Iohan. 1.

OMNIPOTENTEM, *Quum audis omnipotentem,intelligis deum eſſe,ad cuius potentiam & maieſtatem nihil eſt hominum aut angelorũ ſublimitas; ſeu quæcunque poteſtas. Poteſt quidem ſecundum datam poteſtatem, quilibet Angelus uel homo dici potens, ſed abſit, ut dicatur omnipotens. Solus deus omnipotens, qui omnia ex nihilo creauit. Et omnia quæcunq; uoluit, fecit,in cœlo & in terra,facitq; hoc omnipotentis cognomen ad cõfirmandã fidem imbecillium,& ad excludẽdas*

Solus deus omnipotens. Iohan. 1. Pſal. 134. Omnipotentia dei,fidei robur.

oēs ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus oībus hoc uno uerbo reſpondetur: Quia nō eſt impoſſibile apud deum omne uerbū. Quum enim infinita ſit & incomprehenſibilis dei potentia, ſtultum eſt diſquirere, quomodo hoc uel illud fecerit. Ex quo hunc fructum homo fidelis cadit, ut quemadmodum credit deum omnipotentem, hunc mundum, quum nondum eſſet, condidiſſe, atque alia omnia quæ deum feciſſe ſacra ſcriptura commemorat. Ita credit ſimul futurum quicquid ille futurū promiſit uel prædixit, quando nutu quicquid uult poteſt, quantumuis homini uideatur impoſſibile. Ita fit, ut incipiat homo ſuis & quibuslibet humanis uiribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui poteſt omnia, cui nemo reſiſtit aut dicit, Cur ſic facis? Quum autem ſit omnipotens, mori non poteſt, falli non poteſt, mentiri nō poteſt, & quod ait Apoſtolus, negare ſeipſum non poteſt, quod hæc omnipotentiæ repugnent. In hoc autem articulo quum dicimus, Credo in deum patrem omnipotentem, filium aut Spiritum ſanctum omnipotentem non negamus, ſed aſtruimus, patris & filij & ſpiritus ſancti, ſicut eſt eadem eſſentia & omnipotentia, ſic & eadem ſempiternitas.

Lucæ.1.

Fiducia ī deū vnde Iob.9.

Aug. de ſymbo. ad catech. li.1.c.1.

2.Timothe.2.

De ſym. ad cate. li.2.c.3.

CREATOREM COELI ET TERre, Qui condidit cœlum & terram, & quæcunq; cœlo terraq; cōtinentur, uiſibilia et inuiſibilia, idq; ex nihilo per coæternum uerbum ſuum, id eſt filium, ſicut Pſalm. 32. legimus. Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et deinde: Ipſe dixit et facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Quod tamen uer

Pater ex nihilo oīa condidit per filiū.

Pſal.32.

Pſal.148.

bum non ſicut uerba noſtra debemus accipere ſeu intel=ligere. Nam hæc uerè atque ore prolata uerberato aere tranſeunt, nec diutius manent quàm ſonant, Quum illud æternum uerbum incommutabile maneat, nam de ipſo dictum eſt, quum de ſapientia diceretur in ſeipſa manens, innouat omnia. Ideo uerbum patris appellatum, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut enim uerbis noſtris hoc agimus, quum uerum loquimur, ut animus noſter innoteſcat audiendi, & hoc conamur & uerbis, et ipſo ſono uocis, & uultu & geſtu corporis, ut animum ipſum noſtrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri poteſt) cognoſcendum & perſpiciendum animo auditoris inſeramus, quod intus eſt demonſtrare cupientes. Sic deus pater, uerbum ad ſeipſum indicandum genuit, quanquam hæc ſimilitu=do infinitam diſsimilitudinem habeat. Deus enim quum uerbum genuit, id quod eſt ipſe ab æterno genuit, in illud eſſentiam ſuam transfundens. Vnde & uirtus & ſapientia eius dicitur, quia per ipſum operatus eſt, et diſpoſuit omnia. Et ne quis in hac rerũ creatione ſomniet præexiſtentem materiam, diuus Iohannes ait: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Quod & Apo=ſtolus exerte pronuntiat Coloſſ.1. Quoniam per ipſum cõdita ſunt uniuerſa, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Fecit in cœlo uiſibilia, ſolẽ et lunã et ſtellas. Suis animalibus terreſtribus, & omni plantarum gene=re impleuit terram. Impleuit aerem uolatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis proprijs. Fecit & hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, in mente

Verbũ q̃p & filius: Aug. de fide & ſym. ca. 3.

Sapien. 7. Verbũ quur dicatur.

Nulli ſimilitudo conueniẽs ad iudicanda diuina.

Verbũ, uirtus & ſapiẽtia patris.

Iohan. 1.

Aug. de ſymb. ad cathe. lib. 1. cap. 1.

Gene. 1.

Mēs hoīs in comprehēſibilis, Cur homo creatus. Pſal.8.

homini indita, ibi enim eſt imago dei. Ideo mēs ipſa non poteſt comprehēdi, nec à ſeipſa quidē, quia eſt imago dei. Fecit, inquam, hominem, ut creaturis cæteris dominaretur, et conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum. Oīa ſubiecit ſub pedibus eius, oues & boues uniuerſas, inſup & pecora campi, Volucres cœli & piſces maris, qui pambulant ſemitas maris. Et ut hæc propter hominem, ita hominem atq; omnia alia propter ſe, tameſi ipſe nullius

Finis oīum rerū cōditarū. Pſal.8.18.103.148. Pſal.18: Vniuerſitas rerū deū eē teſtatur.

egeat, creauit. Siquidem hic eſt finis omnium rerum cōditarum, ut cognoſcant & glorificent conditorem ſuum, q̃ fidelis Dauid non tacuit, Pſal.8.18.103.ac.148. Quod & hymnus trium puerorum manifeſte declarat. Et quis tam cæcus eſt, qui non uideat, cœlos enarrantes gloriam dei? Et hanc uniuerſitatem rerum conditarum demonſtrare ac teſtari deum, qui ſit omnipotēs, ſapiens, bonus,

Roma.1.

& iuſtus. Ideo & Paulus ad Romanos inquit, diuinitatem in natura conſpici. *Inuiſibilia enim dei à creatura mūdi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq; eius uirtus et diuinitas, ita ut omnes pronūtiet inexcuſabiles, qui quum ex creatura cognouiſſent deum, nō ſicut deum glorificauerunt.* Nōne lex naturæ,

Lex naturæ arguit diuinā prouidētiam. Acto.14.

quæ in omnibus rebus conditis uiget, hanc rerum naturā non exiſtere caſu, ſed certo conſilio conditam eſſe gubernari & conſeruari aperte clamat? Veluti quod corpora cœleſtia tot annorū milibus, ſuos certiſſimos motus retinent. Quod ſuperiora & inferiora corpora, in quadam naturarum contrarietate, perpetuo quodam cōſenſu colligantur, quod uices temporum recurrunt, quod maria, flumina, fontes plantæ, & omne animantium genus, ſua

quodque naturæ legibus obtemperant, & in ſuos certos uſus ac fines diriguntur. In primis autem in mente homi nis expreſſum quoddam ueſtigium diuinitatis deprehen dimus, quum illius admirabilem uim in corpore humano ſentimus. Per hos gradus etiam ethnici uenerunt ad ali quam notitiam ſummæ illius mentis, unde condita ſunt omnia. In quibus tamen nihil eſt tam egregium, quin infi nitis partibus ſit infra primam cauſam. In mẽte hoīs expſſum ueſtigiũ diuini tatis. Ethnici quō deum eſſe co gnouerunt.

IAm Chriſtiani hominis eſt, non ſolum intelligere hũc orbem à deo conditum, ſed et deum ubiq; eſſe præſen tem, ſuſtentantem et gubernantem omnia. Adeo, ut ſi ille uel pauliſper manum ſubtrahat, omnia ſtatim in nihilum reciderent, quemadmodum ſcriptum eſt Pſal. 103. Porri gente te manum tuam, oĩa implebuntur bonitate. Auer tente autem te faciem, turbabũtur, aufe res ſpiritum eorũ & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Quam obrem in hoc articulo, nomine creationis non ſolum cõ ditio, ſed et ſuſtentatio ac gubernatio et cõſeruatio rerũ cõditarum intelligi debet, uti quoq; eodem Pſalmo ſubij citur: Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renoua bis faciẽ terræ. Hinc fit, ut in tota ſcriptura nihil uel fa ctum geratur uel dicatur ſine mentione dei, ut ſciamus deum eſſe, cuius nutu geruntur omnia, atque adeo prope adeſſe deum, ut pene manibus contrectari poßit. Quem admodum in Actis legimus Paulum inſigniter dixiſſe ad uiros Athenienſes: Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo ſunt, hic cœli & terræ, quum ſi dñs, non in manufa ctis templis habitat (intellige quaſi circũſcriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, quum ipſe Aug. de rym ad catechu. lib. vlti. Pſal. 103. Ibidem Aug. de dog ma. eccle. Acto. 17.

det omnibus uitam & inſpirationem, & omnia, fecitq́; ex uno omne genus hominũ inhabitare ſuper uniuerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere deum, ſi forte attrectent aut inueniant, quamuis non longe ſit, ab unoquoq; noſtrum, in ipſo enim uiuimus & mouemur & ſumus. Et ad

Hebræ.1.
Coloſſ.1.

Hebræ.1. portans omnia uerba uirtutis ſuæ. Itidem ad Coloſſ.1. Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes et omnia in ipſo cõſtant. Quod Chriſtus (illud æternum dei uerbum) in Euangelio manifeſtiſſime docet Matthæi.10. Duo (inquit) paſſeres aſſe ueneunt, et unus non cadit ſuper terram ſine patre ueſtro, ueſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt. Et iterum: Reſpicite uolatilia cœli, quoniam non ſerunt neq; metunt, & pater ueſter cœleſtis paſcit illa. Et paulopoſt: Si enim fœnum agri quod hodie eſt & cras in clibanum mittitur deus ſic ueſtit, quanto magis uos, modicæ fidei? Verbum ergo, quo deus dixit: Germinet terra herbam uirentem & facientem ſemen, & factum eſt ita, non deſijt operari, ſed perpetuo operatur, & perpetuo uſque in conſummationem ſeculi fit ita, & ſic de reliquis rebus creatis. Verbo enim domini cœli firmati ſunt & terra. Vt proinde dixerit Chriſtus: Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor. Quod & ubique Pſaltes mirifice inculcat: Omnia (inquit) à te expectant, ut des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligent. Et iterum: Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in tẽpore opportuno. Atq; alibi: Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœ-

Matth.10.
Matth.6.
Gene.1.
Irene. lib.4. contra hæreſ. cap.34.
Pſal.32.
Iohan.5.
Pſal.144.
Pſal.146.
Acto.14.

num, & herbam ſeruituti hominum. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ac Pſal.35. Homines et iumenta ſaluabis domine. Et ite rum: Scitote quoniã dominus ipſe eſt deus, ipſe fecit nos & non ipſi nos, nos autem populus eius et oues paſcuæ eius. Quæ omnia euidenter oſtendunt, nos non naſci aut uiuere aut ali, aut hoc uel aliud operari caſu, aut tantũ noſtris uiribus ſeu prouidentia, ſed deo dante, uiuifican te ac cõſeruante. Quemadmodum diuus Paulus Timot. 5. uocat deum uiuificantem omnia, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, & eſt ſaluator omnium hominum, maxime fidelium.

Pſal.35. Pſal.99. Nihil temere aut viribus noſtris fit.

Hæc altius repetere, uiſum eſt, quod ſciamus maximam hominum partem, tanta mentis caligine obtenebratam, ut etſi ſe noſſe deum profiteantur, factis tamen negent, ac ſic uitam inſtituũt, quaſi deo res creatæ nullæ ſint cu ræ. Et quaſi deum aliquid cælare, aut præter illum ſibi proſpicere, aut quid aliud agere poßint. Quum tamẽ om nia nuda & aperta ſint oculis eius, qui ſcrutatur renes et corda deus, ſine quo nihil facere poſſumus. Qui craſ= ſißimus error facit, ut hoc hominum genus nunquàm re cta mente ſit erga deum, & quicquid agat, non agat ex fide, aut ſimplici oculo in deum collato (quem Chriſtus in omni actione requirit) fit quoq;, ut deum non recte co lat aut inuocet. Cui enim nondum perſuaſum eſt, omnia deo petenda, ſed humanis uiribus aut prouidentia compa randa, quomodo is in oratione dominica, panẽ quotidia= num à deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit, niſi qui certum habeat eum adeſſe, gubernare, alere, & con=

Quorũdã hominũ ſtupiditas. Tit.1. Oia deo aperta. Eccle.39. Hebræ.4. Pſal.7. Iohan.15. Matth.6. Ibidem.

ſeruare omnia. Et nihil nobis uel boni uel mali continge
Qui oculo ſimplici ſunt, toti adeo pendent, ſibi diffidentes. re poſſe, niſi dante uel permittente deo. Qui uero eo p-
uenit ut hæc intelligat, is non poteſt ſuis uiribus, et qui-
buſcunq; alijs, externis præſidijs non diffidere, & totus
ab illo pendere, qui poteſt & præſtat omnia. Is nihil ſuæ
ſapientiæ tribuit, quum dei ſapientiam intuetur, ſed cre-
dit omnia rectiſſime, iuſtiſſimeq; ab eo fieri, etiã ſi iuxta
ſenſum humanum (id quod interdum fit) abſurdum uidea
Pſal.36. Pſal.72. Pſal.33. tur, quale eſt, quod uidemus impios rebus exterioribus
florere et pios in hoc mundo tribulationi expoſitos eſſe.
Is denique cum bonitatem dei, omnia propter hominem,
ipſumq; hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinem
creantem, ac lapſum per filium reſtituentem, ac omnia p
Gene.1. Chriſtum in ſpiritu ſancto, cum fiducia petenti, donantẽ
Lucæ.11. Roma.8. 1.Petri.5. intelligit, uidet nihil eſſe, quod illius gratuitæ beneficien
tiæ nõ debeat. Quo fit, ut ſyncero affectu totam ſpem in
illum transferat, ut omnẽ ſolicitudinem plena fiducia in
illum (cui ſcit eſſe curã de nobis) cõijciat. Vnde tãdẽ cõſe
quitur, ut uiuida charitate erga deum afficiatur, & in
Matth.10. Lucæ.14. illum tendat, quem nouit eſſe ſumme bonum, Nihil illi in
amore aut præferens aut æquans, ut libeat potius relin-
quere patrem, matrem, liberos, et uxorem, ut malit amit
tere principis amorem, perdere opes, honores, et omnem
uoluptatem, quin & uitam (ſi deus ita iuſſerit) quàm
Roma.8. hunc offendere. Qui quicquid ueneratur, quicquid me-
tuit, quicquid amat, præter eum, eius cauſa amat metuit,
ac ueneratur, omnia ad illius gloriam referens, ſemper
gratias agens, ſiue contingant læta, ſiue triſtia, ſiue
mori detur, ſiue uiuere, certus diligentibus deum, om-

nia cooperari in bonum, & deum non derelinquere Pſal.36. ſanctos ſuos, ſed in æternum conſeruare, breuiter bea= Pſal.2. tos eſſe omnes qui confidunt in eo.

ET IN IESVM CHRISTVM FI- lium eius unicum dominum noſtrum.

HIc ſecūdū caput apoſtolici ſymboli ingredimur, q̄ nobis, ſecundam perſonam, quæ filij eſt redempto ris, proponit, quam in primis uarijs cognomentis nobis deſignat, ut omnibus modis declaret hanc perſonam, quæ carnem aſſumpſit, eſſe uerum deum de deo, & uerum ho minem ex homine. Sicut enim anima rationalis & ca= ro unus eſt homo, ita deus & homo unus eſt Chriſtus Ieſus. Et quemadmodum ab æterno tres perſonæ dei= tatis ſunt, in unitate naturæ ſeu ſubſtantiæ, ita tem= pore deſtinato factum eſt, ut uerbum dei humanam natu= ram aſſumens ſine confuſione ſubſtantiæ, unum Chri= ſtum conſtitueret, ſicuti Iohannis Euangelium teſtatur: Verbum caro factum eſt. Verbum, inquam, quod in principio erat deus, apud deum, per quod omnia facta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil. Verbum, in quo uita erat, lux hominum, & lux in tenebris lucebat, & tene= bræ eam non comperhenderunt, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Verbum deniq; quod in mundo erat, per quod mundus factus eſt, & quod mundus non cognouit, factum eſt caro. Filius dei factus eſt homo. Hic enim caro totum hominē ſignifi cat, ſicut ſæpe alibi. Induit inquam, humanam naturam dei filius, ut daret ſe recipientibus, ac lucem hanc appre= hendētibus, poteſtatē filios dei fieri, his qui credūt in no-

Filij perſona deus et homo pluribus nominibus deſignatur.

Ex ſymbo. Athanā.

Aug. de trini. 13. cap. 17.

Iohan. 1.

Aug. in Ioh.

Eſaiæ. 40.

Iohan. 1.

Roma.5. Augu. de fide ad pe.c.2. Iohan.3. Iohan.1. Hebrae.1. mine eius. Qui non ex ſanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri (quales omnes ſumus ex Adā) ſed ex deo nati ſunt, id eſt, regenerati ſunt. Hic eſt Chriſtus Ieſus plenus gratiæ & ueritatis, De cuius plenitudine nos omnes accipimus, & gratiam pro gratia, ꝑ quem deus, quem nemo uidit unquàm, multifariam, multiſque modis olim in prophetis loquutus, nouiſsime nobis in perſona eiuſdem filij ſui familiariſsime, euidentiſsimeq; innotuit. Vnigenitus enim filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit, per quem allata eſt uita æterna. Hæc enim eſt uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerum deū, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum, per quem liberatio ac ſalus, humano generi, in diabolica captiuitate detento, apparuit quemadmodum ſcriptum eſt: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Quum enim primus parēs noſter Adam, ab initio ad dei imaginem & ſimilitudinē conditus, ac in Paradiſo delitiarum, ubi erat perpetuo beatus, & immortalis futurus, per inobedientiā ſeipſum perdidiſſet, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirū auerſus à deo uero, æterno illo ac incommutabili bono, atq; hanc corruptelam, in totam ſtirpem ſuam, maſſæ corruptæ ſobolem, deriuaſſet, non potuit homo, ſicut ſponte ceciderat, ita ſponte etiam reſurgere, quemadmodū qui ſeipſum occidit, ſeipſum reſuſcitare non poteſt. Sed neceſſarius erat mediator, per quem deus dexterā ſuam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in uitam, & captiuos uindicaret in libertatem. Proindeq; factum eſt, ut illud dei uerbum, ꝑ quod facta ſunt omnia, et in quo omnia ſubſiſtunt, caro fieret,

Iohan.1. Iohan.16. Iohan.8. Gene.3. Aug. in ench. cap.16. Aug. de lib. ar. li.2.c.20. Nobis mediator Chriſtus erat neceſſarius.

& uſq; ad miſeriam noſtram ſeſe dimitteret & habitaret in nobis,quemadmodum diuus Paulus ait: Qui quũ in forma dei eſſet,non rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo,ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens,ut filius qui in deitate erat patri æqualis, humanã indutus naturam,& quatenus homo,ab omni tamen peccati labe longe alieniſſimus,deo patri uſq; ad mortẽ obediens factus,hominem,qui a deo per inobedientiã in mortem prolapſus erat,ſeq; diabolo ſubiugauerat, in uitam ac libertatẽ reuocaret. Nobis datus,nobis natus,ut peccata noſtra, imo totius mundi(pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus deo,habuimus) ipſe portaret, & nos quum inimici eſſemus deo,per mortem ſuam in ſanguine ſuo recõciliaret.ſuiq; ſpiritus in ſe credentes participes faceret,per quem diffunderet charitatem in cordibus noſtris,qua deum ſponte ac libenter, non ut ſerui, ſed ut ingenui filij,læti ac alacres,dei uoluntatem facerémus. Tunc enim efficimur uere liberi, quum deus nos fingit,id eſt,format & creat,non ut homines (quod iam fecit)ſed & ut deo accepti ac boni homines ſimus, quod nunc gratia ſua facit, ut ſimus in CHRISTO IESV, noua creatura,ſecundum quod dictum eſt: Cor mundum crea ĩ me deus.Neceſſe ergo fuerat,ut hic mediator, ſimul deus eſſet & homo, quod alioqui perditos ſeruare, mortuos uiuificare,iuſtificare impios,peccata remittere, ſpiritum ſanctum dare,breuiter,nos regenerare non potuiſſet,quæ omnia benignitas et humanitas ſaluatoris noſtri dei in Chriſto non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericordiam perfecit. Miſeri-

Philip.2. Eſaiæ.53. 1.Iohan.3. 1.Pet.2. Gene.3. Eſaię.9. Roma.5. Ephe.1. Roma.8. Per charitatẽ uoluntas dei adimpletur Aug.in enchi. c.31. Gala.6. Pſal.50. Gratia redempti ſumus. Tit.2.3.

1.Corin.7. cordiam enim conſequuti ſumus, ut ſimus fideles, & hoc non ex nobis, ſed dei donum eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, ſic nos gratis liberatos, ut bonis operibus poſthac non ſit opus, ſtatim ſubiecit: Ipſius enim figmentum ſumus, in Chriſto Ieſu, in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Non quæ iuſtificandum præcedunt (quod impoßibile ſit ſine fide, placere deo, aut bene uiuere) ſed quæ comitantur iã iuſtificatum, qui ſunt fructus ſpiritus & fidei per charitatem operantis.

Opera bona neceſſaria, q̃ ſequuntur iuſtificationem. Hebræ.11.

ET IN IESVM, Vides qualis uenerit hic mediator. Non enim uenit ut ultor, ſed ul ſaluator. Ieſus enim Hebræis ſaluatorem ſonat, ut non temere id nominis ei tributum ſit, ſed ab angelo priuſquam naſceretur, inditum, ſicut ſcriptum eſt: Et uocabis nomẽ eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorũ. Legimus & aliũ quempiam Ieſum, filium Naue, ſed nihil aliud quam Ieſu redemptoris typum ac imaginem gerentem. Moſes enim, qui typus ueteris legis eſt, nõ potuit populum in terram repromiſſam perducere, ſed illi ſuccedens dux Ieſus, qui & Ioſue, perduxit. Et quemadmodũ is de terra Aegypti populum eductum, deq; heremi erroribus liberatum, in terram repromißionis introduxit. Ita hic Ieſus redemptor noſter populum, de ignorãtiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum, ad regna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomẽ eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, ꝗ non ſit aditus ad ueram felicitatem, niſi per fidem in Ieſum, Sicut ipſe teſtatur: Nemo (inquiens) uenit ad pa-

Priori aduentu Chriſtus venit vt ſaluator. Lucæ.1. Hierony. in Ioſue. Deut.vlt. Ioſue.1. In ſolo Chriſto ſalus. Acto.4. Iohan.14.

trem, niſi per me. Et iterum: *Ego ſum uia, ueritas, & uita.* Ego *ſum oſtium, ſi quis per me introierit, ſaluabitur, ut cœtera quæ ſequuntur.* Iohan.10.

CHRISTVM, *Chriſtus uel regium uel pontificale nomen eſt.* Nam *& ſacerdotes & reges apud* Iudæos, *unguento Chriſmatis conſecrabantur, qui & Chriſti dicebantur, ſed illi exteriori unguento materiæ corruptibilis, uelut mortales & corruptibiles ungebantur.* Hunc *autem ſingulariter plenitudine ſpiritus ſui, unxit deus, ſicut &* Eſaias *ex perſona domini præſignauerat:* Spiritus *domini ſuper me, eo quod unxerat me, euangelizare pauperibus miſit me.* Vterque *porro titulus Chriſto apprime congruit, qui dictus eſt ſacerdos ſecundum ordinem* Melchiſedech. *Qui ut ſacerdos ſeipſum agnum uere immaculatum in ara crucis obtulit pro ſalute mundi.* Rex *quoque ab* Angelo *pronuntiatus eſt:* Dabit *(inquit) illi deus ſedem* Dauid *patris eius, & regnabit in domo* Iacob *in æternum, & regni eius non erit finis.* Regnabit, *inquam, non in regno corporali aut mundano, quod nullum tale ſit æternum, & ut ipſe alibi teſtatur:* Regnum *eius non eſt de hoc mundo, ſed ſpirituali, in quo ſedet ad dextram dei patris, interpellans pro nobis, dans remiſſionem peccatorum & ſpiritum ſanctum in ipſum credentibus, & inuocantibus eum, quos & ſanctificat ut reſuſcitet eos à nouiſſimo die ad uitam & gloriam æternam.* De *hoc Chriſti regno quod eſt uita æterna, quæ hic in nobis incipit ibi conſummanda, alibi fuſius dicemus.* Tantum *hic admonebimus ſymbolum docere,*

Cyprian. in ſymbo.
Chriſtus plenitudine ſpiritus.ſ. inunctus.
Eſaie.61.
Chriſtus ſacerdos.
Hebræ.6.
Ephe.5.
Eſaiæ.9.
Lucæ.1.
Chriſtus. rex.
Chriſti regnũ ſpirituale.
Iohan.18.
1.Iohan.2.

hunc eſſe uerum Meßiam illũ unicum à prophetis olim promiſſum. Nam quem Latini unctum uocant, Græci Chriſtum, Hebræi Meßiam appellant. Proindeq; cæcos Iudæos fruſtra alium expectare, quod ſemel Chriſtus uenerit, qui non potentia corporali inſtructus, ſed plenitudine ſpiritus ſancti inunctus, ſanguine ſuo, cõſumato illo unico atque admirabili ſacrificio, in ara crucis oblato, nos à tyrannide Satanæ liberauerit, condonatiſq; peccatis omnibus, ueræ libertati reſtituerit, tandem quoq; cœleſtis regni ſibi cohæredes & conſortes aſciſcendos.

Chriſtus unicus ille Meſſias. Iudæorum cæcitas. Gene.49. Danie.9. Matth.26. Lucæ.9. Iohan.6. Iohan.1. Heb.1. 1.Petri.2. Coloſſ.1.2. Roma.8.

FILIVM EIVS VNICVM DOMINUM noſtrum, Duobus prioribus uerbis, ſymbolum, eam perſonam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno deſtinata, ut per eam mundus redimeretur, & ut notum faceret nobis deus ſacramentum uoluntatis ſuæ, ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in Chriſto, in diſpenſatiõ. plenitudinis temporum, inſtaurare omnia quæ in cœlis & quæ in terrà ſunt in ipſo. Iam declarare incipit, hanc perſonam & uerum deum & uerũ hominem eſſe. Verum enim deum oſtẽdit, quum Criſtum filium dei unicum pronuntiat, id eſt, natura filiũ dei, ex ſubſtantia patris genitum, et ut aliud ſymbolum exponit patri conſubſtantialem Et proinde ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, omnipotenti uirtute, magnitudine, ſapientia, bonitate, ſempiternitate, hoc quod pater eſt, omnia tamen hæc nõ ſine authore ſicut pater, ſed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, ſine initio à patre natus, quẽadmodũ Iohannes ait: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deum, & deus erat uer-

Cur pater filiũ miſit. Ephe.1. Chriſtus uerus deus & homo. Symb.Nic. Philip.2. Cyp. in ſymbolum. Io.5.16.17. Iohan.1.

bum, hoc erat in principio apud deum. Porro filium dei quum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis aſſumas, ſed cum Eſaia exclama: Generationem eius quis enarrabit? Nam ſi uel eo quod cor generat uerbum, uel mens rationem, uel lux ex ſe parit ſplendorem, nulla fragilitas cogitatur, quanto ſacratius de horum omniũ creatore cenſendum eſt? Quãquam hic nulla ſimilitudo afferri poßit, quin innumera diſcrepẽt. Nulla enim creatura talis eſſe põt, qualis creator eius. Et ideo ſicut ſine exẽplo eſt diuina ſubſtantia, ita & ſine exemplo eſt diuina generatio, Lux enim non parit ſubſtantiuum ſplendorẽ, aut cor ſubſtantiuum generat uerbum ſiue conceptũ ſiue prolatum, ſed filius dei ſubſtãtialiter generatur, ꝙ pater in eum omnem eſſentiam ſuam transfundit. Sicut ipſe in Euangelio dicit: Ego & pater unum ſumus.

Natiuitas filij in diuinis inexplicabil.

Eſaiæ. 54.

Nulla ſimilitudine diuina natiuitas exprimi poteſt

Pſal. 111.

Iohan. 10. 1.

ADdidit ergo, VNICVM, *ut hunc natura filiũ dei, ſecernat à filijs adoptionis dei. In ſcripturis enim frequenter homines pij appellantur filij dei, at non natura. Natura enim omnes nati ſumus filij iræ, ſed dignatione adoptiõ. per fidem in Chriſtum, facti ſumus filij dei, quemamodum Iohannes ait: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri, his qui credũt in nomine eius, quũ Chriſtus nunquam non fuerit natura filius dei, deus de deo. Itidẽ Paulus Apoſtolus: Prædeſtinauit (inquit) nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum. Et iterum Roma. 8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, Abba pater.*

Eſaiæ. 1. Iohan. 1. Roma. 8. Roma. 5. Iohan. 1.

Ephe. 1.

Roma. 8.

SEcundum ergo hanc priorem generationem, Chriſtus non frater eſt noſter nec hæres dei, nec fratres

2. habet nec cohæredes habet. Quanquam etiam uel ob id filius unicus recte aſſeritur, quod licet ſit deus et homo, duabus naturis, deitate ac humanitate conſtans. Sit etiā bis natus, unius tamen filius ſit. Non enim duos fatemur filios, ſed deum & hominem, unum filium credimus, manentem in duabus naturis, non tamen confuſis. Et quanquam duas habeat natiuitates. Vnam, qua naſcitur ex patre ſine tēpore, alteram, qua naſcitur ex uirgine matre, tempore præfinito à deo, non tamē duo, ſed unicus eſt filius, non alius, ſed idem aliter natus.

Aug. de eccle. dog. c. 2.

Duæ Chriſti natiuitates.

DOMINVM NOSTRVM, Filius in ſcripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomē in Chriſtum competit, nō tantum iuxta alterā, ſed utrāq; naturam & diuinam & humanam. Quatenus enim eſt ab æterno deus de deo, dominus eſt omnium, nō alius dominus à patre, quemadmodum nec alius deus. Etſi enim dicuntur alij domini, conceſſa & impartita, non ingenita poteſtate dicuntur. Hic uero ſolus eſt unicus filius, & ſolus unicus dominus. Sicut Apoſtolus dicit: Vnus pater deus, & unus dominus Ieſus CHRISTVS, per quem omnia. Iuxta aſſumptam uero naturam, p crucem, mortem & ignominiam promeruit intrare in gloriam patris, omnibuſque ſibi ſubiectis, conſtitutus eſt ad dexteram dei in cœleſtibus, ſuper omnem principatum & poteſtatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.

Cur Chriſtus paſſim dñs in ſcripturis appelletur.

Chriſtus omnium dñs, q̄tatenus deus.

1. Corin. 8.

Chriſtus dñs, quatenus hō.

Ephe. 1.

Et ut alibi Paulus ait: Datum eſt illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Ieſu omne genu flectatur,

Philip. 2.

cœleſtium, terreſtrium & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus ĩ gloria eſt dei patris. Vnde ipſe apud Matthæum dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Et ut humanitati Chriſti non tribuamus omnipotentiam, tamen ob unitatem hypoſtaſeos, duas naturas complectentis, recte dicitur omnium dominus, quemadmodum Chriſtiane ac pie dicimus, Deum paſſum ac mortuum, Sed peculiari ratione, Chriſtus dicitur dominus credentium, ſeu electorum, & ideo ſymbolo additur, noſtrum, quo admonemur quotquot in Chriſto per baptiſmum renati ſumus, quotquot habemus redemptionem per ſanguinem eius, ut totos nos ei dedicemus & hũc unicum dominum noſtrum profiteamur, qui nos à dominatu Satanæ liberauit, & ſibi peculium & populum acquiſitionis fecit. Nam quum eſſemus ſerui peccati (qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati) & per peccatum diabolus in nos tyrannidem obtineret, is clementiſſimus dominus, noſtri miſertus, ab hoc tyranno crudeliſſimo dominium in ſe tranſtulit, & nos ſuo ſuauiſſimo iugo ſubiecit, ut qui in baptiſmo diabolo renuntiamus, & ipſi uti domino noſtro nomen damus, ipſius etiam præceptis per omnem uitam uoluntarie parere, & ſub eius tutela ſecuri uiuere & poſſimus & debeamus. Suauiſſima uox eſt dicentis: Vos uocatis me magiſter & domine, et bene dicitis, ſum etenim. Sed uide quid repoſcat: nempe ut quemadmodum ipſe fecit, ita & nos faciamus. Certi quod ab eo toti pendentes, tuti ſimus ab omni periculo. Nã oues q̃ audiunt uocem eius & ſequũtur eũ, nõ peribunt in æternum, &

Math.vlt.

Chriſtus omnium dñs.

Peculiari ratiõe dominus credentium.

1.Petri.1.
Ephe.1.
1.Petri.2.
Iohan.8.
Coloſſ.2.

Matth.11.

Roma.6.7.

Iohan.13.

Chriſto fidẽs, ab omni periculo tutus.

Iohan.10.

non rapiet eas quiſquam de manu eius. Breuiter, dat eis
Iohan.17. uitam æternam: nimirũ à patre impetrans hic benigniſſi-
Iohan.12. mus dominus, ut ubi ipſe eſt, illic ſit & miniſter eius.

ET quanquam ſecundum hanc rationem humanita-
tis aſſumptæ & peractæ redemptiõis dominus no-
Chriſti, quatenus homo, fratres ſumus. ſter ſit, Non dedignatur tamen ſecundũ eandem, nos ſuos
compellare fratres, & pro ſeruis amicos. Quid ni? quũ
Matth.28. nec dedignatus ſit agere miniſtrum: Ego (inquit) in me-
Iohan.15. Lucæ.22. dio ueſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. At hæc uocabula
non æqualitatis, ſed ſimilitudinis, cognationis, & chari-
tatis ſunt. Nam quod & ad humanitatem atttinet, habi-
Philip.2. tu quidem inuentus eſt ut homo, receptis in ſe omnibus
incommodis, quæ naturæ ueritatem comitantur, ut ſunt,
Matth.26. Lucæ.24. eſurire, ſitire, laſſari, angi, tædere, denique mori, idque
Iohan.1. Coloſſ.2. uolens noſtra cauſa, ut exolueret quod nos commerueramus
ſed interim gratia et ueritate ſemper plenus, nempe
in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter,
expers omnis peccati, & ad peccandũ procliuitatis, er-
roris. Ignorantiæ breuiter omnium quæ uel non con-
gruunt dignitati perſonæ (quæ ſimul erat deus & ho-
mo) uel gratiæ plenitudinem excludunt.

QVI CONCEPTVS EST DE SPIritu ſancto, natus ex Maria Virgine.

Secũda Chriſti natiuitas. HIc articulus, ſecundam Chriſti natiuitatem (de
Baruch.3. qua propheta prædixit: Poſthæc, inquiens, in ter-
ris uiſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt) propo-
nit. Quem ergo ex prioribus, ſecundum naturam diuinã
ab æterno ineffabiliter ex patre natum didiciſti, eundem
hic audis in tp̃e de ſpiritu ſancto cõceptũ, & ex uirgine

natum,quemadmodũ ante multa ſecula uaticinatus erat Eſaias: Ecce(*inquit*)*uirgo concipiet & pariet filium,et uocabitur nomẽ eius* Emanuel,*quod eſt, nobiſcum deus.* *In primis ergo hoc articulo refertur,Spiritus ſanctus dominicæ carnis & templi eius creator,Sic tamen, ut intelligas totã trinitatem hoc adorabile myſterium cooperatam eſſe.Quod teſtatur* Euangeliſta, *referens, angelũ uirgini Mariæ reſpondentem:Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſsimi obumbrabit tibi .* Et ideo *quod naſcetur ex te ſanctum,uocabitur filius dei.* Adeſt *ergo altiſsimus,intellige patrem,fontem & authorẽ deitatis.* Adeſt *uirtus altiſsimi,nempe filius,qui proprie carnem aſſumpſit.*Adeſt *ſpiritus ſanctus, cui tamẽ hoc opus peculiari quadã ratione attributum,ſcriptura dedicat,ꝙ non eſt rarum,ut quædam quæ omnium perſonarum cõmunia ſunt ,ſcriptura ſingulis tribuat perſonis , ueluti quum patri tribuit omnipotentiam,filio ſapientiam,ſpiritui ſancto charitatem .* Iam *quum opus incarnationis Chriſti,opus ſit incomprehenſibilis & ineffabilis charitatis dei,quemadmodum Chriſtus dixit: Sic deus dilexit mundum,ut filium ſuum unigenitũ daret, recte hoc opus ſpiritui ſancto tribuitur, per quẽ dilargitur chariſmata.*

Eſaiæ.7.
Cypriani ſymbolo.
Tota trinitas cooperata eſt myſterium incarnationis.
Luc.1.
1.Corin.12.
Quid ſpiritui ſancto peculiariter dedicatur.
Iohan.3.

NATVS EX MARIA VIRGINE, *Sic enim debebat adimpleri ſcriptura, ꝑphetico ænigmate perpetuam integritatem uirginis* Mariæ *ſignificans, quum ait:*Porta hæc clauſa erit,et non aperietur, et uir nõ tranſibit per eã,eritq; clauſa principi.Quo quid euidentius de cõſecratione uirginis dici potuit? Clauſa fuit *in ea uirginitatis porta,ſoli deo Chriſto principi patuit*

Perpetua virginis matris virginitas,
Cyprianus ſymbo.
Ezech.44.

reſpiciens ad orientem, unde ſol oritur nũquam occidẽs,
Luc. 1. qui uiſitauit nos oriẽs ex alto, ut illuceſcat his qui in tenebris & in umbra mortis ſedent, per hanc prodijt ſol ille iuſtitiæ, qui illuminat omnem hominem uenientem in
Iohan. 1. hunc mundum. Non humana ſed uulgari ratione. Spectabat enim porta ad uiam ſanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra uulgarẽ hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiſcentiæ aut fragilitatis. Suſcepit uerbum carnem, non eſt mutatum in carnẽ, quia manens deus ſuſcepit hominem.

Cyp. in ſym. QVanquam nec hoc omittẽdum uidetur, q̃ filius dei per animam rationalem, tum ſimul creatã, omnis cœleſtis gratiæ plenam, in ſecreta rationabilis ſpiritus arcæ uerbum capientem, tãquam mediã, carni unitus ſit. Neq; enim ſubſtantia dei, quæ p omnia incorporea eſt, inſeri corporibus, uel capi ab eis principaliter poteſt, niſi aliqua media ſit ſubſtantia ſpiritualis, quæ capax eſſe diuini ſpiritus poſſit. Nihil ergo hic uulgare cogitandum eſt, ubi ſanctificatio ſpiritus inerat, et aĩa q̃ erat dei capax, particeps ẽt fiebat carnis. Nihil putãdũ ĩpoſſibile, ubi aderat virtus altiſſimi. Nihil de humana fragilitate cogitãdũ, ubi plenitudo inerat deitatis.

VIrginem autem deſignat ex nomine Mariã, idq; non temere, quod et Lucas facit: Miſſus eſt (in-
Luc. 1. quit) Angelus Gabriel ad uirginẽ deſpõſatam uiro, ac ſtatim poſtea: Et nomẽ uirginis Maria. Hæc eſt illa Ma-
Ad Mariæ nomẽ, oẽs piorũ aiæ recreã. ria, ad cuius nomen recreantur oẽs animæ piorum, Eua ſiquidem diabolo aſſentiens, maledictionem & mortem orbi intulit, Maria uirgo deo credens, benedictionem et

uitam protulit. Per Euam adhuc uirginem, ſerpentis afflatu deceptam, uenit calamitas, Per uirginem ſpiritus ſancti afflatu grauidam, rediijt beatitudo. Per Euam præuaricātem dei præceptum, iræ filij naſcimur. Per Mariā deo ſubditam ac dicto angelico parentem, atq; credentē, Chriſtum accepimus per quem renaſcimur filij dei. Eua ſuperbiens gratiam dei amittens, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, et conceptus tuos, In dolore paries filios, & quæ ſequūtur. Maria gratiam apud deum inueniēs, humilis audiuit: Aue gratia plena dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus uentris tui, nimirum, in quo benedicuntur omnes tribus terræ. Gene. 3. Iohan. 1. 3. Gene. 3. Luc. 1. Gene. 12. 22.

NOn ſuffecerit autē, ut hæc omnia ineffabili dei diſpenſatione facta credas (nam & dæmones ad eum modum credunt & contremiſcunt exclamātes: Ieſu filij dei altiſsimi, ut quid ueniſti ante tēpus pdere nos?) ſed neceſſe eſt ut credas hæc omnia propter te facta, quēadmodum ſymbolum Nicænū exerte commemorat: Qui propter nos (inquit) & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis. Et incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria uirgine, et homo factus eſt. Venit de cœlis deus, homo factus ex uirgine, ut eſſet mediator dei & hominū, homo Chriſtus Ieſus, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, ut eſſet uia per quam ueniremus ad patrem, quēadmodum ipſe ait: Ego ſum uia, ueritas & uita. Neq; enim per ullam aliam creaturā, ſiue ſit in cœlo ſiue ſit in terra, uenitur ad patrem, ſed tantum per filiū. Nec eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri, q̃ nō ſit in alio aliquo ſalus. Verbū caro factū eſt, ut lactaret Chriſtus pro nos incarnatus. Iaco. 1. Matth. 8. Marci. 5. Lucæ. 8. Sym. Nicæ. Aug. lib. confeſſ. 7. cap. 18 1. Timo. 2. Iohan. 14. Acto. 4. Cur filius incarnatus. Iohan. 1.

infantiam noſtram ſapientiam dei, per quam creata ſunt omnia. Induit humanam naturam æterna ueritas, ſupereminens omnibus creaturis ſuis, ut ſubditos erigeret ad ſeipſam, ut aperiret nobis uoluntatē dei, ut erudiret nos abnegare omnem impietatem, & ſecularia deſideria, ut nos deprimeret a nobiſipſis, & ad ſe traijceret, ut carnales faceret ſpirituales, ut filios hominum per inſitionem adoptionis faceret filios dei, factus humilis, ut ſanaret ſuperbos. Exaltauit enim ſe homo & cecidit, humiliauit ſe deus & erexit. Nos cecidimus, ille deſcendit, Nos gemebamus, ille ſe inclinauit, ac manū deus homini porrexit, ac miſere lapſum ſubleuauit. Cōceptus de ſpiritu ſancto, ſine omni humana ac carnali actione, ſine uiri ſemine, idq; propter nos, ut conceptionem noſtram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, noſq; per infinitam ſuam patriſq; miſericordiā in ſpiritu ſancto regeneraret. Natus ex Maria uirgine, illeſa ipſius uirginitate ac pudore permanente, idq; propter nos & natiuitatem noſtrā, originalis peccati macula pollutam, purgaret deus et homo, nam qui poſſet hec, niſi eſſet pariter deus et homo? Quis enim (ut Iob ait) poteſt facere mundum de immundo cōceptum ſemine? Nonne tu qui ſolus es?

Aug. de ſym. ad cathecu. Tit. 2.

Cur de ſpiritu ſancto conceptus, & ex virgine natus.

PASSVS SVB PONTIO PILAto, *crucifixus, mortuus & ſepultus eſt.*

IAm miſterium paßionis ingredimur, quod Paulus Apoſtolus uerbum crucis appellat, in quo ſolo oportet nos gloriari. Nam etſi uerbum crucis pereuntibus ſtultitia ſit, his tamē qui ſalui fiunt, uirtus dei eſt. In primis ergo credimus, Chriſtum uere paſſum. Sic enim ſcri-

Verbū crucis virtus dei. 1. Corin. 1.

Chriſtus vere paſſus.

ptura clamat apud Eſaiam prophetam : Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcum antequam patiar. Et iterum: Nonne oportuit Chriſtum pati, et ita intrare in gloriam ſuam. Item prima Petri ſecundo: Qui quum pateretur, non comminabatur. Paſſus itaq; eſt in corpore & anima, indicans ſe uerum hominem eſſe, captus, uinctus, contumelijs adfectus, colaphis cæſus, conſputus, flagellatus, ſpinis coronatus, deniq; in crucem actus. Et ne exiſtimes eum à paßione, quod ad animam attinet, liberũ fuiſſe, audi quid dicat: Triſtis (inquit) eſt anima mea uſq; ad mortem, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus eſt ſudor eius ſicut gutta ſanguinis decurrentis in terram. Abſit autem, ut credas Chriſtum uel damno aliquo aut iniuria impaßibilis diuinitatis, in carne paſſum aut paßionem quam in carne & animo ſuſtinuit, per diuinitatis unionem abſorptam eſſe. Vnio enim illa incomprehenſibilis, ſingulis naturis ſuam proprietatem ſeruauit. Quod enim paßibile, nẽpe humanitas, paßibile fuit. Quod impaßibile, nempe diuinitas, manſit impaßibile. Ego (inquit) deus, & non mutor.

Eſaiæ.53. Lucæ.22. Lucæ.24. 1.Petri.2. Paſſus in corpore & a[n]i[m]a. Matth.26. Marci.14. Lucæ.22. Iohan.12. Diuinitas in Christo impaßibilis. Pſal.101. Malach.3.

SVB PONTIO PILATO, *Iudicis nomẽ, ſub quo paſſus eſt Chriſtus, adiectum eſt, propter temporum agnitionem, & hiſtoriæ certitudinem. Erat enim id temporis Pontius Pilatus præſes Iudeæ, ſub Tyberio Cæſare Auguſto, Qui Chriſtum, licet innocentem, à ſe iudicatum, in crucem tamen egit.*

Matth.27. Marci.15. Lucæ.23. Iohan.18.

CRVCIFIXVS, *Mortis genus audis, quod ut*

erat maxime cruciabile ac lentum, ita habebat ſummam ignominiam, maxime apud Iudæos. Nam in lege eorum ſcriptum reperiebatur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc mortis ſpecies omnium acerbiſſima à deo electa ſit, præter ſcripturæ uaticiniū (quæ hāc & typis & prædicationibus apertiſsimis futuram prodiderat) nō oportet Chriſtianum admodum eſſe ſolicitum, modo credat ac ſciat eam mortis ſpeciem, ad redimendū genus humanum, nedum optimam, ſed & decentiſsimam fuiſſe. Decebat enim, ut qui in ligno per ſuperbiæ & uoluptatis ſtimulos uicerat, in ligno quoq; per extremā humilitatem & ingentiſsimos dolores uinceretur per Chriſtum dominum noſtrum. Decebat ut Chriſtus expanſis brachijs à terra ſublimis penderet, qui pro ſua ineffabili miſericordia quærebat omnes complecti, quemadmodum ipſe diſcipulis ſuis, mortis genus ſignificans, ait: Quum exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipſum. Decebat eum, propter quem omnia et per quē omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem ſalutis eorum per paſsionem & crucem conſummari. Decebat ut ſponſus noſter thalami ſui lignum aſcenderet, & quū in eiuſmodi thalami lecto dormiret, apiretur latus eius et eccleſia uirgo prodiret, deſponſanda Chriſto, ut quomodo Eua facta eſt ex latere Adæ dormientis, ita & eccleſia formetur ex latere Chriſti in cruce pendentis, ex quo manauit ſanguis & aqua, quæ ſunt eccleſiæ ſacramenta. Decebat deniq; ut Chriſtus, qui ſibi tria regna ſubiecturus uenerat, quemadmodum Paulus apoſtolus ait: Quia in nomine Ieſu omne genu flectetur, cœleſtiū, terreſtriū

Mors in cruce decebat redemptorem.

Cypr. in ſym.

Iohan. 12.

Hebr. 2.

Aug. de ſym. ad catechu. li. 2. cap. 6.

Gene. 2.

Iohan. 19.

Philip. 2

& infernorũ, in aerem ſublimatus, aereas ſubiugaret po teſtates, tenderetq; manus, ut & populo non credẽti, in credulitatẽ ſuã exprobraret, & inuitaret credẽtes, fixa, demũ cruce ĩ terrã, ut indicaret ꝙ ĩferna ſibi regna ſubij ceret. Crux ergo iſta triũphus erat ſeu potius triũphi ĩſi gne, ꝙ tropheum appellamus, nẽpe deuicti hoſtis inditium. Eſaie.65. Crux tropheum.

MORTVVS, *Ecce hoſtia pro peccato in ara cru cis immolata. Ecce Chriſtum, dei & hominis filium, obe diẽtem patri uſq; ad mortem, mortem autem crucis. Ecce Ieſum gratia dei ꝓ omnibus mortẽ guſtantem atq; ideo participantem carni et ſanguini, ut per mortẽ deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, et li beraret eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. Id quod & eccleſia canit: Qui mortem noſtram moriẽdo deſtruxit. Et propheta Oſee ante mul ta tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morſus tuus ero inferne. Et ideo Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, ut morte intercedẽte in redemptionem earum præua ricationum, quæ erant ſub priori teſtamẽto, repromiſsio nem accipiant, qui uocati ſunt æternæ hæreditatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtato ris, Teſtamentum enim in mortuis cõfirmatum eſt, alio qui nondum ualet dũ uiuit qui teſtatus eſt. Vnde nec pri mum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Et omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur & ſine ſangui nis effuſione non fit remiſsio. Sed prioris teſtamẽti typi, nimirum diuerſa illa hoſtiarum & holocauſtorum gene ra euanuerunt, poſtquam Chriſtus uerus agnus dei, qui tollit peccata mundi, per ſpiritum ſanctum ſemetipſum*

Philip.2. Hebræ.2. In pſa. miſſ. Oſee.13. Hebræ.9. In ſanguine oĩa mũdãtur. Chriſto in cruce oblato, oẽs vet. legis hoſtię euanuerũt

obtulit immaculatum deo, ut emundaret cõſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo uiuenti. obtulit autem ſemetipſum uolũtarie ſacrificiũ deo, ſicut ſcriptũ eſt; Oblatus eſt, quia uoluit, ut uel hoc inter mortem noſtrã et Chriſti interſit, quod noſtra anima ui morbi, aut humorum defectu à corpore depellitur, ſed dominus uolens animam ſuam depoſuit, quemadmodum apud Iohannem ait: Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam à meipſo.

Voluntarie Chriſtus mortuus. Eſaiæ. 53. Iohan. 10.

ET SEPVLTVS, *Sepultus eſt, ut monumẽtum clauſum, reſurrecturo ad uitæ nouitatem, teſtimoniũ præberet, ſicut naſcituro uterus uirginalis. Sepultus autem in monumento nouo, è uiuo ſolidoq; lapide exciſo, ut ſicut in hoc monumento nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec ante nec poſtea ſic in illo utero, nec ante nec poſtea quicquam mortale conceptum eſt, quanquã et alia pleraq; myſteria hæc ſepultura complectatur.*

Aug. de fide & ſymb. Matth. 27. Ineffabilis dei pietas erga nos.

IAm qui credis Chriſtum paſſum, crucifixũ, mortuũ, & ſepultum. Et in Chriſtum propter te paſſum, crucifixum, mortuum & ſepultum crede. Audi Chriſtũ tuũ te aduocantem ac dicentem. Sic deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. O ineffabilẽ dei miſericordiam, quam deus commendat in nobis, quoniam adhuc quum peccatores et impij eſſemus, ſecundum tempus, Chriſtus ꝑ nobis mortuus eſt, quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciam anima Chriſtiana, pro qua mortuus eſt Chriſtus filius dei, hoſtia immaculata, ſufficiẽs ad to-

Aug. de ſym. ad cathecu. lib. 2. ca. 6. Iohan. 3. Roma. 5. Hebrę. 9.

tius

tius mundi diluenda crimina. Hic eſt agnus ille immacu Exod.12.
latus: cuius puriſſimus ſanguis ſubmouit angelum extin Nume.21.
ctorem. Hic eſt æneus ille ſerpens, quem exaltauit Mo= Iohan.3.
ſes in deſerto, poſitus pro ſigno, ut qui percuſſi ſunt ab
ignitis ſerpentibus & aſpexerint eum, uiuant & ſanen=
tur. Serpens ignitus eſt diabolus, qui humanum genus à 1.
deo uiuo per inobedientiam auertens, per concupiſcen= 1.Thimo.6. Coloſſ.2.
tiam, omnium malorum radicem, peccare fecit, & pecca
ti chirographum contra nos ſcripſit, quia ut propheta di
cit: In peccatis noſtris uenundati ſumus, Pretium enim In peccatis noſtris venundati ſumus.
animæ ſuæ diuenditæ, unuſquiſq; conſequitur, quum con
cupiſcentiæ ſatisfecerit. Chriſtus ergo non ſuam, ſed pa=
tris faciens uoluntatem, aſcendens crucem, deleuit quod
aduerſus nos erat chirographum, & affigens illud cruci
ſuæ, traduxit principatus & poteſtates, triumphãs in ſe=
metipſo, dans ſubinde hominibus, in ſe crucifixum credẽ
tibus, poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones Lucæ.10.
& ſuper omnem uirtutem inimici.

DEinde pro peccatis noſtris mortuus & ſepultus eſt Chriſtus, ut & nos peccatis moriamur. An ignoratis (inquit Paulus) fratres, quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Con ſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, hoc ſcientes, quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, ut ultra non ſeruiamus peccato, nec regnet peccatum in noſtro mortali corpore, ut obediamus concupiſcentijs eius. Itidem Petrus Apoſtolus ait: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut ſequamini ueſtigia eius, qui peccatũ

2. Roma.6.

1.Petri.2.

non fecit, nec inuētus eſt dolus in ore eius, qui quum male diceretur, non maledicebat; quum pateretur, non cōminabatur, tradebat autem iudicanti ſe iniuſte, qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis
1.Petri.4. *mortui, iuſtitiæ uiuamus, cuius liuore ſanati ſumus.* Et *iterum: Chriſto ergo paſſo in carne, et uos eadem cogitatione armemini, quia qui paſſus eſt in carne, deſijt à peccatis, ut iam non deſiderijs hominum, ſed uoluntate dei, quod reliquū eſt uiuat temporis.* Iuuet ergo exclamare *cum Paulo: Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, et ego mundo. Qui enim Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum uitijs & concupiſcentijs, qui Paulum cōmonentem & audiant & imitantur, dicentem:* Mortificate *membra ueſtra quæ ſunt ſuper terrā, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus, ac deponentes irā, indignationem malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonē de ore ueſtro, non mentientes, ſed expoliantes uos ueterem hominem, qui renouatur in agnitionem dei, ſecundum imaginem eius, qui creauit illum.* Docet denique *Chriſtus, quàm abſolutam obedientiam præſtare erga deum nos oporteat, quemadmodum diuus* Paulus *exponit:* Hoc *ſentite in uobis, quod & in Chriſto Ieſu, qui quum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus eſt obediens patri uſque ad mortem, mortem autem crucis.* Propo-

Gloria noſtra, in cruce domini.
Gala.6.
Quomodo portāda crux poſt Chriſtū.
Coloſſ.3.
Philip.2.
Reſiſtēdū peccato uſq; ad mortem.

nit ergo in eadem cruce nobis exemplum reſiſtendi pec- cato uſque ad mortem, & libenter interitum ſuſcipien- di, ſi ita res poſtulet ꝑ pietate. Demõſtrauit enim *cor- pori mortem timendam non eſſe, dum ipſe prius pro eo illius dignatus eſt mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit ſuæ uoluntatis ſectatoribus uitam temporalem, & momentaneam uoluptatem, Chriſtus uero, iuſtitiam usq; ad mortem ſitientibus, uitam æter- nam.* Et hic admodum *ſuaue eſt, guſtare et ſentire per mortem & paßionem Chriſti factum eſſe, ut & afflictio nes noſtræ, imo & mors ipſa (modo tamen eas dei re- ſpectu ac patienter feramus) ipſi deo non tantum gratæ ſint & acceptæ per Chriſtum, ſed & nobis ſalutares, habentes promißionem, quoniam ſi compatimur, & cum illo glorificabimur.* Non enim *condignæ ſunt paſ- ſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuela- bitur in nobis, hæc eſt crux, quam tollere nos iubet Chriſtus, & eum ſequi, quam gaudentes ſuſceperunt Apoſtoli & martyres Chriſti. In hac gloriatur Apoſto- lus* Paulus.2. Corinth.11.*Hæc qui intelligunt, in omnẽ fortunam erecti, cum fideli* Iob *dicunt:* Dominus dedit, *dominus abſtulit,* Sicut *domino placuit, ita factum eſt,* Sit *nomen domini benedictum.*Nouerunt *enim, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulatiõ. noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus ope- rari in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidẽtur, ſed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia ſunt: quæ autem non uidentur, æterna ſunt,* H*æc qui ſciunt, ne mortem quidẽ abhorrẽt,* Sciũt *enim quod ſiue*

Aug. de ſym. ad cate. libr. 2. ca. 3.
Matth. 10.
Matth. 5.
Afflictiones mõ patienter ferantur, ſalutares.
2. Timo. 2.
Roma. 8.
2. Corin. 11.
Iob. 1.
2. Corin. 4.
Roma. 8.

uiuimus ſiue morimur, domini ſumus. Sciũt quoq; quod mors adeo non ſeparat nos à charitate dei, ut & arctius copulet, quod ſit uia, per quam trãſimus à charitate imperfecta ad perfectã, optabilis pijs, ſed horribilis impijs. Paulus clamat; Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Et ſancti patres, mortes piorum, tranſitus ſeu dormitiones, imo natales potius uocant quam mortem, Chriſti uerbum ſequuti, dicentis, quod qui crediderit in eum, non morietur in æternum, ſed tranſeat à morte ad uitam. Sed alia longe ratio eſt de impiorum morte, nam quemadmodum propheta ait: Mors peccatorum peßima.

Aug. de ſym. ad cathecu. li. 2.c.1. Iohan.5.11. Pſalm.33.

DESCENDIT AD INFEROS.

CRedimus Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, non q̃ ibi ſit aliquid paſſus. Nam in cruce omnis paßionis eius conſummatio facta eſt, ſed ut nobis frangeret regnum Satanæ. Deſcendit, non ut illic cruciaretur, ſed ut Satanam cum omni potentia, propter quam princeps mũdi huius dictus eſt, ſibi & in ſe credentibus ſubijceret ac captiuam dũceret captiuitatem. In Chriſto enim uere cõpleta eſt prophetia pſalmi: Nõ derelinques animam meã in inferno, quemadmodum Petrus Apoſtolus de Chriſto prædictum in Actis apoſtolicis interpretatur, Idem in prioris epiſtolæ capite tertio ſcripſit in hunc modum: Mortificatus autem carne, uiuificatus autem ſpiritu, in quo & his qui in carcere erant ſpiritibus ueniens prædicauit. Huc quoque ſpectat prophetia Oſee: Ero mors tua ò mors, morſus tuus ero inferne. Et pie interpretantur, qui ad hunc articulum citant, quod Zacha.9. ſcribitur: Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti uinctos

Cur Chriſtus ad inferos deſcenderit. Roma.6. Acto.2. Iohan.12. Ephe.4. Pſal.15. Acto.2. 1.Petri.3. Oſee.13. Zacha.9.

de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Eccleſiaſt. capi. 24. *ſub perſona ſapiētiæ dictum legimus: Penetrabo infe riores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in domino. Et pleraq; alia, ex pſalmis cum hoc articulo congruentia.* Eccle. 24.

TERTIA DIE RESVRREXIT *à mortuis.*

IN *miſſæ ſymbolo canit eccleſia:* Et *reſurrexit tertia die, ſecundum ſcripturas.* Et Paulus *Apoſtolus ait:* Tradidi *uobis in primis quod accepi, quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt & q, ſepultus eſt & reſurrexit ſecundum ſcripturas.* Nam *triduana mors domini, paßim & prædicta eſt & præſignata per prophetas.* Ionæ *enim prophetæ typus quo ſpectet, ipſe dominus indicauit, quū ait ad* Iudæos: *Generatio hæc, gñatio neq̄ eſt, ſignum quærit, & nō dabitur ei, niſi ſignū* Ionæ *prophetæ. Sicut enim* Ionas *fuit in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita oportet eſſe filiū hominis ī corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, quod per ſynecdochen intelligitur.* Porro *in* Euangelio *nihil eſt quod tam ſæpe inculcat* Chriſtus, *tam euidenter prædicit, q̄ ſe paſſurum, & tertia die reſurrecturum, ut poſtquam factum fuerit quod prædixit, inconcuſſa fide teneremus* Chriſtū *deum & hominem, ut hæc omnia noſtræ ſalutis cauſa peragereт, de cœlis deſcendiſſe.* In *paßione hominem ſe declarauit mortalem, per quam quod infirmum ac fragile erat, abſoluit.* In *reſurrectione ſe deū declarauit & immortalem.* Qui *enim deuicta morte reſurgit, non poteſt eſſe mortalis.* Atq; *ita decebat eum, propter quē omnia,*

1. Corin. 15. Triduana mors domini. Ionæ. 2. Matth. 12. Lucæ. 11. Matth. 17. 20. Mar. 9. 10. Lucæ. 9. 18. Hebræ. 2.

& per quem omnia, multos filios in gloriam adducentē, authorem ſalutis eorum per paßionem conſummari. Reſurrexit ergo Chriſtus pro nobis, ſicut paſſus eſt pro nobis. Primum, ut eum quem authorem ſalutis noſtræ agnoſcimus, in quo omne præſidiū incolumitatis noſtræ collocamus, immortalē ſciremus. Chriſtus enim reſurgens ex mortuis, iā nō moritur, mors illi ultra nō dominabitur. Deinde, ut nos ſimul cum illo per pœnitentiam commortui peccatis, & per baptiſma conſepulti ſimul ēt cū illo, in nouitate uitæ reſurgeremus, ut quō Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, ut excitati per gratiā ac ſpiritum ipſius, ipſi pie uiuendo, & in mandatis dei ambulando, ſeruiremus. Traditus eſt ergo propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationē noſtrā. Si ergo complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul ēt uiuemus cum illo. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, quod aūt uiuit, uiuit deo. Ita & uos exiſtimate, uos mortuos quidem eſſe peccato, uiuentes autē deo in Chriſto Ieſu, mortificatos legi ꝑ corpus Chriſti, ut ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificetis deo. Fructus autē ſpiritus ſunt, charitas, gaudiū, pax, patientia, longanimitas, bonitas, māſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, aduerſus quæ non eſt lex. Qui enim Chriſti ſunt carnem ſuam crucifixerūt cū uitijs & concupiſcentijs. Et iterum: Si conſurrexiſtis cū Chriſto, quæ ſurſum ſunt, quærite. Vbi Chriſtus eſt in dextera ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuꝑ ter

Chriſtus pro nobis reſurrexit.

1 (bis. Primum)

Roma.6.

2. (tui peccatis)

Ibidem. Coloſſ.2.

Luce.1.

Roma.4.

Roma.6.

Roma.7

Fructus ſpiritus qui. Gala.5.

Coloſſ.3.

ram. Mortui enim eſtis, & uita ueſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in deo. Induite ergo uos ſicut electi dei ſancti, & dilecti, uiſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, ſupportantes inuicem, & donantes uobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc, charitatẽ habete, quod eſt uinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus ueſtris, in qua et uocati eſtis ĩ uno corpore, & grati eſtote. Proinde pientiſsima oratio eſt Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis paſtorem magnũ ouium in ſanguine teſtamẽti æterni, dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, aptet uos in omni bono, ut faciatis uoluntatem eius, faciens in uobis quod placeat coram ſe, per Ieſum Chriſtum. Denique Chriſtus ſurrexit primitiæ dormientium, ut nobis certã ſpem reſurrectionis faceret. Ipſe eſt enim caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus eſt, ſolus eſſe non poteſt, neque caput deſeret ſua membra. Si enim (ut diuus Paulus colligit) Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus.

Deprecatio Paulina. Hebræ. 13.

3. 1. Corin. 15.

ASCENDIT AD COELOS, SEDET ad dexteram patris.

Conſummatis his quæ in terra gerebãtur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter conſummato redẽptionis myſterio Chriſtus aſcẽdit in cœlum, Non ſecundũ deitatẽ, qua ſemper æqualis eſt patri, qua ubiq; eſt, et qua nuſquã deeſt, ſed ſcd̃m hoĩem aſſumptũ gloria & honore coronatum, ſubiectis ſibi oĩbus, et quæ in cœlo & quæ in terra. Aſcẽdit uero ut propheta,

Chriſtus aſcẽdit ſecundum hoĩem aſſumptum, & cur. Philip. 2. Hiere. 23.

1. Iohã.11. Pſal.8. Ephe.1. Hebræ.2. Pſal.67. Ephe.4. Acto.1.

& prophetam explicans. Paulus ait: Captiuam duces captiuitatem, corporis aſpectum ſubducens diſcipulis & animos illorum ad cœleſtia ſubuehens, promittens dona ſpiritus ex alto. Aſcendit autem poſt quadraginta dies à reſurrectione, ĩtra quos ſeipſum diſcipulis ſuis uiuũ præbuit ĩ multis argumẽtis apparẽs eis, loquẽs de regno dei.

Quomodo Chriſtus ſedet ad dexteram patris. Aug. de ſymb. ad catechu. lib. 2. c. 7

SEdet ad dexteram dei patris omnipotentis. Seſſio iſta non eſt accipienda humano ſenſu, tanquam pater ad ſiniſtram, filius ad dexteram ſedeat, ſed per dexteram intelligenda eſt honoris æqualitas, regni conſortiũ, & poteſtas, qua conſtitutus eſt Chriſtus ſuper oẽs creaturas & quæ in cœlo & quæ in terra, & quæ apud inferos ſunt, Sicut Paulus Epheſijs ſcribit: Secundum operationem potẽtiæ uirtutis eius quã operatus eſt in Chriſto Ieſu conſtituẽs eum ad dexteram ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatũ & poteſtatem & uirtutem & dominationẽ, & omne nomẽ quod nominatur nõ ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro Sic Stephanus legitur uidiſſe cœlos apertos, & Ieſum ſtantem à dextris uirtutis dei. Et ipſe Chriſtus ſic futurũ dixit: Veruntamẽ dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis ſedentẽ à dextris uirtutis dei. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat uniuerſa, ſtat paratus ad opitulandum oĩbus ipſum implorãtibus, Sicut Paulus dicit: Habemus aduocatũ in cœlis. Secundum ergo hanc uirtutẽ de cordibus fidelium nunq̃ diſcedit, nunq̃ ſuos derelinquit, ſed ſemper potens eſt nos eripere de oĩbus tribulationibus, anguſtijs ac hoſtibus noſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego uobiſcum ſum uſq; ad conſumationem ſeculi.

Ephe.1. Acto.7. Matt.26. Cur ſedere dicatur, & cur ſtare. Heb.9. 1.Iohan.2. 1.Petri.1. Matth. vlti.

AScẽdit Chriſtus propter nos,ut omnes illum ſpi 21
ritualiter amaremus,et ex æquo omnes animos 1.Petri.4
in cœlum tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrum.
Aſcendit Chriſtus pro nobis præcurſor factus, pandens Aug. de ſym.
iter, & ſecuros nos de ſe reddens, ut fideliter ſperemus ad cathecu.
ad ipſum nos poſſe peruenire, quem credimus ad dexterã libr. vlti. ca.7.
patris ſedere,quẽadmodum Paulus Apoſtolus dicit: Ha= Hebrææ.4.&
bentes ergo põtificem magnum qui penetrauit cœlos, Ie= 9.10.
ſum filium dei,teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Aſcẽ=
dit caput noſtrũ in cœlum, ut nos membra ſua ſecum in
cœlum ſubleuaret,alioqui nunquam aſcenſuros. Nemo Auguſtinus.
enim aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo,filius
hominis qui eſt in cœlo. Vis ergo aſcendere in cœlũ,aſcẽ
dentem tene, etenim per teipſum leuari non poteris. Vis Ephe.2.
aſcendere,membrum illius eſto,qui ſolus aſcendit. Qui
ſimul cõſuſcitauit nos,ſimulq; ſedere fecit in cœleſtibus.

VIdes quantũ Chriſto debeas,ut te à ſeruitute dia Rememoratio
boli redimeret,factus eſt homo. Et ut certus de bñficiorũ Chriſti.
liberatione tua eſſes,tradidit ſe in mortem, animam ſuã Iohan.10.
pro te poſuit,teq; pretioſo ſanguine ſuo coemit, ut in no 1.Corin.6. Roma.6.
uitatem uitæ reſurgeres, ut certa fiducia crederes te in 1.Corin.15. 1.Petri.1.
die illo extremo eodẽ quod geſtas,ſed glorificato corpo= 2.Corin.5.
re,reuicturum,ipſe primus à mortuis reſurrexit, ut ſci 1.Petri.2. Hebr.10.11.
res ubi petenda fœlicitas,ut hoc mundo non aliter quã pe Pſal.26.
regrinus ac in tranſitu utereris,aliam inquirens patriã,
omnemq; curam ad illam cœleſtem æternãq; uitam trãſ=
ferres,ſubuehendus tandem in terram uiuẽtium, ipſe pri
mus aſcendit in cœlum,ut non timeres uel à mũdo, uel à
morte,uel à diabolo, ſedet ad exterã uirtutis dei, para=

tus miſereri tibi. Ideo enim ut Paulus ait; *Debuit p̄ omnia fratribus ſimilari, ut miſericors fieret & fidelis pontifex ad deum, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus, potens eſt eis qui tentantur auxiliari.* Quid facies igitur ô homo, qui tāta Chriſti erga te beneficia uides? Exclama cum propheta: *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Et ſi non habes quod retribuas, accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.*

Pſal.115. Accipiendū a Chriſto quod deo offeramus.

INDE VENTVRVS EST IVDIcare uiuos & mortuos.

Duo Chriſti aduentus.

.1. SYmbolum apoſtolicum duos Chriſti aduentus cōmemorat. Alterum, quo deſcendens de cœlis, humilis uenit, ut per mortem & ſanguinem ſuum captiuos redimeret, p̄ditos repararet ac ſeruaret, de quo dictū eſt prius. Alterū quo ueniet conuenientiſſimo tempore ac die, quē

Aug. de fide et ſymb. ca. 8.

.2. nobis ignotū eſſe uoluit in gloria patris, iudicaturus uiuos et mortuos. Quos ambos aduētus in ſcripturis caute diſtinguere neceſſariū eſt. Rediturus eſt autē in ea forma qua aſcēdit, atteſtātibus idipſum quū aſcenderet angelis, ac dicētibus: *Viri Galilæi, q̄d ſtatis aſpicientes in cœlū? Hic eſt Ieſus q aſſumptus eſt à uobis in cœlū, ſic ueniet quemadmodū uidiſtis eum euntē in cœlum,* Humana q̄dē ſpecie conſpicuus, ſed iā immortalitatis gloria refulgēs.

Matth. 24. Marci. 13. Luc. 13.

Acto. 1.

IVdicabit autem uiuos & mortuos, id eſt, feret ſententiam, & de uiuis qui tum adhuc in aduentu ſuo ſuperfuerunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam uſq; in eum diem defuncti ſunt, tū ſubito reuictu-

Iudiciū extremum. Aug. de ſym. ad catechu. li. 1. ca. 4.

ris, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui ui-uimus, qui reſidui ſumus in aduentu domini, non præue-niemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes ſi-ſti ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſq; propria Roma.18. *operis ſui, prout geßit, ſiue bona ſiue mala. Pater enim* Iohan.15. *omne iudicium dedit filio, Nec tantum homines, ſed & angeli boni ac dæmones impij corã eo ſiſtentur, Ieſumq; præſentem intuebuntur, pij ad ſolacium, impij ad terro-rem. Qui hic iniuſte pro nobis iudicari condemnariq; ſuſtinuit, illic iudicabit orbem uniuerſum, redditurus cuiq; ſecundum opera ſua. Et hæc forma iudicij, quum ue-* Forma iudicij. *nerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli* Matth.25. *cum eo, tum ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & con-gregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſta-tuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autẽ à ſiniſtris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erunt: Venite be-* Matth.25. *nedicti patris mei, poßidere paratum uobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi man ducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & operuiſtis me: infirmus, & uiſi-taſtis me: in carcere eram, & ueniſtis ad me. Et quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc & rex his qui à ſiniſtris eius erunt, dicet: Diſce-dite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum: ho-ſpes eram, & non collegiſtis me: nudus, & non operui-ſtis me: infirmus, & in carcere erã, et non uiſitaſtis me.*

Et quamdiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi fe ciſtis. Quæ uerba diligenter recolenda ſunt, quibus docetur Chriſtianus, ſe ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis opera, haud ſaluandum. Quin adeo charitatis ac miſericordiæ opera (ſine quibus nemo uere fidelis ſeu Chriſtianus cenſeri poteſt) requiri, ut de cæteris pene omnibus ſileatur. Qui enim dilectionem habet, omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio eſt, Et finis præcepti, charitas eſt, de corde puro, cõſcientia bona, & fide non ficta. Nã etſi quiſq; per fidem abſq; meritis proprijs, ex impio fiat iuſtus. Interim tamen manifeſtum eſt, fidem ſine operibus fidei non prodeſſe ad ſalutem, in eo qui tempus habet operandi.

Fides mortua nõ cõfert ad ſalutem.

Plenitudo legis dilectio.

Roma. 13.

1. Timo. 1.

Auguſti.

CAeterum totum hoc iudicium nõ humano more, ſed in momẽto punctoq; temporis geretur, & tamẽ ueriſſime geretur. Nec enim opus ẽ moroſa diſcuſſione, quando patebunt omnia cordium arcana, quando ſua quemque damnabit conſcientia, ſicut Apoſtolus ait: Teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum, ac inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum iudicabit deus occulta hominum. Corpora quoque tunc ad immortalitatem immutata, non occupabunt (quemadmodum nunc) ſpatium loci, iuxta triplicem dimenſionem, longi, lati, et profundi, ut nemo demirari debeat, ubi ſiſtendi ſint omnes homines, qui tot annorũ millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erũt ueriſſime eadem corpora, quemadmodum circa articulũ Reſurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem ſcriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudi-

Iudiciũ extremũ in momẽto peragetur.

Roma. 2.

1. Corin. 15.

Corporum poſt reſurrectionẽ ſubtilitas.

cium hoc extremum peragendum ſit, more ſuo facit, attemperans ſermonem ad humanum captum, obſecundans tarditati noſtræ.

CRedimus autem Chriſtum propter nos uēturum iudicare uiuos & mortuos, ut pios à corporali morte ac alijs omnibus anguſtijs liberatos, in regnū ſuū cœleſte, ubi perpetuo cū eo erimus, ſubuehat. Impios uero debitis pœnis afficiat, quemadmodum ipſe dixit: Et ibunt hi, nimirum impij, in ignem æternum. Iuſti autē in uitam æternam. Itidem beatiſsimus Apoſtolus ait: Qui reddit unicuique ſecundum opera ſua, his quidem qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorem et incorruptionem quærentibus uitam æternam. His autē qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt ueritati, credunt autem iniquitati ira et indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malū, Iudæi primum et Græci. Non enim eſt perſonarum acceptio apud deum. Proindeque omnes pij hunc aduentum cum ſummo deſiderio morātur, expectantes beatam ſpē & aduentum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ſemper orantes, ut deus pacis ſanctificet eos p omnia ut integer ſpiritus eorum & anima & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti cōſeruetur, ſcientes quia fidelis eſt qui uocauit eos, qui etiam facit. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli teſtimonio cōprobatur: De cætero (inquit) repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dn̄s iuſtus iudex in illa die, non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentū dn̄i.

Rediturus ſit nos, & cur.

1. Teſſ. 4. Matth. 25. Roma. 2.

Acto. 10. Ti. 2.

2. Theſſ. 5.

2. Timo. 4.

Cur dies aduentus domini nobis ignotus.

VOluit autē dominus hunc diem aduentus ſui nobis eſſe ignotum, ad excitandū, nos, quo ſemp in officio & ea qua uocati ſumus uocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcū dn̄s ita Euangeliū ſuum claudit: Videte & uigilate, & orate, neſcitis enim qn̄ tēpus ſit, ſicut homo qui peregre profectus, reliquit domū ſuā & dedit ſeruis ſuis poteſtatē cuiuſq; operis, et ianitori præcepit, ut uigilet: Vigilate ergo, neſcitis enim qn̄ dominus domus ueniat, ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne quum uenerit repente, inueniat, uos dormientes. Quod aūt uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis eſt & incerta iſta uita, & neſcimus tempus qn̄ uenturus eſt dominus.

Marci.13.

Aug.in ſymb.

CREDO IN SPIRITVM ſanctum.

Tertiæ partis ſymboli diuiſio.

SVbſequitur tertia ſymboli pars, quæ ſpiritui ſancto tribuitur, in primis declarans eius diuinam naturam, quam habet cum patre filioq; communem, ſalua diſtinctione proprietatis perſonarum, ſubinde dilucide exprimens, quæ ſit per ſpiritum ſanctum in Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, gubernatio.

1.Corin,12.

Spiritus varie accipitur:

1\.

Pſal.148.

2\.

SPiritus interdū pro flatu ſpiritus aerei accipitur, re inconſtanti, uolubili & inſtabili, ſecundū quam appellationē non oportet aliquid ſimile imaginari de ſpiritu ſancto. Sed frequentius in ſcripturis, generali uocabulo, ſpiritus dicitur, quicquid incorporeum eſt. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus eſt deus, quod oībus pſonis iuxta diuinam naturam commune eſt. Sic & angeli ſpiritus dicūtur, ſic & animus hominis ſpiritus appellatur,

Iohan.4.

Pſal.103.

Hebræ.1.

ſed ratione imcomparabiliter craßiore. Peculiari autē *appellatione in ſcripturis ſanctis, tertia in diuinis perſo= na, Spiritus ſanctus nuncupatur.* 1. Roma.8. 1.Corin.2.

CREDO, &c. *In exordio noſtræ expoſitionis di ximus, ſummam apoſtolici ſymboli tribus uerbis contine ri, nimirum, Credo iu deum. Cætera enim quæ ſequun= tur, tres unius eiuſdemq; deitatis perſonas, perſonarumq; proprietates exponunt, quare ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, unico cōtextu dicemus, Credo in deum patrē, filium, & ſpiritum ſanctum, quemadmodum Athanaſius in ſuo ſymbolo docet, fidem hanc eſſe catholicam, ut unū deum in trinitate, & trinitatem in unitate ueneremur. In qua nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Chriſto, poſt articulum, Et in Ie ſum Chriſtum filium eius unicum dominum noſtrum, me dia intercedūt, ad incarnationis & paßionis eius myſte rium pertinent. In quibus tamen, de ſpiritu ſancto, non ſiletur, Sed ut una eadēq; ĩ trinitate diuinitas doceatur, ſubnectitur tertia ſymboli pars, qua principio dicimus.* Summa ſym boli. Cy.in ſymb. Athanaſius.

CREDO IN SPIRITVM SAN= *ctum, Diligenter enim hic retinenda eſt præpoſitio, IN, ꝙ manifeſte declarat ſpiritū ſanctū deū eſſe patri filioq; coæqualē. Nam in quas pſonas pariter creditur, eaſdem neceſſe eſt coæquales, atq; unū deum eſſe. Nemo enim in creaturam ullam credit, hoc eſt, ſummam fiduciam collo= cat, ſed in unico ſoloq; deo, ſicut ſcriptū eſt: Audi Iſrael, dn̄s deus tuus unus eſt. Interrogati ergo de patre, an pa= ter deus ſit? Reſpondemus, deus eſt. Interrogati de filio,* Præpō.in. Spūſſ.deus. Aug.in Iohā. c.14. Deute.6. Matth.22. Marci.12. Lucæ.1.

Au. de fide et ſymbo. ca. 9. eodem modo, quia deus eſt. Interrogati denique de ſpiritu ſancto, pariter dicimus, quia deus eſt. Non tamen tres

Roma. 11. dij, ſed unus eſt deus, de quo meminit ſcriptura: Quoniã ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia, ipſi honor et gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Quanquam autem omnium uerißimum ſit, in rebus creatis, nullam reperiri poſſe conuenientem ſimilitudinem, per quam uel tenuiter, hæc trinitas perſonarum in unitate deitatis intelligi poßit. Quæ enim ratio, aut quæ ſimilitudo incomprehenſibili & ineffabili deo comparari poteſt, quemadmodum quoque ſupra meminimus? Tamen, cũ uenia diuinæ maie

Aug. de ſym. ad catechu. li. 3. cap. 9. ſtatis ſequuti diuum Auguſtinum, ad iuuandam infirmitatẽ noſtram, aliquam afferemus ſimilitudinem, in ea re creata, in qua deus noſter, in ſcripturis apparuiſſe dici-

Exodi. 3. 13. tur, nempe igni. In igne tria conſpicimus, lumen ignis, ſplendorem, & calorem, & quum ſint tria, unum lumẽ eſt, ſimul exurgunt, ſimulq; cõſiſtunt, nec ignis præcedit ſplendorem, nec ſplendor calorem, & hæc non confuſe unum ſunt, ſimul operantur, & inſeparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud ſplendori, aliud calori.

Trinitas inſeparabil'r oĩa operatur. Nam quum ad ignem refers uiſionem, ibi operatur, & ſplendor, & calor, & quum ad ſplendorem refers illumi

Gene. 1. nationem, ſimul operatur & ignis & calor, et quum ad calorem refers calefactionem, ſimul operatur ignis et calor & ſplendor. Ita quum dicitur, ꝙ deus fecerit mũdũ, intelligimus patrem, ex quo omnia, per filium, per quem omnia, in ſpiritu ſancto, in quo omnia, mundum cõdidiſ-

Roma. 11. ſe. Et quum dicimus, filium ꝓ nobis incarnatum et paſſum, intelligimus incarnationem & paßionem filij, ope-

ratum

ratum fuiſſe & patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quemadmodum ſuperius quoq; meminimus. Et quum peccatorum remiſsio tribuitur ſpiritui ſancto, intelligimus totam trinitatem, hoc donum inſeparabiliter operari, Hoc ob omnino rudes dixerimus. Nam illud myſterium, quod eſt ineffabile & incompreheſibile, nec uerbis angelicis explicari poteſt, quanto minus humanis, propterea temere nihil de inuiſibilibus affirmemus tanq̃ ſcientes, ſed tanquam credentes, quoniam non niſi mundo corde uideri poſſunt, Idq; non aliter in hac uita q̃ ex parte tantum & in ænigmate.

Myſteriũ trinitatis incomprehenſibile etiã angelis.
3. Reg 8.
Augu. de fide & ſym. c. 9
Matth. 5
1. Corin. 13:

SImpliciter ergo credenda eſt hæc perſonarũ æqualitas. Nã quid eo manifeſtius? quod ſaluator in Euãgelio ait: Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, Hic enim tres perſonas recẽſet, quibus tribuit parem potentiam, uirtutem & honorem remiſsionis peccatorum, & regenerationis noſtræ, per baptiſmum. Et ut euidentius ſymbolum, quod in miſſa canitur, æqualitatem ſpiritus ſancti in diuinitate cum cæteris perſonis indicaret, addidit quaſdam uoces de ſpiritu ſancto, appellans illum, dominum, & uiuificantem, qui ex patre filioq; procedat, qui cum patre & filio ſimul adoretur & conglorificetur, qui loquutus ſit per prophetas.

Perſonarum æqualitas.
Matth. 24
Symbolum Conſt.

SPIRITVM SANCTVM, *Sanctum appellauit, quia unicus eſt ſpiritus, natura ſanctus, ex ſe omnia ſanctificans, quæ ſancta ſunt, appellatus propterea à Paulo ſpiritus ſanctificationis, angelorum quidem & hominum piorum ſpiritus. Sancti quoq; dicuntur, at non ſanctificantes, ſed ſanctificati per ſpiritum creatorem.*

Vnicus ſpũs natura ſanctus
Roma. 1.

Sanctus quoq; ſpiritus nuncupatur, ad diſcretionem alio-
1.Reg.16 rum ſpirituum. Nam in ſcripturis legimus, Sauli fuiſſe
3.Reg.22 ſpiritum à domino malum, & ſpiritum mendacē in ore
1.Reg.28 prophetarum, ſpiritum uertiginis, ſpiritum phytonicum,
Aſo.16 ſpiritum fornicatiōn. ſpiritum nequam, ſpiritum immun
Lucæ.11 dum, ſpiritum huius mundi, ſpiritum Satanæ, ſpiritum tu
2.Corin.12 midum & elatum. His oībus ſpiritus ſanctus cōtrarius
Prouer.16 eſt, eijciens eos. Nam diſpellit omnem malitiam, pro fero
Lucæ.11 cibus mites reddit, deducit in oēm ueritatē, reuelat ſcri-
Iohan.16 pturarum myſteria, per fidem purificat corda, largitur
1.Corin.12 ueram charitatē, quæ non cogitat malum, nec operatur
1.Corin.13 perperam inſpirat huius mundi contemptū, eximit ab om
Iohan.14.15 ni conſortio Satanæ, & ſubiectos reddit deo, quia ſpiri-
Roma.8 tus dei eſt, & ſpiritus Chriſti, a patre filioq; procedens.
Iohan.15 A patre quidem, atteſtante ſcriptura: Qui (inquit Chri-
ſtus) à patre procedit, ille teſtimoniū perhibebit de me. Et
Matth.10 iterum: Non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus pa
tris ueſtri, qui loquitur in uobis. A filio uero, quū Euā-
gelium dicat: Quod filius poſt reſurrectionem mittēs di
ſcipulos ſuos, prædicare Euangelium, inſufflauit in faciē
Iohan.20 ipſorum et dixit: Accipite ſpiritū ſanctum. Et Apoſtolus
Roma.8 ait: Si quis ſpiritum Chriſti nō habet, hic nō eſt eius.

Spūs ſancti diuerſa nomina in ſcripturis

Habet autem ſpiritus ſanctus in ſcripturis diuer-
ſa nomina; ſecūdū diuerſas operationes. Digitus
Lucæ.11 dei dicitur, in quo Chriſtus eijciebat dæmonia. Spiritus
Matth.10 paracletus, id eſt conſolator, qui cōfirmat & conſolatur
Iohan.15 nos ī omni tribulatione noſtra, ſeu aduocatus. Ipſe enim
Act.2 poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id eſt, ad
2.Corin.1 poſtulandum nos incitat & impellit, Spiritus rectus q-
Roma.8
2.Corin.11
Pſal.50

deducat nos in uiam rectam à terrenis affectibus,quibus inambulamus,nos purgans, & ad cœleſtia ſubuehens, à circuitu,in quo impij ambulāt,reuocans, & in uiam rectam mandatorum domini reducens. Spiritus principalis ꝗ confirmet nos, ut nullis perturbationibus à Chriſto ſeparari ualeamus,nullis terroribus recedere, nullis cru= Roma.8
ciatibus infirmari. Spiritus bonus quem dat deus peten= Lucæ.11
tibus eum,diffundēs charitatem in cordibus noſtris. Spi
ritus adoptionis filiorum dei,in quo clamamus,Abba pa Roma.5
ter. Tribuitur autem inprimis ſpiritui ſancto bonitas, Roma.8 Gala.4
quoniam per ipſum fit remiſsio peccatorum & largitio Roma.12
donorum,quibus ornat animam abolitis peccatis. Itidem 1.Corin.12 Ephe.4
charitas,quia per ignem amoris ſui congregantur & cōglutinantur fideles,ſicut membra corporis noſtri cohæ=rent integra,beneficia animi ſeu ſpiritus noſtri.

CRedimus ergo in ſpiritū ſanctum deū,cum patre Quomodo in ſpiritum.S.credendum.
& filio. Credimus ꝗ in illo pater per Chriſtum, & in Chriſto omnia operatur, omniaq; uiuificat ac fo=
uet. Credimus ꝗ hoc ducente & gubernante,per filiū ue Io.14.15.16
niemus ad patrē,ꝗ ꝑ hunc a deo patre cū filio agitemur, Iohan.3 Roma.8
excitemur,uocemur, ac trahamur. Credimus ꝗ ille per Acto.11 1.Corin.3
eam fidem,quæ in Chriſtum eſt,donetur, ꝗ per eū inhabi 1.Corin.6
tātem,efficimur templum dei,ſicut dicit ſanctus Paulus: *Templum enim dei ſanctum eſt,quod eſtis uos.* Et *iterū:*
Neſcitis quia corpora ueſtra templum ſunt ſpiritus ſan= Iohan.16
cti,q̄ in uobis eſt,quē habetis à deo. Credimus,ꝗ hic eſt,
qui cōſcientias noſtras reas arguit de peccato. Cui enim Bernard.in ſermo. dici pente.1
dubium eſt, alium ſpiritum ſpiritui noſtro in iniquitate frigido,tum aduenisſe,cum feruore accenditur pœniten=

tiæ? Neq; enim q̃ lethali crimine occubuit, ſeipſum rurſum accēdere poteſt, ut ad eum ſuum reuertatur, niſi accedat alius, hoc eſt, dei ſpiritus, ipſum dijudicans. Credimus, q̃ hic ſpiritus mortificet in nobis carnales concupiſcentias, q̃ extinguat opera carnis, q̃ motus in nobis excitet, & fructus gignat ſpirituales. Eſt itaq; certiſſimũ pignus uocationis noſtræ, quoniam quum ſentimus opera eius in nobis, id eſt, conuerſionem animarum noſtrarum ad deum uiuentem, & cætera quæ diximus, ipſe ſpiritus reddit teſtimoniũ ſpiritui noſtro, q̃ ſumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti. Quo imbuti, cum fiducia clamamus: Abba pater. Nam qui hoc ſpiritu uacant, mundano ſpiritu imbuti, falſo dicũt Chriſto, Domine domine, quia hoc ſpiritu carent, non facientes uoluntatem patris, nec fructus ſpiritus, proindeque ſecundum Iohannis teſtimoniũ, nemo Ieſum appellat dominum, niſi in ſpiritu ſancto. Dominum enim Ieſum appellare non poteſt quiſquam, qui ſe illi totum non committit & ſubdit, quod fit ſpiritu ſancto docente. Ergo fratres (ut diuus Paulus inquit) debitores ſumus, non carni, ut ſecundum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu, facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filij dei.

Spũſ. mortificat & uiuificat. Gala. 5 2. Corin. 5 Ephe. 1. Roma. 8 Qui ſpiritum Chriſti nõ habet, is fruſtra appellat deũ 1. Corin. 15 Roma. 8

NOlo tamen, ut intelligas hanc motionem animi tui, eſſe ipſum ſpiritum ſanctum, etſi in ſcripturis interdum ſic nominetur, nimirũ q̃ ſit gratia & opus ſpiritus ſancti ab eo proficiſcens, quæ non ſubſtantia, ſed accidẽs in nobis eſt, Ad eum modum orat Paulus, ut hic

Augu. de tri: lib. 5. c. 14

ſpiritus integer perſeueret in nobis,hoc eſt, ſpiritus ſan 1.Theſſ.5
cti gratia,Atque huius gratiæ reſpectu, quam operatur Augu.de fide & ſym.c.10
ſpiritus ſanctus in cordibus fidelium,homo ex corpore, animo,& ſpiritu humano compoſitus, ſæpenumero caro,carnalis ſeu animalis apud Paulum appellatur, quod 1.Corin.2
quicunq; ex ſpiritu ſancto non fuerit renatus, mentem, rationem & uoluntatem carnalibus deſiderijs ita obſitam teneat,ut regnum dei uidere non poßit. Iohan.3

SANCTAM ECCLESIAM *catholicam.*

Hic ſermonis uis mutatur,omittitur enim præpoſitio, IN. *Non enim dicit ſymbolū, Credo in ſanctam eccleſiam,& cætera quæ ſequūtur, ſicut ſuperius dixit,Credo in deum patrem, & in Ieſum Chriſtum filium eius unicum,& in ſpiritum ſanctum, Sed tantum, Credo ſanctam eccleſiam catholicam.i.credo eccleſiam à deo congregatam eſſe,non in ſanctam eccleſiam, ut in deum.Hac ergo præpoſitionis ſyllaba,creator ſecernitur à creaturis,& diuina ſeparantur ab humanis.* Cy.in ſymb. — Credimus ſanctam eccleſiā non in eccleſiam.

SANCTAM ECCLESIAM, *Proximo articulo didicimus ſpiritū omnia ſanctificantē, hic eccleſiā audimus ab illo ſanctificatā. Eccleſia græca uox eſt. ἐκκαλεῖν quod eſt euocare. Vnde eccleſia q̄ſi euocata cōcio. Fides enim(ut ait Paulus)ex auditu eſt,auditus aūt per uerbum Chriſti, Qui ergo per uerbum Chriſti euocati ſunt à ſimulacris mortuis ad deum uiuum,ab ignorātiæ tenebris ad lucem Chriſtianæ ueritatis, & obtemperarunt, eccleſia Chriſti dicūtur. Eccleſia aūt duplex eſt, militans & triumphans,utranq; cōplectitur hic articu-* Eccleſia quid ſignificet — Roma.10 — 1.Pet.2 — Eccleſia duplex. — Aug.in ench. 56.57.58

lus. Triumphans eſt cœtus ille beatarum animarum cum Chriſto regnantium, qui & de mundo & diabolo triũphauit, & regnat cum Chriſto ſecurus in æternum, quẽ Apocalypſis deſcribit: Hi (inquit) ſunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas & dealbauerunt eas in ſanguine agni, & ideo ſunt ante thronũ dei & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos, non eſurient neq; ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol neque ullus æſtus, quoniã agnus q in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad fontes aquarum, & abſterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Apoca. 7

Militans bifariam conſideratur.

VT ad eccleſiã militantẽ ueniamus, hæc bifariam conſideratur. Primũ ſtrictius, quatenus dicimus eos eſſe in Eccleſia, qui ita ſunt in domo dei, ut & ipſim ſint domus dei, ſeu tẽplũ ſpiritũſãcti, qui cõſtituũt urbẽ illã beatã Hieruſalem de cœlo deſcendentẽ, à deo paratã, cõſtructã uiuis ex lapidibus, de quibus dixit Apoſtolus: Multi unũ corpus ſumus in Chriſto Ieſu, quos & alibi uocat populũ emundatũ ab oĩ iniquitate acceptabilẽ deo ſectatorẽ bonorum operũ, Eccleſia uero eatenus accepta ſoli deo nota eſt, quemadmodũ idẽ Apoſtolus ait: Cognouit dñs qui ſunt eius. Verũ ad eũ modũ non oportet accipere Eccleſiæ uocabulũ, ubi uel Chriſtus de audiẽda Eccleſia præcipit, uel Patres põſt Apoſtolos de authoritate Eccleſiæ diſſerũt, hanc. n. q̃ audienda eſt & cuius authoritas ſequẽda, nobis cognobilẽ atq; adeo uiſibilẽ eẽ oportet. Scdo ergo Eccleſia cõſyderatur ut complectitur oẽs qui habẽt cõionem profeſſionis fidei, doctrinæ, & ſacra-

Augn. de fide ad Petrũ. Itẽ lib. 7. contra Donatiſtas.
Apoc. 2
1. Corin. 12
Roma. 12
Ephe. 4
Tit. 2
2. Timoth. 2

Eccleſia viſibilis

Augu. de fide ad Pet. ca. 45

mentorum ſcd̄m Catholicā & Apoſtolicā traditionem, Adhūc modū, nimirū qd' ad eā ſocietatē attinet, tam boni quam mali, ꝑ quandā colligantiā eiuſcemodi profeſſionis ac exterioris participationis ſacramētorū, ſunt in Eccleſia dei, mali tñ non ſecus, quam palea eſt in frumēto. Et quemadmodū humano corpori, plerūq; adhærent mēbra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, q̄ nonnunq̄ reſecanda ueniūt, ne cætera membra horū cōtagio ne inficiantur, interdū tolerāda, ne forte, ſi abſcindātur, totum corpus in periculū ueniat, q̄ etſi membris uiuis in uitali ſpiritu non cōmunicent, colligantia tñ quadam uiuis adhærent, proindeq; adhuc corporis membra dicūtur & corporis eſſe partes. Ita de Eccleſia, adhunc modum accepta ſentiendū eſt, ut ſit populus in unā profeſſionem fidei, & cōionem ſacramentorum uocatus, cohærens ſaltem ſecundū unitatē profeſſionis, & uiſibilem quandam Chriſtianæ fidei formā. In quo cœtu & bonos et malos dicimus eſſe permixtos, qui etſi non ſint colligati omnes, unitate ſpiritus, & uinculo charitatis, colligati tñ ſunt ſecūdum unionem, unius ſignaculi fidei & corporaliter coniuncti, ſcd̄m uiſibilia pietatis ſacramēta, q̄uis nōnulli inter eos ſint impij peccatores, auari, fornicatores, & id genus homines, ſecūdum exteriorem fidei profeſſionē, formā quidē pietatis habētes, uirtutē tñ eius abnegātes.

Boni & mali in Eccleſia quomodo

Matth. 15

1. Corin. 5

2. Timoth. 3

AD hūc modū accipientes eccleſiam, excludimus ab ea tum excōicatos, tum hæreticos, ſciſmaticos, itē & paganos. Excōmunicatos quidem, q̄ publico eccleſiæ iudicio, ab exteriori eccleſiæ cōſortio, donec reſipiſcant, ſeparati ſint. Hæreticos aūt & ſchiſmaticos,

Qui ab eccleſia ſint excluſi.

2. Corin. 5

1. Iohan. 2

Iohan.2 quod ſua ſpōte eccleſiam exierint, deſeruerintq;, eandem & contemnētes & proſcindentes & perſequētes. Paga-

Aug.lib.7.cō tra Donatiſt. nos uero, quod eccleſiā, ueluti, ī qua nec ſint nec unquā fuerint, nulla ex parte agnoſcant, ſecundū nullam, ne exteriorem quidem & uiſibilē formam religionis & ſacramentorum, eccleſiæ unquā adſcripti ſeu coagulati. Nec

Diſcrimen inter excluſos ab eccleſia, et inter peccatores nondum reſectos.

dubium eſt, magnum diſcrimen eſſe inter hos, quos à conſortio eccleſiæ penitus ſecludimus, & illos quos certa ratione uti membra, licet inutilia, ab eccleſiæ unione non repellimus. Nam gētes, itidem manifeſtos hæreticos, ſciſmaticos & excommunicatos, quamuis eccleſiæ membris cohabitēt, & ſcđm exteriorē politiā cum eccl'iæ mēbris conuerſentur, nemo tamen eos eccleſiæ membra dixerit, quod ſecus eſt in Chriſtianis, quamuis publice peccantibus, ab eccleſiæ tamen conſortio nondum reſecatis. ſcri-

1.Corin.5 pturis id apertiſſime docentibus, Paulus Apoſtolus ad Corinthiorum eccleſiam ſcribens, culpat ipſos, quod audiretur inter eos fornicatio talis, qualis nec inter gentes. Et ſtatim apertum diſcrimen facit inter fornicarios & ſceleratos fratres, ac fornicarios ac ſceleratos huius mundi, quod illos uti mēbra cōtagioſa tolli ac ſegregari, & ut fermentum malitiæ ac nequitiæ, commixtū maſſæ, expurgari iubeat, donec reſipuerint, quemadmodum ipſe

Paulus excō municat fratrem inceſtū.

illic inceſtum fratrem excommunicat ac ſatanæ in interitum carnis tradit, ut ſpiritus eius ſaluus fiat in die domini, nō tolleret autem nec ſegregaret, niſi eum intus in eccleſia fuiſſe fateretur. At hos, nempe fornicarios ac ſceleratos huius mūdi, ibidē penitus foris eſſe dicit, & eos ad ſuū iudiciū nō pertinere. Quid enim mihi (inquit) de

his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt uos iudicatis? nam eos qui foris ſunt, deus iudicabit. Auferte ergo (ut ſubdit) malum ex uobiſipſis. Hæretici ergo ac ſchiſmatici manifeſti, non intus, ſed foris eſſe dicuntur, ut qui ſecundum uerbum Apoſtoli receſſerint & nõ permãſerint in doctrina Chriſti, qui ex nobis prodierũt, ſed non erant ex nobis, nam ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent utiq; nobiſcum, quibus ne uel aue dicamus, uel hoſpitium præbeamus, idem Apoſtolus uetat, ac Paulus hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem deuitari præcipit, quod ſubuerſus ſit qui eiuſmodi eſt, & delinquat, quum ſit proprio iudicio condemnatus. Quod ſi (ut omnes ſolent hæretici) ſe eccleſiæ mẽbrum eſſe ſimulet, ſtatim ut innotuerit, eccleſiã exiiſſe, ac palmitem areſactum eſſe, eccleſiaſtico ſarculo reſcindendus eſt, ne uiti officiat.

1.Iohan.2
Iohã.2. epiſt:
Cũ hæreticis nõ cõmunicãdum.
Timo.3
Iohan.15

ET ne quis hoc diſcrimen uanum eſſe putet, ſed intelligat Chriſtianos, uitæ licet non ſatis inculpatæ ac carnaliter uiuentes; atq; adeo lethalibus criminibus contaminatos (modo tamẽ pacem integram tum quod ad fidei profeſſionem ac doctrinam, tum quod ad ſacramentorum participationem attinet, cum membris uiuis retineant) ad prædictum modũ in eccleſia eſſe, Chriſtus eccleſiam ſuam, aream uocat, quæ continet & paleam & triticum, Semẽtem quoq; ſeminatum in agro, in quo quũ ſuperſeminatur lolium, ſuccreſcunt ſimul zizania et triticum. Sagenam item in mare miſſam, atq; ex omni genere piſcium congregantem, maloſq; piſces ſimul cum bonis permixtos habentem. Itidem uineam, in qua ſunt pal-

Malos ſuo modo i eccleſia eſſe comprobatur.
Matth.3
Luc.3
Matth.13
Matth.20
Iohan.15.
Matth.25

mites,non tantum uuas,ſed & labruſcas facie͂tes. Regnu͂ etiam cœlorum appellat eccleſiam,quod confert dece͂ uirginibus,quinq; prude͂tibus,et quinq; fatuis. Deniq;, que͂admodum in Arca Noe animalia munda erant ſimul cu͂ immundis. Ita & in eccleſia, quamdiu in hoc mundi pelago iactatur,bonos habebimus & malos.

Gene.7

HAec autem noſſe oportet omne͂ Chriſtianum , ne exiſtimet eccleſiam propter malorum permixtione͂ deſerenda͂, & aliam quærenda͂. Veru͂ in omnibus (uti Auguſtinus ait) tene͂da eſt beatiſſimi Cypriani pleniſſima charitatis pietatisq; ſente͂tia,dice͂tis: Quanq̃ in eccleſia uideamus eſſe zizania , non tamen debet perturbari aut fides aut charitas noſtra, neq; de eccleſia recedere debemus ob id,q zizania in eccleſia eſſe cernimus, quin potius ubi uidemus eccleſiam opprimi per impios, hic fidei articulus,quem tractamus,nos confirmabit, ne deſperemus,ſed ſciamus eccleſiam eſſe permanſuram, & nauicu lam iactandam quidem,ſed non ſubmergendam.

Cypria.ad Max.

Au.co͂tra Creſco. gramma. cap.31

Matth.16

Matth.14

Ob malos po͂tifices non extenua͂da eccleſiæ authoritas.

SEcundo,ut intelligamus non extenuandam eccleſiæ authoritatem,multo minus ab eccleſia recedendum ob id,q iuterdum cathedram occupent Po͂tifices uitæ no͂ ſatis inculpatæ,aut q in eccleſia præſidere conſpiciamus criminoſos,modo tamen per legitimam ordinationem ius & poteſtatem miniſterij acceperint , & in communione permanſerint. Siquidem eum qui ſemetipſum conſtituerit Epiſcopum,nemini ſuccedens,nemine legitima ordinatione epiſcopatum dante,quantumlibet ſub ſe congreget multitudinem populi, & dicat ſe ſeruare ac docere quatuor dei Euangelia,apoſtolicam ſcripturam, et fide͂ et charita

Irene. contra hæreſ. li.4.ca. 4.3.63.

Tertul. de pſcrip.hæret.

Cypri.

lem cum cæteris eccleſijs, nō poſſe tamen eccleſiæ membrum eſſe, palam eſt. Eccleſiæ ergo ordinē authoritatē q; ob malos tantummodo mores miniſtrorum labefactare, plane ſchiſmaticum eſt. Nam etſi tales eccleſiæ miniſtri, uitam ducentes improbatam, ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint & iuſti. Quamdiu tamen eccleſiæ mambra ſunt & ab eccleſia tolerantur ſpiritū ſanctum, qui Chriſti et eccleſiæ miniſterijs, quæ per eos aguntur, aßiſtit, habent, per quem in eccleſia peccata remittunt ac ſacramēta efficaciter impertiuntur. Neq; enim ideo non ſunt efficacia ſacramenta, quia per malos tractantur. Omnia enim ſacramēta, licet indigne tractantubus obſint, proſunt tamē per eos digne ſumentibus, In miniſtris enim, quatenus miniſtri ſunt, non attendimus meritorum diuerſitatem, ſed tantum uirtutem ac poteſtatem eius cuius munere funguntur. Non enim pendent ſacramēta ex dignitate miniſtrorum, ſed ex mandato & ordinatione diuina. Clamat cōtra Corinthios Paulus, q, æſtimarint baptiſmi gratiam à miniſtris, dicentes: Ego quidem ſum Pauli, ego autē Apollo, ego uero Cephe, ego uero Chriſti, quaſi diuiſus eſſet Chriſtus, uel Paulus, uel Apollo, p ipſis crucifixi, aut in noīe Pauli, & nō potius Chriſti baptizati eſſent, Proinde q; grauiter arguit eos, ut ſchiſmatis reos, dicēs: Quum ſit inter uos zelus et cōtentio, nonne carnales eſtis et ſecundū hominē ambulatis? Quid enim Apollo? quid uero eſt Paulus? Miniſtri eius cui crediditis. Ego quidē plantaui, Apollo rigauit, ſed q incremētū dat, deus. Itaq; neq; q plātat eſt aliqd, neq; q rigat ſed q incremētū dat, deus. Hac de re, multæ inſignes in ſcripturis ſentētiæ extāt in

Sacramēta efficaciter conferūtur p malos miniſtros.

Vis ſacramētorū, ex ordinatione dei. 1. Corin. 1

1. Corin. 3

Iohan.1 Euangelio Iohannis legimus Baptiſtæ teſtimonium: Qui (inquit) miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. Simili-
Matth.3 Marci.1 Lucę.3 ter apud cæteros Euangeliſtas: Ego baptizo uos aqua, ille autem baptizabit uos in ſpiritu ſancto. Docet idem aperta Chriſti ſententia, honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tamen impij ſedebant: Super cathe-
Matth.24 Matt.8 Lucę.17 Lucæ.10 dram (inquit) Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi, quæcunq; dixerint, facite. Et iterum: Vade & oſtende te ſacerdoti. Itidem alibi: Ite & oſtendite uos ſacerdotibus. Et quid apertius, eo quo ait: Qui uos audit, me audit: qui uos ſpernit, me ſpernit? Vbi miniſterij authoritatem à miniſtris in ſe transfert. Baptizatus ergo ab immundo ſacerdote nihilo ſecius mundatur, non ab immundo, ſed à Chriſto qui intus baptizat in homine, in quem oportet totā ſpem ponere. Maledictus enim, qui cōfidit in hoīe.

Ephe.4 Tertio, hæc noſſe oportuit, ut ſciamus malos in eccleſia dei præſidentium mores, non tanti æſtimādos, ut nos dubitare faciant, ubinam ſit eccleſia Chriſti, quod hac tempeſtate multis uſuuenit, qui fluctuāt ab omni uento doctrinæ, à nobis recedentes, & in angulū ali-
Matth.2 Marci.1 Lucæ.17 quem ſe recipientes, dicere incipiunt: Ecce hic Chriſtus, ecce illic. Sic enim fieri non oportuit. Notas & ſigna
Certiſſima ſigna eccleſiæ catholicæ. Iohan.10 Galat.2 habemus lōge certiſſima, quæ nos de eccleſia, ubinam, ſit dubitare non ſinunt. Principio nemo negat, in eccleſia ſynceram doctrinam, euangelicam & apoſtolicam eſſe oportere. Et hanc præcipuam eſſe eccleſiæ notam, iuxta illud: Oues meæ uocem meam audiunt, & quod eſt apud

Paulum: Si quis prædicauerit aliud Euangelium, anathe ma ſit. Sed hæc nota non ſtatim defendet nos ab hæreticis. Nam & ipſi iactant ſe Chriſtianum habere nomen, & apud ſe ſolos eſſe Chriſti fidem ſacramenta, & ſcripturas, ſed aut mentiuntur detorquentes ſcripturas, aut grauiter falluntur. Nam & Cyprianus ait: Scripturas ſi ſeruarent, eccleſiam Chriſti cognoſcerent & in ea permanerent. Quærenda eſt enim eccleſia in ſcripturis ſacris, ubi manifeſte cognoſcitur, quibus deſignatur ipſa ab Hieruſalem incipiens creſcere, & inde per apoſtolos diffundi in omnes gentes, ſecundum ſeriem ſucceßionis, durans ad hæc uſq; tempora. Quiſquis ab hac eccleſia catholica fuerit ſeparatus, quantumlibet ſe laudabiliter uiuere exiſtimet, hoc ſolo ſcelere (quod a Chriſti unitate ſeiunctus eſt) non habebit uitam æternam, ſed ira dei manet ſuper eum. Quiſqis autem, in hac eccleſia bene uixerit, nihil ei præiudicāt aliena peccata, quia cōmunio malorum non maculat aliquem communione ſacramētorū, ſed conſenſus factorū. Hæc eſt ergo ſola religionis Chriſtianæ machina, quæ cunctas hæreſes ſemel abolet. Ipſa inquam concors doctrina, omnium ſanctorum patrum, ſecundum ſuorum temporum ſucceßiones, concorditer reddentium teſtimonium uerbis Chriſti & Primitiuæ eccleſiæ conſuetudini.

Cyprianus. Au. ad circē. epi. 150. ad donatiſt. epi. 166 Lucæ. 24.

Conceſſio patrū legitima.

Quod ut Paulo euidentius fiat, ex ſcripturis manifeſtum eſt, eccleſiæ colligantiam non tantum conſtare, aliquorū hominum conſenſu in unam aliquam fidei profeßionem, ſacramentorumq; communionem, aut in eadem Euangelia, eaſdēq; canonicas ſcripturas, ſed præter hæc, ordo in

Colligātia eccleſiæ quibus conſtet.

Ordo eccleſiæ nexus.

eccleſia retinendus eſt, ueluti quidam eccleſiæ nexus, nõ
1.Corin.12 Ephes.4 *quem humana præſumptio adinuenit, ſed quem Chriſtus inſtituit, qui in eccleſia ſua omnia ordinatiſſima eſſe uoluit, ſingulaq; membra ſuis officijs defungi, diuidens unicuiq; gratiã prout uult, proindeq; poſuit ac dedit quoſdam apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios uero Euãgeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorũ, ĩ opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filij dei in uirum perfectum, in menſuram plenitudinis Chriſti. Et quur hoc neceſſarium fuerit, cõtinuo addidit, dicens, ut iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ in nequitia*
Chriſtus in eccleſia diſcreuit officia, Marci ulti. *hominum. Officia ergo Chriſtus in eccleſia diſcreuit, nõ parem membris omnibus tribuens poteſtatem, ſacerdotalem inſtituens functionem, cui annexuit nõ humanam, ſed plane diuinam poteſtatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, dandi ſpiritum ſanctũ, claudendi & aperiendi regnum cœlorum, conficiendi corpus & ſanguinem dominicum, ac cetera ſacramen-*
Lucæ.22 1.Corin.4 *ta eccleſiæ miniſtrandi. Hanc poteſtatẽ collaturus Chriſtus Apoſtolis, iam renatis ac ſpiritum ſanctum habentibus, poſt reſurrectionem inſufflans dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur*
Johan.20 Matth.18 Auguſtinus. *eis. Hanc inſufflationem Auguſtinus ac cœteri patres, peculiarem gratiam ac poteſtatem interpretãtur, quæ per traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impoſitionem rite ordinantur, de qua dicit Apoſtolus ad*
2.Timo.4 *Timotheũ: Noli negligere gratiam dei, quæ in te eſt per*

impoſitionem manuum preſbyterij. Viſibili ergo ordinatione per Chriſtum inſtituta, per apoſtolos dein facta, & in nos continua ſucceßionis ſerie deducta, ad retinendã eccleſiæ unitatem quam maxime opus erat. Mtth.10 Marci.3.6 Lucæ.9.10 Acto.14 Ti.1

NAm nunquam ſchiſmatum fuiſſet finis, niſi Chriſtus non tantum inuiſibili, ſed & uiſibili iußione ac ſacramento, apoſtolos ſuos miſiſſet. dicẽs: Sicut me miſit uiuens pater & ego mitto uos. Et iterum: Euntes in mundum uniuerſum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ, baptizantes eos, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos omnia ſeruare quæcunq; præcepi uobis. Quomodo enim prædicabũt, niſi mittãtur ut Apoſtolus ait? Non enim tuto ulli hominum creditur ſe inuiſibiliter miſſum aut a deo unctum eſſe, dicenti. Quũ & Paulus Apoſtolus & Barnabas uiſibili ſacramento ſegregandi erant apoſtolica authoritate ad eccleſiaſtica miniſteria. Et Paulus Titum officij commonens ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Quærenda eſt ergo eccleſia apud eos, apud quos eſt concors doctrina, & legitima epiſcoporum ſucceßio, ab Apoſtolorum temporibus adhæc uſque tempora deducta. Iohan.10 Marci vlt. Matth.vlt. Roma.10 Acto.13 Tit.1 Legitima epiſcoporũ ſucceſſio eccleſiæ nota.

QVod patres aptißime docent, et in primis Irenæus uetuſtißimus epiſcopus, qui nõ multo poſt Apoſtolorũ tẽpora floruit, hanc ſentẽtiã paßim inculcat. Nã li. 4. aduerſ. hæreſ. ca. 4. ſic habet: Agnitio uera (nimirũ eccleſiæ) ẽ apoſtolorũ doctrina, et antiquus eccleſiæ ſtatus, in uniuerſo mũdo, et charactere corporis Ire. li. 4. cõtra hær. ca. 63

Chriſti, ſecundum ſucceßiones epiſcoporum, quibus illi eam quæ in unoquoq; loco eſt, eccleſiam tradiderūt, quæ puenit uſq; ad nos cuſtodita. Et poſt pauca: Et præcipuū dilectionis munus (ſubaudi, eccleſia habet) quod eſt prætioſius quàm agnitio, glorioſius autem quam prophetia, omnibus autem chariſmatibus ſupereminens, & eiuſdē

Ireñ.lib.4.ca. 45

libri cap. 45. (ubi refert ſe audiſſe preſbyterum, qui audierat ab his qui Apoſtolos uiderāt) ait: Vbi igitur chariſmata domini ſunt poſita, ibi diſcere oportet ueritatē, apud quos eſt ea q̄ ē ab Apoſtolis eccleſiæ ſucceßio, & hinc confirmat, quia poſuit deus primo in eccleſia Apo-

Ire.li.3.ca.1.2. 3.4.&.5

ſtolos, &c. Eandem ſententiam lib. 3. cap. 1. 2. 3. 4. & 5. aduerſus hæreticos grauißime ac luculētißime defendit, uindicans authoritatem et traditionem eccleſiæ, quæ ab Apoſtolis per ſucceßionem preſbyterorum cuſtoditur, pueniēs, uſq; ad nos. Et eiuſdem aſtruens unitatē: Pleniſſima (inquit) eſt hæc oſtenſio, unam & eandem uiuificatricem fidem eſſe, quæ in eccleſia ab Apoſtolis uſq; nunc ſit conſeruata, & tradita in ueritate. Et ne quis putaret

Ireñ.lib.4.ca. 43

ſolius fidei ſucceßionem ſufficere, lib. 4. cap. 43. ait: His tantum preſbyteris obediendum, qui ſucceßionem habent

Schiſmatici, q ſeipſos ꝑpoſitos cōſtituūt. 2. Timo. 3 2. Timo. 6

ab Apoſtolis, qui cum epiſcopatus ſucceßione, chariſma ueritatis certum ſecundum placitum patris acceperunt. Reliquos qui abſiſtunt à principali ſucceßione, & quocunq; loco colliguntur, ſuſpectos habendos, uel quaſi hæreticos & male ſententiæ, uel quaſi ſcindentes et elatos et ſibi placentes, aut rurſus ut hypocritas queſtus gratia & uanæ gloriæ hoc operantes, qui omnes à ueritate decidunt. Et hæretici quidem (ut ſubdit) alienum ignē offerentes

rētes ad altare dei,id eſt,alienas doctrinas,à cœleſti igne comburentur,quemadmodum Nadab & Abiu, & qui exurgunt contra ueritatem & alios adhortantur aduerſus eccleſiam dei,remanent apud inferos,uoragine terræ abſorpti,quemadmodum qui circa Chore, Dathan, & Abyron. Qui autem ſcindunt & ſeparant unitatem eccleſiæ, eandem quam Hieroboam, pœnam percipiunt à deo. Hæc ille. Cui reliqui ſancti patres uno ore oēs aſſentiuntur ac ſubſcribunt. In primis autem Tertullianus libro de præſcriptionibus hæreticorum,ubi docet,epiſcopum principalem in unaquaq; eccleſia, habuiſſe authorem,uel Apoſtolum, à quo ius & poteſtatem ſacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus paßim, ex profeſſo uero in epiſtola ad Antonianū: Eos docet eſſe ſchiſmaticos, qui ſe præpoſitos conſtituunt ſine ulla ordinationis lege,qui, nemine epiſcopatum dante,epiſcopi ſibi nomen aſſumūt, Cui Hieronymus accedit,ſine chriſmate(inquit) & epiſcopi iußione,neq; preſbyter neq; diaconus ius habent baptizandi. Denique ut cæteros ſileamus, diuus Auguſtinus clara uoce pronuntiat,eos extra eccleſiam eſſe, qui relicto Epiſcopo dei.ſuccedanea ordinatione præſidente,aut ſibimetipſis aut ſemetipſos conſtituunt præpoſitos,primates,& epiſcopos.

Nume.16

3.Reg.14

Tertul.de præſcrip.hære.

Cy.in ep̄la ad Antonia.

Hieronymus.

Auguſtinus.

VBi ī primis eos perſtringit,qui etſi eccleſiæ ordinariam poteſtatem uerbis ornent,tamē re ipſa confundunt,aſſerentes apud eccleſiam, hoc eſt,promiſcuum populum ius eſſe conſtituendi miniſtros, modo hi qui titulum habēt ordinariæ poteſtatis,dare nolint. Interpretanturq; eccleſiam eam,quæ habet purum uerbum

Plebs non habet poteſtatē pro ſuo arbitratu miſtros eccleſiæ conſtituendi.

dei abſq; omni alia nota. Ordinarios autem tum nolle dare dicunt, quum non ſtatim dant, quos ipſi petunt homines reprobos circa fidem, quo hoc contendunt, ut plebs aliqua, male perſuaſa, ſe tantum purum dei uerbum habere, contemnat eccleſiaſticam ordinationem & miniſtros legitime conſtitutos pro ſuo arbitratu reijciat, & ſibimetipſi cōſtituat magiſtros, prurientes auribus, & huc
Iohan.10. Gala.1 torquent ſcripturas, aſſerētes illud: Cauete à pſeudoprophetis. Et illud: Oues meæ uocem meam audiunt. Et hoc: Si quis aliud Euāgeliū prædicauerit, præterq̄ quod prædicatum eſt uobis, anathema ſit. Imo non tātum ſcripturas torquent, ſed & patres citant, in primis Cyprianū, quaſi is plebi poteſtatem fecerit interpretādi ſcripturas, deſtituendi ac conſtituendi pro ſuo arbitratu miniſtros, quum tn̄ Cyprianus in eo quē citauimus loco, diuerſam
Cy. epiſtola. 4 ſententiam accerrime tueatur. Adferunt ergo, quod Cy-
Obiectio. prianus habet epiſ. 4. ubi ait: Propter qd' plebs obſequēs præceptis dominicis & deū metuens, à peccatore præpoſito ſeparare ſe debet, nec ſe ad ſacrilegi ſacerdotis ſacrificia miſcere, quum ipſa maxime habeat poteſtatem, uel
Dilutio. eligendi dignos ſacerdotes, uel indignos recuſandi. Sed ipſi uidere non uolunt, hāc epiſtolā de hæreſiarchis Martiale & Baſilide ſcriptā eſſe, Et in hoc ſcriptā eſſe, ut doceat, plena diligentia & exploratione ſyncera, oportere ad ſacerdotiū deligi eos, quos deo cōſtet fore acceptos, nō tantū ſuffragio plebis (q̄uis & plebem adhiberi cōuenerit, ut præſente plebe, uel detegantur malorum crimina, uel bonorū merita) ſed legitima et iuſta ordinatione accedente nimirū ſacerdotali authoritate, alioqui cōpetet

in plebem, quod per Oſeam dominus dixit: Sibimet regẽ Oſee.8
conſtituerunt, & non per me. Propterea (ut ibi ſubdit Cyprianus) de traditione diuina & apoſtolica obſeruatione ſeruandum eſt & tenendum, ut ad ordinationes rite celebrãdas, ad eam plebem, cui præpoſitus ordinatur, epiſcopi eiuſdem prouinciæ proximi quiq; conueniãt, Et epiſcopus eligatur plebe præſente. Et poſt pauca: Quãuis domini uoce prædictum ſit, deficiente mundo, bona quoq; deficere, mala uero ac aduerſa proficere. Non ſic tamẽ, quamuis nouiſſimis temporibus in eccleſia dei aut euangelicus uigor cecidit, aut Chriſtianæ uirtutis & fidei robur elanguit, ut non ſit portio ſacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas & fidei naufragia ſuccũbat. Sed fortis & ſtabilis honorem diuinæ maieſtatis & ſacerdotalẽ dignitatẽ plena timoris obſeruatione tueatur.

Matth.23 Marci.13 Lucæ.21

Aperte ergo Cyprianus diffinit, aliud eſſe eligere ac nominare hominẽ, qui incipiat eſſe paſtor aut epiſcopus, qđ permiſſum eſt plebi, aliud conſtituere paſtorẽ, quod proprium eſt Apoſtolorum & eorum qui ipſis ſuccedũt. Vt enim ſcriptura habet, Apoſtoli conſtituerunt diaconos, presbyteros ac epiſcopos per loca & ciuitates. Denique aliud eſſe, inſtituere ſacerdotium ſeu epiſcopalem poteſtatem, quod proprium eſt Chriſti.

Acto.14 Tit.1

Quod aũt Cyprianus ait, licere plebi, ſeparare ſe à peccatore & ſacrilego ſacerdote, Vel intelligendũ eſt de eo qui extra legitimã ordinationẽ eccl'iam exiẽs, cathedrã occupat, uel ſi malis generatĩ intelligere, cognoſces aliud eſſe, uitare pſonã uitijs corruptã, maxime cũ eccl'iæ legitimo iudicio à cõſortio reſecta

ſit. Aliud uero ſeparare ſe à cathedra, hoc eſt, aliud eſſe, contemnere corruptam uitam hominis in cathedra ſedē-tis, aliud contemnere ſacerdotalem poteſtatē, nam et hæc in malis epiſcopis honoranda eſt, non uita, hanc fuiſſe Cypriani ſententiam, ipſe ubique teſtatur & exēplo declarat. Nam & ipſe (ut beatus inquit Auguſtinus) cum auaris & rapacibus, non ſolū laicis & clericis, ſed & Epiſcopis atque Pontificibus, panem domini manducabat, et calicem bibebat, nec tamen terrebatur uerbo Apoſtoli, iubentis: non commiſcere illis nec cibum ſumere, ſufficiebat enim illi à talibus corde ſeiungi, uita & moribus diſtingui, q nō poterat ab eis corporaliter ſeparari. Quare ſi plebs ex uita ſcelerata paſtoris ſcandalizetur, non ſeparet ſe ob id à paſtorali poteſtate, non conſtituat ſibi proprio arbitratu parochum; Sed expectet eccleſiæ iudicium, quæ ſeruata lege Euangelij, debet tollere malos ac cōtumaces à communione. Interea autem ſequatur plebs Euangelij præceptum: Quæcunq; dixerint uobis, facite, ſecundum opera uero facere nolite.

Sacerdotalis poteſtas ēt in malis honoranda.

Auguſtinus

Quid agendū plebi, cui pfe-ctus eſt malus paſtor.

Matth. 18

Matth. 23

IAm quod de puro uerbo adſerunt, non eſt audienda plebs, uindicans ſibi cenſuram & authoritatem de puritate uerbi cognoſcendi. Nam ſi quibuslibet licebit de puritate ſcripturæ & doctrinæ pronuntiare, tot erūt eccleſiæ quot ſunt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes ſchiſmaticos ſuperbia inflatos aut miſerabili cæcitate deceptos, dicere, ſe tenere ſcripturas, & recte ſentire de domino noſtro Ieſu Chriſto? nomen Chriſtianum fortiter iactantes. Neque enim ſibi blandiantur (ut inquit Hieronymus) ſi de ſcripturarum capitulis ui-

Plebi non eſt deferendū iudicium de puritatē doctrinæ.

Hieronymus.

deantur ſibi affirmare quod dicũt. Nam & diabolus de ſcripturis nonnulla eſt loquutus, & ſcripturæ non in legendo, ſed in intelligẽdo conſiſtunt. Alioquin (ut ſubdit) ſi literam ſequimur, poſſumus & nos quoq; nouum uobis dogma componere ut aſſeramus in eccleſiam non recipiendos, qui & calceati ſunt & duas tunicas habent, ex cap. 9. Lucæ detorto, ſed puritas doctrinæ expendenda eſt non ſecũdum traditionem præſentis, aut huius uel illius particularis eccleſiæ, huius uel illius interpretis, ſed ſecundum traditionem ab initio à temporibus apoſtolorum concordi patrum ſententia ad nos uſque deductã. Nõ enim ideo quia Cyprianus aut Hieronymus aut Auguſtinus ita docuit, ſed quia eccleſia Chriſti ab initio ſecundum ſucceßionem, ſerie adhæc uſque tempora deductã, ex ſcripturis ſic credidit, tenuit, docuit, & prædicauit, Idem credendum ac docendum eſt.

Matth. 4

Lucæ. 9

Vniuerſalis. & perpetua traditio eccleſiæ.

QVare nemo nobis opponat eccleſiam præſentẽ in ſingulis membris poſſe falli, aut eccleſiæ præſenti non licere nouos fidei articulos condere. Neque enim hoc dicimus, eccleſiam præſentem pro arbitratu ſuo poſſe diffinire & ſtatuere de fidei articulis, Sed doctrinam eccleſiæ dicimus eam, quæ ſpiritu dei ab Apoſtolis in nos uſq;, concors deriuata eſt. Innititur ergo præſens eccleſia antiquæ fidei, antiquis ſcripturis ac traditionibus ueteris eccleſiæ apoſtolicæ, cui hæc eccleſia per fidei ſpiritum copulatur.

Obiectio.

Dilutio.

SI ergo (quemadmodũ Irenæus lib. 3. c. 4. pulcherrime dixit) de aliqua quæſtione diſputatio eſt, oportet ad antiquißimas recurrere eccleſias, in quibus con-

Cũ in eccleſia quæſtio oritur, quo recurrendum. Ire. li. 3. c. 4

ueſati ſunt apoſtoli, & ab eis de præpoſita quæſtione ſumere quod certũ eſt. Quid autem ſi neq; Apoſtoli quidẽ ſcripturas reliquiſſent nobis? nonne oportebit ordinem
2.Corin.3 *ſequi traditionis, quem tradiderunt his quibus committebant eccleſias, cui & barbari aſſenſerunt, attramento*
Gala.1 *ſcriptam habentes, per ſpiritum in cordibus ſuis ſalutẽ. Hæc ille. Proindeq; Paulus dixiſſe uidetur, Si quis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, nimirum traditione, non ſcriptura.*

Aug.contra Manichæos *IRenæo conſentit Auguſtinus contra Manichæos: Palam (inquit) eſt, quod in re dubia ad fidem ac certitudinem ualeat authoritas eccleſiæ, quæ ab ipſis fundatiſsimis Apoſtolorũ ſedibus, uſq; in hodiernũ diem durãs ſuccedentium ſibi tot epiſcoporum ſerie, & tot populorum conſenſione firmatur. Iam ſi inſpiciẽtes ueteris eccleſiæ traditionẽ & antiquiſsimorum patrum uolumina, plane uidemus ueteris eccleſiæ doctrinam prorſus cũ doctrina eccleſiæ præſentis cõuenire, & in hiſce q̃ fidei ſunt, faciem & ſtatũ eccleſiæ præſentis, eſſe antiquo ſtatui conſentaneum, & eccleſiã Chriſtianã impreſentiarũ credere & obſeruare, quemadmodũ credidit & obſeruauit eccleſia, q̃ fuit, quum Bernardus ageret in humanis, Et ecclїam eã, quæ ætate Bernardi fuit, in eiſdẽ fidei rebus, ita credere et docere, quẽadmodũ tota eccleſia Chriſtiana q̃ Bernardum ſexcentis & multo pluribus annis anteceſsit, q̃ et baptizabat ĩfantes, et ꝑ defũctis orabat, & ieiunia cõmẽdabat, & uota obſeruabat, & ſanctorũ interceſsiones nõ reſpuebat, ac alia q̃ nũc in contentionẽ uocãtur, tradebat. Inſanimus, ꝑfecto ſi cõcordi & uetu-*

Præſens eccleſia credit quẽadmodum primitiua.

ſtiſsima eccl'iæ traditione relicta, ſciſmaticis aſsẽtiamur.

ET ut nnc occurrat aliquid, quod uel aperto ſcripturæ teſtimonio, uel ſynodorũ generariliũ authoritate aperte deciſum non ſit, ſed inter dubia cõputetur, ſua cenſura & authoritas ẽt præſenti eccleſiæ ſubtrahenda nõ eſt, ad ꝙ Chriſtus ultimũ iudicium retulit. Præterea præſens eccleſia poteſtatẽ habet inſtituẽdi ordinationes et ritus eccleſiaſticos, ad fidẽ charitatẽq; ædificandam alendãq;, quarũ finis quum huc tẽdat, ut in ecclesia omnia (ſcdm diui Pauli præſcriptũ) ordine ac decẽter gerantur, ut ſint pædagogia, ad ſecretiora myſteria capeſſenda & ſacra reuerẽtius tractanda, ut ſint imagines pietatis & fidei in oculos & aures influẽtes, ut ſint fulcimẽta uirtutis, & ſtimuli quidã nos admonẽtes, qd, à quo, quo tpe, quoue pacto ſuſcipi, agi, tractariq; in toto iſto ordine cõueniat oĩo contẽnendæ nõ ſunt. Quæ tñ ab eccl'ia ſic inſtituũtur, nõ ut charitati (modo abſit ſcandalũ) interdum cedere nõ debeant, ſed potius ut fidẽ & charitatẽ prouehant, quales ſunt ieiuniorũ, feriarum, ac alij innumeri pij ritus, qui huc ſpectãt, ut expeditiores ſimus ad audiendũ uerbum dei, ſacramenta participandum, & ſeruiendum deo uiuenti, & proinde nõ tãtum utiles, ſed & neceſſariæ ſunt, in præſenti eccleſia ꝙ multos carnales cõplectitur, quibus manuductiõe opus eſt. Quare qui has ſpernit & reijcit, aut ut mera figmẽta hominũ irridet aut à deo uetitas eſſe dicit, is cum deo & diſcipulo eius Paulo pugnat. Nam ut cætera ſileamus, prior ad Corinthios epl'a ſatis oſtendit, quã fuerit diuus Paulus, in ritibus iſtis pijs ordinãdis, atq; adeo obſeruandis ſoli-

Eccleſię cenſura I rebus dubijs.

Matth. 18.

Finis ceremoniarum.

1. Corin. 15

1. Corin. 14

Ceremoniæ in eccleſia neceſſariæ.

Paulus ceremonias aſtruit.

1. Corin. 11

citus,ut pronūtiarit reijciendos ſecus ſentientes. Si quis (inquit) uult contentioſus eſſe nos talem conſuetudinem non habemus,nec eccleſia dei.

Primitiuæ eccleſiæ in eruēdis myſteriis maior ſententia ſiue eruditio.

DEniq; ut præſens eccleſia non ſit eiuſdem illuminationis & reuelationis,cuius illa fuit,quæ ſub apoſtolis,& ſtatim poſt Apoſtolos erat,quod ad docēda ac tradēda Chriſtianæ fidei myſteria atq; doctrinas attinet,Quod apoſtoli ac ipſorum proximi ſucceſſores,eccleſiæ primitiuæ columnæ,artius teſtimoniū de his quæ uiderant,perhibere poterant,qui & ipſum Chriſtum, illiuſq; opera uiderunt,& doctrinam ex ſacratiſſimo ipſius ore perceperunt,manifeſtationemque diuini ſpiritus in ſignis et prodigijs aſſequuti ſunt,quibus & ipſe Chriſtus poſt reſurrectionem aperuit ſenſus ut intelligerent ſcripturas prophetarum. Præſens tamen eccleſia eandem authoritatem habet,quam illa primitiua,quod ad claues eccleſiæ traditas attinet,quæ nihil aliud ſunt q̃ poteſtas eccleſiaſtica in docendo uerbo dei,in ſacramentis,cæteriſque miſterijs Chriſti diſpenſandis, in remittendis ac retinendis peccatis,in excommunicando ac reconciliando criminoſos ac contumaces,ac alijs eiuſdem generis,de quibus ſuo loco latius dicemus.

Lucæ.24
Præſentis eccleſiæ par clauium authoritas.
Claues quid.

Diuerſitas particularium rituum non ſoluit catholicā communionē.

IAm neminem offendet,q̃ ſingulæ eccleſiæ ſuos iterdum ritus non ad modum conſentientes habeāt. Hæc enim diuerſitas, fidei ac charitatis communionem non diſſoluit,præſertim quum idem finis ſit,& idem ſcopus, quem ſinguli in his rebus(ut diximus) intendunt,multominus q̃ patres interdum diuerſa tradere uidētur. Nam quod extra eos articulos,quos eccleſia,catholica tradi

Auguſti.

tione diffiniuit (cui illi ſcientes nunquam repugnarent) ſalua fidei compage, & ſpiritu charitatis interdum diſſonent, non ducimus abſurdum, quod in his non immobili ſententia diffiniendo loquuti ſint. Comperta eſt enim pietas fidei in eis non uacillare, quoniam omnia (in unitate eccleſiæ uſq; in uitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem & eccleſiæ concordiam alendam dixerunt.

Epilogus

EX quibus omnibus maniſeſtum euadit, eccleſiam dei quod ad exteriorem colligantiam & communionem attinet, uſq; in finẽ ſeculi habituram permixtos bonos & malos etiam ſecũdum rationem membrorum. Deinde quod ob malos mores uel præſidentium in eccleſia uel membrorum, ab eccleſiæ unione recedendum non ſit, ſed ſemper eccleſiæ authoritas quærenda, ne perpetuo uel ob malos mores præſidentium, uel eccleſiæ membrorum, etſi mortuorum, hæreamus, num in corpore ueræ eccleſiæ ſimus nec ne. Deniq; ad quam regulam ſcripturæ interpretatio & dubiarum rerũ quæ in eccleſia occurrunt, determinatio exigenda ſit.

In eccl'ia ſtricte accepta ſoli pdeſtinati.

INterim tamen, quod & ſupra diximus, non inficiamur ad Eccleſiam ſtrictius acceptam, quatenus ſcilicet ij in Eccleſia eſſe dicunt, ex quibus Ciuitas dei conſtat, tantum uitæ ſpiritualis participes, & ſibi mutuo in ſpiritu charitatis coherentes pertinere, ad quem modum Eccleſia eſt corpus Chriſti myſticum, ſeu congregatio fideliũ, in unitate fidei & charitatis uinculo, ſub uno capite Chriſto militantium, ipſiq; capiti (ex quo totum corpus per nexus coniunctioneſq; ſubminiſtratũ & conſtructum creſcit in augmẽtum dei) per uiuam fidem & cha-

Ephe. 1.
Coloſſ. 1.
Ephe. 4
Eccleſia cur ſancta dicat.

ritatem cohærentium. Quam hic ſymbolum appellat ſanctam, id eſt, mundam ac puram, quanquam & ſancta recte dicatur, quod ſit deo conſecrata: ſicut ſanctum domi-

Lucæ.2 no dicitur, quod eſt illi ſacrum. Deniq; quod ad eam rationem, qua ſanctum inuiolatum appellamus, eccleſia omnino inuiolabilis eſt fundata ſupra firmam petram, id eſt Chriſtum, adeo ut ne portæ quidem inferorum aduerſus

Matthei.16 eam præualere poßint. Talem eccleſiam conſtantem tantum ex membris participibus uitæ ſpiritualis & occulta quadam conexione in ſpiritu charitatis cohærẽtibus,

Ephe.5 Apoſtolus Paulus deſcribit Ephe. quinto. Chriſtus (inquit) dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lauacro uitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculã aut rugam aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata, nutritq; et fouet eam, quia membra ſumus corporis eius & de oßibus eius.

Sym.Cõſtã: NEc prætermittendum cenſemus, q̃ miſſæ ſymbolũ (ut quæ uera ſit eccleſia, manifeſtius reddat) unam ſanctam dicit, nam eccleſiæ catholicæ nihil ita peculiare eſt, quàm unitas, proindeq; inter alias notas, qua uiua membra eccleſiæ dinoſcuntur, hæc eſt, quod ſupportant inuicem in charitate, ſolicitã ſeruare unitatem ſpiritus in uinculo pacis. Vnum (inquit Apoſtolus) corpus & unus ſpiritus, ſicut uocati eſtis in una ſpe uocationis ueſtræ, unus dominus, una fides, unum baptiſma, unus deus & pater omnium, qui eſt ſuper omnes & per omnia & in omnibus nobis. Vocati ergo ſumus in unitatẽ ſpiritus, ut ueritatem faciẽtes in charitate creſcamus, in

4.nota. Vnitas ac charitas mutua eccleſiæ peculiaris. Ephe.4.

illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus, ex quo totum corpus compactum et cõnexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationĩ. ſecundũm operationem in menſuram uniuſcuiuſq; membri augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate. Et alibi: Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, habentes autem donationes ſecũdum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes, & cætera quæ ſequuntur. Hæc in Canticis deſcribitur in hunc modum: Vna eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ electa genetrici ſuæ, Hæc eſt tunica illa inconſutilis deſuper contexta per totum, quæ ſciſſa non fuit, de qua Chriſtus dixit apud Iohannem: Et erit unum ouile & unus paſtor. 1.Corin.12 Iohan.19 Iohan.10

HEc deſcribitur hortus cõcluſus ſoror mea ſpõſa fons ſignatus, puteus aquæ uiuæ, paradiſus cũ fructu pomorũ. Quod ĩtelligere nõ audet Auguſtinus, niſi ĩ sãctis et iuſtis, nõ auaris fraudatoribus, rapacibus, ebrioſis et inuidis, qbus baptiſmũ habuiſſe cũ iuſtis cõmune ẽ, cũ qbus ñ habẽt cõmunẽ charitatẽ, numerus ergo iuſtorũ qui ſecũdũ ꝓpoſitũ uocati ſunt, de qbus dictũ eſt: Nouit dñs q ſint eius, ipſe eſt hortus cõcluſus, fons ſignatus, puteus aquæ uiuæ, paradiſus cũ fructu pomorũ. Ex hoc numero (ut ſubdit Auguſtinus) quidã ſpiritualiter uiuũt et ſupeminẽtẽ uiã charitatis ĩgrediũtur, et cũ preoccupatũ hoĩem ĩ aliquo delicto inſtruũt in ſpũ lenitatis, ĩtẽdũt ne et ipſi tẽtẽtur. Et cũ forte ipſi ꝓoccupãtur reprimitur ĩ eis aliquantulũ, nõ autẽ extinguitur charitatis affectus,

Au. 2.baptiſ. cõtra Donatiſt. li.5.ca.27 Canti.4 Ephe.1 2. Timoth. 2 Canticor. 2 Predeſtinatorum tres gradus. Gala.5

rurſuſq; reſurgens & inardeſcens præſtino curſui reſti-
Pſal. 118 tuitur. Norũt enim dicere, Dormitauit anima mea præ
tœdio, confirma me, in uerbis tuis. Quidam uere adhuc
carnales & animales, proue ctus ſuos inſtanter exercẽt,
& ut cibo ſpiritualium fiant idonei ſanctorũ myſterio-
rum lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, popula-
ri etiam iudicio manifeſta ſunt, in dei timore deuitãt, &
ut minus minuſque in rebus terrenis & temporalibus
delectentur uigilantiſſime ſatagunt, regulam fidei diligẽ-
ter inquiſitam firmiſſime tenent, et ſi quid ab ea deuiãt,
Tit. 9 cito authoritate catholica corriguntur. Ex numero etiã
eorum qui nequiter uiuunt, aut etiam in hæreſibus uel
in gentilium ſuperſtitionibus iacent, nouit dominus qui
ſunt eius, qui nobis quidem foris eſſe uidentur, Dei au-
tem præſcientia intus ſunt, ipſe enim nouit ſi conuertan-
tur ad eum & uiuant.

Eccleſiã non habere maculam quõ accipiendum. Ephe. 5

QVod ergo diximus, ſanctam eccleſiam non ha-
bere maculam aut rugam, intelligendum eſt de
criminibus lethalibus, à quibus oẽs qui Chri-
ſtiani ſumus & poſſumus & debemus abſtinere, opitu-
1. Corin. 1 lante ſpiritu Chriſti, qui confirmabit nos uſq; in finem
1. Iohan. 2 ſine crimine in die aduẽtus domini noſtri Ieſu Chriſti.
A leuioribus autem, quis dicere poteſt ſe mundum eſſe?
Aug. lib. retra. cap. 19 Sed hi neui uerius ſunt q̃ maculæ facile diluibiles, aut
quod dicimus eccleſiam non habere maculam aut rugã,
non ſic accipiendum eſt, quaſi iam ſit tota pulchra, ſed
quod ad ſummam puritatem enitatur & à deo præpare-
tur, ut tandem glorioſa appareat. Nunc enim propter
quaſdam ignorantias & infirmitates membrorum ſuo-

rum habet eccleſia, unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra. Matth.6 Lucæ.11

CATHOLICAM. *Eccleſia ſancta appellatur catholica, hoc eſt uniuerſalis, protendēs palmites ſuos in quælibet & loca & tempora, tum præterita, tum præſentia, tum futura, ſecundum ſeriem succeßionis, naſcentium & decedentium continuata ſub uno duce inuiſibili, deo, in unitate fidei & religionis. Proindeq; hæc eccleſia non eſt affixa ulli loco, regioni, genti, aut familiæ, dicente ſcriptura: Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci, Non eſt perſonarum acceptio apud deum, ſed in omni gēte & loco: qui timet deum, acceptus eſt illi. Quicunque ergo ab Adam in præſens uſque tempus fuerūt, ac deinceps uſq; in conſummationem ſeculi erunt de fide in unū deum & Chriſtum eius (quem ſancti ab orbe condito in ſpiritu uenturum & diaboli regnum deſtructurum nouerunt) conſentientes, unius eiuſdemq; fidei & ſpiritus uiuificantis ſignaculo obſignati, de eccleſiæ mēbris ſunt, nouerint ſe mutuo nec ne. Sufficit enim ſcire hanc ſocietatem ſpiritu Chriſti conglutinatā, in orbe ſemper fuiſſe & uſque in conſummationem ſeculi futuram. Viderunt ſancti ab orbe condito diem Chriſti, & gauiſi ſunt. Viderunt autem partim diuino & ſupercœleſti lumine illuſtrati, partim diuinis promißionibus innixi, quæ ſtatim poſt Adæ lapſum (ne deſperaret homo) inſonuerunt de ſemine, quo conterendum foret ſerpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeq; manifeſtum eſt, & ueteris & noui teſtamenti unam eādemq; eccleſiam eſſe fundatam ſuper fundamentum prophetarum & apo-*

Marginal notes: Eccleſia cur catholica dicatur. — Eccleſia non eſt affixa ulli loco. — Gala.3 — Roma.2 — Acto.10 — Iohan.8 — 1.Pet.1 — Hebræ.11 — Matth.vlt. — Iohan.8 — Gene.3.12 — Ephe.2

Fundamentū eccleſiæ Chriſtus. Pſal.117

ſtolorum, hoc eſt Chriſtum, qui utriuſq; teſtamenti finis eſt, & utriuſq; populi fundamentum, lapis ille angularis quo uterq; populus connectitur. Vocamus ergo eccleſiã catholicam, quod ramos & palmites ſuos per uniuerſam terram extendat. Quemadmodum dominus pronuntiauit eccleſiam ab Hieruſalem incipientem creſcere, donec

Ante finē ſeculi p̄dicabitur euangeliū ꝑ totū orbē. Matth.24 Luc.24

perueniat in omnes gentes: Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in uniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet conſummatio. Et iterum oportebat Chriſtum pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam & remiſsionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem. Et alibi: Eritis mihi teſtes

Acto.1

Nō eſt neceſſe, eccleſiã indies maiorē fieri.

in Hieruſalem, in Iudæa & Samaria uſq; ad ultimum terræ, non quod neceſſe ſit, eccleſiam indies maiorem fieri, ſed quod quotidie accreſcant noui palmites ex gentibus, aut rurſus, non quod nulla ſit natio, ubi in præſentiarum non uigeat fides, q̄ poßibile ſit, nonnullas adhuc

Inſaniūt hæretici qui apud ſe tãtū fidem aiunt eſſe.

eſſe gentes, quibus Euangelium prædicatum non ſit, ſed quod finis ſeculi uenturus non ſit, donec Euangelium ſalutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit. Ex quibus omnibus eſt conſequens, hæreticos inſanire, qui aſſerunt totum terrarum orbem apoſtataſſe, & fidem tantū apud ſe remãſiſſe, & à ſua parte in quodã terræ angulo ſtare.

Eccleſia cur apoſtolica dicetur. Iohan.20

CVr autem ſymbolum miſſæ addat, Apoſtolicam, ſuperius expoſuimus ac docuimus. Spiritum ſanctum remittentem peccata, non alibi reſidere quam apud eccleſiam apoſtolicam, cui Ieſus dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Hic enim ſpiritus copulat & ſociat omnia eccleſiæ mē-

bra,non ſecundum corporalem congregationem, in unã patriam,prouinciam,regionem, ſed ſecundum ſpiritualem copulam, in uno fidei ſacramento, in una profeſſione, in uno grege,in uno ouili, ſub uno paſtore, ſub una cathedra.

Ecclesiæ copula ſub uno paſtore,ſub vna cathedra.

DEnique noſſe oportet ex ſcripturis, duas eccleſias eſſe,unam dei,alteram diaboli,unam Chriſti alteram Satanæ,unam piorum, alteram malignantiũ. Prioris author eſt deus,et ſanctificator ſpiritus ſanctus, de qua hic articulus loquitur. Alterius,diabolus,p apoſtatationem à deo. Duæ quidem ciuitates,quarũ utraq; uti corpus quoddam creſcit uſque ad conſummationem ſeculi,de quorum ortu,progreſſu ac exitu inſigne uolumen ædidit Auguſtinus,cui nomen à parte meliori indidit,de ciuitate dei. Conſtat autem eccleſia malignantiũ ex conuenticulis ſchiſmaticorum,hæreticorum ac aliorum impiorum aduerſus eccleſiaſticæ hierarchiæ tranquilitatem conſpirantium,quæ licet innumera ſint, uarijs titulis ſe uenditantia & inter ſe contraria. In hoc tamen conueniunt,quod uni eccleſiæ catholicæ nũquam non inſidiantur,aduerſantur ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fiduciam præbet, ꝙ non præualebunt aduerſus eam.

Duæ eccleſiæ, altera dei,altera diaboli.

Aug. de ciuita. dei.

Matth. 16.

CRedimus ergo ut huius articuli finem tandẽ faciamus,unam tantum per totũ terrarum orbem ſanctam eccleſiam catholicam,quæ per ſpiritum ſanctum in unitate fidei colligitur, conſeruatur & gubernatur, quodq; nullus ſaluari poſſit,uel ꝙ de hac ecclĩa nõ eſt,uel qui ab illa rite reſectus eſt,niſi ſe illi recõciliet. Q d' fit

Extra eccleſiæ vnitatem, nemo ſaluat.

quum per eccleſiæ miniſtros authoritate clauium in gratiam recipitur, nam & ſæpe in ſcripturis, eccleſiæ miniſtri, iudices, rectores, moderatores, & paſtores eccleſia dicuntur. Quemadmodũ ſi diuo Chryſoſtomo credimus, dictum eſt Marci. 18. Si te non audierit, dic eccleſiæ; id eſt, eccleſiæ præſulibus ac præſidẽtibus, quibus Chriſtus ligandi ac ſoluendi poteſtatem commiſit.

1. Corin. 2

Chryſoſt.

Marci. 18.

SANCTORVM COMMVNIONEM.

Articulus iſte potius explanatio eſt ꝓxime prioris, q̃ articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum ſit per ſanctam eccleſiam, & quem fructum referat qui eccleſiæ catholicæ uiuum eſt membrum. Sancta enim eccleſia (ut Paulo ante diximus) eſt cœtus & congregatio fidelis populi, unum deum, unum Euangelium, unam fidem, unam ſpem, in uinculo charitatis profitentium, atque eiuſdem ſpiritus, eorundemq; ſacramentorum participationem habentium Credimus ergo, non ſolum in cœlis, ſed & in terris eſſe talem ſanctorum ſocietatem, ſpiritu Chriſti conglutinatam, idq; arctiſſima coniunctione myſtici corporis cum capite ac inter ſe mẽbrorum, adeo ut in hac ſocietate talis quidam ſit communio omnium bonorum operum, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mũdi, qualis eſt membrorum corporis inter ipſa ſocietas. Proindeque credimus aliorum omnium piorum hominum benefacta nobis ſubuenire, nos iuuare, defendere ac confirmare, Donec tamen membra corporis, hoc eſt eccleſiæ fuerimus. Hinc eſt quod Chriſtus nos orare docens, iubet non ſibi quenq; peculiariter aliquid rogare, ſed uelut unius corporis membra, eodem

Sancta eccleſia quid.
Ephe. 4
In ſocietate ſanctorum, cõmunio bonorum operum.

1. Corin. 12
Oramus pro inuicem, ut vnius corporis membra.
Matth. 6
Lucæ 11

animata ſpiritu,quod in commune omnibus expediat,poſtulare, quemadmodum ſuo loco in expoſitione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & ſic adimplemus legem Chriſti. Gala:6

CAeterum extra hanc ſanctorum communionem, quæ eſt eccleſia,ne propria quidem benefacta cõducunt cuiquam ad ſalutem,quamlibet etiam in ſpeciem eximia. Quapropter etſi pro Chriſti nomine quis ſanguinem fundat,tamen ſi in hac uita non tenuit eccleſiæ catholicæ unitatem,non habebit æternam ſalutem. Nam ſi unam ſanctam eccleſiam,ſanctorumq; communionem credimus (quæ eſt Chriſti corpus myſticum) conſequens eſt, eum nullam cum ſanctis communionem habere qui hanc unitatem deſerit. In corpore quoque Chriſti myſtico non eſſe qui ab illa recedit, Nec pertinet ad Chriſti præmia qui relinquit eccleſiã Chriſti,alienus eſt,prophanus eſt, hoſtis eſt,denique, habere non poteſt deum patrem, qui nõ habet eccleſiam matrem,in qua ſola eſt remiſſio peccatorum. Et ideo ſequitur.

Auguſtinus

Cy.de ſimpl. prælat.

REMISSIONEM PECCATORVM.

EX ſuperioribus manifeſtum euadit, non propter aliud factum eſſe,ut & pater mitteret filium,& ipſe filius ſuſciperet hominem ſanandum & ſpiritus ſanctus ſua dona in nos effunderet, niſi ut noſtræ animæ à ſarcinis peccatorum liberarẽtur. Suſcepit quidem Chriſtus totum hominem,& in anima & in corpore curandum, à cura tamen animi cœpit, tandem etiam corpori daturus fœlicitatem,immortalitatemq;,quin priorẽ curam animæ adhibendam eſſe quã corpori demonſtrauit,

Aug.de ſimb. ad cate. lib. 2 c.10

Quo ordine homo p Chriſtum curetur.

quum paralyticum ſanaret: Fili (inquit) confide, remit-
Matth. 9 Marci. 2 *tũtur tibi peccata tua.* Deinde quum uidiſſet peruerſam *Iudæorum mentem: V t (inquit) ſciatis, quia habet poteſtatem filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatum tuum & ambula.* Neceſſe eſt enim, ut prius interius ſanus ſit, qui exterius ſaluus eſſe deſiderat, quemadmodum dominus alibi ait:
Matth. 23 *Munda prius quod intus eſt, ut fiat & id quod deforis eſt mundum.*

In ſola eccleſia Chriſti catho. remiſſio peccatorũ eſt.

CRedimus ergo in ſola eccleſia Chriſti, neq; uſquã alibi eſſe remiſsionem peccatorũ. In eccleſia inquam, non hæreticorum, ſed ſancta catholica & apoſtolica, in ſpiritu Chriſti congregata, eſt remiſsio peccatorum per baptiſmum, & poſt baptiſmum per pœnitẽtiam
Augu. de fide ad Pet. c. 37 & ſequen. & claues eccleſiæ datas. Baptiſmus quidẽ extra eccleſiã eſſe poteſt apud hæreticos, baptizantes, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed prodeſſe non poteſt ad remiſsionem peccatorum, niſi baptizatus ante finem uitæ ſuæ, catholicæ eccleſiæ reconciliatus, redditus, & incor
1. Corin. 13 poratus fuerit. Quia etſi habeam (inquit Apoſtolus) omnem fidẽ et nouerim omnia myſteria, charitatẽ aũt (quæ in hæreticis & ſchiſmaticis ſe ab unitate eccleſiæ ſeparantibus nõ eſt) nõ habuero, nihil ſum. Nã & in diebus diluuij neminẽ legimus extra arcam potuiſſe ſaluari. In
Gene. 7 Aug. de ſym. ad catechu. lib. 3. c. 10 eccleſia aũt catholica, ſanctum baptiſma, omnia prorſus delicta delet, & originalia & propria, ut amodo nõ imputentur. Innouat ſiquidem hoĩem per baptiſmũ qui fecit illum, præuenit gratia ẽt ipſam infantiam, ut ſint li-
Aug. de ſym. ad catechu. lib. vlt. c. 9 beri, per Chriſtum liberati, qui in Adam à diabolo tene-

bantur ante captiui. Deoneratur anima *ſarcinis peccatorum,ut libertate nouæ uitæ induta, aduerſus diabolū cū adiutorio diuino fortiter ualeat dimicare eūq; à quo ſuperata eſt, ita ſuperet ut in regnum dei translata de hoſte deuicto ſecura regnet cū ſuo capite* Chriſto. Quum *ergo baptizati fuerimus,ducere uitā bonā in præceptis dei debemus,ut baptiſmum cuſtodiamus uſq; in finem.* Baptizatis quō agenda vita.

AT *ſi poſt baptiſmum in peccata,quamuis grauia & crebra,ceciderimus, ſupereſt ſecunda poſt naufragiū tabula,nempe pœnitētia,p quam lapſus in uirtute ſanguinis* Chriſti,*donatur remiſsio peccatorum, miniſterio clauium eccleſiæ in perſona* Petri *traditarū:* Ti*bi dabo(inquit)claues regni cœlorū, quodcunq; ligaueris ſuper terrā,erit ligatū & in cœlis,& quæcunq; ſolueris ſuper terrā ſoluta erūt et in cœlis,* Et iterū Mat*the.*18. *Amen dico uobis,quæcunq; ligaueritis ſuper terram,erunt ligata & in cœlo,& quæcūq; ſolueritis ſup terram,ſoluta erūt & in cœlo.* Et *hæc pœnitētiæ ianua, non aperitur,niſi per ſpiritū ſanctum illuminātem & cōuertentem,quemadmodum* Apoſtolus *dixit:* Ne *forte det illis deus pœnitentiam ad cognoſcendū ueritatē, & reſipiſcant à diaboli laqueis ſed de hoc ſuo loco latius.* Tan*tum meminiſſe omnes debent tunc demum remitti nobis peccata,ſi nos uiciſsim proximo remiſerimus.*

Hieronỹ. Matth.16 Matth.18 Pœnitentiæ effector,ſpiritus ſanctus. 2.Timo.2 Matth.6 Marci.11 Non aliter remitti peccata, niſi nos viciſſim proximis remittamus.

Hic locus foret non importunus de ſeptem eccleſiæ ſacramentis dicēdi, ſed ne lectorem ad ſymboli finem properantem remoremur peculiarem illis locum,ſtatim poſt calcem huius explanationis reſeruamus.

CARNIS RESVRRECTIONEM.

Homo cõſtat. Corpore. Augu. de fide & ſym. c. 10 Mente.

IAm diximus, Chriſtum totum hominem curandũ & ſaluandũ ſuſcepiſſe. Conſtat autem homo anima & corpore. Anima rurſus duas partes habet, rationalẽ & uitalem ſeu ſenſitiuam. Rationalis (qua carent beſtiæ) mens ſeu ſpiritus dicitur, qua deo ſeruimus, non prius tamen q̃ hic ſpiritus noſter, per ſpiritus ſancti gratiam exoneratus à peccatis & innouatus fuerit. De qua parte dixit Apoſtolus: Mente ſeruio legi dei. Et iterum: Teſtis eſt mihi deus, cui ſeruio in ſpiritu meo. Altera pars, nempe uita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, q̃ quum ẽt in electis & innouatis non omnino cõcupiſcentiã carnalẽ exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Poſtremo, tertia pars, quæ tantũ uiſibilis eſt, ultimũ & infimũ in nobis, corpus eſt noſtrum. Iam natura corrupta refingitur & perficitur, quum ſpiritus hominis ſubijcitur ſpiritui dei, & quum ſequitur ducentem deum per uerã fidẽ & bonam uoluntatem, Dein quum anima ſpiritui noſtro p ſpiritum dei innouato, ad bonam operationem ſubditur; Quod non tam cito fit q̃ ſpiritus noſter ſpiritui ſancto ſubiugatur, aliquanto enim tardius eius impetus, quo in carnalia et tẽporalia defluit, refrenatur. Et ideo aßidua in nobis donec uixerimus pugna eſt, qua ſpiritus cõcupiſcit aduerſus carnem, & caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, Sed tñ quia & ipſa carnalis anima mundatur, recipiens ſtabilitatẽ naturæ ſuæ dominãte ſpiritu, qui ei caput eſt, cuius rurſus caput eſt ſpiritus Chriſti, non dubitandum, ſed firmiter credendum eſt, corpus etiam ipſum beneficio Chriſti tandem propriæ naturæ reſtitui, quam-

Roma. 7

Anima.

Quomodo natura corrupta refingitur. Roma. 8 Gala. 5 Lucæ. 2

Aſſidua & perpetua in nobis pugna. Gala. 5

uis nõ tam cito q̃ uel anima uel ſpiritus reſtituuntur,ſed 1.Corin.15
tempore opportuno,in nouißima tuba quum mortui re-ſurgent incorrupti & nos immutabimur.

Credimus ergo per ſpiritum ſanctum reſuſcitan-dam oẽm carnem,hoc eſt,omnes homines ſecundũ corpus & carnem reuicturos,tam pios q̃ impios,tam bo nos q̃ malos,ſic ut eadẽ caro quã circumferimus, q̃ mor tua eſt & ſepulta,ac computruit,reſuſcitanda ſit, quod aperte oſtendit Paulus,quũ reſurrectionẽ carnis tradit, addito pronomine,dicẽs,Oportet corruptibile hoc. Quũ enim dicit,hoc,in carnem quam geſtamus, quaſi digitum intendit. Quid enim aliud eſt dicere mortale hoc? q̃ q̧ hæc uiſibilis caro ſit reuictura. Sicut et apertißime Iob teſtatur,dicens:Et rurſus circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum meũ,quem uiſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt,& nõ alius. Reſurget er-go hoc corpus ad immortalitatem, quæ pijs atque impijs cõis erit,ſed longe diuerſa ratione,nam pijs æternã beati tudinem,impijs uero æternos cruciatus adferet,quemad-modũ apud Danielẽ prophetã legimus: Quia tunc reſur gent qui ſunt in terræ puluere,hi quidem in uitam eter-nam,hi autem in opprobriũ et cõfuſionẽ æternam. Sicut Chriſtus dixit: Et procedent qui bona fecerunt in reſur-rectionẽ uitæ,qui uero mala egerunt in reſurrectionem iudicij,id eſt,æternæ condemnationis, quemadmodũ ex-planatius dicitur in ſymbolo Athanaſij. Ad cuius aduen tum oẽs homines reſurgere habent cũ corporibus ſuis, et reddituri ſunt rationẽ. Et qui bona egerũt,ibunt in uitã æternam,& qui mala egerunt,ibunt in ignẽ æternum.

Per ſpũm ſan ctum reſurrectio mortuorũ Bodẽ corpore reſurgemus

1.Corin.15

Iob.19.

Immortalitas pijs & in pijs cõis,ſed diuerſa ratione.

Danie.12

Symbolum Athanaſij.

REſurget ergo caro nō mutata ſubſtãtia, ſed qualitate, q; ſi deus noua corpora creare poteſt, cui dubium quin & hæc corpora ad immortalitatem reſtituere poßit? non immutata corporis ſubſtãtia, ſed corporis qualitatibus. Non cõtradicit ergo reſurrectioni corporum, quod Paulus prima Corin. 15. (ubi toto capite reſurrectionem corporum ex profeſſo demonſtrat) ait: Caro & ſanguis regnum dei non poßidebunt, hoc enim oſtendere uoluit, q; caro & ſanguis cum his qualitatibus corruptibilibus nõ reſurgant. Subdit enim, neq; corruptio corruptelam poßidebit.

1. Corin. 15

Quæſtio. Reſponſio. 1. Corin. 15.

DIcet ergo quiſpiam, q̃uo ergo mortui reſurgent, quali corpore uenient? Audi reſpondentẽ Paulum: Inſipiens tu, quod ſeminas, nõ uiuificatur, niſi prius moriatur. Et quod ſeminas, nõ corpus quod futurũ eſt ſeminas, ſed nudum granum, utputa tritici, aut alicuius cæterorum. Deus aũt dat illi corpus ſicut uult, et unicuiq; ſeminũ proprium corpus. Quaſi diceret, Quod in ſeminibus quæ tu in terrã iacis per annos ſingulos fieri uides, hoc in tua carne quæ legi dei ſeminatur in terra, futurũ eſſe nõ credis? Nonne quum diuerſa ſemina quis in unũ permiſcet, & hæc indiſcreta ſeminat, uel paßim ſpargit in terrã uniuſcuiuſq; ſeminis ſatio quocunq; loco fuerit, competenti tpe ſecundum naturæ ſuæ ſpeciem germẽ pducit? et culmẽ ſuæ formæ, ſuiq; corporis reparat? Quid ergo mirum, ſi deus uniuſcuiuſq; carnis ſubſtãtiam, q̃uis uarie diſperſam, mutatis q̃litatibus reparet ac refingat, ſic ut unicuiq; animæ non confuſum aut extraneum corpus, ſed ſuum quod habuerat reparetur, ut ſubinde idem

Cy. in ſym. Similitudine reſurrectio corporum docetur.

corpus cum anima ſua uel pudica coronari, uel impudica puniri poßit.

HAec eſt ergo ſumma fidei noſtræ, q̃ ſeparat nos ab īfidelibus, qua ſine, uana eſt fides noſtra, tum ꝙ qui non credit reſurrectionem mortuorū, neq; credit ꝙ Chriſtus reſurrexit, tum ꝙ nos, ſi in hac uita tantū in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus oı̄bus hominibus. Hæc inquā eſt baſis totius fidei noſtre, q̃ pijs in hoc ſeculo, præcipuum adfert ſolatiū contra oēs adflictiones, impijs uero terrorem, alioqui in omnia ſcelera ſine modo prolapſuris. Porro hic articulus inſignis eſt (quod ad pios attinet) promißionū magnitudine, ut ex multis paucul as referamus. Chriſtus (inquit Paulus) reſurrexit à mortuis primitiæ dormientiū, quoniāquidē per hoīem mors, & per hominē reſurrectio mortuorū, & ſicut in uno oēs moriuntur, ita & in Chriſto oēs uiuificabūtur, primitie Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti, qui in aduētū eius crediderūt. Et ſtatim poſt, Stella à ſtella differt ī claritate, ſic & reſurrectio mortuorū, ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur ī infirmitate ſurget ī uirtute: ſeminatur corpus animale, ſurgit corpus ſpirituale ſicut ſcriptū eſt: Factus eſt primus Adā in aīam uiuentem, nouißimus Adam in ſpiritum uiuificantē primus homo de terra, terrenus: ſcd's homo de cœlo cœleſtis. Igitur ſicut portamus imaginē terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Quibus & hæc addit, Ecce myſterium uobis dico, Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouißima tuba,

Summa fidei noſtræ.

1.Corin.15

Baſis fidei, reſurrectio mortuorum.

1.Corin.15

Et cætera quæ ſequūtur. Quum autem mortale hoc inducrit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorta eſt mors in uictoria, ubi eſt mors uictoria tua? ubi eſt mors ſtimulus tuus? hoc eſt peccatum. Stimulus enim mortis, peccatū eſt, quod tunc euacuabitur. Et iterum, quid dulcius illa conſolatione, quæ eſt ad Theſſal.

1. Theſſ. 4

Nolo uos (inquit) ignorare fratres de dormientibus, ut non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent, nam ſi credimus quia Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita deus eos qui dormierūt per Ieſum, adducet cum illo. Hoc enim uobis dicimus ī uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui relicti ſumus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipſe dn̄s in iuſſu, in uoce archāgeli, in tuba dei, deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos qui uiuimus qui relicti ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aera, & ita ſemper cum dn̄o erimus. Itaq; (ut ſubijcit) conſolamini inuicem in uerbis iſtis. Quod magis ſolatium homini pio adferri poteſt, q̄ quod deus per Apoſtolum ſuum teſtatur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, ut in occurſum domini ſuſpenſa nubibus, & aere uectata rapiantur? Quinimo, quod deus transformabit corpus humilitatis noſtræ conſiguratū corpori filij charitatis ſuæ, facietq; equales angelis, ſicut in Euangelio pollicitus eſt, in reſurrectione mortuorum non nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli dei in cœlo, ut uiuant cum ipſis in æterna uita. Et ideo ſequitur.

Nullum ſolatium pio homini maius, q̄ ſpes reſurrec.

Cy. in ſymb. Gloria corporum piorum poſt reſurre. Matth. 2

ET VITAM ETERNAM.

QVid iucũdius? quid dulcius? quid optatius hac ſymboli concluſione, qua in Chriſto manẽtibus poſtglorioſam reſurrectionem corporum promittitur æterna uita, æterna felicitas, æternaq; beatitudo. In hac lachrymarũ ualle nihil præſente uita charius ducimus, quæ tamen uix uita dicenda eſt. Quem ergo nõ delectet ueræ æternæq; uitæ fidelis promißio? Vita inquam corporis & animi nunquam finienda. Vita æterna fidei noſtræ cõcluſio.

Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius obnoxium fami, ſiti, æſtui, frigori, indigẽtiæ, laßitudini, ſeruituti, dolori, morti aut ullo incommodo, ſed erit immortalitate, agilitate, ſubtilitate, & claritate ſumma decoratum, ſicut ſcriptũ eſt: Quod iuſti ſicut ſol fulgebunt, et ſicut ſplendor in firmamento dei. Et iterum fulgebunt iuſti & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Vitæ æternæ dulcedo. Apoca. 7 Quid ad corpus attinet.

Quod ad animum attinet nullis uitijs, nulla triſtitia aut mœſtitia ſolicitabitur, ſed perpetuo fruetur ſummo bono, qui eſt deus. Quæ fruitio quãta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mẽs humana apprehendere poterit. Nec enim oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽdit, quæ præparauit deus diligẽtibus ſe. Quid ad animam attinet. Eſaiæ. 6 1. Corin. 2

Quis enim explicet, ex qua gloria, in quam gloriam ſanctorum corpora reſuſcitata trãſeant? Quis cogitando aſſequatur, quemadmodum ſponſa eccleſia in uirum perfectum conuertatur, conregnatura Chriſto? Quis explicare audeat? quomodo ipſe filius quũ tradiderit regnum deo & patri, id eſt, congregationem fidelium, ita illum hominem ſuſceptum ampliuſque clarificatum non dimittat, ut eam claritudinem quam habet cũ patre, anteq̃ mũdus fieret, ſuis fidelibus demõſtra- Ephe. 4 1. Corin. 15 Iohan. 17

1. Corin. 13 re non differat? Deniq; q̄uo erit deus oĩa in oĩbus, cõtẽplantes delectabimur, & delectabiliter cõtẽplãdo, dei uiſione fruemur, Idq; in ſanctorũ oĩum cõmuniõe, ubi erit feruetiſſima charitas nõ minus de bonis alienis q̄ de ſuis gaudẽs. Bonis inquã ſpiritualibus, q̄bus fruũtur angeli, ſemper uidentes faciem patris qui in cœlis eſt, tum complebimus q̄ iubet Dauid: Vacate et uidete, quoniam ego ſum deus, Hec eſt enim uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerum deum & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum.

Matth. 18 Pſal. 46 Vita æterna quid.

Mors æterna hæreditas impiorum. Matth. 25

QVemadmodũ autẽ pij uitã æternã hæreditabũt, ita impios mors æterna & animi et corporis, hoc eſt, eternũ ſuppliciũ poſſidebit, ſicut Chriſtus dixit. Et ibunt hi in ſuppliciũ æternũ, iuſti autem in uitã æternã. Impiorũ enim immortalitas uerius æterna mors, q̄ immortalitas nũcupatur, q̄ eternos cruciatus tã animi q̄ corpis abſq; ulla ſpe ueniæ ſit allatura. Quẽadmodũ Paulus Ro. 8. Stipẽdia (inq̄t) peccati, mors: gratia autem dei, uita æterna in Chriſto Ieſu dño noſtro amen.

Roma, 8

AMEN.

QVoniam omnia predicta uerißima eſſe indubitate credimus. Et quæ uel ad creationem uel redemptionem uel ſanctificationem noſtram pertinent, patrem cœleſtem per filium, ia & cum ſpiritu ſancto operatum eſſe, & nobis certo obuentura per dei miſericordiã credimus. Idcirco dicimus, Amen, q̄ uox eſt ſermonẽ cõfirmãtis et ratũ fore p̄cãtis, hoc ẽ, ita certo fiat.

Amen quid.

Soli deo ſaluatori noſtro, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum gloria & magnificentia, imperium & poteſtas ante oĩa & nunc et in ſecula ſeculorũ, Amen.

DE SACRA MENTIS NOVI TE- STAMENTI.

SACRAMENTI VOCAbulum *uarie accipitur, nam qui ad proprietatē latinæ uocis reſpiciunt, & ex ethnicis tantum ſcriptoribus uerbi ſignificationem petunt ſacramentum appellant iuſiurandum ſeu obligationem numinis ac religionis interuentu confirmatam. Sed qui Biblia tranſtulerūt, ac cæteri ſancti patres eam uocem accommodarunt, ad ſignificandum id quod Græci myſtēriū dicūt, ꝙ ſacrū ſecretū aut religioſum arcanū dicere poſſumus. In qua tñ ſignificatione interdū latius, interdū reſtrictius accipitur. Nā ĩ genere accepto uocabulo, ſignificat omne religioſum arcanū, ſeu omnem rē ſacrā abſconditā, etſi alterius rei ſignū nō ſit, uti dicimus ſacramentū diuinitatis. Et Paulus Epheſijs ſcribēs, ait, Deū nobis ſacramētū uolūtatis ſuæ notū feciſſe, ſecūdū beneplacitū ſuū, ꝙ alijs generationibus nō eſt agnitū, ſed abſcōditū a ſeculis nēpe gētes eſſe cōcorporales et cō participes ꝓmiſſionis eius in Chriſto Ieſu, in quo oēs habemus fiduciā ac acceſſum in cōfidentia ꝑ fidē ad ipſum. Itidē. 1. Timo. 3. Et manifeſte magnū eſt pietatis ſacramētū, ꝙ manifeſtatū eſt in carne nimirū ipſū Chriſtū ĩnuēs, magnū eſſe pietatis ſacrm̄i, ꝙ quū ſit filius dei inuiſibilis*

Quid ſacramentū ſignificet ethnicis.

Quid ſacris ſcriptoribus.

Interdū latius accipitur.

Ephe. 1

Per ſolū euangelium diſcimus volūtatē dei erga oēs gētes, a prudētib. huius ſeculi abſconſam.

Interdū reſtrictius accipit ſacramēti vocabulum.

Sacramenta vet.teſt. *manifeſtatus eſt in carne*. Frequentius *uero ſacramentũ dicitur ſacræ rei ſignum, quod eius ſimilitudinem gerit cuius ſignum eſt, quemadmodum ſigna & figuræ ueteris teſtamenti, ſacramenta appellantur, id quod familiare eſt*

Augu.contra Fauſt. Mani. lib.96 cap.13 *patribus. Sic Auguſtinus ait: Sacramenta quæ obſeruabantur ex lege prænuntiatiua tantum fuiſſe Chriſti uenturi*. Deniq; *quod ad propoſitum noſtrum attinet, patres*

Interdũ ſtrictiſſime. *ſacramenti uocabulum ad ſignificandum peculiariter ſacramenta nouæ legis deflexerũt, ea ſcilicet, quæ ſunt ſigna uiſibilia inuiſibilis gratiæ dei quam deus efficaciter et certo in ipſis operatur, modo rite nec indigne tractentur & accipiantur. Qui enim ſuis ſacramentis ſe adfuturum promiſit, deus mentiri ſeu fallere non poteſt.*

Ruma.3

Septẽ eccl'iæ ſacramenta. Ad hũc *ergo modum accepto uocabulo, ſeptem numerantur eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex ſcripturis enim animaduerterunt patres, hæc ſeptem myſteria recte ac proprie ſacramenta*

Bern.in fer.in cœna dñi de baptiſm. & ſacramento alt. *dicit. Quòd ita ſint ſenſibilia ſigna inuiſibilis gratiæ dei, ut & ipſius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerãt & cauſa ſint, quod ut paulo notius fiat, à rebus externis ſumamus exemplum. Quædam ſunt quæ interdum propter ſe fiunt, interdum autem propter alia deſignanda, quatenus ſcilicet & dicuntur & ſunt ſigna, quemadmodum annulus interdum datur, non ut ſit alterius rei nota, ſed tantum propter ſe. Interdum uero datur uti congruum fidelitatis ſignum, ueluti quo dominus Vaſallum de feudo inueſtit, quo ſcilicet accepto, Vaſallus non ſolum de beneuolentia domini ſeu beneficio accepto*

Quædã propter ſe fiunt, qdã ꝑꝑ alia deſignanda.

certus efficitur,ſed & mutuum quoddam fœdus inter dominum & Vaſallum contrahitur,ut iam dicere,qui,annulum accepit,poßit: Non reſpicio annulum,ſed hæreditas eſt,quam quærebam. Eodem modo ſentiendum ac tenendum eſt (quod eſt huius rei caput) nempe dominum noſtrū Ieſum Chriſtum ſigna quædam delegiſſe, per quæ deus in uirtute uerbi ſui peccatis noſtris mederetur, & nos quodammodo de gratia ſua inueſtiret ac fœdere ſpirituali ſibi colligaret. Ita enim ipſi deo Opt. Max. ſemper uiſum eſt,ſubducere nos per ſenſibilia ad inuiſibilia, Nā quæ eſt humanarum mentium caligo,ex primorum parētum præuaricatione in nos deriuata,non poteſt homo ex ſeipſo in dei cognitionem aſſurgere, aut dei uoluntatem in remittendo peccata ratione deprehendere, Propterea deus ſemper & uerbis & externis ſignis nobiſcum egit, per quæ nobis ſe manifeſtaret,ſuamq; erga nos uoluntatem indicaret, Atq; adeo quum iam multifariam multiſq; modis,deus olim loquutus fuiſſet in prophetis, cōſuluiſſetq; uerbo,lege,ſignis & prodigijs, nouißime nobis loquutus eſt in filio ſuo, quem carnem ſumere & crucem pro nobis ſubire uoluit, ut in illum tanquam in ſignum potentißimum,à deo poſitum,ſimilem nobis factum,uiſibilem ac palpabilem intuentes,eundemq; audientes,deum in ipſo agnoſcere,deo credere ac fidere, deum deniq; ſup omnia diligere inciperemus. In ipſo enim dei potentia ſapientia & bonitas perfectißime, euidentißimeq; reſplendent,in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, & quo tandem ſigno deus potētius oſtendere potuit,nos ſibi præcipue curæ eſſe: quàm quòd filium ſuū unigenitū

Chriſtus ſacramēta inſtituit vt p hæc nobis mederet noſq; ſibi coligaret. ro.1

Iohannis.1 Mar.9: Rom.10

Hebr.1 Grego.

Lucę.2 Hebrę.2 1.Iohan.1 Ioha.3 2.Petri.1 Ioha.14 Roma.5 Coloſſ.12 Iohan.3 1.Ioha.4

pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illũ, nõ pereat, ſed habeat uitam æternam: Et quoniam tota uirtus paßionis Chriſti, q̃ ad nos attinet, in applicatiõ. ſita eſt, ut ſcilicet eam gratiã (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Chriſtus) participemus, dignatus eſt ipſe quędã poſt ſe ſacramenta relinquere, q̃ ſuo uerbo et ꝓmißione firmauit, ut ſciremus per eorũ legitimum uſum, fructum ſuæ paßionis, nobis efficaciter & certo cõmunicari. Potuit quidẽ ille ſine omni uiſibili forma gratiã ſuã nobis donare, ſed quoniã carnales ſumus, & ad ſpiritualia capeſſenda admodum tardi, q, animi robur corporis uitiati mole ac operatiõ. debilitetur ac diſtrahatur, à fide, ſpe, et charitate ſubinde cõcidẽs, idcirco fragilitas carnis ſub forma uiſibili reparãda, incitanda, erudienda, fouenda & confortanda erat. Et ne quis de horũ uiſibiliũ ſacramentorũ uirtute addubitaret, addidit deus ſigno uiſibili, uerbũ promißiõis, adhibuit quoq; inter initia ſacramentorũ, uiſiones uiſibiles ac miracula, ut ea q̃ ſemel facta cernimus, per eundẽ Chriſti ſpiritũ, in ſacramẽtis indies fieri, fidei ardore credamus, Nã ut certa fide teneres cũ baptizaris ſpiritũ ſanctũ ĩ te uenire, Spiritus ſanctus in colũbæ ſpecie ſupra Chriſtũ quum baptizaretur apparuit. Vt crederes quũ confirmaris, ſpiritũ ſanctũ tibi ad robur dari, factus eſt in die pentecoſtes ſpiritus uehemẽs ac uiſæ linguæ diſpartitæ tanq̃ ignis, ſedentes ſupra Apoſtolos, & ſic de cæteris, quæ euidentia ſigna quotidie replicari non eſt neceſſe, quũ nobis ſola fides ſufficere debeat, quæ alioqui euaneſceret, ſi Chriſti uerbo addito ſacramẽto, abſq; euidẽti miraculo credere detrectaremus.

Iohan. 17
Augu. li. 3. de triñ. cap. 4
Iohan. 3
Matth. 26
Roma. 7
Ephe. 5
Aug. in Io. tractã. 80
Aug. in Pſal. 109. 144
Chryſoſt. in Matt. ho. 12
Matth. 3
Marci. 1
Lucæ. 3
Acto. 1
Iohan. 20
Grego.

Sunt ergo ſacramenta noui teſtamenti principaliter inſtituta, ut ſint certa & efficacia ſigna, uoluntatis & gratiæ dei in ſenſum externum incurrentia, admonentia & erudientia nos, ut quod foris in ſpecie uiſibili geri cernimus intus per dei uirtutem effici credamus. Conſtat enim ſacramentum duobus, nempe elemento ſenſibili, uti ſigno & uerbo, Verbum eſt inuocatio trinitatis uerbo promißionis innixa, Elementum eſt aqua, oleum, & cætera eiuſmodi. Quemadmodum uero uerbum inſtrumentum eſt, quo dei uoluntas ſignificatur & apprehenditur, & per quod ſpiritus ſanctus efficax eſt, ſicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per uerbum Chriſti. Et iterum: Euangelium eſt potentia dei ad ſalutem omni credenti. Ita per ſacramenta tanquam quædam indicia ſeu teſtimonia dei (quibus teſtatur ſe nobis placatum propter Chriſtum filium ſuum) ſpiritus ſanctus efficaciter operatur ſalutem & confert gratiam. In ſacramento ergo non tantum elementum ſeu exteriorem ſpeciem reſpicimus ſed magis uerbum.

Augu. contra Fauſt. lib.19 cap.16
Magſt.in.4. diſ.1.ac.mpli.
Aug. in Io. tracta.80
Roma.10
Roma.1
Augu. contra Fauſt. lib.19 cap.14
Cy. de card. ope. Chriſti ſer. de baptiſ. Chriſti.

Vnde quum quæritur, quomodo ſacramenta uiſibilia operari poßint in animam ſeu partem hominis ſpiritualem & incorporalem, facile reſpondetur, uirtutē ſacramenti non tribui ſeu aſcribi elemento exteriori, ſed deū eſſe qui pro bona ſua uoluntate per hæc ſenſibilia in uerbo fidei gratiam inuiſibilem operetur, quam promeruit Chriſtus, ex cuius latere in cruce aperto, ſacramenta nouæ legis fluxerunt. Quod ergo ſupra diximus, ſacramenta nouæ legis ita eſſe ſigna gratiæ, ut ſint et cauſſa intelligēdū eſt nō ꝙ ſacramēta ꝓprie & ꝑ ſe ſint cauſſa effi-

Ephe.5
1.Pet.3
Iohan.19
Aug. in Pſal. 118

Ger. in cõpẽ. tracta. 3. arti. 1 Marci. 2

ciens, remiſſioñ. peccatorum ſeu collationis gratiæ, Nam ad eum modum ſolus deus iuſtificat, qui ſolus peccata remittit, ſed quòd ſint cauſſa, large ſumpto uocabulo, quẽadmodum cauſſam rei dicimus, ſine qua res fieri non ſolet, quamuis ſine ea fieri poſſit. Non enim (ut diximus) ſic alligauit deus potẽtiã ſuã ſacramẽtis, ut ſine illis gratiã ſuam donare non queat, q̃uis ſine ſacramẽtis, quũ illis conceditur uti minime eam donet. Conſtat quidem pleriſq; ab exteriori communione ſacramentorum per præoccupationem mortis prohibitis, ſuam fidem & bonam uoluntatem ſacramenta (ſi licuiſſet) percipiendi, ad ſalutem ſuffeciſſe. Interim tamen uis ſacramentorũ (quæ inenarrabiliter ualet plurimum) contempta, ſacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, ſine quo nõ poteſt perfici pietas, quare eatenus ſacramenta gratiæ cauſſa ſunt, quatenus ſpiritus ſanctus eorundẽ effectum in nobis operatus fuerit, alioqui ſine ipſius ſpiritus opere ſacramenta nullam in nobis efficaciam habent.

Au. I Le. qſt. 88. lib. 23. de triñ. ca. 7. li. 4 cõtra Dona. cap. 22. Augu. contra Fauſt. libr. 19. cap. 11 Aug. lib. 2. retracta.

Sacramenta cur inſtituta ſint.

Hæc eſt ergo principalis cauſſa inſtitutionis ſacramẽtorum nouæ legis, ut ſint præſentiſſima remedia contra peccatum, & efficacia ſigna gratiæ dei, quæ ipſorum diſpenſatioñ. non reſiſtentibus fidei, & recipientibus non indigne, certiſſime confertur, Proindeq; ſic ſunt ſigna, ut non tantum ſignent, ſed & ſanctificent, ut hinc facile ſit diſcernere ſacramenta ueteris legis à ſacramentis nouæ legis. Illa enim umbra futurorum fuerunt, ut ſignificarent, quæ cum ſuo aduentu Chriſtus impleuiſſet, ablata ſunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc uero inſtituta ſunt, uirtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora,

Augu. contra Fauſt. li. 19. ca: 11. 13. 14: 16

Augu. in Pſal. 73

numero

numero pauciora, ut non tantum ſignificarent ſed et mũdarent ac ſanctificarent. Deinde (licet minus principaliter) ſacramenta inſtituta ſunt, ut ſint ſigna memoralia paſſionis ac mortis Chriſti, ſigna quoq; cõſolatiõ. futuræ gloriæ. Deniq; ſigna excitãtia in nobis fidẽ, ac cohortantia ad mutuã dilectionẽ, alioſq; ſanctos ac Chriſtianos mores, quo argumẽto ſæpe utuntur ſancti patres. Aug. contra Fau. li.19.c.9

Aliam inſuper inſtitutionis ſacramentorum cauſam diuus Auguſtinus recenſet: In nullum (inquiens) nomen aut uerum aut falſum coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum uel ſacramentorum uiſibilium conſortio colligentur. Quamobrem dominus Ieſus Chriſtus leui iugo ſuo & leui ſarcinæ nos ſubdens, ſacramẽtis numero pauciſſimis, obſeruatiõ. facillimis, ſignificatiõ. præſtantiſſimis, ſocietatem noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum eſt in explanatione ſymboli, circa articulos qui de eccleſia ſancta catholica & ſanctorum communione ſunt. Aug. cõ. Faũ lib.19.c.11. de do.chriſ. lib.3 ca.9

Et ut reuertamur unde digreſſi ſumus, firmiter retinendum eſt, ſacramenta his duobus conſiſtere, uidelicet uerbo & elemento, tanq̃ partibus quibuſdã ſubſtantialibus, quibus tamen eccleſia pleroſq; ritus, tam ad decorẽ honoremq; ſacramenti, q̃ ad denotãdum & docendũ nos, quid in ſacramento agatur, addidit, ſine quibus licet uerum ſacramentũ conſiſtere quidem poſſit, modo ibi ſint, uerbum & elementum, tñ quum eiuſmodi ritus, diuinorum myſteriorũ pleni ſint, & magna cũ ratione à patribus inſtituti, nempe in excitationem fidei & charitatis, nequaquam contemnendi erunt, quin potius ex doctrina Magiſ.in.4 diſt.1.

1.Corin.14 Pauli (qui iubet ut ĩ eccleſia omnia honeſte, ordinate ac ad ædificationem fiant) maxime circa ſacramentorum diſpenſationẽ, ne uileſcant, uti fulcimẽta pietatis diligẽtiſſime ac accerrime (niſi inſtans neceſſitas prohibeat) retinendi ſunt tanq̃ catenulæ quędã eccleſiaſticæ unitatis.

Sacramẽta nouæ legis ſunt remedia contra peccatũ. Lucæ.10

Quanquã uero hæc legis nouæ ſacramenta præſentiſſima remedia ſint, q̃bus Samaritanus ille bonus uulnerato appropinquãs, et originalis et actualis peccati uulneribus medetur & corda noſtra p̃ operationẽ ſpiritus ſancti, in uerbo illuminata, ſanctificat, confortatq́;, non tamen omnibus una eſt ſignificatio, nõ eadem dignitas aut uirtus, nam præter omnẽ controuerſiam, duo inter alia præcipua ſunt, baptiſmus & euchariſtia, at ſingulis ſuũ eſt uerbum, quod formale ſacramenti quidam appellant, Suum item ſignum rei externæ & uiſibilis, internã & inuiſibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidã materiale dicunt, Hoc uero omnibus eſt cõe, q̃ miniſter ſeu ſacramẽti diſpenſator, non ſuam, ſed Chriſti perſonã refert; quemadmodum in expoſitione articuli ſymboli Apoſtolici (qui de eccleſia catholica eſt) declarauimus. Tantum hic repetiſſe ſuffecerit, ſacramenta nec bonorũ diſpenſatorum meritis ampliari, nec malorum (modo in eccleſiæ conſortio maneant) attenuari. Alia ratio eſt in hæreticis, nam etſi apud hæreticos ſacramẽta ſint & miniſtrentur, tamen non præſtantur ad remiſſionem peccatorum ſeu ſalutem, q̃ extra eccleſiam ſacramentorũ efficacia eſſe non poſſit, proindeq́; qui in hæreſi quacunque uel ſchiſmate, in noĩe patris & filij & ſpiritus ſancti, baptiſmi ſacramentum acceperit, integrum quidem ſacra-

Augu. ad Ianua. epiſ.118 Itẽ de doct. chriſt. li.3.c.9

Duo ſacramẽta præcipua.

Au. ſuper Io. de con. diſt.4 c.Baptiſmus.

Augu. de fide ad Pet.c.5

mentum accepit, ſed ſalutem (quæ uirtus eſt ſacramenti) non habebit, ſi extra eccleſiam catholicam, ſacramẽtum non habuerit. Debet ergo ad eccleſiam redire, non ut ſacramentũ baptiſmi iterum accipiat, ſed ut eccleſiæ recõciliatus, in ſocietate catholica uitam accipiat. Et ut quæ dixímus magis perſpicua fiant, de ſingulis ſacramẽtis ſpeciatim diſpiciemus, idq; eo ordine, ut primo de uerbo ſacramenti, Secundo de exteriori elemento, Tertio de cæteris ritibus, quos eccleſia ad ſacramenti uſum addidit, Quartò de effectu & uirtute cuiuslibet, Quinto de accendentium adfectu, Sexto de cuiuſuis miniſtro, idq; q̃ fieri poteſt, breuiſſime dicturi ſumus. Ordo tractationũ.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Baptiſmus græca uox eſt, ſignificans tinctionem ſeu lotionem. Quamobrem uocabulum in genere acceptum, etiam ad lotionem rerum externarum accõmodatur, ſicut Marci ſeptimo legimus, Baptiſmi uocabulũ quid ſignificet

1 Marci. 7

Phariſæi & omnes Iudæi à foro uenientes, niſi baptizẽtur, non comedũt, Et alia multa quæ tradita ſunt eis ſeruare, Baptiſma calicum & urceorum & æramentorum & lectorum. Transfertur item ad calicẽ paſſionis dñicæ 2
& mortis eiuſdem. Marc. 10. Poteſtis baptiſmo quo ego Marci. 10.
baptizor baptizari. i. ſanguinem fundere & ſupplicium mortis meæ ſufferre? Et Luc. 11. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coartor uſquedum perficiam, id eſt, patiendum mihi eſt pro ſalute generis humani, id quod ſumme deſidero. Sed quod ad propoſitum noſtrum 3 Lucæ. 11.

attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod eſt omniũ ſacramentorum primum, & ianua qua in eccleſiam & ad cætera ſacramenta peruenitur.

Baptiſmus, ianua in eccl'iã.

Baptiſmi partes.

IN baptiſmo duo ſunt, uerbum & elementum. Verbũ eſt ipſa inuocatio trinitatis huic diuinæ promiſſioni innixa, Qui crediderit et baptizatus fuerit, ſaluus erit, quæ peragitur hiſce uerbis à Chriſto traditis, uidelicet, Ego baptizo te in nomine patris & filij et ſpiritus ſancti. In quod quidem uerbũ in primis intuendũ eſt, In aqua enim uerbũ mundat, detrahe uerbũ, et q̃d eſt aqua, niſi aqua, accedit uerbum ad elementum & fit ſacramẽtum. Vnde iſta tanta uirtus aquæ ut corpus tingat & cor abluat, niſi faciente uerbo? nõ quia dicitur aut pronuntiatur, ſed quia creditur, Nã & in ipſo uerbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud uirtus manens, propterea dixit Apoſtolus, Chriſtus dilexit eccleſiam, et tradidit ſeipſum pro ea ut eam ſanctificaret, mundans eã lauacro aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaq̃ fluxo & labili tribueretur elemẽto, niſi accederet uerbum, quo accedẽte fit ſacramentũ, q̃d perinde ſe habet atq; uiſibile uerbum.

Aug. in Iohã. tracta. 80
Item in Iohã. tracta. 53
Aug. cõ. Fau. lib. 19. c. 16
Ephe. 5
Aug. cõ. Fau. lib. 19. c. 16

Snĩa verbi baptiſmi.

NAm quũ dicit miniſter, Baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſenſus uerborum eſt, Hoc uiſibili ſigno tecum paciſcor ac teſtor, te recõciliari deo, te recipi à deo, qui eſt pater, filius & ſpiritus ſanctus. Nã quid aliud eſt baptiſmus, q̃ fœdus dei cũ homine, & hominis cum deo, Nã quatenus homo, ſatanæ et mũdi gloriæ, pompiſq; abrenuntiat, & ſe uero deo aſtringit, ad mortificandum per omnem uitam membra peccati, eſt fœdus hominis cum deo, Rurſus quatenus ſe deus

Baptiſmus fœdus dei cum hoie & hois cum deo.
Roma. 6
Tit. 3

uiciſsim homini aſtringit, quod peccata illi remittat, q̄d propter filiũ recipiat, quod ſpiritum ſanctum donet, qui uiuificet & ſanctificet, fœdus dei cum homine dici pōt, quod diuus Petrus grauiſsime teſtatur: Sic & uos (inquit) baptiſma ſaluos facit, non carnis depoſitio ſordiũ, ſed conſcientiæ bonæ ĩterrogatio in deũ, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, Id eſt, baptiſmum eſſe non tantum externã ſordium corporis ablutionem, ſed pactũ bonæ conſcientiæ erga deum, per reſurrectionẽ Chriſti, quo deus erga nos teſtatur, ſe nobis placatũ eſſe propter reſuſcitatum Chriſtum, ut uiciſsim hoc fœdere bona conſcientia bene reſpondeat apud deum, confidens ſe habere placatum deum propter Chriſtum. 1.Petri.3 Aug. in Ioh. tracta.80 Tit.3 Acto.8

TYpus aũt baptiſmi in ueteri lege, circũciſio fuit, in myſterio & ſignificatione cum baptiſmo conueniens, adeo ut beatus Athanaſius dixerit, baptiſmum eſſe ipſam circũſionem ſpiritualẽ. Quemadmodum enim circunciſio ſignũ ſeu pactũ fœderis inter deũ et Abrahã, Abrahæq; poſteros fuit, uti ſcriptura dicit: Statuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuũ poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, ut ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te. Et tu ergo cuſtodies pactũ meũ & ſemen tuum poſt te ĩ generationibus ſuis. Quod pactum ſubinde exprimens, ait: Hoc eſt pactum meũ, quod obſeruabitis inter me & uos, circũcidatur ex uobis omne maſculinũ, & circuncidetis carnem præputij ueſtri. Infans octoo dierũ circuncidetur in uobis, eritq; pactum meum in carne ueſtra in fœdus æternũ. Ad eundẽ modũ in Euãgelio diſcipulis loquitur Chriſtus: Ite (inquiens) docete Circunciſio, figura baptiſmi. Atha.li.q̄ſtio. quæſtio.38 Gene.17 Analogia baptiſmi ad circunciſionem. Math.28

omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij
Acto.2 & ſpiritus ſancti. Et in Actis ait Petrus: Baptizetur
unuſquiſq; in noīe Ieſu Chriſti, in remiſsionem peccato-
Gene.17 rum. Et quemadmodū dicit ſcriptura ueteris legis: Ma-
ſculus cuius præputij caro circūciſa nō fuerit, delebitur
Iohan.3 anima illa de populo ſuo, quia pactū meū irritū fecit. Ita
de baptiſmo dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex
aqua & ſpiritu ſancto, nō poteſt introire in regnū dei.

Anabaptiſtæ damnantur. ET uel ex hocipſo refelluntur impij Anabaptiſtæ, q̄ baptiſmum infantium impie negāt ac auerſantur. Nā deus in ueteri lege circuncidi iuſsit infantes, ut inſe
Gene.17 rerentur ſynagoge, & adiecit pactum promiſsionis: Ero
deus eorū. Ergo & per baptiſmū, qui circunciſioni ſuc-
ceſſit, pueri inſerendi ſunt eccleſiæ, extra quā non eſt ſa
Matth.19 Marci.10 Lucæ.20 lus, ne excludātur à regno dei, quod Chriſtus ad eos pti-
nere aperte aſſeruit: Sinite (inquit) paruulos uenire ad
me, talium enim eſt regnū cœlorū. Item, non eſt uolūtas
corā patre ueſtro qui in cœlis eſt, ut pereat unus de pu-
ſillis iſtis. Et iterū: Videte, ne contemnatis unū ex his pu
Matth.18 ſillis, Dico enim uobis, quia angeli eorū ſemper uidēt fa
ciem patris mei qui in cœlis eſt, quibus uerbis teſtatur
paruulos deo placere, et per deū cuſtodiri. Et ſicut pactū
circūciſionis, nō ideo minus ad infantes pertinuit, quod
non intelligerent, quid ageretur. Ita nec baptiſmus, pro-
pterea minus ualet in infantibus, quod nondū intelligāt
pactū gratiæ diuinæ, quo remittitur ipſis peccatū origi-
Aug. ad Bonifa. epiſ.23 In Iohan. tracta.80 nale. In fide enim eccleſiæ p uerbū credētis, offerētis, be
nedicentis, tingentis, ēt tantilli mundātur infantuli, q̄uis
nondū ualentes corde credere ad iuſtitiam, & ore con-

fiteri ad ſalutem. Sed quid opus eſt errorem ab eccleſia catholica à temporibus Apoſtolorum ſemper damnatũ, pluribus reuincere? Tantum de uerbo baptiſmi.

Elementum autem ſeu materiale externum huius ſacramẽti, eſt aqua, Ideo autem per aquã celebratur, ut ſicut aqua corporis ſordes abluit, Ita credamus & nos per baptimum ab omni peccato ſpiritualiter mundari, innouari & regenerari, ut quod incorporale eſt, inuiſibiliter abluatur. Vnde & lauacrũ regenerationis appellatur. Natura.n. naſcimur filij iræ, ſed baptiſmus regenerat nos filios gratiæ, Natura naſcimur ex ſanguinibus, ex uoluntate carnis, ex uoluntate uiri, hoc eſt, in peccatis, ſed ex baptiſmo renaſcimur filij dei: nimirum Chriſto filio dei per baptiſmum inſerti. ſicut Paulus ait: Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ induiſtis. Elementum baptiſmi, aqua. Quid ſignet aqua. Ephe.5 Ephe.2 Iohan.1 Galat.3

Porro omnino cõueniebat, ut huius ſacramẽti elementum aqua eſſet, Nã inter alias huius ſacramẽti figuras, baptiſmi typus, diluuium fuit, Nam quemadmodum deus per diluuium mundum perdidit, & paucos in arca ſeruauit per aquã, ſic p baptiſmum, mundus. i. peccata pereunt, & baptizati in arca eccleſiæ, ex aqua emergentes ſeruantur. Atq; caro immergitur, ut ſignificetur illic ueterem hoĩem mori, ablui omne peccatum, ſepeliri omne uitiũ, Ex aqua reducimur, ut ſignificetur illic nos in nouitatẽ uitæ reſurgere, quamobrem Paulus paßim ait, per baptiſmum nos commori & conſepeliri Chriſto & reſurgere cum Chriſto, Roma.6. Quicunq; (inquit) baptizati ſumus in Chriſto Ieſu in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſ- Am. de myſte. iniit. li.3. Gene.7 1. Petri.3. Per baptiſmũ Chriſto commorimur. Roma.6

mum in mortē,ut quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriā patris,ita et nos ī nouitate uitæ ambulemus. Rurſus,conſepulti Chriſto per baptiſmū, in quo & re-ſurrexiſtis per fidē operationis dei, qui ſuſcitauit illum
Coloſſ.3 à mortuis. Hinc illa exhortationis uox: Igitur ſi conſurrexiſtis cū Chriſto,quæ ſurſum ſunt q̃rite, ubi eſt Chriſtus in dextera dei ſedēs,quæ ſurſum ſunt ſapite,nō quæ ſuper terrā,mortui enim eſtis,&c. Et iterū: Mortificate ergo membra ueſtra,quæ ſunt ſuper terrā,fornicationem,immunditiā,libidinē,cōcupiſcentiam malā,& auaritiam. Ergo baptiſmi myſteriū nō leuiter tranſmitti,ſed hæc quæ ſignificat & requirit per oēm uitā meditari,in
2.Corin.4 his exerceri oportet,ut mortificationē Ieſu Chriſti ī cor
Roma.6 pore noſtro perpetuo circūferamus.i.ut exemplo Chriſti deo uiuamus,mortui mundo. Et ut Chriſtus q̧ mortuus eſt,mortuus eſt ſemel,q̧ autem uiuit,uit deo. Ita nos peccato ſemel mortui,uoluntatē noſtrā dei uoluntati attemperemus. Mortificāda eſt enim nō natura,ſed cōcupiſcē-
Roma.8 tia mala. Si enim(ut Paulus ait)ſecundū carnē.i.ſecundum carnalem concupiſcentiam uixeritis, moriemini. Si
Athana: autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis,uiuetis, ubi
Gala.5
Coloſſ.3 Athanaſius: Corpus(inquit)non morte cōficiendum,ſed opera carnis,q̃ Paulus ad Gal.5.& Coloſ.3.enumerat.

1.Corin.10 Mare ēt rubrum ſacramentū ſeu ſignaculū baptiſmi fuiſſe declarat beatus Paulus,dicēs: Nolo enim uos ignorare fratres, quia patres ueſtri oēs ſub nube fuerunt,& per mare tranſierūt, & oēs in Moyſe baptizati ſunt & in nube & in mari,& adiecit,dicēs: Hæc aūt oīa ī figura noſtri fuerūt,ſignificās ī baptiſmo,

diabolum(cuius Pharao imaginem geſsit) nequitiæ ſuæ uires amittere. Pharao enim reluctatus & in ſua perfidia demoratus, tam diu reſtitit ac præualuit, donec ad aquam ueniret,quo quum uenißet, uictus eſt & extinctus cum ſuo ſatellitio,ſic hodie per exorciſmos,uoce humana,ſed poteſtate diuina flagellatur,uritur, & torquetur diabolus,interim tamen fallax eſt,exire ſe & homines dimittere ſimulans. Sed quum ad aquã ſalutarem et baptiſmi ſanctificationem uenitur,ſcire debemus & cõfidere, quòd illic diabolus opprimitur, & homo dicatus deo, diuina indulgentia liberatur.

IAm de myſterijs ritibus,quos eccleſia ĩ baptiſmo adhibet,paucis agemus. Adhibet autem(ut & ſupra diximus)non temere,ſed ut uiua quædam incitamẽta fidei & pietatis ad formandam religionem neceſſaria, nimirũ quibus manuducitur uulgus ad intelligendum & retinẽdum myſteria Chriſti. Pædagogia enim & lacte ei principio opus eſt,ut aſſueſcat diſciplinæ Chriſti, Nec dubiũ eſt,maximam cerimoniarum partem, quæ circa adminiſtrationem adhibentur,à primitiua & apoſtolica eccleſia ad nos perueniſſe,ut impie abijciatur, quod tot ſeculis,tot ſanctißimis uiris ſacroſanctum eſt habitum. Cerimoniæ circa baptiſmum. Hebræ.5 Cerimonię eccleſiaſticæ vetuſtiſſimæ.

IN primis conſecratur fons baptiſmatis, & ſignatur oleo unctionis duobus ſolennibus anni diebus,quando in primitiua eccleſia baptiſmus recipi conſueuerat, nempe paſchæ & pentecoſtes,quem ritum ex eccleſia matrice ad nos deriuatum,diuus Aug.paßim teſtatur,quãquàm tempore neceßitatis etiam aqua non conſecrata liceat baptizare, quod Victor Ro.Pont.qui circa annum Conſecratur fons. c.eccleſiaſticarum.11.diſt. Ex decreto Victoris.

190. uixit, decreuit, quo decreto primitiuæ eccleſiæ cō-ſuetudo aperte comprobatur.

Vide Au. li. 2. d gratia Chriſti & pec. ori. cap. 40

Qvū uero baptiſmus miniſtratur, principio adhibetur exorciſmus, qui uerbo & exufflatione peragitur, ut ſpiritus immundus a baptizando expellatur, utq; per purum ſacerdotis miniſterium, ſpiritui ſancto cedat fugiens ſpiritus malignus. Non enim natura (ut inquit Auguſtinus) exorcizatur aut exufflatur, ſed ille ſub quo ſunt qui ſub peccato naſcuntur. Adiurātur ergo, ut expellantur ab eis poteſtas inimica, quæ decepit hominem, ut poßideret hominē, ne poſthac cōtendat eos ſubuertere, nec hoc ſacrū ſignaculū unq̄ audeat uiolare. Quē ritum antiquißimū eſſe, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambroſio, & quē citauimus, Auguſtino, Chryſoſtomo, Cœleſtino Papa, alijsq; patribus diſcimus.

Li. de ſym.

Gene. 3

Signū Crucis in fronte.

DEinde ſignum crucis fit principio in frōte, ad ſignificandum, ꝙ baptizandus nomen dat Chriſto Crucifixo, in quo confidat et quem publicitus confiteri, nunq̄ erubeſcat. Super oculos dein, ut intelligamus baptizandum præparari ad uidendum claritatem dei. Sup aures quoq;, ut intelligamus eum conſecrari, ut audiat uerbū ueritatis dei. Super nares etiam, ut percipiat ſuauitatem odoris dei. Signatur quoq; pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iuſtitiam. Scapulæ quoq;, ut ſuſcipiat iugum ſeruitutis dei, iuxta Chriſti præceptum: Tollite iugum meum ſuper uos. Os deniq;, ut confiteatur illi: quia ore confeßio fit ad ſalutem.

Sup. oculos. Aures. Nares. Pectus.

Roma. 10 Scapulæ. Os. Roma. 10

Sal cōſecratū qd ſignificet. Beda.

INter exorcizandum, ſal conſecratum in os baptizādi datur, ut per ſal typicum cōditus, iniquitatis fœ-

tore careat, id ē carere ſignificetur, utq; à uermibus pec catorũ ultra ne putrefiat, ſed magis illeſus, ad maiorē gratiã recipiẽdã ſeruetur, ac ad ſapiẽtiæ ſaporē præparetur,

DEin legitur Euangeliũ, Oblati ſunt Ieſu paruuli quo ſignificamus, nos paruulos noſtros offrre Chriſto, qa ipſe dicit: Sinite paruulos uenire ad me. Et quoniã addit, Taliũ eſt enim regnũ cœlorũ. Offerimus et eos X p̃o baptizãdos, Si enim illorũ eſt regnũ cœlorũ, nõ negabit eis Chriſtus baptiſmũ, q̃ eſt (ut diximus) ianua, qua in eccleſiã, & ſubinde in regnum cœlorũ intramus.

Lectio euãge lij. Matth. 19 Eccl'ia ex inſti tutiõe Chriſti offert ei par uulos bapti zandos.

POſt, patrini manũ infanti imponũt, ſymbolũq; reci tant & orationē dominicã, q̃ eccleſiã referant, q̃ dño pueros offert baptizãdos, et in ſuã illos fidē recipit, Offerũtur quippe paruuli, ad percipiendũ ſpiritualē gratiã, nõ tã ab eis quorũ geſtantur manibus q̃uis et ab ipſis ſi et ipſi boni fideles ſint, q̃ ab uniuerſa ſocietate ſanctorũ atq; fideliũ. Ab omnibus nanq; recte offerri intelligun tur, quibus placet, q̃ offerũtur, et quorũ ſancta atq; indi uidua charitate ad cõmunicatiõnē ſancti ſpiritus adiuuã tur. Tota ergo hoc matre eccleſia, q̃ in ſanctis eſt, facit, quia tota oẽs, totã ſingulos parit. Vnde nõ fides illa par ticularis q̃ in patrinorũ credentiũ uoluntate cõſiſtit, ſed fidei ſacramentũ fidelē facit. In eccleſia ergo Chriſti per alios paruuli credũt, ſicut ex alijs (q̃ in baptiſmo remit tuntur) peccata traxerũt. Deinde, patrini ſe quodãmodo fideiuſſores conſtituunt pro baptizatis, Ideoque ſemper admonere debent eos, ut caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia uero, ſymbolum & orationem dominicam edoceant,

Patrinorum munus.

Aug. ad Boni fa. de bap.

In baptiſmo paruuli per alios credunt.

190. uixit, decreuit, quo decreto primitiuæ eccleſiæ cõſuetudo aperte comprobatur.

Vide Au. li. 2. d̃ gratia Chriſti & pec. ori. cap. 40

QVũ uero baptiſmus miniſtratur, principio adhibetur exorciſmus, qui uerbo & exufflatione peragitur, ut ſpiritus immundus a baptizando expellatur, utq; per purum ſacerdotis miniſterium, ſpiritui ſancto cedat fugiens ſpiritus malignus. Non enim natura (ut inquit Auguſtinus) exorcizatur aut exufflatur, ſed ille ſub quo ſunt qui ſub peccato naſcuntur. Adiurãtur ergo, ut expellantur ab eis poteſtas inimica, quæ decepit hominem, ut poßideret hominẽ, ne poſthac cõtendat eos ſubuertere, nec hoc ſacrũ ſignaculũ unq̃ audeat uiolare. Quẽ ritum antiquiſsimũ eſſe, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambroſio, & quẽ citauimus, Auguſtino, Chryſoſtomo, Cœleſtino Papa, alijſq; patribus diſcimus.

Li. de ſym.

Gene. 3

Signũ Crucis in fronte.

DEinde ſignum crucis fit principio in frõte, ad ſignificandum, ꝙ baptizandus nomen dat Chriſto Crucifixo, in quo confidat et quem publicitus confiteri, nunq̃ erubeſcat. Super oculos dein, ut intelligamus baptizandum præparari ad uidendum claritatem dei. Sup aures quoq;, ut intelligamus eum conſecrari, ut audiat uerbũ ueritatis dei. Super nares etiam, ut percipiat ſuauitatem odoris dei. Signatur quoq; pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iuſtitiam. Scapulæ quoq;, ut ſuſcipiat iugum ſeruitutis dei, iuxta Chriſti præceptum: Tollite iugum meum ſuper uos. Os deniq;, ut confiteatur illi: quia ore confeßio fit ad ſalutem.

Sup̃ oculos. Aures. Nares. Pectus.

Roma. 10 Scapulæ. Os. Roma. 10

Sal cõſecratũ q̃d ſignificet. Beda.

INter exorcizandum, ſal conſecratum in os baptizãdi datur, ut per ſal typicum cõditus, iniquitatis fœ-

tore careat, id ē carere ſignificetur, atq; à uermibus pec catorũ ultra ne putrefiat, ſed magis illeſus, ad maiorē gratiā recipiēdā ſeruetur, ac ad ſapiētiæ ſaporē præparetur.

DEin legitur Euangeliũ, *Oblati ſunt Ieſu paruuli quo ſignificamus, nos paruulos noſtros offerre Chriſto, qa ipſe dicit: Sinite paruulos uenire ad me.* Et *quoniā addit, Taliũ eſt enim regnũ cœlorũ. Offerimus* et *eos Xp̄o baptizādos, Si enim illorũ eſt regnũ cœlorũ, nō negabit eis Chriſtus baptiſmũ, q̄ eſt (ut diximus) ianua, qua in eccleſiā, & ſubinde in regnum cœlorũ intramus.* Lectio euāgelij. Matth. 19 Ecc̄lia ex inſtitutiōe Chriſti offert ei paruulos baptizandos.

POſt, patrini manũ infanti imponũt, ſymbolũq; recitant & orationē dominicā, q̄ eccleſiā referant, q̄ dño pueros offert baptizādos, et in ſuā illos fidē recipit. *Offerũtur quippe paruuli, ad percipiendũ ſpiritualē gratiā, nō tā ab eis quorũ geſtantur manibus q̄uis et ab ipſis ſi et ipſi boni fideles ſint, q̄ ab uniuerſa ſocietate ſanctorũ atq; fideliũ. Ab omnibus nanq; recte offerri intelliguntur, quibus placet, q̄ offerũtur, et quorũ ſancta atq; indiuidua charitate ad cōmunicatiōnē ſancti ſpiritus adiuuātur. Tota ergo hoc matre eccleſia, q̄ in ſanctis eſt, facit, quia tota oēs, tota ſingulos parit. Vnde nō fides illa particularis q̄ in patrinorũ credentiũ uoluntate cōſiſtit, ſed fidei ſacramentũ fidelē facit. In eccleſia ergo Chriſti per alios paruuli credũnt, ſicut ex alijs (q̄ in baptiſmo remittuntur) peccata traxerũt.* Deinde, patrini ſe quodāmodo fideiuſſores conſtituunt pro baptizatis, Ideoque ſemper admonere debent eos, ut caſtitatem cuſtodiant, iuſtitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia uero, ſymbolum & orationem dominicam edoceant. Patrinorum munus. Aug. ad Bonifa. de bap. In baptiſmo paruuli per alios credunt.

Illinitio ſputi q̃d ſignificet. Iohan.9

DEinde illinitur ſputum naribus & auribus, exẽplo Chriſti, qui prius cæci nati oculos luto è ſputo facto ſubliniuit, & ſic ad aquas Siloe miſit, Illinitio uocationem ad gratiam baptiſmi ſignificat, unctus nondum uidet, ſed mittitur ut lauet ad aquas Siloe. i. ut baptizetur in miſſo, id eſt Chriſto, id enim Siloe ſignificat. Et dicitur ei uerbum Euangelicum, quod Ieſus, quando mutum & ſurdum ſanauit, tangens ſputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Ephphetha, quod eſt adaperire, uerbum ſane ſacramento conueniẽs. Admonentur enim baptizandi per ſaliuam typicam, & ſaluatoris factum, ut aperiantur ipſis nares ad odorem notionis dei & uitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Chriſti ſumus, utq; aperiantur eius aures ad audiendum uerbum & mandata dei. Saliua typus eſt ſapientiæ et gratiæ dei et diſcretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & diſcretio in naribus ſignificatur.

Siloe quid.

Marci.7

2.Corin.2

Saliua quid.

Myſteriorũ q̃ apud fontẽ celebrãtur, expoſitio.

POſt peractum exorciſmum ſuccedũt myſteria quæ apud ipſum fontem celebrantur. In primis quæritur de nomine infantis, Nam uetuſtiſſimo eccleſiæ more ante baptiſmum, baptizandi nomen ſuum dant, quo ſignificatur, eos per abrenuntiationem prioris poſſeſſoris, ſe nomen dare Chriſto, ut in illius dominium tranſeant. A nomine enim quod ab Adã habebant, ſcilicet filij Adæ uocati, ad nouum nomen quòd filij dei uocantur, perueniunt: quinimo tum demum nomen acquirunt, antequam enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Poſtquam uero inuocatur nomen dei ſuper nos, ſecundum nomen eius uocati ſumus. Reddito nomine baptizandus ter ab-

Trina abrenuntiatio.

renuntiat, Nam interrogatus, Abrenuntias Satanæ? Reſpondet: Abrenuntio. Et omnibus operibus eius? Reſpõdet: Abrenuntio. Ex omnibus pompis eius, omni uanitati & gloriæ ſeculi, faſtui, luxui, uoluptatibus, breuiter omnibus uitijs? Reſpondet: Abrenuntio, Quam eccleſiæ primitiuæ conſuetudinem fuiſſe, docet Tertul. de corona militis. Debet ergo baptizatus tota uita eſſe memor ſermonis ſui & nunquàm committere ut ſibi excidat ſuæ ſeries cautionis. Per uerbi enim illius renuntiationem q̃ in baptiſmo fit, recordationẽ, diabolicas incantatiões, faſtũ, uoluptates, breuiter, omnia peccata facile uincemus.

Tertullia. de corona. mil.

Am. de my. iniciãdis. c. 2 & lib. 1. de ſacra. cap. 2

POſthæc baptizandus oleo catechuminorum inungitur in pectore & inter ſcapulas, at poſt baptiſmũ chriſmate in uertice. De chriſmate poſtea latius dicemus. Quod autem ad unctionem (quæ in baptiſmo fit) attinet, beatus Augu. traditionis Apoſtolicæ eſſe dicit, eã ſiquidem ab Apoſtolorum temporibus ad nos uſq; deriuatam, & canones Clementis ac Fabiani pont. & pleraq; Concilia declarant. Prioris unctionis, quæ ante baptiſmum fit, miſterium, Auguſtinus explicat: Vngimur (inquit) in pectore & ſcapulis, quoniam fides mente concipitur & opere perficitur. Vngitur pectus, ut ſignificetur hoc pectus conſecrari Chriſto, & mentem in ſanctæ trinitatis fide confortari, in qua amodo nullas reliquias latentis inimici reſidere oporteat. Vngitur inter ſcapulas, ut ſignificetur, baptizandum per gratiam undiq; muniri ad bona opera facienda, & ad portandum onus domini fortitudinem accipere, quemadmodum diuus Ambroſius ait: Vnctus es quaſi athleta Chriſti, quaſi certa-

Oleũ catechuminorum.

c. eccleſiaſticorum. 11. diſt.

Roma. 10

Roma. 2

Iaco. 2

Inter ſcapulas cur.

Am. de ſacramen. cap. 2

men huius ſeculi luctaturus.

Catecheſis. VNctioni ſuccedit Catecheſis.ideſt inquiſitio de fide trinitatis,idq; iuxta domini noſtri Ieſu Chriſti ſaluatoris imperium, qui quum ad patrem in cœlum

Matth.28 aſcenderet, Apoſtolis mandauit: Euntes(inquit)docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris & filij

Vide expoſ ſymb.fo.65 & ſpiritus ſancti. Quod autem interrogamus, Credis ſanctam eccleſiam,remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem,& uitam æternam poſt mortem, nõ eo modo interrogamus,ut quomodo in deum creditur, ita & in eccleſiam ſanctam credatur, ſed ut in eccleſia ſancta conuerſantes,in deum credamus, Nã eccleſia propterea ſancta & catholica eſt, quia recte creditur in deum. Proindeq; interrogatur: Vis baptizari? Et reſpondetur. Volo. Nemo enim ſaluatur inuitus,ſed uolens, ut inte-

Eccle.15 Ex Concil. Toleta. gra ſit forma iuſtitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij libertate ſerpenti obediẽs perijt,ſic uocãte ſe gratia dei, propria mentis conuerſione ſaluatur.

Verbũ forma de baptiſmi. QVo facto, baptizatur tandem infans in hiſce domini uerbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filij et ſpiritus ſancti. Quid autem uerba iſta ſignificent, & quod fœdus inter deum & homi-

Super fo.78 nem hiſce uerbis contrahatur,ſupra diximus.

Infans ter tingitur. TEr uero infans uel immergitur uel tingitur aqua baptiſmatis. Baptizamur enim in patrem et filiũ & ſpiritum ſanctum,ad ſingula nomina,ad ſingulas pſonas tingimur,ut æqualitas,eademq; perſonarum poteſtas

Aug. de conſ. diſ.3.c. poſtq;. Roma.6 ac maieſtas declaretur, ut trinitatis unũ appareat ſacramentum. Tertio quoq; repetita immerſio uel tinctio,ty-

pum triduanæ domini ſepulturæ exprimit, per quã Chriſto conſepulti ſumus in baptiſmo & cum Chriſto reſurreximus in fide, ut à peccatis abluti, in ſanctitate uirtutum uiuamus, imitando Chriſtum.

P*Oſt baptiſmũ, baptizatus inungitur chriſmate, ſed in uertice, cuius myſteriũ diuus Amb. declarat, dicens:* Meměto *quid tibi dixerit, nimirum ſacerdos baptizãs:* Deus (inquit) pater omnipotẽs *q te regenerauit ex aqua et ſpũ ſancto, cõceßitq; tibi omnia peccata tua, ipſe te ungat ĩ uitã æternã. Noli ergo hãc uitã illi æternæ uitæ anteferre, Verbi gratia, Si exurgat inimicus aliquis, ſi uelit tibi fidẽ tuã auferre, ſi minatur mortẽ ut præuariceris, Vide quid eligas, Noli eligere in quo non es unctus, ſed elige in quo es unctus, & uitam æternam uitæ præferas temporali, per Chriſtum Ieſum dominũ noſtrũ. In capite uero ungitur baptizatus, ut norit ſe capiti Chriſto inſitum, ut ſciat ſe iã à Chriſto nomen accepiſſe, ſeq; Chriſto nomẽ dediſſe, hoc eſt Chriſti militiæ eſſe inauthoratũ. A chriſmate enim nomen habet Chriſtianus, ſicut et chriſma à Chriſto, in cuius nominis inuocatiõe, ad eũ quẽ diximus inũgẽdi uſum, præparatũ eſt chriſma.*

Inunctio, quæ chriſmate in uertice fit, q̃d ſignet.

Amb. de ſacramen. cap. 2

Vnctio quę fit in capite quid ſignet.

Chriſtus.

Chriſma.

Chriſtianus.

P*Oſtremo, baptizatus alba ueſte ueſtitur, quod eſt ſignum manumißiõ. & libertatis, teſte Tertulliano. Notat quoq; innocentiã & puritatem Chriſtianam, quam poſt ablutas ueteres peccatorũ maculas ſtudio ſanctæ cõuerſationis immaculatam ſeruare debet, ad repræſentandam eam ante tribunal Chriſti. Olim in primitiua eccleſia, baptizati adulti per totã hebdomadã ſtolis albis ſeſe ueſtiebãt, quãobrem dies ille dominicus, pximus poſt*

Tertul.

A[illegible] de my. incar. di. c. 7

D[illegible]ica in al[illegible] cu[illegible]

paſchæ, dominica in albis uocatur, qua cerimonia eccleſia & fidem & uitæ innocentiam, religioniſq; puritatē animis noſtris imprimere ſtuduit.

De re ſacramenti baptiſmi.

VIrtus, efficacia, ſeu effectus baptiſmi, ſatis ſupq; ex prædictis colligitur. In baptiſmo enim p aquā & ſpiritum in paruulis originalis culpa aboletur, et ex filio iræ fit filius dei. In adultis uero tam originalia q̃ actualia ſeu perſonalia peccata delentur. Morimur enim in baptiſmo peccato, uicturi deo in Chriſto Ieſu, qui per lauacrum aquæ mundat eccleſiam in uerbo uitæ, ut exhibeat ipſe ſibiglorioſam eccleſiam, non habentem maculā aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata. De hoc baptiſmi fonte uaticinatus eſt Zacharias: In die (inquit) illa, erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatorū. Itidem Ezechiel, dicens: Et effundam ſuper uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus ueſtris & ab uniuerſis idolis ueſtris mundabo uos, & dabo uobis cor nouum & ſpiritum nouum ponam in medio ueſtri. In baptiſmo enim regeneramur ac renaſcimur, ſicut Chriſtus in Euangelio dixit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nō poteſt uidere regnum dei. Ad Tit. 3. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, et renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abunde, per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, ut iuſtificati gratia ipſius hæredes ſimus ſecundum ſpem uitæ æternæ. Quotquot enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, Chriſtum induimus. Effectus ergo baptiſmi eſt mors peccati, ut alia ſequatur

Roma. 6
Ephe. 5
Zacha. 13
Ezech. 36
Iohan. 3
Tit. 3
Galat. 3

quatur

quatur natiuitas,quæ corporis manente compagine,hominum mentem innouat,ſepulta omnium peccatorum uetuſtate,quãquã idem baptiſmi effectus demum morte corporali(qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur)abſoluatur. Amb.in epiſto.ad Roma. cap.6

Iam ſi quis quærat, Si uerum eſt,in baptiſmo deletũ eſſe peccatũ,quod à parentibus contraximus,quur adhuc manet cupiditatis fomes,& ueluti incentiuum quoddam peccati? Neq; *enim dubium eſt,quin à primis parentibus in nos traducta ſit lex iſta peccati ſeu membrorum id eſt concupiſcentia,quam Paulus opponit legi mẽtis ſeu dei, dicens; Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem.Video autem aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati,quæ eſt in membris meis.Omnes ſiquidem in peccatrice uoluptate generamur,propterea licet inuiti,etiã poſt baptiſmum illicitos quoſdam & beſtiales propemodum motus ſentimus,qui aſſiduam in nobis pugnam generant,Paulo teſte:Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum,ſpiritus autẽ aduerſus carnẽ,&c.* Huic ergo *quæſtioni reſpondendum eſt,in baptiſmo imputationẽ et reatum omnis peccati tolli,quia deletur chirographum damnationis noſtræ, & reſponſum mortis quod in nobis ex inueterato ulcere manabat.* Reatus *enim ſeu imputatio in peccatum proprie,peccatum eſt.Beatus enim uir, cui non imputat dominus peccatum.Sed manet concupiſcentia, quæ licet à Paulo interdum peccatum dicatur, ueluti quum ait:Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud,ſed quod habitat in me peccatum, Ta-*

Concupiſcentiæ fomes, ſoluto reato, remanet in baptizato. Roma.7

Bern.in ſer.in cœna domini de baptiſ.

Gala.5

Peccatũ proprie reatus. Pſalm.31 Roma.3 Roma.7 Roma.8

Præcipua uirtus baptiſmi. men poſt baptiſmum fomes non imputatur in peccatum, niſi ei mens ſeu uoluntas aſſentiatur. Atque hæc eſt eximia baptiſmi uirtus, ꝙ non tantum peccatum tollit, ſed & contra hunc fomitem gratiam confert, ne iam nobis concupiſcentia noceat, ſi tamen à conſenſu abſtineamus, quod ut facere poſſimus, impartit nobis deus in baptiſmo ſpiritum, cuius ductum ſequuti, non in noſtra, ſed in eius uirtute de concupiſcentia ac diabolo triumphemus, atque in hunc modum hanc quæſtionem diſſoluit Paulus: Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Christum dominum noſtrum. Vt ergo concupiſcentiam, quæ radix eſt amaritudinis, quæ ſeges eſt omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denique ut eradicemus eam, tota uita elaborandum eſt. Et perpetuo cum Paulo orandum, ut ſpiritus ille in baptiſmo nobis collatus, integer perſeueret in nobis: nimirum ut gratia ſpiritus ſancti (quæ ſpiritum noſtrum mouet, incitat, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur à nobis, ſed in uiſceribus noſtris continuo innouetur, ut illius uirtute iuſtificatio legis impleatur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Si quis autem hunc Chriſti ſpiritum non habet, hic non eſt eius. Si uero Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus uero uiuit propter iuſtificationem. Ergo (ut Apoſtolus infert) debitores ſumus non carnis ut ſecundum carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunque

Roma. 8

Concupiſcentiam ut mortificemus tota uita enitendũ.

1. Theſſ. 5

Pſal. 50
Roma. 8
Iuſtificatio legis quõ a iuſtificatis impleatur.

Quomodo

enim ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filij dei. Reddit autem ipſe ſpiritus teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſumus filij dei, quum ſentimus, non accepiſſe nos ſpiritum ſeruitutis, iterum in timore, ut ſcilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus, ſed quum ſentimus nos accepiſſe ſpiritum adoptionis filiorum dei, in quo filiali amore perciti, clamamus, Abba pater. Spiritus dei reddat teſtimonium ſpiritui noſtro de vocat. noſtra. Roma. 8

Si autem per baptiſmum filij, ergo & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes uero Chriſti. Si tamen cõpatimur, ut & glorificemur. Baptiſmi ergo uis & effectus tota uita in nobis ad hunc modum (ut diximus) exercendus eſt, atq; ita uidendum, ut uitali huic moriamur uſui, ut ſeipſum homo ſibi abneget, & totus mutetur, imitãs Chriſtum ducem, Quod faciendo, tandem etiam abſq; moleſtia mortificationem carnis (in domino obdormiẽtes) peragamus, adeo, ut cum Paulo dicere libeat: Mihi enim uiuere Chriſtus eſt mori lucrum, nimirũ quod hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim plane effectus baptiſmi abſoluetur, nempe per corporis reſurrectionem, cuius baptiſma eſt pignus & imago (ſi diuo Ambroſio in epiſtolam ad Romanos credimus) ſed de hoc latius ſupra diximus, circa articulum ſymboli, qui de carnis reſurrectione eſt. Baptiſmi uis tota uita excercenda: Mortificatio in hoĩe quõ peragatur. Philip. 1 1. Corin. 15 Amb. in epiſto. ad Roma. cap. 6

De affectu, quo ad baptiſmum accendendum ſit, in canonibus Cõcilij prouincialis, ſub titulo de adminiſtratione ſacramẽtorum, dictum eſt, ut hic repetere nõ ſit neceſſe. Qui adultus accedit, cogitare debet, ſe huius ſacramẽti perceptione, ſeipſum totũ Chriſto offerre, De affectu, quo ad percipiendum baptiſma accedendum ſit.

ſeq; exutum ueterem hominem, nouumq; indutum exhibere, repræſentareq;, atque hoc tota uita conaturum, ut candidam illam ueſtem, inſigne libertatis & manumiſſionis, ab omni peccatorum labe immaculatam, ad tribunal Chriſti perferat. Quod ſi totum ludicre, mimice et ioco ageretur, tum nec recipitur ſacramentum, nec res ſacramenti, ſi indigne aut irreuerenter propoſitum peccandi retinens, quis accedat, characterem quidem ſacramentalem recipit, ſed rem ſacramenti, id eſt, gratiam nullam cōſequitur, poſtea tamen reconciliatus eccleſiæ, effectum ſacramenti abſque noua tinctione per pœnitentiam recipit ac indipiſcitur.

Vide ma. in 4. diſt. 4. &. 5 articu. Sol. et etiam, &c.

MInister ſacramenti ſacerdos eſt, in quo (quantū ad ſacramenti efficaciam attinet) uitæ meritū non reſpicimus, Nā reuera nō homo eſt, ſed Chriſtus qui baptizat, ſacerdos uero legatione tantum pro Chriſto fungitur, per quem Chriſtus baptizat. Et quamuis ſacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen ut eum non aliter quam miniſtrum hoc agere intelligas, non in nomine ſuo, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, baptizare ſe dicit, quemadmodum Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus eſt pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis?

Cy. de cardi. op. Chriſti, ſermo. de bapti. Chriſti. Tertul. in lib. de exhor: caſti. Hiero. aduer. lucife.

1. Corin. 1

DE SACRAMENTO CONfirmationis.

QVum in baptiſmo non ſolum omne peccatum, tam originale quàm actuale remittatur, ſed & ſpiritus ſanctus, in nouam nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiſcentiæ fomitē (id eſt, appetitus inor-

Ambr. lib. de myſte. inij. c. 5 Tit. 3 Vide Berñ. in ſermo. habito 1 die cœnæ dñi de baptiſmo.

dinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, que in Roma.8
nobis poſt baptiſmum reliqua eſt) ſic attenuat, ut ea no- Ex dec. Melchiad. Papæ.
bis, niſi rurſus peccato aſſentiamus: nocere non poßit. Conſequens eſt, ut ſi continuo ex hoc ſeculo poſt perceptum baptiſmum nobis migrandum foret, ſolus ipſe baptiſmus ſufficeret, & regeneratio per ſe ſaluaret, mox in pace beati ſeculi recipiendos. Qui enim poſt baptiſmum cum acquiſita innocentia immaculatus peruenit ad mortem, ipſa morte cōfirmatur, quod non poßit peccare poſt mortem. Iam uero quum nos poſt tranſitum mare rubrū uaſtum huius mundi deſertum ingredi, ac cum hoſtibus & internis & externis, priuſquam ad terram repro-
mißionis perueniamus, ſine intermißone dimicare opor- Dimicandum in nobis tota vita cum tribus hoſtibus.
teat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus
tantus eſt, ut nemo ſecure glorietur ſe in hoc corpore Roma.7
peccati, ſine peccato eſſe poſſe, quod humanæ cupiditates 1.Iohan.1 Gala.5
& ueteris peccati reliquiæ in ſinu noſtro latentes, re- Mundus. Diabolus.
bellionem aduerſus ſpiritum mouere nunquam ceſſant. 1.Petr.5
Mundus quoque nos adhuc mortali corpore onuſtos, omnibus machinis oppugnat. Deniq; diabolus mille artifex tanquam leo rugiens, ſemper circuit quærens quem deuoret, ut merito quis hanc initurus luctam grauiter ter-
reatur, niſi interim agnoſcat Chriſtum redemptorē (qui 1.Petr.4
carnem domuit, mundum uicit, ac diabolum mundi prin- Iohan.16 Ioha.12
cipē foras eiecit) aduerſus hoſce inſultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis ſubueniret, reliquiſſe, ut non in uirtutibus noſtris, ſed in eo faciamus uirtu-
tem. In Exodo legimus, filios Iſrael ex Aegypto per ma- Pſalm.59
re rubrum iam egreſſos, deuictis ac ſubmerſis etiamnum

Exodi.15 *hoſtibus (flauit enim ſpiritus dei , & operuit eos mare) tum maxime fuiſſe compluribus alijs confortatos ſacramentis .*

In primis ex panſione nubis,in protectionem eorum, & ignis,ut luceret eis per noctem, Deinde *alitione panis cœleſtis,& bibitione aquæ,quã percuſſa dedit petra.*

Columna nubis ignis. Pſal.140

Ad eundem modum Chriſtus*(qui ueteris legis typos impleuit) poſt baptiſmum pleraque alia ſpiritus ſancti munera , ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptiſmum reſurgentes,& erectos,ſuſtentaret, confirmaretq; ,ne ab hoſtium impetu nos rurſus impetente ſuccumbamus quæ.*

Matth.15 Ephe.4

Quæ ſunt cætera eccleſiæ ſacramenta.In primis uero Cõfirmatio & Euchariſtia.*De confirmatione nũc dicendum eſt . In baptiſmo , filij dei renaſcimur,& cœleſtis hæreditatis promißionem accipimus,ſed ut hanc retineamus,pupillis tutore eſt opus .* Quare *non ſatis uiſum eſt* Chriſto,*ĩ baptiſmo nobis impartiri ſpiritum innouantem , niſi & per confirmationis ſacramentum largiretur ſpiritum tuentem ac defendentem, qui tamen nõ alius,ſed idem eſt ſpiritus in baptiſmo datus , alius tantum atque alius ſecundum diuerſas gratiarum donationes & chariſmata.* Nam *quatenus in confirmatione datur , paracletus eſt , qui regeneratis in* Chriſto, *& cuſtos , & conſolator , & tutor eſt .* Ergo *ſpiritus ſanctus, qui ſup aquas baptiſmi,ſalutifero deſcendit illapſu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiam.* In *confirmatione augmentum præſtat ad gratiam , quia in hoc mundo tota ætate uicturis,inter inuiſibiles hoſtes & pe*

Ex decretis Melchiadis. Tit.3

1.Corin.12

Iohan.16

ricula gradiendum eſt, quamobrem alia atque alia ſpecie ſubinde uiſus eſt. Cur ſpũſſanctus alia atq; alia ſpẽ ſubinde uiſus ſit

In baptiſmo, in ſpecie columbæ deſcendit, innocentiã (in quam regenerat) teſtatus. In die uero pentecoſtes, in diſcipulos in linguis igneis illapſus eſt, quibus Apoſtoli intrepidi loquerentur magnalia dei. Matth.3 Marci.1. Lucæ.3 Acto.2

Itaque in baptiſmo regeneramur ad uitam, poſt baptiſmum confirmamur ad pugnã. In baptiſmo abluimur, poſt baptimum roboramur, in baptiſmo in milites Chriſti recipimur ac ſignamur. In confirmatione ad agones & prælia mundi huius, reſeruandi, armis competẽtibus, inſtruimur pugnaturi.

Utrunque ergo magnum eſt ſacramentũ, & quãuis alterum alteri admodum coniunctum ſit, tamen in Euangelicis & Apoſtolicis literis ſic diſcernuntur, ut non unum, ſed duo planè appareant ſacramenta. Poſtquam Chriſtus in ultima cœna Apoſtolis pedes lauiſſet, & dixiſſet: Qui lotus eſt, non indiget, niſi ut pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Et uos mundi eſtis. Tandem poſt multa ſubiecit: Quum autem uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre, ſpiritum ueritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me, & uos teſtimonium perhibebitis. Et iterum: Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modo, quum autem uenerit ſpiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Iohan.13 Iohan.15 Iohan.16

Deinde, poſt reſurrectionem, q̃uis dominus inſufflaſſet in Apoſtolos, dicens: Accipite ſpiritũ ſanctum, tamen iam in cœlum aſcenſurus, aliud donum Apoſtolis, & Iohan.20 Lucæ.24

per Apoſtolos, omnibus regeneratis pollicitus eſt: Ego (inquit) mittam promiſſum patris mei in uos, uos autem ſedete in ciuitate, quoadusque induamini uirtute ex alto

Acto.11 Et iterum: Accipietis uirtutem ſpiritus ſancti superuenientis in uos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem & in omni Iudæa & Samaria, & uſque ad ultimum terræ, quam promiſsionem, poſtea in ſigno uiſibili in die pentecoſtes euidentiſsime preſtitit, ut quod in Apoſtolis ſemel in forma ſenſibili factum eſſe cernimus, in nobis per ſacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus,

Chryſoſt. de conſ. diſt. 5 c. nouiſſime.

Nam quod in primitiua eccleſia, ſpiritus ſancti deſcenſio in credentium populos donauit uniuerſis, hoc in confirmandis neophitis impoſitio manus Epiſcoporum tribuit ſingulis, unicuique tamen ſecundum menſuram donationis Chriſti. Alioqui Chriſtus uere diuinum illum ſermonem in cœna habitum (quo toties paracletum pollicetur) finiens, fruſtra oraſſet in hunc modum, Nõ pro eis autem rogo tãtum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint, &c.

Ephe. 4 Iohan. 13 14. 15. 16

Iohan. 17

Teſtimonia ſcripturæ pro hoc ſacro. Acto. 8

Quod ut manifeſtius fiat, ſaltem duo apertiſsima ſcripturæ teſtimonia intuenda ſunt. Actorum octauo ſic legimus: Quum autẽ audiſſent Apoſtoli, qui erant Hieroſolymis, q̃ recepiſſet Samaria uerbum dei, miſerunt ad eos Petrum & Iohãnem, Qui quũ ueniſſent, orauerunt pro ipſis, ut acciperẽt ſpiritum ſanctum, nondum enim in quenquam illorum uenerat, ſed baptizati tantum erant in nomine domini Ieſu, tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritum

ſanctum,etiam in ſigno uiſibili, Sequitur enim Simonē *magum uidiſſe, quia per impoſitionem manus* Apoſtolo*rum,daretur ſpiritus ſanctus.* Item *actorum*.19. His *auditis,baptizati ſunt in nomine domini* Ieſu,*& quum impoſuiſſet illis manus* Paulus, *uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos,et prophetabant.* Quos *ambos locos omnes catholici ſcriptores ad ſacramentum confirmationis referunt.*

HIc *ſi quis requirat, quid profuerit* Apoſtolis *aduentus ſpiritus ſancti poſt aſcenſionem* Chriſti, *quem & prius acceperunt?* Ex Euangelio *reſpondetur, quoniam profuit ad robur uirtutis,qua induti ſunt ex alto.* Docuerunt *certe nos Apoſtoli, quanta ſit infirmitas noſtra, & quanto ſpiritus profectu etiam poſt baptiſmũ indigeamus*, Petrus Apoſtolorum *princeps* Chriſtum *uidit,gloriam eius in mōte guſtauit,uocem patris audiuit, mira opera ſuis oculis conſpexit,ipſe quoq; miracula facit,* Super *aquas pedibus ambulauit,cum domino familiariſsime conuerſabatur,* Vbi *à domino lotus eſſet, & mũdus pronuntiatus,ſe paratum & in carcerem & in mortem cum eo ire adſerebat.* Sed *quid factum eſt?* Ad *uocē ancillæ territus,ſtatim negauit,* Venit *alia ancilla,et iterum negauit.* Quomodo Petrus *ſtetiſſet coram regibus & principibus, qui coram mulieribus ſtare non potuit?* Quinimo *poſt reſurrectionem, uiſo etiamnum* Chriſto, *ac larga conſolatione recepta,ſimul cum cæteris* Apoſtolis,*propter metum* Iudæorum *latebat, atq; adeo, ubi cũ cæteris* Chriſtum *tam glorioſe aſcendentem uidiſſet, & angelorum uiſione, conſolationeq; confortatus eſſet, in publicum tamen prodire non audebat, ſed expectabat*

Cur Chriſtus poſt aſcē.miſerit ſpm̃ ſanctũ apoſtolis quē prius dedit.
Lucæ.24

Matth.17
Marci.9
Lucę.9
1.Petri.1
Matth.14
Iohan.13

Matth.26
Marci.14
Lucæ.22
Iohan.18
Iohan.20
Acto.1.

Acto.4 promiſſum patris, ſpiritum ſanctum, Qum primum uero hic aduenit, tunc ipſe ſtatim ſimul & cæteri Apoſtoli, magna fiducia loqui cœperunt, uirtuteq; magna teſtimonium reſurrectionis Chriſti reddiderunt, atque adeo principes ſacerdotum, & reges huius mundi non timue-
Acto.5 runt, ut gloriarentur etiam in tribulationibus, & irent à conſpectu concilij gaudẽtes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Quid agitur in ſacramẽto cõfirmatiõis.

HOc ergo in ſacramento cõfirmationis agitur, ut ſpiritum ſanctum, quem in baptiſmo ad purificationum & emundationẽ accepimus, ad robur quoq; & augmentum uirtutis capiamus, quo aduerſus peccatorũ, mundi, & diaboli inſultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus ſuccumbere, nullis deniq; terroribus ac cruciatibus à Chriſto ſeparari ualeamus, affectantes cum Paulo dicere: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini no-
Philip.1 ſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Hoc ſpiritus ſancti robur, eſt illa chari-
Roma.5 tas dei, quæ diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum
Roma.8 ſanctum, qui nos certos facit, quia neq; mors, neq; uita, neq;, angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; inſtantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Quam gratiam quum Chriſto uiſum ſit, ſanctis Apoſtolis ſuis ſigno quodam uiſibili, ſupra modum illuſtri, impartiri, quanto magis neceſſe erat, ut eadem nobis tanto infirmioribus ſigno quopiam uiſibili, ad confirmandam in nobis uerbi fidem traderetur.

VErbũ quo hoc ſacramentũ traditur, hoc eſt, ſigno te ſigno crucis & cõfirmo te chriſmate ſalutis, in noĩe patris et filij et ſpiritus ſancti. Promiſsionẽ, cui hoc uerbũ innititur, et ex qua eruitur, ſupra retulimus. Verbũ huius ſacramenti.

MAteria uero huius ſacramenti, chriſma eſt, q̃ manus Epiſcopi in frontem confirmandi illinitur. In eccleſia dei triplex oleum, in die cœnæ domini p̱ Epiſco pos conſecratur, Oleum infirmorum, oleum catechumenorum, & chriſma, quod ex oleo oliuæ & balſamo componitur, idq; non abſq; inſigni myſterio, Nec putandum eſt, nouam eſſe ſacri chriſmatis inuentionem, quum ex Dionyſio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Auguſtino, cæteriſq; catholicis ſcriptoribus, chriſmatis conſecrationem nos ab Apoſtolis recepiſſe, eandemq; non tantum in Romana, ſed per totam eccleſiam catholicam receptã eſſe, diſcere ac uidere eſt. Quanquam enim ueteris legis cerimoniæ, Chriſto illuceſcente, euanuerint, unctionis tamẽ miſteriũ religio Chriſtiana non contempſit, ſed potius quod regibus & ſacerdotibus, eius tantum gentis, unde Chriſtus erat uenturus, peculiare eſſe conſueuit. In omnem populum catholicum propagatum eſt, ut ſicut Chriſtus à chriſmate dictus eſt, eo, quod ſingularis excellentiæ oleo, hoc eſt, ſpiritu ſancto, præ participibus ſuis unxerit eum deus, Ita & participes eius, quotquot ſunt, cõſortes ſint, tã actionis quam nominis, & dicantur à Chriſto Chriſtiani, ut ſint ſui, Chriſto duce, rectores & duces, & offerant deo ſpiritualia ſacrificia, ordinati à deo ſanctimõiæ ſacerdotes, queadmodũ Petrus omnes Chriſtianos appellans: Vos

Materia chriſmatis.

Cypria.
Augu. in pſal- mum. 178
Inn. 3. de ſacr. vnct. c. cũ venisset. §. vñ in ve.
Pſal. 44
Hebræ. 1
Acto. 11
1. Petri. 2

Inno.3 (inquit) eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Vnctio ergo chriſmatis exterior, unctionem ſpiritus ſancti interiorem ſignificat, quã accipimus à Chriſto, qui docet nos de omnibus. 1.Iohan.2

Hæretici chriſmati ſuum honorem detrahere cõtẽdũt, ſed fruſtra.

IAm quod eccleſiæ hoſtes chriſmati ſuum honorem detrahere contendunt, eo quòd in actis apoſtolicis nõ legamus, Apoſtolos in confirmandis baptizatis chriſmate uſos fuiſſe, ſed tantum manuum impoſitione et oratione, (1.Timo.3) id illi ſuo more faciũt, degeneres filij, eccleſiam matrem ueritatis columnam, mendacem facere cupiẽtes, quæ aſſeuerat per Apoſtolos, chriſmatis conſecrationem nobis commendatam. ſed ſuperat illa & ſuperabit perpetuo, quia nec portæ inferi præualebunt aduerſus eam. Vis autem (Matth.16) ſcire, cur neq; Chriſtus Apoſtolos, neq; Apoſtoli in primis eccleſiæ primordijs, populos confirmandos chriſmate unxiſſe legantur, animaduerte chriſmatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuiſibilem ſpiritus ſancti unctionem) tantiſper non fuiſſe opus, quãtiſper ſpiritus ſanctus ſigno uiſibili deſcendit in confirmatos, quod per impoſitionem manuum Apoſtolorũ in primis illis eccleſiæ cre- (Acto.8.10) pundijs factum legimus, poſtea uero dilata eccleſia dei, cũ ſigno illo uiſibili diuerſitatis linguarum opus non eſſet amplius, ſpiritu ſancto roborandi ac confirmandi, chriſmate ſunt inuncti, ut & ipſi ſigno externo admonerentur, excitarenturq; ad myſterij interioris fidem & con- (L.2. cõtra literas Petiliani cap.104) templationem, quandoquidem beatus Auguſtinus ait: Sacramentum chriſmatis in genere uiſibilium ſignaculorũ (De bapt. contra Dona.c.16) ſacroſanctũ eſſe, ſicut ipſe baptiſmus eſt. Neq; enim (ut idem alibi ait) temporalibus & ſenſibilibus miraculis

atteſtantibus, per manus impoſitionem modo datur ſpiritus ſanctus, ſicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei & eccleſiæ primordia dilatanda.

QVis enim nunc hoc expectat, ut hi, quibus manus ad accipiendum ſpiritum ſanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui, ſed inuiſibiliter & latenter intelligitur per uinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inſpirari, ut poſſint dicere, Quoniam charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Opponenda eſt ergo æmulis noſtris, uniuerſalis conſenſus eccleſiæ omnium temporum, uti certiſſimum teſtimonium, quod hæc ordinatio ſit Apoſtolica, maxime quum uel uno eodemq; tempore, idq; non multo poſt Apoſtolorum deceſſum, per omnes ferme eccleſias, uti apoſtolica, cuſtodita comprobatur. Sic enim habet Fabianus, Hæc (nimirum chriſmatis annuam conſecrationem, renouationem, & ueteris cremationem ſignificans) à ſanctis Apoſtolis & ſucceſſoribus eorum accepimus, uobiſq; tenenda mandamus. Hæc ſancta Romana eccleſia & Antiochæna à tempore Apoſtolorum cuſtodit. Hæc Hieroſolymorum & Epheſianorum tenet, in quibus Apoſtoli præſidentes hæc docuerunt.

Ibidem.
Roma. 5
Ire. li. 4: cōtra Hære. c. 63
Ex decretis Fabia.

NEc hic prætereundum eſt, quod chriſma aliter in baptiſmo, aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus chriſmate per ſacerdotem in capitis uertice, per pontificem uero in fronte, ut in priori unctione ſignificetur ſpiritus ſancti ſuper ipſum deſcenſio, ad habitationem deo conſecrandam. In ſecunda uero, ut eiuſdem ſpiritus ſancti ſeptiformis gratia, cum omni plenitudine

Chriſma aliter in baptiſmo, aliter in cōfir. datur.

ſanctitatis & ſcientiæ & uirtutis in hominem uenire declaretur, quod orationes, quæ circa utrãq; recitãtur, ſatis indicant. In cõfirmatione *ſic inter alia orat* Epiſcopus *ſuper confirmandum: Immitte in eum ſpiritum ſanctum tuum ſeptiformis gratiæ tuæ, paracletum, de cœlis, ſpiritum ſapientiæ & intellectus, ſpiritum conſilij & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, & imple eum ſpiritu timoris tui, & ſigna eum ſignaculo ſanctæ crucis, propitiatus, & ſpiritum ſanctum non amittat in uitã æternam.* Quamobrem Dionyſius *hoc ſacramentum ab* Apoſtolis *uocatum eſſe* Teloten *teſtatur, id eſt, perfectionem & abſolutionem uirtutis ſpiritualis.*

Oratio epiſcopi ſup confirmandum.

Sapiẽtia i quo conſiſtat.

HIc obiter ſe offert locus de donis ſpiritus, Sapiẽtia (quæ donum eſt ſpiritus ſancti) in cognitione et delectatione ſummi boni, id eſt dei, ſita eſt, quã beatus Aug. Theoſebian, *id eſt cultũ dei, appellat: quia uacat ac ſtudet deo, & fertur in deum, ſyncero affectu totam fiduciam ac ſpem in illum transferens, ipſumq; ex toto corde, tota anima, tota mente, tota uirtute diligens, præterea nihil amans aut colens, niſi dei cauſa, omnia ad illius gloriam referens,* Quo *fit, ut nihil niſi deum ſuſpiciat, ac omnia quæ in mundo ſunt, præ deo, tanquam ſtercora contemnat, ut* Chriſtum *lucrifaciat, quæ ſapientia plena eſt cœleſtis ſuauitatis.* Hæc *eſt quæ de ſurſum deſcendit à patre luminum, donum ſpiritus ſancti, quæ neq; naturæ beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut ſtudio acquiritur, ſed ab illo illuſtrante datur, de quo ſcriptum eſt:* Omnis *ſapientia à deo eſt.* Quare, *quemadmodum diuus* Iacobus *monet,* Si *quis indiget ſapientia, poſtulet à deo,*

Aug. i Enchi. cap. 1

Philip. 3

Amb. lib. 3. offi. cap. 1

Iaco. 3

& dabitur ei. Huic oppoſita eſt ſapientia huius mundi, Eccle.1 Iaco.1
quam diuus Iacobus, terrenam, animalem ac diabolicam Iaco.3
appellat, nimirum propter finem in quem intendit, qualis
erat philoſophorũ ſapientia, qui licet ratiocinando, qua-
lem qualem dei cognitionem eſſent aſſequuti, non tamen Roma.1
deum ſicut deum glorificauerunt, non fide, ſpe & chari- Coloſſ.2
tate deum coluerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus
ſuis, ſibi tantum placentes, & ſuam, non dei gloriam, nõ
æternam, ſed terrenam commoditatem quærẽtes, Imo in
ſapientia, quin potius aſtutia & uiribus ſuis, tanquam
in idôlum quoddam, ſpem ſuam collocantes, quibus inſul-
tat Apoſtolus, dicẽs: Vbi ſapiens, ubi ſcriba, ubi conquiſi 1.Corin.1
tor huius ſeculi? Nonne ſtultam fecit deus ſapiẽtiã huius
mũdi? Et iterũ: Sapiẽtia huius mũdi ſtultitia ẽ apud deũ. 1.Corin.3

INtellectus, ſecundum donum, in agnitione conſiſtit, ſicut præcedens donum in contemplatione, Chriſtus
in Euangelio ad diſcipulos ait: Vobis datum eſt noſſe my Matth.4
ſterium regni, illis autem qui foris ſunt, omnia in parabo Marci.13
lis fiunt, ut uidentes uideant & non uideant, & audien Lucæ.8
tes audiant & non intelligant. Item: Cõfiteor tibi pater Iohan.12
domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus Eſaiæ.6 Acto.28
& reuelaſti ea paruulis, hoc dono, noui & ueteris teſta Roma.11 Matth.11 Lucæ.24
mẽti ſcripturæ, ſyncere & recte intelliguntur, proindeq;
hoc dono Chriſtus illuſtrauit mentes diſcipulorũ, ut in-
telligerẽt quæ de ipſo erãt, aperiens illis ſcripturas: Neq; Apoca.3
enim aliter unquàm eas intelligemus, niſi ille qui ſolus
aperit et nemo claudit, claudit & nemo aperit, nobis re
uelet, Oportet enim nos omnes à deo doceri & Theodi-
dactos eſſe, quod ſentiẽs Dauid, dominum orat; Da mihi Eſaiæ.26 Hiere.31

Iohan.6 Pſal.118 (inquit) intellectum & ſcrutabor legem tuam & cuſtodiam illam in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis ſunt affixi, ſuper quorum oculos uelamen poſitum eſt, ut non poßint intendere in faciem. Moyſi. Hoc dono hæretici uacant, qui Paulinas epiſtolas (in quibus ſunt quædam difficilia) indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas ad ſuā ipſorum perditionem. Hoc donum Ariſtoteles, quātumuis magni, ſed humani ītellectus philoſophus, neſciuit, et facūdus Demoſthenes ignorauit. Breuiter quotquot animales ſunt, qui non percipiunt ea quæ ſint ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illis & non poſſunt intelligere. Soli uero ſpirituales, quibus deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum Paulus ait: Nos autem ſenſum Chriſti habemus.

2.Corin.3 2.Petri.3 Hierony.ad Paul. Roma.8 1.Corin.2

Greg.1. mora. IVnguntur autem hæc ambo dona, quòd minor ſit ſapientia ſi intellectu careat, & ualde inutilis ſit intellectus, ſi ſapientia non ſubſiſtat. Quid enim prodeſt habere prophetiam et noſſe oīa myſteria, ſi charitas dei, in q̄ uerus dei cultus, id eſt ſapientia, conſiſtit, nō habeatur.

1.Corin.13

Cōſiliū I quoſitum. TErtium donum ſpiritus eſt, conſilium. Duo priora dona in cōtemplatione & agnitione ſita ſunt, quæ recte ſequitur conſilium, quod conſiſtit in iudicādo & amplectendo. Hoc dono confertur bona uoluntas deū colendi & bene operandi, per ſapientiam guſtamus, per intellectum uidemus, per conſilium iudicamus, quia ſuauis eſt dominus, & quòd proinde beatus eſt uir qui ſperat in eo. Poſtquam ergo dei aliquam ſuauitatem deguſtauimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandum

Pſal.33

nobis

nobis eſt,ut uoluntatem etiam ad ſeruiendum deo capiamus, Nam niſi hæc adſit, nihil certe proderit operū externorum facies, quātumuis in ſpeciem bona, quia deus intuetur cor & ſpontaneam uoluntatem, quod Chriſtus apud Matth. in bonis operibus inſignioribus, nempe ieiunio, eleemoſyna & oratione diuiniſſime explicat. Hoc *eſt donum quo audemus dicere:* Voluntarie *ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum eſt,* Nam *etſi deſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita ut ardeam, tamen ſi nō prius ſtatuero in corde meo, hoc bonum eſſe coram deo & ſponte fecero propter deum, nihil mihi prodeſt.* Propterea Apoſtolus *dixit:* Vnuſquiſq; *prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſitate, nā ſpiritus, ſanctus, ſpiritus libertatis eſt.* Huic *dono ſpiritus, opponitur conſilium humanum, cuius ſcopus nō eſt dei gloria, ſed hæret ī rebus externis, & quærit quæ ſua ſunt.* Conſilio, *dono ſpiritus, inſtructi erāt* Apoſtoli, *quū principibus ſacerdotum præcipientibus, ne docerent in nomine* Ieſu, *reſponderunt:* Oportet *plus obedire deo q̄ hominibus.* Conſilium *uero humanum cœperunt ipſi ſacerdotum principes conferentes ad inuicem ac dicentes:* Quid *faciemus hominibus iſtis? quoniam quidem notum factum eſt ſignum omnibus habitātibus* Hieruſalem, *ſed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum, ſed* Gamaliel *utriuſque conſilij uim recte ac grauiter diſcreuit:* Quoniam *(inquit) ſi eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur, ſi uero ex deo eſt, non poteri-*

Deus non exteriorum operum finē, ſed cor reſpicit.

Huius doni vis.

Pſal. 53

1. Corin. 13

2. Corin. 8. 9

Roma. 8

2. Corin. 3

Conſilium humanū quale.

Acto. 5

Acto. 4

Acto. 5

tis diſſoluere, ne forte & deo repugnare uideamini. Et
Pſal.32 Dauid in eandem ſententiam: Dominus diſsipat conſilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum & reprobat conſilia principum, conſilium autem domini manet in æternum.

Ambro. lib. offi. 1. c. 31. & ſeq.

Fortitudo quartum donum ſpiritus eſt, quo dei reſpectu, res labentes forti animo contemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduerſis perturbamur, quo non lucris aut diuitijs uincimur, non adulatione flectimur, non fauore delinimur, nullius potentiæ terrore proſternimur, ſed inuictum animum pro conſeruatione Chriſtianæ iuſtitiæ tenemus, quo caſto corde, nullius uanæ gloriæ cauſa, ſed ueri dei amore, quiduis libenter perferimus. Quo dono omnia poſſumus, in eo qui nos cōfortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis eſt nobis neceſſarium, quādiu in hac uita (quæ militia eſt ſuper terram) degimus, Omnes enim qui uolunt pie uiuere in Chriſto, oportet in hoc mūdo perſequutionem pati. Quinimo ex hoc dono, ſit ne quiſquam uere Chriſtianus, potiſsimum cognoſcitur, nam qualis unuſquiſq; apud ſe lateat, illata contumelia probat. Hoc dono inſtructi Apoſtoli, ibant à conſpectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

2. Timo. 2. Iob. 7 2. Timo. 3 Act. 5

Fortitudo humana quæ. Pſal. 58. Pſal. 45 Pſal. 59

Huic uero dono opponitur fortitudo uirium humanarum, quatenus ſibijpſi fidit, Nā prior innititur dei præſidio, habens ſemper in ore, fortitudinem meam ò deus, ad te cuſtodiam, deus refugium noſtrum & uirtus, In deo faciemus uirtutem, quia uana ſalus hominis, poſterior uiribus humanis, potentia multitudinis, & animi perti-

nacia conſtat, quæ adeo uirtus non eſt, ut potius uitium ſit. Quamobrem apud deum nullã laudem merentur fortia illa philoſophorũ ac Romanorũ facta, abſq; pietate. Quoniam (ut diuus Auguſtinus inquit) libertas & cupiditas laudis humanæ, ad facta cõpulere miranda Romanos. Nos itaq; cum Dauid dicere conuenit, Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei noſtri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine equi uoluntatem habebit, nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei, ſed beneplacitum eſt domino ſuper timentes eum. Lib.5.de ciui.dei.c.18 Pſalm.19 Pſal.146

BEne autem conſilium & fortitudo iunguntur: quoniam ualde inutile eſt conſilium, cui opus fortitudinis deeſt, & ualde fortitudo deſtruitur, niſi per cõſilium fulciatur, Non probat deus conſtantiam hæreticorum, aut eorum qui ſibijpſis mortem conſciſcũt, quia eſt ſine conſilio, qualis & Iudæ fuit qui ſeipſum ſuſpendit. Nec probat cõſiliũ eorum, qui quũ audierint, cũ gaudio ſuſcipiũt uerbum, & quia radices non habẽt, ad tempus credũt, & in tpe tentationis recedũt. Itaq; nõ qui cœperit, ſed qui perſeuerauerit uſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Grego.1 mora. Matth.27 Matth.13. Marci.4 Lucæ.8 Matth.24

SCientia quintum donum ſpiritus ſancti, ab Auguſti. Epiſtemi, hoc eſt, diſciplina uocatur, ſita in elaboratione boni, idq; propter ſummum bonum, deum, qua prudenter cõuerſamur in medio nationis prauæ, ſine noſtro & aliorum ſcãdalo. Hæc Sapietniæ. 4. dicitur, ſcientia ſanctorum: Iuſtum (inquit) deduxit dominus per uias rectas & oſtendit illi regnum dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere à ma- Aug.de ciuit. dei.14.c.1 Philip.2 Sap.4 Iob.28

lo ſcientia. Sicut ergo ſapientia in contemplatione, intellectus in agnitione, conſilium in deliberatione & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerum labentium, Pſal.33 2.Corin.8 *ita ſcientia in opere conſiſtit, cuius finis eſt, declinare à malo & facere bonum, inquirere pacem & perſequi eã, prouidere bona, non tantum coram deo, ſed ẽt coram om*Scientiæ mundanæ finis. 1.Corin.8 Eccle.1 *nibus hominibus.* Huic oppoſita eſt ſcientia mũdana, *cuius finis eſt rerum notitia, in oſtentationẽ ſeu ob quæſtum, de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autẽ ædificat.* Et *Sapiens: Qui addit ſcientiam, addit & laborem. Scientia ergo, quæ donũ ſpiritus eſt, charitate ſemp temperata eſt. Vnde hoc dono carent, qui inflati ſciẽtia,* 1.Corin.8 *traditiones eccleſiaſticas temere diſſoluunt, in ſcandalũ infirmorum, propter quos illæ factæ ſunt, quos grauiter* Roma.14 *increpat* Paulus *ad* Roma.14.& 1.Corint.8.*atq; alibi* 1.Corin.8 Roma.10 *quæritur* Paulus, Iudæos zelum quidem dei habere, *ſed non ſecundum ſcientiam.*

Pietatis nomen quid cõplectatur. SExtum donum ſpiritus, pietas dicitur. Hoc nomen *complectitur omnem affectum, cultum, omniaq; officia quæ debemus his, unde uitam accepimus. Summa ergo pietas debetur deo, ſecundum quam quidem ſummam* Aug: in Enchi.c.2 *ſpeciem, pietas non eſt donum à dono ſapientiæ diſtinctũ, ſed eſt ipſa ſapientia, quemadmodũ in* Iob *legimus:* Ecce *pietas eſt ſapiẽtia, ubi græce legimus,* θεοσέβεια*, id eſt, dei cultus. Sed quatenus diſtinctum donum eſt, ſignificat miſericordiam, ac ſita eſt in effectu hominis prono ad benemerẽdum de proximo, idq; cauſa dei, ut ſcilicet dei uolũtatem exequatur, & obſequium deo præſtet: quia deo fœneratur, qui miſeretur proximi. Vnde et pietas uulgo*

accipitur pro operibus miſericordiæ, & pius pro miſeri corde. Qui pius eſt, in domino gloriatur, & proximum non niſi in domino diligit. Hæc pietas nobis commendatur. 1. *ad* Timothe. 4. Exerce *teipſum ad pietatem,* Nam *exercitatio corporalis ad modicum utilis eſt, pietas autem ad omnia ualet. Hanc pietatem mũdus non habet, quamlibet multa pietas exempla liberorum in parentes, ſeruorum erga dominos, ciuium erga patriam commemoret, quia non ſtatuit finem beneficẽtiæ deum,* Pietas *autem Chriſtiana adeo deum ſcopũ habet, ut dei cauſa relinquat patrem, matrem, fratres, & ſorores, patriã & cognationem,* Imo *impium putet in cauſa dei parentes deo præponere.* Hoc *dono muniti, facile condonamus fratribus, libenter largimur egentibus, ſubuenimus oppreßis, ac alia miſericordiæ opera (ad quæ alioqui, niſi ſpiritu dei excitati torpentes ſumus) libẽter præſtamus, quam nobis Chriſtus mirifice commendat:* M*iſericordiã (inquit) uolo, & non ſacrificium.*

Amb. de uoca. gent.

1. Timo. 4

Mundus non habet pietatẽ ſpiritus.

Matth. 10 Lucæ. 14

Huius doni vis.

Matth. 9

N*eq; temere ſcientia & pietas iunguntur.* N*ulla eſt enim ſcientia, ſi utilitatem pietatis non habeat, & ualde inutilis eſt pietas, ſi ſcientia diſcretiõe careat, quod* Pau*lus* Roma. 14. *&.* 1. *Corin.* 10. *grauißime oſtendit, quẽadmodum etiam iamiam declaratum eſt.*

Cur ſcientia & pietas iungantur.

Roma. 14 1. Corin. 10

S *Vpereſt ſeptimum donum ſpiritus ſancti, timor.* T*imor duplex eſt, ſeruilis ac filialis.* S*eruilis eſt, quo perinde atque ſerui dominos timore plagarum metuunt, deus timetur, ne ſcilicet mittat in gehennam, hoc timore lex cuſtoditur metu penæ, quo qui præditus eſt, præuaricari mallet, ſed à crimine lex timoris cohibet illum, quẽ*

Timor duplex.

ueluti tyrannum & exactorem deum habet non patrem,
Roma.8 de quo timore.dixit Apoſtolus: Non accepiſtis ſpiritum
1.Iohan.4 ſeruitutis iterum in timore. Et alius Apoſtolus: Perfecta charitas foras mittis timorē. Timor caſtus, qui & filialis & reuerentialis dicitur, eſt timor ſyncerus, abſq; prauo affectu, quo præditi, mandata dei cum quadam reuerētia & ex intimo affectu cuſtodiūt, ſemper ſoliciti, ne alicubi offendant, ſuam ſalutem in timore ac tremore operantes, quos Dauid beatos pronūtiat: Beati (inquit) quī timent dominum, qui ambulant in uijs eius. De quo timore alibi idē Pſaltes dixit: Timor domini ſanctus permanens in ſeculum ſeculi. Vtriuſq; timoris exemplū beatus Auguſtinus dat, in Pſal. 127. fingit duobus timoribus ſimiles eſſe duas uxores: Pone (inquit) aliquam mulierem caſtam, timentem uirum, aliam pone adulteram, & ipſa timet uirum. Caſta timet, ne diſcedat uir: adultera, ne ueniat. Illa timet, quia amat uirum, eius optans præſentiā, cui ſe caſtos debere amplexus agnoſcit, adulterinos uero concubitus ſuper omnia deteſtatur, cogitat tantum ut placeat uiro ſuo, Hæc timet maritum, quia adhuc nequitiā amat, pluſquam maritum. Proinde grauis eſt illi mariti præſentia, cui ſi ſperaret occultum fore, adulterium committeret, Illius timor ex mariti reuerentia & amore procedit, odit crimen, etiamſi ſciat perpetuo id poſſe latere, trepidat & ardet, ut officio reſpondeat, timet, ne qua macula diſpliceat uiro: metuit, ne quid illi mali contingat abſenti, cuius præſentia nihil ipſi gratius eſt, quē cupit mēte. Huius uero timor ex metu pœnæ proficiſcitur, amans iniquitatem, quam cuperet perficere, ſi eandē

Marginal notes: 1.Petri.1. (beside "uo affectu"); Pſal.127 (beside "rantes, quos Dauid"); Pſal.18 (beside "re alibi idē"); Aug. in Pſal. 127 (beside "Auguſtinus dat"); Caſta cōiunx quid timeat. (beside "timet uirum. Caſta"); Adultera qd (beside "cui ſe caſtos")

ſperaret poſſe latere. Ad modū igitur caſtæ et pudicæ fœminæ ſe habet caſtus timor erga deum, qui perpetuo curat, ne offendatur deus, dei amore & reuerentia honeſte agit, amans ſynceritatem, nequitiam fugiēs, cupiens tantū placere deo, cui coniungi nunquam non deſiderat, dicens cum Paulo: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Seruilis uero longe ſecus ſe habet, q̃ oderit peccare non dei amore, ſed formidine pœnæ, quam à deo comminante peccatoribus expectat. Et q̃uis hic timor ſeruilis, meritum non habeat, tamen quum dei iuſtitiam reſpicit ac deo credit commināti, præparat locum charitati. Quum enim quis per hunc timorem ſe à peccato cōtinet, aſſueſcit iuſtitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulceſcit deus, & quo magis charitas creſcit, decreſcit timor, donec perfecta charitas penitus foras mittat timorem. Eſt deniq; timor quidam mere humanus, qui dei reſpectum nō habet, ſed tantum alicuius externi incommodi, quemadmodū timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari amiſsio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his ſimilia ipſis obueniant, qui timor quatenus naturalis eſt, licet defectus potius corruptæ naturæ q̃ peccatum ſit, tamen quum à iuſtitia deflectit & dei amori præponitur, damnabilis eſt, prohibitus à Chriſto: Nolite (inquit) timere eos qui occidunt corpus, animam autē non poſſunt occidere. Et iterū: Nolite ſoliciti eſſe de craſtino. Orandum itaq; nobis eſt, ut dominus timorem ſeruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eū foras mittat, Nā niſi timor charitate fulciatur, & cæteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis ſurgit.

Caſtus timor amori dei cōiunctus.

Philip. 1

Aug. in pſal. 127

1. Iohan. 4

Timor mere humanus q̃s

Matth. 10

Matth. 6

Grego. 11 mora.

Quod ſi orationem dominicam diligenter expen damus, ſingulis donis, ſingulæ precationes uidẽ tur dicatæ. Timorem caſtum petimus, quum di cimus: Libera nos à malo. Fortitudinem precamur, Et ne nos inducas in tentationem. Pietatem, dicentes: Et di mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debi toribus noſtris. Scientiam petimus, orantes: Panem no ſtrum quotidianum da nobis hodie. Conſilium, quãdo di cimus: Fiat uoluntas tua. Intellectum, dicẽtes: Adueniat regnum tuum. Denique ſapientiam, quum dicimus: San ctificetur nomen tuum.

Vide Aug. de ſerm. domini in monte, li. 2

Ex prædictis ergo ſatis ſuperq; liquet, cur ſancti pa tres hoc ſacramentum Teleten, ſeu ſacramentum perfe ctionis & conſummationis uocarint.

Cur hoc ſacramentum patres Teleten appellent.

Iam ad ſignorum & rituum expoſitionẽ pergemus. Quid chriſma ſignificet, ſupra diximus, quanquam non temere etiam ex oleo oliuæ & balſamo mixtum cõ ficiatur, Nam oleum, gratiæ pinguedinẽ, ſplendorem fi dei, & ardorẽ charitatis ſignat, Balſamum, ſpiritus ſua uitatem, qua nos Chriſtus ad ſe trahit, & cuius commu nicatione dicimus: Chriſti bonus odor ſumus. Ideo enim confirmamur, ut meminerimus nos intrepide fidem confi teri, & bonum odorem factorum ad ædificationem pro ximi nos circumferre oportere.

Cur chriſma conficitur ex oleo oliuæ & balſamo.

2. Corin. 2

Signatur uero confirmandus ſigno crucis in fronte, qui locus eſt pudoris, ut admoneamur ſuſcepiſſe ſi gnum Imperatoris noſtri Chriſti, quem omni metu atque pudore poſtpoſito, palam & ubique confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem abſit gloria

Cur confirmãdus ſignetur cruce i fronte.
Matth. 10
Marci. 9
Luc. 9. 12
Gala. 6

ri, niſi in Cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Lucæ.9.12 Galat.6

Poſt confirmationem, cõfirmatus alapa cæditur, ut meminerit ſe deinceps pro nomine Ieſu contumeliam libenter paſſurum, & percutienti ſe ad dexteram, ſiniſtram etiam porrecturum. Acto.5 Math.5

Poſtremo, poſt abſolutas diuinas orationes & inuocationes quæ fiunt ſuper confirmatos, ſuſceptoribus ſeu patrinis iniungitur, ut confirmatum in fide inſtruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant. Quid ſuſceptoribus iniungatur.

Effectus ſacramenti ſatis ſuperq; ex prædictis elicitur, nempe quod detur ad impartiendum donum ſpiritus, quo confirmemur aduerſus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitendum & glorificandum nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, quo deniq; charitatis augmentum ac perſeuerantiam in bonis operibus capiamus. Huius ergo ſacramenti myſterium tota uita rememorandũ eſt, ut recogitet Chriſtianus, ſe Chriſti ſigniferum eſſe, ſe Chriſti arma in fronte portare, ſe in crucifixo omnia aduerſa uicturum, ſe ꝑ deſertore habendum, ſi ab his ſignis ad aduerſarij, nempe diaboli, caſtra peccando transfugerit, ſe non coronãdum, niſi legitime certauerit, ſe deniq; perdendum, niſi ab imperatore ſuo in omnibus actionibus, tribulationibus & anguſtijs fideliter ſteterit. Vix eſt ergo ulla cerimonia in eccleſia, quæ nos in omnibus tentationibus ad cõſtantiã, perſeuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur. Huius ſacramenti myſterium tota uita rememorãdum. Roma.8 2.Timo.1.2

Affectus accedentis ad participandum hoc ſacramentum is erit ut credat ſe accepturum ſpiritũ Quo affectu accedendum ſit.

Roma.8 ſanctum, arrabonem ſalutis. Cõfirmabit autem fidem ſuã ex locis ſcripturæ ſupra allatis, memor uerbi ſaluatoris quod Chriſtus ad Apoſtolos (quorum Epiſcopi in eccle-
Iohan.20 Amb.de ſpiritu ſan.lib.1. cap.7 ſia ſucceſſores ſunt) dixit: Sicut me miſit uiuens pater, & ego mitto uos. Vt enim diuus Ambroſius ait: Nõ humanum hoc opus, neq; ab homine datur, ſed inuocatus à ſacerdote ſpiritus à deo traditur, in quo dei munus miniſterium eſt ſacerdotis.

Acto.8 DEniq; miniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt. Nam ut in actis legimus, Philippus diaconus, licet Samaritanos uerbo dei conuerterit, et baptizauerit, non tamen hoc ſacramentum miniſtrauit, ſed Apoſtoli miſerunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum deſcendiſſent, orauerunt pro ipſis, ut acciperent ſpiritum ſan-
Hierony. cõtra lucif. ctum, quod nunc faciunt Epiſcopi, nimirum Apoſtolorum ſucceſſores.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Sacramento euch. eccleſia nihil habet ſublimius. SAcramento Euchariſtiæ, eccleſia nihil ſublimius habet. Quid enim auguſtius, q̃ qđ eccleſia p corporis & ſanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam & ſubſtãtiam unum cum Chriſto efficitur? et quodammodo in deum ſuum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indiſſolubilemq; concordiam fouendam, quã quod eccleſia eodem corpore ueſcens, eundem ſanguinem bibens, per eundem ſpiritum in unum corpus redigitur, & Chriſto capiti uiuo, uiua connecti-

tur. Et eatenus hoc ſacramentum cæteris ſacramentis, tum ueteris, tum noui teſtamenti maius & excellentius eſt, quòd in alijs elementum ſeu exterior ſpecies nullam ſubſtantialẽ mutationẽ recipit, Neq; enim aqua baptiſmatis aut oleum chriſmatis conſecrata, in aliam naturã mutantur, neq; ſpiritus ſanctus (quem aqua in baptiſmo ſignificat abluentem & emundantem, chriſma uero in confirmatione roborantem & illuminantem) in eiſdem elementis eſſentialiter continetur, quamuis credentibus in myſterio exhibeatur & detur. At ſolum ſacramẽtum panis & uini potentia uerbi diuini ita mutatur, ut ſubſtantialiter non ſit quod ante fuerat, ſed quæ ante conſecrationem erant panis & uinum, poſt conſecrationem ſint ſubſtantialis caro & ſanguis Chriſti. Vnde id (quod paulo ante diximus) conſequitur, nẽpe nos uirtute huius tam eximij ſacramenti non ſolum ſpiritualiter (quod recta fide, charitateq; ſyncera fit) ſed et corporaliter Chriſto uniri, ut ſimus non tantum ſpiritu ei conglutinati, ſed & ſimus membra corporis eius ex carne & ex oſſibus eius, quemadmodum apud diuum Paulum, Ephe. 5. legimus, Sic enim eum locum orthodoxi patres, in primis uetuſtiſſimi illi, Cyrillus ac Hilarius interpretãtur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis, quem inſtitutionis cauſſa delegimus, ordo ſequendus eſt.

In cęteris ſacramẽtis exterior ſpecies non mutatur ſubſtãtialiter.

In ſacramẽto altaris nõ manet quod ante fuerat.

Ephe. 5.

Cyrillus. Hilarius.

De nomine in primis uidendum. Conſtat autem uarias eſſe huius ſacramenti appellationes.

A Patribus certe frequentius Euchariſtia appellatur. Euchariſtiã uero quidam gratiarũ actionẽ, qdã bonã gratiã interpretãtur. Baſilius hoc ſacramentũ

Euchariſtia cur dicatur.

Baſilius.

Euchariſtiæ uocabulum exprimere uolens, corporis & ſanguinis Chriſti gratiã appellat, utriq; rectè, in eo enim Chriſtus, qui gratia & ueritate plenus eſt, ſeipſum nobis exhibet, ac teſtatur carnem ſuam, quàm ipſe æternum patris uerbum, mortalis factus, noſtri cauſſa ſuſcepit, pro nobis crucifixam, & ſanguinem ſuum pro nobis in cruce effuſum eſſe in remiſsionem peccatorum noſtrorum, Iubetq; nos eandem carnem pro nobis uulneratam ſumere & ſanguinem bibere, idq; in ſuam commemorationem, hoc eſt, ut pro tantis beneficijs in Euchariſtia, tãquam in noſtræ redemptionis & futuræ ſalutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipſi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait: Quotieſcunq; mãducabitis panem hũc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec ueniat. Canit itaq; eccleſia, ad Euchariſtiæ nomen alludens: O ſacrum conuiuium, in quo Chriſtus ſumitur, memoria paßionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Halleluia, quod eſt, laudate dominum, nimirum pro tãto nobis collato beneficio.

Iohan.1 Matth.16 1.Corin.11

Ibidem.

Eccleſiæ canticum.

Hoc ſacramẽtum cur ſynaxis dicitur.

Dicitur quoq; hoc ſacrementum græcis ſynaxis, id eſt, cõciliatio ſeu communio, quod hoc myſterio ſignificetur & confirmetur arctißima coniunctio myſtici corporis cum capite, hoc eſt, Chriſti & eccleſiæ, et omnium Chriſti membrorum, Chriſti nomen uere profitentium inter ſe, quæ appellatio ex diui Pauli uerbis deſumpta eſt, dicentis: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio eſt ſanguinis Chriſti? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt? Quoniam multi unus panis, et unũ corpus multi ſumus, qui de uno

1.Corin.10

pane & de uno calice participamus. Gemina ergo iſta noïa ab effectu ſacri deſumpta ſunt, de quo infra latius dicemus. Quod hodie quidam hoc ſacramētum exemplo diui Pauli, cœnam dominicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modo nouandi ſtudium abeſſet. Cæterum poſt Paulum uix reperias quenquam ex patribus, qui hoc ſacramentum cœnam dominicam appellet, poſtquam ſcilicet uiſum eſſet ſpiritui ſancto, ut in honore tanti ſacramenti in eos Chriſtiani hominis dominicū corpus prius intraret quàm alij cibi, non enim quia poſt cibos dedit dominus, propterea prāſi aut cœnati fratres ad illud ſacramentum accipiendum cōuenire debent, aut (ſicut faciebant, quos Apoſtolus redarguit & emendat) menſis ſuis iſta miſcere. Nam ſaluator, quo uehemētius commendaret miſterij illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus erat ad paſſionem digreſſurus. Quo autem ordine deinceps ſumeretur Apoſtolis, per quos eccleſias diſpoſiturus erat docendum reſeruauit.

Cœna dñi. 1. Corin. 11

Auguſt. ad Ianua.

1. Corin. 11

Chriſtus cur poſt cœnā hoc ſacramentum inſtituerit.

VErbum huius ſacramenti eſt, ſermo Chriſti, cuius uirtute hoc ſacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit corpus Chriſti, & uinum aqua mixtū tranſit in ſanguinem. Hunc ſermonem eccleſia ſancta dei à domino ſuo Chriſto Ieſu per apoſtolicam traditionem acceptum, ſic pronuntiat: Accipite et manducate ex hoc omnes, Hoc eſt enim corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite ex hoc omnes, hic eſt enim calix ſanguinis mei noui et æterni teſtamenti, myſterium fidei, qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.

Amb. de ſacramentum.

In canone.

Aug.c.vtrum de conſ. diſt.2 Reliqua omnia quæ dicuntur, uel ad uſum ſacramenti pertinent, uel laudes, uel gratiarū actiones ſunt, uel certæ obſecrationes & fidelium petitiones. Tā autem apertus eſt hic Chriſti ſermo, quo hoc ſacramentum (ut diximus) cōficitur, ut plane inſani ſint, qui eum ſecus quàm à Chriſto dictus eſt, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (ſed fruſtra) contendunt. Iohan.14 2.Timo.3

Chriſtus enim æterna illa ueritas, quæ omnino mentiri non poteſt, ut euidentiſſime nobis oſtenderet, quid in hoc traderet ſacramento, quum hoc ipſum diuina poteſtate inſtitueret ac porrigeret, ſimplicius hac apertius dicere nō potuit, q̃ quod atteſtantibus Matthæ. Marco, Luca Euangeliſtis dixiſſe legitur: Accipite et comedite, hoc eſt corpus meū quod pro nobis tradetur. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Itidem diuus Paulus uas illud electionis, cuius experimētum habemus, quia in eo loquitur Chriſtus, dominicam inſtitutionē renarrās, ſic habet. 1. Corinthio. 11. Ego enim accepi à domino, quod & tradidit uobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, poſtquam cœnauit, dicēs: Hic calix nouum teſtamētum eſt in meo ſanguine, hoc facite, quotieſcūq; bibetis in meā cōmemorationem. Porro, hic ſermo quē retulimus, nec humanus nec angelicus etiā putandus eſt, ſed plane diuinus, quem etſi pronuntiet cōſecrans ſacerdos, homo mortalis, tamen pronuntiando non

Matth.26 Marci.14 Lucæ.22 Acto.9 1.Corin.2.7 1.Corin.11 Chryſo.homi. 51.in Matthę cap.14

*ſuis,ſed Chriſti uerbis utitur.*Itaque *non ſacerdotis, ſed* Philip.2
Chriſti ſermo eſt,cui omne genu flectitur,cœleſtium,ter
reſtrium & infernorum . Is *utiq; ſermo, quo facta ſunt*
omnia,quum antea non eſſent. Ante *conditionem mundi*
cœlum non erat,mare non erat,terra nō erat,nulla crea
*tura erat,*Sed *audi dicentem:*Ipſe *dixit , & facta ſunt:* Gene.1 Iohan.1
*ipſe mandauit,& creata ſunt.*Ergo *quum Chriſtus illud* Amb.de ſacrament.
æternum dei uerbum,per quod facta ſunt omnia , exer=
*tiſſime dicat:*Accipite *& comedite,hoc eſt corpus meū.*
Et *iterum:*Accipite *& bibite,hic eſt ſanguis meus, cer=*
tiſſime credere debemus,hoc quod nobis porrigitur, eſſe
& uerum corpus et uerum ſanguinem Chriſti,licet an= Infidelis qui uerbo dei in hoc ſacramēto omni potentiam detrahit.
te conſecrationem , quæ fit hoc omnipotenti uerbo dei,
fuerit panis & uinum,quod qui non facit, is ne primum
quidem Apoſtolici *ſymboli articulum mente percepit,* Pſal.134
neq; enim in deum omnipotentem credit , qui uerbo eius
*omnipotentiam detrahit.*Rurſus,*qui omnipotentiam di=*
uini uerbi intelligit , is ſtatim colligit , quòd deus quæ=
*cunque uult,facit in cœlo & in terra.*Et *ut* Paulus *ait:* Roma.2
Vocat *ea quæ non ſunt , tanquam ea quæ ſunt .* Quod Amb.ꝗ ſacra:
ſi tanta uis eſt in ſermone domini , ut incipiant eſſe quæ
non erant , quanto magis operatorius eſt,ut quæ erant,
ſuo iuſſu in id quod prius non erant (id eſt , in corpus
& ſanguinem ſuum) commutentur. Quum *itaque Chri* Quid credendum in Euch.
ſtus,inuiſibilis ille ſacerdos , per uiſibilem miniſtrum,
panem in manus accipit , ac benedicit : dicens : Hoc *eſt*
corpus meum , ſcito ibi ſtatim ac certiſſime eſſe cor=
pus Chriſti . Itidem *ad hæc uerba ,* Hic *eſt ſanguis*
meus , ſtatim adeſſe ſanguinem Chriſti . Abſit *ergo,*

ut fidelis quiſpiam aurem accommodet impijs illis Sacramentarijs hæreſiarchis, qui excæcata mente omnipotentiam Chriſti in hoc ſacramento credere uel comprehendere detrectant, quos tanquam peſtem quandam lethalem uitare, ac intellectum noſtrum in obſequiũ Chri-

2.Corin.10 ſti captiuare debemus, exẽplo fidelis patris noſtri Abra-

Roma.3. hæ qui in repromiſsione dei non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam deo, pleniſsime ſciens, quia quæcunq; promiſit deus, potens eſt & facere. In ſo-

Chry. i homi. 51. i Matthæ. cap.14 Iohan.14 Matth.26 Marci.14 Lucæ.22 1.Corin.11

lum Chriſti teſtimonium, quod non poteſt non eſſe uериſſimum (quòd Chriſtus ſit ipſa ueritas) intueri debemus. Ipſe eſt qui teſtificatur nobis quòd corpus ſuum accipiamus & ſanguinem, ſic enim ait: Accipite, hoc eſt corpus meum. Nunquid debemus de eius fide & teſtificatione dubitare? qui ut omnem nobis ſcrupulum eximeret, addidit: Quod pro uobis tradetur, id eſt, non aliud, ſed illud idem, ſubſtantialiter, quod pro uobis redimendis tra-

Magi.in.4.di. 11. Damaſ.lib. de orth.c.4

detur ad mortẽ & crucifigetur. Neq; enim uel hoc imaginandum eſt, quòd ipſum corpus in utero uirginis formatum, deinceps formetur, ſed illud ipſum corpus quod p̃ ſpiritum ſanctum in utero uirginis formatum & igne paſsionis in ara crucis decoctum eſt, uerbo cœleſti conficitur, Deinde, ne hæc tanta myſteria ex perſona ſeu dignitate miniſtri ſeu ſumentis metireris, adiecit: hoc facite, Hoc inquam, id eſt hocipſum quod ego nunc facio, inſtituo, ac faciendum & ſumendum iubeo, facite & uos? nimirum ex pane, corpus meum, non ueſtra uirtute, ſed meo uerbo conſecrate, accipite & manducate, ac alijs manducandum porrigite. Rurſus, ne putares hanc pote-

ſtatem

ſtatem conficiendi & porrigendi corpus dominicū Apoſtolis tantum fuiſſe conceſſum, adiecit, In meam commemorationem, id eſt, corpus meum accipite & manducate per ſucceßionem temporum uſq; in finem ſeculi, in memoriam paßionis meæ quemadmodum diuus Paulus cæteris Euangeliſtis apertius retulit, dicens: Quotieſcunque manducabitis panem hunc & calicē domini bibetis, mortem domini annuntiabitis donec ueniat. Ergo hoc ipſum quod Chriſtus fecit, quod deinde Apoſtoli, eius mandato fecerunt, nunc quoq; per ſacerdotes & fideles ipſius in conſecrando, porrigendo, & manducando corpore dominico fit, & deinceps fiet, donec ipſe redierit ad iudicandum uiuos & mortuos. Interea enim oportet perpetuo meminiſſe & prædicare mortem domini & annuntiare remißionem peccatorum in nomine eius, uidelicet quod is per mortem & ſanguinem ſuum nos à morte æterna redemerit, remißionemq; peccatorum & uitam æternā impetrauerit, quod certe maiori ſerio facere aut exprimere haud poſſumus, q̄ edendo corpus chriſti in commemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, et bibendo ſanguinem Chriſti, in commemorationem ſanguinis Chriſti pro nobis in cruce effuſi. Iam ut Apoſtolus ueritatem dominici corporis in Euchariſtia magis etiam confirmaret ac teſtatiorem redderet, ſic ſubintulit: Itaq; quicunque manducauerit panem hunc & biberit calicē domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis domini. Et iterū: Qui enim manducat & bibit indigne, iudiciū ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Quorum uerborum ſenſus eſt, Quandoquidem dominus

Non ſolum Apoſtolis hæc poteſtas conceſſa

1. Corin. 11

Ambr. de ſacra. cap. 6

Veritas corporis ex Paulo.

1. Corin. 11

Ibidem.

Senſus uerborum apoſtoli.

Ieſus teſtatur ſe in hoc ſacramento, nobis tradere uerum corpus ac ſanguinem ſuum. Itaque quicunque manducauerit indigne, reus fit corporis & ſanguinis domini, id eſt, reatum damnationis æternæ incurrit, ac pœnas mortis domini dabit, quia nõ dijudicat corpus domini, id eſt, non diſcernit q̃ ſit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametſi quod ad externam ſpeciem attinet, uideatur eſſe panis, id quod ipſe Apoſtolus graui cenſura coarguit in Corinthijs, qui non dijudicabant illud, ſed uelut quemlibet cibũ indiſcrete, negligenterq; ſumebãt. Quos & ſuperius commonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt? Quibus uerbis nihil aliud ſignificatur, quàm q, porrecto nobis ſacramento ſub ſpeciebus panis & uini in Euchariſtia, exhiberi nobis corpus & ſanguinem Chriſti, qui ut communicauit carni & ſanguini propter nos, ita ea per quæ nobis coniunctus eſt, indicibili charitate nobis rurſus communicat & impertit. Ex quibus omnibus manifeſtũ euadit, quid Chriſtianum hominem de hoc ſacramento omnium maximo ſentire, & interrogatum reſpondere oporteat, nempe in hoc ſacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi uerum corpus & uerum ſanguinem Chriſti, ſub ſpeciebus panis & uini, ex ipſius Chriſti inſtitutione. Ipſe eſt enim (ut ſupra diximus) ipſe inquam eſt, non miniſter, qui nobis carnem & ſanguinem ſuum (licet per miniſtrum ſacerdotem) porrigit, quod uerba ſua clariſsime teſtantur.

[Margin: Corinthij grauiter reprehẽſi a Paulo.]

[Margin: 1 Corin. 10]

[Margin: Hebræ. 2]

[Margin: Quid Chriſtianũ hoiem de hoc ſacrõ interrogatũ, reſpondere oporteat.]

[Margin: Cy. de cœna dñi ſub finẽ.]

ELementum ergo ſeu materia huius diuiniſſimi ſacramenti, panis eſt, & uinum aqua mixtum, ad quæ quum accedit uerbum, tranſeunt in uerum corpus & ſanguinem Chriſti, & fit ſacramentum. Hoc (inquit Auguſtinus) eſt quod dicimus, quod modis omnibus approbare cõtendimus ſacrificium eccleſiæ, duobus cõfici, duobus cõſtare, uiſibili elementorũ ſpecie, & inuiſibili dñi noſtri Ieſu Chriſti carne et ſanguine, ſacramento. i. uiſibili ſed myſtico ſigno, & re ſacramẽti, id eſt corpore Chriſti, quanquam hic adnotandum eſt, rem huius ſacramenti geminam eſſe. Vnam, quæ ſub ſpeciebus panis & uini uere cõtinetur, nempe carnem & ſanguinem domini atq; illud ipſum corpus quod pro nobis traditum eſt, q̃ res huius ſacramenti baſis & fundamentum eſt. Alterã, quæ eſt huius ſacramenti uirtus & efficacia, ſecundum quem dicendi modum rem huius ſacramenti, unitatẽ corporis Chriſti (quæ eſt eccleſia) appellamus, quæ res magis ſignificatur hoc ſacramento q̃ contineatur. Dicimus autem ſpecies panis & uini tantum ſacramentum & nõ rem eſſe ſacramenti, quod ſint ſacræ rei ſignum, ſiquidẽ præter ſpeciem, quam ſenſibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem uenire. Quod ut paulo manifeſtius euadat, noſſe oportet, nullum elemẽtum congruentius eſſe ad ſignificandum rem in hoc ſacramento contentam & ſignificatam, q̃ ſunt panis & uinum, Qui in ſcripturis uel mediocriter uerſati ſunt, nouerunt appellatione panis, non tantum hunc, qui ex farre frumentitio conficitur, uenire, ſed per panem interdum ſignificari Chriſtum, quemadmodum idem de ſeipſo ait: Ego ſum panis uiuus

Elementum huius ſacri quod ſit.

Augu. in libr. ſen. proſper. c. hoc eſt, de conſe. diſt. 2

Augu. de ſacra. tid.

Spẽs panis & uini tantũ ſacramentũ.

Panis in ſcripturis accipiatur.

1 Iohan.6 qui de cœlo deſcendi, Ipſe enim unigenitus filius, uerus
panis eſt, qui quum ſit ex ſubſtantia patris naturaliter
1.Timo.6 cunctа uiuificans,uniuerſum terrarum orbem poteſt nu
Iohan.6 Roma. 6.7.8 trire & toti mundo uitam præbere,qui & ſolus per ſpi
ritum ſanctum,ſpiritum noſtrum uiuificat,et corpus ip-
Ephe.2 ſum à corruptione liberat. Quia uero Chriſtus hunc mi
Hebræ.10 rabilem in nobis operatur effectum uirtute paſsionis &
2 mortis ſuæ,quā in carne ſuſtinuit,frequenter panis,Chri
Hiere.11 ſti corpus ſignificat,ut eſt apud Hieremiā: Venite (quæ
eſt Iudæorum uox)mittamus lignum in panem eius, hoc
eſt,crucem in corpus eius. Interdum uerbum dei quo fi-
3 delis anima reficitur ac ſuſtentatur,panis dicitur. Nam
Deu.8 Matth.4 ut in Deute.legimus,& Chriſtus in Euāgelio teſtatur:
Non in ſolo pane uiuit homo,ſed in omni uerbo quod p-
Matth.6 cedit de ore dei. Hic enim eſt panis ille ſuperſubſtātia-
4 lis,quem petimus nobis quotidie dari. Interdum panis,
omnia ad uitæ præſentis ſubſidiū neceſſaria deſignat,&
præſertim panē illum materialem,quo potiſsimum uicti-
tamus. Ergo quum Chriſtus ſeipſum nobis in ſacramento
exhibere & porrigere,eſuq; corporis ſui, in fide uerbi
diuini,reficere, ſuſtinere & conſeruare nos uoluerit,
elementum delegit,quod ad hæc omnia ſignificanda, &
non tantum menti,ſed & oculis noſtris inculcanda con-
1 Pſal.103 gruentiſsimum eſt. Vt enim panis hic terreſtris imbecilli
tatem carnis noſtræ reficit,ſuſtinet & conſeruat, & ui
num hominem lætificat atq; inebriat,ſic caro et ſanguis
Chriſti,quum non tantum ſacramentaliter,ſed & ſpiri-
tualiter manducantur,interiorem hominē mirifice refi-
ciunt,lætificant & ſaginant, quum ſcilicet intelligit ſe

per Chriſtum adeptum eſſe omnia, regenerationem, iuſti ficationem, & uitam æternam, Quam refectionem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quam præclarus eſt. Deinde quum eccleſia Chriſti corpus myſticũ ſit, & illius unitatem, perceptione huius ſacramẽti Chriſtus nobis commendare uoluerit, panis & uini materia congruentiſſime delecta eſt. Quoniam ſicut ex multis granis conficitur unus panis & ex pluribus acinis uinũ confluit, & unum corpus ex multis membris componitur, ſic eccleſia ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Myſterium ſiquidem pacis & unitatis noſtræ, Chriſtus in ſua mẽſa cõſecrauit. Præterea ſic oportebat adimpleri ſcripturam & umbram per ſuperuenientem lucem euacuari & ueritatem figuræ reſpondere. Quod enim Melchiſedech typum Chriſti portarit, declarat ſpiritus ſanctus ex perſona patris ad filium dicens: Ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Hic eſt (inquit Apoſtolus) Melchiſedech, qui obuiauit Abrahæ reuerſo a cede regum, & benedixit ei, cui decimas omnium diuiſit Abraham, Primum quidem, quia interpretatur rex iuſtitiæ, deinde autem et rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem uitæ habens, aſſimilatus filio dei, manet ſacerdos in æternũ. Quæ tamen Apoſtoli uerba ſic intellige, non quod Melchiſedech ſine patre & ſine matre fuerit, ſed ut ſcriptura in typo nobis oſtenderet ſacerdotum Chriſti, finem non habiturum, ſubito ĩtroducitur in Geneſi Melchiſedech occur

Roma. 8 Tit. 3 1. Corin. 1 Iohan. 6 Pſal. 22 Ephe. 2

Augu. in ſermo. de ſacramen. fid.

Aug. in ſermo. ad infan. de ſacramen.

Typus Chriſti Melchiſed. Pſal. 109

Hebræ. 7

Gene. 14

Chry. hom. 34. in Gen.

riſſe Abraham à cæde hoſtium reuertenti, cuius quidem nomen, nec antea, nec poſtea reperitur aſcriptum, Hic

Ibidem. ergo Melchiſedech (quemadmodum ſcriptura refert) pſe rens panem & uinum, erat enim ſacerdos dei altiſsimi, benedixit Abrahæ. Quis eſt iſte Melchiſedech, qui ſigni ficatur rex iuſtitiæ, rex pacis niſi Chriſtus, qui ſolus eſt dei iuſtitia, dei pax, & dei ſapientia? in quo ſolo iuſtifi-

1. Corin. 1 camur, & iuſtificati per fidem, & pacem habemus apud

Ephe. 2 deum, hic protulit panem & uinum, dicens: Hoc eſt cor

Coloſſ. 1

Roma. 5 pus meũ, hic eſt ſanguis meus, hic benedixit fideli Abra- hæ, et obtulit ſemetipſum pro eo uerum ſacrificium. Per ſuum enim ſanguinem, benedictionem, id eſt, peccatorum remiſsionem acquiſiuit illi, imo & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi.

Non enim benedictio illa ad Abraham tantum, ſed ad

Gene. 15 nos pertinet, Nam ſi Abraham deo credidit & reputa-

Roma. 4 tum eſt illi ad iuſtitiam, utique quiſquis deo credit &

Gala. 3

Gene. 12 fide uiuit, iuſtus inuenitur, & iampridem in Abrahã fi- deli (cui deus repromiſit, quia in illo benedicētur omnes gentes) benedictus et iuſtificatus oſtenditur, manducans ac bibens carnem & ſanguinem domini ſui, quæ uerus

Hierony. in Pſal. 109 ille Melchiſedech ſacerdos in æternum ſub ſpecie panis & uini, ipſi de altari ſuo profert. Cæteras huius ſacra- menti figuras, quæ plurimæ ſunt, perſequi in præſentia- rum ſuperſedebimus, quod hanc inſtitutionem noſtrã bre uitas deceat. ſufficiat admonuiſſe, per manna non tantum

Exodi. 16 uerbum dei, ſed & hoc ſacramētum pulcherrime adum-

Iohan. 6 bratum eſſe. Qui uero uolet cognoſcere q̃ conueniat fi-

1. Corin. 10 gura ueritati, ueteres orthodoxos perlegat. Certo Pan-

lus Apoſtolus teſtatur, patribus omnia in figura contigiſſe: Nolo (inquit) uos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducarunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Biberunt autem de ſpirituali, conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus. Sed ut ſubiecit, Nō in pluribus eorum beneplacitum eſt deo, Nam proſtrati ſunt ĩ deſerto. Hæc autē in figura ſunt noſtri, &c. Et poſt pauca: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebant de petra, ſed aliud illi, aliud nos: illis imago dabatur, nobis ueritas exhibetur: illi manducabant manna, umbram tantum ueri panis, qui de cœlo deſcendit, quemadmodum Chriſtus ait: Non Moyſes dedit uobis panem de cœlo, nos corpus & ſanguinem domini, in ſacramento, re ipſa præſentia edimus. Illis petra erat Chriſtus, ſed non aliter quam in ſigno & figura, in qua omnia (ut ſeipſum interpretatur Paulus) contingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & ſanguinis ueritatem, eam nobis non petra inſenſibili, ſed ipſo Chriſto porrigente, qui ut omnem allegoriam & æquiuocationem tolleret, tam diligenter diffiniuit ac deſcripſit, quod dedit, ut accuratius non potuerit: Hoc eſt (inquit) corpus meum. Et addidit. Quod pro uobis tradetur. Item: Hic eſt ſanguis meus. Et adiecit, Qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum, totumq; modum manducandi carnem ſuam & bibendi ſanguinem ſuum tradens: Hoc (inquit) facite

Aug. in pſal. 39

Iohan. 6

Matt. 26
Marci. 14
Lucæ. 22.

Modus manducandi carnem dñi.

in meam commemorationem.

Proinde cunctis figurarum uel ſimilitudinum nebulis amotis, nō corpus quodlibet, ſed corpus domini, quod pro nobis traditum eſt, edere, & illū ſanguinem, qui pro nobis effuſus eſt in remiſſionem peccatorum, nos bibere indubitato credimus, & quod facit ipſe, hoc idem in cōmemorationem ipſius ſcimus & bene ſcimus nos facere, id eſt, carnem ipſius mādučare & ſanguinem bibere ſub ſpeciebus panis & uini tectum. Atqui id eſt quod Auguſtinus ait, & nos ſupra retulimus: Hoc eſt (inquit) quod dicimus, ſacrificiū eccleſiæ duobus conſtare, uiſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili domini noſtri Ieſu Chriſti carne & ſanguine. Et iterum: Nos autem in ſpecie panis & uini quam uidemus, res inuiſibiles, id eſt, carnem Chriſti & ſanguinem honoramus. Nec enim ſimiliter pendimus has duas ſpecies, ſicut ante conſecrationē pendebamus, quum fateamur ante conſecrationem, panem eſſe & uinum, quod natura formauit, poſt conſecrationem uero, carnem Chriſti & ſanguinem, quæ benedictio conſecrauit.

Paſchaſ. de hoc ſacramento ca. 4.

Augu. de conſec. diſt. 2. c. hoc eſt.

Qvod uero interdum ſcriptura corpus domini poſt conſecrationem panem uocat, more ſuo facit, quæ res quaslibet uocare ſolet nominibus earum rerum, ex quibus fiunt, ut quum dicitur homini: Quid ſuperbis terra & cinis? Sic ergo corpus domini panis adhuc uocatur, quia ex pane conficitur, & panis retinet qualitates, intuentium oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animæ ſit & angelorum, uitam æternam mundo miniſtrans.

Cur ſcriptura interdum corpus dñi poſt conſecratiōnē panē uocat.

Pſal. 78

Iohan. 6

QVod ſi interroges, cur Chriſtus carnem & ſanguinem ſuum his ſpeciebus tecta & operta nobis exhibeat? Reſpondemus, id fieri tum ut fidem tuam exerceat, quæ eſt de his quæ non uidentur, deinde, ne abhorreat animus, quòd cerneret oculus carnem & cruorem, Denique, ne ridiculum fiat paganis, quòd cruorem occiſi hominis bibamus.

Amb. lib. 6. de ſacra.
Sup. fol. 77

COnſecratur autem ſub duabus ſpeciebus ſeparatim, tum quod ita inſtituerit Chriſtus, tum etiam quod ita fieri conueniat, nam quum hoc ſacrificium ſit rememoratiuum paßionis dominicæ, conuenit ut ſeparatim panis & ſeparatim calix conſecretur, quoniam et in paßione ſanguis fuit ſeparatus a corpore, quo etiam ſignificatur Chriſtum uerum & non phantaſticum corpus aſſumpſiſſe. Deinde in duabus ſpeciebus celebratur, ut animæ & carnis ſuſceptio in Chriſto, & utriuſq; liberatio in nobis ſignificetur. Valet enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus, quia caro Chriſti pro ſalute corporis, ſanguis uero pro aĩa noſtra offertur, ſicut præfigurauit Moyſes: Caro (inquit) pro corpore ueſtro offertur, ſanguis pro anima. Sub altera tamen ſpecie totus ſumitur Chriſtus, nec plus ſub utraq; nec minus ſub altera tantum ſumitur, Nec debent dici duo ſacramẽta, ſed unum, quia ſub utraq; ſpecie idem ſumitur, atque eadem eſt ratio (ut ait Hilarius) in corpore Chriſti quæ in manna præceßit, de quo dicitur: Qui plus collegerat, non habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub panis ergo ſpecie, ex ui (ut uocant) ſacramenti Chriſti corpus continetur. Sanguis uero per concomitã-

Cur ſeparatim ſub duabus ſpeciebus conſecretur.

Amb. ſuper epiſt. ad Corinth. cap. 11
Roma. 8
1. Theſſ. 5

Sub altera tm̃ ſpecies totus Chriſtus ſumitur.

Hilarius.
De cõſ. diſt. 2. c. vbi pars eſt.
Exodi. 16
Cyprian.
Damaſce.

tiam contra, ſub ſpecie uini ſanguis Chriſti ex ui conti-
netur ſacramenti, per concomitantiam uero & corpus.
Nam hoc corpus manducamus, de quo dixit Chriſtus:
Matth. 26 Quod pro uobis tradetur. Et hunc ſanguinem bibimus,
Marci. 14 de quo idem aiebat: Qui pro multis effundetur. At illud
Lucæ. 22 corpus uiuum erat, ille itidē ſanguis uitalis. Abſit enim,
ut uel in mentem noſtram ſubeat Chriſti corpus poſt re-
ſurrectionem, uel à ſanguine, uel ab anima, uel à diuini-
Roma. 6 tate ſeparari, ſiquidem Chriſtus ex mortuis reſurgens,
Oſee. 13 Ephe. Concilium. amodo non moritur. Nam qui moreretur, qui mortem
moriendo deſtruxit, & Oſee uaticinium conſummauit:
Ero mors tua ò mors. Et ideo in Epheſino Concilio cō-
tra Neſtorium diffinitum eſt, nos uere uiuificatricem, et
ipſius uerbi propriam factam carnem percipere. Quæ
quum ita ſe habeant, laico moleſtum eſſe non debet, eccle
ſiæ cōſuetudinem ac decretum tantiſper ſequi, donec illi
aliter uiſum erit, ne de exteriori ſpecie tãtum ſolicitus,
Aug. de ſacra. fid. uirtutem ſacramenti, hoc eſt, eccleſiæ unitatem, amittat,
ne dicamus, rumpat ſeu diſſipet, quemadmodum in cano-
nibus Concilij prouincialis admonuimus.

AQua uero in ſacrificio altaris uino miſcetur
quod patres perhibent fieri exemplo & mini-
Cyprianus. ſterio domini, quod etſi in Euangelio non dicatur expreſ
ſim, patrum tamen concors teſtimonium nobis ſatisface-
Tho. Aquiñ. re debet, maxime quòd illi regionis Iudææ mos ſuffra-
getur, quum ibi non merum, ſed aqua mixtum uinum ex
more bibatur. Quanquam magis intuendum myſterium
Ambro. de ſacram. eſt, Nam primum ſignificatur adimpletio figuræ, quæ in
lege præceſſit, de qua dixit Apoſtolus: Bibebant autē de

conſequenti eos petra. Moyſes propheta dei, uirga, hoc eſt uerbo dei, tangit petram, & fluit aqua, & bibit populus dei. Tangit ſacerdos calicem, redundat aqua in calice, ſalit in uitam æternã, & bibit populus dei, qui gratiam conſequutus eſt. Accipite et aliud, Vnus ex militibus tempore dominicæ paſsionis (quam repreſentamus in hoc ſacrificio) lancea latus Chriſti mortui aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua: aqua, ut emundaret: ſanguis, ut redimeret. Per uinum igitur redemptio, ablutio ꝑ aquã ſignificatur. Per aquã quoq; populi, ſignificãtur (dicente Iohãne) aquæ multæ populi multi. Quũ ergo in calice uino aq̃ miſcetur, ſignatur, q. Chriſto populus adunatur et credẽtiũ plebs ei ĩ quẽ credit copulatur. 1.Corin.10 Nume.20 Iohãn.19 Matth.26 1.Corin.11 Cyprianus. Apoc.17 c.cũ omne de conſ.diſt.2

CAeteros ritus miſſæ, in qua hoc ſacramentũ cõficitur, perſequi lõgum fuerit, nec eſt neceſſariũ quum complures libelli extent, qui hos omnes ſigillatim & ex profeſſo explicẽt. De paucis tantũ admonebimus. Miſſa uocabulum eſt ex lingua Hebræa mutuatum, quo ſignificare uoluerunt patres, quod Græci liturgiam uocant, nos ſacrum miniſterium appellamus. Quæ ſiue ueſtitum, ſiue totã ſacerdotis aliorumq; miniſtrorũ actionem ſpectes, nihil aliud eſt quam repreſentatio quædam iucundiſsima myſterij humanitatis, & præſertim paſsionis Chriſti. Nullam enim hic ſpectas cerimoniam (ut interim de reliquis ſileam) otioſam, quæ non ſuam peculiarem uim ſignificandi habeat. Conſtat autẽ miſſa ex duabus potiſsimum partibus, nẽpe ex uerbis domini, quibus corpus & ſanguis eius conficitur, quæ recenſentur in canone, hanc eſſe potiſsimam miſſæ partem, nemo ambigit. De ritibus miſſę. Quid miſſę vocabulũ ſignificet. Liturgia. Miſſa ex duabus partibus conſtat. Auguſt.

c. Vtrum, de conſ. diſt. 2 Reliqua omnia alteram partē dicimus, quæ (ut ſupra ex Auguſtino retulimus) nihil aliud continet q̄ laudes, cōfeßiones, obſecrationes uel petitiones pro populo, antiſtitibus & regibus longe omnium pientißimas, quas eccleſia ſancta dei, exemplo capitis ſui Chriſti huic auguſtißimo altaris ſacrificio adhibendas decreuit, idq; mirabili quadam per orbem terrarum concordia. Nam ſi quid uariant eccleſiæ diuerſæ, in unitate catholica perſeuerantes, id certe parum admodum eſt, quo res ipſa non uariatur. Sequuta eſt autem (ut iam diximus) eccleſia dominū ſuum, quem Matthæus teſtatur, ultimæ cœnæ, in qua corpus & ſanguinem porrexit hymnum addidiſſe, & tandem hymno dicto exiuiſſe in montem Oliueti. Iohannes etiam refert, quo pacto pro diſcipulis & pro tota eccleſia per eorum uerbum creditura, potißimum pro eius unitate patrem cœleſtem orauerit. Porro Paulus Apoſtolus oblationem in cruce factam (quam eccleſia ex domini ſui inſtitutione repreſentare ſtudet) ptractās, de Chriſto ſic ait: Qui in diebus carnis ſuæ preces, ſupplicationeſq; ad eum qui poßit illum ſaluum facere à morte, cum clamore ualido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia. Quid uero Chriſtus, & pro quibus orauerit, apud Euangeliſtas in hiſtoira paßionis uidere eſt. Inſequens igitur eccleſia magiſtrum ſuū, miſſam orditur à pſalmodia. Supplicat deinde deo cum glorioſa celebratiōe ſanctißimæ trinitatis in canticis, Kyrieeleyſon, & Gloria in excelſis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus domini, ſi non ſemper ſacramentaliter exteriori participatione, ſaltem ſpiritualiter per fidem.

Au. ad Pauli.

Matth. 26

Iohan. 16

Hebræ. 5

Lucæ. 23

Introitus.

Cantica.

1. Corin. 11

Idcirco eccleſia præparat animos noſtros uiuo uerbo dei, quod partim ex prophetica ſeu apoſtolica, partim ex euangelica lectione deſumit, quibus interſerit cantica quædam laudis, Euãgelicæ lectioni annectit ſacroſanctæ fidei noſtræ profeßionem ſeu confeßionem. Statim poſt, ſe ad huius myſtici ſacrificij celebrationẽ accingit, præmiſſo cantico, quod Offertorium appellamus. Subinde ad potißimã miſſæ partem (in qua uerbis dominicis corpus & ſanguis domini conſecrantur) progreſſura, accepto in manus pane et calice, gratiarum actionem, quam præfationem dicimus, ſimul & hymnum illum angelicum et plane diuinum, ex Eſaia cap. 6. & Matth. 21. deſumptũ deo cõcinit, imitata quidem dominum ſuum, nam (ut ait Euangeliſta) ipſe accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ergo præmißis, progreditur ad ſacerrimũ canonem, cuius (ut ſæpe diximus) præcipua pars hæc eſt in qua corpus & ſanguis domini conſecrantur, Interim tamen eccleſia, quia ſacrificium illud in cruce pro uiuis & mortuis in remißionem peccatorũ oblatum, ex Chriſti inſtitutione recolit, inſequens dominum ſuum, uarias petitiones, preces, ſupplicationeſq; ad deum effundit, In primis obſequium ſuum quod ex iuſſu Chriſti obit, acceptum haberi petit, Dein ordine quodam dominum deprecatur. Primum pro unitate ſanctæ ac catholicæ eccleſiæ generatim orat, poſt pro his qui publicam alios regendi ac gubernandi adminiſtrationem ſpiritualem uel ciuilẽ gerunt, quem deprecandi ordinem ab Apoſtolo accepit, huc cohortante: Obſecro (inquit) primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actio-

Epiſtola.
Euangelica lectio.
Sym. apoſtolicum.
Confeßio.
Offertorium.
Cyp. in oratio. dominicam.
Eſaie.6
Matth.21
Luce.22
Canon ſacroſanctus.
Vide Au. ep'la 59 ad quæſt. Paul. i quæſt. 5 Aug. ad Paul.

Orãdũ tã pro pont. q̃ regibus.

nes,pro omnibus hominibus,pro regibus,et omnibus,qui in ſublimitate ſunt conſtituti,ut quietam ac tranquillam uitam agamus in omni pietate & caſtitate. Neque uero *tantum pro ciuili magiſtratu,ſed magis etiam pro eccleſiæ antiſtitibus orãdum eſſe,docet idem Paulus* Ephe.6. Coloſſ.4.et Luc. Act.12. *Poſt obſecrationem pro antiſtitibus & poteſtatibus, pro quibuſdam etiam ſpecialiter orat,maxime pro his qui circũſtant, fideq; ac pio affectu ſacerdoti in actione communicant*. Et *quia non dubium eſt,nos curæ eſſe ſanctis qui cum deo uiuunt, illisq; ſua eſſe merita & preces, quibus pro nobis apud deum ſunt ſoliciti,quemadmodum pro inuicem unius eiuſdemq; corporis ſolicita ſunt membra,orat ſacerdos, ut deus id precibus ſanctorum concedat,nõ ut illorum,ſed ſuæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur,idq; p Chriſtum dominum noſtrum.*

Pro nobis ſoliciti ſunt ſancti qui apud deum ſunt.

1.Corin.12

Quid ſanctis tribuatur.

Deinde *ad conſecrationem corporis & ſanguinis dominici proceſſurus,fidẽ præambula oratione acuit, qua inter alia oblationem ſeruitutis ſuæ atq; adeo cũctæ eccleſiæ acceptam haberi, & ut nobis corpus & ſanguis domini noſtri* Ieſu Chriſti,*uirtute diuini ſermonis (quẽ proferret ſacerdos)fiat,præcatur.* Accepta *quidem ſemper eſt patri hoſtia,quam in altari repræſentamus quod ad ſe attinet, ea enim ſola patri complacuit*. Sed *quod ad nos attinet oblationem ſeruitutis noſtræ acceptam fieri petimus ne indigne contrectemus, offeramus ac mãducemus, utq; nobis uirtus paſsionis Chriſti in fide manducantibus applicetur.* Sequitur *deinde corporis & ſanguinis domini conſecratio,in qua huius ſanctiſsimi ſacramenti inſti-*

Quare ſacerdos petat oblationẽ hanc acceptã habere.

Matth.17

2.Petri.1

Hebræ.10

Annuntiatio mortis dominicæ.

tutio & paſsionis dominicæ uis & efficacia cõmemorã-tur ac prædicantur. Quam comitatur oblatio huius ſacrificij repreſentatiua, quod in memoriã Chriſti domini dei noſtri & tam beatæ paſsionis, necnon ab infernis reſurrectionis, et in cœlos glorioſæ aſcẽſionis, diuinæ maieſtati offerimus de ſuis donis ac datis. Cui annectitur ſupplex deprecatio ad deũ, qua petimus, ut participemus corpus & ſanguinem dominicum non ad iudicium ſeu condemnationem, ſed potius ut tali participatione mediante per Chriſtum dominũ noſtrũ, gratia cœleſti repleamur. Pro quibus animabus corpore abſoluitis oretur.

Deinde commendamus domino defunctorum animas, ſed eorum tantum, qui nos precefſerunt cũ ſigno fidei et dormiũt in ſomno pacis. Signa fidei, ſacramẽta ſunt & opera Chriſtiano homine digna. Obdormiunt autem in ſomno pacis, qui in pace conſcientiæ erga deũ cum certa fiducia remiſsionem peccatorũ letalium ẽ uiuis exceſſerũt, certiſsime credentes, q́ ſanguis ille pretioſus, qui pro multis effuſus eſt in remiſsonem peccatorum, nõ ſolum ad ſalutem uiuentium, uerumetiam ad abſolutionem ualeat mortuorum. Quodq́; pietas uiuentiũ his defunctis proſit, qui quũ uiuerẽt, hæc ſibi, ut poſtea poſſent prodeſſe, meruerũt. Nã ſi hoc ſanctorũ cõmunio (q̃ nos credere profitemur) ſignificat, q́ ĩ illo sãctorũ cætu oĩa cõmunia ſint neq́; quicq̃ ꝓpriũ quẽquã habere, oẽsq́; oĩum aliorũ pias precatiões, ac oĩa pia opera alijs eiuſdẽ corporis mẽbris ꝓdeſſe, certe ſancta & ſalubris eſt cogitatio ꝓ defunctis exorare, ut à peccatis ſoluãtur. Eã aũt orationẽ ꝓ d'functis maxime efficacẽ eſſe, par ẽ, q̃ ſacrificio altaris cõiũcta ẽ. Poſt orõnẽ ꝓ defunctis poſtulat. et ꝓ uiuis, d' multitudine

Matth. 7
Luce. 6
Coloſſ. 1
1. Petri. 3

Sanctorũ cõmunio quid ſignificet.

2. Macha. 12

Nobis quoque, &c.

*miſerationum domini, ſperantibns conſortium cum ſan-
ctis, iam cum Chriſto regnantibus, idq; per eundem Chri-*
Per quē hæc omnia, &c. *ſtum dominum noſtrum. Qui ſtatim poſt, tanquam dei et*
1. Timo. 2 *hominum mediator, prædicatur omnium horum bonorū
author & elargitor, atq; huius ſacrificij inſtitutor, cōſe-*
Oremus præceptis, &c. *ctor & applicator. Iam ſacerdos progredi incipit ad par-*
Oratio dñica. *ticipationem diuiniſſimi ſacramenti, ad quam ut recte*
Matth. 6 *præparemur, hortatur alta uoce omnes ad orationem do-*
Libera nos q̄ſumus &c. *minicam dicendam, in qua inter alia panem hunc ſuper-*
Aug. i ſermo. ad infan. de ſacr. 1. *cœleſtem nobis dari petamus, in cuius calce ſubnectitur
oratio, qua ultima dominicæ orationis precatio magis*
Pax dñi q̄ & quotuplex. 1 *explicatur. Et quia Chriſtus in menſa ſua myſterium uni-*
Roma. 5 *tatis et pacis nobis conſecrauit, ſequitur pacis domini*
Roma. 4 *imprecatio. Pax uero domini nō quæuis pax eſt, ſed ipſa*
Canticum Agnus dei, *cordis tranquillitas, quæ ſolis recōciliatis per fidem, ipſa*
Iohan. 1 *remiſſione peccatorum, contingit. Iam quia remiſſio pec-*
2 *catorum niſi per dei miſericordiā nobis in Chriſto pro-
poſitam (quæ fidei obiectum eſt) omnino haberi non po-
teſt, idcirco ad agnum illum dei conuertimur, qui ſolus
tollit peccata mundi, cuius miſericordiam imploramus,
& demum pacem, eam quam diximus, nobis donari peti-
mus. At præter hāc pacem, quam per fidem habemus er-
ga deū, alia quoq; domini pax eſt, hominis uidelicet erga*
Roma. 8 *ſeipſum, quæ ex priori proficiſcitur, & per ſpiritum ſan-*
Roma. 6 *ctum mortificantem ſubinde concupiſcentiam noſtram,*
3 *ne dominetur rurſus peccatum in noſtro mortali corpo-
re ingeneratur. Deniq; pax domini eſt charitas frater-*
Pſalm. 33 *na, qua ex animo remittimus proximo, ueramq; et Chri-*
1. Petri. 3 *ſtianam concordiam cum eo habere per charitatem ſtu-
demus.*

demus. Hæc quoque ſimul cum charitate diffunditur in Roma.5
cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt no= Iohan.14
bis. Extra hanc triplicem pacem domini, quam ipſe abiẽs Eſaiæ.48
nobis reliquit, ac dedit, non eſt ulla uera pax, Eſaiæ.
48. Non eſt pax impijs dicit dominus. Triplicem ergo
hanc domini pacem ſacerdos petit, Priorem in ſupplica=
tione ter repetita, quæ ĩcipit, Agnus dei, Alteram in ea,
quæ incipit, Domine Ieſu. Tertiam omnes habere iubet,
ut apti ſint ſacroſanctis myſterijs Chriſti, ac ſic tandem Domine Ieſu, &c.
oſculum pacis ſumit Chriſtianæ charitatis ſymbolũ. Frã Tom.4. Augu. tracta. de amic.
gitur interim hoſtia ſalutaris, quæ quidem fractio in ſpe
cie tãtum panis fit, quæ poſt conſecrationem remanet ſi= Fractio hoſtiæ ſalutaris
ne ſubiecto. Chriſtus uero integer manet & totus, in ſin
gulis particulis, Fit autem hoc in ſigno ſeu ſacramẽto nõ
ſine inſigni myſterio, ſignificat enim et repreſentat Chri
ſti paßionem, Quodq; corpus Chriſti pro multis datum
& à multis participandum ſit, quemadmodũ diuus Pau
lus ait: Panis quem frangimus, nonne communicatio cor 1.Corin.10
poris Chriſti eſt? Per partes itaq; manducatur in ſigno,
ſed manet integer, totus in ſubſtantia, manet integer, to
tus in corde noſtro. Poſt hæc ſe ad communionem parat, Aug. de conſe. diſt. 2
orationes aliquot ad Chriſtum fundens, quibus hoc agit,
ut & cordis ad deum excitet affectum, et gratiam digne
ſumendi, uitæ panem impetret. Deinde ſumit ſacramen=
tum, poſt ſumptionem iterum orat, ut quod ſumptum eſt Sumptio ſacramenti
corporaliter ſub ſacramento, ſpiritualiter etiam cũ par=
ticipatione uirtutis & effectus ſacramẽti (de quo infra
latius dicemus) percipiatur. Rurſus ſacra cantio, quod
Commune uocamus, ſuccinitur. Sequitur precatio. Po= Commune

Vide Augu. epiſto. 59. ad Paulinum. *ſtremo loco, ſacerdos totum populum uelut in ſuam tute lam receptum, deo benedictione tradit atq; commendat. Quæ omnia ſic agit ac precatur ſacerdos, ut interim nihil ſibi aut ſuis meritis aut operibus tribuat, ſed cuncta præſtari depoſcat ex diuinæ miſericordiæ magnitudine,* Chriſtus applicat nobis fructum paſſionis ſuæ. *per Chriſtum dominum noſtrũ, per quem ubiq; optat fructum paſſionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanq̃ mediatorem donari ſeu propinari.*

Opus miſſæ q̃ maxime fidē exercet & bñficia Chriſti illuſtrat. *QVid in hoc toto miſſæ contextu non eſt pium, uenerandum ac ſacroſanctum? Certe omnino fateri neceſſe eſt, in eccleſia uix ullum opus eſſe, quo fides magis exerceatur & beneficium Chriſti illuſtretur, quã quod in miſſa peragitur, ſi tamẽ qd' agitur, recte intelligatur et pio affectu geratur.* 1 *In primis ſiquidem* 2. Corin. 10 *hic neceſſe eſt captiuare intellectum in obſequium Chriſti, ut ſub uiſibilibus ſpeciebus panis & uini, ex omni potentia uerbi dei contineri credamus uerum corpus* Tho. Aqui. in hym. *& ſanguinem Chriſti, atq; adeo hic nos fallente ſenſu ad firmandũ cor ſyncerum, ſola fides ſufficit.* 2 *Præterea principalis finis inſtitutionis huius ſacramenti eſt, ut ſit teſtimonium & quaſi pignus remiſſionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis per Chriſtum promeritæ. Quum enim Chriſtus nobis corpus ſuum impertit, et nos ſibi tanquã membra adiungit, teſtatur ad nos ſuum beneficium pertinere, ſic enim ait: Qui manducat carnem meam & bibit* Iohan. 6. *ſanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, q̃ quum hoc ſpectaculum oculis atque animo obijcitur.* 3 *Adde miſſam totã huc ſpectare, ut in ea Chriſti beneficium annũcietur, prædicetur, illuſtretur,*

ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Chriſtum per uſum miſſæ, ueluti per inſtrumentū (ſaltē quum fides his accedit, quæ in ea geri uidemus) conſolari et uiuificare conſcientiam noſtram. Deinde ſi annūciatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potiſsima Euangelij pars conſiſtit) ſi inuocatio, gratiarū actio, & confeßio, præcipua fidei opera ſunt & præcipui cultus ac opera deo placētia, atq; adeo ſacrificia ſpiritualia nouæ legis, quibus deus ſibi honorē haberi pronuntiat, ipſo teſtāte, qui ait: Hoc facite in meam cōmemorationem. Itē, Mortem dñi annūtiabitis donec ueniat. Et pſalm. 49. Immola deo ſacrificium laudis & redde altiſsimo uota tua Et iterum: Inuoca me in die tribulationis & honorificabis me, & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare dei, Profecto conſequens eſt, miſſam q̄ maxime opus fidei eſſe & deo placere, quod tota illa actio conſtet annuntiatione dñicæ mortis, inuocatione, petitione, obſecratione, gratiarum actione, confeßione & ſimilibus fidei exercitijs, quemadmodū ſupra oſtendimus. At eos qui eccleſiam ſanctā dei inſectantur, male habet, quod miſſam ſacrificiū dicimus, q; defunctorum in Chriſto memores ſimus, q; ſanctos ī canone (ut dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudicio canonē, qui tot ſeculis concordi totius eccleſiæ cōſenſu ſacroſanctus eſt habitus, temere reijciunt ac aſpernantur. Cum quibus nō eſt quod cōtendamus, q; iam ſint proprio iudicio cōdemnati, tantum de paucis admonebimus pios, ne illorū uel ſcriptis uel dictis offendātur. Principio igitur hoc conuenit; miſſam eccleſiæ ſacrificium eſſe, & ſic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui

[Margin: 4; 5 1.Corin.11; Pſal.46; 1.Corin.11; Pſal.49; Ibidem.; Actio miſſæ conſtat fidei exercitijs.; Eccleſiæ hoſtes canonem inſectātur, potiſſimū propter tria.; Tit.3; Conſenſus v'ris eccleſiæ miſſam ſacrificium eſſe teſtatur.]

ab ipſis Apoſtolorum temporibus in hæc uſque tempora eccleſiam & uita & doctrina ſua, miraculis etiam comprobata, illuſtrarunt, inter quos ſunt, Ignatius, Clemens, Irenæus apoſtolorũ ſynchroni, Cyprianus, Hieronimus, Ambroſius, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Gregorius. Vniuerſalis ergo conſenſus eccleſiæ, omnium tẽporũ teſtimoniũ eſt omni exceptione maius, miſſam ſacrificium eſſe.

Vide Ire. lib. 4. contra hæreſ. c. 63

Hoc quæritur, quale ſit ſacrificiũ miſſa. Aduerſarii orthodoxos mendacijs traducunt.

SEd hoc quæritur, Quale nam ſacrificiũ miſſa ſit? Aduerſarij fingunt, ortodoxos diffiniſſe oblationem in miſſa ſacrificium eſſe, quod applicatum pro uiuis & pro mortuis, mereatur eis remiſſionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato, etſi nõ accedat fides eorũ, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obſcurare beneficium Chriſti eoſdẽq; rurſus crucifigere filiũ dei, quod oblationi ſemel in cruce factæ, ſacrificationem pro peccatis noſtris detrahant, ac miſſæ ſeu uerius operi illi externo ſacerdotis tribuant. Verũ hæ aſpergines aduerſariorum nõ debent ullum eccleſiæ hoĩem offendere, quod longe ali a orthodoxorum ſemper fuerit & ſit mẽs ac ſententia, q̃ iſti fingunt. Omnes pij quotquot ab origine mundi uſq; in hanc diem fuerunt, ſpiritu ſancto ſuggerente ac dictante ſciuerunt, unicum tantum eſſe ſacrificium propitiatorium ſeu ſatisfactorium pro peccatis noſtris, imo totius mundi, nimirum Chriſtum dominũ, agnũ illum immaculatum, pro nobis in cruce immolatum, qui occiſus perhibetur ab origine mũdi. De hoc enim omnis ſcriptura teſtatur, quia agnus eſt qui tollit peccata mundi, qui occiſus eſt, & redemit nos deo in ſanguine ſuo, ex omni tribu & lingua & populo et natione. Qui de-

Vnicum tantum propitiatorium ſacrificium pro peccatis.

Hier. in epiſt. ad Gala. c. 2
1. Petri. 1
Iohan. 1

dit animã ſuam pro delictis ut uideret ſemen longæuum. Apoca.5
De quo quidem ſacrificio nimirum quo ſeipſum in mani Eſaiæ.51
feſtatione corporis ſui Chriſtus ſemel tantum ſeſe deo pa Aug.in lib.
tri obtulit,tota ferme ad Hebræos epiſtola concionatur, ſenten.proſp.
quam eccleſia ſubinde inter miſſarum celebrationem re= Epiſtolæ ad
plicat,cum Paulo libenter pronuntians, Quod Chriſtus Hebræos ſco
pontifex ille ſanctus,innocens,impollutus, ſegregatus à pus.
peccatoribus,& excelſior cœlis factus,nõ habet neceſsi Hebræ.7
tatem quotidie(quemadmodum ſacerdotes ueteris legis)
prius pro ſuis delictis hoſtiam offerre,deinde pro popu=
li.Hoc enim fecit ſemel ſe offerendo,nam ut ſubdit Apo
ſtolus,Per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſan=
cta æterna redemptione inuenta.Et Paulo poſt:Neq; ut Hebræ.9
ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat
in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno,Alioqui
oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc
autem ſemel in conſummationem ſeculorum ad deſtru=
ctionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit. Item,Chri=
ſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhauriẽda peccata.
Item, In qua uoluntate ſanctificati ſumus per oblationẽ Hebræ.10
corporis Ieſu Chriſti ſemel.Et poſt pauca.Hic unam pro
peccatis offerens hoſtiam,in ſempiternum, ſedet in dexte
ra dei. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternũ
ſanctificatos . Qua ſnĩa toties repetita, quid aliud uult Diſcrimen ſa=
Apoſtolus ? quam ut ſuis Hebræis , legalibus cerimonijs crificij ueteris
aſſuetis ac deditis, diſcrimen ſacrificiorum ueteris legis & nouę legis
& ſacrificij Chriſti oſtendat,utq; illos doceat illa omnia
ueluti umbras ac ſigna quædam promiſsionis de Chriſto
in hoc uere unico propitiatorio ſacrificio eſſe completa

& proinde ſignati præſentia penitus ſublata. Hic eſt *enim eius epiſtolæ ſcopus.*

Quale ſacrificium miſſa ſit

R*Eſtat igitur uidere, quale nam ſacrificium miſſa ſit.* In *qua re explicanda, ſi paulo diutius immoremur, q̃ Encheridij breuitas patiatur, nemo nobis uitio uerterit, ꝗ operæpretium fore putemus, eam materiam, quæ hoc ſeculo uel maxime cõtrouertitur, q̃ fieri poteſt dilucide tractari, expediriq́; quo eorum calumniæ, qui ſacratiſsimos iuxta ac uetuſtiſsimos eccleſiæ cultus ac ritus hoſtiliter inſectantur, manifeſte deprehẽdi poſsint.* Tacemus *ꝗ ſacrificij rationẽ ac naturam noſſe & tenere, ad multa alia religionis noſtræ argumenta penitus percipiẽda q̃ plurimum fecerit.* Et *ut à ratione uocabuli auſpicemur, nemo grammatices utcunq́; peritus ignorat.*

Sacrificium quid ſit.

Sacrificium à uerbo ſacrificare deductum, quod eſt ſacrum facere, ſacrum uero ſignificare, quod deo peculiariter dedicatum eſt, Proindeq́; *ſacrificium appellari, qđ deo, ueluti ei proprie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus,* Quod *uſqueadeo uerum eſt, ut ne* Ethnici *quidem cenſuerint ulli alij ſacrificandum, q̃ ei quem deum aut ſciuerint aut putauerint aut finxerint,* Qui *etiam non ob hoc culpantur ꝗ ſacrificia fecerint, uerum quod hæc non ſcđm inſpirationẽ atq́; doctrinam ueri dei ſed ſcđm adinuentiones proprias, non uero deo ſed idolis & dæmonijs exhibuerint.* Nec *dæmonia quidẽ ſibi ſacrificiũ fieri expeterent, niſi id ſoli deo uero deberi ſcirẽt.* Falſus *enim deus ſic uult honorari ab his quos decepit, quemadmodũ uerus deus honoratur ab his quibus conſuluit.* Ergo *ad intelligendã ſacrificij rationẽ,*

Aug. con. aduer. leg. & prophe. lib. 1. ca. 18. tom. 6

Aug. de ciui. dei. li. 10. c. 4

Augu. ad deo gratias epi. 19 qõ. 3. tom. 2

Lib. 10. de ciui. dei. c. 19

hoc tantum nobis indagandũ eſt, quidnã ſit, quod deus ab ho:e tanq̃ ſibi proprie debitum requirat? Et quatenus id dato homo perſoluere potuerit ac poßit? Qui uel primis religionis noſtræ rudimentis ſunt imbuti, ſciũt deum nõ ob ullam indigentiam (q. ipſe ſibi ſummum & perfectiſſimum bonum ſemper fuerit) ſed tantum propter ineffabilem ſuam bonitatem, omnia tam uiſibilia quàm inuiſibilia omnipotenti uerbo ſuo creaſſe, hominem autem omnium poſtremo, non ut cætera uiſibilia, ſed ad imaginem & ſimilitudinem ſuam condidiſſe, quod non tantum uitam, motum, & ſenſum, ſed & mentem & rationem (in qua diuinitatis ueſtigium relucet) ei indiderit, Dein, q. eundem in paradiſum uoluptatis collocarit, ut operaretur & cuſtodiret illum, ſubiectis ei omnibus, ut eorum dominaretur. Et ne quicq̃ ei deeſſet, dediſſe deũ ei edere ex omni ligno paradiſi, in quo & lignum uitæ conſtituit, ut ex eo ueſcens (modo uellet) uiueret immortalis, quæ omnia oſtendũt deum diuinæ ſuæ bonitatis diuitias, in uno ligno ueluti circumlatas, illuſtrare uoluiſſe.

Cur.deus hominem condiderit: Exodi.3 Gene.1. Pſal.103 Iohan.1 Coloſſ.1 Gene.1 Gene.2 Pſal.8 Gene.2 Au.in Gene. lib.3.c.25. & ſeq. Aug. de correp.& grat. c.2 Eccle.15.17 Deu.32

Præterea norunt fideles, deum indicibili pietate, quo ſcilicet non tantum, uti optimus maximuſque deus reuereretur, coleretur que, ſed & ut pientißimus pater agnoſceretur, paternum quoque officium erga tam mirifice conditum & tam pulchre condecoratum hominem egiſſe, proindeque ne is male utens libertatis arbitrio (quod ex ſumma libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, adieciſſe etiam mandata & præcepta, oſtendiſſeq; illi bonum & malum, ut ſi uoluiſſet mandatum conſeruare,

Liberũ arb. Eccle.15

conſumaretur, & in perpetuum fidem placitam cuſtodi-
Aug. de cor. & grat. c. 2 *ret, hoc eſt, deum homini præter collatam arbitrij liber-*
tatem, addidiſſe inſuper & gratiam, quam ſi per liberũ
non deſeruiſſet arbitrium, eadem adiutricẽ perpetuo bo-
nus, beatuſq; eſſe potuiſſet, ſin deſeruiſſet, morte more-
retur, ſiquidem hoc erat mandatum uitæ & mortis. Ex
omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ bo-
Gene. 2 *ni & mali ne comedas. In quacunque enim die comede-*
ris ex eo, morte morieris.

Psal. 115. *QVid ergo homo pro tot, tantiſq; beneficijs, quæ gratis conditus, gratis à deo, beneficentiſsimo creatore, piētiſsimoq; patre acceperat, ipſi deo*
Roma. 11 *rurſus debebat? Num ut aliquid redderet quod non acce-*
piſſet? Nequaquam. Quis enim prior dedit illi, & retri-
buetur ei? quod ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſint
Eccle. 17 *omnia, Sed hoc tantum debebat, ut perpetuo erectus, &*
eleuatis ſemper oculis mentis in deum nunquam non in-
tueretur & reſpiceret in creatorem, ad cuius imaginem
& ſimilitudinem erat conditus, ut illius omnipotẽtiam,
Coloſſ. 1 *ſapientiam, ac bonitatem contemplaretur, utq; ei, à quo*
Aug. de doct. Chriſt. lib. 1 *corpus, animam, & mentem, & quid non? dono accepe-*
rat, & à cuius uerbo ac nutu omnia pendere cognoue-
rat, ſoli fideret, ſoli crederet, ſoli adhæreret, ſoli obedi-
ret, ſolum amaret, ſolum coleret, ſolum prædicaret, lau-
daret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret ſo-
lo denique frueretur, in cuius fruitione omnis beatitu-
Homo creatus ad ſacrificandum deo uiuenti *do conſiſtit. Hæc ergo erant ſacrificia laudis, quæ deus*
pro tot, tantiſq; beneficijs tantum repoſcebat, idq; non
propter ſuam indigentiam, ſed magis propter maximam

hominis utilitatem, quod ſine his beatus eſſe ac permanere nõ poſſet, Potuiſſetq; hæc ſacrificia homo ante lapſum per adiutorium ſummi dei adiutus, mediante libero arbitrio, deo præſtitiſſe, quæ & præſtitiſſet, & præſtando immortalis uixiſſet, niſi deſerta ac contempta gratia creatoris, libero arbitrio male utens per præuaricationem mandati in comminatam mortẽ miſere collapſus fuiſſet, ipſumq; liberum arbitrium in quandam ſeruitutem peccando præcipitaſſet.

Aug. lib. 10. de ci. dei ca. 5
Cõtra aduer. leg. & pphe. cap. 19
Augu. de cor. & grat. cap. 2
Aug. cõ. Fortu. diſputa. 2
In enc. c. 105

NAm poſtquam ſerpens diabolus Euæ male credulæ (inſigni fraude uſus) perſuaſiſſet, nõ fore deo toto corde credẽdum, ſed de illius ſummi dei fide (qui ut negare ſeipſum, ita mentiri nequaquam poteſt) addubitandum eſſe, Quod ſuggereret, nequaquam fore, ut comedentes de ligno ſcientiæ mali & boni, iuxta dei uerbum morerentur, ſed potius futurum, ut aperirẽtur oculi eorum, & eſſent ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Atq; ſic dementaſſet mulierem, ut æſtimaret, deum hanc arborem contingi non ob id uetuiſſe, quòd eis pro ſua paterna pietate, bonitateq; optime uoluiſſet, ſed magis q̃ eius arboris fructum ipſis inuidiſſet, ipſaq; mulier ſic dementata, diabolo plus quàm deo credidiſſet, deq; arbore uetita manducaſſet, ac uiro ſuo Adæ ex eadem præbuiſſet, Denique ambo mandatum dei uoluiſſent, atq; adeo ſacrificia ſoli deo debita, nempe perfectam fidem & abſolutam obedientiã, diabolo potius q̃ deo uiuo ac uero exhibere maluiſſent, protinus oĩa in diuerſum ſunt mutata.

Ber. de aduentu dñi. ſer. 2
2. Corin. 2
Gene.
Aug. in Ge. ad lit. lib. 8. c. 6
Aug. in ench.

INtegritas enim omnium humanarũ uirium tam corporis quam animi per originale peccatum corrupta

Aug. de ci. dei lib. 14. cap. 15

erga deum, quam ſolā, omni creaturæ rationali ſub deo agenti, uirtutē eſſe, diuus Augnſtinus aſſerere nō dubitauit fugatur. Deniq; amiſſa integritate uiriū animæ rationalis, amiſſa firma de deo notitia, amiſſis timore & amore dei factum eſt, ut quum iam homo quodammodo eſſet ſine deo, protinus & neceſſario ſubſequeretur in corpore & uiribus inferioribus inordinata cōcupiſcentia, duas potiſſimū comites ſupra modū uitioſas poſt ſe trahens, timorē. ſ. & amorē rerū carnaliū & externarum. Vbi. n. cœpiſſet homo uacare metu dei uiciſſim cœpit ea tantū timere quæ corpori ac uitæ mortali uidebātur incōmoda aut nocitura. Vbi itidem amiſiſſet uerum amorem dei, ea tantum uehementi impetu cœpit cōcupiſcere, diligere et amplecti, quæ ad uitam corporalem uel conſeruandam uel fouendam uel delectandam facere uidebantur. Quia tamen uires ſuperiores per peccatum non extinctæ, ſed tantum uitiatæ ac corruptæ erant, remanente ſcilicet ſingulari dei benignitate in natura hominis, iudicio quodam, atque etiam delectu earum rerū q̄ ſunt ſubiectæ rationi ac ſenſui, ineuitabilis conflictus & perpetua quædam lucta in homine ſubhorta eſt, qua ratio contra carnales belligeratur affectus, & ſubinde uim ſuſtinēs inquietudine carnis perurgente & inuoluntarijs motibus fatigata infelicitatis ſuæ d̄plorat miſeriā. Hanc luctā prima nō ſenſit hominis conditio, ſed ſequutū eſt trāsgreſſorē ſuppliciū, & adhæſit ĩdiuidua pœna peccato. Immutabile. n. decretū ab æterna lege exierat, cōcupiſcētia affligi et morte puniri peccatorē oportere, nec fieri poſſe, qn ſtimulus carnis ſine ulla exceptione ſolo=

Pſalm. 13
Pſal. 48
Roma. 3

Appetēdi uis uitiata.

Vires p̄ peccatū non extinctæ, ſed uitiatæ.

Galat. 5.

Cyp: de cardi. op. Chriſt. de circū.
Augſt. de ciu. dei lib. 13 ca. 13. 14. 15
Cyp. ſerm. de circunci.
Gene. 2, 3.

phizaret infirmũ, et uſq; ad diſſolutionem mors importu na perſequeretur captiuum, Et ut mors, carnis concupi ſcentiarum interſecaret ludibria, ſupereſſet tamen poſt mortem carnis, animæ labor, & afflictio ſpiritus, mors illa ſecũda, priore multo acerbior ac grauior.

Roma.5.7 QVæ omnia quum ſic ſe habeant, & originale peccatum, cum pœna ſua à primis parentibus in totam generis huius ſucceſſionẽ defluxerit, facile ſane deprehendi poterit, num amodo in noſtra po teſtate fuerit, poſt lapſum primorum parentum & tan tos morbos in nos hæreditaria ſucceßione deriuatos, ea ſacrificia, propter quæ deo optimo, maximo litanda, cõ diti ſumus reddere ac præſtare, Nam non ſtatim ut cõdi ti ſunt primi parentes, ſed poſteaquam peccarunt, natum eſt de illis genus humanum, id eſt, homo de homine, immũ dus de immundo conceptus ſemine, morboſus de morbo ſo, obnoxius de debitore, peccator de peccatore, morta lis de mortali, quemadmodum diuus Paulus ait: Per unũ hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertran ſijt, in quo omnes peccauerunt. Proinde non eſt natura iuſtus quiſquã, non eſt intelligens, nõ eſt requirens deũ. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum, nimirum quod ex ſe eſt, neque deo penitus confidentes, neque deum ex omnibus animæ uiribus amantes ſed potius pleni terro re mortis & omnium incommodorum, quæ mortẽ præ currunt, pleni itidem malæ ac peſtifere concupiſcentiæ, quæ eſt radix omnium malorum, & lex illa peccati, qua

In ſola poteſtate noſtra non eſt ſacrificia ſpiritualia deo reddere.

Augu. de ver. dñi ſerm. 31. & ciui. dei ca. 13. 14.

Roma.5

Pſalm.13 Roma.3

Roma.7 1.Timo.5

ſerpens diabolus impios quidem ac iniuſtos ueluti ſua mancipia captiuos detinet, pios uero exercere, affligere, & quantum poteſt, à perfectione boni remorari nunquam ceſſat, atq; hæc ita ſe habere non uane opinamur, ſed experientia ipſa (quæ optima rerum magiſtra eſt) edocemur atq; adeo conſcientia, quæ mille teſtes eſt, nobisq; ſemper ſcaturientis intus peccati inſidias exponit, conuincimur, Paulus Apoſtolus clamat: Non quod uolo bonum, hoc ago, ſed quod odio malum, illud facio. Item, Scio quia nō habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum: nam uelle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Inuenio igitur aliā legem in membris repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in mēbris meis. Et iterum: Carne ſeruio legi peccati. Item, Senſus ſeu prudentia carnis mors eſt, legi enim dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Quare ſi hæc eſt conditio noſtra, quamdiu ſumus in Adam, ut legi dei perfecte obedire, aut diabolum nos in lege peccati captiuātem noſtris tantum uiribus uincere non poſſimus, dein ut faciamus non quæ uolumus, ſed quæ odimus, denique ut uelle nos quod rectum eſt ſentiamus, ſed perficere nō poſſumus, ſequitur, quod homo poſt lapſum, niſi redemptus, reſtitutus ac reconciliatus deo, ea ſacrificia non potuerit offerre, ob quæ litanda erat conditus, id eſt, non poterat uere & ex toto corde deo fidere, deum amare, deo adhærere, deo perfecte & abſolute obedire. Quamobrem duplici ratione morti erat obnoxius, tum ob immutabilē diuini iudicij ſententiam, tum quia uim operandi opera uitæ, amiſiſſet, ſeq; in

August. contra Iul. lib. 3. cap. vlt.

Cyp. de cardi. op. Chri ſer. de circū.

Roma. 7.

Roma. 8.

Hier. in dia. aduer. Pela.

Aug. de ſpiritu & lit. c. 36

Auguſti. de tēpo. ſerm. 49

Hila. in pſalmum. 118

Aug. in ench. cap. 30.

Idem cō. Fau. Mani. lib. 19 cap. 17.

Homo obnoxius erat morti duplici ratione.

captiuitatem diabolicam, miſere præcipitaſſet. Ergo alio ſingulari ſacrificio opus erat, quo inprimis uinceretur hoſtis diabolus, & placaretur offenſus deus tu dein, à redēptis recōciliatis, uiuificatis reparatis, ac deo rurſus unitis debita laudis ſacrificia perſolui poſſent. Defecerāt Eccle.15 Eſaiæ.64 *enim (ut diximus) ſacrificia laudis poſt lapſum, quod nō ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris.* Et ut Eſaias ait: *Facti* Ephe.2 *ſumus ut immundi omnes nos, & quaſi pannus mēſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ.* Aug. in ench. cap. 33 Et ſicut Apoſtolus ait: *Era-* Eſaiæ.53 Iohan.1 *mus omnes natura filij iræ, quibus neceſſarius erat re-* Ephe.1.2 *conciliator, qui hanc iram ſacrificij ſingularis oblatio-* Roma.5 Roma.6 *ne placaret, idq; eo (ut diximus) fine, ut poſtquam fiducia hoſtiæ tam potentis oblatæ agnoſceremus illum ſuſtuliſſe peccata, reconciliaſſe nos deo, reconciliatosq; iam* Roma.8 Galat.5 Matth.5 Ephe.2 *habere pacem erga deum, per eiuſmodi fidem iam mortui peccatis, diuini ſpiritus participes efficeremur. Quo ſubinde ſpiritu carnis concupiſcentias mortificante, charitatemq; in cordibus noſtris diffundente, fieret ut deum rurſus ex toto corde diligere & amplecti poſſemus, eodemq; ductore ac adiutore ſpiritu ad perfectam obedientiam deo præſtandam totis uiribus accincti, in bonis operibus ambularemus, In quo omnis ratio ſacrificij deo præcipue debiti conſiſtit.*

HVnc autem reconciliatorem talem eſſe oportebat, qui quod nos peccati originalis contagine Matth.5 Philip.2 Eſaiæ.53 Ephe.2 Coloſſ.2 *irretiti, facere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus obligati, totū adimpleret ac dei uoluntati omnino ſatisfaceret.* 1.Petr. 2.3.4 Rurſus, *qui, quicquid nos trāſgreſsiōis* Acto.2 Hebræ.2 *cauſa merueramus, nec tamen pferre poteramus, ipſe no-*

ſtri cauſa portaret ac ferret, eiuſcemodiq; ratiõibus dia boli tyrannidem iuſto certamine uinceret, ac tantã & talẽ hoſtiã deo offerret, quæ ad hæc oĩa ſufficeret. Quapropter is & deus & homo eſſe debebat. Homo quidẽ, nam id quod homo facere obſtrictus erat, & quod pati ob peccatũ meruerat, alius q̃ homo perſoluere nõ poterat. Sed tamen eundẽ hunc, alia rõne q̃ nos conceptũ & natũ eſſe oportuit, ne & ipſe reus peccati, pro aliorum peccatis ſatisfacere nõ poſſet. Vt aũt & deus ẽſſet, mul tomagis erat neceſſariũ: nã alioqui neq; diabolũ tam po tentẽ ac prudentẽ tyrannũ, neq; mortẽ & infernũ, qbus ille tyrannidẽ in hominẽ exercebat, & quæ homo peccãdo meruerat, uincere potuiſſet. 1.Petri.2 Pſal.67.88 1.Reg.2 Oſee.13

ERgo, ne deſperaret homo pditus, optimus ac beneficentiſſimus deus (qui nouit etiã de malis benefacere (miſertus hoĩs, aliena fraude decepti, ſpẽ futuræ liberationis, captiuo facturus in hunc modũ ſerpentẽ affatus ẽ: Inimicitias (inqt) ponã inter te et mulierẽ, inter ſemẽ tuũ et ſemẽ illius, ipſum cõteret caput tuũ, et tu inſidiaberis calcaneo illius. Ex qbus uerbis, plane cõſolatorijs, Adã depoſita diffidẽtia, de bonitate & miſericordia dei ſpẽ firmã cõcepit oĩno fore, ut aliquãdo pdiret ſemen illud benedictũ, qd' & ſerpẽtis tyrãnidẽ, hoc eſt peccatũ, mortẽ, & infernũ ſuperaret, & hominẽ ex diaboli ea captiuitate liberatũ, deo rurſus aſſereret, ſed nõ ſine graui cõflictu. Vnde nõ dubiũ, ille collegit ac ĩtellexit eã liberatiõis humani generis rõnẽ fore, ut. ſ. hoc benedictũ ſemẽ ſe ueluti mediatorẽ ĩter deũ offẽſum et hoĩem, diaboli captiuũ uolens offerret, & ueluti deuouens ſe- Au.de cor.& grat.c.10 Gene.3 Eſaiæ.53 Iohan.10

ſe pro nobis omnibus, graues inimicitias hoſtis antiqui ſolus ſuſtineret, & quicquid ille nobis ad reſiſtendum impotentibus intentabat, in ſe exciperet, ſuaq; tandem inſuperabili uirtute patiendo, deiq; uoluntatem pleniſſime perficiẽdo uinceret, idq; non ſui, ſed noſtri gratia, quo ſcilicet per hanc ſpontaneam uoluntatem, qua dei uoluntati per omnia reſponderet, ſeq; pro nobis deuoueret, cum ſpiritum & gratiam nobis impetraret, qua accepta, totos nos deo conſecrare, & ſecundum dei uoluntatem uiuere poſſemus.

Philip. 2. Coloſſ. 2. 1 Petri. 2. Hebræ. 10. Roma. 5. Aug. in ench. cap. 33.

HVius itaque fiduciæ alendæ ac confirmandæ cauſa, ſtatim ab ipſis mundi primordijs, quicunque erant homines pietate erga deum præditi, ſacrificia deo de primogenitis ac ſelectiſſimis animalibus gregum ſuorum faciebant, non quod exiſtimarent deum (qui & ſpiritus eſt & omnia in manu ac poteſtate ſua habet) ex huiuſmodi pecudum mactatione delectari, ſed potius quod uera illa ſacrificia, quibus deus placaretur ac coleretur, deſignare ſtuderent. In primis ſiquidem hiſce ſacrificijs hoc teſtatum uolebãt, ut quemadmodum illa animalia immaculata erant à corporum uitijs, ita indubitato credere ac ſperare ſeſe futurum, ut is immoletur aliquando pro nobis, qui ſolus immaculatus eſſet à peccatis, quod Paulus ad Hebræos de hoſtia iuſti Abel manifeſte explicat. Et ne dubites, patres ueteris teſtamenti omnes ſuas oblationes ad hunc tantum finem retuliſſe, exemplo eſt oblatio Iſaac, in quo Abraham benedicti ſeminis repromiſſionem acceperat, quem teſtatur Apoſtolus ipſum Abraham in parabolam accepiſſe.

Aug. cõ. aduer. leg. & prophe. cap. 18. Iohan. 4. Pſalm. 49

Auguſt.

Hebræ. 11.

Oblatio Iſaac typus Chri. Hebræ. 11

eundemq;

eundemq; figuram futuri ſacrificij fuiſſe, atq; eadem ex cauſa, deus poſtea per Moyſen tot ſacrificia inſtituit, uidelicet ut hoc unicum & ſingulare ſacrificiũ per multiplicia ſigna figuraretur, utque res una uarijs typis adũbrata, tanq̃ multis uerbis q̃ maxime & ſine faſtidio cõmendaretur atque in memoriam reconderetur, ꝗ aliter nulli hominum ab exordio mundi ſalus, niſi per huius hoſtiæ fiduciã cõtingere poſſet. Hæc itaque hoſtia Chriſtus eſt, ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ æterni patris, portans omnia uerbo uirtutis ſuæ, purgationẽ peccatorum faciens, in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuentus ut homo, ut gratia dei pro omnibus guſtaret mortem, & per mortem deſtrueret eũ qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberet eos qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. Cypr. de ratiõn. circũci. Aug. de ciui. dei. c. 2. Cur deus ſacrificia ueteris legis interdũ reprobare uideatur. Ibidem.

Quapropter eos qui ſacrificia illa externa alia intentione offerebant, uel quod exiſtimarent ſe effuſione pecuini ſanguinis deum placare, uel ea ratione tantum ſe iuſtos eſſe corã deo, & non magis reſpiciebant in agnũ illum immaculatum, Chriſtum, ab æterno prædeſtinatũ, ad tollendum peccata mundi. Eos inquã deus non ſecus increpat, quam ſi eaipſa ſacrificia, quæ p Moyſen præcepit penitus reprobaret, interim ſummo ſerio reuocãs ad illius ſignificatæ tãtũ hoſtiæ agnitionẽ. Sic enim atteſtante Apoſtolo. Hebr. 10. loquitur Chriſtus ad patrem apud prophetã ſuum Dauid: Sacrificium & oblationẽ noluiſti, corpus autem aptaſti mihi, holocauſtomata & pro peccato nõ poſtulaſti, non tibi placuerunt, tũc dixi: Ecce uenio, In capite libri ſcriptũ eſt de me, ut faciã u- 1 Petr. 1 Iohan. 1 Eſaie. 1 Hebr. 10 Pſal. 4

m

Augu. lib.10. de ci.dei.c.5 lũtatẽ tuã, &c. Sacrificiũ (inquit) et oblationẽ noluiſti. Nũquid noluit quod inſtituit? ſed ſic noluit quo illi offerebant & quomodo à ſtultis illa uelle credebatur, Hebræ.10 ueluti ſuæ gratia uoluptatis: Aufert (inquit Apoſtolus) primum, ut ſecũdum ſtatuat: primum, hoc eſt, ſacrificia legis, tollit, quod nihil aliud eſſent, quam umbræ iuſtificationis (quod ex ſe erat) expertes, ut ſequẽs ſtatueret, ſitum in uoluntate CHRISTI, qua ſeipſum pro nobis obtulit, In qua (inquit) uoluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel, quemadmodum & Chriſtus apud Iohannem ait: Pro eis ſanctifico Iohan.17 meipſum, ut & ipſi ſanctificati ſint in ueritate. Breuiter, hoc fere tota epiſtola illa ad Hebræos Paulus agit, Scopus ep̃ſtæ ad Hebræ. ut oſtendat, et ſi pleraq; fuerint propitiatoria ſacrificia Pleraque propitiatoria ſacrificia apud Iudæos. apud Iudæos, ueluti pro peccato, pro delicto holocauſtum, idq; ſignificatiue & figuraliter. Vnum tñ reuera propitiatoriũ ſacrificiũ eſſe pro peccato, per tot & tam uaria ueteris legis ſacrificia tantũ obumbrata, nõ exhibita. Quodq; hec ueteris legis ſacrificia unica Chriſti Vmbræ ex ſe non iuſtificabant. oblatiõe facta, penitus ſunt euacuata, quemadmodũ fieri erat neceſſe, nam quatenus ex ſe erat, non iuſtificabant, Heb.9.10 Heb.7 Hebræ.10 nec poterant iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem, nihil enim ad perfectum adduxit lex, umbram tantum futurorum, non ipſam rerum imaginem habens. Exhibuit enim lex (ut ſubdit Apoſtolus) exẽplaria cœleſtium & uerorum, quæ nõ potuerũt auferre peccata, Sed Chriſtus adumbratus per legem. ſed Chriſtus is eſt (quẽ adumbrabant illa) qui unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera dei, qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationẽ &

hoſtiam deo ī odorē ſuauitatis. Et ut alibi Paulus ait: Roma.8.
De peccato damnauit peccatum .i. peccatum deleuit per hoſtiam pro peccato, nā Hebræi hoſtiam peccatū uocāt, quemadmodū Latini piaculum. Ex quibus omnibus conſequēs eſt, patres ueteris legis hiſce ſacrificijs in primis hanc unicā pro peccatis hoſtiam, Chriſtū ſignificaſſe, p cuius unius fiduciā quotquot ex illis pij fuerūt, deo recōciliati ac ſaluati ſunt, quemadmodū de Abrahā ſcriptura meminit, quod uiderit diem Chriſti, & gauiſus ſit. Iohan.8

Primo ſacrificium propitiatorium.

Secundo, & minus principaliter, hæc ſacrificia ueteris legis deſignabāt ſacrificia pietatis noſtræ erga deum præſtandæ per fidē in unicum illud ſacrificium propitiatorium, Chriſtum, Eſaias propheta beneficia p Chriſtū nobis præſtita, proinde atq; iā exhibita fuiſſent euangelico ſpiritu denuntiās, teſtatur Chriſtū uoluntarie oblatū, ipſumq; unicam eſſe hoſtiam, per quā accipimus remiſsionem peccatorum. Poſuit (inquit) dñs in eo iniquitates omniū noſtrum, &c. Et paulo poſt de efficacia & fructu oblationis ſic ait: Si poſuerit pro peccato animā ſuam, uidebit ſemen longæuum, & uolūtas dñi in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud ſignificat, quā hunc eſſe fructū ſacrificij Chriſti ac dei noſtri, ut quotquot beneficium Chriſti ſe pro nobis hoſtiā offerentes, apprehendunt, efficiantur filij dei, & æſtimētur in ſemine, qđ ſcilicet prædeſtinati ſint, cōformes fieri imaginis filij dei, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. In quam ſententiam Apoſtolus ait: Non qui filij carnis, hi filij dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimantur in ſemine, quod & alijs uerbis apud Iohannem ita legimus.

Secundo ſacrificia pietatis noſtræ per fidē in Chriſtum.

Eſaiæ.53

Fructus ſacrificij Chriſti quis.

Roma.9

Iohan.1 Et dedit (inquit) eis poteſtatē filios dei fieri, his qui cre
dunt in nomine eius itidem Apoſtolus ait: Quod Chri-
ſtus per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immacula
tum deo, & in ſanguine ſuo emundauit cōſcientiam no
Hebræ.11 ſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo uiuenti.
Patres ergo ueteris teſtamenti, quū ſe promiſsionis eſſe
filios per fidem intelligerent, ſpiritui ſeruitutis in timo
re uale dixerunt, acceptoque ſpiritu adoptionis filiorū
Roma.8 Gala.4 dei, in quo clamamus, Abba pater, ſumma ope contēdūt,
Mich.6 ut ſe totos per hanc fiduciam deo conſecrarent, omnēq;
uitam & actionē ſuam ad uoluntatem dei, nō ut ſerui,
ſed ueluti morigeri filij componerent, reputantes eiuſ-
modi pietatis erga deum ſtudia & officia uera eſſe ſa-
crificia, quæ à reconciliatis filijs pater requireret, non
quidē ut propitiatoria, nam illud unicum eſt, ſed ut ſa-
Ephe.2 crificia filialis fiduciæ, debitæ obedientiæ, laudis, et gra
tiarum actionis, q̄ quum ex ſolius Chriſti ſacrificio om
nem ſuum ualorem mutuentur ac ſortiantur, atq; adeo
dona ſint dei, & propemodum nō noſtra, ſed Chriſti ſa
Augu. crificia, quæ Chriſtus in membris ſuis p̄ fidem facit ac
operatur. Idcirco hæc etiam per tam uaria ueteris le-
Lib.10.de ci ui.dei.c.6 gis ſacrificia, ſed ſecundario deſignabantur, Quamobrē
(ut Auguſtinus ait) oēs eæ res ac opera, quæ aguntur ī
nobis, ad hoc, ut ſancta pietate deo inhæreamus, eiuſque
Ro.lib.c.4 a uoluntati obediamus, atq; etiam ad eundem finem pro-
ximo cōſolamus, uera ſacrificia ſunt, olim adumbrata.
Ergo quando ad illum ſurſum eſt cor noſtrum, hoc eſt,
cum omni cura & cogitatione rerum terreſtriū abie-
cta, nos totos ad cogitationē & amorem dei conuerti-

mus,tum cor noſtrũ eius altare eſt, ſanguine unigeniti Hebræ.9
filij dei,ſummi & æterni ſacerdotis,expiatum, Quãdo 2
uſq; ad ſanguinem pro eius ueritate certamus,ei cruen Roma.5.6
tas hoſtias cædimus, Quando per ſpiritum Chriſti no= 3
bis impertitum animus noſter peccato moritur, & con
cupiſcentia igne charitatis per ſpiritum ĩ nobis diffuſæ
exuritur,& ſpes nouæ uitæ corã deo gerendæ concipi
tur,holocauſtum longe gratiſsimum deo offerimus . Sic
enim Dauid loquitur ad deũ: Holocauſtis non delecta= Pſal.5●
beris,Sacrificiũ deo ſpiritus cõtribulatus,cor contritũ
& humiliatũ deus non deſpicies. Non delectatur holo De ciui.dei li.
cauſtis,qui non delectatur ſacrificio trucidati pecoris, 10.c.5 4
ſed uult ſacrificium contriti cordis,nimirũ, illo exter= Eo.lib.c.6
no ſignificatũ. Quando corpus noſtrũ per temperantiã Roma.6
caſtigamus,idq; propter deum facimus,ut non exhibea=
mus membra noſtra arma iniquitatis peccato,ſed arma
iuſtitiæ deo hoſtiam uiuã offerimus,ad quam exhortãs
Apoſtolus,ait: Obſecro uos fratres per miſericordiam Roma.12
dei,ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuã deo pla=
centem,rationabile obſequium ueſtrũ, Quãdo noſipſos 5 Lib.10.de ci
totos,ſimul & dona dei in nobis ipſi deo uouemus & ui.dei ca.4
reddimus ac in eius cõſpectu pio ſanctoq; amore flãgra Pſal.115.14●
mus,tum ei ſuauiſsimum incenſum adolemus. Quando 6
ſolennitatibus,feſtis,& diebus ſtatutis beneficiorũ dei
dicamus,ſacramq; memoriã,imo ſemper quum ex cor Pſal.4.49
de deum inuocamus,cõfitemur,& gratiarũ actione,pſe
quimur,ei hoſtiam humilitatis & laudis in ara cordis,
igne feruidæ charitatis ſacrificamus, Quando unius,
eiuſdemq; corporis membra nos eſſe in Chriſto agnoſci 7 1.Corin.11

mus, doniſq; nobis à deo ſingulis ſcđm menſuram fidei donatis ĩ totius corporis utilitatem utimur, imo quum

Aug. ibidem. oẽs homines natura et origine nobis ſimiles, perinde ac noſipſos cõplectimur, ac in deo diligimus, hoc omnibus modis ſtudentes, ut illi perinde ac nos in corpore et ani

Oĩa ſacrificia uet. le. ad dilectionem dei & proximi referũntur. Matth. 22

mo ſeruentur, & tandem nobiſcum deo (in quo omnis beatitudo conſiſtit) fruantur, magnum ſacrificium eſt. Vnde cõſequitur, ut quæcunq; in miniſterio tabernaculi multis modis de ſacrificijs legũtur diuinitus eſſe præcepta, ad dilectionẽ dei & proximi ſignificandã referantur. Quod in his duobus præceptis uniuerſa lex pẽdeat & prophetæ, quæ intellexiſſe, magnã lucem attulerit in ſcripturarum lectione & ſcrutatione uerſanti. Regũ. 15. legimus: Nunquid uult deus holocauſta & uictimas & non potius ut obediatur uoci dñi? Melior eſt enim obedientia q̃ uictima, et auſcultare magis q̃ offerre adipem arietum. Dauid diuinus ille Pſaltes ad uerũ ſacrificium cohortans, ſic ait: Sacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ,

Pſal. 4

& ſperate in dño. Et in alio loco: Conſerua (inquit) me domine, nõ quia multam pecudum uictimam occidi, ſed quia ſperaui in te, quoniam beneficiorum meorum non eges. Et iterum alibi: Si eſuriero (inquit deus) nõ dicã tibi, meus eſt enim orbis terræ & plenitudo eius? Nunquid manducabo carnes taurorum & ſanguinẽ hircorum potabo? quaſi diceret, utiq;, ſi hic quærerem, non à te peterem quæ habeo in poteſtate, ſed ut intelligas quid illa ſignificent & quid requiram: Immola (inquit) deo ſacrificium laudis et redde altiſſimo uota tua. Et: Inuoca me in die tribulationis & eripiã te et honorificabis

Pſal. 15

Pſal. 49

Aug. de ciui. dei. c. 5

Pſal. 49

me. Sacrificiũ laudis honorificabit me, & illic iter quo oſtendam illi ſalutare dei. Itē: Quid retribuam dño pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicē ſalutaris accipiã, & nomen domini inuocabo. Vota mea dño reddam coram omni populo eius. Apud Michæam prophetam ſic legis: Quid dignũ offeram dño, curuabo genu deo excelſo? Nunquid offeram ei holocauſtomata & uitulos anniculos? Nunquid placari poteſt dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorũ pinguium? Nũquid dabo primogenitum meũ pro ſcelere meo, fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ò homo quid ſit bonũ & quid dominus requirat à te. Vtiq; facere iudicium, & diligere miſericordiam & ſolicitum ambulare cũ deo tuo. Eſaias plane reijcit ſacrificiũ externum, ſine pietate & bono motu cordis oblatum: Ne offeratis (inquit) ultra ſacrificium fruſtra, incēſum abominatio eſt mihi, &c. ſed lauamini & mũdi eſtote, auferte malum cogitationum ueſtrarũ ab oculis meis, quieſcite agere peruerſe, diſcite bñfacere. Quærite iudicium et ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite uiduam & uenite et arguite me, dicit dñs. At quid tam multis opus? quũ Chriſtus ueriſſimus ille interpres legis & prophetarum, apud Mathæum phariſaicam increpans hypocriſim, Oſeam citans, clamet: Euntes autē diſcite, quid eſt, Miſericordiam uolo & non ſacrificiũ? Et illius uas electum Paulus in epiſto. ad Hebræos, quũ demōſtraſſet unicum illud propitiatorium ſacrificium, ferme in calce epiſtolæ, nos etiam noſtri ſacrificij quod in Chriſto oblatum, tantum ualet: Per ipſum (inq

Pſal. 119
Mich. 6
Eſaiæ. 1
Hypocriſis Iudaica.
Matth. 9. 12
Oſee. 6
Hebræ. 13

quit (offeramus hoſtiam laudis ſemper deo, id eſt, fructũ labiorum cõfitentium nomini eius. Beneficentiæ etiam & communicationis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtijs promeretur deus.

Quum igitur quicquid ſinguli per Chriſtum redempti, deo dedicamus ac cõſecramus, quicq̃d ſic operamur, ut ad deum referamus, utq; illi inhæreamus, uerũ ſacrificium ſit, proindeq; & animus deo mãcipatus, & corpus mundo mortuũ, ac in ſeruitutẽ dei redactum, & totus inſuper homo dei nomini conſecratus & deo deuotus, inquantũ mundo moritur & deo uiuat. Et demũ omnia pietatis ac miſericordiæ opera, recte ſacrificia appellentur, ac deo per Chriſtũ in nobis operantẽ offerri recte dicantur, profecto efficitur, ut tota ipſa redẽpta ciuitas, hoc eſt, cõgregatio, ſocietaſq; ſanctorũ, uelut uniuerſale ſacrificiũ offeratur deo p eũdẽ illum ſacerdotem magnũ, qui prius ſeipſum obtulit in paßione pro nobis, ut tanti capitis corpus eſſemus ſcd̃m formã ſerui, hãc enim obtulit, ĩ hac oblatus eſt, q̃a ſcd̃m hanc mediator eſt, in hac ſacerdos, in hac ſacrificiũ eſt.

Tota congregatio peccatorum p Chriſtũ patri offertur.

Aug. de ciui. dei lib. 19 c. 6. & 20

Iam ex his omnibus facile erit ad intelligentiã eius penetrare, quale nam miſſa ſacrificium ſit, modo diligenter intueamur quid in miſſa tractetur & agatur.

Epilogus.

Duplex ſacrificium.

Liquet enim ex ſuperioribus, duplex eſſe ſacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remißione peccatorum iram dei placat, & deo nos reconciliat. Aliud uero ſacrificium, laudis, gratiarum actionis & obedientiæ, quam deo ueluti honorem & ſeruitutem ei proprie debitos reddimus. Itidem, quia hoc ſacrificium

laudis poſt Adæ lapſum & naturæ corruptionem defecerat, conſtat propitiatorium ſacrificium idcirco initio promiſſum, & demum in Chriſto exhibitum eſſe, ut eucharisticum iſtud inſtauraret. Nam ut Apoſtolus ait: Sãguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundauit conſcientiam noſtrã ab operibus mortuis (Ecce ſacrificium propitiatorium) cuius uim & efficientiã ne ignorares, ſtatim addidit, ad ſeruiendum deo uiuenti, Ecce inſtaurationem ſacrificij eucharistici. Vnde conſequens eſt, hæc ſacrificia ſic cohærere, ut poſterius non ſit ſine priore, ſed potius poſterioris cauſa & baſis ſit. Hebræ. 9

Rurſus liquet, ſacrificium propitiatorium, aliud dici propitiatorium ſignificatione, qualia fuerunt illa ueteris teſtamenti pro peccato, pro delicto holocauſtum uictima, aliud autem reipſa, uerum, & per illas ueteris legis hoſtias ſignificatum. Deinde manifeſtum eſt, in omni ſacrificio duo eſſe, quæ ſunt, res oblata & ipſa oblatio. In omni ſacrificio duo. *Omnis pontifex (ut ait Apoſtolus) ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis, dona quæ offeruntur, ſacrificia appellans. Quæ omnia diligenter intuenti, facile erit (ut diximus) ad intelligentiã eius peruenire, quale nam ſacrificium in miſſa ſit & peragatur, ſi tamen diligenter reſpiciamus, quid in miſſa tractetur & agatur.* Gene. 22 Hebræ. 5

IN miſſa itaq; duo ſunt, res oblata, ipſa item oblatio. Rurſus, res oblata duplex ẽ, uidelicet corpus Chriſti uerũ, & corpus Chriſti myſticũ, Si ad corpus Chriſti In miſſa res oblata duplex.

Vide Tho. Aqui. parte. 3 queſt. 73
1. Ioh. 1. 2
Hebr. 7
Cypria.
Aug. ad gloſium epi. 162
Au. hom. 33
Cyp. ad cecil. epiſt. 3
Am. de my. ad neophit.
Aug. in ſerm. ad neophit.
Damaſ. lib. 4 cap. 14
Malach. 1
Cyp. de cœna domini.

uerum, quod uirtute omnipotentis uerbi dei in ſacroſancta Euchariſtia continetur, reſpicimus, quis negat hoc corpus ſacrificium propitiatorium recte dici poſſe, non ratione oblationis, quam ſacerdos facit, ſed ratione eius oblationis, quæ ſemel præterijt facta in cruce, cuius uirtus perpetuo durat, eiuſdem ſemper potentiæ & efficaciæ. Proinde ſancti patres nō ſunt ueriti corpus & ſanguinem Chriſti in altari præſentia, prætium pro peccatis totius mundi, prætium noſtrum, prætium redemptionis noſtræ, & uictimam ſalutarem appellare, quia ſcilicet cōſecratione uerbi cœleſtis hoc corpus mãducamus, in quo tanta perpeſſus eſt, & bibimus ſanguinem quē fudit, quo & redempti & uiuificati ſumus, hoc enim accipimus in ſpecie panis quod pepēdit in cruce, et hoc accipimus in calice qđ effuſum eſt de latere Chriſti, Quæ digne ſumentibus, in remiſſionem peccatorũ et in uitam æternam & in cuſtodiam animæ & corporis fiunt, atq; hæc eſt hoſtia illa pura & incruenta quam ab ortu uſq; ad occaſum ipſi offerri, dominus per prophetam conteſtatur, corpus uidelicet & ſanguis Chriſti in ſtabilimentum, animæ noſtræ & corporis inconſumptũ & incorruptum, omnis nocumenti reparatio, omnis ſordis purgatio. Panis enim iſte ſubſtantialis & calix benedictionis ſolenni benedictione ſacratus, ad totius hominis uitam proficit, ſimul medicamentis et holocauſtũ ad ſanandas infirmitates & purgandas iniquitates exiſtens. Hoc eſt ſacrificium illud ſingulare, omnes excedēs uictimas, hoc poculum quod ipſe Chriſtus pincerna nobis porrexit, tantæ uirtutis, ut omnipotentis aſperſione animam mu-

Cyp. ibidem.

niat, & ſanet quicquid carni uel ſpiritui ueteris uitæ adlinierat corruptela. Et licet ſecundum hanc rationem corpus domini in altari non omnino proprie dicatur ſacrificium, ſed magis ſacramentum, ſeu res ſacramenti, quod ſacramentum & ſacrificium eo differre uideantur, ut ſacramentum ſit ſacroſanctum ſignum, per quod deus nobis aliquid exhibet. Sacrificium uero, quod nos deo reddimus. Attamen (ut diximus) patres non dubitarunt, hoc Chriſti corpus in altari ſacrificium & ſalutarem uictimam appellare, non ratione ſacrificij, quod eſt ſitum in actione ſacerdotis, ſeu miſſæ communicātium, aut eccleſiæ, ſed ratione ſacrificij, quod in cruce oblatū eſt ſemel, in quo Chriſtus ſacerdos eſt, ipſe et oblatio in ſempiternum potens. Eo enim ꝙ manet in æternū, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad deum, ſemper uiuens ad interpellandū pro nobis, qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed etiā pro totius mundi, perpes utiq; ſacrificū & ſemper permanens holocauſtum. Secundum quā quidem rationem in hoc ſacramento nihil proprium eſt ſacerdotis: ſed totum agit Chriſtus, qui uſq; hodie hoc ueraciſſimum & ſanctiſſimum corpus ſuum creat et ſanctificat & benedicit, & pie ſumentibus diuidit. Et eatenus credere debemus omnes, quēadmodum apud diuum Chryſoſtomum eſt, quod etiam nunc illa cœna celebratur, in qua Chriſtus ipſe recumbebat. Nihil quippe intereſt inter illam & hanc, non enim hæc ab homine, illa ab ipſo conficitur. Proindeque ut ſubdit, quando ſacerdotem

Sacramentū.
Sacrificium.
Aug. de ciuitate dei lib. 10
Hebræ. 7
1. Iohan. 2
Cyp: de cœna domini.
Chry. hom. 51 in Mat cap. 14
Hæc celebratur in cœna, quod Chriſtus geſſit in cœna.

corpus tibi præbere uideris, noli ſacerdotis, ſed Chriſti manum ad te porrigi arbitrari, Nam (ut paulo poſt ait) carnes ſuas nobis tradidit, ſeipſum immolatũ propoſuit. Philip.2 *Immolatio ſeu ipſa oblatio, per quam Chriſtus in mortali corpore, factus obediẽs uſq; ad mortem, in cruce ſeipſum obtulit, Ea inquam oblatio tranſijt non reiterabilis, ſed uictima ipſa immolata, illiusq; uirtus eiuſdẽ ſem-* Cyp. de bapt. Chriſti. *per efficaciæ in perpetuum manet. Neque enim ſacerdotij Chriſti uti ſacerdotij Aaron pœnituit deum, quoniã ſacrificium quod in cruce Chriſtus obtulit, ſic in beneplacito dei conſtat acceptabile, & perpetua uirtute conſiſtit, ut non minus hodie in conſpectu patris oblatio illa ſit efficax, q̃ eo die qua de ſaucio latere ſanguis & aqua exiuit, ſemper enim reſeruatæ in corpore plagæ, ſalutis humanæ exigunt prætium, & obedientiæ donatiuum requirunt. Ex quibus perſpicuum euadit, quemadmodum corpus Chriſti uerum ſit ac dicatur res oblata in miſſa. De corpore Chriſti myſtico poſt dicemus.*

IAm de ipſa oblatione, quæ in miſſa fit, id eſt, de opere ſacrificantium uidendum eſt, ubi iterum ad duo reſpicere oportet, nempe ad cerimoniam exteriorẽ. Et id quod intus agitur per fidem, cerimoniam ſeu actio- In miſſa oblatio duplex. *nem exteriorem, ſacramentalem oblationem uocamus, quam orthodoxi abſq; ſpirituali oblatione id eſt, ſine fide & bono motu cordis, ex ſolo opere operato, nobis proficere aut utilem eſſe negant, tantum abeſt, ut illi tribuant meritum remiſsionis peccatorum pro uiuis & p* Opus operatum quid ue- *mortuis non participantibus Chriſti meritũ per fidem.* tentibus. *Quanquam hic animaduertendum eſt, orthodoxos, quũ*

quid tribuunt operi operato in hoc ſacrificio, non in=
telligere per opus operatum cerimoniam exteriorem ſi=
ne fide, quod faciunt aduerſarij ſed potius ueritatē cor=
poris & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia, quæ non in
merito ſacerdotis, ſed in uerbo conficitur creatoris, In
quam ſententiam Innocentius tertius dixit: Non ſacer= Inno. 3 lib. 3
dotis iniquitas effectum impedit ſacramēti, ſicut nec in= de ſacr. alta
firmitas medici uirtutem medicinæ corrumpit. Quam= ris myſt. c. 5
uis igitur (ut ſubijcit) opus operans aliquādo ſit immun 1. Corint. 11 Tit. 1.
dum, ſemper tamen opus operatum eſt mundum, non
quidem ut pariter dignis & indignis ſed tantum ut di=
gne ſumentibus, ad ſalutem proficiat. Nā ut omnia ſunt
munda mundis, ſic omnia ſunt immunda immūdis. Con=
uenit ergo orthodoxis cum aduerſarijs cultum noui te=
ſtamenti ſpiritualem eſſe, qui non aliter q̄ ſpiritu & ue
ritate hoc eſt, uero cordis affectu perficitur, quemadmo=
dum Chriſtus ait: Veri adoratores adorabūt patrem in
ſpiritu & ueritate. Interim tamen (ut iam diximus) nō Iohan. 4
detrahunt orthodoxi ſacramēto corporis & ſanguinis
dominici ueritatem, & ſi malus ſit ſacerdos conſecrās,
ſi tamen conſecrare intendat & uerbis Chriſti ſacramē
tum conficiat. Aliud eſt enim conficere corpus Chriſti, Aliud eſt con
quod facit ſacerdos Chriſti uice, Chriſti uerba pronun= ficere, aliud
cians, aliud uero offerre deo Chriſti corpus uerum uel ē offerre cor
myſticum, quod nemo utiliter facit, niſi accedat uera fi= pus Chriſti.
des & bonus motus, uel offerentis uel eius pro quo fit
oblatio. Itaq; ſancti patres utranq; oblationē ſacramen=
talem ſcilicet & ſpiritualem iungunt, ac pronunciant
eandem oblationem ſpiritualē cum externo opere con=

Eccleſiæ ſacrificium. iunctam in miſſa, eccleſiæ ſacrificiū eſſe deo placens ſuper omnia ueteris legis ſacrificia. Sed quale nā ſacrificium ea oblatio ſit, explicandum eſt.

RES in hoc ſacramento oblatæ duæ ſunt, ut prædiximus, nempe corpus Chriſti uerū cum ſuis meritis, & corpus Chriſti myſticū cū ſuis donis à deo acceptis. Quatenus ergo eccleſia uerū corpus & uerum ſanguinem Chriſti deo patri offert ſacrificiū mere repreſentatiuum eſt eius qd' in cruce ſemel eſt peractum. Quatenus uero ſeipſam (q̄ eſt corpus Chriſti myſticū) p Chriſtū offert, ſeq; ac ſua oīa p Chriſtū deo dedicat, (Ephe. 5.) uerū, ſed ſpirituale ſacrificiū eſt, hoc eſt ſacrificiū euchariſticū, laudis, gratiarū actionis, et deo propriæ, debitæ obedientiæ, ſed dices? Qui fit, ut uerū corpus Chriſti in altari iterū offeratur, quū Apoſtolus dicat: Quod Chriſtus una oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos? Quis hanc eccleſiæ tribuit poteſtatem? (Hebræ. 10) Reſpondemus: Chriſtus in manifeſtatione ſui corporis, (Au. in lib. de trinit. item in ſen. Prof.) in diſtinctione membrorum ſuorū, ſemetipſum ſemel in mortali carne in mortem obtulit, ut mortē deſtrueret, & uitam nobis reſurgendo repararet. Sed nihilo ſecius eccleſia eum quotidie offert, non in mortem, q; Chriſtus (Roma. 6) ſemel reſurgens ex mortuis, iam non moriatur, ſed in (Sacrificium miſſæ ex inſtitutione Chriſti.) mortis ſuæ recordationem, ut fructu paſſionis ac mortis eius repleatur, idq; ſecundum ipſius Chriſti doctri- (1. Corint. 11) nam & inſtitutionem dicentis: Hæc quotieſcunq; feceritis, in mei memoriā facietis. Nam ut diuus Irenæus, (Irenæ. lib. 4 cap. 32) uetuſtiſſimus ille eccleſiæ doctor, inquit: Chriſtus panē (Math. 26; 1. Corint. 11) accipiens & gratias agens, dixit, Hoc eſt corpus meum,

Et calicem ſimiliter, qui ex eadem creatura eſt quæ ſecundum nos eſt ſuum ſanguinē confeſſus eſt, & noui teſtamenti nouam docuit oblationem, quam eccleſia ab Apoſtolis accipiens, in uniuerſo mundo offert deo, de quo in duodecim prophetis Malachias ſic præſignificauit: Non eſt mihi uoluntas in uobis, dicit dominus omnipotens, & ſacrificium non accipiam de manibus ueſtris: quoniā ab ortu ſolis uſq; ad occaſum nomen meū glorificatur inter gentes, & in omni loco incenſum offertur nomini meo, et ſacrificium purū, quoniam magnū eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotēs. Hæc ille. Dum enim non habemus quod illi dignum offerre ualeamus pro omnibus quæ retribuit nobis, calicē ſalutaris accipimus, id eſt, paßionē eius, repreſentantes deo patri opus noſtræ redēptionis, ut illius ſacrificij ſemel in cruce ꝑ nobis oblati, et noſtra cōmemoratione refricati, ꝑticipes facti, maneamus et uiuamus in ipſo, ꝑ ipſum. Paßio .n. dñi eſt (ut inquit Cyprianus) ſacrificiū quod offerimus, id eſt, qđ offerēdo repreſentamus, memores illius unici & ſummi ſacrificij & ſanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Chriſtus in altari, ſed ſacramētaliter et myſtce, qa in ſacramēto recordatio illius fit, qđ factū ē ſemel. Nō toties (qđ dictu abominabile eſt) occiditur Chriſtus, ſed repreſentatur quod olim factū ē, ne beneficij in nos collati obliuiſcamur, ſed potius hoc ſacramēto ſic excitemur ac moneamur, tanquam uideamus dominū pendentē in cruce. Itaq; immolatio quæ manibus ſacerdotis fit, Chriſti paßio uocatur, non rei ueritate, ſed ſignificandi myſterio, nec

Malach. 1

Pſal. 115

Cypria. ad Cecil.

Chriſtus in altari ſacramētaliter immolatur.

hac immolatione magis quàm eſu corporis dominici occiditur Chriſtus. Non occiditur (inquit Auguſtinus) Chriſtus, ut manducetur, ſed mortuos uiuificat, quãdo manducatur, reficit, non deficit, uiuit manducatus, quia ſurrexit occiſus, per partes manducatur, & manet integer totus, per partes manducatur in ſacramento & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus ſummam ita perſtringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipſum unigenitum deum, uerbum carnem factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam deo in odorẽ ſuauitatis, cui cum patre & ſpiritu ſancto, à patriarchis, prophetis & ſacerdotibus tempore ueteris teſtamenti animalia ſacrificabantur, & cui nunc, id eſt, tempore noui teſtamenti, cum patre & ſpiritu ſancto (cum quibus eſt illi una diuinitas) ſacrificium panis & uini in fide & charitate, ſancta eccleſia catholica per uniuerſum orbem terræ offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Chriſti, quã pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, et ſanguinis quem erat effuſurus in remiſsionem peccatorum noſtrorum. In iſto autem ſacrificio gratiarum actio atque commemoratio eſt carnis Chriſti, quam pro nobis obtulit, & ſanguinis quem pro nobis idem deus fudit. In illis ſacrificijs quid nobis eſſet donandum figurate ſignificatur. In hoc autem ſacrificio quid nobis condonatum ſit, euidenter oſtenditur. In illis ſacrificijs pronunciabatur filius dei pro impijs occidendus. In hoc autem pro impijs annunciatur occiſus. Quæ omnia latius idem ipſe Auguſtinus

ſe Auguſtinus in Pſalm.37. & contra Fauſtum Manichę.lib.19.eleganter admodum proſequitur. Et in pſal. 79. Semel (inquit) Chriſtus pro nobis immolatus eſt, Sed quum meminimus ꝙ ad nos uenerit, & ꝙ nobis donauerit, nempe remiſsionem omnium peccatorum, idq; credimus tum ex ipſa memoria quotidie nobis ſic immolatur, quaſi quotidie nos inouet, qui prima ſua gratia in baptiſmo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occiſum. Atque hanc ſacrificij noſtri rationē, diuus Chryſoſtomus in epiſtolam ad Hebræos pulcherrime deſcripſit: In Chriſto (inquit) ſemel oblata eſt hoſtia ad ſalutem potens. Quid ergo nos? Nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed ad recordationem facientes mortis eius, & una eſt hæc hoſtia, non multæ. Quomodo una eſt & non multæ? Et quia ſemel oblata eſt illa, oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc autem ſacrificium exemplar eſt illius, idipſum ſemper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationem aliquam conciperet, de ueritate corporis domini, in Euchariſtia (quam idem Chryſoſtomus ubique grauiſsime aſſerit) ſtatim ſubiecit. Nec nunc quidem alium agnum, craſtina alium, ſed ſemper idipſum. Proinde unum eſt hoc ſacrificium, alioqui hac ratione, quia in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt? Nequaquam, ſed unus ubique eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unū corpus eſt, & non multa corpora: ita etiam & unum ſacrificium. Pontifex autem noſter ille eſt, qui hoſtiam

Chriſo. homilia.17. ad Hebræ.

mundantem nos obtulit, ipſam offerimus, & nunc quæ tunc oblata quidem conſumi non poteſt, hoc autē quod nos facimus, in cōmemorationem quidem fit eius, quod factum eſt. Hoc enim (inquit) facite in meam commemo-
1.Corin.11 *rationem. Hæc ille.* Quibus uerbis quid aliud inculcat beatus ille pater, q̃ q, in hoc ſacrificio ex parte rei oblatæ ſit uerum corpus Chriſti, quum dicat, unum ubique eſſe Chriſtum, & hic plenum & illic plenum, & utrobiq; unum corpus. Sed quod ad oblationem noſtram attinet, eam eſſe exemplar illius in cruce factæ, hoc eſt ſacrificium repreſentatiuum?

Vnde nobis ptās ſit, unū Chriſti corpus in recordationē offerendi.

NEq; mirabere nos, uerum Chriſti corpus in recordationē deo offerre audere. Nam quū deus Chriſtum nobis donauerit, quēadmodū ſcriptū eſt: Sic deus dilexit mundū, ut filiū ſuū unigenitum daret, utiq; (Iohan.3, Roma.8) propterea nobis donatus eſt, ut hunc iræ dei tanq̃ reconciliatorem noſtrum opponamus, & diffiſi de noſtris uiribus, hanc potentiſſimam uictimam patri repreſentemus. Quum defecerit (inquit Bernardus) uirtus mea, (Ber.in Canti. ſermo.22) non conturbor, non diffido, ſcio quid faciam, Calicem (Pſal.115) ſalutaris accipiam. Et alibi: Totum quod dare poſſum (In ſermo.1.de Epiph.dn̄i.) miſerum corpus iſtud eſt. Id ſi minus eſt, addo & cor- (Eſ.ix.9) pus ipſius, nam illud de meo eſt, & meum eſt. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt mihi, de te domine ſuppleo quod minus habeo in me. O dulciſſima reconciliatio, ò ſatisfactio ſuauiſſima. Hæc ille. Nemo uel primis rudimentis Chriſtianiſmi imbutus ignorat. Nō (1.Iohan.2) eſſe aliam ſatisfactionem pro peccatis, q̃ quæ facta eſt in cruce, candemq; non tantum pro noſtris ſed & to-

Vnica pro peccatis ſatiſfactio.

tius mundi peccatis ſufficientiſsimam eſſe, nullaque ſuppletione egere, neque requiri ullam aliam hoſtiam, aut ullum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iuſti, & reconciliemur deo patri, q. non ſit aliud nomen ſub cœlo in quo oporteat nos ſaluos fieri. Interim tamen omnes ſcire debent, neminem huius hoſtiæ participem fieri, niſi tantum credentem & obtemperantem Euangelio Chriſti, quemadmodum Iohannes ait: Filiũ ſuum unigenitum dedit deus, ut omnes qui credunt in illum, non pereant. Quum ergo in miſſa propemodum totius Euangelij ſumma, fide recenſeatur, uidelicet q. Chriſtus traditus ſit pro nobis in remiſsionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hoſtiam, nempe Chriſtum pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non uidet deum per talem fidem (quæ in huius repreſentatiui ſacrificij celebratione, atque adeo eiuſdem corporis pro nobis paſsi manducatione uel maxime exercetur) beneficium Chriſti dilectiſsimi filij ſui, ſuis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem ſacerdoti, ſed deo tribuimus, non operi noſtro, ſed dei beneficio, quod tamen non aliter q̃ uoluntatis noſtræ aſſenſu per fidem accipimus. Idque etiam ut poſsimus, is uelle & perficere pro ſequenti, is facit, quid dat ſua bona uoluntate.

Iohan.3

Summa euangelij recenſetur in miſſa.

Applicatio beneficij Chriſti.

Philip.2

IAm uide, quanto interuallo hoc ſacroſanctum altaris ſacrificiũ cũ fide couiunctum, cætera ſacrificia noſtra (quæ tãtũ interna ſeu ſpiritualia dicimus, qualia ſunt oĩa opera noſtra bona in fide facta) præcellat, atq; à deo cætera oĩa roboret ac cõfirmet. In huius (inquit

Sacrificiũ altaris cæteris longe p̃ſtat.

Cyp.de cœna domini. *Cyprianus) ueraciſsimi & ſanctiſsimi corporis præſentia, nõ ſuperuacue mendicant lachrymæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocauſtum repulſam. Quoties ergo te in conſpectu domini uideo ſuſpirantem, ſpiritum ſanctum non dubito aſpirãtem, quum intueor flentem, ſentio ignoſcentem.* Et paulo poſt, *Hierarcha pius quem ſpiritus ſanctus compungit, excitat, inhabitat & ſanctificat, eleuatione manuum crucis myſterium repreſentans, confidenter orat pro ſua & populi ignorantia.* Hæc ille.

Eleuatio manuũ in miſſa.

HAbes itaque nunc explicatum ſatis, quo pacto altaris ſacrificiũ ex parte corporis Chriſti ueri in ſacramento oblati, repreſentatiuum ſit, ſupereſt ut exponamus, quatenus miſſa, nõ tantum repreſentatiuũ, ſed præſens etiam ac uerum, ſed ſpirituale ſacrificiũ ſit, cæteris omnibus ſacrificijs ſpiritualibus uniuerſalius & excellentius, Sacerdos qui ſacrificat, nõ ſuam, ſed in primis Chriſti, deinde totius eccleſiæ perſonam gerit, miniſterioq; publico fungitur. Iam quum eccleſia Chriſti ſit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membrã non eũdem actum habent: ita multi unum corpus ſumus ĩ Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra habentes dona ſecundum gratiam quæ data eſt nobis, Idcirco eccleſia per ſacerdotem, uti publicum miniſtrum, Chriſti corpus in miſſa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Chriſti uerum, illiuſq; paſsionem, quæ præterijt, deo repreſentet, ſed & ſeipſam (quæ Chriſti capitis myſticum corpus eſt) per Chriſtum offerat. Hoc (inquit Auguſti-

Cy.ad Cecil

Ephe.5
Roma.12

Aug. de ciui.

nus)ſacrificium Chriſtianorum eſt. Multi unũ corpus ſumus in Chriſto,quod ſacramento altaris fidelibus noto frequentat eccleſia,ubi ei demonſtratur, quod in ea oblatione quam offert,ipſa offeratur. Quemadmodum enim Chriſtus nos omnes in cruce portabat,qui et peccata noſtra portabat,& quemadmodum ille totius eccleſiæ cauſam gerebat, eandem in ſeipſo deo patri offerens ſic eccleſia tantum oblationem, tantumq; beneficium pia deuotione recolens,non ſeſe diuidit.ſed omniũ membrorum ſuorum curam gerens, & pro uiuis & pro mortuis(quos una eademq; fides colligauit)deprecatur,ſeque totam per Chriſtum deo uiuo uicißim dedicat ac conſecrat.

dei.c.20.li.10
Ephe.1.5
Lib.10.c.6
1.Corin.10
Cy.ad Cecil. epi.3.li.2
1.Petr.2
Aug. in pſal. 21.
Oblatio corporis Chriſti myſtici.

A Tque hic uide,q̃ nihil eorum ſpiritualium ſacrificiorum(per quæ fit ut immobiles inhæreamus deo)prætermittat. In miſſa primas partes tenet fides,hoc eſt fiducia remißionis peccatorum per Chriſtũ, quæ utique ſacrificium illud eſt iuſtitiæ,de quo propheta dixit: Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ & ſperate in domino. Deinde cum hac fide neceſſario coniuncta eſt gratiarum actio pro illo ſummo beneficio & nobis & uniuerſæ eccleſiæ collato, propter quam reuerenda & ſalutaria iſta myſteria, Euchariſtia appellantur, ſunt enim beneficiorum recordatio plurimorum,caputq; diuinæ erga nos charitatis oſtendunt,noſque faciunt debitas deo gratias ſemper exoluere.Et qui fieri poteſt, ut non accendamur mira quadam charitate erga deum tantorum beneficiorũ recordatione? Erga proximos quoque,cum quibus intelligimus, unum nos eſſe corpus in

Fides cũ ſpe coniuncta.
Pſal.4
Chryſoſt. in Matth.c.8 homil.16
Charitas.

Chriſto,ut quemadmodum Chriſtus nobis ſe totum donauit, ita nos quoque utilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (ut Apoſtolus ait) unum corpus multi ſumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Myſterium enim pacis & unitatis noſtræ Chriſtus in ſua menſa conſecrauit, adeo ut qui accipit myſterium unitatis & non ſeruat uinculum pacis, non myſterium accipiat pro ſe, ſed teſtimonium cõtra ſe. Rurſus in hoc ſacrificio fideles ſe totos deo conſecrant, animus peccato moritur, cor ſurſum ad deũ erigitur, totumq; ad cogitationem & amorem dei tam beneficentiſsimi conuertitur, atq; adeo anima, propter quã Chriſtus immolatus eſt, reconciliatione per Chriſtum accepta, ac ſanctificata deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus. Corpus denique & quicquid ſumus in hoc ſacrificio, deo conſecratur. Nã qui Chriſti corpus manducat, quid aliud proteſtatur, q̃ ſe in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere? Qui ſanguinem bibit, quid conteſtatur aliud, q̃ ſe libenter etiam ſanguinem ſi res ita poſtulet, fuſurum pro Chriſto, qui non tantum pro eo ſanguinem fundere, ſed & eundem ſanguinem ſuum illi in potum propinare non dubitauit.

1.Corin.10

Aug. in ſer. ad infan. ad alta. de ſacro

Cyp. de cœna domini. Chryſoſto. 1. homi. 51

Aug. in Ioh. c.6. ca.26

Præſtantia huius ſacri

Qvam eximium ergo ſit miſſæ ſacrificium, modo ſecundum Chriſti inſtitutionem & exemplum pie celebretur, quis non uidet? Hic eſt præſens illa uictima, quæ ſemel in cruce oblata, nos reconciliauit deo. Hic eadem illa uictima per manum dei

à reconciliatis accepta, rurſus myſtice in recordationem & gratiarum actionem immolatur ac repreſentatur deo. Hic eccleſia (quæ corpus eſt Criſti myſticum) ſe totam deo conſecrat, adeo ut Cyprianus tale ſacrificium uerum & plenum ſacrificium nõ dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil uel abſurdi uel ſcrupuloſi in toto miſſæ contextu occurret, ſed omnia (præſertim quæ Canon complectitur) pietatis pleniſſima ac plane reuerenda (ut ſunt) uidebuntur. Aut enim eccleſia reſpicit ad corpus & ſanguinem Chriſti, pro ſe in cruce oblata, & ui omnipotẽtis uerbi in altari, præſentia, & non ueretur hæc appellare hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, panem ſanctum uitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ, Aut ad oblationem repeſentatiuam & commemoratiuam paſſionis ſeu corporis Chriſti ueri (quæ fide miſericordiam per Chriſtum apprehẽdente, & redemptionem, quæ eſt in Chriſto deo patri opponente peragitur, & non dubitat hoc ſacrificium laudis offerre pro ſe, ſuiſq; omnibus, pro redemptione animarum ſuarum, pro ſpe ſalutis et incolumitatis ſuæ nimirum ſpem ſalutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum, debita laude & gratiarũ actione deo accepta referens, petitq; ut hãc oblationem ſeruitutis ſuæ deus placatus accipiat, dieſq; noſtros ĩ ſua pace diſponat, atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorũ ſuorum grege iubeat numerari, non quidem ex meritis noſtris, aut ex dignitate noſtræ ſeruitutis, ſed per Chriſtum dñm noſtrũ. Et ne ulla cauillãdi occaſio æmulis reliquatur, Ca

Ephe. 1. 5

Cy. ad Cecili

Pia & germana Canonis expoſitio.

Canon. vindicatur ab aduerſarijs.

non toties ſeipſum declarat, ut plane calumniari & eccleſiam mendacio traducere conuincantur, qui aſſerũt orthodoxos iterum offerre Chriſtum pro peccato, iterumq; crucifigere filium dei, ueluti non ſuffecerit oblatio in cruce ſemel peracta, Non enim eccleſia Chriſtum ad eum modum, quo ſemel in cruce oblatus eſt, offert, nec oblationi ſuæ ſeruitutis, remiſsionem peccatorum aſcribit, nec hanc applicat ut opus meritorium remiſſionis culpæ & pœnæ, ſed aperte, idque non ſemel, pronuntiat, ſe hanc oblationem offerre in memoriam paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde inquit, memores domine nos ſerui tui, ſed & plebs tua ſancta tam beatæ paſsionis, necnon & ab inferis reſurrectionis, ſed & in cœlos glorioſæ aſcenſionis offerimus præclaræ maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram, &c. cui ſane hoſtiæ (non ſuo operi operato, ut uocant) uitæ æternæ & ſalutis perpetuæ efficaciam tribuit. Ergo non *ſuam oblationem applicat, ſed fructum oblationis Chriſti, quam recolendo rememorat, per fidem ſibi applicari petit.* De*nique quatenus eccleſia ſeipſam deo conſecrat & per Chriſtum hoſtiam laudis & gratiarum actionis breuiter fidei, ſpei & charitatis offert, reddit uota ſua æterno deo uiuo & uero.*

Eccleſia non rurſus crucifigit filium dei.

Oblatio commemoratiua. Canon.

NE uero cum aduerſarijs dicas, ſacerdotem, eccleſiæ perſonam gerentẽ, non poſſe hoc ſacrificiũ laudis pro alijs offerre, ſeu pro alijs gratias agere. Audi *quod ſupra relatum Paulus ad Timoth. habet: Obſecro (inquit) primũ omniũ fieri obſecratiões, orationes, po-*

Sacrificium laudis ꝓ alijs offerri põt.

ſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus homini-bus, &c. Quem locum beatus Auguſtinus ad Paulinũ explicãs: In his (inquit) uerbis, eligo hoc eligere, quod omnis, uel pene omnis frequentat eccleſia, ut obſecratio nes ſeu precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione ſacramentorũ, antequam illud quod eſt in domini menſa, incipiat benedici, Orationes, quũ benedi-citur & ſanctificatur, & ad diſtribuendũ cõminuitur. Græcus enim texus habet, προσευχάς, id eſt orationes, quas facimus ad uotum. Voaentur autem omnia quæ-cunq; offeruntur deo, maxime ſancti altaris oblatio, quo ſacramento prædicatur noſtrum aliud uotũ maximum, quo nos uouimus in Chriſto eſſe mãſuros utiq; in com-page corporis Chriſti. Ideo (inquit Auguſtinus) in hu-ius ſanctificationis & diſtributionis præparatiõe exiſti mo Apoſtolũ iuſsiſſe proprie fieri προσευχάς, id eſt, ora-tiones. Poſtulationes uero ſiue interpellatiões (ut ſubij-cit) fiunt, quum populus benedicitur, Tunc enim antiſti tes uelut aduocati, ſuſceptos ſuos per manus impoſitio-nem miſericordiſsime offerunt poteſtati, Quibus pera-ctis, & participato tanto ſacramẽto, gratiarũ actio cun cta cõcludit, quæ ob eam cauſam ſe dixiſſe Auguſtinus affirmat, ne putaretur negligendũ eſſe quod ſequitur in Apoſtoli uerbis, nẽpe pro oĩbus hominibus, pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt, ut tranquillã & quietam uitam agamus in omni pietate & caſtitate, ne quiſquam (ſicut ſe habet humanæ cogitatiõis infirmitas) exiſtima ret, non iſta facienda pro his, à quibus perſequutionem patiebatur eccleſia, quum membra Chriſti ex omni eſ-

1. Timo. 2
Aug. ad Paulinum.

Poſtulationes

Gratiarum actiones.

ſent hominũ genere colligenda. Ideo enim adiungit Apoſtolus: Hoc (inquit) bonum & acceptum eſt coram ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines uult ſaluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Et ne quiſquã diceret, poſſe eſſe ſalutis uiam in bona conuerſatione & unius dei omnipotentis cultu ſine participatione corporis & ſanguinis Chriſti idcirco (eodem Auguſtino teſte) Apoſtolus ſubiecit: Vnus. n. deus & unus mediator dei & hominũ, homo Chriſtus Ieſus, ut illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præſtari, niſi per mediatorem hominem Chriſtum Ieſum, quum uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Non relinquitur uia ſalutis, niſi in cõmunione eccleſiæ.

Iohan. 1

QVid potuit uir ille ſanctus fortius pro miſſa atq; adeo ipſo Canone dicere? qui ex Apoſtolo Paulo, & celebratiõis et deprecationis, quæ in miſſa fit, ordinem oſtendit, ac palam diffinit hoc ſacrificium quod in miſſa per obſecrationes, orationes, poſtulationes & gratiarũ actiones fit, pro tota eccleſia offerri oportere. atq; adeo etiã pro his, à quibus eccleſia perſequutionẽ patitur. In quã ſententiã Tertullianus (q ſub impio Imperatore uiuebat) dixit: Sacrificamus p ſalute Imperatoris. ſed deo noſtro & ipſius, & id quidẽ pura prece. Nec hic aliqd duri aut ſcrupuloſi occurrit, ſi oblationũ ſpecies teneamus, & ſingula ſingulis referamus. Hoc. n. (ut idẽ toties repetamus) omnis plane fatetur eccleſia, q remiſſio peccatorũ ſeu iuſtificatio ſoli oblationi, q̃ in cruce facta eſt, tribuatur, Hæc. n. ſola eſt pretiũ p peccatis noſtris, imo totius mũdi, q̃ in adultis tantũ his applicatur, qui eandẽ ppria fide percipiunt. Abſit enim,

Tertullianus.

Peccatorũ remiſſio ſoli oblationi in cruce factæ debetur.

ut opi noſtro hoc tribuamus, ut ex dignitate ſua,ſeu ex opere operato,alijs,etiam iniuſtis impœnitentibus et nõ reſipiſcentibus, remiſsionẽ peccatorum (theſaurum illũ plane diuinum)mereatur. Nam quantum ad iuſtifica- tionem attinet,omnino uerum eſt,ꝙ iuſtus ex fide ſua ui uet,nihilo ſecius tamen,quia ſumus eiuſdẽ corporis mem bra,uerißimum eſt,ꝙ omnia opera noſtra bona,quæ per fidem fiunt,impetrent multa cõmunia bona,atq; adeo in hoc fidelium cœtu omnia eſſe cõmunia , neq; quicquam proprium quenquam habere,ſed omnia pia opera , non tantum facienti,ſed & alijs credentibus prodeſſe , eoſ- demq; defendere ac confirmare,quemadmodum in expo- ſitione ſymboli in articulũ de cõmunione ſanctorum di- ximus. Quãquam oratio(quam ſcriptura etiam inter ſa crificia ſpiritualia recenſet , Pſalm.140 Apocalyp.8.) hoc peculiare habet,ꝙ non tantũ pro nobis,nec pro cre- dentibus tantum,ſed & pro iniuſtis fiat,non ſuæ digni- tati,ſed dei mandato promißioni ac miſericordiæ tota innitens. Vide uero ꝗ diligenter in miſſa proprietas iſta ſeruetur. In miſſa eſt ſacrificiũ cõmemoratiuũ paßionis, gratiarum actionis,piorum uotorum ac precum. Pro to- ta enim eccleſia ſecundum Chriſti inſtitutum precatur ſacerdos,ut eam deus pacificet,cuſtodiat,adiuuet ac re- gat. Pro poteſtatibus quoq; qui in ſublimitate conſtitu- ti ſunt,ſecundum Apoſtoli præceptum,orat. Inſuper pro quibuſdam ſpeciatim,& ſubinde pro omnibus circun- ſtantibus hoc ſacrificium laudis offert,ſed pro his tantũ, quorũ deo fides cognita eſt & nota deuotio,qui & ipſi offerunt hoc ſacrificium laudis pro redemptione ani-

Abacuc.2
Roma.1
Roma.12

Communio ſanctorum.

Pſal.140
Apoca.8
Num.21.26
Matth.6
Luc.6.23
Act.7.12.27

Offerre pro redemptione animarum quid.

marum ſuarũ, hoc eſt, qui per fidem recolunt ſe p Chriſti paßionem, quæ hic repreſentatur, redemptos eſſe, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim eſt aliud offerre ſacrificium laudis, q̃ laudem dicere & gratias agere?

De ſanctorũ cõmemoratione in miſſa quã miſſæ ratio requirit.

SEd adhuc male habet aduerſarios, q in miſſa ſanctos (ut dicunt) inuocemus. Quanquam ſi totum miſſæ, & in primis Canonis contextum intueamur, inueniemus in miſſa, omnes, ſeu pene omnes orationes ac præces ad ſolũ deũ patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantũ ad filium, nullas ad ſanctorũ aliquẽ, ut uel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendũ Canonem accedant, ſed de inuocatione ſanctorũ ſuo loco dicemus.

1 *In præſentia oſtendere ſuffecerit, nos id facere in miſſa, quod miſſæ ratio requirit. Miſſa nõ ſingulare, ſed totius eccleſiæ ſacrificium eſt, in cuius oblatione, eccleſia Chriſti oblationem repreſentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At ſancti, nobilißima eccleſiæ membra ſunt, quos pater cœleſtis filios agnoſcit ac honorat, filius fratres & cohæredes, ſpiritus ſanctus tẽpla ſua uocat.*

Iohan.1.
Iohan.12
Matth.28
Roma.8
2.Cor.6
1.Cor.1

2 *Deinde, licet ſolus Chriſtus factus ſit nobis à deo ſapientia, iuſtificatio, ſanctificatio, & redemptio, atq; ſolus, qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli poteſtate, recõciliare nos deo, & dare nobis uitam æternam, tamen præter hæc gratuita ſaluatoris beneficia & diuina opera, quæ ſoli Chriſto tribuuntur, nemo ignorat (quod nec aduerſarij negare poſſunt) ſanctis ſua eſſe merita, quæ tamẽ etiam dei ſunt dona, Hæc non dubium eſt, uiuis eccleſiæ membris com-*

Cyp.ſerm.5 de lapſis.
Eccle.16

municari, alioqui quid eſt quod profitemur in ſymbolo, nos credere ſanctorum communionem. Deniq; quis dubitat, ſanctos miro deſiderio deſiderare accelerationem pœnitentiæ & ſalutis noſtræ, eoſdemq; ſedulo pro nobis orare. Nam ſi angeli, qui non communicauerūt carni & ſanguini, de ſalute noſtra q̃ maxime ſunt ſoliciti, Lucæ. 15. Sancti pro nobis orare nō ceſſant, Zachariæ. 1. quāto magis ſancti pro nobis ſoliciti ſunt eiuſdē corporis membra. Si glorificatur (inquit Apoſtolus) unum membrum, congaudent, & ſi patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum noſtrum figmentum noſtrum, ignorantiam noſtram, fragilitatem noſtram, nouerunt aduerſariorum dolos, impetus & inſultus, In eadem tentatione fuerunt, eoſdem ſuperarunt conflictus, eoſdem laqueos euaſerunt, & didicerunt ex his, quæ paßi ſunt, cōpaßionē. Nec eſt quod de eorum pia erga nos ſolicitudine dubitemus, quandoquidem non ſunt conſummandi ſine nobis, ſed expectant nos, donec in nouißimo die omnia ſimul, in uirum perfectum, cum ſuo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate ſua Chriſtus Ieſus in ſecula benedictus. Lucæ. 15 Zacha. 1. 1. Corin. 12. Bern. in ſer. ulti. in feſto omniū ſanct. Hebræ. 11

Merito ergo eccleſia in eo uotiuo ſacrificio, quo uouet ſe in Chriſto manſuram (utique in compage corporis Chriſti) pijs uotis ſanctis communicat, merito memoriam eorum (quos honorat deus) ueneratur, uel ob id, ut per eorum memoriam fidem in Chriſtum confirmet, ſpem æternæ ſalutis roboret, & charitatem accendat, nimirum quum recogitat illos olim homines ſimiles nobis nō eſſe amiſſos, ſed præmiſſos ad ui- Aug. ad paulinum. Iohan. 12 Iacobi. 5 Iohan. 6 Cyp. ſerm. de mortal.

Ephe.2 tam uenturi ſeculi, ac aliquando fore, ut & nos, qui fratres & conciues ſanctorum & domeſtici dei ſumus, ſuperſtructi ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum ſummo angulari lapide, ipſo Ieſu Chriſto, eos ſequamur, & erepti ex hoc ſeculo nequam, cum ipſis in tuto collocemur. Merito deniq; eccleſia in celebratiōe tanti ſacramenti precatur, ut deus meritis precibuſq; ſanctorum ſuorum concedat, ut in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Chriſtum dominum noſtrum. Quid enim euidentius huius diuiniſsimi ſacramenti participatione ſignificatur ac promittitur, q̃ nos in Chriſti & omniū ſanctorum ſuorum conſortium recipi, ut non temere patres hoc ſacramentū Communionē uocauerint, ꝗ qui hoc ſacramento digne cōmunicat, certus ſit ſe in Chrſti corpore eſſe, & ſanctorū omniū (qui eiuſdē corporis mēbra ſunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac confirmari. Ergo ſynaxeos ratio omnino requirit, ut eccleſia militans huius ſanctæ communionis (quæ pijs hominibus inæſtimabilis theſaurus eſt) ad altare domini recordetur, pioq; deſiderio magis fidem ſuam (quæ de hac communione eſt) exerceat, q̃ ſanctos, alioqui ſemper pro nobis apud deum ſolicitos excitet. Nec poteſt uideri recens, quod & eccleſia ueteris legis obſeruaſſe legitur. Sic Moyſes pro populo qui uitulū conflatilem adorauerat, intercedens, inter orandum, patrū memoriam recolit: Recordare (inquit) Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruorum tuorum. Tres item pueri Hebræi in fornace ſuccenſa ſic oraſſe leguntur: Ne auferas à nobis miſericordiam tuam domine deus noſter, propter

Canon.

Cur communio dicatur.

Ephe.2

Exodi.32
Danie.3
Cyp. lib. epiſto, 2, epiſt, 6

Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iacob ſanctum tuum. Certe Cyprianus uetus ille ac uere pius eccleſiæ doctor teſtatur, in eccleſia ſolitas celebrari oblationes & ſacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatē glorioſæ mortis exitu tranſierunt. Et Auguſtinus contra Fauſtum Manich. lib. 20. cap. 21. Populus (inquit) Chriſtianus memorias martyrum religioſa ſolennitate concelebrat, & ad excitandā imitationem & ut meritis eorum conſotietur ita tamen ut nulli martyrum, quamuis in memorias martyrū conſtruamus altaria. Et ut alibi ait: Non cōſtituimus eiſdem martyribus templa, ſacerdotia, ſacra, & ſacrificia, quoniam non ipſi, ſed deus eorum, nobis eſt deus, Honoramus ſane memorias eorum, tanquam ſanctorum hominum dei, qui uſq; ad mortem ſuorum corporum pro ueritate certarunt, ut innoteſceret uera religio falſis religionibus uictis atque conuictis. Quis autem audiuit aliquando fidelium, ſtantem ſacerdotem ad altare, etiam ſuper ſanctum corpus martyris, ad dei honorem cultumque conſtructum, dicere in precibus, Offero tibi ſacrificium Petre uel Paule uel Cypriane, quū apud eorū memorias offeratur deo, qui eos & homines & martyres fecit & ſanctis ſuis angelis cœleſti honore ſociauit, ut ea celebritate, & deo uero de illorum uictorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum, eodē inuocato in auxiliū, ex eorū memoriæ recordatiōe adhortemur. Quæcūq; igitur adhibētur religioſorū obſequia in martyrū locis, ad ornamenta ſunt memoriarū, nō ſacra ſunt uel ſacrificia mortuorū tanq̄

Augu. contra Fau. Mani. lib. 20. c. 21

Aug. li. 3. contra epiſt. Pelag. ad Bonifa. ca. 8

Latria ſoli deo debetur. deorum. Hæc ille. Ergo non adoramus ſanctos, non facimus eos mediatores, non ſeruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc ſoli deo ac Chriſto debeatur, ſed ad altare Chriſti (cuius ipſi ſancti membra ſunt) eos ut domeſticos dei amicos, ac pios & ſedulos apud deum pro nobis interpellatores agnoſcimus, ipſorumq; meritis (quæ & dei dona ſunt) per fidem participes fieri petimus. Nec hoc ſentimus, ſanctorũ preces (quibus adiuuari petimus) ipſorũ meritis inniti, ſed potius Chriſti, cui iam ueluti incorporati exiſtunt. Neq; ignoramus, ſanctos omnes, ſiue ab illo antiquo Abel uſq; ad Iohannem Baptiſtam, ſiue ab ipſis apoſtolis uſque ad hoc tempus, & deinceps uſq; ad terminum ſeculi, in domino tantum eſſe laudandos, non in ſeipſis: quia illorum uox eſt gratia dei, ſum id quod ſum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur, in domino glorietur.

Ephe. 2 — 1. Corint. 4 — Ephe. 2 — Corint. 4 — Ephe. 2 — Ephe. 4 — 1. Corint. 15 — 2. Corint. 10

Ratio miſſæ requirit commemorationem defunctorum in Chriſto. Porro quum ſynaxeos ratio requirat, ſanctorum commemorationem in miſſa fieri quanto magis par eſt, ut & defunctorum in Chriſto ad tanti ſacrificij oblationem memores ſimus. Opponimus autem his qui hanc inſtitutionem ueluti ignotam ueteri eccleſiæ calumniãtur uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omniũ temporum, quæ euidens plane teſtimonium eſt, q̃ hæc ordinatio ſit apoſtolica. Beatus Auguſtinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perſcripſit: Vacare (inquit) non poteſt quod uniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare cõſueuit, & ex Machabæis locum citat quo oſtẽditur oblatum pro mortuis ſacrificiũ. Nec hoc contentus Auguſtinus, adiecit: Sed etſi nuſquam (inquit)

Aug. de cura pro mortuis gerend. — 2. Macha. 12

(inquit) in ſcripturis ueteribus omnino legeretur, non parua hac conſuetudine claret authoritas, ubi in præcibus ſacerdotis (quæ domino deo ad eius altare funduntur) locum ſuum habet etiam commemoratio animarũ, & non multo poſt cap. 4. Non ſunt (inquit) prætermittẽdæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque, ſub generali commemoratione ſuſcepit eccleſia, ut quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, quicunque cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite ultimo, ſatis indicat quemq; diligentius hæc facere pro neceſſarijs ſuis, deinde generatim pro omnibus. Itidem Chryſoſtomus hunc ritum orandi quotidie in ſacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in eccleſia græca ſemper fuiſſe, eundemq; apoſtolicæ traditionis eſſe, aſſerere non dubitauit, Quibus Iohannes Damaſcenus in ſermone de his qui in fide hinc migrarunt, ſubſcribẽs ait: Apoſtoli diſcipuli ſaluatoris in tremendis uitalibuſque ſacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam eſſe dixerunt: Et hanc receptam & generalem catholicæ eccleſiæ obſeruationem fuiſſe toto ſermone confirmat. Si quis ex uetuſtioribus plures deſideret, poſt Dionyſium teſtis eſt Tertul. oblationes pro defunctis eccleſiam annua die facere. Teſtis Cyprianus libro. 1. epiſto. 9. Teſtis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæſareum fratrem de matre ſua, Gregorius item Nyſſænus, Baſilius lib. quæſt. ad Antiochum principem, quæſt. 34. docet, ſanctorum animas ſentire

Ibidem. c. 4

Ibidem. c. vl.

Chry. to. 4 homi. 69

Io. Damaſc. in ſermo.

Diony. c. 7 cæl. hieran.

Ter. ad uxo.

Cyp. lib. 1. epiſt. 9

Gre. Nyſſæ; Baſil. li. qſt. ad Antioch.

beneficia, quum ſuper illis fiunt conuentus & peractiones bonorum: Nam ſi non aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura & exeqijs commemoratio Ambroſius in epiſtola ad Fauſtinum, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eam (inquit) non tam deplorandam, q̃ orationibus proſequendam reor, non mœſtificandam lachrymis tuis, ſed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rurſus de obitu Theodoſij Imperatoris: Dilexi (inquit) uirum, & præſumo de domino ꝙ ſuſcipiat uocem orationis meæ, qua proſequor animam piam, da requiem ſeruo tuo Theodoſio, illo conuertatur anima eius unde deſcendit, ubi mortis aculeum ſentire non poßit, ubi cognoſcat mortem hanc non hominis finem eſſe, ſed culpæ.

Ambro. ad Fauſtinum.

Id᷑ de obitu Theodo.

Au. in enchi. Libr. retract. 2. ca. 63. Ad Dulcitiū Lib. de cura pro mor. ge.

SEd ut ad Auguſtinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opuſculo beatus ille pater exiſtimat ſe diligenter eſſe complexum, quomodo ſit colendus deus) præterea Dulcitij quæſtionibus reſpondens, denique in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, ſed ex profeſſo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem eſſe dum in hoc corpore uiuitur, uiuendi modum. Vnum tam bonum, ut hæc poſt mortem non requirat, in quo Apoſtoli & ſancti dei martyres, quum hinc decederent, inuenti ſunt. Alterum tam malum, ut ei non proſint in iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui etſi Chriſti lauacro in eccleſia baptizati, nec ab ea ullo ſchiſmate uel hæreſi præciſi ſint, in lethali-

In ench. c. 17

bus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) uſq; ad ultimum huius uitæ diem pertinaciſſime perſeuerant, de quibus Apoſtolus dixit: Quoniam regnum dei non poſſidebūt. Tertium uero, ueluti medium quēdam uidendi modum, nec tam bonum, ut non requirat iſta poſt mortem, nec tam malum, ut ei non proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui pœnitentes in fide et confeßione Chriſti obdormiunt, necdum tamen peccati reliquijs penitus expurgatis, quos non incredibile eſt ꝑ ignem quendam purgatorium expiari, certe cōſtat eos, quanto magis minuſue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue ſaluari, qui ſane tales ſunt, ut meritum ſibi in hac uita compararint, ut eis hæc poſt mortem prodeſſe poßint, nimirum meritum fidei, quod promißionem habet communionis ſanctorum, quemadmodū ſuperius abunde declaratum eſt.

Ephe. 5
Aſſertio Auguſti. de ſtatu animarū poſt mortem.

QVum igitur aduerſarij nobis obijciunt, nos noſtris tantum aut ſubleuari actibus aut grauari, Pauli Apoſtoli ſententiam citantes, quum inquit: Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſq; ſecundū ea, quæ per corpus geßit, ſiue bonū ſiue malum. Reſpondet Auguſtinus: Ea q̄ pro defunctis cōmendandis frequentat eccleſia, huic apoſtolicæ ſentētiæ nequaquam eſſe aduerſa. Fatemur enim plane, hic omne meritū cōparari, quo poſt hanc uitā poßit releuari quiſquā uel grauari, quod nemo recte ſperet, ſi id quod hic neglexit, quum obierit, apud deum promeriturum, Ergo ſi meritum, per quod iſta proſunt, nullū comparatum eſt in hac uita, fruſtra quæritur poſt hanc

Reſpondet aduerſarius.
2. Corin. 5
Aug.
Quibus defunctis, uiuentium pietas proſit.

uitam, Sin comparatum eſt, fit ut aliquid adiuuent iſta defunctos, quæ poſt obdormitionem pro eis religioſe facta fuerint, ita ut neque inaniter eccleſia, uel ſuorum cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat unuſquiſque ſecundum ea quæ geßit per corpus, ſiue bonum ſiue malũ, reddẽte domino unicuiq; ſecundum opera eius, ut enim hoc quod impẽditur, poſſit eis prodeſſe poſt corpus, in ea uita eſt acquiſitum, quam geſſerunt in corpore. Breuiter, genere uitæ quod geßit quiſq; per corpus efficitur, ut proſint uel nõ proſint, quæcũq; pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.

Matth. 16
Roma. 2

Oramus pro omnibus qui in ſigno fidei deceſſerunt.
Aug. ibidem.

NEc tamen ideo, quia non omnibus proſunt hæc pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in ſigno fidei deceſſerunt, orare. Nam (ut idem beatus pater ait) quum ſacrificia, ſiue altaris ſiue quarumcunque eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones ſunt, pro non ualde malis propitiationes ſunt, pro ualde malis, etiamſi nulla ſunt adiumenta mortuorũ, qualeſcunque tamen uiuorum conſolationes ſunt. Certe charitas Chriſtiana, uirtus eſt mire efficax & ampla, quæ ſe non continet quin & pro uiuis & defunctis ſit ſolicita, ita ut commembra noſtra ex hoc ſeculo emigrantia, pia prece domino commendet, quam noſtram pietatem charitatis fructum apud deum inanem eſſe quis dicere auſit.

1. Corin. 10

QVod uero ſynaxeos ratio poſtulet, in miſſa potißimum, animarum commemorationẽ fieri, Auguſtinus alibi declarat: Piorum (in-

Aug. de aia

quit) animæ mortuorum non ſeparantur ab eccleſia, & eius origi
quæ etiam nunc eſt regnum Chriſti, alioqui nec ad alta lib.1.c.9.&
re dei fieret eorum memoria in communicatione corpo ſeq.
ris Chriſti,qd' tamen pie fieri,quis dubitet? Recte enim Idē ad Boni
pro eis offertur corpus Chrſti,qui membra ſunt Chri- fa.epiſt.5 Ephe.4.5
ſti.Et quum conuiuiū domini unitas ſit corporis Chri-
ſti,quis ab illius participatione animas piorum exclu-
dat,qui membra ſunt corporis eius? Vide uero q̄ di-
ligenter pietatem *iſtam idem Auguſtinus libro.9.con-* Idem lib.9
feſſionum commendet,ubi reperies quemadmodum pro confeſſ.
Monica matre ſacrificium prætij noſtri obtulerit,quas
preces fuderit, quantis præconijs pia Monicæ deſide-
ria proſequatur.Illa(inquit) imminente die reſolutio-
nis ſuæ, tantummodo memoriam ſui, ad altare tuum
(ò Chriſte) fieri deſiderauit, cui nullius diei præter-
miſſione ſeruierat unde ſciret diſpenſari uictimam ſan- Coloſſ.2
ctam, qua deletum eſt chirographum quod erat contra
rium nobis, qua triumphatus eſt hoſtis, computans de-
licta noſtra, & quærens quod obijciat, & nihil inue-
nies in illo in quo uincimus.Ad cuius prætij noſtri ſa- Vincimus in
cramentum ligauit ancilla tua animam ſuam uinculo Chriſto diabolum.
fidei,nemo à protectione tua dirumpat eam.Hæc ille.
Nec contentus, quod ipſe parentes pijs precibus domi-
no commendaſſet, orat ut idem perpetuo faciant, qui Ibidem
ſua legerint.Inſpira(inquit)domine deus meus, inſpi-
ra ſeruis tuis,fratribus meis, filijs tuis, dominis meis,
quibus & uoce & corde & literis ſeruio, ut quot-
quot hæc legerint, meminerint, ad altare tuum Mo-
nicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius con-

iuge, per quorum carnem introduxiſti me in hanc uitā. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoria, & patrum meorum, ſub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu uſque ad reditum, ut quod illa à me propoſcit extremum, uberius illi præſtetur in multorum orationibus, tam per confeßiones quàm per orationes meas. Hactenus Auguſtinus.

Extrema poſtulatio Monicæ.

Aug. de cura pro mort. ca. 4. & ſeq. Itē de aia & eius orig. li. 1 c. 9. & ſeq. & ad Vicen. Vict. li. 3. c. 11 In enchirid. c. 109

PORro duo ſunt, quæ hic beatus pater requirit, ut ſupplicationes iſtæ ſpiritibus mortuorū proſint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut ſcilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat, ſine quo nec externa ſupplicatio, nec exanimorū corporum in quālibet ſanctis locis depoſitio, ullas ſuppetias animabus ferunt. Secundo, ut tales fuerint defuncti, qui quum uiuerēt, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerūt, Quorum (inquit) animas pietate ſuorum uiuentium releuari, quum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiunt, omnino negandum nō eſt, Quo fit ut in Canone non pro quibuslibet, ſed tantum pro his, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis, ſacerdos oret, Nam (ut Auguſtinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum eſt ſacrificium Chriſtianorum pro his qui non baptizati de corpore exierūt offerendum, ſed tantum pro eis qui membra ſunt Chriſti.

Canon.

ADuerſarij itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere ſe, hoc ſacrificium et

mortuis applicare, ſeq; illis remiſsionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato mereri, ſeque mortuis liberationem à pœnis purgatorij ſuis meritis ac uirtute polliceri. Nam in Canone nulla eiuſcemodi applicationis (maxime quæ ſine fide fiat) nulla meriti ſacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mẽtio fit, ſed tota actio & oratio, ex fide & charitate proficiſcens, ſoli indulgentiæ dei innititur, & per Chriſtum dominum omnia quæ petuntur, concedi deprecatur, Quin ut Canon omnem meriti humani præſumptionẽ excluderet, oratione ſtatim ſubſequente (in qua iterum pia ac religioſa ſanctorum cõmemoratio fit) ſic habet, Intra quorũ nos conſortium non æſtimator meriti, ſed ueniæ quæſumus largitor admitte, per Chriſtum dominum noſtrum. Eccleſia ergo quemadmodum pro uiuis, ita et pro ſpiritibus defunctorum ſacrificium mediatoris offert (id eſt, paſſionem domini deo repreſentat, illoſq; pia oratione propitiationi tanti ſacrificij ſemel oblati commendat, firmiſsime credens, q̃ hoc ſacrificium in cruce oblatũ, tum uiuis, tum fide defunctis ad relaxationem proſit. Quod Innocentius tertius recte ac grauiter ſic explicauit: Orat (inquit) pia mater eccleſia, non ſolum pro uiuis, ſed etiam pro defunctis, et eos ſacræ oblationis) nimirũ in cruce factæ) interceſsioni commendat, certiſsime credens: q̃ ſanguis ille pretioſus, qui pro multis effuſus eſt in remiſsionem peccatorum, non ſolum ad ſalutem uiuẽtium, uerumetiam ad abſolutionem ualeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabiloneñ. dubio procul, diligentiſsime expenſa ſunt, in quo inter alia ſic ſtatutum

Aduerſariorũ calumnia detegitur.

Canon explicatur.

Canon oẽm meriti humani p̃ſumptiõnẽ excludit.

Inno. 3. de ſacro. alt. myſte. li. 4. c. 5

Concil. Cabilonen. c. uiſum, de conſe. diſt. 1

legimus: Viſum præterea nobis eſt, ut ĩ omnibus miſſarum ſolennibus pro ſpiritibus defunctorum, loco competenti, in eccleſia ad dominũ deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro uiuentibus & pro quibuslibet neceſſitatibus dominum deprecetur, ita nimirũ nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in miſſarum ſolennibus fundantur.

Vides quantis teſtimonijs, eccleſiæ uetuſtiſſimus perinde ac pientiſſimus ritus aſtruatur, quẽ ob ſolos abuſus malorum ſacerdotum hoc diuiniſſimum ſacramentum & miſſæ myſterium prophanantium ſugillari non oportuit, multo minus tolli. Fuerũt & diui Auguſtini, imo ſanctorum Apoſtolorum tempore, qui hoc ſacramẽto ac ſacrificio abuterentur, Propterea iñ neq; ſacramento neque ſacrificio quid detractum eſt, ſed abuſus tantum damnatus eſt. Abuſum Corinthiorum damnat Apoſtolus. 1. Corinthio. 11. Abuſum ſimilem damnat Auguſtinus ad Aurelium de coercenda temulentia & contentione, ſcribens, ubi ebrietates & luxurioſa conuiuia in templis & cœmiterijs, tanquam maximam fœditatem ac turpitudinem inſectatur, iubetq; ut oblationes pro ſpiritibus dormientium (quas uere aliquid adiuuare credendum eſt) ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ, ſed omnibus petentibus ſine typo et cum alacritate præbeantur, neque uendantur, Sed ſi quis aliquid pecuniæ offerre uoluerit, id ut in præſenti pauperibus erogetur. Quod ſi fiat, nec ſuperſtites deſerere uidebuntur memorias ſuorum, & id celebrabitur in eccleſia, quod pie & honeſte celebratur, Interim tamen

Abuſus corrigendus, non res pia mutãda.

1. Corin. 11.

Aug. ad Aurel. de coercẽda temulẽtia.

Sacrificia pro mortuis qũo offerenda.

eccleſiæ miniſtro ſuo officio recte ac pie fungenti quod ſuum eſt non adimimus, Atq; hic erat tenenda eiuſdem beati patris doctrina, qui in eadem epiſtola ſanctiſsime conſuluit eiuſcemodi malum auferendũ non aſpere, ſed (ſicut ſcriptum eſt) in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis, non duriter, non imperioſo modo, ſed magis docendo q̃ iubendo, magis monendo q̃ minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercẽda eſt in peccato paucorum. Et ſi quid minamur, id ut cum dolore fiat, de ſcripturis comminando uindictam futuram, ne noſipſi in noſtra poteſtate, ſed deus in noſtro ſermone timeatur. Itaq; (eodem Auguſtino authore) prius erant monendi ſpiritales uel ſpiritualibus proximi, quorum authoritate & leuiſsimis quidem, ſed inſtantiſsimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos ſequuti in canonibus concilij noſtri prouincialis ſub titulo de Euchariſtia hoſce abuſus paulo latius indicamus, & quod in nobis eſt correximus. Ibidem Galat. 6 Ibidem

EX his omnibus pius lector facile deprehendet ſacrificij iugis rationem, quod eccleſia ab apoſtolis acceptum, toto terrarum orbe religioſe celebrat, nõ deſitura celebrare donec Chriſtus redierit iudicare uiuos & mortuos, facile quoq; iudicabit, num aduerſarij recte faciant qui hoc ſacrificium ab eccleſia auferre & ſacerrimum illum canonem diuini plenũ myſterij Theonino dente lacerare, atq; e medio tollere nitantur. Præterea num Chriſtiana erga orthodoxos charitate utantur, qui ipſos nihil tale cogitantes grauiſsimo crimine Epilogus

ſi ſolo tactu ſuo corrupta redintegrantur, quomodo nō uiuemus qui carnem illam et guſtamus et manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem ſuā participes ſui. Porro, oportuit ut non ſolum anima per ſpiritum ſanctum in beatam uitam aſcenderet, uerumetiam ut rude atq; terreſtre hoc corpus cognato ſibi guſtu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur, Non quidem ut qui corpus Chriſti ſumerent, iam ſtatim ne temporali quidem morte morerentur, ſed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixiſſet Chriſtus; Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam, continuo ſubiecit, Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, ut habeat interim ſecundum ſpiritum uitam æternam in pace & requie conſcientiæ, ac tandē caro etiam eius uita æterna non fraudetur, nimirum reſuſcitanda in nouiſſimo die.

Aug. in Iohā. tract. 26

Iohan. 6

Caput Io. 6

VT autem quis contendat caput Iohannis ſextū de ſpirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamen ſanctiſſimi patres etiam ad ſacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, ſaltem is uerba Chriſti, quibus hoc ſacramentum inſtituit ac porrigit, intueatur, quæ luce clarius oſtendunt quid nobis in hoc ſacramento Chriſtus exhibeat: Hoc (inquit) eſt corpus meū quod pro uobis tradetur, Hic eſt ſanguis noui teſtamēti qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Quibus uerbis quid aliud Chriſtus teſtatur q̄ ſe porrigere corpus ſuum pro nobis in ara crucis immolatum, & ſanguinem in remiſſionem & abſolutionem peccatorū noſtrorum

Matth. 26
1. Corint. 11

effuſum? Is ergo quem peccatorum ſuorũ ex animo pœnitet ſubindeq; contrito & humiliato ſpiritu accedit, ſuauiterq; recolit ac memoria recondit, qd' pro ſe Chriſtus corpus ſuum tradiderit, & ſanguinem in remiſſionem peccatorum fuderit, atq; ita deum plena cõcepta fiducia hoc ſacramentum percipit, is inquam certum pignus remiſſionis peccatorum, immortalitatis, & uitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Chriſtus de tantis donis nos certiores redere potuit, q̃ impertitiõe ſui pretioſi corporis, inæſtimabilis utiq; theſauri, quo nos ſibi tanquam membra adiungit, ut ubi ipſe ſit, illic et nos ſimus. Quemadmodum Hilarius dixit, Hæc ſacramenta ſuſcepta facere, ut & Chriſtus in nobis & nos in Chriſto ſimus. O ineffabilem dei benignitatem, o ſuauiſſimũ ſummi dei erga nos amoris pignus & teſtimoniũ, quo Chriſto nõ fuit ſatis ſe pro nobis in mortem tradere, niſi & ſe nobis daret in cibum, ut in eo ſaluati & innouati, ex eo etiam tanquam ſolido cibo uiuamus ac grandeſcamus atq; adeo in eum conuertamur, ab eo nunquam ſeparandi, quemadmodũ pientiſſime Auguſtinus in perſona Chriſti, cibus (inquit) ſum grandium, non tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me.

Euchariſtia certũ pignus uitæ æternæ.

Iohan.12.

Hilarius.

Auguſt.

Vide uero quanti & q̃ mirifici fructus hũc principalem Euchariſtiæ finem conſequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Chriſtus ſe totum ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat is non poteſt non uiciſſim ſe totum Chriſto cõſecrare. Initio ergo quammaxime cauendũ ducet, ne iam factus templum Chriſti, corpus ſuum & animam corpore Chriſti

Fructus qui hunc euchariſtiæ finem comitantur.

1

iam coniunctã, rurſus inquinet, polluat ac peccatis proſtituat. Neſcitis (inquit Apoſtolus) quoniã corpora ueſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit non poteſtis menſæ domini participes eſſe & menſæ dæmoniorum. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem coniunctio Chriſti ad Belial? Deinde curat is, ut cui Chriſtus iam factus eſt cibus, ipſe rurſus cibus Chriſti mũdus inueniatur. i. ut uoluntati Chriſti ſe totum accõmodet, ſic enim Chriſtus cibatur. Hi uero tam inſignes ſacramenti fructus quammaxime in ſanctis dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis et animæ ſe continuerunt, ſed & reciproco amore propter Chriſtum corpora ſua immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem truculentiſſimis ab illo dimobiles. Vt unum uel alterum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad beſtias damnatus ardore martyrij, in hæc uerba prorupit: Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, ut panis Chriſti mundus inueniar, ignes, cruces, beſtiæ, diſcerptiones membrorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me unum ſupplicia, diaboli arte quæſita, cumulentur, dummodò Ieſum Chriſtum merear adipiſci. Et ne eandem conſtantiam in ſexu fragili deſideres. Agnes uirguncula, necdum tertiumdecimum ætatis annum egreſſa, uide quàm ardet & æſtuat, quàm fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretioſiſſimi theſauri uirtute: Diſcede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æſtuantem) à me fomes peccati, nu-

1. Corinth. 6
1. Corint. 10
2. Corint. 6
4. Fructus.
Iohan. 4
Ignatius.
B. Agnes.
Amb. in uita Agnetis.

trimentum facinoris, pabulū mortis. Diſcede à me, quia iam ab alio amatore præuenta ſum. Et poſt pauca: Iam mel & lac ex ore eius ſuſcepi, iam amplexibus eius caſtis aſtricta ſum, iam corpus eius corpori meo ſociatum eſt, & ſanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquā deficiunt, cuiusq; diuitiæ nō decreſcūt, ipſi ſoli ſeruo fidē, ipſi me tota deuotione committo. Quid Laurentius? Nunquid nos is tibi bene ſaginatus fuiſſe uidetur hac eſca, et illo calice ꝓbe inebriatus? q pro illius dulcedine immaniſsima tormēta nō ſenſit. Māſit in Chriſto uſq; ad tentationē, māſit uſq; ad tyrānicā interrogationē, māſit uſq; ad acerrimā cōminationē, manſit uſq; ad peremptionē, parū eſt, uſq; ad immanē excruciationem manſit. Nunquid hic tibi temere dixiſſe uidetur ad Sixtū iam cruci affixum? Quo progrederis ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diacono ꝓperas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificiū offerre cōſueueras. Quid in me igitur diſplicuit paternitati tuæ, nūquid degenerē probaſti, experire certe, utrū idoneū miniſtrum elegeris, cui cōmiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſtributionē? Certe Cyprianus teſtatur: Ab hoc ſacramēto ne eos quidē qui inter illius tēpeſtatis perſequutionū procellas lapſi eſſent, ſi tamē iam Chriſti nomē fortiter con fiterētur ſecludi, idq; ꝓpterea, ut quos excitamus (ĩquit) et exhortamur ad præliū nō inermes et nudos relinquamus, ſed ꝓtectione ſanguinis & corporis Chriſti muniamus. Et quū ad hoc fiat eucharistia, ut poſsit accipiētibus eē tutela, quos tutos eē cōtra aduerſariū uolumus, muni

Laurentius: Augu. in Ioh. tract. 27

Cyprianus.

Latria ſoli deo debeatur. deorum. Hæc ille. Ergo non adoramus ſanctos, non facimus eos mediatores, non ſeruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc ſoli deo ac Chriſto debeatur, ſed ad altare Chriſti (cuius ipſi ſancti membra ſunt) eos ut domeſticos dei amicos, ac pios & ſedulos apud deum pro nobis interpellatores agnoſcimus, ipſorumq; meritis (quæ & dei dona ſunt) per fidem participes fieri petimus. Nec hoc ſentimus, ſanctorũ preces (quibus adiuuari petimus) ipſorũ meritis inniti, ſed potius Chriſti, cui iam ueluti incorporati exiſtunt. Neq; ignoramus, ſanctos omnes, ſiue ab illo antiquo Abel uſq; ad Iohannem Baptiſtam, ſiue ab ipſis apoſtolis uſque ad hoc tempus, & deinceps uſq; ad terminum ſeculi, in domino tantum eſſe laudandos, non in ſeipſis: quia illorum uox eſt gratia dei, ſum id quod ſum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur, in domino glorietur.

Ephe. 2

1. Corint. 4
Ephe. 2

Corint. 4
Ephe. 2

Ephe. 4

1. Corint. 1
2. Corint. 10

Ratio miſſæ requirit commemorationem defunctorum in Chriſto.

Aug. de cura pro mortuis gerend.

Porro quum ſynaxeos ratio requirat, ſanctorum commemorationem in miſſa fieri quanto magis par eſt, ut & defunctorum in Chriſto ad tanti ſacrificij oblationem memores ſimus. Opponimus autem his qui hanc inſtitutionem ueluti ignotam ueteri eccleſiæ calumniatur uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omniũ temporum, quæ euidens plane teſtimonium eſt, ꝙ hæc ordinatio ſit apoſtolica. Beatus Auguſtinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perſcripſit: Vacare (inquit) non poteſt quod uniuerſa pro defunctis eccleſia ſupplicare cõſueuit, & ex Machabæis locum citat quo oſtẽditur oblatum pro mortuis ſacrificiũ. Nec hoc contentus Auguſtinus, adiecit: Sed etſi nuſquam

2. Machab. 12

(inquit)

(inquit) in ſcripturis ueteribus omnino legeretur, non parua hac conſuetudine claret authoritas, ubi in præcibus ſacerdotis (quæ domino deo ad eius altare funduntur) locum ſuum habet etiam commemoratio animarũ, & non multo poſt cap. 4. Non ſunt (inquit) prætermittẽdæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque, ſub generali commemoratione ſuſcepit eccleſia, ut quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij; quicunque cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite ultimo, ſatis indicat quemq; diligentius hæc facere pro neceſſarijs ſuis, deinde generatim pro omnibus. Itidem Chryſoſtomus hunc ritum orandi quotidie in ſacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in eccleſia græca ſemper fuiſſe, eundemq; apoſtolicæ traditionis eſſe, aſſerere non dubitauit, Quibus Iohannes Damaſcenus in ſermone de his qui in fide hinc migrarunt, ſubſcribẽs ait: Apoſtoli diſcipuli ſaluatoris in tremendis uitalibuſque ſacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam eſſe dixerunt: Et hanc receptam & generalem catholicæ eccleſiæ obſeruationem fuiſſe toto ſermone confirmat. Si quis ex uetuſtioribus plures deſideret, poſt Dionyſium teſtis eſt Tertul. oblationes pro defunctis eccleſiam annua die facere. Teſtis Cyprianus libro. 1. epiſto. 9. Teſtis Gregorius Nazianzenus theologus ad Cæſareum fratrem de matre ſua, Gregorius item Nyſſænus, Baſilius lib. quæſt. ad Antiochum principem, quæſt. 34. docet, ſanctorum animas ſentire

Ibidem. c. 4

Ibidem. c. vl.

Chry. to. 4 homi. 69

Io. Damaſc. in ſermo.

Diony. c. 7 cæl. hieran.

Ter. ad uxo.

Cyp. lib. 1. epiſt. 9

Gre. Nyſſæ.

Baſil. li. qſt. ad Antioch.

beneficia, quum ſuper illis fiunt conuentus & peractiones bonorum: Nam ſi non aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura & exeqijs commemoratio Ambro.ad Fauſtinum. *Ambroſius in epiſtola ad Fauſtinum, ob Germanæ obitum dolentem: Ego eam (inquit) non tam deplorandam, q̃ orationibus proſequendam reor, non mœſtificandam lachrymis tuis, ſed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror.* Idē de obitu Theodo. *Rurſus de obitu Theodoſij Imperatoris: Dilexi (inquit) uirum, & præſumo de domino ꝙ ſuſcipiat uocem orationis meæ, qua proſequor animam piam, da requiem ſeruo tuo Theodoſio, illo conuertatur anima eius unde deſcendit, ubi mortis aculeum ſentire non poßit, ubi cognoſcat mortem hanc non hominis finem eſſe, ſed culpæ.*

Au.in enchi. Libr.retract. 2.ca.63 Ad Dulcitiū Lib.de cura pro mortu̾. *SEd ut ad Auguſtinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opuſculo beatus ille pater exiſtimat ſe diligenter eſſe complexum, quomodo ſit colendus deus) præterea Dulcitij quæſtionibus reſpondens, denique in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, ſed ex profeſſo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem eſſe dum in hoc corpore uiuitur, uiuendi modum.* 1 *Vnum tam bonum, ut hæc poſt mortem* 2 *non requirat, in quo Apoſtoli & ſancti dei martyres,* In ench.c.117 *quum hinc decederent, inuenti ſunt. Alterum tam malum, ut ei non proſint in iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui etſi Chriſti lauacro in eccleſia baptizati, nec ab ea ullo ſchiſmate uel hæreſi præciſi ſint, in lethali-*

bus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) uſq; ad ultimum huius uitæ diem pertinaciſsime perſeuerant, de quibus Apoſtolus dixit: Quoniam regnum dei non poſsidebũt. Tertium uero, ueluti medium quẽdam uidendi modum, nec tam bonum, ut non requirat iſta poſt mortem, nec tam malum, ut ei non proſint iſta poſt mortem, qualis eſt eorum, qui pœnitentes in fide et confeßione Chriſti obdormiunt, necdum tamen peccati reliquijs penitus expurgatis, quos non incredibile eſt p ignem quendam purgatorium expiari, certe cõſtat eos, quanto magis minuſue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue ſaluari, qui ſane tales ſunt, ut meritum ſibi in hac uita compararint, ut eis hæc poſt mortem prodeſſe poßint, nimirum meritum fidei, quod promißionem habet communionis ſanctorum, quemadmodũ ſuperius abunde declaratum eſt.

Ephe. 5
8
Aſſertio Augusti. de ſtatu animarũ poſt mortem.

Q Vum igitur aduerſarij nobis obijciunt, nos noſtris tantum aut ſubleuari actibus aut grauari, Pauli Apoſtoli ſententiam citantes, quum inquit: Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſq; ſecundũ ea, quæ per corpus geßit, ſiue bonũ ſiue malum. Reſpondet Auguſtinus: Ea q̃ pro defunctis cõmendandis frequentat eccleſia, huic apoſtolicæ ſentẽtiæ nequaquam eſſe aduerſa. Fatemur enim plane, hic omne meritũ cõparari, quo poſt hanc uitã poßit releuari quiſquã uel grauari, quod nemo recte ſperet, ſe id quod hic neglexit, quum obierit, apud deum promeriturum, Ergo ſi meritum, per quod iſta proſunt, nullũ comparatum eſt in hac uita, fruſtra quæritur poſt hanc

Reſpondet aduerſarius.
2. Corin. 5
Aug.
Quibus defunctis, uiuentium pietas proſit.

uitam, Sin comparatum eſt, fit ut aliquid adiuuent iſta defunctos, quæ poſt obdormitionem pro eis religioſe facta fuerint, ita ut neque inaniter eccleſia, uel ſuorum cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat unuſquique ſecundum ea quæ geßit per corpus, ſiue bonum ſiue malũ, reddẽte domino unicuiq;
Matth.16 Roma.2 *ſecundum opera eius, ut enim hoc quod impẽditur, poſſit eis prodeſſe poſt corpus, in ea uita eſt acquiſitum, quam geſſerunt in corpore.* Breuiter, *genere uitæ quod geßit quiſq;, per corpus efficitur, ut proſint uel nõ proſint, quæcũq; pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.*

Oramus pro omnibus qui in ſigno fidei deceſſerunt. Aug. ibidem. *NEc tamen ideo, quia non omnibus proſunt hæc pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in ſigno fidei deceſſerunt, orare.* Nam *(ut idem beatus pater ait) quum ſacrificia, ſiue altaris ſiue quarumcunque eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones ſunt, pro non ualde malis propitiationes ſunt, pro ualde malis, etiamſi nulla ſunt adiumenta mortuorũ, qualeſcunque tamen uiuorum conſolationes ſunt:* Certe *charitas* Chriſtiana, *uirtus eſt mire efficax & ampla, quæ ſe non continet quin & pro uiuis & defunctis ſit ſolicita, ita ut commembra noſtra ex hoc ſeculo emigrantia, pia prece domino commendet, quam noſtram*
1.Corin.10 *pietatem charitatis fructum apud deum inanem eſſe quis dicere auſit.*

QVod uero ſynaxeos ratio poſtulet, in miſſa potißimum, animarum commemorationẽ fieri, Auguſtinus *alibi declarát:* Piorum *(in*
Aug. de aia

quit) animæ mortuorum non ſeparantur ab eccleſia, quæ etiam nunc eſt regnum Chriſti, alioqui nec ad altare dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Chriſti, qđ tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Chrſti, qui membra ſunt Chriſti. Et quum conuiuiũ domini unitas ſit corporis Chriſti, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra ſunt corporis eius? Vide uero q̃ diligenter pietatem iſtam idem Auguſtinus libro. 9. confeßionum commendet, ubi reperies quemadmodum pro Monica matre ſacrificium prætij noſtri obtulerit, quas preces fuderit, quantis præconijs pia Monicæ deſideria proſequatur. *Illa (inquit) imminente die reſolutionis ſuæ, tantummodo memoriam ſui, ad altare tuum (ò Chriſte) fieri deſiderauit, cui nullius diei prætermißione ſeruierat unde ſciret diſpenſari uictimam ſanctam, qua deletum eſt chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus eſt hoſtis, computans delicta noſtra, & quærens quod obijciat, & nihil inueniens in illo in quo uincimus. Ad cuius prætij noſtri ſacramentum ligauit ancilla tua animam ſuam uinculo fidei, nemo à protectione tua dirumpat eam. Hæc ille.* Nec contentus, quod ipſe parentes pijs præcibus domino commendaſſet, orat ut idem perpetuo faciant, qui ſua legerint. *Inſpira (inquit) domine deus meus, inſpira ſeruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dominis meis, quibus & uoce & corde & literis ſeruio, ut quotquot hæc legerint, meminerint, ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondam eius con-*

& eius origi lib. 1. c. 9. & ſeq.

Idẽ ad Bonifa. epiſt. 5. Ephe. 4. 5

Idem lib. 9 confeſſ.

Coloſſ. 2

Vincimus in Chriſto diabolum.

Ibidem

iuge, per quorum carnem introduxiſti me in hanc uitã Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce tranſitoria, & patrum meorum, ſub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hieruſalem, cui ſuſpirat peregrinatio populi tui ab exitu uſque ad reditum, ut quod illa à me propoſcit extremum, uberius illi præſtetur in multorum orationibus, tam per confeſſiones quàm per orationes meas. Hactenus Auguſtinus.

Extrema poſtulatio Monicæ.

Aug. de cura pro mort. ca. 4. & ſeq. Itẽ de aĩa & eius orig. li. 1 c. 9. & ſeq. & ad Vicen. Vict. li. 3. c. 11 In enchirid. c. 109

PORro duo ſunt, quæ hic beatus pater requirit, ut ſupplicationes iſtæ ſpiritibus mortuorũ proſint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut ſcilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat, ſine quo nec externa ſupplicatio, nec exanimorũ corporum in quãlibet ſanctis locis depoſitio, ullas ſuppetias animabus ferunt. Secundo, ut tales fuerint defuncti, qui quum uiuerẽt, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerũt. Quorum (inquit) animas pietate ſuorum uiuentium releuari, quum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiunt; omnino negandum nõ eſt, Quo fit ut in Canone non pro quibuslibet, ſed tantum pro his, qui nos præceſſerunt cum ſigno fidei & dormiunt in ſomno pacis, ſacerdos oret. Nam (ut Auguſtinus alibi ait) nec credendum, nec docendum, nec dicendum eſt ſacrificium Chriſtianorum pro his qui non baptizati de corpore exierũt offerendum, ſed tantum pro eis qui membra ſunt Chriſti.

Canon.

ADuerſarij itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere ſe, hoc ſacrificium ẽt

mortuis applicare, ſeq; illis remiſsionem culpæ & pœnæ, & quidem ex opere operato mereri, ſeque mortuis liberationem à pœnis purgatorij ſuis meritis ac uirtute polliceri. Nam in Canone nulla eiuſcemodi applicationis (maxime quæ ſine fide fiat) nulla meriti ſacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mẽtio fit, ſed tota actio & oratio, ex fide & charitate proficiſcens, ſoli indulgentiæ dei innititur, & per Chriſtum dominum omnia quæ petuntur, concedi deprecatur, Quin ut Canon omnem meriti humani præſumptionẽ excluderet, oratione ſtatim ſubſequente (in qua iterum pia ac religioſa ſanctorum cõmemoratio fit) ſic habet, Intra quorũ nos conſortium non æſtimator meriti, ſed ueniæ quæſumus largitor admitte, per Chriſtum dominum noſtrum. Eccleſia ergo quemadmodum pro uiuis, ita et pro ſpiritibus defunctorum ſacrificium mediatoris offert (id eſt, paſſionem domini deo repreſentat, illcſq; pia oratione propitiationi tanti ſacrificij ſemel oblati commendat, firmiſsime credens, q̃ hoc ſacrificium in cruce oblatũ, tum uiuis, tum fide defunctis ad relaxationem proſit. Quod Innocentius tertius recte ac grauiter ſic explicauit: Orat (inquit) pia mater eccleſia, non ſolum pro uiuis, ſed etiam pro defunctis, et eos ſacræ oblationis) nimirũ in cruce factæ) interceſsioni commendat, certiſsime credens: q̃ ſanguis ille pretioſus, qui pro multis effuſus eſt in remiſsionem peccatorum, non ſolum ad ſalutem uiuẽtium, uerumetiam ad abſolutionem ualeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Cabiloneñ. dubio procul, diligentiſsime expenſa ſunt, in quo inter alia ſic ſtatutum

Aduerſariorũ calumnia detegitur.

Canon explicatur.

Canon oẽm meriti humani p̃ſumptionẽ excludit.

Inno. 3. de ſacro. alt. myſte. li. 4. c. 5

Concil. Cabilonen. c. uiſum, de conſe. diſt. 1

legimus: Viſum præterea nobis eſt, ut ĩ omnibus miſſarum ſolennibus pro ſpiritibus defunctorum, loco competenti, in eccleſia ad dominũ deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro uiuentibus & pro quibuslibet neceßitatibus dominum deprecetur, ita nimirũ nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in miſſarum ſolennibus fundantur.

Vides quantis teſtimonijs, eccleſiæ uetuſtißimus perinde ac pientißimus ritus aſtruatur, quẽ ob ſolos abuſus malorum ſacerdotum hoc diuinißimum ſacramentum & miſſæ myſterium prophanantium ſugillari non oportuit, multo minus tolli. Fuerũt & diui Auguſtini, imo ſanctorum Apoſtolorum tempore, qui hoc ſacramẽto ac ſacrificio abuterentur, Propterea ĩñ neq; ſacramento neque ſacrificio quid detractum eſt, ſed abuſus tantum damnatus eſt. Abuſum Corinthiorum damnat Apoſtolus. 1. Corinthio. 11. Abuſum ſimilem damnat Auguſtinus ad Aurelium de coercenda temulentia & contentione, ſcribens, ubi ebrietates & luxurioſa conuiuia in templis & cœmiterijs, tanquam maximam fœditatem ac turpitudinem inſectatur, iubetq; ut oblationes pro ſpiritibus dormientium (quas uere aliquid adiuuare credendum eſt) ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſe, ſed omnibus petentibus ſine typo et cum alacritate præbeantur, neque uendantur, Sed ſi quis aliquid pecuniæ offerre uoluerit, id ut in præſenti pauperibus erogetur. Quod ſi fiat, nec ſuperſtites deſerere uidebuntur memorias ſuorum, & id celebrabitur in eccleſia, quod pie & honeſte celebratur, Interim tamen

Abuſus corrigendus, non res pia mutãda.

1. Corin. 11.

Aug. ad Aurel. de coercẽda temulẽtia.

Sacrificia pro mortuis q̃uo offerenda.

eccleſiæ miniſtro ſuo officio recte ac pie fungenti quod ſuum eſt non adimimus, Atq; hic erat tenenda eiuſdem beati patris doctrina, qui in eadem epiſtola ſanctiſsime conſuluit eiuſcemodi malum auferendũ non aſpere, ſed. (ſicut ſcriptum eſt) in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis, non duriter, non imperioſo modo, ſed magis docendo q̃ iubendo, magis monendo q̃ minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercẽda eſt in peccato paucorum. Et ſi quid minamur, id ut cum dolore fiat, de ſcripturis comminando uindictam futuram, ne noſipſi in noſtra poteſtate, ſed deus in noſtro ſermone timeatur. Itaq; (eodem Auguſtino authore) prius erant monendi ſpiritales uel ſpiritualibus proximi, quorum authoritate & leuiſsimis quidem, ſed inſtantiſsimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinam & nos ſequuti in canonibus concilij noſtri prouincialis ſub titulo de Euchariſtia hoſce abuſus paulo latius indicamus, & quod in nobis eſt correximus. Ibidem. Galat. 5. Ibidem.

EX his omnibus pius lector facile deprehendet ſacrificij iugis rationem, quod eccleſia ab apoſtolis acceptum, toto terrarum orbe religioſe celebrat, nõ deſitura celebrare donec Chriſtus redierit iudicare uiuos & mortuos, facile quoq; iudicabit, num aduerſarij recte faciant qui hoc ſacrificium ab eccleſia auferre & ſacerrimum illum canonem diuini plenũ myſterij Theonino dente lacerare, atq; è medio tollere nitantur. Præterea num Chriſtiana erga orthodoxos charitate utantur, qui ipſos nihil tale cogitantes grauiſsimo crimine Epilogus.

inſimulant, quaſi ſcilicet Chriſtum denuo crucifigant, eiusq; beneficium obſcurent, nimirũ quod (ut illi fingũt) oblationi in cruce factæ ſanctificationẽ pro peccatis noſtris detrahant, ac ſuo operi aſcribant. Et ut cætera quæ de generali ſacrificij ratione attulimus, omittamus, ſaltẽ id locupletiſsime nos oſtendiſſe credimus; in hoc eccleſiæ ſacrificio adeo non obſcurari beneficium Chriſti, ut eo potius q̃maxime illuſtretur, ac q̃ late pateat pulcherrime oſtendatur, exponatur expoſitũ deniq; & repreſentatum oculis & auribus ſumma quadã pietatis dulcedine ingeratur, ac demũ mente, per fidẽ & charitatẽ accedente, eximio ac incredibili cũ fructu capiatur. In quo argumẽto et ſi uel prolixiores uel ineptiores fuerimus, q̃ ſuſceptæ inſtitutionis modus ferre uideatur, ignoſcendum tamen nobis putamus, quibus hoc q̃maxime in uotis fuit, ut rem cognitu admodũ neceſſariã, ſed hac tempeſtate ſumma cũ animarũ iactura, ac eccleſiaſticæ unitatis ac pacis detrimẽto mire cõtrouerſam ac obſcuratã (quod in nobis eſt) expediremus. Quod ſi aliqua ex parte factum eſt, ſoli deo gratia, ſin ſecus, luculentiorem eccleſiæ diffinitionem (cui hæc omnia libenter ſubmittimus) ex animo optamus.

In ſacrificio miſſæ beneficium Chriſti quãmaxime illuſtratur.

IAm ad ſuſceptæ inſtitutiõis ordinẽ reuertamur. Cerimonijs itaq; q̃ circa ſacroſanctæ Euchariſtiæ confectionẽ & diſtributionẽ totius eccleſiæ cõſenſu adhibẽtur, aliqua ſaltẽ ex parte explicatis, nunc de uirtute & efficacia huius ſacramenti dicendũ occurrit. Quanquã uero ex ſuperioribus ſatis ſuperq; deprehẽdatur, quæ tanti ſacramẽti uis & efficacia ſit, tamen quia hinc tota ſa-

De uirtute & efficacia ſacramenti euchariſtiæ.

cramenti utilitas pendet, ut nō ſolum ſciamus quid nam ſit ipſum ſacramentū, ſed & quæ ſit cauſa inſtitutionis & qui ſint eius fructus & effectus, (Hoc enim ſolū no bis prodeſt, ut ſciamus quem fructum ex ſacramenti ſumptione capere debeamus) Idcirco quambreuiſsime epilogi in mortem inſtitutionis huius ſacramenti rationē & uirtutem repetemus.

Principalis ergo huius ſacramenti uirtus eſt, ut qui ſumit hoc ſacramentū carnis & ſanguinis domini, ita cū ipſo coniungatur ut Chriſtus in ipſo & ipſe in Chriſto inueniatur, quemadmodū ipſe dixit: Qui manducat meā carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius ſacramenti quæ recta fide fit, ipſum filium dei ſuſcipimus, ac Chriſti corpus & membra efficimur. Et quia Chriſtum ſuſcipimus, theſaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors abolet, in quo uita nobis communicatur. Viuificat quidem dei uerbum, quemadmodum apoſtoli ſenſerunt, domino dicentes: Domine, quo ibimus? uerba uitæ æternæ habes. Sed non minus uiuificat Chriſti corpus, omnipotenti uerbo (à quo uniuerſa uiuificātur) coniunctum. Caro enim ſaluatoris uerbo dei (quod naturaliter uita eſt) coniuncta, uiuifica effecta eſt. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc uitam habemus in nobis, illi carni cōiūcti quæ uita effecta eſt. Hac de cauſa Chriſtus in exuſcitandis mortuis, nō ſolummodo uerbo ut deus utebatur, uerūetiā carnē ſuā ue luti cooperatricē adhibebat ac tactu mortuos excitabat ut oſtenderet corpus quoque ſuum uiuificare poſſe. Quod

Cyrill. in Io.
Iohan. 6
Roma. 5
1. Corint. 1
Ephe. 1. 2
Iohan. 6
Caro Chriſti uiuificat.
Cyrill. in con cil. Ephe.
Matth. 8
Marci. 1. 5
Lucæ. 7

ſi ſolo tactu ſuo corrupta redintegrantur, quomodo nō uiuemus qui carnem illam et guſtamus et manducamus? R*eformabit enim omnino ad immortalitatem ſuā participes ſui. Porro, oportuit ut non ſolum anima per ſpiritum ſanctum in beatam uitam aſcenderet, uerumetiam ut rude atq; terreſtre hoc corpus cognato ſibi guſtu, tactu & cibo ad immortalitatem reduceretur,* N*on quidem ut qui corpus* C*hriſti ſumerent, iam ſtatim ne temporali quidem morte morerentur, ſed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixiſſet* C*hriſtus;* Q*ui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam, continuo ſubiecit,* E*t ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, ut habeat interim ſecundum ſpiritum uitam æternam in pace & requie conſcientiæ, ac tandē caro etiam eius uita æterna non fraudetur, nimirum reſuſcitanda in nouiſſimo die.*

Aug. in Ioh. tract. 16. — Iohan. 6 — Caput Io. 6

V*T autem quis contendat caput* I*ohannis ſextū de ſpirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamen ſanctiſſimi patres etiam ad ſacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, ſaltem is uerba* C*hriſti, quibus hoc ſacramentum inſtituit ac porrigit, intueatur, quæ luce clarius oſtendunt quid nobis in hoc ſacramento* C*hriſtus exhibeat:* H*oc (inquit) eſt corpus meū quod pro uobis tradetur,* H*ic eſt ſanguis noui teſtamēti qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum,* Q*uibus uerbis quid aliud* C*hriſtus teſtatur q̄ ſe porrigere corpus ſuum pro nobis in ara crucis immolatum, & ſanguinem in remiſſionem & abſolutionem peccatorū noſtrorum*

Matth. 26. 1. Corint. 11

effuſum? Is ergo quem peccatorum ſuorū ex animo pœnitet ſubindeq; contrito & humiliato ſpiritu accedit, ſuauiterq; recolit ac memoria recondit, qđ pro ſe Chriſtus corpus ſuum tradiderit, & ſanguinem in remiſſionem peccatorum fuderit, atq; ita deum plena cōcepta fiducia hoc ſacramentum percipit, is inquam certum pignus remiſſionis peccatorum, immortalitatis, & uitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Chriſtus de tantis donis nos certiores redere potuit, q̃ impertitiōe ſui pretioſi corporis, inæſtimabilis utiq; theſauri, quo nos ſibi tanquam membra adiungit, ut ubi ipſe ſit, illic et nos ſimus. Quemadmodum Hilarius dixit, Hæc ſacramenta ſuſcepta facere, ut & Chriſtus in nobis & nos in Chriſto ſimus. O ineffabilem dei benignitatem, o ſuauiſſimū ſummi dei erga nos amoris pignus & teſtimoniū, quod Chriſto nō fuit ſatis ſe pro nobis in mortem tradere, niſi & ſe nobis daret in cibum, ut in eo ſaluati & innouati, ex eo etiam tanquam ſolido cibo uiuamus ac grandeſcamus atq; adeo in eum conuertamur, ab eo nunquam ſeparandi, quemadmodū pientiſſime Auguſtinus in perſona Chriſti, cibus (inquit) ſum grandium, non tu me mutabis in te, ſed tu mutaberis in me.

Euchariſtia certū pignus uitæ æternæ.

Iohan. 12.

Hilarius.

Auguſt.

Vide uero quanti & q̃ mirifici fructus hūc principalem Euchariſtiæ finem conſequantur. Nam in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Chriſtus ſe totum ei impartiat, & ineffabili charitate adiungat is non poteſt non uiciſſim ſe totum Chriſto cōſecrare. Initio ergo quammaxime cauendū ducet, ne iam factus templum Chriſti, corpus ſuum & animam corpore Chriſti

Fructus qui hunc euchariſtiæ finem comitantur.

1

iam coniuncta, rurſus inquinet, polluat ac peccatis proſtituat. Neſcitis (inquit Apoſtolus) quoniã corpora ueſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit non poteſtis menſæ domini participes eſſe & menſæ dæmoniorum. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem coniunctio Chriſti ad Belial? Deinde curat is, ut cui Chriſtus iam factus eſt cibus, ipſe rurſus cibus Chriſti mũdus inueniatur. i. ut uoluntati Chriſti ſe totum accõmodet, ſic enim Chriſtus cibatur. Hi uero tam inſignes ſacramenti fructus quammaxime in ſanctis dei eluxerunt, qui non tantum ab omni pollutione corporis et animæ ſe continuerunt, ſed & reciproco amore propter Chriſtum corpora ſua immanibus tormentis tradiderunt, ne mortibus quidem truculentiſſimis ab illo dimobiles. Vt unum uel alterum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad beſtias damnatus ardore martyrij, in hæc uerba prorupit: Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, ut panis Chriſti mundus inueniar, ignes, cruces, beſtiæ, diſcerptiones membrorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me unum ſupplicia, diaboli arte quæſita, cumulentur, dummodò Ieſum Chriſtum merear adipiſci. Et ne eandem conſtantiam in ſexu fragili deſideres. Agnes uirguncula, necdum tertiumdecimum ætatis annum egreſſa, uide quàm ardet & æſtuat, quàm fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretioſiſſimi theſauri uirtute: Diſcede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æſtuantem) à me fomes peccati, nu-

1. Corinth. 6
1. Corint. 10
2. Corint. 6
2. Fructus.
Iohan. 4
Ignatius.
S. Agnes.
Amb. in uita Agnetis.

trimentum facinoris, pabulũ mortis. Diſcede à me, quia iam ab alio amatore præuenta ſum. Et poſt pauca: Iam mel & lac ex ore eius ſuſcepi, iam amplexibus eius caſtis aſtricta ſum, iam corpus eius corpori meo ſociatum eſt, & ſanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquã deficiunt, cuiusq; diuitiæ nõ decreſcũt, ipſi ſoli ſeruo fidẽ, ipſi me tota deuotione committo. Quid Laurentius? Nunquid nos is tibi bene ſaginatus fuiſſe uidetur hac eſca, et illo calice ꝓbe inebriatus? q pro illius dulcedine immaniſſima tormẽta nõ ſenſit. Mãſit in Chriſto uſq; ad tentationẽ, mãſit uſq; ad tyrãnicã interrogationẽ, mãſit uſq; ad acerrimã cõminationẽ, manſit uſq; ad peremptionẽ, parũ eſt, uſq; ad immanẽ excruciationem manſit. Nunquid hic tibi temere dixiſſe uidetur ad Sixtũ iam cruci affixum? Quo progrederis ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diacono ꝓperas? Tu nunquam ſine miniſtro ſacrificiũ offerre cõſueueras. Quid in me igitur diſplicuit paternitati tuæ, nũquid degenerẽ probaſti, experire certe, utrũ idoneũ miniſtrum elegeris, cui cõmiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſtributionẽ? Certe Cyprianus teſtatur: Ab hoc ſacramẽto ne eos quidẽ qui inter illius tẽpeſtatis perſequutionũ procellas lapſi eſſent, ſi tamẽ iam Chriſti nomẽ fortiter con fiterẽtur ſecludi, idq; ꝓpterea, ut quos excitamus (ĩquit) et exhortamur ad prælũ nõ inermes et nudos relinquamus, ſed ꝓtectione ſanguinis & corporis Chriſti muniamus. Et quũ ad hoc fiat euchariſtia, ut poſſit accipiẽtibus eẽ tutela, quos tutos eẽ cõtra aduerſariũ uolumus, muni

Laurentius. Aug. in Ioh. tract. 27

Cyprianus.

Ibidem. mento dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca, Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia nõ armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit. Hæc ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus, ſaltem hunc fructum ex Euchariſtiæ perceptione referre oportet, ut deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus, & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi rancidum radensq; palatum acutæ mordacitatis acetum. Solus uero Chriſtus nobis ſapiat, ut ſcilicet nihil aliud ſtudeamus q̃ eius paßionibus communicare, & eam conuerſationem imitari, quam ipſe geßit in uita.

Bern. in pſal. qui habitat, ſermo. 3

Cyp. de cœna domini.

Auguſt. de ſacramen. fidel.

ET quo magis huius ſacramẽti uirtus illuſtretur, ad cæterorum etiam ſacramentorũ efficaciã conferenda eſt. Sub baptiſmum quum exorcizamur quaſi molimur, quando baptizamur quaſi cõſpergimur, quãdo ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur. At in hoc ſacramẽto Chriſti panis efficimur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtræ deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi uolumus, noceat. In confirmatione, aduerſus concupiſcentiam armamur. ſed tamen ipſius cõcupiſcentiæ fomes non aufertur. Hic fomes, ſi rurſus (ut ſolet) effris motibus, ebulliat, et uel incogitantes uel non reſiſtentes in peccatum præcipitet, poſt priora illa duo ſacramenta (quæ non iterantur) altera ſupereſt poſt naufragium tabula, nimirum pœnitentia, efficax cõtra pec-

Confirmatio.

catum

catum medicina, qua deus lapſis peccatoribus, ad ſe per Pœnitentia
fiduciam miſericordiæ (quæ eſt in Chriſto Ieſu) ex toto Ezech.33
corde conuerſis, peccata iterum condonare paratus eſt.
Sed nunquid etiamnum poſt condonata peccata per pœnitentiam, infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquam, ſed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne concupiſcentia, quæ nos rurſus ad malum incitare pergit, atq; adeo nũquam interquieſcens hoc agit, ut etſi in hoc corpore ſine crimine, nõ tamen ſine peccato eſſe poßimus. Au. in enchi. c.64
Interim nec mundus nos deſerit, ſed circunſtans ad malum ſolicitare nunquam deſinit, diabolus quoque, quo magis nos de uita in melius commutanda ſolicitos uidet, tanto acrius contra nos bella parat ac inſtaurat, atque non aliter q̃ leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Ergo ut aduerſus perpetuos iſtos ac ſæuißimos hoſtes partim domeſticos, partim externos (cum quibus nobis tota uita belligerandum eſt) fortiter conſiſtamus, noua ſemper ope, nouis ſuppetijs ſubinde eſt opus, quæ eſt gratia huius ſacramenti Euchariſtiæ ſacroſanctæ. Hæc enim fomitem mirifice temperat ac reſtinguit, & quo minus grauioribus peccatis ſolicitante, carne, mundo, ac diabolo conſenſum prebeamus, prohibet, minora uero peccata omnia diluit. Hæc mundum & quæ in mũdo ſunt, omnia pro Chriſto, ueluti ſtercora, contemptibilia facit, Hæc fortiorem illũ athletam, nempe Chriſtũ, introducit, qui fortem armatũ, arcẽ animi noſtri præoccupantem (nimirum diabolum) ſuperueniens uincit, uniuerſaq; arma, in quibus confidebat, aufert, & ſpolia diſtribuit. Non inſcite Bernardus: Si quis (inquit) ex

Marginalia: 1. Iohan. 2. 3; Lucæ. 18; 1. Petr. 5; Ber. in ſermo de cœna dñi.; Lucæ. 11; Ibidem.

nobis non tam accrbos ſentit iracundiæ, inuidiæ, luxu rie, & eiuſcemodi criminum motus, gratias agas corpori & ſanguini dominico, & gaudeat quod peßimũ ulcus accedat ad ſanitatem. Ergo *per baptiſmũ abluimur, per confirmationem roboramur, per pœnitentiam relapſi mundamur.* Sed *per* Euchariſtiam, *intus latẽtis morbi & perpetuæ infirmitatis noſtræ conſcij medicamur, ac dulciter reficimur & conſummamur, deniq; aduerſus omnes peccati, mundi ac diaboli ĩſidias roboramur ac ſuſtentamur fidei & charitatis augmento.* Quis *ergo non uidet q̃ indigeamus hoc ſacramẽto per totam uitam, qui in carne peccati inter tot mũdi & diaboli inſidias commoramur, ab hoſtibus illis nunquam tuti aut ſecuri?* Et *quis tandem ex nobis eſt, qui non aliquando peccet, qui non labatur?* Iteratur *ergo (ut inquit* Auguſtinus) *quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, ſine quibus mortalis infirmitas conſiſtere non poteſt.* Et *quia quotidie labimur, quotidie* Chriſtus *myſtice immolatur pro nobis, dedit enim nobis hoc ſacramẽtum ſalutis, ut (quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non poteſt) per hoc ſacramentum remißionem cõſequamur.* Adeamus *igitur* Chriſtum *ſinguli, qui laboramus, qui onerati ſumus, qui ægrotamus, qui tentationum procellis quatimur ac iactamur. Ad preſens illud remedium nobis propoſitũ properemus.* Ei *(qui & uirtus & refugium noſtrum eſt & adiutor in tribulationibus) nos magna cum fide copulemus, atq; adeo uirtutem in corpore & ſanguine eius ſitam (qua omnes poteſtates inimici fortiter debellauit) in uiſcera noſtra*

Euchariſtia animæ medicina efficaciſſima.

3.Regum.8
Augu.ad Ianuarium.
Roma.6
Matth.11
Pſal.54
Coloſſ.2

traijciamus, Nam ſi qui fimbriam ueſtimenti eius tetigerunt, recte omnes conualuerunt, quanto magis corroborabimur, ſi totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis ſeruientem membrorum noſtrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni caſu nos eriget, & inimici poteſtate deuicta, ad ueram pietatem concitabit, atq; adeo in ſeipſum nos transformabit. Hic eſt ergo principalis finis huius ſacramenti, nempe ut Chriſto incorporemur, deq; remiſſione peccatorum & futura gloria, tanq̃ pignore quodam certi reddamur, ac ueluti uiuificatrice quadã medicina ſanemur, reficiamur, erigamur, conſolidemurq;. Atq; hæc omnia Chriſtus ſignificare uoluit hiſce uerbis, Accipite & comedite, hoc eſt corpus meũ quod pro uobis tradetur. Accipite meam carnem in remiſſionem peccatorum pro uobis traditam, & manducate, manducãtes in me transformamini, & reiectis omnibus terrenis cupiditatibus in me manete & ego in uobis.

Lucæ. 8 Chryſo. in Mat. ho. 26

Principalis finis huius ſacramenti.

Matth. 26 1. Corint. 11

SEd q̃d ille ſubiũgat, uideamus: Hoc facite (inquit) in meam cõmemorationẽ. Ad hoc, inquit, ſacramẽtũ iſtud uobis relinquo, ut ſcilicet non tantũ corpus & ſanguinẽ meũ manducetis ac bibatis, ſed et ut tãti bñficij (q̃d ueſtri cauſa moriens uobis ĩpetraui) nempe remiſſionis peccatorũ, et uitæ æternæ ſemp̃ memores ſitis & ſemper ad gratiarũ actionẽ couertamini, prædicãtes et annũtiantes mortẽ dñi ueſtri pro uobis occiſi, idq; tãtiſper donec ueniat. Hic eſt ergo huius ſacramẽti ꝑprius uſus (quod & ſupra attigimus) ut mãducãtes et bibẽtes corpus et ſanguinẽ dñi, in æterno cordis gaudio ſumma

1. Corin. 11 Secundus euchariſtiæ finis.

Proprius vſus huius ſacramenti.

cum laude commemoremus, annuntiemus, prædicemus corpus Chriſti pro nobis traditum & ſanguinem eius in cruce in remiſsionem peccatorum noſtrorũ effuſum, utq; confiteamur hoc eſſe unicum pretium redemptionis animarum noſtrarũ, ſicut Paulus ait: Empti enim eſtis pretio magno, exultate & portate deũ in corde & corpore ueſtro, Idq; facere nos oportet donec ueniat, ut rediens ad iudicandũ uiuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipſe à nobis diſcedens ut faceremus inſtituit.

1.Corin.6

Tertius finis huius ſacri.

POſtremo (quod & ſuperius ſatis declaratum eſt) nemo ignorat hoc ſacramentum inſtitutum eſſe, ut ſit efficax ſignum eccleſiaſticæ unitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo rite accipit hoc ſacramentum. Hoc nimirum eſt quod dixit Apoſtolus: Quoniam unus panis & unum corpus multi ſumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Myſterium ergo pacis & unitatis noſtræ (ut inquit Auguſtinus) Chriſtus in menſa ſua conſecrauit, & per hunc cibum & potum ſocietatem ſui corporis & membrorum ſuorum intelligi uoluit, quæ eſt eccleſiæ unitas. Qui ergo eſt in eius corporis unitate, id eſt, in Chriſtianorum compage mẽbrorum, ipſe uere dicendus eſt manducare corpus Chriſti & bibere ſanguinem Chriſti, Ac per hoc hæretici & ſchiſmatici ab huius corporis unitate ſeparati, poſſunt quidem idem percipere ſacramentum, ſed non ſibi utile, imo uero ſibi noxiũ, accipiunt enim id in teſtimonium contra ſe, qui non ſunt in eo uinculo pacis, quod in illo exprimitur ſacramento, diuiſionem enim quærunt, quum panis ille cœleſtis indicet unitatẽ, Vna mẽſa

1.Corin.10

Auguſt.

c.quia paſſus de conſ.diſt.2

Aug. de ciui. dei li.21.c.25

Aug. de ſacra fid.

omnibus eſt propoſita, idem cibus porrigitur, non diui ti amplius, non pauperi minus, q. Chriſtus omnes æqua liter uocarit, idq; in propatulo fit, ut ſcilicet nos unum corpus agnoſcamus & mutua charitate complectamur. O ſacramentum pietatis, o ſignum unitatis, ò uinculum charitatis. Commendatur itaq; hoc ſacramentum (quod & ſupra attigimus) in eiuſcemodi rebus, quæ ad unum aliquid rediguntur, ex multis enim granis unus panis conficitur, ex multis racemis uinum confluit, ut participatione huius ſacramẽti inter alia admoneremur gratiæ Chriſti, ut & nos unum ſimus, nos diligendo, unam tenendo fidem, unam ſpem, indiuiduam charitatem. Nec dubium eſt, quin hoc ſacramentum hanc charitatem in nobis efficiat, mō ut debet ſummatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc ſacramento ſaturati, intellige quæ loquãtur, q̃ ſancti odoris ſit quicquid illa eructuat gratiæ plenitudo, uerbum bonum, mores cõpoſitos, affectus pudicos, ſenſus pacificos, ita ut poſt odoramenta iſta, gratiæ huius comparticipes, diſcurrant & mutuis ſe ad inuicem affectibus complectantur, Et quibus unus eſt panis, unum eſt corpus, & omnium unũ cor & anima una, uni Chriſto adhærens, &c. Certe hi ſunt fructus, quos in nobis Euchariſtiæ perceptio gignere debet, hi fines propter quos à Chriſto inſtituta & ueluti ultimum memoriale relicta eſt.

Chryſ. to. 4 homil. 51. In Matt. ho. 33

Aug. in Ioh.

Cyp de cœna domini.

DE affectu quo ad altare accedendum eſt, quid attinet plura dicere? Nam quem hunc eſſe oporteat, & in canonibus Concilij noſtri prouincialis, licet ſuccincte & ſuperius late docuimus. Paulus Apoſtolus

De affectu accedentiũ.

1. Corin. 11

1.Corin.11 acceſſuros ſic cõmonefacit: Probet (inquit) ſemetipſum homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat: Acceſſuro itaq; ad hoc cœleſte conuiuium, ad hanc magnã cœnam regis æterni, incumbit, ut ſe primum excutiat, ut conſcientiæ ſuæ complicatam rationem euoluat, ut infirmitatem & peccatum ſuum agnoſcat, ut de peccatis pœniteat, ſecum reputans q̃ graue ſit commiſſum, ob quod expiandum, Chriſtus dei filius in mortem tradere ſe non dubitauit, & ſi quid eſt criminis quod conſcientiã grauat, id ut ſacerdoti, Chriſti uice patefaciat, atque ea ſarcina per uerbum abſolutionis (quod non ſacerdotis, ſed Chriſti eſt) ſe exoneret, ut deniq; uolũtatem deinceps peccandi deponat. In primis autem omnẽ ſimultatem, ſi quam cum proximo habet, animo eximat, atq; etiam cum eo, quantum in ſe fuerit, in gratiam redeat. Hanc ſane preparationem præcedere oportet. Quandiu enim homo peccatum & infirmitatem ſuam non ſentit, ineptus eſt ad participandum hoc ſacramentum, quod interioris hominis eſuriem quærit. Eſuriem quidem, de qua dictum eſt: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, non quam ſibi facit homo, ſed quã dat deus. Plane inepti ſunt qui ignorantes dei iuſtitiam, & ſuam uolentes conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, qualis fuit ille ſuperbus phariſæus. Non enim bene habẽtibus (hoc eſt, ſe iuſtos & ſine peccato præſumentibus) opus eſt medico, ſed malehabentibus. Excluditur ergo ab huius ſacramenti uirtute, & qui de ſe præſumẽs reſolutus cũ nauſea accedit, & qui impœnitens animo impuro & charitate uacua accedit, indigne certe accipit, qui tunc acci-

Primo requiritur excuſſio conſcientiæ. Roma.3

In primis oĩs ſimultas deponenda. Præparatio

Aug. in Ioh. tract.27 Matth.5

Roma.10 Lucæ.19 Matth.9 Chryſ.to.4 homi.6

Auguſt.

pit quum debet agere pœnitentiam, ergo prius ſe iudi-
cet & ſeueritate pœnitentiæ ſe exerceat, ut à ſeipſo iu
dicatus, non iudicetur à deo, ceſſat enim uindicta diui-
na, ſi confeßio præcurrat humana. Nullus Iudas, nullus 1.Corin.11
Simon hanc menſam adeat, pacis enim ſacramentum in- Chry.ho.51 in Matth.
quiſitioni pecuniarum et ſimoniæ non conuenit, nullus
immiſericors, nullus impurus accedat, nullus communi-
cet, niſi ex diſcipulis ſit, alioqui iudicium ſibi mãducat Aug.tract.26 in Iohan.
& bibit, non quia malum accipit, ſed quia bonum male 1.Corin.11
malus accepit. Habentem enim adhuc uoluntatem peccã
di magis Euchariſtiæ perceptione grauari, q̃ purificari
conſtat. Rurſus, ſi mens cuiuſpiam de cætero peccandi Aug. de eccl. dogma.c.53
non habeat uoluntatem nec mortalibus criminibus præ
grauetur (nimirum talibus quæ iudicio ſacerdotis per
pœnitentiam uel publicam uel ſecretam prius expiari
oportuit) is confidens de domini miſericordia (qui pec-
cata piæ confeßioni donare conſueuit) accedat ad Eu- Pſalm.31
chariſtiã intrepidus & ſecurus. Quod ſi peccatis quo-
tidianis, non tamen mortiferis adhuc morderis antequã
ad altare accedas, attende quid dixeris, nempe, dimitte
nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitori-
bus noſtris. Si dimittis, dimittetur tibi, ſecurus accede,
panis (nimirum cœleſtis) non uenenũ eſt, ſed uide ſi di-
mittis, Nam ſi non dimittis, mentiris, & ei mentiris
quẽ non fallis, Mentiri deo potes, deũ fallere non potes, Pſalm.138
nouit ille quid agas, intus te uidet, intus te examinat,
intus ĩſpicit, intus iudicat, intus aut dãnat aut coronat,
Breuiter, q̃ ſpiritaliter manducare uult, uidebit ne ſine
ueſte nuptiali ſe ingerat, ſed ĩnocentiã ad altare portet

Matth. 22 *euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus capite uigeſimoſecundo deſcribit.*

Secũdo accedere debet fides. August. Qua fide opus ſit.

SEcundo ut digne capias, fides accedere debet. Vt quid(inquit Auguſtinus)paras dentes & uentrẽ? crede, etiam & manducaſti. Credere enim in eum, hoc eſt, manducare panem uiuum, qui credit in eum, manducat eum. Fide ergo opus eſt, qua ſumens credas, non tantum ueritatem corporis & ſanguinis domini in Eucharistia, ſed & credas ac ſentias per redemptionẽ, quæ eſt
1 *in Chriſto Ieſu, tibi gratis remitti peccata, qua Chri-*
2 *ſtum ueluti adhuc in cruce pro te pendentem, teq; ſanguine ſuo in remißionem criminũ aſpergentem intuearis, & hoc ſacrificium pro te ſemel immolatum ſumma*
Augu. 3 *cum laude ac prædicatione proſequaris, qua intelligas, te ueluti è manu Chriſti, corpus eius pro te traditum,*
Chryſo. *& ſanguinem in remißionem peccatorum tuorum effuſum ſumere, ut non aliter ſis affectus, ac ſi dominũ Ieſum præſentem uideres, proindeq; carnem illam, quam*
Aug. in pſal. 98. *tibi Chriſtus ad ſalutem dat, prius adores quam manduces, Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in cauſas inſtitu*
4 *tionis & fines huius ſacramenti diligenter reſpicias, eademq; fide fructus tam mirificos (quos ſupra retulimus) capias ac indipiſcaris, adeptis uero rurſus in proximi tui commodum utaris, inſequens & præce-*
Iohan. 15 *ptum & exemplum domini tui, qui ait:* Hoc eſt *præceptum meum, ut diligatis inuicem, ſicut dilexi uos. Maiori certe dilectione nos perſequi illi non potuit, q̃ ut animam ſuam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione & nos oporteat proximos noſtros commembra*

noſtra complecti uidemus. Qui hac uiua fide accedit, is demum quotieſcunq; corpori domini cõmunicat, mortẽ domini annuntiat, & corpus domini ſecundum apoſtolicam iußionem dijudicat, referens fructum permanentẽ in uitam æternam. Qui hac fide uacuus accedit, foris quidem manducat, non intus premit dente nõ capit mente. Sumit quidem is ueram Chriſti carnem & ſanguinem, ſed eſſentia, non ſalubri efficientia, ſacramentũ accipit. ſed uitam Chriſti non accipit. Ad iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. Hoc eſt enim (ut idem ſæpius repetamus) manducare illam eſcam & illum bibere potum, in Chriſto manere & illum manentem in ſe habere, ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritaliter eius carnem, nec bibit eius ſanguinẽ, licet premat dentibus ſacramentum corporis et ſanguinis Chriſti, ſed magis tantæ rei ſacramentum ad iudiciũ ſibi manducat & bibit, quia immundus præſumpſit ad Chriſti accedere ſacramenta, quæ nemo digne ſumit, niſi qui mundus eſt. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Ergo priusquã accedat, probet ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Itidẽ poſtquam ederit & biberit, probet ſeipſum an digne & cum fructu hoc ſacramento ſit uſus, id quod hinc intelliget, nimirum ſi ſenſerit cor ſuum hoc cibo uiuifico ab operibus mortuis repurgatum ea charitate inardeſcere ut et inimicos odiſſe deſinat, atq; adeo experiatur ſe nũc ad omnia charitatis officia proximo impendenda paratum ac promptum eſſe, ſeque in rebus proximi affli-

Quid, digne hoc ſacramẽtum cõmunicent.

Aug. in Iohã tract. 26.

Grego. libr. dialog. 4

Manducare corpus domini quid.

Aug. in Iohã tract. 26

Manducare ſpiritaliter. manducare ſacramentaliter.

Matth. 5

1. Corint. 11

Certisſimum lignum digni ſuſcepti ſacramenti.

ctis non ſecus ac proprijs moueri. Nullum enim eſt *certius teſtimonium, nos hoc ſacramentum digne ſuſcepiſſe, q̃ quum ſentimus poſt ſumptum ſacramentum officia illa charitatis cum magno uirtutum prouentu in nobis elu-*
1.Petri.1 *cere,* Id quod & Petrus Apoſtolus innuit, quum ait: *Satagite fratres, ut per bona opera certam ueſtram uocationem & electionem faciatis.* Quod ſi quis non ſentiat *hos affectus poſt ſumptam* Euchariſtiam, *ſed magis contrarios, uel cui nõ præſto ſunt hæc charitatis officia, adhuc cæcus eſt, & manutentans, obliuionem accipiẽs purgationis ueterum ſuorum delictorum, cui hoc ſolum ſupereſt, ut ſedulo oret patrem cœleſtem, quo miſerum pectus prauis iſtis affectibus expurget & panis illius ſupſubſtantialis guſtum ingeneret.* Tantum de affectu accedentium dixiſſe ſuffecerit.

Aug. de corpo. domi. c. intra catholicam 1. q. 1 2. Corint. 5

MInister *huius ſacramenti, uniuerſalis eccleſiæ conſenſu ſacerdos eſt, qui pro* Chriſto *legatione fungitur, & à* Chriſto *miniſterium reconciliationis accepit, qui etſi malus ſit, nihilo ſecius tamen corpus & ſanguinẽ domini conficit & impertit.* Nihil enim à bo*no, maius nihil à malo minus pficitur ſacerdote, qa nõ in merito conſecrantis, ſed in uerbo efficitur creatoris, ſiquidem credendũ eſt, q; in uerbis* Chriſti *ſacramẽta conficiantur: ſicut ipſe eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui per ſpiritum ſanctum ſuam efficit carnem & ſanguinẽ,* Nõ

Matth. 3 Marci. 1 Lucæ. 3 Johan. 1 Grego.

ſacerdos, ſed ſpiritus ſanctus eſt qui uiuificat, qui unus idemq; in tota eccleſia inuiſibiliter ea myſteria et operando ſanctificat, & ſanctificando benedicit. Ergo diui*na ſolummodo eſt hæc uirtus ſiue poteſtas, non humana*

efficaciæ, ut non ſit mirum ſacramentum nec bonorum diſpenſatorum meritis ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus miniſter ad iudiciū & condemnationem ſuam tanto miniſterio fungatur.

DE POENITENTIA.

VT à ratōie uocabuli auſpicemur, pœnitere grammaticis ſignificat diſplicere quod ante placuit, non ſine interno animi dolore. Quod autem ſcriptura interdum deum alicuius rei pœnitere dicit, manifeſtus tropus eſt, quo ſignificatur, deum non humano quidem more pœnitere, quaſi ſcilicet dolore aliquo tangatur ipſiq; quadam affectus mutatione diſpliceat quod placuit prius, quum ſcriptum ſit: Ego deus, & non mutor, Sed quemadmodum homines, quos cuiuſpiam rei pœnitet de re mutanda ſoliciti ſunt, atque etiā quoad poſſunt, mutant: ſic quum deus mutat ſemel ſtatuta uel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geneſeos ſexto legimus, deum pœnituiſſe quòd hominem feciſſet in terra. Nam eo loco deus iuſto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plaſmauerat, rurſus de terra ob eius malitiam per diluuium perditurus foret. Itidem .i. Regum. xv. refertur dominum pœnituiſſe quòd conſtituiſſet Saul regem, quo ſignificatur, deum uelle regnum, quod ſua diſpoſitione prius Saul regi detulerat, in aliū meliorē transferre. Econtrario, non pœnitere dei eſt, ſemel ſtatuta nullo modo mutare, ut eſt illud in pſalmo:

Pœnitere quid.

Deus quomodo pœnitere dicatur.

Gene. 6

1. Regum. 15

Nō penitere dei.

Pſalm.119 *Iurauit dominus & non pœnitebit eum tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, Quo declarat, ſacerdotium Chriſti perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quo proprie in hominem cadit, uidendum eſt.*

PRincipio itaq; uerbum pœnitere latiſſime acceptum, ſignificat non tantum propter erratum, ſed propter rem quamcunq; dolere, quã uelimus aliter actã eſſe uel aliter ſe habere, nullo interim habito iuſti aut recti reſpectu, Quemadmodum ſunt, quos pœnitet opes ſuas diuiſiſſe pauperibus, aut eas tumultuario mẽtis impulſu, non iudicio perpetuo eccleſiæ cõtuliſſe, quas uellent reuocatas, quorum numero Ananias & Saphira fuerunt, & generatim ſic pœnitent omnes, qui ſecundũ ſeculum triſtantur, quorum triſtitia non pœnitentiã in ſalutem ſtabilem, ſed mortem operatur, de quibus dictum eſt in Euangelio, q̃ à ſolicitudinibus & diuitijs & uoluptatibus uitæ euntes, ſuffocantur.

Verbũ pœnitere latiſſime acceptum.

Ambr. ſ de pœ.li.2.c.9

Actorum.5 1.Corinth.7

Lucæ.8

SEcundo uocabulum pœnitẽtiæ accipitur ſtrictius, nempe pro dolore qui ob crimen perpetratum aut erratum commiſſum concipitur. Secundum quam ſignificandi rationem, pœnitentia more ſcripturæ in ueram & falſam ſeu fictam diuiditur. Vt autem uera à falſa recte diſcerni poſſet, ueteres ueræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, Contritionem, confeſſionem & ſatisfactionem. Rurſus ueram pœnitentiam duabus ſpeciebus contineri conſtat, Interior & exteriori. Exterior iterum in publicam & priuatam ſcinditur. Sunt qui publicam iterum in ſolennem & ſimpliciter publicam ſecent. Sed

Diuiſio.

Tres partes pœnitentiæ.

hæc ultima publicæ pœnitentiæ diſcriminatio magis rituum publicæ pœnitentiæ differentiã, quàm diuerſas pœnitentiæ ſpecies denotat. Hæ tamen omnes exterioris pœnitentiæ ſpecies ut fructuoſæ ſint, interiorem pœnitentiam præſupponunt. Interim conſtat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ proprie ſacramentum eſt, (de qua poſtea dicemus) uim propemodum totam in abſolutione conſiſtere. Quæ omnia q̃ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, ut ſperamus, haud parum luminis non tantum ei rei quæ præ manibus eſt, ſed etiam ueterum eccleſiæ patrum de pœnitentia ſententijs ac ſcriptis.

Pœnitentiæ ſacramentũ.

ORdiemur ergo à ueræ pœnitentiæ deſcriptiõe, quæ ſane nihil aliud eſt q̃ conuerſio hominis ad deum, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quæ uel in nobis experimur, uel commiſimus, propter deum, ex animo non ſine graui animi dolore odimus cum uoto ac propoſito deinceps non peccandi, ſed uitã in melius commutandi. Tres autem ſunt huius pœnitentiæ actiones (ſi diuo Auguſtino credimus) in eccleſia uſitatæ. Vna eſt, quæ nouum hominem parturit, donec per baptiſmũ omnium præteritorum ablutio peccatorum fiat, hoc agitur ante baptiſmum. Nullus enim qui ſuæ uoluntatis eſt arbiter, niſi pœniteat eum ueteris uitæ, nouam inchoare poteſt. De hac dixit apoſtolus Petrus: Agite pœnitentiã & baptizetur unuſquiſq; ueſtrum in remiſsionem peccatorũ. Altera eſt actio pœnitentiæ poſt baptiſmũ, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de qua loquutus eſt Apoſtolus Paulus: Timeo ne iterum quum

Deſcriptio ueræ pœnitẽtię.

Augu. ad Seleu. de baptiſ. & pœniten. Pet.

1

Actorum. 2

2

uenero ad uos, humiliet me deus apud uos, & lugeam multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione & impudicitia quam geſſerunt. Eſt & pœnitentia bonorum & fidelium pœna quotidiana, in qua pecto-
3 *ra tundimus, dicentes:* Dimitte *nobis debita noſtra, ſicut et nos dimittimus debitoribus noſtris. Illa utique, quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamē crebra ſubrepunt, quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt et opprimẽt ſicut unū aliquod grande peccatum.* N*ihil enim intereſt ad naufragium, utrum uno grandi fluctu nauis operiatur et obruatur, an paulatim, ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta impleat nauē atq; ſubmergat.* Indies *itaq; orantes,* Dimitte *nobis debita noſtra, manifeſtamus habere nos, quod nobis dimitti poſtulemus, atq; in his uerbis humiliantes animas noſtras, quotidianā quodammodo agere pœnitentiam non ceſſamus.*

Quotidiana pœnitentia.

I Nuenti *ſunt autem hæretici, qui primam tantū pœnitentiæ actionem ante baptiſmum concederent.* Pœ*nitentiam uero poſt baptiſmum penitus negarent, à* No*uato authore nouatiani dicti, qui &* Cathari, *quorum impietatem noſtris temporibus ſanatici* Anabaptiſtæ *renouare conati ſunt, hos nō difficile eſt apertiſſimis ſcripturæ teſtimonijs & exēplis innumeris refellere.* Quid *enim eo teſtimonio fortius, quo deus apud* Ezechielem *cap.xxxi. addito etiam iureiurando, hos hæreticos impie mentiri apertiſſime pronuntiat:* Viuo *ego dicit dominus,* Nolo *mortē peccatoris, ſed ut magis cōuertatur*

Nouationi Anabaptiſtæ.

Ezech.31

Hebræ.6

& uiuat. Perſeipſum iurat deus (per maiorem enim ſe iurare non poteſt) ſe nolle mortem peccatoris, quin potius lapſum conuerti & uiuere. Faceſcat ergo hæreticus, qui dei teſtimonium conuellere non erubeſcit. Itidē Chriſtus apud Matthæum cap. xviii. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſi te audierit, lucratus eris fratrē tuū. Lucæ quoq; cap. xv. ſic ait: Maius gaudiū erit ſup uno peccatore pœnitentiā agente, q̄ ſuper nonagintanouem iuſtis qui nō indigent pœnitentia. Paulus ad Galatas. vi. inquit: Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, &c. Et quid apertius eo, Memor eſto unde cecideris & age pœnitentiā & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonē Magū iam baptizatū ait: Pœnitentiā age ab hac nequitia tua, &c. Poſſent et alij ſexcenti loci afferri. Quod ſi exēpla ſcripturæ requiras, habes ex pœnitētibus receptis, Dauid, Manaſſen, Petrum, Magdalenā, Galatharū eccleſiā, Corinthiū incæſtum, & pleroſq; alios, de qbus ſcriptura paßim meminit. Qui uero plura in numerato habere deſiderat, quibus hæreticos illos reuincat, hic ſanctos illos eccleſiæ patres plegat, præcipue diuū Ambroſiū in duobus, quos de pœnitentia conſcripſit libris, ubi eoſdem grauißime ac acerrime cōfutauit. Quos tantū locos, quos illi uti præcipuos pro ſua hæreſi tuenda ex epiſtola ad Hebræos adferunt, attingemus. Prior legitur Hebræorū ſexto in hæc uerba, Impoßibile ē eos q ſemel ſunt illuminati, Guſtauerunt enim donum cœleſte & participes facti ſunt

Matth. 18
Lucæ. 15
Galat. 6
Apoca. 2
Actorum. 8
Ambroſius.
Obiectio.
Hebræ. 6

Dilutio. *ſpiritus ſancti guſtaueruntq; nihilominus bonũ dei uerbum, uirtuteſq; ſeculi uenturi & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes.* Hic locus licet duriuſculus uideatur, tamen ſani intellectus adeo pœnitentiam non tollit ut etiam ſtatuat ueteres, de quorum numero ſunt Ambroſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, et cæteri ferme omnes hunc locum de baptiſmo intelligunt, quod hunc impoßibile ſit iterari. Et ſententiam ſuã his uerbis Paulinis (nempe renouari ad pœnitentiam, item crucifigentes ſibimetipſis filium dei & oſtentui habentes) confirmant. Nam qui poſt baptiſmum (in quo cum Chriſto cruci configimur & conſepelimur) labitur ac putat aliam renouationem baptiſmatis ſupereſſe, is Chriſtum denuo crucifigit. Semel crucifixus eſt Chriſtus ſemel peccato mortuus eſt, amodo non moritur. Ergo & unicum oportet eſſe in eccleſia baptiſma, non plura. Poteſt etiam ſecundum ueterum ſententias de blaſphemis intelligi, ut uerbum impoßibile capiatur pro admodum difficile. Blaſphemos enim qui Chriſtum iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari poſſe ad pœnitentiam ualde difficile atq; adeo apud homines impoßibile uidetur, Interim tamen nemo negauerit, id apud deum nequaquam eſſe impoßibile, ſi blaſphemo pœnitentiã dare decreuerit. Exemplo ſunt in ueteri teſtamento Manaſſes, in nouo Paulus, qui quamuis blaſphemi & perſequutores dei fuerint, conſequuti tamen ſunt ueniam. Cæterum qui hunc locum de finali blaſphemia ſeu impœnitentia aut deſperatione tantum intelligunt, uidentur nobiſs q̃

proxime

Roma. 6
Vnicũ in eccleſia baptiſma.
2 Verbum: impoßibile.
4. Rege. 21
2. Para. 33
1. Timo. 1
3

proxime ad germanam epiſtolæ intelligentiam accede-re,quæ nullam habet abſurditatem. Nam & Euange- Matth.12 Marci.3
lium docet,Vnum tantum genus eſſe peccati,quod Chri- Lucæ.12
ſtus peccatũ in ſpiritum ſanctum appellat, neq; hic neq; in futuro ſeculo remiſsibile,Hoc beatus Auguſtinus & Aug. de pecca.in ſpiritum ſanctum.
cæteri ſancti patres,finalem in pœnitentiam ſeu deſpe-rationem uſque ad mortem interpretantur. Nam hæc ſola non remittitur, quod proprie cum gratia pugnet, Qui enim fieri poteſt ut obſtinatus & deſperans, gratiam remiſsionis peccatorum accipiat quam repudiat? Cætera omnia quantumuis grauia crimina, etiam poſt baptiſmum,quamlibet ſępe iterata,uera pœnitentia dilui tota ſcriptura proclamat. Iam locum illum ad Hebræos ſic recte intelligi,ſatis indicant præcedentia,quæ declarant ſequentia. Superius enim dixerat, Videte fra- Cap.3
tres ne ſit in aliquo ueſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à deo uiuo,ſed adhortamini uoſmetipſos per ſingulos dies,donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex uobis malitia peccati. Hic Apoſtolus clare ſignificat ſe pœnitentiam poſt baptiſmum permittere,qui & obteſtatur fratres,ut ſeſe mutuo cohortẽtur, donec hæc uita ſuperſtes eſt,ne quis omnino ex ipſis incredulitati obnoxius obduretur malitia peccati, nimirum ſolos incredulos & finaliter obduratos, non autẽ reſipiſcentes & pijs commonitionibus obediẽtes ab illa requie excludens. Quibus enim,ut ſubdit,iurauit dominus,non ingreſſuros in requiem,niſi his qui non obedierunt,quos uidemus,quod non potuerũt ingredi propter incredulitatem: alioqui remiſsio peccatorum, quod ad

Eſaię.28 Roma.10 Iohan.3 credentes attinet, uniuerſalis eſt. Omnis enim qui credit in eum non confundetur. Item, Sic deus dilexit mũdum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Sic itaque intelligendus eſt locus ille ad Hebræos, Impoßibile eſſe renouari eos, qui Chriſtum iterum crucifigunt & ludibrio habent, id eſt, renouari nõ poſſunt qui Chriſto increduli ſunt, qui Chriſti fidem deſerunt, qui Chriſtum contemnunt, qui Euangelio amplius non obediunt, q. non ſit in alio Acto.4 quoquam ſalus. Poteſt & ſic enarrari locus, Impoßibile eſſe eos, qui bonum dei uerbum reliquerunt, ad pœnitentiam renouari, tantiſper ſcilicet, donec ludibrio & oſtentui filium dei habent.

Alter locus duriuſculus; Hebrę.11 Atque hanc eſſe uere Paulinam ſententiam, ex alterius loci, quem hæretici ex eadem epiſtola cap.10. obijciunt, interpretatione magis perſpicuũ euadit, Qui ſic habet, Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam ueritatis, iam non relinquitur pro Dilutio; peccatis hoſtia; ſed terribilis expectatio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare uult Apoſtolus, q̃ Chriſtum eſſe uiuam illam pro peccatis noſtris hoſtiam in cruce immolatam, atque hanc ueritatem nos retinere oportere. Alioqui ſi poſt notitiam huius ueritatis uoluntarie peccauerimus, hanc ueritatem atque adeo Chriſtũ ipſum deſerentes, certe nihil ſupereſt, niſi ut in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino eſt Iohan.3 ſententia, quæ eſt illius apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine unigeniti filij dei. Et iterum: Qui autem incre-

dulus eſt filio, nõ uidebit uitam, ſed mors dei manet ſuper eum, atq; hoc eſt peccatum illud ad mortem, de quo in prima epiſtola idem Apoſtolus ait: Eſt peccatum ad mortem, pro eo non dico ut quis oret. Non magis ergo ambo hi loci ex epiſtola ad Hebræos citati, reuertentem per pœnitentiam ad Chriſtum repellunt, q̃ illi apud Iohannem. Vtrobique enim ſignificatur incredulos iam iudicatos eſſe, iram dei ſuper eos manere, quamdiu increduli ſunt, quamdiu filium dei iterum crucifigunt & oſtentui habent, quamdiu uoluntarie peccant, notitia ueritatis ſemel accepta, uoluntarie relicta ac contempta, quamdiu filium dei conculcauerint & ſanguinem teſtamenti, in quo ſanctificati ſunt, pollutũ duxerint, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc eſt, gratiam quæ eſt in Chriſto repudiarint: Nam quiſquis ad Chriſtum per pœnitentiam & fidem reuertitur, horum omnium contraria facit, ad quem non pertinet hæc Chriſti comminatio (non remittetur hic neque in ſeculo futuro) ſed tantum ad illos qui ſubuerſi ſunt & proprio iudicio cõdemnati, de quibus ſcriptum eſt: Dedit illis deus ſpiritũ compunctionis, oculos ut non uideant, aures ut non audiant. Item, obſcurentur oculi eorũ ne uideant, & dorſum eorum ſemper incurua. Iam & totius epiſtolæ ſcopus hanc ſententiam manifeſte aſſerit. Paulus enim tota illa epiſtola ad Hebræos fere nihil aliud agit, quã ut diſcernat ſacrificia ueteris legis, ab illo unico ſacrificio ꝓpitiatorio, Chriſto, doceatq; oĩa illa, in hoc unico iam euacuata & adimpleta eſſe, Quo fiat ut impoßibile ſit, eum qui Chriſtum (quem ſemel amplexus eſt) rurſus cõ-

Peccatum ad mortẽ quod 1. Iohan. 5

Matth. 12

Tit. 3
Eſaiæ. 6
Roma. 11
Pſal. 68

Scopus ep̃le ad Hebræos.

temperit, renouari per aliam hoſtiam, quum nõ ſit alia pro peccatis hoſtia, quam Chriſtus, quem qui relinquũt, Roma. 10 fruſtra ad alias uictimas ſeu opera confugiunt. Ignorantes enim dei iuſtitiam, & ſuam uolentes conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Ex quibus omnibus conſequitur, ueriſſimam eſſe hanc ad Hebræos epiſtolam, pœnitentiam poſt baptimum magis ſtatuere quã tollere, quũ Paulus iubeat ab obteſtetur, admoneri fratres per ſingulos dies, donec hodie cognominatur ut non obduretur quis malitia peccati, ſed ut participes Chriſti effecti, initium ſubſtantiæ eius uſque ad finem firmum retineamus. Per initium ſubſtantiæ initia pietatis ſignificans, ſcilicet baptiſmi & pœnitentiæ doctrinam, quam tenentes nõ obdurabimus corda noſtra, ſicut illi qui ꝓpter ĩcredulitatẽ à terra ꝓmiſſionis ſunt excluſi, quin potius plena fiducia accedemus in introitu ſanctorũ, in ſanguine Chriſti aſperſi corda à cõſcientia mala, &c.

Quid per initium ſubſtantiæ Paulus uelit.

Hebræ. 10

Pœnitentia ſecunda poſt naufragium tabula.

Confutata itaq; ſententia plane hæretica & plena impietatis, de pœnitentia, quæ poſt baptiſmum in eccleſia agitur, paucis differendũ eſt, hanc beatus Hieronymus, Tertullianum ſequutus, ſecundam poſt naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat, Qui tropus tam placuit poſteris, ut fere in omnium de pœnitentia differentium ore uerſetur. Prima tabula, qua ſubnixi ex diluuio peccatorum tam in Adam uelut ſtirpe, quàm poſtea male uiuendo, quacunque tandem ratione cõtractorum enatamus, baptiſmus eſt, poſt quem acceptum, ſi rurſus naufragium fecerimus, nulla

Hiero. ſuper Daniel.

Prima tabula baptiſmus.

pro peccatis noua hoſtia reſtat, ſed tantum ſupereſt hæc ſecunda tabula, Pœnitentia, quam ſi gnauiter (donec uita ſuperſtes eſt) apprehenderimus, ac apprehenſam perſequuti fuerimus, non dubium, quin rurſus ad ſalutis portum pertingemus, quamlibet etiam periculoſi ſint, in quos noſtra incidimus, peccatorum ſcopuli. Remedium ſane in eccleſia ſumme neceſſarium, quo ſublato, quantula quæſo hominum pars fuerit, quæ poſt baptiſmum, nullius peccati, aut etiam criminis ſibi conſcia, uitæ æternæ participationem ſperare queat? ut nulli nobis immaniores hæretici unquam fuiſſe uideantur, q̃ Nouatiani, qui tam neceſſarium animæ medicamentũ e medio tollere conati ſunt.

Secũda tabula, pœnitẽtia.

Nouatiani hæretici oĩum immaniſſimi.

PORro eccleſiaſtici patres ueram pœnitentiam tribus partibus conſtare (quemadmodum & ſuperius meminimus) nobis tradiderunt. Contritione, confeſſione & ſatisfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ proprie ſacramentum eſt, nam ea uti cætera ſacramenta, ſuo uerbo, ſuo item elemento ſacramentali tanquam partibus ſuis eſſentialibus cõſtat, Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuerſionem ſeu renouationem complectitur. Ea enim tum demum perfecta, conſummata ac fructuoſa cenſetur, ſi tribus illis partibus abſoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, contritionem & fidem, Sed fides, noſtra quidem ſententia, non proprie pars, ſed magis radix & fundamentum eſt, non tantum pœnitentiæ, ſed & omnis operis boni. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Orthodoxi doctores, fidem appel-

Pœnitentia generaliter accepta tribus partibus conſtat.

Fides an proprie pœnitentiæ pars ſit.

Roma.14 Fides ad ſalutem ianua. lant ianuam ad ſalutem, non quod fides (ſi tamen ſecundum omnem ſuam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis ſit, & nihil præterea, ſed potius tale ſit initium, quod & perpetuo proſequatur progredientem, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

QVæ omnia ut clarius intelligantur, meminiſſe oportet eorum quæ in primum articulum ſymboli apoſtolici ex Auguſtino retulimus, quæ hic repetiſſe ac illuſtraſſe ſuperuacaneum haud putamus, Nempe duplicem aut triplicem etiam eſſe fidei ſeu credendi rationem; Siquidem una eſt, qua deum eſſe ac cætera quæ ſcriptura commemorat, non aliter quàm hiſtorica quadam fide recitata, uera credimus, Vnde & hiſtorica fides appellatur quam nobiſcum dæmones communem habent; Altera, qua deo credimus, quæ perſuaſio & conſtans opinio eſt, qua fidem & promiſsionibus & comminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniuſti cum iuſtis communem. Nam (ut Apoſtolus ait) reuelatur ira dei ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum qui ueritatem dei in iniuſtia detinent, id eſt, ira dei reuelatur hominibus etiam iniuſtis qui ueritatem & iuſtitiam dei (qua ſciunt deum eſſe, deum peccatis iraſci, deum ſcelera punire) in iniuſtitia detinent & contemnunt,

Triplex credendi ratio. 1. credimus deum. Iac obi. 2 2. deo. Roma. 1.

3. in deum. Tertia fidei ratio eſt, qua in deum credimus, ſolis pijs peculiaris, quæ certiſsima quædam fiducia eſt qua totos nos deo ſubmittimus, totiq; à gratia & miſericordia dei pẽdemus. Hæc & ſpem complectitur &

charitatem indiuiduam comitem habet. Eſt enim (ut Auguſtinus ait) fides, qua amando in deum itur, nimirum quam Paulus deſcribens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio ſeu fides illa hiſtorica, ſi ſolam accipias informis eſt & ueluti adhuc mortua. Altera uero, qua deo tantum credimus, necdum tamen erga deum religioſa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in deum credimus, pioq; affectu in eum tendimus, ea demum uiuida atq; integra fides eſt. Fides ergo qua perſuaſum habemus, deum eſſe. Item qua deo uel promittenti uel comminanti credimus, ſpiritualis ædificij initium eſt. Oportet enim accedentem ad deum credere quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator, deſerentibus uero grauis impietatis ultor ſit. Fides uero qua in deum credimus, hæc non tantum initium eſt bonæ actionis, quin potius ut actio quæcunque bona ſit, facit, & quod actioni noſtræ deeſt, ſupplet, non ex ſua dignitate, ſed ex miſericordia dei quam accipit ſeu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad aſſentiendum his quæ credenda ſunt, adeo infunditur, fides infuſa dicitur, Quatenus uero poſt iuſtificationem uel per auditum uerbi, uel per uiſa miracula augeſcit, acquiſita. Rurſus quatenus ſe non exerit, habitualis, Quatenus uero ſeſe exerit & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum eſt, fidem ſecundum duas priores credendi rationes in intellectu cõſiſtere. Secundum tertiam uero etiam in uoluntate, qđ actio fidei ſic acceptæ (quod eſt credere, fidere & adhærere deo) non ſolo intellectu, quem fides illuminat,

Gala. 5
Fides informis.
Fides imperfecta.
Vidua fides.
Hebræ. 11
Auguſti. in pſal. 31
Fides infuſa
Acquiſita
Habitualis
Actualis
Fides in intellectu.

Fides in uoluntate.

ſed & uoluntate, quam accedēte charitate inflammat, perficiatur. Iam etſi fides, ſpes et charitas tria dona ſpiritus ſint, & ſingula ſuas diſtinctas habeant rationes, tamen hoc conſtat, eam fidem qua in deum credimus (quæ ſola efficax, ſyncera, integra & ſalutifera eſt) nec infundi nec accipi ſine ſpe & Charitate. Vnde etſi tria hæc ratione, non tamen tempore ſeparantur, quia ſimul accipiuntur, quemadmodum enim radius, illuminatio, & calor ſimul tempore ſunt ac fiunt, licet ratione atque etiam reipſa diſtincta, ſic in iuſtificatione hominis fides, ſpes et charitas ſimul in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma. 5. teſtatur, Iuſtificari nos per fidem, ea ſcilicet in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei, ſpe quidem non qualibet, ſed ſpe quæ non confundit, hoc eſt, non pudefacit, quod charitas dei effuſa ſit in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Nam quod alibi Apoſtolus ait: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum, Non ſic accipiendum eſt, quaſi integra & ſyncera fides ſine charitate accipiatur, ſed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictum uideri debet, atteſtantibus Chryſoſtomo ac Theophylacto. Nam & Baſilius magnus locum hunc citans in epiſtola quadam ad Neoceſarienſes, hæc ſubijcit: Non quod horum quæ commemorauimus, ſingula ſine charitate poßint inueniri, ſed quod ſanctus Paulus uoluerit teſtimonijs confirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus eſſe reliquis omnibus ex-

Fides iuſtificans nō accipitur ſine ſpe & charitate.

Roma. 5

Locus Corinth. 13. explicatur.

Chryſoſt. Theophy. Baſilius magnus in ep'la ad Neoceſa.

cellentius. Itidem diuus Ambroſius ad Herontianum locũ hunc exponens: Sed arbitror, inquit, propoſiti gratia hoc dixiſſe Apoſtolum. Neq; enim uidetur mihi, qui habeat omnem fidem ita ut montes transferat, charitatẽ non habere. Hactenus Ambroſius. Interim nõ negamus, fidem donũ dei eſſe ſpeciale, etſi deſit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt. In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donũ, quum diceret, Expedit uobis ut unus homo moriatur pro populo. Eſt & in ſceleratiſsime uiuẽtibus Chriſtianis nõnulla fides reliqua, de qua dixit apoſtolus Iacobus: Fides ſine operibus mortua eſt. Sed fidei integræ ac ſynceræ (nimirum ſecundum tertiam credendi rationem acceptæ, cui iuſtificatio tribuitur) non poteſt abeſſe charitas. Fruſtra enim credis, eſſe deum, & eſſe deum unum, niſi ſic credas, deum eſſe, ut illi omnia accepta referas, omnemq; tuæ ſalutis ſpem in illum defigas. At id non facies niſi fidei adiungas charitatem, ac poſtea pijs operibus te ſteris, & quod credis & quod ames.

Ambr. ad Herontia. epiſtola. 74

Fides donũ ſpeciale etiã ſine charitate.

Iohan. 11

Iacobi. 2

QVibus repetitis ac præmiſsis, iam ad pœnitẽtiæ partes ueniendum eſt. Prima itaq; pars, contritio eſt, quam eccleſia uocat uehementem animi amaritudinem ac intimum dolorẽ conſcientiæ, quæ deũ peccatis iraſci ſentit & ſe peccaſſe grauiter dolet cum uoto uitam in melius commutandi. Hæc incipit quidem & concipitur ut plurimum fide hiſtorica & timore ſeruili, ſed non perficitur niſi fide ſyncera & timore filiali. Principio enim fides illa ſecundum primam & ſecundam credendi rationem, qua deum eſſe, eundemq; iuſtum

Cõtritio quid.

Timor ſeruilis.

ac ueracem credimus, timorē ſeruilem parit, peccantes
Am. lib. 1. de uoca. genti. metu pœne terrentē. De quo dictum eſt, Ambroſio &
Aug in epiſt. Iohan. Auguſtino teſtibus. Initium ſapientiæ timor domini, Hic
Prouer. 1 in nobis augeſcit, quum notitia legis diuinæ, notitiæ le
Eccle. 1 Roma. 3 gis naturæ animis inſculptæ accedit, Nam quum pecca-
tum nihil aliud ſit, q̄ factum, dictum aut concupitū con
tra legem, conſequitur ut per legē cognitio peccati fiat,
& quo magis in notitiam legis penetramus, tanto per-
ſpicacius peccata & delicta noſtra cernamus, q̄q; pro-
cul ſimus ab obſeruatione legis ueluti in ſpeculo quodā
Deut. 5 intueamur. Ergo quum lex ueluti digito oſtēdat ac cō-
monſtret peccatū, non tantum quod opere, ſed etiā quod
affectu cōmittitur, præterea doceat deū peccata noſtra
ſeueriſsime tam in hoc q̄ in futuro ſeculo punitur ū, ac
ſubinde huic notitiæ conſcientia noſtra per fidem aſſen
Fides hiſtorica cum timore ſeruili terrorem incutit conſcientiæ. tiat, fit ut hæc fides cum timore ſeruili coniuncta, grauē
animi concuſsionem, terrorem et amaritudinem pariat,
quibus cordis noſtri ſuperbia frangitur, ac ueteris ho-
Math. 3 minis affectus ueluti cōterūtur cōminuūturq;. Ab incuſ
ſione huius timoris doctrinā pœnitentiæ Baptiſta exor
ſus eſt: Progenies (inquit) uiperarū, quis uos docuit fu-
gere à uentura ira? Iam ſecuris ad radicem arboris po-
ſita eſt. Omnis ergo arbor quæ nō facit fructum bonum,
Luc. 13 Math. 10 excidetur & in ignē mittetur. Nec aliter Chriſtus do-
cet: Niſi (inquit) pœnitentiā habueritis, oēs ſimul peri-
bitis. Et alibi: Nolite timere eos, qui occidunt corpus,
animā autem non poſſunt occidere, Sed potius timete eū
Actorum. 2 qui poteſt & corpus & animā perdere in gehennā. Iti-
dem apoſtolus Petrus prima cōcione poſt acceptum ſp. ſ. in-

ritum ſanctum Iudæis hunc timorem ingerit, ex prophetis arguens & conteſtans, quod Ieſum quem & dominum & Chriſtum fecit deus, per manus iniquorum affligentes crucifixerunt ac interfecerunt, Sequitur .n. His autem auditis, cōpuncti ſunt corde. Idē docendi genus admodum frequens eſt in prophetis. Concipitur itaq; contritio ferme ex hoc timore, quum ſcilicet peccator in legem diuinam intuens, conſiderat interiorem animi ſui immundiciem legi dei repugnantem ſimul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminum ſuorum, repetēs, quoties in ea relapſus, & quādiu in ſuis tenebris ac ſordibus uerſatus ſit, quantiſq; bonis ſeipſum interea priuauerit, à communione totius corporis Chriſti ſeparatus, obnoxius æternæ gehennæ ſupplicio, ex quarum rerum attenta conſideratione naſcitur horror peccatorū. Qui hunc horrorem non ſentiūt, nec dolore ullo aut metu iræ dei afficiuntur, ſed ſecuri indulgent ſuis cupiditatibus, uel quaſi nihil habeant uitij ſibi blandiuntur Hypocritæ longe à pœnitentia ſunt, de quibus propheta ait: Non eſt timor dei ante oculos eorum.

Pſal. 78 Eſaiæ. 1. 5 Chry. de cōpunct. cordis. Itē hom. 19 in 1. epi. ad Timoth. Roma. 7 Pſalm. 13

NEq; tamen putandum eſt hunc timorem ſeruilem, qui ex metu ſupplicij ducit originē, & horrorem incutit peccatorum, pœnitentiam totam abſoluere, Quin potius is ſolus adeo non ſuffecerit, ut & exitialis ſit, quod deſperationem gignat, niſi proficiat ad ſpem ueniæ per contemplationem miſericordiæ diuinæ, & ſuccedat fides illa ſecundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demū facit, ut timorē ſeruilē comitetur timor filio dignus, cui cōmiſſa diſplicent, non iam

Solus timor ſeruilis parū utilis. Timor filialis.

quod pertrahant in gehennã. ſed quod patrem optimum ac ſic de nobis meritum offendunt, quale uidere eſt in filijs qui grauiter in parentes deliquerunt. Primum enim metu pœnæ ſeu plagarum peccatum oderunt, deinde paternæ pietatis memoria ſubeunte, ubi fiduciam reditus in gratiam cæperint, etiam ex amore præterita cõmiſſa deteſtantur, ſic ut etſi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamen ſcientes rurſus admittere nolint quod parentes illorum offendat.

Fides in deũ cũ timore filiali uerã contritionem parit.

HAec ergo fides cum timore filiali cõiuncta, uerã pœnitentiam à falſa pœnitentia ſeparat, et diſcrimen facit inter contritionem impij & uere pœnitentis. Impius enim concepto timore ſeruili ex metu ſupplicij, atq; ibi conſiſtens, in deſperationem adigitur, quod uidere eſt in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore conſtitutos deus clementer reſpicit, hi quum ex timore per fiduciam miſericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demum ad uerã pœnitentiam contriſtantur, quales fuerunt Dauid, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur (qui non ut impij illi obdurant ſed ſcindũt corda ſua, deo ante oſtium ſtanti ac pulſanti aperientes ac locum dantes, cum deſiderio illi deinceps adhæreſcendi.

Apoca. 3

Atq; hæc tandem eſt uera illa interior pœnitentia, ad quam omnis ſcriptura paßim nos prouocat & uerbis et exemplis: Scindite (inquit Iohel) corda ueſtra & nõ ueſtimenta ueſtra. Et Eſaias: Vbi habitabit dominus? in ſpiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus

Iohel. 2

Pſalm. 50

non deſpiciet. Item: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Matth. 5

Vides ergo quemadmodum conſideratio iuſtitiæ ac iudicij diuini, accedente fide hiſtorica, pœnitentiam inchoet, conſideratio uero bonitatis diuinæ ex amoris affectu procedens cum fiducia miſericordiæ, pœnitentiam formet, quamobrem hæc duo ſcriptura paßim coniungit: Beneplacitum (inquit Dauid) eſt domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. Et Paulus Apoſtolus, quum reuelari iram dei ſuper omnem impietatem aſſeruiſſet ſubiecit: An neſcis homo, ꝙ dei benignitas ad pœnitentiã te adducit? Haud inficiamur, ſanctiorẽ eſſe pœnitentiã, quã timor filialis in bonitatem dei reſpiciens & inchoat & format. Sed quoniam hæc eſt fragilitas & imperfectio noſtra, ut nõ facile ad bonitatem dei oculos noſtros attollamus, niſi prius iram ſenſerimus, quemadmodum Pſaltes ait: Quũ occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularentur. Idcirco ſanctis patribus recte placuit pœnitẽtiæ doctrinã a timore ſeruili non inepte ordiri. Hinc beatus Auguſtinus haud ineleganti tropo hunc timorem ſetæ & medici ſerramẽto cõparat. Vt enim per ſetam linum introducitur, ſic ꝑ hunc timorẽ charitati locus præparatur, ſeta prius intrat, ſed niſi exeat nõ ſuccedit linũ. Sic timor primo occupat mentem, ſed ſuccedente charitate, non remanet timor, & quo illa creſcit tanto hic decreſcit magis, et quo fit illa intus familiarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illum foras mittat. At ubi nullus eſt ti-

Timor fiduciæ cõiũctus.

Pſalm. 146

Roma. 2

Sanctior pœnitẽtia, quã timor filialis inchoat.

Pſalm. 106

1. Iohan. 4

mor,ibi non eſt qua intret charitas. Rurſus,quemadmodum medici ferramentum putredinem tollit, & uulnus quod minus dolebat,plus dolere facit atque adeo principio auget.donec accedente medicina ſuccedat tandem ſanitas. Sic timor pungit ac uulnerat mentem,ſed ſuccedēs charitas,uulneri ſanato cicatricem obducit. Nec minus

Baſilius.

eleganter beatus Baſilius hunc timorem iſagogicum,hoc eſt,introductorium & pædagogicum appellauit ad pietatem.Exercet enim timor quem occupat, memoria ueteris uitæ, perhorreſcentia & execratione peccati, &

Amb.de uoca.gent. lib.2

ignis æterni pauore, ut exercitatum iam per timorem charitas plena fiduciæ ſuſcipiens perficiat. Nō enim hoc timore uel ratio uel intellectus aufertur,ſed illa potius quæ mentem premebat caligo diſcutitur,ut uoluntas deprauata prius atque captiua,recta efficiatur. Eundem ti

Grego. in Iob.cap.29

morem Gregorius,Hieronymum ſequutus,primum incipientium gradum eſſe ſtatuit,ut qui neſcit proximum ſicut ſe diligere,iam tamen incipiat ſuperna iudicia formi

Duo cōpunctiōis genera.

dare Atque alibi duo compunctionis genera pulcherrime deſcribit. Primum(inquit) anima timore compungitur,poſt amore. Prius enim ſeſe lachrymis afficit, quia dum malorum ſuorū recolit,pro his perpeti æterna ſupplicia pertimeſcit. At uero quum longa mœroris anxietate fuerit conſumpta,quædam iam præſumptione ueniæ ſecuritas naſcitur, & in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur,& qui prius flebat ne perduceretur ad ſupplicium,poſt amariſſime flere incipit, quia differtur à regno. Caſſiodorus in pſalmum centeſimum de-

Caſſiodo.in pſ.110

cimum, Metum iudicij ianuam conuerſionis appellat,

modo tamen diſcretio dilectionis addatur. Breuiter, *in hanc ſententiam omnes pij diſcedunt.*

Praedicatio uerbi dei unde ordienda

Nicephorus ad Theodo.

HAec eo dicta ſunt, ut intelligant uerbi dei miniſtri, unde uerbum prædicationis ſuæ ordiri debeant, Nam *tum rectißime ſuo funguntur officio, ſi primum animos ad plangenda peccata commoueant, ſi ſpiritualibus increpationibus ex lege diuina deſumptis populum peccantem arguant, uitam futuram & æterna ſupplicia in memoriam reducant.* Hoc *unum uero quàm maxime cauebunt, ne peccantes ſtatim ſecuros reddant, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem abſoluant; alioqui alienorum criminũ participes futuri.* Vbi *uero hunc primum pœnitentiæ gradum ſtrennue iecerint, tũ ſupereſt, ut & ſecundus protinus ſubijciatur ac addatur, quo fiducia miſericordiæ in* Chriſtum *arripitur, quem ordinem uidere eſt in prima illa* Petri *concione.* Poſtquam *enim uehementi oratione ad intimum dolorem* Iudæos *cõcitaſſet, atque illi compuncti corde dicere inciperent:* Quid *faciemus uiri fratres? non cunctandũ ratus protinus eo prouectis per ueræ pœnitentiæ remedium, remißionem peccatorum in* Chriſto Ieſu *denuntiat ac oſtendit,* Eoſdem *gradus uelut ob oculos nobis poſitos in beatißimi* Pauli Apoſtoli *conuerſione cernere nobis licebit:* Saulus *adhuc ſpirans minarum & cædis in diſcipulos domini quũ proficiſceretur in* Damaſcum, *primũ dure increpatus ac metu pœnæ exanimatus, in terram proſternitur, at poſtquam tremens ac ſtupens dixiſſet:* Domine, *qd me uis facere? ſtatim domini iuſſu in ciuitatẽ intro-*

Quid cauendum.

Pœnitentiæ gradus.

Actorum. 2

Actorum. 9

ducitur,ut ad eum Ananias (qui interpretatur gratia ſeu miſericordia domini) accedat ac dicat: Saule frater, dominus miſit me Ieſus,qui apparuit tibi in uia qua ueniebas,ut uideas & implearis ſpiritu ſancto.

Adfectus pœnitentiæ donum dei.
Actorum.9

E T *uel hoc exemplo diſcimus q̃ non ſit in poteſtate noſtra,ut nobiſipſis hos pœnitentiæ affectus largiamur,* Nam *Chriſtus eſt qui* Paulum *ſtrauit.* Rurſus,*Chriſtus eſt qui* Paulum *erexit* . Paulus *uero trahenti,uocanti,ac ſananti tantum aſſenſum præbuit.*

Philip.2

Quicquid *ergo horum in nobis agitur , merum Chriſti beneficium eſt,quia non ſumus ſufficientes , ne cogitare quidē aliquid ex nobis,quaſi ex nobis,deus eſt,qui operatur in nobis & uelle & perficere pro ſua bona uolūtate.* Ipſe *ſtat ſemper ad oſtium & pulſat,ut & initiū ſalutis noſtræ ipſo inſpirante habeamus .* Ipſe *eſt qui per uerbum ſuum & ſpiritum ſanctum arguit peccata.* Ipſe *qui horrorem peccati nobis incutit, qui amaritudinem & dolorem mentibus noſtris immittit.* Ipſe *qui eodem terrore(modo uocantem ſequamur)ad filiū trahit.* Breuiter,*ipſe eſt qui & pœnitentiam in nobis inchoat & format,quod non ſiluit* Apoſtolus,*quū ait:* Ne *forte det illis deus pœnitentiam ut reſipiſcant à diaboli laqueis, a quo captiui tenentur.* Ergo*quum pœnitentia dei gratuitum donum ſit,ab illo & precibus & lachrimis,animi ſaltē,aliiſq; piis ſtudiis expetenda eſt.* Quod *ſi nō ſtatim contingit quod ambitur,non eſt tamen deſiſtendum à bene cæptis.* Proinde *qui ex conſideratione uitæ turpiter actæ ac metu gehennæ,iam concepit aliquam deteſtationem criminum,hoc eſt,timorem ſeruilem, ac necdum*

Apoca.3
Iohan.16
Pſalm.36
2.Timo.2
Pœnitentia a deo poſtulanda,idq; ſedulo.
Gradus pœnitentiæ.

dum

dum ſentit timorem filio dignum,perſeueret in lachry-mis ac precibus,quærat, petat,pulſet,donec & hunc timorem ſenſerit, cum uoto certo mutandæ uitæ, cumq; amore bene ſperante coniunctum. Vbi uero & hũc ſpiritum ſenſerit,quem Apoſtolus uocat filiorum, in quo Roma.8 *clamamus,Abba pater,caueat ne quid hĩc ſibi tribuat,* Gala.4 Salutem noſtram cum tremore operabimur. *agnoſcat gratuitum dei munus,ac abiectus ad pedes illius,gratias agat eius benignitati,rogans ut quod gratis largitus eſt pro ſua bonitate, perpetuum eſſe uelit, ac ſemper in maius augere, nec ſuo uoto ſeu propoſito deinceps non peccandi ſic fidat,ut exiſtimet ſe ſuis uiribus poſſe à peccatis abſtinere, ſed cum magno tremore imploret opem diuinam, ut idem confirmet & adiuuet* Pſal.67 *uotum qui dedit. Sic enim eccleſia deum orat,nempe ut actiones noſtras aſpirando præueniat & adiuuando p̄ſequatur, ut cuncta noſtra operatio ab eo ſemper incipiat, & per eum incepta finiatur, per Chriſtum dominum noſtrum.*

SEd interim impij,impœnitentes, & præfracti, qui Impij ſuæ damnationis cauſam i deũ transferunt. *excuſationem in peccatis quærunt,peccatum peccato cumulantes ſuæ damnationis cauſam blaſphema uoce in deum transferunt,cauſantes(idq; ex Paulinis uer-* Roma.9 *bis perperã detortis) quod reſipiſcere ab iniquitate non ſit,neq; uolentis neque currentis hominis, ſed ſolius dei miſerentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnem hominis curam in hac re plane ſuperuacaneam eſſe, aſſerere nõ uerẽtes arbitrij libertatem in hoĩe ad bonũ prorſus nihil ualere. Quæ ſentẽtia plane impia hac deploratiſſima tempeſtate innumerabilẽ Chriſtiani gregis turbam*

miſere deceptã, in æternæ dãnationis barathrũ præcipitauit. Quãobrẽ pios aduerſus tale uenenũ præſenti antydotho præmunire oportet. De liberi arbitrij poteſtate multis diſputare huius libelli anguſtia nõ fert, nec eſt neceſſe, qđ hæc res locupletiſsime à ueteribus, maxime ab Auguſt. (q̃ arbitrij libertatẽ et meritũ ſimul cũ gratia tuet) tractata ſit, ſummatim indicaſſe ſufficerit, qđ de uiribus noſtræ uolũtatis ad bonũ ſentire oporteat.

Quid de uiribus noſtræ uolũtatis ad bonum ſentiendum ſit

1 Initio, qđ nõ ſemel ſuperius dictũ eſt, retinere oportet ſnĩam quæ Eccleſia. 15. legitur, Quod deus cõſtituerit hominem, & reliquerit eum (quemadmodũ & angelicam creaturam) in manu cõſilij ſui: hoc eſt, quod deus cõſtituerit hoĩem talem, qui gratia creatoris ſibi inſuper collata potuiſſet, niſi liberæ ſuæ uolũtatis arbitrio male fuiſſet uſus legi dei perfecte obedire ac ſatisfacere, rurſus, qui poſſet deſerta gratia dei legẽ præuaricari, peccare, & in mortẽ (peccati ſtipendiũ) incidere.

Supra fo. 42

Eccle. 15

Augu. de corrrep. & grat. c. 2

Roma. 6

2 Secundo retinendum eſt, quod deus nõ ſit cauſa mali ſeu peccati, Nam Geneſis primo dicitur: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona, proinde hominem ad peccandum neq; incitauit neq; coegit. Nam uti Pſalmiſta ait: Non deus uolẽs iniquitatem tu es. Et Sapientiæ primo ſcribitur: Fidelis eſt dominus, qui mortẽ non fecit, nec lætatur in perditione animarũ. Et alibi: Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit ſpatiũ peccandi, non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Sed homo ſuapte ſponte lege dei contempta, ſerpenti credens, deum deſeruit, deſerens deſertus eſt, peccauit et in mortem præcipitatus eſt, de-

Damnantur Manichæi.

Pſal. 5

Sapientiæ. 1

Eccle. 15

Quomodo deus hominẽ

ſertus quidē à deo, non per diſtantiam localē, quòd deus deſerat.
ſubſtantialiter ubiq; ſit præſens, res creatas (alioqui ſta Coloſſ. 1 Hebr. 1
tim perituras) indeſinenter ſuſtentans ac gubernās. Sed
deſertus eſt per gratiæ interioris & ſpiritualis, ſubtra
ctionem. Ergo mali ſeu peccati cauſa, nihil aliud eſt, quā
liberum uoluntatis arbitriū diaboli & hominis. Vnde
Chriſtus inquit, diabolum patrem eſſe mendacij, & ex Iohan. 8
proprijs loqui mendacium. Itidem primæ Iohannis ter- 1. Iohan. 3
tio: Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quoniam ab ini
tio diabolus peccat. Omnis uero qui natus eſt ex deo,
non peccat. Et iterum primæ Iohannis ſecundo. Omne
quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt & concu-
piſcentia oculorum & ſuperbia uitæ, quæ nō eſt ex pa
tre, ſed ex mundo eſt. Et in eandem ſententiam ad Ro- Roma. 5
manos quinto legimus: Per unum hominem peccatum in
hunc mundum intrauit. Diſcernere ergo oportet natu-
rā à uitio. Natura à deo orta eſt, & cōſeruatur, uitiū
à uoluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti liber
tate ſua, et ſe à deo auertere, & ſic fieri cauſa peccati.

Tertio retinere debemus (quod & ſuperius docui- 3
mus) primā illā naturam, q̄ in primis parentibus tota et
integra erat, totā eſſe corruptam, proinde totam iuſti-
tiam ac immortalitatē perdidiſſe. Vnde cōſequens erat, Sup. fo. 42
ut nec alios poſteros q̄ corruptos, iniuſtos, & mortales
generare potuerit. Quod queritur Dauid Pſalmo qu-
quageſimo: Ecce (inquit) in iniquitatibus cōceptus ſum, Pſalm. 50
& in peccatis concepit me mater mea. Significans ſta-
tim cum formaretur, in ipſo extitiſſe peccatū illud origi
nis. Vnius enim delicto propagatum eſt malum in om- Roma. 5

nes homines ad condemnationem, cuius mali magnitudi
Ephe.2 nem Paulus Epheſiorum ſecundo deſcribit, ubi dicit dia
bolum per hoc peccatum efficacem eſſe in incredulis.
Gene.8 Huc pertinet quod Geneſis octauo ſcribitur: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adole ſcentia, hoc eſt, naſcimur omnes, cum praua concupiſcẽ tia, quæ nos ab ineunte ætate ueluti hæreditarius quidam morbus totos occupat & comitatur, quo conuincitur omnes immundos eſſe, quos nõ mundat fides Chri
Iob.4.14.15. 25 ſti, ſicut ſcriptum eſt: Quoniam nemo mũdus à peccato coram te, nec infans cuius eſt unius diei uita ſuper terram. Quæ quum ita ſint, ſequitur, neminẽ, ẽt unius diei
Iob.34 infantem, ſi in hac corruptione peccati decedat, contra deum queri poſſe ꝙ damnetur, quod reatum ſeu morbũ illum damnatione dignum, non ex deo, ſed ex uolũtario uitio primorum parentum contraxerit, quem etiam in
Confeſſ.lib.1. c.7 infantibus ſuo modo efficacem oſtendit Auguſtinus docens imbecillitatem membrorum infantilium innocentẽ eſſe, non animum infantium, Nam & zelum & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac nondum loqui ualentibus nos experiri cõſtat.
Aug. de uerb. apoſt. ſer. 11 Rurſus liquet, quotquot hanc damnationem euaſerunt, deo gratulari oportere, mortẽ enim debitam euaſerunt, & uitam non debitam repererunt, liberatis indebita exhibetur miſericordia, unde gratias deo agant, damnatis uero debita exhibetur iuſtitia ut in deo nihil reprehendant, ut nec illi dignos ſe glorientur, nec hi ſe indignos pœna querantur. In quam ſententiam dixit Apo
Roma.9 ſtolus: Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid

me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex
eadem maſſa facere aliud quidem uas in honorē, aliud
uero in contumeliam? Vna erat maſſa perditionis ex Explicat lo-
Adam, cui non niſi ſupplicium debebatur, ſed facit deus cus Paulinus Roma.9
ex maſſa, quæ iam perierat, uas in honorem, quum ho- Roma.3
minem per redemptionem, quæ eſt in CHRISTO Ephe.1
Ieſu, reſtituit. Facit deus uas in contumeliam, quum ho-
minem uel peccato originali oppreſſum derelinquit, uel
quum peccatorē in peccatis obdureſcere permittit, idq;
iuſtiſſimo iudicio nobis inſcrutabili, niſi quod certum In deo nulla
habemus, deum iuſtum eſſe et abſq; omni iniquitate, nec iniquitas. Deu.32
ullum hominem etiam unius diei infantē damnare, niſi
quem præuiderit merito damnandum, id eſt, quem ſibi
uocanti non aſſenſurum ſeu crediturum præſciuerit.
Hoc contentus, noli ultra diſputare uel quærere, Me Augu. lib. re-
quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Imo tract. c.23
mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarum Roma.9
ſapientiæ & ſcientiæ dei, quam inſcrutibilia ſunt iudi
cia eius & inteſtigabiles uiæ eius? quis enim cognouit
ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? tantū qui
liberaris & iuſtificaris, ſedulo recogita, quantum gra-
tiæ & beneficij in te conferatur, quum alter ex ſimili
corrupta maſſa procreatus, in damnatione relinquatur
ac iuſte puniatur.

Quarto, quum in præuaricatione Adæ omnes homi 4
nes naturalem poſsibilitatem & innocentiam perdide- Vide epi. Aurelij & aliorū
rint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per libe epōrū, inter
rum arbitrium poſſe cōſurgere, niſi eum gratia dei miſe quos Aug. ad Inno. tom.2
rentis erexerit, & idcirco nemo ſuis ſolius uiribus ad nu.95

iuſtificationem, uitam bonam ac beatam pertingere po-
Au.ad Sixtũ. item de ſpiritu & lite.c.28 *terit. Fatemur quidem, hominem per liberum arbitriũ, ſuiſq; uiribus citra renouationem aliquo modo externa opera bona agere, ut colere agros, domos ædificare, atq; adeo in ipſa impietate uitæ ſuæ aliqua legis & ſapere & facere, ciuilemq; aliquam iuſtitiam præſtare poſſe,*
Philip.2 Aug. de tempo.ſer.49 Idẽ ad Bonĩ. cõtra Pelagi *quam Paulus appellat iuſtitiã carnis, ſeu iuſtitiam quæ in lege eſt, in qua ſe in Iudaiſmo conuerſatum dicit ſine querela, quæ nihil aliud eſt quam iuſtitia quædã externa, quam poteſt homo implere, ut nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præuaricator ſit legis,*
Exod.20 *Lex dicit: Non concupiſces, Si concupiſcis, reus es legis in oculis dei, ſed ſi non rapis alienum, nulla de te (etſi intus concupiſcas) erit querela hominum. Aliud eſt enim, conſpicua opera legis implere, uel timore hominum, uel ipſius dei, uel pœnæ formidine, aliud bene agere dilectiõe et amore iuſtitiæ, ut tametſi impune permitteretur male agere, male tamẽ agere omnino nolis.*
Roma.10 *De externa illa & phariſaica iuſtitia alibi dicit Apoſtolus. Volentes ſuam iuſtitiam conſtituere, hoc eſt. ſuis externis operibus in ſpeciẽ bonis (etſi mens*
Ambr.de uoca.gent. lib.1. ca.3 *praua ſit) fidere, iuſtitiæ dei nõ ſunt ſubiecti. Nam quũ uires hominis non ſint penitus extinctæ, ſed uitiatæ, reliquum eſt in natura hominis naturale iudicium, et delectus quidam rerum, quæ ſunt ſubiectæ ſenſui & rationi & operum externorum, quo fit, ut eadem ſuis uiribus aliquo modo efficere poßit. Sed interiores motus, hoc eſt, bonos affectus ſeu quæ deus requirit (quã uocamus iuſtitiam ſpiritualem) per ſe ſine deo efficere nõ po-*

ſeſt. Sed ut hos motus concipiat, dei & mediatoris gratia ac ſpiritu ſancto eſt opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Sed hi tandem qui ſpiritu dei ducūtur, hi ſunt filij dei. Et ſi quis ſpiritū Chriſti non habet, is non eſt Chriſti, Quamobrem Chriſtus Iohannis tertio dixit. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt uidere regnum dei. Et iterum Iohannis ſexto: Nemo poteſt uenire ad me, niſi pater meus, qui miſit me, traxerit eum. Itidem Iohannis decimoquinto: Sine me nihil poteſtis facere. Nam homo in peccatum lapſus, nō inepte confertur homini in profundiſſimam ac ſpurciſſimā foueam præcipitato ac grauiter uulnerato, unde ſe erigere non poſſit, niſi deſuper quiſpiam fune demiſſo dilapſum extrahat, & extractum inſuper diligenti curatione acceptorum uulnerum proſequatur. 1. Corin. 2 Roma. 8 Iohan. 3 Iohan. 6 Iohan. 15 Pſal. 68 Bern. in ſer. de cœna dñi.

Quinto ſtatuendum eſt, quod deus tam eſt benignus ac miſericors, ut non tantum uoluerit hominem nō peccare, ſed & uelit hominem lapſum atque adeo quantumlibet criminoſum reſurgere, ac reſipiſcere. Nam apud Ezechielem ſic loquitur: Viuo ego dicit dominus. Nolo mortem peccatoris, ſed ut magis conuertatur & uiuat. Et Chriſtus indifferenter omnes ad ſe prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Et in hanc ſententiam dixit Apoſtolus Paulus: Deus uult omnes homines ſaluos fieri & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod ſi obijciat quis, Dei uoluntati quis reſiſtit? cur igitur nō omnes ſaluantur, quos deus ſaluari uult? Reſpōde- 5 Ezech. 33 Matth. 11 1. Timo. 2 Obiectio Roma. 9 Dilutio.

mus, hic ad duplicem uoluntatem dei (diſcendi cauſa) reſpicere oportere. Antecedentem & conſequentem, res
Simile. *autem exemplo fiet dilucidior, Legislator legem ferẽs, omnes ciues ſuos uult eſſe bonos & pacificos, nec uult ut crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq́; uolũtate antecedente; Interim tamen filij ſui alioqui chariſsimi, latæ legis tranſgreſſoris mortem uult, quem uellet non peccaſſe, ut nihil plectendum in eo poſſet inuenire, idq́; uoluntate conſequente, qua mortẽ filij uult propter aliquid iam factum, Itidem hortolanus plantat arborem,*
Lucæ. 13 *non ea mente ut excidatur et in ignem mittatur. Attamen dum poſt longam expectationem eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non ſecus miſericors deus uult omnes homines ſaluos fieri, quod ad ſe attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos damnat, fit uoluntate conſequẽte, quod iuſtum ſit eos quibus præbita eſt omnis occaſio cõſequendæ ſalutis, nec apprehendere uoluerũt damnare, de infantibus alia ratio eſt, ut iam diximus.*

6 *Sexto, quod deus adeo uult oẽs homines ſaluos fieri, ut nemini quantũlibet ſcelerato, gratiã ſuã ſubtrahat.*

7 *Septimo retinendum eſt, ſitum eſſe in hominis uoluntate, ut gratiam dei oblatam uel accipiat uel repudiet. Quæ ambo, ut penitius intelligantur, fortaſſe retulerit de gratia dei, & quotuplex eã ſit, ſimul & de hominis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter*
Gratia dei bifariam accipitur. *& ſpecialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non præcedentium aliquorum*
Vide dictam *operum meritis, ſed gratuita bonitate dei donatur, &*

ſic accepto uocabulo, gratia non improbanda ratione di citur natura in qua cōditi ſumus, ut nōnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliqd, ut cadauer qd' nō uiuit, et arbor q̄ nō ſentit, aut pecus qd' nō intelligit, ſed homines q & eſſemus & uiueremus et ſentiremus et intelligeremus, et de hoc tanto beneficio creatori noſtro gratias agere debe= remus, hanc gratiā quā quidā donū naturæ appellant, habent impij nobiſcum cōmunem Gratia uero ſpecialiter accepta, quam doctrina Chriſtiana & demonſtrat & prædicat eſſe propriam Chriſtianorum, non eſt natura ſed eſt occulta miſericordia dei, qua per ſubminiſtratio nem ſpiritus, ſanatur ac ſaluatur natura qua prædeſtinati uocamur, iuſtificamur, ſanamur & glorificamur, ut dicere poßimus, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio ſuo proprio non pepercit, ſed pro oĩbus nobis tradidit illū. Hæc eſt illa gratia, quā diuinæ literæ ubiq; prædicant, de qua dixit Apoſtolus: Non irritam facio gra= tiam dei. Nam ſi per legē iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, nimirū gratiā intelligens qua iuſtificamur ab iniquitate, & qua ſaluamur ab infirmitate, non qua creati ſumus cum propria uoluntate. Hæc gratia diſtin= guitur in gratiam operantē & cooperantē, ſeu in præ= uenientem & ſubſequentem. Vtranq; in ſanctis eloquijs expreßā legimus, Pſaltes ait: Et miſericordia eius præ= ueniet me, & miſericordia dei ſubſequetur me. Deus enim nolentem præuenit ut bene uelit, & uolentem ſubſequitur ne fruſtra uelit, ſed ut perficere ualeat. Operans ergo gratia eſt quæ præuenit ac præparat uo= luntatem, non ut fiat uoluntas, quia & ante hanc gra=

epiſt. Aurel. ad Inno. Eccle. 17

Grā propria chriſtianorū.

Vide dictam epi. ad Inno. cōtra Pelag.

Rom. 8

Galat. 2

Grā duplex

Pſal. 58

Pſalm. 22

Aug. in ench. cap. 32

Operans gratia q̃ æ.

tiam uoluntas erat, ſed ut uoluntas bona fiat, & quæ prius erat ſerua peccati, liberetur. Cooperans uero gratia uoluntatem iam bonam factam, ſubſequitur, ut quod iam uult bonum perficere poßit. Nam (ut iam ſæpe ante diximus) uoluntas hominis quam naturaliter habet, non ualet erigi ad bonum efficaciter uolendum uel opere adimplendum, niſi per gratiam liberetur. & adiuuetur. ſecundum Paulinam ſententiam, quam impij pro ſua impietate detorquent: Non eſt (inquit) uolentis nec currentis, ſed miſerentis dei, hoc eſt, non eſt uolentis bene uelle neq; currentis currere, ſed miſerentis dei, qui operatur in nobis uelle, id eſt, ut aſſentiamur uocanti, & currere, hoc eſt, operari pro ſua bona uoluntate. Itaque non ideo miſeretur deus hominis, quia ipſe homo uoluit & cucurrit, ſed iam homo uoluit & cucurrit, quia miſertus eſt deus. Quãobrem Hieremias propheta ait: Scio domine, quia nõ eſt hominis uia eius, nec uiri eſt, ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Præparatur enim (teſte Solomone) uoluntas hominis à deo, & à domino greſſus hominis diriguntur. Gratia præueniens plurimos habet gradus, & ſummatim dicamus, duplex eſt. Vna, qua deus præuenit peccatorem ut reſurgat. Altera, qua peccator præuenienti deo aſſentiens iam reſurgit. Vtraq; uoluntatem noſtrã præuenit deus, ſed priorem ſubminiſtrando ſolus operatur, in altera uoluntas noſtra deum præuenientem ſubſequens ei per uelle ſeu aſſenſum, remißionem peccatorum accipiendo cooperatur.

[Margin: Cooperans gratia quæ. / Aug. in ench. cap. 30 / Roma. 9 / Philip. 2 / Augu. contra Iulia. hæreti. / Hiere. 10 / Gra præueniẽs duplex.]

Prior gratia, qua deus hominẽ præuenit ac incitat ut reſurgat, iterum duplex eſt. Vna generalior quæ eſt bo-

nus motus, bonaq; cogitatio, ueluti quũ peccator deo inſpirante agnoſcit peccatum ſuum, quum terrore gehennæ concutitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera ſpecialior eſt, tot habens ſpecies, quot ſunt ſpeciales boni motus ad reſipiſcendum, ueluti ſunt, auditio uerbi dei, immißio aduerſitatis (quæ ferocientis hominis animum deijcit & ad deum reſpicere facit) remotio occaſionis peccandi, ablatio ſeu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam conſtat deum nulli hominum gratia illa generalius accepta, deeſſe, adeo ut nullus ſit peccator tã ſceleſtus, cui deus, quoad in hac uita ſuperſtes fuerit, hãc gratiã pœnitus ſubtrahat. Nã ꝑ hãc ſtans ad oſtiũ ſedulo pulſat, initiũ noſtræ ſalutis (ꝗ eſt peccati cognitio) in nobis operari deſiderãs. Et qs tandẽ eſt hominũ, qui nõ ſentiat ſe hac gratia præueniri? qđ & gentes oſtendant opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia eorũ. Et uel Pharao uel Iudas traditor exẽplo eſſe poſſunt, ꝗ liberalis ſit deus in hac gratia ſubminiſtranda. Certe prophetæ teſtantur, deum non ſolum à conuerſis non auerti, ſed etiã ad auerſos conuerti & ad conuerſionem cohortari. Nam Hieremiæ tertio ſic legimus: Si dimiſerit uir uxorẽ ſuam, & illa recedens duxerit uirũ alium, nunquid reuertetur ad eum ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autẽ fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me dicit dominus. Itidẽ Eſaiæ quadrageſimonono legimus: Nunquid obliuiſci poteſt mater infantem ſuũ dicit dominus, ut nõ miſereatur filio uteri ſui, & ſi illa oblita fuerit, ego non ob-

Pſalm. 106

Deus nulli hominũ gratiã fundit⁹ ſubtrahit.

Apoca. 3

Roma. 2

Exod. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11

Matth. 26

Marci. 14

Lucæ 22

Iohan. 12

Hiere. 3

Eſaiæ. 49

Ezech.18 liuiſcar tui. Et Ezechielis decimooctauo: Quare morie-
Obiectio. Actorum.9 mini (inquit dominus) domus Iſrael, reuertimini & ue-
nitæ? Quod autem Actorum nono legimus, dicente Pau-
lo ad uiros Liſtrios, deum in præteritis generationibus
dimiſiſſe omnes gentes ingredi uias ſuas, non ſic intelli-
gendum, quaſi deus gentibus gratia ſua defuerit. Quin-
Dilutio. imo ipſe Paulus ſtatim ſubiecit. Et quidem non ſine teſti-
monio ſemetipſum reliquit benefaciens, de cœlo dās plu-
Actorum.27 uias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia cor-
da eorum. Itidem Actorum cap. uigeſimoſeptimo Pau-
lus ad uiros Athenienſes ait, deum feciſſe ex uno omne
genus hominū inhabitare ſuper uniuerſam faciē terræ,
definiens ſtatuta tempora & terminos habitationis eo-
rum, ut quærerent deum, ſi forte attrectent eum aut in-
ueniant. Qui.n.nō reliquit ſe expertem teſtimonij, hoc
Actorum.9 eſt, qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines ha-
bunde effundit) teſtificatur ſe eſſe deum optimum ac ma-
ximum, qui omne genus hominum inhabitare facit ſuper
Acto,26 terram, ut quærant eum atq; adeo declarat ſe eum eſſe,
qui det omnibus uitam & inſpirationem & omnia, ſeq;
non longe eſſe ab unoquoq; noſtrum. Quod in ipſo ui-
uamus, moueamur, & ſimus, quemadmodum & quidam
Aratus. Græcorum poetarum dixerunt. Ipſius enim & genus
ſumus. Is ne putandus eſt ulli genti gratiam ſuam præ-
Roma.1 uenientem ſubtraxiſſe? Verum quum gentes, id quod de
deo cognoſci poteſt, manifeſtum habuerint, quod deus il-
lis per gratiam præuenientem manifeſtauerit, Nec ta-
men quum cognouiſſent deum, ſicut deum glorificaue-
runt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitatio-

nibus ſuis,factum eſt ut gentes dei gratiam contemnen- tes ac repudiantes dimiſsi ſint ingredi uias ſuas. Atque eadem omnino ratione fit,ut non omnes illos motus gratiæ ſpecialis omnibus peccatoribus deus impertiat. In cauſa enim eſt peccatoris obduratio,gratiam illā communem ſeu generalem negligentis ac repudiātis. In quā ſententiam dixit Apoſtolus: Et ſicut non probauerunt deum habere in notitia,tradidit illos deus in reprobum ſenſum,ut faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam,id eſt,permiſit ut per cupiditates cordium ſuorum in omnem iniquitatem & immunditiam reuerent Atq; ita fit,ut peccatum ſit alterius peccati cauſa,quinimo ut idem ſit ſimul peccatū & peccati pœna,gratiæ contemptus grauiſsimum peccatum eſt,& peccati cauſa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ in quam dei contemptor ruit. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorum, qua fit ut contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis, & peccatum eſt & peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio ſeu pœna quæ per peccatum fit omnium grauiſsima eſt.

Cur deus gratiā ſpecialem impiis ſubtrahit.

Roma.1

Tradere pro permittere.

Pſalm.13

Roma.1

GRatia ergo præueniens,qua deus hominem incitat ut iuſtificetur,gratia quidem dei eſt eximia, ſed non ſufficit,niſi accedat gratia iuſtificans, quæ uoluntatem ſanat,& ſola facit ut recte uiuatur. Ad hanc enim gradibus quibuſdam peruenitur. In primis enim quum non ſimus ſufficientes,nec cogitare quidē aliquid quaſi ex nobis,deus initio bonam cogitationē nobis inſpirat,qua ad deum reſpicere & peccatū noſtrū agnoſcere incipimus,quam ſolus deus in nobis operatur, nec

Pſalm.118

Gr̄a incitans nō ſufficit.

Aug.de præde ſti.ſanct.

1.Corint.3

Augu. contra duas epi.Pelag.ad Bon. lib.2.cap.8

nobiſcum, quia ad eam habendam nihil facimus, ſed eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum noſtrum oculis noſtris opponit, Hæc cogitatio magis intellectu q̃ affectu perficitur, præuolat intellectus. ſed frequenter tardus aut nullus ſequitur affectus, ratiõe & intellectu ſepe apprehendimus q̃ utilis ſit dei iuſtificatio, ſed infirmitate præditi, nõdum rẽ tantã ex animo deſideramus, ſed adiuuante ſenſim gratia cupimus ut deſideremus, ſcimus bonum nec delectat agere, ſenſim uero proficiẽte gratia cupimus ut delectet. Hoc autem uotum quo cupimus deſiderare, quædam uoluntatis præparatio eſt quæ fidem iuſtificantem præcedit, nullus quippe credit, niſi prius cogitauerit eſſe credendum, & ut credat à deo, expetat & accipiat. Hæc ergo uoluntatis præparatio ſua quidẽ opera habet, quæ tamen ſunt mera dei dona iuſtificationem antecedentia, nam homo quum agnoſcit peccatum ſuum, quum grauitatem pœnæ ſecum mente uolutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, reſtituere alienũ, facere eleemoſynã de proprio, ſitire iuſtitiã (hoc eſt, remiſſionem peccatorum) eandẽq; precibus apud deum ambire ſatagit. Has cordis præparationes, & uoluntatis conatus ac ſtudia ad pietatem uidere licet in Cornelio illo Centurione. Actorum. x. quæ tamen ſine aliqua ſaltem fide, quæ donum eſt dei, non faciebat. De eiuſcemodi ſtudijs dicitur, Si in toto corde ueſtro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio ueſtri, & præparate corda ueſtra domino. Item Actorũ. iij. Pœnitemini et cõuertimini. Et apud Eſaiæ: Omnes ſitientes uenite ad aquas, Et Chriſtus ait: Si quis

Aug. in pſal. 108

Aug. de præd. ſanct.

Opera gratiæ ante iuſtificationem.

Actorum: 10
1. Regum. 7

Actorum. 3
Eſaiæ. 55
Iohan. 7

ſitit,ueniat ad me & bibat. Et iterum apud Lucam ca. xi. Si uos quũ ſitis mali,noſtis bona data dare filijs ueſtris,quanto magis pater cœleſtis dabit bonũ ſpiritũ petentibus ſe. Iam ut hanc ſitim & cætera quæ diximus ſtudia conuerſionis,nemo negauerit bona quædam eſſe ex dei gratia uoluntati noſtræ inſita,ob quæ interdum dicimus hominem talibus uotis æſtuantem bonam habere uoluntatem,tamen hæc non eſt illa bona uolũtas ſeu cogitatio qua bene uiuitur. Hæc enim nõ accipitur niſi per fidem iuſtificantẽ,quæ uoluntatẽ ſequitur præparatam. Nam ut Auguſtinus inquit, Sine ſpiritu non eſt uoluntas hominis libera ad bonum,niſi liberata fuerit,non autem liberatur,niſi per ſpiritum ſanctum diffundatur charitas in cordibus noſtris,non eſt libera uoluntas,niſi eam liberet gratia per legem fidei,id eſt,nõ eſt libera ſine fide operante per dilectionem.

Lucæ.11

Fulgen.lib.1 ad Momi. Non omnis bona uolũtas ſufficit.

Augu.ad Anaſta.

Roma.5

Galat.5

Ergo quũ peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiſcens,ac de ſeipſo (ſuæ infirmitatis ſibi conſcius) deſperans,per fiduciam miſericordiæ in Chriſto nobis propoſitæ ad deum cõfugit, credẽs ſibi pœnitenti,in Chriſto Ieſu (qui factus eſt propitiatio pro peccatis totius mundi) remiſſum iri peccata per fidem,accipit gratiã præuenientẽ & iuſtificantẽ,qua uoluntas ſanatur,ut ſanata dei adiutorio,legẽ impleat,quã nulla merita præcedũt,ipſa eſt enim qua iuſtificatur impius (hoc eſt,fit iuſtus qui prius fuit impius) meritis autem impij,nõ gratia,ſed pœna debetur,nec iſta eſſet gratia,niſi gratuito daretur: datur aũt gratuito,qa nihil boni ante feceramus unde hoc mereremur,nã q̃ præcedunt

Roma.3

Augu.de ſpiritu & littera.

bona, deo inſpirante præcedunt, nec tamen ea talia ſunt, ut hoc tantum bonũ iuſtificationis pro ſua dignitate mereantur, interim nos ante iuſtificationem nihil facimus, niſi quod bonis inſpirationibus dei nõ repugnamus, ſed aſſentimur, Vnde uix hic cernere eſt ullã ex nobis meriti cauſam, niſi meriti uocabulo per catachreſim propemodum abutamur, uti dicamus hominẽ credentẽ mereri iuſtificationẽ, non quidẽ ex obligatione ſeu ex operibus quæ fecimus nos (quũ ante iuſtificationẽ ad peccandũ ſolum ex nobis ualeamus) ſed tantum ex cõdecentia, quod meritum congruit appellant. Ex condecentia enim deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, præcurſorem ſuum, uel ſeipſum nobis promiſit, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum. Et iterum: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnũ dei: Et alibi: Vt omnis qui credit in eũ, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Quod ſi meriti uocabulum proprie accipias, ne fides quidẽ (quã iuſtificare dicimus) iuſtificationẽ meretur, ſed tantum impetrat & accipit: accipit quidem, quod nemo aliter apprehendat ſibi remitti peccata, niſi credens deum ſibi propter Chriſtum non imputare peccata. Iuſtificationẽ ergo aliter mereri non uidemur, q̃ mendicus eleemoſynã meretur accipere, qui oblatam non recuſat, ſed accipit. Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iuſtificationem, alioqui gloriantẽ retũdes Apoſtolus: Quid habes quod nõ accepiſti? fides enim qua iuſtificaris gratis tibi data eſt. Nec fruſtra Apoſtolus utrunq; dixit: Iuſtificati per fidem, & iuſtificati gratis per gratiã. Gratis enim ideo dixit:

Meritũ congrui, meritum impropꝛie dictum.
Matth. 3
Marci. 1
Iohan. 3
Roma. 4
Simile.
Aug. ad Bonifa. contra Pelag.
1. Theſſ. 2
1. Petri. 1
Roma. 3
Roma. 8

dixit,ne fides ipſa ſuperba ſit,ne dicat ſibi: Si ex fide iu
ſtificati,quomodo gratis? ne ſuæ dignitati quid tribuat?
ſed hoc tantum ſuum eſſe agnoſcat,accipere indebitã mi
ſericordiam & iuſtificationem. Hanc gratiã præuenien
tem & iuſtificantem quidam appellant beneficium Chri
ſti,quo liberatur liberum arbitrium & uolũtas præpa
ratur ad faciendum bonum. Quidam uero gratuitã im= Augu. lib.re tract.c.28
putationem iuſtitiæ ſeu acceptationem, quod uidelicet Roma.4
iuſti reputemur propter Criſtum,& deinde placeat no=
ſtrum opus ſeu inchoata obedientia,etſi perfecte (donec
in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non ſatisfa=
ciat. De hac ſcriptum eſt: Non irritam facio gratiã dei. Gala.2
Nã ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus
eſt. Et iterum: Euacuati eſtis in Chriſto, qui in lege iu= Gala.5
ſtificamini à gratia excidiſtis. Item, ſi autem gratia,iam Roma.11
non ex operibus,alioqui gratia non eſt gratia. Itidem,
Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundũ Roma.4
gratiam,ſed ſecundum debitum. Ei autem qui non ope=
ratur,credenti autem in eum qui iuſtificat impium,repu
tatur fides eius ad iuſtitiam.

HAnc autem gratiam iuſtificantem uoluntas no=
ſtra(ut ſupra diximus)comitatur, ac ueluti pe
diſſequa ſubſequitur, non quidẽ tempore,ſed cauſa tan
tum & natura. Voluntas enim in iuſtificatione noſtra, Aug.de ſpiritu & lite.
gratiæ quodammodo cooperatur, ſic ut iuſtificatio no=
ſtra ſine uolũtate & conſenſu accipientis non perficia=
tur, Exemplo res fiet perſpicacior, Oculus ſolem uidere Simile.
non poteſt,niſi ſolis lumẽ oculum præueniat ut uideat.
Interdiu tamẽ ſole lucẽte(qui ſuper omnes oritur)libe=

ra eſt intuitio,hominiq; liberum eſt oculos claudere ne
Iohan.1 ſolis lumē admittat,aut aperire ut recipiat. Haud ſecus
impio liberum eſt,præueniente ſe diuinæ illuminationis
gratia,à peccato reſurgendi,eam accipere uel nō acci-
pere,deo preuenienti,& per bonū cogitatum ad pœni-
tentiam excitanti,dare uel negare conſenſum, uelle uel
Amb. de uoca.gen.lib.1. ca.8 nolle pœnitere. Non enim(ut ſæpe diximus)in caſu pri
mi hominis uoluntate ſpoliati.ſed uolūtatis ſanitate pri
uati ſumus,Natura quæ erat bona, qualitate facta eſt
mala,Et ille animi motus, qui nunq̄ poteſt ſine aliquo
eſſe amore,hoc eſt, ſine aliqua uoluntate non perdidit
Simile. apppetitum,ſed mutauit affectum,id recipiēs deſiderio,
quod debuit refutare iudicio. Quemadmodum in graui
ter febricitante uis appetendi nō extinguitur,ſed depra
uatur,adeo ut febricitans tantum noxia appetat,ſaluta
ria autem,donec ſanetur appetere non ualeat,Quem ēt
ſanari non poſſe conſtat, niſi medico à noxijs dehortāti
obtemperet,illiq; appetitum ſuum corrigendū præbeat,
atq; interim donec ſanetur,etſi ſalutaria nondum appe
tat,appetere tamen ſe poſſe concupiſcat. Eodem modo,
etſi uolūtas hominis ante iuſtificationem deprauata ſit,
Aug. lib. retract. uolendi tamen uim non amiſit,quod nihil tam ſit in po
teſtate uoluntatis,q̄ ipſa uoluntas ſeu ipſum uelle. Et qd
Aug. de duabus anim. tandem aliud eſt uoluntas,niſi animi motus, cogēte nul
lo ad aliquid non admittendum uel adipiſcendum. Ergo
etſi niſi à cœleſti medico præuenta & edocta fuerit bo
num uelle,aut etiā deo præuenīēti,ſine gratia dei aſſen
Vide Ber. de lib. arbi. tiri non poſſit,tamen quis non uidet hoc uolūtatis eſſe,
ut aſſentiatur? Itaque uelle pœnitere, uelle reſipiſcere,

uelle accipere remiſsionem peccatorum, nõ eſt à ſola uo luntate, ſed illud nobiſcum operatur dominus, dum im mutando maleuolam uoluntatem, eam facit beneuolam, & ſuæ uoluntati conſentientem. Vnde uolũtatem, quidem noſtrã deus immutat, & ſic operatur in nobis uelle, ſed tamen quia uoluntas inuita mutari nequit, deo cooperatur dum ei conſentit. Ex quibus conſequitur, hominem iuſtificari non poſſe, niſi uoluntas noſtra deo iuſtificanti ac ſananti accedat, & dei iuſtitiam per fidem accipiat. Quamobrem ſcire dixit Auguſtinus: Qui fecit te ſine te, non iuſtificat te ſine te. Qui fecit neſcientem (non enim adhibuiſti aliquem conſenſum ut te faceret deus, qui non eras antequam fieres) iuſtificat nõ niſi uolentem. Iuſtificat, inquam, ipſe te ſua iuſtitia, non tu te iuſtificas, etſi uoluntate iuſtificanti accedas. Itaq; totum deo recte aſcribitur, qui uoluntatem noſtram (quã creando nobis impertijt) gratia ſua præuenit, & excitat torpeſcentem, ut lapſum ſuum norit, poſtea corrigit nolentem ut reſurgere uelit, poſtremo adiuuat uolentẽ ut reſurgere poſsit, & ſic ſalus noſtra dei gratuitũ eſt donum, Quia tamen non fit ſine uoluntatis noſtræ aſſenſu, ex gratuita imputatione dei in nobis inchoat meritum, pro quo repoſita eſt nobis corona iuſtitiæ, non noſtræ, quia quum bona uoluntas noſtra, ex qua omne meritum pendet, nobis principaliter à deo ſit, nos autem ad peccandum tantum ex nobis ualeamus, idcirco nullo bono (tacemus cœleſti corona) digni ſumus, Sed repoſita eſt nobis corona iuſtitiæ dei, qua iuſtum eſt ut reddat, quod reſipiſcentibus promiſit, non quidem ex

Aug. de ver. apoſt. ſer. 17

Aug. de duabus animab.

Roma. 5
2. Timot. 4

Aug. in prolog. pſal. 31.

debito, ſed ex gratia.

De gratia ſubſequente.

SVpereſt ut de gratia ſubſequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apoſtolus: *Plus illis oĩbus laboraui, nõ ego aũt, ſed gratia dei mecum. Poſtq̃ itaq; per gratiam iuſtificantem (quæ eſt gratia gratis data) hominis uoluntas ſanata, & à captiuitate (qua facta eſt ſerua peccati) liberata eſt, abſit ut iam ſecurã ſe putet, & poſt hac ſe non indigere dei gratia ad cõcupiſcentias tentationeſq; uitandas, & operandũ bonum exiſtimet: Quinimo, nemo, uel baptiſmatis uel pœnitẽtiæ gratia renouatus, idoneus eſt ad ſuperãdas diaboli inſidias, & ad euincendas carnis concupiſcentias, niſi per continuum & quotidianum adiutorium dei perſeuerantiam bonæ conuerſationis acceperit.* Nam q̃uis hominem à *præteritis redemerit ille peccatis, tamen ſciens hominẽ iterum poſſe peccare, ad reparationem ſibi multa ſeruauit, quemadmodum poßit illum, & poſt iſta corrigere, quotidiana illi præſtans remedia, quibus niſi freti cõfiſiq; nitamur, nullatenus humanos uincere poterimus errores* Neceſſe *eſt enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterum nõ adiuuante uincamur.* Ergo *quicunq; dixerit gratiam dei, qua iuſtificamur per* Ieſum Chriſtũ *dñm noſtrum, ad ſolã remißionẽ peccatorum ualere, nõ etiam poſtea neceſſariã eſſe ad adiutoriũ, ut amodo non committantur, anathema ſit.* Item, *quiſquis dixerit, eandem gratiam dei per* Ieſum Chriſtum *dominum noſtrũ, propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quod per ipſam nobis reueletur, & aperiatur intelligẽtia mandatorum, ut ſciamus, quid appetere quid uitare*

Roma. 6

Vide epi. concilij Aphri. ad Innoc. & rurſus Inno. ad eoſdem. Item concil. Meleuita.

Ex cõci. Meleuit. & Carthaginen.

1

2

debeamus, nõ aũt per illam nobis & affectum præſtari, ut quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema ſit. Vtrunq; enim eſt donum dei & ſcire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus, ſicut enim de deo ſcriptum eſt: Qui docet hominem ſciẽtiam. Ita ſcriptum eſt etiam: Charitas ex deo eſt. Et iterum: Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Item Quicunq; dixerit, ideo nobis gratiam iuſtificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius poßimus implere p gratiam, tanq̃ etſi gratia non daretur, non quidem facile, ſed tamen poßimus etiam ſine illa implere diuina mãdata, anathema ſit, Nam quum dñs de fructibus mandatorum loqueretur, non dixit, ſine me difficilius poteſtis facere: ſed, ſine me nihil poteſtis facere. 1. Iohan. 3. 4 Roma. 5 Iohan. 15

ADdenda ſunt, ut hæc illuſtriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema ſit, Si quis dixerit, deum impoßibilia præcepiſſe. Alterũ. Qui dixerit, nos poſſe mandata dei implere ſine gratia. anathema ſit. Lex ergo poßibilis eſt, ſed per gratiam. Vnde & poſt iuſtificationem, gratia uoluntati accedere debet ut lex impleatur. Cuius clarißima teſtificatio in eccleſia, oratio eſt. Ad quam reconciliati per ſcripturas ueteris & noui teſtamẽti, q̃ maxime frequentandã et nũquam intermittendã inuitantur & prouocantur. Quũ enim in oratione dominica oramus, Ne nos inducas in tentationem, hoc eſt, ut peccatorum tentationem ſuperare poßimus, uel ut ſpiritus dei (unde pignus accepimus) adiuuet infirmitatem noſtram, quamuis eoipſo liberum

Hiero. contra Pelag. to. 2 1 2

Oratio gratiæ teſtimonium.

Lucæ. 18

Roma. 8

non diffiteamur arbitrium, tamen fatemur eius poteſtā tem non ſufficere, niſi adiuuetur infirmitas. Diſtinguenda eſt lex & gratia, Lex iubere nouit, gratia iuuare, Nec lex iuberet, niſi eſſet uolūtas, quis enim ſtatue qđ iuſſerit? Nec gratia iuuaret, ſi ſat eſſet uoluntas, Iubetur ut habeamus intellectū, ubi dicitur: Nolite eſſe ſicut equus & mulus in quibus non eſt intellectus, & tamē oramus ut habeamus intellectum quum dicimus, Da mihi intellectum ut diſcam mandata tua. Iubetur ut habeamus ſapientiam, quum dicitur: Stulti aliquando ſapite: & tamen oratur, ut ſapiētium, quum habeamus, ubi dicitur: Si quis autem ueſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluentur, & non improperat, & dabitur ei. Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiſcere, & tñ oratur, ut continentiam cōſequatur. Quum ſcirem (inquit Sapiēs) quia nemo pōt eſſe continens, niſi deus det, & hocipſum erat ſapientia ſcire cuius eſſet hoc donum, Adij dñm & deprecatus ſum eum. Poſtremo, ne nimium ſit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur: Declina à malo: & tamen oratur, ut non faciamus malum, uti apud Apoſtolum legimus: Oramus autē ad dominum, ne quid faciatis mali, Iubetur ut faciamus bonum, ubi dicitur: Declina à malo & fac bonum: & tamen oratur ut faciamus bonum, quum dicitur, Non ceſſamus pro uobis orantes & poſtulantes, ut ambuletis digne deo in omni opere & ſermone bono. Sicut ergo agnoſcere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uidemus, Ita agnoſcere debemus gratiā,

Margin notes: Lex iubet, gratia iuuat. — Pſal. 31 — Pſal. 118 — Iacob. 1 — Exodi. 20, Deu. 5, Roma. 7, Sapien. 8 — Pſal. 36 — 2. Corin. 13, Pſal. 36 — Coloſſ. 1

quum eadem petere debeamus. Atque ideo uerum eſt, gratiam non tollere liberum arbitrium, ſed magis ſtatuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, ſed magis ſtatuimus. Gratia enim liberum arbitrium (quod ſanet & adiuuet) præſupponit, ſicut medicina ægroti uoluntatem, medicinã non auerſantem. Et fides proptérea à deo datur, ut per fidem gratiam qua legẽ impleamus impetremus, & quod impoßibile erat legi, per fidem in Chriſtum obtineamus. Gratia nõ tollit liberum arb. ſed magis ſtatuit. Roma. 3 Roma. 8

Sed dices, *Si lex poßibilis eſt per gratiam, oſtende ergo hominem, qui gloriari poßit, ſe in hac uita (quamdiu caro concupiſcit aduerſus ſpiritum) perfectè legem implere, ſeq; ſine peccato eſſe. Reſpondemus, hæc duo non pugnare, nempe, non inueniri hominem in hac uita ſine peccato, & tñ fieri poſſe per adiutorium gratiæ & ſpiritus dei, ut inueniri poßit quis ſine peccato (quod eccleſia in uirgine matre uſu ueniſſe etiam aſſerere nõ dubitauit) Multa enim ſunt q̃ fieri, poſſent, quæ tñ non fiunt. Oratorẽ deſcripſit Cicero, qualem nemo hactenus potuit cõmonſtrare, nec tñ ſic deſcripſit, ut impoßibile ſit talem fore: Sic etſi nemo ſit in hac uita qui audiat dicere, ſibi nõ neceſſariam precationẽ orationis dominicæ, Dimitte nobis debita noſtra, uel ſe nõ habere peccatũ, ne (diuo Iohanne apoſtolo teſte) ſeipſum decipiat, & ueritas in eo non ſit, tñ id ut fiat quandiu uiuimus, ſedulo conandum atq; poſcendum eſt. Tolerabiliter ĩ id quiſq; fallitur, nec diabolica impietas, ſed error humanus eſt, elaboranda & optanda affirmare, etiamſi quod affirmat non poßit oſtendere. Id enim credit fieri* Obiectio. Gala. 5 Dilutio. Nemo in hac uita ſine peccato. 1. Iohan. 1 In epiſto. Ad re. ad Inno.

Obiectio. 1.Iohan.3 poſſe quod certe laudabile eſt uelle. Quod aũt idẽ Apo
Dilutio. ſtolus eadem epiſtola dixit: Qui natus eſt ex deo, nõ pec
cat, Intelligẽdum eſt, eatenus quatenus ex deo natus eſt,
& in charitate manet, & ſecundum charitatem opera-
1.Corin.13 tur, non peccat, Charitas enim non agit perperam, ſed
auget & perficit eam natiuitatem quæ ex deo eſt, mi-
1.Iohan.4 nuitq; ac conſumit cupiditatem, quæ ex Adam eſt. Inte
Roma.7 rim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quamdiu eſt
in membris noſtris, lege quadam ſua repugnat legi men
tis, quo fit ut nemo (quantumuis pius) ſit qui non coga-
tur queri ſe longe à perfectione legis abeſſe, ſuoſq; cona
tus in dies infirmitate carnis remorari, quemadmodum
Matth.26 Chriſtus ad tres illos diſcipulos dixit: Spiritus quidem
promptus eſt, caro autem infirma. Aliud eſt ſine pecca-
to aliud ſine crimine uiuere, aliud ambulare in oĩbus
Lucæ.1 iuſtificationibus domini ſine querela, quod de Zacha-
Aure. Augu. ad Inno. ria & Eliſabeth legimus, aliud in nullo labi uel infir-
Idem de tempore ſer.49 mari. Vixit Zacharias ſine querela, ſed non uixit ſine
Hebræ.5 peccato, Sacerdos enim erat, at oẽs ſacerdotes tunc ne-
Peccatũ quid ſignificet. ceſſe habebãt ex lege, primitus pro peccatis ſuis offerre
ſacrificiũ, deinde pro populo. Peccati appellatiõe omnis
humanus lapſus, omne uitiũ uenit ſed qđ in querelã ue-
nit, nõ qualecunq; ẽt tentationes humanæ uitiũ, ſed gra-
Gala.5 ue peccatum eſt. Homines itaq; pij, etſi ſentiant imperfe
ctionẽ ſuam, & pugnam illam internam carnis & ſpiri
tus, qua fit ut ſpiritus per carnem remoratus nõ adim-
pleat legem, tamen cum carnis deſiderijs non obediunt,
nec exhibent membra ſua arma iniquitatis peccato poſ-
Roma.7 ſunt dicere, Iam non ego operor illud, ſed quod ha-

bitat in me peccatum,hoc eſt,ſpiritualis quidem & internus homo ad perfectionem legis contendit,ſed peccatum inhabitans(nimirum inteſtina illa cõcupiſcendi uis, quæ perpetuam ſedem in membris noſtris, dum uixerimus habet)perficere non ſinit. Velle quidem adiacet mihi,perficere autem bonum nõ inuenio. Nihilo ſecius tamen imperfecta illa obedientia & opera noſtra adiuta p gratiam ſubſequentem,et ſi legem non adimpleant, tamẽ deo placent,non quidem propter dignitatem uoluntatis ſeu operis noſtri,ſed imputatiue per gratiam. Poſtquam enim deus per gratiam iuſtificantem nos recipit in filios & cohæredes Chriſti,idq́; per fidem,fit ut poſtea opera noſtra tanquam filiorum & reconciliatorum, in fide et timore filiali facta,licet non admodum perfecta & abſoluta,deo placeant,quia iam placent perſonæ per Chriſtum,ex cuius perfectione noſtram imperfectionem ſupplemus,ſumus enim membra corporis eius ex carne & oſſibus eius, De plenitudine eius omnes accipientes & iuſtitiam eius noſtram facientes. In quam ſententiã dixit Apoſtolus: Nihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu,qui non ſecundum carnẽ ambulant. Nam ut ſubijcit,deus filium ſuum mittens in carnẽ, præſe ferentem ſimilitudinẽ peccati,de peccato peccatũ damnauit,eum enim qui peccatum nõ nouerat,pro nobis fecit peccatum,id eſt, hoſtiam pro peccato, non alia ratione quàm ut iuſtificatio legis,id eſt, quam lex promiſit, impleretur in nobis, & ut à maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis,ut faciat ea)

Ibidem
Roma. 8
Ephe. 5
Iohan. 1
1. Corin. 1
Roma. 8
Chrs appellatur pc̃tm̃. i. hoſtia pro peccato,
Gala. 3

liberaremur. De maledicto enim legis per CHRISTVM *redimimur, qui pro nobis factus eſt maledictum, in Chriſto manentes, per Chriſtum (qui ſolus legē impleuit) legem imputatiue implemus, ſi tamen non ſecundum carnem ambulauerimus, id eſt, & ſi plerunque carnis cupiditates & illecebras perſentiſcamus, illis tamen nullum conſenſum præbeamus, nec ſecundum carnis deſideria ambulemus, ut ex reliqua infirmitate, innitentibus nobis ſuper* CHRISTVM*, nihil damnationis ſit timendum, quod Chriſtus uim & tyrannidē peccati eneruauerit, ut amodo in nobis mortē operari nō poſſit, niſi rurſus à Chriſto declinantes per conſenſum in illud ruamus. In ſumma ſtatuendum eſt, nos per gratiam ſaluatoris in hac quidem uita proficere, deficiente ſcilicet ſenſim cupiditate, & creſcente charitate, per ſubminiſtrationem ſpiritus ſancti. Sed perfici demum in illa uita futura, quum cupiditas tota extinguetur & charitas complebitur.*

Eſaiæ. 53 1. Iohan. 3 1. Petri. 2 Roma. 8

Vis peccati per Chriſtum euacuata.

1. Corin. 13

Gratia ſubſequens comitatur uoluntatē noſtram.

D*Icitur autem hæc gratia ſubſequens ſeu cooperans comitari uoluntatem noſtram. Quod uoluntas noſtra ſanata per gratiam iuſtificantem, iam nacta ſit aliquam libertatem repugnandi infirmitati ſuæ & bene operandi, nō quidē iam timore pœnæ, ſed amore dei iuſtitiæ quū iam adiuuetur à ſpiritu ſancto, quem in iuſtificatione deus nobis impertit, & per eundem charitatem in cordibus noſtris diffundit. Proinde in reconciliatis ſeu iuſtificatis uoluntas in pijs actiōibus otioſa nō eſt, q̄d impij Manichæi uolebant, qui uolūtati nullam actionē tribuebant, ne quidē adiuuante ſpiritu ſan-*

Roma. 5

Manichæi.

ſto, perinde atq; nihil intereſſet inter uoluntatē et ſaxū. Quæ hæreſis hac tēpeſtate renouata, multis præcipitio fuit. Quinimo Paulus apoſtolus, quemadmodū ubiq; gratiam dei et ſpiritus ſancti auxiliū q̄maxime amplificat, ita ſimul et acuit diligentiā noſtrā, iubēs cauere, ne fruſtra uel in uanū gratiā dei accipiamus, ſed p noſtra uirili adiuuante gratia indies proficiamus, & ſemper in anteriora nos extendamus. Quod facientibus deus auget dona ſua in nobis, Negligētibus uero etiā prius collata dona rurſus adimit, Quemadmodum docet parabola euangelica de negotiatoribus. Quāuis autem omnia opera piorū dei ſint dona, ex quibus magis deo debitores ſumus q̄ ipſe nobis, ipſe eſt enim qui operatur in nobis non tantū uelle, ſed etiam perficere pro ſua bona uoluntate, & qui præparauit opera bona ut in illis ambulemus, Nihilominus tanta eſt dei benignitas, ut quod ipſe poſt iuſtificationē operatur in nobis, idipſum nobis ꝓpter ſolum illum conſenſum noſtrum & bonam uoluntatem quā adhibemus, non tamen abſq; eo in meritū imputet. Et ad hoc donat nobis (nullis meritis præcedentibus) fidem iuſtificantem, ut principium poſſet eſſe meritorum. Datur ſiquidem unicuique ſine merito unde tendat ad meritum, & datur ante ullum laborē, unde quiſque mercedem accipiat ſecundum laborem, ſicut dicit Apoſtolus: Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem, dei enim ſumus adiutores, dei agricultura eſtis, dei ædificatio eſtis. Exemplo res fiet dilucidior, Ex terra ſterili nemo fructum expectat, ſed terra iam bene culta & imbre fœcunda, ha

Tot. epi. ad Roma. & ad Galat.
2. Corint. 6
Philip. 3
Matth. 25
Marci. 4
Lucæ. 8
Amb. de uoca. gent. lib. 2 cap. 2
Bern. de annun. ſer. 1
Philip. 2
Ephe. 2
Amb. de uoca. gent. lib. 1 cap. 9
1. Corin. 3
Simile.
Amb. de uo-

cat.gent.lib.2 cap.2 bet quod ab ipſa expectetur, iaciturq; in eam ſemen, non
Iohan.12 ob hoc ut ipſum ſolum maneat, ſed ut fructum afferendo
multiplex atq; numeroſum ſit. Terram uero iam facien
tem fructum ſuum laudamus, atq; illi omnem prouentũ
Matt.25 propemodum acceptum ferimus. Itidem, dominus habens
ſeruum & inutilem et frugi, utriq; pecuniæ pondus cre
dit, ut in eo ambo operentur, Ille deſidioſus recondit pe-
cuniam domini ſui & nullum fert fructum, Hic ponit
pecuniam domini ſui ad uſuram ut lucretur duplũ. Do-
minus etſi ſeruo frugi nihil magis debeat q̃ alteri, quod
uterq; ſit ſeruus & obligatus ex debito operari. Item,
licet ſeruus frugi nihil de ſuo, ſed tantum pecuniã domi
ni ſui ad uſuram ponat. Nihiloſecius tamen, quia hic ſer
uus uoluntati domini, uoluntatem ſuam accommodauit
& peculio concredito bene uſus fuit, dominus eundem
perinde cõmendat ac collaudat, ac ſi de eo optime meri-
tus fuiſſet: Euge (inquiens) ſerue bone & fidelis, quia in
pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cõſtituã, intra in gau
dium domini tui. Habent ergo opera noſtra poſt iuſtifi-
cationem meritum ſuum, habent dignitatem ſuam, quam
Matth.5 mutuantur ex gratia, non habent ex ſeipſis, Deus enim
ex ſumma miſericordia illa opera, licet imperfecta, di-
gna reputat, illiſq; ingentem mercedem re promittit ac
perſoluit. Quamobrem hoc meritum quod operibus ho-
minis reconciliati ſeu iuſtificati deus imputat, recẽtio-
Meritum cõdigni cur ita dictum. res meritum condigni appellarunt. Meritum quidem nõ
ex dignitate operis, ſed ex gratia dei & merito Chriſti,
quo niſi opera noſtra bona ſuſtentarentur, ne tantillum
quidem ualerent, De plenitudine enim eius (ut ſæpe di-

ximus)nos omnes accepimus, Niſi enim ille nobis me= Iohan.1
ruiſſet,nos omni merito uacui eſſemus. Condigni uero Eſaiæ.53.64 Tit.3
uocabulum ex quibuſdam ſcripturæ loquutionibus &
tropis uſurpatum eſt, ueluti dignus eſt,operarius mer
cede ſua. Item, inuenit eos dignos ſe. Item, ambu= Matth.10
labunt mecum in albis, quia digni ſunt, Apoca.iij. Et Lucæ.10 1.Timo.5
Coloſſ.i.Vt ambuletis digne deo.Et iterum:Cum gau=
dio agentes gratias deo patri.qui dignos nos fecit in par
tem ſortis ſanctorum in lumine. Itaq; meritum bonorũ
operum poſt iuſtificationem non eſt attenuandũ.ſed mo=
dis omnibus amplificandum,quemadmodum ubiq; facit Matth.5.6.7
Chriſtus & apoſtoli.Sed hoc uidendum, ne meriti cau= Lucæ.6
ſam nobis aſcribamus ſed deo.Noſtrum enim eſt tantũ 1.Corin.3 Galat.6
aſſentiri,& dei ductibus obſequi,ſed hinc ex debito ni=
hil repoſcere poſſemus,quemadmodũ Chriſtus ait: Quũ
feceritis omnia q̃ præcepta ſunt uobis,dicite:Serui inu= Lucæ.17
tiles ſumus,omnia quæcũque debuimus facere, fecimus.
Et tamen hanc uoluntatem noſtram deus(modo omnem
boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit,
ut uideatur agnoſcere ſe ex debito teneri,deus iubet,ut
operemur opera digna ſe. Nos uero orare conuenit, ut
deus & nos & opera noſtra digna faciat promiſsioni=
bus Chriſti.Et ut beatus Auguſtinus ait: Noſtrũ eſt gra Aug.lib.quin
tias agere domino & ſaluatori noſtro, qui nos nullis qua.homil.
præcedentibus meritis,uulneratos curauit, & inimi= homi.14
cos reconciliauit,& de captiuitate redemit,de tenebris
ad lucem reduxit, de morte ad uitam reuocauit, &
humiliter confitentes fragilitatem noſtram, illius mi=
ſericordiã deprecemur,ut quia nos ſecundũ Pſalmiſtam; Pſalm.58

miſericordia ſua præuenit, dignetur in nobis nō ſolum cuſtodire, ſed etiā augere munera uel beneficia ſua, quæ ipſe dignatus eſt dare.

Corona iuſtitiæ cur dicatur.
Augu. de uer. apoſt. ſer. 2.

Poſt omnia iſta dei & Chriſti beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum ualle exulibus impertit, quid reſtat niſi corona iuſtitiæ? Vita utiq; poſt hanc uitam ſempiterna & beata. Sed ne exiſtimes hanc dici iuſtitiæ coronam, quòd tuæ iuſtitiæ, tuis uirtutibus ob earum dignitatem debeatur. Sed corona iuſtitiæ appellatur nō noſtræ, ſed dei. Iuſtitia dei ad eum modum dicitur, ſicuti dicimus: domini eſt ſalus, nō qua ſaluus eſt dominus, ſed quam dat eis, quos ſaluos facit, ſic & dei gratia per Chriſtum dominum noſtrum iuſtitia dei dicitur, non qua iuſtus eſt dominus, ſed qua iuſtificat eos, quos iuſtos facit. Huius iuſtitiæ, nempe dei, non ſuæ, coronā repoſcit Paulus, ſed uide qua præſumptione repoſcat: Scio (inquit) cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitū meū ſeruare. Quia credidit promittenti, fideliter promiſſum repetit, ſuum depoſitum, dei promiſſum appellans, promiſſum quidem ex miſericordia, ſed iam ex iuſtitia perſoluendum. Iuſtum quippe eſt, ut reddat quod debet, debet autem quod pollicitus eſt. Et hæc eſt iuſtitia (de qua præſumit Apoſtolus) promiſſio dei.

Pſalm. 3

2. Timot. 4

Depoſitum pauli eſt promiſſio dei.

Epilogus.

Habes (ut ſperamus) ſummatim, quid de gratia dei, quid de noſtræ uoluntatis uiribus te ſentire oporteat. Principio enim oſtendimus quid gratiæ appellatiōe contineatur. Deinde docuimus, nos quicquid ſumus, hoc totū gratiæ dei debere, atq; adeo hominem ſe totum bis deo debere, ſemel quod ab eo in creatione, to-

Homo bis ſe debet deo.
1
2

tum eſſe, uiuere, ſentire, ſapere & intelligere gratis acceperit. Secundo quod perditus, gratuita dei beneuolentia requiſitus, ſibi redditus fuerit. Poſt hæc oſtendimus eam gratiam, id eſt, fauorem illum dei, quē erga genus humanum perditū exhibet (licet quod ad deū attinet una ſit) propter diuerſos tamen effectus & ſecundum eum modum quo à nobis accipitur uel non accipitur multiplicē eſſe, nempe incitātem, iuſtificantem, cooperantē & perficientem. Aut ſi mauis, anteuertentem, liberantem, adiuuantem & coronantē, quas ſpecies Pſaltes recolens, ſeipſum excitat, pientiſſime canens: Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci oēs retributiones eius. Quas retributiones: Qui propitiatur (inquit) omnibus iniquitatibus tuis. Vides gratiā anteuertentē & iuſtificantē, quæ datur in baptiſmo. Quid deinde? Qui ſanat oēs languores tuos. Vides gratiā adiuuantē et medentē infirmitati noſtræ. Deniq; poſt redēptionē ob omni corruptiōe, quid reſtat niſi corona iuſtitiæ? Nec hāc tacet Pſaltes, eandē nō ſuis meritis, ſed dei miſericordiæ tribuēs: Qui redimet (inquit) de corruptiōe uitā tuā qui coronat te in miſericordia et miſeratiōibus, quēadmodū et Apoſtolus ait: Gratia dei uita æterna. Rurſus: Habes, quid uiribus uolūtatis tuæ et ante et poſt iuſtificationē tribuere debeas, nēpe uoluntatē in externa iuſtitia, quæ iſagogica eſt, aliquid poſſe, ſed in interna, quæ ſalutē opatur, omnino neceſſariū eſſe, ut gratiā uolūtati nectamus. Nā (ut fuſiſſime diximus) ipſa gratia hoc in omni genere medēdi, atq; auxiliādi agit, ut in eo, quē uocat, primam ſibi receptricem & famulā donorum ſuorum præparet uoluntatem, quod

Augu. de uer. apoſt. ſer. 2

Pſalm. 102

Roma. 6

Amb. li. 2. de uocat. gent.

uirtus nolentium nulla ſit,nec poßit aſſeri fides uel ſpes uel charitas eis ineſſe,quorum bonus conſenſus ab his alienus eſt. Et *ut animus nihil uirtutis capit, niſi radiũ ueri acceperit luminis,* Ita *gratia nihil ei quem uocat, confert,niſi prius oculos in eo aperiat uoluntatis .* Ha*bes item quid de merito ſentire debeas,& quod ſit illud congrui, & condigni meritum.* Breuiter,*hoc ſolum eſſe liberi arbitrij meritum,quod conſentit,* Nõ *quidẽ quod uel ipſe conſenſus(in quo omne meritum conſiſtit)à deo non ſit,quod ne cogitare quidem(quod minus eſt quàm conſentire)quid ex nobis poßimus ſed quod is conſenſus nõ fiat ſine nobis,ob quem etiam coadiutores dei cooperatores ſpiritus ſancti,& pro meritores regni, in ſcripturis appellamur,nimirum quod per conſenſum, utique uoluntarium diuinæ uoluntati coniungamur,* Deniq; *habes,quid nobis,quũ hæc gratiæ beneficia intra nos uel nobiſcum agitari ſentimus,cauendũ ſit ,* Nempe *ne hæc noſtræ uolũtati tribuamus(quæ infirma eſt)aut dei neceßitati(quod deus nulla neceßitate teneatur) ſed ſoli gratiæ(qua deus plenus eſt)qd'ipſa ſit,quæ liberũ excitat arbitriũ,quum ſeminat cogitatum: ſanat , quum immutat affectum: roborat ut perducat ad actum , ſeruat ne ſentiat defectum,& tandem coronat , ut nos gloriæ ſuæ participes efficiat.* Non *habes exemplum illuſtrius, q̃ uirginis glorioſæ,quæ etſi per angelum gratia plena & futura mater filij altißimi pronunciaretur,* Inde *tamen ſe nequaquam extulit,ſed totã ſe de eo ſubmittens, totũ diuinæ gratiæ tribuit.* Hinc *(inquiẽs)exultat ſpiritus meus in deo ſalutari meo,* Quia *reſpexit humilitatem*

[Margin notes: Iohan.1 / Bernard.de lib.arb. — 2.Corint.3 / Philip.2 — 1. Corint.3 — Matth.26 / Iob.9 / Effectus gratiæ. — Luca.1]

tem & paruitatem ancillæ ſuæ, & ex hoc, non ex meis meritis, beatam me dicent omnes generationes, Quia fecit mihi dominus magna qui potens eſt, & quæ ſequuntur. Item, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum uerbum tuum.

His uero recte perceptis, facile eſt occurrere impijs & præfractis illis hominibus, qui ut ſuæ impœnitentiæ & iuſtæ dãnationis cauſam in deum transferant, uerbis ſcripturæ perperam abutuntur, cauſantes ſe neceßitate quadam adactos peccare & perire, quod non ſit neq; uolẽtis neq; currentis, &c. Adeo enim uer*ba iſta apoſtolica eorum impiæ ſententiæ non ſuffragantur, ut eandem etiam plane refellant.* Neq; enim Paulus *hac ſententia homini uel uoluntatem, uel illius conatus adimit, neq; nullius eſſe momenti aſtruit, imo utraq;, homini quodammodo permittit, ſed docet uoluntatem noſtram ad bonum pœnitus inutilem & imbecillẽ & curſum omnino inefficacem eſſe ſine gratia dei miſerentis. Eſſet itaq; impiorum excuſatio longe apparentior, niſi* Paulus *tantus eſſet in amplificãda gratia:* Haberẽt enim *impij, quod ſemper quererẽtur de ſua imbecillitate, niſi conſtaret deum ſemper paratum eſſe, ad infirmitatẽ noſtram per gratiam ſuam ſubleuandũ, modo ipſi inſpirãti obedire, ac iuſtificanti ac adiuuanti conſentire & obſequi uelimus. Propterea totam percurrentes ſcripturã, duriorem cenſuram nuſquam reperiemus q̃ repudiatæ gratiæ,* Pſal. 18. *quem diuus* Petrus *de* Iuda *traditore exponit, ſic legimus:* Et *dilexit maledictionẽ & ueniet ei & noluit benedictionẽ, et elõgabitur ab eo.* Et Chri-

Dilutio obiectionũ ex eo loco, non eſt uolẽtis &c.

Roma. 9

Nulla durior increpatio q̃ repudiatæ gratiæ. Pſal. 18 Acto. 1

Math.23 ſtus deplorans Hieroſolymorum perditionem, ita loqui
tur: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, &
lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties uolui congrega
Roma.1 re te, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſuba-
las, & noluiſti. Itidẽ Paulus ad Romanos: Et quia non
probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus
Acto.13 in reprobum ſenſum. Itidẽ ad Iudæos: Vobis oportebat
primum loqui uerbum dei, ſed quoniam repellitis illud
& indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuerti-
mur ad gentes. Atq; hæc eſt illa cenſura in ſcripturis, q̃
ubiq; Iudæos grauiſſime premit, quemadmodum diuus
Acto.7 Stephanus dixit: Dura ceruice & incircunciſis cordi-
bus & auribus, uos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſi-
Simile. cut & patres ueſtri, ita & uos. Nihil ergo mirum, ſi
ille peccato demerſus ſuccumbat, hic reſurgat, hic enim
diuinæ gratiæ dexterã nõ neglexit, ſed apprehenſæ de-
xteræ ductu & tractu, è peccatorũ fæcibus emerſit. Ille
uero diuinæ gratiæ dextrã ſedulo oblatã ac nunq̃ ſub-
tractam apprehendere neglexit, & ſic in peccatorũ lu-
to defixus remãſit, Ambo in peccati foueam corruerũt,
ſed hic funẽ gratiæ dei demiſſum apprehendit & mordi
cus tenuit & extractus eſt, ille funẽ dei demiſſum appre
hẽdere neglexit. Itaq; miſer ĩ peccati fouea periјt, nõ ne
ceſſitate abſoluta coactus, ſed ſua uolũtate, ſuoq; malo.

Obiectio Exodi.4 Roma.1 NEc habent impij quod cauillentur ſcriptũ eſſe;
Indurabo cor Pharaonis, &c. Itẽ tradidit illos
Tropus ſcripturę in uerbis indurare & tradere. deus in reprobũ ſenſum, &c. & ſi quæ ſunt ſimiles in
ſcripturis figuræ. Certum eſt enim, eas hebraica phraſi
ſignificare permiſſionem, non uoluntatem efficacem ſeu

cogentem,quemadmodum oramus,Ne nos inducas in tẽ tationem,id eſt,ne ſinas nos induci. Indurauit deus cor Pharaonis,quod permiſerit Pharaonẽ abuti ſua uoluntate,idq; ſecundum iuſtiſsimũ iudiciũ ſuum,qui cor peccatoris reprobũ(quod nec patientia,nec longanimitate dei,ad pœnitentiam emollitur,nec compunctione ſcinditur,nec timore frangitur,nec emollitur amore,) in obduratione ſua perſeuerare permittit atq; hæc permiſsio ſeu dei patientia magis accuſat q̃ excuſat impium Vides enim quot miraculis deus Pharaonem ad pœnitentiam inuitarit adeo ut fractus malis cæperit reſipiſcere,dum uocauit Moyſen & Aaron,dicens ad eos: Peccaui etiã nunc,dominus iuſtus,& ego & populus meus impij. Verum ubi eum ſalutaris pœnitentiæ iterũ pœnituiſſet,ac populũ dei dimittere noluiſſet, nec tot tãtiſq; miraculis commotus ab eorũ perſequutione deſtitiſſet, ſed uindictæ cupidine cæcus, diuiſo mari ſeſe credere eſt auſus,deus ſumma ſua miſericordia deploratæ malitiæ finem impoſiturus eum cũ ſuo exercitu ĩ medijs oppreſsit fluctibus ut qñ ſanari nõ poſſet ſaltem citius interiret. Atq; hic diligenter intuenda eſt dei incõprehenſibilis ſapientia ac benignitas,qui adeo malorum hominum impietatẽ nõ probat,ut non tantum impios illorũ conatus penitus fruſtretur ſed eiſdem ẽt ad bonum, & gloriam nominis ſui(ut ita dicamus)abutatur,quod nõ ſiluit ſcriptura. In hoc(inquiẽs)excitaui te,id eſt, permiſi te tua uoluntate impia abuti,ut oſtendã in te uirtutem meam,& ut annuntietur nomẽ meũ in uniuerſa terra. Quis.n.ignorat q̃ fuerit gloria dei ex illo memo

Promiſſio dei iuſtiſſima.

Roma.1.2

Exodi.9

Exodi.14

Pſal.1

Pſal.32

Exodi.9

rabili facinore, non tantum apud Iudæos ſed & gentes
1.Corin.1 illuſtrata? ut interim Chriſti gloriam & triumphũ hoc
facinore ſignificatum taceamus.

De preſcientia dei non eſt anxie diſputandum.

SVnt qui pleraq; inextricabilia & abſurda colligunt de infallibili dei præſcientia, ac nõ ſine graui periculo infirmorum, curioſe & temere ſophiſticantur ac diſputant, quomodo rerum contingentia, & arbitrij libertas, cũ certiſsima dei præſciẽtia ſimul manere poſſint? Qui ſane nõ leuiter peccãt, quod homini, qui mortalis atq; adeo terra & cinis eſt, nõ liceat incõprehenſibilium iudiciorũ dei abyſſum diſcutere, Qui enim fiet ut abſtruſiſsima illa inuiſibilis & incõprehenſibilis dei ſecreta comprehẽdat qui animæ propriæ, qua uiuit, ſentit, ac intelligit uim & naturam ſatis aſſequi nõ poteſt, quemadmodum Hieremias ait: Cor hominis eſſe prauũ & inſcrutabile. Iudicia ergo dei nõ diſcutienda ſed adoranda, non diſputãda ſed iuſtiſsima credenda ſunt, alioqui ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria.

Iohan.1
Roma.11
Prouer.25

Præſcientia dei non obſtat rerum contingẽtiæ.

PAucis tantum indicabimus præſcientiam dei, rerum cõtingentiæ non obſtare. Superius oſtendimus deum peccati cauſam nõ eſſe, ſed diaboli ac noſtrã uoluntatem. Ergo ſi deo nec approbante, nec cogente uoluntatẽ primorum parentum, peccatũ factum eſt, ſequitur neceſſario, peccatũ non eſſe factum neceſsitate abſoluta ſed uoluntarie. Oportet enim in hac quæſtione hoc memori ſemper mente tenere deum ſicut uniuerſam naturam condidit, ita etiam inter cætera condidiſſe hanc naturalem uoluntatis uim, quæ eſt arbitrij libertas, quo dono naturæ nõ eſt aliud maius excogitabile. Quũ ergo

Eccle.15
Dono liberi arbi. nullum pſtantius.

uolutas noſtra ante peccatum uere libera fuerit, ſequitur q̧ hæc libertas eſt cauſa contingentiæ humanarum actionum, licet ergo deus præſciuerit hominem caſurũ, non tñ per hanc præſcientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertijt) ademit, aut ut ſic ageret, coegit ſeu impulit, Deus enim ita præuidet ac determinat contingentia, ut non tollat modum agendi naturæ inditum, ſed determinat actiones ſicut fiunt, Præuidit deus Iudæ malam uoluntatẽ, permiſit ut proderet Chriſtum, non coactus, ſed uoluntarie, & decreuit quomodo Iudam ſic uoluntarie peccantem perderet, Nõ ergo Iudas peccauit neceſſario. Quod ſi obijcias, Oportebat ĩpleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, &c. Reſpondeo, diſtinctione opus eſſe. Duplex enim eſt neceßitas, Abſoluta, quã uocamus neceßitatem conſequentis, ueluti neceſſe eſt deum eſſe, deũ unum eſſe, hominem eſſe animal rationale, mortale, nã hæc aliter ſe habere nequaquam poſſunt. Alia eſt neceſſitas conſequentiæ, quæ neceſſario euenire dicimus, non quæ ſua natura neceſſaria ſunt, ſed neceſſario ſequuntur, propter præcedentes cauſas, Vt, Oportebat Chriſtũ pati, nõ neceßitate abſoluta, ſed quia lapſus erat homo, nec aliter reſtitui poterat, niſi Chriſtus pateretur, quod ita ut fieret, deus decreuiſſet & q̃ maxime congruum iudicaſſet, Proinde neceſſario conſequebatur ut Chriſtus pateretur. Oportebat impleri ſcripturam de Iuda, Nam quum deus præuidiſſet malam Iudæ uoluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hocipſum per prophetam futurum prædixit.

[Margin: Præſcia dei non ligat hominis uoluntatem. — Pſal. 40 — Acto. 1 — Matth. 26 — Obiectio. — Acto. 1 — Dilutio. — Duplex neceſſitas. — Lucæ. 24 — Acto. 1 — Acto. 4]

Ex conſeruatione hominis poſt peccatū ſumma dei benignitas oſtenditur.

Vide autem ſummam dei benignitatem erga hominem, Nam quum homo uoluntarie peccaſſet, mortiq́; ſe obnoxium reddidiſſet, tamen deus talem naturam ſic (non dei, ſed ſua culpa & uitio) corruptam nō perdidit, ſed cōſeruauit, ſtatimq́; decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturā in melius reſtauraret, ut nō habeant impij quod dicant, Cur deus non perdidit Adam & condidit hoīem nouū innocētem, ex quo omnes naſceremur? hoc enim ſummæ dei miſericordiæ & benignitati minime congruebat, ſed magis quod creauerat, reſeruare ac reſtaurare. Habes ergo unde gratias agas, non quod incuſes.

Eccle. 15

Ad populū ſermo moderādus de p̄ſcientia dei.

De cæteris quæ in hac plane inexplicabili materia magis ſubtiliter q̄ pie diſputantur, ad populum concionari non conuenerit, perturbant enim imbecillium animos ac cōſcientias. Quanquā hoc noſſe oportet, ut nihil eſt quod impiorum mentes magis terret, q̄ dei præſciētia, ita rurſus nihil eſt quod piorum animos tam conſolatur ac lætificat, Non enim oportet ſic cogitare, Si deus me præſciuit beatum, beatus efficiar, ſin ſecus, condemnabor, indormiſciturus interim in utramq́; aurem & expectaturus quid de me faciet deus. Sed potius ſic cogitare debemus, Deus uult omnes homines ſaluos fieri, Inſuper uult, ut omnes qui credunt in Chriſtum, non pereant ſed habeant uitam æternā. Ergo optime deus, tibi gratias ago qui dederis mihi in corde meo certiſſimum indiciū q̄ ſim ex numero eorum quos præſciuiſti, nimirum fidē in unigenitum filium tuū. Quod ſi nondum uiuidam hanc fidem in cordibus noſtris ſen-

Nihil magis lætificat piorū animos q̄ dei p̄ſciētia.

1. Timo. 2
Iohan. 3

Si non es p̄deſtinatus, fac ut prædeſtineris.

tiamus, reſtat ut auſcultemus uocanti & dicenti: Crede tantum & ſaluus eris, & quibus erat præſcientia dei ante hanc uiuificam fidem terribilis, eā accedēte fiet omni melle ſuauior. Propterea Apoſtolus quū præſcientiæ dei meminit, mirū q̄ exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum uocati ſunt ſancti, Nam quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos et iuſtificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Acto.16 Roma.8

VT uero tandem his explicatis unde digreßi ſumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de uita in melius commutanda ſtatuere, ueniam ſperare non poſſum. Nam (ut diximus) deus nulli gratiam ſuam ſubtrahit, ſed & non petentes ac ne cogitantes quidem gratia ſua anteuertit, petentes uero prouehit, ſanat, adiuuat ac cōfirmat. Imputet ergo æger cui medicus præſto eſt ſibiipſi, non medico, ſi eius oblatam medelam recuſans, morbo prægrauatus extinguatur. Peccator nullā habet cōtra deum excuſationē. Aug. lib. 10. confeſſ. c. 2.

CAeterum ut hunc articulum, qui de contritione eſt, ſemel abſoluamus. Multa ſunt (ut ex prædictis manifeſtum euadit) quæ ad ueram contritionem requiruntur. Primo, neceſſe eſt ut homo concipiat odium peccatorū, non huius uel illius, ſed omniū quæ deū offendunt. Falſam enim pœnitentiā eſſe conſtat, quo pluribus contemptis, de uno ſolo pœnitentia agitur, uel quum Ad ueram contritionē multa requiruntur. 1 Innocē. 2. de pœni diſt. 5

ſic agitur de uno, ut non diſcedatur ab alio. Quid enim
Greg. de pœnit. diſt. 3. c. pœnitentia. prodeſt ſi peccata luxuriæ quis defleat, et tñ adhuc auaritiæ æſtibus anhelet? In quam ſententiam dixit Apoſto
Iacobi. 2 lus: Si quis totã legem ſeruauerit, offendat aũt in uno, factus eſt omniũ reus. Hoc odium, quũ peccati fœditas,
Chryſoſt. in Matth. c. 12 tum diuini iudicij feruens contemplatio ſubminiſtrant.
2 Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundã
Pſal. 37 eſſe oportet, qualis fuit pœnitentia Dauid, dicentis: Poculum meum cũ fletu miſcebam. Item, Non eſt ſanitas ĩ carne mea, non eſt pax oßibus meis à facie peccatorum
Ibidem. meorum. Et deinde, Miſer factus ſum, & curuatus ſum uſq; in finem, tota die cõtriſtatus ingrediebar. Et ſtatim poſt, Rugiebam à gemitu cordis mei, & gemitus meus à te non eſt abſconditus. Et apud prophetã (quem ſupra
Iohel. 2 citauimus) ait dñs: Conuertimini ad me in toto corde ueſtro, in ieiunio, fletu, ac planctu, ac ſcindite corda ue
Matth. 5 ſtra, & nõ ueſtimenta ueſtra. Huc itẽ reſpicit qđ Chriſtus ait: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.
Lucæ. 6 Væ autẽ uobis qui reditis nunc, quia lugebitis & flebi
2. Corin. 7 tis. De hac triſtitia dixit Apoſtolus. 2. Corĩ. 7: Gaudeo quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum deum. Quæ enim ſecundum deum triſtitia eſt, ſalutem ſtabilem operatur. Hos ergo dolores nõ fictos aut ſimulatos, ſed ueros eſſe & in conſcientia ſentiri neceſſe eſt, alioqui non perficietur contritio, quod & ipſius uocabuli ratio ſatis oſtendit, nec dominus aliter accedet, niſi nobis interno dolore & terrore uere affectis, territis, pauidis ac contritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dñs? in ſpiritu cõtrito & humiliato.

Et Pſaltes: Sacrificium deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non deſpicies. Fiunt autem hi terrores (ut ſupra diximus) in nobis dei beneficio, qui ad hoc utitur miniſterio, & legis naturalis (nã ira dei in omnẽ animã hominis operãtis malũ) & legis ſcriptæ, quia per legẽ cognitio peccati. Et quia hæc lex nõ tãtũ arguit externa delicta factorũ ac dictorũ, ſed & interiorem concupiſcentiæ impuritatem, idcirco utraq; agnoſcere debemus Paulus etiã concupiſcentiæ æſtum, etſi lex mentis repugnet, peccatiq; ſtimulis haud aſſentiatur, grauiter deplorat: Video (inquit) aliã legẽ in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in legẽ peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei &c. Pſalm.50 Roma.1 Roma.3 Exodi.20 Roma.7

3 Tertio, non oportet leuiter trãſmittere peccata præterita, ſed eadẽ agnoſcere, & memoriã eorũ perſeueranter retinere, quemadmodũ Pſaltes ait: Quoniã iniquitatem meã ego cognoſco & peccatũ meũ cõtra me eſt ſemper. Vix eſt enim quod tam ſegnẽ reddit hominẽ ad perpetrandã nequitiã. Rurſus quod tam facilẽ facit ad remittendum malum aduerſus proximũ, q̃ peccatorũ continuata memoria. Quãobrẽ nõ ſufficit ſola lingua pronunciare peccaſſe nos, ſed id & intima cõſcientia pronunciare, & nobis perſuaſum eſſe oportet, ut nõ tantum peccatores nos eſſe dicamus, ſed etiã ipſa peccata ſpecialiter ſingula cõputemus. Chry.in epiſto. ad Heb. hom.31.c.12 Pſalm.50 Non ſufficit ſola lingua pronunciare nos peccatores.

4 Quarto ad cõtritionẽ pertinet uotũ uitæ in melius cõmutãdæ, quẽadmodũ propheta monet. Quieſcite peruerſe agere, diſcite bene facere. Et diuinus ille Pſaltes: Declina à malo & fac bonũ, inqui- Eſaiæ.1 Pſalm.33 Baſil. in regi mona.ca.21

re pacem & perſequere eam, Debet ergo affectum illũ in ſe recipere, quẽ gerebat ille qui dixit: Iniquitatẽ odio habui & abominatus ſum, & quæ in ſexto pſalmo & in alijs q̃plurimis ſcripta ſunt, Sed & illa quæ Apoſtolus dixit ad illos, qui ſecundũ deum contriſtati fuerunt: Quantã (inquit) hoc cõtriſtari ſecundũ deũ operatur in uobis ſolicitudinẽ? ſed indignationẽ, ſed æmulationẽ, ſed uindictam. Interea auferendæ ſunt omnes occaſiones, q̃ cauſam præbere poſſunt relabendi in peccatũ, & ſtudiũ opera cõtraria peccatis præteritis faciendi capiendum, Nam qui uerbo ſe pœnitere dicit, & peccandi occaſionem nõ deuitat, ſed ſe rurſus peccato implicandũ offert, is eſt ueluti canis ad uomitũ ſuũ reuertens. Et in primis neceſſe eſt, ut habeamus uoluntatẽ efficacem reſtituendi alienũ. Reſtitutio enim ciuilis (qua ſatisfacimus his quorum res occupatas tenemus) ad cõtritionẽ pertinet. Nõ enim licet nobis ex alieno uel edere uel cõtingere, quin imo nõ ſolũ retentio, ſed & cõcupiſcentia alieni lege uetita eſt. Quamobrẽ ſi res aliena, propter quã peccatum eſt, reddi poſsit, & non redditur, pœnitentia nõ agitur, ſed ſimulatur, ſi aũt ueraciter agitur, non dimittitur peccatũ, niſi reſtituatur ablatũ. Deinde omnino neceſſarium eſt, ut acceptã offenſam ſeu iniuriã, ꝓximo ex animo remittamus, Nam ut Chriſtus inquit: Si nõ dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter cœleſtis dimittet uobis peccata ueſtra. Et iterum: Quum ſtatis ad orandũ, dimittite ſi quid habetis in cordibus ueſtris. Quamdiu enim diſcordiã habes cũ proximo, nullũ boni operis fructum facere poteris. Scriptum eſt enim, Si offers munus

Pſalm. 118
Pſalm. 6.
2. Corin. 7
Chryſoſ. ad Theod. lap. li. 1. circa fin.
2. Petri. 2
Satisfactio multũ neceſſaria:
Exodi. 20
Tobiæ. 2
Auguſt.
Matth. 6
Marci. 11
Matth. 5

tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet fra ter tuus aliquid aduerſus te, uade prius reconciliari fra tri tuo, & tunc uenies & offeres munus tuũ. Vt autem hunc affectũ ignoſcendi capias, diligenter tibi rememorã da eſt parabola euãgelica, quã legimus Mat. xviij. d'duo bus ſeruis debitoribus, q̃ infra latius explicata repies. Matth. 18

Quinto, poſtquam de omnibus peccatis tuis graui ter & ex animo indolueris, dieſq; tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris ac firmiter in corde tuo ſtatue tis deſinere à malo & facere bonum, tuum fides accede re debet cõtritioni, qua fiducia miſericordiæ dei rurſus erigaris & conſolationem accipias, confiſus tibi ſic af fecto peccata tua propter Chriſtum remiſſum iri, Nam hæc fides (ut & ſupra diximus) contritionem perficit atq; diſcrimen facit inter contritionem pij & impij, Pe tri & Iudæ. Ideo enim nõ profuit Iudæ pœnitẽtia, quia hac fide caruit, Ideo Petro profuit contrio, quia hæc fi des acceſſit, qua miſericordiã apprehẽdit, Hæc eſt illa fi des qua iuſtificati, pacẽ habemus erga deũ, quẽadmodũ ſu pra copioſius tractatũ eſt, & infra latius exponemus. 5 Eſaiæ. 38 Matth. 27 Matth. 26 Roma. 5

Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confeſſionem et Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

Verbum confeſſionis in ſcripturis uarie accipitur. Nam ſæpe eſt laudare ſeu gratias agere, ut Pſalm. lxvi. Confi teantur tibi populi deus. Et quod Chri ſtus ait Matth. xi. Confiteor tibi pater cœli et terræ, q a abſcondiſti hæc à ſapiẽtibus et reuelaſti Vocabulum confeſſionis uarie accipi tur. Hilarius in pſalm. 66 1 Pſalm. 57 Matth. 11

ea paruulis. Hæc igitur confeſsio nihil aliud eſt, quàm agnitio cum laude. ſeu laus et ſanctificatio nominis dei, qua ſolius dei gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum eſt: Confeſsio & pulchritudo in conſpectu eius, qua totam fiduciam in deum reijcientes, quæ dei ſunt & uerbis & factis profitemur, non tantum in proſperis, ſed & in aduerſitatum totius mundi conſpectu conſtituti. i. Iohan. iiij. Quiſquis confeſſus fuerit q̃ Ieſus Chriſtus eſt filius dei &c. Item, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipſum coram patre meo qui in cœlis eſt. Ad hanc confeſsionem, ubi res poſtulat, non ſufficit ſolus animus ſiue uoluntas, hoc eſt, interior quædam confeſsio, uerumetiam oris confeſsio flagitatur, quæ libera & inuicta eſſe debet. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem, Roma. x. Hinc dicti ſunt confeſſores, qui à confeſsione Chriſti nominis nullis tormentis potuerunt dimoueri. Qui dum uiuerent, martyres dici nolebant, ſed optabant, ut ſaltem in eis permaneret tuta confeſsio, de qua dixit Apoſtolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternã, in qua uocatus es & confeſſus confeſsionem bonam coram multis teſtibus. His opponuntur lapſi, ac etiam hi qui uerbis quidem deum cõfitentur, factis aũt negant.

Pſalm. 95 | 1. Iohan. 4 | Roma. 10 | Confeſſores unde dicti. | Vide Euſeb. in eccle. hiſt. lib. 5. ca. 3 | 1. Timo. 6 | Lapſi q̃ ſint

2 Secundo, confiteri, eſt ſimpliciter agnoſcere quod uel intùs in animo latet, uel alicui obijcitur, aut cuius incuſatur, ſecundum quam ſignificationem ſcriptura uerbo confeſsionis pro agnitione non cuiuslibet rei, ſed

Alia uocabuli acceptio.

magis peccatorum frequentiſsime utitur. Eſt autem tri= Triplex peccatorũ confeßio.
plex peccatorum confeßio. Vna interior, qua ſoli deo
noſtra peccata confitemur, hoc eſt, qua coram deo pecca 1
ta ex animo agnoſcimus, noſtra opera mala cum ingenti
cordis dolore damnantes, ac dei miſericordiam quæren= Pſalm. 31
tes, de qua dicitur pſalmo triceſimoprimo: Dixi, Confi=
tebor aduerſus me iniuſtitiam meam domino, & tu re=
miſiſti impietatem peccati mei. Item pſalmo quinquage=
ſimo: Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco et pec= Chry. in parenc. ad Theodo. lapſ. circa finem.
catum meum contra me eſt ſemper. Hanc interiorẽ con
feßionem gentes & infideles nobiſcum ex parte commu
nem habuerunt, quod ſcilicet ad damnationem et profeſ
ſionem peccati attinet. Nam quis tandem eſt hominum,
quem (quum turpitudinem ſuam perpendit) ſui non pu= Roma. 1
deat, qui ſe non accuſet? nimirum id operante lege natu
rali omnium cordibus inſcripta, quæ parit cogitatio=
nes, accuſantes ac defendentes. Sed quum ad uerum ſco=
pum non reſpexerint, perijt illis omnis huius mentalis
confeßionis fructus, etſi Ouidius, confeßis numen quod= Ouidius.
dam patere dicat. Nã in primis nemo recte erratus ſuos 1
coram deo confitebitur, niſi qui proponat in poſterum à
peccatis diſcedere. Quid enim aliud eſt confeßio erro= Hilarius in Palm. 135.
ris, q̃ profeßio deſinendi ab errore? Proinde gentes quæ
afflictabant conſcientias ſuas abſq; uoto uitam in melius
commutandæ, confeßionem fructu ſuo fruſtrabantur,
Deſinendum enim à peccato eſt, ob quod peccati cæ=
pta confeßio eſt, atque ideo extra ueniam erant genti=
les, qui peccatum quidem agnouerunt, ſed agnitum non
confitebantur. Deinde agnouerũt quidẽ illi peccatum, 2

ſed præter ſpem ueniæ & miſericordiæ. Quàobrẽ nulla inde ad eos redibat utilitas. Nam quid proderunt lachrymæ & confeßio, ſi nulla adſit abolitionis fiducia? Et qui poteſt à peccatis abſtinere detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodum enim agricola ille, qui deſperato fructuum prouentu, ſegetes deuaſtãtia non arcebit, ita & ille qui confeßionem quidem ſeminat, nihil lucri expectans, neutiquam dimouere ſtudebit ea quæ reſipiſcentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc confeßio nihil profuit, q. de ulla expiatione culpæ adeo nullam ſpem habuerunt, ut de ea ne cogitarent quidem, ſed eis pœna tantum fuit omnium grauißima, criminum admiſſorum recordatio, quemadmodum idem ipſe Ouidius teſtatur lib. i. de Ponto.

Chry. in loco iã citato.

Simile.

Ethnici credebant culpam expiari non poſſe.

Ouid. lib. 1 de Ponto.

Pœnitet (inquit) o ſi quid miſerorũ creditur ulli.
Pœnitet & facto torquor ipſe meo.
Cumq; ſit exilium, magis eſt mihi culpa dolori.
Eſtq; pati pœnam q̃ meruiſſe minus,
Vt mihi dij faueant, quibus eſt manifeſtior ipſe.
Pœna poteſt demi culpa perennis erit,
Mors faciet certe, ne ſim (quum uenerit) exul.
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipſo
Diſplicet authori, prima eſt hæc ultio, qđ ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur, improba q̃uis
Gratia fallacis prætoris uicerit urnam.

Et iterum.

Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, et ſurdo uerbere cædit,
Occultum quotiens animo tortore flagellum?
Pœna autem uehemens ac multo ſæuior illis,
Quas et ſeditius grauis ĩuenit et radamãthus,
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Mẽs ſibi cõſcia mali omnium miſerrima.

Itaq; ea interior confeßio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac ueris doloribus, uotum reſipiſcendi ſpem indulgentiæ coniuncta habet, proprie pioruꝫ eſt (potißima utiq; contritionis pars, atq; adeo ueræ contritionis formatrix & effigiatrix) à qua tam ſecernũt illi qui neq; cum animæ compunctione & amaritudine, neque cum peccatorum abolitione & ſpe indulgentiæ ſuã malitiam agnoſcũt, q̃ qui nimia deſperatione obſtupeſcunt, & bene & male uiuere, iuxta ponentes, atque adeo de ſuis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ dei afficiuntur, ſed ſecuri ſuis uoluptatibus indulgent, ſicut irrationabilia pecora natura genita in capturam & perniciem, uoluptatẽ exiſtimantes diei delitias, Sic enim Petrus Apoſtolus homines illos impie ſecuros deſcribit, quorum hodie plenus eſt orbis. Quanti enim ſunt peccatores ſecure degentes? quanti rapiunt & nõ uolunt intelligere, quoniã iniq; agunt? quãti deuaſtant uiduas & diripiunt pupillorũ facultates? quanti circũueniũt aliena matrimonia? quanti tribulãt orphanos et agnoſcere nolunt ſuperuẽturã ſibi calamitatẽ? Inſuper fiducialiter quæ mala ſunt agũt, & ſic nec ingemiſcũt nec lachrymã proferunt, neq; cõfitentur, quos ſaluari eſt impoßibile,

Confeſſio interior propria Chriſtianorum.

Chryſoſt. in loco citato.

2. Petri. 2

Chryſoſt. in pſalm. 5.

Roma. 1
Galat. 5

q̃ nec agnoſcant facinora ſua, nec dei iudicium præ ocu-
lis habeant.

Admonendus populus ad iugẽ confeſſionẽ interiorem.

OPortebat autem & neceßitatem & utilitatem huius mentalis confeßionis, inſuper & cõfitendi rationem populo nunquã non inculcare, quod ueteres illi patres ſummo ſtudio fecerunt. In primis diuus ille Chryſoſtomus, qui confeßionem eiuſcemodi, modo pie ac ſedulo fiat, tanti fecit, ut quibuſdã anſam ſubdubitandi (num preterea confeßio illa ſacramentalis ſeu ſecreta, q̃ ſacerdoti fit, neceſſaria ſit?) prebuiſſe uideatur. Certe tam eſt hæc confeßio neceſſaria, ut deus non aliter nos iuſtificet, q̃ confeſſos. Deus eſt qui gratis quidem iuſtificat: Ego (inquit apud Eſaiã) ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorũ tuorũ non recordaber. Sed quia talis eſt miſericordia domini, quã nolit nos abuti deus, ut ſcilicet hanc conſequuti, remiſſiores fiamus. Idcirco quærit & à nobis quiddam, nõ ut pretium iuſtificationis, ſed ut adminiculum, quod tamen ipſe quoque, nobis per conſenſum cooperantibus, largitur nimirum fidelem mentis confeßionem. Siquidẽ apud eundem prophetam ſequitur: Reduc me in memoriã & iudicemur ſimul, narra ſi quid habes (uel ut SEPTVAGINTA tranſtulerunt) dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris. Huius confeßionis fiducia fidelis ille rex Dauid repoſcit, ut deus eum ab iniquitate ſua lauet: Secundum (inquit) multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde uero tantum beneficium præſumat, ſtatim ſubiecit: Quoniam (inquit) iniquitatem meã cognoſco. Requirit autem deus hanc confeßionem peccatorum

Chryſoſ. in pſal. 50

Eſaiæ. 43

Ibidem.

Pſalm. 50

Cur deus, qui nihil ignorat, confeſſionẽ noſtrã requirat.

catorum

catorum noſtrorum,non ꝙ ignoret ea,quamuis non con
feſſa,quum faciebas ea,præſto erat.quum admitteres no
uerat,ſed quod aliter homo ſentire non poßit, qui deus
per miſericordiam illi cōceſſerit.Qui enim memor eſt
cumuli peccatorum ſuorum, erit & memor magnitudi
nis miſericordiæ dei.Qui uero morborum ſuorum, ue
luti lethargo occupatus,obliuiſcitur, quo tandem pacto
miſericordiæ medicinā fideliter requiret aut accipiet,
quamobrē Prouerbiorum.18.legimus:Iuſtus prior ac- Prouerb.18
cuſator eſt ſui.Et cap.28.Qui abſcondit ſcelera ſua,nō Prouerb.28
dirigetur: qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, Eccle.4
miſericordiam conſequetur.Non demoreris(inquit Ie-
ſus Sirach)in errore impiorum,ante mortem cōfitere,
à mortuo quaſi nihil perit confeßio. Cōfiteberis uiuēs,
uiuens & ſanus confiteberis & gloriaberis in miſera-
tionibus illius. Atq; adeo ſanctis ac pijs uiris curæ erat
hæc interior ad deum cōfeßio,ut etiam ea quæ iam cre Chryſoſt. in
debant remiſſa in memoriam reducerent, hoc ſcientes pſal.50. item de cōpunct.
quod etſi culpam de præſentibus non haberent,recorda cord.lib.2
tiones tamen præteritorum peccatorum, & luctum ani
mabus ſuis plurimum prodeſſe,uel ob id quod animæ ue
recundiam incutere,eamq; ad amorē eius, qui tam mul
ta & tam magna conceßit,prouocare poſſent, conſide-
rantes,quia niſi miſeratio eius ſubueniſſet,tātum illud
peccatorum pondus eos inferni ſupplicijs mancipaſſet.
Proinde Dauid rex,quamuis remiſſum iam ſibi pecca-
tum eſſet,nihiloſecius tamen ille in conſcientia ſua tanq̄
in imagine adulterium & homicidium depicta habe-
bat. Et per ſingulos dies præteritam illam putredinem Pſal.

Pſal.50 *intuens,dicebat: Iniquitatem meã ego cognoſco & pec catum meum cõtra me eſt ſemper.* Hinc illud Ezechiæ:
Eſaie.38 *Recogitabo tibi domine omnes annos meos in amaritu dine animæ meæ.* Ad eũdem modum Paulus Apoſtolus, etiam illa commemorat,quæ per ignorantiam commiſſa,gratia baptiſmi & confeßio fidei aboleuerat: *Chri-*
1.Timo.1 *ſtus Ieſus(inquit) uenit in hunc mundum peccatores ſal uos facere,quorum primus ego ſum.* Et iterũ. *Et fidelẽ me exiſtimauit,ponens in miniſterium,qui prius fui blaſphemus & perſequutor,contumelioſus ſupra modũ pſequens eccleſiam dei & expugnans eam, et qui nõ ſum dignus uocari Apoſtolus.* Paulus ergo etiam illorũ meminit,quorum erat ueniam conſequutus. Nos uero nec iſta recordamur quæ poſt baptiſmum commiſimus,cæterum etſi aliquãdo ad recordationem uenerimus, ſtatim effugit cogitatio,& tranſimus ad alia, & nec integra
Noſtra ſocordia. quidẽ hora patimur animã noſtram afflictione mœroris huius aſtrĩgi, Hæc igitur cauſa eſt q̃ malis addimus mala. Quid enim prohibet ubi nihil metuitur,ubi nihil uerecũdiæ,nihil pudoris admittitur,ut nõ in oẽs perditionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dñs apud
Ezech.20 Ezechielẽ ſaluberrima admonitione nos præmunit: *Recordamini(inquit uiarũ ueſtrarũ & omniũ ſcelerũ ueſtrorũ quibus polluti eratis,& diſplicebit uobis in conſpectu ueſtro in cũctis malitijs quas feciſtis, et ſcietis q̃a ego dñs,quum benefecero uobis pp nomen meũ,nõ ſcd̃m uias ueſtras malas,neq; ſcd̃m ſcelera ueſtra peßima.*

Confeſſio mentalis debet ſine inter DEbet itaq; hæc confeßio, quæ mentalis eſt, ſine intermißione fieri, Nam haud multũ differt ab

illa tertia pœnitentiæ in eccleſia actione, quæ quotidiana eſt (de qua ſupra diximus) niſi q; latius ſe porrigit, nempe ad quælibet, non tãtũ leuia & quotidiana peccata. Porro ſi oratio noſtra ad deum perpetua eſſe debet, orationis autem, preſertim illius quam nos docuit Christus, uis tota in eo conſiſtit, ut dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen ſanctificemus, nos uero noſtraq; opera coram deo accuſemus ac damnemus, ad miſericordiam eius perpetuo reſpicientes, Conſequens eſt ut & hæc confeßio nunq̃ intermittenda ſit, q; hæc confeßio omnino ſit, aut oratio illa quam à nobis requirit deus, aut ſaltem orationis eius ipſißima medulla. Quid enim aliud eſt confiteri deo q̃ diſplicere nobis, illius uero omni potentiam, ſapientiam & bonitatem ſemper et ubiq; prædicare. Pulchra pareneſi uſus eſt Auguſtin. in pſal. 66. Confiteantur (inquit) tibi populi deus, inuenerunt uiam tuã, Confiteantur, ipſa cantatio cõfeßio eſt, confeßio peccatorũ tuorũ eſt uirtutis dei, tuã iniquitatẽ confitere, gratiã dei confitere, te accuſa, illũ glorifica, te reprehende, illum lauda, & ipſe ueniens, inueniat te punitorem tuum, ut exhibeat ſe tibi ſaluatorẽ tuum.

missiõe fieri. Supra folio. 119. pag. 1

Orationis uis in mentali confeſſione ſita.

Confiteri deo quid.

Aug. lib. 10 confeſſ. c. 2

Auguſt. in pſal. 66

HAec eſt autem deo confitendi ratio ac modus. Peccata noſtra Chriſtus debita appellat, Nos dei uillicos, cum quibus deus ſit poſiturus rationẽ. Ergo codex rationum nobis cõſcribendus eſt, Codicem habemus conſcientiam noſtram, in hac peccata noſtra & maiora & minora, tanquam in libro ſcribere oportet, deinde cõfiteri, non tantum, quia multa in nobis delicta ſunt, uerũ & peccata ſigillatim, idq; frequentius, recẽ-

Ratio confitendi deo. Matth. 6 Chryſoſt. in pſal. 50

ſere, atque ante oculos ponere, & hæc tanqum nuper admiſſa lugere. Ita enim & animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis ſuis & uitijs commonentes, & cautela nobis (ne ultra in eadem delicta incidamus) acrior naſcetur, ut interim taceamus hac conſeſſione fidem quammaxime acui & exerceri, ſine qua non accipimus remiſſionem peccatorum. Non habes autem quo te à quotidiana iſta confeſſione excuſes, Nam ſi omnino per diem non habuiſti tempus excutiendi rationes tuas, ſaltem quando accubueris ſuper ſtratum et neminem habueris infeſtum, antequam ueniat tibi ſomnus, profer in medium codicem, conſcientiam tuam, & reminiſcere peccata tua, ſi quid in uerbo ſeu in facto uel in cogitatione peccaſti, Dicito in corde tuo & in anima tua, Expendimus diem, ò anima quid boni fecimus, aut quid mali operati ſumus? Tum ſi boni cuiuſpiam facti tibi conſcius fueris, totum dei benignitati tribue, illi gratias age, at peccatorum reminiſcens, funde ſaltem cordis lachrymas, recenſe peccata ſigillatim, facito tibimetipſi rationem, deum tuum roga, ora miſericordiam & inuenies requiem, ſic enim poteris in lectulo tuo poſitus peccata tua delere, hoc ubi feceris, tum demum permitte animã tuam ſoporari. Iraſcimini (inquit propheta) et nolite peccare, qui dicitis in cordibus ueſtris & in cubilibus ueſtris compungimini. Et alibi: Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Cur quæſo graue aut moleſtum uidebitur poſitum in lecto quotidiana deflere peccata, unde tanta promanat utilitas?

Peccatũ niſi agnitum ſeu cõfeſſum, nõ dimittetur.

Pſal. 4

Pſalm. 5

VT autem populus dei ad hanc mentalem confeſſionem modis omnibus inuitaretur, lege ueteri cauit deus, ut pontifex quum offerret ſacrificiũ pro delicto, generalem totius populi peccatorum confeßionem ad deum faceret. Poſtquam (inquit) emũdauerit ſanctuarium & altare, tũc offerat hircũ uiuentẽ, poſtea utraq; manu ſuper caput eius cõfiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael & uniuerſa delicta & peccata eorũ. Sic confeſſus eſt populi delicta Neemias in Zuſis, Neemiæ. 4. Itidem populus præſente ſacerdote, Neemiæ. 9. Nec alia ratione ſancti patres generalem hanc confeßionem tam frequentem in eccleſia eſſe, & p ſacerdotes totius populi nomine, ac ipſum etiam populũ ſacerdotem uerbis comitantem, pronuntiari uoluerunt. Hinc ſacerdos Miſſæ ſacra myſteria à confeßione (quam uiciſsim cum aſtantibus recenſet) orditur, hinc finita concione generalem hanc & publicã confeßionẽ ad populum pronuntiat, ac monet ut ſe pronuntiantẽ populus eiſdem uerbis proſequatur, hinc in horarijs precibus, & mane, nempe in Primis, & ueſpere, nimirũ in Completorio hæc confeßio replicatur, idq; ne rei tam neceſſariæ unq̃ obliuiſcamur, aut fructibus tã eximijs qui hinc nobis pueniũt careamus, Que de mẽtali cõfeßione dixiſſe ſuffecerit.

Confeſſio generalis apud Iudæos. *Leuit. 16.* *Neemiæ. 4* *Neemiæ. 9* *Confeſſio generalis in eccleſia frequens.*

SEcunda confeßio fraterna dicitur, de qua legimus Matth. 5. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliqd aduerſus te, relinque ibi munus tuum, & uade prius recõciliari fratri tuo, & tũc ueniens offeres munus tuum. Ne aũt frater tuus ſic a te offenſus, te noxã tuam agno-

Cõfeſſio fraterna quæ Matth. 5

ſcentem, ac ueniam ab eo petentem auerſari, aut confeſſionem tuam aſpernari impune poſſet. Dominus præceptũ dedit, quod et ſupra retulimus, Marc. 12. in hæc uerba: Dimitte ſi quid habetis aduerſus aliquẽ, ut & pater ueſter qui ĩ cœlis eſt dimittat uobis peccata ueſtra. Quod ſi uos non dimiſeritis, nec pater ueſter qui in cœlis eſt dimittet uobis peccata ueſtra. Et rurſus Matth. 18. petro interroganti, Domine, quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? uſq; ſepties? Reſpõdit, Nõ dico tibi uſq; ſepties, ſed uſq; ſeptuagies ſepties. Idq; ſubſequente illic parabola magis inculcat, qua declarat, eũ uana ſpe deum precari, qui fratri errata non dignatur condonare. Nam ut Ambroſius ſcite ait: Si dimiſeris, bene conuenit ut dimittat tibi: ſi nõ dimittis, quomodo eum conuenis ut dimittat tibi? Et ut diuus Hieronymus ait: Non recte delicti ſui ueniam poſtulat, qui non prius quod in eum delinquitur, relaxat. Hæc aũt confeſſio ſignificata eſt in Euangelio per pedum lotionem, hac ſiquidem poſt cœnã peracta, Chriſtus rationẽ operis ſui diſcipulis ſuis expoſuit, dicens: Si ego laui ueſtros pedes, dñs & magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplũ enim dedi uobis, ut quẽadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis, quo ſignificat, ubi proximum læſerimus, id nos corã eo agnoſcere, ueniam petere, & uiciſſim ubi offenſi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicẽ orare oportere. Et quis hec confeſſio proprie ſacramentalis non ſit, de qua ſtatim dicemus, eandem tñ ut remiſſionem peccatorum conſequamur neceſſariã eſſe, atq; adeo ſacramenti

Marci. 12
Matth. 18
Iohan. 13
Confeſſio fraterna neceſſaria.

appellatione large accepto uocabulo contineri conſtat, uel Beda & Bernardo teſtibus. Beda certe non dubitauit, eum epiſtolæ diui Iacobi locum (nempe, confitemini alterutrũ peccata ueſtra, & orate pro inuicẽ ut ſaluemini) non tantũ de ſacramentali, quæ ſacerdoti fit, ſed etiam de hac fraterna cõfeßione intelligere, quamuis cũ ea diſcretione, ut quotidiana leuiaq; peccata alterutrũ coæqualibus cõfiteamur, eorumq; credamus quotidiana oratione ſaluari. Porro grauioris lepræ immunditiem iuxta legem ſacerdoti pandamus, atq; ad illius arbitriũ, qualiter & quanto tempore iuſſerit, purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur: Nouerimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirũ lotionis pedum) altitudine admonitos, ut cõfeßi inuicẽ delicta noſtra, oremus pro nobis, ſicut Chriſtus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apoſtolũ Iacobũ hocipſum euidẽtißime præcipiẽtẽ atq; dicentẽ: Cõfitemini inuicẽ delicta ueſtra, & orate ꝓ uobis, quia ad hoc dñs nobis dedit exẽplũ. Si enim ille (ut ſubijcit) qui ullum peccatũ nec habuit nec habebit, orat pro peccatis noſtris, q̃to magis nos inuicẽ pro noſtris orare debemus? Etſi dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quãto magis dimittere debemus inuicẽ nobis, qui ſine peccato hic uiuere non ualemus? Nã qđ (inquit idẽ ille) in hac altitudine ſacramẽti dñs ſignificare uidetur, quũ dicit: Exẽplũ enim dedi uobis, ut quẽadmodũ ego feci uobis, ita et uos faciatis, niſi qđ apertißime dicit Apoſtolus, Donantes inuicẽ ſi quis aduerſus aliquẽ habet q̃relã, ſicut et dñs donauit uobis.

Beda in uerba apoſtoli Iacobi.
Ber. in ſer. de cœna dñi & lot. pedũ.
Iacobi. 5
Beda in Paulũ ad Coloſ.
Vide Au. in Ioh. tract. 56
Iacobi. 5
1. Petr. 2
1. Iohan. 1
Iohan. 13
Coloſſ. 3

ita & uos inuicem. Itaq; nobis delicta donemus & pro noſtris delictis inuicē oremus, atq; ita quodāmodo inuicem pedes noſtros lauemus. Noſtrum eſt, donante ipſo miniſteriū charitatis & humilitatis exhibere, illius eſt exaudire ac nos ab omni peccatorū contaminatione mūdare per Chriſtum & in Chriſto, ut quod ēt alijs dimittimus, hoc eſt, in terra ſoluimus, ſoluatur in cœlo. Hæc ille. Videtur autem Beda his uerbis teſtari, non tantum publice in ſacramento pœnitentiæ, ſed etiam priuatim in hac confeßione fraterna peccata per homines remitti & Euangelij beneficium nobis applicari, q̄uis alia atq;

Theoph. in Matth. c. 18 *alia ratione. Nec ab hac ſententia alienus eſt Theophylactus in eum locum Matth. 18. Amen dico uobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terrā, &c. Si tu (inquit) offenſus, habes eum qui te iniuria affecit ſicut publicanū & gentilem, erit ille & in cœlo talis, ſi autē ſolueris eum, hoc eſt, confitenti & deprecanti ignoueris, erit ei & in cœlo condonatum. Non ſolum enim (ut ſubdit) q̄ ſoluūt ſacerdotes ſunt ſoluta, ſed quæcūq; & nos iniuria affecti uel ligamus uel ſoluimus, & ipſa erunt ligata uel ſoluta.*

Confeſſio q̄ per fraternā correptionē elicitur. *Præterea ſub hac ſpeciæ fraternæ confeßionis continetur etiam ea confeßio quæ per fraternam correptionem a delinquente (qui ſuapte ſponte culpam agnoſcere & ueniam à fratre petere negligit) elicitur, per quam*

Matth. 18 *fratris animā lucramur, ut Chriſtus ait Matth. 18. Habet enim & hæc ſuam priuatā remißionē, de qua dictū eſt: Quoties in me peccabit frater meus & remittam ei, &c. de qua poſtea latius diſſerendū erit. Retinēdum tn̄ eſt quod paulo ante diximus, nempe, ſacerdotes longe*

alia ratione ſoluere uel remittere peccata cōfitentibus, q̃ fratres ſeu priuati inuicē remittunt, Nā illi publica authoritate & uice Chriſti (cuius perſonam in eccleſia repreſentat) uirtute clauium ab eo acceptarū, ab omnibus paßim peccatis pœnitentes abſoluunt, uere contrito & confeſſo nihil minus præſtantes q̃ ſi Chriſtus præſens abſolueret, ac diceret, Remittūtur tibi peccata tua: Quamobrem diuus Paulus .ij. Corin. v. dixit: Omnia ex deo, qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtū, & dedit nobis miniſteriū recōciliationis. Quoniā quidē deus erat in Chriſto, mundū recōciliās ſibi, nō reputans illis delicta ipſorū, & poſuit in nobis uerbū recōciliatiōis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquā deo exhortāte per nos, Sed relaxatio illa ſeu remißio fraterna non fit (ut ita dicamus) authoritatiue nec frater eatenus fungitur uice Chriſti abſoluentis, ſed tantū remittit priuatim qd' in ſe peccatū ē. Vnde magis priuatæ iniuriæ cōdonatioq̃ peccati remißio ē, quā tamen deus tā habet gratā, ut remittēti offenſam fratri, idq; ex animo, uicißim remißionē peccatorum polliceatur, ſic ut is qui hunc affectum condonationis a ſe fratri factæ uere in conſciētia ſua ſentit, ſibi hoc ipſo ueluti certo, ſed inuiſibili ſigno pſuadere poßit, ſe uicißim a deo remißionē peccatorum ſuorum (quorum tamē eum uere pœnitet) aſſequutum eſſe, Nam Chriſti uerbum eſt, Dimitte & dimittemini. Item, ſi dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater ueſter cœleſtis peccata ueſtra. Nihiloſecius quia homo non facile ſtatuit, num penitus et ex animo totā iniuriā remiſerit (quod concepti odij malū al-

Remiſſio publica longe alia q̃ priuata.

Lucæ.7

2.Corin.5

Sacerdotes Chri legatione fungūtur. Remiſſio priuata.

Condonatio iniuriæ, ſignū eſt remiſſionis peccatorum.

Math.6 Marci.11

Nō ſolū remiſſio frater-

a, ſed & ab ſolutio ſacerdotalis quærenda.

tas habeat radices) adeundus ipſi prætereà eſt ſacerdos, à quo tanquam ab ipſo Chriſto uerbum abſolutionis & certiſſimæ conſolationis accipiat. Breuiter, Miniſteriũ quod exhibet ſacerdos, eſt miniſteriũ Chriſti. Quod exhibet frater, eſt miniſterium charitatis & humilitatis, cuius typum uidere eſt Matth. ix. Quamuis ergo hæc fraterna confeſſio tanti momenti ſit, non eſt tamen de numero illorum ſacramentorũ, quorum eccleſia ſeptẽ tantum numerauit, Nã illa talia eſſe oportet, ut ſigna ſint uiſibilia inuiſibilis gratiæ dei, quam deus per ea quum in eccleſia publice adminiſtrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiuſdem gratiæ ſimilitudinem extrinſecus gerentia, quæ omnia in hac confeſſione fraterna & priuata proprie reperire non eſt. Vnde cum clauium poteſtate confundi non debet, ſed magis ad pœnitentiæ ſacramentum præparatoria & præambula eſt.

Matth. 9. Cõfeſſio fraterna nõ eſt de numero ſeptẽ ſacramentorum.

Tertia confeſſionis ſpecies quæ fit preſbiteris.

TErtia itaque confeſſio ea eſt, quæ fit eccleſiæ præpoſitis, hoc eſt, epiſcopis & ſacerdotibus, quibus à Chriſto facta eſt remittendorum & retinendorũ peccatorum poteſtas, Hæc in uſu ueteris eccleſiæ multiplex fuit, Vna publica, altera ſecreta. Rurſum publica duplex, Quædam coacta, quædam uolũtaria. Secreta quoque ſecundum diuerſos ritus & eccleſiarum & tẽporũ in alias ſpecies ſcindi ac diſcerni poſſet.

Eius diuiſio.

QVæ omnia ut dilucidiora fiant, in primis noſſe oportet, ueterem eccleſiã admodũ ſeuerã fuiſſe in criminibus publicis uindicandis, tum ne eccleſia ob quoſdam manifeſtarios delinquentes male audiret inter gentes, quemadmodũ Roma. ij. ſcribitur: No-

Roma. 2.

men dei per uos blaſphematur inter gentes, tum ne con= 2
tagio totum gregem inficeret, neue res peßimi exempli 1.Corin.5
infirmioribus offendiculo foret, quod Chriſtus ut diligē Matth.5
tißime caueretur iußit, deniq; ut alij admoniti cauerēt, 3 4
ne laberentur, utq; animus ipſorum qui ad eccleſiā redi 1.Thimo.5
bant exploraretur, an ſcilicet ſerio reſipiſcerent. Olim 5 2.Cor.2.7
ergo his qui in criminibus publicis eſſent deprehenſi pu
blice erat confitendum, hoc eſt, crimen erat apud paſtorē
& eccleſiā agnoſcendum, & petenda ab epiſcopis ſeu pa
ſtoribus publicæ pœnitentiæ conceßio. Hæc confeßio Voluntaria
quum fiebat uoluntarie, nimirū criminoſis ſeipſos apud confeſsio pu
eccleſiæ præſides ſponte prodentibus, deferentibus ac pu blica gratior
blicantibus, longe gratior erat & uenia dignior q̄ coa=
cta. Ad eum modum uoluntarie confeſſa eſt mulier illa Lucæ.11
euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ ſuper con Gregorius in homil.
uiuantes ingreſſa eſt, non iuſſa uenit inter epulas lachry
mas obtulit, ac Chriſti pedibus aduoluta, pedes eius la=
chrymis lotos, capillis terſit, imitabile pœnitentibus exē
plum præbens, ut ſua ſponte ad dei miſericordiam, per
pœnitentiæ ſemitam accedant. Ad hanc uoluntariā pu= Olim patres
blicorum criminum confeßionem ſancti patres populum ad publicā confeſsionē
non indiligenter hortabantur ac incitabant. Verū quū incitabant.
is ſit humanæ uanitatis præpoſterus pudor, ut quæ pu=
blice patrare crimina non pudeat, publice tamen agno=
ſcere & confiteri pudeat, uiſum eſt eccleſiæ ueteri pu=
blice peccantes, & tamen crimen ſuum confiteri nolen=
tes ad publicā exemologeſim compellere, idq; non uno
remedio. Nam ſi crimen tā fuiſſet uulgatū, q̄ totā eccle=
ſiam ſeu ciuitatē cōmouiſſet, epiſcopus ſeu paſtor eccle= 1

ſiæ peccantem coram omnibus arguebat, quemadmodũ Paulus Timotheo præcipit dicens: Peccantes corã omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant, Correptũ uero & confiteri ſeu agnoſcere crimen recuſantem excommunicabat, nec recipiebat reum niſi primum confeſ-
1.Corinth.5 ſum. Cuius pulcherrimũ exemplũ habes .i. Corinth.v. ibi uides quanta cum ſeueritate Apoſtolus Corinthios increpet, q̃ publicũ inceſtum illius Corinthij fratris, necdum agnoſcentis crimen, diſsimula eſſent q̃ eundem e medio non remouiſſent, Quem etiam quia de reſipiſcentia nondum cogitabat, excõmunicat ac ſatanæ tradit in interitum carnis, id eſt, in afflictionem corporis. Poſtea uero crimen (concepta iam ex inflicta pœna triſtitia, quæ ſecundum deum eſt) publice agnoſcentem ac confitentem abſoluit, eccleſiæ reconciliat & cõmunioni reſtituit. ij. Corinth. ij. & .vij. Præterea Chriſtus modum, diſciplinamq́; prodendi ac indicandi peccatum conſtituit, qua delinquens ad exemologeſim tandem perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſi te audierit, lucratus eris fratrem tuum, Quod ſi te non audierit, adhibe tecum alios duos aut tres, quod ſi nec ipſos audierit, dic eccleſiæ, Si uero nec eccleſiam audierit, ſit tibi ſicut ethnicus et publicanus. Cui nõ multum abſimile eſt, qđ Leuitici quinto ſcribitur, ſic referente Origene: Si autem anima peccauerit & audierit uocem iuramenti, & hic teſtis ſit & uiderit aut conſcius fuerit, ſi non indicauerit, et ipſa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud docemur, q̃ ne unquã in peccatis alienis polluamus conſcientias noſtras,

Tradere in interitũ carnis.
Orig. in Nume. hom. 15
1.Corin.7
2.Cori.2.7
Matth.18
Leuit.5
Orige. in eũ locũ hom.3

ne conſenſum male agentibus præbeamus? Conſenſum quidem non ſolum pariter agendo, ſed etiam quæ illicite geſta ſunt reticendo, Euangelicum uero præceptum in eo perfectius datum eſt, quod & ordinem indicandi peccatum demonſtrat. Non enim uult te, ſi forte uideris peccatum fratris tui (quod nondum toti eccleſiæ manifeſtarium eſt) continuo euolare ad publicum & paßim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod eſſet utiq; non corrigentis, ſed potius infamantis. Solus (inquit) inter te & ipſum ſolum corripe eum. Vbi enim ſeruare ſibi myſterium uiderit ille qui peccauerit, ſeruabit et ipſe emendationis pudorem. Si uero diffamari ſe uiderit, ilico ad denegandi impudentiam conuertetur, & nō ſolum non emendaueris peccatum, ſed & duplicaueris. Primo igitur ſolus inter te & ipſum, ſecundo adhibe tecum alios duos uel tres. In ore enim duorū uel triū teſtium ſtabit omne uerbum. Et quoniam tertio ſeu poſtremo mandat correptionem ad eccleſiā deferri, par erat, ut prius (hoc eſt, ſecundo) iuberet adhiberi duos uel tres teſtes, quibus præſentibus correptus, ſi peccatū agnoſcere, & emendare non uelit, poſſet duobus teſtibus adhibitis (quum ad eccleſiā delatum fuerit eius peccatū) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne uolens quis euāgelicum implere mādatum calumniator uideatur ſi crimen deferat ad eccleſiā & deficiat teſtibus. Vides quo correptio euangelica tendat, nempe ut peccator ad confeßionem & agnitionem criminum non clam aut interne, ſed externe in fratrem ſeu manifeſte commiſſorū adigatur, quam ſi recuſet neq; ſe agnoſcens, neq; pœniten-

1. Timoth. 5

Euangelici precepti pfectio & ordo corrigendi.

Matth. 18

Matth. 18

Ob quā rōnē ordo iſte neceſſarius.

Aug. contra epiſ. Parmenia li. 3. ca. 2

In correptione fraterna duo neceſſaria. do corrigens excommunicetur.

Aug. ad Felicia. & Ruff. epiſt. 87. et in epi. ad Gar. Grego. lib. moral. 2 cap. 16

VErum hic ad duo reſpiciendum eſt. Primum, ut correptio fraterna ex dilectione & charitate non autem ex odio aut amarulentia procedat, uerum in eum modum fiat, ut ſentiat correptus ſuã ſalutẽ quæri. Alioqui compertum eſt plures qui arguẽte nullo, peccatores ſe eſſe cõfitentur, ubi de uera culpa fuerint fortaſſe correpti, defenſionis patrocinium quærere, ne peccatores eſſe uideantur, quod omnino cauendum eſt. 2 Secundo, ut excõmunicatio infligatur nõ aliter, q̃ ut ſalubris eccleſiæ medicina, quæ ſalutẽ omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æſtuat. Quamobrem poſt excommunicationẽ non deſiſtendum, non contemnenda ſalus excommunicati, ſed ueluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen caſtigãtur ac ſtimulantur, ita debet erga excõmunicatos perſeuerare diligentia charitatis. Viciſſim qui corripitur, etſi acerbe, ita ut à conuentu abſcindatur eccleſiæ, arguentem odio habere non debet, ſed animaduerſionem patienter accipere & fortiter ferre queẽadmodum ille à Paulo correptus, maiorẽ etiam affectum cõcepit erga Paulum, atq; erga omnes qui ſtatutis Pauli in eius animaduerſione paruerant. Quo fit ut Paulus ſententiã reuocans, & eiectum reconcilians eccleſiæ præcipiat dicens: Confirmate in eum charitatem. Atq; utinam parochi populum frequenter de hac fraterna correptione admoneant, ac ad eandem quàm diligentiſſime cohortentur, quam Chriſtus ipſe præcepit, ac tam lucroſam oſtendit. Certe omnibus

Aug. ad Feſt. epiſt. 166

Salus excommunicati non negligenda.

Orig. in pſal. dñe ne in furore, hom. 1

Populus frequenter admonẽdus de fraterna correptione.

perſuaſum eſſe conuenit, ut ſi quis ea quæ uidet in delicto proximi ſui uel non indicauerit ſecundum regulam ſuperius datam, uel in teſtimonium uocatus, nõ quæ uera ſunt dixerit, peccatum quod commiſit ille quẽ celat, ipſe ſuſcipiet, & pœna commiſſi reuoluetur ad conſcium. Putandum tamen non eſt hanc confeſſionẽ quam frater corripiens à correpto elicit, ſacramentalem eſſe. Nam ea tandem ſacramentalis eſt, quæ ſacerdoti uice Chriſti fit, habens abſolutionem peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur, nempe quum correptus ob contumaciam eccleſiæ, hoc eſt (ſi tamen Chryſoſtomo ac alijs orthodoxis credimus) præſidibus eccleſiæ denunciatus ad cor euertitur, & eiſdem præſidibus ſua ſcelera confitetur abſolutionis deſiderio æſtuans. Nam & paulo ante diximus remiſſionem peccatorum quæ à fratre fratri fit, non eſſe cum poteſtate clauium confundendam. Quam ſalubris ergo res ſit correptio illa fraterna ſatis (ut putamus) uides, quam etiam in primitiua eccleſia, nimirùm charitate uere chriſtiana magis adhuc inardeſcente frequentiſſimam fuiſſe non dubium eſt.

Matth. 18
Pœna celantis peccatũ.
Chryſoſt. in Matth.
Correptio fraterna in primitiua eccleſia frequens.

AT quum poſtea charitas refrigereſceret, & tam ſalubre Chriſti præceptum ſenſim negligeretur tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eiſdem uel paribus criminibus obſtricti tenerentur, tum quod correpti correctionem æquo animo & patienter ferre nollent, obliti eius quod Pſaltes dit, Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput

Correptio fraterna in diſſuetudinẽ abiit.
Pſalm. 140

meum. Ne ergo tam ſalubre remedium agnoſcendorum ac confitendorum criminum publice commiſſorum deperiret, plurimis eccleſiaſticis regulis ac canonibus cautum & mandatum eſt de huiuſmodi delictis prodendis, atq; adeo mos ſaluberrimus introductus eſt, ut in uiſitationibus parochiarum, aliquot ex plebe, maturiores, honeſtiores ac ueraciores uiri in medium euocarentur, ac ſacramento conſtringerentur dicere quicquid contra rectam fidem & ſanctam Chriſtianitatē in parochia noſſent uel audiſſent factum eſſe, omni affectu humano longe ſepoſito, additis hiſce uerbis, Videte fratres ut domino reddatis iuramenta ueſtra, Non enim homini iuraſtis, ſed deo creatori ueſtro, Nos autem qui eius miniſtri ſumus, non terrenam ueſtram ſubſtantiam cōcupiſcimus, ſed ſalutem animarum ueſtrarum requirimus. Cauete ne aliquid abſcondatis & ex alterius peccato ueſtra fiat damnatio. Nec patres temere huc moti ſunt, neq; enim illis negligendæ uidebantur diuinæ illæ ſententiæ, nempe, Nolite communicare operibus tenebrarum. Item auferte malum de medio ueſtrum. Item, Exite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. Item. Separamini q̄ fertis uaſa domini. Huius inquiſitionis formulam quandam antiquiſſimam, canonibus Concilij noſtri prouincialis annexuimus Porro poſt hanc inquiſitionē, qui publice peccaſſe comperiebatur ad publicam confeſſionem & pœnitentiam adigebatur, & ſecundum canonum ordinem pro merito ſuo excommunicabatur. Poſtea expleta pœnitentia reconciliabatur, quemadmodū infra latius declarabimus.

[Margin: Teſtes ſynodales. — 2. Corint. 12 — 1. Corinth. 5 — Formula inquirendorū criminum. — Vide cōcil. Cabilonen, cap. 38]

Reſtat

RESſtat,ut de confeßione priuata dicamus. Hanc Olim & in Romana & in Greca eccleſia epiſcopi & ſacerdotes priuatim audiebant, ac admittebāt, ſed cum quodam peccatorum diſcrimine, Nam ſi crimē aliquod manifeſtum, aut tale(unde læſa eſſet eccleſia) offendiſſent,erat in eorum poteſtate,non tū ſine magna diſcretione ac deliberatione(ut Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius eccleſiæ exponere & publicare,aut ſaltem publicam delinquenti pœnitentiam iniungere,qua etſi qui deliquit,nō proderet ſpeciatim crimē ſuum,tamen ipſo facto confitebatur ac declarabat eccleſiæ ſe grauiter peccaſſe. Cauendum tñ erat epiſcopis et ſacerdotibus,nec crimen publicarent,aut publica ēt pœnitentia ſeu excommunicatione multarent,quod cōmiſſum eſſe aliter q̃ ſua aſſeueratione factæ cōfeßionis,pbare nō poſſent,quamobrem in Concil.Carthag.3.(cui beatus Auguſtinus interfuit) canoñ.5.ſic legimus: Item placuit,ut ſi qñ epiſcopus dicit aliquē ſibi ſoli propriū crimen fuiſſe confeſſum,atq; ille neget,non putet ad iniuriam ſuam epiſcopus pertinere,quod illi ſoli non credi tur. Et ſi ſcrupulo propriæ conſcientiæ ſe dixit neganti nolle communicare,quādiu excommunicato non cōmunicauerit ſuus epiſcopus,eidem epiſcopo ab alijs non cōmunicetur epiſcopis,ut magis caueat epiſcopus,ne dicat in quemquam quod alijs documentis conuincere nō poteſt,quin temporum illorū ſeueritas eo proceßit, ut quidam ſacerdotes(quamuis regula apoſtolica non ſatis pꝑpenſa) omnino uellent,ut non tantum crimina manifeſte facta,ſed etiam reatus cōſcientiarum ſcripta profeßio-

Confeſſio ſecreta & priuata.

Origenes In pſal.37

Cyp. in ſermo. de lapſ.

Olim quid cauendum epiſcopis.

Ex cōc.Carthag.3.c.5

ne publice recitarentur. Vnde libellatici dicti uidētur.

Leo epiſ.57 Sed hunc abuſum magnus ille Leo damnauit ac remouit, epiſto. 57. ad uniuerſos epiſcopos per Campaniam, Samnium & Picænum ſcribens. Quod reatus cōſcientiarum ſufficiat ſolis ſacerdotibus indicare confeßione ſecreta. Quāmuis enim plenitudo fidei (ut idē ipſe ait) uideatur eſſe laudabilis, quæ propter dei timorem apud homines erubeſcere non ueretur, tamen quia non omnium huiuſmodi ſunt peccata, ut ea qui pœnitentiā poſcunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis conſuetudo ne multi à pœnitentiæ remedijs arcerētur, dum aut erubeſcunt aut metuunt inimicis ſuis ſua facta reſerare, quibus poſſunt legum conſtitutionibus percelli. Sufficit ergo (ut ſubijcit) illa confeßio, quæ primum deo offertur, tunc etiam ſacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit, quod tum demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, ſi populi auribus non publicetur conſcientia confitentis.

Prima moderatio, quæ toti eccleſiæ placuit.

VErum poſtea nouißimis iſtis temporibus quum magis ac magis hominum malitia ſuccreſceret, & peccatores omnem ſeueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitētiam ſpernere, q̃ ullā pœnitentiæ acerbitatem ferre potius ducerent, Eccleſia ueluti pientißima mater (quæ non eadē diſciplina & præfractis & morigeris filijs medetur) remißiore diſciplina peccatores in officio, quippe ad pœnitentiæ remediū capiendum retinere ſtuduit. Quamobrem uetuit, ne omnino ſacerdos quæcunq; crimina ipſi in pœnitētiali iudicio detecta, uel uerbo uel ſigno aut alio quouis modo

Alia moderatio eccleſiæ circa pœnitētes.

Decr. Greg. Ex cōci. generali. c. oēs utriuſq;, de

reuelare, aut peccatorem prodere præſumat, ac contrarium facientem non ſolum à ſacerdotali officio deponendum, uerumetiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in artum monaſterium detrudendum decreuit. Secũdò, remiſſa eſt ea ſeueritas, qua olim confitentes etiam ſecreto ac priuatim, peccata haud clam commiſſa, nõ abſoluebantur, nec ad communionem ſacramentorum per ianuam reconciliationis admittebantur, niſi ſalubri primum ſatisfactione purgati, quemadmodũ diuus Cyprianus ſermone de lapſis, & idem ille Leo epiſto. 69. quã ad Theodorum Foroiulienſem Epiſcopum perſcripſit, teſtantur. Et tripartita hiſtoria plane indicat, eundẽ morem in Greca eccleſia fuiſſe, Hodie pro crimine quantũlibet enormi, occulto, nolenti nõ imponitur publica pœnitentia, Nam uolenti, adhuc eã imponi poſſe, uetus eccleſiæ, præſertim Romanæ, cõſuetudo teſtis eſt. Nundantur enim ẽt hoc tempore Romæ quibuſdã ſcapulæ, & extra templum creduntur interdũ uſq; ad ſanguinẽ, idq; numeroſiſsima populi multitudine ſpectante, ſolus tamẽ pœnitentiarius nouit quid admiſſum ſit, niſi quod omnes atrox facinus admiſſum ſuſpicantur. Præterea hoc tempore ante abſolutionem nõ exigitur, ſed tantum imponitur ſatiſfactio poſt abſolutionem & reconciliationem explenda, niſi tamen Cõfeſſarius crimen tam enorme compererit, ut neceſſarium ac utile ducat peccatorẽ à communione altaris, ad tempus ſaltem, citra tamẽ criminis ullam publicationem ſequeſtrare, aut ſe maiores & doctiores prius conſulere, priuſquam manum imponat. Vbi enim prudẽtiori cõſilio Cõfeſſarius indiguerit,

[Margin: pœni. & remiſ. — Tertia moderatio. — Leo epiſt. 69 — Trip. hiſto. lib. 11. c. 35 — Veſtigiũ publicæ pœnitentię in eccleſia Romã — Ex concil. genera. cõis utriuſq;, &c.]

iubet Concilium generale, ut illud abſq; ulla expreßione perſonæ caute requirat, quæ eſt caſuum reſeruatoriũ radix & origo. Nam et in ueteri eccleſia ad epiſcopos magnitudo culpæ & criminis referebatur. Porro et ſi nunc ex eccleſiæ remißione peccator (qui neq; apud eccleſiam accuſatur neq; denuntiatur aut defertur) à publica pœnitentia, quamuis manifeſte deliquerit, excuſetur. Videbit tamen is, ut ſaltem bono exemplo publice offenſos doceat, peccata bonis operibus emendanda, ut quantum offendit publica malitia, tantum bonis operibus publice reædificet eccleſiam dei. Euadit autẽ ex his perſpicuum, quoſdam contra Romanam eccleſiam iniuria quæri, quaſi ea ex pœnitentia, conſcientiarũ quandam carnificinam fecerit, quum diſciplina pœnitentiæ nunquam remißior in eccleſia fuerit, q̃ nunc eſt, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Radix et origo caſuum reſeruatorũ.

Quid publice peccanti hodie incũbat.

SEd hic iam neceſſario incidimus in eam rem, quæ in præſentiarum maximo cum animarum diſpẽdio in quæſtionem trahitur ac cõtrouertitur, Nempe ſit ne confeßio illa ſecreta, quæ ſacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius humani? Qui rebus nouãdis hactenus ſtuduerunt, aſſerere non formidarunt hanc confeßionẽ, maxime cũ illa enumeratione delictorum, neq; habere mandatum, neq; teſtimoniũ aut exemplũ in ſcripturis, quinimo quandoq; penitus abolitam fuiſſe. Vnde conſequens ſit, eam iuris diuini non eſſe. Sunt alij, qui de hac confeßione modeſtius ſentiunt, Nam etſi nõdum perſuaſum habeant efficacibus ſcripturarum teſtimonijs & argumẽtis irrefutabilibus, à pertinacibus facile euinci poſſe

An cõfeſſio ſecreta, q̃ & ſacramẽtalis iuris diuini ſit.

Sentẽtia nouatorum.

Aliorũ ſnla.

hanc cõfeßionẽ à Chriſto aut etiam apoſtolis fuiſſe inſtitutam, eam tamen ita pijs omnibus religioſe ſeruandam cenſent, ueluti ſaltem ab eccleſiæ proceribus non ſine afflatu diuini ſpiritus inductam ad hanc uſq; conditionem. Vt autem hæc quæſtio penitus percipiatur, noſſe oportet, longe aliud eſſe quum quæritur, Num confeſſio, qualis nunc in uſu eſt, hoc eſt, cum omnibus illis ritibus quibus in præſentiarum peragitur, iuris diuini ſit uel humani? q̃ quum quæritur, ſit ne confeßio peccatorum etiam occultorum, quæ ſoli ſacerdoti fit, inſtructionis, conſolationis & abſolutionis conſequendæ gratia à Chriſto inſtituta aut ſaltẽ indicata, oſtenſa & inſinuata? Nam quod ad primum attinet, plane fatemur, Confeßionem, qualis nunc agitur in eccleſia (hoc eſt, omnẽ illum cõfitendi modum & ritum, qualis in eccleſia Romana obſeruatur) non eſſe omni ex parte à Chriſto inſtitutam, Nam quis neſcit plures ritus circa confeßionẽ iuris eſſe poſitiui? quemadmodum inter alia ſunt confitendi tempus, caſuum reſeruatio & pleraq; alia, quæ non ſunt de ſubſtantia confeßionis, ſed magis ad decorẽ & accuratiorem peractionem confeßionis, quemadmodum in omni ſacramento multos ritus ab eccleſia inſtitutos uidere eſt, qui non ſunt ex ipſius Chriſti inſtitutione. Vnde conſequens eſt eos qui argutantur, confeßionẽ idcirco iuris diuini non eſſe, quod nõ uno eodemq; ritu in uniuerſis eccleſijs & omni tempore ſit obſeruata, hi noſtra quidem ſententia haud leuiter falli. Rituũ enim diuerſitas non mutat rei ſubſtantiam, Et ut Cyprianus ait in epiſtola ad Antonianum, Manente cõcordiæ uin-

Quæſtionis explicatio & diſcriminatio.

1

2

Dilutio Primæ.

Totus confitẽdi ritus nõ eſt iuris diui ni, ſed partim iuris poſitiui.

Cy. in epiſt. ad Antonia.

culo, & perſeuerante catholicæ eccleſiæ indiuiduo ſacramento, actum ſuum diſponit & dirigit unuſquiſq; epiſcopus rationem propoſiti ſui domino redditurus.

Dilutio. 2 quæſtion.

VErum quum quæritur, Nam confeßio abſolute accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud ſacerdotem per eum qui grauatam habet conſcientiam, ad eos (quos diximus) fines fit, iuris diuini ſit & an neceſſaria. Nobis certe reſpondendum uidetur, hanc confeßionem, etſi diſerte à Chriſto inſtituta non ſit, eandem tamen, ueluti quendam inæſtimabilem theſaurum, nobis per Chriſtum in Euangelio oſtenſam ac indicatam, eademq; non aliter peccatoribus criminum pauore conſternatis opus eſſe q̃ ægrotis & male habentibus opus eſt medicina, proindeq; recte dici, eam etſi non expreßim, re tamen ipſa à Chriſto præceptam, non quidem paßim omnibus, ſed his hominibus qui lethalibus uitijs etſi occultis contaminati ſunt, à quorum remorſu ſe extricare non poßint. Deinde credimus hanc confeßionem teſtimonium ac exemplũ in ſcripturis habere, Denique eandem nunq̃ penitus abolitam fuiſſe, non ſolum in Romana, ſed ne in Greca quidẽ eccleſia, quinimo uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omniũ temporum pro ſe habere, quod eſt teſtimonium in eccleſia omnium maximũ, quæ omnia pro noſtri ingenij modulo oſtendere conabimur, plenius iudicium de hac re ſedi apoſtolicæ deferentes.

Matth. 9

Habet exẽplum in ſcriptura.

Habet pro ſe uniuerſalẽ totius eccleſiæ conſenſum.

Explicatur locus Euangelij Ioh. 20

PRincipio itaque nobis explicandus & illuſtrandus eſt locus Euangelij, in quo cardo totius rei uertitur, qui Iohannis uigeſimo habetur in hunc mo-

dum, Hæc quum dixiſſet Ieſus, inſufflauit & dicit eis (nimirum apoſtolis): Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. His uerbis omnium orthodoxorum ſententia Chriſtus apoſtolis & eorum in eccleſia ſucceſſoribus, claues regni cœleſtis tradidit, poteſtatemq; remittendorum & retinendorum peccatorum conceßit, ac pœnitentiæ ſacramentũ inſtituit, quod ut omnes clare & expedite intelligant, operæpretium eſt ut in primis exponamus, quæ nam ſint claues quos Chriſtus eccleſiæ ſuæ tradidit. Clauis ĩ ſcripturis ſummam quandam authoritatem, poteſtatem, gubernationem, & domeſticam adminiſtrationem deſignat, Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio tranſlationem dominij ac poſſeßionis ſignificat atque etiam operatur, Nec ab re, quod habenti claues, non ſolum omnia quæ in domo ſunt pateant, ſed & ei poteſtas ſit quoslibet uel admittendi uel ſecludendi, atque etiam quæq; ſecretißima cubicula reſerandi uel occludendi. Quũ itaq; Chriſtus in domo dei non tanquam ſeruus (quemadmodum Moyſes, quem ſcriptura uti fidelem famulum in domo dei uerſatum eſſe dicit) ſed tanquam filius in domo ſua fuerit, ſumma eademque æterna authoritate adminiſtrationis à patre accepta, quemadmodum ipſe apud Mathæum ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Item apud Iohannem: Pater omne iudicium dedit filio. Et ut Apoſtolus ait: Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, q̃ eſt corpus ipſius

Claues apoſtolis tradit.

Clauis ĩ ſcripturis quid.

Hebræ.3

Matth. ult.
Iohan.5
Hebræ.1.2
Ephe.1

& plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.
Eſaiæ.22 *Idcirco apud Eſaiam de eo legimus:* Et dabo clauem do*mus* Dauid *ſuper humerum eius & aperiet & nõ erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat, quod*
Apoca.3 *in Apocalypſi repetitur ĩ hæc uerba, Hæc dicit ſanctus & uerus qui habet clauem* Dauid, *qui aperit, & nemo*
Apoca.1 *claudit, claudit & nemo aperit.* Atq; *eodem libro* Iohã*nes* Chri*ſtum loquentem faciens:* Noli (*inquit*) *timere, ego ſum primus & nouiſsimus & uiuus & fui mortuus, & ecce ſum uiuens in ſecula ſeculorum, & habeo claues mortis & inferni.* Quo *nihil aliud ſignificatur,*
Ephe.1 *quam Chriſtum eſſe ſummũ caput ſuper uniuerſam eccleſiam, atq; adeo accepiſſe eum à patre authoritatẽ ſuper omnem principatum, poteſtatem & uirtutem, dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolum*
Philip.2 *in hoc ſeculo, ſed & in futuro, ut ei omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum.* Iacebat *genus humanum ex primorum parẽtum uitio craßiſsimis ignorantiæ tenebris obrutum,* Iacebat *in duriſsima diaboli ſeruitute captiuũ,* Prodierunt *patriarchæ & prophetæ, quibus deus quidẽ ſuam miſericordiam ueluti ꝑ tranſennam oſtendit,* Claues *tamen quibus remotis ſpiritualium tenebrarũ repagulis, mens humana in perſpicuam dei uoluntatis cognitionẽ aſſurgeret, uel diabolicæ captiuitatis uinculis diruptis, in libertatẽ uindicaretur haud conceßit, tantum fideles ſeruos eſſe uoluit qui teſtimonium ferret, de futuro illo clauigero Chriſto, qui*

Patriarchæ & prophetæ non habuerũt claues remittendorũ criminum.

Eſaiæ.49 *tenebroſum illum carcerem, in quo omnes uincti eramus & clauſi tenebamur aperturus, & quandoque*

dicturus eſſet, Exite, & his qui erant in tenebris, reuelamini. Qui à patre rex ſuper Sion montem ſanctum eius, & ſedem Dauid patris ſui conſtitutus, & in domo Iacob regnaturus in æternum, in manu ſua uentilabrum ferret, quo permundaret aream ſuam & congregaret triticum in horreum ſuum, paleas autem combureret igni inextinguibili. Qui properantes ad ſe per ueteris uitæ pœnitentiam à peccatorũ uinculis abſolueret abſolutosq; in regnum ſuum intromitteret. Auerſos uero & ad ſua deſideria conuerſos à regni cœleſtis ingreſſu repelleret, ligatisq; manibus ac pedibus in tenebras mitteret exteriores. Deniq; qui ſcripturas nobis aperiret, uoluntatem dei patefaceret, & quæcunq; à patre audiuiſſet, nobis manifeſtaret. Vides quot & quantas claues Chriſtus in orbem terrarum deſtinatus à patre acceperit. Sed quas claues hinc diſcedens, apoſtolis illorumque ſucceſſoribus in eccleſia reliquerit, id uero explicãdum eſt, Et quidem conſtat Chriſtum eaſdem, hoc eſt, ſuas, non alias claues apoſtolis commiſiſſe, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodũ ipſe Petro dixit: Quodcunque ligaueris ſuper terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terram, ſolutum erit & in cœlis, Nam quod eadem poteſtate qua ipſe à patre miſſus eſt, eoſdem in orbem terrarum deſtinauerit, plane teſtatur apud Iohanem: Sicut (inquit) miſit me pater & ego mitto uos, Non tamen ut dominos, ſed ut miniſtros, legatione pro eo fungentes, in ædificationem corporis eius, quæ eſt eccleſia, quod infra latius confirmabimus.

Pſalm. 2 Lucæ. 1 Matth. 3 Matth. 4 Lucæ. 24 Iohan. 15. 17 Quas claues Chris apoſtolis tradiderit. Matth. 16 Iohan. 20 2. Corin. 5 Ephe. 4

Diuiſio clauium.

QVæ ut magis perſpicua facerent patres, partiti ſunt claues in clauem ordinis & clauē iuriſdictionis Rurſus,utranq; clauem in clauem ſcientiæ,quam & diſcretionis appellant,& clauem poteſtatis. Clauis ordinis ē poteſtas uocationis, functionis ſeu miniſterij ſacerdotalis,qua qui fungitur, Chriſti pſonam in eccleſia repreſentat,omniaq; non ſuo,ſed Chriſti nomine & authoritate agit,quæ complectitur poteſtatem prædicandi uerbi ſeu annuntiandi Euangelij,conſecrandi corpus Chriſti,remittendi & retinendi peccata & impertinendi ſeu adminiſtrandi ſacramenta. Clauis iuriſdictionis eſt poteſtas coercendi criminoſos ſine ui corporali,quæ adhibetur,non ut homines,ſed ut error ipſe tollatur,ut homines non lædantur.ſed corrigantur,non ut perdantur,ſed corripiantur & inſtruantur. Hæc eſt illa poteſtas excommunicandi publice delinquētes,& rurſus eoſdem abſoluendi ac recōciliandi, ſi cōuerſi abſolutionem petant. Clauis ordinis ſolis ſacerdotibus,qui hac parte in apoſtolorum uices ſucceſſerunt, peculiaris eſt, Nam ſolis apoſtolis dictum eſt, Quorum remiſeritis peccata,&c. eademque proprie clauis regni cœlorum appellatur. Clauis uero iuriſdictiōis,qua quiſpiam uel excluditur uel admittitur ad externum eccleſiæ conſortium, etiam ad alios de eccleſia pertinere poteſt, Nam hæc clauis per Chriſtum eccleſiæ data eſt hiſce uerbis, Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus,quam non proprie clauem regni cœlorum dixeris,niſi tamen regnum cœlorum pro eccleſia ipſa militante accipias.

Aug. li. epiſ. epiſt. 68

Poteſtas excōmunicādi iuris diuini.

Iohan. 20

Math. 18

DIximus autem utranque clauem & ordinis & iuriſdictionis duplicē eſſe, nempe ſcientiæ et poteſtatis, Nec hanc partitiōem mirabere, quod ſimiles (licet nō eiuſdē poteſtatis ac dignitatis claues) ſcriptura etiā ſynagogæ diſerte ac expreßim tribuat Chriſtus ſed interim ſcribis ac phariſæis abuſum illarū exprobās. De clauibus ſcientiæ habes dominū legiſperitos grauißime increpantē, Lucæ.xi. Væ uobis legiſperitis qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi nō introiſtis, & eos qui introibāt, prohibuiſtis. De claue poteſtatis, Matth.xxiij. Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi, Omnia ergo quæcunq; dixerint uobis, ſeruate & facite. Clauem item iuriſdictionis habuerunt, ſed ut aliis ita & hac claue perperam abuſi ſunt, eijcientes extra ſynagogā nomē Ieſu confitentes. Quod ſi in ſynagoga has claues cōiunctas eſſe oportebat, quanto magis in eccleſia eaſdē coniunctas eſſe oportet, quod non tantum concors ueterum ſentētia ſed & res ipſa plane cōuincit. Neq; enim Chriſtus poteſtatem quam dedit apoſtolis, indiſcretam eſſe uoluit, qua liceret eis pro ſuo arbitratu peccata remittere uel retinere, ligare uel ſoluere, nullo habito inter ligandos uel ſoluendos diſcrimine, alioqui alibi non dixiſſet, Si cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foueā cadunt. Quin ipſa uocabula remittēdi & retinēdi, ligādi et ſoluendi claudendi & aperiendi, indicant nō ſolū authoritatem illam et poteſtatem, qua remittimus ac retinemus, ſed etiam inter ligandos ac ſoluēdos diſcretionē, claues eſſe, quæ ſcientiæ appellantur: Reperias autē & in Chriſto ambas haſce claues copulatas. Ipſe eſt.n.in quo om-

Diuiſio utriuſque clauis.

Lucæ.11

Matth.23

Clauē ſciētiæ oportet in eccleſia claui poteſtatis eē cōiunctam.

Matth.10

Lucæ.6

In Chriſto claues ſciæ

nes theſauri ſapientiæ dei ſunt abſconditi, qui ſolus do-
Apoca.5 cet hominem ſcientiam, qui ſolus dignus inuentus eſt ape
Iohan.8. rire librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius ipſe, cui
Matth.3 Eſaiæ.42 dedit pater iudicium facere, & diſcernere inter paleam
Matth.12 & triticum. Ipſe de quo dixit deus apud Eſaiam, Dedi ſpiritum meum ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Calamum caſſatum non conteret & linum fumigans
Iohan.20 non extinguet, in ueritate educet iudicium. Quare con-
2.Corin.5 ſequens eſt, ut & Chriſtus apoſtolos (quos ſua poteſtate ordinauit, ac pro ſe legatione fungi uoluit) ambabus illis clauibus inſtructos eſſe uoluerit, nempe iudicij & po
Gregorius. teſtatis. Quod patres acute uiderunt, qui ſuperni iudi-
Amb.in ſer. de natali ſanctorum Petri & Pau. cij principatum ſacerdotibus eſſe commiſſum ac pœnitētiæ ſacramentum, in quo remittuntur ac retinentur peccata iudicij inſtar ſe habere dixerunt. Porro clauis ſciētiæ erudit ad ſalutem, clauis poteſtatis ſuſcipit ad quietem, Clauis ſciētiæ doctrina uerborum corda patefacit, Clauis poteſtatis animabus aperit regna cœlorum. Illa ſcientiæ theſauros largitur, hæc diuitias immortalitatis
Hierony.in Matth.c.16 diſpenſat. Quamobrem recte dixit Hieronymus, Eos q̄ iudicij clauem à poteſtate ſeparant, aliquid ſibi de phariſæorum ſupercilio aſſumere, ut uel damnent innocentes, uel ſoluere ſe noxios arbitrentur, quum apud deum non ſententia ſacerdotis, ſed reorum uita quæratur. Legi-
Leuit.14 mus in Leuitico de leproſis, ubi iubentur ut oſtendāt ſe ſacerdotibus, & ſi lepram habuerint, tunc à ſacerdote immundi fiant, non quo ſacerdotes leproſos faciant & immundos, ſed quo habeant notitiam leproſi & non leproſi, & poſſint diſcernere qui mundus quiue immun-

dus ſit. Quomodo ergo ibi leproſum ſacerdos mundum uel immundum facit, ſic & hic alligat uel ſoluit epiſcopus & preſbyter, non eos qui inſontes ſunt uel noxij, ſed pro officio ſuo, quum peccatorum audierit uarietates, ſcit qui ligandus ſi qui ue ſoluendus. Hactenus ille.

Indicat, criminū enarratione ſacerdoti faciēdā.

Ex his ad germanā intelligentiam eius loci Iohā. xx. quem ſupra citauimus facile pertingemus. Chriſtus enim ſpiritum ſanctum apoſtolis impertinens ac dicens. Quorumcunq; remiſeritis, peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt, apoſtolis claues (quas ordinis uocamus) tradidit, poteſtatēq; remittendorū ac retinendorū peccatorū conceſſit, Poteſtatem plane diuinam, Nam (ut diuus Hieronymus in Eſaiam ait) dominus ſoluit cōpeditos, qui liberati ab eo, gratias referunt, dicentes: Tu diſſoluiſti uincula mea, Funibus enim peccatorū ſuorū unuſquiſq; conſtringitur. At (ut ſubijcit) eos funes atq; uincula ſoluere poſſunt & apoſtoli, imitantes magiſtrum ſuū, qui eis dixerat, Quæcuuq; ſolueritis ſuper terrā, erunt ſoluta & in cœlo. Soluunt autem eos apoſtoli ſermone dei, teſtimonijs ſcripturarum & exhortatione uirtutum. Hanc poteſtatem ueluti omnium maximam diuus Iohannes Chryſoſtomus celebrat: Intellige (inquit) quāto ſacerdotes honore, quāta dignitate, ſpiritus sācti gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atque in ea uerſantur, his commiſſum eſt, ut ea quæ in cœlis ſunt diſpenſent, his datum eſt, ut poteſtatem habeant, quam deus Opt. Max. neque angelis neque archangelis datam eſſe uoluit. Neque enim illis dictum eſt, Quæcunque ligaueritis ſuper terram,

Hierony. in Eſaiā ca. 14 Pſalm. 143 Prouerb. 5

Matth. 18

Quomodo ſoluātur peccata claue ſcientiæ.

Ioha. Chryſ. lib. 3. de ſacerdotio.

Matth. 18

erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; ſolueritis in terra, erunt ſoluta & in cœlo. Habent quidem & terreſtres principes uinculi poteſtatem, uerum corporum ſolum, Id autem quod dico ſacerdotum uinculũ ipſam etiã animam contingit, atq; ad cœlos uſq; pertingit, uſqueadeo, ut quæcunq; operati fuerint ſacerdotes infernè, illa eadem deus ſupernè rata habeat, ac ſeruorum ſententiã dominus confirmet. Iam quid ipſum hoc aliud eſſe dicas, niſi omnem rerum cœleſtium poteſtatem illis à deo conceſſam? Quorumcunque enim (ait) peccata remiſeritis, remittuntur: quorumcunq; retinueritis, retenta ſunt. Cedo? quænã poteſtas hac una maior eſſe queat? Pater omne iudicium dedit filio, at hoc uideo à filio totum ſacerdotibus eſſe commiſſum, & poſt pauca, Rex aliquis ſi cui ex ſubditis ſuis honorẽ hunc impertitus fuerit, ut poteſtatem habeat, quoſcunq; uelit in carcerẽ conijciendi, eoſdemq; rurſus relaxandi, is nimirũ beatus & admirandus iudicio omniũ fuerit, at uero qui à deo tanto maiorem accepit poteſtatem, quanto cœlũ terra pretioſius eſt quanto etiã animæ corporibus præſtãt, num is contemnendũ miniſteriũ accepiſſe putandus eſt? Certe inſania manifeſtaria eſt, tantũ deſpicere principatũ, ſine quo neq; ſalutis neq; promiſſorũ bonorũ cõpotes fieri poſſumus. Nã & præter baptiſmũ & ſacroſanctam Euchariſtiam, quæ manibus ſacerdotũ perficiuntur; condonãdorum etiã nobis peccatorũ facultatem obtinent. Hæc ille. Certe uulgaris res eſſe nõ poteſt, quã Chriſtus, tãto uerborum ſerio promittit, inquiens: Ego dico tibi (attende uerborum emphaſim) quia tu es Petrus, & ſuper hanc

Nota (ſententiã ſeruorũ) quæ clauẽ iudicii preſupponit.

Iohan. 20.

Iohan. 8

Simile.

Claues ſumma emphaſi p Chriſtum traditæ & promiſſæ.

petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non Matth. 16
præualebunt aduerſus eam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Rurſus uide, quanta cum maieſtate Chriſtus hinc diſceſſurus, apoſtolis haſce claues tradiderit. Idque ipſo ſuæ glorioſæ reſurrectionis Iohan. 20
die, inſufflauit (inquit Euangeliſta) & dixit: *Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Tantum donum non aliter quàm ſpiritu oris ſui, hoc eſt, uiſibili quodam ſigno impartitionis ſpiritus ſancti (cuius ſolius uirtute in eccleſia dei peccata remittuntur) conferre uoluit, ut omnes ad illius magnitudinis contemplationem prouocaret, & ad expendendum q̃ foret hoc beneficium in eccleſia neceſſarium, incitaret.

Cur Chriſtus in diſcipulos inſufflauerit.

SEd quorſum hæc inquies? Nimirum ut oſtendamus hoc loco confeſſionem quæ proprie ſacerdoti fit, etiã criminum occultorũ, ueluti ineſtimabilem quendã Euãgelij theſaurum per Chriſtum indicatam, atque ut remedium neceſſarium (quo mentes peccato oppreſſæ, & à peccatorum pondere ac remorſu, prope deſperantes, rurſus ad certam ſpem ſalutis erigantur) inſinuatam eſſe. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Chriſtus confert) abſq; omni controuerſia animæ liberationẽ reſpiciant. Anima uero nõ minus occultis q̃ manifeſtis criminibus opprimatur, Quin interdum occulta manifeſtis grauiora et periculoſiora ſint, plane inſanus eſt, q̃ nõ uidet hoc remediũ non minus ad occulta q̃ ad manifeſta

Cõfeſſio ſacramẽtalis p Chriſtũ inſinuata.

Cyp. ſermone de lapſ.

peccata pertinere. Rurſus, qui uidet neceſſarium eſſe ac rem ipſam poſtulare, ut ſcientiæ ac diſcretionis clauis, claui poteſtatis cohæreat. Qui item cum ueteribus conſiderat hiſce dominicis uerbis, Quorumcunque remiſeritis, &c. ſacerdotibus iudicij principatum ac dinoſcendi & diſcernendi inter inſontes ac noxios facultatem, necnon ſententiæ ferendæ poteſtatem, conceſſa eſſe, is neceſſario fatebitur ſacerdotem peccata aliter remittere uel retinere non poſſe, niſi ſibi prius per confeßionem cognita. Neque memoria tranſmittendum eſt Chriſtum apoſtolis non tantum poteſtatem remittendorũ, ſed etiam retinendorum criminum feciſſe. At qui diſcernet ſacerdos, ſint ne peccata remittenda uel retinenda, niſi prius eorum audierit uarietates? Quo pacto quæſo, is (qui euangelicus ille ſtabularius eſt) uulneribus ægroti uinum & oleum ueluti prudẽs medicus infundet, ac accuratam eius curam habebit, niſi prius uulnus diligẽter inſpexerit ac morbi radices inueſtigauerit? Quomodo per contraria cõtrarijs medebitur, niſi nouerit utraq;? Neq; enim ineptiunt, qui quod à Boetio dictum eſt, ſimilitudine quadam huc transferunt, nempe, ſi operam medicantis expectas oportet ut uulnus detegas tuũ. Quod ſcilicet hac ſimilitudine non tantum Chriſtus, ſed & ſcriptura paßim utatur, medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele miniſterium opitulentur ſaluti, medicinam adhibentes, nimirum fomẽta uerborũ. Rurſus, qua ratione preoccupatum in aliquo delicto, preſbyter inſtruet in ſpiritu lenitatis, niſi delicti ſpeciẽ (quod diuina inſtructione amputandum eſt) perceperit prius?

Sacerdos áliter pctá non remittit, niſi cõfeſſa.

Remiſſio ac retentio diſcretionem requirunt.

Lucæ.10

Boetius.

Aug. in pſal. 87. et in pſal. 66.

Galat.6

prius? Quo tãdem pacto ſermone dei & teſtimonijs ſcri pturarum et exhortatione uirtutum ſoluet ligatos, niſi uitiorum nodos, quibus (uti funibus peccatores cõſtrin guntur) arte quadam nõ uulgari, enodari, explicare ac diſſoluere curauerit? Quamobrem recte Gregorius in Iohan. c. 20. Videndum (inquit) quæ culpa aut quæ pœnitẽtia ſit ſequuta poſt culpam, ut quos omnipotẽs deus per compunctionis gratiam uiſitat, illos paſtoris ſenten tia abſoluat. Tunc enim uera eſt abſolutio præſidentis, quum etiam ſequitur arbitrium iudicis. Hierony. in Eſa. c. 14 Prouerb. 5 Greg. in Iohan. c. 20

Quod ſi nobis dicas, Non aſſentior ueteribus, qui uerba ligandi & ſoluendi, remittendi & retinendi, diſquiſitionem quandam criminum exigere exiſtimauerunt, Sed ipſe hæc uerba ad fidem tã tum refero, ut is ſoluendus ſit, qui dicat ſe tantum crede re, ſibi per Chriſtũ remiſſa eſſe peccata, etſi nõ confitea tur eadẽ ſpeciatim, is uero ſolus ligandus ſit, qui Euan gelij promiſſionem reſpuit, uerbũ dei auerſatur aut cõtemnit. In ſumma, qui ſibi peccata remitti non credit. Obiectio. Dilutio.

Reſpondebimus, nos nequaquam inficiari, Fidẽ remiſſionis peccatorum, quam in nobis efficit ſpũs ſanctus, oĩno neceſſariam eſſe in pœnitente, qui uelit clauiũ fructum percipere, Nã ut clauis nõ aperit ſeram, niſi ſera ad re cipiendã clauẽ ſit diſpoſita, ſic uirtute clauiũ ſpiritualium nõ ſoluitur peccator niſi mentem habeat hac fide præparatam, Quo ſit ut patres interdum hanc fidem et ſpiritũ ſanctum qui fide datur, clauẽ regni cœleſtis appellent, quod ſine fide præambula & ſpũ ſancto, nec ſacerdos clauibus digne utatur, nec claues in peccatorum Orig. hom. 1 in Mat. quæ lege caute. Amb. in ſer. De natali. Petri & Pau.

cordibus aperiendis ſint efficaces, ſed claues nihil aliud

Claues aliud ſunt q̃ fides. eſſe q̃ fidẽ aut ſpiritum ſanctum, id plane negamus. Nã

Matth. 16. 18 apoſtoli & fidem & ſpiritus ſancti reuelationẽ habue-

Iohan. 20 rũt, priuſq̃ Chriſtus ipſis claues uel promitteret uel da-
ret, ergo claues eſſe oportet quid præter fidẽ, hoc eſt, po-
teſtatẽ quandam qua in eccleſia pœnitentes quum acce-
dunt per fidẽ ac confitentur, & confeßi per tenentes ec-
cleſiæ noĩe claues correpti ſoluuntur & ligantur. In

Au. de doct. chriſt. lib. 1. c. 17. & c. 18 quam ſententiam diuus Auguſti. dixit Chriſtum has cla-
ues ligandi ac ſoluẽdi eccleſiæ dediſſe, ſcilicet ut quiſ-
quis in eccleſia eius, dimitti ſibi peccata non crederet,
non ei dimitterentur: quiſquis aũt crederet, ſeq; ab his,
correptus, auerteret, in eiuſdem eccleſiæ gremio conſti-

Nota uerbũ (correptus.) tutus, eadẽ fide ac correctiõe ſanaretur. Quiſquis enim
(ut ſubdit) non credit dimitti ſibi poſſe peccata, fit dete-
rior deſperando, quaſi nihil illi melius q̃ malum eſſe re-
maneat, ubi de fructu ſuæ conuerſionis infidus eſt. Hæc

De fide ad Petro. c. 3 ille. Neq; enim fruſtra dixit Auguſtinus, ut quiſquis in
eccleſia correptus ſe à peccatis auerteret, quemadmodũ
idẽ alibi dixit: Pœnitẽtiã tũc peccatori prodeſſe, ſi eam
in eccleſia catholica gerat, cui deus in perſona beati Pe-
tri ligãdi ſoluendiq; tribuit poteſtatẽ, dicens: Quæ alli-

Matth. 16 gaueris ſuper terrã, &c. Quanto ergo rectius & uete-
res & recentiores catholici patres locum illũ Iohã. 20
de tali poteſtate remittendi & retinendi peccata (quæ
confeßionẽ præambulam requireret) intellexerũt. Inter

Hugo Victorinus. recẽtiores Hugo Victorinus nõ cõtemnẽdus author ſic
ait: Deus homo, hoĩes, qui puri homines erãt, participes
fecit poteſtatis ſuæ, ut officium eius implerent, pœniten-

tium confeßionem ſuſcipiendo, ut et poteſtatẽ eius exer cerent pœnitentibus & confitentibus peccata remitten do, quum inquit, Accipite ſpiritum ſanctum, &c. Iam quis eſt tam ſtupidus, qui non potius ducat patrum, imo totius eccleſiæ conſenſum in interpretandis ſcripturis, ſingularibus quorundã atq; exoticis ſententijs antepone re? præſertim quum patrum ſententia Chriſti uerbis q̃ maxime conſentanea ſit, præſertim ſi fines abſolutionis & clauium in eccleſia relictarum intuearis. Iohan.20

NObis certe plurimum hallucinari uidentur, qui per uerbum (retinere peccata) nihil aliud intelli gunt, q̃ relinquere eum, qui uerbum dei auerſatur ſuo errori, exiſtimantes locos euangelicos; qui de clauibus ſunt, quod ad retentionem ſeu ligationem attinet, nihil aliud continere aut uelle, q̃ quod Chriſtus Matthe. 10. *tradidit: Quicunq; non receperit uos, neq; audierit ſer mones ueſtros exeuntes foras de domo uel ciuitate, ex cutite puluerem de pedibus ueſtris, &c.* Nam *quis non uidet claues ad ſoluendos uel ligãdos fratres qui de ec cleſia ſunt, eccleſiæ traditas eſſe. Locus aũt ille Matth.* 10. *de his qui foris ſunt loquitur, fidem in Chriſtum &* Euangelium *repudiantibus uel corrumpẽtibus, qui non clauiũ uirtute, ſed infidelitate ſua et proprio iudicio cõ demnãtur, quos tanq̃ deploratos niſi reſipuerint relin quẽdos* Euangeliũ *et apoſtoli tradiderũt,* De *q̃bus* Pau*lus dixit: Quid enim mihi de his q foris ſunt iudicare?*

Quid p̃ uerbum remittẽdi peccata itelligatur.

Diſcrimẽ locorum Mat. 10. & Ioh. 20

1. Corin. 5

QVod ſi iam tandem hoc euincimus, quod ipſa uerba Chriſti (Iohan. 20.) plane euincũt, nẽpe ſacerdotibus (q̃ hac parte apoſtolorũ in eccl'ia

ſucceſſores ſunt)poteſtatem & retinendi & remittẽdi peccata,ſeu ſoluendi atq; ligandi traditam eſſe, conſequens eſt & illic pœnitentiæ ſacramentum(quippe uiſibile in eccleſia ſignũ inuiſibilis gratiæ,hoc eſt,remiſſionis peccatorum)inſtitutũ,quod neceſſario præcedit confeſſio. Quamobrem etſi Chriſtus illic expreſſim confeſſionẽ non præceperit,tacite tñ indicauit,ueluti rem neceſſariam ſine qua ad abſolutionem ſacramentalẽ perueniri nõ poteſt. Quid enim ſoluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit ſacerdos, ſi nihil ei confeſſum erit? Quomodo laborãtes & oneratos uice Chriſti reficiet, qui neſcit qua ex parte premantur ac urgeantur? Chriſtus ſcrutator renũ & cordium,& qui nouerat omnia interrogat cæcum: Quid uis ut faciam tibi? & ſacerdos homo mortalis, alterius conſcientiæ penitus ignarus non rogabit: Quibus morbis uis ſuccurram? Diuus Iohannes Chryſoſtomus,quẽ ſupra retulimus, requirit, ut cõfitentes deo(quẽ nihil latet)non ſolum nos fateamur peccatores eſſe,ſed et ſingula delicta cõputemus ac recenſeamus,q; aliter homo morborũ ſuorũ oblitus, miſericordiæ medicinam nunq̃ fideliter ac recte petierit, Quanto magis homini ſacerdoti enarranda eſt peccatorum uarietas,eorum ſaltem,quæ conſcientiam detinent alligatam,non quidem ſacerdotis,ſed cõfitentis gratia, ut dignam percipere poſſit medicinam.

Pœnitentiæ ſacramentũ, Iohan. 20. p Chriſtum inſtitutum.

Chryſoſt.

ARgutantur quidam,Chriſtũ nullibi confeſſionẽ præcepiſſe,proinde homines Chriſtianos ad eam nõ eſſe alligandos. Sed hi noſtro ſane iudicio uerbis tantũ inanibus ſophiſticantur. Chriſtus ægrotis medicũ,

Obiectio

Diluti...

oneratis ac laborantibus refectorem & conſolatorem oſtendit. Ergo ne tibi uidetur is ægroto (qui reconualeſcere uolet) ſatis precepiſſe, ut medicũ adeat, qui medicinã oſtendit? Quin ægrotis ut ad medicũ properẽt preceptis non eſt opus, ſed morbus ipſe ſatis interpellat infirmum, qui docet non bene habentibus, ſed male habentibus opus eſſe medico. Tacemus interim ꝙ Chriſtus nõ coactos, ſed uolũtarios nos ad ſalutẽ perducit, libera eſt fides, libera ſunt ſacramẽta, adeo ut nemo uel ad baptiſmum capiendũ cogẽdus ſit. Quis tñ ob id neget baptiſmum nõ eſſe neceſſariũ aut preceptũ, uolenti regnũ dei uidere? Ad eundem modum nemo delinquentẽ abſolute cogit ut cõfiteatur, attamen ſi uelit certũ teſtimoniũ remiſſionis peccatorũ (quæ eum agũt) accipere, neceſſe eſt ut abſolutioni cõfeſſionem præmittat. Et ut pertinaciſſime negent hãc confeſſionem quæ ſacerdoti fit in ſcripturis nõ habere mandatũ, nunꝗ tñ commoſtrabunt abſolutionem (diuinũ illud beneficium) ulli hominum unꝗ in eccleſia fuiſſe impenſum, niſi primũ cõfeſſo. Quamobrẽ quum et ipſi fateantur abſolutionẽ ſacerdotis eſſe liberalẽ promiſſionẽ, & pretioſiſſimũ theſaurũ gratiæ dei in quo deus nobis exhibeat & proponat ſuã miſericordiã & remiſſionẽ peccatorum. Proindeq; Chriſtiano ẽt nomine eum indignũ eſſe qui hunc tam prætioſum theſaurum cõtemnat, imo qui nõ ſummo deſiderio eundem quærat & amplectatur, cõſequens eſt, ut cogãtur, uelint nolint, fateri hanc cõfeſſionẽ haud eſſe de numero eorum quæ Chriſtiano homini criminibus obruto liberum ſit uel facere uel omittere, Nam ſi oĩno liberũ Auguſt.

Matth. 9

2. Corin. 9

facis Chriſtiano ut confiteatur uel non confiteatur, ut ſibi dicat,occulte ago apud deũ ago,nouit deus,qui mihi ignoſcit quæ ĩ corde ago.Ergo(quemadmodũ inquit quidam uir pius)ſine cauſa dictum eſt, Quæ ſolueris in terra,erunt ſoluta & in cœlo? Ergo ſine cauſa claues datæ ſunt eccleſiæ? fruſtramus Euangelium dei, fruſtramus uerbũ Chriſti,ſi promittimus uobis qd' ille negat, nonne uos decipimus? Quanto rectius ergo idẽ ille colligit agendã eſſe pœnitentiã qualis in eccleſia dei agitur, ut pro nobis & eccleſia oret,q̃ iſti,qui peccatores à cõfeßionis neceßitate abſoluũt.Præterea etſi liberã faciãt iſti confeßionẽ auricularem(ut uocant,)fatentur tñ & ipſi retinendã eſſe eam in eccleſia,ne prorſus ineplorati contra præceptũ Paulinum ad cõionem admittantur,in quo patribus accedunt,qui teſtantur in omni eccleſia ſacerdotibus ſeuere preceptũ fuiſſe,ut uiderẽt ne ĩdignos ad cõionem admitterent,& ut cæteros ſileamus, uehemens eſt hic beatus Cyp.martyr ſermone de lapſis ,ubi inter cætera ignauos ſacerdotes increpans,ait: Contra Euangelij uigorẽ,cõtra dñi ac dei legẽ temeritate quorũdã laxari incautã cõicationẽ: Irrita(inquit)et falſa pax,periculoſa dantibus et nihil accipiẽtibus ꝓfutura. Et poſt pauca ait: Ante expiata delicta, ante exemologeſin factã criminis,ante purgatam conſciam ſacrificio et manu ſacerdotis,ante offenſam placatã indignãtis dñi & minãtis,pacẽ putant eſſe,quã quidã uerbis fallacibus uendicãt,Non eſt pax illa,ſed bellũ,nec eccleſiæ iungitur,qui ab Euangelio ſeparatur. Ne uero tergiuerſeris ac neges Cyp.de exemologeſi,q̃ ſacerdoti ſecreto fit,lo-

De pœ.diſt.1 c.agite.

Inexplorati ad cõionem non admittendi. 1.Corin.11

Cy.in ſer.de lapſ.

Ibidem.

Cyp. de con

qui,audi quid idē ille ſanctus martir paulo añ dixerit: Imperitus(inquit)eſt medicus,qui tumentes uulnerum ſinus,manu parcente cōtrectat,& in altis receßibus uiſcerum uirus incluſum dum ſeruat,exaggerat, aperiendum uulnus eſt & ſecandū & putredinibus amputatū, medela fortiore curandū. Quin Cyprianus poſtea eodē ſermone ſecretæ cōfeßionis manifeſtißimus locupletißimuſq; aſſertor eſt,cuius teſtimoniū infra adducemus copioſius.Quæ quū ita ſe habeāt,nec inficiētur illi eū hominē qui uel negligit uel cōtēnit tam pretioſum abſolutionis theſaurū(non hoīs,ſed dei uerbū & munus)hūc ne quidē Chriſtianū dicendū,ſed à cōione arcēdū, q. contemnat id qd' Chriſtiano cōtemnere non licet, eoq; contemptu cōmittat,ne remißionē peccatorum accipiat, ac certū de ſe ſignum præbeat,q. Euangelij cōtemptor ſit. Quū,inquā,hæc illi multis exaggerent,nō uidemus cur tam ſint iniqui huic cōfeßioni ſecretæ,qua ſine,is theſaurus nō percipitur & tam grauis cēſura incurritur.

fessione secreta loquit.

QVod generalis Concilij conſtitutionē, quæ incipit,Omnes utriuſq; ſexus,&c.ſuggillēt , id nobis ſuo more agere uidentur . Certe ut qd' ſentimus,dicamus,uerbis tātum pugnāt, reipſa nihil efficiunt.Quid enim aliud ſtatuit Cōciliū,q̄ qd' illi ipſi eccleſiæ diſciplinā exigere & plenū eſſe pietatis pſuadēt, Cōcilium nō aliter cogit fideles(quum ad annos diſcretionis peruenerint)ſaltem ſemel in anno oīa ſua delicta proprio ſacerdoti cōfiteri,& Euchariſtiæ ſacramētum (ſaltē in Paſchate)reuerenter recipere,q̄ ut cōtemnentes idipſum facere,ab ingreſſu eccleſiæ arceat, & uita

Canon Concilij gñalis,q incipit, Oēs utriuſq; sexus, &c.defenditur ac explicatur.

Quomodo cogat concilium ad confitendum.

defunctos eccleſiaſtica ſepultura prohibeat, at illi abſolutionis theſauri (ut uere dicunt) non æſtimandi comtẽptores, non ſolum à ſacramentis depellunt, ſed & Chriſtiani nominis nomẽ clatura indignos decernũt. Vide uero quorum coertio ſeuerior, eccleſiæ ne an eorum qui Coacta ſeruitia deo non placere. *eccleſiam inſectantur? Cæterũ habet & Euangeliũ legem ſuã, habet ſuã diſciplinã, Atq; interim tñ uerũ eſt, coacta ſeruitia deo nõ placere, lex bene uolẽtẽ inſtruit, quid ſequatur, maleuolentẽ terret donec iuſta cenſura uolentẽ faciat, pædagogus eſt enim ad Chriſtum.* 2. Corin. 9 Obiectio. Pſal. 18 *Quod aiunt Concilium præcepiſſe quod impoßibile eſt, nempe omnium peccatorũ confeßionẽ, quum Dauid dicat: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Cõprehenderũt me iniquitates meæ, et nõ potui ut uiderẽ, multiplicatæ ſunt ſup capillos capitis mei, &c.* Dilutio. *Certe ſic argutãdo nõ ſatis candide interpretãtur canonẽ Concilij, qui omniũ peccatorũ appellatione, tantũ intelligi uoluit peccata cõfitenti cognita. Nec alio conſilio canon oĩa peccata cõfiteri uoluit, q̃ ut oẽs (ſecundũ diui Chryſoſt. ſñĩam) admoneret, ut acceſſuri Confeſſarium, cõſcientiam ſuam prius per interiorẽ confeßionẽ* Quomodo confitendũ, & de quibus peccatis. *diſcutiant, & delicta ſua in memoriam ẽt ſigillatim reuocent, ac tandẽ eiuſcemodi diſcußionẽ (qualẽ ſolemus in rebus arduis adhibere) præuia, ſacerdoti oĩa peccata cognita ſigillatim, cætera uero q̃ nõ magnopere angunt & cruciant conſcĩam, oblita itẽ ac neglecta, generatim conſiteantur, atq; eatenus canon nõ alligat cõfeſſurũ ad certũ tempus, liberũ relinquẽs quo anni tpe, cõfiteatur. Q d'aũt canon unũquemq; fidelẽ aſtringit ad pcipiẽdũ* Canon non ligat peccatorem ut certo tpe confiteatur ſacramentaliter.

(ſaltem in Paſchate) Euchariſtiam, nouum uideri nõ debet, quum & Fabianus martyr & potifex non multo poſt apoſtolorum tempora & Agatẽn. & Elibertanum Concilium decreuerunt, ne inter catholicos quidem eos connumerandos, qui ſaltẽ in Paſcha, Pentecoſte & Natali domini nõ cõmunicauerint, niſi forte qs maioribus criminibus quibuslibet impediatur, Quæ diſciplina, ut alia multa, nimirum refrigeſcente hominẽ charitate, in Concilio generali per eccleſiam facta remißior eſt, ſic tamen, ut canon non cogat indignos & nauſeantes ad ſacerrimã illã cõmunionem, quinimo tales de proprij ſacerdotis cõſilio tantiſper à cõmunione abſtinere uult, donec bonã uoluntatẽ participandi ſacramenti accipiãt, ſeu ea quæ à cõmunione pœnitentẽ abſtinere ſuadẽt, expient. Quod uero proprio ſacerdoti confitendũ eſſe, canon præcipit, id uetuſtißimis canonibus et antiquißimorum Conciliorũ decretis q̃maxime conſentaneũ eſt, quæ prohibent, ne quisquã epiſcoporũ aut ſacerdotũ ſe in alterius parochiã ingerat, niſi id uel de conſenſu alterius uel neceßitate ita ſuadente fiat. Atq; huc nõ parũ facit quod Paulus iubet Tito, ut conſtituat oppidatim preſbyteros, & quod ex libro Prouerb. ca. xxvij huc per allegoriam non inepte deflectitur, Diligenter (inquit) agnoſce uultum pecoris tui, tuosq; greges cõſidera &c. Non erat ergo quur canon ille tanti Concilij, cui nõ ſolum primores eccleſiæ Latinæ, ſed & Græcæ maximo certe numero interfuerunt, tam acerbe tractaretur.

Fabianus. Ex cõc. Agateñ. & Elib. Olim ter in anno communicandũ.

c. Omnis utriuſque. Quatenus c. cogat ann ſemel cõmunicare. Cur proprio ſacerdoti cõfitendum.

Ad Tit. 1 Prouerb. 27

VT tandem eo unde digreßi ſumus reuertamur, Habes iam (ut ſperamus) explicatũ ſatis, q̃ ſa-

Epilogus. Locus Iohan. 20

ciat locus ille Iohan.xx. Quorũcũque remiſeritis, &c. ad aſtruendam confeßionem, quæ ſacerdotibus fit, habes, quàm magnificas claues, hoc eſt, quantam poteſtatẽ Chriſtus uicarijs ſuis in terra reliquerit, ob quã deo (qui talem dedit poteſtatem hominibus) ſummas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes quantum huic poteſtati, quæ eſt unica peccatorum & infelicium cõſcientiarum conſolatio tribuendum ſit, quam contempſiſſe, Chriſtum ſpreuiſſe ſit, quod hic idem ſit forum dei & forum ſacerdotis, adeo ut non putemus præterea opus eſſe alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confeßionem aſſerunt, quod unus ille quem tractamus, noſtra ſententia ſuffecerit, ad commoſtrandum id quod intendimus, Interim non ignoramus id quod Iacobi.v. legimus nempe, Confitemini alterutrum peccata ueſtra & orate pro inuicem ut ſaluemini, uideri non tantum ſcholaſticis pœne omnibus, ſed & ueterioribus doctoribus de confeßione ſacramentali mandatum, Sic ut Chriſtus hãc cõfeßionem inſinuaſſe, diuus uero Iacobus promulgaſſe uideatur, nec habet hæc ſententia quid abſurdi, Nã et ſi locus is, etiam ad fraternã confeßionem trahi poßit, quis tamen negauerit eundem de ſacramentali confeßiõe potißimum intelligendum? ſi enim tanta eſt abſolutiõis uirtus & dignitas, quemadmodum ſupra oſtendimus, atque hæc præter confeßionẽ, quæ ſacerdoti fit, obtineri non poßit, nemo iure dubitauerit diuum Iacobũ uelle ut confiteatur homo mortalis mortali, idque potißimum ſacerdotibus, qui certam conſolationem conſcientijs noſtris in uerbo abſolutionis adferre poſſunt, Neq; enim opus erat ut Apoſtolus expreßim diceret, Confitemini

Hic eſt idem forũ dei et forũ ſacerdotis

Alius locus Iacobi.5

Sic ſentiunt Theophy. & Beda.

ſacerdotibus,quod Chriſtus alibi cõmonſtrauerit, quinam ſint qui poteſtatem habeant remittendi & retinendi peccata. Vt interim taceamus,ipſum Apoſtolum eodem pene contextu ſermonis præſbyterorum meminiſſe, quos iubet induci ſuper ægrotos,ut orent ſuper eos,ungentes eos oleo in nomine domini non ſine promiſſione ſalutis,alleuiationis & remiſſionis peccatorum, cui ſtatim prædicta uerba ſubnectit in hunc mundum, Confitemini ergo alterutrum. Quod ſi fateris Iacobum præcepiſſe(nimirum ex Chriſti inſtitutione)ut confiteamur inuicem delicta frater fratri, à quo tanta conſcientiæ conſolatio non ſperatur,quanto magis fatebere ex eiuſdem ſententia fuiſſe,ut grauatam habentes cõſcientiam, cui priuatus,poteſtate clauiũ carẽs mederi nõ poteſt,cõfiteremur ſacerdotibus,Chriſti uice fungẽtibus,in quorũ manus Chriſtus ſalutem noſtram quodãmodo poſuiſſe uidetur,neq; enim uerbum(alterutrum)ſacerdotes excludit. Nam & qui præcipit ui medeamur alterutrũ, omnino uult ut pro ratione morbi medicus deligatur. Ex prædictis itaq; iudicabis,num hæc cõfeſſio mandatũ habeat in ſcripturis,quod primũ diſcutiẽdum ſuſcepimus. Iacobi.5 Chry.lib.3 de ſacerd. Verbum(alterutrum).

Sequitur,ut doceamus hanc confeſſionem exemplũ ac teſtimonium habere in ſcripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentioſis,ſed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Baſilij (quæ apud omnes catholicos hactenus fuit ſacroſancta)is cũ ſacerdotibus confitendum eſſe aſſeruiſſet,aſſertionẽ ſuã exemplis & teſtimonio ſcripturæ cõfirmat. Sic(inquit(et hi qui antiqtus pœnitebãt,inueniũtur apud ſanctos cõfeſſi Hãc confeſſionẽ ſcrip. exẽplũ et teſtimoniũ habere probatur. Baſi.in reg. mona.ca. 18

eſſe peccata ſua. Scriptum eſt enim in Euangelio, Quia Iohanni Baptiſtæ confitebantur populi peccata ſua, & in Actibus apoſtolorum apoſtoli his qui baptizabantur. Hæc ille.

Math.3 Actorũ.19

Hãc cõfeſsiõ nẽ totius eccleſiæ cõſenſu cõfirmari.

RESTAT ut doceamus hanc confeßionem, uniuerſalem conſenſum eccleſiæ omniũ temporum pro ſe habere nec oſtendi poſſe eandem uel in eccleſia Græca, quoad eadem eccleſia in catholica unitate perſtitit penitus abolitam fuiſſe.

Clemẽs Petri ſucceſſor.

POST apoſtolos primi numerantur Clemens Petri ſucceſſor, & Dionyſius Areopagita Pauli diſcipulus, uterq; martyr, Ille ſatis perſpicue hanc confeßionem (qua conſcientiam apud ſacerdotem exoneramus) hiſce uerbis aſſerit: Si fortaßis (inquit) in alicuius cor, uel liuor, uel infidelitas, uel aliquod malũ latenter irrepſerit, nõ erubeſcat qui animæ ſuæ curã gerit, confiteri hæc ei qui præeſt, ut ab ipſo per uerbũ & conſiliũ ſalubre curetur, quo poßit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua uitæ præmia peruenire. Et iterũ. Quod in nauigatione pelagi humanæ uitæ ferendi ſunt uomitus & ſuccuſſatiões et agitationes, quũ ex confeßione peccatorũ & reiectione criminũ uelut male congregati in uiſceribus fellis eiectio facienda eſt, & abijcienda prorſus à corde, intrinſecus latens amaritudo peccati, ſi qua forte ex deſiderijs iniqua, uelut ex cibis noxijs congregata eſt, quam utique quum euomuerit quis et abiecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, ſi tamen poſt uomitum, quæ ad ſanitatem pertinent, ſumat.

Et qui præeſt nimirum ſacerdoti.

Satisfactio.

A Lter, nempe Dionyſius, Demophilum mona-chum acriter increpat, q; impium ad pedes ſa-cerdotis procidentem, ac confitentẽ, uerecunde ſe ad pec-catorum remedia quærenda ueniſſe, calce reiecerat, & uſurpato ſacerdotali officio, ſacerdotem communionem dantem lapſo, conuitijs lacerauerat, Subindeq; (uir ille ſacer) diffinit omni ratione carere, dei cauſa peruertere diuinitus traditum ordinem, quod diſtinctiões ordinesq; confundere, ſacratißimas dei ſanctiones & iura trãsgre di ſit, nimirum indicans hanc confitendi rationẽ ex iure diuino promanare ac deſcendere. Diony. Areopag. ad Demophilum. Confesſio. Satisfactio.

V T autem quidam contendant, opera Clementis apocrypha eſſe, ac negent hunc Dionyſium eun-dem eſſe quẽ Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad præſentem rem attinet) refert, Nã id ſaltẽ diffiteri ne-quaquã poſſunt, utroſque illos authores, quales nunc in eccleſia extãt, uetuſtißimos eſſe, quod uel ſatis ẽ ad euin cendam hanc confeßionem eſſe lõge uetuſtißimã, nec in-terim quæcunq; apocrypha ſunt, falſa ſunt. Obiectio. Dilutio:

T Ertullianus uicinus apoſtolicorum temporũ, te-ſtatur non facti ſolum, uerũ & uoluntatis deli-cta uitanda & pœnitentia purganda eſſe, ſic ut nõ ſola conſcientia proferatur ſed aliquo etiam actu adminiſtre tur, qui magis græco uocabulo, nempe (exemologeſis) exprimatur, quem proſternendi & humiliandi hominis diſciplinã uocat, conuerſationem iniungentem miſericor diæ illicẽ, & poſtea inter opera pœnitentiæ recenſet (preſbyteris aduolui) atque arguit eos, qui hoc opus ac publicationem ſui aut ſuffugiunt, aut de die in diẽ dif- Tertullianus de pœnitẽ. Exemologeſis quid. Satisfactio.

ferre præſumunt, pudoris magis memores quam ſalutis, ueluti illi qui in partibus uerecūdioribus corporis contracta uexatione conſcientiam medentium uitant, et ita cum erubeſcentia ſua pereunt, quem pudorem ſubinde intolerandum pronuntiat, modis omnibus perſuadens, ut peccator in exomologeſi, ſecunda ſubſidia ſtatuat; ſuam ſalutem ne deſerat, aggrediq; ne ceſſet id quod ſciat mederi ſibi. Atque alibi ait, Deum Adam ad *confeßionem peccati prouocaſſe, ut ſcilicet cōderentur nobis exēpla confitendorum potius delictorum q̄ negandorum, ut iam tunc initiaretur euangelica doctrina.* Ex ore tuo *con iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis.*

Pudor intolerandus, occulta colle confiterī.

Secunda ſubſidia poſt lapſum in confeſſionem.

Origenes in pſalm. 37

ORigenes eccleſiarū poſt apoſtolos magiſter (ut diuus Hieronymus ait) in pſalm. xxxvij. uerba ac ſententiam Clementis (ut uidetur) imitatus ſic habet: *Vide q̄d nos edoceat ſcriptura diuina, quia oportet peccatum non cælare intrinſecus. fortaßis enim ſicut hi qui habent intus clauſam eſcam indigeſtam, aut humoris uel phlegmatis ſtomacho grauiter imminētia, ſi uomuerint, releuantur.* Ita *etiam hi qui peccauerunt, ſiquidem occultant & retinent intra ſe peccatum intrinſecus urgētur & propemodum ſuffocantur à phlegmate uel humore peccati. Si autē ipſe ſui accuſator fiat, dū accuſat ſeipſum & confitetur, ſimul euomit delictum, atq; omnē morbi digerit cauſam.* Tantummodo (*ut ſubijcit*) *circūſpice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuū, proba prius medicum, cui debeas languoris cauſas exponere, qui ſciat infirmari cū infirmante, flere cū flente, qui condolēdi ac cōpatiendi nouerit diſciplinā, ut ita demū,*

Medicus, hoc eſt confeſſarius ſacerdos, qualis deligēdus

ſi quid ille dixerit, qui ſe prius eruditum medicum oſten derit & miſericordem, ſi quid conſilij dederit, facias et ſequaris, ſi intellexerit & præuiderit talem eſſe lãguorem tuum, qui in conuentu totius eccleſiæ expõi debeat & curari, ex quo fortaßis & cæteri ædificari poterũt, & tuipſe facile ſanari, multa hoc deliberatione, & ſatis periti medici illius cõſilio procurandũ eſt. Idem in Homilia cap. ij. Leuitici, Opponens ſacrificijs ueteris legis pro peccatis, expiationes euãgelicas, poſt ſeptẽ remißiones, hoc eſt peccatorũ expiatiões, octauã eſſe dicit eam, quæ fit p pœnitentiã, durã quidẽ & laborioſam, Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis ſtratũ ſuũ, et fiunt ei lachrimæ panes die ac nocte, et quũ nõ erubeſcit, ſacerdoti domini indicare peccatũ ſuũ, et quærere medicinã ſecundũ eũ qui ait: Dixi, Pronuntiabo aduerſum me iniuſtitiã meã domino, & tu remiſiſti iniquitatem cordis mei. Alibi idẽ Origines, id quod ſupra diximus (nempe oſtendit, non poſſe, ullum unquã abſolutũ niſi prius cõfeſſum) confirmat dicens: Qui non prius animæ ſuæ uitia & peccatorũ ſuorũ cognouerit mala, et proprij oris cõfeßione prodiderit, purgari is atq; abſolui nõ poterit.

Origines in homil. in. 2 ca. Leuitici.

Cõfeſſio, uocant, auricularis.

Pſalm. 31

Orige. lib. 3 periarch. c. 1

ORigeni Græco Cyprianũ Latinũ illuſtrẽ eccleſiæ doctorem & martyrem annectamus, is in ſermone de lapſis (quem & ſupra citauimus) modis omnibus cohortatur, ut nõ modo manifeſta ſed & latentia peccatorũ uulnera detegamus, & occulta ſolaq; cogitatione perpetrata delicta confiteamur. Et ut plane uideas eum confeßionẽ ſecretã, quæ ſacerdoti fit, admodũ pbaſſe, eandemque tum in uſu fuiſſe, ſic ait, Denique quando

Cyp. in ſermo. de lapſ.

Occultorum confeſſio.

& fide maiori & timore meliore ſunt, qui quãuis nullo ſacrificij aut libelli facinore conſtricti, quoniã tamen de hoc uel cogitauerunt, hoc ipſum apud ſacerdotes dei dolenter & ſimpliciter confitentur exemologeſin conſcientiæ faciunt, animi ſui pondus exponunt, ſalutarem medelam paruis, licet & modicis uulneribus exquirũt, ſcientes ſcriptum eſſe, Deus non irridetur. Et poſt pauca: *Confiteantur (inquit) ſinguli, quæſo uos fratres, delictum ſuum, dum adhuc qui deliquit in ſeculo eſt, dũ admitti confeßio eius poteſt, dum ſatisfactio & remißio facta per ſacerdotes apud dominum grata eſt.* Alibi hũc *recte agere pœnitentiam ait, qui diuinis præceptis mitis & patiens & ſacerdotibus dei obtemperans obſequijs ſuis & operibus iuſtis dominum promeretur.*

Ibidem.

Satisfactio. Cyp. ad clerum de mõ agend. pœnitentiam.

HVic iungendus eſt Nicephorus Carthofilax, qui ad Theodoſium monachum ſic ſcribit: *Ligandi ſoluendiq; prouincia pontificibus ipſis à clementißimo deo noſtro demandata eſt. Siquidem ad Petrũ ait: Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcunq; ſolueritis, ſoluta erũt.* Vnde (ut ſubijcit) *olim omnes oportebat ad ipſos pontifices accedere, ſuaq; illis occulta prodere, & ſic uel reconciliationem uel repudiũ ferre.* Ignoro autem (inquit) *qui factum ſit, quur hæc minus obſeruentur, quamuis exiſtimem pontifices negotij tædio, frequẽtiq; multitudinis turbulentia defatigatos, id opere ad monachos tranſmiſiſſe, ad eos ſcilicet, qui uere probati ſunt, alijsq; ualeãt eſſe utiles.* Ecce q̃ pſpicue uir ille pius morem confitendi ſacerdotibus, ex diuinis literis aſſerit ac comprobat, quãuis ſuis temporibus id uſu ueniſſe dicat, quod

Nicephorus ad Theodo.

Matth. 16

Occultorum ſecretã confeſſio antiquisſima.

quod & noſtris,nempe per pontifices & ſacerdotes, ut otioſius uiuerent,onus audiendarũ confeßionum ſecretarum tum in monachos,ueluti nunc in fratres mẽdicãtes,eſſe reiectum,nõ ſublatum. Et quid clarius eo quod ſequitur. Porro ſi quis expertus ſit & frugi, & quum hoc ſacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendũ, nam poterit indigo prodeſſe,accedentẽ ſe diligentius cũrare,reconciliare item & corrigere. Ac Paulo poſt,ſacerdotem officij ſui commonẽs: Lapſos(inquit)ſpiritalibus increpationibus admonebit,utiliter conſulet,uitam futuram & æterna ſupplicia in memoriã reducet. Vnũ cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationẽ abſoluat,fiatq; alienorum criminum particeps.

Ibidem. Expertus & frugi ſacerdos deligendus. Ibidem. Officium confeſſarij. Quid cauendum.

NOn obſcurius magnus ille Baſilius,et ipſe Græcus,hanc confeßionem ſecretam teſtatur. Locus eſt ex dialogo,qui regulæ monachorum inſcribitur,per Ruffinum ſynchronon diui Hieronymi uerſo, capit.21. quærit monachus: Qui uult pœnitere, peccata ſua an omnibus debet confiteri & quibuslibet, an ſacerdotibus tantum,an cæteris quibuſq; ? Reſpondet Baſilius: Clementia dei erga eos qui deliquerunt manifeſta eſt, ſecundum quod ſcriptum eſt, Qui non uult mortẽ peccatoris,ſed ut magis conuertatur & uiuat, Quia ergo confeßionis modus ad hoc aptus eſt, & conuertens ſe à peccato,fructus dignos oſtendere debet pœnitentiæ, ſecundum quod ſcriptum eſt: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur, Neceſſarium uidetur his quibus diſpenſatio myſteriorum dei commiſſa eſt,cõfitenda eſſe peccata. Demonſtratu-

Baſi. in reg. monachorũ. c.21

Ezech.18

Matt.3.7

Neceſſaria confeſſio ſacramentalis

rus quoque hanc confeßionem habere in ſcripturis teſtimonium & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio

Math.3 Acto.19 Matthæi & Actis apoſtolorum ſupra citata aſſert. Ne

Idem.c.18 uero putares non confitenda parua delicta, eodem libro capite decimooctauo monet, Nihil oportere contemni tanquam paruum, quod de omni uerbo otioſo quod loquuti fuerint homines, de eo rationē in die iudicij reddi

Math.12 turi ſint. Rurſus cap.98. Rogat monachus, an deceat,

cap.98 quum ſoror aliqua confitetur quodcunq; delictum ſuū preſbytero, etiam matrem monaſterij adeſſe? Reſpondet Baſilius, Honeſtius mihi uidetur eſſe & religioſius, ut

Satiſfactio per ſeniorem matrem preſbyter, ſi quid illi uidetur, ſibi ſtatuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat ad emendationem eius quam corrigi deſiderat à peccato: nimirum ſignificans magis conuenire, ne ſoror matris imperio ſubiecta non aliter oneretur ſatisfactione pœnitentiæ q̄ ex matris conſilio, quæ omnibus ſororibus

An reuelanda confeſſio. proſpicit. Nec ceſſat rogare monachus, Vtrum decet geſta turpia confitentis uel obſcœna inuerecundius annunciare omnibus aut certis quibuslibet aut quibuſcunq;?

Similes Reſpondet Baſilius, Confeßio peccatorum hanc habet rationem, quam uulnus habet aliquod corporis, uel paſſio quæ medico demonſtranda eſt. Sicut ergo non omnibus quis uitia uel uulnera corporis ſui reuelat, nec quibuslibet, ſed his tantum qui ſummæ peritiæ teſtimonium habent & curæ ac medelæ diſciplinam, ita cōfeßio peccatorum fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præualent & emendare, ſecundum quod ſcriptum

1.Theſſ.5 eſt, Vos qui fortiores eſtis, infirmitatem infirmorū por-

tate,hoc eſt,auferte, & exportate percurationem. Vide uero q̃ pulchre tres illi inſignes Græciæ magiſtri ac egregia luminaria,nempe Origenes,Nycephorus,et Baſilius,in hac re confeßionaria concinant, & quod comprobandum recepimus,luce clarius affirment.

IAm rurſus aliud par duorum(omnium ſententia) celebratißimorum eccleſiæ Latinæ doctorum copulabimus,nempe diuos Hieronymum & Auguſtinum; Nam Ambroſium Latinum Chryſoſtomo Græco conferendum ſeruabimus. Diuus itaque Hieronymus primum eo loco quem ſupra citauimus, nempe in commentarijs ſupra Mathæum huius confeßionis meminit, Quũ epiſcopum uel preſbyterum, aliter ligare uel ſoluere peccatorem prohibeat,niſi primum peccatorum audierit uarietates, & iam hinc ſciat quis ligandus ſit, qui uè ſoluendus. Qui locus aperte conuincit, & diui Hieronymi tempore, confeßionem ſacerdotibus, cum enumeratione delictorum factam fuiſſe. Deinde perſpicuũ teſtimonium eius habes in commentarijs ſuper Eccleſiaſti.capite decimo: Si quem (inquit) ſerpens diabolus occulte momorderit, & nullo conſcio eum peccati ueneno infecerit, ſi tacuerit qui percuſſus eſt, & non egerit pœnitentiam, nec uulnus ſuum fratri & magiſtro uoluerit confiteri, magiſter qui habet linguam ad curandum facile ei prodeſſe non poterit. Si enim erubeſcat ægrotus uulnus ſuum medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat. Vt interim ſileamus pleroſque alios locos, ubi in laude confeßionis multus eſt Hieronymus.

Hierony. in Mat.c.16

Enarranda peccata in confeſſione ſigillatim.

Hiero.in Ecclesi.c.10

Alludit ad locũ Iaco.5 (fratrẽ)magiſtrũ, hoc eſt, ſacerdotem potiſſimum intelligens. Vide.c.i men ſurã, de pœ. ni.diſt.1

Aug. in pſal. 66. Hvic ſententiæ ſubſcribit Auguſtinus in Pſalm. 66. Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipſam confeßionem. Quare? quia bonus eſt cui

Pſal. 105 confitentur, Ad hoc exigit confeßionem ut liberet humilem, ad hoc damnat non confitentem, ut puniat ſuperbum, Ergo triſtis eſto anteq̃ confitearis, confeſſus exulta, iam ſanaberis, non confitentis conſcientia ſaniem collegerat, apoſtema tumuerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat, Adhibet medicus fomenta uerborum, & aliquando ſecat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnoſce medici manum, cõfitere, exeat in confeßione &

Idem in ca. Iohan. 5 defluat omnis ſanies. Idem ĩ cap. Iohã. 5. ſic habet: Vox ſaluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuũ ita durũ eſt, ut nondum illa uox diuina te rumpat, ſurge in corde tuo, procede de ſepulchro tuo, etenim mortuus ĩ corde tuo tanq̃ in ſepulchro iacebas, & tanquã ſaxo malæ conſuetudinis grauabaris, ſurge & procede, & crede & confitere, Qui enim credit, ſurrexit: qui confitetur, proceßit, Quare proceßiſſe dicimus confitentem, quia

Confitendũ eccleſiæ miniſtris ut ſoluant confitentem. antequam confiteretur, occultus erat, quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem, & quum confeſſus fuerit, quid dicetur miniſtris? Quod dictum eſt ad funus Lazari, Soluite illum & ſinite abire. Quomodo

Iohan. 11 dictum eſt miniſtris apoſtolis, Quæ ſolueritis in terra,

Aug. de uera & falſ. pœ. ſoluta erunt & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de uera & falſa pœnitẽtia (quem quidẽ tanq̃ nothum ex libris eius quidam ſecernunt, quanquam interim catholicæ doctrinæ ſit) ubi modis omnibus cohortatur, ut pœnitentes uitam noſtram deo per ſacerdotem

repreſentemus, huc deflectens quod dominus mundatis præcepit ut oſtenderent ſe ſacerdotibus, Iubet ut quæramus ſacerdotem ſcientem ligare atque ſoluere, ac omnino erubeſcentiam deteſtatur, quæ confeßionem uincit, erubeſcentiam uero, quæ confeßionem comitatur, laudat, quod illa partem habeat remißionis. Libro de ſalutaribus documentis, Iubet iußioni ſacerdotis deum timentis obſequi, qui ut ſapiens & perfectus medicus primum ſciat curare ſua peccata & poſtea aliena uulnera detergere & ſanare & non publicare. Hunc enim *perquirendum & cum eo conſilium ſalutis noſtræ ineundum eſſe ſuadet.* Præterea *libro de uiſitatione infirmorum ex profeſſo confutantur, qui ſufficere arbitrantur ſi ſoli deo (cui nihil eſt occultum) quem nullius latet conſcientia, ſua crimina confiteantur, uel nolentes uel erubeſcentes uel dedignantes oſtendere ſe ſacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram per legislatorē dominus conſtituerit.* Sed *nolo (inquit) ut ipſa decipiaris opinione, ut confundaris confiteri coram domini uicario tabeſcens præ rubore, uel ceruicoſus præ indignatione, nam ipſius humiliter ſubeundū eſt iudicium, quē dominus ſibi nō dedignatur uicarium.* Ergo *(inquit) ad te uenire roges ſacerdotem & fac ipſum conſcientiarū tuarum penitus participem, non te ſeducat illa ſuperſtitio, quæ in uiſitando cōfirmat, quia ſaluet ſacerdote inconſulto ad deum peccatorum confeßio,* Non *enim (ut ſubijcit) abnegamus, quin ſit ad deum frequenter referēda peccatorum confeßio.* Eges *enim & ſacerdotis, qui mediator ſit ad eum tuum ſalubri iudicio.* Item *cap. 5.*

Erubeſcētia deteſtabilis. Erubeſcētia laudabilis.

Augu. lib. de ſaluta. docu.

Aug. de uiſita. infirmo.

Typus poteſtatis ſacerdotalis vetus ſacerdotiū.

Non ſufficere mentalem confeſſionē. Ibidem, c. 5

Aſtantem(inquit)coram te ſacerdotem, angelũ dei exiſtima, aperi ei penetralium tuorum abditiſsima latibula, conſcientiarum uerecundarum pœnitiora reuela repagula,&c. Nec moratur nos, *quod libri iſti de uera & falſa pœnitentia,item de ſalutaribus documẽtis denique de uiſitatione infirmorum,quibuſdam nõ uideantur eſſe Auguſtini,Quum conſtet Auguſtinum in libris minime dubijs eandem tueri ſententiam. Et ut hi libri non ſint illius Auguſtini hyponenſis epiſcopi,uetuſti tamen ſunt,& tanq̃ pij ab eccleſia recepti,ut uel hinc probetur hanc confeßionem non eſſe rem nouam, ſed iam olim ut rem neceſſariam in eccleſia uſitatam.*

Occurritur obiectioni.

Aug.in commentarijs in pſalm.5

IAm ad Ambroſium & Chryſoſtomum pergamus, quos ideo coniunximus,ut oſtendamus eos nõ tantũ non abolere hanc confeßionem(quod tamen illis aduerſarij impingunt)ſed eãdem tueri magis. Scimus ex Ambroſio,citari locum de pœnitentia Petri in hæc uerba: Ergo(inquit) Petrus prorupit ad lachrymas,nihil uoce *precatus inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit,lachrymas eius lego,ſatisfactionem non lego,recte plane* Petrus *fleuit & tacuit,quia quod defleri ſolet,excuſari nõ ſolet,& quod defendi non poteſt, ablui poteſt.* Lauat *enim lachryma delictum, quod pudor eſt confiteri. Lachrymæ ergo uerecundiæ conſulũt pariter & ſaluti.* Hactenus *ille.* Scimus *ex* Chryſoſt. *in epiſtolam ad* Hebræos *citari,* Nõ *dico tibi ut te prodas in publicum,neq; te ut apud alios accuſes,ſed obedire te uolo prophetæ,reuela dño uiam tuam, apud uerũ iudicem cum oratione,delicta tua pronuntia, non lingua,ſed cõ*

Obiectio ex Amb.in ſer. de pœniten. Petri.

Obiectio ex Chryſoſt. in epiſt. ad Hebræos.

ſcientiæ tuæ memoria. Et tum demum ſpera te miſericordiam poſſe conſequi. Et alibi. Peccata tua diſcito ut deleas. Illa ſi confunderis dicere quia pecaſti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico ut confitearis ea ſeruo ut exprobret, dic deo qui curet ea, nā licet non dixeris, non ignorat deus. Et quæ in eandem ſententiam ſcribit Homilia. 31. 40. 80. & homilia. 2. in pſalmum. 50. Item ſermone nuper uerſo de pœnitentia & confeßione. Scimus deniq; locum qui ex tripartita hiſtoria contra hāc cōfeßionē affertur, Sozomeno authore in hæc uerba. Obiectio ex hiſt. tripar. lib. 9. c. 35

Sozomenes.

QVoniam omnino non peccare, diuinū & ultra humanam natura n eſſe cognoſcitur, peccantibus autem & pœnitentiam agentibus, ueniā deus dari præcepit, Qui uero confiteri refugiūt, maius peccatorum onus acquirunt. Propterea uiſum eſt antiquis pontificibus ut uelut in theatro ſub teſtimonio eccleſiaſtici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem preſbyterum bonæ conuerſationis, ſeruanteinq; ſecretum ac ſapientem uirum ſtatuerunt, ad quem accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille ſecundum uniuſcuiuſq; culpam indicebat & mulctam. Quod etiam hactenus diligenter in occidentalibus ſeruatur eccleſijs, & maxime apud Romam, ubi etiam eſt locus certus pœnitentium. Stant enim rei & uelut in lamētationibus conſtituti. Quum enim ſacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionē non percipientes, cū gemitu & lamentatione ſeipſos in terram proſternūt. Ad quos cōcurrens eps, & ipſe cum lachrymis & gemitu ſpiri-

tuali proſternitur, & omnis eccleſiæ plebs fletibus inũdatur. Poſt hoc autem prior ſurgit epiſcopus, & eleuat iacentes à terra, Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit oẽs At illi afflictionibus ſpõte uacantes, aut ieiunijs, aut abſtinentia lauacri, aut ſuſpẽſione ciborum, aut rebus alijs quæ iubentur, expectant cõmune tempus quod decernit epiſcopus, Conſtituto uero tempore, uelut quoddam debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo communione participantur. Hæc ergo antiquitus Romani pontifices uſque ad noſtrum conſeruarunt tempus. Porro Conſtantinopoli preſbyter ſuper pœnitẽtes fuit uſq; ad illud tempus quo quædam mulier nobiliſsima, quum peccata ſua eſſet confeſſa, & ei à preſbytero fuiſſet præceptum, ut ieiunaret, & deo operibus ſupplicaret, quum hoc obſeruaret, crebrius in eccleſia cum diacono ſe concubuiſſe confeſſa eſt. Hoc quum populus cognouiſſet, ſeuiebat in ſacerdotes, quaſi per eos facta fuiſſet iniuria eccleſiæ, Tum Nectarius epiſcopus remouit diaconum ſceleratum, & quibuſdam ſuadentibus ut ſingulos ad communicandum iudicio conſcientiæ ſuæ relinqueret, etiam preſbyterum nequaquã ſuper pœnitentes eſſe præcepit. Et ex illo antiquitatis conſuetudo ſublata eſt, quũ (ut arbitror) minora peccata pro pudore confeſsionis et ſubtilitate examinantium patrarentur. Hactenus Sozomænes.

Diaconi tãq̃ oculi epi actus totius eccleſię perſcrutabantur, referebantque ad epm ubi correctione aut admonitiõe opus eẽ cernebant, vide Clemẽ. epl'i 1. ad Iacobũ.

Dilutio prædictorum locorum.

SEd qui prædictos locos contra confeſsionem ſecretam adſerunt, non uidentur nobis ſatis ſententiam authorum, quos pro ſua ſententia citant, excuſsiſſe, ut incipiamus à Tripartita hiſtoria, Manifeſtum eſt eum

Locus tripar

locum confeßioni ſecretæ multum tribuere. Principio *enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirere*, Dein *teſtatur cōfeßionem ſecretam in Græca eccleſia fuiſſe, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem preſbyterũ bonæ conuerſationis ſeruantemq́; ſecretũ ac ſapientẽ uirũ ſtatuiſſe, ad quẽ accedentes hi qui deliquerant delicta propria faterentur*. Quod *autem ſubinde teſtatur, preſbyterum, qui uſq; ad illud tempus* Conſtantinopoli *ſuper pœnitentes fuit ſub* Nectario, *qui proxime* Iohannem Chryſoſtomum *præceßit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis conſuetudinẽ ſublatã eſſe*, ex eo *quidem noſtra ſententia non conuincitur, confeßionem ſecretam omnino abolitam fuiſſe, ſed tantum ritum illum publice in eccleſia ob occulta peccata pœnitendi*. Nam *(ut ſupra diximus) ea erat ueteris eccleſiæ ſeueritas, ut & pro occultis delictis pœnitentiã & mulctam publicã indiceret, ac confeſſum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat præſbyter qui ſuper pœnitentes uocabatur*. Dicebãtur *enim tunc pœnitentes hi ſoli qui publicam pœnitentiã, id eſt ſatisfactionem in eccleſia facerent*, Quemadmodũ *canonibus diuerſorum* Conciliorum, *atque adeo* ex *capitulis* Græcarum *ſynodorum per* Martinũ Bracharenſem *epiſcopum recollectis liquet cap.xxiij*, Is ergo *preſbyter qui ſuper tales pœnitentes fuit & qui publicã mulctam indicebat, remotus eſt, et ea ſeueritas ſublata, ne confeßi de occultis, publica ſatisfactione grauarentur*, Quin Nectarius *eam ſeueritatem non in totum ſuſtulit, ſed (ut habet hiſtoria) ſingulos ad communi-*

titæ hiſtoria explicatur.

Confeſſio ſecreta i eccleſia græca. ab initio fuit

Ritus pœnitendi, non confeſſio ſecreta p Nectarium ſublatus.

Vide colle. Græca ſynodorũ.ca.23

candum iudicio conſcientiæ ſuæ reliquit, ſic ſcilicet, ut
his qui adhuc putarent, ipſis ante communionem publica
ſatisfactione opus eſſe eadẽ petẽtibus daretur, cæteri ue
ro ſuæ conſcientiæ relinquerentur, ut ſcilicet ad cõmu-
nionem admitterentur, nulla ſatisfactione publice exple
ta, at confeßionem ſecretã ex toto ſublatã eſſe nobis non

Chryſo. Nectarii ſucceſſor meminit cõfeſsionis ſecretæ, lib. 2 de ſacerd.

fit, uериſimile, quum diuus Chryſoſto. Nectarij *ſucceſſor*
eius non uno in loco meminerit ex quibus unum ſupra
retulimus. Alium *habes libro ſecundo de ſacerdotio, ubi*
ait, Multa *arte opus eſſe, ut qui laborant Chriſtiani ul*
tro ſibijpſi perſuadeant, ſacerdotũ curatiõibus ſeſe ſub-
mittere oportere, neq; id ſolum, ſed ut etiam curationis

Ibidem.

ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et *poſt pau-*
ca: Quocirca *(inquit) multa quidẽ opus eſt paſtori pru-*

Locus Ioh 20. explicatur p Chryſ.

dentia, ſexcentis etiam (ut ſic dicam) oculis, ut recte un-
dique humani animi habitũ circũſpicere poßit. Poſtea
eodem libro præſtantiam ſacerdotalem ex loco Iohãnis
uigeſimo, Quorumcunq; *remiſeritis peccata, &c. in*
cœlum uehens, inſaniam eſſe manifeſtariam dicit, deſpice

Sacerdotii noſtri neceſſitas.

re tantum principatum, ſine quo neq; ſalutis, neq; pro-
miſſorum bonorũ cõpotes fieri poſſumus, quod neq; ba-
ptiſmus, neq; caro & ſanguis domini aliter quã per ſan
ctas ſacerdotum manus perficiantur, neq; ſacerdotes ſo-
lum nos regenerent, ſed poſtmodum etiam condonando-

Ibidem.

rum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atq; *eodẽ*
loco, noſtros, Iudæorum *ſacerdotibus lõge præfert, quod*
his corporis leprã purgare ſeu (ut uerius dicamus) haud
purgare, ſed purgatos probare. At *noſtris non corporis*
lepram, uerum animæ ſordes, non tantum purgatas pro-

bare, ſed purgare prorſus (ut ait) conceſſum ſit. Quæ omnia ſatis demõſtrãt longe aliud eſſe, remouiſſe presbyterum ſuper pœnitentes, hoc eſt, ſuſtuliſſe illam acerbitatem, confeſſum etiã de ocultis in ordinem publice pœnitentium relegandi, Quod per Nectarium in Græca ecclesia, poſtea etiam per pontifices in Latina factum eſſe non negamus. Aliud uero, confeßionem ſecretam penitus abolere, quod in ulla catholica eccleſia hactenus unquã factum fuiſſe nobis non facile perſuaderi patiemur. Atque hoc noſtrum commentum non eſſe uanum totus contextus prædicti loci hiſtoriæ tripartitæ, ſi modo ad uiuum excutiatur, palam oſtendit, ſiue antecedentia ſiue conſequentia inſpicias, atque adeo finis declarat tantum pudori conſultum eſſe, quo pœnitentes publice grauabantur.

Quid fecerit Nectarius

Confeßio ſecreta in nulla eccleſia penitus ſublata.

ERgo & quæcunque aduerſarij contra hanc confeßionem ex Chryſoſtomo contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud eſt dicere, Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque te ut apud alios accuſes, uel non dico ut confitearis eaſeruo ut exprobret? Item neceſſe non eſt præſentibus teſtibus confiteri? quàm libero te publica illa ſatisfactione, qua etſi uerbis peccata tua haud expreßim, re tamen ipſa in publicum prodis, ac ea conſeruis tuis, qui & teſtes contra te eſſe & peccata exprobrare poßint confiteris. At longe alia ratio eſt confeßionis ſacramentalis, qua crimen non profertur in publicum nec præſentibus teſtibus euulgatur, nec exprobrationẽ timet, ſed ſoli ſacerdoti dei uicem gerenti, atque adeo magis deo ꝙ

Loci ex Chryſoſt. citati explicantur.

Cyp. in ſer. de lapſ.

ſacerdoti (cui publicatio iam interdicta eſt) dicitur, quod hic amodo non ſit ullum diſcrimen inter forum dei & forum ſacerdotis.

Ambroſii dictum excutitur.

Eiuſdem omnino ſententiæ diuum Ambroſiũ fuiſſe, nulli dubium eſt, qui tamen tanti uiri libros diligenter euoluerit, Nam quod aduerſarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & ſingulare, & publicam pœnitentiam reſpicit, quod ea uerba indicant (quod pudor eſt confiteri) ad quam tamen idem uir ille ſanctus alibi quammaxime cohortatur, quemadmodum uidere eſt libro primo de pœnitentia capite decimoſexto, & libro ſecundo cap. primo, & cap. decimo, ubi Petro quidem ſtatim dimiſſa peccata dicit, Quia amariſsime fleuit, & nihiloſecius quemlibet ex nobis monet in hæc uerba: Fleat (inquit) pro te mater eccleſia, & culpã tuã lachrymis lauet. Item, Volo ueniam reus ſperet, petat eã lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, ut ignoſcatur obſecret, & quum ſecundo & tertio fuerit dilata eius communio credat remiſsius ſe ſupplicaſſe, fletus augeat miſerabilior, Poſtea reuertatur, teneat pedes brachijs, oſculetur oſculis, lauet fletibus, nec dimittat ut de ipſo dicat dominus Ieſus, Remiſſa ſunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui (inquit) quoſdam in pœnitentia ſulcaſſe uultum lachrymis exaraſſe continuis fletibus genas, ſtrauiſſe corpus ſuum calcandum omnibus, ieiuno ore ſemper & pallido mortis ſpeciem ſpiranti in corpore prætuliſſe. Adeo autẽ Ambroſius non tollit rationem priuati quærendi conſilij et abſolutionis, ut ex profeſſo doceat, quæ moderatio er-

Amb. de pœni. li. 1. c. 16. et lib. 2. ca. 1. et cap. 1.

Alius olim pœnitẽtibus ardor quam nunc eſt.

Ambroſius non tollit priuatã confeſsionem.

ga peccatores,ab his qui illorum morbos curare debent, habenda ſit. Nec *facile inuenies quēquam ex patribus, qui poteſtatem ſacerdotalem magis illuſtret. Sed aiunt (inquit)nimirum* NOVATIANI,*ſe domino deferre reuerentiam,cui ſoli remittendorum criminum poteſtatem reſeruent,imo nulli maiorem iniuriam ſaciunt, quâ qui eius uolunt mandata reſcindere, commiſſum munus confundere,* Nam *quum ipſe(ut ſubijcit) in* Euangelio *ſuo dixerit dominus* Ieſus. Accipite *ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis,retenta erunt.* Quis *eſt qui magis honorat, utrum qui mandatis abtemperat quàm qui reſiſtit,* Ec*cleſia in utroque obſeruat obedientiam,ut peccatum et alliget & relaxet.* Dominus *enim par ius eſſe uoluit et ligandi & ſoluendi,qui utrunque pari conditione permiſit.* Quomodo *igitur poteſt alterum licere,alterū non licere?* Hactenus *ille.* Quibus *uerbis refutantur,qui aſſerunt poteſtatem obtinendæ abſolutionis,non apud ſacerdotem,ſed apud confitentem eſſe, qûum uir iſte ſanctus utranque & ligandi & ſoluendi poteſtatem ex* Euan*gelio ſacerdotibus ex æquo tribuat.* Ius,*inquit,hoc ſolis permiſſum ſacerdotibus eſt.* Recte *igitur eccleſia uendicat,quæ ueros ſacerdotes habet hæreſis uendicare non poteſt,quæ ſacerdotes dei non habet.* Et *poſt pauca:* Mu*nus ſpiritus ſancti eſt officium ſaceedotis,ius autem ſpiritus ſancti in ſoluendis ligandiſque criminibus eſt, docetque eodem capite habendam eſſe criminum differentiam.* Et *quid quæſo aliud faciunt, qui huius confeſſionis ſacramentalis dignitatem eleuant,quàm quod idem*

ſed ſtatuit

Iohan.20

Non magis eſt mandata ſacerdoti ab ſolutio q̄ ligatio.

Ibidem.

Officium ſacerdotis munus ſpiritus ſancti.

Confeſſiõis priuatæ con-

Reptores quid faciant. Ambroſius cap.x.ait? Quid (inquit) aliud dicunt niſi hoc, Nemo de uulneratis noſtrum ingrediatur hoſpitium, nemo ſanetur in noſtra eccleſia, Apud nos nō curantur ægroti, ſani ſumus, medicum nō habemus neceſſarium, quia ipſe ait, Non eſt opus ſanis medicus, ſed his

Math.9

Cap. ſequen. qui male habent. Item capite ſequenti: Denique (inquit ad Chriſtum uerba faciens Ambroſij) eccleſiæ tuæ ſpecies eſt illa quæ acceßit retro & tetigit fimbriam ueſtimenti tui, dicens intra ſe, Quia ſi tetigero ueſtimentum eius, ſalua ero, Hæc ergo eccleſia confitetur uulnera ſua, hæc curari cupit. Rurſus capitulo ſeptimo

Cap.7 Pœnitentiæ ſacramentū apertißime ſtatuit: Quid (inquit) intereſt, utrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptiſmatis) hoc ius remittendorum ſcilicet peccatorum omnium ſibi datum ſacerdotes uendicent? unum in utroque miniſterium eſt, Sed dices, inquit, quia in lauacro operatur myſteriorum gratia? Quid in pœnitentia? nonne nomen dei operatur? Itidem lib.ij.cap.

Amb.lib.2 de pœnitent. cap.7 vij. Poterat (inquit) Chriſtus tacita ui operationis oc-

Math.27 cultæ, transferre ſaxum ſepulchri, in cuius paßione remotis lapidibus plurima defunctorum ſepulchra patuerunt, ſed humilibus iußit ut remouerent lapidem. In ue-

Iohan.11 ritate quidem, ut increduli crederent, quod uidebant, et

Solutio ligari typus abſolutionis ſacerdotalis. aſpicerent reſurgentem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quaſdam reorum, noſtrum eſt onera remouere, illius eſt reſuſcitare, illius educere de ſepulchris exutos uinculis. Vides itaque (ut ſubijcit) graue onus peccato-

Iohan.11 ris illachrimat dominus Ieſus ſolam enim flere non pa-

ſtitur eccleſiam, compatitur dilectæ ſuæ & dicit defuncto, Veni foras, hoc eſt, quid iaces in tenebris conſcientiæ & delictorum tuorum ſordibus, quodam reorum carcere? exi foras, delictum proprium prode ut iuſtificeris, ore confeßio fit ad ſalutem, ſi confeſſus, fuerit à Chriſto uocatus, clauſtra rumpentur & omnia ſoluentur uincula, & ſi corruptelæ corporeæ fœtor grauis ſit. Hactenus ille. Et ne tergiuerſeris Ambroſium hæc uel de interiori confeßione quæ ad deum fit, tantum dixiſſe, audis confeßionem oris, uel de publica tantum, audis conſcientiæ tenebras confeßione prodendas, Quin diuum Ambroſium confeßiones pœnitentium ſecretas priuatim audiſſe, uel locupletiſſimus teſtis eſt Paulinus, qui uitam eius conſcripſit: Quotieſcunque (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat ut & illum flere compelleret. Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere, cauſas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli niſi domino ſoli (apud quem intercedebat) loquebatur, bonum relinquens ſacerdotibus poſteris exemplum, ut interceſſores apud deum ſint magis quam accuſatores apud homines. Et ut Paulino non credas, quid apertius eo, quod ipſe Ambroſius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non ſolum, inquit poſt pœnitentiam, ab iſtis (nimirum peccatis) intus homo obſeruare ſe debet, ſed ante pœnitentiam dum ſanus eſt, quia neſcit ſi poſſit ipſam pœnitentiam accipere & confiteri deo & ſacerdoti peccata ſua. Ex his itaque omnibus iudicandum

Roma. 10

Amb. loquitur de confeſsione oris. Ambroſius a cõfeſsionibus ſuæ eccleſiæ fuit.

Paulinus in uita Amb.

Ambroſii pietas & feruor.

Cõfeſsio ſecreta Ambroſii tpe.

Amb. in exhortatione ad pœnitent.

Sacerdoti peccata confitenda.

relinquimus, num Ambroſius ac Chryſoſtomus idonei

Leo magnus authores ſint, quibus aduerſarij cauſam ſuā tueri poſsint

Poſt horum tempora habes magnum illum Leonē pontificem doctiſsimum & toto orbe celebratiſsimam, ex quo unum, idq; apertiſsimum teſtimonium ſuperius attulimus. Extat aliud eius decretum ad Theodorū epiſcopum Foroiulienſem, in hæc uerba: Multiplex miſericordia dei ita lapſibus ſubuenit humanis, ut non ſolum per baptiſmi gratiam ſpes uitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donum uiolaſſent, proprio iudicio ſe condēnantes ad remiſsiōem criminum peruenirēt, ſic diuinæ bonitatis præſidijs ordinatis, ut indulgentia dei niſi ſupplicatione ſacerdotum nequeat obtinere. Et poſt pauca: Multum enim utile ac neceſſariū eſt ut peccatorum reatus ante ultimum diem ſacerdotali ſupplicatione ſoluatur.

Leo ad Theodor. Foroiulień. epiſcopum.

Ibidem.

Gregorius magnus.

Qvid Gregorium illum magnum referamus, qui ut ad hanc confeſsionem, ueluti remediū haud acerbum, ſed facile, omnes incitaret, non tantum reuelandorum criminum ſeueritatē ſuſtulit, ſed & ſacerdotē diris afficit confeſſa peccata publicantē. Decretum ſic habet: Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei confitētur peccata ſua alicui recitet, quod ea cōfeſſus eſt, non propinquis, non extraneis, neq; (quod abſit) pro aliquo ſcandalo, nam ſi hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus uitæ ſuæ ignominioſus peregrinando pergat.

Pœna in ſacerdotē reuelantē ſecretū confeſsionis.

Ex poſterioribus qui omnes in eandem in hac re ſententiam diſcedunt, unum tantum, cuius teſtimonio

monio libēter utimur, adducemus Bernardum, is ad milites templi, ſermone.12. ſic habet: Quamobrem miniſtros uerbi ſacerdotes, caute neceſſum eſt ad utrūq; uigilare ſolicitos, quo uidelicet delinquentium cordibus tanto moderamine uerbum timoris & contritionis infligant, quatenus eos nequaquam à uerbo confeßionis exterreant, ſic corda aperiant ut ora nō obſtruant, ſed nec abſoluant ēt cōpunctum niſi uiderint & confeſſum, quandoquidem corde creditur ad iuſtitiam, ore aūt confeßio fit ad ſalutem, alioqui à mortuo tanq̄ qui non eſt perit cōfeßio. Quiſquis igitur uerbū in ore habet, & ī corde nō habet, aut doloſus eſt aut uanus, quiſquis uero in corde & non in ore, aut ſuperbus eſt aut timidus. Bern. in ſer. ad milites tēpli.12 Cofeſſionis neceſſitas. Roma.10. Eccle.4

HOs oēs uiros quū doctrina, tum uita ſanctimonia inſignes, qui teſtimonium ferunt de conſenſu totius eccleſiæ omniū tēporum, quod ad confeßionem ſacramentalem attinet, ſubſequutum eſt illud magnū Concilium gn̄ale, ex quo canon, Omnis utriuſq; ſexus, ſuperius declaratus ac à calūnia uindicatus citatur, cui Innocentius tertius uir & pius & doctus præfuit, eidēq; & tam græca q̄ latina eccleſia maximo prælatorū totius orbis cōuentu interfuit. Qui autem ueriſimile eſt, Chriſtum paſſum eſſe tantum Concilium, ſua cauſa coactum errare? qui promiſit, quum etiam uel duo uel tres congregati fuerint in nomine ſuo, ſe futurum in medio illorum. Quamobrem qui poſt hoc Conciliū aliter ſentierunt, in Concilio Conſtantieñ. *damnati ſunt.* Concilium generale.c. omnis utriuſque &c. Innocē.3. pſidens Conſilij generalis.

ET reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentū, quo theologi cōfeßionē hāc nō ab ho Ratio pro confeſſione admodū ualida.

minibus, ſed ab ipſo Chriſto fuiſſe inſtitutam comprobant. Neq; enim uieriſimile eſt, homines hominibus hoc confeßionis onus imponere potuiſſe, quod ſolum plus habet ſarcinæ q̃ uniuerſa lex Moſaica, cuius cerimonijs beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Acto. 15.

VT ergo ſemel de hac re finem faciamus, Expendendum relinquimus, ſatis ne apertis oſtenderimus teſtimonijs, hanc confeßionem ſacramentalem & à Chriſto inſinuatam, à uiris apoſtolicis promulgatam, et ab eccleſia receptam, candem quoq; & exemplũ in ſcripturis, & uniuerſalem totius eccleſiæ conſenſum pro ſe habere. Non aliter tñ facimus hanc confeßionẽ neceſſariam, q̃ fecerunt ueteres illi patres, hoc eſt, neceſſariã illis qui habent grauatam conſcientiam, nimirũ quibus conſilio, conſolatione & abſolutione eſt opus, Paucißimos autem reperias qui ex iſtorum albo non ſint, Alioq; ne Scotus quidem dubitauit, homini qui ſibi nullius peccati mortalis conſcius eſt, ſufficere, ut ſe ſacerdoti oſtendat, ac dicat: Ego non ſum mihi conſcius alicuius peccati mortalis. Nec inepte nobis dixiſſe uidetur Theodorus Canthuarieñ. epiſcopus, Interiorem confeßionem, quæ ſoli deo fit, perfectorum & iuſtorum eſſe, nobis uero apoſtoli inſtitutionem ſequendam, ut confiteamur alterutrum peccata noſtra, & oremus pro inuicem ut ſaluemur. Interim tamen non probamus, hanc exemologeſim hominũ ſpinis & ſcrupis ſic impediri, ut uix quiſq; à ſacerdote diſcedat tranquilla conſcientia, quam magis ueterum exemplo expediri cõuenerat, quod & nos co-

Quatenus hæc confeſſio ſacramẽtalis neceſſaria.

Scotus.

Theod. Canthuariẽ. eps. c. quidam. de pœni. diſt. 1

natiſumus in canonibus Cōcilij noſtri prouincialis, ac latius, quum ad tractationē ſacramenti pœnitentiæ uentum erit, nō neceſſarias difficultates oſtendere ac remouere annitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ ſatisfactio eſt, properabimus.

DE SATISFACTIONE.

Reſtat ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe ſatisfactio. Principio dubium nō eſt, uocabulū ſatisfactionis, ex publico eccleſiæ uſu frequentari cæptum eſſe, pro caſtigatione ſeu pœna, quæ ſecundum uniuſcuiuſq; pœnitentis & confitentis culpam ab epiſcopo uel ſacerdote indicitur, quamuis nūc hoc uocabulum latius uſurpemus. Quæ omnia ut dilucidiora fiāt, duplex omnino eſt in eccleſia ſatiſſactio. Vna meritoria remiſſionis peccatorum & abolitoria mortis æternæ, Hæc ſoli Chriſto tribuitur, qui dedit ſemetipſum pro nobis ut redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis noſtris, & non tantum pro noſtris, ſed & totius mundi, utique quod ad ſufficientiam attinet, licet non quantum ad efficientiam, quod non omnes ſibi hūc ſatisfactionis CHRISTI fructum applicari curent. Applicatur ſiquidem hæc ſatisfactio à deo per ueram contritionem & fidem, cuius certum teſtimonium eſt abſolutio ſacramentalis ſacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere deo, non noſtris operibus, Nam nullus omnino hominū poterit uel pro culpa unius peccati mortalis ſatisfacere, & pœnam æternam ſuis meritis obolere. Ergo non in merito confitentis, ſed in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti ſacerdos con-

Tertia pœnitentiæ pars, ſatiſfactio.

Duplex in eccleſia ſatiſfactio.

Tit. 2

1. Iohan. 2

Remiſſ. peccatorū quō applicatur per Chriſtum.

1.Corin.15 Poſt remiſſa peccata remanent q̃dã reliquiæ peccati. Item non remittitur ſemper oĩs pœna temporaria, ſed æterna tantum.

ſitentem abſoluit. Preterea de abolitione æternæ mortis legimus: Aculeus mortis, peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis uictoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Verum quum ex diuinis literis compertum ſit, poſt remiſsionem peccati (quæ ſolius Chriſti beneficio nobis contingit) adhuc quaſdam præteritorũ peccatorum reliquias in anima hærere. Deinde remiſſa culpa, non ſtatim omnem remitti pœnam ſed tantum pœnã æternæ mortis, quam etſi deus in iuſtificatione hominis condonet, eius tñ loco temporariam pœnam frequenter ſubſtituit. Idcirco patres uiderunt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remiſſa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias & ad mitigandas ſeu tollendas tẽporarias illas pœnas, nobis adhuc imminentes opus eſſe, quam pœnitentiæ ſatisfactionem appellarunt. Poſt remiſſum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid teſtis eſt, Nam etſi Nathan remiſsionem peccatorũ Dauid annuntiaſſet, dicens: Dñs dimiſit peccatum tuum, nihiloſecius tamen Dauid adhuc orat, ut dominus ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum deleat iniquitatem eius, Vtq; amplius lauet eũ ab iniquitate, & à peccato mundet, hoc eſt, ut non tantum remittat culpam, ſed et decorẽ priſtinum reſtituat. Atq; eadẽ omnino ratio eſſe uidetur in diluendo peccato actuali, quæ eſt in diluendo originali. Originalis peccati reatus in baptiſmo remittitur, attamen reliquiæ eius, nimirum ſomes ille manet, quem tota uita pijs exercitijs mortificare & eradicare oportet. Sic actuale peccatũ per fidem quidem in Chriſtum, merito paßionis eius, re-

Chryſoſt. in pſal. 50. 2.Regũ.12

Pſal.50

Collatio originalis pc̃ti ad actuale.

mittitur, attamen adhuc quidam ueluti ſomes ſeu quædam reliquiæ in anima manent, quas ſalubri ſatisfactione purgare neceſſe eſt, præſertim quum præteritū peccatum in conſuetudinem quandam abierit, quæ quū altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus habet, Lauari quidē cito poſſumus, ad ſanādum uero opus eſt curatione multa, quam contrarijs oportet adhibere remedijs, Quemadmodū diuus Paulus apoſtolus ait: Sicut exhibuiſtis membra ueſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quod quū facimus, ſatisfactionem pœnitētiæ agimus. Satiſfactio enim pœnitentiæ (ut beatus Auguſtinus ait) eſt cauſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum indulgere. Et ut uir quidam iuxta pius ac doctus monet, Omnis anima Chriſtiana cordis ſui interna diligēter diſcutiat, uiderit, ne quid ibi diſcordiæ hæreſit, ne quid cupiditatis inſederit, incontinentiam caſtitas procul pellat, mendacij tenebras lux abigat ueritatis, detumeſcat ſuperbia, humilitas aſſumatur, reſipiſcat iracūdia, & obtrectatio linguæ frenetur, ceſſent uindictæ, & obliuioni mandentur iniuriæ, omnis deniq; plantatio quam nō plantauit pater cœleſtis, radicitus auferatur. Atq; hoc ipſum eſt, quod Iohannes præcepit dicēs: Facite fructus dignos pœnitentiæ, Dignos autem pœnitentiæ faciemus (ut diuus Chryſoſtomus ait) ſi cōmiſsis peccatis, aduerſa faciamus, aliena rapuiſti, incipe donare iam propria, lo: go es tempore fornicatus: à legitimo quoq; uſu ſuſpēdere coniugij, ac perpetuam cōtinentiam ſæpius pauco-

[Margin notes: Augu. li. 1. de ſermo. dñi in mont. — Greg. in Iob — Ber. in ſer. de cœna dñi — Roma. 6 — Satiſfactio pœnitentiæ quid Augu. — Leo ſermo. de quadrageſima. — Matth. 15 — Iohan. 15 — Matth. 3 — Chryſoſt. — Digni fructus pœnitētiæ qui.]

rum dierũ caſtitatẽ meditare, iniuria uel opere quemq́ uel ſermone affeciſti: referre benedictiõis uerba, cõuitijs te percutientes, nunc officijs, nunc beneficijs placare contende, Neq; enim uulnerato ſufficit tantummodo ad ſalutem, ſpicula de corpore euellere, ſed etiam remedia adhibere uulneribus oportet, delitijs ante & temulẽtia diffluebas, ieiunio & aquæ potu utrumque compenſa ut famem ſuperes imminentem. Vidiſti impudicis alienum decorem oculis, fœminam iam omnino non uideas, maiori tactus cautione poſt uulnera. Hæc ille. Vocarũt ex recentioribus quidam, inter quos eſt Anſhelmus, hæc opera indebita, nõ improbanda, prorſus ratione, ſi candide accipiantur. Sunt enim & indigni fructus uirtutum, qui non ſufficiunt pœnitentibus, quod pœnitentia grauiores expoſtulet, nempe ut pœnitentes non tantum ab illicitis, ſed etiam licitis temperemus, tunc enim uirtutum ſemina in nobis bene nutriuntur, quãdo ab agro cordis noſtri omne germen externũ euellitur. Hæc itaq; pœnitentiæ opera quibus non tantum ab illicitis, ſed ẽt à licitis temperatur, ex ſe quidem indebita quis nõ abſurde dixerit, licet interim pœnitenti neceſſario peragenda ſint, ueluti uoluntarie uel recepta uel à præſidibus eccleſiæ ex clauium concreditarum poteſtate impoſita, eatenus enim debita efficiuntur.

Opera ſatisfactionis indebita cur dicta.

Anſhelmus Auguſt.

Leo ſermo. de quadrag.

CAeterum per remiſſionem culpæ peccati actualis non ſtatim ẽt aboleri omnẽm pœnam temporariam, nõ magis abſurdum eſt ꝗ quod abolito peccato originali per baptiſmũ, non ſimul tamẽ aboleantur eius peccati pœnæ, quæ ſunt omnia corporis incõmoda, atq;

Non ſtatim abolita culpa, abolentur ois pœna.

adeo mors iſta corporalis. Certe Dauid locupletiſſimus teſtis eſt, omnino diſcerni debere remiſſionem culpæ à remiſſione temporalium pœnarum, quod ipſe etiam exẽplo ſit, reſtare eam pœnam poſt remiſſam culpã, quemadmodum docet ſecundus liber Regum capite.12. & .24. 2.Re.12: 24
Quin hoc luculenter ſatis, Exod.12. & Nume.14. & Exodi.32
plurimis alijs in locis comprobatur. Has pœnas quadam Nume.14
pœnitentiæ noſtræ ſatisfactione mitigari ac tolli, diuus 1.Corin.11
Paulus teſtatur, inquiens: Si noſipſos dijudicaremus, nõ utique dijudicaremur, nam hic à domino iudicari ſignificat caſtigari pro peccato: quod ſubintulit Apoſtolus, quum ait: Dum iudicamur autẽ à domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Et alibi ſcriptũ eſt:
Si clauſero cœlum & pluuia non fluxerit, & mãdauero & præcepero lucuſtæ ut deuorẽt terram & miſero 2.Paralip.7
peſtilentiam in populum meum, cõuerſus autem populus meus ſuper quos inuocatum eſt nomẽ meum, deprecatus me fuerit, & quæſierit faciem meam & egerit pœnitẽtiam à uijs ſuis peſſimis, & ego exaudiam de cœlo & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terrã eorum.
Itẽ Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Huc Ioel.2
pertinet & illud: Eleemoſynæ liberãt à peccatis. Et qđ Tobiæ.4
Danielis q̃rto ſcribitur ubi legimus Danielẽ cõſuluiſſe Danie.4
Nabuchodonoſori, ut peccata ſua eleemoſynis, et iniquitates ſuas miſericordia in pauperes redimeret. In q̃bus locis appellatione peccati, pœna peccato debita uenit. Peccatũ pro pœna peccati debita.

PRæterea curæ ſacerdotum incumbit, ut explorẽt pœnitẽtium animos, an ſcilicet ex animo reſipuerint, uel tantum ficte, hoc eſt, uerbis tantum, non autem Aliæ ſatisfactiõis rõnes.

Aug. in Enchirid. *affectu ac reipſa, Dolor enim unius cordis occultus eſt alteri, nec facile in aliorum notitiam procedit, Ergo ſa*
2 *tisfactione etiam externa opus eſt, ut ſacerdoti animus pœnitentis innoteſcat. Item in eccleſia diſciplinam eſſe*
Aug. in Enchirid. *oportet, maxime in coercendis publicis delictis, quæ fiat etiã ſatis eccleſiæ, in qua remittuntur ipſa peccata (extra eam quippe non remittuntur illa). Deniq; ut exte*
3 *ri à flagitijs dehortentur.*

Vetuſtiſſimus eccleſiæ mos.

QVamobrem in eccleſia ſemper obſeruatũ eſt, ut epiſcopi ac ſacerdotes eccleſijs præpoſiti reſipiſcere cupientibus ſecundum criminum ac

Pœnitentiã dare.

delictorum modum pœnitentiam darent, hoc eſt, pœnitẽdi tempus conſtituerent ac caſtigationes & opera quædam pia (quæ ad eluendas præteritorum peccatorum reliquias & commoſtrandum peccatoris animum, quammaxime idonea uiderentur) imponerent, Idq; non poteſtate humana uſurpatum eſt, ſed potius diuina, nimirum apoſtolis & eorum ſucceſſoribus per Chriſtum tradita hiſce uerbis, Quorum remiſeritis peccata, &c, qd' euidentiſſime doctiſſimus ille põtifex Leo hiſce uerbis (quæ ſupra attulimus) teſtatur, Mediator dei & hominũ, homo dominus Ieſus Chriſtus, hãc præpoſitis eccleſiæ dedit poteſtatem, ut pœnitentibus pœnitentiæ ſatisfactionem darent, & eadem ſalubri ſatisfactione purgatos, ad communionem ſacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo ſeueritatis pœnitens aut uoluntarie aut iniunctum in ſe reciperet, uel pro peccati reliquijs expiandis, uel pœnis temporarijs mitigandis uel tollendis uel ad animum pœnitente homine

Satisfactio imponiẽ authoritate diuina.

Leo magnus de pœni diſt. 1. c. ſufficit, &c. c. quamuis.

Pœnitentiæ ſatisfactio quid patribus.

dignum declarandum, uel ut eccleſiæ ſatisfieret, patres pœnitentiæ ſatisfactionem, atq; adeo pœnitentiam uocare non ſunt ueriti. Nec dicere dubitarunt his ſatisfactionibus præterita delicta & pœnas inde imminẽtes quodammodo compenſari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum ultionẽ ſumat) placari, non quod opera iſta ſatisfactoria remiſſionem culpæ aut æternæ mortis mereantur (nã hoc eſt, proprium Chriſti meritum ac beneficium ipſius etiam uirtute nobis per fidem & ſacramenta applicãdum) ſed quod à conuerſis facta iam placeant deo, mutuenturque iam aliquid meriti non ex ſe, ſed ex merito & ſatisfactione Chriſti, ad diluenda peccata, hoc eſt peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambroſius *hæc duo diſerte diſcernit, remitti iniquitates & tegi peccata.* Vtrunq; *(inquit) beatum dixit* Dauid, *& cui remiſſæ ſunt iniquitates, & cuius peccatum tegitur bonis operibus, qui enim agit pœnitentiam, non ſolum diluere lachrymis debet peccatum, ſed etiã emendatioribus factis operire & tegere delicta ſuperiora, ut non ei imputetur peccatum hæc ille, reſpiciẽs (ut putamus) in id quod diuus* Petrus *ait: Charitas operit multitudinẽ peccatorũ.*

Satisfactione penſantur quodãmodo pterita delicta & pœnæ

Chryſoſt. in Matthæum

Ambroſ. ad quãdã uirginẽ corruptã:

Hierony. in Malachiam

Amb. lib. 1 de pœni. ca. 5

Quod autem ueteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas per pœnitentiam in hoc paruo uitæ ſpacio cõpenſari dicunt. Id non de merito operum iſtorũ, quæ ſatisfactoria appellamus intelligendum eſt, nam horum meritum et dignitas ſe eo nõ porrigunt: ut quod ſolius Chriſti gloriæ ac merito aſcribitur ipſis ex debito tribuatur. Quin priuſquam incipias hæc opera peragere iam

Tropo quodã pœnia dr cõpẽſare pœnas gehennæ

Amb. ad uirginem corruptam.

in interiori pœnitentia culpam remiſit deus. Illud ergo rectius de tota pœnitentia intelligitur, quæ tropo quodam compenſatoria eſt æternæ mortis; eo ſcilicet quod niſi pœnituerimus in æternum pereamus, non quod dignitas noſtræ pœnitentiæ mortem æternam aboleat, ſed quod deus non aliter quam per pœnitentiam tantũ beneficium nobis impertiat. Interim quoque rememorandum eſt (quod et ſupra dictum meminimus) in ueteri eccleſia canonicis inſtitutis cautum fuiſſe, non aliter reconciliandos, nec ad communionem admittendos pœnitẽtes, quam poſt peractam pœnitentiam, niſi tamen neceßitas coegiſſet, & periculum mortis inſtetiſſet. Deinde et *ſi eis qui poſt baptiſmum omni tempore uitæ ſuæ uoluptatibus dedit in extremo uitæ ſuæ pœnitentiam expoſcerent, pœnitentia ab eccleſiæ antiſtitibus daretur. Ac poſtea placuerit, eis etiã cõmunionẽ ac ultimũ illud ac neceſſariũ uiaticũ cõcedi.* Id *tamen certa lege agebatur, nempe ſub ea conditione, ut ſi eis dominus uitã donauerit, ſanitatẽq; reddiderit, ſecundum delicti qualitatẽ & canonũ inſtituta pœniteant.* Hodie *longe remißius agitur cum pœnitentibus.* Nã *exceptis atrocißimis criminibus pnblice in totius eccleſiæ ſcandalũ cõmißis, (quæ etiãnum publice expiari cõuenerit, antequã criminoſus, rurſus ad cõmunionẽ admittatur) pro cæteris certe delictis ante abſolutionẽ imponitur quidẽ, ſed non exigitur ſatisfactio, nimirũ poſt abſolutionẽ cõplenda, hoc ergo ſolum eccleſia (nos admodum mititer & indulgenter tractans) nunc reſpicit ſi congruam ſatisfactionem non negligamus, ſed agendam recipiamus ac curemus, ferenda*

Olim nõ reſtituebatur communio ante expletã ſatisfactionẽ. Vide Cypr. de lapſ. Concil. Nice. & Carthag. 4 cap. 76. 77. et 78. et Moguti. ca. 2. & decreta Pii.

Præſentis eccleſiæ indulgentia.

Hodie poſt reconciliationem ſatisfactio expletur.

Aug. in Enchi. cap. 70

quidem hæc lenitas,ſed interim uideant ſacerdotes, ne quum in conſideranda ac exploranda uita pœnitentium poſt abſolutionem omnino incurijſunt, haud poſtremus ille ſatisfactionis finis,negligatur.

EX *prædictis ergo perſpicuum eſt eccleſiam in pœnitente,præter confeßionem duo requirere.* Eccleſia præter propoſitum non peccandi requirit ſatisfactionem.
In primis propoſitum deinceps non peccandi,quod in cõtritionem ſuperius incluſimus,quemadmodum Chriſtus *ad mulierẽ in adulterio deprehenſam dixit.* Vade *iã amplius noli peccare,quod uotũ ſequi debet bonæ conſcientiæ iuſtitia ac noua uita, quẽadmodum* Apoſtolus *dixit* Iohan.8 Iuſtitia bonæ conſcientiæ.
Debitores *ſumus non carni,ut ſecundum carnem uiuamus &c.* Deinde *etiam præter hæc exigit ſatisfactionẽ pro præteritis delictis.ſecundũ eũ modũ,quem in eccleſia* Præſidens *pœnitenti præſcripſerit,* Quamobrẽ *diffinit non ſufficere mores in melius cõmutare, & à factis malis recedere,niſi etiam,de his quæ facta ſunt ſatisfiat deo per pœnitentiæ dolorem, non enim tantum dictum eſt:* Fili *peccaſti non adijcias iterũ,ſed & adiectum eſt de præteritis deprecare dominum ut tibi dimittantur.* Roma.8 Auguſti. de medic. pœn. cap.5 Eccl.21
Qui *dicunt hoc* Iohannis Baptiſtæ *præceptũ(facite fructus dignos pœnitentiæ) tantum de bonis operibus alioqui debitis,non de ſatisfactorijs & pœnitẽtibus proprie dignis intelligi debere,ij non tantum ſuo more ueterum interpretationẽ ac ſentẽtiã in hunc locũ quã ſupra retulimus, temere reijciuntur ſua ſuffecta, ſed etiam uerbis eiuſmodi mãdati minus conſentanea afferũt, quod nemo nõ intelligat.* Alios *eſſe bonorum operum fructus, unoquoq;* Chriſtiano *dignos,alios uero pœnitentẽ dignos,* Obiectio quorundam. Iohan.3 Pœnitẽti hõ ſufficit ædere quoslibet bo

noru͂ operu͂ fructus.

Nam illi boni hominis ornamenta ſunt, hi uero etiã remedia pro peccatis. Quamobrem Chryſoſtomus homilia

Chryſo. homilia. 8.

octogeſima docet: Non à priſtinis tantum malis deſiſtere, ſed etiam meliora ſequi officia recte pœnitentiã dici, nec ad ſanitatem ſatis eſſe nobis extraxiſſe tantum ſagittas uerum & medicamenta uulneri eſſe imponenda. Et ut Auguſtinus ait: Non tantum in melius eſt uita mutãda, ſed & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt deprecandus deus, Miſerando quidẽ delet iam facta peccata deus, ſed ſi ſatisfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera pœnitentiæ non dubitat redẽptiones delictorum & ablutiones uulnerum appellare.

Auguſti. in Ench. ca. 70

Cyprianũ. in epiſt. ad Anthonianum.

Verum quod nouatores illi has ſatisfactiones ſcholaſticas appellant, & è numero traditionum humanarũ (quibus coli nolit deus) faciunt, atq; adeo dicunt per eaſdẽ opera bona uere obrui, præterea, ſatisfactiones quarum meminerunt. Eccleſiaſtici ſcriptores & Concilia nihil aliud fuiſſe, quam quendam politicum morẽ eccleſiæ, humana authoritate exempli tantum cauſa ad dehortandos cæteros à flagitijs, nõ etiam ad expiationem ueterum reliquiarum aut etiam pœnarum inſtitutum, hæc qua ratione illi dicant nõ uidemus. Nam ſupra ſatis oſtendimus, ſacerdotem mandatum habere non tantum remittendi, ſed & ligandi. Et ſi uerum eſt has ſatisfactiones humanitus tantum inuentas, quid eſt quod Cyprianus dixit, ſe in remittendis delictis pluſquam oportet pœnæ delinquere? nimirum ſignificans ſe leuiori ſatisfactione quàm euangelicum mandatũ de remittendis peccatis permittere uideatur, confitentes recipere ſolitũ. Idq; ſuggeren-

Refelluntur aduerſarii.

Satisfactiões eccleſiaſticas nõ eẽ nũerãdas ĩter traditiones mere humanas.

Cyprian. ad Cornelium. papam.

te prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium poſtulat, ut euangelij preco pœnitentibus iniungat, ut faciant fructus dignos pœnitentiæ. Id uero miramur, quo modo illis in mentem uenerit ut dicerent ſatisfactionibus eccleſiaſticis obrui opera uere bona, cum patres omnes ſatisfactiones (quas plurimis canonibus ut uocãt pœnitentialibus ſunt complexi) tribus operibus quammaxime euangelicis contineri dicant. Nempe oratione, ieiunio, & eleemoſyna. Et recte quidem. Nã cũ omne quod in mundo eſt, aut concupiſcentia carnis, aut oculorũ ſit, aut ſuperbia uitæ, quis nõ uidet concupiſcentiæ carnis, nulla re melius quam ieiunio concupiſcentiæ oculorum (quæ auaritia eſt) quam eleemoſyna, & faſtui uitæ quã humili ac pia oratiõe mederi? Adde quod omnis fere peccator & in deum & in proximum, & in ſeipſum peccet. Oratione itaque quod in deũ cõmiſſum eſt. Eleemoſyna, quod in proximum. Ieiunio, quod in ſeipſum peccatum eſt, quodammodo expiatur. Quod uero aiunt ſatisfactiones de quibus patres meminerunt apud deum nihil ualere, uel ad expiationem reliquiarum uel pœnarum pro delictis debitarum, ſed tantum exempli cauſa imponi ſolitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicunt, quemadmodum ex ſuperioribus liquet. Deniq; demiramur quod putant ſatisfactiones, quæ hodie priuatim ac ſecreto imponuntur) nihil habere cum uetuſtis illis commune, perinde atque ueteribus nulla ſecreta ſatisfactio cognita fuerit, quum uel ſolus Auguſtinus idoneus teſtis ſit, in eccleſia ueteri non ſolum publicam, ſed & ſecretam ſatisfactionem in uſu fuiſſe, ſcribens

Matth. 3.

Satisfactionibus nõ opa uere bona obruũtur, ſed oium præcipua explentur.

Oratio: Ieiunium Eleemoſina 1. Iohan. 2

Peccator, in deum, proxi mum, & ſeipſum peccat.

Prem ſ[illegible]ia ſatisfactiones apud deum nonnihil momẽti habere;

Veteris & noſtræ eccleſiæ conſenſus.

Augu. de eccleſi. dog. capit. 53

Secreta ſatiſfactio ueteri eccleſiæ nota.

Leo ad Ruſti. Narboñ. epiſcopum.

in hæc uerba. Quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt hortor prius publica pœnitentia ſatiſfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatũ communioni ſociari, ſi uult non ad iudicium & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere. Sed & (ut ſubijcit) ſecreta ſatiſfactione ſolui mortalia crimina nõ negamus. Verum mutato prius ſeculari habitu & confeſſo religionis ſtudio per uitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miſerante deo, ita dumtaxat ut cõtraria pro his quæ pœnitet, agat, Meminit quoq; Leo priuatæ ſeceßionis ad Ruſticum Narboneñ. Epiſcopum.

Publica ſatiſfactio ueteribus gratior & frequẽtior.

N*On ignoramus tamen apud ueteres ſatisfactionem publicam & frequentiorẽ & patribus gratiorem fuiſſe quam priuatam, quod interna ſatisfactio non facile innoteſceret eccleſiæ præpoſitis.* Proindeque *eandẽ impoſitã etiã ijs, qui ſecreto eſſent maiora crimina cõfeßi, quẽadmodũ Sozomenes in eccleſiaſtica teſtatur hiſtoria, & nos ſupra diximus.* At *plane abſurdum nobis apparet, ob id quod eccleſia indulgẽtius agẽs, ſæueritatem illã publicæ ſatiſfactionis remiſerit, idcirco etiã omnẽ ſatiſfactionẽ iam prorſus plane abolitã eſſe oportere.* Nam *ſi ſacerdos, ſpiritualis medicus cenſendus eſt, ſi apta remedia pro modo & conditione cuiusq; morbi adhibere, ſi inter ſoluendos & ligandos diſcernere debet, idq; ex mandato dei, plane deſipit qui putat eũ debere pœnitenti, nulla prorſus impoſita ſatiſfactione præpropere manũ imponere.* Potius *docendum erat (quod huius tempeſtatis omniũ ſcelerũ lue corruptißime ratio quãmaxime poſtulabat) ut ad præſcripta patrum (quoad*

Sozomenes in tripartita hiſtoria lib. 9 cap. 35

Satisfactio i eccleſia non eſt abolita.

Veteres ritus quoad fieri poteſt reuocandi in uſum.

ſieri poßit) regredi anniteremur, q̃ ut magis adhuc laxatis habēnis eccleſiaſticæ diſciplinæ, ex pœnitentia rem plane ridiculā faceremus. Certe iucundū eſt uidere, quā ſuerint patres in remedijs iſtis imponēdis ſolliciti, prudētes ac diſcreti. Non uno collyrio omniū oculos ſanabāt, non eadē ſeueritate quælibet crimina expurgāda putarunt. Non eadē tēpora pœnitēdi qbuslibet ſtatuebāt, nō omnes qui pœnitentiā recipiebāt in unā claſſem relegabant, nō eadē indulgētia in tēpore pœnitentiæ impoſitæ moderādo, erga quoslibet (citra omne diſcrimen affectus pœnitentiū) utebantur, ſed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori, leuiora uero mitiori ac breuiori pœnitentia uindicabant. Qui lapſi fuiſſent participes idolorū facti inter audientes cōſtituebantur. Audiētes erant quibus tantū auditioni uerbi intereſſe licebat. Intereſſe autē, & eam ob cauſam eccleſiā ingredi atq; ibi uſque ad miſſam catechumenorū permanēe qbuslibet ſiue gētilibus ſiue iudæis ſiue hæreticis pmittebatur. Sed Catechumini (q & audiētes dicebātur) poſt cōtionē manebant, donec ſacerdos ad cōſecrationē. Euchariſtiæ pgeret. Ergo ea pars miſſæ quæ canonē antecedit Miſſa cathecumenorum dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginenſe quartū capi. LXXXIIII. Quod ſi qui in fœdißima crimina pruiſſent, ueluti qui cum pecoribus coitu miſcentur, hi tanquam à dæmonibus correpti in claſſem Energumenorum relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem ſacris participarūt, ſed poſtea in grauißimas tētatiōes incidētes, à dæmōibus uexabātur, dicti Energumnei q. terriculamē

Pātrū diligētia ac prudētia.

Vide Conc. Anciranū & Nicæum. 1.

Audientes.

Conc. Aphr. 4. cap. ut eps qui c. 84. Catechumenti.

Concil. Anci circa cap. 16 Energumeni

Dionyſ. Areopagita.

Conci. Anci circa cap. 17

tis ſpiritum immundorum, ueluti tempeſtate quadam ia-ctarentur. Poſteaquam uero iſti rei tempus conſtitutum uel inter audientes, uel inter Energumenos ſecundum delicti rationem compleſſent, in ordinem Pœnitentium (qui ſacris quidem intererant, ſed acerbantur à commu nione) recipiebantur, oratione tantum cum eccleſia com municaturi, dein ſacramentis reconciliabantur, & com munionem recipiebant, ſed ſine oblatiōe. Poſtremo per-fectionem pœnitentiæ recipiebant, & quaſi in integrum per manus in poſitionē reſtituebantur,. Idq; non aliter, q̃ uita ac conuerſatione eorum toto illo tempore ꝑ pre-poſitos eccleſiæ diligenter prius inſpecta ꝓpenſa ac con ſiderata, quemadmodum ex antiquiſsimis concilijs præ-ſertim primo illo Nicæno ac Anciranо uidere eſt. De-niq; in actione pœnitentia (ubi tale crimen commiſſum erat, ut is qui commiſerat à Chriſti etiam corpore ſepa-raretur) non tam epiſcopi conſiderabant menſuram tem poris quàm doloris, abbreuiantes interdum conſtitutæ pœnitentiæ tempus, ſi modo ardorem conuerſionis in pœnitente conſideraſſent. Refrigeſcente quoque ſubin-de charitate conſtitutus eſt modus redimendi rigorem canonis pœnitentialis, nempe ut ieiunium redimeretur eleemoſyna aut oratione, quemadmodum libri uetuſtiſ-ſimi canonum pœnitentialium (qui apud nos ſeruantur) declarant, quæ eſt radix indulgentiarum pontificiarum, quæ nihil aliud ſunt quam canonicarum ſatisfactionum condonationes aut redemptiones, illis temporibus ma-gis congruentes, quum adhuc pœnitentiæ illæ canoni-cæ in eccleſia uiſitatiores eſſent. Atque utinam eiuſce-

modi

Communicā tes ſed ſine oblatione

Perfectionē recipiētes.

Vide conci. Nicæ. & Anciranum.

Augu. in Enchi. cap. 65

Modus redimēdi ſatisfactiones eccleſiaſticas.

Radix indulgentiarū pōtificiarum.

modi indulgentijs non fuiſſent abuſi, qui eas diſpēſandas receperant. Iam eo deuentum eſt, ut uix ullus ſit confeſſarius ſacerdos, qui ueterum canonum ullam notitiam habeat, multominus ut ad earum normam ſatiſfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia ueterē ſæueritatem non ſuſtinente, ſed magis in omnem licētiam ruente. Vt autem ſæueritatem illam non reuocemus in uſum (quod nec noſtrum eſt, nec an expediat ſatis compertum habemus) hoc tamen à ſacerdotibus confeſſarijs requirimus, ut diligenter conſiderata morbi radice, idoneum adhibeant medicamentum, uel indictionis ieiunij uel eleemoſynæ, uel orationis, doceātq; ex cap. 5. Matthæi confitentem, quo pacto ipſi ieiunandum, eleemoſyna tam ſpiritualis q̃ corporalis indigenti impertienda ac danda. Denique quomodo orandum ſit. Quod ſi fecerint illi, & uiciſſim pœnitentes in ſimplicitate cordis uerbo ſacerdotis uice Chriſti fungentis obedierint, non dubium opus eorum futurū deo bis gratū, tum quod ſit ſuapte natura pium, tum quod habeat obedientiā, (quæ omniū uirtutū mater & fons eſt) ſibi coniunctā. Vnde quoq; cōſequitur eos nō ſatis ſibi cōſtare qui putāt, tota pœnitentia pœnas tēporales mitigari, his uero ſatisfactionibus eccleſiaſticis nequaquā, quaſi hæ nullam reſipiant pietatem, cum alioqui pietatis plane ſint, ſi tamē per expertum magiſtrum adhibeantur.

Indulgentiarum abuſus. Imperitia ſacerdotum. Admonent ſacerdotes confeſſarij officij ſui. Matth. 5 Satisfactio q̃ rite geritur opus deo bis gratum.

NEc minus diſplicēt nobis, qui ſatisfactiōes iſtas alio trahunt, aut eis pluſq̃ oportet, tribuunt, ue luti qui in ſatisfaſtiones iſtas ēt culpæ remiſſionem, aut mortis æternæ abolitionē tranſferūt, aut earū reſpectu

Verus ſatisfactionum uſus retinendus eſt.

Populus cla re docendus de fine ſatisfactionis propitiatorie & eccleſiaſtice.

cætera bona opera, quæ deus præcepit, paruipẽdũt. Singula enim ſingulis diſerte tribuenda ſunt, ac populus de fine utriuſq; ſatisfactionis plane ac diligẽter docẽdus eſt ac inſtruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria æternæ pœnæ, ſoli Chriſto tribuenda eſt, quã tñ non applicat nobis, niſi per contrionem & fidẽ, & quæ ipſe inſtituit ſacramenta. Satiſſactio uero canonica tantum medetur peccati reliquijs, & mitigat pœnã tpalẽ. Idq; nõ ex dignitate ſua, ſed ex beneficio Chriſti, q opus ſuum à ſe præceptũ præſertim obedientiã (quam ſuo uicario in re ſibi mandata præſtamus) coniunctã habẽs in nobis agnoſcit ac acceptat, ſi tñ nõ phariſaico more, hoc eſt, tantũ externe, ſed in ſpiritu & ueritate, hoc eſt, interne ſcdm regulã euangelicã peragatur, dicimus itaq; his ſatisfactionibus mitigari atq; ẽt purgari pœnas temporarias, modo tñ ex fide proficiſcãtur. Scimus interim pœnarum reſeruationem neminem ad integrum noſſe, niſi cui pater omne iudicium tradidit Chriſtum Ieſum, quamobrem pœnarũ diſcuſsio et exactum iudicium deo relinquendum eſt noſtrum aũt eſt citius peccatum emẽdare & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (ut ille ait) ueluti filios maternorum membrorum, ordine cuſtodito à præpoſitis ſacramentorum, nõ ſecus atq; ab ipſo Chriſto ſatisfactionis modũ accipere, & cũ bona fidutia expiande nos manentis pœnæ exoluere. Quæ de ſatisfactione atque adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta ſuffecerint. Qui plura deſiderauerit, ueteres cõſulat quibus hæ tres partes quam cognitiſſime fuerũt. Adeo ut eius demum hoĩs perfectam pœnitentiã pronũ-

Satisfactio noſtra ex beneficio Chriſti efficax.

Iohan. 4

Cyp. de lapſ.

Iohan. 5

Aug. de medic. pœnitentiæ. c. 5

Chryſoſt.

tiarent, in cuius corde contritio, in ore confeſſio, & in opere tota humilitas eſſet. Admonitum tñ lectorem uolumus ſingulas pœnitentiæ partes, interdũ generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confeſſionem item, pœnitẽtiã uocamus, in quibus deus delet culpã, ſatisfactionẽ ẽt pœnitẽtiam uocamus, in qua deus remittit tpariam pœnã, q̃uis interim conſtet apud ipſos ueteres, ſatisfactionem illã publicã, paſſim ac fere tantũ pœnitentiã, & pœnitentes tantũ qui publice pœniterẽt appellari ſolitos, qđ in ueterũ lectione retinendum eſt.

Singulæ partes pniæ pœnitentia dicũtur.

Vide collectũ. Græcarũ Synodo. c. 23. & Toleta. 1. c. 2

IAm ad pniæ ſpecies ueniendum. In primis itaq; pœnitentia in interiorẽ & exteriorẽ diuiditur. Interior etſi proprie in cõtritione ſita ſit, tñ docẽdi cauſa, quis haud inepte dixerit eandem ẽt tribus illis partibus ſuo modo cõſtare, nempe cõtritione, nimirũ ueris illis ĩternis doloribus, cõfeſſione, utiq; nõ externa, ſed ĩterna illa agnitione peccati, q̃ magna fidutia accipiẽdæ miſericordiæ erga deum peragitur, ſatisfactione uero, nimirũ ſyncero illo uoto deinceps nõ peccãdi ſed uitã in melius cõmutandi. In hac interiori pœnitẽtia, ſi tñ idonea fuerit, iuſtificationẽ hoĩs fieri et p fidẽ à deo accipi cõſtat.

Interior pœnitentia ſuo modo tribus partibus cõſtat.

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

ET quanquam ſupra ex penitiſſimis, ut ſperamus, fundamentis docuerimus, quo ordine ad iuſtificationem perueniatur, quomodo per deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen ſine ſpe &

charitate) accipiatur, & cui tribuenda ſit. Nihilominus, quia hæc materia hac tempeſtate maiori contentionis q̃ pietatis ſtudio, controuertitur. Idcirco annitemur ipſiſſimam ueritatem ex limpidiſſimis ſcripturæ fontibus altius eruere & eccleſiæ ſententiam, quod in nobis eſt, illuſtriorem reddere. Arbitramur autem eccleſiæ ſentẽtiam in hac tanta re eam ſolam eſſe cui apoſtolicarum ſcripturarum patrocinatur authoritas, cui patres ſubſcribunt, quam uniuerſa eccleſia cuiuslibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantum aſſerunt, ſed & mente ſentiunt, ac experiuntur ipſam ueritatem eſſe.

Eccleſiæ ſententia q̃ exiſtimanda ſit. Irenæus li. 4 con. hære. ca. 63. & 45

Iuſtificatio. duo complectitur.

VT autem ad rem ipſam accedamus, Iuſtificatio duo proprie complectitur nempe remiſſionem peccatorum & interioris mentis renouationem ſeu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat & tertium, nempe donationem uitæ æternæ, modo intelligas eam in nobis, per iuſtificationem & gratiam dei in hac uita magis inchoari, & ſpe accipi q̃ perfecte dari, expectandam tandem poſt mortẽ temporalem cum deus gloriam ſuam quã promiſit in nobis reuelabit. Qui dicunt uerbum iuſtificari apud Hebræos uerbũ eſſe forenſe, & uſurpari apud Paulũ hebraica conſuetudine pro eo tantum, quod eſt acceptum reputari & non magis ſignificare, impium ſeu iniuſtum gratuito dei munere non ſolũ à peccatis abſolui, ſed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq; & iuſtum effici, perinde atque, mentis ſeu uoluntatis innouatio ad iuſtificationis rationẽ proprie non pertineat, ſed eandem potius ſubſequatur, ij no

Verbum iuſtificari quid ꝓprie apud Paulũ ſignificet.

Quorũdam ſñia excutit.

bis neq; Pauli ſententiam ſatis aſſecuti, neque patribus conſentire uidentur. Vt interim ſileamus rationem uocabuli, modo tñ proprie accipias aliud poſtulare: Quid enim eſt aliud iuſtificari q̃ iuſtũ effici ſeu iuſtitia indui ac adornari? et quid iuſtificati aliud q̃ iuſti facti? Quod aũt exiſtimant illi, Iuſtificari Paulo nihil aliud eſſe quã iuſtum pronuntiari ſeu haberi, ac ſi quis dicat, populus Romanus iuſtificauit Scipionẽ accuſatum à Tribunis plebis, hoc eſt, iuſtum pronũtiauit, abſoluit, approbauit, id nobis necdum ſatis probatur. Quin alia ratione, populus Romanus iuſtificauit Scipionem, alia deus iuſtificat peccatorem, etiã quod ad rationẽ uocabuli attinet, Populus enim Romanus iuſtificauit Scipionẽ, quod Scipionem quaſi per calumniam accuſatum ac ueluti innocentem abſoluerit, iuſtum pronuntiauerit, atq; acta eius non tantum non reſciderit. ſed & approbauerit. In quẽ modum quotquot in foro per ſententiam abſoluũtur iuſtificantur. Nam cum rei neque conuicti neque confeßi ſunt, uel per calumniã accuſati cõperiuntur, tum pronuntiant iudices, accuſationẽ iniuſtam fuiſſe, proindeq; reos abſoluẽdos fore. At deus remittens peccata longe ſecus nobiſcum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipſam legem accuſantem nos, calumniæ arguit, nec acta noſtra approbat, ſed omnia cõtraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confeßionem adigit, confeſſos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis poſtea conuictos confeſſos ac damnatos ad miſericordiam ſuam in Chriſto exhibitam per fidem prouocantes ac recurren-

Augu. lib. de ſpũ & litera: Iuſtificari. plus apud Paulum ſignificat, quã iuſtum pronuntiari

Alia ratione abſoluuntur rei in foro iudiciali aſr in foro dei.

Roma. 2. 3

Ephe.2 Coloſſ.2 *tes,contra ſententiam quam paßi ſumus gratuita clemẽtia reſtituat,ut peccator reconciliatus magis ſit conferẽdus ad ſententiam paſſum & reſtitutum quam ad abſolutũ in foro,quod abſolutio qua peccator à delictis abſoluitur nihil ſimile habeat cũ abſolutione forenſi.*

Peccator reconciliatus ad inſtar habet ſententiã paſſi & reſtitui.

Iuſtificatio itaq;,noſtra ſententia,non in ſola condonatione ſeu remißione peccatorum conſiſtit, ſed & iuſtitiam cõplectitur qua deus remißis peccatis, inſuper etiam ex malis bonos,hoc eſt ex impijs pios,& ex male uolentibus bene uolentes facit. Idque per donationem ſpiritus ſancti, mentem & uoluntatem noſtram tranſmutantis renouantis ac reformantis.

Iuſtitia ſpũs.

Nemo iuſtificatur,niſi ꝑ innouationẽ uoluntatis.

Nam quis iuſtificatum dixerit eum,cui tantum ſunt remiſſa peccata, non autem uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta bona? quemadmodum nemo ſeruum nequam,ob id tantum, qđ ei indulgens dominus noxam clementer remiſerit iuſtificatum dixerit,niſi is bonam quoque uoluntatem (qua poſthac ſeruus non inutilis ſed frugi eſſe contendat) ceperit. Quo fit,ut non ſatis nobis probetur,quod illi qui diuerſum ſentiunt, docent iuſtitiam dei imputatiuam à iuſtitia bonæ conſcientiæ diſcernendam eſſe,quum, noſtra ſententia,eadẽ omnino ſit iuſtitia,qua deus per ſpiritum ſanctum cum iuſtificamur,utrumq;,nempe remißionem peccatorum & mentis renouationem per fidem operatur,non alia atq; alia.

Roma.5

Nobis ergo uidetur iuſtitiam dei imputatiuam à iuſtitia bonæ cõſcientiæ,quæ ex fide eſt nõ eſſe diſcernendam. Verum ſecundum omnium ueterum ſententiam potius diſcernendam eſſe dicimus, iuſtitiam dei

à iuſtitia humana, iuſtitiam fidei à iuſtitia legis, iuſtitiã bonæ conſcientiæ à iuſtitia carnis ſeu externa, nouũ teſtamentum à ueteri, Euangelium *à lege, legem fidei à lege operum ſeu factorum, legem literæ à lege ſpiritus uitæ, legem ſeruitutis à lege libertatis, deniq; opera fidei ab operibus legis.* Tota *res in eo cõſiſtit ſi intelligamus quid differat* Euangelium *à lege, nouum teſtamentum à ueteri.* Aiunt *quidam, duas omnino eſſe ſcripturæ partes, legem, & promiſsionem reconciliationis,* Legem *eẽ doctrinam requirentem à nobis perfectam obedientiam erga deum, ſed promiſsionem reconciliationis, quæ pollicetur remiſsionem peccatorũ gratis propter* Chriſtum *(etſi obedientia non præſtetur) eam proprie ac recte* Euangelium *dici, uocari quoque legem ubicunque præcepta leguntur, uel in libris ueteris teſtamenti uel noui,* Itidem Euangelium *uocari, ubicunque uel in libris ueteris teſtamenti uel noui hæc promiſsio reperitur.* Vt *autem iſti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet ueterum patrum & ſententiam & ipſa propemodum uerba ſequi, præſertim quod exiſtimemus* Euangelium *ſeu nouum teſtamentum non omnino in promiſsione, ſed magis in exhibitione, non ſolum remiſsionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritalis (qua deus iuſtificat credentes) conſiſtere.*

Quid differat euangelium a lege.

Quorundã ſñia de ſcripturæ partibus.

Euangelium in exhibitione iuſtitiæ ſpiritalis conſiſtit.

Beatus Auguſtinus *quum alibi ſæpe, tum in libro de ſpiritu & litera ad Marcellinũ, uetus teſtamentũ à nouo ſic diſcernit:* Vetus *(inquit) teſtamẽtum eſt doctrina præceptorũ ſeu mandatorũ, in qua foris docemur q̃d deus à nobis requirat.* Lex. n. *foris extra hō-*

Aug. de ſpiritu & lite.

Vetus teſta.

Exod.24 32.&.34 *minem in tabulis lapideis ſcripta, per Moyſen populo*
Iſraelitico data eſt,quam ſi per ſe ſolam conſideres,do-
Deute.27 Gala,3 *cet quidem quæ facere,quæ omittere oporteat, & con-*
demnat hos,qui non ſunt tales quale ipſa uult.ſed uirtu
tem faciendi uel omittēdi ea quæ præcipit minime ſub-
Rom. 2.3.4 *miniſtrat,Quinimo quotquot in eam tātum intuentur,*
Deu.6 *accuſat & condemnat,Verbi gratia, Lex foris ſcripta*
Deute.27 Gala.4 *iubet nos diligere deū ex toto corde ex tota anima , ex*
tota mente,ex tota uirtute,& ſimul pronuntiat male-
dictum eſſe oēm hominem qui nō permanet in omnibus
quæ ſcripta ſunt in lege.Iam quis tandem eſt hominum
qui non uidet ſe hac lege accuſari & dānari, quod ne-
Exod.20 *mo aut dicere ſe huic mandato feciſſe ſatis?Vnde conſe*
Deute.5 *quens eſt,omnes quotquot in hanc legem & ſuas uires*
Roma.7 *tantum reſpiciunt ſentire oportere,ſe ſub maledicto le-*
gis eſſe,& dei benedictione (quod ad ſe attinet) indi-
gnos.Itidem lex dicit,Non cōcupiſces,ſed da quæſo ho-
minem ſola doctrina ſeu notitia legis adiutū,qui hāc le-
gē impleat , Atq; adeo nulla prorſus lex eſt quā hō ſuis
tātū uiribus perficere poßit , requirit enim lex internā
obedientiam,uult nō timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ
impleri,iam ut plures reperias qui manus quidē à cri-
Aug. de ſpū & lit.c.8 *mine cōtineant,nullos tñ dederis,qui non malent pecca*
re,ſi poßint peccatū impune cōmittere,ſaltē anteaq̄ ſpi
Gene.6 *ritu dei intus renouētur.Nec mirū,nam quum hoīs uo*
Aug. de ſpū & lit.c.18 *luntas ab ipſa natiuitate ad malū prona atq; deprauata*
& corrupta ſit,qui fieri pōt ut ad legē ſuauiter afficia
tur,niſi prius ſanetur?Vides ergo uetus teſtamētū eſſe
Vetus teſta. *externā illā,dei mādatorum ac operū(q̄ deus requirit)*

doctrinam,extra hominem ſcriptam, quæ foris quidem miniſtratur,ſed intus ex ſe ſola,quoad ſpiritus dei inno uans acceſſerit,non iuſtitiam,ſed magis iram operatur, id eſt,terret,accuſat,& damnat conſcientiã noſtrã, nec tollit,ſed auget peccatum,quia ut ſit magis perſpicuũ & ut plane appareat facit,immo prohibendo hominem car nalem,ad peccandum irritatiorem facit ſuopte ingenio in uetitum nitentem. Propterea *& miniſtratio mortis, & miniſtratio damnationis appellata,nõ quod legis intentio aut finis ſit operari mortem,& cætera quæ diximus(eſt enim lex ſancta & mandatum ſanctum, iuſtum & bonum)ſed tantum per occaſionem,* Lex *enim uerã iuſtitiam proponit,& huc proprie tendit ut eam facientes,in ea uiuant.ſed quia nemo illam facit,nec ipſa uirtutem faciendi tribuere poteſt,ut ſcilicet impleatur,* Idcir*co dicitur miniſtrare & adferre mortem, nõ ſuo ſed naturæ noſtræ uitio,quæ per legẽ cognoſcens peccatum,et non inueniẽs in lege,hoc eſt,in ſola legis doctrina, remedium quo peccatũ aboleat,& abolito peccato, peccare deſinat,et ad bonũ afficiatur,idcirco peccato occiditur.*

Roma.4
Lex irã operatur.
2. Corinth.3
Roma.7
Leuit.18
Roma.10
Philip.3

Et *quoniam ſic ſe habet ratio teſtamenti ſeu legis ueteris,modo per ſe ſumatur,facile eſt intelligere quur dicatur,lex literæ,lex operũ ſeu factorũ,lex ſeruitutis, et quur opera legis dicuntur iuſtitia carnis*. Nam *litera ſignificat doctrinã,quæ non uiuit in corde,& quæ nihil aliud eſt(niſi tamen ſpiritus accedat) q̃ litera mortua.* Item,*lex ſeruitutis ſeu timoris dicitur,quod timore pœnæ,non amore iuſtitiæ(quã tamen lex requirit)ã peccando coerceat.*Et *lex operũ ſeu actorũ appelatur,*

Veteris teſt. varia noia.
Litera.
Lex ſeruitutis ſeu timoris.
Lex operũ ſeu factorũ.

Iuſtificantes ſeipſos. Roma.1

quia facta & opera requirit quorum tamen faciendorum non præſtat uirtutem. Et qui ſuis uiribus legi ſatisfacere ſe ſimulant aut gloriantur, hi dicuntur ſe ex lege operum aut factorum iuſtificare et ſibi propriã iuſtitiam conſtituere uelle, quæ tamen neminem iuſtificare nec opera reuera bona producere poteſt. Deniq; iuſtitia carnis dicitur, quia ſpiritu cor innouante ac uiuificante caret. Caro enim in ſcripturis ueterẽ hominẽ ſignificat nundum ſpiritu dei renouatũ, quemadmodum Iohannis tertio dicitur: Quod natũ eſt ex carne, caro eſt. Poſtremo, hæc lex propterea uetus teſtamentũ dicitur, quia ueteris hominis noxa per literam iubentem & minantem non ſanatur, quemadmodum Apoſtulus dixit; Non in uetuſtate literæ ſed in nouitate ſpiritus.

Iuſtitia carnis. Caro quid. Gene.6 Iohan.3 Vetus teſtamentũ quur.

Nouũ teſta. duo complectitur. 2.Corin.3 Aug. de ſpiritu & lit. c.21 Euãgeliũ nouum teſt. dicitur.

E Contrario, nouũ teſtamentũ duo complectitur. Primo promiſſionẽ gratuitæ remiſſionis peccatorum per Chriſtum. Secundo interiorem hominis renouationẽ, quæ ẽ lex nõ extrinſecus in tabulis lapideis ſeu chartis papiraceis, ſed diuinitus ſcripta in cordibus per ſpiritũ ſanctũ, qui digitus dei appellatur, atq; adeo propter nihil aliud eſt q̃ ipſa præſentia ſpiritus ſancti. Dicitur aũt Euangeliũ nouũ teſtamẽtũ, quia p doctrinã euangelicã hæc promiſſio remiſſionis peccatorũ et renouationis interioris hominis per Chriſtum credentibus annuntiatur, unde non ab re Paulus euangeliũ appellat uirtutẽ & iuſtitiam dei, ad ſalutẽ omni credẽti, hoc eſt, ſalutẽ omni credẽti afferentẽ. Hæc eſt iuſtitia quæ in teſtamento ueteri uelata, in nouo reuelatur, q̃ ideo iuſtitia dei dicitur, qd' deus eam impertiẽdo iuſtos facit, quead-

Vide Amb. in epi. ad Roman. c.1 Roma.1 Argu. de ſpiritu et lit. c.11 Iuſtitia dei. lib. dem. c.32

modum ſalus domini appellatur,qua nos ſaluos facit,& charitas dei non qua nos ipſe diligit,ſed qua nos facit dilectores ſuos.Ergo teſtamentum uetus non diſtat eoipſo à teſtamento nouo,quod teſtamentum uetus à moſe & prophetis,nouum uero ab Euangeliſtis & apoſtolis ſcriptum acceperimus.Nam & in libris ueteris teſtamenti teſtamentũ nouum licet olim uelatum nunc uero p Chriſtum reuelatum continetur . Nec eo differt quod aliud iubeat lex uetus,aliud poſtulet lex noua nam idem omnino iubent.Nec eo ipſo quod lex iubeat & minetur. Euangeliũ uero tantũ promittat gratuitã remiſsionem peccatorũ per Chriſtum etiã indignis, & legi nõ ſatisfacientibus ſed proprie eo differunt,quod uetus teſtamentum ſit doctrina extra hominem ſcripta quæ infirmitatem noſtrã nobis tantum oſtendit non etiam tollit, atque eoipſo indicat nobis neceſſarium eſſe ut ad gratiã redẽptoris per fidem confugiamus.Nouum uero teſtamentũ ſit doctrina non foris ſcripta uel pronũciata,ſed potius interna & uiua,quæ per ſpiritum ſanctum ſcribitur in cordibus noſtris,qua ille menti noſtræ perſuadet non tantum nos accipere remiſsionem peccatorum per Chriſtum per fidem,ſed ſimul etiam mentem & uoluntatem noſtram uiuificat & immutat de mala bonam faciendo,ut iam non timore uel reſpectu legis,ſed magis amore iuſtitiæ per ſpiritum ſanctum indito, quod bonum eſt faciat,factura etiam poſthac & ſi nulla lex externa iuberet,quæ ꝓprie iuſtitia fidei appellatur. Tũ qđ remiſsio peccatorũ propter Chriſtũ,et renouatio ſpiritus ſancti nõ aliter accipiãtur ꝗ p fidem in Chriſtum,

Salus domini.
Charitas dei
Quo diſcernatur teſtamentum uetus à nouo.
Roma.1
2.Corinth.3
Hebræo.1
De ſpiritu et litera cap.13
Ibidem ca.9
Lex eſt ſu dex ſeu uehiculũ quo ad Chriſtum ꝑducamur.
2.Corin.3
Nouum teſtamentum eſt lex uiua hominem immutans.
Iuſtitia fidei cur ſic dicta.

Rom. 5 Epheſi. 4 *cuius ſpiritu & peccatis abſoluimur, & ſpiritu mētis noſtræ renouamur, ut iam dei uoluntatem adiutore ſpi*

Vide Augu. de ſpiritu & lit. ca. 12. 19. 24. *ritu facere incipiamus.* Tum quia credimus quicquid bo*ni affectus & operis in nobis ſentimus, id non ex nobis, ſed ex dei beneficio propter Chriſtum in nos profectum eſſe, unde deo ea pietate (qua ſolus colendus eſt) gratias agamus.* Hoc autem ueteris & noui teſtamenti diſcri*men non ſunt patres primum cōmenti ſed euidentiſſime*

Hierem. 31 *id* Hieremias *propheta cap.* xxxi. *oſtendit.* Ecce (inquit) *dies ueniunt dicit dominus, & cōſummabo ſuper domū Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundū teſtamētū quod feci patribus eorum id die qua apprehendi manum eorū ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc teſtamentum eſt, quod ordinabo domui Iſrael, poſt illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorū, & in mente eorum ſcribā eas, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum, & nō docebit unuſquiſq; ciuē ſuum, & unuſquiſq; fratrē ſuū, dicens, Cognoſce dominū, quia omnes cognoſcent me à minore uſq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Quid apertius dicere potuit propheta ad diſcernendum teſta*

Vetus teſtamētū nō ex tempore uetus uocatur. *mentum nouum à ueteri?* Vetus *appellat nō ex tempore, ſed magis ex affectu, nempe quod etſi uoluntatē dei oſtē derit, non tamen ui ſua ueteris hominis noxam abſtulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneum fecerit,*

Hierem. Virtute legis non accipi- *aut innouarit.* Hoc enim eſt quod dixit propheta: *Quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, non enim*

ſimul cum lege:hoc eſt,uirtute legis:bonam quoq; uolū tatem(qua ſola lex fit)acceperunt. Et *idcirco (inquit) conſummabo ſuper domū Iſrael teſtamentum nouū, teſtamentum utiq; conſummatum quo lex impleatur,quod promiſsione & exhibitione propitiationis & remiſsio nis peccatorum,necnō uiua doctrina,ſeu(ut* Apoſtolus *ait)doctrina ſpiritus,per ſpiritū ſanctum intus in corde ſcripta ac mentem & uoluntatem illuminante,immutante ac uiuificante conſtare dicit.* Vide *uero q̃ pulchre* Paulus*(hanc prophetiā intuens atq; explicās)hoc ipſum deoceat.ij.*Corin.*iij.ubi ſic ait:* Manifeſtati *quoniā epiſtola eſtis* Chriſti *miniſtrata à nobis,& ſcripta non atramento,ſed ſpiritu dei uiui,nō in tabulis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus.*Et *ut doceat hoc in nobis agi non uiribus noſtris,aut propter noſtram dignitatē, ſed mero dei beneficio remittentis nobis peccata p* Chri*ſtum,ac bonā inſuper uoluntatē ingenerātis per fidē,ſub iungit,*Fiduciam *autem talem habemus per* Chriſtum *ad deum,nō ꝗ ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis,ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos nō fecit miniſtros noui teſtamenti,nō litera,ſed ſpiritu.* Litera*.n.occidit,ſpiritus autē uiuificat.* Qūū *itaque quæritur,quid ſit* Euangeliū,*non aliud reſpōdendum eſt q̃ ꝗ ſit proprie non illa ſcriptura mortua,quam nobis apoſtoli memoriæ cauſa reliquerunt(nam & eadem ſi literā tantum ſpectes mortua eſt)ſed ſit uiua illa doctrina quæ menti noſtræ recōciliationē propter* Chri*ſtum,hoc eſt pacē erga deum,inſuper bonā uoluntatē ex dei beneficio annuntiat,nuntiū ſane lōge optimū ac læ-*

tur bona voluntas.

1.Corinth. 2

Locus prophetæ p Paulum explicatus.

2. Corinth. 3

Ibidem.

Quid ſit euāgelium proprie.

Lucæ.2
Vide Chryſ. In epiſto. ad Coloſſ.
Theophylactum in Lucam.c.2

tiſſimum. In hunc modum angeli, natiuitatem dominicã paſtoribus annuntiantes. Euangelium deſcripſerunt, Gloria (inquiunt) in excelſis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis. ſeu ut græca exemplaria habent, in hominibus bona uoluntas, In primis gloriam uni deo tribuunt, idq; in altiſſimis, ꝙ illi ſoli gloria debeatur, cuius ſolius beneficio natus eſt nobis ſaluator mundi. Deinde annuntiant hominibus pacẽ, Nunc, inquiunt, pax in terra facta eſt, quia humana natura recõciliata eſt deo per Chriſtum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc eſt, in hominibus facta eſt dei beneficio bonus affectus, quẽ prius in hominibus nõ habuit. Et ut Theophylactus ait: Refocillatus eſt deus nũc & bene habitus in hominibus, nimirum ꝙ per Chriſtum reconciliati & uoluntate conglutinati ſumus deo, & uniti illi uerbo incarnato.

Theophyl. in Lucam.

Euãgeliũ habet uaria nomina.
Lex ſeu iuſtitia ſpiritus.
Roma.8
Lex fidei.
Roma.3
Lex libertatis.
2.Corin.3

Ex his facile deprehendi poteſt, quur nouũ teſtamentum ſeu Euangeliũ, dicatur lex ſpiritus, lex fidei, lex libertatis, iuſtitia dei, ſeu iuſtitia ſpiritus, Nã ideo lex ſeu iuſtitia ſpiritus dicitur, quia hãc efficaciter ſpiritus gignit in nobis. Lex fidei, qa hæc recõciliatio et renouatio. fide in Chriſtũ accipiuntur, non aũt debetur aut tribuũtur operibus noſtris externis, quæ legis appellantur, Lex libertatis, qa non ſolũ docet nos intus quid faciamus. ſed etiã uoluntatẽ innouando liberat, ut iã non tanquã ſerua legis ex timore, ſed ſuapte ſponte ac libere bonũ operetur. In quã ſententiã dixit Apoſtolus: Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptiõis filiorũ dei. Item, Dominus ſpi-

Roma.8
2.Corin.3
Galat.5.

ritus eſt, ubi autē ſpiritus, ibi libertas. Et alibi ait, Nos uocatos in libertatem, non ut libertatem in occaſionem carni demus, ſed ut per charitatē inuicē ſeruiamus. Qui dicunt legem fidei nihil aliud ſignificare q̄ fidē, ac merā fiduciā miſericordiæ propter Chriſtū, non etiā hanc internam innouationem, quæ proprie eſt lex ſcripta in cordibus, & lex ſpiritus uitæ, uiderint quomodo ipſi ſuam ſententiam tueantur. Ex prædictis etiā conſequitur, non oportere nos fidē ſeu iuſtitiam fidei ab operibus fidei diſcernere, ſed tantū ab operibus legis, quæ fiunt in nō renouatis ſine ſpiritu. Nam quid tandē eſt aliud iuſtitia fidei, q̄ ipſiſſima illa & intus in mēte uiuentia fidei opera? nempe fidere de dei miſericordia per Chrſtū, remiſſionem peccatorum propter Chriſtum per fidem apprehēdere, accipere ac uelle. Itidem, deo uoluntatē noſtrā immutanti aſſentiri, audire quid in nobis loquatur dominus deus, hoc eſt, ab operibus noſtris ceſſare, & dei dictibus ſummo conatu obſequi, et quicquid deus in nobis facit, deo tribuere. Quæ quidem opera quū ſpiritus intus in nobis operatur, poſtea etiam prodeunt in externū opus, quod iuſtitiæ fidei internæ teſtimonium eſt.

Lex fidei qd

Roma. 8

Lex fidei ab opibus fidei nō eſt diſcernenda.

Amb. in epi. ad Roma. ca. 1. &c. 3. utrobique in uerbum iuſtitia, &c.

Pſalm. 84

Matth. 7

His præmiſſis, de iuſtificatiōe ſic ſimpliciſſime ac planiſſime dicimus, Euāgeliū initio utitur miniſterio legis, Chriſtus præcurſore Iohanne, arguit. n. pctā terrefacit conſciām, ad pœnitentiā adigit, docet nos d'infirmitate noſtra, indicat nobis opus eſſe ꝓpitiatore Chriſto, propter quē datur nobis remiſſio peccatorū. Poſtea miniſterio legis uelut interquieſcente, accedit fiducia, quam mens contrita & humiliata capit ex promiſſione.

Sentētia catholica de iuſtificatione.

Matth. 3

Iohan. 1

Actorū. 10

Fiducia.

Actorum. 2

Roma. 5 Euangelij, & qua ſe erigit credens ſibi remitti peccata gratis propter Chriſtum, quod quū fit, ſimul donatur ſpiritus ſanctus per quem diffunditur charitas dei in cordibus noſtris, qua renouatur uoluntas & libera efficitur à legis ſeruitute, ac ita demū iuſtificatur homo, & inchoat uitam nouā atq; adeo æternā, idq; per fidē in Chriſtum, qua tanq̄ inſtrumento remiſsio peccatorū & renouatio interioris hoīs & uita accipiuntur, habentur ac retinentur. Hæc doctrina eſt plane apoſtolica, quam & patres & tota eccleſia ſemper eſt amplexa. Coniungimus autē in iuſtificatione hæc duo, nempe remiſsionem peccatorū, & renouationem interiorē uolūtatis, authoritate ſcripturæ freti, quæ hæc duo ſemper copulat. Nō enim ut iuſtificeris, tantū exuendus eſt uetus homo, ſed & induendus nouus, qui ſecundū deū creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate ueritatis. Non tantum uetus Adam eijciendus eſt, ſed Chriſtus ēt complectendus. Non tantū peccato moriendū eſt, ſed noua etiam uita concipienda, Non tātum liberari nos oportet à peccato, ſed ēt ſeruos fieri iuſtitiæ deo, Non tantum oportet nos cōmori Chriſto, hoc eſt, defungi peccatis, ſed ēt in Chriſto reſurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apoſtolos ut oſtenderent, in quibus iuſtificatio hominis ſita eſſet, remiſsionē peccatorum ad mortem: interiorem autem renouationē, quæ fit per infuſionem charitatis, atque adeo ipſam iuſtificationem ad reſurrectionē Chriſti retuliſſe: Ieſus Chriſtus (inquit) traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationē noſtram. Myſterio enim dominicæ mortis uitæ noſtræ ueteris occaſus et iniqui-

tatis

Marginal notes: Roma. 5 | Rom. 6. 7. 8. | Roma. 6 | Roma. 3 | Fides inſtrumentum iuſtificationis. | Ephe. 4 | Roma. 6 | Roma. 7. 8 | Roma. 6 | Roma. 1; 4 | 1. Corin. 15 | 1. Petri. 1 | Actorum. 13

tatus abolitio. Reſurrectionis uero, exortus uitæ nouæ & iuſtitiæ renouatio demonſtrata ſunt, Vtraq; aũt per fidem in Chriſtum accipiuntur, nam ea nos Chriſto copulat ac coniungit, noſq; cõiunctos ſpiritus ille fidei meritorum & bonorum Chriſti participes facit, ut qđ nobis adhuc deeſſe ſenſerimus, à Chriſto per fidem mutuemus, ut dicere ſimul poßimus. Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Et, Mihi uiuere Chriſtus eſt. In quã ſententiam apud eundem Apoſtolũ dictum eſt, Chriſtum habitare in cordibus noſtris per fidẽ. Et alibi: Chriſtum nobis factũ eſſe ſapientiam à deo & iuſtitiã & ſanctificationem & redemptionẽ, q; Chriſtus hec omnia nobis per fidem fiat, Nam quum ſpũs noſter ſpiritui Chriſti p̃ fidem adhæret, fit unus ſpũs cum eo, & quicquid eſt in Chriſto, nobis in Chriſtum credentibus ſecundũ fidei noſtræ rationem & modũ cõicatur. Qui enim proprium filium dedit, qũo non omnia ſimul cum illo donauit? Hic eſt theſaurus ille quem habemus in uaſis fictilibus, ut ſit eminentia uirtutis dei, & non ex nobis, hoc eſt, indumẽtum illud iuſtitiæ fidei, quo nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita, hoc eſt, pignus illud ſpiritus quod nobis dedit deus, qui nos ĩ hocipſum efficit & Chriſtum (qui nõ nouerat peccatũ) pro nobis peccatũ fecit, ut nos efficeremur iuſtitia dei in ipſo. Deniq; hæc eſt illa regeneratio, renaſcentia & renouatio noſtra, ſine qua nemo poteſt uidere regnũ dei.

Mysterium dominicæ mortis. Gala. 6 Philip. 1 2 Corin. 4 Gala. 2 1. Corin. 1 1. Corin. 6 Roma. 8 2. Corin. 4. 5 Roma. 8 2. Corin. 5 Gala. 4 2. Corin. 5 Gala. 3 Iohan. 3

NE uero ſcripturã, ubiq; duo hæc (nempe remiſſionem peccatorum, & renouationem mentis) in iuſtificatione hominis copulantem, alio detorqueas,

Patrum conſenſus.

Aug. de ſpũ & lit.c.ſ. 14 concors patrum ſenſus prohibet, Qui teſtantur, tūc de-
Roma.5 mum nos liberari gratia per legem fidei, quæ eſt ī Chri
Iohan.4 ſto Ieſu, quum diffunditur charitas in cordibus noſtris
Bona uita. per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, tunc uiuifica-
Iohan.1 ri, quum ex illo fonte uita (cuius ſolius hauſtu iuſtitia
Aug. de ſpũ & lit.c.7 bibitur) bonam uitam (nimirum bene agendi uolunta-
tem) haurimus, tunc illuminari, quum ab illo in commu
tabili lumine anima noſtra rationalis quodāmodo ac-
cenditur, ut ſit etiam ipſa factum creatumq; lumē, quē-
Iohan.1 Ibid.c.16 admodum Iohannes erat lucerna ardens & lucens par-
ticipatione eius luminis, de cuius plenitudine (ut idem
ipſe dixit) nos omnes accepimus, tum iuſtificari, quum
ſpiritus ſanctus operatur in nobis, ut non peccare dele-
Roma.7 ctet, ſed magis ut condelectemur legi dei ſecundum inte
Au.ibi.c.25 riorem hominem, quum ſcilicet non tantum præceptum
1.Corin.3 iuſtitiæ forinſecus inſonat ſenſibus noſtris, ſed etiam ī-
Roma.5 trinſecus incrementum dat deus per charitatis dilargi-
Au.ibi.c.26 tionem, quum facit ut iuſtitiam legis, nō propterea quod
Pſal.1.39 lex iubeat, ſed magis uoluntarie ac intimo affectu am-
Au.ibi.c.28 plecti annitamur, quum imago dei terrenorum affectuū
labe detrita, in mente credentium digito dei (hoc eſt, ſpi
Lucæ.11 ritu ſancto) reformatur & adornatur, Deniq; quum fa
Au.ibi.c.34 cit deus ut non tantum credamus, ſed & uelimus. Cla-
Ber. in Cantica, ſerm.37 re admodum diuus Bernardus dixit, præſumptam indul
Pſal.118 gentiam delictorum parere animi tranquilitatem ac læ
titiam (hoc eſt, iuſtificationem) in animo eius: qui ſibi
ad iuſtitiam pœnitentiæ opera ſeminauit, ſi tamē ipſam
præſumptam indulgentiam efficacia atteſtetur acceptæ
gratiæ ad ſanctius deinde uiuendum, ꝙ omnis qui hæc

intra ſe actitari ſentit,ſciat quid loquatur ſpiritus, cuius uox atq; operatio nunꝙ inter ſe diſſentiunt. Sed qd attinet ſententiam patrum pluribus recenſere? quũ apoſtolus Iohannes plane teſtatur, charitatem dei(hoc eſt, quam deus impatitur) tam ſpectare ad iuſtificationem, ut hanc non aſſequutum ſeu habentem in morte manere dicat. In quam ſententiam,non dubium eſt,dixiſſe apoſtolum Iacobum,fidem ſine operibus,hoc eſt,ſine affectu charitatis,qui paratus ſit ſemper in opus,quum res poſtulet,prodire,mortuam eſſe. 1.Iohan.3 Iaco. 2.

Sed dices nobis,Non aſſentior tibi, Ex Euangelio enim in legem relaberis,faciſq; nos perpetuo dubitantes ac ambigẽtes,an remiſsionem ſimus aſſequuti,an reconciliati, iuſtificati, breuiter an filij dei, hoc eſt, in gratia dei ſimus, Nam ſi interior innouatio, & bonæ uoluntatis inſitio ad iuſtificationẽ neceſſaria eſt. Quis unꝙ ſtatuet ſe reconciliatum eſſe? Quem enim reperies qui auſit credere nouitatem mẽtis ſuæ,qua iam affectus eſt,ad implendam legem,tantam eſſe,ut digna ſit iuſtificatione,hoc eſt,quis auſit iudicare ſe iam dono ſpiritus hoc aſſequutũ,ut uelit ac poſsit deum ex toto corde & tota anima diligere? Atq; hinc forſan colliges, nos ſcd̃m eam rationem nunꝙ pacem habituros erga deum, ꝙ lex (ut apparet) quantum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accuſare nõ deſinat, Et proinde nõ oportere hanc nouitatẽ ad iuſtificationẽ referri,ſed tantũ gratuitã remiſsionẽ peccatorũ ꝙ accipiatur per fidẽ, ut ꝓmiſsio ſit certa,ꝙ ſi penderet ex conditione noſtræ nouitatis redderetur incerta, ṽñ tãdẽ cõſequeretur nos ĩ hac dubita Obiectio.

tione,neq; deum(de cuius miſericordia adhuc ambigere mus)ut patrem inuocare poſſe ſecundum id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt,in quem nō crediderūt? Roma,10 *neq; quicquam boni poſſe operari, Quod quicquid non eſt ex fide,peccatū ſit.* Ad hec *reſpōdemus,*Nos *nequaq̄* Roma.14 Dilutio. *in legem relabi,ſed docere quomodo mens noſtra à ſeruitute legis,non ſuis uiribus,ſed dei beneficio,per interiorem innouationem liberetur,quod abunde declaratū eſt prius,*Deinde *dicimus,nos omnino non docere, iuſtificationem nobis contingere propter hanc nouitatē, maxime quod ad eam partem attinet, quam ea mentis noſtræ nouitas ex nobis mutuatur,hoc eſt,eatenus,quatenus nos illi renouatiōi aſſentimur.* Quis *enim ſatis deo innouanti aſſentitur ac obſequitur? ut non magis propter dignitatem huius nouitatis,q̄* propter dignitatē *noſtræ pœnitentiæ aut contritionis(de qua arrogāter ſentire non oportet)iuſtificari nos ſtatuere debeamus,non in flectibus,non in actibus noſtris,ſed in aduocati noſtri defenſione(quem apud patrem pro nobis interpellantem habemus)cōfidentes,* Quin *nec ipſi fidei eam dignitatē tribuimus,ut meritoria ſit remiſsionis peccatorum,quā nulla merita præcedūt.* Et *quem quæſo dabis hoīem,qui tantam ſe habere fidem auſit gloriari, quāntam ſibi haberi requirit deus?* Detrahimus *itaq; & fidei & huic nouitati(quod ad eam partem quam ex nobis ſibi aſciſcunt attinet) eam dignitatē ſeu cauſam iuſtificationis, quin potius ob id tantum dicimus,fidem iuſtificare, non q̇ ſit cauſa iuſtificationis,ſed q̇ nulla alia re miſericordiam & gratiam dei nos innouantē(quæ proprie cau-*

Iuſtificationem nō aſſequimur propter noſtrā nouitatē, ſed nouitas quā deus operatꝰ in nobis,hęc eſt iuſtificatio noſtra.

Gregorius in Ezech.lib.1. homil.7

Cur fides dicatur iuſtificare.

ſa formalis iuſtificationis eſt) accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iuſtificationem non ex lege pēdere, ſed eſſe gratuitum donum dei, quod conſiſtit in remiſsione peccatorum & renouatione uoluntatis, quæ non aliter à deo gratis donante accipiuntur, q̄ per fidem in Chriſtū, fidem quidem non dubitantem aut ambigētem, ſed nihil hæſitantem; Vt clariſsime quid uelimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas, repetimus ac dicimus te per fidem donum iuſtificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac concuſſus in pœnitentia, rurſus erigeris per fidem, credens tibi remiſſa eſſe peccata propter meritum Chriſti, qui in ſe credētibus remiſsionem peccatorum pollicitus eſt, & quum ſimul ſentis te iam alio affectu q̄ prius rapi, hoc eſt, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant, iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametſi is affectus nōdum ſit in bono perfectus & abſolutus. Hanc enim imperfectionem, quam uiribus tuis ſupplere non potes, ſupplebis ex fide in Chriſtum, credens iuſtitiam Chriſti (cuius membrum factus es) tuum imperfectū ſuppleturū, ſi tn̄ perpetuo pro uiribus quas tibi dn̄s ſuppeditauerit coneris eā quam accepiſti gratiā promouere, & præteritorū oblitus nō reſpiciens iterū retro, in anteriora te extendere annitaris, pulchre dixit beatus Auguſtinus: Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tn̄ ex hoc deſinit eſſe iuſtus uel ſanctus, cū affectu teneat ſanctitatē. Nō enim naturæ humanæ uiribus, ſed propoſiti adiumēto per dei gratiā acquirimus ſanctitatē. Interim ſcimus quādā eſſe

Quando accipiatur iuſtificatio.

1

Iohan. 6

2

1. Corin. 1

Philip. 3

Aug. de diffini. orthod. fid. ca. 49

plenã & abſolutam iuſtitiam,ſeu charitatẽ, quã in hac
uita nemo aſſequitur,ſed tantũ in futura qñ uidebimus
Aug. de ſpũ & litt.c.37 facie ad faciem,et cognoſcemus ſicut cogniti ſumus,ſed
alia minor eſt huic uitæ cõpetens, qua ex fide uiuimus
2.Corin.5 et ambulamus.Hæc et ſi oẽs motus terrenæ cupiditatis
Rom.7.8 nõdũ oĩno abſorbeat atq; cõſumat, cõſenſum tñ ꝓhibet
ac extinguit,ac inſuper facit ut magis ac magis in bono
proficere pergamus q̃ etſi à pfectione iuſtitiæ longæ ad-
huc abſit,ea tñ imperfectio iuſtificationẽ noſtrã non re-
moratur, nec accuſationi ſeu dãnationi legis ſubiacet,
Roma.8 ſaltem in iis qui ſunt in Chriſto Ieſu. Nam qui Chriſto
(in quo lex qd' accuſaret nihil inuenit)per fidem cõcor
1.Petr.2 pores facti ſunt,legis imperiũ,beneficio eius euaſerunt.
Adeo ut ſi lex imperfectionẽ eorũ accuſare pergat, re-
Roma.7 ſpondere poſſint.Quid nobis tecum eſt lex? Nõ tui ſed
Roma.14 alterius ſumus.Tu quæ es,quæ iudicas ſeruos alienos?
Matth.20 dño noſtro ſtamus aut cadimus,huic ſi uiſum eſt ex gra
tuita miſericordia nos indignos aſſumere, & quicquid
in nobis imperfectionis eſt cõdonare,quid ad te? Quid
Ephe.5 nobis alienũ inuides beneficiũ? Recepit nos ille ĩ mem-
Pſal.5 bra ſua,ſcuto ſuæ bonæ uolũtatis prætexit nos,ſua iuſti
1.Corin.1 tia nos induit.Quamobrẽ ſi nos impetere pergas,eum ti
bi opponemus,cui p fidẽ inhæreſcimus, in eo certe non
Iohan.14 habes quicq̃,proinde nec in nobis,qui de corpore eius p
Rom.8 gratuitã miſericordiam facti ſumus. Nõne licet huic fa
cere de nobis qd' ipſi uidetur? non ignoramus nos ſedu-
ctioni expoſitos,ad reſiſtendũ fragiles,ad operandũ debi
Matth.20 les eſſe,ſed induti Chriſtũ non eſt cur timeamus? Quis
Roma.8 accuſabit aduerſus electos dei? Deus q iuſtificat. Quis

*eſt qui condemnet? Hæc quidē iuſtificatos in Chriſto, ha-
bere q̃ legi opponant Paulus Romanorũ. 7. & 8. locu-* Roma. 7. 8
pletiſsimus teſtis eſt, & Iohannes ca. 3. qui inquit: Qui Iohan. 3
*credit in filium dei non iudicatur, qui aũt non credit,
iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine unigeniti
filij dei, hæc ruminans Auguſtinus libro meditationum* Aug. lib. me-
ca. 14. ſic deũ alloquitur, diſperare utiq; potuiſſem pp dita. c. 14 Iohan. 1
nimia peccata mea & infinitas negligentias meas, niſi Roma. 8
*uerbũ tuum deus caro fieret, & habitaret in nobis, Sed
deſperare iam nõ audeo, quia cũ inimici eſſemus recon
ciliati ſumus per mortẽ filij tui, quanto magis recõcilia
ti, ſalui erimus per eũ, omnia nanq; ſpes & totius fidu-* Certitudo
ciæ certitudo mihi eſt ĩ pretioſo ſanguine eius, qui effu fiduciæ.
ſus eſt propter nos & propter noſtram ſalutem, in ipſo Philip. 3
*reſpiro, & in ipſo confiſus ad te peruenire deſidero, nõ
habens meam iuſtitiam, ſed eam quæ eſt ex filio tuo dño
noſtro Ieſu Chriſto. Et capite ſequenti: Supereminet* Lib. Medi-
oẽm ſcientiam tua inæſtimabilis charitas, quã oſtendiſti ta. c. 15
*nobis indignis pro ſola bonitate & pietate tua, filius
nanq; tuus deus noſter nõ angelos, ſed ſemẽ Abrahæ ap-* Hebræ. 2
prehendit, aſsimilatus nobis p oĩa abſq; peccato, & poſt Ibidem
pauca: Hæc nempe mihi tota eſt ſpes omniſque fiducia. Oĩs noſtra fiducia ac to
Eſt enim in ipſo Ieſu Chriſto dño noſtro, uniuſcuiuſque ta ſpes. Ephe. 2. 5
*noſtrum portio, caro & ſanguis. Vbi ergo portio mea
regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorifica-
tur, ibi glorioſum me eſſe cognoſco: ubi ſanguis meus* Imperfectio
dñatur, ibi dñari me ſentio, q̃uis pctõr ſum de hac cõio- noſtra gra-
ne gratiæ nõ diffido, et ſi pctã mea me phibent ſubſtãtia tiam iuſtificã
mea requirit, et ſi delicta mea me excludunt, naturæ cõio tem nõ ex-cludit.

Ibidem Ephe.5 non repellit. Et ſtatim poſt: Mitis & ualde benignus

Deus diligit nos in Chriſto filio ſuo. eſt dominus deus noſter, & diligit carnem ſuam, membra ſua & uiſcera ſua in ipſo deo & domino noſtro Ieſu Chriſto dulciſsimo, benigniſsimo & clementiſsimo, in

Ephe.2 Ephe. 3.4.5 Gene.2 Ephe.5 quo reſurrexerimus, & iam cœlos aſcendimus, & iam in cœleſtibus conſidemus. Caro noſtra nos diligit, habemus etiã ſanguinis noſtri prærogatiuam in ipſo. Sumus enim membra eius, & caro eius, ipſe denique eſt caput noſtrum, ex quo totum corpus, ſicut ſcriptũ eſt. Os ex oßibus meis & caro de carne mea, & nemo unq̃ carnẽ ſuam odio habuit, ſed fouet ac diligit eam. Myſterium hoc magnũ eſt, ego aũt (inquit) dico in Chriſto & eccleſia. Gratias itaq; tibi dñe deus noſter ago pro oĩbus miſerationibus tuis, qbus miſerabiliter nobis pditis ſub-

Roma.4 uenire dignatus es p eundẽ filium tuũ ſaluatorem et recuperatorẽ noſtrũ qui mortuus eſt pp pctã noſtra et re-

1.Iohan.2 ſurrexit pp iuſtificationẽ noſtrã, et nunc uiuẽs ſine fine ſedet ad dexterã tuã et ĩterpellat p nobis. Hactenus ille.

Reſpondet aduerſarijs N On habes ergo quod dicas nos euangelium cum lege confundere, uel euãgelium in legem transformare, uel cauſam iuſtificationis in noſtram dignitatem transferre, uel iubere ut perpetuo de iuſtificatione, & acceptatione noſtra dubitemus. Nam omnia contraria docemus, fatemur enim uerum eſſe, ad iuſtificationem hominis omnino requiri, ut homo certò credat non

Ad iuſtificationem requiritur, ut ſinguli credant ſibi remiſſa peccata per Chriſtum. tantum generaliter, quod propter Chriſtum uere pœnitentibus remittantur peccata, ſed & quod ipſimet homini credenti remiſſa ſint propter Chriſtum per fidem. Nam qui dubitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à

uento mouetur, & circumfertur. Non ergo exiſtimet homo ille, quod accipiat aliquid à deo. Recte dixit Hilarius: Deum uelle, ut ſine aliqua incertæ uoluntatis ambiguitate ſperemus, quod alioqui iuſtificatio ex fide nulla ſit, ſi ipſa fides ſit ambigua. Auguſtinus uero cogitationem nos ab hac certitudine auocantem abigendã docet. Murmuret (inquit) quantum uoluerit inſipiens cogitatio mea, dicens: Quis enim es tu, & quanta eſt gloria illa, quibuſnam meritis illam obtinere ſperas? Ego fiducialiter reſpondeo: Scio cui credidi, quia in charitate nimia adoptauit me in filium, quia uerax eſt in promiſſione, potens in exhibitione, et licet ei facere quod uult, nõ poſſum terreri multitudine peccatorum, ſi mors domini in mentẽ meam uenerit. Tota ſpes mea eſt in morte domini mei. Mors eius meritum meum eſt, refugium meũ, ſalus, uita & reſurrectio mea. Meritum meum miſeratio domini. Non ſum meriti inops quamdiu ille miſerationum dominus non defuerit. Et ſi miſericordiæ domini multæ, multus ego in meritis. Quanto ille potẽtior eſt ad ſaluandum, tanto ego ſecurior. Hactenus ille. Deniq; Bernardus apertiſſime pronuntiat non ſufficere tantum ut credas, te remiſſionem peccatorũ habere nõ poſſe, niſi per indulgentiam dei, Præterea quod nihil habere queas affectus uel operis boni, niſi & hoc dederit ipſe, Ad hæc quod uitam æternam nullus poſſis operibus promereri, niſi gratis detur & illa, Sed præter hæc (inquit) quæ magis initium quoddam & fundamentum fidei habenda ſunt, etiam hoc addendũ eſt, ut credas quod per ipſum & tibi peccata condonentur. Hoc enim (ut

Iacobi.1
Hilarius in Matthæũ canone.5
Augu. in manua?. cap. 22 & 23
2. Corin. 1
Roma. 8
Roma. 3
Titum. 1
Math. 20
Mors Chriſti nr̃a ſpes.
Meritũ noſtrum in miſeratione dñi conſiſtit.
Bernardus de annunc. dñi ſermo. 1
Gradus fidei iuſtificantis.
Teſtimoniũ ſpiritus ſcti, quod p̃hibet cordi noſtro.

Roma.8 ſubijcit)eſt teſtimonium quod perhibet in corde noſtro
Roma.3 ſpiritus ſanctus dicens: Dimiſſa ſunt tibi peccata tua. Et ſic arbitratur Apoſtolus,gratis iuſtificari hoīem p fidē.

Falſum, omni homini credenti ſibi remiſſa pctā propter chriſtum,pctā ſtatim remitti.

SEd hic diligenter animaduertendū eſt longe aliud eſſe dicere,omni homini quicūq; credit ſibi remiſſa eſſe peccata per Chriſtum,illi ſtatim peccata remitti, q̄ ſi dicas: Nemini remitti peccata,niſi remiſſionē ſe credat aſſequutū p Chriſtum,nā hoc uerū eſt,illud falſum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui ſic credūt,& tamen remiſſionē peccatorum non aſſequuntur quod extra eccleſiā ſint,& ſpiritu charitatis uacent. Vtrunque ergo requiritur ad iuſtificationē,nempe ut & credas tibi remiſſa eſſe peccata per Chriſtum,et ut te ſpiritu charitatis renouatum mente,& iam ad opus bonum affectū eſſe per fidem intelligas.

Verū, nemini remitti pctā niſi credat ſibi pctā remitti.

Vt alios omittamus nō uidetur nobis hic contēnendus Bernardus, in re iuſtificationis, haud leuis author uel aduerſarijs teſtibus,uir certe doctrina præditus īpſa magis diuinitus q̄ hūanitus parta. Is alibi q̄rit.unde aut q̄uo noſſe poſſimus nos indulgētiā à deo cōſequutos eſſe? qd' homini q̄tumuis ſpirituali et uſq; ad primū ſpūalis exercitij gradū,puecto,tātū de primi gradus impfectiōe relinquatur,ut uix ſibi primū uideat adeptus. At ille reſpōdet,nobis nō leuiter trāſmittēdū eē,qd' in Euāgelio legimus Ieſum paralitico dixiſſe.

Bernardus ſermōe de.4 modis orādi

Marc.9 Cōfide fili,remittūtur tibi pctā tua, utq; Phariſæis non credētibus ſed magis ſubsānātibus,hāc fidutiā tāti eē momēti cōmōſtraret ſigno uiſibili īuiſibilē,pbaſſe ptātē ut ſciatis(inquit)qa poteſtatē habet filius hoīs in terra dimittēdi peccata,tū ait paralytico: Surge tolle lectū tuū

& ambula: Et tu ergo (ut ſubijcit ille) ſi iã ſurgis deſiderio ſupnorũ, ſi grabatũ tollis, corpus uidelicet à terrenis ſubleuãs cupiditatibus, ut iã nõ ſtratur animus cõcupiſcẽtijs eius, ſed magis ipſa ut dignũ eſt, regat illud, et ferat quo nõ uult, ſi demũ ambulas q̃ retro ſunt obliuiſcẽs Philip. 3 *et ad q̃ ante te ſunt, te extẽdes deſiderio et ꝓpoſito ꝓficiẽdi, curatũ te eſſe nõ dubites. Et poſt pauca: Propterea fiducialiter iã poſtulare põt q eiuſcemodi eſt (nimirũ qd' ſe iã recõciliatũ et filiũ eſſe intelligat) mõ tamẽ caueat, ne forte poſtulet nõ poſtulãda, aut q̃ poſtulãda erant, rite poſtulare negligat, alioq abſq; fidutia fruſtra deũ inuocaueris aut poſtulaueris, qd' nemo oret ſeu petat, niſi qd' credit et ſperat. In corde, cui hæc fidei fortitudo deeſt nõ naſcitur Chriſtus, q nõ niſi p hanc fidẽ habitat in cordibus, nec is dicere põt cum Dauid, Paratũ cor meũ deus paratum cor meum, cantabo & pſalmum dicã. Non eſt enim paratum cor quod non eſt confirmatum.*

Bernard. ibidem. Iacobi. 4 Bern. homi. 4. ſuper euã. Miſſus eſt. Idẽ ſerm. 6 in uigi. nati. Pſalm. 17

Iam ſi huic homini ſic affecto occurrat, qd' Apoſtoli dño cõcionãti, quã difficile diues in regnũ cœlorum ingrederetur rogãtes obiecerũt, nempe: Quis põt ſaluus eſſe? Reſpõdebit tũ hæc fidutia, Apud hoĩes quidẽ impoſſibile eſt, ſed nõ apud deũ in cuius ꝓmiſſiõe et miſericordia tota noſtra fidutia atq; unica cõſolatio noſtra, et tota ratio ſpei noſtræ conſiſtit, atq; iõ ex fide iuſtificatio ut ſecundũ gratiã firma ſit promiſſio. Rurſus ſi occurrat, Quis ſcit ſi amore uel odio dignus ſit: Itẽ qs nouit ſenſum dñi, aut qs cõſiliarius eius fuit? Hic iã nõ oportebit ĩ opa noſtra reſpicere, nã hæc ſtatĩ nos faciẽt dubitare, ſed plãe fidẽ nobis ſubuẽire neceſſe ẽ, atq; ad'ò hic oportet

Math. 19 In promiſſione & miã dei tota nr̃a fiducia conſiſt. Roma. 4 Eccl. 9 Roma. 11 Bern. in ſermo de dedicati. eccleſiæ.

ſuccurrere ueritatem, ut quod de nobis latet in corde pa
tris, idipſum nobis per ipſius ſpiritum reueletur, & ſpi
Roma.8 ritus eius teſtificans ſpiritui noſtro perſuadeat, quod fi-
Pſalm.118 lij dei ſumus, perſuadeat autē uocando & iuſtificādo gra
tis per fidem. Cū ergo ſuggerit mihi infirmitas mea, qui-
nam ſciam me in numero filiorū eſſe? tunc maxime me-
Iohan.8 morē eſſe me oportet uerbi promiſſionis, in quo mihi do
mine ſpem dediſti, tunc mihi in uerba tua Chriſte reſpi-
ciendum eſt, quibus mulieri adulteræ, necdū dānatæ di-
Bern.de annunt.dñi, ſermo.3 xiſti: Nec ego te condēnabo mulier, uade & amplius no
Pſalmo.142 li peccare. O uocem miſericordiæ, ò auditū lætitiæ ſalu
taris. Auditam (inquit Pſaltes) fac mihi mane miſericor
diam tuā, quia in te ſperaui domine. Sola nimirum ſpes
apud te miſeratiōis obtinet locū, nec oleū miſericordiæ,
niſi in uaſe fiduciæ reponis, ſed mihi interim uidendum,
ne hæc fiducia ſit affectui ad peccandū procliui coniun-
cta. Hanc uero fiduciā paſſio tua ò Chriſte mihi ſubmini
ſtrat, ultimū quidē refugium, & ſingulare remediū, de-
ficiente enim ſapientia, iuſtitia nō ſufficiente, ſanctitatis
Quomodo occurrēdum dubitationi, quæ nos de applicatione paſſiōis chriſti ambigere facit. ſuccūbentibus meritis, illa ſuccurrit. Quod ſi rurſus in
animū meum ſubeat. Scio quidē paſſionem hāc potentiſ-
ſimam eſſe. ſed qui ſciam, an data & applicata ſit mihi?
Hic reſpōdebit fides, mihi data eſt, quia alteri dari non
potuit. Nam Chriſtus meus in ſimilitudinis hominum fa
ctus habitu inuentus eſt ut homo obediens patri uſque ad
mortē, ut me mortis filiū redimeret ac prī recōciliaret.
Philip.2. Rurſus ſi ſurrepat in animū. Quonā pacto poſſim ſta-
tuere deum mihi eſſe propitium, qui tantum imperfectio
nis & infirmitatis adhuc in me cernā ac reperiam? tum

proſectò neq; in dignitatem fidei, neq; operum meorũ ut me certum faciã, rectè reſpexero. Quis enim de ſua ſapientia uel iuſtitia uel ſanctitate præſumat ſufficientiã ad ſalutẽ? quod nec ſufficientes ſimus cogitare aliquid à 2.Corin.3
nobis tanquã ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt. Sed in paſsionẽ tuã ò Chriſte oculos mentis defigã, et cũ defecerit uirtus mea nõ cõturbabor, nõ diffidã, ſcio enim quid faciam: Calicẽ ſalutaris accipiam, quia ſi ſanguis Pſalmo.115
tuus interpellet pro me ſaluus ero. Deniq; ſi uerbũ tanti Apoſtoli (qui auſus eſt dicere, an experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus) me terreat, cum ait: 2.Corin.13
Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, tum uiciſsim eiuſdẽ Apoſtoli uerbũ me conſolabitur, nã 1.Corin.4
& ſi eoipſo quod mihi nil ſim conſcius iuſtificatus non ſim, hinc tamen me iuſtificatũ rectè iudicio ſi ſpiritum innouantem accepero, qui ex deo proficiſcitur, ut ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Ita et quæ dei ſunt, nemo cognouit, niſi ſpiritus dei, nobis autem reuelauit per ſpiritum ſuũ. Spiritus enim omnia ſcrutatur etiã profunda dei. Itaq; ſcriptura quæ ait: Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis cõſiliarius eius fuit? nõ facit ambigẽtes Chriſtianos. Nos enim (ut inquit ille) ſenſum Chriſti habemus. Neque ob id ſenſu Chriſti nos uacare iudicabimus, quod perpetuo labimur & perfectionem iuſtitiæ nunquam aſſequimur, ſi tamen à conſenſu peccati abſtinentes in Chriſto manſerimus radicati et fundati. Nam ſi diuo Auguſtino credimus, Ideo ueraciter ſe omnes ſancti pronũtiãt pecca-

1.Corin.2 · Roma.11 · 1.Corin.2 · Augu. de diffin. orthodoxo. fide ca. 41. · Oẽs ſancti peccatores.

tores,quia in ueritate habent quod plangant, & ſi non reprehenſione conſcientiæ,certe mobilitate mutabilitate præuaricatricis naturæ,nec tamen ex hoc ſancti uel iuſti eſſe deſinunt,ſi affectu ſanctitatẽ retinẽtes in Chriſto eſſe perſeuerent. Quamobrem Bernardus Chriſtũ appellans ait: Quiſquis pro peccatis compunctus eſurit & ſitit iuſtitiam,credat in te qui iuſtificas impiũ, & ſolam iuſtificatus per fidem,pacẽ habebit ad deũ,ſolã utiq; per fidem,hoc eſt,non per merita propria,ſed per miſericordiam quam ſola fides accipit ac apprehendit.

Bernard.ſermone. 22.in Cantica: Roma.5

Sola fide iuſtificari qd'

Quod autem alibi legimus,Beatus homo q̃ ſemper eſt pauidus,Item,In timore incolatus ueſtri tempore conuerſamini,Item,In timore et tremore ſalutem ueſtrã operamini,&c. nequaquã cum ſuperioribus pugnat. Hæc.n.& ſimilia dicta ſcripturæ iuſtificationẽ non reſpiciunt,nec fiduciã(qua remiſsionẽ peccatorũ accipimus)uacillare faciunt de miſericordia dei,ſed magis reſpiciunt iam iuſtificatos,hi enim ſi ſentiant ſe dei beneficio intus innouatos et fiducia certa erga deũ præditos,abſit ut hinc ſibi iam fidentes ſecuri uiuant,& poſt hac ſe ſuis uiribus legẽ implere poſſe contendant,Hoc.n.eſſet nõ deo,ſed ſibi fidere, quin potius ſuæ infirmitatis ſibi cõſcij,toti à gratia pẽdere pergent, debebũtq; filiali timore ſemper eſſe ſoliciti,ne inuanum gratiã dei receperint,neue à gratia ꝑcepta ſua incuria uel arrogantia rurſus cadant,in priores ſordes reuoluti. In quã ſententiã dixit Apoſtolus: Tu fide ſtas,noli altum ſapere.ſed time,quia ſi deus naturalibus ramis non pepercit,ne forte nec tibi parcat, Vnde poſt iuſtificatio-

Prouer.28 1.Petri.1

Iuſtificati ſemp debent eſſe pauidi et timorati timore filiali.

2.Petri.2

Roma.11

nem non debet fides indormiſcere, ſed magis ac magis exerceri, ac iam (ut ſupra diximus) fide non tantum generali, ſed & ſpeciali credere oportet quod nihil ipſe prorſus habere poßis operis boni, niſi hoc deus dederit. Itidem quod æternam uitam nullis meritis p̄mereri poſſis, niſi gratis detur & illa, quam tamen non ſis aſſequuturus, niſi perſeueraueris uſq; in finem. Bernardi. de annu. domini ſermo. 2 — Matth. 24

Obiectio.

VErum forſann is quē ex aduerſo dicere fecimus nobis obijciet ac dicet. Vt largiamur tibi, hæc omnia uera eſſe, quidnā tandē eſt q̄d in noſtra doctrina reprehendendū putas? Cui reſpōdemus, nos putare in primis piculoſe doceri iuſtificatiōis uerbū tantū p̄ imputatiōe iuſtitiæ, nō etiā pro renouatiōe interiori apud Apoſtolū Paulū accipi. Itē, eo ſolo q̄ quis credit ſibi gratis remitti peccata propter Chriſtum, hinc ei ſtatim peccata oīa cōdonari. Itē, Quod ſola fide iuſtificemur (niſi tamen his uerbis cōmoda tēperatura ad ſenſum apoſtolicū addatur) Itē, q̄ iuſtitia bonæ conſcientiæ à iuſtificationis ratione ſecernatur. Deniq; diſplicet q̄ opera fidei cū operibus legis cōfunduntur, aut ſaltē plus q̄ oportet ab his quæ fides impetrat, diſcernuntur. Nā etſi quædā ex his, quæ diximus, cōmodis interpretationibus adiectis, defendi poßint, quod & ſciamus ueteres ſimilibus interdum loquutionibus uſos eſſe, Quemadmodū Originem & Ambroſium in epiſtolam ad Romanos, et Hilarium in Matthæum, atq; his longe recentiorem Bernardum, non ſemel dixiſſe reperias, ſolam fidē iuſtificare. Tamen q̄a hæ et ſimiles p̄poſitiōes alio atq; alio mō accipi poſſunt, non cōuenit, ut in uulgus indiſcrete ſpargātur, ni-

Dilutio. — Periculoſe docentur. — 1 — 2 — 3 — 4 — 5

In cōcionibus ad uulgus ſermonē cautū ac q̄ maxime ſalitum eſſe oportet.

ſi eodem ſale quo apud illos condiantur. Nobis enim nõ licet quibuslibet uerbis ad populum uti, ſed tantum illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc eſt, claris, planis & expeditis, Patres in interpretandis ſcripturis in ſcripturam ſcopum reſpexere, à quo non conueniebat corũ dictionẽ uel latũ unguem diſcrepare. Nobis quibus ad populum loquẽdum eſt, ſic oportet moderari uerba, ne qui ſcripturarũ ſcopos nondum ſatis intueri poſſunt, uerba
2.Petr.3 *noſtra ſecius q̃ oportebat intellecta deprauent ad ſuam*
Augu. de fide et operibus. *ipſorum perditionem, quod epiſtolis Paulinis ob earum difficultatẽ euenire Petrus teſtatur. Idq; beatus Auguſtinus de epiſtola ad Romanos (in qua Apoſtolus tantus eſt fidei prædicator) q̃maxime intelligendũ putat. Porro cũ indocta plebs ad malũ alioqui prona è ſuggeſto ebuccinari audit, eo ſolo ſe iuſtificari, ſi credat Chriſtum pro nobis ſatisfeciſſe, nulla habita ſuæ immunditiei ratione, præterea cum audit renouationẽ interiorem proprie de ratione iuſtificationis non eſſe, ſed eam potius ſequi, nõ-*
Vana fidei præſumptio et ſecuritas mala peſtilentiſſima ſunt. *ne ſtatim efficitur male ſecura, ac ſibi quandam uanam fidei præſumptionẽ facit, qua iam hoc ipſum audaci quadam temeritate ſibi perſuaſum eſſe ac credere gloriatur, interim nullam faciens interioris renouationis experimentum ſine qua tamen iuſtificatio non accipitur.*
Sola fide, *Item cum dicunt hominem iuſtificari ſola fide, nec commode interpretantur, ſtatim plebs peccatis aſſueta et bonorum operũ expers, putat ſibi non admodum magnam bonorum operum curam habendam, tantum ſufficere ut ſibi perſuadeat Chriſtum pro ſe ſatisfeciſſe, atq; ita male perſuaſa, iuſtitiam fidei operibus bonis propemodũ op-*

ponit,

ponit; quæ tamen diſcernenda non erant, ſed omnino copulanda, dein etiam epiſtola illa Iacobi plane apoſtolica ex incautis hiſce ad populum loquutionibus in dubium uocatur atq; etiam impie contẽnitur. In qua dixit Apoſtolus: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo & non ex fide tantum.

Epiſtola Iacobi.

Iaco. 2

ET quoniam aliquibus adhuc uideri poſſet Iacobum apoſtolum hanc ſn̄iam diſerte ac eo conſilio poſuiſſe ut Pauli ſn̄iam Rom. 3. qua pronuntiat hoĩem iuſtificari per fidẽ ſine operibus legis corrigeret. Idcirco ex his quæ ſupra diximus breuibus explicãda eſt hæc quæſtio, qua quæritur, an fide tãtum, an & ex operibus uel omnino ſine operibus homo iuſtificetur. Vt aũt ĩtelligas quid quæratur, in primis noſſe oportet ambas illas præpoſitiones (ex) & (ſine) dupliciter intelligi poſſe. Primum, ut reſpiciant cauſam ſubſtantialẽ maxime efficientem formalem & finalem, cui res ſimpliciter debet quod ſit. Secundo, ut denotent tantũ eam cauſam, quam uocamus inſtrumentalem ſeu adminiculantem, ſine qua res non fit. Dein opera in opera in legis, & opera fidei diſtinguenda ſunt. Deniq; in operibus fidei ad duo reſpicere oportet, nimirũ ad id quatenus ex deo ſunt, deinde quatenus ex nobis. nãm in confeſſo eſt, nos in iuſtificatione non omnino nihil agere quin potius deo nos præueniente ſaltem per aſſenſum & conatum uoluntatis præuentæ & adiũtæ cooperari, quemadmodũ ſuperius abũde declarauimus. Principio itaq;, ſi præpoſitio (ex) ad cauſam efficientem, formalem & finalem denotandã refratur, facile eſt uidere quid reſpondeas rogatus, num

Roma. 3

An fide tantũ, an & ex operibus iuſtificetur hõ

Cauſa eſſentialis iuſtificationis opera

bus noſtris detrahitur. ex operibus iuſtificetur homo cõſtat enim in uniuerſum operibus noſtris cauſam iuſtificationis detrahi, & recte ac uere dici nos ſine operibus iuſtificari.

Cauſa efficiens iuſtificationis. Roma.8 Marc.2 Eſaiæ.43 Au.ad Bonifa.epiſto.1 Au.de uerb. apoſto.ſer.2 Impiũ eſt dicere q̃ noſipſos iuſtos faciamus.

CAuſa enim efficiens iuſtificationis noſtræ, ſolus deus eſt, nõ nosipſi. Solus enim deus eſt, q̃ iuſtificat, qui ſolus pctã remittit, qui apud Eſaiã ait: Ego ſum, ego ſum, ego ipſe ſum qui deleo iniquitates tuas pp me. Qui ut nos quo eſſemus hoĩes fecit. Ita regenerando in ſpẽ uiuã fecit ut iuſti ſimus. Abſit aũt ut quiſq̃ noſtrũ ita ſe iuſtũ dicat, ut uelit conſtituere iuſtitiã ſuam, hoc eſt, reputare, quaſi à ſeipſo ſibi datã, cum dicat Apoſtolus: Quid enim habes qđ nõ accepiſti? Phariſaica atque adeo impia uox eſt eorum qui dicunt q̃ deus eos fecerit hoĩes, iuſtos aũt ipſi ſe faciant, cõtra quos Chriſtus parabolã, Lucæ.18. dirigit.

Lucæ.18 Cauſa finalis

Porro cauſa finalis, hoc eſt, ea cauſa quã deus in remiſſione peccatorũ reſpicit, & pp quã, & ob cuius dignitatẽ & meritũ proprie dictũ ipſe nobis remittit peccata Chriſtus eſt, non quatenus deus, nam eatenus cũ patre & ſpũ ſancto efficit iuſtificationem, ſed quatenus homo, nimirũ quatenus factus eſt hoſtia pro peccato in ſempiternũ potens Rom.3. Iuſtificamur gratis gratia ipſius per redemptionẽ in Chriſto Ieſu, quẽ propoſuit deus propitiatorẽ, Item, Roma.5. Per hunc habemus acceſſum &c. & poſt pauca. Gloriamur in deo per dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ, per quẽ nunc reconciliationẽ legis accepimus. Et Acto.10. Huic oẽs pphetæ teſtimoniũ perhibent remiſſionẽ peccatorũ accipere per nomẽ eius oẽs qui credũt in eum. Itẽ finis legis Chriſtus ad ſalutẽ omni credẽti. Et quid aliud eſt quod

Roma.3 Roma.5 Ibidem. Acto.10

Chriſtus apud Iohã. ait: Ego ſum uitis, uos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multũ, quia ſine me nihil põt facere? q̃propter hoc iuſti eſtis q̃a mihi eſtis inſiti. Nec hoc latuit patres et ꝓphetas, Abrahã in promiſſionẽ uẽturi Chriſti reſpiciẽs, ſe ꝓp uenturum ſemẽ iuſtificari credidit, uidit enim Abrahã diem Chriſti, uidit & gauiſus eſt. Dauid quoq; nõ reperiẽs iuſtificationẽ in hoſtijs legalibus, ſacerdotẽ deſcribit Chriſtũ: Tu es (inquit) ſacerdos in æternũ, nimirũ cuius hoſtia eſſet apud deũ in æternũ potẽs ad abluenda pctã. Et clariſſime Eſaias cãm finalẽ iuſtificationis in Criſtũ trãſfert: Oẽs (inquit) nos, quaſi oues errauimus, unuſquiſq; in uiam ſuã declinauit & poſuit dñs in eo iniquitates oĩum noſtrũ, & poſt pauca: Si poſuerit pro pctõ aĩam ſuam uidebit ſemẽ longæuum, in ſciẽtia ſua, iuſtificabit ipſe ſeruus meus multos, & iniquitates eorũ ipſe portabit. Hanc aũt iuſtificationis cauſam Gentes ante ortã euangelij lucẽ nõ uiderũt, proinde iuſtificationẽ et pacẽ erga deũ nõ ſunt aſſequutæ, quia nullã cãm ſufficientem uiderunt propter quam certo ſtatuere poſſent ſe à peccato ablutos eſſe & ſe deum habere propitiũ. Iam ſi & formalẽ cauſam iuſtificationis quis requirat. Reſpondebit Apoſtolus hanc iure dici miſericordiam dei & gratiã qua animã ad ſe cõuertit deus. Apparuit (inquit) benignitas et humanitas ſaluatoris noſtri dei, nõ ex operibus iuſtitiæ q̃ fecimus nos, ſed ſcd̃m miſericordiã ſuam ſaluos nos fecit, ut iuſtificati gratia ipſius hæredes ſimus ſecũdũ ſpẽ uitæ æternæ. Itẽ iuſtificati gratis ꝑ gratiã ipſius. Itẽ gratia ſaluati eſtis ꝑ fidẽ, et hoc nõ ex uo.

Iohan. 14 Bo ipſo & ob id iuſti ſumus quia Chriſto inſiti.

Iohan. 8

Pſal. 109

Hebræ. 10

Eſaiæ. 53

Ibidem

Gentes non viderũt cauſam finalẽ iuſtificationis.

Roma. 1

Formalis cã iuſtificatiõis.

Titum. 2

Roma. 5

Ephe. 2

bis, dei enim donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Vnde conſequitur, recentiores theologos haud temere affirmaſſe charitatem dei, quæ per ſpiritum ſanctũ in cordibus noſtris diffunditur, in iuſtificatione, rationem cauſæ formalis obtinere, ea eſt enim illa gratia qua cor abſq; ullis precedentibus meritis innouatur, qua timor legis (qui pœnã habet) foris mittitur, quã qui aſſequutus eſt, is demũ ex deo natus eſt, et cognoſcit deum. Qui uero aſſequutus nõ eſt, nõ nouit deũ, quia deus charitas eſt, in qua qui manet, in deo manet & deus in eo. Quin in hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis; nimirum diffundente charitatem in corda noſtra. Dicimus aũt diſerte charitatem dei, hoc eſt, quatenus dei donum eſt, & à deo proficiſcitur cauſæ formalis rationẽ in iuſtificatione obtinere, ut meritum noſtræ uolũtatis, qua hæc charitas per fidẽ accipitur, à ratione cauſæ excludamus. Nam cũ noſter cõſenſus ad bonũ, quo deo charitatem largienti obſequimur, adhuc admodum imperfectus ſit, reſiſtente nimirũ, quamdiu in hoc corporis tabernaculo ſumus, ĩfirmitate carnis, quominus ipſam charitatem (quã alioqui deus perfectã nobis infundere eſſet paratus) perfecte capiamus. Idcirco omnino cauendum eſt, ne cauſam iuſtificationis à dei dono in dignitatẽ noſtri conſenſus aut etiam conatus transferamus.

Charitas dei cã formalis iuſtificatiõis
Roma. 5
Aug. de ſpũ & lite.
1. Iohañ. 4
Ibidem
Ibidem
Charitas nõ quatenus ex nobis, ſed quatenus ex deo, cã formalis iuſtificationis.
Roma. 7

NOn refragamur autẽ, quominus uoluntatem noſtram ſubiectum iuſtificationis facias. Ipſa ſiquidem eſt; in qua deus illam operatur per ſpiritum ſanctum reddentẽ teſtimoniũ ſpiritui noſtro; quod ſumus fi-

Volũtas noſtra ſubſterniculum iuſtificationis.
Roma. 8

lij dei. Itidem nō inficiamur aſſenſu uoluntatis noſtræ ad iuſtificationē opus eſſe, quemadmodū Auguſtinus dixit, deum qui creauit te ſine te, nō iuſtificare te ſine te. Sed aſſerimus uoluntatem noſtram non magis ſeipſam iuſtificare poſſe, q̃ hominē natura cæcum, deformē, aut incuruum ſeipſum facere poſſe uidentem, formoſum aut rectum, ut non ſolum impij, ſed plane inſani ſint, qui dicere auſint. Voluntatem hominis ſeipſam iuſtificare. Et ut conſenſui noſtro quamplurimū tribuas, nihilomagis euiceris ex nobiſipſis iuſtificationē pendere. Nam ſiue abſolute accipias conſenſum, uti uidelicet eſt propria actio liberi arbitrij, & certe excluſa eſt gloriatio tua. Nam & uoluntatē & liberum arbitrium accepiſti per creationē. Sin accipias non abſolute, ſed quatenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ dei neceſſario acceptum referes, quod nō ſimus ſufficientes, nec cogitare quidem aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed deus eſt qui operatur in nobis, & uelle & perficere pro ſua bona uoluntate. Quæ quū ita ſint. Quis non uidet opera legis, q̃ operamur ſine ſpiritu ſancto, et q̃ non uiuūt in nobis, ſed q̃ operamur tantū reſpectu legis, aut ob alium finem, q̃ ob dei amorem à cauſa eſſentiali iuſtificationis omnino excludi? & eatenus ueriſſimum eſſe, quod dixit Apoſtolus: Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. Quin in eam ſnīam non ſolum opera legis, ſed & dignitatē fidutiæ noſtræ à cauſa eſſentiali iuſtificationis excludimus uti ſupra docuimus. Secundo igitur: Si dictionem (ex) accipias, ut denotet tantum cauſam inſtrumentalem ſeu adminicu-

Au. de uerbi apoſto. ſermo. 15

Voluntas non iuſtificat ſeipſam.

2. Corin. 3

Philip. 2

Opera legis à cauſa iuſtificatiōn. excluduntur.

Roma. 3

lantem, talem tamen ſine qua res non fit. Et *iterũ, uerũ eſt hominem nõ iuſtificari ex operibus legis, eatenus ſcilicet ſumptis quatenus ſine ſpiritu ſancto in nobis, ſeu ꝑ nos fiunt, iuſtificatio enim nulla legis opera præſupponit,* Quinimo, *Chriſtus Phariſæis aperte cõteſtatur, qđ meretrices & peccatores præcedant illos in regno dei.* Et *latro in cruce. teſtis eſt, à iuſtificando nulla præcedẽtia legis opera requiri.* Quamobrem *locus ille* Romanorum. 3. *proprie de hiſce operibus legis, quæ ſine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet.* Interim *tamen non negamus hæc opera (licet tantum in ſpeciem bona) non eſſe omnino contemnẽda, ſed dicimus ea ſæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere, nec inepte pedagogiam in Chriſtum uocari poſſe.* Nam & *externa diſciplina, ac bona inſtitutio & aſſuefactio inuitant ad audiendum & diſcendum uerbum dei, & incitant hominem ne* Euangelicam *diſciplinam aſpernetur, non ſunt tñ tanti momenti, ut recte dixeris hominẽ uel ex eis iuſtificari, uel ſine illis iuſtificari non poſſe.*

Sine ogibus legis poteſt fieri iuſtificatio in nobis. Matth. 2. Lucæ. 23. Locus Romañ. 3. proprie de operibus legis, q̃ & litera dicuntur intelligitur. Gala. 3. Legis opera pædagogia in Chriſtum.

V*Erum cauſa (ut ita dicamus) inſtrumentalis iuſtificationis proxima, fides in Chriſtum eſt, qua credimus per redemptionem quæ eſt in Chriſto* Ieſu *nobis remitti peccata.* Ea *enim tanq̃ inſtrumento immediato ad hoc à deo comparato accipimus & apprehẽdimus remiſſionem peccatorum.* Et *eatenus fides apud* Apoſtolum, *non facta interdum aperta mentione ſpei & charitatis: dicitur iuſtificare, non quod ipſa fides iuſtificãs ſine ſpe & charitate exiſtat, quin Paulo teſte:* Hæc *fides iuſtificans ex hoc ſolo dinoſcitur, quod ſtatim efficax*

Fides eſt immediatũ inſtrumentum iuſtificatiõis. Roma. 3. Amb. in epiſtola ad Roma. c. 1. & 3. Gala. 5.

eſt per charitatem. Nec ideo quod ex ſe, hoc eſt, ob noſtram illam imbecillem aſſenſionem, digna ſit tantum donum ut accipiat, ſed quod non aliter iudicare poßimus nos eſſe iuſtificatos, niſi hoc per opus ipſi fidei peculiariter proprium apprehendamus. Propria enim fidei ratio eſt credere, & credendo ſe conſequutum quod promiſit deus, donum iuſtificationis ſumere. Hac enim uel ſola ratione, à ſpe & charitate ſecernitur. Spes enim proprie futurorum eſt, fides præſentium. Spes ſe acceptu ram confidit. Fides uero arripit & accipit. Charitas operoſa eſt, ſed non prius operatur, niſi fide pacem erga deum te aſſequutum apprehenderis. Ergo cum fidem in Chriſtum, proximum inſtrumentum iuſtificationis appellamus, charitatem & ſpem à iuſtificatione non excludimus, ſed propriam eſſe fidei rationem, iuſtificationis donum ac pollicitationem ſpiritus accipere, cum diuo Paulo ſimul & Ambroſio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repetimus quoq; toties, ne quis incautus fallatur nos hic non de qualibet fide loqui. Nec enim de ea quæ tantum hiſtorica eſt, quam diuus Iacobus dæmoniacam uocat. Nec de ea quæ impiorum eſt, qui & ſi uerbis fateantur ſe deũ noſſe factis tamen negant. Neq; de fide qua quiſpiam ſibi abſque ullo charitatis affectu perſuadet per Chriſtum remiſſa eſſe peccata, quam Auguſtinus libro de fide & operibus etiam fidem in Chriſtum, ſed late ſumpto uocabulo appellare uidetur. Verum de hac fide loquimur, qua proprie in deum credimus, hoc eſt credendo in deum pio affectu tendimus, quam Apoſtolus Hebræorum. 5. fidutiam miſericordiæ

Proprium fidei opus.

Ambroſi. in epiſt. ad Roma. c. 1. & 3. vtrobiq; in verb. iuſtitia

Roma. 8

1. Corin. 15

Roma. 14

Gala. 3

Fides demoniaca.

Iaco. 2

Aug. de fide & operibus

Titum. 1

Fides impiorum.

Aug. de fide & operibus

Fides ꝓpria Chriſtianorum.

Hebræ. 5

Viua fides Fides gratiæ Fides iuſtificans plura adminicula requirit 2.Tim.2 Roma.3

& gratiæ dei, & orthodoxi fidem uiuam ſeu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo fides pleraque adminicula (ſine quibus non tantum non exiſtit, ſed nec intelligi poteſt) requirit. In primis enim requirit pœnitentiam, quæ nõ eſt ſimpliciter opus legis, ſed magis dei ſeu ſpiritus ſancti, quamuis ad efficiendam pœnitentiam in nobis deus miniſterio legis initio utatur, cõſcientiam noſtram per legem accuſans, perterrefaciens ac condemnans, ut uel hinc facile deprehendas, q̃ ſit legis miniſterium ac iuſtificationem ineptum, niſi deus ipſe qui mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanq̃ inſtrumẽto uteretur. Poſtea uero preterrefactis mẽtibus, ope ſpiritus, quædam opera pœnitẽtiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & deum credimus & deo, quæ nos ſupra de gratia differẽtes, præparationes cordis, ac ſtudia ad pietatem appellauimus opera utiq; gratiæ præuenientis, qualia ſunt tẽperare à malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari, tundere pectus reſtituere alienum, facere eleemoſynas, ſitire iuſtitiam (hoc eſt remiſſionẽ peccatorum) & id genus alia, quæ & ſi neq; mereãtur iuſtificationẽ, neq; accipiant, niſi fides accedat, fides tñ nimirum illa iuſtificans, ea tanq̃ præambula & adminicula neceſſaria, ſine quibus ad iuſtificationẽ nõ peruenitur requirit, imo includit. Nam cum illa fides ſit cũ affectu & deſiderio remiſſionis peccatorum, coniuncta, nõ poteſt delectari peccatis, quorũ remiſſionẽ quærit. Item, non poteſt gaudere in malefactis. Qui enim male agit, odit lucem, quum hæc fides lucem amplecti modis oĩbus anhelet. Rurſus qui peccatum facit, ex diabolo eſt, at p

Operæ gratiæ præuenientis iuſtificationem præcedẽtia.

Fides iuſtificans includit pniam.

hanc fidem ſpiritus ſanctus (cui nihil cum diabolo com- Iohan.5
mune eſſe poteſt) & accipitur & retinetur. Vnde Pau- 2.Corin.6
lus monet, ut accedamus cum uero corde in plenitudine Hebræ.10
fidei aſperſi corda à conſcientia mala, ut manifeſtum ſit Hoies uitioſi nõ habent fidẽ iuſtificantem ſeu grã
eos homines, qui uitioſis indulgent cupiditatibus hàc fi-
dem habere uel retinere non poſſe, licet fidem habeant,
quæ ipſis uel cum dæmonibus uel cum impijs commu-
nis eſt, quæ omnem pœnitentiam præcedit, ſed non iuſti-
ficat. De hiſce autem operibus pœnitẽtia quæ ſunt quæ-
dam præexercitamenta ſpiritus nõ proprie acceperis lo-
cum illum ad Ro.iij. ꝙ ſine illis pœnitentiæ operibus ho- Roma.9
mo haud iuſtificetur, niſi tamen eum locũ ſic uelis intel-
ligere, ut Apoſtolus ijs uerbis (ſine opibus) uoluerit ge-
neratim omnibus operibus citra exceptionẽ quæ iuſtifi-
cationẽ præcedunt, detrahere meritum iſtificationis, nõ Aug. de ſpiritu & litera.
etiam illa reijcere, quaſi non neceſſaria. nam omniũ or-
thodoxorum ſentẽtia hoc illic agit Apoſtolus, nõ ut ope-
ra legis contẽnãtur, aut quod omnino ſine illis, maxime Roma.4
abſq; pœnitentiæ operibus (quæ opera ſunt fidei proxi-
ma nec omnino ſine omni fide peraguntur) ad iuſtifica-
tionem perueniatur, ſed ut ſciamus quod gratis iuſtifice- Gratis iuſtificari.
mur, hoc eſt, quod nullis operum præcedentibus meritis
iuſtificatio debeatur, alioqui gratia iam non eſſet gra-
tia quæ ideo datur, non quia opera bona fecimus, ſed ut
ea facere ualeamus. i. non quia legem impleuimus, ſed
ut legem implere poſſimus.

DEinde hæc fides quædam opera habet ipſi omni- Ipſiſſima fidei opa quæ ĩ ipſa iuſtificatione interueniunt.
no peculiaria ſine quibus ne cogitari quidẽ po-
teſt, imo quæ fere nihil aliud ſunt ꝗ ipſamet fides. Nam

eum de fide iuſtificante loquimur maxime in adulto, nõ accipimus fidem, quatenus habitus quiſpiam eſt, ſed maꝫ
Hebræ.11 *gis quatenus in actu conſiſtit. Quin ipſa actualis fiduꝫ tia, qua cor contritum & humiliatum iam deo fidere incipit, miſericordiam quærit, ac tandem aſpiciens in authorem fidei & conſummatorem Ieſum, ſibi per eun dem peccata remitti credit ac ſimul ſpiritum ſanctum*
Iohan.6 *cor innouantem ac affectu charitatis imbuẽtem accipit,*
Fides accipit nõ meretur. *ea inquam fiducia (quæ opus eſt quod in nobis deus præ cipue requirit) iuſtificationem impetrat & accipit, de*
1.Corin.4 *qua Chriſtus dixit, hoc eſt, opus dei, ut credatis in illum quem miſit ille. Accipiat autem non meretur, tum quod & ipſa dei donum ſit, tum propter infirmitatem aſſenꝫ ſus noſtri, qua fit ut nemo dicere poßit, ſe ſatis fidere*
Marc.9 *deo, & propterea ſe dignum eſſe & mereri remißioꝫ nem peccatorum. Quin ſemper opus habemus dicere, domine adauge nobis fidem. Verum quod paßim apud*
Paulus ad Rom. & Galatas. *Paulum Apoſtolum fides ſimpliciter iuſtificare dicitur, id recte demum intelligitur, ſi in correlatiuam transfor metur oratio, & ex obiecto fidei intelligatur, ueluti, fiꝫ de iuſtificamur. i. miſericordia & gratia ſpiritus ſancti propter Chriſti meritum (quæ fide accipiuntur) iuſtiꝫ ficamur, quemadmodum ſi dicamus, fiduciam ægroti erꝫ ga medicum, ægrotum ſeruare, non quod fiducia proꝫ*
Opera fidei poſt iuſtificationem. *prie ſeruet aut medeatur, ſed quodlibẽs amplectatur me dici medelam, quæ propriæ cauſa ſanitatis eſt. Poſtreꝫ*
Roma.5 *mo poſt acceptam reconciliationem, protinus ſpiritus*
Ephe.5 Fructus ſpiritus. *fidei per charitatem in corda noſtra effuſam, opera boꝫ na in nobis ſedulo operatur, quæ B. Apoſtolus Ephe.5.*

fructus ſpiritus appellat, hæc etſi ſubſequantur iuſtifica tum, non tamen à fidei iuſtificante, ſe gratia innouante (quam alteram iuſtificationis partem dicimus) ullo modo diſcerni debent aut poſſunt, ſed potius ſunt ipſa actualis fides per charitatem operans, hominesque magis ac magis iuſtificans. Quod ut apertiſſime Apoſtolus indicaret, quum Ephe. ij. dixiſſet, nos gratia ſaluatos eſſe per Ephe. 2 *fidem, non ex operibus (nimirum iuſtificationem antecedētibus) ne quis glorietur, ſtatim addit, Ipſius enim factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bōis, quæ* Locus Eph. 2. explicatur *præparauit deus ut in illis ambulemus, Vbi Apoſtolū ſibi contraria dixiſſe facile quis exiſtimare, qui inter opera iuſtificationem præcedentia & opera ſequentia nullam putaret diſcretionem habendam, nam quum prius dixiſſet, Saluatos nos non ex operibus, ſtatim ſubdit, Nos etiam creatos in operibus bonis, quæ propemodum repugnantia uideri poſſint, ſed qui intelligit opera poſt iuſtificationem eſſe fructus ſpiritus, uidet apud Apoſtolum idem pœnæ ſignificare, nos nouam* Nouā eſſe in Chro creaturam quid. *eſſe in Chriſto creaturam, quod eſt eſſe inſtructos ad omne opus bonum, Neque uero hæc opera bona minus à deo qui ipſa hominis innouatio proficiſcuntur. Sicut enim præparata eſt uoluntas à domino,* Ephe. 2 *qua bonum uelimus, ſic etiam bona opera præparauit deus ut in illis ambulemus, quę noſtra quidem ſententia nihil prohibet operoſam ſeu actualem bonam uoluntatem appellare, cui ſi quid interdum tribuatur, nihil periculi eſt, Deus enim eſt qui operatur in nobis nō tantū uelle, ſed et pficere, pro ſua bo-*

Opera bona actualis bōa uoluntas.

Philip.2 *na uoluntate, imo non uetamus, ut hæc opera, etſi ex deo profecta, noſtra quoq; dicamus, non quod ex nobis tanquam ex nobis prodeant, & noſtris uiribus perficiantur, ſed*
Vide Auguſt. de fide & operibus. *quòd donata ſunt nobis, & aſſentiendo tantum ac obſequendo fiant noſtra, De hiſce ſpiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitentia, per operationem gratiæ præuenientis iuſtificationem præcedunt, tum quæ in ipſa iuſtificatione peraguntur, tum quæ iuſtificationē ſequuntur, proprie dixit Apoſtolus Iacobus: Videtis quoniā ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum.*

Quæſtio. *IAm ſi forſan in dubium uoces, quidnam ſit, quod hæc opera quæ fides per charitatem poſt iuſtificationem*
Dilutio. *operatur, iuſtificationem ſequi dicimus, & tamen eiſdē*
Homo iuſtificatus quādiu uiuit magis ac magis iuſtificatur. *hominem iuſtificari cū Iacobo pronuntiamus? Reſpōdemus, hominem non iuſtificari ad eum modum, ut ſemel ueluti in momento iuſtificatus, alia iuſtificatione amodo non indigeat, Quinimmo qui iuſtificatus eſt per gratuitam remiſsionem peccatorum & impartitionē ſpiritus, dehinc continuo & perpetua iuſtificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna uita*
Roma.8 Primitiæ ſpiritus. Ibidem. *glorificetur, Paulus ſpiritum innouantem (quem accipimus quum initio iuſtificamur) primitias ſpiritus appellat, quibus etſi certam conſolationem, atque experimentum Chriſti in nobis habitantis ſimus aſſequuti, nihiloſecius tamen adhuc intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. Quamdiu enim in hoc corpore ſumus, quotidie adhuc per infirmitatem carnis labimur, eademq; prohibēte fit, ut ad iuſtitiæ perfectionem pertingere nō poſsimus, Sed*

ſpiritus eſt qui adiuuat infirmitatem noſtram, facitque ut quãdiu ſumus ĩ hoc tabernaculo, uiuida illa fides, etſi iuſtitiæ perfectionem non aſſequatur, perpetuo tamẽ eſuriat ſitiatque iuſtitiam, utq; de die in diem in interiore homine renouemur, obliuiſcendoque quæ retro ſunt, in anteriora nos ſtrennue extendamus, donec ſcilicet perfectam iuſtitiam in uita æterna conſequamur, nam tum demum fiet quod Pſaltes ueluti ſummum beneficium domino tribuit, quum ait: Qui ſatiat in bonis deſiderium tuum. Cæterum quam opera noſtra bona (etſi ex fide facta) imperfecta ſint, & niſi in Chriſto fierent, accuſationem legis (quæ perfectam obedientiam requirit) non euaderent. Idcirco diligenter retinendum eſt, eis perpetuo fidem accedere debere, qua credamus ipſa, etſi adhuc imperfecta deo placere, non propter nos, ſed propter Chriſtum, in quo fiunt, quum iam Chriſti membra & dei filij facti ſimus. Et propterea Apoſtolus Iacobus iuſtificationem Abrahæ deſcribẽs, pulcherrime dixit. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt, Quaſi dicat, tunc demum opera noſtra ſunt grata deo, cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiunt, tanquam accepta à deo, & non tanquã ex nobis, uiciſſim fides placet, quum ex talibus operibus conſummatur, Nam etſi quis dicat ſe deo fidere, ſi tamen neque ſibi neque alijs fidem ſuam ex operibus comprobet, is uerbis quidem deum confitetur, factis autem negat, facitque ne iuſtificatio legis (cuius plenitudo eſt dilectio) in ipſo per fidẽ unquam impleatur. Quamobrem Apoſtolus Paulus non ſine cauſa in Galatis, ubi fidem

Ibidem: Matth. 1 Augu. de ſpũ & lit. cap. 32 36. 2. Corin. 4 Philip. 3

Pſalmo. 102

Opa nr̃a placent propter Chriſtum.

1. Corin. 12

Iaco. 2 Fides debet cooperari operibus.

Tit. 1

Roma. 13

Galat. 5

quammaxime celebrat, dixit: In Chriſto Ieſu neque circunciſionem aliquid ualere neq; præputium, ſed fidē quæ per charitatem operatur, Quod enim Iacobus dixit ſuppletur, Paulus dixit operatur.

Diuus Iaco. eadē oīno cū diuo Paul. docuit Scopus ep'ſtæ ad Roma. indicatur.

Quæ omnia diligenter intuentibus, perſpicuum euadit, diuum Iacobum nihil diuerſum à Paulo docuiſſe, ſed eam quæ eſt ad Romanos epiſtolam, eadem omnino proponere, niſi q̧ quædā quæ illic ſubobſcurius docētur, magis explicat Iacobus, liber Actorum docet, In naſcentis eccleſiæ primordijs grande diſsidium à Iudæis concitatum, qui dicerent, Gentes niſi circunciderentur ſecundum legem Moyſi, non poſſe ſaluari, Nec tantū hoc agebant Iudæi, ut ceremonijs legis Moſaicæ per Chriſtum antiquitatis gentes grauarent, Sed hoc agebant potiſsimum, ut cauſam iuſtificatiōis in legis, non tantum cerimonialis, ſed etiam moralis obſeruationem transferrent, putarentq; ſe legē ſua iuſtitia ac uiribus implere poſſe, atq; hinc iuſtificari, gloriabanturque (eatenus tantum in deo) uelut qui ſoli meruiſſent legem eius accipere, ſecundum id quod ſcriptum eſt: Non fecit taliter omni nationi & iudicia ſua nō manifeſtauit eis, Hic error longe peſtilentiſsimus (qui Iudæis magnum ſuperbiæ ſupercilium addebat, & gentium cauſam quammaxime deprimebat) acriter ac fortiter reprehēdendus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mentibus, conueniebatq; hæc docendi prouincia quammaxime Paulo apoſtolo, q̧ in illo gratia dei clarior ac euidentior appa ruerit. Expediebat autem hunc errorem tanta ſpiritus uehementia debellari, quod is uehemēter obſcuraret, imo

Augu. de ſpū & litera. Roma. 2.

Primus error in eccl'ia

Augu. de ſpū & lit. c. 7

omnino obrueret Chriſti beneficium, Nam ſi hoc uerum eſt, hominē ſuis uiribus legē implere poſſe, legis autē impletionē iuſtitiā eſſe, conſequens erat Chriſtum fruſtra ueniſſe & gratis mortuum eſſe, nempe ſi tantum doctrina & cognitione legis nobis opus eſt, ut legē faciamus, nec interim uoluntas noſtra alio eget adiutorio ut legē impleat, q̄ litera mortua magiſtra, quid erat opus Chriſto redemptore? Deinde & ſi Iudæi hæc nō ſine magno faſtu & fuco externorum operū (quæ oſtendebant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorū conſcientia fortiter reclamaret, quod ſatis in ſeipſis experirentur. ſe tametſi quædā opera in ſpeciem perſpicuā ederent, ea tamen ſe magis timore pœnæ ſeu uanæ gloriæ obtentu, q̄ amore iuſtitiæ facere, Pronindeq; ex his ſe coram deo iuſtos cenſeri non poſſe, quod coram Deo non eſſet in eorum uoluntate, quod coram hominibus apparebat in opere, quin potius ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat deus malle (ſi fieri poſſet) peccare. Vt interim taceamus eos ſibiipſis (uel propria conſcientia teſte) licet aliud ſimularent, perſuadere non potuiſſe, quod per opera ſua legi perfectæ obedirent. Vnde conſequens erat eos nunquam potuiſſe certo ſtatuere ſe coram deo ex obſeruatione legis (quæ perfectam obedientiam ergaſe requirit) iuſtificatos fuiſſe, quo iterum fiebat, ut nullū cult gratū deo (quē ut durum exactorē timebant nō amabāt ut patrem) exhibere poſſent præſertim q̄ is uelit in ſpiritu et ueritate nō ſimulatione adorari. Apoſtolus ergo quammaxime neceſſariū ratus, duo potiſſimum agit in epiſtola ad Romanos. In

Galat. 2

Pharisaica iuſtitia fuccata & conſciam non trāquillans.

Aug. de ſpū & litera.

Cur Chrs in euang. phariſaica iuſtitia, iuſtitiā nrām uult eſſe abūdantiorem.

Iohan. 4

Sūma ep'læ ad Roma.

Duo aguntur in epi. ad Romanos potiſsimum. primis,ut Iudæos & Gentes,ſua ipſorum propria con-
ſcientia conuincat eſſe peccatores,Occulta enim cordiũ
per Euangelium retegens,Iudæis internã,Gentibus ex-
ternam etiam immunditiẽ exprobrat,ac grauiſſime oſten
1 dit naturam humanam primorum parentum uitio tanta
corruptione ac imbecillitate laborare,ut ei impoſſibile
ſit ſuis uiribus ad legis impletionem pertingere,et pro-
pterea omnes homines ex ſe coram deo iniuſtos eſſe &
peccatores,ideoque ſub legis maledicto conſiſtere, ac
proinde opus habere redemptore ac reconciliatore Chri
2 ſto. Secundo docet,Chriſtum propterea ueniſſe,non ut le
Galat. 3 gem(nimirum moralem)aboleat,ſed ut magis impleat,
utque maledictum legis(quæ in eo non habet quod accu
ſet) factus pro nobis maledictum,auferat,& pro pecca-
tis noſtris ſatisfaciat. Denique(qui principalis finis eſt)
ut redemptis ſpiritum innouantem per fidem impertiat,
quo adiutore legem facere incipiamus, atque adeo non
noſtris quidem uiribus,ſed per fiduciam iuſtitiæ Chri-
ſti nobis communicatæ impleamus,utque liberati à ca-
ptiuitate peccati,ac nacti pacem & tranquillitatem con
Lucæ. 1 ſcientiæ erga deum ex fide,ſeruiamus illi in ſanctitate
& iuſtitia coram eo omnibus diebus noſtris,atque hic
Paulus nõ uilipẽdit bona opa ſed magis docet quõ opera bona facere poſsimus. eſt noſtra ſententia,ipſiſſimus epiſtolæ ad Romanos ſco
pus ac propemodum ſumma,Non ergo Apoſtolus bellum
indicere bonis operibus,aut ea minus eſſe neceſſaria hõ
mini Chriſtiano docere inſtituit,ſed hoc magis docere
contendit,quo tandem pacto fiat ut à peccatis expurga-
ti,deo reconciliati ac ſpiritu ſancto innouati bona ope-
ra facere & legem implere poſſimus, adeo opera bona
quæ

quæ poſt iuſtificationem fiunt à iuſtificatione non di-ſcernens ut pœne in epiſtolæ ueſtibulo palam pronūtiet, Non auditores legis iuſtos eſſe apud deum, ſed factores legis iuſtificari, ac plane oſtendit iuſtificationē cum malis operibus nequaq̄ conſtare poſſe, Ira (inquiēs) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria aūt & honor & pax omni animæ operanti bonum, uerū quo pacto lex fieri poßit, poſtea docet.

Roma.2 Factores legis iuſti. Roma.1

EAdem omnino docet Iacobus in epiſtola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus non omnes reos ac peccatores, In multis (inquit) offendimus omnes, docet ueram ſapientiam (qua uolūtas noſtra corrigitur, ut deinde bene operetur) nobis non noſtris uiribus, ſed dei beneficio per fidem contingere, non quamlibet, ſed eam quam ſupra deſcripſimus, qua cum deſiderio in deum itur, & certa fiducia quod deus promittit accipitur. Si quis, inquit, ueſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei, Poſtulet aūt in fide nihil hæſitans, Quem locum beatus Auguſtinus renarrans, prudenter ad fidem iuſtificantem refert: Hæc eſt (inquit) fides, ex qua iuſtus uiuit, hæc eſt fides qua creditur in eū qui iuſtificat impium, hæc eſt fides qua excluditur gloriatio, hæc eſt fides qua impetratur largitas ſpūs, de qua dicitur: Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus. Hæc ille. Rurſus apoſtolus Iacobus hanc ſnīam confirmans: Omne (inquit) datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendēs à patre luminū, apud quem non eſt trāſmutatio, nec uicißitudinis obumbra-

Iacobus eadem oino docet cum Paulo. Iaco.3 Iaco.1 Fides uiua Ibidem. Aug. de ſpū & lite. c.32 Habacuc. 2 Rom.1 Roma.3 Gala.3 Iaco.1

tio, Voluntarie enim genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus initiũ aliquod creaturæ eius. Et poſt pauca, Suſcipite inſitum uerbũ, quod poteſt ſaluare animas ueſtras. Ergo quum dicit, nos uerã ſapientiã ac iuſtitiam à deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq; nobis inſito animas noſtras ſaluari. Quid aliud dixit, q̃ apoſtolus Paulus, quum inquit, Arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis?

Ibidem.

Aug. de fide & operib. Iacobus explicat epiſto. ad Roma.

VErum quum ex hac ſententia Paulina nõ ſatis intellecta, quidam occaſionẽ acceperint, ut tãquam ſecuri de ſalute (perinde atq; ſola fides ſufficeret quã ſibi fingebant) bene uiuere non curarent, coactus eſt Iacobus fidem ſecare, in fidem uiuam & fidem mortuam, ſeu in fidem, quam non ueretur dæmoniacam appellare, & fidem rectam ſeu nõ hæſitãtem de promiſsis dei. Eadem ratione diſcernit legem libertatis à lege ſeruitutis. Et opera quæ fidem antecedũt, ab operibus quæ fidei cooperantur, ſeu fidem iuſtificantem ſequũtur, quæ omnia etiam apud ipſum Paulum, licet quædam ſubobſcurius reperias. Iacobus fidei mortuæ quæ nihil aliud eſt q̃ uel hiſtorica fides, uel ſtulta quædam perſuaſio de miſericordia dei, etiamnum cum affectu peccãdi ſeu ipſis etiam malis operibus coniuncta, iuſtificationem detrahit. Idem facit apoſtolus Paulus, quum ait: Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant, Iacobus fidei uitam ſeu ſpiritũ, opera charitatis appellat. Fides, inquit, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Idem facit Paulus, quum deſcribit fidem per charitatem efficacem. Iacobus aſſerit ꝙ fides Abrahæ cooperata ſit operibus

Cap. 2

Conferuntur Iacobus & Paulus.

Iaco. 2

Tit. 1

Iaco. 2

Gala. 5

Iaco. 2

illius, & ex operibus fides conſummata ſit, nimirũ quæ fidem eius ſequebantur. Idem alibi teſtatur apoſtolus Paulus: Fide, inquit, qui uocatur, Abraham obediuit. Iacobus dit: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impij ſecuritatem quandam ſalutis ſibi uendicant, etſi male uiuant, quos coarguens: Eſtote (inquit) factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes uoſmetipſos. Idẽ omnino docet Paulus: Non auditores (inquit) legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabũtur. Et alibi: Nolite errare, neq; fornicarij, &c. regnum dei poßidebunt. Et hæc aliquando fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritu dei noſtri. Item, Qui talia agunt, regnum dei non poßidebunt. Vides ergo q̃ pulchre coapoſtolis illis Chriſti (quorũ erat una fides, atq; unus ſpiritus) in re iuſtificationis conueniat. Hebræ.11 Iaco.2 Roma.2 1.Corin.6 Gala.5

ET ut ſemel hunc articulũ finiamus, putamus nos iam perſpicue ſatis oſtendiſſe, Non opera legis q̃ fiunt ante iuſtificationẽ ſine gratia dei in nobis, ad iuſtitiam imputari, ſed interim opera fidei quæ ſpiritus in nobis operatur, aliam prorſus obtinere rationẽ, quippe ea à iuſtificatione nullo pacto ſecerni oportere, quin cooperationem illam fidei & operum poſt reconciliationem, recte uocari iuſtitiam, qua debemus continue iuſtificari, q̃diu in hac uita ſuperſtites ſumus, donec ſcilicet mortale hoc immortalitatem induat, & fiat ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in uictoria, q; tum demum iuſtitia perficietur in nobis. In eam enim ſen- Cooperatio fidei & charitatis, eſt iuſtificatio noſtra cõtinua. 1.Corin.15 Oſee.13

tentiam dictum eſt. Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.
Apoca.vlt. *Vnde non mirum, q; ſcriptura operibus iſtis fidei in deo factis, paſſim uitam æternam non tantum alia eximia*
Matth.7.19 *præmia uti mercedem polliceatur.* Nam ſi uita æterna
25.Iohan.5 *(quæ in iuſtificatione per animæ ſpiritualem uiuifica-*
Roma.2
1.Corin.3 *tionem inchoatur) accipitur fide propter miſericordiã*
1.Corin.5 *in Chriſto promiſſam, nec dubium ſit hiſce operibus fidei nihil aliud agi quam quod perpetuo in miſericordiã dei reſpicimus, non ſolum referentes, ea deo accepta, nõ nobis, ſed etiam ipſa ex Chriſto ſupplentes, omnemq; fiduciam noſtram non in noſtris uiribus aut etiam in di*
1.Iohan.4 *gnitate noſtri conſenſus, ſed in Chriſto meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam charitatem dei nobiſcum ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt & nos ſimus in hoc mundo, quis non uidet haud abſurde ac propemodum ſine ullo tropo recte dici poſſe? Bonis operibus nos uitam æternam adipiſci,*
Bona opera ſunt inchoata uita æterna. *Quinimo bona opera quæ ſpiritus in nobis operatur eſſe illam inchoatam uitam æternam olim in nobis per-*
Iohan.12 *ficiendam. De qua dixit Iohannes apoſtolus,* Et manda
Roma.6 *datum eius uita æterna eſt. Et quodnam aliud eſt regnum dei quod nobis aduenire petimus, niſi ut non regnet peccatum in noſtro mortali corpore ut obediamus concupiſcentijs eius ſed potius regnet in nobis iuſtitia ſpiritus, ut ſint mẽbra noſtra arma iuſtitiæ deo?* Neque
Matth.19 *ueretur ſcriptura uitam æternam bonorum operũ mer*
Lucæ.6
Roma.6.8 *cedem appellare, non ut putemus benefacta noſtra digna*
2.Corin.4
1.Timo.4 *eſſe uita æterna, ſeu deberi illis uitam æternam propter operum ipſorum dignitatem. Quis enim tam ſtupidus*

eſt qui ſic ſentiat?ſed magis qđ deus fidei noſtræ (quā per eiuſcemodi opera in nobis exercet)uitam æternam gratuito ſit pollicitus, De plenitudine enim eius (inquit Iohannes)nos omnes accepimus gratiam pro gratia,gratiam uitæ æternæ pro gratia iuſtificationis indebitæ. Ergo merces quia pollicita, Item quia tanta eſt dei erga nos benignitas,ut opera quæ ipſe in nobis facit uere ſua,malit appellare noſtra, idque tantum propter imbecillem illum aſſenſum & conatum, quem tamen non ſine eo adhibemus, Idcirco ipſe non indigne fferet etſi dicamus(modo ad pium ſenſum) bonis operibus noſtris uitam æternam nos promereri, non quòd aſſenſus noſter tanta mercede dignus ſit,ſed q̧ non ſine eiuſmodi aſſenſu, atque adeo ſine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus,uitam æternam(quæ donum dei eſt nobis per Chriſtum promeritum) capiamus. Certe nemo dubitat idcirco Chriſtum tam ſæpe uitæ æternæ ſub nomine mercedis meminiſſe,ut diligentiam ac conatus noſtros q̃maxime acueret,incitaret ac proueheret.

1.Petri.1 2.Iohan.1 Apoca.2.3 Iohan.1 Gratia pro gratia. Deus opera ſua vocat noſtra. Roma.6 Cur Chriſtus tam frequenter uitā æternā mercedem appellet.

HAec de iuſtificatione hominis,deq; fide & operibus dicta ſufficerint, quæ(ut ſperamus)pijs multum lucis in lectione ſcripturarum & conſolationis ſunt allatura. Credimus autem hanc, quam defendimus, ſententiam eſſe uere apoſtolicam & germanam eccleſiæ doctrinam, tam erudientem q̃ conſolantem pias mentes, quæ non ſolum ea docentur, ſed & afficiuntur. Damnantur autem hac doctrina in primis phariſaicæ & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas ſupra de gratia differentes retulimus. De-

Opiniones damnatæ.

2 *inde damnatur eorum opinio longe peſtilentiſſima, in qua ſceleſtiſſime turpiſſimeq; uiuētibus, etiam ſi eo modo uiuere perſeuerent, & tantūmodo credant in Chriſtum (hoc eſt, ſibi ēt ſine renouatione mētis perſuadeāt ſe iuſtificatos eſſe propter Chriſtum) iuſtificatio, ſalus atq; adeo uita æterna promittitur contra apertiſſimam domini ſententiam, qui deſideranti uitam æternā reſpōdit. Si uis ad uitā ingredi, ſerua mandata.* Math. 19 *Poſtremo, ea*

3 *aſſeritur, periculoſe doceri iuſtificationem hominis in ſola remiſſione peccatorū conſiſtere. Innouationem aūt uoluntatis & opera fidei, quæ iuſtificationē ſequūtur, proprie ad iuſtificationē non pertinere, Hoc enim quū docetur, redduntur hoīes male ſecuri, qui quum audiūt ſe tum ſtatim iuſtificari, ubi mens perterrefacta, agnitione peccati ſe protinus erigit et certo ſtatuit ſibi peccata remitti gratis per Chriſtum, fit ut ſolum de hac (ut uocant) fide ſoliciti ſint, ad interiorem animi renouationem & nouitatem uoluntatis, potiſſimā iuſtificationis partē, parum attenti, iuxta ponentes, an interiorem* Aug. de fide & ope. c. vlt. *animi renouationē & uoluntatis nouitatē intus experiantur, foriſq; teſtentur nec ne, quorū ſane cauſam (ꝙ nō ignari ſint uoluntatis dn̄i) durior eſt q̄ eorum qui neſcientes, uitam nequiſſimam & iniquiſſimam ducūt,*

Ibidem *Quare ut cum beato Auguſtino concludamus, omnino cauendum eſt, ne in adiutorio domini dei noſtri faciamus homines male ſecuros, nimirum perſuadendo eis ꝙ ſi modo fuerint credentes in Chriſtum, hoc eſt, ſi tantum credant quòd Chriſtus ſatisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide uixerint, ipſos tamen ad ſalutē*

*eſſe uenturos, Rurſus ne ſic faciamus Chriſtianos, quo=
modo Iudæi proſelytas, quibus dominus ait: Væ uobis* Matth.23
*ſcribæ & phariſei qui circumitis mare & terram ut
faciatis proſelytum unum, quum autem feceritis, facitis
eum filium gehēnæ duplo q̄ uos eſtis, ſed potius ſana do
ctrina dei magiſtri, in utroq; tenenda eſt, ut ſancto ba=
ptiſmo ac fidei conſona ſit uita Chriſtianorum, & ne
cuiquam homini, ſi utrumlibet defuerit, promittatur ui* Iohan.3
*ta æterna. Qui enim dixit, Niſi quis renatus fuerit ex
aqua & ſpiritu, non intrabit in regnum cœlorum, Ipſe
etiam dixit, Niſi abūdauerit iuſtitia ueſtra plus q̄ ſcri* Matth.5
*barum & phariſæorum (nimirum quorū iuſtitia erat
dicere & nō facere) nō intrabitis in regnum cœlorum.
Noſtra ergo iuſtitia erit dicere & facere, quæ ſi non
fuerit, nō intrabitur in regnū cœlorū. Iam ad intermiſ=
ſam ſpecierum pœnitētiæ tractationem redeundum eſt.*

DE EXTERIORI POENI= TENTIA.

POſtquam *de interiori pœnitētia, in qua
hominis iuſtificatio peragitur, et de par
tibus eius (quæ ſunt, cordis contritio,
mentis erga deum cum fiducia accipien
dæ miſericordiæ cōfeſſio, et uotū inter=
num uitæ in melius commutandæ) di=
ctum eſt ſatis, reſtat ut de exteriori pœnitentia & il=
lius ſpeciebus, quæ ſunt, pœnitentia publica & pri=
uata, paucis dicamus.*

PRincipio *ergo roget aliquis, Si uerū eſt, pctā in* Quæſtio.
interiori pœnitētia remittit ac hoīem iuſtificari,

quid exteriori pœnitentia eſt opus? aut quidnam poſt
1.Timo.2 *remiſsionem culpæ & abolitionem pœnæ æternæ (quæ*
Dilutio. *in interiori pœnitentia deus operatur) facit ſacerdos uel epiſcopus?* Hæc quæſtio ex ſuperioribus ſatis explicari poteſt, ſed ut res clariſsime intelligatur, id animo repetẽdum eſt quod Paulo ante diximus, neceſſe eſſe ut remiſsionem peccatorum accipias: certo credere tibi re-
1.Corin.2 miſſa eſſe peccata propter Chriſtum. Iam quum hæc cer-
Roma.3 titudo non iudicio ſenſuum aut rationis effici in nobis queat, ſed fide tantum, conſtet autem fidẽ in paucißimis hominibus, præſertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoq; fuerunt, ad eam certitudinem (niſi externis ſignis iuuetur) peruenire, ut certo credãt aut ſtatuant ſe eſſe in gratia, nimirum diffidentia ac dubitatione de uoluntate dei, quæ in animis noſtris naturaliter hæret cum fide perpetuo luctante, quod re ipſa unũquenq; in animo ſuo experiri non dubium eſt. Idcirco Chriſtus huic imbecillitati fidei noſtræ per externũ ſacramentum ſubueniendum ratus, pœnitentiæ ſacramentum inſtituit, Iohan.20. Vt quemadmodum baptiſmum, euchariſtiã, & cætera ſacramẽta certa & efficacia ſigna eſſe uoluit, quibus doceamur ut quod foris in ſpecie uiſibili geri cernimus, intus per fidei uirtutẽ in nobis effici certo credamus, ſic & pnĩæ ſacramentũ nobis relinquendũ putauit, quo fidẽ noſtrã de remiſsione peccatorũ ſtabiliter & cõfirmaret, atq; eam ob rẽ ſacerdotibus inſignẽ illam poteſtatẽ cõtulit, remittẽdorũ ſcilicet peccatorũ, hoc eſt, poteſtatẽ ſigno uiſibili ĩdicãdi et oſtẽdẽdi, cõfitenti ac pœnitenti, pctã p deũ eſſe remiſſa, adeo

Pœnitentiæ ſacramentũ inſtitutũ eſt, ut ſit certum teſtimonium remiſ. pecca.

Iohan.20

Vide ſup. in prohemio de ſacramentis.

ut uere contritus ac confeſſus, quum abſolutionis ſacerdotalis uerba perceperit, nõ ſecus affectus eſſe debeat, q̃ ſi ipſe Chriſtus ei dixiſſet, Dimittũtur tibi peccata tua, Suam enim poteſtatẽ Chriſtus (quam & uiſibili ſigno adhibito, ad certã fidem remiſſionis peccatorũ nobis faciendã confirmaſſe legitur) ſacerdotibus cõceſſit, ne q̃s putet ſacerdotẽ ſua propria poteſtate abſoluere, Siquidẽ ut ipſe Chriſtus eſt qui baptizat, ita ipſe eſt qui abſoluit ſicut de uirtute utriuſq; ſacramẽti unũquemq; Chriſtianum parem atq; eandẽ habere certitudinẽ oporteat, quẽdmodum ſuo loco latius docebimus. Hæc autẽ poteſtas ſeu abſolutio ſacramentalis, etſi in utraq; pœnitentia, et priuata & publica, tanquã ſuauiſſimũ utriuſq; condimẽtum requiratur, ipſum tamen ſacramentũ pœnitẽtiæ nõ eſt proprie pœnitentia uel publica uel priuata, Conſtat ſiquidẽ pœnitentiã non ratione abſolutionis ſacramẽtalis, in qua tota propemodũ uis ſacramenti pœnitẽtiæ ſita eſt, ſed magis ex modo uel genere ſatisfactionis publicam uel priuatã appellari. Porro quũ Chriſtus & eccleſia unũ ſint corpus, proindeq; pœnitentiã non tantũ pacem erga deum, ſed & erga eccleſiã (in qua ſola remittũtur ipſa peccata) habere oporteat, ac omnino interſit, ut qui in eccleſia præſidunt, explorata habeant pœnitentiũ conſcientiã ac propoſitũ, quæ (ut Chriſtus ait) ex opibus eorum cognoſcuntur. Idcirco Chriſtus ſacerdotibus præter poteſtatem remittendi peccata in ſacramento, poteſtatem etiam fecit ligandi atque ſoluendi, hoc eſt, confitẽtibus pœnitentiæ ſatisfactionem dandi, qui tum ligant cũ ſatisfactionem imponunt & pœnitentes (donec ea pur-

Matth. 9 Marci. 2 Lucæ. 5

Aliud eſt ſacramẽtũ pœnitentiæ, atq; aliud pœnia publica uel priuata.

Ephe. 1. 2. 5

Matth. 7 Iohan. 20

Matth. 16

Poteſtas ligandi et ſoluendi quæ

Leo ad theodor. epm foroiulie. epist. 69. *gentur) à communione prohibent, ſoluant uero cũ ſatiſfactionem impoſitam uel ralaxant, uel ea purgatos ad ſacramentorum communionẽ admittunt, in quo etiã Chriſtus imbecillitati noſtræ pientiſsime conſuluit, Nam cum pœnitenti non quælibet ſed digna pœnitentiæ opera (ut peccati reliquiæ eluantur, & manentes nos pœnæ, p dei clementiã dimittantur) peragenda ſint, nemo autẽ in cauſa ſua idoneus iudex uideatur, atq; adeo unuſquiſq; ſemper propriam cenſuram ſuſpectam habeat, idcirco Chriſtus uicarium ſuum oſtendit, cuius dicto in hac etiam reſtaretur, ut Auguſtinus non temere dixerit, eũ eccleſiæ claues fruſtrari, qui uolet ſine arbitrio ſacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autem exterior pœnitentia in uere contritis & confeſsis, remiſsionẽ culpæ ſequitur, neq; enim ſacerdos, alijs hanc pœnitentiam imponit niſi quos contritos credit. Deniq; duplex iſta poteſtas p Chriſtum ſacerdotibus collata. Clauis illa ordinis eſt, de qua ſupra habunde diximus. Clauis iuriſdictionis alio reſpicit, nã nõ proprie, ad pœnitentiã ſpectat, niſi ut, puocatoria, qđ ut pedagogus, tantiſper impœnitentẽ flagellet, donec pœnitentiæ ianuam ingredi faciat & quodãmodo cõpellat.*

Matth. 3

Aug. de uiſita. infirmo. c. 4. & 5.

Augu. de pœnitẽtia diſſi. c. ague.

Pœniæ ſatiſfactio remiſſionẽ culpæ ſubſequitur.

Clauis ordinis.

Clauis iuriſdictionis.

Publica. Priuata. Publica duplex. Solẽnis. Vide Carth. cõc. 3. ca. 23

Q Vibus recte pceptis facile eſt ĩtelligere quænam ſit pœnitentia publica uel priuata. Publica enim eſt, quæ publicam habet ſatiſfactionẽ, Priuata quæ priuatã. Publicã iterũ duplicẽ faciunt, ſolemnem & ſimpliciter publicã. Solẽnis pœnitẽtia (quæ olim proprie publica uocabatur) ea erat, quæ ob enorme & uulgatiſsimũ crimẽ (quod multitudinẽ ſeu totã urbẽ cõmouiſſet) extra eccleſiã in cinere & cilicio publice

peragendá ſuſcipiebatur, huius pœnitentiæ ritum deſcribit Agateñ. Concil. c. xi. In capite (inquit) quadrageſimæ, omnes pœnitentes qui publicam ſuſcipiunt aut ſuſceperint pœnitentiam, ante fores eccleſiæ ſe repræſentent epiſcopo ciuitatis, ſacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram proſtratis, reos ſe eſſe ipſo habitu, & uultu proclamantes, ibi adeſſe debent Decani, id eſt Archipreſbyteri parochiarum, preſbyteri pœnitentiū, qui eorum conuerſationem inſpicere diligenter debent qui & ſecundum modum culpæ pænitentiam per præfixos gradus iniungant. Poſt hæc epiſcopus eos in eccleſiam introducat, & cum omni clero ſeptē pœnitentiæ pſalmos in terram proſtratus cum lachrymis pro eorum abſolutione decantet. Tunc ſurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictam ſuper eos ſpargat, cinererem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris ſuſpirijs denunciet eis, quod ſicut Adam proiectus eſt de paradiſo, ita & ipſi pro peccatis ab eccleſia abijciuntur, poſt hoc iubeat miniſtris ut eos extra ianuas eccleſiæ expellāt, Clerus uero proſequatur eos cū reſpōſorio. In ſudore uultus tui ueſceris pane, &c. ut uidētes ſanctam eccleſiā, p facinoribus ſuis tremefactā atq; cōmotā nō paruipēdant pœnitentiā, In ſacra aūt domini cœna rurſus ab eorum Decanis & eorum preſbyteris, eccleſiæ liminibus præſententur, Hactenus canon. Hanc ſolemnē pœnitētiā, pœnitentes pro ratione criminū, interdū breuiorē, interdū longiorem plures etiam annos duraturam accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusquam anno du-

Agateñ. concil. ca. 11
5. diſt. c. in capite.
Decani. i. archipbri.
Preſbyteri pœnitentiū.
Septē pſalmi pœniales.
Gene. 3
Matth. 18
Gene. 3
Die cœnæ pax dabatur pœnitētibus hoc ē, reconciliabātur eccleſiæ. Vnde

dies illa germanice dicitur der gude dõnerſtag. *raturam accepiſſent, interea tẽporis ab eccleſiæ ingreſ-*
ſu toto anno, prærterquà à cœna domini uſq; ad octauas
Paſchæ abſtinebant. Qua tandem peracta à ſolo Epiſco
Abſida. *po (niſi neceßitas aut periculũ mortis immineret) p ma-*
nus impoſitionẽ idq; ante ἄψιδα reconciliabãtur, ut uel
hinc radicẽ caſuum Epiſcopis ſpeciatim reſeruatorũ fa-
Ambroſius. *cile ſit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambro*
Theodoſius imperator *ſio Theodoſius ſuſcepit, talem egit fabiola, quẽadmodũ*
Hiero. in epitaphio fabiolæ ad Oceanum. *Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanũ ſcribit ac te-*
ſtatur, quẽ iucundũ erit inſpicere, ut intelligas q̃ta fuerit
olim ueteris eccleſiæ ſeueritas, ac etiã pœnium feruor,
ad noſtrorũ temporum diſciplinam neutiquã cõferẽdus.

Aug. l. 2. epiſ. ad Macedonium. *HOc autem habebat pœnitentia ſolẽnis (quã hu-*
millimam Auguſtinus appellat) peculiare, quod
Ibidem. *ſemel in eccleſia dabatur non temere reiteranda. Idque*
(ut idẽ ille teſtatur) caute ſalubriterq; præuiſum eſt, ne
frequentius iterata uileſceret, minuſq; utilis eſſet medi-
cina uilis ægrotis, quæ tãto magis ſalubris eſt quãto mi-
Amb. lib. 2 de pœ. ca. 10 *nus contẽptibilis fuerit, quãobrem (ut Ambroſius inq̃t)*
1. Timoth. 4 *merito reprehenduntur, qui ſæpius agendã pœnitentiam*
Ephe. 4 *putant quia luxuriantur in Chriſto. Nam (ut ſubijcit) ſi*
uere agerent pœnitentiã iterandã poſtea non putarẽt, qa
ſicut unũ baptiſma ita una pœnitentia, quæ tantũ publi-
ce agitur, Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati,
Sed hæc (nimirũ quotidiana pœnitẽtia) leuiorũ, illa gra
uiorum. Vides quemadmodum Ambroſius diſcernat hãc
quæ publice agitur, hoc eſt ſolemnẽ à quotidiana. Quin
Orig. in Leuic. hom. 15 *Origenes uidetur etiam hanc ſolẽnem à ſimpliciter pu-*
blica, de qua ſtatim diximus diſcernere, Quin Leuitic.

homilia.xv.ſic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit,quæ non in crimine mortali,non in blaſphemia fidei (quæ muro eccleſiaſtici & apoſtolici dogmatis cincta eſt)ſed uel in ſermonibus uel in morũ uitio conſiſtat,huiuſmodi culpa ſemper reparari poteſt,nec aliquãdo tibi interdicitur de cõmiſsis huiuſmodi penitudinẽ gerere. In grauioribus enim criminibus ſemel tantum, uel raro pœnitentiæ conceditur locus. Iſta uero cõmunia quæ frequenter incurrimus ſemper pœnitentiam recipiunt, & ſine intermiſsione redimuntur, Verũ interim noſſe oportet,eccleſiam ueterẽ etſi hanc ſolẽnem pœnitentiam in priſtinas ſordes relapſo uel omnino non daret,uel admodum raro,ipſam tamen nulli ad ſe quãlibet ſæpe lapſo ac redeunti gremiũ ſuũ unquã penitus ſeu omnino clauſiſſe. Quin potius cõſtat quoties pœnitentes et confeſsi ad eccleſiam matrẽ reuerterentur, à ſpe remiſsionis peccati, nunquã deterritos,ſed magis ad deprecandã,dei clementiam(cuius miſericordiæ non eſt finis)diligentiſsime cõmonitos fuiſſe. Nã(ut Auguſtinus ait)quis audeat dicere deo: Quare huic homini qui poſt primam pœnitentiam rurſus ſe laqueis iniquitatis obſtringit adhuc iterũ parcis? Quis audeat dicere erga iſtos non agi,quod Apoſtolus ait: Ignoras,quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit. Quin Auguſtinus ipſe teſtis eſt quandoq; eundem pœnitendi locũ dari poſſe ſed raro,ubi uero idẽ pœnitendi locus non dabatur nõ omnino repellebantur,ſed recipiebantur reuertentes,non tamen ſine diſciplinæ ſeueritate. Nam etſi nõ daretur eis locus iterũ in eccleſia publice pœnitendi tamen eatenus recipiebãtur,ut intra

Eccl'ia etſi iterationẽ ſolẽnis nõ concederet gremiũ tñ redeũti nunquam clauſit.

Pſalm. 144

Auguſti. ad Macedoniũ

Roma. 2.

Quomodo recipeibãtur olim lapſi poſt ſolemnẽ pœnitentiã.

*eccleſiã fidelibus iungerentur, ac ut ſacris myſteriorũ ce-
lebritatis intereſſent, ſed à dñicæ menſæ conuiuio perpe-
tuo ſegregarentur, ut hac diſtrictiõe correpti et ipſi in
ſe ſua errata caſtigarent, & alijs exemplum tribuerent*

Cõmunio illis tantũ i extremis reddebatur.

*ſe ab obſcœnis cupiditatibus retrahendi. Eiſdem etiam
(quod carnali fragilitate cecidiſſent) cum ad dominum
cœpiſſent proficiſci per communionis gratiam ſubuenie-*

Siritius.c. 2
Innoc.1.c.2

*batur, hoc eſt, in extremis conſtituti tandem reconcilia-
bantur uti canones, Siritij pontificis cap. v. & Innocen-
tij primi ca. ij. teſtantur. Præterea, qui ſemel publice pœ-
nituiſſent non admittebantur ad clerum, quamuis corre-
cti & boni effecti eſſent, quod hæc pœnitentia infamiam
quandam ingereret, quum aſciſcendos in Clerum maxi-*

Cartha. cõc. 4.c.68
Tole.1.c.itẽ placuit.
1.Timo.3
Tit.1

*me ad epiſcopatum ſacerdotium & diaconatum oporte-
ret eſſe irreprehenſibiles, etiam quod attinet ad uitã an-
te actam, tãtum ſi neceſſitas aut uſus exegiſſet inter Ho-
ſtiarios aut Lectores deputabantur, Preſbyteris quoque
ac diaconibus ne tantus gradus in eccleſia propter pau-
corum improbitatem uileſceret, hæc publica pœnitentia
non imponebatur, niſi prius deponerentur, Sed ut inquit*

Leo ad Ruſticũ Narbonẽ.

*magnus ille Leo in canonibus ad Ruſticum Narbonẽ.
huiuſmodi lapſis ad promerendam miſericordiam dei,
priuata eſt expetenda ſeceſſio ut illis ſi ſatisfactio fuerit
digna, ſit etiam fructuoſa. Item hæc pœnitentia coniu-*

Cõcil. Arela. 2.cau.11.ca. alienũ.50 diſt.
Amb.lib.2 de pœnia. cap.11

*gatis non dabatur, niſi ex conſenſu, quemadmodum Are-
lateñ. concilium. ij. teſtatur cano. xxi. Deniq; conſuleba-
tur ijs qui non ſperarent ſe hanc pœnitentiam explere
poſſe, ut eandem differrent, ne (ut Ambroſius ait) ſi ſe-
mel fuerit uſurpata nec iure celebrata, nec prioris fru-*

ctum obtineret, nec uſum poſterioris auferret, Huius pœnitentiæ ritus pœnæ totus in eccleſia abolitus eſt, partim incuria paſtorum partim quod delinquentes tantam ſeueritatem detrectarent; Sed quis interim negauerit, inſtitutiones patrum noſtrorum eccleſiæ ueteris rectas uias nunquam deſeruiſſe, bis fœlices ſi poſteros reperiſſent qui eas alacriter inambulare pergerent.

Pœnitentia ſimpliciter publica at non ſolemnis (quantum ex Origenis, Ambroſij, Auguſtini, & cæterorũ patrum dictis colligi poteſt) erat, quæ pro delictis etſi mortalibus, tamen leuioribus, in morũ uitio conſiſtentibus. quæ totam non cõmouiſſent eccleſiã, imponebatur. Quinimo omnẽ pœnitentiam, quæ ſatisfactionem publicam popoſciſſet etſi delictum ſecreto commiſſum et confeſſum eſſet ſecundum hanc pœnitentiæ rationẽ quis recte publicam dixerit, Nam ut ex Origene & hiſtoria Tripartita conſtat, præſbyter qui erat ſuper pœnitentes, uir tenax ſecreti (nimirum pœnitẽtium confeßiones ſecreto audiens) confeſſos, modo tamen ratio delictorum requireret etiam hac pœnitentia grauabat, qua etſi ad populum ſpeciem delicti non faterentur ipſi pœnitentes, ſe tamen peccaſſe grauiter, ipſa ſatisfactione publicitus declarabant. Hæc autẽ nõ habebat tantũ auſteritatis q̃tum ſolẽnis illa nec omnino extra eccleſiã fiebat. ſed pœnitentes ſacris intererant à cõmunione tantũ ſeparati, de qua Zozomenes hiſtoriæ tripartitæ lib. ix. (quẽ ſupra in tractatu cõfeßiõis citauimus) potißimũ loquutus eſſe uidetur. Hãc aiũt ſæpius iterari ſolitã. Nec ab hac clericos ſeu ſacerdotes fuiſſe prohibitos, quemadmodum ad-

Pœnĩa publica nõ ſolẽnis

Orig. in pſal. 37.

Tripar. hiſt. lib. 9. c. 35

c. phr. 28. di. c. quæſitũ, de pœnit. & remiſſ.

huc uidemus ſacerdotes ob admiſſa crimina publica ſu- ſpenſióne à ſacris aut interdictione ingreſſus eccle- ſiæ aut pœnam etiam carceris ut uocant clauſtralis mul tari. Cæterum & huius pœnitentiæ publicæ uix ullum ueſtigium in eccleſia reliquum eſt, niſi quod ſynodorum ut uocant præſbyteralium ſeu Archidiaconalium corre ctio, in huius locum uidetur ſurrogata. Quanquam et id ex ueteri uſu relictum uidetur, quod ante initium qua- drageſimæ, nempe feria quarta quam Cinerum uocamus (qua die olim in ueteri eccleſia populus per preſbyteros conuocari, & pœnitentibus ac confeſſis pœnitentia da- ri conſueuit) adhuc cinere tantum obſignamur. Quodq; eadem ac alijs quoque quadrageſimæ diebus, ea Reſpon- ſoria ac præces dicimus, quæ olim ſuper pœnitentes pu- blice recitari conſueuerunt, & quæ eiuſcemodi pœnitẽ- tibus proprie conueniunt, nimirum ut meminerimus no bis pœnitentiam in cinere & cilitio ad maiorũ noſtro- rum exemplum merito peragendam eſſe.

Vnde ortũ & relictũ ꝙ i capite ieiu- nii cinere aſ- pergimur,

HAbemus itaq; in eccleſia ex omnibus pœnitẽtiæ ſpeciebus uix eã quæ priuata dicitur ſuperſtitẽ quæ hodie adhibetur, non tantum in delictis ſecreto ad- miſſis (quibus peculiariter erat deſtinata) ſed & publi- cis, quanquam interim & hæc ſic paſſim nunc miniſtre tur accipiaturq;, ut potius ludus uideatur q̃ pœnitẽtiæ datio. Atq; utinam uel hæc ſola in ſuum legitimũ uſum reſtituatur & pie in eccleſia geratur, quod tum demũ futurum ſpes eſt, ubi pœnitentiæ ſacramentm (quod in hac priuata pœnitentia) datur cœperit, & per ſacerdo- tes eſt dei ac eccleſiæ præſcripto ſyncere adminiſtrari,

Pœnia pri- uata, ſola ad- huc in uſu q̄ & quibusli- bet pœnitẽti bus. indiſcri- minatim in- dicitur.

& à populo

& à populo debita cũ pietate accipi. Cõmodũ ergo nũc eſt ut de pœnitentiæ ſacramento breuibus dicamus.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

Sacramentum pœnitentiæ quomodo à tota pœnitẽtia diſcernatur initio diximus. Eſt itaq; pœnitentiæ ſacramentum externum & uiſibile ſignum pœnitẽtiæ interioris & remiſsionis peccatorũ ſeu gratiæ dei quã ipſe deus efficaciter & certo, (modo rite accipias) in eo ſacramento operatur. Habet autem ut cætera ſacramenta. ſuas partes uerbum & elementum. Pœnitentiæ ſacramentũ quid?

Verbum huius Sacramenti uerbum abſolutionis eſt. Quod Sacerdos uice dei ad confeſſum peccata ſua pronuntiat. Ego (inquiens) abſoluo te à peccatis tuis in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, qđ huic diuinæ promiſsioni innixum eſt. Quorũcunq; remiſeritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis retenta erũt. Sunt qui hiſce uerbis abſolutorijs pleraq; alia addunt. Sed ut Iohãues Gerſonus, recte (noſtra quidem ſententia) dixit, erat hæc quam iam retulimus uerborum abſolutionis & breuitas & ſimplicitas retinenda, nec abſolutio uerbis additis uel reſtringenda uel inuoluẽda. Nam Sacerdoti qui Chriſti uice fungitur, formula domini ſui nõ immerito imitanda eſt, Is abſoluẽs peccatores ſimpliciſsime dixit: Remittuntur tibi peccata tua. Et cũ propterea hoc ſacramentũ capiatur, ut cõſcientia pauida & perterrefacta auditis uerbis abſolutionis, certa conſolatione remiſsionis peccatorũ adepta, læta à Sacerdote diſcedat, quis non uidet ea oĩa recte Verbum huius ſacramẽti. Iohan. 20 Gerſonus. Verba abſolutionis debent ſimpliciſſime, ac breuiſſime pronũtiari. Matth. 9 Marc. 2 Lucæ. 5 Lucæ. 7

omitti, quæ confeſſum adhuc hæſitantem ac dubitantem relinquere poſſint? Cæterũ olim Sacerdotes anteq̃ confeſſum abſoluerent, largiter pro eo dñm exorabant, ac etiam cōfitentem hortabantur, ut uiciſſim pro eis precaretur, idque ex inſtituto Apoſtolico. Nunc tantum ſub abſolutionem precationes illæ, nempe: Miſereatur tui omnipotens deus. Item. Indulgētiam ac remiſſionē &c. (id quod non negamus pie & ſanctè recenſentur) abſolutionis autem uerba in longum protrahuntur, qđ non erat neceſſe, nec ut nobis uidetur multũ utile. Quæ ſit autem huius uerbi uis, & quis intellectus uerborũ pmiſſionis, cui innitur abunde explicatum putamus.

Iaco. vlti.

Elementum huius ſacramenti.

ELementum ſeu externum & uiſibile ſignum huius ſacramenti, eſt ille corporis geſtus & actus, quo Sacerdos abſoluit confitentem, ſimilitudinē habens cum interiori abſolutione, qua deus animam à peccatorũ nexibus exuit. Nã uerba abſolutoria externe prolata, deum intus dimittentem ſignificant. Quod præterea ex more Eccleſiæ noſtræ, manus ſacerdotis ſuper caput pœnitentis imponitur, indicat manum dei, hoc eſt, diuinam uirtutem, ſeu ſpiritus ſancti gratiam emundantem ac ſanctificantem ſacramento adeſſe.

1 Impoſitio manus quid ſignificet. Manus dei.

Deinde manus impoſitio apud ueteres ſignum erat recõciliationis. Vnde qui publice pœnitebant, non recipiebant pœnitentiæ perfectionem, niſi per manus impoſitionē Epiſcopi, quemadmodũ ſuperius expoſitum eſt. Ergo cũ peccator ĩpoſita manu abſoluitur, nihil aliud deſignatur q̃ eum & deo & eccleſiæ (à cuius ſaltē interno conſortio delinquens excidit) reconciliari.

2 Pœnitentiæ perfectio per manus impoſitionem recipiebatur.

Concil. Cartha. 1. c. 2. 3

Ritus quos eccleſia in adminiſtratione huius ſacramenti adhibet, hi ferme ſunt Principio à cõfitente requirit, ut ſimpliciter, pure, ac ſyncere, tanq̃ coram deo aperiat ſacerdoti omnia (quæ ipſi poſt diligentem conſcientiæ excußionẽ occurrunt) lethalia crimina, ac quæ conſcientiam onerant ac lædunt. Nã tametſi eccleſia non oneret peccatorem ad confitendum omnia uenialia (quod id fuerit facti impoßibile) tamen ſi uenialia crebrius recurrãt, omnino contemnẽda nõ ſunt, quod collecta non minus grauabunt & opprimẽt quã unum aliquod graue delictum. Et ut Baſilius ait: *Nullum peccatum tanq̃ paruum contemni oportet, quod de omni uerbo otioſo, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri ſint in die iudicij. Præterea, non tãtum confitenda ſunt, quæ peccator certo ſcit eſſe lethalia crimina, ſed etiã ea in quibus hæret ac dubitat, ſint ne crimina mortalia? Neq; enim poſtremus finis atque uſus confeßionis is eſt, quod ſcilicet confitens, per ſacerdotem (cui iudicium datum eſt cognoſcendi ac iudicandi inter lepram & nõ lepram) inſtrui debeat ut diſcernat inter peccatum & non peccatum. Item cũ oporteat nos coram deo ſic conuerſari ut confidamus deo facta noſtra comprobari. Idcirco dubitans, faciat ne bene an ſecus, is in anceps ſe periculũ conijcit atq; adeo in peccatum, Quia omne quod non eſt ex fide peccatũ eſt* Romanorum decimoquarto. *Quanq̃ interim uelimus hic, leues coniecturas & inanes ſcrupulos reijci, qui enim amat periculũ, peribit in illo, ſed tantũ cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exemologeſim animo*

Ritus q̃ huic ſacramento ex more eccleſiaſtico adhibent. 1

Quę peccata confitenda. Pſal. 18

Quatenus venialia peccata confitẽda.

Baſi. in re. monach. c. 28

Matth. 12

Quæ ſcrupuli conſcientiæ inijciunt, confitenda ſunt

Leui. 13

Ambulare coram dño.

Gene. 17

Roma. 14

Prouer. 2

eximenda eſt. Circumſtantiæ quoque quæ ſpeciem delictorum uariant exprimendæ ſunt, Circumſtantes particulæ (Gregorio Niſſeno teſte) ſunt, quis, quid, ubi, qñ, qualiter, propter quid, uidelicet perſona, res, organum, locus, tempus, modus, cauſa. Ergo non tantum tempus, locus & perſona uerumetiam animi malitia, & tentationis magnitudo conſideranda ſunt; deinde etiã ad quã multos unius peccati noxa perueniat. Ex perſona delictum fit capitalius, Grauius peccat Sacerdos aut Princeps, q̃ Laicus aut priuatus, nugæ ĩ ore laici (ut inquit Hieronymus) nugæ ſunt, in ore ſacerdotis blaſphemia: Sacrilegium furto maius eſt Bis peccat qui diem dominicum audiendis contionibus & ſacro, ac reconciliando deo, excitandæq; charitati in deum ac proximũ deſtinatum, ineptis luſibus, ſcortis, temulentijs, obſcœnis fabulis, ac rixis etiã, & pugnis tranſmittunt. Leuius peccat, qui per occaſionem in ſtuprũ incidit, q̃ qui probam ac ſimplicem uirginem ex probis prognatam, deſtinatã honeſto matrimonio, malitioſis artibus diu ſollicitatam tandem uitiat, ac deinde iactato etiam facinore reddit infamem, atq; alijs quoq; proſtituit. Grauius peccat, qui uoluntarie in tentationem inductus ac per concupiſcentiam illectus labitur q̃ qui neceſſitate cecidit. Denique atrocius delinquit qui ſacerdotem, aut uirum etiam talem occidat, à cuius conſilijs tota Reſpublica pẽdebat, aut ſi quis principem ad tyrannidem inſtiget, quod eodẽ facinore plurimos læſerit. Hoc tamen omnino cauendum eſt, ne de his circumſtantijs ſacerdos confitentem ſic percontetur, unde perſonæ quoque poſſint agno-

Quæ circumſtantiæ peccatorum cõfitendæ ſunt.

Vide Au. de vera & falſ. pœni. c. 14. & li. 2. de viſita. infirmo.

Ex perſona.

Ex tempore

Gene. 20

Ex animi malitia

Vide conci. Anciranum.

Ex affectu.

Quid cauendum ſacerdoti Confeſſario in per-

ſci. Præterea, in peccatis quæ libidine committuntur, periculoſa eſt mora in recenſendis uel percontendis circumſtantijs, tum quod periculum eſt prodendæ perſonæ, cum qua admiſſum eſt peccatum, tum quod ex hac recogitatione facile ſubiret animum ueteris uoluptatis irritatio. Breuiter in circumſtantijs, neq; confitentem neq; confeſſarium ſacerdotem cõuenerit eſſe, uel nimis anxium uel nimis remiſſum. Ea moderatio tenenda eſt, ut ſaltem ſcrupuli qui conſcientiam moleſtant, tollãtur.

contãdo qđ ad circũſtantias attinet.

Quorundam confitentium ineptitudinem, qui nullo ordine uel iudicio confitentur, ſacerdotibus interdum moleſtam eſſe quis negat? Sed erat hæc ineptitudo per confeſſarios, pia inſtructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, commemorantes quicquid inter homines committitur aut committi poteſt ſceleris. Qui ut recte à confirmatis ætate uſuq; rerum uiris legantur. Ita noſtro iudicio perinde periculoſe ſparguntur in uulgus, periculoſius animis innocentioribus offeruntur. Nam ſi non leuiter peccãt ſacerdotes qui ab omnibus ſciſcitantur de omnibus, non habita ratione ſexus ætatis aut ingenij, quis neget hoſce libros periculoſe à quibuſdam legi? Sunt qui peccatum actuale diſcernunt in peccatũ tranſgreſsionis & omiſsionis, & ſingula genera in plurimas ſpecies diducunt. Sunt quibus ea ratio confitendi placet, ut quæcunq; confiteri uelimus, memoriæ iuuãdæ cauſa, in ſeptem aut octo illa genera peccatorũ lethalium, ueluti in locos quoſdam communes includamus, q̃ ſunt ſuperbia, uanagloria, auaritia, ira, luxuria, gula

Ineptitudo confitentiũ per ſacerdotẽ corrigẽda.

Prima

Secunda

Tertia

Pctã mortalia ex qbus cætera oriuntur.

Superbia, uanagloria,

Auaritia, Ira Inuidia, Luxuria, Gula, Acedia, Triſtitia, Superbiæ ſi. liæ Vanæ gloriæ. Inuidiæ, Iræ

& acedia, ſeu triſtitia, quod ex hijs, omnia uitia oriantur. Ex ſuperbia enim (quæ initium eſt omnis peccati, & regina omnium malorũ) naſcitur omnis inobedientia, omnis præſumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreſes, arrogantia. Ex uana gloria, iactantia, arrogantia, indignatio, diſcordia, inanis gloriæ cupido & hypocriſis. Ex inuidia naſcitur odium ſuſurratio, detrectatio, exultatio in aduerſis proximi, afflictio in proſperis. Ex ira oriuntur rixe, tumor mẽtis, contumeliæ, clamor, indignatio, præſumptio, blaſphemiæ, ſanguinis

Triſtitiæ & acediæ.

effuſio, homicida, ulciſcẽdi cupiditas, iniuriarum memoria. Ex triſtitia naſcitur malitia, rancor animi, puſillanimitas, amaritudo, deſperatio, torpor, uagatio mentis, ſæpe etiam & præſentis uitæ nulla delectatio. Ex auaritia oriuntur inuidiæ, furta, latrocinia, homidia, mendacia, periuria, rapinæ, uiolentia, inquietudo, iniuſta iudicia, cõtemptus ueritatis, futuræ beatitudinis obliuio, obduratio cordis. Ex Gula propagatur, inepta lætitia, ſcurrilitas, leuitas, uaniloquium, immunditia corporis, inſtabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo ſenſus. Ex luxuria generatur otioſitas mentis, inconſideratio, inconſtantia oculorum, uel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus ſui, odium mãdatorum dei, affectus præſentis ſeculi, horror & deſperatio futuri atq; hæc fere ſunt quæ præceptis decalogi prohibentur.

Auaritiæ. Gulæ. Luxuriæ.

Peccatũ aut aio, aut uno quinque ſenſuum committitur. Matth. 15

SVnt qui confitendi locos ex ſeipſis petant, quod omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinq; ſenſuum committatur. Nam & ſi omne crimen ex fonte cordis proficiſcatur, tamẽ quæ ad luxum, libidinẽ, uio-

lentiam, & contumeliam pertinent, magis ad ſenſus & membra corporis referuntur. Nobis ut ſingulæ iſtæ cõfitendi rationes minime diſpliceant, tamen ueteris eccleſiæ mos quod ad præſentium temporum conditionem attinet magis placuerit. Olim Confeſſarius ſacerdos de articulis fidei, & quæ illis cohærent eccleſiæ ſacramentis, ac præceptis dominicis interrogabat, hoc eſt, de uita & moribus, ex quo confitentes duplicem fructum referebant. Primum quod de fide & præceptis inſtituerentur, deinde quod in ſui ac peccatorum agnitionem (quæ ſalutis initium eſt) uenirent. Quemadmodum ergo omnino uelimus ut ſacerdotes ueterem eccleſiã in hoc imitentur. Ita nobis ſimpliciſſima confitendi ratio uidebitur, ſi cõfitentes doceantur, omnino duo eſſe quæ in nobis deus requirat, nempe fidem cum ſpe coniunctam & charitatem, fidem duo requirere, initio ut quicquid ſymbolo apoſtolico ſummatim continetur, firmiter credamus. Secundo, ut tota fidutia præſentis ac futuræ uitæ conſtituatur in deo, utq; confidamus opera noſtra bona tanq̃ filiorum deo placere. Principio ergo de diffidẽtia confitendũ fuerit. Nempe ſi qs de ullo articulo fidei uel tenuiter hæſitauerit, nam hic ante omnia pia inſtructione opus eſt, ut hæſitatio omnis per uerbũ dei cordibus eximatur & fides plantetur. Deinde quotuſquiſq; hominum totam ſuam fidutiam in deum collocat? Nũquid non ſinguli pœnæ ſingulos ſibi deos faciunt? Alius finẽ operum ſuorum in faſtu ac uanagloria conſtituit, alius in diuitijs confidit, alius uentrem curat, atque alij alia reſpiciunt, interim de fide in deum (cui omnia acce-

Vetus confitendi ratio optima.

Peccatorum agnitio ſalutis initium

Q. uo docẽda plebs eſt confiteri.

Fides.

Pſal. 61

Quomodo de diffidentia confitendum.

Pſal. 48

Pſal. 51

Matth.6
Ephe.5
1.Timo.6
Iohan.16
Auguſtinus in Iohannē

pta referre & à quo totos nos pendere oportet, utcũq; tandem res iſtæ externæ cadant)parum aut nihil ſollici ti,atque interim quam pauci ſunt qui hanc ſuam diffidē tiam,atque adeo idolatriam peccatum putant, cum tamen ſit omnium peccatorum fons & origo. Nam qui à fidutia in deum prorſus alienus eſt,huius tota uita nihil aliud eſt q̃ unicum peccatum de quo ſpiritus ſanctus mundum condemnat. De hac ergo diffidentia initium recte capietur & inſtruetur per ſacerdotem cõfitēs. Iam charitas ad duo ſe porrigit,charitatem dei et proximi, utranq; deus in decalogo præcepit,qui aptiſſima quædã methodus eſt,docens nos de omnibus quæ deus & fieri uelit & fieri nolit, quod in eam omnes leges morales includi poſſint. Quum ergo omnino uelimus ac cupiamus,ut non tantum priuatim,ſed & publice ex ſuggeſtis, idque frequentiſſime populus in decalogo inſtituatur, utq; non ſolum plebs decalogum memoria tenere, ſed & quibus operibus ſingulis præceptis ſatisfiat,rurſus quibus contra ſingula peccetur doceatur, quam doctrinam in poſtrema parte huius inſtitutionis trademus,fit ut ſperemus(id cum parochi factum curant) fore,ut hinc plebs certiſſimam ſimul ac ſimpliciſſimã con fitendi rationem ſibi facillime colligat. Porro ad memoriam iuuandam nihil magis profuerit,q̃ frequens interior confeſſio,quemadmodũ ſupra docuimus. Præterea huc nõ parum fecerit, ſi pœnitens intuens in præcepta dominica recolat ſecum ubi locorum uixerit,quibus in negotijs uerſatus ſit, & apud quos uixerit. Videndũ autē eſt ſacerdoti ne peccatũ omiſſionis extenuetur,qđ ſo-

Charitas.
Decalogus aptiſſima methodus agendorum & omittendorum.

Populus in decalogo ſedulo inſtituēdus.

Interior confeſſio freq̃ns ad iuuandã memoriam utilis.

lei eſſe grauiſsimũ, maxime in ijs qui authoritate aut di gnitate preminẽt, ueluti sũt Epiſcopi, Abbates, Parochi, Principes, Magiſtratus & Patresfamilias, qui queadmodum multorum malo peccant, ita multorũ malo ceſſant in officio, quæ autem horum officia ſint docebũt loci communes, quos huic ſacramento annectemus ut Confeſſarius ceſſantes corripiat, ac ſingulos de ſuo munere diligenter admoneat. Eſaie.1.9 Loci cõẽs.

D*E reſtitutione ciuili anxij ſæpe ſunt confitẽtes & confeſſarij. Idq; recte. Nam quis dubitat eã eſſe neceſſariam ſaltem quoad fieri poteſt? q, ſine ea fingere quidem poßit quiſpiam ſe pœnitere, uere autẽ pœnitere, nequaquam: Non ſolum autem ad reſtitutionem tenentur qui pecuniolam alterius ſuffurati ſunt, ſed in primis qui peſtilenti uirulentaq; lingua ſimplicium mẽtem corrumpunt, tranquillitatẽ animi proximo adimũt, obtrectationibus famam alienam lædunt, peruerſis cõſilijs publicam pacem perturbant, qui pudorem puellarũ corrumpunt, quos oportebat legis Moſaicæ cenſuram ſubire, Item omnes opifices, qui non ex fide cum proximo agunt, hoc eſt, qui regulæ euangelicæ obliuiſcuntur, quæ habet. Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris, & omnia quæcunq; uultis, ut faciant uobis homines, hoc & uos facite illis. Quæ oĩa in explicatiõe Decalogi latius attingemus. Tantũ de confitendi ritu dixiſſe ſufficerit.* De ratione ciuili. Qui teneantur ad reſtõnem: Corruptores ſimplicium mentium. Exo. 22 Qui nõ ex fide cũ proximo agunt. Matth.7 Lucæ.6

P*Oſtquam autẽ pœnitens peccata ſua confeſſus fuerit, recte interrogat ſacerdos, an ei peccata præterita diſpliceant, an propoſitum habeat adiutore deo ſe à peccatis deinceps continendi, quod abſq; contritione in-* Exod.22 Quid faciendũ ſacerdoti poſt enarrationem peccatorum.

adinſtructio nē cōfitentis attinet. *terna, confeßio uocalis magis obſit ꝙ proſit. Quo facto, ſacerdos ſingulis morbis, ſua remedia adhibebit. Idq; ex*

Quid inculcandum. *diuinarum ſcripturarum myrothecio quarū ſyluā q̄dam*

Superbo. *dabimus in calce huius ſacramēti, quā qui uolet pro ſuo*

Vanam gloriam ſectāti. *arbitratu ſecundū rationem criminum augere poterit.*

Matth. 6 *Nam ſuperbo recte dixeris, humilia te in conſpectu domini. Vanam gloriam ſectanti, uide ne ob tranſitoriam gloriā, æternam perdas mercedem. Inuido peccatū tuum maximum eſt, quod diabolum proprie parentem habet,*

Iracundo. Gene. 4 *cuius inuidia mors intrauit in orbē terrarū Age itaque*

Auro. 1. Tim. 5 *pœnitentiam, & profectum aliorum, tuum de puta. Ira-*

Ephe. 5 *cundo, ira in ſtultorum ſinu requieſcit, dominari debes*

Guloſo; Libidinoſo. *animo tuo, & hanc tranquillitate mentis effugare. Aua-*

Acedioſo. *ro, cogita quia radix eſt omniū malornm cupiditas, & idololatriæ cōparatur. Vētris curā in deſiderijs faciēti, ſobrietas, Luxuriæ, dedito, caſtitas ſectanda perſuadebitur. Contra acediam, animam hominis aggrauantem, ut ei nihil boni agere liberat, ſedulitas. Contra triſtitiam, ob aduerſa hominis mentis occupantē, patientia, & longanimitas inculcanda eſt. Et ut ſummatim dicamus, con-*

De iniūctiōe ſatisfactiōis. *traria contrarijs antido is curanda ſunt. Deinde poſtquam Confeſſarius ſacerdos confitentem quan ū ad corrigendam uitam ſufficere uidebitur inſtruxit, tum ſtatim ſatisfactio, hoc eſt, opus aliquod pium, quod cum uitio perpetrato quammaxime pugnat, ipſi confeſſo impo-*

Deprecatio pro cōfitēte. *nitur, licet demum poſt abſolutionem peragendum, niſi tamen aliud delicti & perſonæ ratio popoſcerit. Poſtea*

Abſolutio. *pro pœnitente ad dominum fit pia deprecatio. In qua tamen ſacramenti uis non continetur. Poſtea pronun-*

tiatur abſolutio in qua tota ſacramenti uis conſiſtit. De uirtute et efficacia huius ſacri.

HVius aũt ſacramẽti uim & efficaciã multiplicẽ eſſe cõſtat. Pricipalis finis eſt, ut pœnitẽs uerbis abſolutiõis aſſentiẽs referat beneficiũ remiſsiõis peccatorum & certiſsimã cõſolationẽ recõciliatiõis, qua eccleſiæ rurſus inſeritur. Neq;.n. dubitandũ eſt deũ (qui remittendorũ peccatorũ ligandi ac ſoluẽdi poteſtatẽ ſacerdotibus fecit) ipſum etiã miniſterio eorũ potẽter aßiſtere, ſi tamẽ pœnitẽs ſpiritui ſancto obicẽ nõ poſuerit, hoc eſt, per incredulitatẽ reſtiterit: nã mẽtiri nõ poteſt deus in promißis longe ueracißimus, & ſi nos indigni ſimus quod ad nos attinet, In quã ſententiã Dauid, Apoſtolo interpretante dixit: Tibi ſoli peccaui & malũ corã te feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis & uincas cũ iudicaris. Vnde quẽadmodũ per baptiſmũ, eximimur à tyrãnide ſatanæ, & facti filij dei inſerimur corpori Chriſti, quod eſt eccleſia, & in tã fœlix cõtubernium cooptamur & angelorũ & oĩum ad cœleſtẽ hæreditatẽ prædeſtinatorũ, ubicũq; terrarũ uiuũt uixerint, aut uicturi sũt, ita ꝑ miniſtrationẽ huius ſacri in eãdẽ ſocietatẽ rite reſtituimur, Præter hũc finẽ pleriq; alij ſunt minus principales.

Iohan. 20 · Titum. 1 · Pſalmo. 50 · Roma. 3 · 1. Petri. 3 · Roma. 6 · Sacramenti pœnitæ visi

In primis quod non alia ratione aut citius aut efficacius quã ſacramentali confeßione frangitur ſuperbia mentis humanæ ac ceruix erecta cõtra deũ, quæ niſi magno ſtudio deprimatur erigit tãdem ſeſe aduerſus omne qđ dicitur deus, deprimitur aũt cũ homo prorſus ſibi diſplicẽs ſeſe deo totũ ſubmittit. Porro nulla põt eſſe maior ſubmißio, quã ut homo ſpõte ſeſe ſubmittat ad pedes hominis eiq; ꝑdat nõ ſolũ facta ſed et cogitata. Atq; iterim

Cõfeſſionis ſecretæ commoda. · 2. Theſſa. 2

experientia docet, nulla ex re plus lucis & gratiæ cœleſtis capi, quam ex ſyncera confeſſione cui plena cõſolationis ſuccedit abſolutio, nimirum q deus ſuperbis reſiſtat, humilibus aut det gratiam. Quãmobrem hunc fructum nullus pudor debet excludere, præſertim cogitanti tolerabilius eſſe hic apud hominem ſemel pudeſcere quã poſt erubeſcere in conſpectu dei, angelorum et ſanctorũ omniũ, certe cuius animus uehementer refugit ſe ſacerdoti ſubmittere, is (noſtra ſententia) nondũ cor ſatis deiecit apud deum, nec ex animo ſatis adhuc pœnitet, ut ſileamus par eſſe, ut quemadmodum totus homo ſe erexit cõtra deum, ita corpore quoq; ſeſe ſubmittat, quod ſæpenumero occaſionem peccandi præbuit.

Chryſoſt. Pudor confeſſionẽ impediens pellendus.

Secundo uſus ſacramenti ad hoc quãmaxime ualet, quod hinc diſcamus noſſe nos ipſos (quæ eſt præcipua ſapientiæ pars) q confeſſio totũ hominem ſibiipſi ſubinde ponat ob oculos excuſſis omnibus animi latebris, dum penitus conſiderat quo uocent præcepta dei, cõtra in quæ ipſe propenſus ſit & quibus occaſionibus labatur, atq; hæc eſt uera meditatio in lege domini, ut homo cõponat ſe ad eum uitæ ſtatum in quo ſe cuperet eſſe, ſi iam ſupremus uitæ dies urgeret, Interim docet confeſſio agnoſcere peccatũ, Nam pleriq; ſunt, qui uel per ætatẽ, uel p imperitiam nõ intelligunt morbum ſuum, per errorẽ iudicantes nullũ eſſe delictum quod crimẽ eſt capitale, con tra hoc eſſe crimen quod crimen non eſt, quidam ſic inuoluti ſunt, ut ſeipſos extricare non poſſint, qui ſacerdotem Confeſſarium deſiderant, hominem integrum, prudẽtem ac ſacrarum literarum ſcientia inſtructum.

Secũda utilitas cõfeſſionis.

Vna meditatio in lege domini.

Peccatorum agnitio ex confeſſione.

Homines inuoluti.

Tertio hoc remedio maximis quibuſdam malis medetur ſacerdos, quæ ſunt peſtilens ſecuritas, & hac etiã peſtilentior gloria de peccatis, deniq; deſperatio diuinæ clementiæ cuius primus author fuit Cain detrectans confeßionem. 3 Gene.4

Quarto hoc ſacramentum non mediocriter iuuat ad parandam idoneam deteſtationem commiſſorum ex amore dei proficiſcentem ac ſerium certumque propoſitũ impoſterum ab oĩbus abſtinẽdi quæ deũ offendũt. 4

Quinto pudor retegendi ſecreta peccatorum uelut expiatio quædam eſt, quæ bonam pœnæ partem adimit, hominemq; cohibet ne facile relabatur in eadem. 5

Sexto confitens non ſolum conſolationem remißionis peccatorum accipit, ſed etiã conſilio exhortationeq;, ac præcatione ſacerdotis iuuatur, quã plurimum ualere Iacobus teſtatur, Hactenus de huius ſacramẽti uirtute. 6 Iaco.vlt.

IAm quo affectu pœnitentem ad ſacerdotem accedere oporteat ex ſupradictis ſatis intelligi poteſt. Debet enim ſacerdotem accedere, non ut hominem, auditurus ex eo, quid humanum, ſed ut Vicariũ Chriſti, cuius legatione fungitur, ut audiat ex eo diuinum uerbũ abſolutionis, cui fidem adhibens de remißione peccatorum ſe certum faciat, atq; in primis eum affectum adhibere debet, quem habent lethalibus morbis occupati cum ad medicum confugiunt ſine cuius ope mortem opetituri ſibi uidentur, quin hoc maiorẽ pœnitentis affectum eſſe conuenerit, quanto uulnus animæ omni plaga corporali periculoſius eſt. Hunc affectũ a reſipiſcenti, uerbũ Chriſti ingenerat, quo nos certos reddit, ut quibus peccata ſa-

Quo affectu ad ſacerdotẽ accedendũ. 2.Corin.5

Pœnitẽtis affectus erit inſtar affectus ægroti.

Iohan.20

Augu. Malach.2 cerdotes remiſerit, illis remiſſa ſint. Exemologeſim itaque facturo ſic cogitandũ eſt, ſacerdotẽ angelũ eſſe dñi, quẽadmodũ propheta dixit: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiã, & legẽ exquirunt ex ore eius, qa angelus dñi exercituũ eſt. Itidẽ eũ eſſe ſcribã illũ de quo Chriſtus dixit: Omnis ſcriba doctus in regno cœlorũ ſimilis eſt homini patrisfamilias q profert d'theſauro ſuo noua et uetera. Ad hæc ſacerdotẽ deſignatũ eſſe ꝑ ſtabulariũ illum euangelicũ cui Samaritanus uerus ille hominum cuſtos Chriſtus, duos denarios ꝓtulit in curã uulnerati. Quæ cũ recolit pœnitẽs, fieri nõ põt quin magno quodã deſiderio ad ſacerdotẽ ꝓperet, ueluti ad eũ à quo certã ſalutẽ ſit relaturus, et ſaluberrimã ſitim remiſsiõis pctõrũ, potu aquæ ſalutaris remiſsiõis pctõrũ reſtincturus. Quẽ putas tã ſocordẽ q nõ lõgiſsima itinerum ſpacia preter oẽm morã alacriter ac libẽter eſſet emẽſurus, ſi ex Chriſto dño audire poſſet, dimittuntur tibi peccata tua? & tamen ſi fidẽ ad ſacerdotẽ Chriſti uicariũattuleris, nihil minus audies nec minori cũ fructu, Ille poteſtatem ſuam ſacerdotibus conceſsit, ac ut uerbis ſuis fidem adhiberes uoluit, ergo beatus qui non uidiſti & credidiſti. Qualis autẽ ſacerdos tibi deligẽdus ſit ſuperius ex patribus indicauimus, quẽ ẽt ut facile repias nobis epiſcopis ĩcũbit, ut q offõ noſtro ĩ eccleſiis noſtris funguntur, uiri ſint et ſapiẽtes, et diſcreti, q cũ ptãte iudiciũ hẽant cõiũctũ.

Matth.13

Lucæ.10

Matth.9 Marci.2 Lucæ.5.7

Iohan.20 Marc.2 Iohan.20

Miniſter huius ſacri.

Sacerdos qualis.

Miniſter huius ſacramenti ſacerdos eſt, uidebit autẽ quilibet ſacerdos, ne tã arduũ cõfeſsionis audiẽdi munus ſuſcipiat, niſi doctrina, animi, rectitudine, prudẽtia, ſed ante oĩa pietate ad hoc ſit idoneus. Qui

ſi q̃d alioqui habeat affectus humani, uideat tamen ac cu ret ut auditurus cõfeſſionẽ nõ priuati hoĩs ſed ſacerdotis, imo Chriſti pſonam ſumat, neq; quicq̃ habeat preoculis, niſi deũ cuius illic quodãmodo uices gerit. Præparabit itaq; ad rẽ tã ſeriã tãq; ſacrã animũ, ne malũ medicũ præſtãs et pximi morbũ augeat et irã dei in ſe puocet et uterq; ab altero diſcedat deterior. Ante oĩa ſobriũ ac ſilentij tenacẽ eũ eſſe oportet, prӕterea debebit ſic moderari oĩa ut pcontatiões ſuas nõ ultra proferat q̃ neceſſe ſit ad criminis cognitionẽ, ne ſcilicet inficiat aĩos ſimpliciũ et infirmorũ, nec tamẽ interim ſinat ignorari, qđ ignoratũ, uitari curariue nõ poterat. Sic eſſe affectus ut malis hoĩ um, cũ Paulo Apoſtolo illachrymet, ut tanto inſtantius oret ac uigilet p grege dominico quo uidet morbos eſſe maiores quibus is tenetur occupatus, cogitans eos morbos gregẽ nõ fuiſſe inuaſuros, ſi ipſe & cӕteri quibus hoc munus concreditum eſt doctrina, monitis, increpationibus, & obſecrationibus aduigilaſſent. Medici. Sobrius. Silens. Diſcretus. Roma.9

BReuiter nõ eſt idoneus ſacerdos q nõ gerit paterna uiſcera erga gregẽ ſuum, qui nõdum nouit cũ confitentibus indoleſcere & cõpati infirmitatibus eorũ quales ſunt q̃ ex hominũ malis criſtas tollũt et ſupciliũ adducũt. Hic uero ſolus idoneus eſt qui nouerit infundere uinũ & oleũ, uerbũ ſcilicet correptionis & cõſolationis, ſic tamen ut in cõſolationẽ ſemper procliuior ſit, præſertim ubi intellexerit pœnitentẽ ex animo reſcipiſcere. Quãquam uero ſacerdotem talem eſſe oporteat, non minus tamen hoc ſacramentũ percipitur ab indigno quam à digno miniſtro, ſi tamen confitens ueram con- Lucæ.10 Vinum & oleum. Galat.5

Auguſti. lib: quæſt. veteris & noui teſtamenti. Nume. 6 Iohan. 12

tritionem & rectam fidem attulerit. Nam (ut Auguſtinus inquit) propterea dictum eſt à domino, in Numeris ad Moyſen & Aaron ſacerdotes, Vos ponite nomē meū ſuper filios Iſrael, & ego dominus benedicā eos, ut gratiam traditam per miniſterium ordinati transfundat hominibus, nec uoluntas ſacerdotū obeſſe uel prodeſſe poſſit, ſed meritū benedictionem poſcentis. Nam quanta ſit dignitas ſacerdotalis officij & ordinis ſatis indicat nequiſſimus ille Caiphas de quo dictum eſt, hoc autem à ſeipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius prophetauit, quo oſtenditur ſpiritum gratiarum non perſonam ſequi digni uel indigni ſed ordinem traditiōis. Nō itaq; perſona ſacerdotis ſpectāda, ſed Chriſtus (cuius ſacerdos miniſterium gerit) intuendus eſt, is enim ſolus peccata dimittit, qui ſolus pro peccatis noſtris mortuus eſt, qui eſt agnus tollens peccata mundi. Verbum dei (inquit Ambroſius) dimittit pctā, ſacerdos ē iudex, ſacerdos qdē officiū ſuū exhibet, ſed nullius ptātis iura exercet, Sed dices qd ſibi uult? qd patres non ſemel dicunt à ſolis ſanctis et columbæ membris dimitti peccata? Vt autem intelligas quid quæratur, repetere aīo oportet, Omnē hoīem Chriſtianum qui ſeſe lethalibus criminibus etſi occulte contaminat, non ſolum in deum, ſed & in eccleſiam, hoc eſt, in cœtum ſanctorum omnium peccare. Eoipſo enim quod exit à ueritate, à fide, à charitate, d'caſtris eccleſiæ exit ac ſtatim cū lethaliter delinquit, ſeſe ab occulta illa communione ſanctorum, qui uno fidei & charitatis ſpiritu ſub uno capite Chriſto toto terrarum orbe arctiſſimo quodam unitatis uinculo ſibi cohærent ac connectuntur

Caiphas.

Auguſ. cōtra Iulianum. Marc. 4 Roma. 4 Iohan. 1 Amb. de pœni. diſt. 1. c. uerbum de. Quæſtio.

Origenes in Leuit.

ſeparat,

ſeparat, atq; hoc ipſi facit ut iam & in cœlo & in terra ligatus cenſeatur & ſi nondum Epiſcopi *uoce ligetur.* Talem *ergo homninem modo ſalutis ſuæ rationem ullam habere uelit, & in dei, & in ſanctorum omnium gratiam redire neceſſe eſt, quod aliter fieri non poteſt, niſi & deus & tota eccleſia ſanctorum eum in gratiã & communionem, à qua propria malitia excidit, rurſus recipiant, hoc eſt peccata dimittant.* Itaq; *dum quæritur num à ſolis ſanctis dimittantur peccata.* Reſpondendum *eſt,* Nos *hic ad duo reſpicere oportere. Primũ ad id quod reuera agitur cum dimittũtur peccata, Secundo ad miniſterium recõciliationis.* Exemplo *res fiet dilucidior,* Quum *populus* Romanus *quempiã proſcriptum ingratiam recipere uelit, & ad hoc miniſterio uniuſcuiuslibet hominis utitur:* Hic *populus* Romanus *eſt qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, et proſcriptum in conſortium ſuum iterum recipit:* Legatus *tantum miniſterio fungitur, populus* Romanus *reuera dimittit culpam,* Legatus *uero non aliter quam populi* Romani *nomine. Ad eundem modum cum peccata dimittuntur, dicẽdũ eſt, ſolos ſanctos & columbæ membra proprie peccata dimittere, nam ipſi ſunt qui peccatorem à ſe abalienatum cum ueraciter ad deum conuertitur, rurſus in ſuum conſortium recipiunt.* Sacerdos *tãtum miniſterium exhibet, atq; hoc ipſum eſt, quod ait* Auguſtinus: Cum *ueraciter (inquit) ad deum conuerſo, peccata dimittuntur, dimittuntur ab eis, quibus ipſe ueraci conuerſione coniungitur, ſpiritus ſanctus ea dimittit qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate cohærẽ-*

Dilutio quæſtionis.

Simile.

Aug. de baptiſ. paruulorum. c. 7

1. Corin. 2

tibus, ſiue ſe nouerint corporaliter, ſiue non. Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, à quibus ille cordis prauitate diſiungitur, ſiue notis corporaliter ſiue ignotis, omnes enim mali ſpiritualiter à bonis ſeiuncti ſunt. Et alibi: *Eccleſiæ charitas quæ per ſpiritum ſanctum diffunditur in cordibus noſtris, participũ ſuorum peccata dimittit, eorum autem qui nõ ſunt eius participes, tenet.* Ideo poſtaquam dixit: *Accipite ſpiritum ſanctum continue de peccatorum remißione ſubiecit, Quorum remiſeritis peccata remittũtur eis, &c. Reipſa ergo ſancti ſunt, qui peccata remittuntur, ſed quoniam eccleſia ſanctorum occulto, unius eiuſdemq; ſpiritus uinculo: coherens, toto orbe diſperſa eſt, nec ſimul in unum locum congregari poteſt ut ab eius ore peccator uerbum remißionis peccatorum audiat.* Idcirco *miniſtrium ſacerdoti in eccleſia conſtitutum eſt, ut quod ſacerdos eccleſiæ nomine fecerit, tota eccleſia piorum feciſſe cenſeatur,* Iam *ut nihil prohibet hominem etiam criminoſum, honeſte cuiuſpiam reipublicæ procuratorem eſſe poſſe, qui* Reipublicæ *nomine contrahat, ac reſcindat, ſic nihil repugnat ſolos pios ubiuis terrarum conſtitutos, ſiue notos ſiue ignotos ueraciter conuerſo, peccata reipſa dimittere, & tamen in hoc uti miniſterio ſacerdotis etſi mali,* Quamobrem *pulchre dixit (cuius uerbis libenter utitur,* Auguſtinus.)

Roma. 5 — Iohan. 20 — Aug. de bapti. paruulorum.

Sacramentum gratiæ dat deus, etiam per malos, Ipſam uero gratiam non niſi per ſeipſum uel per ſanctos ſuos. Et ideo remißionem peccatorum, uel per ſeipſum facit uel p ipſius columbæ membra, quibus ait: Quorũ

remiſeritis peccata, &c. Interim extra publicum eccleſiæ miniſterium (quod ſcilicet eadem uirtute ac efficacia miniſtrant mali quã boni ſacerdotes, modo tamẽ ab eccleſiæ conſortio reſecti non ſint) conſtat, multum inter benedictiones bonorũ & malorũ hoĩum diſtare. Legimus enim bñdictiones patriarcharũ, prophetarũ, atq; multorum aliorum ſanctorum hominum, lõge efficaciſsimas fuiſſe, malorum uero nequaquam. Efficax eſt enim ſanctorum ſpiritus propter inhabitãtem deum in ipſis, Sed malorum ſpiritus longe ſecus habet, licet quum publico miniſterio funguntur, ſacramentorum efficaciæ (quæ magis deus quam ipſi operantur) ſua priuata malitia nihil detrahere poßint. Aliud eſt enim priuatim benedicere, aliud publicum miniſteriũ gerere. Vt ergo hanc rem ſemel finiamus, in ſacerdote non perſona hominis, ſed Chriſti cuius uices gerit ſpectanda eſt, & firmiter credendum, quod reconciliatio ſacerdotis in uere cõuerſo hoc intus operetur qđ deſignat, nempe abſolutum non tantum militanti ſed & triumphanti eccleſiæ reconciliari. Quid enim aliud eſt, Quodcunq; ſolueritis ſuper terram, erit ſolutum & in cœlo? quam ſi dicat: Ego deus & omnes cœleſtis curiæ ordines et omnes ſancti in gloria mea laudant uobiſcum & confirmant quos ligatis & ſoluitis. Quamobrem deus modis omnibus à nobis collaudandus eſt quod dederit talem poteſtatem hominibus.

Inter priuatas benedictiones bonorũ ac malorum multũ intereſt.
Gen. 27. 48
4. Reg. 4
Vide Athanaſiũ in uita Antonij.
Aliud eſt priuatim benedicere, aliud publicũ miniſterium gerere.

Augu. lib. de pœnitentia.
Matth. 18
Matth. 11
Marci. 2

SEQVVNTVR LOCI.

LOCI COMMVNES EX SCRIpturis diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parochus ad commonẽdum quemq;, præſertim quum Exemologeſin facit, officij & functionis ſuæ, ſecundum ætatem, ordinem, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.

EPiſcoporum, parochorum, ſacerdotum, diaconorum, ſubdiaconorum, clericorũ omnis generis, Deniq; eorum qui monaſticæ uitæ ſunt addicti, munera & functiones, quæ ſingulos ordinis ac ſtatus proprie ac peculiariter reſpiciunt, canones Concilij noſtri prouincialis, quin potius euangelicæ & apoſtolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de ſacramento Ordinis copioſius adſeremus, exacte deſcribunt, ut eadẽ hic uel referre uel repetere non ſit opus.

Quid uiciſſim debeant laici epiſcopis, ſacerdotibus, ac maxime Parochis.

IN primis orabunt pro eis omni tempore, in ſpiritu, ut detur eis ſermo in apertione oris ipſorum, cũ fiducia notum facere myſterium Euangelij, pro quo legatione funguntur, Ad Epheſ. 6. Coloſſ. 4. Actuum. 12. Et audient eos. Sic enim Chriſtus apud Lucam capite decimo ait: Qui uos audit, me audit: & qui uos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit. Et ut ſit ſacerdos aut Parochus uitæ non admodum inculpatæ, non tamen ordo & munus iniuria

Ephe 6
Coloſ. 4
Acto. 12
Lucæ. 10

efficienda ſunt,ſed magis obtemperandum ipſis eſt uerbum dei miniſtrantibus. Sic enim Chriſtus in Euangelio Matthæi.22.Super cathedram(inquit) Moyſi ſederunt ſcribæ & phariſæi,Omnia ergo quæ dixerint uobis facite,ſecũdum uero opera eorum nolite facere.Ac Paulus:Obedite(inquit)præpoſitis ueſtris & ſubiacete eis.Ipſi enim peruigilant,quaſi rationem pro animabus ueſtris reddituri,ut cum gaudio hæc faciant, & nõ gementes, Hebræ.13.Et alibi, Qui bene præſunt preſbyteri,duplici honore digni habeantur,maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura: Non alligabis os boui trituranti.Et,Dignus eſt operarius cibo ſuo.De uictu Parochis ſuppeditando,canones Cõcilij noſtri p̃uincialis fuſius docẽt ac cõmonefaciũt. Matth.22 Hebræ.13 1.Timo.5 1.Corin.9 Matth.10 Lucæ.10 1.Timoth.5

De principum ac magiſtratuum ciuilium munere.

ET *nunc reges intelligite,erudimini qui iudicatis terram,Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore,Pſal.2. Non eleuetur cor regis in ſuperbiam ſuper fratres ſuos,neq; declinet in partẽ dextram uel ſiniſtram,ſed deſcribet ſibi Deuteronomium legis,accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecũ legetq; illud omnibus diebus uitæ ſuæ ut diſcat timere dñm deum ſuum,& cuſtodire uerba & cerimonias quæ in lege præcepta ſunt,Deute.17 Meminiſſe debẽt magiſtratus oẽm poteſtatẽ à deo eſſe, ſicut ſcriptũ eſt,quia nõ eſt poteſtas niſi à deo,Quæ autem ſunt à deo ordinata ſunt,Rom.13.Itẽ ad ipſos eſſe dictum:Diligite ergo iuſtitiam qui iudicatis terrã.Sapientiæ.1.Poteſtati dicitur,Nõ facies quod iniquũ eſt,* Pſal.2 Deute.17 Roma.13 Sapien.1

nec iniuſte iudicabis, non conſideres perſonam pauperis bonores uultũ potentis. Iuſte iudica proximo tuo, Leui
Leui.19 ti.19. Siue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, nulla erit diſtã
tia perſonarũ, ita paruum audietis ut magnum nec accĩ
Deute.1 pietis cuiuſq̃ perſonam, quia dei iudicium eſt, Deute.1.
Non accipies perſonam nec munera, quia munera excæ
Deute.16 cant oculos ſapientum & mutãt uerba iuſtorũ, Deute.
16. Vſquequo iudicatis iniquitatẽ, & facies peccatorũ
ſumitis, iudicate egeno & pupillo humilẽ & pauperem
iuſtificate, eripite pauperẽ de manu fortiorũ eius, de ma
Pſal.81 nu peccatorũ liberatæ. Pſal.81. Quærite iudiciũ, ſubue
Eſaiæ.1 nite oppreſſo, Iudicate pupillo, defendite uiduã, Eſaiæ
Iaco.2 1. Si introierit uir aureũ annulum habẽs in ueſte candĩ
da, introierit aũt & pauper in ſordido habitu & intẽ-
datis in eum qui indutus eſt ueſte præclara & dixeri-
tis, tu ſede hic bene, pauperi autẽ dicatis, tu ſta illic, aut
ſede ſub ſcabello pedum meorum, nonne iudicatis apud
uoſmetipſos & facti eſtis iudices cogitationũ ueſtrarũ?
Si enim perſonã reſpicitis, peccatũ committis, redargutĩ
à lege tanquam tranſgreſſores, Iacobi.2.

Quid debeant ſubditi magiſtratibus.

Roma.13 OMnis anima poteſtatibus ſuperioribus ſubdita ſit, Qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſi-
ſtit, Qui autẽ reſiſtunt, ipſi ſibi damnationẽ acquirunt.
Nã principes non ſunt timori boni operis ſed mali. Vis
autem non timere poteſtatem? bonũ fac & habebis lau-
dem ex illa, dei enim miniſter eſt tibi in bonum, Sin au-
tem malum feceris, time Nõ enim ſine cauſa portat gla
dium, dei enim miniſter eſt uindex in iram ei qui male

agit. Ideoq; neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, Ideo enim & tributa præſtatis, Miniſtri enim dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui timorem timorem, cui honorem honorē, Romanorum. 13. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & q̄ ſunt dei deo, Matth. 22. Deum timete, regem honorificate, & ſubiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus, tanquam ab eo miſſis, ad uindictam malefactorum laudē uero bonorum, quia ſic eſt uoluntas dei, ut benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi uelamen habentes malitiæ libertatem primi Petri ſecundo. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam & tranquillam uitam agamus in omni pietate, & caſtitate, hoc enim bonum eſt & accceptum coram ſaluatore noſtro deo, primæ Timothei ſecundo: Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines primo Timoth. tertio.

Matth. 22 · 1. Pet. 2 · 1. Pet. 2 · 1. Iohan. 2 · 1. Timo. 3

Maritorum officium.

Viri cohabitent ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ uitæ, & non

1. Pet. 3

Ephe.5 *impediantur orationes ueſtræ, primæ Petri tertio: Viri diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut ullam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & ĩmaculata. Ita & uiri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Qui ſuam uxorem diligit ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & oſſibus eius, propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto & eccleſia. Veruntamen & uos ſinguli unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, Epheſiorum quinto. Viri diligite uxores ueſtras, & nolite amari eſſe erga illas.*
Colo.3 *Coloſſenſes tertio.*

Vxorum munus.

1.Pet.3 *Similiter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis, ut & ſi qui nõ credunt uerbo, per mulierum cõuerſationem ſine uerbo lucrifiant, Conſiderãtes in timore ſanctam conuerſationem ueſtram, Quarũ non ſit extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumẽti ueſtimentorũ cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo, ĩ incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus qui eſt in cõſpectu dei locuples. Sic enim aliqñ & ſanctæ mulieres ſperantes in deo, ornabãt ſe, ſubiectæ proprijs uiris, Sicut Sarra obediebat Abrahæ, dñm eum uocãs, cuius*

eſtis filiæ benefacientes, & non permittẽtes ullam perturbationẽ. i. Petri. iij. Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino. Quoniã uir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus ẽ caput eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres uiris ſuis in omnibus. Vxor ergo timeat uirum ſuũ, Epheſi. v. Mulieres in habitu ornato cum uerecundia & ſobrietate ornẽtes, ſe non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueſte pretioſa, ſed quod decet mulieres, promittẽtes pietatẽ per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione, docere mulieri non permitto, Neq; dominari in uirum. ſed eſſe in ſilentio. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua, & Adam nõ eſt ſeductus, ſed mulier ſeducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, & ſi permãſerit in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. i. Timoth. ij. uult denique Apoſtolus eas eſſe prudentes, non detrahentes, pudicas, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas uiris ſuis, ut non blaſphemetur uerbum dei. i. Timoth ſecundo Titum ſecundo.

Ephe. 5

1. Timot. 2

1. Timot. 3

Titum. 2

Parentum erga liberos.

Ephe. 6

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros, ſed educate illos in diſciplina & correptione domini, Epheſiorũ ſexto: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios ueſtros, ut non puſillo animo fiant, Coloſen. iij. Tu autem mone aduleſcẽtulas, ut uiros ſucs ament, filios ſuos diligant. Titum. ij.

Coloſſ. 3

Titum. 2

Liberorum erga parentes.

Filij obedite parentibus ueſtris in domino. Hoc.n. iuſtum eſt; Honora patrē tuū & matrē tuā, qđ eſt mandatū, primū in promißione, ut bene ſit tibi, et ſis lon
Ephe.6 gæuus ſup terrā, Epheſiorū ſexto: Filij obedite parenti-
Coloſſ.3 bus ueſtris p oīa. Hoc.n. placitū eſt in dño, Coloſſen. iij.

Seruorum, ancillarum, mercenariorū, operariorum erga dominos.

Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, nō tātū bonis et modeſtis, ſed etiā diſcolis. Hæc eſt.n. gratia ſi ꝑpter dei conſciām ſuſtinet q̄s triſtitias, patiēs iniuſte. Quæ.n. eſt grā ſi peccātes, et colaphizati ſuffertis. Sed ſi
1.Petri.2 benefaciētes ſuſtinetis, hæc ē, gratia apud deū. i. Petri. ij.

Serui obedite dominis carnalibus cū timore et tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri ſicut Chriſto, nō ad oculū ſeruientes quaſi hominibus placētes, ſed ut ſerui Chriſti, faciētes uoluntatē dei ex animo cū bona uolūtate ſeruientes, ſicut domino & non hominibus. Sciētes quoniā unuſquiſq; qđ fecerit bonum, hoc recipiet à domi
Ephe.6 no, ſiue ſeruus ſiue liber. Epheſiorum. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculū ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis, timētes dominū. Quodcūq; facitis ex animo opamini ſicut domino & nō hoībus, ſcientes qđ à domino accipíetis retributionē hæreditatis, domino Chriſto ſeruite. Qui.n. iniuriā facit recipiet id qđ iniq; geßit, & nō eſt pſonarum
Coloſſ.3 acceptio apud deū. Coloſſen. iij. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrētur ne nomē domini & doctrina blaſphemetur. Qui autē fideles habent dominos nō contēnant, quia fratres ſunt,

ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt, & dilecti quia bene ficij participes ſunt. i. Timoth. vi. Seruos oportet domi- 1. Timo. 6 nis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placētes, nō cōtradicentes, nō fraudantes, ſed in omnibus fidē bonā oſtendētes ut doctrinā ſaluatoris noſtri dei ornēt in oībus, Titum. ij. Titum. 2

Dominorum, patrum & matrum familias, erga ſeruos.

ET uos domi eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & ueſter dominus eſt in cœlis, et perſonarum acceptio nō eſt apud deū, Ephe. Ephe. 6 vi. Domini quod iuſtum eſt & æquum ſeruis præſtate, ſcientes quod et uos dominū habetis in cœlo, Coloſ. iiij. Coloſſen. 4

Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipēdijs ueſtris, Lucæ. iij. Lucæ. 3

Quid publicanis?

NIhil amplius quam quod conſtitutum eſt uobis, faciatis Lucæ tertio. Lucæ. 3

Quid diuitibus?

DIuitibus huius ſeculi præcipe, non ſublime ſapere neq; ſperare in incerto diuitiarū, ſed in deo uiuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere communicare, theſaurizare ſibi bonum fundamentum in futurum ut apprehendat uitam æternam. i. Timoth. vi. 1. Timo. 6

Quid, quibus uictus ſuppetit.

EST quæſtus magnus pietas cū ſufficiētia. Nihil. n. 1. Timo. 6 intulimus in hūc mundū, haud dubiū nec auferre quid poſſumus. Habētes aūt alimēta et qbus tegamur, his

contenti ſimus. Nam qui uolunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetẽtes, inſeruerunt ſe doloribus multis. i. Timoth. vi.

Quid mendicantibus ualidis, & qui otio torpentes fraude uictum conquirunt.

Gene. 3 I*N ſudore uultus tui ueſceris pane tuo Geneſis tertio.*
Ephe. 5 *Qui furabatur, iam non furetur. Magis autem laboret operando manibus ſuis, quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceßitatem patienti, Ephesiorũ quinto:*
2. Theſſ. 3 *Denuntiamus uobis fratres (inquit Paulus ſeipſum eis exemplum proponens) in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubtrahatis uos ab omni fratre ambulãte inordinate, & non ſecundũ traditionẽ, quã acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodũ oporteat imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter uos neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem ueſtrum grauaremus, ut nosmetipſos formã daremus uobis ad imitãdum nos. Nam & cum eſſemus apud uos, hæc denuntiabamus uobis. Quoniam ſi quis non uult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter uos quoſdam ambulantes inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes. His autẽ qui eiuſcemodi ſunt, denuntiamus & obſecramus in domino Ieſu, ut cum ſilentio operantes ſuum panem manducent. ij. ad Theſſa. iij.*

Quid Senibus.

VT ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia, Ad Titum ſecundo. Titum.2

Quid Iuuenibus.

IVuenes ſimiliter hortare, ut ſobrij ſint, Titum ſecũdo. Adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate, quia deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uiſitationis, primæ Petri quinto. Titum.2 1.Petri.5

Quemadmodum admonendæ anus.

ANus ut in habitu facto ſint, non criminatrices, non multo uino ſeruientes, bene docẽtes ut prudentiam doceant, Titum.ij. Titum.2

Quemadmodum Viduæ.

SI qua uidua filios aut nepotes habet, diſcat primum domum ſuam regere, & mutuam uicem reddere parentibus, hoc enim acceptum eſt coram deo, Quæ autẽ uere uidua eſt & deſolata, ſperet in deum, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in delitijs eſt uiuens, mortua eſt. Et hoc præcipe ut irreprehenſibiles ſint. Volo autẽ iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia, primæ Timothei quinto, quãuis Paulus ibidem potiſſimum de uiduis quæ eccleſiaſtico miniſterio deſtinantur loquatur. 1.Timoth.5

Quemadmodum Virgines.

QVi ſine uxore eſt. ſollicitus eſt quæ domini ſunt quomodo placeat deo. Et mulier innupta, et uirgo cogitat quæ domini ſunt, ut ſit ſancta 1.Corin.5

& corpore & ſpiritu. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceßitatem, poteſtatem autem habens ſuæ uoluntatis, et hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuam, benefacit, & qui non iungit: melius facit. i. Corinth. v. Quæ uirginitatem aut cœlibatum uo-

1. Corin. 7 uit, ſiue uirgo ſiue uidua fuerit, uideat ne uoti rea dānationē ſibi acq̄rat, q̄d primā fidē irritā fecerit. i. Tim. v.

1. Timo. 5

Generalis Admonitio.

SEniorem ne increpaueris, ſed obſecra, ut patrem, Iuuenes ut fratres, Anus ut matres, Iuuenculas ut ſorores, in omni caſtitate, Viduas honora quæ uere ui-

1. Timoth. 5 duæ ſunt. i. Timot. v.

Quid omnes omnibus debeamus.

QVi habet duas tunicas, det non habenti. Et qui habet eſcas ſimiliter faciat, Lucæ. iij. Nemini

Lucæ. 3 quicquā debeatis, niſi ut inuicem diligatis, qui enim diligit proximum, legē adimpleuit. Nā in hoc uerbo omne mādatū inſtauratur: Diliges proximū tuū ſicut teipſum. Dilectio proximi malū nō operatur, plenitudo ergo legis eſt dilectio. Romanorū. xiij. Per oēm oratio-

Roma. 13 nem & obſecrationē orantes, omni tempore in ſpiritu et in ipſo uigilantes in omni inſtantia & obſecratiōe pro

Ephe. 6 omnibus hominibus. Ephe. vi. In fide omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles, non reddemptes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed econtrario benedicētes, quia in hoc uocati eſtis, ut benedictionē hæreditate poßideatis, Qui enim uult uitam diligere & dies uidere bonos,

coerceat linguam ſuam à malo & labia eius ne loquantur dolum, declinet à malo et faciat bonum, inquirat pacem & ſequatur eam, quia oculi domini ſuper iuſtos & aures eius in præces eorum, uultus autem domini ſuper facientes mala. i. Petri. iij. In hoc enim apparuit gratia dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti omnibus hominibus, erudiens nos ut abnegantes omnem impietatem & ſecularia deſideria, ſobrie et iuſte & pie uiuamus in hoc ſeculo expectantes beatam ſpem in aduentum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemet ipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum, hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio, Titum. ij.

i. Petri. 4

Tit. 2

DE SACRAMENTO ORDINIS.

De ſacramento Ordinis quam poterimus paucis agemus, nam pleraque quæ huc ſpectant tractata ſunt in canonibus concilij noſtri prouincialis, & in articulum ſymboli, quo profitemur nos credere, eccleſiam ſanctam catholicam. Principio uero repetendum nobis eſt, eccleſiæ hoſtes hoc ſemp maximo ſtudio quæſiſſet ut ordinem ex eccleſia tollerent, ex ſacerdotibus (ut Tertullianus ait) laicos facientes, et ſacerdotalia munera laicis iniungentes, quo nihil aliud agunt, quam ut ſublata legitima miniſtrorum poteſtate gratiam coniunctam habent, & ſacramenta & alia omnia quæ in

Studium hæreticorum.

Tertullianus

eccleſia miniſtrorum opere peragũtur euileſcere faciãt, qua doctrinæ peſte, nullam peſtilentiorẽ eſſe ueteres aſ-
Obiectio aduerſariorũ. ſeuerant. Vt autem tã pernitioſum dogma plebi ex ſcripturis peßime detortis perſuaderent, nempe nullum eſſe ſacerdotij diſcrimen, omnes ex æquo preſbyteros eſſe omnes eandem habere poteſtatẽ, ordinẽ nihil eſſe quã ritum quendam eligendi concionatoris in eccleſia, uerbi quoq; & ſacramẽtorum miniſterium non niſi laicorum con-
1. Petri. 2 ſenſu committi, in primis huc detorquẽt, q̃d Petrus Apoſtolus, omnes Chriſtianos alloquẽs ait: Vos eſtis genus
Apoca. 16 electum, regale ſacerdotium. Et quod Apoca. xvi ſcribitur: Dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, & fecit nos regnum & ſacerdotes deo & patri. Item quod Paulus. i. Corinth. xij. dixit: Etenim in
1. Corin. 12 uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus ſiue Iudæi ſiue Gẽtiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes
Dilutio. in uno ſpiritu potati ſumus &c. Verum quam errẽt iſti,
Duplex ſacerdotiũ ac regnũ in ſcripturis. modo tamẽ idẽ quod dicunt ſentiant quis non uidet? Nã rudẽ admodum in literis ſacris eum eſſe oportet, qui nõ intelligat ſcripturas de publici ſacerdotio atq; etiam re-
Internum. gno loqui. Siquidẽ aliud eſt internum & ſpiritale, q̃d eſt omnibus Chriſtianis, ſaltẽ pijs commune, qui Chriſti ſummi ſacerdotis ac regis mẽbra per baptiſmum ſunt ef-
Augu. lib. 20 de ciuit. dei. Apoca. 20 fecti, in quam ſentẽtiam beatus Auguſtinus ait Iohannẽ in Apocalypſi dixiſſe: Sed erunt ſacerdotes dei & Chriſti & regnabunt cum eo mille annis. Non utique (inquit) hoc de ſolis Epiſcopis & preſbyteris dictum eſt, qui proprie iam in eccleſia uocãtur ſacerdotes, ſed ſicut omnes Chriſtianos dicimus propter myſticum chriſma,
ſic omnes

ſic omnes ſacerdotes, quoniã membra ſunt unius ſacerdotis, nempe Christi. Proinde diuus Hieronymus *contra Luciferianos, ipſum baptiſma, ſacerdotiũ laici appellat, quod per baptiſmum in unum corpus, cuius Christus eſt caput, conglutinati ſimus. Ergo omnes Chriſtiani ſecundum eam rationem ſacerdotes ſunt, ſed ſpiritales, quod quemadmodum Chriſtus ſe obtulit hoſtiam patri in odorem ſuauitatis, ita Chriſtianos oporteat exhibere corpora ſua hoſtiam uiuentem, ſanctam, deo placentem, & offerre ſpiritualia ſacrificia, uti ſupra in materia ſacrificij latiſsime declarauimus.* Itidem omnes *Chriſtiani ad eandem rationem reges ſunt quod quemadmodum Chriſtus conſtitutus eſt rex à deo potentiſsimus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum,* Ita *Chriſtianos, per Chriſtum in eis regnãtem uincere oporteat omnes carnis, mundi, ac diaboli tentationes, illecebras ac inſidias. At ſicut præter ſpiritale regnum aliud eſt regnum externum, cuius poteſtatem* Euangelium *nõ abrogat, ſed confirmat,* Mathæi *uigeſimóſecundo &* Roma. 13. *Ita præter ſpiritale ſacerdotium, quod in ſola mente conſiſtit & unctionem tantum ſpiritalem habet, aliud eſt ſacerdotium in eccleſia externum,* Id *quod nemo miretur, quum ad eundem modum utrunq; ſacerdotium ſcriptura ſynagogæ etiam tribuerit.* Siquidẽ de *interno uniuerſis* Iudæis *dicitur:* Si audieritis *uocem meam & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cũctis populis, & in regnum ſacerdotale, nimirum ſpirituale.* De externo *uero ſacerdotio deum* Moyſi *præcepiſſe legimus, quum ait:* Aaron *& filios*

Hiero. cõtra Luciferia.
Baptiſma eſt ſacerdotium laici.
Oẽs Chriſtiani ſacerdotes ſpiritales
Roma. 12
Oẽs Chriſtiani reges.
Pſal. 2
Regnum externum.
Math. 22
Roma. 13
Sacerdotiũ externum
Exodi. 19
Exodi. 28

eius unges, & ſanctificabis eos ut ſacerdotio fungātur

Hebræ.5 *mihi.* Quod quidem ſacerdotium, nemini ſibi ſumere li-

Nume.16 *cebat,ſed magis ex uocatione pendebat,quamobrem* Da-

than,Chore & Abiron ſe propria authoritate ingeren-

2.Reg.6 *tes ſacerdotio,uiui abſorti ſunt.* Item, Oza *ſubita mor-*

te à domino percuſſus eſt, uel ob id quod manum arcæ

dei ne caderet ſubmiſiſſet,ſui officij fines excedēs. Itidē,

2.Para.26 Ozias *functionem ſacerdotalem uſurpans, increpatuſq;*

ab Azaria *& reliquis ſacerdotibus domini non deſiſte-*

ret,lepra in fronte perfuſus eſt,quos locos tanto liben-

Vide. Cypr. *tius afferimus, quod uidemus patres eoſdem aduerſus*

hæreticos(ordinem ex eccleſia auferre molientes) uali-

diſſime torſiſſe. Ergo *& in eccleſia eadem omnino ra-*

tione,præter internum illud ſacerdotium,aliud quoque

externum eſſe neceſſe eſt, quod legitima ordinatione,

ac cum ſigno quodam uiſibili non ſine ſpiritali gratia

in eccleſia dei confratur.

Quid ſit ordo in eccl'ia — Q*Vum itaque quæritur, quidnam ſit* Ordo *in*

eccleſia,& ſit ne Ordo *ſacramentum,* Reſpō-

Auguſt. *dendum eſt ex ueterum ſententia,* Ordinē *eſſe*

gratiam quandam & poteſtatem, quæ per traditionem

uiſibili quodam ſignaculo baptizatis infunditur,quum

per manus impoſitionem ad munus aliquod in eccleſia

publice gerendum rite ordinantur. Deinde *dicendū eſt,*

Ordo eſt ſacramentum. Ordinem *eſſe ſacramentum,habet enim ut cætera ſacra-*

mentum ſuum uiſibile ſignum,habet & uerbum ſuum,

atque adeo promiſſionem miniſterio aſſiſtentis gratiæ

dei,quæ multis declarare non eſt opus, quod id factum

ſit ſuperius,paucis tantum repetitis mōſtrabimus Ordi-

nem non humanum commentum, ſed Chriſti inſtitutum, atque ſacramentum eſſe, & pro ſacramento in eccleſia hactenus ſemper habitum. In primis, quid manifeſtius eo quod Iohannis uigeſimo legimus? ubi Chriſtus ipſe quum reſurrexiſſet, apoſtolos in orbem terrarum miſſurus, ſic alloquitur: ſicut (inquit) miſit me pater, & ego mitto uos. Et quum hæc dixiſſet, inſufflauit & dixit: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, &c. Hic uides Chriſtum apoſtolos cerimonia quadam uiſibili in opus ſuum ordinaſſe, & in eam rem gratiam ſpiritus, ſigno quodam uiſibili contuliſſe, poteſtatem quoque eiuſcemodi ordinatione collatam, apertiſsime confirmaſſe ac ſic ſtabiliſſe, ut quod ipſi eorumq; ſucceſſores ſuo nomine in eccleſia rite peragerent, deus perinde ratum haberet ac ſi per ipſum Chriſtum factum eſſet, idque non ipſorum, ſed Chriſti merito, & uirtute ſpiritus operibus eorum aſsiſtente. Matthæus capite decimo, Marcus.6. et Lucas decimo, non ſine graui emphaſi narrant, quo pacto Chriſtus in montem aſcendens, uocarit ad ſe quos uoluit ipſe, qui & uenerũt ad eũ, fceritq; ut eſſent duodecim cum illo, & ut mitteret illos prædicare. Præterea quo pacto deſignauerit & alios ſeptuagintaduos, & miſerit illos binos ante faciem ſuam, ad hæc quam poteſtatem eis dederit, nempe immundorum ſpirituum eijciendorum, & curandorum quorumlibet morborum, dandi quoque & retinendi pacem, grauiſsima pœna his comminata qui eoſdẽ non reciperent, & ne ex merito ſuo tandem poteſtatem metirẽtur (nam & inter eos Iudas

Iohan.20
Matth.10
Marci.6
Lucæ.10

Iſcariotes erat, qui & tradidit eum) ſubieciſſe legitur: Non uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur in uobis. Et non multo poſt: Qui uos recipit, me recipit: & qui uos ſpernit, me ſpernit, miniſterij authoritatem à miniſtris in ſe transferens.

Matth.10 Lucæ.10

EXtant deinde uaria in ſcripturis teſtimonia, ſupra in canonibus Concilij noſtri, aliiſq; in locis citata, quæ oſtendunt Ordinem in eccleſia de numero uiſibilium ſacramentorum ſemper fuiſſe, in quo peculiaris quædam gratia ordinatis conferatur. Sic enim Apoſtolus ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum preſbyterij. Et iterum: Admoneo te ut reſuſcites gratiam dei, quæ in te eſt per impoſitionem manuum mearum. Vide uero quo pacto Apoſtolus hanc ordinandi poteſtatem plebi detrahat, qui eandem ſoli Epiſcopo permittit, idque non temere, ſed adhibita graui curá. Nemini (inquit) cito manus impoſueris. Et ad Titũ: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Alibi quoque reperias, quomodo ab apoſtolis ĩſtituti ſint Epiſcopi ac Diaconi, nullibi uero quod à ſola plebe, id quod latius oſtendimus in expoſitione ſymboli in articulum (Eccleſiam ſanctã catholicam.) Quin ſcriptura ordinationem non apoſtolis aut epiſcopis proprie, ſed magis ipſi ſpiritui ſancto tribuit, Nam Actorum. 20. in hunc modum legis: Attendite uobis & uniuerſo gregi in quo uos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere eccleſiam dei, quam ac-

1.Timoth. 4

Apoſtolus detrahit plebi ordinandi poteſtatem. 1.Timo.5

Tit.1 Acto.1 Acto.6

Ordinatio ſpiritui ſancto tribuitur. Acto.20

quiſiuit ſanguine ſuo. Nec ſine cauſa Actorum.13. ſcriptum legimus: Dixit ſpiritus ſanctus, Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos, tunc ieiunantes & imponentes illis manus, dimiſerunt illos. Et quid apertius Apoſtoli uerbis Ephe. iiij? Et ipſe (inquit) dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam prophetas, alios uero Euãgeliſtas, alios autem paſtores ad conſummationem ſanctorũ in opus miniſterij, in edificationem corporis Chriſti. Denique, quid attinet plures locos pro hoc ſacramento adferre? quum epiſtolæ apoſtolicæ non ſolum eius, ſed & diſcretorum in eccleſia ordinum, nempe Epiſcoporum & Diaconorum aperte meminerint ac ſingulis etiam ſua munia ſigillatim præſcripſerint.

Acto.13

Ephe. 4

Epiſtolę apoſtolicæ meminerũt epiſcoporum et diaconorũ.

H*Aec ſi cuiquam nondum ſufficerint, huic ſaltẽ uniuerſalem eccleſiæ conſenſum merito ſufficere poſſe arbitrabimur, Nam in primis ſacer ille Dionyſius Ordinem exertiſsime pronuntiat ſacramẽtum eſſe, huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Auguſtinus & cæteri ueteres quotquot ſunt ſubſcribunt, quorum dicta retulimus in articulũ ſymboli, qui de eccleſia ſancta catholica eſt, Vnus aut alter adhuc locus ex patribus, maioris perſpicuitatis gratia adferendus eſt. Auguſtinus lib. ij. contra epiſtolã ad Parmenianum, quum de baptiſmo & ordine diſſerit, in hũc modũ ſcribit, Vtrunq; (inquit) ſacramentũ eſt; & quadã conſecratione utrunq; homini datur, Illud quũ baptizatur, & illud quũ ordinatur, ideo nõ licet in eccleſia catholica utrunq; iterari, Nam ſi qñ ex hæreticorum parte*

Vniuerſalis eccl'iæ cõſenſus de ſacro ordinis.

Au. li. 2. contra epiſt. Parmeni.

Propter charactere͂ q imprimitur, nõ iteranẽ baptiſmi ac ordinis ſacrã.

uenientes etiã præpoſiti pro bono pacis, correcto ſchiſmatis errore ſuſcepti ſunt, etſi uiſum eſt, opus eſſe ut eadem officia gererent quæ gerebant, nõ ſunt rurſus ordinandi, ſed ſicut baptiſmus in eis, ita mãſit ordinatio integra, quia in præciſione fuerat uitium, non in ſacramẽto, quæ ubicunq; ſunt, ipſa ſunt. Et paulo poſt: Neutro ſacramento facienda eſt iniuria. Et addit de ſacramẽto ordinis, Sicut nõ recte habet qui ab unitate recedit, ſed tamen habet, ſic etiã non recte dat qui ab unitate recedit & tñ dat. Et rurſus ad utrũq; reuerſus, adiecit, Nõ ergo ideo non ſunt ſacramenta Chriſti et eccleſiæ, quia eis illicite utuntur nõ modo hæretici, ſed etiam omnes impij. ſed illi corrigendi ſunt & puniendi, illa autẽ ſunt agnoſcenda & ueneranda. In eandem ſententiam Gregorius ait: Quod dicitis (inquit) ut qui ordinatus eſt, iterum ordinetur, ualde ridiculum eſt, ut enim baptizatus ſemel, iterũ baptizari non debet, ita qui cõſecratus eſt ſemel, in eodem ordine non ualet iterũ conſecrari.

Ibidem.

Abuſus ſacramentorũ ſanctitati nihil detrahit.

Gregorius.

Ordinum autem eccleſiaſticorum, alij ſunt maiores, alij minores qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Auguſtinus interfuit) ſimul cum ritibus quibus conferebantur ex ordine recenſentur, de quibus ut ueteris eccleſiæ mos innoteſcat, paucis dicendum erit. Olim itaque appellatione maiorum ordinum Preſbyterium & Diaconatus tantum ueniebant, quos & ſcriptura tradit per impoſitionẽ manuum per Apoſtolos, in eccleſia fuiſſe collatos. Poſtea hypodiaconorum, hoc eſt ſubdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus eſt, ob id potiſſimum, quod ſubdiaconis perin-

Ordinũ alij maiores alij minores.
Concilium Aphri. 4
Vrbanus. 1 c. nullus. 6. diſt.
Acto. 1. 6
1. Timo. 3
Tit. 1

de atque preſbyteris ac diaconibus propter ſacrorum contrectationem matrimonij uſum interdicere placue= rit: At qui minores ordines in eccleſia gerebant, alij erant Ianitores ſeu Hoſtiarij, alij Lectores, alij Exor= ciſtæ, alij Acolythi. Ianitores dicebantur, quibus cuſto dia templi commiſſa erat, in hoc potiſſimum, ut aſtan= tes clauſis templi foribus, quoslibet indignos à limini= bus ſanctæ dei eccleſiæ reijcerent, ac indignos tantum & inculpatos ad ſacrorum conſpectum reciperent ac admitterent, idq; non ſine magno iudicio ac diſcretione inter infideles, hæreticos, excommunicatos, catechume= nos, energumenos ac pœnitentes uarij generis accurate habenda, quod Anciranum & Nicænum Concilia pla ne indicant, & nos ſuperius oſtendimus. Deinde Hoſtia rius cuſtodiam habebat rerum ad uſum eccleſiæ perti= nentium, hic quum ordinabatur, poſtquam ab Archidia cono inſtructus fuerat, qualiter in domo dei debeat con uerſari, ad ſuggeſtionem Archidiaconi, tradebat ei Epi= ſcopus claues eccleſiæ de altario, dicens: Sic age quaſi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his cla uibus recluduntur. Et ut ordo iſte inter cæteros eſſet minimus, tamen olim Hoſtiario Abbas obedientiam de= bebat, ſed tunc alij erant monachi, alij clerici. Le= ctores erant qui quotidie lectiones ex prophetis ac alijs biblicis ſcripturis ueteris teſtamenti ad populum in ec= cleſia publice recitabant, quemadmodum etiam nunc in precibus horarijs, preſertim Matutinis, eiuſcemodi lectiones, non ut olim ad omnem populum inſtituen= dum, ſed tantum ad præſentem clerum, idque tamen,

Innoc. 3. c. a multis de æta te & quali. ordinan.

Ianitorum officium.

Anciranū & Nicæ. cōcil.

Conc. Aphr. 2. 4. c. 9

Ritus ordinandi Hoſtiarium.

c. a. ſubdiaco no. 93. diſt.

Lectorum officium.

Veteris eccleſiæ mos. Amb. in epiſto.ad Ephe ſios.c.4 non ea mentis attentione qua olim in ueteri eccleſia recitantur, Nam tum populus recitatione uerbi dei per Lectores ſaginabatur, Nunc lectores quod recitant, uix ipſi intelligunt. Ritus ordinandi lectorem. Conc. Aphr. 4.ca.8 Lector quum ordinabatur, faciebat de illo uerbum Epiſcopus ad plebẽ, indicans eius fidem atq; ingenium. Poſt hæc ſpectante plebe, tradebat ei codicẽ de quo lecturus erat, dicens ad eum: Accipe & eſto lector uerbi dei, habiturus, ſi fideliter & utiliter impleueris officium, partem cum eis qui uerbum domini miniſtrauerint. Exorciſtarũ officium. Energumeni qui. Dionyſ. Conci. Ancira.c.17 Exorciſtarum (qui latine adiurantes ſiue increpantes dicuntur) officium ſeu munus erat, ſuper Energumenos ſiue baptizatos ſiue catechumænos, hoc eſt, ſuper omnes inquietos qui à ſpiritibus immundis uexabantur, aut dæmoniacis illuſionibus uel terriculamentis agitabantur (ueluti tempeſtate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratum ſpiritum immundum eijcere, uel compeſcere, quod munus etiam ſynagoga nouit, quemadmodum locus Actorum.14. oſtendit. Acto.14 Pium uotũ. Atque utinam id muneris in eccleſia hucuſque diligenter retentum ac recte adminiſtratum fuiſſet, quod tum (non dubium) minus haberemus diabolicarum illarum Mulierculæ illæ incãtatrices ex diffidẽtia miſere ludificantur. Ephe.2 ſuperſtitionum, impoſturarum, technarum, magicarum artium, & incatationum, quibus increduli quidam miſere ludificantur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quæ ad quæuis ſomnia diabolicis ſuggeſtionibus damnabiliter aſſentiuntur, totæ in ſuam & proximi pernitiem intentæ, Interim ſuperſtitione earum diabolo locum præbente, ut in filios diffidentiæ operari poſſit. Ritus ordinandi exorciſtam. Quum ordinabatur Exorciſta, accipie-

bat de manu Episcopi libellum,in quo ſcripti erant exor ciſmi,dicente ei Episcopo: Accipe commẽda memoriæ,et habeto poteſtatem imponendi manus ſuper Energumenũ ſiue baptizatum ſiue catechumænum. Conc.Carthag.4.c.7

Acolythi dicti ſunt,qui in hoc erant uocati,ut conſtitutos in maioribus ordinibus proxime comitarentur, ipſiſq; miniſtrarent. Acolythus enim græce, latine aſſectator,comes ſeu miniſtrans dici poteſt. Vnde olim & miniſtri generali uocabulo dicebantur,ut ſubindicat Cõcilium Laodicænũ ca.xxij.& .xxiiij. His poſtea mandatum eſt,ut cæreos(quum in eccleſia Euãgeliũ legeretur & ſacrificiũ laudis celebraretur)preſbyteris ac diaconibus miniſtrãtes anteferrẽt,idq; in ſignũ lætitiæ,ut uel ſic fideliũ animi cerimonia exteriori incitaretur ad contemplandã Euãgelij lucẽ,atq; adeo ad erigendã mentẽ ad ipſum Chriſtum(qui eſt lux uera illuminans omnẽ hominem uenientẽ in hunc mũdũ)debitaſq; laudes deo per Chriſtum dicendas prouocarentur,Hi quũ ordinabãtur, ab Episcopo docebantur,qualiter in officio ſuo agere deberent,Et ab Archidiacono accipiebant cæroferariũ cũ cæreo,ut ſcirent ſe ad accedenda eccleſiæ luminaria mãcipari. Accipiebant quoq; urceolum uacuum ad ſuggerendum uinum in Euchariſtiam ſanguinis Chriſti.

Acolythorũ officium. Laodicenſ. conci.ca. 22 & 24 Cærei quid ſignificent in eccleſia. Iohan.1 Ritus ordinandi acolytum. Conc.Aphr. 4.cap.6 Cæroferarius. Euchariſtia ſanguinis Chriſti.

Præter hos erant & Pſalmiſtæ,id eſt.cantores, qui tamen inter ordines non computabantr, quod Episcopi ordinationem non expectarent,ſed ſola iuſſione preſbyteri ſuum officium exequerentur,dicentibus ipſis preſbyteris: Vide ut quod ore cantas,corde credas,et quod corde credis,operibus comprobes.

Pſalmiſtæ. Cõc.Aphr. 4.cap.10

Refelluntur aduerſarii.

Primitiua ecclesia agnouit ordines minores.

Canones apoſtolorũ recollecti per Clementem. Iuſtinianus in autenticis.

VI. ſynodus agnouit canones apſtolic. ca. 25. 40 41

Dioñ. de eccleſi. hierar. cap. 3

Hoſtiarii.

De authore libri eccleſi. hierarchiæ.

Svnt qui hoſce minores ordines ſimul cum ſubdiaconatu (de quo ſtatim dicemus) ueluti humanũ atq; etiam nouũ commentum rideant, qui hoc ipſo ſe doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptiſsimis authoribus comprobari poßit primitiuã etiam eccleſiam eoſdem ordines reuerenter agnouiſſe, ac longe ſanctius quam in præſentiarũ coluiſſe. In primis ſiquidem ex uetuſtißima traditione accepimus, quod & argumenta illa nequaquam noua, apoſtolicis epiſtolis præfixa teſtantur, Paulũ apoſtolũ ſcripſiſſe utrãq; ad Theſſalonicẽſes ab Athenis per Tichicũ Diaconẽ & Oneſymũ Acolythum, ut uel hinc conſtet & Pauli tẽpore Acolythos eccleſiæ fuiſſe in eccleſiæ miniſteriũ aſſcitos, Itidẽ Canones apoſtolici, quos Clemens Petri ſucceſſor recollectos nobis reliquit, quos & Iuſtinianus Imperator in Conſtitutionibus ſuis nouellis expreßis uerbis toties apoſtolis tribuit, quos item ultra longæuam & conſtantem in eccleſia opinionem, ſancta etiam ſexta ſynodus (quum in controuerſiam denuo uocarẽtur) grauißima ſententia agnouit. Hi inquam apoſtolici Canones & Subdiaconi & Lectoris & Cantoris expreßim meminerunt, Dionyſius Areopagita uetuſtißimus citra controuerſiam ſcriptor, & Hoſtiarij, & Lectoris ac aliorum clericorum mentionem facit.

Deinde (inquit) miniſtrorũ officio, ſanctarũ ſcripturarũ lectio ſuo ordine recitatur. Et paucis interiectis ſubiungit. Porro miniſtrorũ alij quidẽ pro clauſis tẽpli foribus aſtant, alij proprij aliquid muneris agunt. Quod uero quidã de authore libri ſubdubitãt, negãtes Diony-

ſium Areopagitam, quem à Paulo conuerſum legimus eum librū cōſcripſiſſe, idq; potiſſimū ea coniectura du= cti, quod putent illis temporibus tantū uſum cerimonia= rum non fuiſſe, ij ſane hac ratione nihil apud nos effi= ciunt. Nam quod ad diſtinctiſſimam rerum & miniſtro rum eccleſiæ ordinationem, & piarum cerimoniarum obſeruationē attinet, nemo uetuſtatis ſtudioſus, ut puta= mus, negabit, has in ueteri eccleſia longe diligentius quā in noſtra fuiſſe cuſtoditas, atq; adeo numero cerimonia= rum non adeo multum acceſſiſſe, licet pietati decceſſerit plurimum, ſiquidem & Paulus apoſtolus ubique teſta= tur ſe hoc ſummo ſerie curaſſe, ut omnia honeſte & ſecū dum ordinem in eccleſia fierent, ac quoſdā ab ordine in eccleſia recte cuſtodito plurimū laudat, ac commendat. Rurſus iubet Theſſalonicenſibus, ut ſubtrahant ſeſe ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundū tra= ditionem quam acceperunt ab ipſo. Quid multis opus? Nonne prior illa ad Corinthios epiſtola magna ex par= te occupata eſt impijs cerimonijs ac ſanctis eccleſiæ mo= ribus, etiam minutulis (quale eſt quod mulier uetatur orare nudo capite) conſtituendis ac formandis, ſic ut om nes ab eccleſia reijciat qui contentioſe, eccleſiæ mori= bus obluctari uelint. Quid quod alibi tam ſolicitus eſt Paulus de cōſtituendis epiſcopis ac diaconis, deligendiſq; uiduis eccleſiæ miniſtraturis.

In ueteri eccleſia ordo pulcherrimus & pientiſſimæ cerimoniæ.

1.Corin.14

2.Theſſ.3

1.Corin.9 & cap.ſequen.

Titum.1
1.Timo.3

VErum quod cerimoniæ atque etiam Ordines iſti minores quos recenſuimus paulatim in conten= ptum uenerint, id cuiquam mirum uideri, nec debet nec poteſt, modo ueteris eccleſiæ faciem ad noſtrā conferat

Qui factum ſit ꝙ Ordines minores ſenſim in cōtemptū uenerunt.

tiſunt.Cœperuntq; hi Parochi in ſuis quiq; Parochiis eccleſiaſtica officia,quæ olim in Dominico,diſtincti cle ricorum ordines gerebant indiſcriminatim obire ac pa= gere,Fa ctum eſt ut uix umbra ueteris eccleſiæ in no= ſtris cathedralibus eccleſijs(quæ nunc magis deäbulatio= nibus,ac prophanis colloquijs perinde ac fora publica à plebe fœdantur,ac nulla pœnæ pietate inuiſuntur)remã ſerit.Adde quod nemo fere nunc ſuo officio ad ueterem morẽ fungatur,noĩa tantũ retinemus,munus nemo exe= quitur,ſed in pueros ſeu conductitios paßim relegatur. At olim ꝙ nõ fuerit cõtemnendũ etiã illud inter cætera minimũ munus Hoſtiariorũ in ueteri eccleſia,uel opima illa ſtipendia,eccleſiarũ cathedraliũ Cuſtodibus(qui & Theſaurarij uocantur in locũ Ianitorũ ſurrogatis)cõſti tuta,ſatis indicant,quæ quũ illi percipiant, de officio et Hoſtiariorũ ad ueteris eccleſiæ morẽ exequẽdo cogita= re merito debebũt Lectorũ officiũ partim in pueros,par tim in canonicos promiſcue relegatũ eſt,ſed qui neq; po pulo,neq; clero,quin nec ſibiipſis,ſaltẽ ad ueterẽ illũ ec= cleſiæ morẽ,hoc eſt,ad ædificationẽ,legunt.Nã quotuſ= quiſq; eſt qui quod ore legit,corde percipiat, & quod corde credit operibus cõprobet?Exorciſtarũ officiũ pœ næ totũ obſoleuit,ut uix ueſtigiũ eius appareat.Acoly= ti munus pueris(quos chorales uocamus) demandatur. Vides ꝙ ſint oĩa confuſa,ac in diuerſum mutata, color ſane optimus in colorẽ peßimũ,ut mirũ eſſe non debeat, ſi hæretici uidentes uix quenꝗ ex deſtinatis eccleſiaſti co miniſterio ſuo officio fungi, officijs ſimul (quæ ſolis tantũ uocabulis retinentur)cũ perſonis illudãt. Vtinam

Olium offiũ Hoſtiarii nõ fuit contemnendum.

Abuſus Ordinum minorum.

1.Corin.14

Corruptimores eccleſiæ miniſtrorum hæreticis

caufam ſubſannādi ſpræbent. deus optimus maximus repurgatis omnibus abuſibus ac ſublatis erroribus uniuerſis, eccleſiā ſuæ maieſtati quandoq; reſtituat, quod ubi factum erit, tum facile cuiuis perſuadebitur in ueteri eccleſia nō ſolum minores ordines, & cerimonias quas Dionyſius ille recenſet extitiſſe. Cōſentit autē Dionyſio btūs ille Ignatius martyr Iohannis apoſtoli diſcipulus, q in epiſtola quā ex Philippis ad Antiochenſes pſcripſit, minores ordines ſimul cū maioribus ad unū ferme omnes nominatim receſet. Saluto (inquit) ſanctum preſbyterū ueſtrū, Saluto ſanctos diaconos. Item, Saluto ſubdiaconos lectores, cātores, oſtiarios laborantes, exorciſtas, atq; confeſſores. Saluto cuſtodes ſanctarum portarum, Diaconiſſas, quæ ſunt in Chriſto. Saluto ſuſceptrices Chriſti uirgines, quas ego nutriui in domino Ieſu. Saluto pudiciſsimas uirgines. Saluto plebē domini à minimo uſq; ad maximum, & omnes ſorores meas in domino. Itidē, Clemens Petri ſucceſſor, et proximi quiq; poſt eum Romani Pontifices, inter quos eſt Anacletus Subdiaconorum & reliquorum miniſtrorū meminerunt. Deniq; uetuſtiſsima illa Concilia quæ totus pœnæ recepit orbis Chriſtianus Ordines minores in eccleſia ſemper extitiſſe comprobant, ueluti Laodicen. capite. xxiij. & ſequen. Calcedonenſe. iiij. capite. vi. & ſequen. Toletan. i. capite quarto. Toletan. iiij. capite quadrageſimo. Braccharenſe. i. capite. xxviij. & ſequen.

Pium uotū.

Dionyſius.

Ignatius in epiſtola ad Antiochēſes

Hoſtiarii.

Clemens.

Anacletus.

Ambroſi. in epiſtolam ad Ephe. c. 4

QVin & diuus Ambroſius poſt Cyprianum ac reliquos patres palam teſtatur non tantū maiores ſed & minores hoſce Ordines nō omnino humanitus, ſed magis diuinitus & ex Chriſti autho-

ritate in eccleſia inſtitutos fuiſſe. Nam in commētarijs, in epiſtolam ad Ephesios in eum locum, nempe: Et ipſe quoſdam quidem dedit Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios uero Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti &c. Ambroſius ipſe, non eſt ueritus dicere, in apoſtolorum locū Epiſcopos ſucceßiſſe, Prophetas uero explanatores & interpretes eſſe ſcripturarum, qui ordo nunc poteſt eſſe preſbyterij, Euāgeliſtas uero diaconos, ſicut fuit Philippus, qui & ſi non ſint ſacerdotes, euangelizare tamen poſſunt ſine cathedra, quemadmodum & Stephanus et Philippus memoratus. Paſtores uero ſint, ac eſſe poßint lectores, qui lectionibus ſaginent populum audiētem, quia non in pane tantum uiuit homo, ſed in omni uerbo quod procedit de ore dei. Magiſtri autē ſint exorciſtæ, quia in Eccleſia ipſi compeſcunt & uerberāt inquietos. Hæc ille. Itaque non dubium eſt, Ambroſium in ea etiā ſententia fuiſſe, ut qui in hos minores Ordines cooptarentur, eoſdemque digne reciperent gratia quadam communiri, ut eiſdem etiam recte, hoc eſt, in eccleſiæ ædificationem uti ac defungi poßint, utque ea quæ in eccleſia pro ratione concrediti muneris agerent, rata eſſent. Conſtat autē Ordines iſtos minores ueluti gradus quoſdam fuiſſe, per quos explorati, gradatim ad maiores pertraherentur, niſi aliud diuina reuelatione fuiſſet indicatum, nam & Paulus uetat Neophytū Epiſcopatum ſuſcipere. Iam qui in nullum horum ordinum eſſent aſciti Laici appellabantur qui & cancellis

Minores ordines ex Chri authoritate in ecclesia constituti.

Actorum.6 7.&.8

Deut.8 Matth. 4

Quid tribuatur in collatione minorum Ordinū

Olim ad preſbyteriū gradatim vocabantur in minoribus ordinibus explorati.

ſtinatos prouentus, aut ſtipendia, quibus alantur eccleſiarum miniſtri, mos iſte aut renouetur, aut alia certe uia ipſis miniſtris prouideatur, ſaltem in eum modum quem in Canonibus prouincialis noſtri Concilij indicauimus, ac præſcripſimus. Nam omnino dignus eſt operarius mercede, & lex uetat, ne obligemus os boui trituranti.

Oïno curandum vt Parochis ſuppetat uictus Matth.10 Lucæ.1. 1. Timoth.5 Deute.25 1.Corin.9

Deinde Subdiaconis incumbebat, ut tantum de oblationibus, id eſt, conſecrandis hoſtijs (quæ nunc oblata uocamus) ſuper altare ponerent, quantæ ſufficere poßint populo, olim enim populus frequentißime communicabat. 2 Oblata

Poſtea ſubdiaconis quod prius ſolis diaconis incumbebat permiſſum eſt, nempe Epiſtolam ad populum pronuntiare, calicem et patenam ad altare Chriſti deferre, ac Leuitis tradere. Vrceolum quoq; & mappulas tenere. Epiſcopo, Preſbyteris & Leuitis aquã lauandis manibus ante altare præbere. Corporales (ut uocant) & pallas & ſubſtratoria lauare. Siquidem hæc atq; adeo omnis attrectatio rerum ſacrarum ueluti calicis, corporalis, & ſimilium rerum laicis uetita erat, quod & in Canonibus Concilij noſtri prouincialis cauimus. 3

Deniq; hoc erat Subdiaconis cum diaconibus commune, quod ſacris induti ueſtimentis, Epiſcopo ſacrificãti teſtes aſtarent, cuſtodientes eum à malis hominibus, & conſenſum præbentes ſacrificio, quemadmodũ Anacletus meminit. Legimus quoq; Fabianum pontificẽ ſeptem Subdiaconos in hoc ordinaſſe, ut ſeptem notarijs imminerent, & geſta Martyrum ueraciter ex integro

4 De conſecratio. diſtin.1. c. Eps.

5 De ſubdiaconis q ad ge-

ſta martyrũ conſcribēda deputati erãt colligerent ac ipſi pontifici rimanda manifeſtarent. Idq; propterea ne aliqua ĩ eis illuſio inueniretur, ex qua fidelibus ſcandalum oriatur. Fuit quidem uir ille pie motus, ſed uotis ſuis non ſucceßit euentus, quod in locum uere geſtorum quædam legendæ ſanctorum (ut uocant) ſuſpectißimæ fidei, nõ ſine offendiculo plurimorum ſint ſuffectæ, quod & Gelaſius Pontifex queritur, atq; utinam ſummus Pontifex adhuc uiris aliquot iuxta doctis ac pijs hoc negotij delegaret ut notha à ueris, germana ab adulterinis diſcernerēt, quod hoc ipſo hæreticis anſa eccleſiam ſubſannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines ut diximus computetur. Subdiaconi tamen cum ordinantur manuum Epiſcopalium impoſitionem nõ ſuſcipiũt, qđ de Diaconibus & preſbyteris Apoſtolus præcepit.

Gelaſius in decreto de apocryphis ſcripturis.

1. Timo. 5 Tit. 1 Acto. 6

Diaconorũ officium. Eccl'iæ miniſtrorum & pauperum ĩ veteri eccl'ia ſumma cura habebatur.

Diaconi græce, latine miniſtri dicuntur, quod toti eccleſiæ ſeu congregationi miniſtrarēt, potißimum autem epiſcopis & Preſbyteris. In primitiua eccleſia (uti paulo ante attigimus) ſumma ratio, eccleſiæ miniſtrorum ac pauperum habebatur, agebaturque hoc præcipua cura, ne quis in eccleſia egeret. Quin tanta erat mutua inter primos illos Chriſtianos charitas, ut omnia pariter communia haberent, poſſeßiones & ſubſtantias uenderent, & pretia eorum quæ uendebãt, afferrent, & ponerent ante pedes Apoſtolorum. Qui tum ſingulis diuidebant, prout cuiq; opus erat, utebanturq; etiam in hoc miniſterio uiduarum, quæ ſe eccleſiæ conſecraſſent, dediđiſſentq;. At cum poſtea creſcente numero diſcipulorum, Græci aduerſus Hebræos mur-

Acto. 2

Acto 6 1. Timoth. 5

murarent, eo quod deſpicerẽtur in miniſterio quotidia no uiduæ eorum, uiderentq; Apoſtoli ſeſe huic muneri uacare non poſſe, conuocata multitudine diſcipulorum dixerunt. Non eſt æquum nos derelinquere uerbum dei & miniſtrare menſis. Conſiderate ergo uiros ex uobis boni teſtimonij ſeptẽ, plenos ſpiritu ſancto, & fide quos conſtituamus ſuper hoc opus. Nos uero orationi & miniſterio uerbi inſtãtes erimus. Qui ſermo cum placuiſſet toti multitudini elegerunt Stephanum uirũ plenum fide & ſpiritu ſancto, ac alios ſex, quos ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum, qui orantes impoſuerunt eis manus. Erat ergo diaconis diſpenſatio theſauri Eccleſiaſtici, & cura pauperum & eccleſiæ miniſtrorũ imprimis demandata. Deinde ut teſtatur Clemens, Diaconi ueluti Epiſcoporum oculi erãt, oberrantes & perluſtrantes cũ uerecundia, actus totius eccleſiæ perſcrutantes diligentius, ſi quem uidiſſent uicinum fieri præcipitio & proximum eſſe peccato, ut referrent hæc ad Epiſcopum, ut commoneri ab eo poßit is qui in præcipitiũ lapſurus eſt, uti reuocet pedem & non corruat in peccatum, Negligentiores quoq; & eos qui rarius ad audiendum uerbum dei, nec ſolicite ad epiſcopi tractatum accedebant, ipſi cõmonefaciebant ac hortabantur. Præterea (ut Euariſtus ait) cuſtodiebãt Epiſcopũ prædicantẽ, ne ab inſidiatoribus quoquo modo infeſtaretur, aut læderetur à ſuis, aut uerba diuina detrahẽdo aut inſidiando polluerẽtur uel deſpicerẽtur, Itẽ Diaconorũ officiũ eſt, epiſcopis & ſacerdotibus aßiſtere quũ ſacra myſteria tractãt, et quũ ſacramẽta bñdicũt ac adminiſtrãt.

Acto. 6

Acto. 6

Diaconi per manus impoſitionem ordinati.

1

2

Euariſtus

Præterea, nomina catechuminorum recitare, ordinandos epiſcopo offerre ac teſtimonium de eorum uita & conuerſatione præbere, cōponere menſam domini, oblationes inferre & diſponere in altari, præmonere aures habere ad dominum, Euangelium & epiſtolam ad populum pronuntiare (etſi nunc Epiſtola per ſubdiaconum recitetur) atque adeo prædicare & hortari ſed ſine cathedra, pacem annuntiare, ſacramentum euchariſtiæ à ſacerdote conſecratum erogare ac diſpenſare populo, ut ſicut erat in ſacerdote miniſtratio, ita in miniſtro diſpenſatio ſacramenti. Ne uero putes hæc poſteriora Diaconi officia recens inuentum eſſe, inuenies Hieronymum ad Ruſticum epiſcopum Narboneñ. hæc omnia pene, Diacono tribuere. Nec uti uanum commentum exiſtimandum eſt, quod de beato Laurentio martyre, beati Sixti diacono, legimus, Is ſiquidē utrūq; miniſterium in eccleſia geßit, Nam & theſauros eccleſiæ pauperibus fidelißime diſtribuit, & Sixto pontifici, in his quæ ad deum erāt, indiuiduus aſtitit miniſter, quem quum ad mortem traheretur, ſic acclamaſſe fertur, Quo progrederis ſine filio pater? quo ſacerdos ſancte ſine miniſtro properas? Tu nunq̄ ſine miniſtro ſacrificium offerre conſueueras. Quid in me ergo diſplicuit paternitati tuæ? nunquid degenerem probaſti? experire certe utrum idoneum miniſtrum elegeris, cui commiſiſti dominici corporis & ſanguinis diſpenſationē? Videntur autem eſſe diaconi in eccleſia ſuffecti, Leuitis ſynagogæ, quo fit ut & ipſi Leuitæ appellētur, Q\ddot{d} autem Leuiticæ tribus à Patriarcha Leui originē du-

Hierony. ad Ruſt. Narbonen. epīm.

Xiſtus. Laurentius.

Diaconi Leuites Synagogæ

centis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorum Leui.8 Nume.3
explicant. Præcepit ſiquidem dominus Moyſi, ut poſt ordinationem Aaron & filiorum eius, tota tribus Leui ad diuini cultus miniſteria prorſus ordinaretur & Nume.14 conſecraretur domino, & ſeruiret pro Iſrael coram Aaron & filijs eius in tabernaculo, utq; geſtaret arcã & tabernaculum & omnia uaſa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret ac in tranſportando tabernaculo ipſi deponerent, rurſumq; componerent. Iubebantur Nume.18 autem à uigintiquinq; annis & ſupra ſeruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo eccleſia in Diaconis repræſentet, quod Moyſes de tribu Leui ex diuino mandato ſtatuit. Quũ itaq; Diaconi munus in eccleſia non ſit uulgare, non erat temere cuiquam committendum, ſed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apoſtolis diligenter obſeruatum eſt, Proindeq; Paulus re- 1.Timoth.3 quirit Diaconos eſſe pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi (inquit) primum probentur, & ſic miniſtrent nullum crimen habentes, Poſtea Diaconibus bene miniſtrantibus pollicetur, qd' Ibidem. gradum bonum ſibi acquirent & multam fiduciã quæ eſt in Chriſto Ieſu, Hæc fuſius uiſum eſt attingere, ut ſaltem intelligant noſtri Diaconi, quod miniſterium in eccleſia ſuſceperint, cuius uix umbram repræſentant, Nam quod potiſsimum ipſorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Diaconi nullam pene gerant pauperum curam; quamuis uiciſſim laicos reperias hodie q̃ paucos, qui ut in primiti-

Vix umbrã ueteris eccleſiæ retinemus.

Veteris eccleſiæ pietas in pauperes.

ua eccleſia largi ſint in conferendis eleemoſynis in eccleſiæ miniſtros ac pauperes diſtribuendis, q̄ olim tam liberaliter in eccleſia in manus Diaconorum *deportabantur,ut theſauri nomen acciperent,quem certe maximum expendit* Laurentius. Et *Chryſoſtomus teſtis eſt, eccleſiam* Conſtantinopolitanam *ſuo tempore aliquot millia pauperum aluiſſe.*Gregorius *item quotidie multa millia pauperum uirginum et uiduarum ſuſtentauit, atq; utinam tam pius eccleſiæ mos in eccleſiam reuocetur,quod quomodo tentandum ſit,in canonibus* Concilij *noſtri prouincialis oſtendimus.*Diaconus *quum ordinatur,ſolus* Epiſcopus,*qui quū benedicit, manus ſup illius caput ponit,quia nō ad ſacerdotiū,ſed ad miniſterium cōſecratur ,* Olim *in ſingulis ciuitatibus tametſi paruis,ſeptem erant* Diaconi,*preſbyteri autem ſecundū loci rationem plurimi interdū erant,*Quo *factum eſt tēporum ſucceſſu,ut* Diacones *paucitas honorabiles, preſbyteros turba cōtemptibiles fecerit,adeo ut in quibuſdam eccleſijs* Diaconi *ſe preſbyteris anteferre præſumerent,quorum ſupercilium diuus* Hieronymus *ad* Euandrum *grauiter reprehendit.*Eligebant *præterea* Diaconi *ex ſe quem induſtrium nouerant, quē* Archidiaconū *nuncupabant.*Hodie *pauciſſimos reperias qui hunc ordinem à ſacerdotio ſeparatim gerant, præterq̄ in cathedralibus & collegiatis eccleſijs, ubi ex* Canonicis *quidam* Diaconi Canonici *appellantur, qui hoc ſolo* Diaconi *ſunt,q, interdum lectionem* Euangelij *in* Miſſa *pnuntiant & in* Capitulis,*quæ diſciplinæ uocant, quaſdam partes in delinquentes ſibi uendicant.*

Chryſoſt. in Mat.ho. 70

Gregorius.

Concil.Cartha.4.cañ.4

Ex Concil. Neocæſa.

c.legimus. 93.diſt.

PResbyteri,qui ſummum in eccleſia ordinem ge- runt,latine Seniores appellãtur,quo nomine præ ſbyter Petrus compreſbyteros ſuos appellat: Seniores (inquit)qui in uobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paßionem, &c. Seniores autem appellati ſunt, non tam ob ætatem uel ſenectutem, ſed magis ob morũ grauitatem & ſapientiæ doctrinam,quæ in ipſis q̃ma- xime debent elucere, Nam ut ſcriptum eſt: Senectus ue nerabilis eſt,non diuturna,nec annorum numero cõpu tata. Cani enim ſunt ſenſus hominis & ætas ſenectutis uita immaculata. Quod & Paulus in Timotheo epiſco co ac preſbytero teſtatur: Nemo(inquit)adoleſcentiam tuam contemnat, ſed exemplum eſto fidelium in uerbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, & caſtitate, Et poſt pauca: Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione ma- nuum preſbyterij. Dicuntur etiam qui ex hoc ordine ſunt Sacerdotes, à ſanctificando ſeu à dando uel confi- ciendo ſacra, conſecrant enim & ſanctificant corpus Chriſti. Hunc ordinem ſurrogatum eſſe conſtat in locũ minorum ſacerdotum ueteris legis. Quum enim Moy- ſes Aaron in ſummum pontificem conſtituiſſet, filios eius unxit in minores ſacerdotes. Ad eundem modum Chriſtus primum duodecim elegit diſcipulos, quos & apoſtolos uocauit(quorum locum in eccleſia obtinent Epiſcopi)deinde alios ſeptuagintaduos diſcipulos deſi- gnauit, quorũ locũ in eccleſia tenent preſbyteri. Non eſt tamen putandum Epiſcopos alium in eccleſia or- dinem à preſbyteris conſtituiſſe, Nam in primitiua

Hierony. ad Euandrium. c.legimus. 93.diſt.

Præsbyteri, ſeniores: Sapien.4

1.Timo.4

Ibidem.

Sacerdotes unde dicti.

Exodi.29

Matth.10. Apoſtoli. Lucæ.10 72.diſcipuli

eccleſia ijdem erant Epiſcopi & preſbyteri, quod apoſtolorum Petri & Pauli epiſtolæ, diuus quoque Hieronymus ac cæteri fere omnes ueteres eccleſiaſtici ſcriptores atteſtantur, & præſertim locus ille primo Petri.5.ad hoc commonſtrandum euidens eſt, nam quum dixiſſet Petrus, Preſbyteros qui in uobis ſunt precor ego con preſbyter & teſtis paßionum Chriſti, & futuræ quæ reuelanda eſt gloriæ particeps, ſubiecit: Paſcite ſeu regite eum qui in uobis eſt gregem Chriſti, & inſpicite non ex neceßitate, ſed uoluntarie iuxta deum, quod quidẽ græce ſignificantius dicitur, ἐπισκοποῦντες *id eſt, ſupattendentes, unde & nomen epiſcopi tractum eſt, Quamobrem ſacerdotium ſummus ordo in eccleſia exiſtimatur, Interim tamen nemo ignorat hunc ordinem rurſum ordine quodam officiorum ac dignitatum diſtingui, Nam quidam ſunt Epiſcopi qui & Pontifices Antiſtites ſeu Præſules, quidam Archiepiſcopi ſeu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa eccleſiaſticæ dignitatis apicem tenens, cuius dignitas reſpondet ad ſummum pontificatum ueteris legis, quæ graduum preſbyterij diſtinctio ad ſectas comprimendas facta eſt, Nam ut Hieronymus ait, quod poſtea unus electus eſt ex ſacerdotibus qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne unuſquiſque ad ſe trahens eccleſiam Chriſti rumperet.*

1.Pet.5 Philip.1 1.Timoth.4 Tit.1 Acto.20

Sacerdotiũ ſummus ordo in eccleſia, cuius ſũt multi gradus

Epiſcopi cur ſic dicti.

EPiſcopum diuus Hieronymus in loco iam citato, ſuperattendentem, & Ambroſius de dignitate ſacerdotali cap.6. ſuperinſpectorem interpretan-

tur,qui & ſpeculator dici poteſt,Antiſtites & Præſu- les dicti ſunt q̃ cæteris dignitate præminerent. Pontifi- ces(ſi Sceuolæ credimus)dicebantur à poſſe & facere, quamuis Terentius Varro eos à ponte dictos arbitretur q̃ ab ijs Sublicius factus ſit primum,nomen à gentilita- te in Chriſtianiſmum translatum.Et ut Romani ueteres olim minores & maiores pontifices,& inter hos unum ſummum,qui omnes ſacris præerant, habebant, ita & nos in Chriſtianiſmo eaſdem denominationes ſeruamus, Archiepiſcopi dicti ſunt tãquam primores Epiſcopi, qui & Metrapolitani ſeu Metropolitæ appellati ſunt,à me tropoli.i.à matre ciuitate,quaſi eius ciuitatis quæ to- tius prouinciæ ueluti mater eſt epiſcopi.Patriarchæ di cti ſunt ueluti primores ſeu ſummi patres,horũ ante Cõ ſtantinum Imperatorem numerabantur tres tantũ,nem- pe Romanus,Antiochænus & alexãdrinus,nam prin- cipio ſub antiochæno erat Hieroſolymitanus,poſt Con- ſtantinum additus eſt quartus Cõſtantinopolitanus, ho rum ſummus eſt Romanus,non q̃ ordine ſacerdotij cæ- tero antecellat,ſed magis plenitudine adminiſtrationis, regiminis ac poteſtatis,Hanc enim apud unum eſſe opor tet in eccleſia,ut eccleſiæ unitas mõſtretur ac conſerue tur,Exerte dixit Anacletus,cæteros apoſtolos cũ Petro pari conſortio,honorẽ & poteſtatem accepiſſe,ſed tamẽ ſacerdotij principatum Petro(cuius ſucceſſorẽ uetuſtiſ- ſimi quiq; ſcriptores,pontificem Romanum eſſe conſtan tiſsime perhibent)tributũ, ut ab uno poſt Chriſtum ſa- cerdotalis ordo pendere uideretur,Quod btũs Cypria- nus hiſce uerbis confirmat: Loquitur(inquit) dominus

Antiſtites: Præſules.
Pontifices:
Archiepĩ
Metropoli- tani.
Patriarchæ
Tres Pãar- chæ olim.
Romanus põtifex quõ cæteris præ- ſtet.
Anacletus.in nouo teſta mento.91. diſtin.
Cyprianus, Matth.16

ad Petrum, Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & ſuper iſtam petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ infe-rorum non uincent eam, Tibi dabo claues regni cœlo-rum, & quæ ligaueris ſuper terram, erunt ligata & in cœlis, & quæcunq; ſolueris ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlis. Et idem poſt reſurrectionē dicit: Paſce oues meas. Et quamuis Apoſtolis omnibus poſt reſurrectioõm ſuam, parem poteſtatem tribuat & dicat: Sicut me miſit uiuens pater & ego mitto uos. Accipite ſpiritum ſanctum, Si cui remiſeritis peccata, remittentur illi, ſi cui tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifeſtaret, unitatis eiuſdem originem ab uno incipientem ſua authoritate diſpoſuit. Hoc erant utiq; et cæteri apoſtoli quod fuit Petrus, pari conſortio præditi & honoris & poteſtatis, ſed exordiū ab unitate, ꝓficiſcitur ut eccleſia una monſtretur. Et poſt pauca. Quam unitatem firmiter tenere & uindicare debemus, maxime Epiſcopi qui in eccleſia præſidemus, ut epiſcopatum quoq; ipſum unū atq; indiuiſum probemus, Epiſcopatus unus eſt, cuius à ſingulis inſolidum pars tenetur. Hæc ille. Et Hieronymus ad Euagriū teſtatur, Epiſcopi, ſiue Romæ, ſiue Engubij, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Regij, ſiue Alexandriæ, ſiue Thebis, breuiter, ubicunq; exiſtentē, eiuſdem eſſe meriti, eiuſdē etiam ſacerdotij. Sacerdotij ergo poteſtas res ſpiritalis eſt, & incorporalis quæ diuidi non poteſt. Hanc ſinguli epiſcopi in ſuum quiſque gregem inſolidum poſſident, ſed Pontifex Romanus (uelut illius ſucceſſor, in cuius perſona Chriſtus hanc poteſtatem eccleſiæ tradidit) hanc in uniuerſum ſuper totum gregem Chriſtia-

Iohā. vlti.

Iohan. 20

Vnitatis cōſeruādæ cauſa vnus aliis prælatus eſt.

Vnus epiſcopatus.

Matth. 16
Iohan. vlti.

num tenet; quam & exercere poterit ac debebit, ubi uiderit rem poſtulare. In hoc enim conſtitutus eſt, ut fratrum ſuorum negligentiam ſuppleat, quod plane Chriſtus indicare uoluit, cum Petrum alloquitur. Simon (inquiens) ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te ut nō deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus, cōfirma fratres tuos. Quod ſi non ſatis intelligis qui fiat ut par ſit ſingulis Apoſtolis poteſtas & tamen Petrus principatum gerat? Accipe ſimile. Paterfamilias pluribus ſeruis negotiandi prouinciam ex æquo partitur ac demandat, ne tamen negotiationis unitas diſſipetur, uni ex eis poteſtatem facit, ut is non tantum in ſuam partem, ſed & in aliorum partes reſpiciat, & ſicubi aliquis ex conſeruis in officio ceſſauerit, eum ut ad functionem ſuam reuocet, ac proſpiciat, ne communis negotiatio, iacturam patiatur. Quamobrē cæteri Epiſcopi recte dicuntur uocati in partem ſollicitudinis. Summus uero pontifex in plenitudinem poteſtatis, habent enim illi ſibi aſſignatos greges, ſinguli, ſingulos, huic uniuerſi crediti ſunt. Cum enim Chriſtus tertio interrogaſſet Petrum, num ſe plus alijs diligeret atq; ille reſpondiſſet. Tu ſcis domine, quia amo te, ſubiunxit, paſce oues meas. Quod tam exerte à Chriſto ad nullum alium ex Apoſtolis ſigillatim dictum reperimus.

Lucæ. 22

Simile.

Vide Bern. ad Euge. li. 2

Epi uocati i partē ſollicitudinis.

Iohan. vlt.

Dicimus autem cæteros Epiſcopos uocatos in parem poteſtatē ordinis, ſed non iuriſdictiōis. Idq; non ſine ratione. Poteſtas enim ordinis collata eſt pariter oībus Apoſtolis: Ptās uero iuriſdiōnis ꝓprie collata eſt toti eccleſiæ. Idq; in pſonam Petri, Romanus ergo

Epi vocati i parē ptātem ordinis, ſed non iuriſdictionis.

Iohan.20 Matth.16 2.Corin.10 Ephe.4

pontifex, quod ad clauem iuriſdictionis attinet, maiorem habet ligandi ac ſoluendi poteſtatem quàm cæteri. Ipſi enim pro temporum & rerum neceßitate in ædificationem eccleſiæ poteſtas eſt, condendi leges ſeu canones, quibus contumaces ab externo eccleſiæ conſortio repellat, & uicißim reſcipiſcentes ſolus recipiat & reconciliet. Hæc tamen clauis iuriſdictionis, clauem Ordinis quibuslibet ſacerdotibus commiſſam (quæ conſcientiam ipſam aſtringit uel ſoluit) nō remoratur, modo qui claue iuriſdictionis ligatus eſt, authoritatem Apoſtolicæ ſedis non contemnat, ſed potius ſe reſcipiſcentem conteſtans, re ipſa probet ſe in eam anguſtiam deueniſſe ut omnino ei poteſtas non ſit Apoſtolicam ſedem priuſquā abſoluatur abſq; corporis periculo ſecure ac tuto adeūdi ac interpellandi. Quamobrem poteſtatem abſoluendi, quantumlibet criminoſos in extremis conſtitutos (quod ad forum conſcientiæ attinet) apud quoslibet ſacerdotes eſſe conſtat. Porro, Papæ nomen nō eſt tā recens aut infrequens in eccleſia, ut quidam contendunt. Quin potius frequentißimum fuit ſanctis patribus. Hieronymus ſiquidem Damaſo papæ ſcribit. Et Ambroſius Siritio papæ lib. x. Epiſtola. lxxxi. licet non inficiemur hoc nominis olim non ſoli Romano pontifici tributum, cum et Auguſtino aſcriptum reperiatur.

Clauis ordinis in oībus ſacerdotibus eadem.

Vide c. ſi q̄s ſuadente diabolo. 17. q. 4 ca. nō dubiū c. de his ca: quāuis de ſentē. excōicat.

Amb. Damaſo papæ. Amb. Siritio

Officiū presbyterorum, in quo ſitum ſit.

Hierony. ad Euarg. c. legimus. 93. diſt.

P*Reſbyterorum officium, in primis in prædicatione uerbi, dein in conficiendo corpore & ſanguine dominico & cæteris ſacramentis adminiſtrādis (confirmationis tamen & Ordinis quæ ſolus Epiſcopus ob eccleſiæ unitatem retinēdam adminiſtrat exceptis) De-*

nique in orando deum pro totius eccleſiæ & populi Chriſtiani proſperitate ſitum eſt. Hæc munera ſacerdotes toto conatu amplecti conuenerit. In his propemodum ſolis exerceri minoribus officijs interim ī alios reiectis. Actorū.6
Nam uerbum apoſtoli ſenatus eſt. Non eſt æquum nos derelinquere uerbum dei, & miniſtrare menſis. Et poſt pauca: Nos uero orationi & miniſterio uerbi inſtantes erimus. Ibidem.
Diximus autem de hac re latius in canonibus concilij noſtri titulo de officio ac uita clericorum generatim. Item titulo de Parochis ac eorum uicarijs.
Quod aūt ſit officium Epiſcopi Canon primus atq; adeo totus titulus de munere epiſcopali declarat. Officiū epi.
Quales etiā in epiſcopos ac ſacerdotes eligi ac conſtitui oporteat. Paulus ad Timotheum ſcribens oſtendit (Illic enim epiſcopi appellatione etiam preſbyter continetur) 1. Timoth.3 Hierony. ad Euarg.
Archiepiſcopi & Primates olim confirmabant epiſcopos. Sic enim legimus in Canonibus Concilij Nicæni capit. iiij. Archiepōrū officiū cōfir. mare epōs.
Poteſtas ſane uel confirmatio ꝑtinebit ad ſingulas prouincias ad Metropolitanum epiſcopum. Cōci. Nicæ. ca.4
Et ut ſummus Pontifex cæteris omnibus iuriſdictione preminet, ſic Archiepiſcopi epiſcopis, Qua de re in rebus eccleſiaſticis recte ab epiſcopo ad archiepiſcopum appellatur. Patriarchæ præter Romanum, curam gerebant totius eccleſiæ ſub ipſorum patriarchatu (ut ita dicamus) conſtitutæ. Patriarcharum officiū.
At Romanus ſollicitudinem gerit non Romanæ tātum, ſed & uniuerſæ eccleſiæ toto terrarum orbe in Chriſto congregatæ, ut dicere poſſit cū Apoſtolo. Miniſtri Chriſti ſunt & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quo- 2.Corin.11

tidiana ſollicitudo omniũ eccleſiarum, quis infirmatur
1.Corin.10 *& ego nõ infirmor? quis ſcãdalizatur & ego nõ uror?*
Itidem nec erubeſcit cum Apoſtolo gloriari de poteſtã
Ritus ordinãdi epm & præſbyterũ. *te ſuã, quam dedit ei dominus in ædificationẽ, nõ in deſtructionem.* Epiſcopus cum ordinatur duo epiſcopi ponunt ac tenent euangelicum codicem ſuper caput, et ceruicem eius, & uno ſuper eum fundente benedictionẽ, reliqui omnes epiſcopi qui adſunt, manibus ſuis caput eius tangunt. Preſbyter uero cum ordinatur, ẽ piſcepo eũ benedicente, & manum ſuper caput eius tenente, etiã om
Miniſteriorum eccl'iaſticorũ ordine nihil pulchrius. nes preſbyteri qui præſentes ſunt manus ſuas, iuxta manus epiſcopi ſuper caput illius tenẽt. Hoc miniſteriorum ordine quem eccleſia, (diuina profecto diſpoſitione) recepit, nihil pulchrius, nihil ſpecioſius, nihil utilius aut neceſſarium magis. Eccleſiæ multæ ſunt diſtinctione locorum & perſonarum, quemadmodum Paulus ait: Sicut in omnibus eccleſiis doceo, ſed unica eſt profeſſione
Vnitatis nexus Ordo. Eccleſia inuiſibili. Viſibilis. fidei, & ſacramentorum communione, huius unitatis ueluti quidã nexus eſt ordo, quo ſoluto neceſſe eſt ut amabilis illa eccleſiæ concordia diſpereat. Vt autem contendant quidam, eccleſiam inuiſibilem eſſe quod de eccleſiã prædeſtinatorum non negamus. Nihiloſecius (ut opinamur) nobis concedent Eccleſiam etiam uiſibilẽ quæ bo-
Cyprian. de ſingula. prælato. contra Iouinianum. nis habet admixtos malos, uiſibili fidei profeſſione, & ſacramentorum communione ſociatos. In hac certe Ordinem eſſe oportebat, qui exordium ab unius authoritate recipiens in numeroſam miniſteriorum dei multitudinem pulcherrima ſerie diffunderetur, ac ueluti in plurimos ramos per uniuerſum orbẽ extẽderetur, intrin-
1.Corin.3

ſecus incrementum ſumens ab uno Chriſto, de qua re fu ſius diximus in articulũ ſymboli, q̃ de ſancta eccleſia eſt, & qui uolet, legat Cyprianũ de ſimplicitate prælatorũ contra Iouinianũ, ubi oſtẽdit hæreticorũ eſſe ꝓpriũ hãc unitatẽ ſcindere ut fidẽ ſubuertãt, ac corrũpant ueritatẽ unũ uero nobis perpetuis uotis poſtulãdũ à deo eſt. Nempe ut deus Ordinẽ diuinitus inſtitutũ cõſeruet, ut oĩbus mentẽ ſuo cuiq; officio ac munere dignã tribuat, ut unuſquiſq; ſit quod eẽ debet, ut quiſq; nõ qd' ſuũ eſt quærat, ſed quæ Ieſu Chriſti, ut nemo alterius poteſtatem ac iuriſdictionem perturbet, ut pontifices, Chriſti uicarij ſint gregis dominici curam ſynceriter ac amanter agẽtes, ut Epiſcopi oculati ſpeculatores ſint, & ſuperintendentes ac proſpicientes, ne quis officio ſuo deſit, ut Sacerdotes noctes ad dies meditẽtur in lege domini, quo poßint eſſe ſal populi. Vt cæteri clericorũ Ordines ſua munia rite obeant & peragant. Et ut ex Ordine eccleſiaſtico in ciuilem labamur, ut Principes ſint principes diuinæ iuſtitiæ miniſtri tanquam deo reddituri rationẽ, ut magiſtratus bona fide rempublicam adminiſtrent, ut qui Laici ſunt, ſint quod dicuntur, nõ præeant, ſed reuerẽter obtẽperent ſacerdotibus, fideliter pareant principũ legibus, utq; in ſuo quiſq; officio atque opificio probet ſuã conſcientiam, ſummo illi cordium ſcrutatori. Nam ſic tandẽ reintegrabitur & coaleſcet eccleſiæ pax & tranquillitas. Atq; idipſum eſt quod eccleſia in ſacerrimo Miſſæ canone in primis præcatur, nempe ut deus ſanctam eccleſiam catholicam pacificare, cuſtodire, adiuuare et regere dignetur, una cũ famulo ſuo papa, et Antiſtite eius lo-

Propriũ hæreticorũ unitatẽ ſcindere.

Quid a deo poſtulandũ.

Philip. 2

Pſal. 1

Matth. 5

Roma. 14

Quid in Canone oret eccleſia.

ci ubi ſacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atque catholicæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipſum ſacramentum Ordinis reuertendum eſt.

Verbū ſacri Ordinis. Iohan. 20

VErbum huius ſacramenti quo Epiſcopus in ordinandis preſbyteris utitur, admodum illuſtre eſt in ſcripturis. Nam in primis Iohan. xx. legimus Ieſum in Apoſtolos inſufflaſſe, ac dixiſſe: Accipite ſpiritū ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta ſunt. Item, Matth. xxviij. (Matth. 28) *Euntes docete omnes gētes, baptizātes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui uobis, et ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſummationē ſeculi. Itidē Mar. xvi.* (Marci. 16.) *Euntes in mundum uniuerſum prædicate euangeliū oī creaturæ: Qui crediderit et baptizatus fuerit &c. Item Lucæ. xxij. & .i. Corin. xi.* (Lucæ. 22; 1. Corin. 11; 1. Corin. 11) *Hoc facite in mei commemorationem. Quæ loca oſtendunt, Apoſtolos & eorum ſucceſſores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, ut eorum munus ac functio efficax ſit. Accipit Sacerdos poteſtatem prædicandi euangelij. Accipit poteſtatem baptizandi, remittendi peccata, corpus domini cum conſecrandi conficiendiq;, ac cætera ſacramēta adminiſtrandi, non ſuapte uirtute, ſed diuina.* (Chryſoſt. in Iohan. homilia. 85) *Manum tantum & linguam præbet ſacerdos, ſed pater & filius & ſpiritus ſanctus omnia facit, de qua authoritate ut nos Chriſtus certos faceret, apud Iohannem. xx. ſic ait:* (Iohan. 20) *Sicut miſit me pater & ego mitto uos, quibus uerbis Apoſtolorum & illorum ſucceſſorum, animas erigit, et ſuā ꝑponit authoritatē, qbus erat ſuū miniſteriū relicturus.*

Elementum

ELementum huius ſacramenti, quod ad Ordines maiores attinet,(quos dubium non eſt eccleſiam ex Chriſti inſtitutione recepiſſe) impoſitio manuũ eſt, quemadmodum plurima loca in actis Apoſtolicis, & apud Paulum oſtendunt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis,ſub titulo de impoſitione manuũ. Cuius myſterium diuus Ambroſius libro de dignitate ſacerdotali capite quinto, in hunc modum explicat. Homo(inquit)imponit manus, deus largitur gratiam,ſacerdos imponit ſupplicem dexteram, & deus benedicit potenti dextera, Epiſcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impoſitionis uerba ſunt myſtica, quibus cõfirmatur ad opus electus,accipiens poteſtatem,teſte conſcientia ſua, ut audeat uice domini ſacrificium deo offerre. Eſt itaque manus impoſitio congruum ſignum,quo ordinati conſcientia certa efficitur de dono dei ſibi ad ædificationem eccleſiæ collato. Præterea,unctio quæ adhibetur ſacerdotio initiandis, elementum eſt ordinis, quæ ab unctione legis originem habet,non recens commẽtum,ſed in omni eccleſia tam græca q̃ latina à tempore Apoſtolorum celebrata,quod ex antiquiſsimis ac receptiſsimis quibuſque ſcriptoribus facile comprobari poterit, quorum unum aut alterum poſtea afferemus. Cæterum in collatione minorum ordinum, quos eccleſia diuinitus inſpirata, inſtituit(ut nullus de clero qui ordinatus non eſſet,auderet præſumere officium quod ſciret non ſibi creditũ) certa quædam inſtrumenta traduntur,quibus quod cuiuſque ordinis munus ſit,exprimitur, quæ uice elemẽti

Elementũ ſacramenti ordinis.

Impoſitio manuum.

Ambroſi. de digni. ſacerdo. c. 5

Vnctio

In collatiõ. minorũ ordinũ, quid ſit loco elemẽti

ſunt, atque inter tradendum epiſcopus ordinando ſuggerit, cum hæc inſtrumenta porrigat, commonens ut ſuo quiſque officio recte fungatur, ſimul deū orans ut ordinatis, cuiq; ad ſuam functionem exequendā efficax adeſſe dignetur, quemadmodum ſuperius ex cōcilio Carthaginenſi per ſingulos Ordines oſtendimus. An autē hoſce minores Ordines proprie ſacramentum dixeris nō diffinimus, certe preſbyterium & diaconatus ſola habent apertum ſcripturæ teſtimonium, quamuis & cæteri ordines diuina non humana authoritate ſint inſtituti, ut quis officium bona cōſcientia in eccleſia gerere audeat ſibi commiſſum, quod alioqui ſibi haud creditum periculoſe gerendum præſumeret.

Ritus huius ſacramenti.

Ritus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut exponere non eſt neceſſarium. Nam quicunq; ordinatur ſatis intelligit quid ſibi ritus illi uelint, modo tamen in grammaticæ rudimentis ſit mediocriter uerſatus. Nā Epiſcopus ut diximus ſingulis ſua munia præſcribit, ac deinde orat ſuper ordinatos, quæ orationes expoſitionis uice ſunt, plenæ pietatis, Quod autem Clerici ex more Eccleſiaſtico tondentur.

Cur clerici tondeantur.

Id in primis fit ut clerici à laicis diſcernantur, deinde etiam tonſura ſuam ſignificationem habet, qua clericus ſui officij admonetur. Nā uertex raſus quid aliud ſignificat q̄ clerici animum ab omnibus terrenis cupiditatibus longe ſemotum, & his quæ ad deum ſunt perpetuo intentum eſſe oportere? nec ineptiunt qui raſuram ſignum eſſe dicunt regalis ſacerdotij quod noui teſtamēti miniſtri gerunt in eccleſia. Sed uiderint miniſtri, ut

ſigno, non tantum doctrina eorũ, ſed et uita reſpõdeat.

VIrtus efficacia ſeu effectus huius ſacramẽti, eſt donum ſeu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia & rata ſunt quæcunq; Ordinatus, ſecundum Chriſti & eccleſiæ inſtitutionem in eccleſia gerit. De hac dixit Apoſtolus. 1. Thimoth. 4. Noli negligere gratiam quæ in te eſt quæ data eſt tibi per prophetiam cũ impoſitione manuum preſbyterij. Et iterum. 2. Timo. 1. Admoneo te ut reſuſcites gratiam dei quæ in te eſt, per impoſitionem manuum mearum, Operatur autem hoc gratia non tantum in bonis, ſed & in malis ſacerdotibus. Nam etſi mali ſacerdotes ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint, ſpiritum ſanctum tamen habent qui miniſterijs (quæ per eos aguntur) aſsiſtit, quod ſuperius non ſemel oſtendimus, atque hæc ſemper fuit & eſt catholicæ eccleſiæ tam grecæ q̃ latinæ concors ſentẽtia. Ambroſius in Epiſt. 1. ad Corinth. c. 12. Sicut (inquit) idolorũ imago in miniſtris eorum eſt, ordinẽ ſuum habens p ſingulos gradus, totum tñ hominis eſt, ita & in lege dñica gradus chariſmatum ſunt in eccleſiæ officijs. Et ſubdit: In loco Ordinis eccleſiaſtici officij cõſtitutus gratiã habet qualiſuis ſit, non utiq; propriã ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciam. Itidẽ Theophilactus in illud Iohã. 11. Vnus aũt ex ipſis Caiphas nomine cũ eſſet pontifex anni illius, &c. Hoc aũt à ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gẽte &c. ſic ait: Cũ alijs, põtificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac Venalitij facti fuerũt principes, nec ultra ꝑ omne tẽpus unus, ſed dũtaxat in annum

Vis huius ſacramenti.

2. Timoth. 4

1. Timo. 1 Gratia ordinationis nõ tantũ in bonis, ſed & in malis.

Ambro. in epiſt. 1. Corinthiorum. c. 12

Ibidem.

Theophilactus in Io. 11 Caiphas põtifex prophetauit.

Ambroſio teſte) à coniungendo deriuatum eſt, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium eſt. Eôdem Ambroſio authore: Nuptiæ dictæ ſunt, quod pudoris gratia puellæ ſe obnuberẽt, quod Rebeccam Iſaac iam deſponſatam feciſſe legimus, quæ maritum deſignatum aperto capite non putabat uidendũ, ſed cum is forte fortuna ſeu potius dei conſilio in agro deambulãs ei obuius factus fuiſſet, ſublato pallio ſeſe operuit. Hoc tamen nuptiæ à matrimonio ſeu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ ſint matrimonij celebritas, quæ coniugij teſtificationem declarat, Quæ de ratione uocabuli dicta ſufficerint. Deinde ſciendum eſt aliud eſſe matrimonium, aliud matrimonij ſacramentum, quemadmodũ aliud eſt pœnitentia, aliud eſt pœnitentiæ ſacramẽtum, nam longe latius matrimonium q̃ matrimonij ſacramẽtum patet, Quæ res ut perſpicua fiat, à prima inſtitutione nobis repetenda eſt.

Amb. li. 1. de Abra. patriarch. c. 9. Gene. 24 — *Nuptiæ quo differant a matrimonio* — *Amb. in Lucã li. 2. c. 2*

MAtrimonium itaq; mundo iam recens condito à deo inſtitutum & benedictum eſſe conſtat. Nam Gene. 1. legimus: Maſculum et fœminam creauit eos, benedixitq; illis deus & ait: Creſcite & multiplicamini & replete terram, deinde ſcriptura refert: Deũ poſtq̃ primũ hominem creaſſet protinus ſubintuliſſe. nõ eſt bonũ hominem eſſe ſolũ, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Et poſt pauca narrat ſcriptura deũ immiſiſſe ſoporem in Adã, cumq; is obdormiſſet, tuliſſe unã de coſtis eius & repleſſe carnẽ pro ea, & ædificaſſe coſtã quam tulerat de Adam in mulierẽ, et adduxiſſe eam ad Adam. Adam uero cũ intuitus eſſet mulierẽ, dixiſſe (nõ

Matrimonium initio oibus a deo inſtitutum et benedictum. Gene. 1 Gene. 2 — *Adam primus pphetа.*

dubium prophetico ſpiritu) hoc nūc os ex oßibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro ſumpta eſt, quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori ſuæ & erunt duo in carne una. Vnde conſtat matrimonij inſtitutionem omnium antiquißimam eſſe & deum authorē referre.

Est autē matrimonium ob diuerſas cauſas à deo inſtitutum. Principio ut eſſet prima humanæ ſocietatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam coniunctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obſequentis complecteretur. Secūdo, ut eſſet artißima quædam coniunctio quæ ſoboli & amāter ſuſcipiendæ & religioſæ æducandæ deſeruiret, Vtrūq; finē ſcriptura nō tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutoriū ſimile ſibi, Ac rurſus: Creſcite & multiplicamini & replete terram. Tertius inſtitutionis finis, qui proprie ſtatum hominis poſt lapſum reſpicit eſt, ut infirmitas incontinentiæ noſtræ, honeſtate nuptiarum exciperetur. Nam cum conſtet, niſi cecidiſſent primi parentes homines futuros, atq; etiam liberos ſine carnis incentiuo, ac abſq; feruore libidinis atq; adeo nō tantū ſine peccato, ſed etiam cū merito procreaturos fuiſſe, poſt peccatum uero lethalis cōcupiſcētiæ lex, mēbris noſtris īſerit, ſine qua carnis cōmixtio nō fit, neceſſe erat ut inſtitutū quoddā dei haberemus, quod carnis cōmixtionē alioqui ob cōcupiſcentiā reprehenſibilē, excuſaret, in quā ſniam dixit Apoſtolus, Propter fornicationē uitandam, unuſquiſq; propriā uxorē ſuā habeat Auguſtinus duo priora officia, matrimonio ante hominis lapſum, tertiū iam la-

Vide Au. li. de bo. coniu.
1 Mrimoniū eſt inſtitutū potiſſimum ob quatuor cauſas.
2
Gene. 2
Gene. 1
3
Auguſt. ſuß Gene. lib. de nup. & concu.
Contra Fauſtū Manich. lib. 19, c. 26
Au. de bono coniu. c. 1
Roma. 7
1. Corin. 7
Aug. ſuper Gen. elim.

pſo tribuit. Quod (inquit) ſanis eſt ad officium, ægrotis eſt ad remedium. Præter hos fines non poſtrema ſed potiſsima cauſa inſtitutionis matrimonij (ſi dei propoſitũ reſpiciamus) eſt, ut eſſet congruum ſignum artiſsime illius coniunctionis uenturi Chriſti & eccleſiæ, quam quidem à principio & ab æterno antequam quicquam fieret præordinauit deus, atteſtante Paulo: Deum elegiſſe nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem, nobiſq; promiſiſſe ſpem uitæ æternæ ĩ Chriſto ante tempora ſecularia. Præuidens namq; deus hominẽ diabolica fraude deceptum iri & lapſurum, ſimul & de homine perdito reſtituendo, regenerandoque ſecum ſtatuit ac diſpoſuit, Proinde Chriſto (quem huius regenerationis parentem eſſe uoluit) nuptias præordinauit, quas in Ade (qui erat forma uenturi) & Euæ ex Adæ indormiſcẽtis latere formatæ mirabili copulatione, pulcherrime expreſsit, ac ueluti deſponſatione inchoauit, eiuſdẽq; deſponſationis fidem, promiſsione uenturi ex muliere ſeminis, quod caput ſerpentis contereret confirmauit, quam & in omnibus pijs qui ab exordio ſeculi uſque ad Chriſtum fuerunt, renouauit, & per prophetas ſuos prædicari & euulgari fecit, Vt cæteros prætereamus, quid apertius eo quod apud Oſee dominus eccleſiã appellans de ipſius deſponſatione loquitur in hunc modũ? Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio & in miſericordia & in miſerationibus, & ſponſabo te mihi in fide. Salomon uir omnium ſapientiſsimus Epithalamion etiam harum nuptiarum in Chriſto & eccleſia futurarum cecinit in

[Margin notes: 4 Potiſſima cauſa inſtitutionis matrimonij. — Ephe. 1 Titum. 1 — Chriſtus parens regeneratorum. — Roma. 5 — Gene. 3 — Oſee. 2]

Canticis canticorum & cum ſua ætate nondum appe- Cantica canticorū Salomōis eſt canticū nuptiale
tiſſet tempus quo hæc deſponſatio nuptiarum celebrita-
te conſummaretur, ſponſam (quæ tum adhuc uẽturo ſpō
ſo Chriſto parabatur) canticum ipſum à uoce intimi de-
ſiderij ordientem introducit. Oſculetur me (inquit) oſcu-
lo oris ſui. Deniq; Iohannes Baptiſta paranymphus ille
ſacerrimus tanti coniugij, cum appetiſſet tempus nuptia- Iohan.3
rum celebrandarum, & ſponſus iam prodiſſet in orbem, Iohan.3
propter ſponſum (quem & digito oſtendit) gaudet, quia
tempus impletum eſt. Qui habet (inquit) ſponſam ſpon-
ſus eſt, amicus autem ſponſi qui ſtat & audit eum gau-
dio gaudet, propter uocem ſponſi, hoc ergo gaudium meũ
impletum eſt. Ab exordio itaq; mundi Chriſto deſponſa- Ab exordio mūdi eccleſia Chr̄o deſponſata eſt.
ta eſt uxor eccleſia. Miſſi ſunt ſerui prophetæ qui uoca-
rent inuitatos ad nuptias. Venit tandem ſpecioſus ille Matth.22
præ filijs hominum ſponſus Chriſtus cui crucis thalamũ Lucæ.14 Pſalm.44
aſcendẽti & odormiſcenti, pater ex latere, lancea mi- Iohan.19
litis aperto, deſponſatam illam exhibuit, atq; adeo uxo-
rem formauit, ornauit, ac copulauit eccleſiam, ipſi Chri-
ſto, indiſſolubili uinculo, ueluti unam cum eo carnem
perpetuo adhæſuram, atq; ita demum nuptiæ illæ con-
ſummatæ ſunt, quod magnus ille Euangeliſta non ta- Ibidem.
cuit, qui non ſine grandi myſterio, ſic ait: Poſtea ſciens
Ieſus quia omnia conſummata ſunt, dixit, Sitio. Et pau-
lopoſt quum accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſum-
matum eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum. Et poſt
pauca: Ad Ieſum autem cum ueniſſent ut uiderent eum
iam mortuum, non fregerunt eius crura, ſed unus militũ
lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis et

aqua, Quod ne fortuito aut naturaliter factũ eſſe crederes, ſed grande atque inenarrabile myſterium, ut eſt, reputares, adiecit. Et q uidit teſtimoniũ ꝓhibuit, & uerũ eſt teſtimoniũ eius. Et ille ſcit quia uera dicit, ut & uos credatis. Apud Matthæũ, quoq; & Lucã Chriſtus ipſe hasce nuptias aptiſſima parabola inſinuat, & quod futurum, ꝓphetæ prædixerũt iam exhibitũ pronũtiat. Apocalypſis quoq; xix. nõ iam Epithalamiõ futurarũ, ſed præſentiũ nuptiarũ ſuccinitur: Audiui (inqt Iohãnes) uocẽ tubæ magnæ, & ſicut uocẽ aquarũ multarũ, et ſicut uocem tonitruorũ magnorũ dicẽtiũ. Halleluia, quoniã regnauit dñs deus noſter omnipotẽs. Gaudeamus & exultemus & demus gloriã ei, qa uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit ſe, & datũ eſt illi ut cooperiat ſe byſsino ſplẽdenti & cãdido. Et paulo poſt: Beati q ad cœnã nuptiarũ agni uocati ſunt. Hæc altius repetere uiſum eſt, ut doceremus tantã rẽ (qua nec eſt nec cogitari põt ulla alia maior) ſymbolo quodã perpetuo repreſentari debuiſſe eoq; oĩum aptiſſimo, id qđ deus Adæ et Euæ cõiugiũ eſſe uoluit. Poterat quidẽ deus pari opa q̃ Adã ex limo terræ plaſmauit, Euam quoq; ex ſimili argilla cõdere, poterat eos ſeparatĩ formatos (quẽadmodũ cætera animantia) propagatiõis gratia iungere, poterat cõiugij leges dare, ſed ſi res myſterio uacaſſet, nec Adam & Eua fuiſſent forma & figura futurarũ nuptiarũ Chriſti & eccleſiæ. Iam & ipſum Adã in hanc myſterij rõnem potiſſimũ reſpexiſſe non ſolum Apoſtolus docet, ſed & res ipſa plane oſtendit. Quid enim putas eſt, quod Adam ad primum Euæ conſpectum, uerba (quæ ſuperius retu-

Matth.22 Lucæ.14 Apoca.19

Coniugium Adæ & Euæ grande myſterium. Ibidem.

Gene.2

Adam myſterii nõ ignarus fuit. Ephe.5

limus protulit, quibus patri & matri præferebat uxorem quum ipſe neq; patrem habuiſſet neq; matrē? Quid quod quanuis graui ac profundo ſomno ſoporatus, ſeu ut alia habet æditio extaſi correptus ſit, tamē non clam illo fuit quod factum eſt? quod ea uerba manifeſte comprobant, cum ait, hoc nunc os ex oſsibus meis et caro de carne mea, quæ ſatis indicant etſi occluſos habuerit ſenſus corporis mente tamen uigilauerit, in tempora, olim poſt multa ſecula futura reſpiciēs. Quid quod cum impoſuiſſet cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis uocabulo) ſoli tandem Euæ *in qua ſimilitudinem ſuam recognoſcebat, uocabulū à ſuo nomine deductum dederit, dicens. Hæc uocabitur uirago, quia de uiro ſumpta eſt? quod in Hebræa lingua manifeſtam habet nominis Ethimologiam, Vir enim hebraicæ Is, & mulier iſſa uocatur. Quid ergo hoc uerborum inuolucro aliud uaticinatus eſt Adam, niſi quandoque fore, ut Chriſtus in orbem terrarum prodeat? qui licet deo eſſet æqualis homouſios patri, ſemetipſum tamen exinaniret, ac ueluti relicto patre, noſtri cauſa formam ſerui acciperet, ſimilitudine hominum conſtitutus, & figura repertus ut homo, fieret obediens uſque ad ſoporem mortis, Idque eam tantum ob cauſam, quo deus pater de latere eius, ſanguinem & aquam educeret, ex quibus ipſi non reperienti aliunde adintorium ſimile ſibi, de oſsibus & carne eius uxorem eccleſiam ædificaret, de ipſius etiam nominè nuncupandam, nimirum à Chriſto eccleſiam Chriſtianam, atque adeo ipſi Chriſto uniendam, ut iam Chriſtus*

Gene.2

Ibidem.

Ibidem. Adam ſoli Euæ uocabulum ſuo nomini cognatum indidit.

Myſterii latentis breuis explicatio.

Symbolo. Nicænum. Philip.2

Acto,11 Ephe.5 Pſalm.8 *& eccleſia non duo ſed una caro recte dicantur, utque ea quæ prophetico ſpiritu de hominis gloria* Dauid *ce-cinit, tandem in Chriſto & eccleſia, tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur, quod fieri nō poſ-*Ephe.4 *ſet, ſi aliunde q̃ ex ipſius* Chriſti *latere eccleſia ſumere-tur, fit autem tum. quum deus eandem uſq; ad conſumma tionem ſeculi ex Chriſti filij ſui latere ædificare nō de-ſinit, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agni tionem filij dei in uirum perfectum in menſuram plenitu*Ephe.1 *dinis* Chriſti, In *quod myſterium diuiniſsimus* Paulus *in tuens, cū paſsim alibi, tum in epiſtola ad* Epheſios *(quæ proprie in explicationem tanti arcani in primis noſtris parentibus olim repreſentati ſcripta uidetur) eccleſiam corpus & plenitudinem* Chriſti *appellat in ipſo conuiui ficatam & conreſuſcitatam, ſimul etiam in ipſo in cœle ſtibus conſedentem.* Ex *his itaq; omnibus (ut unde di-greſsi ſumus, reuertamur) colliqueſcit, matrimoniū non uulgari ſed myſtica omnino ratione, nō quolibet, ſed ſin gulari quodam modo(quem ſcriptura refert) à deo in pa radiſo inſtitutum fuiſſe, nimirum ut ſacramentum eſſet, artiſsimæ illius unionis in Chriſto & eccleſia futuræ,*Ephe.5 *quod diuus* Paulus *in iam citata* Epiſtola *ad* Ephe. *ca.* 5. *grauiſsime commonſtrat.*

Etiā gentes agnouerunt matrimoniū rē ſanctā eē. Q*Vanquā autem omnes iſtæ cauſæ inſtitutionis matrimonij ſimul acceptæ, populo dei tantum, etſi non pariter oībus cognitæ fuerint, negari tamen non poteſt, etiā ipſas Gētes idololatras lege quadā naturæ menti diuinitus inſita percepiſſe, matrimonium rem quandam ſanctam eſſe, ac maiorem q̃ ut humanū in-*

uentum æſtimandum ſit. Intelligit enim ratio uagos concubitus contra naturã eſſe, intelligit ſtupra, et adulteria, inhoneſta ac punienda eſſe. Præterea caſtitatem, moderationem, ac uerecundiam in uoluptatibus coporis hominis naturæ maxime conuenire. Proinde & ſi gẽtes propriam matrimonij ſanctitatem nõ uiderẽt, quoſdã tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis utcunq; uiderũt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt, eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutẽs grauiſsimis pœnis, de adulterijs, ſtupris & id genus reliquis uitijs æditis coercebant. Nec erat eis uulgaris matrimonij deſcriptio ignota, qua matrimoniũ deſcribitur eſſe legitima maris & fœminæ coniunctio, & conſortiũ omnis uitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduã uitæ conſuetudinẽ retinens. Et quia nõ probauerũt deũ habere in notitia, quod non agnoſcerent dona dei, ſed ſibi omnia tribuerent, ex re ſacra rem fecerunt prophanam, adeo ut matrimonium iam, non ex dei ſed à moribus ac legibus cuiuſq; populi totum penderet, eoq; talia erant apud alios legitima coniugia qualia haberẽtur alibi perabſurda. Quamobrem ut inficiari nõ poſſumus apud gentes fuiſſe matrimonia, tamen nemo nõ uidet matrimonium apud eos proprie ſacramentum nõ fuiſſe, aut ſaltem non habuiſſe ſacramenti ſanctitatẽ. Nam quæ tandem illius matrimonij ſanctitas quod licebat marito etiã nulla uel omnino improbabili cauſa reſcindere? quẽadmodum de Catone Romano legimus, qui uxorem nõ ſterilitatis cauſa (quæ rationem aliquam apud dei ignaros habere poterat) ſed alterius etiam domum liberis

Vide titulos iuris ciuil. de adulteriis. & ſtupris.

Mrĩmonij deſcriptio ẽt apud gẽtes. Roma. 1

Mrĩmonia q̃dẽ legitima apud gentes, ſed mrĩmonij ſacramẽtum nõ fuit.

Aug. de fide & opibus capit. 7

Caro Romanus.

ci ubi ſacrum peragitur, & Rege ac omnibus orthodoxis atque catholicæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipſum ſacramentum Ordinis reuertendum eſt.

Verbũ ſacri Ordinis. Iohan.20 *VErbum huius ſacramenti quo Epiſcopus in ordinandis preſbyteris utitur, admodum illuſtre eſt in ſcripturis. Nam in primis Iohan.xx. legimus Ieſum in Apoſtolos inſufflaſſe, ac dixiſſe: Accipite ſpiritũ ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: et*
Matth.28 *quorum retinueritis, retenta ſunt. Item, Matth.xxviij. Euntes docete omnes gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui uobis, et ego uobiſcum ſum om*
Marci.16. *nibus diebus uſq; ad conſummationẽ ſeculi. Itidẽ Mar. xvi. Euntes in mundum uniuerſum prædicate euangeliũ oĩ creaturæ: Qui crediderit et baptizatus fuerit &c.*
Lucæ.22 1.Corin.11 *Item Lucæ, xxij. & .i. Corin.xi. Hoc facite in mei com*
1.Corin.11 *memorationem. Quæ loca oſtendunt, Apoſtolos & eorum ſucceſſores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, ut eorum munus ac functio efficax ſit. Accipit Sacerdos poteſtatem prædicandi euangelij. Accipit poteſtatem baptizandi, remittendi peccata, corpus domini cum conſecrandi conficiendiq;, ac cætera ſacramẽta ad*
Chryſoſt.in Iohan. homilia.85 *miniſtrandi, non ſuapte uirtute, ſed diuina. Manum tantum & linguam præbet ſacerdos, ſed pater & filius & ſpiritus ſanctus omnia facit, de qua authoritate ut nos*
Iohan. 20 *Chriſtus certos faceret, apud Iohannem.xx. ſic ait: Sicut miſit me pater & ego mitto uos, quibus uerbis Apoſtolorum & illorum ſucceſſorum, animas erigit, et ſuã ꝑponit authoritatẽ, q̃bus erat ſuũ miniſteriũ relicturus.*

Elementum huius ſacramenti, quod ad Ordines maiores attinet,(quos dubium non eſt eccleſiam ex Chriſti inſtitutione recepiſſe) impoſitio manuũ eſt, quemadmodum plurima loca in actis Apoſtolicis, & apud Paulum oſtendunt, quos citauimus in canonibus Concilij prouincialis,ſub titulo de impoſitione manuũ. Cuius myſterium diuus Ambroſius libro de dignitate ſacerdotali capite quinto, in hunc modum explicat. Homo(inquit) imponit manus, deus largitur gratiam,ſacerdos imponit ſupplicem dexteram, & deus benedicit potenti dextera, Epiſcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. Et alibi: Manus impoſitionis uerba ſunt myſtica, quibus cõfirmatur ad opus electus,accipiens poteſtatem,teſte conſcientia ſua, ut audeat uice domini ſacrificium deo offerre. Eſt itaque manus impoſitio congruum ſignum,quo ordinati conſcientia certa efficitur de dono dei ſibi ad ædificationem eccleſiæ collato. Præterea,unctio quæ adhibetur ſacerdotio initiandis, elementum eſt ordinis, quæ ab unctione legis originem habet,non recens commẽtum,ſed in omni eccleſia tam græca q̃ latina à tempore Apoſtolorum celebrata,quod ex antiquiſſimis ac receptiſſimis quibuſque ſcriptoribus facile comprobari poterit, quorum unum aut alterum poſtea afferemus. Cæterum in collatione minorum ordinum, quos eccleſia diuinitus inſpirata, inſtituit(ut nullus de clero qui ordinatus non eſſet,auderet præſumere officium quod ſciret non ſibi creditũ) certa quædam inſtrumenta traduntur,quibus quod cuiuſque ordinis munus ſit,exprimitur, quæ uice elemẽti

Elementũ ſacramenti ordinis.

Impoſitio manuum.

Ambroſi.de digni. ſacerdo.c.5

Vnctio

In collationẽ minorũ ordinũ, quid ſit loco elemẽti

ſunt,atque inter tradendum epiſcopus ordinando ſugge rit,cum hæc inſtrumenta porrigat, commonens ut ſuo quiſque officio recte fungatur, ſimul deũ orans ut ordi natis,cuiq; ad ſuam functionem exequendã efficax adeſ-ſe dignetur,quemadmodum ſuperius ex cõcilio Cartha ginenſi per ſingulos Ordines oſtendimus. An autẽ hoſce minores Ordines proprie ſacramentum dixeris nõ diffi nimus, certe preſbyterium & diaconatus ſola habent apertum ſcripturæ teſtimonium,quamuis & cæteri or-dines diuina non humana authoritate ſint inſtituti, ut quis officium bona cõſcientia in eccleſia gerere audeat ſibi commiſſum, quod alioqui ſibi haud creditum peri-culoſe gerendum præſumeret.

Ritus huius ſacramenti.

RItus qui in ordinum collatione adhibentur pro-lixius adnotare aut exponere non eſt neceſſa-rium. Nam quicunq; ordinatur ſatis intelligit quid ſibi ritus illi uelint,modo tamen in grammaticæ rudimentis ſit mediocriter uerſatus. Nã Epiſcopus ut diximus ſin gulis ſua munia præſcribit,ac deinde orat ſuper ordi-natos,quæ orationes expoſitionis uice ſunt,plenæ pieta tis,

Cur clerici tondeantur.

Quod autem Clerici ex more Eccleſiaſtico tonden-tur. Id in primis fit ut clerici à laicis diſcernantur, de-inde etiam tonſura ſuam ſignificationem habet,qua cle ricus ſui officij admonetur. Nã uertex raſus quid aliud ſignificat q̃ clerici animum ab omnibus terrenis cupidi tatibus longe ſemotum, & his quæ ad deum ſunt perpe-tuo intentum eſſe oportere? nec ineptiunt qui raſuram ſignum eſſe dicunt regalis ſacerdotij quod noui teſtamẽ ti miniſtri gerunt in eccleſia. Sed uiderint miniſtri, ut

ſigno, non tantum doctrina eorũ, ſed et uita reſpõdeat,

V*Irtus efficacia ſeu effectus huius ſacramẽti, eſt donum ſeu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia & rata ſunt quæcunq; Ordinatus, ſecundum Chriſti & eccleſiæ inſtitutionem in eccleſia gerit.* De *hac dixit* Apoſtolus. 1. Thimoth. 4. Noli *negligere gratiam quæ in te eſt quæ data eſt tibi per prophetiam cũ impoſitione manuum preſbyterij.* Et *iterum.* 2. Timo. 1. Admoneo *te ut reſuſcites gratiam dei quæ in te eſt, per impoſitionem manuum mearum,* Operatur *autem hoc gratia non tantum in bonis, ſed & in malis ſacerdotibus.* Nam *etſi mali ſacerdotes ſpiritu careant, quo ipſi ſancti ſint, ſpiritum ſanctum tamen habent qui miniſterijs (quæ per eos aguntur) aßiſtit, quod ſuperius non ſemel oſtendimus, atque hæc ſemper fuit & eſt catholicæ eccleſiæ tam grecæ q̃ latinæ concors ſentẽtia.* Ambroſius *in* Epiſt. 1. ad Corinth. c. 12. *Sicut (inquit) idolorũ imago in miniſtris eorum eſt, ordinẽ ſuum habens ꝑ ſingulos gradus, totum tñ hominis eſt, ita & in lege dñica gradus chariſmatum ſunt in eccleſiæ officijs.* Et *ſubdit:* In *loco* Ordinis *eccleſiaſtici officij cõſtitutus gratiã habet qualiſuis ſit, non utiq; propriã ſed ordinis per ſpiritus ſancti efficaciam.* Itidẽ Theophilactus *in illud* Iohã. 11. *Vnus aũt ex ipſis* Caiphas *nomine cũ eſſet pontifex anni illius, &c.* Hoc *aũt à ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius prophetauit, quia* Ieſus *moriturus erat pro gẽte &c. ſic ait:* Cũ *alijs, põtificatus dignitas erat corrupta, ſimul ac* Venalitij *facti fuerũt principes, nec ultra ꝑ omne tẽpus unus, ſed dũtaxat in annum*

Vis huius ſacramenti.

2. Timoth. 4

1. Timoth.

Gratia ordinationis nõ tantũ in bonis, ſed & in malis.

Ambro. in epiſt. 1. Corinthiorum. c. 12

Ibidem.

Theophilactus in Io. 11

Caiphas põtifex prophetauit.

unum ſacerdotio fungerentur, & quãuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia ſpiritus ſancti operans in his qui uncti erant, hæc ille. Verum in bonis ſacerdotibus, hæc gratia non tantum ratum facit miniſterium ſed & ordinatum iuuat, ut ordine concredito rite utatur, eſtq; apud deum cauſa multi meriti cumulandi, quod parabola Chriſti de fideli negotiatore ſatis declarat. Euge (inquit) ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui. Et Petrus apoſtolus dixit: Paſcite qui in uobis eſt gregem dei. Et poſt pauca: Et quũ apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceßibilẽ gloriæ coronam. Et Paulus apoſtolus dixit de Diaconis: Qui enim bene miniſtrauerint, bonũ gradũ ſibi acquirent. Et huius gratiæ cauſa idem Apoſtolus pronũtiat, Preſbyteros qui bene præſunt duplici honore dignos, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Quã uero inſignis ſit ſacerdotalis dignitas, paucis explicari nõ poteſt, quam qui uolet cognoſcere, præter alios Ambroſiũ & Chryſoſto. legat, qui lecti, faciẽt ut nõ facile qs extenuantibus eam dignitatem, aurem poſthæc præbeat.

In bonis ſacerdotibus gratia & ratum facit miniſterium & ordinato utilis eſt.

1. Timoth. 3

Preſbiteri q̃ bene preſunt duplici honore digni.

Sacerdotalis dignitas.

Ambro. Chryſoſt.

Quo affectu ordines ſuſcipiendi.

QVo autem affectu & quo pacto ad capiendos ordines accedendũ ſit, in titulo de impoſitione manuum ſatis ſuperq; oſtendimus. Breuiter q ſacerdotio initiandus eſt, non alio affectu accedere debet, q̃ ad ſubmittendos humeros non dignitati externæ ſed magis publico muneri, uice Chriſti in eccleſia gerendo, in quam ſententiam dixit Apoſtolus: Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Cogitare ſecũ de-

bet, ut imitator Chriſti ſit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cum ordinatur ab Epiſcopo q̃ ſe ab ipſo Chriſto ad ipſius & eccleſiæ munia exequenda mitti ac deſtinari, Idq; cum multa & inſigni po teſtate ac uirtute, nimirum diuina, & ea qua Chriſtus miſſus eſt, quemadmodum ipſe dixit: Sicut miſit me pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui uos audit me audit, qui uos ſpernit me ſpernit; qui alio affectu ſacros ordines ambiunt, nempe uel ut cæteros honore præeant, uel ut de eccleſiæ theſauro laute uiuãt, ac uentri indulgeant, hos ſcriptura non mitti ſed ſuo nomine uenire dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per oſtium ſed aliunde aſcendũt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius ſubſequetur.

Iohan.20 Matth.10 Lucæ.10 Qui pernitioſe ſacris ordinibus admoueant. Math.7 Iohan.10

Miniſter huius ſacramenti Epiſcopus eſt, idque non tantum uniuerſalis eccleſiæ ſententia, ſed & ex ſententia Pauli, is enim ad Titum Epiſcopum ſic habet, huius rei gratia reliqui te Crœtæ ut ea quæ deſint corrigas & conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi. Verum de hoc fuſius diximus toto titulo de officio Epiſcopali.

Miniſter huius ſacramẽti Epiſcopus Tit.1

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

Matrimonium, coniugium, connubium, & nuptiæ pro eodem ferme uſurpantur. Matrimonium ſi diuo Auguſtino lib.19. contra Manichæos, credimus, dictum eſt quod fœmina ob id potiſſimum nubere debeat ut mater fiat. Coniugium (diuo

De rõne uocabuli matrimonij. Aug.lib.19 contra Manichæos. Coniugium

Ambroſio teſte) à coniungendo deriuatum eſt, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium eſt. Eodem Ambroſio authore: Nuptiæ dictæ ſunt, quod pudoris gratia puellæ ſe obnuberẽt, quod Rebeccam Iſaac iam deſponſatam feciſſe legimus, quæ maritum deſignatum aperto capite non putabat uidendũ, ſed cum is forte fortuna ſeu potius dei conſilio in agro deambulãs ei obuius factus fuiſſet, ſublato pallio ſeſe operuit. Hoc tamen nuptiæ à matrimonio ſeu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ ſint matrimonij celebritas, quæ coniugij teſtificationem declarat, Quæ de ratione uocabuli dicta ſuffecerint. Deinde ſciendum eſt aliud eſſe matrimonium, aliud matrimonij ſacramentum, quemadmodũ aliud eſt pœnitentia, aliud eſt pœnitentiæ ſacramẽtum, nam longe latius matrimonium q̃ matrimonij ſacramẽtum patet, Quæ res ut perſpicua fiat, à prima inſtitutione nobis repetenda eſt.

Amb. li. 1. de Abra. patriarch. c. 9 Gene. 24

Nuptiæ quo differant a matrimonio Amb. in Lucã li. 2. c. 2

MAtrimonium itaq; mundo iam recens condito à deo inſtitutum & benedictum eſſe conſtat. Nam Gene. 1. legimus: Maſculum et fœminam creauit eos, benedixitq; illis deus & ait: Creſcite & multiplicamini & replete terram, deinde ſcriptura refert: Deũ poſteaq̃ primũ hominem creaſſet protinus ſubintuliſſe. nõ eſt bonũ hominem eſſe ſolũ, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Et poſt pauca narrat ſcriptura deũ immiſiſſe ſoporem in Adã, cumq; is obdormiſſet, tuliſſe unã de coſtis eius & repleſſe carnẽ pro ea, & ædificaſſe coſtã quam tulerat de Adam in mulierẽ, et adduxiſſe eam ad Adam. Adam uero cũ intuitus eſſet mulierẽ, dixiſſe (nõ

Matrimonium initio oibus a deo inſtitutum et benedictum. Gene. 1 Gene. 2

Adam primus ppheta.

dubium prophetico ſpiritu) hoc nūc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro ſumpta eſt, quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori ſuæ & erunt duo in carne una. Vnde conſtat matrimonij inſtitutionem omnium antiquiſſimam eſſe & deum authorē referre.

EST autē matrimonium ob diuerſas cauſas à deo inſtitutum. Principio ut eſſet prima humanæ ſocietatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam coniunctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obſequentis complecteretur. Secūdo, ut eſſet artiſſima quædam coniunctio quæ ſoboli & amāter ſuſcipiendæ & religioſæ æducandæ deſeruiret, Vtrūq; finē ſcriptura nō tacuit, cum iuquit: Faciamus ei adiutoriū ſimile ſibi, Ac rurſus: Creſcite & multiplicamini & replete terram. Tertius inſtitutionis finis, qui proprie ſtatum hominis poſt lapſum reſpicit eſt, ut infirmitas incontinentiæ noſtræ, honeſtate nuptiarum exciperetur. Nam cum conſtet, niſi cecidiſſent primi parentes homines futuros, atq; etiam liberos ſine carnis incentiuo, ac abſq; feruore libidinis atq; adeo nō tantū ſine peccato, ſed etiam cū merito procreaturos fuiſſe, poſt peccatum uero lethalis cōcupiſcētiæ lex, mēbris noſtris ībæſerit, ſine qua carnis cōmixtiò nō fit, neceſſe erat ut inſtitutū quoddā dei haberemus, quod carnis cōmixtionē alioqui ob cōcupiſcentiā reprehenſibilē, excuſaret, in quā ſnīam dixit Apoſtolus, Propter fornicationē uitandam, unuſquiſq; propriā uxorē ſuā habeat Auguſtinus duo priora officia, matrimonio ante hominis lapſum, tertiū iam la-

Vide Au. li. de bo. coniu.
1 Mrimoniū eſt inſtitutū potiſſimum ob quatuor cauſas.
2
Gene. 2
Gene. 1
3
Auguſt. ſuſ Gene. lib. de nup. & concu.
Contra Fauſtū Manich. lib. 19, c. 26
Au. de bono coniu. c. 1
Roma. 7
1. Corin. 7
Aug. ſuper Geneſim.

pſo tribuit. Quod (inquit) ſanis eſt ad officium, ægrotis

Potiſſima cauſa inſtitutionis matrimonij.

4 eſt ad remedium. Præter hos fines non poſtrema ſed potiſſima cauſa inſtitutionis matrimonij (ſi dei propoſitũ reſpiciamus) eſt, ut eſſet congruum ſignum artiſſime illius coniunctionis uenturi. Chriſti & eccleſiæ, quam quidem à principio & ab æterno antequam quicquam

Ephe. 1
Titum. 1

fieret præordinauit deus, atteſtante Paulo: Deum elegiſſe nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem, nobiſq; promiſiſſe ſpem uitæ æternæ ĩ Chriſto ante tempora ſecularia. Præuidens namq; deus hominẽ diabolica fraude deceptum iri & lapſurum, ſimul & de homine perdito reſtituendo, regenerandoque ſecum ſtatuit ac diſpo

Chriſtus parens regeneratorum.
Roma. 5

ſuit, Proinde Chriſto (quem huius regenerationis parentem eſſe uoluit) nuptias præordinauit, quas in Adæ (qui erat forma uenturi) & Euæ ex Adæ indormiſcẽtis latere formatæ mirabili copulatione, pulcherrime expreſſit, ac ueluti deſponſatione inchoauit, eiuſdẽq; deſponſationis fidem, promiſſione uenturi ex muliere ſeminis, quod caput ſerpentis contereret confirmauit,

Gene. 3

quam & in omnibus pijs qui ab exordio ſeculi uſque ad Chriſtum fuerunt, renouauit, & per prophetas ſuos prædicari & euulgari fecit, Vt cæteros prætereamus,

Oſee. 2

quid apertius eo quod apud Oſee dominus eccleſiã appellans de ipſius deſponſatione loquitur in hunc modũ? Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio & in miſericordia & in miſerationibus, & ſponſabo te mihi in fide. Salomon uir omnium ſapientiſſimus Epithalamion etiam harum nuptiarum in Chriſto & eccleſia futurarum cecinit in

Canticis canticorum & cum ſua ætate nondum appetiſſet tempus quo hæc deſponſatio nuptiarum celebritate conſummaretur, ſponſam (quæ tum adhuc uenturo ſpōſo Chriſto parabatur) canticum ipſum à uoce intimi deſiderij ordientem introducit. Oſculetur me (inquit) oſculo oris ſui. Deniq; Iohannes Baptiſta paranymphus ille ſacerrimus tanti coniugij, cum appetiſſet tempus nuptiarum celebrandarum, & ſponſus iam prodiſſet in orbem, propter ſponſum (quem & digito oſtendit) gaudet, quia tempus impletum eſt. Qui habet (inquit) ſponſam ſponſus eſt, amicus autem ſponſi qui ſtat & audit eum gaudio gaudet, propter uocem ſponſi, hoc ergo gaudium meū impletum eſt. Ab exordio itaq; mundi Chriſto deſponſata eſt uxor eccleſia. Miſſi ſunt ſerui prophetæ qui uocarent inuitatos ad nuptias. Venit tandem ſpecioſus ille præ filijs hominum ſponſus Chriſtus cui crucis thalamū aſcendēti & odormiſcenti, pater ex latere, lancea militis aperto, deſponſatam illam exhibuit, atq; adeo uxorem formauit, ornauit, ac copulauit eccleſiam, ipſi Chriſto, indiſſolubili uinculo, ueluti unam cum eo carnem perpetuo adhæſuram, atq; ita demum nuptiæ illæ conſummatæ ſunt, quod magnus ille Euangeliſta non tacuit, qui non ſine grandi myſterio, ſic ait: Poſtea ſciens Ieſus quia omnia conſummata ſunt, dixit, Sitio. Et paulopoſt quum accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatum eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum. Et poſt pauca: Ad Ieſum autem cum ueniſſent ut uiderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, ſed unus militū lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis et

Cantica canticorū Salomōis eſt canticū nuptiale

Iohan. 3

Iohan. 3

Ab exordio mūdi eccleſia Chrīſto deſponſata eſt.

Matth. 22

Lucæ. 14

Pſalm. 44

Iohan. 19

Ibidem.

aqua, Quod ne fortuito aut naturaliter factũ eſſe crede res, ſed grande atque inenarrabile myſterium, ut eſt, reputares, adiecit. Et q uidit teſtimoniũ ꝑhibuit, & uerũ eſt teſtimoniũ eius. Et ille ſcit quia uera dicit, ut & uos credatis. Apud Matthæũ, quoq; & Lucã Chriſtus ipſe haſce nuptias aptiſſima parabola inſinuat, & quod futurum ꝓphetæ prædixerũt iam exhibitũ pronũtiat. Apocalypſis quoq; xix. nõ iam Epithalamiõ futurarũ, ſed præſentiũ nuptiarũ ſuccinitur: Audiui (inqt Iohãnes) uocẽ tubæ magnæ, & ſicut uocẽ aquarũ multarũ, et ſicut uocem tonitruorũ magnorũ dicẽtiũ. Halleluia, quoniã regnauit dñs deus noſter omnipotẽs. Gaudeamus & exultemus & demus gloriã ei, qa uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit ſe, & datũ eſt illi ut cooperiat ſe byſſino ſplẽdenti & cãdido. Et paulo poſt: Beati q ad cœnã nuptiarũ agni uocati ſunt. Hæc altius repetere uiſum eſt, ut doceremus tantã rẽ (qua nec eſt nec cogitari põt ulla alia maior) ſymbolo quodã perpetuo repreſentari debuiſſe eoq; oĩum aptiſſimo, id qđ deus Adæ et Euæ cõiugiũ eſſe uoluit. Poterat quidẽ deus pari opa q̃ Adã ex limo terræ plaſmauit, Euam quoq; ex ſimili argilla cõdere, poterat eos ſeparatĩ formatos (quẽadmodũ cætera animantia) propagatiõis gratia iungere, poterat cõiugij leges dare, ſed ſi res myſterio uacaſſet, nec Adam & Eua fuiſſent forma & figura futurarũ nuptiarũ Chriſti & eccleſiæ. Iam & ipſum Adã in hanc myſterij rõnem potiſſimũ reſpexiſſe non ſolum Apoſtolus docet, ſed & res ipſa plane oſtendit. Quid enim putas eſt, quod Adam ad primum Euæ conſpectum, uerba (quæ ſuperius retu-

Matth. 22 Lucæ. 14 Apoca. 19

Coniugium Adæ & Euæ grande myſterium. Ibidem.

Gene. 2

Adam myſterii nõ ignarus fuit. Ephe. 5

limus,protulit,quibus patri & matri præferebat uxo-rem quum ipſe neq; patrem habuiſſet neq; matrē? Quid quod quanuis graui ac profundo ſomno ſoporatus, ſeu ut alia habet æditio extaſi correptus ſit,tamē non clam illo fuit quod factum eſt?quod ea uerba manifeſte com-probant,cum ait,hoc nunc os ex oſsibus meis et caro de carne mea,quæ ſatis indicant etſi occluſos habuerit ſen-ſus corporis mente tamen uigilauerit,in tempora, olim poſt multa ſecula futura reſpiciēs. Quid quod cum im-poſuiſſet cunctis animantibus nomina(nulli tamen no-men cognatum hominis uocabulo)ſoli tandem Euæ in qua ſimilitudinem ſuam recognoſcebat,uocabulū à ſuo nomine deductum dederit, dicens. Hæc uocabitur ui-rago, quia de uiro ſumpta eſt? quod in Hebræa lingua manifeſtam habet nominis Ethimologiam,Vir enim he-braicæ Is, & mulier iſſa uocatur. Quid ergo hoc uerborum inuolucro aliud uaticinatus eſt Adam, niſi quandoque fore, ut Chriſtus in orbem terrarum pro-deat? qui licet deo eſſet æqualis homouſios patri, ſe-metipſum tamen exinaniret, ac ueluti relicto patre,no-ſtri cauſa formam ſerui acciperet, ſimilitudine homi-num conſtitutus, & figura repertus ut homo, fieret obediens uſque ad ſoporem mortis, Idque eam tantum ob cauſam, quo deus pater de latere eius, ſanguinem & aquam educeret, ex quibus ipſi non reperienti a-liunde adiutorium ſimile ſibi, de oſsibus & carne eius uxorem eccleſiam ædificaret, de ipſius etiam nomine nuncupandam, nimirum à Chriſto eccleſiam Chriſtia-nam,atque adeo ipſi Chriſto uniendam,ut iam Chriſtus

Gene.2

Ibidem.

Ibidem. Adam ſoli Euæ uocabulum ſuo nomini cognatum indidit.

Myſterii præ-ſentis breuis explicatio. Symbolo. Nicænum. Philip.2

Acto,11 Ephe.5 Pſalm.8 *& eccleſia non duo ſed una caro recte dicantur, utque ea quæ prophetico ſpiritu de hominis gloria* David ce*cinit, tandem in Chriſto & eccleſia, tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur, quod fieri nõ poſ-*
Ephe.4 *ſet, ſi aliunde q̃ ex ipſius Chriſti latere eccleſia ſumeretur, ſit autem tum. quum deus eandem uſq; ad conſummationem ſeculi ex Chriſti filij ſui latere ædificare nõ deſinit, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionem filij dei in uirum perfectum in menſuram plenitudinis Chriſti, In quod myſterium diuiniſſimus Paulus in*
Ephe.1 *tuens, cũ paſſim alibi, tum in epiſtola ad Epheſios (quæ proprie in explicationem tanti arcani in primis noſtris parentibus olim repreſentati ſcripta uidetur) eccleſiam corpus & plenitudinem Chriſti appellat in ipſo conuiuificatam & conreſuſcitatam, ſimul etiam in ipſo in cœleſtibus conſedentem. Ex his itaq; omnibus (ut unde digreßi ſumus, reuertamur) colliqueſcit, matrimoniũ non uulgari ſed myſtica omnino ratione, nõ quolibet, ſed ſingulari quodam modo (quem ſcriptura refert) à deo in paradiſo inſtitutum fuiſſe, nimirum ut ſacramentum eſſet, artiſſimæ illius unionis in Chriſto & eccleſia futuræ,*
Ephe.5 *quod diuus Paulus in iam citata Epiſtola ad Ephe. ca. 5. grauißime commonſtrat.*

Etiã gentes agnouerunt matrimoniũ rẽ ſanctã eẽ.

QVanquã autem omnes iſtæ cauſæ inſtitutionis matrimonij ſimul acceptæ, populo dei tantum, etſi non pariter oĩbus cognitæ fuerint, negari tamen non poteſt, etiã ipſas Gẽtes idololatras lege quadã naturæ menti diuinitus inſita percepiſſe, matrimonium rem quandam ſanctam eſſe, ac maiorem q̃ ut humanũ in-

uentum æſtimandum ſit. Intelligit enim ratio uagos con cubitus contra naturã eſſe, intelligit ſtupra, et adulteria, inhoneſta ac punienda eſſe. Præterea caſtitatem, modera tionem, ac uerecundiam in uoluptatibus coporis homi= nis naturæ maxime conuenire. Proinde & ſi gẽtes pro= priam matrimonij ſanctitatem nõ uiderẽt, quoſdã tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis utcunq; uiderũt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt, eis à lege illa natu= ræ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutẽs gra uißimis pœnis, de adulterijs, ſtupris & id genus reliquis uitijs æditis coercebant. Nec erat eis uulgaris matrimo nij deſcriptio ignota, qua matrimoniũ deſcribitur eſſe le gitima maris & fœminæ coniunctio, & conſortiũ om= nis uitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduã uitæ conſuetudinẽ retinens. Et quia nõ probauerũt deũ habere in notitia, quod non agnoſcerent dona dei. ſed ſi= bi omnia tribuerent, ex re ſacra rem fecerunt propha= nam, adeo ut matrimonium iam, non ex dei ſed à mo= ribus ac legibus cuiuſq; populi totum penderet, eoq; ta lia erant apud alios legitima coniugia qualia haberẽtur alibi perabſurda. Quamobrem ut inficiari nõ poſſumus apud gentes fuiſſe matrimonia, tamen nemo nõ uidet ma trimonium apud eos proprie ſacramentum nõ fuiſſe, aut ſaltem non habuiſſe ſacramenti ſanctitatẽ. Nam quæ tan dem illius matrimonij ſanctitas quod licebat marito etiã nulla uel omnino improbabili cauſa reſcindere? quẽad= modum de Catone Romano legimus, qui uxorem nõ ſte= rilitatis cauſa (quæ rationem aliquam apud dei igna= ros habere poterat) ſed alterius etiam domum liberis

Vide titulos iuris ciuil. de adulteriis. & ſtupris.

Mrimonii deſcriptio et apud gẽtes.

Roma. 1

Mrimonia dẽ legitima apud gentes, ſed mrimõ= nii ſacramẽ= tum nõ fuit.

Aug. de fide & opibus ca pit. 7

Caro Roma nus.

impleturam repudiauit,ac alij ducendam tradidit.

Mrīmonia Iudæorū ſanctiora q̃ gentium.
Gene.17
Pſalm.131
Augu.de bo. cōiuga.c.13
Gentes cur cōtraxerint matrimonia Iudæi cur.
Augu.de bo. coniug.ca.19

*A*Pud Iudæos maior erat matrimonij ſanctitas. Nam cum repromiſsionem uenturi ſeminis ex Abraham & Dauid(in quo oēs gentes benedicerētur) accepiſſent,qui religioſiores inter eos erant,ꝑpagandi potiſsimū cauſa,nuptias copulabāt,nō uicti libidine, ſed ducti pietate,nō ut uxores in morbo deſiderij,ſicut gentes quæ ignorāt deū,ſed magis in generādi opere ſocias haberent.Ergo Gentes nuptias externæ tantum honeſtatis cauſa,qua & fœdæ libidinis indecorum cælarent & liberos ordinato non uago concubitu procrearent,contrahebant.Iudæi uero non tantum honeſtatis,ſed et pietatis cauſa.Nam cum ſcirent in ſemine Abrahæ benedicendos oēs gentes,non tantum officij,ſed et pietatis erat carnaliter filios propagare,religionis erat ſobolem propter Chriſtum quærere,nimirū ad genus eius ſecundum carnē ab omnibus alijs gentibus(deo ita uolente)diſtinguendum,cū & id ad prophetandū Chriſtum q̃ maxime

Michæ.5
Matth.2
Augu.de bo. coniug.c.9
De monogamia Iudæorum.

ualeret q̃ prænuntiabatur,ex quo etiā genere,et ex qua gente eſſet uēturus,unde ſanctitatis erat propter populū dei propagandū nuptijs uti,quod per hūc populū et prophetaretur & naſceretur princeps & ſaluator omniū populorum.

Obiectio Abrahā, Iacob, Dauid. Monogami.
Gene.2

Sed dices: Si patribus ueteris legis ratio primæ inſtitutionis matrimonij non fuit incognita?ſi pietate ſuadente ducebant uxores,qui factum eſt ut & omnium pientiſsimi,ueluti Abraham,Iacob & Dauid plures ducerent coniuges?cum tamen Adam diuino inſtinctu dixiſſet: Et erunt duo in carne una.Itē,qui factū eſt,

Obiectio: de Repudio Iudæis permiſſo.

ut permittente Moſe,uxores repudiare atq; alias dimiſ-

ſarum loco ducere poſſent Iudæi, cum tamen Adam eodem inſtinctu percitus dixiſſet: Relinquendum eſſe patrem & matrem & adhærendum uxori, quæ eſſet os de oßibus & caro de carne uiri atque adeo cum uiro una caro? Hic fere nihil habemus quod reſpondeamus, niſi quod quẽadmodum ædificatio Euæ ex latere Adæ, ſic & uerba illa protoplaſti ſalua ſemper hiſtoriæ ueritate plane myſtica & prophetica fuerint, non in populo iudaico, ſed demum in uenturo Chriſto & eccleſia complenda. Interea ergo dum Chriſtus, ex eodem ad hoc peculiariter delecto populo expectaretur, dumque uellaretur adhuc propheticis ſacramentis ſalutis noſtræ myſterium, ſecreta dei diſpenſatione patribus permiſſum eſt, plures uxores ducere, quo facto & ſi unionem illam uerbis propheticis deſignatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nam cum hoc ageretur ut ſignificaretur olim in Chriſto Synagogam ſimul & Gentium multitudinem ueluti in unum corpus eſſe iungendas, & demum in ipſo Chriſto uere complẽdum quod Adam prophetico ſpiritu prædixerat. Idcirco factum eſt (deo ita diſponente) ut huius myſterij deſignandi gratia liceret uni uiro plures uxores ducere, Viciſſim uero unam fœminam pluribus uiris nubere non liceret, duobus enim ſeu pluribus maritis uiuis nullã legimus ſeruiſſe ſanctarum. Plures autẽ fœmninas uni uiro legimus coniunctas, dum ſcilicet ratio temporis ſuaderet, & Gentis illius ſocietas permitteret, cuius generatio nuntia futurorum erat, ac ad propheticã diſpenſationem pertinebat. Quid ergo eſt quod unus plures du-

Deute.14
Gene.2
Diuutio:
Verba Adæ non ſunt ad literã exigẽda in pñbus veteris legis.
Augu. de bono. coniuga. ca.16.17

1. Corin.13
Galat.3
Gene.2

Augu. ibidẽ cap.16

Quid ſignificabat monogam in patrũ

cit? niſi quod unus eſt Chriſtus, qui ſynagogam & Gentium multitudinem olim longiſſime diſſitas ſibi cũ adueniſſet copulans ac propheticum myſterium adimplens

1. Corin. 11 in unam eccleſiam redegit? Quid eſt quod uiciſſim una non nubit pluribus, niſi quod eccleſia plus q̃ uni uiro, hoc eſt Chriſto nubere non præſumit? Hinc enim ſtoma-

1. Corin. 1 chatur Paulus, & delitigat cũ Corinthiorum eccleſia,

Matth. 24 Marci. 13 Lucæ. 17 quod ſe in plures uiros uideretur diuidere, quod unuſquiſq; eorum diceret: Ego quidem ſum Pauli, Ego autẽ Apollo, Ego uero Cæphe, Ego autem Chriſti. Nunquid (inquit) diuiſus eſt Chriſtus, et Chriſtus præmonuit uẽturos multos, ſed nequaquam audiendos qui dicerent: Ego ſum Chriſtus. Item: Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic. Chriſtus ergo unus & ſingularis eſt (quẽadmodũ apud

2. Corin. 11 Ephe. 2 2. Corin. 11 1. Corin. 12 Hebræos, Maritus) Gentes uero (quemadmodum uxores Hebræorum) multæ, ſed tamen uni Chriſto copulandæ, & in Chriſto unum futuræ, quemadmodum dixit Apoſtolus, deſpondi enim uos uni uiro uirginem caſtam exhibere Chriſto. Et iterum: Sicut enim unum corpus eſt & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum ſunt multa, num tamen corpus ſunt. Ita et Chri-

Ibidem. ſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Gentiles ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes in uno ſpiritu potati ſumus.

Patrũ polygamia nõ repugnat verbis Adæ myſticis.

EX quibus facile intelligis patrum polygamiã uerbis Adã myſticis magis ſeruire q̃ repugnare. Non enim ut quarundam gentium polygamia in ſolã pluralitatem uxorũ (quã libidinis cumulandæ, ac multiplicãdæ tantum cauſa adhibebãt) ſed magis in Chriſti & eccleſiæ (cui

ſiæ (cui præcludebat) Monogamiam reſpiciebat, ac futurum deſignabat, ut quandoq; diuerſiſſimi populi uni Chriſto ſubditi unam eccleſiam conſtituerent, cuius arctiſſima unione prophetia prothoplaſti tandem adimpleta conſummaretur. Atque hæc ſe ſic habere nemo non intelligit, qui ſaltem animaduertere uelit, in patrum polygamia, plures uxores, non indiſcriminatim hanc coniunctionem, ſed magis unam ex eis ſynagogam, alteram uero quampiam eccleſiam ex gẽtibus ſignificaſſe, id quod Abrahæ, Iacob, & Dauid connubia commonſtrant, cũ catholicis ſcriptoribus omnibus, tum & Apoſtolo teſtibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum myſterium adeo nihil peccaſſe ut magis illius ſignificationi olim adimplendæ ſuffragati uideantur. Ephe. 2. 5 Gala. 3 Gala. 4

Cæterum nec naturæ contrariam fuiſſe patrum polygamiam conſtat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum eſt, ut quæ principantur, ſingularitatem ament, quæ autem ſubdita ſunt, non ſemper ſingula ſingulis, ſed ſi ratio naturalis uel ſocialis admittit etiã plura uni, non ſine decore ſubdantur, quemadmodũ plures ſerui uni domino recte ſubdũtur. Vnus uero ſeruus duobus dominis commode ſeruire non poteſt. Itaq; cum in nuptijs uir principantis, Mulier ſubditi uicem gerat, contra naturam nuptiarum non eſt unum uirum plures ducere, ſed unam pluribus uiris nubere plane cõtra naturalem rationem eſſe, quis non uidet? Plures enim fœminæ ab uno uiro fœtari poſſunt, una uero à pluribus non poteſt. Proindeque haud abſurde dixerimus per illius temporis connubia non ſolum illã Chriſti

Patrũ polygamia non fuit naturali rationi contraria.

Au. de bono coniugali. ca. 16

Matth. 6

Aug. in loco iam citato.

& eccleſiæ coniunctionem,ſed & animarum cum deo
Deute.6 copulationẽ eſſe ſignificatam. Non eſt enim uerus deus
animarum niſi unus, nec poteſt una anima pluſquã uni
deo ſpiritualiter nubere, tametſi enim una anima per
multos falſos deos fornicari poßit,fœcundari tamen nõ
2.Corin..11 poteſt,plures uero animæ uni deo rectè ſubduntur.

Veteres prætulerũt Abrahã & Iacob, polygamos noſtris Monogamis, atq; adeo cõtinentibus Aug. de bo. coniug.c. 20 & ſeq.

QVæ cum ita ſunt,nempe patrum polygamiam
neq; cũ natura pugnaſſe,neq; myſterio ſui tem
poris defuiſſe,ſed magis ſeruiſſe,mirandũ non
eſt,quod catholici ſcriptores auſi ſint aliquot ex patri
bus polygamis noſtris Monogamis,imo & continenti-
bus anteferre,nimirum perſonas perſonis,non uirtutem
uirtuti comparantes, nemo enim dubitat continentiam
matrimonio excellentiorem,ac longe præſtantiorẽ eſſe,
ſed perſonam Abrahæ polygami,multis apud nos etiam
continentiam ſolenniter profeßis ac cælibem uitã ducẽ
tibus anteferrendã eſſe quis auſit dubitare? Nam cum
perſonas perſonis conferimus,non externũ opus,ſed ani

Aliud eſt habitus virtutis. Aliud externum opus. Habitus qd.

mi propoſitum,ſeu ut Auguſtinus uocat,animi habitum
reſpicimus, in quo uirtus ipſa potius q̃ in opere conſi-
ſtit. Habitus enim eſt quo aliquid agitur cum opus eſt,
cum autem non agitur,poteſt agi,ſed nõ eſt opus. In ha
bitu ergo animi uirtus ſemper eſſe debet. In opere autẽ
pro rerum & temporũ opportunitate, Iam ſi habitum

Abrahã propoſito continentiſſimus atq; ẽt opere ſi ratio tpis ſui pmiſiſſet. Matth.19

uirtutis continentiæ in Abrahã licet polygamo contem
pleris,plane fatebere continentiæ uirtutem in eo fuiſſe
permaximam,quam & nuptijs prætuliſſet, & cum gau
dio ſuſcepiſſet, ſi ei optio talis data fuiſſet,qualis reuela
ta nouo teſtamento data eſt,dicente domino Qui poteſt

capere, capiat. Satis enim apparet, q̃ potuerit Abraham ſi ratio tẽporis permiſiſſet propter regnum cœlorum à nuptiis continere, qui unicum prolis pignus (propter qđ nuptiæ charæ ſunt) potuit intrepidus immolare propter regnũ cœlorum. Ad eandẽ rationem patres, quos Moſi lex ætatem patriarcharũ ſubſequens, inuenit, (qua maledictus pronũtiatus eſt qui nõ excitaret ſemen in Iſrael) continentes fuerunt, nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebantur, reperiet plane, eos caſtius habuiſſe plures q̃ nunc quilibet eorũ unam habet, quibus quid ſecundum ueniam permittat Apoſtolus, uidemus, nimirũ ut quiſq; eorũ propter fornicationẽ uxorem ſuam habeat, & unaquæq; ſuũ uirum, ac præterea uult ne inuicem fraudent niſi forte ex cõſenſu, ſed ſtatim poſt reuertantur in idipſum ne tentet eas ſatanas propter incontinentiam eorũ. At illi uxores tametſi plures non propter fornicationẽ uitandã, ſed tantum cauſa propagandæ prolis habebant, cum hanc propagationem temporũ diſpenſatio oĩno requiret ac poſtularet. Atque hinc etiam fit ut beatus Auguſtinus, quod ad habitũ uirtutis attinet, audeat pronuntiare non impar eſſe meritũ continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Iohannis qui nullas expertus eſt nuptias, quemadmodum non eſt impar meritum patientiæ in Petro qui paſſus eſt, & in Iohanne qui paſſus non eſt, paſſurus tamen non minus libenter, quàm Petrus ſi deus uoluiſſet, & res ipſa popoſciſſet. Igitur ipſius Auguſtini ſententia, & Iohannis cælibatus, & Abrahæ connubium pro temporum diſtributione, Chriſto militarunt, ſed con-

Gene. 22

1. Corin. 7

Aug. de bo. coniu. c. 21

Par meritũ Abrahæ polygami & Iohannis uirginis.

Aliud habitus. Aliud opus. Hierony.32. q.3

tinentiam Iohannes & in habitu & in opere, Abrahā uero in ſolo habitu habebat. Proindeque Hieronymus *ait: Quis ignorat ſub alia diſpenſatione dei omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti, cuius nunc Chriſtiani ſunt? Quomodo Abraham ante placuit in coniugio, ſic nunc uirgines placent in caſtitate, ſeruiuit ille legi, & tempori ſuo, ſeruiamus nos legi & tempori noſtro, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non ſolum erat ſine culpa, ſed & meritum habebat, ſaltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ ſola opera noſtra diſcernit) uiuebant.*

Roma.3 Aug. de bo: coniug.c.8

Diuortium aliam habet q̄ polygamia rationē. Diuortium Iudeorū nō vacauit culpa. Matth.19 Chryſoſt. in Matthæum.

VErum diuortium Iudæis à Moſe permiſſum lōge aliam q̄ polygamia habet rationem. Nam *illud & cum myſterio & cum ratione ſeu natura matrimonij prope pugnare uidetur. Vnde Chriſtus diuortiū ab omni culpa non excuſat, nec ut rem bonam probat, ſed tantum indultam ac permiſſam fatetur ob duritiam populi, alioquin uxores ſuas animo ſuo non ſatis cōmodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij inſtitutio. Vnde in tota ſcriptura non facile reperias ullum ex ſanctis patribus uxorem quam ſemel duxiſſet repudiaſſe.* Habes nunc *utcunque iudaici matrimonij rationem.*

De matrimonio Chriſtiano.

IAm de matrimonio Chriſtiano uidendum eſt, & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico cōmune. Deinde quibus rationibus differat & quibus præcellat. Itaque hoc habet matrimonium apud omnes populos & Gentes & Iudæos & Chriſtianos commu

ne, quod legitima quædam maris & fœminæ cõiunctio eſt, quę mutuo magis conſenſu contrahitur q̃ concubitu, quod mutuæ ſocietatis ac familiaritatis, quod prolis ſuſcipiendæ, quę deniq; fœditatis uagi concubitus uitandæ gratia initur. Cæterum iudaicũ matrimoniũ ante aduẽtum Chriſti cum Chriſtiano matrimonio hoc commune habebat quod non tantum ob cauſas prædictas, ſed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verum hoc ſolo ab utriſq; tam Ethnico q̃ Iudaico matrimoniũ diſtat Chriſtianum, quod eſt nouæ legis ſacramentũ gratiam conferens ijs qui id rite auſpicantur. Et eatenus præter gratiam quam cõfert pleraq; habet ſingularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni cauſa, præterquã ex cauſa fornicationis, ex qua tamen, non aliam q̃ corporalem non autem ſacramentalem ſeparationem concedit. In quo fanatici Anabaptiſtæ ac pleriq; hæretici qui ſacramenti huius uirtutem ignorant miſere hallucinantur.

Legitimum matrimoniũ apud omnes gentes

Cõia Iudaici & Chriſtiani mr̃imonij

Quo differt Chriſtianum matrimoniũ a nuptijs aliorũ populorũ

Matth. 19

Error Anabaptiſtarũ et Hæreticorũ.

QVæ res ut clarior fiat eiuſcemodi quæſtio nobis mouenda eſt. Fuerit ne matrimoniũ apud Iudæos ſacramentũ? Et ut fuerit ſacramentũ qui fiat ut Chriſtianum matrimoniũ ratione ſacramẽti ab iſto diſcernatur? Reſpondemus, Matrimonium apud Iudæos ſacramentum fuiſſe, quemadmodum alia quoq; ueteris legis cærimoniæ ac myſteria futurorũ nũtia & ſignificatiua, Iudæorum ſacramenta fuerunt. Vnde nõ diſsimili, ſed eadem plane ratione matrimoniũ iudaicũ à Chriſtiano diſcerni conſtat, qua cætera illa iudaica à Chriſtianis ſacramentis diſcernũtur, quæ in hoc ſita eſt

Quæſtio. An mr̃imonium fuerit apud Iudęos ſacramentũ.

Dilutio

Quo diſcernatur matrimonium iudaicum a noſtro.

quod iudaica illa, id quod repræſentabant in Chriſto futurum figurabant, erant enim umbra futurorum. Chriſtiana uero idipſum quod repræſentant iam in Chriſto adimpletum ſignant, nec tantum (uti illa) ſignāt, ſed & rite accipientes uirtute ſpiritus aßiſtente ſanctificāt & mundant. Interim tamen non negamus ſacramenta ueteris legis ueluti circumciſionem & cætera ſimilia patribus profuiſſe, ſed non uirtute ſacramentis indita, uerum ſolam per fidem uenturi Chriſti in ſacramētis illis ſignificati. Ergo quemadmodū tranſitus maris rubri baptiſmum ſignificabat, & māna Euchariſtiam, ſic matrimonium iudaicū, unionē Chriſti & eccleſiæ deſignabat futuram, quam Chriſtianū deſignat impletā, diuerſa tñ (quod ad iudaicā polygamiam attinet) ratiōne. Nā ſicut ſacramentum pluralium nuptiarū ſignificauit unionem ſynagogæ & eccleſiæ ex gētibus in Chriſto, ſeu futurā multitudinē deo ſubiectam in terrenis oībus gentibus, ſic ſacramentū ſingularium nuptiarum noſtri tpis ſignificat unionem illam iam eſſe in Chriſto & eccleſia adimpletā & quotidie adimpleri, ſeu ēt unitatem oīum noſtrorum ſubiectam deo futurā in una cœleſti ciuitate. Vnde non ſine magna ratione Paulus apoſtolus, etſi declaraſſet nuptias non eſſe peccatū cum dixit: Si acceperis uxorem non peccaſti, & ſi nupſerit uirgo nō peccat, quod uult, faciat, non peccat, ſi nubat, uetuit tamē, ne ordinaretur quiſpiam in Epiſcopum, qui non eſſet unius uxoris uir. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum qui Catechumenus, uel paganus alteram habuerit, & ſi poſt Chriſtianiſmum auſpicatum, unam tantū atq;

Quo pacto sacrā ueteris legis pr̄ibus profuerit. Roma.3 1.Corin.10 Ephe.5

Aug. de bo. coniug.c.13

Aug. de bo. coniug.c.18

uirginem duxerit, ordinãdum cenſuerunt, De ſacramẽto enim agitur, non de peccato. Vnde q̃uis in baptiſmo omnia peccata dimittantur, & recte uiſum ſit eum qui plures temporum ſucceſſu habuiſſet uxores, peccatum nullum commiſiſſe, tamen quia normam quandam ſacramenti amiſit, non ad uitæ bonæ meritum, ſed ad ordinationis eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariã, Antiſtes eſſe prohibebatur, Antiſtes enim eccleſiæ, quẽ Paulus uult tantum unius uxoris uirum ſignificat ex omnibus gentibus unitatem uni uiro Chriſto ſubditam.

Refelluntur qui matrimonium negant omne ſacr͞m

QVæ omnia nobis cõtemplantibus nõ poſſumus non demirari quoſdam eo demẽtiæ ueniſſe, ut auſi fuerint Matrimonium ex ſacramentorũ numero impudenter ſecernere ac remouere, quod tñ cõſtat propterea inſtitutum eſſe, ut eſſet ueteris teſtamẽti patribus, futuræ, nobis uero præſentis Chriſti & eccleſiæ longe ſanctiſſimæ unionis expreßiſſimum ſignũ, habens etiam in lege noua uti cætera ſacramẽta gratiam certo aßiſtentẽ, Idq; in primis diuo Paulo in loco quem ſupra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus et græcæ & latinæ eccleſiæ uno ore conteſtantibus. Quæ omnia ex ſequentibus manifeſta ac perſpicua fient. Hic tantum prælibaſſe ſuffecerit, Paulum aperte pronunciare matrimonium ſacramentum eſſe. Sacramentum (inquit) hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Nam tametſi quidam ſint qui ſenſum Paulinum, quem eccleſia in hiſce uerbis intelligit adducto quodam gloſſemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nam quod contendunt Apoſtolum hiſce

Ephe. 5
Amb. ibidẽ.
Au. in locis innumeris
Chryſoſto.

Vanũ commentũ aduerſariorum

uerbis (Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia) uoluiſſe ſacramentum matrimonio uiri & uxoris adimere, & in myſticam illam unionem Chriſti & eccleſiæ omnino transferre quaſi hoc ſenſiſſe Paulus & ſic uoluiſſet accipi, ut hoc ſacramentum magnũ eſſet dumtaxat in Chriſto & eccleſia, neq; pertineret quicquam ad uiri & uxoris matrimonia, Id q̃ & uerbis & ſententiæ Paulinæ repugnet quis nõ uidet? Paulus enim ad uerba illa prothoplaſti (propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una) ſtatim ſubintulit. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia. Iam quum & Apoſtolus doceat et omnes doctores ſancti confirment uerba illa prothoplaſti fuiſſe uaticinium de Chriſto & eccleſia. Deinde cum Chriſtus doceat & iſipſe Pauli locus quem tractamus manifeſte declaret, eadem uerba non tantũ ad hanc myſticam unionem, ſed & ad ipſum matrimonium pertinere, ac ſic ab Adam prolata fuiſse ut eadẽ & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc eſt & in hominum coniugium, & Chriſti cum eccleſia copulam competerent; omnino perſpicuum euadit Paulum hiſce uerbis: Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & eccleſia (quæ immediate uerbis prothoplaſti ſubiunxit) nihil aliud ſignificare uoluiſſe, quam quod matrimonium, hoc eſt illa coniunctio uiri & mulieris (quæ fiebat deo copulante) ſanctiſsimæ illius coniunctionis qua Chriſtus coniungitur cum eccleſia ſacramentum, hoc eſt ſacrum ſignum

Refellit uanã gloſſema
Ephe. 5

Matth. 19
Ephe. 5
Intellectus uerborũ propter hoc homo relinquet.

eſſet, alioqui hæc Pauli uerba ad uerba prothoplaſti ne=quaquam reſponderent, Quin ſi quis uel grammaticum ſenſum diligenter expendat, uidebit Pauli uerba à gloſ=ſemate aduerſariorum longiſsime diſtare. Nam Paulus quiddam uidet in uerbis prothoplaſtæ quod ſit ſacramen tum. Hoc (inquit) ſacramentum magnum eſt. Quod eſt autem hoc ſacramentum in uerbis ſuperioribus cælatũ, quod magnum eſt in Chriſto & eccleſia? certe Chrſtus & eccleſia id eſſe non poteſt. Nam abſurde ſequeretur, hoc (id eſt Chriſtus) & eccleſia eſt magnum ſacramen=tum in Chriſto et eccleſia, nemo enim ſic loquitur, Nec idem proprie eſt ſacramentum ſuiipſius, neceſſe eſt igi=tur ut id ſacramentum quod dicit eſſe magnum in Chri ſto & eccleſia ſit illa coniunctio uiri cum coniuge, quã uerba prothoplaſtæ citra omnem controuerſiam aperte commemorant & ſi interim myſtica ſint, Quo conceſſo neceſſe erit (cogentibus nimirum uerbis Paulinis) con iugium pro ſacramento ſuſcipere, præſertim ſi conſtabit in ipſo (cum in domino hoc eſt religioſe & pie contra=hitur) gratiam conferri, Siquidem inter omnes conuenit hoc ſacramentum eſſe nouæ legis, quod eſt ſacrum ſignũ ſeu uiſibilis forma inuiſibilis gratiæ dei, uerbo conſtans & elemento. Supereſt itaq; ut & uerbum & elemen=tum huius ſacramenti indicemus, & gratiam inſuper in eo conferri demonſtremus.

Sensus grãmaticus.

VErbum itaq; huius ſacramenti, quo accedẽte ad elementum fit ſacramentum, id nimirum eſt quo ambo mas et fœmina (quum pietatis reſpectu quæ in deũ eſt ſibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntq;) non

Verbum huius ſacramẽti

quouis modo, ſed in dei nomine coniunguntur ac copulantur. Interim nihil refert, qua lingua, an latina, an uernacula, an qualibet alia & quibus dictionibus hoc uerbum exprimatur, modo id clare & exerte ſignificetur, nempe præſentes marem & fœminã in ſe mutuo conſentientes, ſeſeq; in cõiuges accipientes, in dei nomine, ſeu in noīe patris & filij & ſpiritus ſancti copulari. Eſt autem tale uerbũ, Chriſti uerbis, uti ualidiſsima ac firmiſsima baſi ſubnixũ. cum inquit: Quos deus cõiunxit homo non ſeparet, Quibus ſane uerbis ſacramentum matrimonij nouæ legis firmiſsime ſtabilitur, & Chriſtianorum coniugia ab omniũ aliarũ gentium cõnubijs ſeparantur. Verbũ profecto admirabile quod nemo potuiſſet effari præter uerbũ, quod caro factum eſt. Quo in primis oſtenditur quod quicunq; pietatis reſpectu legitimo coniugio copulantur, eos nõ temere, neq; humanis tantum ceremonijs, ſed ipſo deo inuiſibiliter aſsiſtente & inſenſibiliter cooperante coniungi, atq; etiã deũ nõ ſolũ intereſſe, ſed & præeſſe ſuo (hoc eſt pietatis reſpectu contracto) coniugio. Deinde eodẽ Chriſti uerbo principalis res ſeu uis Chriſtiani matrimonij declaratur, quæ eſt indiſſolubilis firmitas fœderis ſeu uinculi coniugalis, inſigni dei gratia redimita. Nam ſi deus coniuges ſic nectit ac copulat, ut nulli hominũ poteſtas ſit eos ſeparandi, omnino conſequens eſt ut eiſdem à ſe coniunctis coniugibus etiã eam gratiam impertiatur, qua ſibi hoc mutuo atq; inuiolabili fœdere per pium ac caſtum amorem perpetuo cohærere, ſeq; mutuo ad eum modum, quo Chriſtus eccleſiã pro ſuo modulo complecti ac diligere poſsint, ab omni im-

Matth. 19

Verbo Chrĩ matrimonia Chrĩanorũ ſtabiliuntur & ſanctificãtur.

Iohan. 1

Deus nõ ſolum intereſt ſed & præeſt piis cõiugiis.

Gratia quã deus cõfert in ſacro.

munditiā alieni. Quamobrem catholici (ut ſupra dixi- Ephē. 5
mus) ſciunt magnū eſſe ſacramentum, duos eſſe in carne
una, hoc eſt duos, deo iungente, in unā carnē conſtringi,
nectiq;, non ſecus q̄ Chriſtus et eccleſia, indiſſolubili af-
fectus & naturæ cōmunione una & caro et corpus ef-
ficiuntur: Hæc ſacra cōiunctio diuortiū olim Iudæis ob Rō ſacri nō
cordis duritiā à Moyſe permiſſum prohibet; & plura- pmittit Chri
litatem uxorū patribus olim licitā tollit. Nec alibi quā ſtianis coniu
in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius talis eſt cauſa gibus Diuortiū neque.
cum uxore, hoc eſt ſola eccleſia ſacramentū matrimonij Polygamiā.
nouit ac colit. Iudæi, ethnici & hæretici, qui matrimo- Augu. de bo. coniug. con-
nium nouæ legis ſacramentū uel ignorant, uel de nume- tra Iouinia-num. c. 7
ro ſacramentorū temere proſcindunt, ij & Repudia p-
mittunt & Polygamiam licitam ducunt, quos Chriſtus;
caſti matrimonij author, ſtabilitor, tutor, ac defenſor;
ſua uoce pari cenſura damnat ac inuoluit, Qui interro-
gantibus ſi liceat homini dimittere uxorem ſuam qua- Matth. 19
cunq; ex cauſa, reſpondit, Non legiſtis? quia qui fecit ho-
minem ab initio maſculū & fœminam fecit eos; & di- Gene. 1. 2
xit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, &
adhærebit uxori ſuæ, & erūt duo in carne una. Itaq; iā
nō ſunt duo ſed una caro, Quod ergo deus cōiunxit, ho-
mo nō ſeparet. Et rurſus: Interrogātibus cur ergo Moy- Matth. 19
ſes mādaret dari libellū repudij et dimittere? Reſpōdit:
Quoniā Moyſes ad duritiā cordis Iudæorum pmiſit eis
dimittere uxores ſuas, ab initio aūt nō fuit ſic: Quāobrē Marci. 10
(inquit) quicunq; dimiſerit uxorē ſuā, niſi ob fornica- Lucæ. 16
tionem & aliā duxerit, mœchatur; & q̄ dimiſſam duxe-
rit, mœchatur, Quæ omnia ut exactius intelligantur

Aliud ẽ matrimoniũ, aliud mr̃imonij ſacr̃m.

Verba q̃bus mr̃imonium contrahitur. Amb.c. cum initiatur. 27 q. 2. Chryſ.c. ſufficiat. 27.q.2 Augu. de bo: coniug.

retinendum eſt quod ſupra diximus: Aliud eſſe, etiam apud Chriſtianos, matrimonium, aliud matrimonij ſacramentum, aliud eſſe uerbum quo contrahitur matrimonium, aliud eſſe uerbum quod effecit matrimonij ſacramentum. Verba quibus matrimoniũ apud omnes gentes, non tantũ apud Chriſtianos contrahitur, ea ſunt, quibus mutuus conſenſus coniugũ (quẽ de præſenti uocãt) exprimitur. Conſenſus enim & ut uoluntas ſeu pactio coniugalis, eorũ de quorũ coniunctione agitur, ubiq; matrimonium facit, qui ſolus ſi in nuptijs defuerit cætera etiam cum ipſo coitu celebrata fruſtrantur, quod nõ coitus aut defloratio uirginitatis coniugiũ faciat ſed cõſenſus. Quamobrem coniunx recte uocatur ex prima deſpõſationis fide, & ſi nullus cõcubitus, aut carnis cõmixtio interuenerit. Sed non omne matrimoniũ protinus eſt ſacramentũ, alioqui & matrimoniũ apud æthnicos, quod eiuſcemodi mutuo cõſenſu (non ſine magna honeſtate & ſolẽnitate cõtrahebatur) ſacramentũ eſſe fatendũ foret, id quod non temere concedemus, Quin non facile nobis perſuadebitur matrimonia illa clandeſtina, quæ apud Chiſtianos nedum ethnicos, mutuo quodam ſed impuro conſenſu, libidinis tantum explendæ, ſeu cuiuſuis alterius damnabilis cauſæ gratia, ſine ullo dei reſpectu ſeu in deũ fide, idq; peßimo exemplo & præter eccleſiæ ſententiam ac permiſſum contrahuntur, ſacramentum eſſe.

De mr̃imoniis clãdeſtinis cẽſura.

Aliud ergo uerbum q̃ uerbum meri conſenſus requirendum erit quo coniugium ſacramentum efficiatur, Quod nos ut in cæteris, ita & in hoc ſacramento tale uerbum eſſe putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod ac-

Verbũ mr̃imoniũ efficitur ſacr̃m. Augu. tracta: 80. in Iohã.

cedens ad elementum faciat ſacramentum, nō quia pronuntiatur, ſed quia creditur, Vt plane dicamus quod ſentimus. Non ſufficit, ut matrimonium quod contrahitur, ſit ſacramentum, uirum tantum accipere mulierem, & uiciſſim mulierem accipere uirum in coniugem, ſed neceſſe eſt ad ſacramenti ratione, ut alter alteri religioſe ac in domino iungatur, non tanquam auſpicaturi rem humanam ſed magis diuinam. quam non ipſi ſuis uiribus, ſed in ipſis ſit operaturus ac effecturus deus. Quod fit, ſi in uerbum dei (quo hoc ſacramentum firmatur ac ſtabilitur) reſpiciamus, ac fide credamus ea bona in non indigne auſpicantibus matrimonij ſacramentum effecturum deum, quæ ipſe uerbis ſuis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. Quod tam uerum eſt, ut nec Patres ueteris legis matrimonio (quod apud eos etiam ſacramentum ſed illius legis erat) nullā ſacramenti ſanctitatem tribuendam putarēt, niſi quod eſſet pie ac religioſe ſub dei teſtimonio in fide ac timore domini cōtractū. Id quod omnibus facile patere pōt, qui matrimonia quæ uetus teſtamentū celebrat, expenderint. De matrimonio quod deus ipſe inter Adā & Euā copulauit plura dicere non eſt neceſſe. Cum ad tēpora Noe uentum eſt, uides damnari nuptias quas filij dei cum filijs hominū ſine ullo dei reſpectu contrahebant, Nam ſic habet ſcriptura: Videntes filij dei filias hominū quod eſſent pulchre acceperunt ſibi uxores ex omnibus quas elegerāt, dixitq; deus, nō permanebit ſpiritus meus in homine in æternū, quia caro eſt, ad quā nuptiarū prophanationem Chriſtus reſpexiſſe uidetur, cū ait: Sicut enim erant in diebus Noe

Sacri ratio in quo conſiſtat.

Fides accedere debet ſacramento.

Patres ueteris legis ſoli mrimonio religioſe contracto ſancti tatē tribuebant.

Gent. 2

Gene 6

Matth. 24

Gene. 7

ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, et nuptui tradentes uſq; in eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis. Porro hanc fuiſſe cauſam cur Iudæi ab alienigenis nuptijs ante legē abſtinebant, poſt legem etiam abſtinere iubebantur, facile poteſt æſtimari, Abraham accepturus filio ſuo uxorē, uide quo ſpectarit, Non enim quærebat ſubſtātiam multam, non diuitias, non ſeruos, non multa agri iugera, non externæ uenuſtatis formā (quæ mutuū conſenſum ſed fide uacuum in contrahendo matrimonio cōciliare potuiſſent) ſed in unum illum authorem & conciliatorem caſti matrimonij deum, et in cauſam inſtitutionis reſpiciēs, mādatū ſeruo dat, ne filio ſuo Iſaac de filiabus Chanaan idololatris uxorē ducat, ſed profectus in Meſopotamiam de cognatione ipſius Abrahæ deū agnoſcente & timente accipiat, atq; eā accipiat, nō quā humanus affectus elegerit, ſed quā deus filio ſuo præparauit. Mandat præterea ne filium ſuum Iſaac reducat in Meſopotamiam, ac ſeruo hæſitanti quidnam ageret, ſi mulier ſecum uenire nollet, omnem dubitationis ſcrupū eximit, idq; facit fretus certa fiducia euenturæ repromiſſionis dei. Ne reducas (inquit) filium meū illuc, neq; enim hoc opus erit tibi, dominus enim deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ qui loquutus eſt mihi & iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hāc ipſe mittet angelum ſuum corā te, & accipies inde uxorem filio meo, perinde atque ſi dicat, certus ſum illum qui mihi hoc annuntiauit, qui ſemen meum multiplicā-

Abraham. Chryſoſt. in Gene. hom. 48.

Gene. 24

Ibidem.

Conciliator religioſi mrī monii deus. Gene. 12

dum promiſit, qui tantam erga me declarauit benigni-
tatem & curam, qui tantis beneficijs me proſecutus eſt,
prioribus etiam illud additurum, ut mittat angelum ſuũ
ante te, qui præcedat te, & uiam tuam in omnibus præ-
paret, uxoremque filio meo aſciſcendam notam faciat,
qua accepta huc propere reuertaris. Vt uero ſeruus in- Non leuis
telligeret quanto ſerio hæc mandarentur, & quam non res uxorẽ ducere.
leuis res eſſet, quam agendam reciperet, Patriarcha, eum Gene. 24
iuramento etiam aſtrinxit, deq; rerum omnium condito
re ac caſti matrimonij præparatore, (in quo tota ſit fidu
cia collocanda) diligentiſſime inſtruxit ac docuit. ſummũ
inſuper nuptiarũ bonũ, quod in fœmore ſuo nouerat ſi- Augu. de bono nup. c. 19
gno declarauit. Nam cum ſeruũ manum fœmori ſuo ſub Summũ nuptiarũ bonũ, Chriſtus.
dere iuſſit, ut de uxore, quæ filio ſuo eſſet ducẽda, iura-
ret, idq; per Deũ cœli, quid aliud ſignificabat, niſi in ea
carne q̃ ex illo fœmore originẽ duceret, adeoq; ex con-
iugio illo filij ſui, deum cœli eſſe uenturum? Eadem pie-
tate Iſaac quoq; præditus, filio ſuo Iacob præcepit ne ac Gene. 28
ciperet coniugem de genere Chanaan, ſed magis de co-
gnatione ſua, adiecta benedictione fiduciæ erga deũ ple-
niſſima. Deus (inquit) oĩpotẽs, benedicat tibi & creſce-
re te faciat atque multiplicet, ut ſis in turbas populorũ
& det tibi benedictiones Abrahæ et ſemini tuo poſt te.
Ad hæc, liber Tobiæ (ut cætera ſanctorũ ueteris legis re Liber Tobiæ mrĩmonia ſanctorũ
ligioſorũ matrimoniorũ exẽpla recitare omittamus) di- à prophanis
ſerte ſecernit matrimonia ſanctorũ à matrimonijs ꝓpha diſcernit.
nis. Sic .n. loquitur Tobias ille iunior: Filij quippe ſan- Cap. 8
ctorũ ſumus & nõ poſſumus ita cõiungi ſicut gẽtes quæ
ignorant deum. Et rurſus in uerbum &c. finem ſacra-

Ibidem. menti reſpiciens deum appellans: Domine deus (inquit) patrum noſtrorum, tu ſcis quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in ſecula ſeculorum. Et capite proximo teſtatur Angelus, coniugem bonam deberi uiro timenti deum. Raguel quoq; ſaræ pater, non ignarus unde matrimonij uis dependeret plena erga deum fiducia, dexteram filiæ ſuæ apprehendẽs dexteræ Tobiæ tradidit dicens: Deus Abraham & deus Iſaac & deus Iacob uobiſcum ſit, & ipſe coniugat uos, impleatq; benedictionem ſuam in uobis. Sed quid hæc tã multis attinet commemorare? cum paßim Biblia deũ caſti matrimonij conciliatorem pronuntient. Apud Salomonem Prouerbiorum decimonono ſic legimus: Domus & diuitiæ dantur à parentibus à domino autẽ propriè uxor prudens. Et Eccleſiaſtici uiceſimoſexto: Pars bona mulier bona timentium deum dabitur uiro pro factis bonis. Pſaltes quoq; uiri timentis deũ præmia receſens, Inter cætera ait, uxor tua ſicut uitis habũdans in lateribus domus tuæ.

Ibidẽ.c.7 Coniunx bona debita viro timẽti deũ Raguel. ſara.

Ibidem.

Prouer.19

Eccle.26

Pſalm.127

IAm ſi hæc fuit apud patres ueteris legis matrimonij ratio, ut non tantum requirerent uerbum mutui cõſenſus, ſed & fiduciæ erga deum ſignificatiuum, quanto magis id obtinet in nouo teſtamento, in quo Chriſtus (reſtaurator omniũ q̃ ſunt in cœlo & in terra) coniugiũ non ſolum ad primam inſtitutionẽ reuocauit, priſtinæq; dignitati reſtituit, ſed & amplioris gratiæ augmẽto ſacrauit, quum ſcilicet in cruce obdormiſcens, aqua et ſanguine ex aperto latere profuſis ſibi eccleſiam uxorem

Coloſſ.1 Chriſtus matrimoniũ ſuę primæ dignitati reſtituit atq; etiã ãmpliori grã ornauit.

conderet,

conderet, ac praeordinatas illas ab aeterno nuptias (quarum uoluit noſtras eſſe ſacramentũ) cõſummaret. Itaq; diuus Apoſtolus Paulus, quod Chriſtiani ducunt uel nubunt, non ſimpliciter nubere, ſed in domino nubere appellat, nimirum indicans Chriſtanos, domino mediante iungi oportere, accedẽte fide quae in uerba Chriſti (quibus hoc ſacramentum firmauit ac roborauit) reſpiciat. Quam fidem tanti etiam facit Apoſtolus, ut dicat propter uirum fidelem uxorem infidelem quam prius quã ad Chriſtum conuerteretur duxiſſet modo ei cohabitare conſenſerit ſanctificari. Hanc diuini uerbi, matrimonium ſancientis uim, is recte intellexit, qui locum illum, Geñ. 2. (Immiſit ergo dominus ſoporem in Adã) pertractans. Ecce (inquit) quia non undecunque, ſed de coſta uiri fecit uiro author coniugij deus adiutoriũ ſimile ſibi. Nunquid abſq; iniuria factoris ſui uir coſtam ſuam abijcere poterit? Si caecus, ſi claudus, ſi uel paruo, uel grandi, uel torto naſo, ſi fracto pede, uel manu, ſi gibbus ſi lippus, uel quamlibet eiuſmodi maculam habens non accedet ad miniſterium domini ſecundũ mãdatum legis, quanto magis qui coſtam integram corpori uiolenter exemit uel abiecit, merito ab altari, imo & à cõmunione totius eccleſiae debet arceri. Etenim mox ut pro adiutorio huiuſmodi, quilibet uir quãlibet mulierem aſſumpſerit, mediante fide et teſtimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc uirum adduxit, nempe Euam ad Adam, coſta eius eſt, os ex oßibus eius et caro de carne eius eſt. Igitur ſi illam ultra reliquerit pro qualitercunque cauſa excepta cauſa fornicationis iam apud

[Margin notes: Iohan. 19 / Ephe. 5 / Bernardus i ſermo. de domina noſtra / 1. Corin. 7 / Ibidem / Ropertus abbas in Gene. li. 2. c. 24 / Gene. 2 / Leui. 21 / Verbũ ſacrĩ & vis eius. / Gene. 2 / Matth. 19 / Marc. 10]

deum uir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia uidelicet una eſt coſta mutilatū. Coſta (inquā) non qualicunq;, ſed bene ædificata diminutum eſt corpus. Itidem & mulier ſi uirum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrū uel tota caro, ſed pars eſſe conuincitur ex lege conditionis, quia de uiro ſumpta eſt. Hæc illæ.

Gene. 3

Amb. in ca. 7. primæ ad Corinth.

Ambroſius quoq; ad latentem huius ſacramenti uim reſpiciens in caput ſeptimum prioris ad Corinthios ſic habet: Non debetur reuerentia coniugij ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum eſt matrimonium quod ſine dei deuotione eſt, ac propterea non eſt peccatum ei qui dimittitur propter deum, ſi alij ſe iunxerit. Contumelia enim Creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur ne accuſetur alij copulatus. Infidelis aūt diſcedens & in deum & in matrimonium peccare dinoſcitur quia noluit ſub dei deuotione habere coniugium. Itaq; non eſt ei fides ſeruanda cōiugij, q ideo receſſit, ne audiret authorē Chriſtianorum deū eſſe cōiugij. Nā ſi Eſdra dimitti fecit uxores aut uiros infideles, ut ꝓpitius fieret deus, nec iratus, ſi alias ex genere ſuo acciperēt, (nō enim ita præceptū hijs eſt, ut dimiſſis iſtis alias minime ducerent) quātomagis ſi infidelis diſceſſerit, liberum habebit arbitrium, ſi uoluerit nubere legis ſuæ uiro. Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem dei eſt, ſed cum poſt cognoſcit, & dolet ſe deliquiſſe ſe emendat, ut ueniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem

1. Eſdræ. 9

Non eſt proprie matrimoniū quod eſt extra legem dei.

de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Chriſtiano.

HAnc itaque diuinam huius ſacramenti rationẽ beatus Auguſtinus propius contemplatus nõ ſolum Chriſtianorum matrimonia à cæterarum gentium connubijs ſeparat, ſed etiam uerba Chriſti & Apoſtoli ſic interpretatus eſt, ut matrimonij ſacramentum, quod inter Chriſtianos ad contrahendum idoneos, pie ac religioſe contractum eſt, ex nulla cauſa poſtea accedente (quod ad fœderis coniugalis uinculum attinet) diſſolui poſſe adſeueret, Et ut Chriſtus ex ſola cauſa fornicationis dimitti uxorem permiſerit, non tamen aliam ducẽdi poteſtatem fecerit, ſed ſecundum Pauli doctrinam oporteat uirum illum, aut reconciliari uxori, aut cœlibem, donec repudiata uixerit, permanere. Nam cũ hoc Apoſtolus exerte doceat de uxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed dominus, uxorem à uiro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit manere innuptam, aut uiro ſuo reconciliari, Conſtet autem Apoſtolum loqui de uxore diſcedente, non ex quacunq; ſed ex iuſta cauſa, hoc eſt, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apoſtolus contra præceptum domini, uirum dimittere, & ſic innuptam manere, ne ſine cauſa à uiro recedens, faciat eum mœchari. Conſequẽs eſt, ut uiciſsim uir dimittens uxorem, ẽt ex cauſa fornicationis eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortium attinet, Paulus uirum & uxorem paribus conditionibus aſtringit: Subdit enim: Et uir nõ dimittat uxorem. Q́d uero poſt hæc uerba nõ repetat apoſtolus exp̃ſsim

Au. de bono coniug. Itẽ de adulterinis coniugijs ad Pollẽtium. Item, libro de uerbis dñi.

Matth. 19

1. Corin. 7

Ibidem

de uiro, quod iamiam dixit de muliere, non adijciens uidelicet, uirum diſcedentem aut cœlibem manere aut reconciliari uxori oportere, id ex Auguſtini ſentētia, non alia ratione factum eſt, quam q̃ ſimilem formam, in uiro Apoſtolus intelligi uoluerit, nempe ut eodē modo, ſi uir uxorem dimiſerit (quod ex cauſa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei ſit ſine uxore, aut ut reconciliari ſe patiatur uxori.

Quorundã rationes pro diuortio expenduntur.

Verbum reconciliari.

1 *ET ut quidam uehementer urgeant uerbum recōciliari, quod id non proprie cōpetat in offenſum, ſed magis in offendentem, quaſi Paulus de muliere non quæ ex iuſta, ſed ex non iuſta cauſa à uiro diſceßit, intelligi debeat, necdum tamen uidemus, an hoc ipſo quod probandum recipiunt ſatis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt non permitteret Paulus corporalem ſeparationem. Præterea, quid abſurdi? Si dicamus offenſum offendenti, modo tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiam ſi offenſus offendentis operæ carere non uoluerit, aut etiam nō potuerit, reconciliari oportere.*

Locus Matthæi.19. expenditur.

2 *Cæterum, qui uerba Chriſti apud Matthæum uidelicet: Quicunq; dimiſerit uxorem ſuã excepta fornicationis cauſa facit eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterium committit, ſic intelligunt, ut non ſolum liceat marito uxorem adulteram dimittere, ſed poſt dimiſſam aliam etiam ducere, hi de ſuo, quod euangelium non habet, addunt, id quod ipſis non licet; quantumuis etiam in ſpeciem æquis ac pulchris rationibus nitantur, ſiquidem non oportet ob priuatas querelas, aut etiam incommoditates peruerti euãgelium dei,*

Vide Augu. de adulte. cõiug. ad Pollẽtium lib. 1

Diuerſa ſunt vxorẽ poſſe dimittere, & poſt dimiſſam aliam ducere poſſe

quod apud Marcum & Lucam, dimittenti uxorē ius alteri ſe iungendi indiſcriminatim adimit. Nam *Mar-* Marc.10 *ci decimo legimus: Quicunq; dimiſerit uxorem ſuā & alteram duxerit, adulterium committit ſuper eum, etſi uxor dimiſerit uirū ſuum, & alij nupſerit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap.16. Omnis qui dimittit uxorē ſuam & alterā ducit, mœchatur, & qui dimiſſam à uiro ducit, mœchatur.* Lucæ.16 *Cum ergo euangeliū dicat omnem mœchari, qui dimiſſa uxore aliā ducit, qui ergo nos ſumus, ut dicamus: Virum dimittentē uxorē, & ſi ex cauſa fornicationis, & ducentē aliam non mœchari? id qđ Euangelium non dicit. Quinimo locus ille apud Mat-* Au. de adulte. coniug. li. 1 ca. 9 *thæum, ſi ad eum ſenſum, quem illi fingūt, intelligi deberet, mœchus non eſſet qui dimiſſam ex cauſa fornicationis duxiſſet, quod tamen proculdubio falſum eſt, neque enim quiſq̄ ita eſt abſurdus, ut mœchū neget eſſe, q̄ duxerit eam, quā maritus ob cām fornicationis abiecit, cū & eum eſſe mœchum Chriſtus dicat, qui duxerit eam,* Marci.10 Lucę.16 *quæ præter cauſam fornicationis abiecta eſt.*

S*Cimus ueteres in hac re aliquantiſper uariaſſe. Scimus Origenem, Tertullianum, atq; adeo Am-* Origenes homi. 7. in Matthæum *broſium, Auguſtino opponi, maxime, q̄ Ambroſius uir pari ſanctimonia & doctrina præditus, aliud uiro in-* Tertullianus contra Martia. lib. 4 *nocenti permittat, quod adimit mulieri, nempe, ut uiro innocēti, qui ex cauſa fornicationis ſeu adulterij uxorē* Ambro. ſnīa in Epiſtolā 1. Corin. c. 7 *repudiaſſet, licitū ſit alterā ducere, mulieri quæ ex ſimili cauſa uirum dimiſiſſet, alij uiro nubere nō liceret, Alterutri uero coniugū qui diuortio cauſam præbuiſſet, ſiue uiro, ſiue mulieri, alteri matrimonio iungi ex*

eiuſdem Ambr. ſententia omnino interdictum ſit. Hæc (inquam) atq; alia multa ad aperiendum feneſtram diuortijs, à quibuſdam adſeruntur, cum quibus in præſentiarum diſſertare non eſt inſtituti noſtri, quod cuilibet pio ad tuendam utrinq; uinculi coniugalis perpetuam indiſſolubilitatē, ea merito ſuffecerint, quæ Auguſtnus libro de ſermone domini in monte. Item, libro de bono coniugali contra Iouinianū, libris quoq; duobus quos de adulterinis coniugijs ad Pollentium, in hanc rem acutiſsimo quidem iudicio noſtra ſententia cōgeßit. Et omnino is uir ſumma doctrina, nec minore pietate præditus, quiddam quod ipſe teſtatur in matrimonio uidit, qđ maioris firmitatis ſit, q̄ ut ulla ratione qđ ad ipſum uinculum attinet, diſſolui poßit, nempe uerbum & rem ſacramēti. Videmus (inquit) uinculū ſeu fœdus illud coniugale (quæ eſt res ſacramenti) tātum ualere, ut tametſi cauſa procreandi colligetur, nō tñ ea cauſa ceſſante ſoluatur, alioqui quis uxorē ſterilem dimittere poßit, & ducere, ſeu ſaltem ſuperinducere eam, de qua filios haberet, quod Chriſtianis nō licet. Quem ergo non faciat intentum, quid ſibi uelit tanta firmitas uinculi coniugalis? quod nequaquam tantum ualere putandum eſt, niſi alicuius rei maioris, ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam ſacramentum adhiberetur, quod licet deſerentibus atq; adeo diſſoluere cupientibus hominibus, nihiloſecius tamen inconcuſſum illis remaneret ad pœnam. Qua de re interueniente diuortio, non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo ut etiam corporaliter ſeparati coniuges maneant, cum illis uero adulteriū cō-

Diuortio feneſtrā aperientibus pientiſſimus ac doctiſſimus opponitur Aug. de ſermo. dñi in monte.

De bo. coniugali.

De adulterinis coniugijs

De bono cō iuga. c. 7

Quid deſignet tāta firmitas uinculi coniugalis

Diuortiū ex cā fornicationis non diſſoluit uinculum coniugij.

mittāt,quibus ſuerint etiā poſt repudium copulati, nec tamen niſi in ciuitate dei noſtri in monte ſancto eius, talis eſt cauſa cum uxore. Hactenus ille. Et alibi: *Manet(inquit)inter uiuentes quoddam coniugale uinculū, quod nec ſeparatio,nec cum altero copulatio poßit auferre,ſicut apoſtata anima de coniugio Chriſti recedēs, etiam fide præſtita ſacramentum fidei nō amittit,quod lauacro regenerationis accepit.*

Inſola eccleſia matrimonij indiſſolubilitas Aug.

Cuius interpretationi & ſententiæ, cum Eccleſiæ *Catholicæ calculus acceſſerit,idque non ex* Auguſtini, *ſed ex* Euangelica *&* Apoſtolica *authoritate, per* Auguſtinum *recte ut* Eccleſia *iudicauit intellecta, fruſtra in diſceptationē reuocatur quod deciſum eſt ſemel.* Nā *ſic in* Concilio Mileuitano *cui* Auguſtinus *ipſe interfuit, & quod* Eccleſia *recepit conſtitutum legimus,* Placuit ut ſecundum Euangelicam & Apoſtolicam diſciplinam,neq; dimiſſus ab uxore,neque dimiſſa à marito alteri coniungantur.ſed ita maneant aut ſibimet reconcilientur,q; ſi contempſerint ad pœnitentiam redigantur. *Tanto uero ſerio id ab eo Concilio cōſtitutum eſt, ut etiam patres operæpretiū ducerent petendam eſſe legem imperialē promulgari,qua idē fieri à Cæſare,phiberetur,ne quis quod Concilium ad regulā euangelicā expenſum ſtatuiſſet temere uiolaret.* Et reuera *iniuriā facit iudicio religioſißimæ ſynodi q ſemel iudicata, ac recte diſpoſita reuoluere ac diſputare cōtēdit.* Quod *ſi clarius teſtimoniū requiris, inſpice decreta* Innocentij *pontificis* Sinchroni Auguſtini, *qui ad* Eugubinū *capite ſexto ſic habet.* De hijs etiā requiſiuit dilectio tua, qui

Augu. ſnīam eccleſiæ calculus adprobauit.

Concilium Milleuitanū

Ibidem

Vide quō ceptū ſit inuocari brachiū ſeculare

Martia. Imperato in cōcilio Calcedonen.

Innocentius ad Eug ubinum.

interueniente repudio alij ſe matrimonio copularunt, quos in utraq; parte adulteros eſſe manifeſtũ eſt. Qui uero uel uxore uiuente(q̃uis diſſociatum uideatur eſſe coniugiũ) ad aliam copulam feſtinauerint, neq; poſſunt adulteri non uideri. Intantum ut ẽt hæ perſonæ quibus tales coniuncti ſunt etiam ipſæ adulteriũ commiſiſſe ui-

Matth. 10 Lucæ. 16 deantur ſecundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiſerit uxorẽ ſuam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimiſſam duxerit, mœchatur, et ideo tales oẽs à cõione fidelium abſtinendos. Hactenus ille.

Obiectio

QVod ſi dixeris, ſi hæc ita ſe habent: nempe, ut ſeparato matrimonio, etiam ob cauſam fornicationis neutri coniugum altero uiuo, alij matrimonio iungi liceat? Certe dura eſt cauſa hominis cũ uxore & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenẽda eſt adultera, quod ſcriptura abominari uidetur,

Deute. 24 cum ait: Qui tenet adulteram ſtultus & inſipiens eſt, aut perpetuo abſtinendum eſt etiam continere nõ ualen-

1. Corin. 7 ti. quod prohibet Apoſtolus, dicens: Si ſe non continẽt, nubant, melius eſt enim nubere quam uri. Reſpõdemus

Dilutio Matth. 19 1. Corin. 7 Non eſt res leuis momẽti matrimonium contrahere. Matth. 19

nos libenter concedere, quod Chriſtus ipſe, & Paulus etiam adfirmant, non eſſe rem leuis momenti matrimonio iungi, & propterea bonum eſſe homini ſi omnino extra matrimonium uiuere & continere poßit. Sed quoniam non omnes capiunt uerbum hoc, qui continere non poteſt, ducat, at uideat ut in fide & timore domini talem ducat, ac taliter cum ducta uiuat, ne ſit neceſſe adulterij crimen in ea timere uel expectare. Verũ ut res ſecus accidat, durum quidem eſſe fatemur uel

adulteram recipere uel perpetuo continere, ſed tamen hanc conditionem leuiorem facit ius optiõis, quod Apoſtolus conceßit, nimirum ut uir uel cõtineat ſeſe ſi poſſit, uel ſi continere nõ poßit, ſe mulieri per pœnitẽtiam correctæ reconciliari patiatur. Quid enim (ut Auguſtinus ait) tibi durum uidetur, ut poſt adulterium reconcilietur uxor? Certe ſi fides adſit durũ non erit. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia eſſe ſanatos? Et iterum, Nõ erit turpis, nec difficilis etiã poſt patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugij, ubi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remißio peccatorum, non ut poſt uiri diuortium adultera reuocetur, ſed ut poſt Chriſti conſortiũ adultera non uocetur. Quod autem ſcriptura ſtultum uocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum eſt, quæ cum deliqueret, ne cogitat quidem de reſcipiſcendo, ſed magis eligit in fornicatione ſua permanere, quam ſi uir retinere non dubitauerit patronus turpitudinis & lenocinij reus uidebitur. At eam peccatricem quæ pœnitentiam egerit recipere non tantum non turpe, ſed plane pium eſt, & Chriſtiano homine dignum. Atque hic debet Parochorum cura ſollicita eſſe: nempe, ut correctos coniuges reconcilient, non ut ſeparatis ius faciant alijs ſe copulandi quod eccleſia ex Euangelica & Apoſtolica traditione uetuit. Tantum de uerbo huius ſacramenti & efficacia dictum ſuffecerit.

1. Corin. 7

Aug. de adul ter. coniuga. ad Pollentiũ

Idem.

Reſpõdetur ad locum. Deute. 24

Chryſoſto. Gregorius.

Elementum ſacramenti.

Elementum huius ſacramenti eſt illa exterior uiri ac mulieris cõiunctio, ſeu ille exterior geſtus et actus, quo cõiuges in noĩe domini copulãtur, ac inter

copulandum profitentur, ſe poſthac duos in una carne fu-

Copula ſigni perfectio. turos, ſibiq; mutuo coniugalem fidem perpetuo ſeruatu-

Duæ res ſacramenti matrimonii. ros, cui cum ſexuum cõmixtionem acceſſerit, tum demũ perfectum huius ſacramenti elementum efficitur, quo expreßim eius finis, uirtus, & efficacia deſignãtur. Quod ut clare intelligas: Conſtat in ſacramẽto coniugij duo ſi-

1 gnari. Primum ſignatum eſt arctißima illa coniunctio

2 Chriſti & Eccleſiæ. Secundum, quod priori ſignato cohæret, eſt indiſſolubile illud & inuiolabile fidei, ſeu fœderis coniugalis uinculum, quod deus per gratiam ſuam

Signi congruitas. Ephe. 5 quam ſacramento adhibet in coniugibus nectit, & per mutuum amorem & affectum, quem animis ipſorũ immittit, continet, ac conſeruat. Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula conſummati facies, expreßim repreſentat. In primis enim unionem illam Chriſti & eccleſiæ deſignat, qua Chriſtus eccleſiæ non tantum ſpiritu

Viſibilis forma inuiſibilis gratiæ. & charitate, ſed etiam natura per carnis ſuſceptionem, ueluti caput membris ſuis cohæret. Secundo, hoc elementum deſignat indiſſolubile illud coniugale fœdus, ſimul & gratiam quam deus fœderis huius author & conciliator ſacramento adhibet, qua accepta per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporum cohærere, hoc eſt, & animos ſuos, & corpora à prohibita cõcupiſcentia, & illicita fornicatione continere, ac ſancta

Locus Epheſio. 5 explicatur. & immaculata conſeruare poßint. Quod Paulus apertißime in Epheſio capite quinto oſtendit, ubi fideles coniuges grauißime commonet, ut & in finem & rem ſacramenti reſpicientes, gratiam mutuæ dilectionis (donum illud dei) in ſeipſis reſuſcitent ac colant. Locus

ſic habet. Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino, quoniam uir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres, uiris ſuis in omnibus. Viri, diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, ut illā ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ, in uerbo uitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam non habentē maculam, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata. Ita, & uiri debent diligere uxores ſuas ut corpora ſua. Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius, & de carne eius, & oſſibus eius, propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum eſt, ego aūt dico, ī Chriſto et eccleſia. Hactenus Paulus.

Hic uides ut beatus Apoſtolus matrimonium docet undique ſacramentū eſſe. Docet enim à deo conſecratum eſſe matrimonium, ut eſſet Chriſti cum eccleſia, & ſpiritu, & carnē coniuncti ſacramentum, atque ideo uirum comparat Chriſto, uxorem eccleſiæ, uirū caput eſſe dicit eius corporis, quod unum facit cū fœmina, Chriſtum caput facit eius corporis quod unū dicit cum eccleſia. Membra capiti (ueluti à quo uitales ſpiritus mutuantur) & mulieres uiris ſuis ſubiectas eſſe oportere, deinde neminem carnē ſuam, unquā odio habuiſſe, ſed magis nutrire ac fouere ꝓnūtiat, atq;

Apoſtolus docet mrīmoniū eſſe ſacramentū: Primo quia ſignū vnionis Chriſti & eccleſiæ.

id iuſtum eſſe diffinit, ob id potiſsimum quod ad eundem modum Chriſtus, eccleſiam ſuam intus uiuificet, ſanctifi cet, ac mundet lauacro aquæ in uerbo uitæ, ac inſup fo ueat an utriat. Rurſus præcipuam cauſam facit, cur uir uxorem ſuam diligat, non aliã, ne matrimoniũ diſsimile ſignum ſit unionis Chriſti & eccleſiæ quã repreſentat, neue gratiã (quam deus matrimoniũ eo quẽ diximus ſine concilians ac nectens diuinitus ſubminiſtrat) contemptim negligat, & hanc potiorem cauſam facit q̃ cõmunem maſculi & fœmellæ naturam. quæ & ipſa potuiſſet incitare ad diligendum. Vicißim ipſam mulierem ut uirum timeat ac reuereatur, eodem exemplo prouocat, nempe quod illa referat eccleſiam obedientem Chriſto.

Secũdo, q̃a ſignũ mutuæ dilectionis ẽ.

Potiſſima cã dilectionis inter uirum & uxorẽ, quæ.

Paulus indicat mr̃imonium inſtitutum eẽ, vt, ſit ſignũ uniõis Chriſti & eccleſiæ.

Ephe. 5

Quæ cum iterum atq; iterũ multis uerbis inculcaſſet, ne quis hanc uiri cum Chriſto, & uxoris cum eccleſia collationem putaret ſimilitudinem eſſe quampiam, dun taxat exhortandi cauſa deſumptam, oſtendit matrimonium illius unionis (quæ in Chriſto & eccleſia conſummatur) ſignificandæ gratia inſtitutum, & à prothoplaſte prophetarum omnium primo indicatum eſſe. Nam cũ dixiſſet, qui ſuam uxorem diligit ſeipſum diligit, ſubiungit Paulus: Nemo enim carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit ac fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiam, quia membra ſumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, & de oßibus eius. Quæ uerba utique dixit Apoſtolus, ut nos in memoriam duceret eorum uerborum quæ uer bis iſtis ſimilia dixit Adam, cum in conſpectum eius, primum adducta eſt Eua, hoc nunc os ex oßibus meis, & caro de carne mea. Et ut euidẽtius oſtenderet, ad Chri

Gene. 3

ſti copulam cum eccleſia, pertinere ſacramentum cõiunctionis Adæ & Euæ, Adam uerba ſubintulit, propterea relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una, hoc ſacramentũ (inquit Apoſtolus) magnũ eſt in Chriſto & eccleſia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonij ſacramẽto? maxime cum ibidem mutuæ dilectionis gratiã inter coniuges magis ad coniunctionem illam dei quã ad cõmunẽ maris & fœmina naturã referat. Quæ diuus Auguſtinus conſiderãs: Quod in Chriſto (inquit) & eccleſia eſt magnum, hoc in ſingulis quibuſq; uiris & uxoribus eſt minimũ, ſed tamen cõiunctionis inſeparabile ſacramẽtum.

In ſacro matrimonii magis inſpicitur ſigni ſãctitas quã naturæ ſimilitudo.

Obiectio.

SEd dices, ſi externũ illud coniugium tum demũ haberi debet perfectum ſignũ coniunctionis Chriſti et eccleſiæ cum ſexuum cõmixtio acceßerit, Nunquid ergo coniugia illa perfecta non ſunt quæ ſexuum commixtionem non experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioſeph ſentire nefas eſſe uidetur: Reſpõdemus, Aliud eẽ cum quæritur, an coniugium perfectum eſſe, deinde an coniugium ſanctitatem ſacramenti habere poßit abſque ſexuum commixtione, deniq; an externum coniugiũ pfectum & abſolutum ſignum ſit illius unionis Chriſti et eccleſiæ ſine ſexuum commixtione? Nam quod ad duo priora attinet, certum eſt coniugium eſſe legitimũ quod mutuo conſenſu (qui de præſenti eſt) contrahitur, et ſi nulla commixtio, multominus proles ſequatur aut ſperetur, quemadmodum in hominibus decrepitis, matrimonia contrahentibus, uidemus. Deinde conſtat eidem coniugio, ſi in domino contrahatur, etiam ſacramenti ſan-

Dilutio.

Matrimoniũ põt eſſe legitimũ etſi nõ ſperetur proles.

Itẽ matrimoniũ poteſt eẽ ſanctum ſine prole & copula carnali.

ſtitatem non deeſſe, etſi copula non ſequatur, modo tamē carnalis copula diuinæ diſpenſationi relinquatur, nec naturalis cōmixtionis impotentia (cuius ſibi alter cōiugum conſcius eſt) alteri dum matrimoniū contrahitur, nō cæletur. Non. n. ideo coniuges eſſe deſinūt, quia pariter tēperant à cōmixtione carnali, imo tanto ſanctius cōiuges manent, quanta ſanctiora placita concorditer ſeruare in animū induxerunt. Quamobrē matrimoniū inter Mariam & Ioſeph & firmitate uinculi coniugalis & ſanctitate cōiugij perfectum fuit, imo tāto ſanctius quanto à carnali opere alienius. Siquidē Auguſtino teſte: Maria uirgo nupſit, diuinæ diſpenſationi ſeu inſpirationi ſeu ſubmittens ac ſubijciens, gerens quidem caſtitatis propoſitum mente quod tamen nō expreſſit ore, at cum poſtea ſpiritu dei obumbrata filium dei cōcepiſſet uirginitatem intactam cum coniuge perpetuam ſeruare ſtatuit ac decreuit, quo uoto adeo nihil detractum eſt eius coniugij ſanctitati ut nullum unquam ſanctius fuerit aut futurū ſit. Apud Apoſtolum quoque primo Corinthio. ſeptimo continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent uxores, uelit eſſe tanquam non habentes, ut plane conſequens ſit continentiam in coniugio ſanctitati ſacramenti nihil adimere. Sed ſi quæratur ſit ne externum coniugium perfectum ſignum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ ſi carnalis copula non accedat? Ibi certe patribus uiſum eſt, ut ſignum undique perfectum ſit commixtionem ſexuum accedere oportere. Hæc enim coniugiū nō quod ad ueritatē, ſeu ſanctitatē eius, ſed tantū

Auguſt. ad Ediciam.

Augu. lib. de uitiis & concupiſcentiis.

Lucæ. 1

1. Corin. 7

Continentia in coniugio laudabilis.

quod ad ſignificationem attinet, cõfirmat, perficit ac cõſummat. Vnde Recentiores, coniugium, aliud legitimũ, quod legitimo conſenſu intercedente coit, Aliud ratum quod more Chriſtiano contrahitur, Aliud conſummatum quod copula carnali firmatum eſt, appellant. In quam etiam ſententiam intelligendus eſt Ambroſius libro de Patriarchis, & Auguſtinus in Soliloquijs. Leo quoq; pontifex cuius uerba Gratianus in hunc modum recenſet. Cum ſocietas nuptiarum ita à principio ſit inſtituta, ut præter commixtionem ſexuum non habeat in ſe Chriſti & eccleſiæ ſacramentum, non dubium eſt illam mulierem non pertinere ad matrimoniũ, in qua docetur non fuiſſe nuptiale myſterium, Non pertinere inquam ad coniugiũ ſic ſcilicet ut undiq; repræſentet coniunctionem cuius myſterium eſt matrimonium. Veruntamen de ſigni perfectione non eſt admodum curãdum, nec ob id etiam coniugibus dolendum, quod ſoboles nõ donatur, cum in nuptijs plus ualeat ſanctitas ſacramenti quam ſigni perfectio ſeu fœcunditas uentris. Sanctitas enim ſacramẽti magis ex repræſentatiõe ſpiritalis unionis Chriſti & eccleſiæ, deinde ex repræſentatione ſpiritalis coniunctionis & dilectionis animorum qua coniuges copulantur, quã unionis corporalis pendet, Quod diuus Ambroſius in cap. v. ad Epheſios ſentit, qui tamen caute legendus eſt, ne cæteris patribus, neue etiam ipſi Paulo qui Chriſtum & ſpiritaliter & corporaliter eccleſiæ iunctũ eẽ aſſeuerãt, repugnare uideatur, ac tãtiſper de huius ſacramẽti elemẽto dixiſſe ſuffecerit. Vides uero (ut ſperamus) nũc, quãti momẽti ſit, docere

Mrimoniũ aliud legitimum. Ratum. Conſummatum.

Amb. lib. de Patriar.

Auguſti. in Soliloquiis

Leo. 27. q. 2 c. cũ ſocietas

Non eſt hinc dolẽdũ coniugibus, q ſobole non donantur.

Augu. de bo. coniug. ca. 23

Amb. in epi. Ephe. ca. 5

matrimonium in eccleſia ſacramentum eſſe, ac ſuo uerbo & elemento ut cætera conſtare, quo bis damnantur fanatici. Anabaptiſtæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Chriſtianis coniugibus & Polygamiam, & Diuortia etiam quod ad fœdus coniugale attinet, idq; non tantum ex cauſa fornicationis, contra Chriſti & eccleſiæ inſtitutum, permittere non uerentur, non uidẽtes ambo hæc, ex diametro ut dici ſolet cum huius ſacramenti ratione (ut interim Chriſti interdictum ſileamus) pugnare. Nã uis uerbi utrunq; tollit, Elementi uero ratio Polygamiã omnino non admittit. Reſtat, ut de ſacramenti uſu paucis dicamus.

Polygamiæ & Diuortio ratio ſacrã cino repugnat.

De ritibus huius ſacramenti.

DE *ritibus huic ſacramento in eccleſia dei ab ipſis Apoſtolorum temporibus ſemper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euariſti, qui poſt Petrũ Tertius, uel ut alij uolunt. Quintus eccleſiæ Romanæ poſt annos circiter centenos à Chriſto paſſo præfuit, ad uniuerſos Aphricæ regionis Epiſcopos in hæc uerba. Similiter cuſtoditum & traditum habemus ut uxor legitime uiro iungatur. Aliter enim legitimum (ut à patribus accepimus, & à ſanctis apoſtolis eorumq; ſucceſſoribus traditum inuenimus) non fit coniugium, niſi ab his qui ſuper ipſam fœminam dominationem uidentur habere, & à quibus cuſtoditur, uxor petatur, & à parentibus propinquioribus ſpõſetur, & legibus detur, & ſuo tempore ſacerdotaliter (ut mos eſt) cum præcibus & oblationibus à ſacerdote benedicatur, & à paranymphis (ut cõſuetudo docet) cuſtodita & cõſociata à proximis, tempore congruo petita, legibus detur, et ſolẽniter accipiatur, &*

Canon Euariſti quinti poſt Petrũ.

tur, & biduo uel triduo orationibus uacent, & caſtita tem cuſtodiant, ut bonæ ſoboles generentur & domino in actibus ſuis placeant. Taliter enim & dño placebũt, & filios non ſpurios, ſed legitimos, atq; hæreditabiles generabunt. Qua propter filij chariſsimi, & merito illuſtres, fide catholica ſuffragante, ita peracta, legitima ſcitote eſſe coniugia. Aliter uero præſumpta, non coniugia, ſed aut adulteria, aut contubernia, aut ſtupra, uel fornicationes potius q̃ legitima coniugia eſſe nõ dubitate, niſi uoluntas propria ſuffragata fuerit, & uota ſuccurrerint legitima. Nam fructus diuinus eſt præcepta diuina cuſtodire, ea quoq; deſerere præſumptionẽ fieri nulli dubiũ eſt. Cur ergo indignum eſt unitatẽ eccleſiæ cuſtodiri? idemq; oẽs pariter & ſentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præſumpta fuerint, perdũt profecto ipſi tranſgreſſores ſeipſos, qui ſemetipſos decipiunt. Hæc cuncta recitanda per oẽs eccleſias Aphricanas ſcripta dirigite, & iſtis cõnectite (quas adiũximus literas) Præfectorum, ut de his quæ inique laudantur (ſi quid tale probari poterit) iudicium fiat, & inhibita coerceantur, & præterita mala, & illicita cõiugia ſi doceantur admiſſa, digna ſeueritate corripiãtur. De cætero uero caueãtur talia per omnes eccleſias, ne eccleſiæ ſanctitas per noſtrã fatigatã, negligentiã, perdat priuilegia q̃ eſt per uiros uenerabiles conſecuta. Hactenus Euariſtus.

Vide quid vir ille ſanctus de noſtri temporis clandeſtinis matrimonijs ſentiat.

HVnc Canonem, plane ſanctiſsimum, cuperemus in eccleſia Concilio generali renouari, ob clandeſtina illa matrimonia tollenda, quæ nunc paſsim nõ palam ſed furtim inter pueros & puellas, citra parentum

Pium uotũ

conſenſum, per lenones & lenas copulantur, uel inter ſtultos & temulentos ſola cauſa libidinis, nō dei reſpectu, ſeu diaboli inſtinctu coniunguntur. Idq; ſæpenumero præter deſtinatum conſenſum. Quis enim conſenſum recte uocarit (præſertim in re tanta quæ reſcindi nunq̃ poßit) cuius non conſilium, ſed uel pueritia, uel temulētia, uel inſidiæ, uel libido cauſa ſint. Quis uero neſcit, quot ſtupris, quot periurijs, et id genus alijs criminibus, ac ĩnumeris malis clādeſtina iſta matrimonia anſam præbeant, ut non immerito ſanctus ille pontifex Euariſtus *ea nō cōiugia, ſed aut adulteria, aut cōtubernia, aut ſtupra, uel fornicationes, non ſit ueritus appellare, niſi tñ poſtea uoluntas propria ſuffragata fuerit, & uota ſuccurrerint legitima. Certe ut ſint matrimonia, ſacramēti tñ uel nomen, uel ſanctitatē ſibi uendicare nō poßūt, niſi pio accedente conſenſu in eccleſia dei firmētur. Nā quis id matrimonium ſacramentum recte dixerit, cuius non ſit author, uel cōiūctor deus? Scimus eccleſiā hæc matrimonia (modo teſtibus probari poſſent) multo ex tēpore ſuſtinuiſſe, nec facile reſcidiſſe, ne uitiatis puellis ſua ſimplicitas fraudi, ne ue adoleſcentibus impune foret, quod puellis ſtuprum intuliſſent, in hoc ueteris legis æquam cenſuram intuita ac imitans. Nam* Deuteronomij *uigeſimoſecundo ſcriptum legimus: Si quis puellam nulli deſponſatam uirginē uitiarit dabit eius puellæ patri, centum quinquaginta ſiclos argenti, & habebit eā uxorem, quia humiliauit eam. Nō poterit dimittere eā cunctis diebus uitæ ſuæ. Verum cum experientia doceat hanc eccleſiæ indulgentiam qua ſtulte puellæ nimiū*

Clandeſtina matrimonia plurimorum malorū cā.

Clandeſtinū mr̃imonium irreligioſe contractū, non eſt proprie ſacr̃m. Cur eccl'ia hactenus pmiſerit atq; adeo non facile reſciderit clandeſtina coniugia.

Deute. 22 Lex in ſtuprantem puellam.

Clandeſtina matrimonia

confiſæ,libidinoſos adoleſcentes(poſtea fortiter negatu roſ quicquid præter illatam libidinem inter ipſos actũ ſit)paßim admittũt innumeris malis abutentium uitio anſam præbere,quis non uidet longe ſatius eſſe ut clandeſtina illa matrimonia quæ omnino ſacramenti rationem non habent ab eccleſia tollantur,ſeu decernatur ſaltem ipſa matrimonij firmitatem apud eccleſiã nõ prius habitura,niſi noui cõſenſus robur acceſſerit, tum enim puellæ & cautius agere diſcerent, & tot ſtupris,adulterijs,periurijs,alijſq; plurimis incommodis,iiſque longe maximis,q̃ ex inuitis & male contractis nuptijs oriuntur, uia præcluderetur.ſuusq; honos matrimonio, rei tam ſanctæ ſeruaretur. Demũ; *ijs qui de diuortio non tantum ex cauſa fornicationis,atq; etiam quod ad uinculum attinet concedendo,hoc tempore largius q̃ conuenit diſputant,anſa de eccleſiæ rigore quærẽdi ac cauſandi adimeretur,q, uidelicet ubi locus tantum eſſet matrimonijs legitime contractis bona ſpes fores,ut ea quæ bono eſſent inchoata principio,bono quoq; terminarentur exitu.* Iam *& ſi interdum res aliter caderet,nõ fuerit tamen propter unum aut alterum infauſtum connubium* Apoſtolica *illa doctrina(quæ poſt diremptum matrimonium coniuges ſeparatos innuptos manere,aut ſibi inuicem reconciliari requirit) temere laxanda.* Sed *ad eccleſiæ ritum huic ſacramento adhiberi ſolitum reuertamur, de quo &* Tertullianus *libro ſecundo ad uxorem ſic habet.* Vnde *ſufficiã ad enarrandã felicitatẽ eius cõiugij,qđ eccleſia conciliat,confirmat oblatio,& obſignatũ angeli renuntiant,* Pater *ratum habet.* Nec

abrogari cõuenerit per eccleſiam.

Inuitæ nuptiæ raro lætos ſortiũtur exitus

C.cum locũ de ſponſa.& matrimo.

Leo:c. principatus.1.q.1

Propter vnũ uel alterum infauſtũ matrimonii exitum non eſt laxanda regula ap'ica 1.Corin.7

Tertul. lib.2 ad uxorem.

Myſterium rituum. *leue eſt horum rituum myſterium.* Nam *coniunctio quã*
Coniunctio ſacerdotalis. *ſacerdos facit, ſignificat matrimonium nectente deo (cu*
2.Corin.5 *ius legatione ſacerdos fungitur) copulari, quamobrem*
Matth.19 *etiam ſacerdos* Chriſti *uerbis inter copulãdum utitur,*
Benedictio ſacerdotalis. *nempe ijs:* Quos *deus coniunxit, homo non ſeparet.* Be-
Oblatio *nedictio uero ſignificat uitam coniugatam, à deo bene-*
dictam eſſe. Deniq; *oblatio ſignat huiuſmodi uitam ho-*
ſtiam boni odoris eſſe coram domino. Teſtatur *quoque*
Tertullianus *in primitiua eccleſia nuptias cum laudis*
ſacrificio & ſacramenti uenerabiles communicatione
celebrari ſolitas, quod ea uita, ſanctorum communione
Tobiæ.6 *non ſit indigna, quos* Raphael *quoq; angelus ad* Tobiã
Conc. Aphri cañ.4.c.13 *conteſtatur, quem morem per diocœſim noſtram ubiq;*
renouari nobis curæ erit. Teſtatur *quoq;* Carthaginẽſe
Concilium *in eccleſia olim conſtitutum fuiſſe ut ſpon-*
ſus & ſponſa cum benedicendi ſunt à ſacerdote, à parẽ
tibus ſuis, uel à paranymphis offerantur, utq; quum be-
nedictionem acceperint pro reuerẽtia ipſius benedictio
nis ſeſe eadem nocte contineant ac in uirginitate perma
Tobiæ.8 *neant.* Quod *ne ridiculum putes, exemplum* Tobiæ *tibi*
intuendum, ac omnino rememorãdum eſt. Quod *ſi quis*
hos quos retulimus ritus, à ueteribus pro huius ſacra-
menti elemento reputatos fuiſſe dixerit, huic non ualde
Amb. in Lucam li.2. c.2 *repugnauerimus.* Certe *diuus* Ambroſius *in euangeliũ*
Nuptiarũ celebritas eſt, quaſi elemẽtum ſacramẽti coniugij *Lucæ, libro ſecũdo, capite ſecundo:* Coniugij *teſtifica-*
tionem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios
quoque ritus adhibet eccleſia. Nam *nullum peregrinũ*
Alij ritus *aut ignotum & alterius parochiæ hominem ad ſacra-*
Literæ di- *mentum coniugij admittit ſine literis, quas dimiſſorias*

uocamus. Præterea trina declamatio ſponſi & ſponſæ publice præmittitur, ut eccleſia ſi quod impedimentum coniugij nouerit, ſacerdoti indicet. Quos ritus exacte ſeruari uelimus, quod ſic multis fraudibus & iniurijs occurratur, multiſq; puellis conſulatur, quas alioqui ſæpe uidemus profugis, imo adulteris maritis nuptas, ac deſertas infelices hymenæos deteſtari. Ad hæc, nedum apud Chriſtianos, ſed & Hebræos nuptias celebratas legimus conuocatis amicis non ſine conuiuio ac cõmuni lætitia, qui ritus ad matrimonij ſacramentum (qđ Chriſti & eccleſiæ nuptias repræſentat) non parũ facit. Ad has enim uocate ſunt omnes gentes, ad has uenitur cum inenarrrabili lætitia. Quamobrem ut ſignum rei ſignatæ reſpondeat ſanctam quoq; non ineptam nuptiarũ lætitiam eſſe conuenit. Nam & Ambroſius author eſt. Iuuentutem olim in nuptijs ſalſioribus ſermonibus uti ſolitam, & Patrum coniugia declarant quanta cum reuerentia ac honeſtate nuptiæ olim celebrarentur, hodie ſaltandi leuitas, ebrietas, & pleræq; ineptiſſimæ geſticulationes in locũ ſanctæ cõgratulationis ſucceſſerunt. Quem abuſum Parochi pijs admonitionibus, quoad fieri poteſt, extirpare nitentur. Copioſam monendi materiam ueteres, & præſertim Chryſoſtomus ſuppeditabunt. Et in primis exempla patrũ, præſertim uero Chriſti, qui nõ dubium propterea nuptijs in Chana Galilææ intereſſe, eaſdemque ſuo illo miraculo omnium primo commendare ac ueluti conſecrare uoluit, aqua in uinum conuerſa ut ſe matrimonij præſidem & ſtabilitorem demonſtraret, ſeqꝫ pijs fidelium nuptijs ſpiritua-

missoriæ. Trina declamatio

Nuptias conuocatis amicis celebrari solitas

Gene. 29
Tobiæ. 7
Matth. 22
Lucæ. 14
Apoc. 19

Ambrosius
Gene. 24.
Tobię. 6

Saltãdi leuitas per Parochos uerbo dei extirpanda.

Chrysost. in Geñ. Iohã. 2

liter intereſſe teſtaretur, atqui præſente Ieſu religioſiſſime, quæq; agi, & ab omni ſpecie mala non tantum re turpi abſtinere par eſt.

Virtus huius ſacramēti. Augu. ſuper Gene. lib. 4 Mrimoniū complectit tria bona.

VIrtus, efficacia ſeu affectus huius ſacramenti ſatis ſuperq; ex prædictis colligitur. Beatus Au*guſtinus matrimonium tria bona cōplecti docet:* Sacra*mentum, fidem, &* prolem. In *ſacramēto hoc dicit attēdi ut coniugium nō ſeparetur, ne ue dimiſſus ac dimiſſa etiam prolis cauſa alij coniungatur.* Ergo *ſacramēti uis proprie in fœderis coniugalis indiſſolubilitate ſita eſt, quæ & principalis finis matrimonij recte dicitur, hanc in ſacramento deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq; gratiam ſuppeditat, qua coniuges nō abuſi hoc fœdus inuiolabile inuicem ſeruēt, ſeſeq; mutuo amore complectatur, ac ſic diligant ſicut* Chriſtus *dilexit eccleſiā, qua item gratia ſuffulti, quicquid eſt iuris diuini & humani ſibi libenter & ex animo communicent, omnes deniq; caſus cum triſtes tum iucūdos uſq; in extremam mortem æqua lance inter ſe patiantur.* Gignit

Principalis finis ſeu vis Chriſtiani mrimonij

Fidutia bonę conſciæ in coniugio

quoq; hoc bonum ſacramēti fidutiam bonæ cōſcientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, uitam illam coniugalem honeſte auſpicatā, ſancte quoq; & religioſe obſeruatā, dei gratia non uacare, deo curæ atq; adeo meritoriam eſſe. In *quam ſnīam Apoſtolus ad* Timotheum *ait:* Mu*lier ſalua fiet per liberorum generationē ſi permāſerit in fide.* Item *Hebræorum ultimo:* Honorabile *connubiū in omnibus, & thorus immaculatus.* Et *diuus* Ambro*ſius libro ſecundo de Patriarcha Abrahamo capite nono ait, accedere aliud inſigne caſtimoniæ, ſi credas à do*

1. Timo. 2. Hebræo. ult.

Amb. li. 2. de patriarcha Abrahā. c. 9

mino deo tuo hoc quod ſortitus es coniugium tibi datũ. Hoc ergo ſacramenti bonum qui recte ſecum reputauerit, & conſcientiam ſuam erga ſeipſum q̃ maxime ædificabit, & caſti amoris ignem erga coniugem concitabit.

Secundum bonum matrimonij Auguſtinus fidem appellat. Non fidem, hoc eſt, fidutiam erga deum ſed fidem coniugalem, in qua hoc attenditur, ne cũ altera uel altero concumbatur, cuius boni faciendi uim, niſi deus coniugibus in hoc ſacramento impartiret, quotuſquiſq; coniunx, inter tot carnis, mundi, et ſatanæ inſidias poſitus, eam fidem ſaltem corde ſynceram ac incontaminatã retineret, nam Chriſtus Mœchiam cordis mœchiæ quæ carne committitur, æquat. Tertium bonum eſt Proles, cuius potiſſimum gratia, matrimonium contrahi debet, hoc ſcilicet animo ut liberi amanter ſuſcipiantur, ac religioſe educentur, quod cum fit matrimonium nõ ſolum omni culpa uacat, ſed & ſuum meritum habet. Cæterũ quod tantum uitandæ fornicationis gratia contrahitur magis ſecundum indulgentiam conceditur.

2 Bonum matrimonii Fides coniugalis.

Mœchia cordis. Matth. 5

3 Bonũ matrimonii ples. Tobiæ. 8 1. Timoth. 2 1. Corin. 7

HAec tria bona in cõiugio faciunt ut coitus qui in carne peccati fieri nõ poteſt ſine pudẽda cõcupiſcentia carnis omni culpa uacare poſſit, quam inſignem eſſe huius ſacramenti gratiã quis nõ uidet? Quod ut magis perſpicuum fiat, Coitus in coniugio trifariam adhibetur. Primum cauſa prolis, qui culpam non habet, & ſolus ipſe propriæ nuptialis eſt. Decus enim coniugale eſt caſtitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc eſt opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apoſtolus, dicens: Non peccat uir-

Carnalis cõmixtio trifariã in coniugio adhibet.

1 Decus coniugale Au. de bono coniugali. 1. Corin. 4. 7

2 *go ſi nubat. Secundo, concubitus fit cum uir cognoſcit uxorem ultra neceßitatem procreandi liberos, non pro paginis uoluntate. ſed libidinis uoluptate, quo concupiſcẽtiæ ſeruitur, non hoc agitur ut fœtus quem poſtulant nuptiæ, impleatur.* Hunc coitum qui ultra *neceßitatem progreditur, non rationi, ſed libidini obſequens, exactum cõiunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat proſpicere, ne fornicetur coniunx, ſed non omnino inculpabiliter exigit.* Quamobrem *Augustinus in pſal. 146. dicat (inquit) uir cõtinere iam uolo, uxor autem, nolo, non poteſt ſcilicet continere, quod enim tu uis illa non uult, nunquid per continẽtiam tuã illa debet fieri fornicaria. Si alteri nupſerit te uiuo erit adultera, non uult deus tale lucrum tali damno cõpenſari, redde debitũ, & ſi nõ exigis, pro ſanctitate tibi perfecta cõputabit, ſi nõ quod tibi debetur, exigis, ſed reddis, quod debes uxori.* Iam *& ſi exiges ultra neceßitatẽ, culpa omnino non uacet quod agis.* Hanc *tñ culpam bonum cõiugij uenialem facit.* Non *enim quia incontinentia malum eſt, ideo coniugiũ (ubi eſt cõcubitus præter intentionẽ generationis) nõ eſt bonum, & quia bonum eſt cõiugium in genere ſuo, etiam eum concubitum quem fieri non cogunt, ignoſci impetrant nuptiæ, ſi tñ non tam nimius ſit, ut impediat tempora quæ orationi debentur, nec immutetur in eum uſum qui eſt cõtra naturam.* Quamobrẽ *ſi ambo coniuges tali cõcupiſcentiæ ſubiugãtur, rem faciunt quæ proprie nuptiarũ non eſt, cuius non ſunt nuptiæ hortatrices, ſed deprecatrices, quod & ſi uoluptas non careat culpa, propter nuptias*

Coitus hñs culpã uenialẽ in exigẽte
1. Corin. 7

Auguſt in Pſal. 146
Alter coniugum ſine alterius uoluntate continere nõ poteſt Reddito: debiti.

Concubitus præter neceſſitatẽ non impurat matrimonij ſacrm
1. Corin. 7

tamen accipiat ueniam. In quam ſententiam dixit Apo- 1. Corin. 7
ſtolus: Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecũ
dum imperium, quid eſt enim quod ſecundum ueniã con-
cedit Apoſtolus? niſi quod coniuges debitum carnis ex-
poſcunt, non propaginis uoluntate, ſed libidinis uolupta- De bono. cõ
te. Idem Auguſtinus alibi dixit: Hoc quod coniugati ui iugali.
cti concupiſcentia utuntur inuicem ultra neceſsitatẽ li-
beros procreandi ponam in his pro quibus quotidie dici
mus: Dimitte nobis debita noſtra. Atq; hoc ipſum eſt qd' 1. Corin. 7
ſupra ex Apoſtolo retulimus. Quod propter fornicatio Augu. ſuper Gene. & lib. de nup. et cõcupiſc.
nem unuſquiſq; propriam ſuam uxorẽ habere debeat ad
remedium lubricitatis carnis, nam coniugium quod ſa-
nis eſt ad officium, id ægrotis eſt ad remedium. Tertius
coitus effrenis, quo ardentiores coniuges amatores, ſuis
uxoribus abutuntur, quemadmodum Fabiola abuteba- Hier. in epitaphio fabiolæ.
tur maritus, quod Hieronymus referat eam ea coactam
pati à marito, q̃ nulla ancilla pateretur à domino, quem Effrenis coitus in coniugio dãnabil.
coitum adeo non excuſant nuptiæ, ut etiã aggrauent, qd'
quãto ſanctior res connubium eſt tanto religioſius coli Xiſtus pythagoricus.
debeat. Non contemnendum eſt, quod in Xiſti Pythago-
rici ſententijs legitur: Omnis ardentior amator propriæ
uxoris adulter eſt, & quod Hieronymus ait: Sapiẽs iu- Hiero. cõtra Iouinianũ. c. capiẽs. 22. q. 4.
dicio amat coniugem, non affectu, non regnat in eo im-
petus uoluptatis, nec præceps fertur ad coitum, nihil eſt
fœdius q̃ amare uxorem tanquam adulteram. Qui di-
cunt ſe cauſa humani generis uxoribus iungi, imiten-
tur ſaltem pecudes, & poſtquam uenter uxoris intumue
rit, nõ perdãt filios, nec amatores ſe uxoribus exhibeãt,
ſed maritos. Idẽ alibi: Liberorũ (inquit) in cõiugio con-

ceſſa eſt propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricũ amplexibus capiuntur dãnandæ. Et Raphael ad Tobiã dixit: Audi me, & oſtendã tibi, qui ſunt, qbus præualere põt dæmoniũ. Hi nanq; qui cõiugiũ ita ſuſcipiunt, ut deũ à ſe & à ſua mente excludãt, & ſuæ libidini ita uacent, ſicut equus & mulus quibus nõ eſt intellectus, habet poteſtatẽ dæmoniũ ſuper eos. Modis ergo omnibus curandũ eſt, ne per matrimonij abuſum, matrimonij bona perdamus, quæ & ſi nõ pariter omnia ad matrimonij ſubſtantiam ſeu etiã ſanctitatem requirantur (quod & ſine ſpe prolis inter uetulos recte cõtrahatur matrimoniũ) ſacramenti tamen ratio et fides quæ potiſſimum in matrimonio ſpectantur, omnino ſunt obſeruãda. Beatus Auguſtinus omne nuptiarũ bonũ impletũ etiã eſſe in parentibus Chriſti dicit, nẽpe fidẽ, prolẽ, & ſacramentum. Prolem agnoſcimus ipſum dominũ, fidem quia nullum adulterium, Sacramentũ quia nullũ diuortium. Solus ibi nuptialis cõcubitus nõ fuit, quia in carne peccati (ut ſupra diximus) ſine pudẽda cõcupiſcentia carnis (quæ ex peccato accidit) fieri non poterat, ſine qua concipi uoluit qui ſine peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam ut idem Auguſtinus ait: Si primi parentes non peccaſſent, forſan habituri erant filios ex munere omni potentiſſimi creatoris, quod potuerit etiam ipſos liberos ſine parentibus condere, qui potuit carnẽ Chriſti in utero uirginis formare, quum tamen hi liberi ad eum modum, nimirum ex munere creatoris capiendi ac habendi bonũ nuptiarum cenſendi fuiſſent.

Tobiæ. 6

Abuſus mrimonii ſũmopere cauendus.

Inter vetulos recte cõtrahitur mrimonium ob germanã & amicabilem ſocietatem.

Aug. de bo. coniuga.

Omne nuptiarũ bonũ impletũ i parẽtibus Chri.

Aug. de bo. coniu. c. 2

IAm quo affectu matrimonium contrahendum ſit dicemus, quāquā id ex ſuperioribus liqueat ſatis. Matrimonij itaq; ſacramentū auſpicandū eſt in timore dei, amore caſti coniugij, & dilectione procreādæ ſobolis ad augmentum religionis, ſcortationis quoq; & immunditiei uitandæ gratia. Breuiter eo affectu amplectendum eſt, quo Sara filia Raguelis matrimonium ſuſcepit, quæ ſic orans, ait: Tu ſcis domine, quia nunquam concupiui uirum & mundā ſeruaui animā meam ab omni concubitu. Nunquam cum ludentibus miſcui me, neq; cum his qui in leuitate ambulant participē me præbui, uirū aūt cū timore tuo, nō cū libidine mea cōſenſi ſuſcipere &c. In primis aūt animo cōcipiendū eſt, quantū ſacramentū cōiugiū ſit, nēpe qđ deo authore copuletur, ut pinde matrimonio iungēdus, nō aliter affectus eſſe debeat, quam ſi præſentem deum uideat ſibi uxorē copulantē. Deinde quanta ſit ſigni maieſtas quod ſimilitudinem Chriſti & Eccleſiæ refert. Hæc qui ſecum recte reputauerit, & cōiugij bonum propius æſtimauerit, is cum multa dei gratia, coniugium inibit, qua ſubinde conſuſcitata ſeipſum ſaluum faciet, & eccleſiæ dei decori erit. Qui alio affectu, nimirum prophano uxores ducunt, hi iniuria afficiunt ſacramentum, quod tum demum recte coit, cum præcipue cauſæ contrahendi ſunt, nempe honeſtiſſima ac ſancta ſocietas, amor religioſæ poſteritatis, & odiū fornicationis, Quæ quū ut principales fines in cōiugio intenduntur, non moramur, ſitū inſuper quædā aliæ leuiores (quas cauſas impulſiuas dicimus) acceſſerint. Neque enim ſtatim peccat, quē et ſpōſæ decor monet, et honeſta

De affectu contrahēdi.

Sara filia Raguelis exēplar cōiugalis caſtitatis.

Tobiæ.3

Quæ temoranda.

Ephe.5

1.Timot.

dos allicit,ſi tamẽ hæc ſibi primas partes nõ præripiãt. Nam & de Iacob Patriarcha legimus,q̧ Rachel, quæ erat decora facie, & uenuſto aſpectu,impenſius dilexerit. Deuteronomij quoq;.xxi.legimus in hunc modum: Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam,uoluerisq; uxorem habere, introduces eam in domum tuam &c. Interim admonendi ſunt uiri, ne uxores contemptui,tanquam ſeruas,ſed magis tanquã omnis uitæ conſortes habeant. Nam coniugium non redigit mulierem uiro in ſeruitutem,ſed adijcit in adiutoriũ ſic tamen,ut uiro ſe reuerenter ſubditam cognoſcat, Heua ſiquidem non de Adæ capite,neq; de pedibus eſt facta, & neq; domina,neq; ſerua illi eſt condita, ſed ſocia & conſors. Recte ergo de medio,nimirum de latere eſt creata.

Deut.21

Viri non cõtemnãt vxores.

Gene.2 Ephe.5

Cur Eua ſit creata de latere.

De miniſtro huius ſacri.

DE miniſtro huius ſacramenti poſtremo uidendũ eſt. Vt forſan quidam non improbanda ratione dicant,matrimoniũ certum miniſtrum non exigere,quod coniuges,in ſeſe caſto amore ac religioſe conſentiẽs,deus ipſe cõiungat,tamen uidemus & in ueteri lege quoſdã fuiſſe,qui dei uice coniuges coniungerent, quanto ergo magis putandum eſt,in noua lege ſacerdotes(qui legatione pro deo funguntur)legitimos huius ſacramenti miniſtros eſſe. In lege ſiquidem ueteri pater,aut defuncto patre,proximus puellæ agnatus,ſeu tutor,dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ.vij.legis: Et apprehẽdẽs Raguel dexterã filiæ ſuæ,dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob uobiſcum ſit, et ipſe coniungat uos, impleatque benedictionem ſuam in

Sacerdos recte copulat coniuges in eccleſiæ conſpectu.

2.Corin.7

Tobiæ.7

uobis. Ad eundem modum ab Apoſtolorum temporibus, matrimonij ſacramentum in facie eccleſiæ celebratū eſt, miniſtris ſacerdotibus Chriſti, Raguelis, atq; alia ſcripturæ uerba, & pias admodum benedictiones ſuper coniuges pronuntiantibus. Debent autem præſbyteri, dum copulant coniuges, eos de matrimonij inſtitutiōe ex Geneſi, de ſacramenti ſanctitate & efficacia ex Euangelio, deq; ſacramenti myſterio & officio coniugali ex Paulo, Ephe. v. deniq; de matrimonij moleſtiis, tanquam originalis peccati reliquijs, æquo animo tolerādis ex Geneſi cōmonefacere, ut ſciant, quid apprehēderint, & qua ratione in ea uocatione uiuere debeant.

Euariſtus.

Quorum admoneri debeāt, quū copulātur coniuges.

Gene. 2 Matth. 19 Marci. 10 Lucæ. 16 1. Corin. 7 Ephe 5 Gene. 3

Solent alia multa in hac materia matrimonij diſputari, quæ ad ius poſitiuum pertinent, ueluti de gradibus, de impedimentis, de reſciſſionibus. Sed hæc omnia in præſentia excutere, non eſt inſtituti noſtri. Suffecerit parocho, quem inſtituendum hoc libro recepimus, docere populum de matrimonij inſtitutiōne ſacramenti, ratione ac ſanctitate. Deniq; de recto Chriſtiani coniugij uſu. In primis autem admoneri oēs conuenerit, ut quicunque matrimonio iungi uelit, talem conſortem deligat, cui nec iura diuina uel humana prohibeant copulari, & cum quo ſperet ſe ſanctam & indiuiduā uitæ conſuetudinem perpetuo habiturum. Vtque omnis error perſonæ & conditionis, atque etiam qualitatis in contrahendo quoad fieri poteſt, caueatur. Quod ſi nihiloſetius ſcrupus aliquis īcidat, de gradibus ſeu alijs quæ uel contrahendum uel contractum matrimonium impedire poſſint, habet parochus Epiſcopum ſuum, Ad huius iu-

Cuius admoneri debeāt, qui affectant matrimonio iungi.

dicium hanc referat quæſtionem, nec de re ſibi parũ cognita iudicandi prouinciam ſumat, quam non ſine magna ratione uetus eccleſiæ Romane mos in cauſis matrimonialibus ſolis epiſcopis reſeruauit, Quanquam interim optaremus, ut Concilium generale, quæ in matrimonio iuris diuini ſunt, ab his quæ ſunt iuris humani ac poſitiui, diſerte ſecerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc ſacramento magis q̃ in ullo alio ius humanum iuri diuino ſic permixtum eſſe, ut alterũ ab altero, niſi ab oculatiſſimis haud facile diſcerni poſſit, quod multã peperit in hac re difficultatem.

Soli ep̃i olim de m̃rimonio iudicabant.

Piũ votum.

DE SACRAMENTO VNCTIONIS *infirmorum, quæ extrema appellatur.*

De ratione nominis.

DE nomine ſacramenti anxie diſputare non eſt neceſſe. Conſtat ſiquidem ueteres hoc ſacramentũ appellaſſe ſacramentum unctionis infirmorum, idq; proprie, ſiue ad uerba Iacobi Apoſtoli, quibus hoc ſacramentum promulgatur, ſiue ad uſum eius reſpicias. Poſtea dici cœpit ſacramentum extremæ unctionis. Non qđ hoc agat eccleſia, ut hæc unctio omnino extrema ſit, nam & reiteratur ſicubi morbus depulſus ſubinde redierit, & per eccleſiam hac potiſſimũ ratione miniſtratur, non ut ægrotus eo percepto ſtatim uita defungatur & indormiſcat, ſed potius ut nedum mente, ſed et corpore (ſi ita deo uiſum erit) cõualeſcat, qđ præcationes ille ipſam uetuſtatẽ ſpirantes, ac plene omnis pietatis, quas in

Iacobi. 5

Cur dicatur extrema vnctio.

Finis extremæ vnctiõis

adminiſtratione eiuſdẽ ſacramenti eccleſia adhibet, aper tiſſime demonſtrant. Nec dubiũ quin in primitiua eccleſia pleriq; infirmi, quum ungerentur, priſtinam incolumitatem reciperent, nimirũ fide flagrantiori, tam ſalutare myſteriũ accipientes. Quod hoc tempore rariores ſunt q huius ſacramẽti uirtutẽ, ſaltẽ qd' ad corporis conualeſcentiã attinet, experiãtur, in cauſa eſt fidei modicitas, quã oportebat in accipientibus ardentẽ ac flagrantẽ eſſe, nã p hanc ſolã dei uirtutẽ in nobis efficaciter opari cõſtat. Vnde Marci. v. legimus: Et nõpoterat nimirum Chriſtus ibi uirtutẽ ullã facere, niſi q paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur ppter incredulitatẽ eorũ. Sed ut ad rationẽ nõis reuertamur, Vnctio hæc infirmorũ, uel ob id extrema dicta uideri põt, q extrema ſit ẽ quatuor illis, q̃ in eccleſia celebrãtur. Nã (ut ſupra diximus) primũ ungimur catechumeni dein ungimur batizati ſtatĩ poſt baptiſmũ, ungimur quoq; quũ cõfirmamur, demũ exceſſuri ẽ uita, extremam accipimus unctionẽ. Quod ſi et q̃ntã unctionẽ addere placeat, q̃ ſacerdotes et reges ĩauthorãtur, erit nihiloſecius et hæc q̃ infirmorũ eſt (et ſi interdũ nõ tẽpore rõne tñ poſtrema) Qua uero rõne chrĩana religio cæteris cerimõijs ueteris legis euaneſcẽtibus unctiõis myſteriũ retinuerit repetere hic nõ ẽ neceſſe. Nã id ſupius nos docuiſſe meminimus.

Cur huius ſacramenti virtus, hodie nõ ſit tã euidens q̃ fuit olim in eccl'ia.

Marci. 5

4. vnctiones in eccl'ia.
Cathecumenorum.
Poſt. baptiſmum.
In confirmation.
Aegrotorũ.
Sacerdotum & regum.
Sup. de confirmatione.

VErum de inſtitutione huius ſacramenti uidendũ eſt. Marci. vi. legimus, quẽadmodũ Chriſtus duodecim illos ad ſe uocarit, eoſdẽq; binos miſerit, certa quadam legationis forma præſcripta, & poteſtate qua uterẽtur, data & cõceſſa, et ſtatim ſequitur: Et exeũtes, præ-

De inſtĩtione huius ſacri.
Marci. 5

dicabant ut pœnitentiam agerēt, & dæmonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos ægrotos, & ſanabantur: Vngebant (inquit) oleo multos ægrotos, non dubiū quin ex Chriſti inſtitutione ac mandato, nō ſua præſumptione. Abſit enim ut uel in mentem noſtrā ueniat, ſanctos Apoſtolos in tanta legatiōe præter Chriſti præſcriptum quippiam feciſſe, qui non ſua, ſed tantum data poteſtate utebantur, ſcientes quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. Nam q̄ uani ſint, qui ex hac unctione officiū ciuile faciunt, quis non uidet? neq; enim Chriſtus ſuos diſcipulos chyrurgos fecit. ſed Apoſtolos, qui ungerent ægrotos oleo, non quidem medicinali, ſed ſacramētali et myſtico. Addit autem Euangeliſta, ægrotos ab Apoſtolis iniunctos ſanatos fuiſſe, uirtutemq; præſentem exteriori ſigno non defuiſſe. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco aſſerunt eccleſiam hoc ſacramentū ex ipſius Chriſti inſtitutione accepiſſe, quamuis poſtea diuus Iacobus Apoſtolus, modum ac formam adminiſtrationis eiuſdem clarius expreſſerit, ac quod ipſe à Chriſto acceperat, populo tradiderit, in hæc uerba: Infirmatur q̄s in uobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, & orent ſup eū, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ uerba manifeſte declarant hanc unctionem ſacramentum eſſe, quæ neque ſigno careat uiſibili, nec promiſsione gratiæ. Porro Apoſtolorum eiuſdem unctionis meminiſſe, quam Euāgelium docet Apoſtolos, poteſtate à Chriſto accepta, ægrotis adhibuiſſe, plurimi ex patribus & Græcæ & latinæ

[Margin notes:]

Apŏi ægrotos ex Chri inſtitutione vngebant.

Matth. 10

Vani qui ex hoc ſacro officiū ciuile faciunt.

Veteres aſſerunt hoc ſacramētū ex euangelio.

Iacobi. 5

Eadē eſt vnctio, de qua narrat euangeliū, & quā docet Iacob.

latinæ eccleſiæ ſatis idonei teſtes ſunt, equorum numero primus occurrit diuus Hieronymus, ſeu quiſquis tã Hiero.in Marcũ.c.6
dem eſt is ſcriptos certe pius ac uetuſtus, in Marcũ capite ſexto dicens: Quum ungunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei uirtute corroborant. Corroborant autem interceßione & oratione fidei, quã dei clementia exaudiet, & ſe oxorabilem præſtabit, cuius ſacramentũ eſt oleum conſecratum. Itidem author libri de uiſitatione Aug.de viſitatione infirmorum.
infirmorum, diuo Auguſtino hactenus inſcripti, ſic ait: Nec prætermittendum eſt illud Apoſtoli Iacobi præceptum: Infirmatur quis in uobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, &c. Et ſtatim poſt: Ergo ſic roges de te & pro te fieri, ſicut dixit Apoſtolus Iacobus, imo per Apoſtolum ſuum dominus, Ipſa uidelicet olei ſacri delibutio ſpiritus ſancti typica unctio intelligitur, Hæc ille. Innocentius quoque eius nominis primus, quem Conci Innocentius 1.ad Eugubinum.c.8
lium Aphricanũ (cui & beatus Auguſtinus interfuit) uti Papã præcipuo diuinæ gratiæ munere in ſede Apoſtolica præſidentem, cum ſummi honoris delatione uenerari non dubitauit. Is, inquam, in decretis ſuis ad Eugubinum capite octauo aperte pronuntiat, hanc unctionem genus eſſe ſacramenti. Proindeq; quibus reliqua ſacramenta negantur ijs ne hoc quidem concedi poſſe, diuos Ambroſium & Gregorium in teſtes euocare non Ambroſius, Gregorius.
eſt neceſſe, à quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus ac retinemus. Denique Beda (ut Lyranũ Beda.
& cæteros recentiores prætereamus) prædictum locũ Lyranus.
Marci Euangeliſtæ exponens, pronuntiat hoc ſacramẽtum unctionis infirmorum, ut cætera omnia à Chriſto

inſtitutum, per Apoſtolos eccleſiæ traditum. Ex Græcis *(ut omittamus interim uetuſtiſsimum illum* Dionyſium Areopagitam*) ſufficerit attuliſſe diuũ* Iohannem Chryſoſtomum, *ac* Teophylactum. *Ille lib. 3. de ſacerdotio, huius ſacramenti & eius miniſtri meminit, de ſacerdotibus loquens in hæc uerba.* Neque enim ſolum quum nos regenerant, ſed poſtmodum etiam cõdonandorum nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur (inquit) inter uos aliquis, accerſat preſbyteros eccleſiæ & orẽt ſuper eum, ungentes eũ oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluum reddet laborantem, & eriget eum dominus, & ſi in peccatis erit, remittentur ei. *Hactenus ille. Hic uero, nempe* Theophylactus, *Euangelium Marci diſſerens capite ſexto ſic ait:* Quod unxerant Apoſtoli, ſolus Marcus narrat, quod & frater domini Iacobus in catholica epiſtola dicit: Infirmatur (inquit) quis inter uos, aduocet ſeniores eccleſiæ, & orent ſuper illum, ungentes eum oleo &c. Eſt igitur oleum (ut ſubijcit Theophylactus, ſigni myſterium declarans) & ad labores utile & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, ſignificatque miſericordiam dei & gratiam ſpiritus, per quam à labore liberamur, & lucem & gaudium, hilaritatemque ſpiritualem accipimus. *Hæc ille.* Eſt itaque hoc ſacramentum, non ex humana, ſed ex Chriſti inſtitutione & Apoſtolica traditione deſcendens, id quod uniuerſalis eccleſiæ, tam ueteris quàm noſtræ, Grecæ pariter & latinæ conſenſus, ſimul & ipſe ſacramẽti uſus, q̃maxime comprobant.

Dionyſius.

Chryſoſt. li. 3. de ſacerdotio.

Theophylactus in Marcum. c. 6.

Oleum quid ſignificet in hoc ſacro.

QVi huius ſacramenti uim hinc eleuare conten dunt, quod epiſtola diui Iacoai Apoſtoli nõ ſit certi authoris, noſtra ſnĩa plane deſipiunt. Quod eccleſia, q̃ hoc (ueluti dei uiui colũna & firmamẽtũ ueritatis) peculiare habet, ut poſſit diſcernere uerba dei à uerbis hoĩum, olim hanc epiſtolã diuo Iacobo tribuerit, & Apoſtolico ſpiritu plenam iudicarit, atq; adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus unq̃ in ſcripturis doctior, neq; exactiori cenſura fuit in diſtinguendis certa à dubijs, hanc epiſtolam ipſi Iacobo aperte, idque nõ ſine magna epiſtolæ laude aſcribit. Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Iohannes ſeptem epiſtolas ædiderunt, tam myſticas q̃ ſuccinctas, & breues pariter & lõgas, breues in uerbis, longas in ſententijs, ut rarus ſit qui nõ in earundẽ cæcutiat lectione. Vides ut beatus Hieronymus idẽ iudicium de Iacobi profert epiſtola quod de Petri, nec putat indignam Apoſtolico ſpiritu. Iam quum plane conſtet, Apoſtolũ hanc unctionem pro ſacramẽto tradere nequaq̃ dubitandum eſt, uere ſacramẽtum eſſe, & Apoſtolum nõ fuiſſe, tam impie arrogantem, ut pro ſacramento traderet populo, qđ ſacramentum nõ eſſet. Quare & ſi Apoſtolus condendi ſacramenti poteſtatem non habuit, conſtat tamen eum uerbis illis tradidiſſe populo quod ipſe à Chriſto acceperat, qui ut alia mundo uolebat innoteſcere, per Matthæum, alia per cæteros Euangeliſtas, quid prohibet, quominus quædam etiã doceri uoluerit per Apoſtolum Iacobum?

Reſpõdetur huius ſacramẽti contemptoribus, & eorũ cauil.

1. Timo. 3

Hieronymi cenſura de epĩa Iacobi.

Iacobus q̃d a Chriſto acceperat, promulgat.

VErbum quo hoc ſacramẽtum traditur, eandem in omni eccleſia ſententiam habet, etſi ubique

Verbum huius ſacri.

eiſdem dictionibus ſeu præſcriptis uerbis haud pronunctietur. Vngitur enim ægrotus oleo ſanctificato in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, adiectis uerbis precatorijs, nempe, ut quicquid illicito uiſu, auditu, ac cæteris ſenſibus ſeu membris ægrotus deliquit, ꝑ huius olei unctionem expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autem hoc uerbum, quo ſacramentum traditur, promiſſioni, quam Apoſtolus acceptam, idque, non dubium, à Chriſto promulgat, dicens: Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & ſi in peccatis ſit, remittentur ei. Quæ etiam uerba ſatis indicant huius ſacramēti uim, q̃maxime ab oratione fidei dependere. Quamobrem eccleſia miniſtrationi huius ſacramenti plures precationes q̃ ulli fere alij ſacramento adhibet, eaſq; admodum pias, quemadmodum paulo ante meminimus.

Iacobi. 5 Promiſſio gratiæ.

Elementum huius ſacri

ELementum huius ſacramenti eſt oleum ſanctificatum, cuius myſterium ſuperius ex Theophylacto retulimus. Oleum enim & ſanitatis & hilaritatis effectiuum & lucis fomentum eſt. Præterea ad labores utile & lenitiuum. Quæ omnia in huius ſacramenti diſpenſatione, diuina uirtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi ſignificantur.

Huius ſacramenti vis

PRopterea enim hoc ſacramentum potiſſimũ adhibetur, & ea eſt huius ſacramēti rite ſuſcepti uis, ut aduerſus terriculamenta & trepidationes inſtantis mortis (quæ ſolent menti hominis morbo grauiter decumbentis occurſare) pium ſolatium ſit ac fiduciæ titubantis fulcimentum. Quod tum certe fit, dum qui inungitur, recogitat ſeſe per fidelem illam & piam eccleſiæ

Fiduciæ titubantis ſuſtentaculum.

(cuius conſortio ipſe uti uiuum membrum inſitus eſt) precationem, que in hoc ſacramento adhibetur, uel con ualiturum ſeſe, ſi tamen deo ita uiſum erit, & quod ad animæ ſalutem attinet, ſalutare ei fuerit, uel ſaltem cũ certa fide, bonaq; ſpe hinc emigraturum, atque in domi no obdormiſciturum, idque maxime, quum ſcit ac intel ligit orationem fidei, præſertim ea (quæ & ſignum ex= ternum & promiſsionem, Apoſtolica traditione confir mata ſibi annexa habet) apud deum uanam eſſe nõ poſ= ſe; ſed ad alleuiationem, quum corporis, tum animi, atq; adeo ad remiſsionẽ peccatorũ plurimã ualituram. Iaco.5

Affectus quo ægrotus ſe preſbytero ungendum of= ferre debet, is erit, quo olim ægroti ſe Apoſtolis ungen= dos prebebant, nimirũ ut intus ac foris, ſi ita deo uiſum erit, ſanetur. Cogitare itaq; debet preſbyter, ſe nõ ſuã, ſed Apoſtoli Chriſti, atq; adeo eccleſiæ perſonã gerere, atque hoc agere ut ægrotus, perinde atque athleta inui ctus, ac uelut in extrema lucta conſtitutus, omnibus ſa= tanicis tentationibus (quas tum potiſsimum diabolus ca teruatim ſolet ingerere) fortiter reſiſtat, ac ad omnem tentationis impetum conſtanti animo dicat, Chriſti mẽ= brum ſum, Chriſti athleta ſum. In cuius ſignum oleo etiam externo, ſecundum Apoſtoli traditionem, inũctus ſum. Quamobrem tu princeps mundi huius, tu immun= de ſpiritus, diſcede, ille enim te foris eiecit, quamobrem in me non habes quicquam, nihil mihi & tibi commu ne, Nam quæ conuentio Chriſti (cui inſitus ſum) & Belial? Quis cõſenſus templo dei cum Satana? Adhæc, & ſi multis ſtipatus ſatellitibus in animæ meæ excidiũ

Quo affectu eſſe oportet hoc ſacro muniendũ.

Quomodo tentationibus diabolicis in extremo agone obſiſtedũ ſit. Iohan.14 Lucæ.11 Iohan.12 Iohan.14 2.Corin.6

coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo, plures enim mecũ ſunt q̃ tecum, tota enim eccleſia ſanctorum pro me curam agit, orat, meq; in ſuam tutelam recipit, aduerſus quam non præualebis. Habeo interim *à deo certiſſima fiduciæ meæ ſigna ac teſtimonia, nempe ſacramenta pœnitentiæ, euchariſtiæ, & hoc extremæ unctionis, quibus deus me nequaquã fallet, ſed promiſſioni ſuæ aſſiſtens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus eſt.* Hæc atq; *alia eiuſcemodi pie cogitanti, quis dubitet hoc ſacramẽtum magnam alleuiationem mentis aduerſus horrorem mortis (in quam inſtantem tum tota defigit oculos) adferre, itidem aduerſus ſatanæ impetus tum ſolito grauiores plurimum ualere?* Quod *ſi tum, omnium maxime ac modis omnibus ad laborãdum eſt, atq; etiam undique omnia pietatis fulcimẽta congerẽda ſunt, ne ægrotis fiducia excidat, ſed ut q̃ maxime aduerſus ſpiritales inſidias roborentur, non recte faciunt qui hoc ſacramẽtum in eum uſum peculiariter inſtitutum, ac tanto cum ſerio per* Apoſtolum Iacobum *eccleſiæ traditum, ex eccleſia auferre moliuntur.* Neque tamen dicimus *hoc ſacramentum abſolute ac omnino ad ſalutem neceſſarium, modo ne contemnatur; ſed magis eſſe ad fulcimentum pietatis, proindeque pijs uotis ab ægroto, priuſquã hinc excedat, expetendum.* Præterea reiterationi *eius, quemadmodum pœnitentiæ in eccleſia locus eſt, recurrente ſcilicet ſubinde morbo aliquo grauiore.*

[Margin: 4. Reg. 6 / Matth. 16 — Sacrã fiduciæ noſtræ certiſſima ſigna. — Non recte faciunt q hoc ſacramentũ ex eccl'ia tollere annituntur. — Reiteratur hoc ſacrm.]

[Margin: Ritus qui adhibẽtur huic ſacramento.]

TOtus *ritus, quem eccleſia in miniſtratione huius ſacramenti adhibet, in plurimis illis orationibus*

longe pientiſſimis (quæ ad ſingulas unctiones adhibentur) conſiſtit, quas referre lōgum fuerit, nec eſt neceſſe, quod omnibus paſſim, maxime parochis, expoſitæ ac obuiæ ſint & intellectu faciles.

Poſtremo, huius ſacramenti miniſter ſacerdos eſt, ita docente Apoſtolo Iacobo: Infirmatur quis in uobis, inducat preſbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum &c. Sacerdos uero in eiuſdem ſacramēti miniſtratione, non ſuam, ſed Apoſtoli Chriſti, ac eccleſiæ perſonam, quemadmodum & in cæteris ſacramentis gerit ac repreſentat. Nam ut Chriſtus eſt qui baptizat, qui corpus ſuum impertit, qui abſoluit, ſic Chriſtus eſt qui intrinſecus inungit, ſacerdote externum tantum miniſterium adhibente. Breuiter Chriſtus eſt Samaritanus ille euangelicus, qui homini à latronibus diſpoliato ac grauiſſimis plagis affecto approprians, cæteris prætereuntibus, ſolus miſericordia mouetur, & totus intētus curationi hominis tam miſere affecti, ſacramentorum ſuorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoq; ſuo impoſitum, in ſtabulum eccleſiæ ducit. Sacerdos autem ſtabularij uicem gerit, cui præcipitur, ut curā ægroti agat, ſed pharmacis à Chriſto uero illo Samaritano, hoc eſt, hoīum cuſtode præſcriptis, q ſolus ſanat cōtritos corde, & alligat contritiones eorum,

Huius ſacri miniſter.
Iacobi. vlt.
Matth. 3
Marci. 1
Lucæ. 3
Lucæ. 10
Pſal. 146

Ipſi gloria in ſecula, Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ordo cathecizandi eccleſiæ.

Eccleſia catholica, mater noſtra, in qua per baptiſmum renaſcimur Chriſto, eum ordinem tenet, ut ſymbolum Apoſtolicũ (quæ eſt fidei noſtræ regula) ante omnia proponat ac tradat. Subinde uero poſteaq̃ profeßi ſumus quod credimus, orationem dominicam ſubiungat ac reddi etiam iubeat, Idque ordine non modo decenti ſed & neceſſario. Siquidem ut precemur deum, neceſſe eſt ut fidem prius teneamus, quæ utique niſi data eſſet, orare non poſſemus. Quomodo enim (uti Paulus Apoſtolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos inſequentes poſt Apoſtolici ſymboli, diuinorumque ſacramentorũ (quæ ueluti pars quædam ſymboli eſſe uidentur) expoſitionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationẽ recte properabimus.

Sine fide nemo orat deũ Roma.10

Sed priuſquam ad contextum eiuſcemodi precationis accedamus, paucis de modo deum orandi præfandum erit. Principio ex his, quæ paßim, præſertim in expoſitionem ſymboli ac ſacramẽtorum, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifeſtum euadit, fidẽ quæ nos Chriſtianos efficit, non eſſe uanam aliquam aut euanidam ꝑſuaſionem, ſed dei donũ cordibus noſtris infuſum, uiuũ & efficax per charitatem, quã Apoſtolus definiens, ait:

Fides Chriſtianorum.

Neq; circunciſio eſt aliquid, neq; præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur, qua efficimur filij, dei qua deo nos totos cõmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per ſpem & charitatem copulamur, nobis penitus diffiſi, quæ niſi deſuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixiſſet, Nemo poteſt uenire ad me, niſi pater meus traxerit eum. Quis enim fidem ſe habere glorietur, niſi qui acceperit ſpiritũ fidei, de quo Apoſtolus ait, Habentes eundem ſpiritum fidei, ſecũdũ quod ſcriptum eſt: Credidi, ꝓpter quod loquutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo ſpiritus qui talem fidem largitur, ſuggerit nobis per fidem quid loquamur, & ut Apoſtolus ait: Ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non quod ipſe ſpiritus ſanctus, uti indigens alicuius interpellet, ſed quod nos interpellare faciat, nobiſq; interpellandi & gemendi inſpiret affectum. Quod idem Apoſtolus explicatius facit, quum ſubdit: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtrã, ut ipſe facere dicatur, quod ut faciamus, facit ac iuuat, de quo ſpiritu alibi apertius ait: Nõ enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij dei eſtis, miſit deus ſpiritum filij ſui in corda ueſtra clamantem, Abba pater. Vnde conſequens eſt, ut quemadmodum ſine ſpiritu fidei non eſt recte quiſpiam crediturus. Ita nec ſine ſpiritu oratiõis ſalubriter oraturus, atq; adeo nihil boni acturus, niſi eodem ſpiritu adiuuãte, Nemo.n. recte ſapit, recte intelligit, recte cõſilio ac fortitudine præualet, nemo ſciẽter

Galat.5

Fides gratuitum donum

Iohan.6

2.Corin.4

Pſal.115

Spũs fidei ſuggerit nobis quid loquamur & oremus.

Rom.8

Auguſti.

Roma.8

Ibidem.

Galat.4

Auguſt.

Sine ſpũ fidei nemo ſalubriter orat, neq; qcquã recte facit.

piuſ eſt uel pie ſciens,nemo amore caſto deum timet,niſi acceperit ſpiritum ſapientiæ,& intellectus,cōſilij & fortitudinis,ſcientiæ et pietatis,& timoris dei.Nec habet quiſquā uirtutē uerā,charitatē ſyncerā,cōtinētiā religioſam,niſi p ſpiritū uirtutis & charitatis & cōtinētiæ,Nō quia tot ſunt ſpiritus,ſed oīa hæc opatur unus atq; idem ſpiritus,diuidens propria unicuiq; ſicut uult, quanquā aliter adiuuat nondū inhabitans,aliter inhabitans.Nā nondū inhabitās,adiuuat ut ſimus fideles.Inhabitans uero adiuuat iam fideles,ut ſimus in omne opus bonū propenſi.Siquidem ut Apoſtolus ait, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritū ſanctū,qui datus eſt nobis,qua præditi non ſolū iam in deū credimus, aut ſpe erigimur,ſed & in domino delectamur, In mandatis eius uoluntarie inambulantes,quēadmodū Pſaltes ait: Viam mandatorum tuorū cucurri, quū dilataſti cor meum,nempe per charitatis diffuſionem.

1. Corin.12

Spūs aliter adiuuat nōdum inhabitans aliter inhabitans.

Ephe.5

Roma.5

Pſal.118

Sed quorſum hæc,niſi ut oſtendamus etiam ipſam orationem inter gratiæ munera deputari,uerumq; ac rectum orandi modum eſſe,ſi in fide,ſpe & charitate ad orandum accedamus,Quomodo enim aliter orabimus,niſi acceperimus ſpiritum fidei ; ſpei & charitatis,in quo clamemus, Abba pater? Alioqui,ſi neq; per fidem accedamus,neque per ſpem erigamur,neq; per charitatem accendamur,loqui quidem poſſumus,orare uero nequaquam.Quid enim aliud eſt oratio ,niſi pius mentis aſcenſus in deum ,ſeu piorum uotorum oblatio intenta & ardens ? Quomodo autem eleuabitur in deū mens ? quomodo domino uota pia offeret , niſi in pri-

Oratio donum grāæ.

Nemo recte orat niſi acceperit ſpūm fidei , ſpei & charitatis.

Roma.8

Galat.4

Hæc eſt fides generalis.

mis fide fundata fuerit, qua credat omnia bona à domino petenda eſſe, & deum ipſum, natura bonũ, omnibus optime uelle, ac magna & ineſtimabilia bona ſuis fidelibus paraſſe? Dein ſpe erecta ſit, qua ea bona uti ſibi parata ſe capere poſſe indubitato ſperet, quod homo fidelis, id quod credit, ſibi per ſpem quodammodo uẽdicet. Denique etiam charitate inardeſcat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petam, & accipiam, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Nam (quẽadmodum ſæpe diximus) ut fides, qua Chriſtiani & fidelij dei ſumus, aliud à ſpe & charitate donum ſit, ſpem tamen & charitatem comites ita coniunctas habet, ut ab eis nequaquam ſeparetur, ſeparata uero iam non fides uiua, ſed mortua ſit & nuncupetur, ad deprecandum deum omnino inepta, q̃ à mortuo pereat confeßio ac oratio. Rurſus, hæc duo poſteriora dona, fidem ſemper uti ſubſterniculum ſpiritualis ædificij neceſſario præſupponunt, atque etiam ut concomitetur, poſtulant. Neq; enim quis in eum ſperat, cui non credit, cui ſe & ſua non committit. Item nemo ſyncere eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo optime non ſperet. Deniq;, fruſtra quis omnia bona ſe à deo ſperare, atq; etiã deũ diligere ſibi uidebitur, niſi uiuida quoq; fides accedat, qua idẽ ipſe, bona illa (quæcũq; tandẽ ea ſint uel animi uel corporis, quæ à deo petuntur ac nobis in hac uita donantur, à deo etiã accipiat, atq; à deo ea ſeſe iam tandem accepiſſe quãndoq; ſtatuat ac certo credat. Fruſtra ſiquidem deum aßidue de pane quotidiano interpellaueris, niſi tandem etiã fide accipias quod petis, nimirũ ut mente ſentias hunc panẽ quo uictitas, te

Matth. 19
Bernard.

Fidẽ, ſpẽ, & charitatẽ in omni operè bono cõiunctã, eſſe oportet.

Bernard. ſer-mo. 1. de annuntiatione. non aliunde, q̃ à deo ipſo, quem oras accepiſſe ac indies accipere. Itidem fruſtra de peccatorum remiſsione deum ſolicitaueris, niſi ſimul quoq; credas remiſsionem peccatorum, quam fideliter poſtulaſti, te ab ipſo deo tandem

Iacobi. 1 etiam aſſequutum eſſe. Quid enim proderit, ſi perpetuo inclames: Remitte domine iniquitatem ſerui tui, modo nunquam deſinas de dei erga te miſericordia dubitare, aut confidere ſeu ſtatuere nunquam poſsis, deum tibi reconciliatum eſſe? Atque hæc eſt fides illa ſingularis & ſpecialis, quæ non tantum ſpiritualis ædificij initiũ eſt,

Vide ſupra fol. 168. & ſequẽtibus. ſed magis ſpei abſolutio, indiuiduam poſt ſe trahens charitatem, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni noſtræ deeſt, ex apprehenſione miſericordiæ per Chriſtum ſupplemus, De qua ſuperius in tractatu pœni-

1. Timoth. 1 tentiæ & iuſtificationis fuſius diximus. Vt ergo neceſſe eſt hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præcepti ſit charitas, de corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta. Ita maxime orationem (uelu-ti opus, quo proxime cum deo agimus) antecedere ea

Fide, ſpe, & charitate pꝺitus ſemper orat. oportet, non tempore quidem (quod animus fide, ſpe & charitate imbutus, ſaltem per cœleſtium deſiderium, in

Pſalm. 9 quo tota orationis uis conſiſtit, non poßit nõ orare) ſed cauſa magis & ratione.

IAm cum fides in hominis pectore per uerbum forme-

Roma. 4 tur, & promiſsioni dei plane innitatur, quod Paulus exemplo Abrahæ grauiſsime aſtruit: In repromiſſione (inquit) dei (qua ſcilicet pollicitus erat deus, illi ue-tulo ex Sarra uxore decrepita futurũ filiũ, in cuius ſemine benedicerentur oẽs tribus terræ) non hæſitauit

Abraham diffidentia,nec conſiderauit corpus ſuũ emortuum,quum iam fere centum eſſet annorum, & emortuam uuluam Sarræ,ſed confortatus eſt fide dans gloriã deo,pleniſſime ſciens,quia quæcunq; promiſit deus, potens eſt & facere,Conſequitur certe oraturum in primis oportere reſpicere ad inſtitutionem & mandatum dei,quo nos orare ſe & præcari docuit,præcãtes quoq; exauditurum ſe promiſit.Quod faciens,ac mãdato promiſſioniq; dei aſſentiens,fideliter accedit,ſciens deũ pro nobis ſolicitum eſſe, & ad dandum paratum,qui ad petendum ſuo uerbo nos cohortatur & impellit,huc reſpicit eccleſia dei,quum ante orationem dominicam in ſacroſancto miſſæ myſterio in hunc modum præfatur.Oremus,præceptis ſalutaribus moniti ac diuina inſtitutione formati,audemus dicere,Pater noſter.Sic alibi hymnum canens,deum promiſſionis ſuæ per fidem commonefacit. Si rennuis(inquit)quis tribuet? Indulge, quia potens es,ſi corde rogamus mundo,certe debes ex promiſſo.Vt ergo Chriſtus nos fideles faceret præcatores, non tantũ orandi mandatum dedit & promiſſionem addidit,dicẽs: Petite,& accipietis,ſed & modum orandi docuit, & formulam præſcripſit,ut citra ullam hæſitationem uerbo ſuo confirmati fideliter peteremus,quod ille præcari nos iuſſit.

Prima ala orationis fides quã p̃catu-rus imprimis acuere debet

a

1.Petri.5 Matth.6

Chr̃us orare iuſſit ac orãdi formulã præſcripſit, & cur.

SEcundo, qui ad præcandum accedit,infirmitatẽ et indigentiam ſuam ſentire debet,quibus promoueatur ad quærendum deum,& potentem & uolentem infirmis mederi,& indigentibus ſubuenire. Non.n.opus eſt bene habentibus medico,ſed male habẽtibus.Fide er-

Secũdo,vt agnoſcat ſuã infirmitatem & indigẽtiã.

catores & mortui eſſemus, filio ſuo unigenito non pe-percerit, ſed pro omnibus nobis tradiderit illum, ut iu- Iohan.3 Roma.5
ſtificati in ſanguine ipſius, credentes in eum qui iuſti-ficat impium, per fidem de concupiſcentia, mundo, et dia-bolo triumphemus, ut ſine timore de manu inimicorum
noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſti- Lucæ.1
tia coram ipſo omnibus diebus uitæ noſtræ, quo tandem, conſummata militia noſtra quæ eſt ſuper terram, ip-
ſo ſummo bono, qui eſt deus in æternum, fruamur. Ad Iob.7
quem unũ finẽ omnia referri oportere fides docet. Qui ergo tali fide inſtructus eſt, hic ſolus recte ad orandum accedit. Nã eũ qui petere uult aliquid neceſſe eſt, ut ante omnia ſe diſcutiat, nũ egeat. Secundo, ut apud ſe ſtatuat, quid petere uelit, & qua nam re opus habeat. Tertio quærendus eſt, qui inopiam leuare & uelit & poſſit, quæ omnia fides oraturo oſtendit, quam qui non habet, is ſuæ fiduciæ (quæ fidei ex diametro opponitur) temere innititur, nondum intelligens ſe dei donis, be-
neficijs, & auxilijs egere. Quamobrem etſi ore præ- Pſal.108
ces permurmuret, nihil tamen minus faciet quàm ut oret, imo oratio eius ſibi in peccatum reputabitur, quia non orat ex fide, nec ſuam infirmitatem, & inopiã, nec dei bonitatem & miſericordiam agnoſcens, hoc enim fide fit, quæ pauperes ſpiritu, humiles corde & contri-
tos animo facit, ad quos ſolos reſpicit deus, ſicut ſcriptũ Pſal.33
eſt, Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. Et iterum: Super quem reſpi-
ciam, niſi ſuper humilẽ & contritũ & trementẽ ſermo- Eſaiæ.66 Pſal.103
nes meos. Reſpexit (inquit Dauid) in orationẽ humiliũ

Pſal.48 Apoca.3 *& non ſpreuit preces eorum. Superbos autem qui in-
firmitatem ſuam præſertim interiorem non ſentiunt, qui
latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in for
titudine, uiribus, & in multitudine diuitiarum ſuarum
gloriantur, qui dicunt, quia diuites ſumus, & locupleta*
Lucæ.1 *ti, & nullius egemus, & neſciunt, quia in oculis dei mi
ſeri ſunt, & miſerabiles & pauperes, & cæci, & nudi,
hos deſpicit deus ſicut illos reſpicit, quemadmodum glo-
rioſiſsima uirgo uirginum cecinit:* Depoſuit potentes de
Iacobi.4 1.Petri.5 *ſede & exaltauit humiles. Eſurientes impleuit bonis et
diuites dimiſit inanes.* Deus enim *(ut* Apoſtolus Petrus
ait) ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiam. Et *ideo
ſequitur,* Humiliamini *igitur ſub potenti manu dei, ut
uos exaltet in tempore uiſitationis, omnem ſolicitudinẽ
ueſtram proijcientes in eũ, quoniã ipſi cura ẽ de uobis.*

Quo reſpiciant parabolæ, de filio prodigo, & de phariſæo ac publicão. Lucæ.15 Lucæ.18

HAec ut Chriſtus *animis noſtris perpetuo retinen
da infigeret ac inculcaret, duas inſignes parabolas
adhibuit.* Alteram *de filio prodigo,* Alteram *de phari-
ſæo et publicano.* Filius *prodigus portiõe paternæ ſub-
ſtantiæ, quæ illi obuenerat abutens, non ante uenit ora-
tum patrem, q̃ in ſe reuerſus & ſuam miſeriam deplora
ret & diuitias bonitatis benigniſsimi patris agnoſce-
ret.* Itidem *publicanus, proculdubio (quod ad mundũ at-
tinebat) rebus affluens, ſed quod ad animum pertinet cõ
ſcientia peccatorum perculſus, ſuæq; indigentiæ per fi-*
Phariſæus *dei lumen certior redditus, aſcendit in templum, orans,
nõ eodẽ quo phariſæus affectu.* Hic *enim ſibi fidens, &
bonorum operum in ſpeciem diues, in ſeipſum non deſcẽ
dit, quominus mentis ſuæ, fœdiſsimis concupiſcentiæ &*

ambitionis

ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinem uideret, ſtans apud ſe orabat elatus, ſeipſum commendans, non accuſans, quaſi à ſe eſſet, ſi quid egiſſet boni, cum diceret, non ſum ſicut cæteri hominum, ſicut & hic publicanus. At ille in ſe reuerſus, & miſeriam animi ſui per fidem contemplatus, à longe ſtetit, animo deiecto & humili, nolens uel oculos ad cœlum leuare. ſed percutiens pectus ſuum, & ad deum (qui cor contritum & humiliatum non deſpicit) conuerſus dixit: Deus, propitius eſto mihi peccatori. Quã uero diuerſus fuerit utriuſq; orationis fructus ſequitur: Amen (inquit dominus) dico uobis, deſcēdit hic, nempe publicanus, in domum ſuã iuſtificatus ab illo, Qui enim ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. Hunc affectum beatiſſimus Apoſtolus in uidua Chriſtiana requirens, ait: Quæ autem uere uidua eſt & deſolata. ſperauit in domino, & perſiſtit in oratione die ac nocte. Deſolatã uult eſſe Apoſtolus uiduam, non q̃ uiduas ſecundum hoc ſeculum diuites ab orando repellat, ſed uult uiduam animo pauperem, & prudenter intelligentem, q̃ in hoc mundo & in hac uita nulla anima poſſit eſſe ſecura. In hoc ergo orandi genere in uiduis quid electum eſt, niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſeculo deſtitutam atq; deſolatam, quãdiu peregrinatur à domino, profecto quandam uiduitatem ſuã deo defenſori, aſſidua & impenſiſſima precatione commendat. Neq; enim hæc deſolatio ſeu paupertas à cenſu, ſed à mente mētienda eſt. Chriſtus enim, quum adhuc eſſet in carne, Zachæum diuitem in regnum celorum miſit,

Publicanus. Pſal. 5. 1. Timoth. 5 Auguſt. ad Probam. Matth. 5 Oportet aīo eſſe deſolatã Paupertas ſpūs nō a cēſu, ſed a mente metienda. Lucæ. 19

& reſurrectione atque aſcenſione glorificatus, multos poſtea diuites, impartito ſpiritu ſancto, fecit huius ſeculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores. Diuitibus itaq; perinde ac pauperibus huius ſeculi hæc animi deſolatio ac paupertas communis eſt, modo non ſuperbe ſapiant, neq; ſperent in incerto diuitiarũ, Sed in deo uiuo, qui præſtat nobis omnia abundãter ad fruendum, ut diuites ſint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, ac theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendãt uitam æternam, gratias agentes in omnibus. Quamobrẽ (ut diximus) in his præſentis uitæ tenebris, in quibus peregrinamur à dño, quamdiu per fidem ambulamus, non per ſpeciem, deſolatam ſe debet Chriſtiana anima putare, ne deſiſtat orare, & ſcripturarum diuinarũ ſanctarumq; ſermoni diſcat, tanq̃ lucernæ in obſcuro loco poſitæ, fidei oculum intendere, donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in cordibus noſtris, Imo donec hoc mortalé immortalitatẽ & corruptibile hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi, ſeu Satanæ tentatio, quando abſorpta erit mors in uictoria, & uita feliciſſima nunq̃ deſitura, nullius amodo indigens, ſed dei fruitione ſaturata. Huc enim tanq̃ in ſcopum quendam oẽm orationẽ noſtram reſpicere oportet, Quemadmodũ diuinus Pſaltes precatur: Vnam (inquit) petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ. Quiſquis autem hanc unam petit à domino & requirit, is ſecurus petit, & ſi quæ alia petuntur, quæ eſt una illa uera & ſola beata uita, ut contemplemur

Diuites cenſu poſſunt eẽ pauperes ſpiritu.
1.Timo.5
2.Corin.5
2.Petri.1
Auguſt. ad Probã.c.45
1.Corin.15
Scopus orationis noſtræ.
Pſal.26
Vna ac ſola beata uita.

domini dilectionem in æternum, immortales atque incorruptibiles corpore & ſpiritu.

Secunda ala orationis, ſpes Bernardus. Fiducia miſericordiæ qua dei dona accipimus (quæ & fides iuſtificans appellatur) fidē generalem, & ſpem complectitur.

*P*OSTQUAM *animus ad orandum acceſſuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus eſt, ſpem etiam ut adhibeat, neceſſe erit, qua quod petitur, cum fiducia expectetur. Ad ſpem enim ī primis requiritur animi firmitas, qua homo ſibi promiſſam dei gratiam quodammodo uendicet, ac tandē per fidem, hac ſpe confirmatam, etiam applicet, aſſignet, arripiatq;. Vt ergo uere & recte oremus, non oportet nos de promiſſione ueracis & fidelis dei ullatenus addubitare. Propterea enim ſe nos exauditurum promiſit, ac ut ſe precaremur iuſſit, ut certi eſſemus ac fortiter & conſtāter ſperaremus, forte ut nos exaudiret. Sicut Matthæi uigeſimoprimo & Marci undecimo dixit: Dico autem uobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient uobis. Et Lucæ undecimo: Ego (inquit ueritas) dico uobis, petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur uobis, Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur. Et ut ſpem noſtram corroboraret, ſimilitudine utitur, quæ uel deſperatiſſimis ſpē ſit præbitura: Quis (inquit) ex uobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? aut piſcem, nūquid pro piſce ſerpentem dabit illi? aut ſi petierit ouum, nunquid porriget illi ſcorpionem? Si ergo uos quum ſitis mali, noſtis bona dare filijs ueſtris, quanto magis pater ueſter cœleſtis (nimirum natura bonus & ſolus bonus) de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus*

Matth. 21
Marci. 11
Lucæ. 11
Ibidem
Matth. 19

Spei noſtræ ſcopus quis eſſe debeat. ſe. Sed hic interim uidendum, ut ſpei noſtræ ſcopus ſit uita beata per Chriſtum, quemadmodum Apoſtolus ait.
Pſ. l. 7 Coloſſ 1. 2 Expectantem beatam ſpem, de qua Pſaltes dixit: Tu es
Chriſtus ſpes gloriæ. ſpes mea à iuuentute mea. Dominus enim ipſe ſpes noſtra eſt, & Chriſtus ſpes Euangelij & gloriæ, quod p ipſum nos ſperemus lætum Euangelij nuntium conſequuturos, id eſt remiſſionem peccatorum & gloriã ſempiternam. Conſequemur autem quod ſperamus dubio procul, ſi tũ permaneamus in fide fundati, ſtabiles & ĩmobiles ab hac ſpe Euangelij dei.

Quæ cætera præter uitam beatam petenda. Quod ſi anchorã ſpei noſtræ in Chriſto figimus, nõ eſt periculum, ſi quæ alia ad hunc finem nanciſcendum accommoda, uti media q̃dam à deo ſperemus, modo abſit carnalis concupiſcẽtia, & hoc ſolum attendatur, ut his ſecundum deum uti, et iiſdem proximis prodeſſe poſſimus.

Orantẽ non oportet hæſitare. Iacobi. 1 PRecaturus ergo deũ, omni diffidentia uacare debet, nihil dubitare aut hæſitare de promiſſis dei, alioqui temere petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Si quis autem ueſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à uento mouetur & circumfertur, nõ ergo exiſtimet homo ille q̃, aliquid accipiat à domino. Quæ uerba ſic ex ſequentibus intelligenda ſunt. Ideo enim qui hæſitat, nihil accipit, quoniã uir eſt animo duplex, corde minime certo & inquieto, in quod ſe gratia domini inſinuare non poteſt, quemadmodum maris fluctus non facile formam ullam recipit, quum uento mouetur & circumfertur. Deinde male de

deo ſentit, cuius auxilium implorat, quaſi aut non uelit aut non poßit ſuis promißis ſatisfacere, quod parum à blaſphemia abeſt. Simplicem ergo & nuſquam uacillantem fiduciam noſtram eſſe oportet, quæ deum ſemper reſpiciat, qui neminem ſibi fidentem deſtituit ſiue contingat uiuere ſiue mori, ut dicere poßimus cum Dauid: Oculi mei ſemper ad dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos. Pſal. 24

SEcundo, quemadmodum neceſſe eſt, ut ſpes orantis certa & indubitata ſit, ita eandem oportet eſſe patientem, & timori dei innitentem, alioqui non dicenda ſpes ſeu fiducia, ſed arrogans præſumptio, quali afficiebatur ſuperbus ille Phariſæus. Propterea neque tēpus, neque modus deo ſtatuendus eſt, qui nouit, quando, & quomodo noſtris precibus ſatisfacere uelit, & ſi nō eo tempore, uel eo modo, quo nos petimus, ſatisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino deo noſtro, ut nō ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſi non ſtatim ea dederit, quæ petimus, aut abſtulerit, quæ deprecamur, ſed potius pia patientia malorum, bona ſperemus ampliora. Imo ſi aliquid, contra quod oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuiſſe fieri quod dei, non quod noſtra uoluntas habuit, minime dubitare debemus. Tale exemplū præbuit nobis ille mediator Chriſtus, qui licet deus & homo, tamen ut homo, ſuam ſemper uoluntatem, dei patris uoluntati ſubmiſit. Qui quum humanam in ſe uoluntatem ex hominis ſuſceptione transformans, dixiſſet: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, continuo ſubiecit,

Spem orantis patientē eſſe oportet. Lucæ. 18

Auguſt. ad Probam.

Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Philip. 2

Sancti ſe dei volũtati penitus ſubmiſerunt.

Veruntamen non quod ego uolo,ſed quod tu uis pater. Hunc affectum uidere licet in ſanctis patribus, id quod ipſorum ardentiſſimæ preces ubique teſtantur. Expecta (inquit Dauid) dominum, uiriliter age, confortetur cor tuum & ſuſtine dominum. Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ & de luto fecis. Memorabile exemplum præſtat nobis inſignis illa ueteris teſtamenti mulier Iudith, quæ quum intelligeret Oziam promiſiſſe, ꝙ tranſacto quinto die, traderet ciuitatem Bethuliam Aſſyrijs, ſi interea non ueniſſet adiutoriũ à domino, grauiter reprehendit Oziã. & populum,inter alia dicens: Qui eſtis uos,qui tentatis dominum? non eſt iſte ſermo qui miſericordiam prouocet,ſed potius qui iram excitet,& furorem accẽdat, poſuiſtis uos tempus miſerationis domini, & in arbitrium ueſtrum diem conſtituiſtis ei? Et ſtatim poſt: Humiliemus illi animas noſtras,& in ſpiritu conſtituti humiliato ſeruientes illi dicamus, ut ſecundum uoluntatem ſuam, ſic faciat nobiſcum miſericordiam ſuam, expectemuſque humiles conſolationes eius. Qui enim tentationes non ſuſceperunt cum timore domini, & impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ contra deum protulerunt,exterminati ſunt ab exterminatore,& nos ergo non ulciſcamur nos pro his quæ patimur,ſed reputantes peccatis noſtris hæc ipſa ſupplicia minora,eſſe flagella domini,ea quaſi ſerui qui corripimur,ad emendationem; & non ad perditionem noſtram eueniſſe credamus. Nec minori exemplo eſt

Pſal.26

Aug.pſal.39

Iudith exemplar

Iudith.8

Ibidem.

Apoſtolus Paulus, cui, ne reuelationum magnitudine extolleretur, datus eſt ſtimulus carnis, angelus Satanæ, qui eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit, ut eũ auferret ab eo. Sed uir tãtus reſponſum dei quur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit, in hanc ſententiam. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Quamobrem idem Apoſtolus alibi dixit: Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus, nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæteriſque rebus corporalibus (quæ poſſunt & prodeſſe & nocere) interdum non tamen cum peccato (ſi tamen dei uoluntati noſtram ſubiecerimus) petere, quæ ſtatim fieri non expediat, ſed potius proſit, nos petitis ad tempus fruſtrari, uel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ, uel ad probandam, exercendamq; patientiam, uel ad punienda & abluenda peccata. In hoc ergo rerum genere ſpes noſtra dei uoluntati attemperanda eſt, ſic ut indubitati ſimus, nos aut id quod ſperamus, aut aliquid melius ſaltem, magis ſcilicet profuturum ad naſciſcendum finem ſpei noſtræ conſequuturos. Hunc affectum ut inderet nobis Chriſtus, pleriſq; parabolis ſupra modum acccommodis uſus eſt. Nã ut doceat, quod oporteret ſemper orare, & non deficere, ſed per patientiam expectare miſericordiam dei, parabolam de iudice iniquo, qui nec deum timebat, nec hominem reuerebatur, propoſuit, quem quum uidua ſedulo ĩterpellaret, ut uindicaret eam de aduerſario ſuo, atque ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate uictus, uindicauit illam. Quo magis (inquit

Paulus patientiæ exẽplar. 2. Corin. 12

Ibidem

Roma. 8

Cur deus interdũ ad tẽps nos non exaudiat.

Parabola de iudice iniquo explicatur.

Lucæ. 18

Lucæ.24 Chriſtus) deus (cuius uiæ ſunt miſericordia et ueritas) faciet uindictam electorum ſuorum clamantiũ ad ſe die ac nocte, Aliam nec minus incitantem parabolam, Lucæ.11. legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit, qui etſi nõ impetret ea ratione quod amicus ſit, tandem tamen per importunitatem, ſi perſeuerauerit pulſans, impetrabit tot panes quot habet neceſſarios. Quãto magis pater cœleſtis (qui dat, & non improperat) ſedulo petentium uota reſpiciet. Huc ſpectant illæ ſententiæ, quæ ſedulo & inſtanter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudete, ſine intermiſſione orate, obſecrationi inſtate, uigilantes in ea. Multum enim (ut diuus Iacobus ait) ualet deprecatio iuſti aſſidua, quod exemplo confirmat, dicens: Elias homo ſimilis erat nobis paſſibilis, & oratione orauit, ut non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres et menſes ſex, & rurſus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum.

Parabola de amico ueniẽte nocte & petente tres panes. Lucæ.11

Iacobi.1

1.Theſſ.3

Iacobi.5

3.Reg.17

Tertio, hæc ſpes ſynceritatem requirit, ut ſancta, iuſta, ac deo placita petamus ac ſperemus, nõ uana, fucata, & falſa, ne dicamus mala ac exoſa deo. Quare qui gloriam ſeculi & diuitias petit, ac ſperat, eo affectu, ut in illis conquieſcat, is non recte petit, quia non ſequitur mandatum Chriſti, Qui iubet, ut in nomine ſuo petamus patrem. In nomine uero ſaluatoris qui petit, ſalutaria tantum poſtulat, Qui uero uana rogat, nomẽ Ieſu ludibrio habet, & deum contemnit, quia ſpem non in deo, qui non uidetur, ſed in diuitijs & cæteris huius mundi tranſitorijs rebus ac uana gloria collocat,

Spes debet eſſe ſyncera, ut ſancta ac iuſta petat.
Petere in nomine Chriſti quid ſit.
Iohan.15
Iohan.1

quod ueræ Chriſtianæ ſpei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait: Petitis, & non accipitis, eo q; male petatis, ut in concupiſcentijs ueſtris inſumatis. Et Prouerbiorum .x. legimus: Spes impiorum peribit. Itidem Iob. viij. Spes hypocritarum peribit, & ſicut tela aranearū fiducia eius, Proindeq; Chriſtus orationem hypocriticā damnat, quòd hypocritæ ſpem ſuam in uana gloria reclinãt, amantes in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orare, ut uideantur ab hominibus, quos dominus hic recipere mercedem ſuam aſſeuerat. Quo pacto uero uictui neceſſaria petere & poßimus et debeamus, poſt dicemus. Iaco. 4 Prouer. 10 Iob. 8 Matth. 5

Ex prædictis liquet, orationes noſtras, etſi cū fiducia porrectas, tamen duabus potißimū de cauſis non exaudiri, uel quod magis noſtra refert, ut non exaudiamur, deo uota noſtra in melius commutaturo, Vel quod male petamus, ſequuti concupiſcentiam noſtram carnalem, quam petendo inſequentes, uel non accipimus, uel ſi interdum accipimus, cum periculo & detrimento accipimus. Legimus enim dominum quibuſdā impatientibus, quod concupiſcentiam ſequuti poſcebant iratum conceßiſſe, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nam Iſraelitis cōcupiſcentia carniū inardeſcentibus, deus dedit eis petitionem eorum, & miſit ſaturitatem in animas ipſorum, ſed expleta concupiſcētia, impatientia eſt grauiter caſtigata, quoniam adhuc eſcæ rant in ore eorum, & ira dei aſcendit ſuper eos. Quæ ſcripta ſunt, ne forte quis magni pendat, ſi fuerit exauditus, quum aliquid male aut impatiēter petit, quod Nume. 11 Pſal. 77 2. Corin. 12 Pſalm. 77

non impetrare plus profuerit, aut ſe abijciat, & de diuina erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur, quũ forte aliquid petit, quo accipiẽdo affligatur atrocius uel à proſperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Tertia ala oratiõis charitas.

Poſtremo, oratio ut cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda eſt. Nam ut omnia opera bona citra charitatis donum tepent, atq; adeo in ſpeciem tantum fiunt, ita maxime friget oratio, niſi alis geminæ charitatis & dei & proximi ſubuehatur. Charitatem dei in nobis excitat ſua ineffabilis bonitas, ad quam præcaturi in primis reſpicere debent, undiq; certe expoſitam, ne quis cauſari poßit, ſe in eius conſpectum prodire non audere, cuius adhuc ſuſpectam habeat bonitatem. Hanc enim in primis, in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos uertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum, pulchrum, iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex deo eſſe intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni creator amabilis eſſe debet, præſertim homini, quem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam fecit, & ſuper omnia opera manuum ſuarũ conſtituit, quem propriæ uoluntatis arbitrio lapſum nõ deſeruit, ſed per propriũ filiũ de cœlo miſſum & ipſius hominis cauſa in mortem traditum, redemit, uiuificauit, iuſtificauit & ex inimico in filiũ, gratuita bonitate adoptauit, ipſiq; cũ Chriſto omnia bona donauit, impartiẽs etiã ei per Chriſtum de ſpiritu ſuo, quo ductore tandem in conſortium cœleſtis regni, (quod pijs paratũ eſt à cõſtitutione mundi) perueniat. Qui hæc animo uolutat, et per ſpiritus ſancti gratiam percipit, is deum non poteſt.

Charitas dei vnde in nobis excitetur.

Gene. 1 Pſal. 8 Eccle. 17 Iohan. 3 Philip. 2 Roma. 8

Matth. 25

non diligere ex toto corde ſuo, ex tota mente ſua, ex to ta anima ſua, & ex totis uiribus ſuis. Quomodo enim non delectabitur in ſummo bono qui delectatur in crea tura? Quomodo non ſuſpirabit ſemper ad optimum illũ parentem, à quo quicquid eſt & tenet, habet? Quomodo non ſemper ardebit illius deſiderio, qui ipſi gratis p mittit regnũ cœlorũ, imo ſeipſum? Hæc eſt.n. uita æter na, ut cognoſcamus deum, & cum eo perpetua felicita te fruamur, hunc affectum qui induit, is ad deũ fide fir mus, ac ſpe corroboratus, amanter uadit ac recte deum præcatur. Huic Pſaltes dixit: *Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Et iterum: *Guſtate & uidete, quoniam ſuauis eſt dominus, beatus uir qui ſpe rat in eo.* Charitatem *proximi, in nobis concitabit eiuſ dem naturæ participatio, q̃ ſit idem omnium & ſimilis ortus ex uno parente* Adam, *par (quod ad naturam atti net) conditio,* Item *q̃ hic mundus pariter omnibus una domus ſit,* Et *quod omnium maximũ eſt, unus deus, quẽ omnes uno ore patrem appellamus, unus* Chriſtus, *in quo omnes renaſcimur, & deo in filios adoptionis aſciſci mur, ut & duplici uinculo tam naturæ quàm ado ptionis nos fratres eſſe fateamur,* Vnus *ſpiritus quem habemus è cœlo, una & omnium communis cœleſtis patria, una fides, unum baptiſma, unius panis, & unus calix oĩum, q de uno pane & de uno calice parti cipamus.* Breuiter, *unum corpus ſub uno capite,* Chriſto. *Quæ poteſt, quæſo, arctior agnatio excogitari? Adeo, ut præceptum dilectionis proximi, quo iubemur, ut pro ximum ſicut noſipſos diligamus, quàm maxime naturæ*

Roma.5.8. Iohan.14. Iohan.17. Pſal.36. Pſal.34. Charitas p. ximi quõ in naſcatur. 1.Corin.12. Ephe.4. Matth.25.

ac rationi conſentaneum ſit. Qui hoc affectu imbutus eſt (id quod nemo non facile agnoſcet, ſi tantum quiſque ſe ad ſuum ipſius cor conuertat, & ſeipſum interroget, num reuera erga proximum, perinde atq; erga ſe adficiatur) is demum recte ad orandum accedit. Quamobrē Chriſtus ubiq; ferè, ubi de orando præcepit, ex pacto nobiſcum agit, ut nos non aliter ſe exaudituros dicat, q̃ ſi proximum ex corde dilexerimus, & ſi quid in nos peccauerit, remiſerimus.

Math. 6
Marci. 11

Quæſtio. Augu. in Enchirid. cap. 17

SEd dicis, Si ſic oportet ad orationem accedere, ut mens neq; fide, neq; ſpe, neq; charitate uacet, nullus uidebitur peccatoribus locus orandi relictus, quos tamen uel maxime orare conuenerit? Dein, ſi hæc præcedere orationem oportet, quid eſt quod ſcripturæ clamant, hæc tria nos precipuæ à deo poſtulare debere? Sed facilis eſt reſponſio, In donis ſpiritus, & uirtutibus Chriſtianis, gradus ſunt quidam, Peccator quum in altiſſimis ignorantiæ tenebris uerſatur, ſecundum carnem uiuens, ſequens carnales concupiſcentias, peccat ſed propemodum ignorans, Deinde quum reſpicit in legem dei condemnantem peccatum, ſi nondum adiuuet ſpiritus, uult quidem ſecundum legem uiuere, ſed uictus concupiſcentia delinquit, idq; ſciens, & proinde grauius. Poſtquam autem acceſſerit ſpiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde conuerſis ab operibus mortuis ad deum, per Chriſtum remiſſum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum dei, tum demum incipit homo agi ſpiritu dei, qui ſpiritum noſtrum (iactis in eum ſeminibus fidei, ſpei, et charitatis) cōcupiſce-

Dilutio ī donis ſpiritus, et uirtutibus ſunt gradus.

Roma. 7.

Roma. 8

re facit aduerſus carnem,atq; tum incipit nobis reuela- Galat.5
ri dei iuſtitia ex fide in fidē, ut quo magis homo ſibiipſi Roma.1
diffidere ac deo credere, in deum ſperare,ac deo p cha
ritatem adhærere pergit,eo magis hæc ſpiritus dona in
nobis augeſcant,& quanto cupiditas minuitur,tāto ma
gis charitas creſcat,donec tandem caro penitus ſubijcia-
tur ſpiritui,quod tamen perfecte & conſummate demū 1.Corin.15
in reſurrectione mortuorum implebitur.Vt ergo unde Math.9
digreßi ſumus reuertamur,adeo non prohibemus pecca
tores ab orando,ut illos quāmaxime ad orandum incitē
mus,quod infirmis quāmaxime opus ſit medico,ſed tamē Peccatoribus orandū,
eos fruſtra orare dicemus,niſi iacta fidei,ſpei,& cha- & quo affectu.
ritatis ſemente,id eſt,niſi ſaltem odio peccati ad miſeri-
cordiam dei fidenter ac amanter confugere incipiāt.Vt
autem fides principio modica ſit;ut ſpes uacillans,ut te-
pida charitas,non tamen ideo minus,ſed tanto magis
orandum eſt,& cum Apoſtolis inclamandus eſt Chri-
ſtus: Domine,adauge nobis fidem. Et cum tota eccleſia
præcandus,ut ſpem corroboret,& ſui ignis amorem in Pſal.11
nobis accendat. Eos uero peccatores tantum ab orando
repellimus,qui ſe peccatores eſſe non ſentiunt, qui quæ-
runt excuſationem in peccatis,qui obſtinati,uenditi, & Pſal.51
traditi ſunt in peccatum,qui gloriantur quum malefece
rint,& exultant in rebus peßimis,quos peccatores,ſci-
mus,quia deus non exaudit,ſed potius eorum oratio ſit
in peccatum,quemadmodum apud Eſaiam capitulo.i.le Iohan.9 Pſal.103
gimus: Quum multiplicaueritis orationem,non exau- Eſaiæ.1
diam,manus enim ueſtræ ſanguine plenæ ſunt. Et Hie- Threno.3
remias Threñ.iij.Nos inique egimus, & ad iracun- 1.Corin.6 Math.5

diam te prouocauimus. Idcirco tu inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad ſe redit, pauper ſpiritu, humilis, contritus, ſuſpirans, credens, ſperans, & deſiderans, deum inuocat, is proculdubio uoti ſui compos fiet, quoniam non fallet ueritas, piẽtiſſime ad ſe om-

Matth.11 nes laborantes inuitans. Venite (inquit) ad me omnes q laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum ſuper uos, & inuenietis requiem animarum ueſtrarum.

Affectus bene uiuendi orãti neceſſarius.

VNde conſequens eſt, ut tametſi oratio noſtra ſoli miſericordiæ ac gratiæ dei (quæ etiam nos ad orandum incitat, & gratis quæ petimus donat) inniti debeat, oportere tamen, ut hanc fiduciam noſtram affectus bene uiuendi ornet, & bona opera ſubſequantur. Hoc enim uult Apoſtolus, quum iubet, ut orantes manus puras extollant. Et Pſaltes ait: Innocens manibus,

Pſal.14 & mundo corde, hic accipiet benedictionem à domino. Innocentium aſcendit oratio, ſi Aegyptium lutum ode-

Luc.20 rint, & operari terrena declinent. Phariſæos dominus culpat, quòd deuorarent domos uiduarum, ſimulantes longam orationem. Hi, inquit, accipient damnationem maiorem. Quid ergo orationis effectui magis obſtabit, quàm ſi uoluntas aut uita uoci non cõcordet? Ea uero demum (ut eſt in cantico quodam eccleſiaſtico) dulcis eſt ſyphonia, ſi uox uitam non remordet. Et di-

1.Iohan.3. uus Iohannes ait: Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mandata eius cuſtodimus, et ea quæ ſunt placita corã eo, facimus.

IN primis autē ſcriptura duo opera cōmendat, quæ nos ad orandū expeditiores et alacriores faciūt, ſi tamē in fide & charitate fiāt, nēpe ieiuniū & eleemoſyna. Bona eſt (inquit Tobias) oratio cū ieiunio & eleemoſyna, magis q̄ theſauros auri recōdere. Nec Chriſtus temere hæc tria, nēpe ieiuniū, eleemoſinā, & orationē, apud Matthæū. c. vi. cōiungit. Et Eſaias. c. lviij. ſic copulat, pinde atq; neceſſario cohærētia, Nec eſt q̄ſpiā tam ſtupidus, qui non uideat hæc tria ppemodū indiſſolubili uinculo cohærere oportere præſertim ſi oratio in deprecāda ira dei efferueſcere debeat. Oratio. n. aſcenſus mētis eſt in deū, ſed quū crapula, ebrietate & curis huius mūdi corda noſtra aggrauātur, fit ut non poſſint in deū reſpicere ſeu in oratiōe (q̄d neceſſe ē) uigilare. Vigilate (inquit Chriſtus) & orate, Dein, Si q̄s habēs ſubſtantiā huius mūdi, & uiderit fratrē ſuū neceſſitatē habere, & clauſerit uiſcera ſua ab eo, q̄uo charitas dei manet in eo? & qua tandem fronte, is uiſcera miſericordiæ dei noſtri implorabit, qui uiſcera clauſerit fratri? Quāobrē Eſaias uerā rationē ieiunādi (q̄ eſt abſtinere à peccato) ac dādi eleemoſyna et orādi docēs, ſic ait: Nō ne hoc eſt magis ieiuniū quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti ſunt) liberos, & omne onus dirūpe, frāge eſurienti panem tuum, & egenos, uagoſq; induc in domum tuam. Quum uideris nudū, operi eum, & carnē tuam (hoc eſt proximum tuum) ne deſpexeris. Tunc inuocabis, & dominus exaudiet, clamabis, & dicet, Ecce adſum, quia miſericos ſum dominus deus tuus.

Ieiunium & eleemoſyna orationē faciunt alacriorem.
Tobiæ. 4.
Matth. 6
Eſaiæ. 58
Lucæ. 21
Vigilare in oratione neceſſe eſt.
Matth. 26
1. Iohan 3
Eſaiæ. 58

In affectibus piis tota orationis vis cō ſiſtit.

IAm(ut putamus)ſatis ſuperq; oſtendimus,quomodo affectus eſſe oporteat ad orationem aceſſuros. Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atque adeo ſemper inculcari,ꝙ in affectu ſpiritus ſeu cordis tota orationis uis conſiſtat. Nam ab hoc oratio & incipere,& in eodem progredi,& deſinere debet, quāuis affectus orandi,hoc eſt,deſiderium uitæ cœleſtis, quod ad ſe attinet,in Chriſtiano nunquam deſinat,etſi uerba finiantur. Qui hoc intelligit,facile uidet,quo pacto Chriſtus non diuerſum,ſed unum atq; idem ubiq; præceperit, quum alibi iubet,ut orantes non multum loquamur. Alibi uero dicat,oportere ſemper orare, & nunquam deficere. Quo tamen uterq; locus adhuc dilucidior fiat(ꝙ hic tota rei uis conſiſtat)In primis diligenter intuendum eſt,quod Chriſtus apud Iohannem mulieri Samaritanæ,opinanti orationis uim,loco ſeu rebus exterioribus alligatam eſſe,reſpondit: Mulier, crede mihi, quia uenit hora,quando neq; in monte hoc,neq; in Hieroſolymis adorabitis patrem. Venit hora,& nunc eſt,quando ueri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & ueritate,nam & pater tales quærit qui adorent eū. Spiritus eſt deus,& eos qui adorant eum,oportet in ſpiritu & ueritate adorare. Quibus uerbis hoc admonere uoluit Chriſtus,Deum(qui ſpiritus eſt)in homine,nō carnem,ſed eam partem potiſſimum reſpicere, quam ad ſimilitudinem & imaginem ſuam creauit, nempe ſpiritū & mentem,quodq; oratio non ſit alligata certo loco, tempori,uerbis præſcriptis,aut alijs externis cerimonijs (quamuis tamen interim externa iſta omnino contemnenda

Conciliātur loci de orando.

Matth.5

Verus dei cultus in ſpiritu.

Iohan.4

1.Regum.16

nenda non ſint, ſi recte adhibeantur) ſed in ſynceritate animi, qua coli uult deus, nobis per coæternam ſibi ſapientiam inclamans: Fili, præbe mihi cor tuum, habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, in omnibus uijs tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. Hic certe *eſt uerus dei cultus, quod etiam non latuit eum, qui* Ca*tonis nomine pueris prælegitur, is enim ſic orditur:* Si *deus eſt animus, nobis ut carmina dicunt, hic tibi præcipue ſit pura mente colendus.* Homo quidem uidet *ea quæ parent, deus autem intuetur cor, & rurſus,* Deus *ab homine tantum qui mundo corde eſt uidetur.* Proin*de* Dauid *orat, ut deus cor mundũ in ipſo creet, & ſpiritum rectum innouet in uiſceribus eius.* Prouer. 3 Cato. 1. Reg. 16 Matth. 5 Pſal. 5

C*Hriſtus ergo quum doceret nos orare, ſic ait:* Et *quũ oratis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amãt in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, ut uideantur ab hominibus.* Amen *dico uobis, receperunt mercedem ſuam.* Tu *autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito, & pater tuus qui uidet in abſcondito, reddet tibi.* Orantes *autem, nolite multum loqui (ſicut ethnici faciunt) putant enim q; in multiloquio ſuo exaudiantur.* Nolite *ergo aſsimilari eis. Scit enim pater ueſter quid opus ſit uobis antequam petatis eum. Hactenus dominus apud* Matthæum. Quod *uero eſt iſtud cubiculũ, in quod nos intrare iubet* Chriſtus, *niſi cubiculum cordis? quod tamen adhuc non ſufficit intrare, niſi claudatur.* Nam *ſi inter orandum oſtium cordis noſtri pateat, & ea quæ foris ſunt per carnalem ſenſum in cogitatio-*

In veritate, hoc eſt ſepoſito omni fuco, oportet orare.

Matth. 6

In cubiculũ cordis Chriſtus iubet intrare orantẽ, idq; clauſum

Aug. de ſermo. dñi in monte.

nes noſtras improbe ſe immergant, ſynceritas orationis maculatur, quo minus ſpiritalis oratio dirigatur ad patrem, at quum clauſum eſt oſtium, tum pater qui uidet in abſconſo, id eſt, qui inſpicit abdita cordis, reddet orãti. Et ut Chriſtus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari cenſura damnat. Alterum, qui eſt Iudæorum, Alterum ethnicorum. Iudæi hypocritæ quærunt apud homines ſpectari & uideri ſancti, quemadmodum Chriſtus eos increpans, ait: Vos eſtis qui iuſtificatis uos coram hominibus, qui hunc fructum orationis potiſſimum quærunt, ut hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguæ potius, q̃ mundando animo dant operam, toti ſuperſtitioni dediti, putantes ita agĩ cum deo, perinde atq; cum homine agitur, qui ſæpe multis tandem uerbis in ſententiam, licet iniquam, adducitur. Sed unus ille & uerus magiſter dicit: Nolite aſſimilari illis, nimirum, quia deus nouit corda, et quod hominibus altũ eſt, abhominatio eſt ante deum, apud quem ſola uerborum replicatione nõ eſt opus, cum ſciat, quid opus ſit nobis priuſquã petamus eũ. Si enim uerba multa ad id proferũtur, ut inſtruatur & doceatur ignarus, quid opus uerborum replicatione apud eum, cui omnia patent? Sola, inquam, replicatione uerborum abſq; affectu nihil opus eſt, quam Chriſtus per multiloquiũ uult intelligi, hoc eſt, multum ſermonẽ abſq; deuotione profuſum, non autem prolixas ac diuturnas preces, pie ac ex intimo affectu depromptas. Nã & de ipſo domino ſcriptum eſt, q, pernoctauerit in orãdo, & q, prolixius orauerit, quo nobis ad ſe imitandum exemplũ præbere uo-

Affectus Iudaicus in orando. Lucæ. 16 Affectus ethnicus.

Matth. 6

Quid Chriſtus intelligi uoluerit per multiloquiũ.

Orationes Chriſtianorum, & breues, & perpe

lebat. Conſtant ergo ſibi, & ut non debeamus orando multum loqui, & tamē ſine intermiſſione orare. Is multum loquitur, qui in ſola multorum uerborum prolatione, non adhibita mente, confidit, tanq̃ eo fiat ut exaudiamur, quo loquaciores ſumus. Is ſine intermiſſione et multum orat, nec tamen multum loquitur, qui cōtinuato deſiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, ſpe, & charitate deum pulſat, intentus in unũ illũ, quod Chriſtus dicit, neceſſarium. Neque enim Chriſtus hoc uolebat, ut nullis uerbis orātes uteremur, alioq non docuiſſet nos, quibus uerbis patrem compellaremus, ſed uanum ſine mente ſonum, multiloquio ſignificauit.

tiæ eſſe debent.
Lucæ.6
Et mente & uoce orãdũ.
Luc.10

SEd mouere poteſt alicuius mentem, quur deus, qui nouit, quid opus ſit nobis anteq̃ petamus eum, & paratus eſt bona data dare filijs ſuis, petere tamen nos, quærere, & pulſare compellat? Sed facile hæc dubitatio ſubmouebitur, modo intelligamus deum non hoc cupere ut uoluntas noſtra ſibi per uerba innoteſcat, quam nō poteſt ignorare, ſed uult in orationibus exerceri deſiderium noſtrum, quo poſſimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidem dare paratus eſt ſed nos adꝫ accipiendum anguſti & inidonei ſumus, niſi animum oratione excitemus ac dilatemus.

Quæſtio: Cur deus uelit nos petere qui ſcit, quibus egemus anteq̃ oratur.
Dilutio.
Auguſt. ad Probam. & libro de magiſtro.

PRoinde non tantum uerbis, ſed & per certa interualla horarum & tēporum rogamus, non qđ uis orationis, uerbis & tempori ſit alligata, ſed ut illis rerum ſignis noſipſos admoneamus, quātũq; in hoc deſiderio donorũ cœleſtium profecerimus, nobiſipſis innoteſcamus, & ad hoc agendum noſipſos acrius excite-

Cur eccleſia oret per interualla temporum.

Sine intermiſſione orare quid.

Roma. 12
Ephe. 6
Coloſſ. 4

mus. Vnde quod Apoſtolus ait: Sine intermiſsione orate, nihil aliud eſt, quam beatam uitam, & quæ huc ſpectant & conducunt, ab illo qui eam ſolus dare poteſt ſine intermiſsione deſiderare. Semp ergo oramus, quũ hanc à domino deo deſideramus. Sed ideo ab alijs curis atq; negotijs, quibus ipſum deſideriũ quodammodo tepeſcit, certis horis ad negotium orandi mentẽ reuocamus, ut uerbis orationis noſipſos admoneamus, in id quod deſideramus intendere, ne quod tepeſcere cœperat, omnino frigeſcat & penitus extinguatur, niſi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apoſtolus ait: Poſtulationes ueſtræ innoteſcant apud deum, non ſic accipiendum eſt, tanq̃ deo innoteſcant, qui & anteq̃ eſſent, utiq; nouerat, ſed nobis innoteſcant apud deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Poſtulationes noſtras deo innoteſcere quid.

Augu. ad Probam.

QVæ cum ita ſint, tum cum diu orare uacat, id eſt, cum alia bonarum & neceſſariarũ actionum non impediuntur officia (quamuis & in eis ut diximus, deſiderio illo ſemper orandum ſit) id ut fiat, omnino utile eſt, ſic tñ ne per productiores moras euaneſcat atq; hebetetur intentio. Quamobrẽ pium ac ſanctum inſtitutum eſt, quo ſacerdotes legendis horarijs precibus alligantur. Nam ſacerdotes ut à ſecularibus negotijs omnino uacẽt, & ut pro populo dei in his quæ ad deum ſunt curam agant, ordinantur, perinde atq; uiduæ primitiuæ eccleſiæ, quarum erat perſiſtere in oratione nocte & die, quemadmodum de Anna filia Phanuel legimus, quod non diſcedebat de templo, ieiunijs, et obſecrationibus ſeruiẽs nocte & die. Sacerdotes itaq;

De horarijs precibus.

1. Timoth. 5
Luc. 2
Anna filia Phanuel.

(q. ipſis præ alijs negotijs uacet) horarias preces recenſere decet, atque ignaui illi ſacerdotes reprehendendi ſunt, qui quod dicunt uel nō intelligunt, uel quod legūt, non attendunt, de quibus dixit Eſaias: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt a me, qui nondum eo ſcientiæ ſunt prouecti, ut intelligant orationem ex intimis cordis penetralibus proficiſci oportere, quemadmodum Pſaltes ait: Confitebor tibi dn̄e in toto corde meo. Itē: Domine, ante te omne deſiderium meū. Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et iterum: Adhæſit anima mea poſt te. Et, iuxta eſt dn̄s his qui tribulato ſunt corde, & his mille ſimilia in Pſalmis obuia. Quos ignauos ac ſtupidos clericos acriter corripere oportet & docere, quid uelit diuus Apoſtolus, quum iubet nos pſallere ſpiritu, pſallere pariter & mēte, orare ſpiritu, orare pariter & mente. Alioqui ſi ſcientiā repellunt, repellet eos dominus ne ſacerdotio fungantur ei, Quod & iuſto dei iudicio quotidie fieri uidemus, puniente deo ſtupiditatem cleri ſui etiamnum ſurdi & obaudientis. Abſit ergo (ut reuertamur tandem unde paululum digreſſi ſumus) ab oratione multa loquutio, & uerba ſuperflua, ſed nō deſit multa precatio, Et intelligāt omnes plus quidem gemitibus q̄ ſermonibus hoc negotium agi, plus fletu q̄ afflatu, Ponit enim deus lachrymas noſtras in conſpectu ſuo, & gemitus noſter nō eſt abſconditus ab eo, quāquam interim ut ei uerbis noſtris non ſit opus, nobis tamen neceſſaria ſint, quibus commoueamur, & inſpiciamus quid petamus, nō quorum replicatione, non adhibita feruenti intentione, do-

Eſaiæ.29
Matth.15
Pſal.110
Pſal.37
Pſal.75
Pſal.62
Pſal.34
1.Corin.14
Nobis uerborum proluſio neceſſaria.
Pſal.37

minum docendum ſeu flectendum eſſe credamus. Fideli-ter ergo hoc retinendum eſt, ut quemadmodum hæc intẽtio obtundenda non eſt prolixitate ſermonis, ita ſi perdurauerit, non cito eſſe rumpendam, & tamen interim in omni actione noſtra pio illo deſiderio ſola etiamnum mente orandum & colendum deum per Chriſtum, quod monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcunq; facitis, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias agentes patri per ipſum, Certi ꝙ tãto ad gratiam dei capiendam capaciores erimus, quanto dei miſericordiam fidelius credimus, ſperamus firmius, deſideramus ardẽtius.

Auguſt. ad Probam.

1. Corin. 10
Coloſſ. 3

Hebr. 10

Non ſunt aſpernenda tẽpla oratio ni dedicata.

NEc hoc omittendũ eſſe putamus. Non eſſe aſpernenda templa ac alia loca ſacra, quæ ad hoc facta ac conſecrata ſunt, ut cõueniatur illuc ad orãdum, audiendum uerbum, & communicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, ꝙ ſint domus oratiõis, ut proinde in illis nihil aliud agi oporteat, ꝗ id, ad quod ſunt facta. Nam & in templum, cubicula illa noſtra nobis portanda ſunt, quæ inter orandum claudamus, hoc eſt, corda noſtra, quæ ſunt uiua tẽpla dei. Nec ſcriptura fruſtra recitat, ꝙ Apoſtoli ſimul cũ omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint unanimiter in templo. Et alibi ſæpe, ꝙ uno in loco unanimiter in oratione & obſecratione perſeuerauerint, non ꝙ à loco oratio uim recipiat, aut ꝙ ibi ſolum orãdum ſit, quũ Paulus dicat, Volo autẽ uiros in omni loco manus puras leuare. Sed ꝙ deus unanimem eccleſiæ ſuæ orationem expoſcat, ad quam nos templa inuitãt. Quum enim unum corpus ſimus, decet nos conuentus & unanimis oratio. Nam (ut

Aug. de ſermo. dñi in monte.
2. Corin. 6
Acto. 1

1. Timo. 2

Templa inuitant nos

Chriſtus ait) ubi duo uel tres congregati fuerint in no mine meo, ibi ſum in medio eorum. Et iterum: Si duo ex uobis conſenſerint ſuper terram de omni re quancunque petierint, fiet eis. Idem de pijs eccleſiæ inter orandum cerimonijs ſentiendum eſt, ut nequaquam con temnantur, quæ recte & magno cum fructu adhibetur, ſi uel ad incitandum nos, uel ut omnia ſecundum ordi nem fiant, uel ut hæc exterius repreſentent quod intus agitur, adhibeantur, atq; hæ non mentis intentionē præ cedant, ſed ſubſequantur. Nam quum mens & ratio in hoc nobiſcum corpore concluſa ſit, ſic ut animus totam hominis molem regere debeat, nequaq̄ à pietate abhorrens eſt, ſi corpus dominam ſuam rationem ſeu ſpiritū tendentem ad deum, & ad illū propius ſe applicare cupientem, ſuis quoque motionibus, ſuis compoſitionibus & figuris, ſuo habitu ac geſtu ſubſequi conetur. Quod ſi in omnibus plane agendis, tractandis, conſiderandiſq; rebus, corporis conſenſu & miniſterio animus utitur, num in adorando ac uenerando deo, illius tantum reijciet ſocietatem? Iure itaque ac pie fit, ut ſiue animus peccati & culpæ conſcius ſe proſternat atq; abijciat coram deo, corpus quoque eundem geſtum, eundemq; actū ſubeat, ſiue agendis pro accepto beneficio gratijs, mentem ad deum cogitationemq; tollamus, eandem mentis ad deum ſublationem, uultus, oculi, manuſque ſequantur. Iam illæ pectorum percuſſiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones (quæ paſſim in communi eccleſia adhibentur) imitationes ſunt & ſimulachra animi, uarios in ſe affectus erga deū ſuſcipiētis,

ad unanimē orationem

Ephe. 4

Matth. 18

Quid ſentiēdum de pijs eccleſiæ cerimonijs.

1. Corin. 14

Auguſt. ad Probam.

Quæ ſi falſo & per ſimulationē uſurparentur, eſſentq; ementita atq; ficta, maximum nimirum hoc crimen & nefaria improbitas ſceleratæ mentis eſſet. Sed ſi ita res ſe intus habet, ſi eſt uoluntas rite conuerſa ad deum, ſi animus, ſi mens, ſi ratio in ipſo deo uere collocata eſt, cur repellamus corpus à pietatis huius & uenerationis
2.Corin.6 erga deū conſortio? quod Paulus non addubitauit uocare templū ſpiritus ſancti, & quod in partem immortali
1.Corin.11 tatis & gloriæ apud deum aliqñ futurum eſt. Nā q, & detecto capite uiros, uelata coma mulieres in eccleſia orare uult Paulus, num non ad externas id pertinet ce
Lucæ.18 rimonias? Præterea percuſſio pectoris, necnon deiectus oculorum in terram, quæ ſunt in publicano illo ſibi ueniam à deo precante per dñm Ieſum Chriſtum expoſita, nonne in corpore ſunt teſtimonia animi cū deo humi
Iohan.11.16 militer colloquentis? Atque adeo, quid eſt q, dñs ipſe ad
Matth. 26 Marci.14 orationem accinctus, uix unq̃ aliter q̃ ſubleuatis in cœ
Luc.22 lum oculis, ac genibus flexus in terris, totoq; geſtu corporis affectum mentis indicante oraſſe legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in uniuerſum cæteræ piæ illæ ac antiquiſſimæ eccleſiæ cerimoniæ, in eccleſia adhibentur, modo tamen ſic (ut diximus) adhibeantur. Abſitq;, ut aſſentiamur iis, qui dicūt, Chriſtum has cerimonias quæ pietati
Marci.7 Titum.1 ſuffragantur damnaſſe. Traditiones & mandata hominum auerſantium ueritatē, quibus irritum fit præceptū dei, & mādata dei relinquuntur ut illa ſtatuantur, dānauit Chriſtus. Nō aūt damnauit pios ritus ad cultum et obſeruationē præceptorū dei conducibiles, quos ipſe
Auguſt. quoq; obſeruauit. Rectiſſime ergo Auguſtinus unā hāc

ſaluberrimam regulam in hiſce ritibus retinendam eſſe docet, nempe ut quæ non ſunt contra fidem, neq; contra bonos mores, & habent aliquid ad mouẽdum pie animũ, aut ad exhortationem uitæ melioris nõ inutile, ea ubicunq; inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiam laudando & inuitando ſectemur, ſic tamẽ ut ea quæ præcipua ſunt etiam præcipuas partes teneãt, & cerimonijs non aliter quam cerimonijs utamur. Regula in cerimoniis tenenda. Matth.23 Lucæ.11

Hucuſq; docuimus, quid ſit oratio, quid de deo q oratur præſumendum, Quomodo & quo affectu ad orationem accedendum, Qualem orationem eſſe oporteat, & unde proficiſci, Breuiter q̃ orationem quæ deo ſit placitura, cœlumq; penetratura, nõ ambitioſam, aut temerariam, ſed fidelem, humilem, & uerecundam, non deſperantem, aut uacillantem, ſed certa fiducia de dei miſericordia ſperantem, non deniq; frigidam aut tepidam, ſed charitate efferueſcentem eſſe, & ex intimis ipſis cordis affectibus prodire neceſſe ſit. Epilogus.

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE.

Reſtat nunc, ut ex diuinis ſcripturis doceamus, quænam à deo petenda ſint, hunc ſiquidem ordinem ſeruat Chriſtus, ut primum orãdi modum doceat, deinde quid petendum ſit præſcribat. Quæ a deo petenda ſint. Matth.6

Supra de orationis ſcopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda eſt, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore à domino peregrinamur, innumeris tentationibus impetimur, quibus hoc unum perpetuo agunt ac moliuntur, mundus, caro, & diabolus, ut nos ab uere unico illo fine (q eſt uita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in ſpecies quaſdã petitionũ dicitur, quibus tot tentationũ generibus reſiſtatur. Omnis ergo petitio, aut in appetitione bonorũ, aut remiſsione male cõmiſſorũ, aut deprecatione malorũ futurorũ conſiſtit. Qua de re Chriſtus uita, author, dux, et rector noſter, qui uenit in hũc mũdũ, ut oẽm hominẽ illuminaret, ac uiã ſalutis æternæ mõſtraret, ipſe uia, ueritas, et uita, et orãdi formã dedit, ut certi eſſemus nos recte petere quũ bõa, q̃ ille iuſsit, peteremus, et mala deprecaremur.

Psal. 26

Scopus oĩs petitionis triplex.

Iohan. 14

Iohan. 1

NOn inutile autẽ uidetur, ut hic rememoremus Chriſtũ tradẽdo orationẽ dominicã, nõ tam nos quædã præſcripta uerba docuiſſe, q̃ res quas peteremus. Verbũ aũt oratiõis dñicæ in hoc tantũ eẽ tradita, ut ipſis memoriæ mãdatis, rerũ à deo petẽdarum recordaremur. Apud deũ.n. (quẽadmodũ ſupra diximus) non agimus uerbis ut ĩpetremus q̃ uolumus, ſed rebus, quas aĩo gerimus et ĩntẽtatiõe cogitatiõis, idq; p fidẽ et ſpem, cũ dilectiõe pura et ſimplicia affectu. Proinde mẽs orantis nõ debet in uerba oratiõis dñicæ tantũ reſpicere, ſed magis dilatari, et qđ in ſe eſt orãdo q̃plurima cõplecti, quæ ſub his uerbis longe omniũ fœcundiſsimis continentur.

Augu. de ser. dñi in mõte.

ESt.n. oratio dominica, multis nominibus alijs quibuslibet orationibus anteponẽda. Primum, quod

Oratio dñica aliis qui-

non ab hominibus, ſed à filio dei (qui eſt uerbū & ſapiētia patris, deus de deo doctor uitæ, & ſummus ac cœleſtis magiſter) nobis tradita fuerit. Ex quo hunc *fructum referimus, ꝙ certi ſumus & nequaquā dubitare debemus nō poſſe hanc precationē ad aures dei nō aſcēdere, quā dei filius deus docuit.* Quomodo enim *pater filij ſui, imo ſua uerba quæ per filiū ſuū nos docuit, non agnoſcet? q uoluit, & præcepit, ut hunc unicū filiū ſuū audiremus, imo quomodo nō audiet* Chriſtum *in nobis ſua uerba reſonantem, quē ſemper audit?* Non dubiū enim Chriſtum *in nobis loqui per ſpiritū ſuum, ſi tamen ipſe intus habitet in pectore, qui eſt in uoce.* Et quum *ipſe docuerit, patrem in ſpiritu & ueritate adorandum, quæ poteſt eſſe magis ſpiritalis oratio, ꝗ quæ à Chriſto nobis data eſt, à quo nobis et ſpiritus ſanctus miſſus eſt?* Et quæ *efficacior apud patrem oratio eſſe queat, quàm eius quem habemus aduocatum pro peccatis noſtris? qui & pollicitus eſt, dicens: Quia quodcunq; petieritis à patre in nomine meo, dabit uobis, quanto efficacius ergo impetramus, ſi quod petimus in Chriſto nomine, ex eius etiam inſtituto & præſcripto petamus.*

buslibet anteponēda. 1

Chryſoſt. Auguſt.

Cyprianus I orationē dominicam. 2

Matth.17 2.Petri.1 Iohan.11 Roma.8 3

Iohan.4 Iohan.15 Lucæ.24 1.Iohan.2 Iohan.14

SEcundo, *oratio dominica cæteris iure anteſertur, quòd totum complectatur, q.d' recte à deo peti poſſit, atque adeo nihil inuenies, tametſi omnes pias ac ſanctas precationes, quæ tota ſcriptura, maxime uero in Pſalmis continentur, percurras, quod non iſta dominica compendio contineat & cōcludat oratio.* Vnde *liberum quidem eſt alijs atq; alijs uerbis orare, modo tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus.* Sed

Orō dñica totū cōplectitur, quicquid a deo peti poteſt. Auguſt.ad Probā.ca.11 &.12

alia orare, liberum non eſt. Quamlibet enim alia uerba dicamus, nihil aliud dicimus, q̃ quod in iſta dominica oratione poſitum eſt, ſi recte & congruenter oramus.

Iohan.4 1.Corin.14 Qui ſecus orat, is certe carnaliter orat, & neſcio, cur non illicite oret, ꝙ ſpiritu renatos non niſi ſpiritaliter orare ſit neceſſe. Porro tantam eſſe orationis dominicæ amplitudinem, facile poteſt intelligi, quum ſingulæ eius

Pſal.66 partes ad alias ſanctorũ orationes conferuntur. Qui dicit: illuminet deus uultum ſuũ ſuper nos, & miſereatur noſtri, ut cognoſcamus in terra uiã tuã, in omnibus gen-

Eccle.36 Pſal.79 tibus ſalutare tuum. Et clarificare in omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in nobis, quid aliud dicit, q̃ ſanctificetur nomen tuum? Quid dicit, Deus uirtutum conuertè nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus, quid

Pſal.118 aliud dicit, q̃ adueniat regnum tuũ? Qui ait: Vias meas dirige ſecundum eloquium tuum, quid aliud præcatur, q̃ fiat uoluntas tua ſicut in cœlo & in terra? Qui preca-

Prouer.30 tur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, ſed tantũ uictui meo tribue neceſſaria, nihil ſere aliud dicit, quã, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, niſi quod hic articulus oratiõis dominicæ ſe latius porrigit, quod

Pſal.131 infra oſtendemus. Quum Dauid orat, ut dominus meminerit manſuetudinis eius (quæ tanta in eo erat, ut corã deo diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, deci-

Pſal.7 dam merito ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quàm, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris? Rurſus, qui dicit, Et non

Pſal.118 Eccle.32 dominetur mei omnis iniuſtitia, Item, aufer à me concupiſcentias uentris, & deſiderium concubitus ne ap-

prehendat me, haud aliud dicere uidetur, q̃, ne nos indu-cas in tentationem, Deniq; qui dicit, Libera deus Iſrael ex omnibus tribulationibus ſuis. Item, Erue me de ini-micis meis deus meus, & ab inſurgentibus in me libera me, is utiq; non aliud orat, quàm, liberationis dominicæ ſententias, perfectionem quandam uirtutis concludere, quod in aliorum ſanctorum orationibus, quantumlibet pijs, uti in hac ipſa dominica precatione reperire non eſt, adeo ut beatus ille Cyprianus huius dominicæ ora-tionis ſublimitatem ſatis demirari non potuerit. Qua-lia (inquiens) ſunt fratres dilectiſsimi orationis domini-cæ ſacramenta, quàm multa, quam magna breuiter in ſermone collecta, ſed in uirtute ſpiritualiter copioſa? ut nihil omnino prætermiſſum ſit, quod non in precibus atque orationibus noſtris, cœleſtis doctrinæ compen-dio comprehendatur.

Pſal.58 — Oratiõis dominicæ perfectio. — Chryſoſt. in Matthæũ hom.20 — Cyprianus in oratione dominicam.

3 *TErtio, Oratio dominicæ cæteris præſtat uel ea ratione, q̃ nulla alia oratio ita affectum in deũ excitet, aut ad pietatem uitæ & omnem uirtutem nos cohortetur, perinde atq; hæc oratio, q̃ dilucidius fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere ag-gredimur.*

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

P*ATER. Quis facile animo comple-ctatur, quanta ſit domini circa nos di-gnationis & bonitatis ubertas, qui nos ſic uoluerit orationem incipere, ut deũ, patrem uocaremus, quod non ita obuium*

Cyprianus i orationẽ dominicam. — Chryſoſt. in Matthæũ hom.20 — Augu. de ſer: dñi in mõte. — Deut.5

eſt in ueteri teſtamento, quum nuſquam ſit præceptũ filijs Iſrael, ut deum patris nomine orando compellarent, ſed domini nomen eis inſinuatũ eſt, tanquam ſub lege ſeruientibus. Roma.3 Gene.18 *Et quum Abraham uir tãtus (qui amicus dei appellatus eſt) non abſq; multo tremore ad dominũ loquutus ſit: Ne indigneris (inquiens) domine ſi loquar ad dominũ meum, quum ſim puluis & cinis, quis noſtrum deum illum conditorem, ſeruatorem, ac moderatorem omnium, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & ſibi honorificentiſsimum nomen filij dei, quo nec angelos ſuos dignatus eſt, uendicare auſit, niſi ille iuſsiſſet?* Heb.1 Cur deũ appellemus patrem. Deut.32 Roma.8 *Dicimus ergo, Pater, non tam quod pater noſter ſit ratione creationis ſecundum id quod dictum eſt, Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, fecit, & creauit te, ſed magis ratione adoptiõis, quã gratuita pietate, nos in filio ſuo renatos, in huius nominis honorem adoptauit, ac poteſtatem fecit quotquot eum receperunt, ut filij dei fierent, qui credunt in nomine eius.* Iohan.1 Roma.6 Ephe.2 Roma.5 Dei erga nos benignitas. *Serui peccati eramus, infeliciter geniti ex Adam: Satanæ filij eramus, cuius inſtinctu, ad omne malum ſolicitabamur, Sed ille, quum adhuc inimici eſſemus, noſtri miſertus, per unigenitum filium ſuum Ieſum, nos à ſeruitute peccati exemit, à patre diabolo emancipauit, à morte perpetua & æterni ignis hæreditate uindicauit, ac per fidem & baptiſmum in filij ſui corpus inſitos, tũ in nominis, tum in hæreditatis conſortium adoptare dignatus eſt, hæredes quidem dei, fratres autem & cohæredes Chriſti.* Roma.8 Spũs eſt qui clamat ĩ cordibus noſtris pater. *Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam ſuæ erga nos charitatis cœlitus*

*immiſit in animos noſtros, ſpiritum filij ſui, qui pro-
pulſato timore ſeruili, non ueretur in cordibus noſtris
clamare Abba pater.*

DIcendo ergo, Pater, In primis gratias agimus 1
deo, ꝙ non ex meritis noſtris, ſed gratuita ado- Iohan.1 Titum.2
ptione facti ſimus filij dei, profitemurq; hoc nomine nos Roma.6
in baptiſmo renunciaſſe patri diabolo, & omnibus ope- 1.Petri.3 Gene.1
ribus eius, iamq; ſolum noſſe & habere cœpiſſe nos pa- Iohan.3
*trem, qui ſit in cœlis, cuius potentia conditi ſumus, quũ
nihil eſſemus, cuius bonitate reſtituti ſumus quum pe-
riſſemus, cuius ſapientia gubernamur & conſeruamur,
ne reuoluamur in exitium. In quam ſententiã dominus* Matth.23
*dixit: Nolite uocare uobis patrem ſuper terrram, unus
eſt enim pater ueſter qui in cœlis eſt. Secundo, quum ho-
mines dicunt deo, Pater excitatur in ipſis ſupplex affe-* 2
*ctus, maxime, ubi deum in propheta ſic loquentem re-
memorant. Si ego pater ubi eſt honor meus? Itidem er-* Malach.1
ga deum charitas accenditur & inardeſcit. Quid enim 3
charius filijs debet eſſe, q̃ pater? Quædam inſuper impe- 4
trandi præſumptio ac fiducia cordi innaſcitur. Quid Iohan.1
enim deus non det iam filijs petentibus, quum hoc ip- Lucæ.11 5
*ſum ante dederit ut filij eſſent? Poſtremo, quum dicimus,
Pater, non uulgaris cura animum noſtrum tangere* Augu.
*debet, ne tali patre ſimus indigni, ut quomodo nos no-
bis placemus de deo patre, ſic ſibi placeat & ille de no-* 2.Corin.6
*bis, ut conuerſemur quaſi dei templa, ut deum in no-
bis conſtet habitare. Nec degeneret actus noſter à ſpi-
ritu, ut qui cœleſtes & ſpirituales eſſe cœpimus, nõ niſi
ſpiritualia & cœleſtia cogitemus & agamus, Nam ut* 1.Corin.6

inquit Paulus, Non eſtis ueſtri, Empti enim eſtis pretiõ magno, exultate & portate deum in corde & corpore ueſtro. Cauendum ergo nobis eſt à peccatorũ ſordibus, ꝙ quãdiu peccamus, deſideria carnis inſequentes ac perficientes, in filiorum dei catalogũ aſcribi nõ poßimus, ipſo domino dicente: Omnis qui facit peccatum ſeruus eſt

Iohan.8 peccati. Cauendum quoq;, ne indigna filijs petamus, mo-

Gene.16 bilia cum Iſmahele filio ancillæ, ſed immobilia cũ Iſaac

Galat.4

Gregorius. filio liberæ. Si filium dei te credis, pete quæ te deceãt accipere, & illum dare. Si carnalia petis, ut in illis conquieſcas, quomodo illa præſtabit, quæ quum habeas, præcepit ut contemnas? Quaſi filij ergo agere debemus, ut quod eſſe dicimur actu & reipſa, probemus.

1 Cyprianus in oratiõẽ dominicam.

NOSTER. Parum eſt noſſe, deũ eſſe patrẽ, niſi & eum patrem noſtrum eſſe credamus, in

1.Petri.5 quem omnem curam & ſolicitudinem noſtram proijciamus, ꝙ ipſi ſit cura de nobis, quos natiuitate gratiæ ſpiritualis reparauit ac ſanctificauit, & ſibi in filios aſſeruit, tales etiam nos perpetuo habiturus, niſi tamen noſtra culpa ac malitia ab eo recedendo & mandata eius

Iohan.10 ſpernendo, filij eſſe ceſſemus quales erant Iudæi ad quos dominus dixit: Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria

Eſaiæ.1 patris ueſtri uultis facere. Et in Eſaia: Filios genui & exaltaui, ipſi autem me ſpreuerunt. Secundo dicimus,

2 Iohan.1 pater noſter, non meus, quoniam hoc ſoli Chriſto conue-

Hebr.1 nit, qui eſt ſolus filius per naturam, nos, autem filij ſu-

Iohan.20 mus per gratiam & communem adoptionem. Quod diſcrimen ut oſtenderet Chriſtus: Vado (inquit) ad patrem meum, & patrem ueſtrum. Non dicit, uado ad patrẽ noſtrum,

ſtrum,ſed meum & ueſtrum,quoniam ipſe per naturā, nos per gratiā filij. Tertio,noſter, dicimus,ut fraternæ charitatis,ĩ quam nos Chriſtus uocauit, meminerimus, & uota cōcordiæ emittamus. Ante oĩa enim, pacis doctor atq; unitatis magiſter, noluit ſigillatim & priuatim precē fieri,ut qs cū precatur,pro ſe tantū precetur. Nō enim dicimus pater meus q es ĩ cœlis,nec panē meū da mihi hodie,nec dimitte mihi debita mea,nec et ne inducas me in tentationē,aut libera me à malo,ſed publica nobis & communis eſt oratio. Non ergo ſibi quiſq; peculiariter rogat aliquid,ſed omnes uelut unius corporis membra,eodem animata ſpiritu, quod in commune expediat,poſtulamus, & ubiq; non tam propria commoda q̃ proximiorum petimus. Quo quidem precandi modo Chriſtus diſcordias & inimicitias interimit, & ſuperbiam reprimit, & humanarum rerum inequalitatē (quod ad deum attinet)prorſus expellit. Non enim cōuenit,ut fratres ambitione,odio,liuore, cōtentione inter ſe diſsideant. Vnde quum dicimus, noſter, fraternæ pietatis,charitatis et humilitatis admonemur,iuxta illud Malach.2. Nunquid non pater eſt unus omnium noſtrum? nunquid non deus unus creauit nos? Quare ergo unuſquiſq; noſtrum deſpicit fratrem ſuum, uiolans pactum patrum noſtrorum? Superbi phariſæi orationē auerſatus eſt dominus,quia non tantum non communi nomine.ſed cum contemptu etiam proximi orauit, dicens: Non ſum ſicut cæteri homines,aut ēt hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunq; cæteris in ſeculo præſtant, non ſuperbire ad-

[margin: 3]

[margin: Chriſtus vult cōem precationem.]

[margin: 1.Corin.12]

[margin: Chryſoſt. in Matthæum]

[margin: Apud deum quod humana attinet ſumus æquales]

[margin: Malach.2]

[margin: Lucæ.18]

[margin: Aug. de ſermo dñi in monte.]

uerſus pauperes & ignobiles, quia ſimul dicunt deo, Pater noſter, quod non poſſunt uere ac pie dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcant. Nemo ergo aliũ ſpernat, ſed magis pro alio precetur, quum communem patrem ſe in cœlis cum alijs habere fateatur.

QVI ES IN COELIS.

Cœli appellatione quid contineatur.

Coelum in ſcripturis uocabulo generaliter accepto, omnem creaturã dei ſupra nos exiſtentẽ, ſiue corpoream ſiue incorporeã ſignificat, quemadmodũ

Gene. 1

Gene. 1. legimus, deũ in principio creaſſe cœlum & terram, ubi Moſes cœli nomine cõplectitur omnia, q̃ ſurſum ſunt, aerem, ignem, corpora cœleſtia, omnia, cũ ſpiritualibus creaturis, q̃ ſunt in cœlis & ſenſibus, noſtris

Terræ nomine quid. Exordium Geneſis explicatur.

capi non poſſunt. Terræ uero noĩe, quicquid deorſum iuxta terrã conſpicitur, cũ aquis ipſis terræ cohærentibus, quaſi diceret, quicquid in toto mundo uides uel nõ uides, ſurſum ac deorſum initiũ habuit, aliqũ non fuit, à deo uno & ſolo de nihilo cõditũ eſt, dei creatura eſt, atq; hoc eſt ſummũ dei omnipotentis Encomion ſeu Epitheton, quo dicitur ac appellatur ſubinde in ſcripturis deus, qui fecit cœlũ & terrã. Chriſtus itaq; quũ nos ad orationẽ accinctos, hoc proœmio (Pater noſter qui es in

Vis præmij orationis dominicæ.

cœlis) deũ cõpellare iubet. In primis reuocat nos ad ueram cognitionẽ creationis, ut ĩtelligamus, quiſnã is ſit,

In cœlis

quantæ quoq; potẽtiæ, ſapientiæ ac bonitatis, quem petimus, nempe deus qui eſt in cœlis, hoc eſt, qui ut eſt creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos

3. Regũ. 8

ac omnia, q̃ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideo in cœlis eſſe dicitur, quaſi ipſe cœli ambitu cõclu-

datur. Nã de eo Salomon dixit: Quẽ cœli cœlorum nõ capiunt, ſed magis quia ſua uirtute cœlos cõtinet, ſuãq; poteſtatẽ ad oĩa extendit, quemadmodũ Roma. 11. legi- mus: Per ipſum et cũ ipſo et in ipſo ſunt oĩa. Et Ephe. 1. Qui oĩa in omnibus adimplet. Itidẽ Coloſſ. 1. Omnia in ipſo conſtant. Nec ideo ĩ cœlis eſſe cõmemoratur, quaſi non etiam ſit in terris, quum ubiq; ſit deus, & maieſta tis ſuæ plenitudine, omnia quantumlibet etiam abdita et occulta penetret, ſicut ſcriptum eſt: Nonne cœlũ & ter ram ego impleo? Et in Pſal. 138. Si aſcendero in cœlũ, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, et habitauero in extremis maris, Etenim illuc manus tua deducet me &c. Et eccleſia ex Eſaia canit: Pleni ſunt cœli & terra maieſtate gloriæ tuæ. Sed potiſſimum in cœlis eſſe dicitur, ꝙ ſua ineffa bilis diuinitatis maieſtas, poteſtas, & gloria magis relu ceat in cœleſtibus. Quemadmodũ Dauid ait: Cœli enar rant gloriam dei, & opera manuum eius annuntiat fir mamentum. Et idcirco etiam precaturi, ad orientẽ uer- timur, unde cœlum ſurgit, non ꝙ ibi ſolum ſit deus, alijs mundi partibus relictis; ſed ut animus noſter ad deum tanquam ad omnium excellentiſſimam, maximamq; na- turam cœli opificem erigatur. Nec ſine ratione plura- liter dicimus, in cœlis, ut omnes intelligant, quia ipſe in omnibus & ſuper omnia eſt, omnia gubernans ac mode rans. Hæc autem cõtemplatio (quam nobis hiſce uerbis Chriſtus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac ſum- mam ingenerat fiduciam. Nam ſi talem habemus pa- trem, cuius omnia plena ſunt, qui cœlos moderatur ac

Roma. 11 Ephe. 1

Deus ſicut in cœlo, ita &c. in terra.

Eſaiæ. 66 Prouerb. 15

Pſal. 138.

Eſaiæ. 6

Cur deus potiſſimũ in cœlis eſſe dicat

Pſal. 18

Cyp. in oratione dñicã.

Aug. de ſermo. dñi in monte.

Cur pluraliter dicimus, in cœlis.

regit, quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia poteſt, & cuius ſunt omnia? ut Apoſtolico certe ſpiritu

Iacob.1 dixerit Iacobus: Omne datum optimum & omne donũ perfectum de ſurſum eſt. Et rurſus: Si quis indiget, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Cõfirmamur quoque hiſce uerbis, ne ab ulla creatura propitio deo, timeamus. Nã quum patrem noſtrũ, qui filijs ſuis non poteſt non bene uelle, in cœlis eſſe ꝓfiteamur, fruſtra metuimus à ſtellis & ſignis cœli, quæ à benigniſſimo patre noſtro cœleſti ad bonum proculdubio filiorum reguntur, atq; hoc ipſo ſecernimur à gentibus idololatris, quas, ne imitemur, dominus apud Hieremiam. 10. præcipit, dicens: Iuxta uias gentium nolite diſcere, & à cœli ſignis nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorũ uanæ ſunt. Itaq; qui fideli mẽte patrem qui in cœlis eſt cõpellat, is ſe totũ dei protectioni committit, certus ſibi nullam poſſe nocere creaturã, quẽ tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, deus.

A nulla creatura timendũ, propitio deo. Lucæ.11 Hiere.10 Pſal.9.

2 Secundo, his uerbis docemur, diſcernere patrem cœleſtem à terreno, quem hic in mundo habemus. Terrenus enim (à quo hoc fragile corpus, non tamen ſine formatore deo accepimus) multis rationibus egens eſt, infirmus, ac imbecillis, qui ſi quid aduerſi accidat, mutare id non poteſt, nec certum habemus q̃diu maneat is pater, nimirum mortis imperio ſubditus, Sic ut in talẽ fiduciam noſtram collocare neq; poßimus neq; debeamus.

Diſcernendus pater cœleſtis a patre terreno.

Matth.23 In quam ſententiam dixit Chriſtus: Nolite uocare uobis patrem ſuper terram. At quum patrẽ cœleſtem appellamus, patrem agnoſcimus longe meliorem & præ-

ſtantiorem, omnipotentem, fortiſſimum, beneficentiſſimum, & immortalem. Atque hoc ipſo profitemur iuſtum ac æquum eſſe, ut præ eo patrem, matrem, cognatos, neceſſarios, carnẽ quoq́, & ſanguinẽ cõtẽnamus. Matth. 10 Lucæ. 14

Tertio, his uerbis incitamur ad recolẽdum unde ſimus delapſi, nempe è cœlo, & quo rurſus tanquam ad deſtinatum locum felicitatis noſtræ, patre noſtro authore, redituri ſimus. Deinde, ut ſedulo cogitemus ac optemus, ut cœleſtis patris, cœleſtes quoq; filij eſſe poſſimus, ab omni re mundana alieni, hoc eſt, ne quid præter animæ ſalutem & cœleſtem illam hæreditatem ſpectemus, ne huius mundi cõcupiſcentijs decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, ut plane erubeſcere debeat, qui his uerbis patrem cœleſtem compellãs nondum deſinit, ſeſe terrenis immiſcere rebus. 3 Cœleſtis pater, cœleſtes filios requirit. Chryſo. in Matthæum Matth. 6

Proinde & ille intellectus allegoricus, quẽ diui, Ambroſius & Auguſtinus recenſent, nobis plurimum probatur, nempe, Pater, qui es in cœlis, id eſt, in angelis, ac ſanctorum, iuſtorumq; cordibus. Nam quẽadmodum peccator appellatus eſt terra, quum ei dictum eſt: Terra es, & in terram ibis. Sic iuſti aptiſſima metaphora, & cœli dicuntur, & cœlis cõparantur. Quẽadmodum Paulus Apoſtolus Pſalmum illum decimumoctauum (qui incipit, Cœli enarrant gloriam dei) de Apoſtolis ĩtelligit. In iuſtis enim deus eſſe dicitur, quia corũ conuerſatio in cœlis eſt. Et ut alibi ait Apoſtolus: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Et accõmodatiſſima iſta ſimilitudo eſt, ut hinc oẽs intelligant tantum intereſſe inter iuſtos & peccatores, quantum 4 Amb. in Lucam Aug. de ſermo. dñi in monte. Gene. 3 Roma. 10 Pſal. 18 1. Corin. 3. 6 2. Corin. 6

corporaliter inter cœlum et terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat, in ſe quoq; ipſo deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubium eſt, eo ipſo inuitare deum, ut animum eius inhabitet.

HActenus dominicæ orationis prooemion recenſuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipſas preces, quæ ſeptem numero ſunt, deſcendimus. Multæ autem à pijs rationes afferuntur, quur ſeptenario numero Chriſtus orationem, quam tradidit, abſoluerit, ac incluſerit. Hoc certe conſtat, ut eſt ſeptenarius numerus perfectus, & multi in ſcripturis myſterij, ita hanc orationem dominicam ſeptem petitionibus comprehenſam longe perfectiſsimam (quod et ſuperius oſtendimus) & maxime myſticam ac ſpiritualẽ eſſe. Nihil enim eſt (ut diximus) quod à deo recte peti poſsit, quin hac orationis ſerie habunde exprimatur ac contineatur? Dein,

2 ſic uidetur diſtributa, ut ſatis appareat, ſeptem dona ſpiritus ſancti (quibus innouamur, ſanctificamur ac conſummamur) ordine quodam decentiſsimo à deo poſtulari, quemadmodum ſuperius nos indicaſſe meminimus. Quin tãta eſt huius orationis amplitudo, ut ea mediante, quicquid eſt ſeu cogitari poteſt, bonorum ſpiritualium & corporalium præſentium & futurorum à deo precemur (quod ſcilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rurſus, quicquid eſt malorum tam ſpiritualium q̃ corporalium præſentium & futurorum deprecemur, id quod tribus poſterioribus poſtulationibus peragitur,

Septem petitiões orationis dominicæ & cur.

Supr. fol. 89 fa. 2

Oĩa bona p̃camur, oĩa mala deprecamur in oratione dñica.

idq; non ſine decentiſsimo ordine, ſed ad rem ipſam. Vt autem intelligas, quid prima iſta petitio ſibi uelit, de ratione uocabulorum paucis præfandum erit.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Nomē dei ſeu domini in ſcripturis deum ipſum, ſeu dei potentiam, uirtutem, maieſtatem, gloriam, ſapientiam, prouidētiam & bonitatem, & quicquid de deo recte dicitur, deſignat. Vnde quum ſcriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, ſuaue ac ſaluificum facit, deum à potentia, ſapientia, & bonitate celebrat. Rurſus, quum iubet, ut nomen domini ſit ſpes ac fiducia noſtra, utq; in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, uult ut totum dei potentiæ, ſapientiæ, ac bonitati tribuamus, & ut omnia quæ facimus, in gloriam dei faciamus, deoq; accepta referamus. Nec ineptus eſt ſcripturæ tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum eſſe ſuper fideles. Hoc enim ſignificatur, deum nos in ſuam tutelam & protectionem recepiſſe, & in filios adoptaſſe, quo ſumma erga nos dei bonitas ac charitas demonſtratur ac predicatur, quemadmodum primo Iohannis. 3. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, ut filij dei nominemur & ſimus. In filios enim dei aſciſcimur, quum in nomen eius credimus, & fide uiua ad deum accedimus, ſicut ſcriptum eſt: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Quamdiu in infidelitate cæci perſiſtimus Adæ ueteris nomen retinemus. Sed ubi

Nomen dei qd ſignificet.

Exod. 15
Pſal. 8

1. Corin. 10
Coloſſ. 3

Dei nomen innocari ſup nos, qd ſit.

Eſaiæ. 66

1. Iohan. 3

Iohan. 1

per fidem deo inſerimur, nouum nomē (quo filij dei appellamur) adipiſcimur, ut cū propheta dicere poßimus: Nomen ſanctum tuum inuocatum eſt ſuper nos, hoc eſt, ſecundum nomen tuum uocati ſumus.

Sanctificare quid. Gene. 1 Ezech. 36 Vis primæ petitionis. Cyp. in orationem dominicam.

SAnctificare in ſcripturis ſæpe ſignificat, ad ſacros uſus ſeparare, ſegregare, ſeu nuncupare. Q d'enim ſegregatur domino, non amplius prophanum manet, ſed ſanctum fit, Hic proprie tantum ualet, quantum laudare, glorificare, illuſtrare, præconijs euehere, honore proſequi, tam uerbis q̄ factis. Sed dices, Quid eſt igitur quod oramus, Sanctificetur nomen tuum? Nunquid hoc optamus, ut aliquid ſanctificationis deo à nobis accedat, uel ut nomen dei ſanctificetur orationibus noſtris, quod in ſe perpetuo ſanctum, glorioſum, admirabile, & maieſtate plenum eſt, quod noſtra laude non indiget, quod potius omnia ſanctificat, q̄ ſanctificatur, cui angeli ſemper acclamant, Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus deus Sabaoth? Nequaquam. Sed hoc petimus, ut nomē dei, quod in ſe ſanctißimum eſt, ſanctificetur quoque & glorificetur ac ſanctum & celebre in nobis & omnibus gentibus fiat ac habeatur. Quod ut magis perſpicuum fiat, à contrario ratio ducenda eſt. Nā & ſcriptura phraſi non dißimili aſſerit nomen dei pollui, non quod nomen tam ſanctum, quod ad ſe attinet, à nobis, ullo modo contaminari, aut tantæ gloriæ ſplendor ullo probro inquinari poßit, ſed quod quantum in nobis eſt, illud contumelia ac ignominia in noſtram perniciem ſæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat, quum oſtenderimus, mox manifeſtum euadet, quid prima iſta particula (quæ

Eſaiæ. 6

Eſaiæ. 52 Ezech. 36 Nomen dei pollui, qd ſit.

merito in omni oratione noſtra ac uoto prima eſſe debet) petamus. Nomen *itaq; dei ſecundum hanc rationē multifariam afficitur contumelia.* In *primis à gentibus ethnicis, quæ uel ignorato uel contempto rerum omniū conditore, uenerantur & adorant contemptiſsimas etiā creaturas, muta idola ac ſtatuas. de quibus dixit* Apoſtolus, *Quia quum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum & quadrupedum et ſerpentiū, colueruntq; & ſeruierunt potius creaturæ quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula,* Amen. *Secundo,* Iud*æi, etſi externa abhominentur idola, nomen tamen dei probris afficere nō deſinunt, quum* Chriſtum, *qui eſt unicum dei uerbum, atq; adeo proprie dei, nomen, per quem ſolum deus nobis cognobilis ſit in ſynagogis ſuis aſpernantur, ac reijciunt.* Tertio, *Chriſtiani quoq; duplici ratione dei nomen ignominioſius tractant.* Primum, *quum fiduciam ſuam à deo uiuo in creaturas transferunt, diffidentia ac ſuperſtitione laborant magicis artibus aut incantationibus dant operam, hæreſes ſeu impias doctrinas ſectantur, uel etiam quum ex titulis (qui ſoli deo debentur) ueluti ſunt, potentia, ſapientia, ac bonitas, ſibi quicquam. tanquam proprium decerpunt, ſuo, non dei nomini gloriam tribuentes.* Q*uod faciunt, quicunq; in diuitijs ſuis, terrenis honoribus, ſeu etiam benefactis, ueluti à ſe profectis gloriantur laudemq; ab hominibus captant, ſibi fidentes,* Deum *uero (à quo, qcquid eſt uirtutis ac boni proficiſcitur) ue-*

Nomen dei multifariam afficitur contumelia.

1 Apud gentes. Roma.1

2 Apud Iudæos. Iohan.1

3 Apud Chriſtianos. 1

1.Corin.1 2.Corin.10 Matth.5.6

luti unicum authorem non agnoſcentes,aut etiã qui uel in proſperis uel aduerſiis,ab alio,q̃ à deo pendent, aut aliunde q̃ à domino ſalutis præſidia quærunt, Deinde Chriſtiani iniuriã dei nomini,cum nomine filiorũ(quod adoptiõe gratuita ſunt adepti)in dedecus diuinæ gloriæ abutuntur,Nimirum,quũ non imitantur patris ſui cœleſtis mores ac uoluntatem,ſed ueluti degeneres filij oĩa contraria faciunt,uti quum peierant,per adorandũ nomen dei,quum & blaſphemijs idem nomẽ inceſſunt, quũ mammonæ ſeruiunt,aut uentrẽ pro deo habent, quũ ulciſcuntur,furantur,mœchantur,fraudãt,et his genus ſimilia ſcelera effrontes cõmittunt. Nã quum hominum uulgus deum ex ipſius cultoribus æſtimet,fieri non poteſt,quin dei noſtri nomen apud infideles male audiat, quum uident eius nominis profeſſorem impie agentem. Quos Apoſtolus grauiter increpans, ait: Qui in lege gloriaris per præuaricationem legis, deum inhonoras, nomẽ enim dei per uos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum eſt,nimirũ Eſaiæ.lij.& Malachiæ.c.i.

(Margin: 2 Ablutio nomine filiorũ dei quid ſit. Roma.8 Chryſoſt. Math.6 Pſal.41 Roma.2 Eſaiæ.52 Malach.10)

C*Ognitio igitur,quibuſnam rationibus nomẽ dei inhonoretur,facile à contrario uidere eſt,quibus modis honoretur ac ſanctificetur. Poſtulantur itaq; hac prima particula potiſſimũ tria. Primũ ut nomen dei excelſiſſimũ,qđ per ſe ſanctiſſimũ eſt et benedictũ in oĩa ſecula,toti etiã mũdo inclareſcat,ut gentes relicto idolorum cultu ſolũ uerũ deũ uenerentur ac adorent, ut Iudæi impia ſuperſtitione relicta,diuino ſpiritu edocti,nõ ſolũ patrem deum,ex quo oĩa,ſed & dei filium,per quẽ omnia,& ſpiritũ ſanctum,in quo oĩa agnoſcant; & in*

(Margin: Prima petitione tria poſtulantur. 1 Roma.11)

ribus perſonis eandem maieſtatem, & in ſimplici eſſentia triplicē perſonarum proprietatem adorent. Atque in hunc modum omnes ſancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non ſine ardentiſsimo affectu oraſſe leguntur, et frequentiſsimus eſt talis orandi modus in Pſalmis. Et in hanc ſententiam orat Ieſus filius Syrach, Eccleſiaſtici. xxvi. Alleua (inquit) manum tuam ô pater, ſuper gētes, quæ non exquiſierunt te, ut cognoſcant, quia non eſt deus, niſi tu, ut enarrent magnalia tua, alleua manum tuam ſuper gentes, ut uideant potentiam tuam. Sicut enim (ut ſubdit) in conſpectu illorum es ſanctificatus in nobis, ſic in conſpectu noſtro magnificaberis in eis, ut cognoſcant te, ſicut & nos cognouimus te. Sic aūt orantes nos ad doctrinam & exemplum Chriſti (qui in terris agens, nihil ardentioribus uotis exoptauit, q̃ ut nomen patris ſui per uniuerſum orbem inclareſceret) uelu ti morigeri filij comparamus, ac pro noſtro modo ſimilibus deſiderijs optamus, ut adorandi diuini nominis gloria cœlum ac terrā impleat, ut omnis creatura eius inenitabilem potentiam metuat, æternā ſapientiā ueneretur amet ineffabilē bonitatē. Nō q; id ut fiat, dei referat, ſed q; humani generis oīno interſit, ut dei gloria ex ſe ſemp immēſa, ac in ſeſe ſemp florens cunctis etiam innoteſcat. Hæc.n. eſt uita æterna (ut ueritas ait) noſſe te uerū deū, & quē miſiſti Ieſum Chriſtum. Ac digna prorſus hæc oratio ē eo, qui quū patrē appellauit, nihil omnino prius habet, quàm pro illius gloria ſupplicare, Omnia uero reliqua ſecundo loco ducere, quod & Chriſtus ut faceremus, iuſsit, quum ſuos inſtituens, ait: Primū quærite

Pſal. 66

Eccle. 26

Modis omnibus annitendū, vt nomen dei illuſtremus.

Lucæ. 2

Iohan. 17

Nomē dei illuſtrari non ſua, ſed nrā refert.

Iohan. 16

Chryſoſt. in Matth.

Matth. 6

2 Spūalis idololatria. *regnum dei &c. Secundo, in hac particula petimus, ut non tantum craſſa illa idololatria, ſed et omnis ſpiritualis infidelitas, qua gloria & honor diuini nominis imminuitur à nobis tollatur, ut omnes magicæ artes aboleantur, ut dæmonū aliarūue creaturarū incantationes omnino ceſſent, ut omnis diffidentia ac ſuperſtitio è mētibus noſtris eliminetur, ut oēs hæreſes & impiæ doctrinæ redigantur in nihilū & perdantur, ut uerbū dei ſyn-*
1.Corin.1 *cere currat ac prædicetur. Rurſus precamur, ne nobis aut ulli creaturæ, ſed ſoli deo fidamus, ut omnem ſalutis*
2.Corin.3 1.Corin.10 *ſpem in deum inclinemus, utq; ab eo ſolo toti pēdeamus. Deniq;, ut quicquid eſt uirtutis à nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanquā ex nobis ſufficientes ſumus) ſed dei benignitati acceptum feramus, utq; oīa quæcunq; facimus aut gerimus, nō noſtro, ſed in dei nomine, nec noſtræ, ſed dei uirtutis fiducia, nec in noſtram, ſed in dei gloriam faciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine non nobis, ſed nomi-*
Pſal.113 *ni tuo da gloriam. Tertio oramus, ut quemadmodum no-*
3 Cyprianus. Ambroſius. Auguſt. Chryſoſt. Nomen dei ſanctificatur nobis .p bona opera *men filiorū dei gerimus, ita & caſtis & inculpatis moribus gloriā tanti nominis ſanctificemus ac illuſtremus, quod facimus, cum pro uiribus ac ſedulo conamur ueſtigia Chriſti inſequi, deū ſuper omnia, proximū perinde ut noſipſos diligentes, atq; adeo bene uolentes ijs qui nobis uolunt male, & benefacientes qui nobis male faciūt. Sic enim nos docuit Chriſtus, prouocans ad imitationem pa-*
Matth.5 Lucæ.6 *tris cœleſtis, qui ſolem ſuum iubet oriri ſuper bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis noſtræ deus ſanctificatur & glorificatur in nobis, ſicut perfectiſſi-*

me glorificatus eſt in filio ſuo, ſi mundus nos conſpiciat, iuxta eiuſdem filij ſui doctrinam uiuentes, quemadmodũ & is alibi inculcauit, dicens: Luceat lux ueſtra corã ho *minibus, ut uideant opera ueſtra bona & glorificẽt pa trem ueſtrum qui in cœlis eſt.* Petimus deniq; , *ne in ea crimina (à quibus abluti, iuſtificati, & ſanctificati ſumus in nomine domini* Ieſu Chriſti, *& in ſpiritu dei noſtri) rurſus incidamus, ſed ut hæc ſanctificatio & uiuificatio, quæ de dei gratia ſumitur, in nobis perpetuo maneat, hoc diebus ac noctibus poſtulamus, nec unquam deprecari ceſſamus, ꝙ nobis continua ſanctificatione ſit opus, ut qui quotidie delinquimus, delicta noſtra aßidua ſanctificatione purgemus, quod quum à deo orando con ſequimur, fit ut per noſtram bonam conuerſationem cogantur etiam impij & infideles procidere in faciẽ ſuam & renũtiare ꝙ deus reuera iuſtus et bonus in nobis ſit.*

Matth. 5

4

1 Corin. 6

Aug. de ſer. dñi in mõte.

1. Corin. 14

ADVENIAT REGNVM TVVM. Quæſtio.

QVid (inquis) eſt, ꝙ petimus aduenire regnum dei? Nunquid non deus ab æterno regnauit, aut quando non regnat? aut nunquid regnum apud deum incipit, quod & ſemper fuit & eſſe non deſinit? Sicut Pſaltes ait: Regnũ tuum, regnũ omnium ſeculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generationem? Imo non hoc petimus, ut adueniat regnum dei in terram, quaſi uero etiam ipſe nũc nõ regnet in terra, ſemperq; in ea regnauerit à cõſtitutiõe mũdi, ſed hoc petimus, ut adueniat nobis, id eſt, ut in primis mundo id ignoranti manifeſtum fiat, Sicuti & nomẽ eius ut in nobis ſanctificetur poſtulamus, Nam ueluti lux licet præ*

Augu. de ſer. dñi in mõte

Exod. 15

Pſal. 144

Diluti o.

Iohan. 1

Auguſti. in

Iohannem. ſens ſit, cæcis tamē abſens, q. nihil luminis eis adferat. Ita
Duo regna. Dei. & regnũ dei, tametſi ubiq; præſens, mũdo tamen id igno
Diaboli. Terrenum. ranti deeſt, cui ut adueniat, petimus, Sed ut penitius in-
telligas, quanta bona hac petitiõe poſtulemus, ſcies in uni
uerſum duo eſſe regna, dei ſcilicet, & diaboli. Nam re-
gnũ terrenũ quod gerũt principes, qcquid eſt, habet, aut
Regnũ dei duplex. gerit, totũ id uel à deo accipit, uel à diabolo mutuatur.
Regnũ grãæ. Regnũ dei duplex eſt, gratiæ & gloriæ, Gratiæ rurſus
Lucæ.12 duplex, publicũ & priuatũ. De regno gratiæ ſeu miſe-
ricordiæ ſcriptũ eſt Lucæ.xij. Regnũ dei intra uos eſt.
Apoca.10 Item Apoca.x. Feciſti nos regnũ deo noſtro. Hoc itaque
regnũ gratiæ nihil aliud eſt, q̃ ſpiritualis liberatio cor-
dium à peccato, ac gubernatio animorũ ac conſcientiarũ
Pſal.50 noſtrarũ. Nam quum omnes nati ſimus ſerui peccati, &
Roma.5. Coloſſ.1 filij tenebrarum, non prius aſciſcimur in regnum gratiæ
dei, q̃ deus per filium ſuum nos à peccati uinculis libera
uerit, ac (ut Paulus ait) de poteſtate tenebrarũ eripue-
rit ac tranſtulerit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo
Regnũ grãæ priuatũ obtinet Chrs in oẽs regeneratos. habemus redemptionem & remiſsionem peccatorũ. Re-
gnum ergo gratiæ priuatum, nihil aliud eſt, quam iuſti-
tia conſcientiæ, quod Chriſtus obtinet ĩ quoslibet, quos
per fidem regenerauit & iuſtificauit, de quo dictum eſt
Roma.xiiij. Regnum dei eſt gaudium, iuſtitia, et pax in
Roma.14 Roma.5 ſpiritu ſancto. Conſtat enim iuſtificatum ex fide pacẽ ha
bere erga deum, quæ dulciſsimam animi trãquillitatem,
& ineffabile gaudium conſcientiæ parit, ac ſecuritatem
aduerſus carnis, mundi ac diaboli tyrannidem præbet.
Pſal.5 De quo gaudio dictum eſt in Pſalmis: Letētur in te om-
nes qui ſperant in te, in æternũ exultabunt, & habita-

bis in eis. Regnum uero gratiæ publicum, militans ec-cleſia ſanctorum eſt, de quo ſcriptum legimus: Mitte an-gelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala. Quod & Chriſtus ſimile facit ſagenæ miſſæ in mari, decem uirginibus ac alijs terrenis rebus ad humanũ captũ expoſitis. De regno gloriæ habes Matthæi. xxv. Veni-te benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis pa-ratum eſt ab origine mundi. Itẽ Matthæi. vij. Qui facit uoluntatem patris mei qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnum cœlorũ. Itidẽ. i. Corin. vi. An neſcitis, quia iniqui regnũ dei non poßidebunt. Et Ephe. v. Hoc (inquit) ſcitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. De regno diaboli habes Ephe. c. ij. Vos (inquit) conuiuificauit, cum eſſetis mortui delictis & peccatis ueſtris, in quibus aliquãdo ambulaſtis ſecundum ſeculũ mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aeris huius ſpiritus, qui nunc operatur in filijs diffidentiæ, in quibus & nos aliquando conuerſati ſumus in deſiderijs carnis noſtræ, faciẽtes uoluntatẽ carnis & cogitationũ &c. In hoc ergo regno tenet imperium oĩs peccati caput & fons malus ſpiritus, q regnũ dei dißipare, ac nos in ſuã tyrannidẽ triplici retiaculo nimirũ p concupiſcentiã carnis et oculorũ ac ſuperbiã uitæ nunquam non pertrahere nititur. Deniq;, regnum terrenum (quod terreni principes gerunt) & ſi cum regno Chriſti (quod mere ſpirituale eſt) nihil propemodũ commune habeat, in quo fanatici Anabaptiſtæ impudentiſſime hallucinati ſunt, tamen ſi ſecũdum eſſentiam ſuam,

Matth. 13
Matth. 25
Regnũ gl'iæ
Matth. 25
Matth. 7
1. Corin. 6
Ephe. 5
Regnũ dia-boli.
Ephe. 2
1. Iohan. 2
Regnũ terrenũ ſeu corporale, etſi nihil habeat commune cũ Chri regno ordina-

tio fidei eſt Iohan.6.18 Matth.14 Marci.6 Roma.13 Danie.2 (qua nihil aliud eſt q̄ legitima quædam poteſtas, externæ pacis conſeruandæ, ac retinendæ politiæ) conſideretur, optima certe dei ordinatio eſt, quemadmodū Paulus ait; Non eſt poteſtas niſi à deo, Quæ autem ſunt, à deo ordinata ſunt, itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Placet ergo etiam hoc regnum, etſi terrenum, deo, tanquam ſua creatura (ipſe eſt enim qui conſtituit & transfert regna) ſed non aliter niſi ſic geratur, tanquam à deo acceptum, ac iuſtitia firmetur, Quē admodum Prouerbiorum.xxv.legimus: Aufer impietatem de uultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.

Prouer.25

Pſalm.2 Et Pſal.ij. Dauid ait: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. ſeruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari conſtat, quemadmodum ſcriptum eſt: Per me reges regnant. Et iterū: Qui dat ſalutem regibus. At ſi principes hac poteſtate à deo accepta, abuti incipiant exercentes non dei iudicium, ſed ſuam tyrannidem, ac regnum quod acceptum deo referre oportuit, faſtu, uiolentiaq; gerentes, aut etiā in ſua uirtute, potentia, opibus, famulitio, copijs, & armis confidentes, certe tales regnum, alioqui ſua natura rem bonam, abuſu malam faciunt, ut iā magis regnū mundi, q̄ dei ordinatio dicatur, Nihiloſecius tamen (qđ obiter dictum uelimus) dei uoluntas eſt ut propter poteſtatem, quæ à deo eſt, etiam regibus, ac dominis diſcolis obediamus.

Beni reges diuinitus dātur & iuuantur.

Pſalm.144

1.Petri.2

Ordo petitionum.

Quibus ſic expoſitis, facile uidere eſt, quanta hæc petitio complectatur, q̄ pulchre etiā ac decenti ordine primam particulā ſubſequatur.

Priore

Priore enim petitione precati ſumus, ut nomen patris noſtri cœleſtis, toto terrarũ orbe inclareſcat, ut ubique gentium laudetur & glorificetur, quod fit per agnitionem & apprehenſionem redemptionis, quæ eſt in Chriſto, in quo ſanctificamur ac regeneramur in nouã creaturam. Sed quoniam tanta eſt Satanæ malitia, ut ne uictus quidem & expulſus ſemel, ceſſet, quin potius ẽ ſua tyrannide liberatos, ac etiamnum filios dei effectos, oppugnare nunquam deſignat, quamdiu hoc mortali corpore ſunt onuſti, Solicitat enim ueteris peccati reliquias ac humanas ingerit cupiditates, quibus carnis rebellionem aduerſus ſpiritum molitur. Idcirco poſt poſtulatã illuſtrationem & agnitionem nominis dei, iuſto ordine dicimus, Adueniat regnum tuum, Quo hoc in primis petimus, ut deus quo ſemel à Satanæ tyrannide liberatos eſſe uoluit, regere etiam ac gubernare dignetur, ne in eandem tyrannidem reuoluantur. Ne ue deinceps regnet peccatum in noſtro mortali corpore, ut obediamus concupiſcentijs eius, aut exhibeamus membra noſtra mẽbra peccati, ſed magis liberati à peccato, ſerui autem facti deo, & in regnum eius aſciti, exhibeamus membra noſtra ſeruire iuſtitiæ, ut eiecto ſemel, idque ĩ Chriſto rege noſtro, Satana huius mundi principe, amodo obtemperemus deo, ut obrutis ac oppreßis peccatis, in ſanctitate ac iuſtitia ſeruiamus ei omnibus diebus uitæ noſtræ, ut quemadmodum Chriſtus ſpiritu cœleſti impium huius mundi ſpiritum ac principem uicit, ac innocentia peccatum ſuperauit, Ita nos quoque per eundem fœliciter uincamus, & in deo regnemus, ac uiciſ-

Roma.3 Gala.5 Ephe.2

Lucæ.11

1.Iohan.2 Gala.5

Vis petitiõis

Roma.6

Lucæ.1

Iohan.12.14

2.Corin.6 ſim deus in ſui nominis gloriā regnet in nobis. Sic enim

Sancti i Chriſto vicerunt carnē, mūdū & diabolū. deus mirabiliter uicit, triumphauit ac regnauit per filium ſuum Ieſum in ſanctis ſuis martyribus, ĩcorruptis ſuis confeſſoribus ac caſtiſſimis uirginibus, qui ſemel in

Heb.11 Chriſto ſanctificati & regenerati, carnis laſciuiam, mūdi malitiam ac ſæuitiam, et Satanæ inſultus ac molitiones fortiter feliciterq; uicerunt. Quibus etſi fidei conſtantia impares ſimus, rogare tamē nunquam ceſſamus, ut eadem fide donemur, nimirum ut ſpreto huius mun-

Math.6 di regno, breuiter, contemptis omnibus (quæ ſpecioſa,

Matth.13 pulchra ac dulcia nobis uidentur) ſequamur promiſſa regni cœleſtis, ut reiecto iniquo mammona, unicū illud margaritum euangelicum amplectamur, ut comprimentes omnes carnales æſtus & affectus, regnum Satanæ debellemus, utque hac graui perpetuaq; colluctatione, è prælio ſemper firmiores diſcedamus, quo deus indies

Roma.14 magis ac magis regnet in nobis, regno quidem ſpirituali, quod (ut iam diximus) eſt pax, iuſtitia & gaudium in

2

Aug. de ſermo.dñi in monte. ſpiritu ſancto. Secundo, quum nondum totus mundus deo ceruicem ſubmiſerit, ſed plurimas etiam nationes,

Orandū pro impijs gentibus. gentes ac populos, tyrannus ille ſatanas adhuc occupiet, quales ſunt impiæ gentes, Iudæi & Turcæ. Rogamus ut eis regnum dei (cuius libertatem, dignitatem & felicitatem penitus ignorant) innoteſcat, ut ex mancipijs diaboli fiant ſerui dei, cohæredes Chriſti, conſortes re-

Roma.8 gni cœleſtis, utq; tandem fiat unum ouile & unus pa-

Iohan.10 ſtor. Tertio, quum pleriq; etiā ſint, qui etſi regni Chri-

3

Orandū pro hæreticis. ſtiani inſigne præ ſe ferāt, ac Chriſti milites dici uelint,

Matth.13 nihilo ſecius tamen cum Satana conſpirent, iactiſq; hæ-

reſum ac ſchiſmatum ſeminibus, regni diuini gloriam quod in ipſis eſt dedecorant. Optamus ut pater ille cœleſtis areā eccleſiæ ſuæ purget, de regno ſuo omnia ſcandala tollat, ut ſublatis hæreſibus ac ſchiſmatibus uniuerſis, eccleſia tranquilla gaudeat libertate. Quarto, quū terrena imperia ac magiſtratus, quod ad concreditā poteſtatem attinet, à deo ſint ac conſtituantur, quibus tamen plurimi in regni cœleſtis ignominiam & eccleſiæ dei ſuppreßionem miſere abutuntur. Optamus ut tales principes ac magiſtratus ſuum munus, & in primis regnum illud ſpiritus dei agnoſcāt, ac ſanctæ eccleſiæ dei moleſti eſſe deſinant, quin etiam in uiua eccleſiæ membra cum uocatis ſanctis coaleſcant. Certe non temere Paulus iußit, ut omnium primum fierent obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarū actiones pro omnibus hominibus & regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut quietam ac tranquillam uitam agamus, in omni pietate & caſtitate. Quod precandi genus putādum non eſt, dominicæ orationi (qua quicquid pie poſtulari poteſt, comprehenditur) incluſum non eſſe.

4 Oramus pro magiſtratibus. Roma. 13 1. Timoth. 2

Quinto, præcipuus finis huius petitionis eſt, ut recepti in regnum gratiæ & miſericordiæ dei, tandem quoque regnum gloriæ & perpetuæ pacis, poſt huius temporalis uitæ curriculum adipiſcamur, ingrediamurque. Hoc eſt enim ſummum illud deſiderium, quod de optima conſcientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes ſancti mirum in modum æſtuarunt, quod uidere eſt in Apoſtolo Paulo, qui illius ſumma expectatione tenebatur, quum ait: Infælix ego ho-

5 Aug. de ſermo. dñi in monte. Regnum gloriæ poſtulandum. Chryſoſt. in Matthæum homi. 20 Roma. 7

mo,quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia
Philip.1: Roma.8 dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Et iterum:
Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Rurſus alibi, Sed
& ipſi(inquit) qui primitias ſpiritus habemus, & noſ-
ipſi in nobiſipſis gemimus adoptionem filiorum, expe-
ctantes redemptionem corporis noſtri. Certe,modo ſa-
piamus,hoc domini regnum (quod gloriæ appellamus)
Secūdus aduētus dñi ardēter deſiderandus. atque adeo ſecundus ille domini aduentus, qui proxime
tale regnum præcedet,quod deus ſuis fidelibus perfectiſſi
me tam in corpore q̃ in animo beandis largietur, aſſi-
Patres die noctuq; ſupremū aduētū dñi uidere cupiebant. due optanda ac expectanda ſunt,idq; ad exemplum ſan-
ctorum patrum,qui diem ſupremi aduentus die noctuq;
ſummo ſtudio,ieiunijs,uigilijs, lachrymis & precatio-
nibus uacantes,uidere cupiebant,ac ſecure coronam iu
ſtitiæ expectabant,in quam ſententiam ſumma fiducia
dixit Apoſtolus: Non ſolum mihi reddet coronam iuſti
2.Timo.4 tiæ, ſed & his qui diligunt aduentum eius, Aduentum
Lucæ.12 inquam magni dei & beatam ſpem. Et Chriſtus monet,
ut ſimiles ſimus hominibus expectantibus dominū ſuū,
quando reuertatur à nuptijs,utq; ad hanc diem redem-
ptionis noſtræ leuemus capita noſtra, quando ſcilicet
Chriſtus regnum ſuum plenum & integrum, ſubiectis
ſibi omnibus, quos æterna dei uoluntas ſuo regno deſti
nauit,patri tradet ac reſignabit, & electis ſuis ea bo-
1.Corin.15 na,quæ neque oculus uidit,neq; auris audiuit, nunquā
1.Theſſ.4 Eſaiæ.64 auferenda donabit,talique regno aſciſcet, ubi non erit
1.Corin.2 amplius ullus luctus aut dolor, ubi non eſurient neque
Apoca.7.21 Luc.20. ſitient amodo, neque cadet ſuper illos ſol, neque ullus
æſtus,ubi erit uita æterna,qui es perpetua, ſempiterna

lux & charitas, pax & tranquillitas nunquam finienda, inenarrabile gaudium & lætitia, certiſſima ſempiternæ fœlicitatis ſecuritas, copioſiſſimaq; exanclatorũ laborum merces. Quod ſi quiſquam eo pietatis nondum promouit, ut eius diei accelerationem ex animo petere necdum poſſit, ſaltem is ardentiſſimis uotis exoptet, ut in ſe, gratiæ & miſericordiæ dei regnum adueniat, ut fide, ſpe & charitate (quæ ſunt huius regni præcipuæ partes) de diabolo, mundo & carne fœliciter triũphet, ut hoc ſpirituale dei regnum in eo ſubinde creſcat & augeatur, ut conſtanter perduret, nec unquam obdormiat in morte, ne ue in Satanæ poteſtatẽ ueniat, ut poſt exutum exteriorem hominem, cœptum in ſe regnũ dei, in illa cœleſti uita perficiatur. Deniq; is ſaltem expetet ſibi eum affectum à deo donari, quo hanc uitam peccatis & periculis plenam contemnat, ac odiſſe incipiat, illam uero alteram uitam, atq; adeo ſupremũ aduentum dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, uel expetere incipiat, & ſi nondum ex animo impediente infirmitate exoptet ut non tantum ſpiritus & animus eius integer ĩ illum diem cõſeruetur, ſed & corpus humilitatis ſuæ, corpori charitatis Chriſti cõformetur, utq; demum ipſe ſanctorum cœtui coniũctus, ſimul cũ illis obuiam Chriſto ĩ aera rapiatur, poſt hac in æternũ cũ dño uicturus.

Apoc. 14. Apoca. 21 Matth. 13 Pſal. 3 Eſaiç. 51. 33 Matth. 5 Pſal. 121 1. Theſſ. 5 1. Theſſ. 4

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

ROges forſan principio, quidnam id ſit quod petimus, dei fieri uoluntatem, num ut deus faciat

Quæſtio. Cyp. in oratione dñicã.

quod uult? Non quidem, Voluntas enim dei ſemper fit, & ſi nos, ut fiat nunquam, poſcamus, quemadmodũ ſcriptum eſt, Omnia quæcũq; uoluit dñs, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſsis. Et rurſus, Deus autem noſter in cœlo, omnia quæcunq; uoluit fecit. In eius ſiquidem ditione cũcta ſunt poſita, nec eſt qui poſſit reſiſtere uoluntati ſuæ. Et ipſe eſt qui operatur omnia ſecundum conſilium uoluntatis ſuæ. Quid ergo eſt quod petimus, niſi ut deus non quod uult faciat, ſed ut nos facere poßimus quod uult deus. Sed ut penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem uoluntatem reſpicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunq̃ non poteſt eſſe optima, noſtra uero nunquã eſt bona, ſed aut mala aut ſaltẽ ad malum prona, nihilo ſecius tamen etſi mala & deprauata ſit, tamen uolũtas eſt, quam deus inuitam ac renitentem non immutat, ſed naturali ac innatæ uolẽdi libertati relinquit, uerũ quũ ipſa ſibi relicta ad peccandum tantum ualeat, ac perpetuo in malũ prona ſit, ſicut ſcriptum eſt: Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt, ab adoleſcẽtia ſua, recte poſtulamus ut poſt concupiſcentias noſtras non eamus, ut à uoluntate noſtra auertamur, ut nõ noſtra, nimirum mala, ſed dei uoluntas (quæ ſemper optima eſt) in nobis fiat ac peragatur. Subnectitur autem ordine quodam elegantiſsimo hæc particula ſuperioribus. Nam primum poſtulamus, ut nomẽ dei nobis ac toti orbi innoteſcat ac inclareſcat. Deinde, quia non ſufficit nouiſſe deum, aut in nos etiã nomen dei in baptiſmo inuocatum eſſe, niſi ſtatim etiam deus à baptiſmo poſt

Marginalia: Aug. de ſermo. dñi in monte. — Pſal. 132 — Pſal. 113 — Heſter. 13. — Dilutio — Duplex uoluntas — Diuina. — Humana. — Gene. 6 — Auguſti — Gene. 6 — Quo differant & priores petitiões. — 1 — 2

deſtructam Satanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis, idcirco petendo ſubiungimus, ut adueniat ac indies proſeratur regnum eius in nobis. At quoniam in renatis ac regeneratis non ſtatim etiam extinguitur fomes ille peccati, quæ eſt lex membrorum, carnalis utiq; concupiſcentia aduerſus ſpiritum perpetuo pugnans, ac faciens, ut non quæcunq; uoluerimus, eadem ēt faciamus, ꝙ tametſi Chriſtiano iam in dei regnum translato, uolūtas bene agendi adiaceat, repugnante tamen natura uitiata, eam perficere non poßit, niſi ſpiritu adiuuante. Proinde neceſſe eſt nos ſedulo poſtulare, ut deus quod ĩ nobis cœpit, etiam perficiat, hoc eſt, carnalis concupiſcētiæ uim in nobis compeſcat, coerceat, ac mortificet, naturam corruptam ſanet, carnem reluctantem ſpiritui ſubijciat, utq; poſt uocationem ſuam in nobis etiam uoluntatem ſuam impleat, & opus fidei in uirtute perficiat, ut quemadmodum ſpiritus iam non reſiſtit deo, ſequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus nō reſiſtat ſpiritui, qui nunc corporis infirmitate uexatur, ſed ſimul cum ſpiritu ad perficiendam dei uoluntatē feratur, ut tandem & carne & ſpiritu deo ſeruire, & cū Dauid dicere poßimus: Cor meū & caro mea exultarunt in deum uiuum. Sic orat Paulus. 2. Theſſ. 1. Hebr. 13. Idem orat Epaphras pro Coloſſenſibus, Coloſſen. 4. Rurſus, quum non ſufficiat nos à Satanæ tyrannide ereptos, ac in regnum dei translatos eſſe, niſi etiam ad eiuſcemodi regni leges, uitam, omneſque actiones noſtras componere modis omnibus ſtudeamus, ac deum nos regentem ac ducentem, uoluntarie ſequamur.

3 Vis tertiæ petitionis.
Roma. 7
Gala. 5
1 Cyp. in oratione dñicā.
Aug. de ſermo. dñi. in monte.
Pſal. 83
2. Theſſ. 1
Hebr. 13
Coloſſ. 4
2

1.Iohan.4 Pſal.33 2.Corin.3 Auguſt. *quemadmodum ſcriptum eſt: Qui dicit,ſe noſſe deum,*
& mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Præterea
quum non ſit ſatis declinare à malo,niſi etiã quod bo-
num eſt faciamus,nos uero nec uelle nec facere efficaci
ter poßimus quod uult deus, niſi uoluntas diuina nos
attraxerit ac libertatem noſtri arbitrij ſuæ uoluntati
ſociauerit,,atque adeo ea bona quæ præparauit, ut in
illis ambulemus,in nobis operatus fuerit, Idcirco iuſto
Ephe.2 *ordine petimus, ut deus poſt gratiam iuſtificantem ſeu*
operantem,etiam gratiam ſubſequentem, cooperantem,
ac coadiuuantem donet, cuius ope uoluntatem eius &
3 *mandata facere poßimus. Denique,qui iamiam popoſce*
ramus aduenire nobis regnũ illud gloriæ eccleſiæ triũ-
phantis, ſcientes interim hoc regno tantum nos potitu-
Math.7 *ros,ſi uoluntatem dei fecerimus,dicente domino: Non*
omnis qui dicit mihi,domine domine, intrabit in regnũ
cœlorum,ſed qui facit uoluntatem patris mei, Et ite-
rum: Si uis uitam ingredi,ſerua mandata,congruo ni-
mirum ordine poſtulamus, ut uoluntatem dei facere
poßimus, quam non facientes, in regnum cœlorum in-
gredi nequeamus.

Volũtas dei alia atq; alia PORRO,*ut explicatior fiat huius particulæ uis, è*
ſcripturis docemur aliam uoluntatem dei adorã
dam,aliam agnoſcendam,aliam faciendam et ſequendã.
Voluntas p̄ſcientiæ dei nõ eſt inquirenda, ſed adoranda. Roma.9 *Voluntas præuidentiæ,præſcientiæ, ſeu prædeſtinatio-*
nis dei potius à nobis adoranda q̃ curioſius inquirenda
eſt,quemadmodum Paulus Roma.9.docet. Ad hanc uo
luntatem hæc orationis dominicæ particula eatenus p̄
tinet, ut ardentibus uotis petere debeamus, quo deus

nos quos ſecundum uoluntatis ſuæ propoſitum prædeſti nauit, ſibi adoptare in filios per Chriſtum (uocans ſcilicet ac iuſtificans) tandem etiam iuſtificatos ac conſeruatos glorificet, Nec debet Chriſtianus hic ulterius progredi ad inquirendum ſcrupuloſius de hac de uolũtate, multo minus num ipſe ex prædeſtinatis ſit, temere dubitare ac ambigere, Nam credentes, de hac uolũtate Chriſtus certos fecit, Hæc eſt (inquit) uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet (hoc eſt, agnoſcit) filium, et credit in eum (hoc eſt, dictis illius fidit, ipſi ſyncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat uitã æternam. Item, Hæc eſt uoluntas eius qui miſit me patris, ut omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die. Hæc ſecum meditãti ac pijs deſiderijs ruminãti dulciſſima ſunt. Non glorificantur, niſi iuſtificati: non iuſtificantur, niſi uocati: non uocantur, niſi prædeſtinati. Rurſus, prædeſtinati ad uitam certiſſime uiuent, nec poſſunt perire contra uoluntatem ac decretum dei. Ergo qui fidem (gratuitum dei donum) in ſe agnoſcit, huic prædeſtinationis dei uoluntas, non ignauiam parit, ſed mirabilem potius amorem dei intus accendit, & ad omne bonum excitat, faciens ut pia mens orare ac dicere nunquam deſinat, Fiat uoluntas tua &c.

Ephe. 1

Non debet qs ambigere, an ex numero prædeſtinatorũ ſit.

Iohan. 6

Ibidem.

Roma. 8

SEcundo eſt uoluntas de, quam ſcrutari & agnoſci oportet, ea ſcilicet, qua erga nos affectus eſt deus, quam ut notam nobis faceret, miſit filium ſuum, qui redimeret nos, & ſanguinem ſuum funderet in remiſſionem peccatorum noſtrorum, Ephe. i. Qua ei ab æterno

Voluntas dei ſcrutãda & agnoſcenda quæ.

Ephe. 1

Heb. 10

placuit, ut per Chriſtum ſanctificaremur & purgeremur à peccatis, Hebræo. uigeſimo, quo ſancti eſſemus &
1. Theſſ. 4. 5 Iohan. 6 mundi, ac ad omne opus bonum inſtructi primo Theſſalon. iiij. & .v. capitulo. Quam uoluntatem ut faceret Chriſtus, deſcendit de cœlis, Iohannis. vi. quam etiam
Iohan. 4 Coloſſ. 1 adimplere miro deſiderio optauit, Ioannis quarto. Iam etſi omnes ſancti de hac uoluntate edocti ſunt, non ceſſant tamen orare & poſtulare, ut impleantur agnitione uoluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partem ſanctorum in lumine, qui eripuit eos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, In quo habemus redemptionem & remiſsionem peccatorum, qui eſt caput corporis eccleſiæ, primogenitus ex mortuis, quo placuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia
Coloſſ. 1 in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt, Coloſſeñ. primo. Eatenus ergo hæc petitio ad eam uoluntatẽ referri po-
Coloſſ. 1 teſt, ut petamus fieri uoluntatem dei, ut magis ac magis agnoſcamus tantum myſterium, quod abſconditum fuit à ſeculis & generationibus, ut innoteſcant nobis diuitiæ gloriæ ſacramenti huius, quod eſt Chriſtus, ut denique huius ſacramenti uis & Chriſti beneficium ſeu uoluntas patris in Chriſto in nobis adimpleatur, Quo deſiderio quid poteſt eſſe ſuauius? quo Dauid
Pſal. 118 de longinquo in Chriſtum reſpiciens imbutus, clamat: Memor eſto uerbi tui, ſeruo tuo in quo mihi ſpem dediſti, hæc me conſolata eſt in humilitate mea quia eloquium tuum uiuificauit me.

TErtio,eſt uoluntas dei bona; quæ & cognoſcen- Voluntas dei cognoſcẽ-
da & facienda eſt,Roma.xij.Epheſi.v. Hæc eſt da & facien-
illa uoluntas,in lege dei comprehenſa,ac ſita in manda- da quæ. Rom.12
torum diuinorum cuſtodia. In quam reſpiciens Da- Ephe.5
uid Pſalm.cxviij.hoc unum orat, ut eum deus iuſtifi- Pſal.118
cationes ſuas doceat,ut eum in ſemita mandatorum ſuo-
rum deducat. Tu(inquit)mandaſti mandata tua cuſto-
diri nimis.Vtinam ergo dirigantur uiæ meæ ad cuſto-
diendas iuſtificationes tuas, Hanc uoluntatem dei nos
Chriſtiani non iam in mortua litera quærimus, ſed in Philip.3
Chriſto ueluti in uiuo exemplari expreſſam cernimus. Cyprian.i orationẽ domi-
Voluntatem enim dei eſt, quam Chriſtus & docuit nicam.
& fecit.Siquidem ipſe eſt,de quo pater cœleſtis de cœlo Doctrina & uita Chriſti,ẽ
innotans;dixit:Hic eſt filius meus dilectus, in quo mi- uolũtas dei. Matth.17
hi complacui, ipſum audite.Docuit autem Chriſtus ſo- Iohan.1.14.
li deo conſtantiſſime fidere,deũ toto corde diligere,ama- Matth.22 Marci.12
re in eo q, pater eſt,timere,q, deus eſt,deo omnino nihil Lucæ.10.11
præponere(quod nec ille nobis quicquam præpoſuerit, Matth.10 Iohan.2
etiam filium ſuum unigenitum pro nobis in mortẽ igno- Matth.22
miniosiſſimam tradens)charitati eius inſeparabiliter ad- Matth.5 Roma.12
hærere,proximos ſicut noſipſos atque adeo ſuper nos di- Ephe.5 Matth.5
ligere,iniuriam facere non noſſe,factam tolerare poſ- Ephe.4
ſe cum fratribus pacem ſeruare, cordis munditiam am- Coloſſ.3
plecti,uerecundiam in uerbis,iuſtitiam in factis, humi-
litatem in conuerſatione,in moribus diſciplinam, & in
operibus miſericordiam tenere ac exhibere.Hoc ſiqui-
dem eſt præceptum dei,hoc eſt uoluntatem patris facere,
quam tamen ſolus Chriſtus omnium perfectiſſime ad-
impleuit, & ut nos eam pro noſtro modulo adimplere

poſſimus,facit Hæc *eſt illa uolũtas dei,de qua dictũ eſt:* Matth.5 Lucæ.18 Matth.9 1. Iohan.2 1.Theſſ.4 Iohan.15 1.Iohan.2 *Qui autem fecerit uoluntatem dei,manet in æternum, quomodo & deus manet in æternum,de qua & Apoſtolus dixit:* Hæc *eſt uoluntas dei,ſanctificatio ueſtra.* Ergo *quum dicimus,* Fiat *uoluntas tua, hæc omnia in nobis deo authore agi petimus, ſine quo nihil boni facere poſſumus.* Rurſus, *uoluntas noſtra ad ea quæ in mundo ſunt prona eſt,ea diligit,ea ſectatur,quæ nihil aliud ſunt quàm concupiſcentia carnis,concupiſcentia oculorum,& ſuperbia uitæ,quæ nõ ſunt ex patre,ſed ex cõcupiſcentia mundi,qui tranſibit & cõcupiſcentia eius.* Caro habet ſuã etiã voluntatem. Habet *etiam in pijs caro uoluntatem ſuam, quæ quãdiu corpus hoc terrenum circũferunt,ſubinde negotium faceſſit uoluntati ſpiritus.* Oramus *ergo,ut deus uoluntatem noſtram cum fructibus ſuis(qui* Galat.v. *recenſentur)mortificet,ſuamq; uoluntatem cum fructibus ſpiritus(qui ſunt charitas,gaudium,pax,longanimitas,fides,* Galat.5 *manſuetudo,cõtinentia,caſtitas)in nobis operetur.* Atq; *hæc eſt oratio,quam in pſalmis nuſquam non obuiam reperias.* Dirige*(inquit* Dauid*)greſſus meos ſecundũ eloquium tuum,ut non dominetur mei omnis iniuſtitia.* Itẽ Dirige *ingreſſus meos ĩ ſemitis tuis,ut nõ moueatur ueſtigia mea,*Itẽ,Deduc *me domine in uia tua, ut ĩgrediar in ueritate tua,* Lætetur *cor meũ,ut timeat nomẽ tuũ.* Pſal.118 Pſal.15 Et *reuera,mirandus eſt in hac meditatiõe* Pſal.*toto illo celeberrimo pſalmo.cxviij.* Quin *hæc demum eſt beatitudo noſtra in hac uita corporali,ut uolũtas noſtra ſit* Pſal.118 *in lege dei,ut meditemur in ea die ac nocte, quod demum faciemus, docente & cooperante deo, alioqui* Pſal.1

nequaquã, ut beatus Auguſtinus, in huius petitionis uim reſpiciens, deum pulchre appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod uis. Augu. dictũ.

DEnique eſt uoluntas dei, quæ ſequenda eſt. Hæc eſt ea uoluntas dei, qua omnia in omnibus operatur ſecundum beneplacitum ſuum. De qua quum ſæpe, tum in primum ſymboli articulum multa diximus. Certe qui fidei myſterijs initiari uelint, in primis ſic imbutos eſſe oportet, ut credant & agnoſcant, unum uerum deum, rerum omnium conditorem, moderatorem ac ſeruatorem, omnipotentem, ſumme ſapientẽ ac bonũ. Cæterum, qui deum omnipotentem agnoſcit, is ſtatim colligit nihil fortuito, ſed omnia dei nutu ac potentia fieri. Qui ſumme ſapientem, is iudicat omnes uias dei eſſe iudicia, hoc eſt, deum omnia certo conſilio ac rectiſsime facere. Qui ſumme bonum, is intelligit omnia opera dei optima eſſe oportere, tametſi homo animalis hæc non percipiat, quin potius ſæpiſsime contrarium iudicet, quo fit ut interdum deum blaſphemo ore accuſare & inſectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus curet humana, præſertim cum uidet bonos affligi, iniurijs affici ac opprimi. Impios uero ac improbos omnium rerum affluentia florere. Horum impia conſilia, concupitos ſequi ſucceſſus. Illorum pios conatus ſæpe impediri. At homo ſpiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit uoluntatem dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt longe optimam ac iuſtiſsimam eſſe, ueluti pios ſemper à deo conſeruari ac defendi, pijs ſuam eſſe à deo conſtitutam mercedem, etſi nunc

Voluñtas dei ſequẽda quę.

Fidei exordiũ, ſeu primum clemẽtum.

Roma. 9
Deute. 32

Gene. 1
1. Corin. 2

Pſal. 72

1. Corin. 2
Pſal. 33
Pſal. 36

Sap. 5

Roma.8 *ipſorum opera, ab impijs ueluti uana contemnantur, pijs ſuas tentationes ac tribulationes non in iacturam, ſed in maiorem ſalutis profectum ac gloriam cedere, & ſi nunc ſecus appareat.* Rurſus nouit, *deum ipſos impios ſæpe multis beneficijs temporalibus afficere, uel ut eos beneficentia ſua ad ſe alliciat, ne habeant ullam contra deum cauſandi materiam, uel ut inuictam ac glorioſam iuſtitiam ſuã, in obſtinatos cõtemptores diuitiarum bonitatis ſuæ poſtea declaret.* Quin hoc *etiã ſentit ſpiritualis, ab impijs nihil mali patrari poſſe, niſi permittente deo, atq; adeo quicquid improbi mali perpetrãt, hoc deum mirabili conſilio contra malorũ conſilium ac propoſitũ in cumulum gloriæ ſuæ piorũq; utilitatẽ & profectum uertere, quod uidere eſt in* Pharaone & Iuda, & *reliquis* Chriſti *perſequutoribus, quorũ impij conatus dei gloriã quàmaxime illuſtrarunt, atque interim tamen cernit ſpiritualis* Deum, *deprauatũ illũ impiorũ affectum (in quo ſolo peccati uis conſiſtit, & cuius author ẽ diabolus) omnino non probare, & ſi naturæ opus in improbis non prohibeat (quod niſi mala uoluntas accederet, ex ſe malum non eſſet.* In ſumma, *hoc habet ſpiritualis perſuaſum, dei uoluntatem ſemper et ubiq; fieri, ac deum nihil uelle, niſi quod eſt optimũ, proinde q; iuſtum ac ſanctum eſſe. ut nos totos dei uolũtati ſubmittamus, ut deo nunquã obmurmuremus, ſed potius tã in aduerſis q̃ in proſperis gratias ipſi agamus.* Atq; hoc *ipſum eſt quod petimus, dicentes,* Fiat *uolũtas tua.* Quo *quid aliud poſtulamus? niſi ut deus eum affectum nobis inſpiret, ne pro noſtro iudicio & ratione, ſed ex dei uo*

Roma.1
Cur impii dei beneficiis afficiantur.
Spũales ab impiis nihil mali pati pñt
Sap.5
Deus malorum conatus in ſuã vertit gloriam.
Iuſtum eſt, vt nos totos dei volũtati ſubmittamus

luntate, uiuendi agendiq; rationem ineamus, ne noſtris conſilijs dei uoluntatem anteuertamus, utque quicquid agendum ſuſcipimus, dei uoluntati committamus, ut nihil faciamus, niſi quod deo probari confidimus, & ut in iudicando fallamur, hoc tamen ſemper potius ducamus, ut uel deus conatus noſtros impediat, q̃ ut ſuæ uoluntati quicquam contrariũ operemur, breuiter, ut potius dei uoluntas de nobis fiat q̃ noſtra, Sic nos docet Iacobus, Iaco.4 non ut dicamus, Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus, qui ignoramus, quid erit in craſtino. Sed potius dicamus, Si dominus uoluerit, etſi uixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus non proficiſcitur ad Macedones, niſi uocatus, rurſus in ſpiritu iuſſus reuerti Hieroſolymam, non audit Agabum prophetam prædicentẽ ipſi uincula & carceres, Non audit diſcipulos profectionẽ deprecantes, ſed dei uoluntati ſe cõmittit. Ioſiæ (alioqui pio regi) male ſucceſſit, q, bellũ ſuſcipiens, dei uoluntatẽ præuerterit. Secundo, quum dei uolũtas ſit, ut unuſquiſq; in qua uocatiõe uocatus eſt, in ea permaneat apud deum, hoc eſt, ut ſortem ſuam æquo animo ferat, nõ contendat ſtatum ſuum temere mutare (niſi aliqua cõmoda à domino detur occaſio, melioris conditionis, citra ullam rerum perturbationẽ amplectendæ) ſed magis ut cuiq; ſua ſors contigit à deo, in ea Chriſto quieto ac tranquillo animo ſeruiat. Alligatus es (inquit Apoſtolus) uxori, noli quærere ſolutiõem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccaſti. Seruus uocatus es, nõ ſit tibi cu-

Volũtas dei nõ eſt anteuertenda, ſed uocãti deo obſequendũ.

Acto.16

Acto.21

Acto.21

4.Reg.23

2

1.Corin.7

Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt, in ea pmaneat.

ræ,ſed & ſi potes fieri liber,magis utere. Vnumquemque ergo ſicut uocauit deus,ita ambulare oportet. Sed quum uix reperias ullum hominem (niſi renouatum) qui eiuſcemodi dein uoluntnti libens obſequatur, quod gentilis poeta non tacuit, quum inquit: Qui fit Mecænas,ut nemo quam ſibi ſortem,Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit ultro, Contentus uiuat, laudet diuerſa ſequentes. Idcirco nobis à deo poſtulandum eſt, ut uocationem noſtram æquo animo feramus,ut in ea tranquilla mente perſeueremus,ut ſancte pieq;(quod in omni ſtatu fieri poteſt)uiuamus. Vt quicquid affert ſtatus temporariæ ſolicitudinis negligamus, Vt qui habent uxores,tanquam non habentes ſint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes,et qui utuntur hoc mundo tanqnam non utantur, præterit enim figura huius mundi. Breuiter,ut tantum ſoliciti ſimus quæ domini ſunt,& quomodo domino placeamus.

Horatius ſatyra.1

1.Corin.7

Cypria.i orationem dominicam.

3 *Tertio,hac particula à deo petimus,ut æqua mente tam in proſperis,q̃ in aduerſis ſimus,ut dei uoluntas fiat. ſiue nos uiuere ſiue mori uelit,ſiue affligi ut corrigamur ſiue ſubleuari,ut ſuæ benignitati gratias agamus. Petimus,inquam,ut iniuriam nobis illatam patienter feramus,ut uindictæ cupiditate careamus,ut per contumeliam,uim,uel calamitatem nobis immiſſam,diuinam fieri uoluntatem agnoſcamus, q, hæc omnia ſic adminiſtret deus, ut noſtra uolũtas impediatur,quo magis ſua uoluntas in nobis dominari poſſit.*

Petimus,vt in aduerſis, perinde atq; in proſperis æqua mente ſimus, ſemper deo grãs agentes.

Math.5

R*Vrſus,hoc petimus,ut ſi quis aliter q̃ nos uolumus faciat,qd aut omittat,loquatur aut ſileat,*

ne ea

ne ea re ad iram & inpatientiam commoueamur, ne queramur, uociferemur, iudicemus, condemnemus aut alios calumniemur. Vt ijs qui noſtræ uoluntati aduerſantur, placide cedamus, atq; etiã pro rei qualitate gratias agamus, ueluti qui optimam dei uoluntatem contra noſtram (quæ mala eſt) promouerit. Petimus quoq; eũ affectum nobis donari, ut ſentiamus nobis neminem incommodare poſſe, niſi idem multo magis ſibijpſi coram deo noceat, ut proinde magis ad miſericordiam, q̃ ad uindictam contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, ſi illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint, uel etiã ipſis, bonum rerum ſucceſſum inuideamus, ſed potius ut bona pro malis rependere ſtudeamus, & ſimiles patri noſtro eſſe pergamus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. Præterea petimus, ut omnis fortunæ, dolorum, cruciatuum, ægretudinum, morborum, breuiter, omnium aduerſitatum uictores ſimus, ut hæc, ſimul & inopiam, ignominiam, tyrannides, uim potentiorum, crucem, & omnia incommoda, quin & ipſam mortẽ patienter feramus, ſentientes in hoc dei fieri uoluntatem, ut caro noſtra mortificetur. Deniq; petimus, ut patienter & læto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatientia aut deſperatione uicti, dei uoluntati repugnaſſe uideamur. Hæc omnia uides Chriſtum Ieſum exactiſsime, perfectiſsimeq; & optaſſe & feciſſe & docuiſſe. Ille carnis, mundi, ac Satanæ uoluntatem & tentationes fortiſsime ſuperauit. Ille non tantum turbæ uolenti eum, ut regem faceret, rapere, ſed & electis diſci-

Matth. 7 Matth. 5 (margin, beside "aduerſantur")
Roma. 8 (margin, beside "promouerit")
Matth. 5 Lucæ. 6 (margin, beside "ſuper")
Roma. 8 (margin, beside "fortunæ")
Matth. 4 (margin, beside "tentationes")
Iohan. 6 (margin, beside "uolenti")
Lucæ. 2 (margin, beside "diſci-")

pulis,atq; adeo amantiſſimæ uirgini matri(alio, q̃ quo
Matth.16 Iohan.4.6 *patris uoluntas)uocantibus reſtitit,ubiq; teſtatus ſe ue-*
Eſaiæ.53 *niſſe de cœlo,non ut faceret uoluntatem ſuam, ſed eius*
Iohan.1 1.Petri.2 *qui miſit eum patris. Ille deniq; agnus omnium innocen*
Philip.2 Matth.26 *tiſſimus,qui peccatum non fecit, & in cuius ore dolus*
Cyprian oratione d̃nicã. *inuentus non eſt,factus eſt obediens patri uſq; ad mor-*
tem,mortem autem crucis, & ut infirmitatē hominis,
quem portabat,oſtenderet,dixit: Pater ſi poſſibile eſt,
tranſeat à me calix iſte. Vt autem exemplum nobis tri-
bueret,quo dei uoluntatem noſtræ omnino anteponere-
mus,ſubiecit: Veruntamen,non quod ego uolo,ſed quod
tu uis,ut pudere debeat hominem ſeruum,ſuam dei uo-
luntati præferre,ubi unigenitus dei filius,in mortē uſq;
deo patri obediens eſſe uoluit,atq; adeo omnes iniurias,
contumelias,conuitia,cruciatus,& cætera quæ crucifi
xores eius ipſi intulerunt,patienter tulit, ut etiam pro
illis patrem exorauerit,dicēs: Dimitte illis,quia neſciūt
Lucæ.23 *quid faciunt. Hinc Chriſti ſpiritum omnes pij,quotquot*
Sancti ueſtigia Chriſti ſecuti ſunt. *ab origine mundi fuerunt,aſſequuti,ſimiles egerunt de*
ſua uoluntate triumphos,dei uoluntati in omnibus obtē
perantes,quemadmodū uidere eſt in Abel,Enoch,Noe,
Abraham,Iſaac,Iacob,Iob,Dauid,ac cæteris patriar-
chis & prophetis,in ſanctis Apoſtolis,glorioſis marty-
ribus,pijs cōfeſſoribus,ac ſacratis deo uirginibus. Eū-
dem ergo affectum,ut nobis deus ingeneret, oramus,di-
centes, Fiat uoluntas tua.

Chryſoſt. in Matthæum homi.20 Auguſt.ad Probam. SICVT IN COELO ET IN TERRA. *Germanus ac principalis intellectus parti*
culæ eſt. Quemadmodum(ò pater cœleſtis)uolūtas tua

perfecte ſit in angelis & cœleſtibus ciuibus, qui tibi unanimes ſeruiunt, tuæq; diuinæ uoluntati ſummo ſtudio adhærent, teq; fruuntur, nullo errore obnubilante ſapientiam eorum, nulla item miſeria eorum beatitudinem impediente. Et *quemadmodum in cœlo omnia libere fiunt, & non alia quidem audiunt angeli, alia uero contemnunt, ſed uoluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obſequuntur, quemadmodum* Pſaltes ait: Benedicite *domino omnes angeli eius, potentes uirtute, qui facitis uerbum eius ad audiendam uocem ſermonum eius.* Itē: Benedicite *dño omnes uirtutes eius, miniſtri eius, qui facitis uolūtatem eius.* Ita ô pater, *præſta, ut tua quoq; uolūtas in hominibus, qui in terra ſunt, & de terra (qđ ad corpus attinet) facti ſunt, ſine ulla remora inculpate & ex integro fiat, ut quemadmodum in cœlis ſumma pax & concordia eſt (unde eiectus eſt diabolus) ita et in terris per filium tuum, per cuius ſanguinem pacificata ſunt omnia, uel in cœlo uel in terra, pax bonæ uoluntatis redūdet, ut quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iuſſionibus, deuictis carne, mundo ac* Satana, *unanimes ac trāquille pareant ac obediant,* Ad hoc *certe reſpicit angelica illa prædicatio,* Gloria *in excelſis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, quā alibi explicauimus.* Secundo, *ſic poteſt intelligi particula, ut quemadmodum in cœlo, hoc eſt, in iuſtis, qui cœlis comparantur, ita quoq; in peccatoribus & iniuſtis (qui in ſcripturis terra appellātur) dei uoluntas fiat, ut ſcilicet peccatis exploſis & immūdis ſpiritibus eiectis, deū agnoſcere incipiant, et ad animi trāquilitatē* ꝑ

Sententia particulæ. Pſal.102. Gene.1 Apoca.12 Ephe.2 Luc.2 Cyp. in oratione dñicā Aug.de ſer. mo.dñi in monte.

pœnitentiam redeuntes, una cum iuſtis dei uoluntatem
Aug.ibidē. faciant & exequantur. Tertio, non eſt abſurdus intellectus (quē & ſuperius attigimus) ut pro cœlo & terra accipiamus ſpiritum & carnem, ut ſit ſenſus, quemadmodum ſpiritus in renouatis non reſiſtit deo, ſequens
1.Iohan.5 Roma.7.8 & faciens uoluntatem eius, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui. Et quemadmodum ſpiritu ſeruimus legi dei, ita etiam carne ſeruiamus, quod tandem perfecte fiat in uita illa æterna, ubi erit ſumma pax, ubi non ſolū uelle bonum adiacebit nobis, ſed etiam perficere. Interim tamen orandum eſt, ut quemadmodum corde ſecūdum interiorem hominem delectamur legi dei, ita etiam cor-
1.Theſſ.5 pus ſenſim mortificetur, mortificatumq; huic delectationi accedat, ut tandem integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu
Ibidem. 1.Corin.1 conſeruetur. Certe ſi fideliter hoc oramus, Fidelis eſt qui uocauit nos, qui etiam faciet.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

SVperiores petitiones ſummam ſalutis noſtræ continent, quibus ea poſtulamus, quæ ad perfectam &
Chryſoſt. in Matthæum homi.20 Sequētes petitiones reſpiciunt uitam præſentem. abſolutam beatitudinem, quam olim cum angelis cōmunem habebimus, poſtulamus. Sed quoniam interim carnales ac mortales ſumus, multa & ſpiritus & animi ſuſtentatione egentes, donec ad ultimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus; Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam ſpiritualia q̃ tēporalia bona ad hanc

uitam traducẽdam neceſſaria nobis donari poſtulamus. Mala item omnia (quæ nos ab inſtituto curſu ad regnũ cœleſte nobis per Chriſtum promiſſum remorari poſſunt) deprecamur, iuſtiſſimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Quæ particula, ut cæteræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & myſteria. Panis (ut ſuperius in ſacramentũ Euchariſtiæ diximus) in ſcripturis uarie accipitur. Nam quandoq; deſignat omnia ad præſentis uitæ ſubſidium neceſſaria, & præſertim ea, quæ ad uictum & amictum ſpectant, In quam ſententiam dixit Iacob Gene. 28. Si dominus dederit mihi panem ad ueſcendum, et ueſtimẽtum ad induendum, erit mihi dominus in deum, & lapis iſte quem erexi in titulum, uocabitur domus dei. Vnde hoc uocabulo panis ſic accepto, ueniunt omnia, quæ ſunt ad hãc uitam corporalem neceſſaria, quæ Chriſtus his uerbis, Matthæ. 6. deſignare uoluit (hæc omnia adijcientur uobis). Interdum uero panis ſpiritualiter accipitur, idque trifariam. Primum pro uerbo dei, quo fidelis anima ſubinde reficitur ac ſuſtentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo et Matthæi quarto legimus: Non in ſolo pane uiuit homo, ſed de omni uerbo quod procedit de ore dei. Secundo, panis proprie Chriſtum deum & hominẽ ſignificat, quatenus ſcilicet pro nobis de cœlis deſcendit, carnem induit ac immolatus eſt, nam quum eatenus fide percipitur, fit ueriſſimus ac efficaciſſimus animæ cibus, dum ſcilicet fide in carnis ſuæ immolationẽ nos certos red-

Vis petitionis.
Panis appellatione qd ueniat.
1 Panis corporalis.
Gene. 28
Matth. 6
2
1 Panis ſpiritualis.
Verbum dei
Deute. 8
Matth. 4
2 Chriſtus deus & homo panis.

dit de parta ſalute, ac ſupra quam dici poteſt delectabiliter ad uitam æternam reficit, Quid enim iucundius, q̃ cum tali fiducia freti, non dubitamus nos propitium habere deum & patrem, atq; hinc fore, ut olim omnibus peccatis exuti, & uera iuſtitia pleni, æternam & beatam uitam cum ipſo Chriſto & patre uiuamus? In quam ſententiam dixit Iohannis capite. 6. Operamini *non cibum qui perit, ſed qui permanet in uitam æternam, quem filius hominis dabit uobis.* Et ſtatim poſt: Ego *ſum panis uiuus, qui de cœlis deſcendi, ſi quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum, & panis quē ego dabo, caro mea eſt pro mundi uita.* Tertio denique, *panem pro ſacroſancta Euchariſtia accipi conſtat, in qua, nobis non tantum caro & ſanguis Chriſti ſpiritualiter, ſed etiam naturaliter & corporaliter porrigitur. Quemadmodum Paulus teſtatur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus; nōne communicatio ſanguinis Chriſti? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt?*

Locus Ioh. 6. explicat

Euchariſtia panis.

1. Corin. 10

Aug. de ſermo. dñi in monte.

IAm *conſtat, omnia hæc, quæ appellatione panis continentur, hac precationis dominicæ particula recte* 1 *peti.* In *primis enim hac ipſa particula petimus, quæcunq; ad præſentis uitæ ſubſidium neceſſaria ſunt, uelu ti ſunt cibus, potus, ueſtes, certæ ſedes, ac alia omnia, ſine quibus commode uiuere non poſſumus.* Sed roges? *Qui fit, ut nos dominus orare iubeat pro his adipiſcendis, quæ huic uitæ neceſſaria ſunt, quum ipſe dicat,* N*olite ſoliciti eſſe, dicentes: Quid mãducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur. Hæc enim omnia gẽtes*

Aug. de ſermo. dñi in monte. Quæſtio. Matth. 6

inquirũt. Scit enim pater ueſter cœleſtis, quia his omni bus indigetis. Nam ſi pro his ſoliciti eſſe non debemus, ne orãdum quidem pro eis uidetur, quum oratio nõ niſi cum ſumma animi intentione ac ſolicitudine dirigenda ſit. Itidem quum Chriſtus dicat: Quærite primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis, uidentur hæc non quærenda, proindeq; nec petenda, ſed tantum regnum dei & iuſtitia eius. Præterea, etiamſi non oremus, nihilo ſecius non tantum pijs, ſed et malis hominibus panem quotidianum largitur deus, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos? Quid ergo eſt quod Chriſtus non orare iubet in hunc modum, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie? niſi ut doceat hæc nos, non aliunde q̃ à deo petere, & expectare oportere, ut ſcilicet nos à mundanis hominibus diſcernat, ac alio affectu q̃ uulgari nos præditos eſſe debere declaret. Mundi enim iudicio ſtulta propemodum hæc uidetur petitio, quod mundus, quicquid ad ſuſtentandũ corpus pertinet, magis labori ac ſolicitudini humanæ tribuat q̃ à deo expetat aut expectet, Sed pij, quicquid id eſt quo uitam traducimus, inter dona dei computandum eſſe ſciunt. Rurſus, hoc eſt, impijs cum pijs commune, ut habeant panem ad manducandum, nec raro longe abundantius pijs. Sed hoc intereſt, quod piorum eſt panem de manu dei, id eſt, benigna illius gratia cũ gratiarũ actione percipere, cum impijs per iniuſtitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic eſt ſenſus, Quẽadmodũ filij huius mundi quamdiu nõ ſunt abdicati uel emancipati, ſed in parentum poteſtate conſtituti, de ui-

Ibidem.

Matth. 5
Dilutio

Mundus ſuę ſolicitudini non deo tribuit bona corporalia.

Pſal. 48. 72

Iohan. 14
1. Corin. 10
Coloſſ. 3
Vis petitiõis

ctu ſoliciti non ſunt, ſed tantum, quum opus eſt, cibum à parentibus poſtulant, certi ſe quod petunt accepturos,
Math. 6 *Sic multo minus deceat nos de uictu ſolicitos eſſe, qui edocti ſumus omnem craſtini ſolicitudinem abijcere ac agnoſcere patrem noſtrum cœleſtem tam diuitem, tam*
Ibidem. *benignum, tam amantem, cui tantopere curæ ſumus, nõ commiſſurum, ut quum paſſerculis etiam de uictu proſpiciat, quum lilia campi tanto decore ueſtiat, nobis in filios coaptatis uictus aut amictus à ſe petitus & expe-*
Pſal. 33 *ctatus unquam deſit.* In quam ſententiam Pſaltes dixit: *Iunior fui, etenim ſenui, & nõ uidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.* Et Salomon Prouer-
Prouer. 10 *biorum decimo ait,* Deum *non occidere fame animam*
4. Reg. 17 4. Reg. 4 *iuſti,* Id quod & *inſignibus exemplis* Heliæ, Heliſæi, &
Daniel. 14 Danielis *prophetarum manifeſtum euadit.* Nec tamen *hoc putandum eſt* Chriſtum *noluiſſe ut laboremus, quũ ad laborandum conditi ſimus, quemadmodum aues ad*
Gene. 3 *uolandum, &* Geneſis *teſtatur, iuſsiſſe et ordinaſſe deũ, ut* Adam *poſt lapſum, uictum in ſudore uultus ſui quæreret, ſed hoc uoluit* Chriſtus, *ne laboribus noſtris, ueluti cauſæ, rei euentum tribueremus, aut uictum ſoli-*
Ibidem. *citudini noſtræ acceptum feramus, ſed magis deo, qui ſi laboribus noſtris ſuam benedictionem non addat terra præter ſpinas ac tribulos nihil nobis germinabit, atque adeo labores noſtri, ſi dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem ſuſtentationem attinet, parum aut nihil proderunt, quod & res ipſa declarat, quum deus permittit fruges clade interire, tum enim uidemus q̃ nõ ſit in nobis ſitũ, ut terra laboribus noſtris reſpondeat,*

ſed plane experimur, totum à deo pendere. Laborandū Laborandū nobis auium more.
eſt itaq; ſed auium more, quæ officium quidem ſuū can-
tando expediunt, ſed interim de uictu ſolicitæ nō ſunt,
ex dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandū 1.Theſſ.3
inquam eſt, ne deum tentare uideamur, ſi contra eius or
dinationem foueri cupiamus, ſed ſine ſolicitudine, nimi-
rum labores noſtros dei benedictioni permittentes, ac
ab eo ſolo pendentes, qui aperit manum ſuam & im- Pſal.144
plet omne animal benedictione. Qui ſic in timore dei
laborant, hi ſoli labores manuum ſuarum mãducabunt, Pſal.127
id eſt, dona dei cum gaudio cordis & gratiarum actio- Pſal.126
ne percipient. Quum interim impijs ſeſe labore enecan
tibus, uanum ſit ante lucem ſurgere, qui etſi corã mun
do locupletiſsimi appareant, non alium tamen, quàm pa
nem doloris manducant.

VT ergo Chriſtus tam uanam ſolicitudinem, & Cyp.in orationem dominicam.
præter benedictionem dei prorſus inutilem no-
bis eximeret, et ut quicquid eſt ſuperfluæ uoluptatis ma Chryſoſt. in Matthæum.
gis q̃ neceſſariæ frugalitatis reſecaret, in primis ſimpli-
ci uerbo, panis, utitur, ut intelligamus, nos nec delicata
nec ſuperflua, ſed tantum neceſſaria petere debere, ac ha
bentes alimenta & quibus tegamur, his contentos eſſe
oportere. In quem modum Solomonem quoque poſtu- 1.Timo.5
laſſe legimus, Prouerbiorum trigeſimo: Mendicitatem Prouer.30
& diuitias ne dederis mihi, ſed tantū tribue uictui meo
neceſſaria, ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, &
dicam, Quis eſt dominus? aut egeſtate compulſus, fu-
rer, & periurem nomen dei mei. Et idcirco nō fruſtra Emphaſis verbi noſtrū
in hac petitione addimus, NOSTRVM, *Noſtr*

enim panis eſt,quem deus nobis ad uſum tantum humanæ uitæ ſuppeditat,quo commode & neceſſario ad pie
Chryſoſt. in Matth. *uiuendum,& fratribus inſeruiendum alimur, non quo ad laſciuiendum præter neceßitatem luxuriamur.* Noſter eſt,*quem dominus iuſtis rationibus partũ nobis ſuppeditat,non quẽ fraude,dolo,calumnia,ui conquirimus,*
Chryſoſt. ibidem. *& ex proximi ſubſtantia ac ſanguine exugimus.* Nec *hoc contentus,addidit* Chriſtus, Quotidianum, Item, Hodie,*ut omnino quid uellet,intelligeremus.* Per quotidianum *enim uictum parabilem intelligi uoluit, adimẽs ſtudium ſumptus & deliciarum.* Per (hodie) *deniq; ſuſtulit curam craſtini.* Quemadmodum *paulo poſt apud*
Matt.6 Mattheum *ait:* Nolite *ſoliciti eſſe in craſtinum.* Craſti-
Pſal.54 *nus enim dies ſolicitus erit ſibiipſi, ſufficit diei malitia ſua.* Perinde *atque ſi ſingulis noſtrum diceret,* Iacta *ſup dominum curam tuam,et ipſe te enutriet,*Non *eſt quur anxia ſolicitudine et cura te emaceres,pro uictu in annos & dies plurimos congregando,quod hanc irrideat*
Lucæ.12 *deus,quemadmodum parabola de homine diuite (cuius uberes fructus ager attulit)declarat.* Is *enim cum multa ſolicitudine ſibi diuitias paraſſet,horrea priora deſtruxiſſet,maiora feciſſet, & illuc omnia,quæ nata ipſi erant,congregaſſet.* Et *iam animæ ſuæ diceret,* Anima *mea habes multa bona repoſita in annos plurimos, requieſce,comede,uiue & epulare,en ex inſperato audiuit ſibi deum dicentem:* Stulte,*hac nocte repetent animam tuam à te, quæ autem paraſti,cuius erunt? ubi ut parabolæ uim explicaret, continuo ſubiungit,* Sic *eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in deum diues* Nimi-

rum omnes qui eodem ſunt affectu, eadem damnationis cenſura percellens. Vis uerborũ da nobis.

NEc grandi myſterio carent hæc uerba, DA NOBIS. Quo in primis ſignificamus noſtram indigentiam et inopiam, Deinde conuincimur etiã quod ex nobiſipſis hunc panem habere nõ poßimus, ſed ſolum deum deum eſſe qui cum & dare poßit & uelit. Quo etiam hoc ſimul oramus, ut deus nobis eam cognitionem donet, qua certo ſentiamus eum panem quo alimur, ac cætera omnia quibus ſuſtentamur, diuinitus nobis donari, utque pro tanto beneficio ipſi grati ſimus, iuxta illud Pſaltis: Omnia à te expectant, ut des illis eſcam in tempore. Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitatem, Item, Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das illis eſcam in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quãobrem parochi ſummo ſtudio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientißimum benedicendi domino ante cibum ſumptum & gratias agendi deo poſt ſumptum (quem à CHRISTO profectum & ab omnibus pijs in hæc uſque tempora uſitatum conſtat) intermittant, aut negligant, quod uel hoc ipſo more, quæcunque in hanc particulam d ximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitæ gratiæ ipſi pro collatis beneficijs reddantur. Pſal. 103. Mos benedicendi dño & ante & poſt cibum retinendus.

POrro quod dicit, NOBIS pluraliter, nõ mihi, hoc ipſo Chriſtus indicat, deũ, quæcũq; dat, nõ nobis ſolis dare, ſed & alijs per nos, et proinde partẽ illorũ 1. Corin. 5

cedere debere, ſibi parare non ualentibus, atq; eo ipſo tenacitatem tollit, rerum communionem (quum neceſsitas proximi poſtulant) largitatemq; & liberalitatem commendat. Ergo fruſtra in hunc modum orabunt impij, qui non tantum pauperibus, quæ acceperunt, à deo communicare renuũt, ſed & inſuper pauperes diripiũt, ſpoliant, ac fraude, doliſq;, ſeu etiam iuris uerſutia circumueniunt, ut ſe ſolos locupletent, quos ſummopere odit, & quammaxime in prophetis deteſtatur deus. Certe Chriſtianus iudicare debet ſe nihil tanquam propriũ tenere, ſed omnia in uſus proximi, quum res poſtulat, lubenti animo communicanda eſſe. Recte dictum eſt in tenaces & ſordidos, Paſce fame morientem, ſi non paueris, occidiſti. Et alibi Eſurientium panis eſt, quem tu detines, nudorum ueſtimentum eſt, quod tu recludis miſerorum redemptio eſt pecunia, quam tu in terrã recõdis.

Impietas huius ſeculi diuitum.

Cyrillus.

47. diſtinct. c. ſicut.

Augu. de ſer. dñi in monte

SECVNDO, *hac particula petimus, ut pater ille cœleſtis non ſolum corporalem, ſed & cœleſtem & ſpiritualem alimoniam, qua animus & ſpiritus noſter uegetatur, nobis impertiat. Et in primis, ut intellectum diuini uerbi, & diuinorum mandatorũ ſuorum dare dignetur. Verbum enim dei uere ſpiritualis panis eſt, qui animum paſcit & reficit, quemadmodũ locus ille Matthæi capite quarto ſupra citatus, atq; adeo res ipſa teſtatur. Rurſus, meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis eſt, quem Pſaltes dulciorem eſſe pronuntiat ſupra mel & fauum. Petimus itaq;. ut deus hunc panem nobis dilargiatur, ut ipſe eum nobis frangat ac impertiat, utque eodem pane & intellectum*

Verbum dei panis aiæ.

Math. 4

Pſal. 18

& uoluntatem noſtram reficiat ac corroboret. Preterea ut quotidie nos eum panem operari (hoc eſt, ut nos ſedulo in lege dei meditari ac ambulare) faciat, quo ſcilicet eiuſcemodi ſpirituali alimonia aliti et confortati, tandem ad illam perfectionem, abſolutamq; uitæ beatæ ſaturitatem peruenire mereamur. Vocatur quoque & iſte cibus. Quotidianus, quod quãdiu iſta uita temporalis per dies decedentes ſuccedenteſq; peragitur, animi noſtri affectus, nunc in ſpiritualia, nũc in carnalia alternent, quo fit, ut quotidie panis iſte nobis neceſſarius ſit, quo animus ſubinde relabens & eſuriens erigatur, reficiaturq;. Petitur autem & hic panis, nobis à deo dari, quod uerbum dei non aliter ſalutare ſit, nec in animæ uiſcera traijciatur, fructum ſe dignum pariens, niſi deus ipſe intus docuerit, Fruſtra ſiquidem concionatoris uox aures foris pulſabit, niſi & unctio (id eſt, gratia ſpiritus ſancti uerbi uim in animi receſſus) inſerat, ac faciat nos Theodidactos, id eſt, à deo doctos. Certe qui quotidie in intellectu uerbi dei promouet, adoleſcitq; et grãdeſcit quotidianis uirtutum auctibus, is ſolus uere ſentit, quàm dulcis animæ cibus ſit, uerbum dei, ut iam libeat exclamare cum Dauid, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ noſtræ modulum, donec hanc temporalem uitam gerimus (quod, hodie, denotat) ali nos oportet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quæ eſt in Chriſto Ieſu, nunquam non proficientes perueniamus.

Augu. ibidẽ. Quotidianus.

Verbum dei non aliter ſalutare, niſi deus ipſe doceat.

1. Iohan. 5

Theodidacti

Pſal. 118

Hodie. Philip. 3

TERTIO, & magis peculiariter panis quem petimus, ipſe Chriſtus eſt uitæ largitor & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus eſt. Non enim explebat animum noſtrum panis philoſophorum, aut fermentum Phariſæorum, ſed panis ille cœleſtis, qui dat uitam mundo. Petimus ergo, ut deus hunc panem nobis quotidie det, id eſt, ut per ſpiritum ſuũ nos doceat incarnationis CHRISTI myſteria, idque per fidem, qua ſciamus & cognoſcamus Chriſtum carnem ſuam dediſſe pro mundi uita, hoc eſt, pro noſtra redemptione, deoque patri pro noſtris peccatis ſatisfeciſſe. Deinde in hac carne reſurrexiſſe, ut certi ſimus, eum regnare nunc immortalem, in hoc, ut nos in membra ſua coagmentatos, plane iuſtificet, & reddat etiam poſt hanc exactam uitam immortales & beatos. Sic enim ſpiritualiter paſcitur animus noſter ſuauiter, fide recolens, quod Ieſus Chriſtus traditus eſt pro delictis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, hoc eſt, hanc fidem in nobis indies augeri, quo tandem eo perducamur, ut & ipſo deo, id eſt, diuinitate Chriſti, qua idem eſt cum patre paſcamur, lætiq; ac alacres uitam ſanctam in deo agamus, certi ac ſecuri, q. hunc panem manducantes, hoc eſt, in Chriſtum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternũ, ſed tranſeamus à morte in uitam, Quoniam uero hæc perfruitio deitatis hic nondũ plena eſt, tum uero plena erit, quando extincto in nobis per ſpiritum Chriſti omni peccato, deus in nobis

Chrĩus panis verus q de cœlo deſcẽdit. Pſal. 106 Iohan. 6 Roma. 6 Roma. 4 2. Corin. 5 Iohan. 14 Iohan. 6 1. Corin. 13 1. Corin. 15

erit omnia in omnibus. Idcirco poſtulamus hunc panem hodie, hoc eſt, quantiſper nos hanc mortalem uitam uiuimus, nobis dari. Petimus. etiam, ut hunc panem ipſe det, qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi uita. Nam hæc fides non aliunde quam ex mero dei beneficio animis noſtris infunditur, neque aliter quam promouente ſpiritu dei augeſcit, Sicut ſcriptum eſt, Quia non caro aut ſanguis reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cœlis eſt. Hæc eſt illa fides, qua regeneramur, renaſcimur, ac in Chriſto adoleſcimus, quemadmodum ſcriptum eſt, Et dedit eis poteſtatem filios dei fieri his, qui credūt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex uolūtate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex deo nati ſunt. Iohan.6 Fides do nū dei. Matth.16 Iohan.1

Cyp.i orōnē dñicam. Augu. de ſer. dñi in mōte Matth.5

QVARTO. Quoniam neceſſarium erat, ut Criſtus hanc fidem in nobis ſacramento aliquo inſigni ac uiſibili roboraret, ac certos etiā efficeret, ubi tale ſacramentū non indigne participaremus, Chriſti beneficium ad nos omnino pertinere. Idcirco recte etiam petimus, ut pater cœleſtis det nobis panem illū ſuperſubſtantialem in ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſacramēto tectum et uelatū, quē recte noſtrū dicimus, quia ſicut deus intelligentiū & credentiū pater eſt, ſic et Chriſtus, quum corpus & ſanguinem eius in Euchariſtia per fidē contingimus & edimus, noſter panis eſt. Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari, quod ſic nobis uiuendum ſit, ut eum quotidie accipere mereamur. Atque utinam omnes Chriſtiani ſic uitam ſuam inſtituerent ut quemadmodū olim in primitiua eccleſia occidentali, Aug. de ſer. dñi in mōte

non tantùm ſpiritualiter, ſed etiam ſacramentaliter cõmunicabant corpori dominico, ſic & hodie omnes ad Euchariſtiæ perceptionem debita pietate accurrerent, quod id infirmitas noſtra plurimum requirere uideatur. Nam ſi quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis myſticus neceſſarius uidetur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ certiſsima eſt medicina, & præſentiſsimum remedium. At ſi ea eſt temporum horum conditio, ut hic mos non facile in uſum reuocetur, uiderint fideles ſacris aſtantes, ut ſaltem ſpiritu ac mente communicent cum deſiderio, quum opportunum erit etiam ſacramentaliter communicandi. Sed de hoc alias latius diximus.

Aug. ad ianuarium.

Supra de administratiõe ſacrorum. Itẽ in ſacris Euchariſtiæ.

Chriſ̃s dat nobis corpus & ſanguinẽ ſuum.

Datur autem hic ſacroſanctæ Euchariſtiæ panis, non ab alio, quam à deo & Chriſto filio eius. Ipſe eſt enim non miniſter ſacerdos qui reuera baptizat, & qui carnem & ſanguinem ſuum nobis præbet in remiſsionem peccatorum. Et quamuis hic panis ſempiternus ſit, quotidianus tamen dicitur, & ad hoc tempus pertinet, in quantum ſcilicet miniſtratur animæ, quibuſdã ſignis ac dictis, & quatenus ad quotidianam peccatorum, in quæ indies incidimus, remiſsionem proficit.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Aug. de ſer. d̃ni in mõte. Lu. 11, 7

HIc debitorem nomine peccata ſignificari manifeſtum eſt ex Luca, qui eandem petitionẽ in hæc uerba renarrat, Et dimitte nobis peccata noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. Porro

peccata

peccata debita dicuntur, ac debitis aſsimilantur, Matthæi decimooctauo, quod non ſecus atque debitor obligationis uinculis obſtrictus ſoluere, quod debet, tenetur, Ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius eſt. Sic Chriſtus de hominibus illis decem & octo, ſuper quos cecidit turris in Syloe, reſpondens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitantes in Hieruſalem fuerunt debitores, id eſt, peccatores ac pœnæ obnoxij, nam continuo adiecit: Non dico uobis, ſed ſi pœnitentiam non habueritis, omnes ſimiliter peribitis. Chriſtus itaque hac orationis particula non hoc iubet, ut pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus, ſed tantũ ut ueniam demus in nos peccantibus, Chriſtiana enim philoſophia ſeu Euangelium docet nos de quadã ſpirituali & æterna iuſtitia in corde, quæ inter alia poſtulat, ut uolentes nobis à deo dimitti peccata, Fratribus ſimiliter in nos peccantibus offenſam ex corde remittamus, quod alioq; cor aut ira aut uindictæ cupiditate æſtuans, iuſtitiæ ſpiritalis capax omnino non ſit. Interim (ut iam diximus) non uetat Chriſtus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam, aut quod noſtrum eſt, qui ne uetat quidam, ob id legitimo iure experiri, Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixiſſe, Ei qui uult tecũ in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palliũ, eo (quemadmodum id genus alia) dictum eſt, ut Chriſtus animum formaret, non ut imperia ſeu iudicia terrena, quæ ſunt ordinationes dei, aboleret ſeu illicita iudicaret. Vult Chriſtus in ſuis ante omnia uigere chari-

Matth. 18

Luc. 13

Auguſt.

Chriſtus nõ uetat pecuniam mutuo datam repetere.

Roma. 14

Matth. 5
Marci. 11

Explicat lo cus, Matth. 5

Chriſti doctrina non abolet imperia ſeu iudicia terrena.
Luc.

tatem, uult, ut alieni ſint ab omni ira amaroq́; affectu, maxime uero à uindicandi cupiditate. Vult, ut ſtudeat, quantum in eis eſt, etiam cum rerum ſuarum temporariarum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaque eſt ſenſus CHRISTI *uerborum: Si inciderís in hominem contentioſum, qui malit ad iudiciũ prouocare, q̃ tibi quod tuum eſt, uel dare uel relinquere, & periculum ſit te eiuſcemodi aduerſarij tui malitia (ut fere fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, ſeu uindicandi affectum animo inde concepturum, potius eſt ut iacturam rei familiaris quam animi facias, Quid enim prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ uero ſuæ detrimentum patiatur, Quin & æthnicis litigandi ſtudium tam inuiſum fuit, ut quoad poſſent, omnem litigandi materiam abſcinderent, ac ſubmouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non facere iacturam, ut etiam plurimum lucraretur. At ſi quis eſt, qui animum Chriſtiano homine dignum gerit, à tranquillitate non facile dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinſecus accederint, corrumpendum, is ſalua cõſcientia, ac licite, quod ſuum eſt, iure repetierit, ſi tamẽ modeſte ac leniter egerit, hoc eſt, ad eam regulam, ut in animo ſemper paratus ſit, magis amittere quod ſibi debetur, quam Chriſtianam lædere charitatẽ, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, quam ut proximum malitioſum debitorem ſuũ corrigat, is enim ſi habet, unde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tum non ſolum non peccabis ſi*

Lucæ 1
Aug. de ſermo. dñi in mõte.

eum,ſed etiam pro eris ei plurimum,ſi iure repetas q̃ tuum eſt, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere uult, damnum fidei patiatur, quod tanto eſt grauius, ut nulla ſit comparatio. Paulus certe non damnat uſum iudiciorum ad uitam corporalem traducendam apprime neceſſarium, ſed damnat, quod Corinthij mallent apud iniquos nimirum æthnicos iudices, q̃ apud ſanctos iudicari,perinde atque non fuerit inter eos ſapiēs quiſquam,qui poſſet iudicare inter fratrem ſuum, qui poſſet controuerſiolas inter fratres ſubortas, citra tumultum, aut gentilium ſcandalum componere, aut etiam dijudicare. Damnat itaque hoc litigandi indecorum, procliuitatem ſcilicet ac temeritatem, maxime uero uindicandi (qui raro à litigando deeſt) affectum, uerum iudiciorum uſum integritate animorũ(quæ Chriſtianos docet) ſalua permanente, adeo non damnat, ut alibi ualde celebret. Itidem non uetat Chriſtus, quum iubet dimitti debitoribus noſtris, publicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ peſtes iure publico accuſari, ac etiam puniri, Multo minus iubet, ut temere ipſis commiſſum ignoſcamus, aut ad ipſorum ſcelera conniueamus. Nec prohibet etiam,quo minus magiſtratus auxilium ad propellendam uim priuatam imploremus, tametſi dicat, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui fruſtra Euangelium plurimis alijs in locis doceret, imperia ac magiſtratus, eſſe ordinationes dei bonas, præſentes item poteſtates obedientia ac honore colendas. Poteſtatem quoque non fruſtra

Locus Pauli.1. Corin.6 explicatur.

Paulus damnat litigandi pervicatiam ac indecorũ non iudicia. Roma.13

Christus nō vetat maleficos puniri.

Locus explicatur. Matth.5

Roma.13 1.Petri.2

gladium portare,ſed in hoc à deo conſtitutã eſſe ut gladio utatur in laudem bonorum,& uindictam male factorum, Matth.22 *Neq; Chriſtus ipſe Cæſaris imperium ſuis uerbis firmaret,quum ait:* Reddite,*Cæſaris quæ ſunt,Cæſari,& dei quæ ſunt deo.* Quo *quidẽ reſponſo, etſi ſuũ regnũ,quod ſpiritale eſt, à corporali regno diſerte diſcreuerit,ſuum tñ cuiq; tribuẽdum eſſe indicauit,* Deo *perpetuam animi iuſtitiam ac innocentiam,* Matth.5 *Cæſari ue*Roma.12*ro,quod leges ciuiles ac publici mores ei præſtari uolunt,ac iubent.* Hic *ergo dominicæ orationis locus, & ſimiles in* Euangelio,*qui uindictam prohibent,intelligẽdi ſunt de priuata uindicta non de publica,quam exer*Roma.13*cet magiſtratus, quam &* Paulus *miniſtrũ dei appellat ac uarijs* Encomijs *illuſtrat.* Itaq; *neq; accuſator ſeu delator publici criminis peccat in* Euangelium,*modo tamen ceſſet priuata uindicandi libido, ac deſit priuatus* Nume.35 *animi dolor,ſeſe,ſi liceret,ulciſci paratus,& hoc tantum quæratur,ut publica ſcelera iuxta leges,q̃ dei ordinationes ſunt,puniantur , utq; reipublicæ tranquillitas ſeruetur,* Neq; *peccat, qui uidens ſibi uim intẽtari, uel ad Cæſarem,uel præſentem prouocat magiſtratum.* Id *quod &* Paulus *feciſſe legitur apud* Feſti *præſidis tribunal.* Sed *de hoc obiter dictum ſit ſatis,hic admonuiſſe ſuffecerit,uerbo debiti hoc loco peccatũ uenire,* Acto.25 *non pecuniam,qđ alioqui nobis iure ciuili debetur.*

Accuſare publicum latronem non eſt peccatum.

Paulus appellauit Cæſarem

S*Ed iam ad expoſitionem dominicæ orationis reuertamur.* Superius *itaq; à deo precati ſumus,omnia ea bona,quæ à deo peti poſſunt .* In *primis æterna ac ſpiritualia,*Deinde *etiam corporalia ac temporalia,*

Ratio ordinis dñicæ ꝑcationis

hic docet nos CHRISTVS *deprecari omnia ma-la tam corporis quam animi,ſiue huius temporis, ſiue æterna.* Principio itaq; iubet,nos à deo petere *remißio nem peccatorum noſtrorum, quibus tanquam ſunibus conſtringimur,quo principio hoc oſtendit,locum etiam eſſe pœnitentiæ lapſis poſt baptiſmum.* Fidelibus *enim hæc aptatur oratio,quod qui initiatus baptiſmatis ſa-cramento non fuerit, deum uocare patrem non poßit.* Itaq; *cogētur(uelint,nolint)* Nouatiani,*ſimul & Ana baptiſtæ nobiſcum confiteri,uel remißioni peccatorum poſt baptiſmum locum eſſe,uel ſaltem orationem domi-nicam ad ſe non pertinere,quorum ſi hoc conceſſerint, iam ſe plane hæreticos declarāt,qui ſe à* Chriſto *& ec-cleſia(cui hanc orandi formulam illi præſcripſit)ſepa-rant.* Secundo,*reuocat nos* Chriſtus *noſtræ infirmi-tatis conſiderationem,bonumq; humilitatis inſinuat,ut ſcilicet agnoſcamus, nos oēs in conſpectu dei eſſe pecca tores & reos,ne ſcilicet quis ſibi quaſi innocens pla-ceat, ſed quiſq; conſcientiæ ſuæ recordetur.* Quod *&* Iohannes *in epiſtola ſua monet, dicens*: Si dixerimus, *quia peccatum non habemus,noſipſos ſeducimus,& ue ritas in nobis non eſt.* Et Salomō Prouerb.c.20. Quis *poteſt(inquit)dicere?* Mūdum *eſt cor meum, & purus ſum à peccato.* Et *rurſum*: Non *eſt homo qui nō peccet.* Alio *quoq; in loco*: Septies *in die cadet iuſtus,& reſur get.* Nam *etſi à conſenſu (qui nos reos æternæ mortis fecit)temperemus,quis tamen non ſentit ſe circumferre carnem peccati? qua impellēte,fit ut quiſq; cogatur mul ta adhuc in ſeipſo deſiderare,& ſentire ſe multa, per-*

[Margin notes: Vis huius particulæ. 1 — Nouatiani. Anabaptiſtæ — 2 Oēs in conſpectu dei peccatores ſumus. — Pſal.113 — 2.Reg.8 — 2 Para.6 — 1.Iohan.1 — Prouer.20 — Roma.7. — Pſal.119]

petuaq; condonatione egere, ac ſibi ſemper orandũ eſſe,
Ne intres domine in iudicium cum ſeruo tuo, quia non
iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens? Hæc certe
Humilis cõfeſſio, ſummũ pſidium ad obtinendã ueniam. humilis confeßio, quæ ex lympido fidei fonte emanat,
ſummum eſt præſidium ad impetrandam ueniam, qua
ſubnixus Publicanus, repulſo ſuperbo Phariſæo, deſcen
Luc. 18 dit iuſtificatus in domũ ſuam ab illo. Nam (ut ibi ueri-
tas ſubiungit) q ſe humiliat, exaltabitur, & qui ſe exal
1. Petri. 5 Iacobi. 4 tat, humiliabitur. Ac ut Petrus & Iacobus teſtantur:
Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.
3 A ſolo deo petẽda pctõrũ remiſſio. Tertio, docet Chriſtus hanc peccatorum remißonẽ non
aliunde q̃ à patre cœleſti peti oportere. Nemo enim po
Marci. 2 teſt peccata dimittere, niſi ſolus deus, Mar. 2. Et ut ip-
Eſaiæ. 43 ſe ait Eſaiæ. 43. Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniqui
tates ueſtras. Nam quatenus homines peccata remittãt,
4 1 diximus ſuperius in pœnitentiæ ſacramento. Quarto,
Facilis uia conſequendi remiſſionem peccatorum. docet Chriſtus pronam ac facilem eſſe uiam, remißionẽ
peccatorum conſequendi, q. hanc iubet poſtulare à deo,
Lucæ. 15 tanquam patre noſtro, cuius proprium eſt, filiorum ad
ſe reuertentiũ miſereri, ac parcere, quod & alibi Chri
ſtus ipſe inſigni parabola de filio prodigo declarauit. Et
Pſal. 102 Pſaltes in laudis confeßionem prorumpẽs, teſtatur, quũ
ait: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſa
nat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu ui-
tam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſeratio
2 nibus. Deinde, eo ipſo oſtendit, patrem ſuum cœleſtem
facilem eſſe ad cõdonandum nobis delicta noſtra, q. nos
idipſum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iuſſe
rit. Hoc enim ſolo, paternam miſericordiam & ueniam

preces noſtras ſequuturā ſatis promiſit. Qui enim nos ſic iuſsit orare, neq; ſemel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs deo in ipſius nomine peteremus, ille certe præbuit petendi fiduciam, q̄ fidelis ſit & mentiri non poſsit pater, qui per filium ſuum ſic nos orare docuit ac iuſsit. Si (inquit Apoſtolus) cōfeſsi fuerimus peccata noſtra fidelis eſt dn̄s, qui nobis peccata dimittit. Fidelem certe dominum ad dimittenda peccata aſſerit apoſtolus, ſignificans deum pollicitationis & fidei ſuæ ſeruātem, quod & Dauid pſal. 50. teſtatur, cum commiſſorum ue Pſal. 50
niam deprecans ait: Tibi ſoli peccaui et malū coram te Roma. 3
feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis & uincas cū iudicaris: quaſi dicat, Mundus ſibi uere perſuadere non poteſt, te deū grauiter cōtra te delinquentibus uere & ſerio ignoſcere. Sed qm̄ tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorum indulgētiam. Idcirco plane cōfiteor me tibi ſoli deo deliquiſſe, certus ac ſecurus de uenia, ueritati promiſsionis tuæ īnixus, qua re ipſa uinces oēs ſecus de te iudicantes. De- 3
nique facilitatem remiſsionis confirmat adiecta condi- Chriſtus per adiectam cōditionē, veluti ſigno quodam nos certos facit de remiſſione peccatorum.
tio, qua tanquam ſigno nos certos de ſua uoluntate facit deus, noſtramq; imbecillitatem ac diffidentiam cōfirmat ac corrigit, hoc inquā ſigno, Remittēti remittetur. Ne enim uel irrationabilis quiſpiā, aut ī magno aliquo Matth. 5
aut in exiguo delicto de iudicio dei cōqueri poſsit, aſſe- Chryſoſt. in Matthæum
rit ī noſtra eſſe poteſtate iudiciū de nobis futurū, perin- homi. 20
de atq; ſi dicat, quēadmodū tu tibi ipſe iudicabis, ita ēt tibi iudicabo. Si. n. (inqt Chriſtus) dimiſeritis hoībus errata ſua, remittet & uobis pr̄ cœleſtis errata ueſtra.

Matth. 7
Matth. 5

Ex pacto ergo dominum conuenire poſſumus, ut peccatorum remiſſionem concedat. Si tamen alijs à nobis erratorum ſuorũ prius facta ſit uenia. Certe pater agnoſcet à filio præſcriptam conditionem modo, quod ad nos attinet, conditioni ſatisfacere non detrectemus.

Cur Chriſtus vſus ſit verbo dimittendi.

CAeterum uerbo dimittendi uſus eſt Chriſtus, ut ſignificaret remiſſionem peccatorum, è ſola gratia dei pendere, id quod latius in materia iuſtificationis explicauimus. Quod autem rogamus (Dimitte nobis) admonemur in hoc fraternæ charitatis, ut non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis noſtris ſua delicta ignoſci, qua nobis noſtra condonari poſtulamus. Quin Chriſtianæ charitatis ardor, latius etiã progreditur. Vt ſancti uideantur maiorem habuiſſe in ordo proximorum curam, quã ſuæ propriæ ſalutis, quemadmodum Paulus teſtatur: Veritatẽ (inquit) dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt & continuus dolor cordi meo. Optabã enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, &c. Et Moſes eodem ſpiritu percitus orauit, dicens: Obſecro (inquit) domine, peccauit populus iſte peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi nõ facis, dele me de libro quem ſcripſiſti, Amen. Dicimus autem: Debita noſtra, non quemadmodũ panẽ quotidianum, noſtrũ appellamus, ueluti nobis impartitũ ac donatum à deo, à quo omne, quod bonũ eſt, proficiſcitur & ſuo dono noſtrũ fit. Sed noſtra ſunt peccata, ueluti quæ

Nobis.

Roma. 9

Exodi. 32

Noſtra

ex nobiſipſis, & non à deo ſint, quemadmodum apud Oſee dominus cõteſtatur: Perditio (inq̃t) tua ex te Iſrael tantũmodo ex me eſt auxiliũ tuũ, nã neq; in deo, neque à deo eſt malum & nemo deo authore fit deterior.

QVi hac petitione deprecari etiam peccati pœnam nos affirmãt, ueluti indiuiduã peccati comitem ac ſtipendiũ, quẽadmodũ Paulus ait: Stipendiũ peccati mors, hi in eccleſiæ ſupplicationẽ reſpexiſſe uidẽtur, quæ hãc petitionẽ, ueluti paraphraſi quadã explicare uoluiſſe uidetur, cũ orat: Ineffabilem nobis domine miſericordiam tuam clemẽter oſtende, ut ſimul nos et à peccatis exuas & à pœnis, quas pro his meremur eripias, atq; eo tendit pſalmus .lxxviij.

Pœna indiuidua comes peccati. Roma. 6

Oro eccl'iæ

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Pſal. 78

SVnt pleriq; ſolo nomine Chriſtiani, quibus uidetur fieri uix poſſe, ut homo ex perfecto corde, capitali hoſti & malefactori dimittat, ſed hi incipiant fieri Chriſtiani, diſcentes & hunc affectum remittendi proximo non ex nobis eſſe, ſed à deo peti etiam oportere. Deinde intelligant nullum plane laborem eſſe, petenti fratri condonare errata, ſiquidem inuidia liberari, liuoris iracundiæq; ſolicitudine leuari, magnam reddit menti noſtræ quietem. Odium uero aſſidue in corde gerere, inuidia torqueri, tormentum eſt, quo non facile reperias maius, ut teſtes nobis ſunt inimicitiarum appetentes et odij amantes. Ad hæc, & ſi præceptum de diligendis inimicis magnũ ualde eſſe uideatur, tamẽ ſi præmiũ hoc ena-

Affectus hominum carnalium. Facile eſt remittere proximo.

Chryſo. in Matt. ho. 2 .

Ibidem.

uantibus cogitaueris,nihil omnino uidebitur. Præmium quidem q̃, à te dimittenti proximo,nullius à te exigetur ratio peccati,atq; etiam merces ampla in futuro tribuetur. Rurſus ſi cogitaueris q̃ non paria domino facias,in conditione propoſita adimplẽda,te profectò pudebit ullam hic difficultatem cauſari. Deus cum nullius unquam indigeat,à te grauiter offenſus,tibi gratis ignoſcit, ab omni peccato prorſus extraneus. Tu uero qui proximo dimittis,ipſe quoq; remiſsione indiges,nimirum multorum etiam peccatorum erga deum reus,& forte maiorũ q̃ proximus tuus,cui dimittere iuberis. Sed fac,te iniuſta aliqua à proximo eſſe perpeſſum,ea tamẽ talia proculdubio ſunt, qualia etiam tibi à deo remitti poſcis, multoque interdum tua commiſſa maiora. Deniq; ſi deũ

3 Hoſtes noſtri diligẽdi. Matth.5

uis habere patrem,neceſſe eſt,ut exemplo eius non tantum amicos,ſed & hoſtes & inimicos diligas & complectaris. Quemadmodum Chriſtus Matthæi.v.ait: Diligite inimicos ueſtros,benefacite his qui oderunt uos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri,qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos ac iniuſtos. Si enim(ut ſubdit)diligitis eos,qui uos diligunt,quam mercedem habetis?nonne & publicani hoc faciunt?Et ſi ſalutaueritis fratres ueſtros tantum, quid amplius facitis?nonne & Aethnici hoc faciunt? Eſtote ergo & uos perfecti,ſicut & pater ueſter perfectus eſt.

Lucæ.23 Act.7

Atq; hic ne doctrinam euangelicam uti impoſsibilem auerſemur Chriſti & ſanctorum fratrum noſtrorũ exẽpla nobis intuenda ac imitanda ſunt, qui pro perſecuto-

ribus & occiſoribus ſuis, inter ipſa etiam uerbera ac mortes ardentiſſime oraſſe leguntur, quin & Dauidis, uiri ueteris teſtamenti affectus intuendus eſt. Domine (inquit) deus meus ſi feci iſtud, ſi reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Iob quoq; (memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememorādus eſt. Si gauiſus, inquit, ſum in delicto inimici mei, ſi dixi in corde meo. benefactū eſt, audiat auris mea maledictionem. A quo multum abhorrent, hi qui cū aduerſarium ſuum malitioſum in ius uocauerint, nec ab eo confeßionem elicere poſſunt, gaudent tamen, ſi ſaltem eum ad periurij reatum adigant, ut uel ſic etiam eius perdant. Pſal. 13. Iob. 31

Quæſtio.

Sed dices, quid. Si quiſpiam, eam adhuc imperfectionem in animo ſuo ſentiat, ut proximo noxā ſtatim remittere poſſe ſibi non uideatur, nunquid is penitus ab orando deſiſtet, aut ſaltem oratiōis dominicæ formulam euitabit? Reſpondemus, Multum differre, an qs affectum eum nondum habeat, cum tamen à deo ſibi dari affectet. An uero quum eum necdum habeat, ne optet etiam habere ac à deo nanciſci, ſed magis odio ac liuore intabeſcat eligens magis mori, q̃ uindictæ libidinem ponere. Siquidem prior rite ad orationem accedit, atque adeo magis oratione indiget, quo corruptiorem gerit affectum. Is itaque pie & dominicam orationem totam recenſebit, ſi hanc particulam quam tractamus, animo permurmurans, à deo expetat ſibi hūc affectum dimittendi proximo, ac ſpiritum dulcem largiri. Quod faciens, adeo non orabit contra ſe, ut etiam

Dilutio. confulitur imperfectus.

Imperfectus.

quod fideliter petit. ſit impetraturus, quẽadmodum Chri
Lucæ.11 Odio tabeſcens. Matth.5 Matth.18 *ſtus* Lucæ.xi. *pollicitus eſt dicens:* Pater *ueſter dabit ſpi ritum bonum petentibus ſe.* At *poſterior, qui obfirmauit animum contra proximum ſuum, is certe fruſtra orat ſi bi dimitti peccata.* Chriſto *exerte dicente:* Si *non dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter dimittet uobis pecca ta ueſtra, quod & memorabili parabola declarauit de ſeruo, qui noluit miſereri conſerui ſui, qui et propterea iuſſus eſt tradi tortoribus, quoaduſque redderet uniuer ſum debitum, ubi in calce, parabolæ uim explicans, ſubiunxit, ſic (inquit) & pater ueſter cœleſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis unuſquiſq; fratri ſuo de cordibus ueſtris.* Quod *& ſæpe alibi, ueluti cuius ſummam geſſerit*
Matth.6 Marci.11 *curam requirit, dicens:* Dimittite *& dimittetur uobis.* Item *qua menſura menſi fueritis, remetietur uobis.* Itẽ, *cum ſtabitis ad orandum, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & pater ueſter, qui in cœlis eſt, dimit*
Matth.5. *tat uobis peccata ueſtra.* Rurſus Matthæ.v. Cum *offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & uade prius reconciliare fratri tuo.*
Chryſoſt. in Matthæum. *Ecce quantam curam* Chriſtus *huius rei geſſerit, quam tam ſæpe, idque non generatim tantum, ſed ſpecialiter et exerte inculcat, atque etiam maximum præmium faciẽti pollicetur, interim etiam mille tibi occaſiones manſuetudinis ac pietatis miniſtrat, uti hoc quod in te eſt belui num, depellat & iram (qua flagras) extinguat, teq; undiq; tuis membris reiungat,* Quin *et* Ieſus *filius* Sirach *ueteris teſtamenti ſapiens pulchre monet:* Qui *uindica*

re(inquit) uult à domino inueniet uindictam, & pecca ta illius ſeruans ſeruabit, relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur, homo homini reſeruat iram, & à domino quærit medelam, in hominē ſimilem ſibi non habet miſericordiā, & de peccatis ſuis deprecatur, ipſe cum caro ſit, reſeruat iram, & propitiationem petit à deo, quis exorabit pro delictis illius? quo quid aliud ſignificat, q̄, quod talis hominis oratio (iuxta pſalmiſtæ uerbum) ei fiat in peccatum? Nam quid aliud eſt dicere, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, ſi non dimittamus? q̄ ſicut nos non dimittimus debitoribus noſtris, ita nec tu deus dimittas nobis, quæ horrida profecto eſt imprecatio pijs auribus ac mentibus inuiſa. Eccle. 28 Pſal. 108

AT inquies, ſi talis eſt cauſa orantis, qui necdum ex corde remiſit proximo, multi erunt, qui dum orationē dominicam recenſuerint, huiuſmodi particulā inter orandum omittent. Sed quis hos ſtultos non uidet? Primum quia non orant, ut Chriſtus uoluit & docuit, nec ſunt Chriſti diſcipuli. Secundo, quia nec pater libenter exaudit orationem, quā filius non dictauit, cognoſcit enim pater filij ſui ſenſus & uerba, nō ſuſcipit quæ uſurpatio humana excogitauit, ſed quæ ſapientia Chriſti expoſuit. Ergo orationem quidem dicere poſſunt, circumuenire deum & fallere non poſſunt, nec accipiunt indulgentiam, niſi ipſi indulſerint prius. In ſumma, ut huius particulæ finem faciamus, Nobis qui filij dei & Chriſti diſcipuli, cum dici, tum eſſe uolumus, orandum eſt, ut pater noſter cœleſtis nobis donet gratiā, ex Corde remit- Quæſtio Dilutio Stulti, q aliter orāt quā Chriſtus docuit. Iohan. 14

tendi proximo debita, in nos commiſſa, ut eadem remiſſionis gratiam uiciſsim ab eo conſequamur.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Tentare qd ſignificet in ſcripturis.

Tentare in ſcripturis cum generatim accipitur, ſignificat periculum facere, ſeu experimentum de aliquo ſumere. At tentare deum, nihil aliud eſt quàm dei uerbis ſeu promiſsis nolle ſimpliciter credere aut fidere, ſed uelle facere pīculū aut experiri, num uerū ſit, qđ deus uerbo ſuo ꝓpoſuit, aut futurū pollicitus eſt, uel ecōtrario uelle aliqd experiri contra legē naturæ inditā ubi nec deus id ut fiat, præceperit, nec extrema neceſsitas huc coegerit, quod eſt deum irritare, exaſperare ac contēnere. Quemadmodum legimus Gene. xvij. Quid (inquit Moſes ad populum) iurgamini contra me, cur tentatis dn̄m? Itē, Deute. vi. Non tentabis dn̄m deū tuū, quē locū Chriſtus contra diabolum tētatorē citat, Mat. iiij. Et in Actis, cur tētatis dn̄m, ut imponatis iugū ſup ceruices diſcipulorū, quaſi diceret, Nondū creditis nos iuſtificari per fidem in Chriſtum Ieſum, quemadmodum ipſe docuit, ſed magis cerimonijs Iudaicis? Dicitur autem & deus tentare, & diabolus, ſed diuerſa ratione ac fine. Deus tentat ut probet ſeu exploret fidem noſtram, non quaſi neſcius mentium humanarū, ſed ut nos nobiſipſis oſtendat, ac mundo reddat manifeſtos. Sunt enim plurimi, qui ſibi probe in Chriſtianiſmo profeciſſe, uidētur ſibi perſuadentes, quaſi toto corde deo fidant ac adhæreant, idq; prius q̄ ſui periculum fecerint, at cum aduer-

Gene. 17 Deute. 6 Math. 4 Acto. 15

Deus tentat Diabolus tētat. Augu. de ſer. dn̄i in mōte.

ſitatis pro cellæ inciderint,tum demum reipſa cõperiunt
q̃ longe abſint à perfectione iuſtitiæ. Qui ob id tẽtatur,
ut ſibi cogniti fiant,utq; erudiantur, inſtruantur ac ꝓ-
bẽtur. Qui uero iã reuera pij ſunt,hi ut mãifeſtentur glo- Eccle.17
rificẽturq;,à dño tẽtari ꝓhibentur,ſicut ſcriptũ eſt: Va- Gene.22
ſa figuli ꝓbat fornax,hoĩes aũt iuſtos tẽtatio tribulatio-
nis. Sic deus Abrahã multarũ gentiũ patrẽ in filio tẽta-
uit & honorauit,ſic ſanctos apoſtolos,ſic inuictiſſimos
martyres,igni & ferro,infinitiſq; tormentorũ generi- Diabolus tẽ
bus coronauit. Diabolus uero tentat,nõ ut inſtruat, ſed tat vt ſubuer
ut ſubruat,nõ ut erudiat,ſed ut euertat. Nam cum ſciat tat. Roma.6
carnẽ fragilem eſſe,& ad malũ procliuem,mũdi aman- Duplex dia
tem,mentẽq; noſtrã ueluti captiuã in corpore mortis hu- boli machi-
ius detineri,ſuggerit carni,corporeæ uoluptatis cupidi- na. Illecebræ. Seuitia.
nem ac illecebras,obijcit oculis mundi ornatũ,faſtum &
gloriã. Aut ſi hoc nõ ſuccedit ſolicitat mundũ,ut intẽtet
bonorũ direptiões,exilia,& mortes. Deniq;, prouocat
mentẽ ad uitæ ſuperbiam,uel triſtitia & amarulentia
obſcurat,faciẽs undiq; periculũ,num poſſit hominẽ ſub-
uertere. Dei ergo tẽtatio,ꝓbatio. Diaboli uero tẽtatio,
deceptio,ſeu praua ſuggeſtio eſt. Abſit ergo,ut qs putet Ambr.lib.1
deũ ad hũc modũ nẽpe ſubuertẽdi grã,quẽpiã tẽtare quã- de Abraham
obrẽ diuus Iacob. ait: Nemo cũ tentatur, dicat,ſe à deo patriarcha. Iacobi.1
tẽtari. Deus.n.intentator malorũ eſt,hoc eſt,deus nõ eſt
maliſuggeſtor.q̃ eſt author oĩs boni. Quod aũt hic ora-
mus,ne deus nos in tẽtationẽ inducat,ſimili ꝑhraſi dictũ
eſt,qua dñs dicitur induraſſe cor Pharaonis,aut cõuer- Exod.9
tiſſe cor Aegyptiorum, ut odirent populum eius, ſeu Roma.9
concluſiſſe oĩa ſub peccato,id eſt,ꝑmiſiſſe,ut hæc fierẽt,

populum eius, ſeu concluſiſſe omnia ſub peccato, id eſt, permiſiſſe, ut hæc fierent. Nam frequens hæc phraſis eſt in ſcripturis, qua deus dicitur ea agere ſiue facere, quæ fieri permittit, ut ſit ſenſus: Et ne nos inducas in tẽtatio nem, id eſt, ne permittas nos induci. Tentatio enim hic pro mali ſuggeſtione accipitur. Nec hoc omittẽdum eſt, tentationem aliam humanã dici, ueluti quæ à carne ſeu à muudo proficiſcitur, qualis eſt tentatio ad fornicatione nem, furtum, et id genus ſimilia uitia, de qua dictum eſt: Tentatio uos non apprehendat niſi humana. Alia uero eſt diabolica, qua ſatan triſtitia, æternæ damnationis, ti more, blaſphemia, & deſperatione mentem hominis oc cupat, qua interdum etiam oculis corporalibus uiſibiliũ rerum ſpectra offert, & aperto marte hominem aggre ditur, quæ tentatio maxima quidem eſt & periculoſiſſi ma, ſed tamẽ eodem ſcuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus.

Aug. de ſer. dñi in mõte, 1. Corin. 10

INduci autem in tentationem, ſignificat non tantum tentari, ſed tentatione penitus immergi, aſſentiri, ac à tentatione ſuperari, quemadmodum Pharaoni impijſſi mo tyranno contigit, ac paſſim omnibus contingit, qui à concupiſcentia ſua illecti & abſtracti, peccati uinculis collum ſubmittunt, tentationiq; ſuccumbunt. Quod ne fiat deprecandum eſt, non autem hoc orandum eſt, ne om nino tentemur, Tum, quod uita noſtra ſic cõparata ſit, ut aſſidue cum hoſtibus animæ pugnã gerere debeamus. Quemadmodum Iob. c. vij. legimus: Militia eſt uita ho minis ſuper terrã. Tum, quod ſaluti noſtræ, ut tẽtemur, ſæpe non parum conducat. Nẽpe, ut infirmitatis noſtræ

Aug. de ſer. dñi i monte, Pharao. 1

Iob. 7. 2 Cypria. in orõnẽ dñicã.

nobis

nobis conſcij facti, neq; ſuperbiamus, neq; ueluti ſecuri in utranq; aurem obdormiamus, ſed magis in humilitatis ac uirtutum profectu conſeruemur, ac in timore dei noſtram ſalutem uigiles operemur. Quod in beato apoſtolo Paulo relucet, qui .ij. Corin. 12. de ſeipſo loquens: Ne (inquit) magnitudo reuelationum me extollat, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dñm rogaui ut diſcederet à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, Nam uirtus in infirmitate perficitur: Atq; in hanc ſententiam alibi legis: Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus. Tum deniq; utilis eſt tentatio, quod præparet ad uictoriam & coronam. Si enim nullus eſſet hoſtis, nulla eſſet pugna, ſi nulla pugna, nulla eſſet uictoria: ſi nulla uictoria, nulla eēt corona. Quemadmodum Paulus ait: Nemo coronabitur, niſi qui legitime certauerit. Nimirū, quod ſoli uincenti promiſſa ſit à deo corona uitæ. Apoca. 2. Et ut Iacobus teſtatur: Beatus uir, qui ſuffert tentationē, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromiſit deus diligentibus ſe.

1. Petri. 1
2. Corin. 12
Prouer. 28
2. Timoth. 2
Apoca. 2
Iacobi. 1

Quæ cum ita ſint, nemo ob id deiecto aut puſillo animo eſſe debet, quod tentatione agitetur, nec putare ſe propterea deo exoſum, multo minus à deo derelictum eſſe, quin potius hinc ſtatuere ac iudicare debet, ſe deo curæ eſſe, quem enim diligit filium, pater caſtigat. Et manifeſtum ſane eſt argumentum, nōdum eſſe in hoſtis poteſtate, quē is adhuc acriter impugnat. At qui nullis tentationibus impetitur, magis habet cur formidet, quod quem hoſtis iam captiuū occu

Aug. de ſermo. dñi in monte.

pat ac uinctum tenet, minus inſiſtit, quamobrem diuus
Iacob.1 *Iacobus nos dulciter cõſolans, ait: Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, ſcientes, quod probatio fidei ueſtræ patientiam operatur. Patientia aũt opus perfectum habeat, ut ſitis pfecti & integri in nullo deficientes. Et quis tandem Chriſtianus eſt, qui tentari omnino recuſet, aut pugnam, cum*
Matth.4 *ingeritur, detrectet, cũ Chriſtus ipſe deus & homo ca-*
1.Iohan.2 *put noſtrũſe à diabolo tẽtari paſſus ſit? idq; ieſũ oĩno tentationũ generibus, quibus nos aggredi ille ſolet tentator, nempe ſuggeſtione ac incitatione concupiſcentiæ carnis, concupiſcentiæ oculorum & ſuperbiæ uitæ.*
Chryſoſt. in Matthæum. *Quin caput noſtrũ nobis imitandũ eſt, ne ſcilicet in tentationis certamen audacius inſiliamus, aut idipſum nobis accerſamur, ſed demum quum ducimur cum Ieſu in deſertum, ut tentemur, ut tum eius exẽplo certamina nõ recuſemus, ac tentati, diabolo fortiter reſiſtamus.*

Cyp. in oratione dñicã. Chryſo. in Matth. Roma.7 1.Iohan.2 *IAm ad particulæ expoſitionẽ ueniamus. Nõ ſemel antea docuimus, quanta ſit naturæ noſtræ imbecillitas, rurſus q̃ potẽtes hoſtes habeamus, qui nobis nunq̃ non immineant, nempe caro, mundus & diabolus. Primus hoſtis domeſticus eſt, intra tecta parieteſque domus noſtræ cõcluſus, qui nec totus, q̃diu in hoc mortis tabernaculo ſumus, excludi põt, tanto perlculoſior, q̃to intimior, nimirũ caro. Alter familiaris admodũ eſt, ac uicinus, nos undiq; circũſtans, ĩterim ut fallat, blãdiẽs, interim ut euertat minitãs ac ferociens, Mũdus ſcilicet. Po-*
1.Petri.5 *ſtremo, omnis malitiæ author diabolus, nũq̃ nõ circuit tanq̃ leo rugiens, q̃rens quem deuoret, tanto formidabi-*

lior, q̃to occultior, uerſutia ac malitia inſignis, tantæ ĩ ſegnes & oſcitantes potẽtiæ, ut nõ ſit ſuper terrã poteſtas, q̃ ei cõparetur. De qua poteſtate operæpretiũ duxit apoſtolus nos admonere, cũ ait: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus mundi rectores tenebrarũ, harũ cõtra ſpiritalia nequitiæ ĩ cœleſtibus. Ergo ne tanti ac tam prope ſemp imminẽtes ac fortiter inſtãtes hoſtes, nos plane imbecilles euertãt, iubet Chriſtus, ut cœleſtẽ patrẽ oremus, ne nos permittat induci tẽtationẽ. Quo in primis nos humilitatis rurſus admonuit & ut indomitæ mentis tumorẽ reprimeret, noſtrã nobis infirmitatẽ, oſtendit, q. ſ. omnino ſufficientes nõ ſimus noſtris uiribus, tot & tam infeſtis hoſtibus reſiſtere. ſed cœleſtis patris egeamus auxilio qui nos ẽt ſua uirtute in tã difficili pugna faciet tandem uictores: Quod et Dauid nõ tacuit, pſal. 17. Quoniã in te (inqt) eripiar a tẽtatione. Et iterum pſal. 59. In deo faciemus uirtutem, & ipſe ad nihilũ deducet oẽs tribulãtes nos. Quis quæſo de ſe ſecurus eſſe poterit, qs ſuæ uirtuti fidere, q intelligat, q̃ tota hæc uita undiq; diaboli laqueis plena ſit; q̃ nõ ceſſet, tẽtator, ille qui nec ueritus eſt, & filiũ dei Ieſum technis ſuis aggredi? Dein qui ſecũ reputet, quot ſatanæ machinis ĩpetitus ſit, ſeruus dei Iob? q recordet̃ Saulũ prius electũ poſt eiectũ à cõſpectu dei, qui meminerit Dauid, appellatũ in ſcripturis uirũ ſcd̃m cor dei, eo turpitudini pertractũ, ut adulteriũ homicidio copularet, qui uideat Salomonẽ, cui deus in principio regni ſapientiã dederat ultra oẽs homines, eo dementiæ perductum, ut peregrinis ſimulachris immolaret?

Ephe. 6
Vis petitiõis
1
Cyp. in oratione dñicã.
Chryſoſt. in Matth.
Pſal. 17
Pſal. 59
Matth. 4
1. Reg. 9. 10
1. Reg. 15. 16
2. Reg. 11
3. Reg. 3
3. Reg. 11

Matth. 26 Marci. 14 Lucæ. 22 Iohan. 18. cui ueniat in mentem, quid acciderit apoſtolorum prin cipi Petro, qui fortem uſq; ad mortis diſcrimen animũ profeſſus, ter dñm ſuum abiurauit. Hæc atq; huiuſmodi multa qui conſiderat, is certe non poteſt non inhorreſce re, ac formidare tentationis periculum, & humiliare ſe

1. Petri. 5 ſub potenti manu dei, quod hic, ut faciamus iubet Chri-

2 Deus ſemp paratus nos eripere a tentatione. ſtus. Secundo, eoipſo quod Chriſtus iubet, ut patrem cœleſtem oremus, ne tentatione ſuperemur, nobis certã fiduciam facit omnis tentationis dei auxilio filialiter uincendæ, quin eoipſo teſtatur, deum ſemper paratum eſſe, ut nos à tentatione (ubi opẽ eius implorauerimus) eri-

1. Corin. 10 piat. Quod & Apoſtolus Paulus. 1. ad Corin. 10. nõ tacuit, cum ait: Fidelis eſt deus, qui non patietur nos tentari ſupra id quod poſſumus, ſed faciet ẽt cum tẽtatione

3 prouentum. Tertio, oſtendit hoc ipſo Chriſtus nullũ eſſe remedium ſalutarius ac efficatius ad ſuperandas tẽtationes, uiuida ac uigilanti oratione, quemadmodũ & ali-

Matth. 26 bi monens, ait: Vigilate & orate, ne intretis in tẽtationem. Fide enim diabolus uincitur. Fidei uero primus fructus, fidelis ac uigilans oratio eſt, quamobrem Apo-

1. Petri. 2 1. Iohan. 5 ſtolus Petrus nos cõmonet, ut ſobrij ſimus et uigilemus, utq; aduerſario noſtro diabolo reſiſtamus fortes in fide. Et q̃ ualeat oratio ad ſuperandos hoſtes ſatis oſtẽdit Amelech tãtiſper ſuperatus, quãdiu oraret Moyſes manibus in cœlũ leuatis. Certe, ſi hoc remedium adhibueris, non eſt cur diabolũ quãtumuis potentẽ, formides, qđ

Ambro. de parad. ca. 2 iam te in longe potentioris præſidium receperis. Accepit quidem diabolus tentandi licentiam, ſed non accepit copiam ſubruendi, niſi ſua ſpõte labatur infirmus affe-

ctus, qui ſibi conſilium nō nouit accerſere. Adeo *diabo li inuidētia & omnes eius machinæ nihil ſunt, niſi eua nida ac phantaſtica apparitio ſibilus & ſuſurrus, quem hoc ſolo uiceris, quod reſtiteris.* Debilis (*inquit quidā*) *eſt hoſtis, non poteſt uincere, niſi uolentem, uinci autem uult qui negligit reſiſtere, quoniam ſuperſedet ſe humi liare & orare.* Ergo *cum tentator uana & praua ſug gerit, timeamus, recolentes noſtram infirmitatem, ore mus deū, ut ſenſus noſtros cuſtodiat, ne ſuggeſtio pariat delectationem, delectatio conſenſum, conſenſus peccatū, peccatum autem mortem.* Quod *ſi ita ad deum humiles confugimus, iam hoſtis ſuperatus eſt.* Quod *ſi etiam ho ſtis ea ſuggerat, quæ nec anima uellet proferre, nec homi nis lingua nominare, ueluti plane execrabilia & nefa ria, ne ſic quidem conturbabere, quod non raro tenta tor, præſertim in oratione (qua maxime deo appropin quamus) plerūq; nobis ea, quæ ſunt plena opprobrij ali cuius, aut ſceleris offundat, uel ſic nos à ſtudio preca tionis auertere cupiens.* In *hoc ergo congreſſu non refe ras pedem, tametſi tētatio fuerit diuturnior, ſed in ora tione perſeuerato, & ſedulo uerbis domini tui Chriſti* Ieſu, *diabolum tentatorem retunde, quod &* Athana*ſius faciendum monet:* Dic (*inquit*) *blaphemia ſit in ca put tuum diabole.* Ego *enim dominum deum meum ado rabo, & illi ſoli ſeruiam.* Dic *cum* Dauid: Exurgat *deus & diſsipentur inimici eius, & fugiant qui ode runt eum à facie eius, nam &* Athanaſius *teſtatur:* Plures *ſanctos expertos eſſe hunc pſalmum, ſummo ter rori diabolis eſſe, hoc ergo faciēs in tētatione nō time*

Gregorius.

Quo pacto tētationibus reſiſtendum Iacobi. 1

Tametſi diabolus execrāda ſuggerat, propterea nō conturbabimur.

Athan: in quæſtionibus, q. 15

Pſal. 67

bis, quod tum non ruinæ, ſed magis meriti occaſio tibi futura ſit.

IN ſumma itaque hac petitione poſtulamus à patre cœleſti eam gratiam nobis donari, qua ſuffulti carnalem libidinem, & quæcunq; ſunt à quibus accendi ſolet caro, domemus, ac totis uiribus curemur, ut oĩa incitamenta uoluptatis, cruci Chriſti affigere & mortificare poßimus. Adhæc ne nos ulla mundi creatura, ſua fucata uenuſtate ac dulcedine ſollicitet ad peccandũ, ſed magis prouocet ad dei laudem & gloriam. Rurſus, ne nos mundi malitia, perſecutiones, ac tribulationes ad impatientiam, uindictam, iram, aliaq; uitia incitent, ſed ut conſtantes in mortem uſq;, fidem in deum firmam teneamus. Itidem ſi flagellis caſtigemur, ac delicta noſtra plagis iuſtißime immißis puniantur, tum ad hãc petitionis formulam recte poſtulauerimus, ut deus huius tentationis felicem exitum faciat, quo ſcilicet patienter ferentes quod immittitur, hic leuẽ uindictã experti, poſthæc nõ cum hoc mundo dãnemur. Deniq; petimus, ne nos ſatanæ tentatio obruat, qua nos quo uel in ſuperbiã, uel ĩ odiũ & inuidiã, uel in alia ſpiritualia crimina, atque adeo tandẽ in deſperationẽ protrudat, ſubinde impetit. Rogamus aũt non ſinguli pro nobis, ſed pluraliter, hoc ſenſu, ut cœleſtis pater omnium illorũ agat curã, qui cũ grauibus & magnis tẽtationibus conflictantur, ut nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac calamitoſa uita, ut ſicut decet Chriſtianos milites, uera fide dimicemus, quo æternæ uitæ coronã poſt legitime geſta ac finita certamina in domino ſimul conſequamur.

Caro

Mundus
Pſal.91.103
Roma.1

1.Petri.3

1.Corin.1

Diabolus

Nos.

2.Theſſ.2
1.Corin.9

SED LIBERA NOS A MALO.

HAec eſt dominicæ orationis clauſula, uniuerſas petitiones ac preces noſtras, collecta breuitate, concludens. Nam cũ dicimus, Sed libera nos à malo, cõprehendimus aduerſa cuncta, quæ contra nos in hoc mũdo molitur hoſtis diabolus, quo petito, nihil remanet qđ ultra adhuc debeat poſtulari. Impetrata enim protectione dei, aduerſus quæcunq; mala ſecuri ſtamus & tuti, contra omnia, quæ diabolus & mundus in pernitiem noſtram operantur, machinanturq;. Quis enim ei de ſeculo metus eſt, cui in ſeculo deus tutor eſt? & quis à diabolo metuat ſi deus liberet, cuius fida & firma tutela eſt. Recte etiam ueteres noſtra quidem ſententia hic per malum diabolum intellexere, quod ille omnis mali (quatenus nobis damno & exitio eſt) unicus author ſit. Deinde, quod cum nihil ſit læſus à nobis, incõciliabili tamen aduerſus nos certamine, ac odio pluſq̃ capitali præliatur. Sic ut ſi ipſi in fide noſtra infirmanda aut in obruendo nos, peccati ſarcina non ſuccedat, gaudeat tamen, uel externis malis nos uexare & excruciare, ut uel hinc periculum faciat euerſionis, quemadmodum cõtra Iob et alios ſanctos feciſſe legitur: Quamobrẽ Chriſtus hanc clauſulam cæteris ſubiecit, dicens: Libera nos à malo. Vbi in primis dicere nos maluit à malo q̃ à malis. Nos uidelicet erudiens, quod aduerſus proximos, ob mala ea quæ ab illis patimur, amarius commoueri nunquam debeamus, ſed magis ab eis in ſatanam omnis mali cauſam & inimicitias (ueluti in cunctorum malorum caput) transferre, Sic ut ſi te lædat proximus hoc

Cyp. in oratione dñicã. Chryſoſt. in Matthæum.

Chryſ. ibidẽ

Iob. 1
Vis petitiõis Chryſo.

affectu orare debeas cœleſtem patrem, ut liberet non ſolum te, ſed & proximum tuum tibi incommodantem, à malo, hoc eſt, à diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus tibi incommodat, alioqui non incommodaturus, quod natura à deo bonus creatus ſit. Non negamus interim hic mali etiam appellatione uenire, quicquid eſt, periculorum ac aduerſitatis, quod corpori & animæ fortunis & famæ uel iam imminet, uel futurum eſt ac inſtat, ſi tamen intelligas (uti diximus) quo cauſa mali referenda ſit, nempe ad diabolum, quod tamen ut caute accipias, neceſſe eſt. Nam aliud eſt malum culpæ, aliud pœnæ. Mali (quod culpæ eſt) ſolus diabolus eſt author, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Malū pœnæ hoc ipſum eſt, quod homini accidit in peccati uindictam, id quod ſcriptura deo tribuere non ueretur, ueluti quod & bonum & iuſtum eſt. De quo propheta Amos capite tertio dixit: Non eſt malum in ciuitate, quod dominus non fecerit. Et rurſus dominus per Eſaiam ca. 45. Ego dominus & non eſt alter, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum quamuis interim hoc malum pœnæ, eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipſe deo iuſtiſſime permittente, eo in incredulorum & obduratorum perpetuam pernitiem abutitur.

Auguſti.

Malum duplex. Culpæ Pœnæ 1. Corin. 11

Amos. 3 Eſa. 45

Quo differat hæc particula à priori.

Hoc autem differt hæc particula à priori, quod ibi poſtulauerimus ut pater cœleſtis, nos à malo (quod culpæ uocant) immaculatos ſeruet, hic uero ut à malo pœnæ p̄ſentis & futuræ liberet, ibi rogauimus, ne tētationibus ſuccūbere ſinat, hic petimus, ne nos tri-

bulationibus,afflictiõibus et calamitatibus præſentibus, aut futuris d'primi,aut euerti pmittat,hoc ē,petimus,ut à ui aquarũ et ignis,à fulgure et grãdine,à fame et annonæ charitate,ſeditionibus, bellis,factionibus, tumultibus, ſchiſmatis, malis mortibus, peſtilentijs, ægritudinibus, uinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis, & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miſeri in hoc mũdo prǽmimur et irretimur. Deinde etiam à malis futuris,ueluti à ſubitanea & improuiſa morte & ꝑpetua ira dei,& pœnis quæ impios poſt hanc mortem expectare certum eſt,nos liberet. Sic eccleſia hanc clauſulam,& ĩ miſſæ ſacro,& in lætanijs (ubi & præterita & præſentia & futura mala deprecatur)explicat & exponit. Magna eſt autem conſolatio fidelibus,quod Chriſtus iubet ut patrē petamus, quo nos ab his malis liberet,nam eoipſo nobis fiduciam tribuit impetrandi quod poſtulauerimus. Neq; enim quid petere iuberet,niſi nos certos eſſe uellet patrem petentibus,id etiam daturum quod alibi pollicitus ſit dicens: Petite & dabitur uobis,& quæcunq; petieritis patrem in nomine meo dabit uobis.Et rurſus: Amen dico uobis: Omnia quæcunque orantes,petitis,credite, & accipietis & euenient uobis.Item,Omnia quæcunque in deprecatione ueſtra credentes petieritis,accipietis.Quæ uerba toties iterat Chriſtus,idq; non aliter q̃ ſi iureiurãdo ſe nobis obſtringat,quo uel ſic nos precantes certa in fide conſtituat.Et hanc ſententiam Iacobus teſtatur: Multum ualere deprecationem iuſti aſſiduam, quod & inſigni exemplo confirmat.Helias(inquit)homo erat ſimi-

Lætaniæ

Math.7
Iohan.14.16
Marci.11
Lucæ.11

Iaco.5
Helias.
3.Reg.17
Lucæ.4

lis nobis paſſibilis, & oratione orauit, ut nõ plueret ſuper terram, & non pluit annos tres & menſes ſex. Et rurſum orauit, & cœlum dedit pluiam, & terra dedit fructum ſuum. Quod tamen Iacob dictum de oratione iuſti, ſic intelligi non debet, ut qui adhuc peccatorũ pondere premimur (modo tamen impiam ſegnitatem & mẽtis tumorem depoſuemus & in conſpectu dei hmiliati ſimus) præſentia mala & aduerſitates deprecari nõ debeamus. Nam, ut Pſaltes de Iſraelitis præuaricantibus ait: Ipſi (inquit) exacerbauerunt eum in conſilijs ſuis, & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et uidit cum tribularentur & exaudiuit orationem eorum, & memor fuit teſtamenti ſui, & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ, & dedit eos in miſericordias in conſpectu omnium qui cæperant eos. Nec mirum, nam quomodo miſeretur pater filiorum, miſeretur dominus eorum qui timent eum. Ipſe eſt enim pater miſericordiarum & deus totius cõſolationis. Deus noſter, refugium, & uirtus, adiutori in tribulationibus, cuius oculi ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius, ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Exemplum habes inſigne in Niniuitis.

Pſ̃oribus orandũ, ſed pie affectis. Pſal. 106

Pſal. 102 1. Petri. 1 Pſal. 45

Aduerſa huius mũdi patiẽter ferẽda. Roma. 12

Denique Chriſtus iubens ut precemur à malo liberari, inſinuat nobis aduerſa mundi huius, quæcunque tandem ea ſint, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduerſus deum indignari, aut obmurmurare, ſed magis (ut Paulus docet) eſſe in tribulatione patientes, & à ſolo deo, humili & æquo

animo remedium petere. Sic tamen ne deo certam legem præſcribamus, ſed ut ſemper committamus eius uoluntati, quid de nobis fieri uelit. Porro, ſi Apoſtolo credimus, Omnes qui pie uolunt uiuere in Chriſto Ieſu præſcriptionem patientur. Quod per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum dei. Quamobrem patientia nobis ſummopere neceſſaria eſt, quam ſubminiſtrat uiuida fides, qua intelligimus quod ſicut oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuã, ita & nos multo magis compati oporteat, ut ſimul etiam cum illo glorificemur. Atq; hoc eſt quod diſcipulis ſuis inculcans, ait Chriſtus: In patientia ueſtra poſſidebitis animas ueſtras. Hæc eſt enim quæ ſerenat ac pacat animos quæ nullis aduerſitatibus cedit, quæ (ut apoſtolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

2.Timott.3 Lucæ.24 Roma.8 Iacobi.1 Aug.de ſer. dñi monte.

TAmetſi autem, quod hac petitione poſtulamus, q̃diu iſtam mortalitatem circumferimus non ſit ſperandum perfecte in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum ſit, recte ut fiat, poſtulamus, nimirũ ut mortalitatis huius onere depoſito ac morte etiã ipſa per bonam fiduciam futuræ capeſſendæ ac obtinẽdæ uitæ ſupata ex omni noſtri pte opportuno tempore, beatitudo pficiatur, Quam in hac uita quidem inchoamus, ſed demũ poſt hanc uitam à deo Optimo Maximo (ſi tamen fideles permanſerimus) perfectam accipiemus.

AMEN.

HAec dictio, ut ſupra diximus, uox ẽ ſermonẽ cõfirmãtis, et ratũ fore precãtis pinde atq; dicatur. Ita certo fiat, hoc eſt o pater cœleſtis, ſi hæc uota filiorũ Amen quid.

tuorum pia ſunt, ſi iuxta formam à filio tuo Ieſu præſcriptam, concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præſtituram quod petimus.

Cuius eſt regnum & poteſtas & gloria in ſecula, Amē.

DE NATVRA DISTINCTIONE, VI, AC *uſu legis, cum ſubiuncta explicatione* Decalogi.

Cur poſtremus locus datus ſit explicationi Decalogi.

*N*On temere in hac inſtitutione doctrinæ Chriſtianæ, poſtremum locum explicationi Decalogi dedimus, non tantum ordinē, quem res ipſa requirebat, ſed & eccleſiæ mentem ac præſcriptū ſequuti. Explicatiōi enim ſymboli Apoſtolici, quod fidem complectitur, primus locus debebatur, q; fides ianua ſit, qua ad deum acceditur, Proximū, eccleſiæ ſacramenta, quæ ueluti quædam ſymboli pars eſſe uidentur, atq; adeo fidei noſtræ certiſsima ſymbola ſunt, poſtulabant. Tertium uero locū, dominicæ orationis expoſitio merito tenuit, q; oratio primum ac præcipuum fidei opus & exercitium ſit. Fidem enim in deum ſtatim ſequitur inuocatio. Quartum itaq; ac poſtremū locum iure ſibi Decalogus uendicat, qui regulam plane diuinam præſcribit, ad quam credentibus ac ſperātibus in deum, tota uita deinceps exigenda ſit, Homini enim

Hebr. 11 Roma. 5

Roma. 8. 10

Decalogus vitę regula.

necdum fidem in deum aſſequuto ſeu nondum renato, fruſtra præſcripſeris Decalogum obſeruandum. Porro eundem ordinem eccleſia in catechizando ac baptizando obſeruat. Primum enim deum precatur, ut à baptizando, quem ad fidei rudimẽta uocare dignatus eſt, omnem cæcitatem cordis (quod per fidẽ fit) expellat, ut omnes laqueos ſatanæ, quibus is per incredulitatem fuerat colligatus, diſrumpat, ut ianuam pietatis aperiat, Deniq; ut baptizatus ſapientia dei imbutus, iniquitatum fœtoribus careat, ac ad ſuauem odorem præceptorum dei lætus in eccleſia eius ipſi deſeruiat. Deinde ſtatim ſub baptiſmum eccleſia ſymbolum & orationem dominicã reddi & recitari iubet. Quo facto baptiſmũ in nomine trinitatis peragit. At mox poſt baptiſmum baptizato (quẽ iam ex aqua & ſpiritu ſancto regeneratum, & remiſſionem omnium peccatorum ſuorum adeptum eſſe conſtanti fide pronuntiat) ueſtem candidã tradit dicẽs. Accipe ueſtem candidam & immaculatam, quam perferas ante tribunal domini noſtri Ieſu Chriſti, quo nihil aliud ſignificat, q̃ baptizatum eam innocentiam, quã per ſpiritum ſanctum in baptiſmo accepit, per cuſtodiam mandatorum dei tota uita ſeruare oportere, ut tandem ad gloriam regeneratis, & in nouitate uitæ ambulãtibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, non q̃ iuſtificato iam per ſpiritum ſanctum in baptiſmo, deinceps opus ſit lege, ſi tamen eundem fidei ſpiritũ (qui datur in baptiſmo) per uitæ innocentiã retineat, illiuſq; ductibus perpetuo obſequatur. Sed propterea ut habeat iam factus Chriſtianus Decalogum ueluti ſpeculũ quod-

1. Corin. 2

Ordo Catechiſmi eccleſię ſub baptiſmum.

Veſtis candida.

Matth. 25

Decalogus traditur Baptizato uelu ti quoddã uitæ ſpeculum.

Rom 7. & 8

dam, quod ſemper ob oculos poſitum inſpiciens uidere poßit, quantum in fide ſuſcepta per uitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, *ut ſubinde poßit diſpicere, num à ductibus ſpiritus alicubi & quantum deflexerit. num ſpiritum domini ab innocentia innouata rurſus labēdo cōtriſtarit, num ueſtem illam candidam undiquaque immaculatam ſeruarit.* Porro *ſi in baptiſmo, conuentis, ac pactis, minus ſteterit, tum profecto cernet admodum exerte in hoc* Decalogi *ſpeculo maculas illas ſuas, quibus rurſus poſt baptiſmum, eius quam acceperat tunicæ candorem incaute deturpauit, idq; non ſine fructu.* Fit *enim, ut poſtquam uiderit fœditatem ac morbum ſuum in ipſo ſpeculo demonſtratum indoleſcat, pœnitentiæque dolore intrinſecus ductus ad eum medicum (qui ægrotum, quamlibet ſæpe in eundem uel grauiorem etiā morbum collapſum non aſpernatur) certa ſalutis concepta fiducia recurrat, & dicat:* Errai *ſicut ouis quæ periijt, require ſeruum tuum, quia mandata tua non ſum oblitus.*

Fructus qui ex Decalogi meditatione naſcitur. Mat. 9. et. 11

Pſal. 118.

S*Ed priuſquā ad* Decalogū *ueniamus, dicendū nobis erit de ſignificatione & natura legis, q̄ nullus locus in ſcripturis frequētius occurrat, quo nō utcūq; intellecto in ſcripturarū ſenſu cecutire oīno neceſſe ſit. Iā (ut hic plurima repetamus) quæ ſparſim dicta ſunt prius, id tamē lectori moleſtum eſſe nō debet, qđ ſatis tradi non poßit id quod oīno intelligendum ac noſcendum eſt ſemel.* Lex *itaq; generale nomen eſt, dictum à delectu.* Omnis *ergo inſtitutio, quam ſequuti eligimus, quod faciamus, & contrarium uitamus, cōmuni appellatiōe lex*

Lex, unde dicta.

Cicero.

Legis diuiſio.

dici poteſt. Si accepto uocabulo, lex diuiditur in diuinã, humanam. & diabolicam. Diuina *rurſus diuiditur in legem naturæ & latam,* Lata *iterum in ueterem & nouam,* Vetus *in moralem, iudicialem, & cerimonialem, quæ breui declaratione indigere uidentur.*

L Ex diuina *eſt, per quam accepta pro captu noſtro dei notitia de dei uolũtate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam erga deum, qua nos totos ſubmittamus diuinæ uoluntati, ac damnans eos, qui non præſtant hanc perfectam obedientiam.* Lex diuina, quę ſit, et quid requirat. Propria vis legis diuinę.

H*æc eſt enim propria uis legis diuinæ, ſiue ſcripta ſit, ſiue non ſcripta.* De *non ſcripta legimus,* Cum *gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium.* De *ſcripta uero,* Diliges *dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c.* Roma. 1 Deute. 6 Math. 22 Marci. 12 Lucę. 10 Deute. 27 Galat. 3

R*urſus:* Maledictus *qui non permãſerit in omnibus his, quæ ſcripta ſunt in libro legis.* Et *iterum:* Quicunque *totam legem ſeruauerit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus.* Hac *diuina lege, ut eſt ab optimo, maximo deo data, nihil iuſtius, nihil ſanctius, nihil ſalubrius eſt, quæ in dilectione dei & proximi tota conſiſtit.* Quum *enim homo conditus ſit, potiſsimum ad deum agnoſcendum & colendum, idque per lumẽ quoddam menti humanæ inditum, quo homo ante lapſum in peccatum certam de deo notitiam habuit, nempe* Iaco. 2 Lege diuina nihil ſanctius. Roma. 13 Lumẽ naturæ menti inditum.

deum eſſe creatorem & gubernatorem omnis creaturæ iuſtum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginē ſuam in ipſa hominis mente condidiſſet. Conſequens eſt,

Aug. li. 3 Cōfeſsio. c. 7 & lib. 1 De lib. arbitrio. c. 56 & ſequen.

ut priori legis diuinæ parte, quæ dei amorem reſpicit ac complectitur, nihil iuſtius eſſe poſsit, ſiquidem perfe-ctam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate conditi erga creatorem ſuum (cuius imaginem ex gratuita

Prior legis diuinæ pars oium iuſtiſſima.

beneficentia gerit) poſtulat ac requirit. Cæterum, quū per idem lumen intelligamus, nos in uno & ex uno homine omnes eſſe creatos, Idq; non ob aliud, q̃ ad deum

Secunda æquisſima.

Gene. 1

ipſum in quadam uitæ ſocietate collaudandum & glorificandum. Quid, quæſo, ſanctius ac ſalubrius altera parte legis diuinæ, uel dici, uel excogitari poteſt, quæ iubet proximum propter deum, ſine concupiſcentia diligi?

Diſcrimen legis diuinæ et humanæ.

Lex diuina requirit mentem conſentientem legi dei.

Hæc uero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt, quod humana externam, ſed diuina magis internam iuſtitiam requirat, id eſt, mentem & uoluntatem conſentientem legi dei, qua deum uere & ex animo timeamus, & ex toto corde. omni fiducia in eum coniecta,

1. Petri. 5

Exod. 20

Deute. 5

Roma. 7

Lex diuina ſemper eadē eſt.

diligamus, proximum uero noſtrum perinde ac noſipſos ſyncero dilectionis affectu complectamur, Proindeque damnat hæc lex omnem concupiſcentiā malam, omneſq; uitioſos affectus, qui ipſi ſeu obedientiæ perfectæ erga deum repugnāt. Hæc ergo diuina lex, quæ iuſtum decernit, ut omnia ſint ordinatiſsima, ſemper eadē eſt & æterna, quemadmodum dei uoluntas eſt immutabilis, quamuis uarie exhibita ſit pro ratione temporum & pſonarum, quo fit, ut in tot ſpecies diducatur, eadem tamen re ipſa ſemper exiſtens, quēadmodū inferius latius dicemus.

Lex

LEx humana, quæ & ius ciuile appellatur, uelu= ti media eſt inter legẽ diuinam & diabolicam, quæ quanto ad diuinam magis accedit, tãto ſanctior ac melior eſt, quanto rurſus ad diaboli legem deflectitur deterior ac deprauatior. Eſt autem lex humana ordinatio publica, nos præcipiens de interiori mentis iuſtitia, nec iudicans de occultis, quod homo nõ intueatur cor, ſed tantum de factis externis, honorem deferens operibus extrinſecus bonis, & pœnam irrogans externis maleſactis, in hoc conſtituta, ut obedientia ac honor præſentibus magiſtratibus deferatur, & ciuilis quædã & externa pax conſeruetur. Hæc enim ſtatuit de iure pſonarum, de rerum diuiſione, & poſſeſsione, de contractibus, de teſtamentis, de pœnis delictorum, & cæteris ſimilibus, ſine qua lege impoſsibile eſt, retineri uitã corporalem, ut non iniuria anima ciuitatis appellata ſit. Et quanquam de iuſtitia interiori, quam deus requirit, ferè nihil præcipiat, attamen quatenus ad ſuum finem refertur ordinatio & donũ dei eſt, deo placens. Et quis tam cæcus eſt mente, qui non uideat, quanto terris ornamento ſit, & quantum ualeat ordo ille reipublicæ in cuiuſdam pacis terrenæ uinculum coercens etiam peccatores, ut tantum donum non poſsit non eſſe à deo. Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam poteſtatibus ſublimioribus ob id ſubditam eſſe, quod non ſit poteſtas niſi à deo, ſed poteſtates q̃ ſunt, à deo ſunt, Ideoq; ſubdit: Qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Item: Dei miniſter eſt, ei qui bene facit in bonum, ei uero, qui male facit, uindex in iram. Et aperte pro=

Lex humana, quæ.

Legis humanæ vis
1. Reg. 16
Roma. 13
1. Petri. 2

Summa iuris ciuilis

Lex anima ciuitatis.

Auguſt. de Geneſi ad literã ca. 9
Lex ciuilis dei ordinatio

Roma. 13

Legi ciuili obediendum ſub pœna peccati.

Quatenus lex ciuilis abrogata ſit per legem diuinam.

Aug. ad Macedoniũ epi. 54. circa finẽ

nũtiat Paulus, neceſſarium eſſe, ut huic legi obediatur, non tantum propter iram, ſed & propter cõſcientiam, ut qui ſecus fecerit, non tantum pœnæ ciuili ſubiaceat, ſed & peccatum incurrat. Leges ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam abrogatæ non ſunt, ſed potius lege diuina firmantur. Et ut non faciant, ut rebus externis homo bene & ſecundum deum utatur (quod nemo niſi fidelis hoc faciat, dicente ſcriptura: Fidelis hominis totus mũdus diuitiarum eſt, infidelis autem nec obulus) faciunt tamen, ut male utentes rebus corporalibus minus moleſti ſint, donec fideles & pij inter eos uiuentes, perueniant ad illam ciuitatẽ, ubi hæreditas æternitatis eſt, ubi non habet, niſi iuſtus locum, non niſi ſapiens principatum, ubi poßidebunt

1. Timoth. 2

quicunque ibi erunt, uere ſua. Et propterea Paulus pro magiſtratibus etiam Aethnicis orare iubet, ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hic eſt enim finis legis humanæ, à quo ſi aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet, tum demum audienda non eſt, ſed fortiter illi obſiſtendum cum Apoſtolis, quod oporteat plus obedire deo, quã hominibus, maxime, q; tum potius diabolica q̃ humana lex cenſenda ſit.

Acto. 5

Lex Diabolica.

Auguſti. Chryſoſt. Gene. 1 Eſaie. 14 Iohan. 8

LEx deniq; diabolica ea eſt, cuius author eſt Satanas, princeps & author omnium malorum, non quod ſit ulla ſubſtantia per ſe mala, ſed quod ſicut ipſe Satanas bene conditus à deo, ſua peruerſa uoluntate degenerauit in malum, ita res alias à deo bene conditas, quantum poteſt, uitiat & corrumpit, maxime

uero homines, quos lege ſua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum ſolicitat. Quemadmodũ enim deus lege ſua fidem & obedientiam erga ſe requirit, ita diabolus ſua lege per diffidentiam & rebellionem hominum mentem inquinat, & quemadmodum lex diuina, omnia uult eſſe ordinatiſsima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandum. Hanc Satanicam legem ſcriptura uocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati, quod illius ſatelles peccatum ſit, ſtipendiũ mors, cuius origo & uis ſuperius non ſemel oſtenſa eſt.

Lex diaboli legi dei cõtraria.

Ephe. 2
1. Petri. 5

Porro, primi parentes noſtri, quamdiu libero arbitriô & lumine illo diuinitus indito (quo deus legem ſuam initio tradidit & hominis menti inſeuit) bene uſi ſunt, ſub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiã potuiſſent per ſuperaditam gratiam perfecte obedire deo, quod ſcilicet nullam in ſe diſſenſionis materiam aut pugnam ſentirent, ſed magis experirentur, carnem menti omnino conſentientem. At poſtquam diabolus in paradiſo legem aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno ſcientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipſis propoſuiſſet ac ſuggeſsiſſet, quum diceret, Comedite, ſi comederitis, non moriemini, ſed eritis ſicut dij, ipſique male creduli ac miſere ſeducti, magis elegiſſent aſſentiri diabolo mendaci, quàm deo uero, & magis obtemperare legi Satanæ corruptoris, q̃ legi dei, creatoris ac ſeruatoris, protinus in eis obſcuratum eſt, lumẽ illud notitiæ dei diuinitus infuſum, illo ſcilicet offundente, infidelitatis tenebras, quem Chriſtus poteſtatem tenebrarum appellat, proin-

Gene. 2
Eccle. 15. & 17
Aug. de corrupt. & gra.
Gene. 3

Diabolus poteſtas tenebrarum.

deq; mox ubi præceptum dei tranſgreßi ſunt, peccatum
Lucæ.22 Bernar. in ſermo. de cœna domini. *uelut ægritudo quædã lethalis eos inuaſit, & mors ipſa protinus concepta, ac illa uis (qua ante peccatum mens corpori dominabatur) repẽte uitiata eſt, ſuccedente lege concupiſcẽtiæ carnalis deinceps per Adam in omnes*
Lex diaboli ſeu concupiſcẽtię i qua naſcimur, q̃ ſecũ adferat. *homines ex mortis propagine deriuata, quæ eſt omniũ peccatorum, omniſque rebellionis contra deum amarißima radix. In hac peccati lege, quum concipiamur & naſcamur, afferimus nobiſcum dei ignorantiam, ſeu ſaltem obſcurißimam notitiam, diffidentiam, & rebellionem contra deum. Vacamus enim dum naſcimur, ac tantiſper etiam, donec renouemur, uero timore dei (nam ſi quis eſt in nobis dei timor, is eſt cum odio coniunctus) non tangimur uera fide, dubitantes ſubinde de prouidẽtia, iuſtitia & miſericordia dei, non afficimur uera charitate, ad amorem rerum fluxarum magis proclines, tametſi adhuc ſentiamus in nobis illam dei legem nõ eſſe penitus extinctam, ſed oppreſſam, quo fit; ut nemo non*
Roma.7 *cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet, Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem, Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege*
Diabolus princeps mũdi huius. Iohan. Coloſſ.2 Iohan. *peccati, quæ eſt in membris meis. Per hanc legem factus eſt diabolus princeps mundi huius, quem Chriſtus ueniens eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obſtrinximus, quod erat contrarium nobis auferens illud de medio & affigens cruci, & expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter;*

palam triumphãs illos in ſemetipſo. Ergo qui in Chriſto baptizantur, ab huius quidem legis ui ac dominatione, hoc eſt, à peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim ſpiritus uitæ in Chriſto Ieſu liberat nos à lege peccati & mortis, ſed tamen interim manet concupiſcentia, materia ac fomes peccati, non ut dominetur, ſed ut per ſpiritum nobis in baptiſmo datum ſenſim eradicetur. Quo fit, ut Apoſtolus dicat, nihil damnationis eſſe his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant, quo ſignificat ac docet, diabolum in regeneratis, per concupiſcentiam efficacem non eſſe, niſi tamen legem ſpiritus uitæ deſerant, & facti deſertores, relictis, Chriſti uexillis, ſua uoluntate carnem iterũ inſequendo, ſe diaboli legi rurſus alligent, & ex filijs filij dei, fiant filij diffidentiæ, in quibus ſolis, efficax eſt ſpiritus ille erroris, quemadmodum in expoſitione ſacramẽti baptiſmatis latius diximus. Roma. 7 Auguſtinus. Bernardus in ſer. in cœna dñi de baptiſmo. Ephe. 2

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (ut diximus) ſemper eadem ſit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter ſecundum diuerſitatem temporum & perſonarum exhibita eſt, Quo fit, ut in legem naturæ et legem ſcriptam, ſcripta rurſus in ueterem ac nouam diuidatur. Tria ſiquidem tempora ſpectãda ſunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapſi, & reſtituti, Cõdito data eſt lex naturæ, Lapſo uero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obſcurata, ſed increſcente etiam hominum malitia propemodũ obliterata fuiſſet, data eſt lex uetus per Moyſen in tabulis lapideis, dei digito conſcripta. Poſtquam uero & hoc dei donum, ho- Legis diuinæ diuiſio. Tria tẽpora quod ad legem diuinã attinẽt ſpectanda. Lex naturæ. Lex Moyſi. Lex Euangelica.

Hiere. 31 2. Corin. *millium impietas ſibi uerterat in occaſionem grauioris damnationis, data eſt lex Euāgelica per Chriſtum, quæ digito dei in cordibus fidelium exaratur.*

Lex naturę ſi generatim accipiatur in oībus rebus creatis uiget. Pſal. 103

LEx naturæ ſi generatim accipiatur, non tantum indita eſt menti hominis, quin uiget quoq; in omnibus rebus creatis, etiam in his quæ ſenſu carent ac ratione, ueluti corpora cœleſtia, maria, flumina, fontes, plantæ, & omne animātium genus, ſuæ quodq; naturæ legibus obtēperant, quod tamen ſic accipi uolumus, non Augu. *quod natura, ſed quod deus naturæ conditor, harum legum ſit author, etſi leges naturæ dicantur, Quicquid enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmodum ſuperius in ſymbolum diximus. Cæterum,*

Lex naturæ homini indita, quo differat a lege naturæ cōi. Pſal. 103

quidnam ſit naturæ lex, quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea à communi lege naturæ, qua cæteræ creaturæ reguntur, differat, ex ſuperioribus ſatis intelligi poteſt. Cæteræ creaturæ ſuam legem à condito orbe perpetuo quodam tenore obſeruant, quia libero carent arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiam homo (quod ipſis data fuerit libera uolūtas) hanc legem præuaricati ſunt.

Lex naturæ in hoīe quid

Lex ergo naturæ ī hominibus eſt illa notitia de deo, & de dei uoluntate, quæ, conditis nobis, mēti noſtræ per deum eſt indita.

Añ lapſum. Aug. de corrept. & gra. cap. 10. 11

Hæc (ut iam diximus) ante præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus inſitū, tam certa erat ac dilucida, ut ſi uoluiſſet homo, potuiſſet deo per gratiam ſibi in hoc ſuppeditatam obedire.

Augu. in Iohan. Tracta. 1

Verum, poſt præuaricationem hoc lumen cum diaboli ſuggeſtione, tum noſtro uitio non aliter obrutum eſt, et obſcuratum, quàm fieri uidemus in

oculo ſaucio. Purus enim & *ſyncerus oculus, lumine quodam diuinitus inſito illuſtratur, quo ſuo munere rite per fungitur.* Quod ſi in eum puluis irruat, aut uehemens ſumus, uel pituita immigret ſtatim ſordidus fit ac ſancius, purgandus prius, antequam uidere aut recte intueri lumen rurſus poßit. Non ſecus lumen illud naturæ menti primi hominis infuſum, etſi peccato ſuccedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit. Remanſit adhuc effigies quædam et imago diuinæ ſapientiæ, quam ipſe animis noſtris impreßit ac inſculpſit, ſed tenuis, qua tamen nullum eſt, in rerum natura certius dei ueſtigium. Certe hoc conſtat nullam eſſe rationalem animam quãuis peruerſam (quæ tamen ullum rationis uſum obtineat) in cuius conſcientia per hanc naturæ legem non loquatur deus, qui eam in cordibus hominum ſolus inſcribit. Fertur quidem animus hominis necdum renati, cæca quadam cupiditate, interim tamen cum cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione uerum eſt, nõ ei, ſed huic ipſi lumini ueritatis, à quo uel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, tribuendum eſt, ac agnoſcẽdus deus qui inuiſibiliter, ſed ſenſibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in æthnicis etiam teſtatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, deum bonum & iuſtum, deo obediendum, deum inuocandum eſſe ſicut dicit Apoſtolus: Qui cum cognouiſſent deum (nimirum per naturæ legem) nõ ſicut deum glorificauerunt. Hæc item lex facit ut homo naturaliter intelligat uirtutem expetendam eſſe pp deum. Itidẽ ſcd̃m

Aug. de ſpiritu & litera, cap. 27

Nullum certius dei ueſtigium in rerũ natura, quã lex naturæ.

Aug. de ſer. dñi in monte lib. 2

Roma. 2

Deus operatũ ſenſibiliter in mentibus hominum

Lex naturæ docet nos de deo

Roma. 1

Docet ſectãdam virtutẽ & ſcelera vitanda.

naturam eſſe, parentibus ac maioribus obtemperare.
Roma. 2 Hæc quoque facit iniurias, cædes, furta, ſtupra, adulteria, mendacia, & his ſimilia, naturali iudicio diſplicere, idq; atteſtante conſcientia. Sed de hoc ſatis.

VT ad legem latam ſeu ſcriptam ueniamus, principio quo intelligi poßit, cur ea data & quæ eius uirtus ſit, repetendum eſt, quod toties ſuperius docuimus. Nempe per lapſum primorum parentum, uiribus liberi arbitrij miſere abutentium, legem diuinitus inſitam, atq; adeo totam ipſam hominis naturam, cũ uiribus ſuis tam grauiter uitiatam ac corruptam fuiſſe, ut per ſuas uires originali innocentiæ ſeu iuſtitiæ reſtitui nullo modo potuerit. Adeo enim uires illæ naturales per peccatum uitiatæ ſunt, ut liberum arbitriũ amodo ex ſe inefficax eſſe ad bonũ, ac plane impotẽs ad præſtandam obedientiam legi dei, initio mentibus humanis inſculptæ, uel ob id, quod uitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, ſtatim cœperit, idque neceſſaria quadam conſequentia, in natura hominis hærere ignorantia, dubitatio, diffidentia, odium, & contemptus dei, quæ cum lege diuina pugnant, quæ natura ipſa dictante iubet, ut deum ex toto corde, ex tota aĩa, ex tota mẽte, & ex omnibus uiribus diligamus, utq; ſoli deo ſubiecti ſimus ac adhæreamus. Iam etſi deus hominẽ lapſum, & peccato plane obrutũ, deq; ſalute et reparatione ſua penitus deſperantem, ineffabili pietate rurſus erexerit, cum promitteret futurum aliquẽ ſemen ex muliere quod caput ſerpentis contereret, hoc eſt, quod regnum diaboli (peccati ſcilicet et mortis) aboleret, ac hoĩem à peccati

Aug. de natu. & gratia.
Supra, fo. 99
Aug. de ſpiritu & littera.
Liberũ arbitriũ poſt lapſum inefficax ad bonum.
Gene. 3

uinculis eximeret, in qua etiam promiſſione non dubiũ Auguſt. epiſt.
eſt, omnes pios ab orbe condito ſuæ ſalutis anchoram 95. de.
poſuiſſe, quin etiam omnes homines in huius promiſſio- Pelagio ad
nis fide ſaluari, & per eam bene operari, ac legem ſe- Innocẽtium.
ctari potuiſſe, Tamen cum diabolus ſua tyrannide (nec-
dum per uenturi Chriſti potentiam deſtructa) hominum
maximam partem (alioqui ex innata corruptionis labe Gene. 6
in malum pronam) in omne inſuper ſcelerum genus rue-
re feciſſet, ac mentibus eorum per accumulatas peccato-
rum ſordes magis ac magis obſcuratis, hanc promiſſio-
nem ſenſim excuſſiſſet, factum eſt, ut paucis admodũ ſan-
ctis ac pijs hominibus exceptis, qui memoriam eiuſce- Gene. 12
modi promiſſionis ſingulari dei beneficio conſeruabant, 2. Reg. 7
& poſtea in Abraham ac Dauid renouatam agnoſce- 1. Para. 17 Pſal. 55
bant, cæteri huius promiſſionis, & eiuſcemodi ſpirita- 1
lis liberationis ignari, lege naturæ male ſint abuſi. Propter ex-
Quidam enim eo dementiæ ſunt prolapſi, ut deum eſſe cuſſam pro-
negarent. Siquidem hi, quum hominem in tantam mi- miſſionẽ de Chrõ et abu
ſeriam per peccatum illud primorum parentum lapſum ſum legis na-
eſſe non agnoſcerent, nec modum uiderent, quo ſe è pec- turæ neceſſa-
cati uinculis extricarent, ac etiam cernerent tempora- rio erat ueni-
riam ſcelerum impunitatem, cœco plane ac impio iudi- endum ad le-
cio prouidentiam dei ſuſtulerunt, deſideria ſua peſſi- gem ſcriptã.
ma inſequentes ac dicentes in cordibus ſuis. Nõ eſt deus Pſal. 13
quos tamen non dubium eſt grauem mentis lanienam ex
delictorum conſcientia ſemper circũtuliſſe, quæ tamen
uel ſola commonſtrante ſatis intelligere potuiſſent ſce- 2
lerum aliquem ultorem aliquando fore. Quieã uero etſi Roma. 2 Deute. 32
deum eſſe naturali indicio, utcunq; cognouiſſent, nõ ta- Roma. 1

men ſicut deum glorificauerunt, ſed ſuperſtitionibus de-dit uanos deos opera manuum ſuarum ac uanos ritus (in quibus omnem ſuam fiduciã conſtituebant) ſibi fin-
3 *xerunt. Quidam deniq; licet unum deũ agnoſcerent, cui & obedientiam deberi cenſerent, & quæ lex naturæ, ueluti bona ſuggereret ſequenda, quæ uiciſsim mala re-ſpuenda eſſe putarent, tamen cum in propias uires & opera, & non in dei uirtutem ac bonitatem reſpicerẽt, ſeipſos miſere deceperunt. Nam etſi manus à publicis criminibus abſtinerent, animum tamen praua concupi-ſcentia imbutum mundare non potuerunt. Hoc enim ſo-*
Auguſtinus 3 *lius dei & promiſsi mediatoris munus erat, quem illi, uel ignorabant, uel agnoſcere ſaltẽ non uolebant. Quid autem magni eſt, ſi manus retineantur à ſcelere cũ ani-*
Deute. 6 *mus legi dei, interiori concupiſcentia repugnãte, nõdum*
Matth. 22 *conſentit? Vbi adhuc uitioſi affectus ex concupiſcẽtia pullulantes, ac perfectam erga deũ charitatẽ (quæ ex to-to corde, & ex oĩbus uiribus proficiſci debet) uitiãtes reliqui ſunt, qui (etſi externũ opus peccati nõ patretur) conſcientiam tamen coram deo in non renouatis accuſa-*
Roma. 1 *re non deſinunt. Nam ut Apoſtolus ait: Non ſolũ digni*
Qui dicantur conſentire facientibus. *ſunt morte, qui ea faciunt, ſed & qui facientibus conſen-tiunt, conſentiunt autem, qui in ſimilia ſcelera cum fa-cientibus omnino reuerent, niſi deum ut ultorem time-rent. Certe plane aliud eſt, quempiam uoluntate benefa-*
Aug. ad Bonificium li. 1 contra 2. epiſtola Pelagianorum. *ciendi benefacere, aliud uero ad malefaciendũ ſic incli-nari, ut & malũ faceret quis, ſi hoc poſſet impune per-mitti. Nam profecto is in ipſa intus uoluntate peccat, q non uolũtate, ſed timore nõ peccat, quales ſumus omnes,*

in quibus nondum uiuit Chriſtus,q̃, oẽs prorſus quotquot ſumus,ſic nos adfectos deprehendimus, ut ſi nulla lex urgeret ac abeſſet tam pœnæ metus q̃ ſpes præmij, eſſetq; plane liberum nobis facere quiduis, omnino quæ peßima ſunt,ficeremus,præſertim uel impellente tentatione uel prouocante occaſione.

Cum ergo naturalis lex per lapſum Adæ in hominum mentibus in tantũ obtenebrata fuiſſet, ut citra fiduciam promißionis uenturi ſeminis,in quo benedicerentur omnes gentes ad iuſtificandum hominẽ ipſa non ſufficeret, Inſuper etiam per increſcentem hominum malitiam propemodum eſſet obliterata, factum eſt ſingulari dei prouidentia,ut lex per Moſen data (quæ & uetus ad differentiam nouæ legis per Chriſtum latæ appellatur)ſuccederet. Idq; tribus potißimum de cauſis. Gene.2. Galat.3 Lex uetus per Moyſen data tres potiſſimum ob cauſas.

Primo,ut coherceret homines quadam diſciplina,pœnarum metu à flagitijs deterrens,quod ut ita fieret erat neceſſe, modo ſocietas humani generis,aliquo ſaltem modo conſtare deberet. Nam cum lex naturæ ita eſſet obſcurata,ut etiam manifeſta ſcelera perinde ac ſi ſcelera non eſſent dißimularentur,fiebat ut ſtupra,inceſtus,adulteria,rapinæ,cædes,& his ſimilia facinora,non tantum impune admitterentur,ſed & ſcelerati ſeſe laudem inde referre putarent,quare poſt naturæ legẽ,ſcripta lex, ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata eſt, ut hæc externa & manifeſta ſcelera comprimerentur. 1 Lex diſcipli na coercens hominũ cupiditates.

Quod ſignificans Apoſtolus ait: Lex iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis, & nõ ſubditis,impijs,et peccatoribus ſceleratis et cõtaminatis,patricidis et matricidis homicidis, 1.Timoth.1 Lex humana imitatrix legis diuinæ.

ſornicarijs,maſculorum concubitoribus,plagiarijs, mẽdacibus & periuris.Hunc uſum diuinæ legis(qui ciuilis eſt)lex humana eſt imitata,et eatenus dei donum eſt,
2 Lex lata vt idicaret peccatum. *ex lege diuina ſuam originem trahens, quemadmodum ſupra diximus. Secundo lex diuina lata eſt,ut oſtẽderet peccatum,ut accuſaret,terreret,turbaret ac cõfun-*
Lex humana nõn iudicat de occultis. *deret conſcientiam,quem legis uſum lex humana (quæ tantũ externa reſpicit)ignorat,lex uero diuina ſibi ut*
Roma.3 Roma.7 *proprium uendicat.Quem legis finem Paulus frequẽter*
Ante legem quõo peccatũ mortuum *indicat,ut cum ait Roma.iij.Per legem agnitio peccati. Et iterum,Roma.vij.Peccatum non cognoui, niſi per legem.Nam concupiſcentiam neſciebam,niſi lex diceret non concupiſces.Non quod ante legem concupiſcentia non eſſet peccatum.ſed quod latere. Sine lege(inquit. Apoſtolus)peccatũ mortuũ erat.Ego aũt uiuebam ſine lege aliquando. Sed cum ueniſſet mandatum, reuixit. Transfigurat enim Apoſtolus in ſe hominem,qui eſt ante legem & ſub lege poſitiue.Sine lege peccatum mortuum eſt,id eſt,occultatum,quod uelut mortuum putatur.Et ego uiuebam ſine lege,id eſt,nullo ex peccato metu terrebar,quia non apparebat peccatum,cum lex non eſſet.Adueniente autem mandato,peccatum reuixit, id eſt,peccatũ,quod latebat ante prohibitionẽ notum factũ eſt ſeu apparuit per præuaricationem.Fuit enim ante legem peccatũ,ſed ut Apoſtolus ait: Non imputabatur,in-*
Lex proprie non eſt cã peccati. *tellige apud homines,quod lex naturalis propemodũ eẽt abolita. Lex ergo neq; peccatũ proprie operatur aut*
Roma.7 *inſerit,quia iuſta et ſancta eſt,ſi quis ea legitime utatur neq; peccatũ,uel extirpat,uel uiuificat,ſed tantũ oſtẽdit*

peccatum,idq; non eo fine,ut per peccatum occidat, aut per incuſſos nobis terrores perimat,ſed ut animam humanam,quaſi de innocentia ſecuram,ipſa peccati demonſtratione ream faciat,quo tandem illa intelligens peccatum ſine gratia dei uinci non poſſe,reatus ſolicitudine ad percipiendam gratiam promiſſi mediatoris conuertatur quod uix clariori exemplo quàm ſpeculi indicare poteſt. Speculum nobis turpitudinem ſeu maculam nullam,uel adfingit,uel inſerit,uel adimit,ſed tantũ oſtẽdit,ut de fœditate noſtra (quam ipſi nobis adimere non poſſumus) commoniti ac conturbati,ad eum, qui eiuſce modi deformitati mederi poßit, confugiamus. Sic deus per legem oſtendit homini infirmitatem ſuam, eo ſcilicet fine,ut iam ſuæ ſibi infirmitatis conſcius ad eius miſericordiam per fidem confugiens ſanetur. In quam ſententiam Paulus dixit. Concluſit deus omnes ſub peccato,ut omnium miſereatur. Neque enim quiſpiam concupiſcentiæ reſiſtere poterit,niſi adiutus gratia. Nemo naturalę uitium deponit,niſi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem,diffidentiam, odium, & contemptũ dei exuit, Nemo cum uoluntatis delectatione bonũ operatur,niſi deus fidem,ſpem & charitatem per ſpiritum ſuum menti prius immittat. Tertio lex data eſt,ut iuſtificatis per fidem regula ſit bene uiuendi, in qua cernant opera quæ deo placent ac imitentur, ut faciant quæ requirit deus, & eatenus præſtat ſapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. In quam ſententiam Dauid ille diuinus Pſaltes ait: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen ſemitis meis. Nam

1. Timo. 1
Aug. de ſpiritu & lra ad Marcellinũ.
Quo fine lex oſtendat peccatum.
Speculum legis ſymbolũ
Roma. 3
Nemo concupiſcẽtiã uicit,niſi per gratiam.
3
Lex rľa bñ uiuẽdi incitans ad operandũ bonũ
Pſal. 18

Pſal.118 Rom.4.&.7 quamuis iuſtificati ab onere legis liberi ſint, quia iã per legem non terrentur, conturbantur aut damnantur, tamen ab obedientia legis liberi non ſunt, imo gratia iuſtificationis in ipſis iam facit & operatur, ut legem uoluntarie impleant, non conſtituti amodo ſub legis imperio, ſed ſponte ſua facientes, quod lex præſcribit, In ſumma lex data eſt per Moyſen, ad reuelandam legem naturalem pœnæ obliteratam, ad diſciplinam corrigendam, ad indicandam infirmitatem noſtram, Deniq; fidem in deum reformandam.

Aug.lib.quæſtionũ ueteris teſtamẽti quæſtione.4 Diuiſio legis Moſaicæ. Iudicialis. Lex iudicialis tantũ tradita Iudæis. Diuiditur autem hæc lex, in moralem, cerimonialem & iudicialem. Iudicialis reſpondet primo fini legis, qui eſt in coercendo per diſciplinam ad retinendam ſocietatem humani generis, ſed per Moyſen potiſſimum tradita ac inſtituta ad gubernationem illius populi Chriſtum expectantis, de ritibus coniugiorum, ſucceſſionibus, pœnis delictorum & ſimilibus rebus forenſibus præcipiens. Moralis. Moralis, ſecundo fini reſpondet, quod ſit expoſitio legis naturæ ac doctrina uirtutum carnis fragilitatem oſtendens, & ad gratiã præparans. Cærimonialis. Cerimonialis uero inſtituta fuit ad præfiguranda uenturi Chriſti myſteria & ueros fidei cultus deo acceptos, nimirum ultimo fini legis reſpondens. Sunt autem iudiciales ac cerimoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis & ceremonialis leges abolitæ Hebræ.7 Aug.in epiſ. ad Hebræos Iudicialis enim data erat ad moderandum populum illum, utentem cerimonijs Chriſtũ præfigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, neceſſe erat, ut & hæc lex ceſſaret. Vnde nos nunc recte eius loco iure ciuili Imperatorio utimur, quãadmodum ſupra

diximus & oſtendimus. Itidẽ cerimonialis obſoleta eſt, quoniam per Chriſtum adimpleta, ſicut Chriſtus ipſe teſtatur: Lex inquiens, & prophetæ uſq; ad Iohannẽ, id eſt cerimoniæ & typi ueteris legis uſq; ad Iohannem. Nam poſt Iohannem conſummatis omnibus, quæ lex figurabat, & ſublatis typis, gratia & ueritas per Ieſum Crriſtum facta eſt. At ſola lex moralis (cũ interpretatio ſit legis naturæ) abrogata non eſt, ſed manet, quã Chriſtus nõ uenit ſoluere, ſed adimplere, eamq; gratiã cõferre, qua & nos adiuti eandẽ adimplere poßimus, Id quod ſæpißime in hac inſtitutione replicatum meminimus. Matth.11 Lucæ.16 Iohan.1 Matth.5

QVibus ſemel recte perceptis quamplurima in ſcripturis ſubobſcura ſtatim manifeſtiora fiũt. Veluti ſunt, cur lex Moyſi, lex literæ, lex operum & timoris, cur item miniſtratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, iram operari, & impoßibilis eſſe dicatur. Cur pedagogo & ſpeculo comparetur. Lex enim literæ dicitur (ut quod antea ſemel diximus maioris perſpicuitatis gratia iterum repetamus) quatenus doctrina eſt literis deformata, docens, quid agendum, quid uitandum, cui ſi ſpiritus uiuificans ſeu gratia adiuuans (quam ipſa non præſtat) deſit, id eſt, ſi non uiuat in corde per ſpiritum, quid aliud eſt, quàm mortua litera? quam certe non ſufficit ſcire, ſed opus eſt, ut id quod iubet etiã fiat in nobis, quod non fit uirtute legis, ſed ope gratiæ, quamobrẽ grauiter errarũt Pelagiani etiam antea per nos notati, aſſerentes hominem ſuis uiribus legem adimplere poſſe, eo ipſo euacuantes & irritam facientes crucẽ et redẽptio- Romano.2. 3.&.8 2.Corin.3 Galat.3 Lex literæ Sup.fo.164 Non ſufficit ſcire literam legis. Augu de natura & gratia.c.40

nem per Chriſtum. Si enim poßibilitas naturalis per liberum arbitrium & doctrinam legis (quæ tantum cognoſcit, quomodo uiuere debeat) ad bene uiuendum ſufficit ſibi, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, qui certe propterea mortuus eſt, ut peccati imperium in membris noſtris deſtrueret, & gratiam promereretur apud patrē, qua adiuti legem alioqui nobis factu impoßibilem facere poſſemus.

Galat. 2

Lex factorum ſeu operum quare dicatur.

Lex factorum ſeu operum dicitur, quia opera imperat quæ facere debeamus, licet nō addat poſſibilitatem, qua faciamus, neceßitatem aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad medicum prouocans.

Lex timoris.

Roma. 13

Lex uero timoris appellatur, quod timore pœnæ à peccato coerceat, quodque quādiu non accedit ſpiritus coadiuuans, timore non amore fiat, imo omnino non fiat, quod lex ſine dilectione adimpleri nequaquā poſſit.

Quomodo lex operetur peccatū & iram.

Quod autem aculeus et uirtus peccati, miniſtratioq; mortis appellatur, qd' occidere qd' peccatū augere, quod iram operari, quod omnes ſub peccatum includere dicitur, ſic intelligendum eſt: Non q̃ hæc operetur lex diuina ſua natura (nam eatenus differt à lege diabolica, quæ proprie lex peccati dicitur) ſed tantum per occaſionem. Idque in hominibus lege diuina abutentibus, et eandem ad uerum ac ultimum finem, quem ipſa intendit non accommodantibus, quemadmodum aperte apoſtolus ait: Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret:

Roma. 7

Non concupiſces. Et paulo poſt: Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatū eſt in me oēm concupiſcentiam, & poſt pauca. Inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad uitā, hoc eſſe ad mortē, nam peccatum

occaſione

occaſione accepta, per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem ſancta & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Sed peccatum, ut appareat peccatum per bonum operatum eſt mihi mortem, ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum. Elegit apoſtolus generalem quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, ut una uoce cuncta complexus legis infirmitatē indicaret, utq; qđ nō prodeſſet, ſed obeſſet magis lex non recte utenti, doceret. Proinde ait: Nō concupiſces. Neq; enim ullum peccatum, niſi concupiſcendo contra legem dei committitur. Eſt ergo ea lex, quæ hoc præcipit admodum laudabilis, optima etiam ac ſaluberrima, quam ſi quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum. Sed tamen niſi adiuuet ſpiritus ſanctus inſpirans pro concupiſcentia mala, concupiſcentiam (ut ita dicamus) bonam, hoc eſt, niſi ſpiritus charitatem diffundat in cordibus noſtris, lex ipſa quantumuis bona, prohibēdo auget deſiderium malum, ſicut aquæ impetus, oppoſito obice, fit uehementior, ſi in eam partem, qua obex poſitus eſt impetu influere non deſinat, euicta enim mole maiori cumulo præcipitatus uiolentus per prona prouoluitur. Neſcio enim quomodo hoc ipſum, quod concupiſcitur, fit iucundius dum uertatur? quod & poeta nō tacuit, cum ait: Nitimur in uetitum ſemper, cupimuſq; negata, Hoc ergo eſt, quod peccatum, ut (apoſtolus ait) fallit per mandatum, quodq; per illud occidit, cum ſcilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatum (quod ante legem, uel latebat, uel non ita angebat) magis peccās peccatum, id eſt, grauius, Vnde alibi ait apo-

Aug. de ſpiritu & litera, cap. 4

Roma. 7
1. Timo. 1

Augu. de ſpiritu & lite.

Ouidius.
Aug. ibidem ca. 6. & 7
Roma. 7

Peccatori ut reſipiſcat, nō tantum do-

ctor, ſed & adiutor deus neceſſarius

ſtolus: Lex ſubintrauit, ut abundaret delictum, ut ſcilicet eo modo conuictus atq; confuſus peccator, uideret non tantum doctorem ſibi eſſe neceſſarium, quo docēte legem percipiat, uerum etiam adiutorē deum, à quo ſua itinera ſecundum legis præſcriptum dirigantur, ut conſugiendo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur, atq; ita fit, ut ubi abundauit delictum, ſuperabundet & gratia, non quidem peccantis merito, ſed ſubuenientis auxilio.

Pſal. 118

Bene uiuere donū diuinū

Au. ibidē. c. 5

Ex quo manifeſte ſequitur (quod ſæpe etiam docuimus prius) Bene uiuere donum eſſe diuinum, nō tantū, quia homini deus dedit liberum arbitrium (ſine quo nec male nec bene uiuitur) nec ob id tantum, quia præceptum dedit quo doceat, quemadmodum ſit uiuendum, ſed quia ipſe ſolus eſt, qui charitatem per ſpiritum ſanctum diffunditur in cordibus eorum, quos iuſtificat. Ergo, qui lege ſecus utuntur, id eſt, qui literæ tantum inhærent, & qui ſuis proprijs uiribus putant ſe legi ſatisfacere uelle, abſque gratia & dono charitatis, ijs lex quæ erat ad uitam, per occaſionem fit mortis miniſtratio, peccatum augens, iram efficiens & occidens, quæ admodum ſalubris ipſis fuiſſet, ſi in finem præcepti, id eſt, liberatorem (cuius gratiæ participatione mandatum demum impletur) reſpexiſſent, & illius opem impetraſſent. Ex quibus quoq; perſpicuum euadit, quatenus lex impoßibilis facta dicatur. Ex ſe enim (quod extra hominem ſit) lex non iuſtificat, etſi liberum accedat arbitrium. Nam quā diu latet ueritatis uia, liberum arbitrium ex ſe nō ualet quicquam, niſi ad peccandum, Quinetiam ueritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum nō ſuffi-

Eccle. 15

Roma. 5

Finis p̄cepti Chriſtus ad ſalutem omni credenti.

Au. de ſpiri. & lite. c. 2

c t, niſi enim quod agendum eſt, delectet etiam, & ame tur, non agitur, non ſuſcipitur, non bene uiuitur. Vt au tem quod agendum eſt, diligatur, neceſſe eſt, ut charitas dei diffundatur in cordibus noſtris, non per liberũ ar= bitrium (quod ſurgit ex nobis) ſed per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Impoßibilis ergo lex eſt, ſi tantum liberi arbitrij uires reſpicias, poßibilis autem factu eſt per gratiam. Quambrem audiendi non ſunt, ſolo nomi= ne Chriſtiani, qui legem ſimpliciter factu impoßibilem eſſe dicunt, atq; hinc & interdum etiam ex uerbis Apo ſtoli malæ detortis ſuam malitiam excuſare nituntur. Nam cum per Chriſtum redempti, ſpiritum quoq; ſan= ctum in baptiſmo (rite ſaltem præbito & accepto) ſint adepti, ipſiſq; quantumuis peccatorum mole obrutis per eundem Chriſtum (ſi tamen uere pœniteant) reditus pa teat ad patrem, & ſpiritus emißi participationem, con ſequens eſt, ut contumeliam Chriſto inferant, ſi legẽ ſi= bi ſimpliciter adimpletu impoßibilem eſſe cauillentur. Certe, quamdiu carnales eſſe pergunt, lex ipſis impoßi= bilis factu eſt, quia lex ſpiritalis eſt, id eſt, exigit ſpiri= tum, requirit affectum, non fit ſolo opere externo, ſed qui ſpiritalis eſt (quales facit ſpiritus gratiæ) is iam dei ſimilis factus, legem facile implet, nec erit ſub illa, ſed cum illa. Talis autem is eſt, qui nec capitur temporali= bus bonis, nec terretur temporalibus malis.

Roma. 5

Iohan. 6

Hiero. cõtra Pelagianos. Auguſt.

Lex ſpũalis

Roma. 7

Spũalis non eſt ſub lege, ſed cũ lege

Ex prædictis etiam facile uidere eſt, cur lex di= catur pædagogus in Chriſtum, nimirum, q. quẽ= admodum pædagogus per ferulam & diſcipli nam cor= rectionis, pueros ad ſcientiæ pfectionẽ adducit, ſic lex à

Lex pæda= gogus.

malo coercendo, & noſtram infirmitatem nobis demon

Gala. 4 ſtrãdo nos ad Chriſtum mittit. Item, ſub pædagogo eſſe dicimur, quamdiu ſumus ſub lege, id eſt, quãdiu nos lex occulta cenſura damnat, quod ſcilicet ex toto corde le-

Legi uiuere quid ſit. gem non faciamus, tamdiu legi uiuere, id eſt, ſub dominatione & imperio legis eſſe dicimur. At poſtquam legis uinculis amodo non conſtringimur, quia ſcilicet ultro & ex animo, idq; dei amore, non quidem ex nobis, ſed per gratiam legem implemus, quia tum non habet

Legi mori, & lege mortis liberari qd ſit. lex quod in nobis damnet, pulchra certe periphraſi, legi mori, & per legem ſpiritus uitæ à lege mortis liberari dicimur.

Lex noua Euangelium eſt. Nomina legis nouæ. LEx noua quæ ſit, ſatis ex iis, quæ de lege ueteri diximus colligi poteſt,. Lex noua, Euangeliũ eſt, quæ & nouum teſtamentum, & lex ſpiritus, ſeu lex ſpiritus uitæ, miniſtratio ſpiritus uitæ, & iuſtitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circumciſio cor-

Euangelij uocabulum. dis appellatur, Euangelij uocabulum Apoſtoli uſurparunt pro læto nuncio ſeu annunciatione aduentus ac beneficij Chriſti. Quid enim eo nuncio lætius, quo annunciatur per fidem in Chriſtum gratis peccata nobis con-

Euangelij ſumma. donari, ſolui inimicitiam inter deum & hominem, donari nobis ſpiritum ſanctum nos innouantem. Denique uitam æternam? Habet autem Euangelium ſuam quoq;

Euangelij litera. literam, id eſt, hiſtoriam & doctrinam, quæ in quatuor Euangelijs & Apoſtolicis literis continentur, ſed eate-

Supr. fo. 165 Matth. 7 Lucæ. 6 nus (quod & ſuperius nos dixiſſe meminimus) non ſumitur differentia legis nouæ à lege ueteri. Nam multi

Doctrina ſunt, qui & hiſtoriam & doctrinam Euangelicam le-

*gunt & audiunt, quibus tamen Euangelium non eſt mi*niſtratio ſpiritus uitæ ſeu iuſtitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex ueteris legis, tum explanatio, tum epitome eſt. Legem enim moralem (quæ una eſt omnium temporum ac ætatum) non ſuſtulit Euangelium, ſed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non ſolũ opus externum, ſed & animum & affectum. Vnde quod ad literam attinet, ita poßit occidere litera Euangelij, ſicut litera legis, ſi non progrediamur ultra ad euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per ſpiritum ſanctum datur, in fidelium corda diffunditur. Hæc igitur gratia, corda fidelium per fidem & charitatem innouans, & uiuens in nobis, proprie noua lex, nouum teſtamentum & Euangelium eſt.*

[Margin: euangelica ueteris legis explanatio. Matth.5. — Euangelij gratia. Roma.10. Roma.5. — Noua lex uiuens gratia in cordibus.]

NEc alia ratione Paulus legem ab Euangelio diſcernit, cum Corinthios ſuos appellans, ait: Quoniam eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei uiui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo ſolo differunt, quod lex uetus extra hominem ſcripta eſt in tabulis lapideis ut eum perterrefaciat. Lex uero ſpiritus in ipſo homine, ut eum interius iuſtificet. Cum in tabulis ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operum & litera occidens præuaricatorẽ. Cum autem ipſa charitas diffunditur, in corde credentium, lex eſt fidei & ſpiritus uiuificans dilectorem, quæ hoc intus ſcripta facit diligi, quod foris ſcripta lex faciebat timeri. Hæc diſcretio legis nouæ & ueteris per Hieremiam prophe-

[Margin: Quo differat lex uetus ab Euangelio. 2.Corin.3. — Au. de ſpiri. & lr̃a.c.17. — Supr.fo.165]

tam pulcherrimo & præclariſſimo teſtimonio (quod et ſuperius iuſtificationis materiam pertractantes attulimus ac explicauimus) plane aſſeritur. Id quod hic re-

Hiere.31 petere uanum non putamus, quod ad ea quæ in Decalogum adferemus plurimum lucis ſit allaturum. Ecce (inquit) dies uenient dicit dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum, quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia hoc teſtamentum eſt, quod ordinabo domui Iſrael. Poſt illos dies dicit dominus, dabo leges meas in corde illorũ, & in mente eorum ſcribam eas, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum, & non docebit unuſquiſque ciuem ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens, cognoſce dominum, quia omnes cognoſcent me, à minore uſque ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Diligenter intuenda eſt prophetia, quæ ueteris & noui teſtamenti differẽtiam explicatiſſime tradit, in cuius uer-

2.Corin.1 ba reſpiciens Apoſtolus dixit: Non quia idonei ſumus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobiſipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos non fecit mi-

Aug.de ſpiritu & litura niſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus, litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Quid enim apertius ad diſcernendum uetus à nouo dicere potuit Propheta, quàm, Conſummabo ſuper domum Iſrael, & Iuda teſtamentum nouum? quaſi ſic dicat, Non

ſic condam nouam legem, ut ſim legem quam ante tuli abrogaturus, cum lex mea ſemper fuerit, & perpetuo futura ſit eadem, ſed conſummabo (id eſt implebo) teſtamentum nouum. Quod ideo nouum uoco, quia conſummatum & impletum Lex *enim, quam patribus dedi merito uetus nuncupatur, quod ex die qua ducti ſunt ex* Aegypto *lata quidem, ſed non impleta ſit.* Hoc *enim eſt quod ſubditur, quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo, non quidem ipſius legis uitio, quæ bona eſt, ſed uitio ſuo, qui per legem ſuæ infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt.* Conſummabo *ergo teſtamentum nouum, ideo ſcilicet nouum quia dabo leges meas in cor illorum, id eſt, ſpiritum innouantem mentes, quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem.* Lex *itaque dei quæ diu ſcripta erat in tabulis lapideis, quæ diu terruit, nec tamen impleta fuit, ea tum, cum digito dei (id eſt, ſpiritu ſancto) ſcribitur in corde noſtro uere noua lex efficitur, quia tunc primum fieri incipit, quod enim recens fit, nouum eſt. Subijcit autem propheta,* Et *non docebit unuſquiſque ciuē ſuum, & unuſquiq; fratrem ſuum, dicens, cognoſce dominum, non q, non ſit opus* Euangelium *prædicare.* Quomodo *enim credent in eum, quem non audierunt, quomodo credent ſine prædicante? ſed quod in uoce prædicationis exterioris* Euangelium *nullius ſit efficatiæ, niſi ſpiritus quem dominus per* Euangelij *fidem impartitur intus doceat, nam ut* Apoſtolus *ait:* Ego *quidem plantaui,* Apollo *rigauit, deus autem incrementum dedit.* Et *alibi*

Lex Moſi cur dicta vetus.

Opus eſt in Eccleſia verbi miniſterio Roma.10

1.Corin.3 Aug.ibidem

ſcriptum eſt: Et erunt omnes Theodidacti, id eſt à deo
Cur lex data. *docti. Lex uero uetus data eſt, ut infirmitatem oſtende-*
Cur gratia Euangelij *ret, ut gratia quæreretur. Gratia data eſt, ut infir-*
Roma. 8 *mitatem adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim im-*
poßibile erat legi per carnem, id eſt, cum obſiſtente car
nali concupiſcentia lex non impleretur, & eatenus in
nobis eſſet imbecillis & infirma, miſit deus filium ſuum
in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damna-
uit peccatum in carne, ut iuſtitia legis impleretur in no
bis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecun-
Gala. 3 *dum ſpiritum. Concluſit itaque ſcriptura omnia ſub*
Roma. 3. *peccato, non ſimpliciter, ſed in eum uſum, ut promiſ-*
ſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Ex hac
enim promißione, hoc eſt, ex dei beneficio ipſa lex im-
pletur, ſine qua promißione præuaricatores facit, nam
poſtquam territi per legem confugimus ad mediatorem,
1. Petri. 2 *& credimus Chriſtum, qui peccatum non fecit, pro no*
bis in mortem traditum ſuſtuliſſe peccata mundi, & in
ipſius ſanguine & meritis nos iuſtificari, ſtatim in ea
fide (quæ tamen ſine charitate ueraciter non contingit)
Roma. 7 *incipimus condelectari legi dei ſecundum interiorem*
hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donũ
eſt. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mẽ
ti, tamen hæc lex ſpiritus ubi ſemel dominari cœperit
concupiſcentiam in dies magis ac magis mortificat, do-
nec in nouitate ſpiritus (quæ de die in diem in inte-
riori, hoc eſt, ſpirituali homine augetur) tota uetu-
ſtas mutata pertranſeat, liberante nos de corpore mor
Ibidem. *tis huius gratia dei per Ieſum Chriſtum dñm noſtrum.*

Atq; hæc contemplanti liquet nouum teſtamentum ſeu Euangelium à ueteri teſtamento ſeu lege hinc proprie non diſtingui, quod uetus ſit, teſtamentũ illud quod in libris Moyſi & prophetarum, Nouum uero quod in quatuor Euangelijs & literis Apoſtolicis continetur. Nam in libris ueteris teſtamenti, non tantum lex, ſed Euangelium reperitur in promiſsionibus, de uenturo Chriſto & futura in Chriſto gratia factis, quæ frequentiſsime ſunt in prophetis. Quo fit, ut Euãgelium non tantum in noui, ſed & in ueteris teſtamenti libris, & uiciſsim lex non tantum in legalibus, ſed & euangelicis ſcripturis reperiatur. Eſtque unum & idem Euangelium, in quo omnes ſancti & pij ab initio mundi ſunt ſaluati, habuerũt enim patres eundem ſpiritum fidei nobiſcum, per quem ſunt ſeruati, quemadmodum Apoſtolus ait: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut & illi ſecundum quod ſcriptũ eſt, credidi propter quod loquutus ſum, & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Chriſtus teſtatur, cum ait: Abraham pater ueſter concupiuit uidere diem meum, uidit & gauiſus eſt. Sed hoc intereſt, quod gratia, quæ in ueteri teſtamento uelata latitabat, in Chriſti Euangelio reuelata eſt, quemadmodum Apoſtolus ait: Nunc autem ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſticata per legem & prophetas. Quod ſi manifeſtata ergo erat prius licet tecta. Rurſus, ſi teſtificata per legem & prophetas, ergo lex & ꝓphetæ euangeliũ obumbratũ cõtinẽt.

Non libris ſed efficacia adimpletiõis lex noua a veteri diſtinguitur.

Aug. epiſ. 95 de Pelagio ad Innocentium.

2. Corin. 4

Iohan. 8

Augu. ibidẽ.

Roma. 3

Augu. ibidẽ.

Qvare ut beneficium ſeu gratia Chriſti cognoſcatur, Lex ab Euãgelio reipſa potius ꝙ ſcri-

ptura diſtinguenda eſt. Lex oſtendens infirmitatē prouocabat ad gratiā, Neq; gratia futuri Chriſti, ad quā à lege confugeretur, in legis litera oĩno præterita erat, ſed typis obūbrata, idcirco pauci ad eā tunc latentē confugiebant, non quærentes in lege promißiones dei, in quibus gratia conſiſtebat, ſed inhærentes literæ legis, ſe per legem iuſtificari, & ad iuſtificationē ſibi ſufficere liberū arbitriū arbitrabantur, iuſtitiā ſibi ex natura humana, non ex donata gratia aſcribentes, ſicut de ipſis dictū eſt, Ignorantes dei iuſtitiā & ſuam uolentes conſtituere, legi dei non ſunt ſubiecti. Sed reuelato euangelio p Chriſtum, cum ille iußiſſet doceri pœnitentiā & remißionē peccatorum in nomine ipſius, gratia ſaluatoris per totū orbē illuxit, & non tantū uerbo prædicata, ſed et in cordibus fidelium digito dei inſcripta eſt. Datus eſt ergo patribus ante Chriſti aduentum (exceptis paucis, ijs ſcilicet qui ſpiritu illuſtrati in promißiones reſpiciebāt) ſpiritus timoris. Nobis aūt datus eſt per reuelationē Euangelij, & p Chriſtū iam exhibitum, & pro nobis paſſum ſpiritus amoris. In ſumma breuis eſt differētia legis & euāgelij, duobus nimirū uerbis cōprehēſa, q̄ ſunt, amor & tim r, Nō qđ charitas nō fuerit ad legis adimpletionem in lege reqſita, imo in ea cōſtetit oĩs lex, ſed nō præſtabatur ab illis, q̄ tantū in legē reſpiciebāt, & proinde Iſrael in terroribus legē accepit, nimirū ſpiritū ſeruitutis in timore, Nos uero ſpiritū libertatis in gaudio cordis & animi, Data ſcilicet per ſpiritū ſanctum in cordibus noſtris arra gratiæ, qua certificamur nos eſſe filios dei et cohæredes Chriſti, in qua clamamus, Abba pater.

Iudæorum cæcitas.

Ad iuſtificationē vires liberi arbitrii non ſufficiunt.

Roma. 9. 10

Lucæ. 24

Iudæis datus ſpiritus timoris.

Nobis amoris.

Amor.

Timor.

Roma. 13

Roma. 8

Malach. 4.

Per arrā gratiæ certificamur nos eſſe filios dei.

EX præcedentibus etiam ſatis liquet, quod ſit di- Quo differant lex naturæ &.
ſcrimen legis naturæ & euangelij. Hoc quidem Euangeliũ.
conuenit legi naturæ cum euangelio, quod ambo in cor-
de ſcripta dicuntur. Sed interim Euãgeliũ lõge aliud eſt, Roma.1
q̃ lex naturæ, ſeu etiã legis naturæ explicatio Lex enim
naturæ, eſt illa notitia naturalis, quæ animis noſtris in- Lex naturę: Roma.2 1.Corin.2
dita ac cõcreata eſt gẽtibus etiã et ſapientibus huius ſe-
culi nõ incognita, ſed Euangeliũ nõ eſt notitia naturali-
ter nobis indita, nec huius mũdi, aut huius mũdi princi-
pum ſapientia ſed myſteriũ abſconditũ à ſeculis reuela-
tum aũt & euulgatum per Chriſtum, ſicut ſcriptum eſt: Iohan.1
Deum nemo uidit unquam, unigenitus filius qui eſt in ſi
nu patris, ipſe enarrauit nobis. Per Euangeliũ enim an- Euãgelii mi-
nuntiatur & exponitur nobis bona dei uoluntas, qua niſterium.
illi uiſum eſt nos perditos per filium ſuum redimere, gra Coloſſ.1 Rom.3. & 5
tis per fidem iuſtificare, ac ſimul ſpiritum ſanctum cor- Ephe.2 Roma.8
dibus noſtris infundere, qui & certo perſuadeat nos eſſe Galat.5
filios dei, & in nobis dei uoluntatem, hoc eſt, fructus Lex naturę non ſatis do-
ſpiritus operetur. Oſtendit quidem ratio, cui lex natu- cet nos de
ræ indita eſt quædam, quæ ſunt uoluntati dei conſenta dei erga nos miſericordia
nea. Sed non oſtendit, an & quomodo peccatis noſtris Auguſti.
ignoſcat deus, an nobis propitius, & quemadmodum er- Lumẽ naturę nõ præbet
ga nos affectus ſit. Et cum omnes naturæ corruptionem uires pficiendi boni.
ſentiamus, ac experiamur etiam nos à perfectione boni
(qđ uel ipſa ratio nedũ dei ſpiritus ſuggerit) lõge abeſ-
ſe, conſtat hanc legem nullas omnino uires præbere, per-
ficiendi boni. Quod & poeta Comicus non tacuit: Vi-
deo (inquit) meliora proboq; (nimirum p lumen naturæ)
at deteriora ſequor. Verũ Euãgelij gratia corda noſtra

Grā Euāgelii corda nr̄a tranquillat ac innouat. Iohan. 2 Imperfectionem noſtrā ſupplet grā p Chriſtum. Ephe. 3 Roma. 8 Galat. 3

de remiſsione peccatorum per Chriſtum, deque ſumma dei erga nos dilectione, benignitate & clementia certificat, ac inſuper emundat ac innouat, ut iam non deteriora, ſed meliora ſpōte ac uolūtarie ſequamur. Et ut quādam adhuc imperfectionem in nobis ſentiamus (qua fit, ut nemo in hac uita legi dei perfecte ſatisfaciat). Hinc tamen nos (quaſi ſcilicet ob id maledictio legis obnoxij, proindeque deo inuiſi ſimus) conturbari non oportere docet, nimirum oſtendens, quo pacto in Chriſto manentes, legem etſi non perfecte (quod ad noſtram obedientiam attinet) imputatiue tamen impleamus, hoc eſt, à Chriſto, cui per fidem īſiti ſumus mutuata iuſtitia legis maledictum euadamus. Quæ omnia lex naturæ, tanto Euangelio inferiori, non docet, Quamobrē Paulus Euāgelium uirtutem ſeu potentiam dei appellat ad ſalutem omnis credētis, quod ſcilicet per Euangelij gratiam cordibus noſtris inſitam, ſalutem ac certiſsimam æternæ uitæ ſpem conſequamur. In ſumma, Euangelium, & legē naturæ, & ſcriptam multis rationibus antecellit, quāuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atq; adeo quod illæ faciendum ſuadent, hoc Euangeliū faciat & adimpleat.

Romano. 1

Euāgeliū legem naturæ & ſcriptam conſummat.

Cur Euāgelium dicatur lex ſpiritus.

VNde etiam conſequens eſt, non leuiter eos deſipere, qui legem ſpiritus, ob id ſpiritalem uocari putant, perinde atque officio corporali non ſit opus & quaſi iuſtitia noſtra tantum in corde & in quadā præſumptione fidei conſiſtat, non ſolicita interim quid operum agamus, imo Euāgelica lex quàmaxime opero-

Euāgelica lex operoſa. Roma. 5

ſa eſt, Nam quum propterea ſpiritalis appelletur, quod requirat in primis ſpiritū, quin proprie ſit uiua illa charitas diffuſa in cordibus noſtris, ſequitur, qđ otioſa eſſe non poßit, quæ cordibus noſtris inſcripta plane uiuit. Spiritus enim propterea datur, ut mente uiuificati, legem adimplere poßimus, atq; adeo pro modulo noſtro adimpleamus. Vnde qui Euangelium profitētur, hos maxime oportet eſſe factores uerbi, & non auditores tantum alioqui fruſtra gloriantur de lege ſpiritus, in quibus nullus eſt ſpiritus bonorum operum effector. Siquidem ut Apoſtolus teſtatur, Qui dicit ſe noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Et iterum: Filioli, nemo uos ſeducat, qui facit iuſtitiā, iuſtus eſt, qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Et paulo poſt: Filioli mei don diligamus uerbo, neq; lingua, ſed opere & ueritate, In hoc cognoſcimus, quoniam ex ueritate ſumus. Et poſt pauca: Et hoc eſt mandatum eius, ut credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & diligāmus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo, et in hoc ſcimus, quia manet in nobis è ſpiritu quem dedit nobis. Ecce uides Euangelium duo complecti. In primis annuntiationem gratiæ & remißionis peccatorum. Deinde uiuam charitatem, indiuiduam ueræ fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem, quam qui nondum in ſe experiuntur, hi ſe Euāgelicos eſſe deſinant gloriari. Necdum enim in eis lætū illud angelorum nuntium Chriſto recens nato allatū, adimpletur, Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona uoluntas. Sed de hoc alibi latius.

Euangelii profeſſores debent eſſe verbi factores.

1. Ioh. 2. & 3

Euangelium duo complectitur.

Luc. 2

His,de legis natura,diſtinctione,uſu, ac poteſtate prælibatis,ad expoſitionem Decalogi (hoc eſt, decem uerborum)quæ duabus lapideis tabulis inſcripta, deus populo ſuo promulganda Moſi tradidit, ueniendũ nobis eſt. Hæc Decalogi lex,etſi olim peculiariter populo Iſraelitico data ſit propter tranſgreßionem uitandã, donec ueniret ſemẽ,cui promiſerat,ordinata per Angelos in manu mediatoris,hoc eſt, Moſi,qui erat inter deũ & populum,ueluti quidam medius ſequeſter. Iam tamẽ ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus eſt, ꝙ (ut ſupra diximus)explicatio quædam ſit legis naturæ, uitio primorum parentum, in hominum mentibus obſcuratæ. Et ut poſt Chriſti aduentum leges iudiciales ac cerimoniales partim abolitæ ſint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommodatæ, ab hoc tamen Decalogo qui moralem legem compendio complectitur,non aliter liberat Euangelium, niſi quòd aucta in nobis charitate,ea ſponte facimus lubentes, quæ Iudæorum populus faciebat metu pœnæ, ut eatenus, qui ſpiritu ambulamus,à legis imperio & terrore per Chriſtum liberati ſimus,quatenus ſcilicet lex nolentem cogit,non quatenus facienda, eſt Alioqui diabolica, non Chriſtiana libertas eſt,qua mœchari,furari,aut peierare licet. Non enim eo Chriſtus uenit in mundum,ut nobis à ſe redemptis permitteret impune peccare,ſed ne omnino peccemus,renati in eum,qui non nouit peccatum, & qui pro peccatis noſtris mortuus eſt, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Sunt nonnulli,qui decẽ præcepta in Decalogum contracta, rudi ac intractabili

Decalogus ꝑtinet ad omnes gẽtes. Galat. 3

Moyſes mediator.

Euãgelii. grã, quatenus liberet ab iperio legis moralis.

Diabolica libertas,qua licet facere q̃d uis. 2.Petri. 2 Roma. 4

Quorũdam ſententiã excutitur.

populo Iſraelitico tradita eſſe putant, tanquam prima rudimenta pietatis, potißimum ob id, ne in omnia paſſim facinora prolaberetur, utq; ab his elementis ad alia præcepta, quæ conſummatoria uidentur, proficeret, donec ueniret ad perfectionem Euangelicam, Proindeq; dominum dixiſſe: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata, quaſi dominus hiſce uerbis indicare uoluerit, Decalogũ limen eſſe, & ingreſſum ad pietatem, non autem conſummatam pietatem continere, putantq; eos, qui in hoc laborant, ut uniuerſa præcepta ſiue iubentia, ſiue uetantia ad hæc decem redigant, ſedulam uerius diligentiã quàm ſeriam adhibere. Qui etiam duo illa poſtrema, quæ non tantum malum facinus, ſed & malam prohibent concupiſcentiam, ſic intelligunt, ut concupiſcentia eo loco non tam qualemcunq; uxoris aut rei alienæ cupiditatem, q̃ conatum maleficij ſignificare uideatur, quemadmodum dicimur inſidijs appetere aliquem, nõ q illum læſerimus, ſed q ſtructis inſidijs conati ſimus eum lædere. Sed nobis magis aliorum ſententia placet, qui aſſerunt, Decalogum conſummatam complecti iuſtitiam, hoc eſt, iuſtitiã requirentẽ, nõ tantũ externã, ſed et ſpiritualẽ, ueram & pfectã obedientiã erga deũ, Quodq; in Decalogũ tanquã in aptißimã methodũ, qcqd eſt legũ naturæ, et moralium præceptorũ (ubicũq; tandẽ eæ, ſiue ĩ pphetis, ſiue in Euãgelicis ac Apoſtolicis literis extẽt) referri ac includi poſſint. Certe fons omniũ præceptorum eſt primũ illud, hoc eſt, omnium maximum, Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua et ex tota uirtute tua. Deinde diliges proximũ tuum ſicut

Math. 19

Verbũ concupiſcentiæ.

Decalogus complectitur conſummatam iuſtitiã.

Deute. 6
Math. 22
Marci. 12
Lucæ. 10

teipſum. Qui ſane ſermo ipſiſſimam medullam ac genuinum ſenſum omnium præceptorum complectitur, quem qui non præſtat, etſi uerbis legis ſatisfacere uideatur, legem tamen non obſeruat, ueluti ſi quis inimicum, nō occidat, non q̃ illi minus male uelit, ſed q̃ minas legis metuat, is apud deum homicida eſt, uel ipſo Moſe teſte, qui iubet deum ex toto corde diligi, & proximum ſicut ſeipſum. Ad hæc Moſes, ut doceret deum per Decalogum non ſola externa operat uel cultus requirere, ſed et internos cordis affectus ſtatim poſt ꝓmulgatam legem ad populum ſic ait: Ponite hæc uerba mea in cordibus & animis ueſtris. Rurſus Apoſtolo teſte, Quod lex dicit. Non concupiſces, non in eam ſententiam accipiendū eſt, ut cauere tantum debeamus, ne affectus noſter in conatū ſe protendat, ſed ut plane ab omni malo affectu intrinſecus temperemus, Nec dubium eſt, legem propterea ſpiritualem dici, q̃ ſpirituales motus requirat. Et Chriſtus ſic ubiq; legem interpretatur, & Phariſæos uerba quidem legis ſectantes, & opera quamuis in ſpeciem eximia ædentes, propter internos tamen affectus malos, irritum feciſſe mandatum dei pronunciat ac ſepulchra foris dealbata appellat.

Homicida apud deum, animū occidendi hñs ni ſi uetaret lex

Deute. 6

Matth. 5

Roma. 7

Roma. 7
Matth. 5
Matth. 15
Matth. 23

CAeterum, quum omnino referat, ut in omni doctrina res latæ ac ſparſim traditæ in ſummas quaſdam ac methodos contrahantur, ut ordine quodam rerum capita ac fontes uideri ac complecti poſſint, quod diuino certe beneficio factū uidemus in doctrina Chriſtiana, ubi quicquid ad fidem pertinet, diuinis uoluminibus late traditū, contractum uidemus in ſymbolū Apoſtolicum,

Methodi doctrinæ Chriſtianæ.

Symbolum.

Orō dñica.

ſtolicum. Rurſus, quicquid à deo rectè peti poteſt, aut unquam à pijs hominibus petitum eſt, uidemus in oratione dominica compendio comprehenſum eſſe. Sic nobis placet, ut & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, ueluti in επιτομην *quãdam, non humana, ſed diuina ſapientia compoſitã contrahatur, qua ne poteſt quidem ulla aptior excogitari. Iureconſulti atq; alij uiri præſtantes, acute uiderunt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditũ ſapientia, ſed magis inuentũ ac munus eſſe deorum, quod ſcilicet à iure naturali, omnibus indito initium ſumat, ab eo nunq̃ in totũ recedens. Iam illi ut quicquid iure imperatur, ſummatim comprehenderẽt (nõ dubium, quin naturale iudiciũ ſequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ ſunt, honeſte uiuere, alterum nõ lædere, ius ſuum unicuiq; tribuere, quæ rurſus in plurimos titulos diſtribuunt, In quibus de his quæ deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patriæ debemus. Item, de propulſandis iniurijs, de uitæ honeſtate, ueluti coniugiorum iure ac ritibus, de rerum ac dominiorum proprietate, ac diſtinctione, de contractibus, ſucceſſionibus, de iudicijs publicis ac priuatis præcipiũt, Sed ita, ut de externa quadam ac ciuili iuſtitia hominem inſtruant, de corrigendis affectibus nihil ſoliciti, q̃ ueræ religionis, hoc eſt, iuris deo debiti, unde omne reliquum ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verũ Decalogus à ſummo legislatore Moſi exhibitus, quicquid eſt iuris naturalis ac moralis aptiſſimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atq; etiam explicat eadem illa tria nos edocens, nempe ius ſuum uni-*

Decalogus. Martianus in l. nam & Demoſt. ff. de legibus. Vlpianus in l. ius ciuil. ff. de iuſtit. & iure. Iuſtinia. inſtitu. de iuſti. & iure. §. iuris præcepta. Decalogus omne ius ciuile longe ſuperat.

cuiq; tribuere, alterũ non lædere, & quod ad nos attinet, honeſte uiuere, at longe perfectius q̃ ulla lex ciuilis, q̧ præcipiat non tantum de externa iuſtitia, q̃uis & de hac, ſed magis de interna, que in animi munditiæ conſiſtit, quæ ſola coram deo ualet. ſola recte iuſtitia nuncupatur. Vide uero q̃ pulchre Decalogus ad naturæ leges reſpondeat, Lex naturæ iubet deum agnoſcere & glorificare, quemadmodum Pau. Rom. 1. teſtatur, Religionẽ colendam ac cerimonias conſeruandas iudicat. Deinde docet parentibus ac alijs, qui parentum loco ſunt, & nobis imperant obediendum eſſe, quod aliter humana ſocietas retineri nõ poßit, Iniurias ac priuatas uindictas deteſtatur, abhorret uagos concubitus, uerecũdiam & caſtitatem amplectitur. Ad hæc, tametſi quod ad ipſarum rerum naturam attinet, iudicet omnia eſſe cõia, tamen ſcd̃m eam naturã hominis, qualis nunc eſt (nimirũ prauis cupiditatibus corrupta) intelligit neceſſariam eſſe ad conſeruandam humani generis ſocietatem, rerum diuiſionem, quæ tamen rerum cõmunionem in totum non abolet, ſed magis ſancit ac confirmat, q̧ natura quoque doceat, quo pacto per honeſtos contractus, res omnes inter nos communes fiant, Idq; decenti quadam æqualitate. Nam quæ tandem ea foret rerum communio, ſi qui cæteris potentiores ſunt, cupiditate æſtuantes, quantum poſſent rerum ui occuparent, reliquis à communi rerum uſu depulſis. Denique, quid magis ſecundum naturam eſt, q̃ ueritas in pactis, teſtimonijs, ac iudicijs? Iam ſi Decalogum inſpicias, uidebis hanc totam naturæ legem, haud abſq; decenti ordine in eo comprehen-

Collatio Decalogi ad leges naturæ.

Roma. 1

Leges naturæ.

Iure naturæ quatenus oĩa cõia ſint.

Rerũ diuiſio rerũ cõionẽ confirmat.

Decalogi ſeries.

di,ut ĩ primis id nos facere iubeat,quod natura deo tribuendum intelligit. Deinde quod parentibus ac magiſtratibus exhibendum eſſe iudicat. Deniq; quod de iniuriarum prohibitione,coniugijs,dominiorum diſtinctione,ac pactorum,& teſtimoniorum fide conſeruandis ſentit. Ex hac itaq; lege naturæ in Decalogo expoſita,omnes leges ciuiles ortas eſſe,dubium non eſt,quas conſtat tanto meliores eſſe,quo minus ab illo naturali iudicio diſcedunt, Sed ad Decalogum. Ois lex ciuilis ex lege naturæ,in decalogo explicata ortum ſumpſit.

Principio Decalogus ob id ab ipſo deo tradi debuit,ut uere ſciremus,quæ nam opera deo placerent, Gentes uarios cultus commentæ ſunt, uaria item operum genera ſibi finxerunt,in quibus ſibi placebant, Sed ignorantes dei iuſtitiam,& ſuam uolentes cõſtituere,iuſtitiæ dei ſubiecti non fuerunt,euaneſcentes in cogitationibus ſuis,& uolentes ſapientes uideri,ſtulti facti ſunt. Quibus Iſraelitæ longe feliciores fuerunt, q. per Decalogum edocti fuerint de cultu & operibus, q̃ ſcirent deo placere,ut uel hinc copioſam haberent gloriandi materiam. Qui annuntiat(inquit Pſaltes) uerbũ ſuum Iacob,& iuſtitias & iudicia ſua Iſrael. Non fecit taliter omni nationi,& iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et Paulus teſtatur Iudæis,hoc nomine iure gloriari licuiſſe,q. credita fuerint illis eloquia dei,quæ gloriandi materia poſtea Iudæis carnalibus adempta, ĩ nos ſpirituales Abrahæ filios,qui legis ſpiritualis, ſpirituales ſectatores ſumus) translata eſt. Ex hoc autem capimus hunc fructum, ut non ſit neceſſe nos eſſe ſolicitos, quibus nam operibus deo placere poſſimus, Nam

Cur decalogus a deo traditus.
Roma.10
Roma.1
1.Corin.1
Aug.de ſpiritu & litera
Pſal.147
Roma.3
Gloria Iſrael in nos translata.

Decalogus ipſe ea præſcribit, quæ certo ſcimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata, et ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Aliter atque aliter lex vetus & lex Euangelica prodita.

DEinde deus Decalogũ duabus tabulis lapideis, quas ſuo opere fecerat, digito ſuo inſcripſit, ac in monte, quem populus etiam attingere prohibebatur, Moſi tradidit, ubi ignis terribilis, fumus, incendiũ, fulgura ac tonitrua uiſebantur, idq; ob hãc cauſam, ut indicaret legis onus & grauitatem, in lapideis Iſraelitarũ cordibus, quæ etſi ſua uirtute abſque adiutrice gratia non iuſtificaret, terreret tamen animos ac conſcientias, incitaretq; ad quærendum adimplendæ legis auxilium à deo. Nec aliam ob cauſam Moſes haſce tabulas de cœlo portans, fregiſſe uidetur, q̃ ut oſtenderet, legem eſſe, quæ corda ſcinderet ac frangeret. Diuerſa ſane ratione prodita eſt, ipſo ſancto die Pentecoſtes lex Euangelica, Tantum hoc conuenit, ꝙ utrobiq; loci ſublimitas & ignis fuerit, Sed illic nihil aliud erat, q̃ mons Sinai craſſus & terrenus, quem populus diſcors & obmurmurãs attingere prohibebatur, à præcepto Sina dictus, ꝙ Decalogus ĩ hoc daretur, ut præceptis coerceret rebellem populum. Hic mons Sion, qui ſpeculam ſonat, unde deſpiciuntur omnia terrena, unde per fidem uelut è propinquo proſpectantur cœleſtia, Et in ipſo mõte domus eſt, in qua etiam cõclaue, ubi Apoſtoli quieti unanimeſque deprecantnr, expectantes cœleſte donum à Chriſto promiſſum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, ut intelligas legis uim in terrẽdo ſitam eſſe, uti Paulus inquit, lex iram operatur. Hic

Legis grauitas.

Cur Moſes fregerit tabulas priores

Exod. 20

Syna mons vnde dictus

Mons Syon

Acto, 1. & 2

Roma, 4

ſpiritus uehemens, ſed alacritatem adferens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, ſed mēte cæcam illuminet, uoluntatemq́; torpentem accendat, ut iam nō terrore, ueluti coacta, legi collum ſubmittat, ſed amore incitata ac dilatata in uia mandatorum dei currat, eorum quæ retro ſunt obliuiſcens & in anteriora ſe extēdens. Vides q̃ pulchre hiſce externis ſignis, legis et Euāgelij diſcrimen adumbratum, deliniatumq́; ſit. Pſal. 118 Philip. 2

S*Vnt autem duæ tabulæ Decalogi, Quarum prima complectitur ea, quæ deo debemus, et quibus proprie cum deo agimus, hoc eſt, uerum dei cultū, tam internum q̃ externum. Secunda docet, quales eſſe debeamus erga proximum. Quanquam hoc ſciendum ac retinendum eſt, ſecundam tabulam e priore manare, ſic, ut opera ſecundæ tabulæ ſine prioris operibus uere fieri nequaquam poßint. Nam tum demum proximus recte diligitur, ſi non propriæ utilitatis aut alterius cuiuſcunq; rei contemplatione, ſed tantum propter deum diligatur, hoc eſt propterea, quia deus, cui credimus & toto corde adhæremus precepit ac uoluit, ut proximum tanquam fratrem ac uiſcera noſtra complectamur. Origenes, quem Hieronymus ſequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo ſpiritalem, in altero craſſam illam & externam idolatriam prohiberi dicit, ut primum ſit, Non habebis deos alienos coram me, Alterum, Non facies tibi ſculptile. In ſecundam tabulam ſex retulit, duo ultima præcepta, de non concupiſcendo uxorem & res proximi cō nectens. At Auguſtinus, & fere quotquot Auguſtinum*

Duæ tabulæ Decalogi

1

2

Q[uo]mo proximus diligendus.

Origenes Hierony.

Augu. lib. 2 q̃ſt. ſuper Exodum.

ſequuti ſunt, primæ tabulæ tria præcepta, ſecundæ ſeptem tribuerunt, qui primum mandatum de uitanda idolatria ſiue ſpirituali ſiue corporali unum faciunt. Poſtrema uero præcepta, quæ ſunt de non concupiſcendo uel uxorem uel res proximi, in duo ſecant, quorum ſententiam eccleſiæ magis placuiſſe conſtat, uel ob id quod magis ad myſterium ſanctæ trinitatis reſpiciat, ut primum mandatum ad patrem referatur, ſecundum ad filium (qui proprie nomen & uerbum dei non creatura eſt) tertium ad ſpiritum ſanctum, quo in nobis operante, ſabbatizamus, & ab omnibus ſeruilibus, hoc eſt, noſtris operibus, quæ caro ſine ſpiritu gignit, quieſcimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc prohemio præmiſſo.

Auguſt. Ibidem.

EGO SVM DOMINVS DEVS *tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis.*

Modus cognoſcēdi dei̅ præſcribit. Maieſtas. Bonitas.

Hoc prohemio, ſeu (ſi malis) primi præcepti exordio, deus formam ſui cognoſcendi præſcribit, ac pleraq; inſinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obſeruationem plurimum faciunt. Imprimis quum maieſtatem, tum bonitatē ſuam proponit, quæ in legiſlatore coniuncta eſſe oportet, ut maieſtas legibus authoritatem, bonitas amorem faciendæ legis apud ſubiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quum perſuaſum habent, leges in ſuum commodum & cōe bonum latas eſſe, q̄uis interim hoc prohemio deus imprimis fidem in nobis formet ſeu excitet. Dominū ergo & deum ſe nūcupat, ut priori nomine maieſtatem ſuam inſinuet, alte-

Dominus Deus. Ego.

ro bonitatem ſuam proponat,idq; nõ ſine emphaſi pro-nominis,Ego,inquit,& non alius.Ego,inquã,ſolus ſum dominus,hoc eſt,non ut cæteri,qui uulgari more domini dicuntur,ſed uere ſum dñs,à quo ſunt omnia per quẽ omnia,in quo omnia,cuius eſt orbis terræ & plenitudo eius,quem omnia obſeruant, timent ac uenerantur, omniſcius & omnipotens ac faciens omnia ſecundũ beneplacitum uoluntatis meæ.Ego,inquam, ſum ſolus rex regum & dominus dominantium,& non eſt alius præter me.In cuius manu eſt mors & uita, ſalus & interitus.Huc reſpicit nomen illud apud Hebræos ineffabile Tetragrãmaton,quod quatuor literis ſcribitur, quæ ſonari non poßint. Deductum tamen nomen ab eſſendo, ſeu à quo nomen,eſſe,deriuatur.Et profectò,nõ eſt alia uox,quæ propius accedat ad exprimendã naturam diuinam.Nam ſolus deus uere eſt,qui incommutabiliter eſt ſine tempore,qui eſt ipſum eſſe,& à quo uenit, omnibus rebus conditis,ut ſint aliquo modo. Sic Exodi.3.legimus:Ego ſum,qui ſum,& qui eſt,miſit me ad uos.Ex quo id nobis diſcendum eſt,hoc primum eſſe in cognitione dei,ut ſciamus ſiue cognoſcamus eũ eſſe, qui natura eſt,qui ipſe eſt,& à nullo accipit ut ſit,atque perpetuo eſt.Vnde liquido colligimus, omnia quæcunq; uidemus & non uidemus,non à ſe,ſed à deo eße & cõſtare, qui omnibus eſſe tribuit,atque ita tribuit, ut nulla ratione eſſe,nulloq; momẽto cõſiſtere poßint,niſi deus ſeruaret, ſuſtineret,ac regeret.Quis(inquit Eſaias)mẽſus eſt pugillo equas,& cœlos palma ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atque hæc contemplan-

Roma.11 | Pſal.23 | Deute.32 | Nomen tetragrammatõ ineffabile. | Solus deus vere eſt. | Exodi.3. | In cognitione dei primũ | Gene.1 Acto.17 | Eſaie.40

Ego ſum dominus

tibus ſatis perſpicuum euadit, quid ſibi uelint hæc uerba, Ego ſum dominus, quæ pie intellecta, iuſtum dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales ſeruos atq; adeo miſellas creaturas erga æternum dominum, omnipotentiſſimumq́, creatorem ac ſeruatorē omnium rerum habere oportet, ut ſupra hūc dominum excelſiſſimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum ſcriptum eſt in Deute. *Dominū deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies.* Do*minus relatiuum eſt.* Di*citur enim dominus ſerui dominus.* Do*mi ergo dominorum ſumma ſeruitus debetur, atq; eo etiam ſectat, quod in* Euangelio *dicitur:* Ne*mo poteſt duobus dominis ſeruire.* It*em,* N*on poteſtis deo ſeruire & mamonæ.* V*nde facile colligis, quod omnino deo magis obediendum ſit, q̄ hominibus, tum ſcilicet, quum diuerſa à dei inſtituto præcipiunt.* S*iquidem non habent homines poteſtatem, qua domini dicūtur, niſi deſuper cōceſſam, qua ſi in domini dominorum contumeliam abutantur, quis non uidet eos audiendos non eſſe, ſed fortiter contemnendos? quemadmodum* Chri*ſtus docet:* N*olite (inquit) timere eos, qui occcidunt corpus, animam autem occidere non poſſunt, ſed potius timere eum (nimirum dominum illum dominorum) qui & corpus, & animā mittere poteſt in gehennam,* Hunc*, inquit, ac repetit, timete.* Ergo *ſi in quodcunque diſcrimen uenerimus, ac* Satanas*, ueluti nactus occaſionem uel ipſe uel per ſuos miniſtros titulo dominationis id agere incipiat, ut nos à præſcripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo* Chri*ſti gladius ſpiritus nobis accipiendus eſt, hoc*

Qualiter deus timendus.

Deute.6

Dominus

Matth.6

Acto.5

Deo oportet plus obedire q̄ hominibus

Iohan.19

Homines quatenus domini.

Matth.10

eſt uerbum dei,quo retundamus hoſtem,dicentes: Vnde poſt me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Matth.4

HEbræi ad obumbrandam ineffabilem hãc dei maieſtatem,ac ſummam, æternamq; dominationem uarijs nominibus uſi ſunt,quibus latinæ redditis, nos Deum appellamus,Deum uirtutum,dominum exercituũ omni potentem,conditorem cœli et terræ,regem gloriæ regem regum,dominum dominantium, cuius maieſtate pleni ſunt cœli & terra.Atq; hactenus de domini nomine dixiſſe ſuffecerit.

Plurima dei noĩa apud Hebræos.

Deus.

IAm quum legislator noſter maieſtatem ſuam hiſce uerbis(Ego ſum dominus) inſinuaſſet,quæ nobis dei timorem incutit,ſtatim & deum ſe appellat,ut ad amorem quoq; ſui nos prouocet. Nam dei nomen ad beneficẽtiam refertur,quod nos à Græcis mutuauimus. Apud Græcos enim θεος dicitur, ἀπὸ θεῖν,hoc eſt, à currendo, quod ubiq; dum opus eſt accurrat,adſit,opemque ferat, quã uocabuli proprietatem nos Germani ſequuti, Deũ, Got,appellamus,nimirum à bonitate.Ergo quum audis, Ego ſum deus,nihil aliud dici exiſtimabis,q̃ ego(ut ſum omnipotens rerum omnium conditor ac dominus)ita ſum omnibonus,omnis boni fons ac largitor, rerum tenax uigor,uita,lux,robur,& firmamentũ.Breuiter ſaluator & deus totius conſolationis undiq; expoſitus, beneuolus,mitis,largus,liberalis,exorabilis,ac ſupra q̃ dici aut excogitari poteſt,miſericors,clemens, ac beneficus,cuius bonitas in omniũ creaturarũ conditiõe et cõſeruatione relucet.Deniq; is ſum qui potiſsimũ gaude-

Alii dicunt deriuari ἀπὸ τοῦ θεῶμαι ꝙ ſpectet .omnia & timeatur a cũctis vide Ambro.lib.1 de fide

Ambro. in hymmos

1.Petri.2

Roma.1

Aĉto.17

am homines huius bonitatis meæ undiq; expoſitæ,quoad fieri poteſt,effici participes,ſemper ad opitulandũ accinctus.ad ſuccurrendũ prõptus,cuius delitiæ ſunt, eſſe cum filijs hominũ,hoc eſt,q cupiã ab oĩbus apprehendi, teneri & poßideri,qui uelim ut oẽs me fruantur,in me æternã uitã ac fœlicitatẽ habituri,atq; hoc eſt quod pro

Tuus. Patrum pietas.

nomen,Tuus,hic ſubiectum denotat. Quã aũt ſeſe exercuerint patres ac ſancti dei homines in diuinæ bonitatis contẽplatione,uaria illa noĩa,quæ ex interna fide ab affectu,operatione & uirtute ei impoſuerũt,ſatis declarãt appellantes:ſ.deũ,robur,petrã,rupẽ,ſcutũ,clypeũ, cornu ſalutis,propugnatorẽ,ereptorẽ, exaltationem, breuiter

Suus: Noſter. Gloria laus noſtra.

deum,ſuum,deum noſtrum,gloriam & laudẽ ſuã, quod ſic apud ſe de deo ſentirent,imo quòd intra ſe reipſa per fidem iam experti eſſent, Deum ipſum reuera eis hæc omnia eſſe.

Parochorũ munus.

QVamobrem ut eadem fides omnium mentibus inſeratur, Parochi diligentes eſſe debent, in erudiendo populum, quid deus ſibi hiſce uerbis uelit, ego ſum dominus deus tuus, nempe ego ſum, qui omnia condidi, in cuius manu ſunt omnia, Creator, ſeruator & gubernator tuus, qui ut te condidi, ita te guberno, à malis, à peccatis, à damnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficijs cumulo, ne ſcilicet tuæ prudentiæ, tuis uiribus, tuæ iuſtitiæ hæc accepta feras, ſed tantum mihi. Tuus inquam dominus ac deus ſum, totus in tuam felicitatem profuſus, qui tecum in omni curſu uitæ uerſor,qui d'te ſolicitus ſum, qui & poßim & uelim te feliciſsime regere. Hac do-

Roma.11 Tuus.

Fides in deũ

ctrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut eſt initiũ ſalutis noſtræ. Ita in omnibus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis ſint, qua ſine, quicquid fit, Apoſtolus peccatum eſſe pronuntiat. Hanc caſtus timor & ſuauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur, Nempe ut agnoſcamus unum deum, illi fidamus illum timeamus ac amemus, Vnde cætera omnia plane dependẽt.

debet tenere primas partes in omni opere.
Titum.1
Roma.14
Caſtus timor.
Amor.

QVI EDVXI TE DE TERRA ægypti, & de domo ſeruitutis.

Modum ſe cognoſcendi addit deus. Nam quum deus quod ad eſſentiam ſuam attinet, incomprehenſibilis ac inuiſibilis ſit, ſicut ſcriptum eſt: Non uidebit me homo & uiuet. Et iterum: Deum nemo uidit unquam neceſſe erat ut certum opus ac teſtimoniũ adderetur, quo ueluti a poſteriori apprehendi poſſet, ne quis hæſitaret quiſnam is deus eßet, qui ſe mandatis iſtis colendum præcepiſſet, quaſi dicat: Is ego ſum uerus ille deus, qui hoc ſpectatißimum opus peregi, qui te populũ meũ ex Aegypto mirabiliter eduxi, idq; tam manifeſtis uerbis & ſignis, quæ uidiſti, ut negare non poßis hæc me authore facta fuiſſe, & hunc qui fecit uerum deum eſſe. Eatenus enim, nempe per euidentia uerba ac ſigna, deus alioqui inuiſibilis agnoſcitur, atque ita cõciliantur ſcripturæ, quæ alibi deũ uideri negant, alibi Iacob & Moſi facie ad faciem uiſum eſſe

Modus cognoſcendi dei ab affectibus.
Exod.33
Iohan.1.
Verbis ac ſignis agnoſcitur deus.
Iohan.1

Gene.32 Exod.33 Deute.5 perhibent. Ergo quum Moſes Deuteronomij.v.dixiſſet: Nullam ſpeciem dei uidiſtis, citra ullam repugnantiam, addidit, facie ad faciem loquutus eſt uobiſcum in monte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & teſtimonium adiecit, ut intelligeres id uerũ eſſe quod dixerat, nempe ſe eſſe dominum deum tuum, id eſt, te regentẽ, gubernantem, aſſerentem, redimentem, reſpicientem, curantem & ſaluantem. Inſignis enim dei potentia ſimul & bonitas declarata ſunt ab nunquã ſatis admirando opere eductionis filiorum Iſrael de Aegypto In quo Moſes & prophetæ omnes, dei maieſtatẽ, magnificentiã & bonitatem erga populũ ſuũ illuſtratã ubiq; deprædicãt ac collaudant. Atq; interim hinc etiam diſcimus non tantum iuſtum ac æquum eſſe. ſed noſtra etiam quãplurimũ referre, ut legibus tam potẽtis domini ac clemẽtis dei (qua nõ ſibi, ſed nobis conſulere uoluerit) ex animo obtẽperemus, mente complectentes, quantam ſemper populo ſuo benignitatem exhibuerit, contra quãtam ſeueritatem in aduerſarios, ſuis præceptis ac iuſſis repugnãtes oſtẽderit.

Exo 1.15 Pſal.104.113

Noſtra plurimũ refert, ut legibus dei obtemperemus.

PRIMVM PRAECEPTVM:

NON HABEBIS DEOS alienos coram me: Non facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinẽ, quæ eſt in cœlo deſuper, ac quæ eſt im terra deorſum, nec eorum, quæ ſunt in aquis, ſub terra, non adorabis ea neque coles.

Præcepta negatiue tradita & cur.

Præcepta prohibent, quæcunq; ex

HIc in primis animaduertendũ eſt, præcepta maxima ex parte negatiue eſſe tradita. Quod quã

ratione factum ſit, nemo non uidet. Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum cõdiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inſeuerit, ſua quidem natura malũ abhorrens, ac bonum ueluti cognatũ ſibi cognoſcens ac amplectens. Id uero lumen non multo poſt fuerit obtenebratum, ob id ſcilicet, ꝙ homo diabolum ac ſeipſum magis ſequi maluiſſet q̃ deum, quem tamen ſolum merito in ſe operari permiſiſſet, à ſuis adinuentionibus abſtinens, Conſequens erat, ut homo ignorantiæ tenebris obtectus, prohibendo ac uetando doceretur, in quantũ à lege illa in corde diuinitus ſcripta receßiſſet, utq; uel ſic inſtrueretur ac doceretur ſeſe rurſus à ſuis adiuentionibus abſtinere, Dei uero inſtinctum, uocationem ac uoluntatẽ omnino ſequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura ſermonis conſideranda eſt. Nam oratio negatiua è regione affirmatiuã requirit, Sic ut qui prohibet, contrarium eius præcepiſſe uideatur. Debet itaque in ſingulis iſtis præceptis nõ ſolum id attendi, quid prohibeatur, ſed etiam quid à contrario, deus (etſi non expreßis uerbis) requirat. Hoc autem tradendi ac docendi ordine utemur, ut in primis uerborum uim, & quid ſingula præcepta à nobis requirant, explicemus. Deinde, quibus nam modis in ſingula peccetur, quàm poterimus breuiter ac dilucide, tradamus.

nobis tanq̃ ex nobis facimus.

Negatiua e regione requirit affirmatiuam.

AVdis itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter unum ac uerum deum, alios quoq; eſſe, ſiue in cœlo, ſiue in terra, qui dicantur dij, longe tamen alia ratione. q̃ ille unus uiuus & uerus deus, qui de ſeipſo dixit: Videte ꝙ ego ſum

Quid ſit prohiberi deos alienos.

Deute. 32

Dei nomine

minorum uocamus, quem non appellaremus hoc nomine, niſi eſſent & alij dicti dij. Verum (ut diuus Paulus ait) ſunt qui dicantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſiquidem ſunt dij multi, & domini multi, nobis tamen Chriſtianis unus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo, & unus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia & nos p ipſum, hunc enim ſolum nos agnoſcimus, cui ſoli, quæ dei propria ſunt, tribuimus, ſcientes q, nihil eſt idolum in mundo, & nullus eſt deus, niſi unus, cui ſoli nos fidere, in quem ſperare, quem denique ſuper omnia amare oportet. Cæterum & aliud inſinuant hæc uerba, Coram me, nimirum deum ubique eſſe præſentem, hoc itaque dicens admonet, ut in omni loco atque omni tempore, eius ſolius gloriæ ſtudeamus & ab eo toti pendeamus, nobis perſuaſum habentes, eum ubiq; eſſe præſentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoque deos (quaſi non ubique ille præſens ſit) recurrendum eſſe. Vis ergo huius præcepti eſt, ut in unum uerũ deum credamus, in eum omni fiducia nos propriamus, eum ſuper omnia timeamus ac diligamus. Vt ſummatim dicamus, Hæc lex fidem, ſpem, & charitatem requirit, quemadmodum innumeræ ſententiæ in ſcripturis, quæ ſunt primi præcepti enarrationes, habunde declarant. Et imprimis eæ, quæ in Deuteronomio recenſentur, ueluti: Deum tuum timebis, illi ſoli ſeruies, ubi timorem ac fiduciã erga deum ſummam poſtulat. Rurſus, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis, uel ut alibi legimus, ex tota fortitudine et uirtute

[Margin: Dii multi. 1. Corin. 8 Nobis deus vnus. — 2 Ad ſolũ deũ omnĩ tempore recurrẽdum. — Vis præcepti — Hoc præceptum requirit fidẽ, ſpem & charitatẽ. — Deute. 6 b — Ibidem. — Matth. 22 Marci. 12 Lucæ. 10]

tua,hoc eſt,ut [illegible] m animo,intellectu uoluntate con-ſequi poſſum [illegible] diligamus,breuiter,ut omnem affectum,ac o[illegible]nes t[illegible] animi q̃ corporis uires,ad amandũ,
Primum & magnũ mandatũ in lege. Augu.de ſpiritu & litera cap.36
*honorandum,cole[illegible]dum deum,ad obtemperandum, obſequendum,ac obediendum ei conuertamus,*Atq; *hoc eſt illud primum ac magnum mandatum in lege , quod quum perfectam obedientiam erga deum requirat,ac oẽs carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet , tantum ac tam magnum eſt,ut quãdiu ſumus in hac carne peccati,nemo dicere poſſit,ſe hoc præceptum perfecte adimpleuiſſe,adimplendum tandem in cœleſti patria,quum charitas noſtra perficietur,& quod ex parte eſt,euacuabitur.*i.*Corinthiorum.xiij.*

1.Corin.13
Prima præcepti ꝑticula ſpũalẽ idololatriam prohibet.
D*Iximus autem ſuperius,primam huius præcepti particulam idololatriam ſpiritualem prohibere & ad affectus internos,propriæ referri,ne ſcilicet,quid amemus aut formidemus,aut cuiuis etiam creaturæ fidamus ſupra deum , Quemadmodum & Salomon in Prouerbijs hanc legem interpretatur* . Ergo *peccant in hanc legem,qui in potentia ſua in curribus & equis gloriantur,Qualis erat princeps Tyri,cui per prophetam*

1
Peccant in hoc p̃ceptũ. Ezech.28 Pſal.19

E*zechielem dominus ait:*E*leuatum eſt cor tuum & dixiſti,*D*eus ego ſum,& in cathedra dei ſedi in corde maris,quum ſis homo & non deus,& dediſti cor tuũ,quaſi cor dei.*T*ales notat* P*ſaltes,quum ait :* Hi *in curribus,hi in equis,nos aũt in noĩe dei noſtri inuocabimus.*

R*Vrſus in hoc præceptum peccant,qui principum fauorem dei amori præponunt, ac deum , huius ſeculi magnatibus poſt habẽt,de quibus ſcriptũ eſt:* Ma-

ledictus

ledictus omnis qui confidit in homine, Atq; huc reſpicit tam acris ſcripturæ cõminatio, quum inquit: Nolite cõfidere in principibus, in filijs hominum, in quibus nõ eſt ſalus. Ad hæc, qui ſibi in ſua ſapientia ſeu prudẽtia placent, hic impingunt, de quibus dictũ eſt: Perdã ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Pſal.145 3 Eſaię.29 1.Corin.1

Qui in fortitudine & uirtute ſua confidunt, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. De quibus ſcriptus eſt Pſalmus.48. Et Paulus auaritiam ſimulachrorum ſeruitutem appellat, Coloſſ.3. Qui uoluptatibus plus q̃ pietati ſtudẽt, De quibus ſcriptura ait, q, tanq̃ iumenta in ſuo ſtercore peribunt. De quibus et Paulus ad Philip.3. dixit, Quorum deus uenter eſt, & gloria in confuſione eorum, Qui ita liberũ iactant arbitrium, ut obliuiſcantur omnia ſe gratiæ debere, hoc eſt, qui citra Chriſti meritum & gratiam proprijs operibus iuſtos ſe ac ſaluos futuros putant, Quales ſunt Iudæi, de quibus dictum eſt, q, uolentes ſuam iuſtitiam conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti, Atque adeo omne crimen ad idolatriam ſpirituale pertinere poteſt, quod qui criminaliter peccat, magis in creaturã, q̃ in deũ affectus ſit. Sic qui in gratiã uxoris offendit deũ, deũ abnegauit, & uxorẽ pro deo coluit, Qui in gratiã regis ſpoliat pupillos ĩmeritos, aut aliud ſimile crimen admittit, principẽ pro deo colit. Blãdiantur enim tales ſibi q̃tum uelint, recitent hoc præceptum millies, ore profitentes deum, Paulus illis reclamat, dicens: Factis negant. 4 Pſal.48.51 5 Coloſſ.3 6 Philip:3 Au.de ſpiritu & litera. Iudæi. Roma.10 Omne crimẽ pertinet ad idolatriam ſpiritualem. Matth.10 Lucæ.14 Titum.1

Hic incidit locus dei inuocatione ſanctorum. Iãdudum inter omnes conuenit ſanctorum memo- Inter oẽs cõuenit ſanctorum memo-

riã colendã ob tres cauſas. *riam reuerenter colendam,idq; triplici potiſſimũ rõne.*
Primũ,ut eximia dei opera in illis exhibita celebre
1 Eccle.44 *mus, Quemadmodum ſcriptura ubiq; facit, ac deum in*
Heb.11 *ſanctis ſuis laudari uult.* Deinde,*ut fidem etiam ſancto-*
2 *rum(qua uicerunt regna,operati ſunt iuſtitiam, adepti*
ſunt repromiſſiones)ſuſpiciamus, Ipſoſq; *ueluti iam p-*
petuos filios dei,fratres & cohæredes Chriſti, ac tẽpla
Ibidem *ſpiritus ſancti honoremus,* Nam *plane ſuperbus atq; ẽt*
Roma.8 2.Corin.6 *impius eſt,qui quos honorificat pater cœleſtis, ſecundũ*
Iohan.12 *Chriſti teſtimonium,* Iohan.12.*honorare recuſet, atque*
3 *adeo uilipendat.* Deniq;,*ut imitatione ſanctioris ui-*
tæ,ſanctos colamus,quæ honoris ſpecies nõ eſt minima,
ut ſcilicet ſimus imitatores illorum,ſicut & ipſi Chri
1.Corin.11 *ſti.* Adaugent *certe ſanctorum uitæ nobis fiduciam aſſe-*
Bernardus i ſermo.de oĩbus ſanctis *quendi brauij,quod currendo appetimus,* Addunt *operã*
di alacritatem,quod q̃ illos per Chriſtum iam aſſecutos
intelligimus,eodem authore nos aſſecuturos non dubite
mus, huc ſpectant egregiæ illæ ſanctorum ueteris legis
Eccle.44 Heb.11 *laudes,apud* Ieſum *filium Syrach, apud* Paulum *quoq;*
Sanctorũ fides & opera noſtrã fiduciam corroboret. *ĩ epiſtola ad Hebræos,* Nã *is ubi ſanctos ex fide admodũ*
commendaſſet,ſubiecit. Ideoq; *& nos tantam habentes*
impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus &
circumſtans nos peccatum,per patientiam curramus ad
propoſitum nobis certamen,aſpicientes in authorem fi-
An ſit licita ſanctorũ inuocatio, an etiam ſit pia. Sancti non ſunt inuocandi, uti princi *dei, & conſummatorem* Ieſum. At hoc *uertunt no-*
uatores in dubium, Num *inuocatio ſanctorum hoc præ*
cepto probibeatur, & ut non uetetur,num pia ac utilis
ſit, Hic *multis uerbis non eſt opus,quod pijs & nõ con*
tentioſis in hac re paucis ſatisfieri poſſit. Verbum, *in-*

uocare,ſi proprie & ſecundum magis cõem ſcripturæ intellectum accipias,nimirum pro eo,quod eſt aliquem, tanq̃ ſuæ ſalutis primum ac ſolum authorem appellare, & pro ope aut auxilio,ſua uirtute impartiendo interpellare.Si inquam ſic accipias uocabulum, conſtat ſanctos inuocandos non eſſe,ne quod ſolius dei eſt, ſanctis tribuamus,qui ſane hoc inuocandi genus nequaq̃ agnoſcunt,ueluti noſtri conſerui,unum eundemq; deum nobiſcum adorantes,illius bonitati quicquid eſt boni operis,auxilij,ſalutis,fœlicitatis ueluti ſummo authori nobiſcum tribuentes. Quamobrem in Apoca. *legimus,* Io*bannẽ ab eiuſcemodi inuocatione & adoratione ab angelo probibitũ eſſe.* Sic Petrus *in* Actis *Corneliũ procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit,dicẽs: Surge,& ego ipſe homo ſum,& Iudæos ſtupentes de ſanato & erecto claudo inſtruens:* Viri *(inquit) Iſraelitæ, quid miramini in hoc,aut nos quid intuemini quaſi noſtra uirtute aut poteſtate, fecerimus hunc ambulare.* Deus *Abraham,& deus Iſaac,& deus Iacob, & deus patrũ noſtrorum glorificauit filiũ ſuum Ieſum.* Et poſt *pauca:* Et *in fide nominis eius hunc quẽ uos uidiſtis & noſtis cõfirmauit nomẽ eius,& fides quæ per eũ eſt,dedit integrã ſanitatẽ iſtam in conſpectu omnium ueſtrũ.* Sic Paulus & Barnabas *Liſtrios, eis immolare feſtinã tes,grauiſſime increpauerũt,cõſciſſis ẽt tunicis exilientes in turbas,clamãtes & dicentes:* Viri*,quid hic facitis,et nos mortales ſumus,ſimiles uobis hoĩes, annũtiantes uobis ab his uanis cõuerti ad deũ uiuũ,qui fecit cœlum & terram,& mare & omnia q̃ in eis ſunt? Solus*

pales autho res ſalutis.

Apoc.19.22

Acto.10

Acto.3

Ibidem

Acto.14

Pſal.48.

Deute.32 itaq; deus ad hanc rationem inuocãdus eſt, tanq̃ author omnis ſalutis noſtræ, unicum refugium, & uirtus, adiu tor in tribulationibus, opitulator in aduerſis, qui ſolus ſua uirtute & nõ alius præter eum nos ſaluat ac proteg it, qui occidit & uiuere facit, percutit & ſanat. De
Iob.1 quo & Iob dixit: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit, ita factum eſt.

VErum ſi uerbum inuocare late & propemodũ improprie accipias, pro eo, quod eſt ſimpliciter ĩterpellare, ſeu miniſteriũ alicuius aut officiũ expetere, certe hac ratione non uidemus, quur quiſpiam impium eſſe putet inuocare ſanctos, ueluti noſtra mẽbra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine ut deum pro nobis (cuius optatiſſima fruuntur præſentia) rogent & implorent, quo is ſcilicet nobis laborantibus, ſua, non ipſorum ſanctorum uirtute opem adferat
Matth.15 ſalutarem. Quemadmodum Apoſtoli Chriſtum pro mu
Theophylactus ibidem liere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam,
in Matth. quia clamat poſt nos. Quod Theophylactus non inſcite ad ſanctorom implorationem accommodat. Et cum ad hanc rationem, quis non abſurde dicatur opem medici inuocare, tanquam miniſtri dei, per quem deus uelit iu uare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Chriſto
1.Para.16 uiuentes interpellemus, ut ij ſaltem dominum pro nobis exorent, ad adiuuandum nos? Aſa rex cum ægrotaſſet dolore pedum uehementiſſimo, nõ ob id reprehenditur, quia medicum accerſerat, quod alibi ſcriptura dicat, honora medicum, propter neceſſitatem enim creauit eum
Eccle.38 deus. Sed quia in arte medicorum magis cõfiſus eſt, &

quia dominum non quæſierat, quod erat ante omnia ſa ciendum, quod abſq; dño ne tantillum quidem, omnis me dicorum ars taceam natura ualeat, ſicut ſcriptum eſt: Nunquid medici ſuſcitabunt & confitebuntur tibi? So la ergo fidutia principaliter in deum, ueluti ſalutis au thorem, hoc præcepto ponenda præcipitur, Non prohi betur autem quo minus ſanctorum præcibus apud deum adiuuari deſideremus. Quod ſi rem acutius perpenda mus, tota contentio (modo abſit ſuperſtitio) in uebris tã tum ſita eſt. Conuenit enim & abſq; controuerſia eſt, Sanctos qui in dño obdormierunt, ſedulo & continue orare pro nobis, ueluti unius eiuſdemq; corporis mem bra, qui noſtram ſalutem, ſine quibus conſumandi non ſunt, expectant & deſiderant. Alioqui articulus de ſan ctorum cõione ſymbolo fidei eximendus erit, aut eccle ſia triumphans à militante reſcindẽda, quod plane Chri ſtianæ aures abhorrent. Iam quid prohibet, ut quos ſedu lo pro nobis deum deprecari ſcimus, eorum etiam preci bus concedi petamus, ut ĩ omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Certe non poterit nobis fructus cõ munionis ſanctorum eccleſiæ triumphantis applicari, quemadmodum nec alia quæ ſymbolo continentur, niſi per fidem quæ pijs uotis ac deſiderijs excitanda eſt. Er go etſi nihil ſanctis hinc accedat, quod eos ĩterpellamus, ut deum pro nobis deprecentur, tñ eoipſo fidem commu nionis ſanctorum in nobis excitamus, ut quod illi pro nobis aſsidue faciunt, nobis etiam applicetur & ſaluta re, quemadmodum Auguſtinus alibi dicit: Non contem nendum eſſe affectum morientis, qui deſiderarit, poſt

Pſal. 87

Fidutia principaliter in ſolũ deũ collocanda

Cõuenit ſanctos pro nobis in cœlo aſſidue orare

Heb. 11

Communio ſanctorum.

Aug. de cura pro mortuis gerenda.

obitum corpus ſuum in baſilicam martyris poni, ſiquidem is crediderit animam ſuam martyris precibus adiuuari. Hoc enim (ut ſubdit) quod ita credidit ſupplicatio quædam fuit, & hæc profuit, ſi quid profuit. Nõ reſpuit igitur eccleſia, quicquid citra dei iniuriã fit, quo fides in nobis excitatur, ueluti cum ſanctis nos, tanq̃ patronis poſt Christum apud dominum adiuuandos orando commendamus. Deus enim cordis inſpector eſt, & uoti pietatem examinat, non ſtructuram uerborum. Nã quid refert apud deum, ſiue dicamus. Scimus o deus ſanctum Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus concede, ut nos tuæ protectionis auxilio muniamur, q̃ ſi dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis, niſi quod quantum ad nos attinet, cum ſanctos nominatim appellamus, non ſolum fidem, ſed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, perſuaſum habentes Apoſtolos & martyres, qui adhuc in corpore conſtituti, & uoluerunt & potuerũt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis eſſe ſolicitos, quanto poſt coronas, uictorias, & triumphos nos ardentiori charitate complectuntur. Agnoſcit eccleſia unum mediatorem redemptionis & ſalutis noſtræ opificem Chriſtum Ieſum, Nec eſt enim aliud nomẽ ſub cœlo, in quo nos oporteat ſaluari, & tamen non refugit ſcriptura, Moſen uocare ſequeſtrum, atq; adeo mediatorem inter deum & Iſraelitas. Non quidem q̃ propria uirtute ſalutem attulerit, ſed qui tantum fuerit interceſſor. Sic legis deum ſuſcitaſſe Iſraelitis ſaluatorem, Othonielem. Et alibi: Deum dediſſe illis ſaluatores, qui ſaluauerunt eos. Quæ tamen idcirco dicta non ue-

In cultu ſanctorum hoc tantũ ſpectatur, ut intentio ſit pia.

Pſal. 16
Prouer. 24
Hiere. 17

Cũ ſanctos noĩatim appellamus mutuæ charitatis affectum exprimimus
Hiero. cõtra Vigilantiũ.

Vnus mediator redẽptionis & ſalutis Chriſtus
1. Timo. 4
Acto. 4
Moyſes mediator
Deute. 5
Gala. 3
Iudic. 3
4. Reg. 13
Nehe. 9

limus,ut ullo modo probare uideamur,ſi quid in ſancto rum interpellatione hactenus ſuperſtitioſius eſt actum.

Forſan eo deuentum eſt, ut nobis peculiares quoſdam ex ſanctis delegerimus,quos auxiliatores appellauimus,quos & ut adiuuarent,& opem ferrent,implorauimus. Sed utinam defuiſſet uerbis ſuperſtitioſus affectus, quod totum ſitum erat in parochis, qui populum docere debebant,ſanctos non aliter adiuuare nos, niſi interceßione apud deum. Non autem quod ipſi ſalutem ſua uirtute dilargiantur,ſed quod opem nobis à deo impetrent, quemadmodum diuus Paulus, non ſine magno ſerio,ſanctorum etiam uiuentium orationibus ſe commendat: Obſecro(inquit)uos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& per charitatem ſancti ſpiritus, ut adiuuetis me in orationibus ueſtris per me ad deum. Superſtitio peccatorum inuocatione non probat. Sancti non aliter auxiliantur q̃ intercedendo

Irrepſit fatemur, paſtorum dormitãtium incuria error in eccleſiam,quo uulgus ueræ pietatis non ſatis intelligens,ſingulorum morborum curam ſingulis ſanctis aßignauit, Vel quod in Euangelio ſcriptum intelligeret Chriſtum ad preces cuiuſpiam ab Apoſtolis morbum quempiam depuliſſe,ueluti quod ad Petri preces rogantis pro ſocru ſua magna febri laborante,dominus febrem increpauerit, & priſtinæ ſanitati ſocrum Petri reſtituerit, Vel quod ſanctos, cum adhuc in hac uita ſuperſtites eſſent quoſdam morbos in nomine Ieſu curaſſe,uel quod ad ſanctorum reliquias, ſiue memorias ad fidelium preces certas quaſdam infirmitates ablatas acceperit, ueluti quod refertur Conſtantiam Cõſtantini Auguſti filiam uirginẽ,fœdis uulneribus obſeſ- Reprehenditur ſuperſtitio qua cura ſingulorum morborum principaliter ſingulis ſanctis tributa eſt. Marci.1 Lucæ.4

ſam,ita ut capite uſq; ad pedes, nulla membrorum pars libera remanſerit,precibus fuſis fuiſſe ſanatã,uel q̃ audiat eccleſiã ea ſupplicia recolere,quæ ſancti pro Chriſti nominis gloria ſunt perpeſsi,quorum ſuppliciorũ ſimilibus morbis uulgus uexatur. Hic enim male edocta ac perſuaſa plebs cæco iudicio collegit,ſcripturam,ipſis ſanctis curam certorum morborum peculiariter aſcribere,ſeu quoſdam ſanctos ſanandi morbos poteſtatẽ peculiariter obtinere,quod à pietate, & eccleſiæ ſententia ac ſupplicationis uſu eſt alienum: Interim tamẽ non abhorret eccleſia fidei & ſpei in deum excitandæ gratia,ſubinde admonere dominum, eorum miraculorum, quæ ad ſuorum ſanctorum interceſsionem in morbis depellendis oſtendit;ueluti cum orat, ut quemadmodũ dñs ad Petri fideles preces ſocrum eius ſanitati reſtituit,ita nunc quoq; interceſsione beati Petri infirmos à febriũ paroxiſmis & ardoribus liberare dignetur,ubi ſpes ſanitatis conſequendæ,non in Petrum,ſed in Chriſtũ conijcitur, idq; fide,per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in hiſtoria Agnetis legis,Conſtantiam,Agnetem uirginem,precibus pulſaſſe , non ut illa uulneribus eius mederetur , ſed ut pro ſe ad Chriſtum, ſuum ſponſum intercederet. Subinde legis, ipſam Agnetem,Conſtantiæ repentina ſomni ſuauitate correptæ,reſpondiſſe. Conſtanter age Cõſtantie, & crede in dominum Ieſum, per quem modo conſequeris omnium uulnerum , quæ in corpore tuo pateris,ſanitatem , ubi Agnes nõ ſibi,ſed Ieſu donũ ſanitatis aperte tribuit. Sic cũ oramus, ut quẽadmodũ deus animũ Apolloniæ uir-

Pie oramus dñm,ut quẽadmodum olim ad p̃ces ſanctorum quoſdã morbos pepulit, ita & eoſdẽ nunc pellat.

Ambr.in hiſtoria Agnetis.

ginis confirmauit, ne percuſsione dentium à fide Chriſti exciderit, ita & nos, cùm dentium dolore uexamur patientes faciat ac corroboret, tum non aſsignamus Apolloniæ dentium medelam, ſed prouocamus in nos dei miſericordiam, quam exhibuit in Apollonia. Hic itaq; uigilandum eſt parochis, ut plebem à ſuperſtitiōe contineāt & ad pietatem reuocent, quod fecerint ſi populum docuerint, ut deo tanquam omnis bonis, ac ſalutis tam ſpiritualis q̃ corporalis authori, ſuas præces offerat, ſanctis uero non aliter, q̃ interceſſoribus, coniectā, interim omni cura in ſolum deum, quemodmodum Petrus iubet, cū ait: Omnem ſolicitudinem proijcientes in eum, quoniam ipſi eſt cura de uobis. Quod ſi factum fuerit, tnm recordatione fidei ſanctorum, non tantum dei gloriam non imminuemus, ſed magis celebrabimus, idque modo quodam, noſtræ fragilitati utili & accommodo, nam ut ſupra diximus, deus amat nobis inſinuari ſignis & exemplis, ac inuocari etiam ad eorundem exemplorum recordationem. Quamobrem pie oramus, ut quemadmodū deus in manu Moſi liberauit Iſraelem de manu Aegyptiorū, ita nos liberare dignetur à poteſtate diaboli principis tenebrarum, & quemadmodum propitius fuit Abraham, Iſaac & Iacob, ita & nobis eiuſdem fidei ſucceſſoribus miſericordiam ſuam præſt. Beatus Auguſti. ut curam pro mortuis gerendam eſſe oſtenderet duplici utitur teſtimonio. In primis locū ex Machabæis citat, quo oſtendit oblatum pro mortuis ſacrificiū. nō abſterritus, q hic liber in canonē Iudæorū nō ſit receptus, ſed ſolo contentus, quod eccleſia eū librū, certe antiquiſsimum,

Quomodo docēda plebs interpellare ſanctos.

1. Petri. 5

Per recordationem fidei ſanctorū gloriā dei celebramus.

Pſal. 76

Augu. de cura pro mortuis gerenda

2. Macha. 12

2

ueluti impium non reiecerit. Deinde totius eccleſiæ uniuerſalem conſenſum addncit, cuius non paruam, ſed longe maximam authoritatem eſſe contendit. Nos itaque eiſdem rationibus, piam ſanctorum interpellationẽ, impiam eſſe non poſſe, haud omnino inepte aſtruemus. In

2. Mac. 15

Cui dubium Iudã hæc uidentẽ, animo ſaltem poſtulaſſe hoc perpetuo ut facerent.

Machabæis enim ad eundem modũ de ſanctis legimus, Nempe Iudam Machabæum uidiſſe Oniam manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Poſt hæc etiam uidiſſe alium uirum ætate & gloria mirabilem, de quo dixerit Onias: Hic eſt fratrum amator & populi Iſrael, hic eſt, qui multum orat pro populo, & uniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta domini:

3 Vniuerſalis eccleſiæ conſenſus.

Deinde & ſi nuſquam in ſcripturis ueteribus omnino legeretur, non parua tamen clareret uniuerſalis Eccleſiæ tã Græcæ quàm Latinæ authoritas, quæ ſanctorum interpellationes ad eum, quem diximus modum factas, adeo non reijcit, ut et tanquam piam approbet ac celebret. Ex latinis teſtes ſunt, ut cæteros ſileamus,

Cyprianus. Ambro. Hieronymus Auguſtinus. Gregor. Bernardus Dionyſius Chryſoſt. Theophyla. Damaſce.

Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Bernardus. Ex Græcis, Dionyſius, Chryſoſtomus, Theophylactus, Damaſcenus, cum omnibus ferme, qui & ante & poſt eos in eccleſia, ſanctitate uitæ & ſpiritus uirtute floruerunt. Porro ſi in hoc error fuit, uidebimur non iniuſte cũ Auguſtino, ipſi domino dicere poſſe: Domine, à te decepti ſumus. Nam tot & tantis ſignis confirmata eſt eiuſcemodi ſanctorum interpellatio ac interceſſio, quæ niſi per dominum omnino fieri non potuiſſet. Sed de hac re ſatis. Nunc ad alteram primi præcepti particulam pergendum eſt. Sequitur itaque.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

HAec particula de externa & craſſa idololatria recte intelligitur,etſi ſint qui primum præceptũ totum proprie ad affectus referendum eſſe dicant,ac ſculptile interpretentur,quicquid ſculpit cor noſtrum, hoc eſt,quicquid apud ſe fingit quod maioris facit quã deum, ſed nobis magis placet,ut hæc particula,non tantum cordis,ſed & craſſam illam & externam idololatriam comprehendat. In hanc in primis peccabant æthnici qui idola & ſimilitudines creaturarũ,opera manuum ſuarum adorabant,& à ſimulachris,ueluti diuinitatem aliquã habentibus, ſeu uel prodeſſe uel nocere potentibus pendebant,quos ſcriptura acerrime inſectatur Peccant itẽ in hoc præceptum,qui eleuatis oculis ad cœlum uidentes ſolem & lunam,& omnia aſtra ſeu militiam cœli, errore decepti adorant & colunt ea quæ creauit dominus deus noſter,non ut adorentur,ſed in miniſteriũ cunctis gentibus quæ ſub cœlo ſunt. Item, qui aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aerem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum, & deos putauerunt,qui ſi illorũ ſpecie delectabantur, magis ſcire debebant, quanto his dominator eorum ſpecioſior ſit. Ad hæc, Qui Genethliacis & aſtrologis fidem accommodant, ſuamq; uitam & opera ad cœli ſigna,iuxta temporum diſcrimen compatant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas,quod ſcilicet conuerterentur iterũ ad infirma & egena elemẽta,quod dies obſeruarẽt et mẽſes,et tẽpora,

Sculptile. Hæc particula reſpicit externã idololatriam.

1 Roma. 1.

2 Deut. 4

Planetæ & aſtra cætera cur creata.

3 Sapie. 13

4

Gala. 4.

eſſe, & à maligno ſpiritu talia phantaſmata, mẽtibus fidelium irrogari, Hæc ibi. Eiuſdem criminis rei ſunt, cre 6
dentes maleficas iſtas ſua uirtute ſeu opera, hominibus
reuera incõmodare poſſe, quod nec diabolus (quẽ ſcriptu Ephe.2
ra huius aeris ſpiritũ ſeu poteſtatẽ appellat) uolo damno
efficere quẽpiam poßit, niſi permittente deo. Maleficæ Maleficæ ſua virtute
igitur nõ faciunt grãdines, tonitrua, & his ſimilia, ſed nihil facere poſſunt.
diabolus, quatenus deus hoc illi permittit. Permittit autẽ Augu. in lib.
ut fidẽ ſuorũ exploret. Quamobrem etſi quandoq; eueniant, quæ maleficiæ iſtæ minantur, aut quæ diuinatores de ciuit. dei c. nec mirũ 26. q. 9
futura prædicunt, ut cũ lædere ſanos aut ſanare uidẽtur Deute.3
languidos, non eo magis ipſis credendũ eſt, quia hoc ſolius dei permiſſu fit, ut ipſi qui hoc audiunt, uel uident,
probentur & appareat qua fide ſint, uel deuotione erga Deute.13
deum, ſicut in Deuterono. legimus: Si ſurrexerit (inquit Moyſes, in medio tui propheta, aut qui ſomnium ſe dicat uidiſſe atq; prædixerit ſignum, atq; portentũ, & euenerit quod loquutus eſt, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur deos alienos, quos ignoramus & ſeruiamus eis, non audies uerba prophetæ aut ſomniatoris quia tentat uos dominus deus ueſter, ut palam fiat, utrum diligatis eum an non. In toto corde, & in tota anima ueſtra dñm deum ueſtrũ ſequamini, ipſum timete mandata eius cuſtodite, & audite uocem illius, ipſi ſeruietis, & ipſi Diabolus
adhærebitis, &c. Porro diabolum nõ poſſe pijs plus in- non põt nobis incõmo-
commodare, q̃ illi à deo fuerit conceſſum, liber Iob inſigni teſtimonio cõfirmat quin nec diabolus in impios po dare niſi pmittẽte deo. Iob. 1
teſtatem habet maiorẽ, q̃ illi deus permittit, alioqui nõ Quomodo
dubium impios ac malos funditus ſtatim perderet, quos docẽdi, q̃ ad-

uerſam fortunã experiuntur. deus patienter fert, ut ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduerſam fortunam ſuſtinent, docendi ſunt hoc amã-
Iob.1 ter & demiſſo erga deum animo ferre, non ſine gratiarum actione, qua ſe deo uelut Iob ille totos reſignent, dicentes: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino

7

Nõ licet maleficia maleficiis tollere. c.nec mirũ 26.q.5 placuit, ita factum eſt, ſit nomen domini benedictũ. Ex quibus conſequens eſt, In hoc præceptum eos etiam impingere, qui licitum arbitrantur maleficia maleficijs tollere quales ſunt, qui maleficos conſulunt ad indicandum

Maleficiis quo mõ obſiſtendũ. quæ furto ablata ſunt. Certe præſtat mortem oppetere, taceo rerum iacturam ferre, q̃ hæc aduerſus dei præcepta tentare, diabolus in hoc permittitur ſuum in Chriſtianos odium exercere, ut uel peccata eorum puniãtur aut fides probetur. Non ergo tum à deo ad diabolũ deſciſcendum, ſed ad deum recurrendũ eſt, ac fideliter præcandum, ut nos à malo liberet, aut ſi id noſtra nõ retulerit, tum ut quæcũq; acciderint, in noſtrũ bonũ uertat.

Quæſtio. SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remediũ adhiberi prohibes, ubi diabolus dei permiſſu, uel in homines, uel in pecora faſcinata ſuam exercet malitiã?

Dilutio. 1 Reſpondemus in primis, nullum eſſe præſentius aduerſus hæc oĩa, ne uel incurrantur, uel ubi incurſa ſunt, ut depellantur, remedium, q̃ uiuidam fidem ac ſalutaris baptiſmi rememorationem.

Chryſoſto. homi. 21. tomo. 4 Quamobrem Chryſoſtomus alibi monet: Cum es (inquit) ianuæ ueſtibula transgreſſurus, hoc prius loquere uerbum. Abrenũtio tibi Satana, et cõiungor tibi Chriſte, nec unquã abſq; hac uoce exeas, hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis, cum hoc uerbo & crucẽ in frontẽ imprime, ſic enim

non tantum homo occurrens, uerum ne ipſe diabolus te quicquam lædere poterit, Hæc ille. Nec enim putandum eſt propterea, Diabolum, quia ſpiritus eſt, crucis conſignationem non abhorrere. Nam cum ille non prius noceat, q̃ à domino poteſtatẽ accipiat in hominum corpa ſæuiendi, iuſtum eſt, ut & corpus animi fidelis ductibus obſequens, corporalibus etiam ſignis declaret, ſe à Chriſto crucefixo pendere. Nam & Athanaſius lib. ij. de incarnatione uerbi, ſatis idoneus teſtis eſt, Apoſtolos etiam ipſos & alios ſanctos conſignatione ſanctæ crucis ædidiſſe miracula, quin eodem libro perhibet hoc ſigno artem magicam et rem ueneficam tolli. Et alibi lib. quæſtio. xxxviij. Non in lege (inquit) Chriſtus diabolum euacuauit, neque in ea ſalutem operatus eſt, ſed in cruce. Vnde legem quidem uidentes dæmones non tremunt neque timent, crucẽ autem uidentes, tremunt, fugiũt, euaneſcunt. Rurſus Chryſoſtomus teſtis eſt dæmones ubicunque ſignũ ſanctæ crucis uiderint, fugere, tremẽtes baculum, quo plagam acceperunt. Deinde quoque uetus eccleſia ſolẽne adhibebat remediũ. duerſus haſce diaboli diuexationes, nam (quemadmodum ſupra in ſacramentum ordinis diximus) olim erant in eccleſia Exorciſtæ, qui ſuper uexatos à ſpiritibus, ac agitatos dæmoniacis illuſionibus uel terriculamentis nomen domini inuocabant, & adiuratum ſpiritum eijciebant, uel cõpeſcebãt, quod munus in eccleſiã ut ſyncerum plurimũ expedierit, referatur, prohibitis interim atque adeo ex eccleſia reiectis omnibus illis qui citra eccleſiæ authoritatem ſuperſtitioſiſsimis exorciſmis, ac adiurationibus ſacrile-

Diabolus abhorret ſignum crucis

Athana. li. 2 de incarnatione verbi.

Lib. quæſtio num. 38

Chryſ.

2

Ex cõcilio: Carthag. 4 c. 7. & Ancirañ. ca. 17

Damnantur ſuperſtitioñ.

gis utuntur, quibus uerba peregrina et cõmentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibent ac admiſcẽt. Ad hæc qui hos characteres & ignotas literas ſtultis hominibus diuendunt, perſuadentes illis, quod dũ eiuſcemodi characteres ſecum portauerint, tum eos à periculis ſecuros fore, quos lex diuina damnat, ac eccleſia pronunciat fidem Chriſtianam & baptiſmum præuaricaſſe, paganos, apoſtatas, & dei inimicos affectos.

Ex cõci. Acquirenſ. ca. 1 c. epi. 26. q. 5

Officiũ parochorum.

In hoc ergo ſoliciti debent eſſe parochi, ut plebẽ ab his ſacrilegis ritibus auocent, utq; ipſi pios & ab eccleſia receptos exorciſmos in parato habeant, quos uiuida fide ſuper uexatos recenſeant. Interim tamen mos ille in totum damnandus non eſt, quod hactenus Chriſtiani, tempore triſti rebus externis, ueluti cæreis, aqua, ſale, floribuſq; benedictis uſi ſunt, quodq; herbas per inuocationem diuini nominis conſecratas, brutis etiam animalibus ignota lue laborantibus commedendas præbuerint, modo tamen omnis ceſſet ſuperſtitio, hoc eſt, ſi in has res externas, nullam fiduciam conijciamus, ſed tantũ potentiæ uerbi dei per earum uſum admoneamur, et fide nominis diuini excitemur. Nam non temere in actis Apoſtolicis refertur fideles liberatos à morbis, ſi uel ſemicinctia, uel ſudaria ab apoſtolis recepiſſent. Vetus eccleſiæ mos eſt, ut die Palmarum nouelli rami arborũ benedicantur. Idq; nõ ſine magna ratione. Principio enim id fit, ut hiſce ramis inſpectis, admoneamur regni Chriſti, qui in aſina ſedens, Hieroſolymam ingreſſus ramis palmarum exceptus eſt, auſpicaturus regnum, aduerſus quod princeps huius mundi nil poſſet. Deinde cum eo

Proſpe põt cedere qcqd ſimpl'r i dei deuotiõe ſit, teſtis Amb. i epiſto. ad Galat. c. 4

Acto. 19
c. non liceat. 26. q. 5
Mos bñdicẽdi ramos in die palmarũ excutiur.

1 Iohan. 12
Oia nobis

tempore

te.npore uer inſtet, quo omnia refloreſcere incipiunt, obueniũt bñ dictione dñi.
par eſt,ut tum arborum rami benedicantur, quo plebs 2
intelligat,quæcunq; futurus proferet annus, ea nobis ſo
la dñi benedictione,non noſtra prouidentia aut fortui=
to obuenire. Eadem ratione herbæ (quæ medicinales
ſunt)die qui Aſſumptiõi glorioſæ uirgini deſtinatus eſt
conſecrãtur,ut intelligamus herbas, nõ ſua uirtute, ſed
dei beneficio morbis mederi, utq; in omnibus quæ uel
facimus,uel percipimus,gratias agamus deo.Certe con
cilium ſub Martino Papa habitum,etſi accerrime phi Cõciliũ ſub Martino pa
beat in herbarum collectionibus quaslibet incantatio= pa.26.q.5.c.
nes attendere.Probat tamen ſi herbis cum ſymbolo diui non liceat.
no,aut Oratione dñica utamur, ut tantum deus omniũ
creator & dñs honoretur.Et Paulus Apoſtolus teſta= 1.Timoth.4
tur: Quia omnia creatura dei bona eſt,et nihil reijcien
dum,quod cũ gratiarum actione percipitur, ſanctifica=
tur enim(ut ſubijcit)per uerbum dei & orationẽ. Sed Externis rebus non aliter,q̃ ſignis utendum.
hic iterũ atq; iterum admonemus,ut ceſſet oĩs ſuperſti=
tio,hoc eſt,ut res iſtæ nõ alr q̃ ſigna fidei noſtræ adhi=
beantur,ut in eas nulla,uerum oĩs in deũ fiducia pona=
tur,alioqui magis retulerit,ut omnia ſigna tollantur,q̃
ut Idololatriam crimen omnium maximũ incurratur.

Reſtat paucis de ueneratione reliquiarũ,& ima De ueneratione reliquiarum & imaginum
ginũ Chriſti,ac ſanctorũ,quatenus ea licita ſit,
& quatenus illicita dicere,ut ceſſet ſupſtitio & uetus
pietas retineatur.Quãlibet reclament nouatores.Com
pertum eſt ſanctorum,qui in Chriſto publica confeßiõe Reliquiæ martyrum in omni Ecclesia religioſæ habitæ
deceßiſſent reliquias, in eccleſia tam Græca q̃ Latina
ſemper religioſe eſſe habitas,cuius ĩter alios,idonei te=

Hierony. Ambroſi. Auguſti. Chryſoſt. *ſtes ſunt Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus et Chryſoſtomus, idque ob cauſas nō contēnendas. Primum, quod eiuſcemodi reliquiæ nos eius fidei quæ in ſanctis fuit, plus q̃ ullę ſcripturæ commonefacerent, recogitantibus nobis, hæc eadem eſſe oſſa, quibus compaginatum olim fuit corpus, domicilium inhabitātis gratiæ, quibus*

2. Corin. 6. *membra cohæſerunt iam pridem templum ſpiritus ſancti, cuius recordatione, & fides noſtra in deum excitatur ac fulcitur, nimirum cum mente complectimur, ut*

Heb. 11. *quemadmodum illi per fidē omnia aduerſa uicerūt, atq; adeo miracula ſupra humanum captū non ſua, ſed Chri*

2. Corin. 4. *ſti uirtute fecerunt, ita & nos eundem fidei ſpiritum habentes, & ſanctorum cōione per fidem fruētes, quæcūq;*

Augu. lib. de ciui. dei. *nobis aduerſantur in dño uincamus, Auguſtinus refert eccleſiā plaudentē in miraculo apud memoriā beati Stephani facto. Quid erat, inquiēs, in cordibus exultantiū, niſi fides Chriſti pro qua Stephani ſanguis effuſus eſt?*

Amb. in ſermo. de ſan. Geruaſ. & Protha. Hæreticos male habet martyrū reliquias religioſe haberi. Abuſus *Et beatus Ambr. uel hinc oſtendit Arrianos nō habuiſſe rectam fidem, q̃ miraculis ad monumenta martyrum factis detraherent: Re ipſa, inquit, oſtendūt alterius fidei fuiſſe martyres q̃ ipſi credunt, neq; enim aliter operibus eorum inuiderent, niſi fidem in his fuiſſe eā, quam iſti non habent, iudicarent. Hic tñ (quod negare nō poſſumus) ab eccleſia præſidibus mirum in modum dormitatum eſt. Olim fideles in animi uel corporis grauedine conſtituti, pio inſtinctu ducti ad ſanctorū memorias non ſuperſtitioſe, ſed religioſe profecti ſunt, Nam cum conſtet ad monumenta martyrum mortuos frequenter ſuſcitatos, tortos dæmones, obſeſſos à dæmonibus ſolutos,*

ualetudinarios reſtitutos, peccatores ad pœnitentiam conuerſos, idque in fide Chriſti pro qua ſanctorum ſanguis profuſus eſt, Quis tam cæcutit, ut eiuſcemodi piā reliquiarum uenerationem ac uiſitationem contemnere auſit? niſi tamē hoc negare uelit, quod diabolus etiam, licet inuitus, exactus & tortus confitetur. Sed noſtro ſeculo hic uarie, idq; parochorum ſocordia erratū eſſe, inficiari nō poſſumus. Ecclesia ueteris pietas *Eccleſia uetus pium Chriſtianorum affectum, in inuictam martyrum fidem nō in miracula principaliter reſpicientem cōprobauit, Atq; interim nulla miracula euulgari paſſa eſt, niſi q̄ ſupra naturalem rerum euentum fidelibus cauſa certiſsimis argumentis cōperiſſet. Deinde non alias reliquias, q̄ quas uere conſtaret ſpiritus ſancti templa fuiſſe uenerari permiſit. Quas tamen publice exponi uetuit, ad quæſtū aūt exponi, ueluti ſacrilegium iudicauit. At noſtro ſeculo nō admodum multum de fide ſanctorum populo inculcatum eſt, ſed multa miraculorum mentio, quæ tñ interdū uel impudentiſsime ficta, uel talia fuerunt, ut de eorum authore nō iniuria dubitaueris, iuſſuſque eſt populus, non quidem ob martyrū fidem ſed magis ob recens ædita miracula accurrere; id quod factum non oportuit, quod poſt tot ædita in primitiua eccleſia, ſigna & prodigia alia poſtulanda non fuerunt. Quiſquis enim (ut Auguſtinus ait) adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum eſt ipſe prodigium, qui mundo toto credente ipſe non credit? Quin alius quiſpiam teſtatur ceſſurum in diſſeſsiones & ſchiſmata, ſi adhuc ueluti in primitiua eccleſia ſigna fierent, Et Chriſtus*

Margin notes: Eccleſia ueteris pietas — Quæ miracula euulganda ſnt — De uenerat. ſanctorū, & reliquiarū, c. 1. & 2 — Alia miracula poſtulāda non ſunt — Auguſt. — Chryſoſto. — Lucæ. 10

uetat apoſtolos gaudere, quoniam dæmonia ipſis obedie rint, ſed quoniam nomina ipſorum ſcripta eſſent in cœ lis. Expoſitæ ſunt paßim ad quæſtum reliquiæ, eædemq; incertæ, & forſan hinc præbita eſt non paucis, necdū bene Chriſtianis occaſio, magis in ſanctorum oßibus confidendi, q̄ in deum uiuū, quod factum non oportuit. Corrigendus ergo omnis talis abuſus eſt, ut neq; eorū pietas, qui fidei ſuæ iuuādæ, excitandæq; gratia, ad indubitata ſanctorum monumenta accurrūt, cōtemnatur, neq; ſuperſtitioſus cultus in exponēdis ad quæſtum reliquijs, uel recenſendis incertis ac prodigioſis miraculis deinceps feratur.

Abuſus quo modo corrigendus.

Secunda cā. 2

Secundo, uiſum eſt, non iniuria ſanctorum oſſa ad eum modum reuerēter haberi poſſe, quo filius demortui patris ueſtem, honorificentur tractat, aut quemadmodum quiſpiam annulo (quē amicus decedens legauit) oblectatur, quo ēt uix unquā utitur, niſi chari amici imago ſubeat, niſi & uerborum & factorum meminerit, & annulū ueluti perpetuæ amicitiæ pignus re lictum exoſculatus fuerit. Nam quid ſunt aliud ſanctorum cineres & oſſa, niſi quædam ſanctorum pignora in terris relicta.

Sanctorū cineres, ſanctorū pignora

3

Tertio, reliquiarū uenerationem, non ſolum nō reijciēdam, ſed & utilem iudicauit uetuſtas, quod reliquiæ & futurā reſurrectionem nobis promittant, & ſpem noſtram in futurā corporis glorificationē erigāt, cōtemplantibus nobis eadem ſanctorum corpora, etſi immutata qn̄q; ad uitam excitanda, ac deum noſtrum, eſſe deum Abrahā, deū Iſaac, deū Iacob, deū inquā non mortuorum, ſed uiuentium. In ſumma, populus docendus eſt, nō fidere reliquijs, nec reliquias adorare,

Matth. 22

ſed tantum ſanctorum fidem in reliquijs exoſculari,uitæ ac doctrinæ recordatione accendi, ac in ſpe futuræ reſurrectionis fulciri. Quod cũ ſit,procul erit, uel aduerſarijs teſtibus à ueneratione reliquiarũ omnis idololatria. *Sed iam de imaginum uſu pauca ſubijciamus.* De vſu imaginum. *Qui uerba huius primi præcepti urgent,ij oẽm imaginum uſum penitus uetitum eſſe audaces pronũtiãt. Q d' ſcilicet ſi præceptum ad uerbũ exigas, uideatur uetare omnem ſimilitudinẽ eorum, quæ ſunt in cœlo deſuper,* Iconomachi *& q̃ in terra deorſum,& quæ ſunt in aquis ſub terra. Sed ſi hunc ſenſum uerborũ mordicus tueri uelis,cogeris,uelis nolis, fateri ipſum ẽt Moſen huius legis promulgatorẽ,idololatram fuiſſe atq; adeo deũ alibi idololatriã (quod pie aures abhorrent) præcepiſſe,quod Moſes ex præſcripto dei duos Cherubim aureos poſuerit ĩ tabernaculo in ſummis propitiatorij partibus. Quemadmodum legis Exodi.25. In uaſis quoq; templi qd' extruxit Solomon erant boum,leonũ,& Cherubim ſculptiles imagines. Rurſus.2.Paral.3. Sculpuntur Cherubim in parietibus. In mitra quoq; pontificis erat imago lunæ. In ueſte uero,malorum punicorũ ſimulachra. Unde conſequens eſt, Iudæis hoc primo præcepto ,non ſimpliciter interdictum omne genus imaginum , ſed tantũ nefandum uſum,ne ſcilicet more gentium haberent ſimulachra,quæ proponerentur adoranda. Id quod ſequentia præcepti uerba,nempe, Non adorabis ea neq; coles, manifeſte indicant, ac uelut exponendo declarant , quo etiam pertinet quod dictum eſt, Coram me,id eſt,nõ habendas imagines deo æquandas,quibus aliquam tribua-*

Nos oĩs imago prohibita

Exodi.25
3.Reg 6.7
2.Parali.3

Non imagines,ſed imaginum adoratio prohibita.

Coram me

Imagines retinendæ tanquam monumenta hiſtoriæ

mus diuinitatem. Aliud ergo eſt imaginem ſeu picturam adorare, quod nequaquam licet, hac lege prohibete, aliud per picturæ hiſtoriam quid ſit adorandum, uel uenerandum, uel contemplandum addiſcere. Id enim cũ ne Iudæis quidem ſimpliciter fuerit prohibitum, (populo ad gentium ſuperſtitionem mire procliui) multo minore periculo populo Chriſtiano permittitur, modo tamen omnis abſit ſuperſtitio, poſteaquam per euangelicam lucem extinctus eſt paganiſmus.

1

Imaginum vtilitas Gregorius c.perlatũ de conſe.diſt.3

Permittitur autem (ut diximus) ad excitandam geſtorum recordationem & hiſtoriæ memoriam & intellectum. Nam quod legentibus ſcriptura eſt, hoc idiotis præſtat pictura cernentibus, quia in ipſa ignorantes uident, quid ſequi debeant, & in ipſa legunt, qui literas neſciunt, imo interdum plus præſtat imago cernenti, q̃ ſcriptura legenti, quod unico contuitu tabula rem oculis inſpectantium proponat, quæ ex ſcriptura, non niſi paulatim diſcitur.

2

Deinde doctus etiam interdum plus uidet in tabula, q̃ in literis, ac uehementius afficitur, ueluti magis commoueremur, ſi conſpiceremus Chriſtum in cruce pendentem, q̃ ſi legeremus illum crucifixum.

Pictura quãdoq; vehementius afficimur q̃ lr̃is. Grego.

Pictura uero, rem quatenus licet ponit ob oculos. Quamobrem Gregorius magnus quendam Secundinum hic laudat, quod imaginem Chriſti quam colebat ſibi dirigi poſtulauerit, nimirum quod illum ſumma cordis intentione quæreret, cuius imaginem præ oculis habere deſiderabat, ut dum picturam quotidie uideret, ad illum animo inardeſceret.

Imago ſaluatoris quomodo colenda.

Et paucis interiectis ſubiũgit, Scimus, quia tu imaginem ſaluatoris noſtri, ideo non petis, ut

quaſi deum colas, ſed ob recordationem filij dei, ut in eius amore incaleſcas, cuius imaginem uidere deſideras, & nos quidem non quaſi ante diuinitatem, ante ipſam proſternimur, ſed illum adoramus, quem per imaginem, aut natum, aut paſſum, uel in throno ſedentem, recordamur. Et dum nos ipſa pictura quaſi ſcriptura ad memoriam filium dei reducimus, animum noſtrum de reſurrectione letificat, aut de paßione mulcet. Hæc ille.

Grauiter autem idem Gregorius: Seruium epiſcopum Maßilienſem arguit, quod inconſiderato zelo ſuccenſus, Sanctorum imagines confregerit. In ſeptima quoque ſynodo damnati ſunt Iconomachi, in qua & hoc decretum legitur. Venerabiles imagines, Chriſtiani nō deos appellant, neque ſeruiunt eis ut dijs, neq; ſpem ſalutis ponunt in eis, neque ab eis ſperant futurum iudicium, ſed ad memoriam & recordationem primitiuorum uenerantur eas. Damaſcenus ait: Patres noſtros coſtituiſſe, in imaginibus quædam ueluti trophæa repræſentare ad promptam memoriam, ſiquidem ob negligentiam, frequenter cogitatione non tenentes paßionem Chriſti, imaginem transfixionis Chriſti uidentes in paßionis Chriſti memoriam redimus, & procidentes adoramus non imaginem, ſed imagine repreſentatum. Et ut cum codicem ex oſculamur, non materiam, ex qua ſcriptum eſt Euangelium, ſed ipſum Euangelium ueneramur. Sic nec crucis materiam adoramus, ſed qđ typo figuraq; exprimitur. Atq; hinc nimirū factum eſt, quemadmodum Athanaſius ille Alexādrinus epiſcopus teſtatur, ut olim fideles, cruces quidem conformes cru-

Gregorius Seruium violatarum imaginum damnat

In ſeptima ſynodo damnati Iconomachi

Damaſcenus.

Athanaſius.

ci Chriſti facerent, ſacræ autem lanceæ, uel arundini, uel ſpongiæ coformia non fabricarent, ea ſcilicet ratione, ut ſi quis infidelium eos accuſare pergeret, quod lignũ adorarent, facile poſſent crucis figuram ex duobus lignis compoſitam ſeparare, & ſic formã crucis deſtruentes (quaſi inanem hanc ligni materiam reputando) eidẽ infideli perſuadere, quod non lignum colerent, ſed crucis figuram. De lancea autem & arundine & ſpongia hoc facere & oſtendere nõ poſſent. Ergo qui caput inclinat ſigno crucifixi, ſcit ligno nihil honoris deberi, ſed ad occaſionem imaginis ueneratur illud, quod ea repræſentat. Talem imaginum uenerationem, neque impiam, neq; aſpernandam eſſe, teſtes ſunt, quos ante citauimus ex latinis, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Beda, &c. Ex Græcis Chryſoſtomus, Damaſcenus, Quorum teſtimonia q̃ maxime corroborant aliquos generalia Concilia, quæ Iconomachos damnarunt.

Imago crucis olim in eccleſia, ſed non lanceæ aut clauorũ

Quo affectu caput inclinandum imagini.

Septima ſynodus, Concilii Francfordieñ.

1 Verum cum multus etiam abuſus circa imaginũ uenerationem ſenſim irrepſerit, ueluti, qđ earum etiam rerum imagines in Eccleſiam inuectæ ſunt quæ in ſacris ſcripturis, aut à probatis authoribus nullũ habent teſtimoniũ.

2 Quod ſtatuæ ſupra modũ plurimæ, magnis ſumptibus & ĩpenſis in tẽplis certatim collocatæ ſunt, quaſi in hoc magna pietatis pars ſita eſſet, neglectis ĩterim Chriſti pauperibus, q ſunt uiuæ Chriſti imagines.

3 Deinde, q̃ Iconas ſic depictas ac deliniatas cernimus, ut nõ ad Chriſtianæ honeſtatis formã, ſed ad ſeculi uanitatis incitamẽta effictæ uideãtur.

4 Deniq̃, q̃ rudis plebs permiſſa eſt imagines quadam ĩ ipſas col-

Abuſus circa imaginũ uenerationẽ corrigendi

locata fiducia colere. Id quod ab idololatria non omni- no immune eſt, ut ab ea excuſari nõ poßint, qui imaginẽ aliquam ſibi ad adorandũ elegerint, idq; uel ob pulchri- tudinem, uel deformitatem, uel nouitatem, uel uetuſtatẽ, credentes hanc aliquid præ cæteris habere uirtutis aut etiam numinis ſiue diuinitatis. Qui error plane dãnan- dus eſt, & in ſumma oẽs abuſus diligentißime corrigen- di, ac deinceps docendũ erit ſignũ Chriſti ac cæteras ima gines, ueluti pietatis ſigna conſeruanda, eademq; nõ pro- pter ſe, ſed propter ipſa, quæ repreſentant myſteria ue- neranda. Solum uero deum, unũ ac uerũ adorandum, ac nihil beneficij, auxilij, aut ſolaminis aliunde q̃ à deo ex quirendum, Quin ad eum ſolum in omnibus anxietati- bus & tribulationibus noſtris ueluti potentißimum re fugium ac opitulatorem recurrendum eſſe, Quæ ſi ad eũ modum ſedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conſeruatione. Sequitur.

Iohan: Gerſonus ĩ opere tripart.

Quid docendum de imaginibus.

Pſal. 45

EGO ENIM SVM DOMINVS *deus tuus, Deus æmulator, uiſitans iniquitatem patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & faciens miſericordiam in multa mi lia diligentibus me, & ſeruantibus præcepta mea.*

QVia deus hoc unũ à nobis q̃maxime requirit, ut agnoſcamus, qualis erga nos ſit, nimirum fortißimus iudex & uindex contemptoribus, diligentibus uero ſe pientißimus pater. Quũq; hoc unũ tota ſcriptura fere ſolum requirat, ut ita cõparati ſimus quo aurem deo accommodantes, ab eo nunquam non au diamus: Ego ſum dominus deus tuus. Quod ſit uiuida

Deus agnoſci vult, qualis erga nos ſit.

Pſal. 8.

cordis fide in deum erecta. Idcirco ut deus id quod omnium præcipuum eſt, nobis q̃maxime inculcaret, iterum atq; iterum repetit ac dicit, Ego ſum dominus deus tuus perinde atq; ſi dicat. Porro unum eſt neceſſariũ, nempe, ut me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talẽ agnoſcas, mihi adhæreas, ac in me totã ſpem tuã reclines, Atq; etiam hoc ſcias, me deum tuum fortem & zelotem eſſe, ex quo uult intelligi, q̃ grauiter ferat, ſi quis à fide ipſi data ad idololatriam, à fiducia in diffidentiam, à dilectione in dei contemptum ac neglectum deſciſcat. Frequentiſsima eſt hæc in ſcripturis, præſertim in prophetis collatio, qua deus ſeſe marito, animam uero ſeu ſynagogam uel eccleſiã ſponſæ, uerã uero in ſe fidẽ cõiugio comparat. Quemadmodũ uidere eſt Hieremiæ.iij. Oſee.i.ij. & .iiij. Amos.vij. Et huc reſpicit parabola illa Euangelica de nuptijs, quas rex filio ſuo parauit. Et quod apud Apoſtolum.ij. Corin.xi. legimus. Quum ergo zelotypũ ſe uocat, uehementiſsime idololatris (qui ab eo deflectũt, & cum creaturis quodãmodo fornicantur) cõminatur, Sicut Pſal.lxxij. ſcriptũ legis: Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te. Conſtat enim zelotypum eum dici, qui ita uxorem deamat, ut ſibijpſi metuat, ne quis eã ad adulterium ſolicitet, neue ipſa cuiuſpiam blanditijs decipiatur, adeo ut egre ferat, aliquem propius coniugi ſuæ aſsidere, nec facile permittat, niſi ſe præſente uxorem in publicum progredi, q̃ ſe ſolum amari ac ſuſpici uelit. Talis a nobis haberi uult deus, quemadmodũ Exodi.xxiiij. & Eſaiæ.xxviij. legimus. Addit autem deus ſeueritatẽ ſuam in deſciſcentes & contẽptores ſuos, & miſericor-

Deute.5 Luce.10 Vnum neceſſarium.

Scripturæ tropus, quo deus marito populus ſpõſæ, fides coniugio comparatur. Hiere.3 Oſee.1.2 4 Amos.7 Matth.22 2.Corin.11

Zelotypus.

Exod.24 Eſaiæ.28

diam in fideles, ut uel ſic transgreſſores metu pœnæ reuocet, pios uero pietatis & miſericordiæ ſuæ pollicitatione in uia mandatorum ſuorum alacres faciat, & ſuapte ſponte currentes.

Sed inquies, Quid nã id ẽ, q̃ deus ait ſe uiſitare iniquitatẽ patrũ in filios in tertiã et quartã gñationẽ, quũ ecõtra in Ezechiele dicatur, Quid eſt, q̃ inter uos parabolã uertitis in prouerbiũ iſtud, in terra Iſrael, dicẽtes: Patres comederũt uuã acerbã et dẽtes filiorũ obſtupuerunt, Viuo ego dicit dñs deus, Si erit ultra uobis parabola hæc in ꝓuerbiũ in Iſrael: Ecce oẽs animæ meæ ſunt, ut aĩa patris, ita et aĩa filij mea eſt, quæ peccauerit ipſa morietur? Sed ſi acutius inſpicias, uidebis eũ locum huic adeo cõtrariũ nõ eſſe ut magis hũc exponat. Nam quod hic dicit, uiſitãs iniquitatẽ in tertiã et quartã gñationem eorũ, q oderunt me, ibi apertius dictũ eſt. O nnẽ animã quæ peccauerit (hoc eſt, domin̄ oderit) eẽ puniẽdam. Vnde hic locus nõ dãnat tertiã et quartã generationẽ ob ſolã naturæ propagationẽ, ſed magis ob imitationem et hæreditationẽ paternæ impietatis. Cõuenit aũt et hoc affectui hoĩs zelotypi, ut adulteros delicti autbores, & cõiugẽ adulterã deceptã pari pœnæ inuoluat. Quãuis interim aliorum ſententia hic locus et de pœna temporali poſſet intelligi, quæ interdũ ob peccata parentũ in poſteros trãſmittitur. Et animaduerſum eſt à qbuſdã hãc cominationẽ etiã ſecundũ literã fuiſſe in filijs Iſrael adimpletam, q̃ iniquitas patrum, qui Ioſeph fratrẽ ſuũ uendiderant, reddita ſit in tertiã et quartã gñationẽ, nõ tamẽ abſq; miſericordia, nã ſoluta captiuitate, reuertebã-

Quæſtio. Ezech. 18 Dilutio. Locus apud Ezechielem hunc locum exponit. Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ propagationem. Alius loci intellectus. Ropertus. Tuiteñ in lib. de trinitate in Exo do. lib. 3

tur de Aegypto generatione quarta. Iucundum eſt autē hic uidere, q̄ differenter hic de ſeueritate & miſericordia loquatur, Seueritatem in tertiam & quartam generationem prædicit, miſericordiam in mille ſe facturum pronuntiat, ut diſcamus miſericordiam dei, ſeueritate tāto eſſe maiorem, quanto millenarius ternario aut etiam quaternario ē maior, Quin millium finito numero pro infinito utitur, q᷑ miſericordia dei infinite exuperet iudicium, q᷑ nullum ſit dei iudicium, in quo non ſuperexaltet miſericordia iudicium, Miſericordia enim domini ſuper omnia opera eius. Et Propheta ait: *Quum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Et in hanc ſententiā *dictum eſt Pſalmo.lxxxviij. Viſitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſpergā ab eis. Quæ omnia huc dicta ſunt, ne quantumlibet peccatores de miſericordia dei deſperemus, neue de miſericordia dei diffidamus, perinde atq; omnia de neceſſitate abſoluta euentura ſint, ac nihil referat, ſiue conuertamur, ſiue non cōuertamur à uijs noſtris peſſimis, Rurſus, ne in miſericordiam dei peccemus, ſed magis ſi peccauerimus, quieſcamus, pœnitentiam agamus, & longanimitate dei non abutamur, certi deum nunquam obliuiſci animæ, quam ſibi ſemel p̄ fidem deſponſauit, ac omnino nolle ea, ut peccet, ſed ut q̄ occiſſime purgetur. Contra uero certo futurum, ut ſi ſponſum ſuum ridere pergat, in æternum perdatur, utq; dominus uiciſſim in interitu eius in æternum rideat.*

Iacobi.2 Pſal.144 Abac.1.3 Pſal.88

Neq; dei miſericordia deſperandum neque in miſericordiam peccandum.

Ordinis rō.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

non aſſumes nomen dei tui in uanū. Nec.n.hēbit dn̄s in-

ſontem, qui aſſumpſerit nomen dei ſi fruſtra.

PVlcherrimo ordine, hoc ſecundũ præceptũ primo ſubnectitur, ueluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos unum uerum deum agnoſcere, requirit fidem, ſpem & charitatem erga deum, ac principaliter cor noſtrum format ac inſtituit, Chriſtianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentũ, quod in eo ſitum eſt, ut cognoſcamus, quomodo erga deũ nos affectos eſſe oporteat, quid item de eo ſentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iam quum fieri uix poſſit, q̃n quod tota mente complexi ſumus, lingua idẽtidem ſonemus. ¶ Eſt enim ſermo proximus animi interpres. Idcirco hoc ſecundum præceptum proxime ſubiungitur, quo docemur ac inſtituimur, quomodo de deo agnito, quum apud noſipſos, tum apud alios loqui debeamus, Nam etſi hoc præceptum, quemadmodum & primum negatiue prolatum ſit, affirmatiuam tamen orationẽ inſtar illius č regione includit. Qui enim prohibet ne nomen dei in uanum aſſumatur, is ſimul iubet ut reuerenter ac honorifice tantum uſurpetur. Nomen autem dei hic accipitur non pro uoce prolata, qua deũ indicamus. Hæc eſt enim res creata, ſed (quemadmodũ in orationem dominicã diximus) accipitur uel pro ipſo deo, uel ꝑ æterno illo uerbo dei, Chriſto, aut pro dei maieſtate, potentia, ſapiẽtia, bonitate, breuiter, pro eo quod deus eſt, uel quod deo recte tribui poteſt. Deinde animaduertendum. ꝙ non dixerit, non nominabis, ſed non aſſumes aut uſurpabis nomẽ dei. Aſſumitur enim ſeu uſurpatur, quod ad aliquẽ uſum adhibetur. Vis ergo huius præcepti eſt, ut dei noĩe recte

Hoc præceptũ e regiõe affirmatiuã poſtulat.

Quid hic veniat appſone nois dei.

Nõ aſſumes

Vis huius ꝓcepti.

Recte utimur noīe dei quadruplici ratione. utamur, nequaquam autem abutamur Bene autem utimur nomine domini triplici aut quadruplici ratiõe. Primum confitendo, ſecundo laudando & gratias agẽdo, tertio prædicando, quarto inuocando, Ad quæ oīa nos hortatur Pſaltes, cũ ait: Cõfitemini domino et inuocate nomen eius, annuntiate inter gentes opera eius. Cantate ei & pſallite ei, narrate oīa mirabilia eius, Laudamini in nomine ſancto eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominũ, & confirmamini, quærite faciẽ eius ſemper.

Pſal. 104

1 Conſeſſio. Inprimis ergo recte utimur nomine dei, quum ipſum deum corã toto mundo, deũ ac dominũ noſtrũ confitemur, ab illius confeßione, neq; blanditijs, neq; tormẽtis dimobiles, de qua confeßione dictum eſt. Qui me confeſſus fuerit corã hoĩbus, confitebor & ego eũ corã patre meo, qui in cœlis eſt.

Matth. 10

2 Gratiarum actio. Secundo bene uſurpamus nomen dei, quũ deum in omnibus laudamus, ipſiq; tã in proſperis, q̃ in aduerſis gratias dicimus. Quod genus frequentißimũ eſt in Pſalmis, ueluti: Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Item Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci oẽs retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis qui ſanat omnes infirmitates tuas, Qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſerationibus, ac alijs ſexcentis in locis.

Pſal. 33
Pſal. 12

Iob. 1 Huius mirificũ exemplũ habes in Iob, qui quum grauißimis omnibus calamitatibus præmeretur, in hãc laudis ac gratiarũ actionis uocem prorupit: Si bona ſuſcepimus de manu domini, mala autem cur non ſuſtineamus? Dominus dedit, dominus abſtulit, Sicut domino placuit, ita factũ ẽ, ſit no-

men domini benedictum. Tertio, bene uſurpamus nomẽ 3
domini, quum uerbũ eius ſyncere prædicamus ac inuulgamus, & priuatim & publice. Priuatim quidẽ, quum ubiq; nomen dei noſtri magnificimus ac celebramus, et quantum in nobis eſt, omnes homines in eiuſdem dei noſtri celebrationem & uerbis & operibus noſtris trahere ſtudemus. Rurſus, quum auerſamur omnes qui deum noſtrum, ut par eſt, non reuerentur. Sic affectos fuiſſe uidemus omnes ſanctos, quibus nihil unquã moleſtius fuit, Pſal.41
q̃ uidere aut audire aliquid agi in dei contemptũ et contumeliam. Quemadmodum uidere eſt in Dauid, quum Prędicatio
ait: Ferunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, priuata.
cum dicitur mihi quotidie, ubi eſt deus tuus? Publice uero prædicatur ab his, quibus miniſterium uerbi commiſſum eſt, quibus dictum eſt: Prædica uerbum, inſta opportune & importune. Publica prędicatio verbi. 2.Timo.4
Quarto, rite 4
uſurpamus nomen dei, Deum in omnibus inuocando ac ipſius auxilium poſtulando et xepetẽdo, ſiue ut actus noſtros in uia mandatorum ſuorum dirigat ac proſperet, ſiue ut ab aduerſarijs nos eruat ac eripiat. Hic certe eſt uerißimus ille dei cultus, quem à nobis ipſe requirit, quo nobiſipſis penitus diffidentes, ei ſoli omnium rerum & actionum noſtrarum exordia, progreſſus & fines tribuimus. Rurſus, quo ab eo ſolo auxilium & redemptionem in tribulationibus ex petimus & expectamus. Inuocatio præcipuus dei cultus.
Quod genus ubique etiam obuium eſt in Pſalmis; ueluti quum orat Dauid: Perfice Pſal.16
greſſus meos in ſemitis tuis, ut non moueantur ueſtigia mea. Item: Deduc me in ſemita mandatorũ tuorũ, Pſal.118

Pſal.43 *Item: Inclina cor meum in teſtimonia tua. Item: Non in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me, ſed dextera tua & brachium tuum & illuminatio uultus tui. Quem cultum etiam deus apud Pſaltem à nobis re*

Pſal.49 *quirit hiſce uerbis: Inuoca me in die tribulationis &*

5 *eruam te & honorificabis me.* Ad hæc recte *utimur no mine dei, quum illud, pro ueritatis alioqui periclitatur e confirmatione, ſeu ob publicam utilitatem adhibemus. Quod tamen genus ſub prioribus, maxime quod in lau dando ſeu inuocando conſiſtit, contineri cōſtat.* De quo

Deute.6 Hiere.4 *dictum eſt* Deutero.vi. *Dominum deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis.* Et apud Hieremiam *ca.iiij. Iurabis (inquit) uiuit dominus in ueritate & in iudicio & in iuſtitia. Qui hiſce modis dei nomen aſſumit, is ſe intra huius præcepti limites continet, qui ſecus, is in*

Qui in hoc pceptū impingant. *præceptum impingit.*

Principio ergo in hoc præceptum peccant, qui uel

1 Matth.10 *blanditijs uel tormentis uicti, deū uerū, ſeu* Chri*ſtum dominum, aut eius rectam, ſanctam & catholicam*

Chryſoſt. Nō ſufficit mēte nō diſcedere, ſi verbis neges fidem. *fidem abnegant.* Quibus Chriſtus *in hunc modum comminatur, Qui me negauerit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo.* Quos *nequaquam excuſat,*

Roma.10 *quamuis mente ſe à dei confeßione nunquam deceßiſſe dicant, ſi uel corde diſcedant, quum res publicam confeſſionem poſtulat.* Nam *ſcriptum eſt:* Corde *creditur ad iuſtitiam, ore autem confeßio fit ad ſalutem.* Exibilatur *enim e ſchola Chriſti, & exploditu e uita Chriſtiano-*

Impia vox. *rum impia illa uox, iurata lingua eſt, animus iniuratus,* Sic *grauißime peccauit ſapientißimus ille* Salomon, *qui*

in gratiam

in gratiam uxoris phanum idolo Moab, et Moloch ido lo filiorum Ammon ædificauit. Sic & Petrus, ſed hic reſipiſcens, gratiam à dño conſequutus eſt. Itidē peccant, qui quū Chriſtiani dici ac eſſe uelint, omnia Chriſtianæ diſciplinæ ac moribus cōtraria & uerbis & factis agunt, Propter quos nomen dei in gentibus blaſphematur. Dicētes enim uerbis ſe noſſe deum, factis negāt. Quales ſunt, qui ſcurrilitates & colloquia praua (quæ bonos mores corrumpunt) ſectantur, qui de facinoroſa uita, quā agunt, gloriantur, de quibus dictum eſt: Lætātur quum maleſecerint, & exultant in rebus peßimis. 3. Regū. 3 Matth. 26 2 Roma. 2 Titum. 1

Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in dño, ſed in ſe laudari appetunt, Qui ſibi nomen, aut gloriæ, uel ſapientiæ, uel bonitatis extra deum quærūt, de quibus dixit Pſaltes: Vocauerunt noīa ſua in terris ſuis, Qui dei bonitatē, munificentiam & miſericordiam nō agnoſcūnt, qui per impatientiam, uel ſibiipſis, uel dño maledicunt, quos ſcriptura, Leui. 24. morti addicit. Id quod uulgare eſt, alea ludentibus & perfidis militibus. Sunt ēt ex hoc genere, qui ſe deuouent, uel qui ſibi neſcio quid mali imprecantur, ſi res aliter, q̄ ipſi dicunt aut ſtatuunt, euenerit. 3 Pſal. 49 Leui. 24

Præterea hoc præceptū præuaricantur, qui nomē dei dehoneſtant uel dehoneſtantibus nō reſiſtunt, ſed conniuent, Quod nō tantū rei ſint, qui faciunt, ſed & qui cōſentiunt facientibus, quod frequens eſt in adulatoribus. Publice uero, non tantū priuatim peccāt in hoc præceptū Parochi, & qui uerbi miniſterium gerunt, tam omittēdo q̄ cōmittendo. Omittendo, quum concreditū munus exequi contēnunt, quæ ſua 4 Roma. 1 5 Parochi, & omittēdo, & cōmittendo in hoc præceptū q peccēt

Philip.2 *ſunt,non quæ Ieſu Chriſti quærentes,quos uæ horren-
dum manet,ſicut dicit Apoſtolus:Væ mihi,ſi non euan-
gelizauero,quia diſpenſatio mihi credita eſt.In cōmit-
Hæretici. tendo uero qui haud legitime miſsi ſeu uocati,ſe uerbi
miniſterio temere ingerunt, qui ſacram ſcripturam fal
ſis enarrationibus aut interpretationibus maculant.
Qui diuinas literas ad impiam opinionem tuendam de-
torquent,Qui rudē populū nouis & à præſcriptis ec-
cleſiæ alienis dogmatibus imbuunt,Qui ſacramēta dei
irrident,Qui potentiam ac uirtutem dei in ſanctis ſuis
Matth.24 exhibitam ac cōmonſtratā blaſphema uoce aſpernātur.
Gala.1. 1.Timo.4. Breuiter,qui aliter docent,q̄ catholica docuit eccleſia,
2.Timoth.3 2.Petr.2 ab Apoſtolis ad nos uſq; deriuata,quos uehementer ca-
Eſa.3.&.58 uendos Chriſtus iubet,& Apoſtoli grauiſsime inſectan
tur,ueluti adulterantes uerbum dei. Quibus confi-
nes ſunt,qui ex ſuggeſtis nō niſi placentia plebi loquun
tur,qui populo peccata ſua non annūtiant, ſed magis in
abſentes,eoſdemq; indefenſos impudenter uociferantur,
Qui ſub prætextu uerbi dei, ſeditiones & turbas exci
tant ac Parochos rite uocatos,ſuis ſedibus(quos ipſi ui
ac iniuria inuadunt)extrudere nō formidant.Breuiter
qui non recte ſecant uerbū ueritatis,ſed uel ad ſua uitia
tegenda,uel ad quæſtum ſeu luxum ſuum,uel ad lites &
1.Petr.3 contentiones ſeminandas,abiecta omni modeſtia & trā
quillitate ſpiritus (quā ſyncera uerbi dei diſſeminatio
requirit)uerbo dei abutuntur. Inſuper in hoc præce
ptum delinquunt,qui dei nomen uel in proſperis uel in
Pſal.13 aduerſis inuocare contēnunt,De quibus Pſaltes dixit,
Deum nō inuocauerūt.Itē,qui etſi inuocent, in ſpiritu*

tamen & ueritate nõ adorant, Quales ſunt, de quibus dixit Eſaias: Populus meus labijs me adorat, cor autem eorũ longe eſt à me. Qui in aduerſis poſiti, nõ ad nomẽ dñi confugiunt, ſed uel diffidentes deo, uel dei auxilium contẽnentes, aliunde remedium petunt, qui aduerſa impatienter ferunt, qui in his ẽt dei clementiã hæc uel ingerentis aut permittentis non agnoſcunt. Atq; adeo qui ſuam uoluntatẽ dei uoluntati præponere ſatagunt. Esaiæ 29 Matth. 15

Deniq; in hoc præceptum peccant, qui uel temere, uel falſo, uel impie ac iniuſte iurant, multo magis qui peierant, uel iuſta uota deo præſtita infringunt. 6.

VT autẽ quid uelimus, apertius intelligatur, operæpretiũ uiſum eſt paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat. Vtrinq; enim in hoc nõ leuiter erratur. Sunt enim qui putant licere indiſcriminatim iurare, quod uidetur Iudæis cum gentibus fuiſſe cõe, exiſtimantibus non eſſe crimen, ſi paſsim ſermoni familiari deus teſtis adhibeatur, modo dicatur uerũ, Qui error utinã in Chriſtianorũ mores non dimanaſſet, quum is error cũ hoc præcepto & Chriſti doctrina (quã ſtatim afferemus) ex diametro pugnet. Sunt alij, qui aſſerunt Chriſtiano homini omnino quacunq; etiam ex cauſa iurare non licere, atq; adeo iurare damnabile eſſe, innixi in primis uerbo Chriſti, Matth. 5. dicentis: Dictum eſt antiquis, Nõ peierabis, reddes autẽ dño iuramenta tua. Ego autem dico uobis, non iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus dei eſt, neq; per terram, quia ſcabellũ eſt pedum eius, neque per Hieroſolimam, quia ciuitas eſt magni regis, neq; per caput tuũ iurabis, qui nõ potes Quatenus liceat iurare. Duo errores Matth. 5

unum capillum album facere aut nigrũ, Sit autẽ ſermo ueſter, eſt, eſt, non, non. Quod aũt abundantius eſt, à ma
Iacob. 5 *lo eſt.* Et *Iacobi. 5. in eandem ſnĩam legimus, quum inquit: Ante omnia fratres mei nolite iurare, neq; p cœlum, neq; per terrã, neq; aliud quodcunq; iuramentum, Sit autem ſermo ueſter, eſt, eſt, non nõ, ut non ſub iudicio decidatis.* Verum *hi Chriſti uerba ad ſuam ſententiã*
Sententia *aſtruendam nimis urgent.* Ergo *ut intelligas, quid ĩ hac*
eccleſiaſtica. *re, nõ leuis certe momẽti, & ſentire & facere te oportet, uidebis ut germanam Chriſti uerborum ſentẽtiam teneas,* Nos *eam, quæ patribus uiſa eſt, cum uerbis, tum menti Chriſti magis cõuenire, ſimplici fide recitabimus.*
Aug. de uerbis domini i *Hoc conuenit inter patres iuſiurandum, quod homines*
monte lib. 1 *mutuo præſtant aut exigunt, non eſſe ponendum inter*
Iuramentum *probata, ſeu quæ ſua natura bona ſunt, ſed inter neceſſa*
non de nu- *ria.* Loquimur *autem de iuramento humano.* Nam *ſi*
mero ſua natura bonorũ *cubi iurat deus, qui falli non poteſt, aut Chriſtus (qui eſt ipſa ueritas) aut angeli, qui dei nomine abuti nequaquã poſſunt, nihil propemodum ad nos attinet.* Iuramẽ*tum uero humanum de numero eorum non eſſe, quæ ſua natura bona ſunt, uel origo eius ſatis declarat,* Nam *ſi*
Chryſoſt. ho *diuo Chryſoſtomo credimus, non ſtatim ab orbe cõdito,*
mi. 26. ad populũ Antio. *ſed dudum poſt irrepſit inter homines iuramentum, nimirum tum, quum mala creuiſſent, quũ ſurſum & deorſum confuſi facta fuiſſet, quum ad idolorum ſeruitutem homines declinaſſent, tunc inquam, quum infideles apparerent, teſtem inuocabunt deum, tanq̃ dignum dantes dictorum uadem, hoc enim eſt iuramentum, morum infidelium uadimonium, ut niſi cum ſponſore credatur,*

& ſponſore quidem magno. Propter multam enim incredulitatem, non hominem uolunt ſponſorem, ſed deū. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelij locū (Quod autem abundantius eſt, à malo eſt) de diabolo interpretatus eſt. Quem ſequitur Theophylactus. Iurare (inqt) & adijcere amplius, etiam, uel non, à diabolo eſt, nimirum q; omnis infidelitatis, diabolus primus ſit author. Chryſoſt. in Matth. Theophyl. in Mat.c.5

Porro ſi dicas, quur igitur iurare iubet Moſi lex, quæ nihil niſi quod bonum eſt precipit, ſi de genere bonorum iuramentum non eſt. Reſpondebit Chryſoſtomus, Non ſtatim omnia, quæ lex Moſi precipit boni perfectionem habent, q̃ pleraq; talia ſunt, quæ accipientium legem infirmitas exigebat, quale eſt & illud q; Moſes iuſſit dare libellum repudij, quum Chriſtus hoc factum teſtetur pp duritiam cordis Iudæorum, non q; repudiū ſua natura bonum fuerit, Nam & nidore uictimarū coli, q̃ ſit ſatis indignum deo, quis non uidet? & tñ rudi illi populo ad idololatriam admodū propenſo præceptū eſt, ut ſiquidem oĩno ſacrificando prohiberi non poſſit, ſaltem ſacrificaret non idolis, ſed deo uiuo ac uero. Ad eundem ergo modum Iudæis ad iurandum admodum faciles permiſſum eſt iurare per dei nomen, ne ſaltē per ſimulachra iurarent, & tñ non aliter permiſſum eſt, q̃ reuerentiſſime & rei neceſſitate poſtulante, quod hoc ſecundo præcepto ſatis oſtenditur. Lex ergo quum iuberet, ut iuraturi non aliter q̃ per nomen dei iurarēt, bonum quidem iubebat, ſed non abſolute bonū. Verum tale, quo rudes Iudæi ad boni perfectionem ſenſim adduci poſſint, Et laudabatur Iudæi, qui proximo, idq; in deo, Quæſtio. Cur Moyſi lex iurare iubeat. Dilutio Chryſoſtoi in Matth. Math.19. Cur uictimæ Iudæis præceptæ. Quatenus olim Iudæis permiſſum iurare. Pſal.62

iuraſſent, & proximum non decepiſſent. Hoc eſt enim
Reddere domino iuramenta quod lex iubebat, Reddes domino iuramēta tua, id eſt,
iurans uerum loqueris, Laudabantur inquam, non quia
rem omnino ſanctam ac piam, ſed magis illo tempore p-
Alia phariſæorū alia Chriſtiana iuſtitia. miſſam feciſſent, à prohibitis tanto peioribus abſtinen-
tes. Quamobrem iuſtitia phariſæorum erat, non peiera-
Math. 5 re. At Chriſtus legis conſummator, abſolutæq; & perfe-
ctæ iuſtitiæ doctor, oſtendere uolens, q̃ procul abeſſent
phariſæi à perfectione, non tantum execratur periuriū
quod & lex facit, ſed & ſuis diſcipulis indignam cen-
ſet, quomodolibet iurare, etſi iuramenta reddant deo,
hoc eſt; uerum iurent, id quod lex nō tantum permittit,
Cur Chriſtus iuſſerit omnino nō iurare. ſed & factum ut uidetur laudat, Idq; facit Chriſtus du-
plici potiſſimum ex cauſa. In primis, q̃ ſua doctrina
1 ea ſit, quæ interiorem hominem, hoc eſt, animum tranſ-
format, non tantum externam iuſtitiam, ſed & interio-
Math. 7 rem innocentiam in ſuis diſcipulis requirens, qua unuſ-
quiſq; quod ſibi fieri uelit, alteri faciat, Quod uero ſi-
bi fieri nolit, in alterum non committat. Nūc quorſum
attinet iurare, ſi nemo ſit, qui quemquam uelit circum-
uenire, etiā ſi id poſſet impune, ſi nemo alteri diffidat,
ſi quiſq; quod ſimplici uerbo dixiſſet, nō minori fide ac
religione ſeruaret q̃ ſi iuſiurandum interceßiſſet.
2 Chryſoſto. Deinde, quod quiſquis iurat ſe grauißimo periurij pe-
riculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem
mentis, ob obliuionē, ob ſenſus fallaces ſæpenumero pu-
Math 5 tat ſe præſtare poſſe, quod nō poteſt. Quod Chriſtus hoc
ipſo ſatis indicare uoluit, quum uetat, ne per caput no-
ſtrum iuremus, quia ſcilicet non poßimus unū capillum

album facere aut nigrum, quaſi dicat, Non permitto ut uel per illud iures, quod proprium tuum eſſe putas. Nã & illud adeo non eſt tuum. ut ne minimum quidẽ, quod in eo eſt, poßis conficere. Nimirum ut in capite quod omnino tuum eſſe putas, non ſolum capillum ullũ producere non poßis, ſed nec ipſam coloris eius conuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in poteſtate noſtra, q̃ quod noſtrum uidetur, ſitum eſt. Ergo *hæc eſt planißima Chriſtianæ doctrinæ ſententia, non eſſe Chriſtianæ innocentiæ aut perfectionis iurare aut iuramentum exigere, præſertim in his rebus, quarum contemptum præ cœleſtibus Chriſtiani profitentur, abunde ſatis eſſe, ut in omnibus actionibus noſtris ſimplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur, & præſtemus, quod ſimplici ſermone nos præſtaturos receperamus. Certe qui iurat, non bene ſentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iuſiurandum exigit.* At *quum Chriſtus ſuos inter ſeſe optima fide cuncta loqui & agere uult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio ſemotos. Conſequens ergo eſt, ut nec iurare eos inuicem uelit, etiam in re ſeria. Veraces enim eſſe debent, & alter alterum talem æſtimare. Veracibus autem uerax fidem abſq; iuramento facere ſufficit.* Quid ſit apud Matth. 5. non iurare omnino.

Q*Vid ergo inquis, Damnat Chriſtus omne iuramentum? quod ſi ita eſt, quomodo excuſabimus Apoſtolum Paulum, ne contra præceptũ domini feciſſe uideatur, qui ſæpe iuraſſe cõperitur?* Quæſtio

Gala.1 ueluti quum dicit, Quæ aũt ſcribo uobis, ecce corã deo, quia non mentior. Et iterum: Deus & pater dñi noſtri 2.Corin.11 Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quia non Roma.1 mẽtior. Item: Teſtis mihi eſt deus, cui ſeruio in ſpiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo ſine intermiſſione memoriam ueſtri facio ſemper in orationibus meis. Et 1.Corin. 15 alibi: Quotidie morior per ueſtram gloriam, Quam cõ Aug. de ſermo. domini in monte li.1 teſtationem, iurationem eſſe, eandemq́; ſe dño debere, idẽ ut oſtenderet, addidit, Quam habeo in Chriſto Ieſu.

Quorundã ſententia. HIc quidam ſic reſpondent, ut dicant iuſiurandũ promouendo Euangelio conceſſum eſſe, ut ſcilicet liceat, quum neceſſitas exigit apud infirmos ueritatem iureiurãdo corroborare, atq; hac ratione excuſant Paulum iurantem, qui et tãto fuerit iurando ſecurior, quod iurauit in his literis quas afflatu ſpiritus ſancti prodidit continentes non hominis, ſed dei uerbum. Sed hi iurandi permiſſionem nimis reſtringere & in arctũ cogere uidentur. Dilutio Aug. de ſermo. dñi in monte lib.1 Nobis itaque magis placet beati Auguſtini ſententia, qui hanc rem non tam ex uerbis, quàm ex mente Chriſti æſtimans, ſic determinat. Principio, ut uerum eſſe fateatur Chriſtum reuera hoc uelle, omnem aſſeuerationem inter perfectos Chriſtianos ſuperuacaneam eſſe. Verum quum interim in eccleſia ſint non tantum perfecti, ſed & infirmi, bonum eſſe ait, & uere Chriſtianis omnino appetendum, ne omnino iurẽt, At ſi iurare cogantur, infirmitate fratris uel neceſſitate cauſæ ita poſtulante, ſciant id de neceſſitate uenire infirmitatis eorum, quibus aliquid ſuadent. Quæ infirmitas etſi malũ ſit, ſciant tamen ſe malũ non facere, quũ

bene utantur iuratione. Nam etſi ea nō bona fuerit, tamen neceſſaria eſt, ut alteri perſuadeatur quod utiliter perſuadetur. Excuſat ergo Auguſtinus non tantum in Euangelij, ſed & in alijs negotijs iurantem, modo infirmitas eius cui iuratur, & cauſæ grauitas ſeu neceßitas iuramentum extorſerit, quod tamen, quoad fieri poteſt, uitandum eſſe docet. Quamſententiam communis eccleſiæ conſenſus ſequi uidetur, qui permittit perhibet non tantū in confirmatione uerbi dei, ſed etiam in fœderibus principum, in ſuſcipiendo magiſtratu, in iudicijs maxime ſi magiſtratus exegerit, ac ſicubi cauſæ grauitas poſtulauerit, nos iuramentum ſine peccato præſtare poſſe, Quin etiam peccaturos, niſi id præſtiterimus modo ad publicam utilitatem, tranquillitatem & pacem, aut etiā proximi cōmoditatem fecerit, & omiſſum allaturum ſit utilitati uel publicæ uel proximi detrimentum. Quod et à mente Chriſti abhorrere non uidetur, ſi ſcilicet intelligamus eum non ſimpliciter iurare uetuiſſe, ſed tantum inter ſuos, qui uere et perfecte ſunt Chriſtiani, quod nulli omnino iuramento apud eos locus relinquatur, nimirum unoquoq; de alio etiam iniurato optime & ſentiente & ſperante. At ſi res nobis agenda ſit cum malis (qui bonis numero longe plures ſunt) aut etiam cum infirmis non aliter credituris, niſi iuremus, tum Chriſtum nō ſimpliciter, ſed eo modo iuramenta fieri uetuiſſe, quo uulgato more hominum fiebant, quemadmodum uetuit iraſci, ſalutare quemquam in uia, reſiſtere malo, appellare magiſtros, uocare patrem in terris. Vulgato autem hominum more fiebant iuramenta indiſcriminatim, idque

Quatenus excuſetur iurans.
Infirmitas.
Grauitas.
Neceßitas.

Inter perfectos Chriſtianos iuramento nullus locus relinquit.

Matth. 5

impune, modo uerum iuraretur, tametſi nulla cauſæ neceſsitas, uel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino ſine peccato non licet, quibus iurandi conſuetudo (ut Hilarius inquit) omnino adempta eſt. At ſi uel proximi conditio uel rei grauitas exegerint, ut nobis iurandum ſit, tum licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis ueniendum ſit, tamen neceſsitate, atque adeo charitate (quæ nihil agit perperam) poſtulante, impune ac ſine peccati reatu iurabimus, modo tamen iuſiurandum noſtrum tres comites habuerit, quẽadmodũ dominus apud Hieremiam cap. iiij. præcipit dicens: Et iurabis, uiuit dominus in ueritate, in iudicio, & in iuſtitia. Veritas prima comes, iuramenti cauſa erit, ac ſubſtantia, ut non aliter præſtetur, quàm ut mendacium opus diaboli deſtruatur, ueritas uero detegatur ac firmetur. Deinde iudiciũ adhibendũ eſt, ut non temere, ſed cum magna diſcretione & deliberatione ad iuramentum ueniatur, nempe ut iurans prius conſideret, an rei neceſsitas aut grauitas iuramentum exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne uel non ſuo tempore et loco, uel ira, aut alio prauo affectu concitatus iuret. Poſtremo uidendum, ut nihil niſi quod iuſtum, æquũ, honeſtum, ac rectum eſt iuretur, utque rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum adhibeatur, hos comites quum habuerit iuramentũ, damnabile non eſt, tametſi in rebus prophanis adhibeatur, quod tum ipſo iuramento ueritas, pax, et concordia defendantur, falſitas, lis, & diſſentio deſtruantur, ad quod certe inuentum eſt iuramentum. Hebræ. vi. Omnis controuerſiæ finis eſt iuramentum.

Hylarius. 1. Corin. 13 Iurm̃ debet hẽre tres comites. Hiere. 4 Veritas. Iudicium. Iuſtitia. Hebræ. 6

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptũ peccãt, qui praua conſuetudine tertio quoq; uerbo addunt, per deum, per mortem dei, per animæ ſalutem, & id genus ſimiles deiurationes. Quod tales in iurando nullum adhibeant iudicium, ſed nomen dei ſui temere uſurpant, quod & Ieſus filius Serach quàm maxime deteſtatur. Iurationi (inquit) non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa, Nominatio dei non ſit aßidua in ore tuo, et nominibus ſanctorum non admiſcearis. quoniã non eris immunis ab eis, omnis iurans & nominans in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurãs implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Et capitulo. xxvij. Loquela multum iurans, horripilationem capiti ſtatuet, & irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi cõſuetudinem adeo inſectatur Chryſoſtomus, ut iuramento uideri poßit paulo iniquior, niſi quod conueniebat, ut aduerſus eam partem, in quam magis propendent hominum ingenia, & unde grauius imminet periculum, eſſet uehementior. Is ergo à iurandi conſuetudine deterrens, Chriſtus (inquit) & per proprium caput iurare prohibuit, nos uero tam parui pendimus dei gloriam, ut eum paßim trahamus, neſcitis quid ſit deus & quali debeat ore uocari? Quod ſi de ſtudioſo quopiam uiro ſermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita cõmemora, Nunc uero nomen ſuper omne nomẽ uenerandũ, in omni terra admirabile (qđ audiẽtes dæmones, horrẽt) temerarie circũſcrimus Et paulo poſt, Ille tantus pio zelo æſtuãs epiſcopus, ab eccleſia ꝓhibet eos,

Qui peccant in hoc præceptum mal iurando.

Eccle. 23

Eccle. 27

Cõſuetudo iurãdi deteſtabilis.

Chryſo. homil. 26. et. 27

Pſal. 8

Ibidem. qui paſſim iurant, quos & ad ſe deferri iubet, ut iudice-
a tur, eoſdemq; ab ore et lingua, q̃ ueri Chriſtiani nō ſint,
dinoſci ait, quēadmodum pſitaci uoce noſcuntur. Secū-
do, hic impingunt, qui etiam in rebus ſerijs, non tamē ma
gni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non ſit ma-
Chryſ. i Mat nifeſta uel publica uel proximi utilitas ſequutura. Quos
thæum. c. 5 Chryſoſtomus etiā hinc excuſari negat, quod ſit aliquis,
neceſſitatem iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor
dei omni neceſſitate uiolentior, Si enim uelis huiuſmodi
occaſiones ſemper obijcere, nihil de his quæ ſunt impetra
ta cuſtodias. Excuſari ergo nequaquam poſſunt, qui in
In omni negotio adhiberi iurām non debet. omni pœnæ negotio iuramentum adhibent, quod ſolent
mercatores, qui lucri gratia in extrudendis mercibus,
nihil non iuramentorum admiſcent, raro etiam ſine pe-
riurio. Sed quid tandem proderit eis, ſi uniuerſum mun-
Matth. 16 dum lucrentur, animæ uero ſuæ detrimentum patiātur?
Auguſti. Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animam.
Obiectio. Chryſoſt. Sed dices, Exigit à me iuramentum, qui mecum contra-
Reſponſio. hit, de commertijs hæſitans, deum in ſponſionem trahit,
& dicit ſe non acceſſurum, niſi capiat illum ſponſorem.
O ingentem inſenſibilitatem & contumeliam, qui uer-
mis es & terra, cinis & fumus, dominum deum tuū ci-
tas in uadimonium, & illum trahere cogis? Dic mihi ſi
ſeruis ueſtris inter ſe contendentibus & ſibi fidem non
habentibus, diceret conſeruus, ſe prius non crediturum, q̃
communem dominum ſponſorem accipere, nonne multa
tuliſſet uerbera, didiciſſetq;, quod ad alia domino ſit utē
dum, non ad huiuſmodi? Quin tu qui hinc te excuſas, qđ
aliter tibi iniurato non credet, eius es cauſa, eo quod

ſacile iuras,quoniam ſi id non faceres,ſed omnibus conſtaret quod non iures,mihi crede dicenti, quod his, qui mille deierant iuramenta,maiorem ipſi fidem ſolo nutu inuenires. Damnat quoq; Chryſoſtomus forenſia iuramenta, & nos certe probare non poſſumus,quod paſſim in iudicijs abſq; omni iudicio iuramenta etiam pro decem obulis exiguntur & præſtantur. Mirandũ certe, quum tot iuramẽta,quæ malitiæ appellãt ac cætera eiuſdem generis temere fiunt,quod quandoq; fulmen ſuperius non ueniat in tantæ temeritatis ultionem. Sed propterea,quod non punimur nos,ne peccare cogitemus. Illud eſt miſericordiæ dei non uirtutis noſtræ. Dic mihi quæſo(inquit ille)trahens hominem in iuramentũ, quid expectas,utrum ut peieret?ſed hoc eſt extremæ dementiæ, & in caput tuum pœna conuertetur, melius eſt te pecunias amittere,quàm illum perire. At non peieraturum expectas,igitur & abſq; iuramento crede. Sed multi ſunt inquis,qui ſine iuramento defraudare uoluerũt, non autem cum iuramento, Teipſum decipis homo,homo furari ſolitus, & iniuria proximum afficere,neq; iuramentum frequenter peſſundare dubitauerit. Quod ſi fuerit iniurando reuerens, & in ferenda iniuria multo magis erit, In ſumma iuſtum ac decẽs eſt, Chriſtianum hominem omnem iuramenti præſtationem tam in contractibus,q̃ in iudicijs,quoad fieri poteſt,euitare. Deinde iudices,in exigendis iuramentis, plurimum diſcretos eſſe oportet,atq; adeo tales,qui priuſquam iuramenta, uel à litigatoribus,uel a teſtibus exigant, omnem adhibeant diligentiam,quo iuramenta,ea ſaltem,quæ cõmuni par-

Moderanda forenſia iuramenta homilia.36.et.37

Trahens hominẽ in iuramentũ non eſt ſine culpa

Epilogus.

Quales iudices eſſe debeant in exigẽdis iurãis.

tium conſenſu remitti poſſunt, remittãtur, ac nulla (niſi rei neceßitate, aut grauitate exigente) præſtentur, quod facile perſuadebunt litigatoribus, ſi affirment nos hanc reuerentiam deo debere, præſertim in cauſis ac negotijs modici momenti, unde non ſit euidens utilitas, uel publica uel proximi expectanda, Id quod multo magis eccleſiaſticos uiros decet, quos certe turpe eſt aßiduitati iurandi intentes eſſe, quum potius ſeſe ueluti exemplaria Euãgelicæ perfectionis laicis exhibere debeant. Deus cordiũ reformator & rector, hanc iurandi aßiduitatem ac temeritatem corrigere dignetur ad ſui nominis gloriam & honorem

In iudicijs eccl'iaſticis a iuramentis quo ad fieri poteſt tempe randum.

3 Deierãtes: Matth. 26

Tertio, in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui uſurpato nomine dei deierant (hoc eſt, ſancte ac uehementer iurant) ac ſeſe quodãmodo iurando execrantur & deuouent, quod Petrum Apoſtolũ feciſſe legimus, quum dominum tertio negaret.

4 Peierantes

Hos peccati pondere ſuperant, qui peierant, hoc eſt, ſcienter falſum iurant, aut qui iurant ut facilius fallant, aut per tumulentiam iracundiamue, aut animi gratia iurant, qui blaſphemiæ proximi ſunt.

5 Blaſphemantes:

Dein, adhuc grauius peccant in hoc præceptum, qui nomen domini blaſphemauerint, ac execrabiliter deteſtati fuerint, quos uetus lex morti addicit. Quæ de iureiurando, & quatenus in hoc præceptum temere iurando committatur dixiſſe ſufficerit.

Leuiti. 24

6 Voti uiolatores. Leuit. 3.

Poſtremo, peccant in hoc præceptum, idq; grauißime, qui uota deo facta temere uiolant ac rumpũt. Scriptũ eſt enim Leuitici tertio: Quod ſemel egreſſum

eſt e labijs tuis.obſeruabis,& facies ſicut ꝓmiſiſti deo tuo.Itẽ Eccleſiaſtici.v.Si quid uouiſti deo, nõ tardabis reddere,quia dominus deus requiret illud. Monẽdi ergo ſunt omnis generis hoĩes,ne temere quid uoueant, præſertim tale quod an præſtare poßint,incerti ſunt,uel qd' ſine ſuperſtitione aut turpitudine præſtare nequeãt. Diſplicet.n.deo ſtulta promißio,Eccleſiaſt.v.Sunt uota ſuperuacanea,uana & incauta,ſunt impia & turpia,ſunt deniq; licita ac honeſta. Sed interim hoc certũ eſt utrinque grauißime peccari,nẽpe ſi uel licita ac honeſta uota temere uiolẽtur,uel illicita deo fiant ac præſtentur. In impijs quidẽ ac turpibus uotis decretũ mutare, in malis promißis reſcindere fidẽ oportet,ꝙ impia ſit promiſſio,quæ cũ ſcelere adimpletur,qualis fuit promißio Herodis facta Herodiadi,& Iudæorũ,qui uouerunt ſe nõ comeſturos,niſi prius occidiſſent Paulũ.Sed interim cõſtat nõ illos tantũ grauißime peccaſſe,ſed ſimul oẽs qui talibus uotis ſe obſtringũt,etſi nullus ſequatur effectus. Idem de ſuperſtitioſis & ſuperuacaneis uotis ſentiendum putamus. Nempe, ut tametſi æquum fuerit, ea non præſtare, grauißime tamen eos peccare, qui talia præſtiterint, nullum adhibentes in uouendo uel iurando iudicium aut diſcretionem. Votum perpetuæ caſtitatis, modo tamen ſano conſilio, animoque deliberato factum fuerit, ab exordio eccleſiæ licitum et honeſtum, atque adeo pium ſemper eſt habitum, idque non ſolum authoritate humana, ſed & diuina, Quod Chriſtus inter alios Eunuchos eos potißimũ commendauerit, qui ſe caſtrarunt propter regnum cœ-

Eccle.5
Nõ temere emittendum votum.

Eccle.5
Votorum diſtinctio.

Impia ac turpia vota pie reſcinduntur ſed impie ac turpiter fiũt.
Marci.6
Acto.23.
Vota ſuperſtitioſa & ſuperuacanea.

De voto perpetuæ caſtitatis.

Matth.19
1.Corin.7

*lorum. Itidem quod Paulus eũ benefacere dicat, qui ſta-
tuit in corde ſuo firmus non habens neceßitatem, poteſta
tem autem habens ſuæ uoluntatis, iudicauit in corde ſuo
ſeruare uirginem ſuam, ut interim prætereamus, ueterũ
patrum. Concilia non multo poſt Apoſtolorum tempora
in Eccleſia dei habita, inter quæ antiquißimũ illud Gan
garenſe pari cenſura damnat tam eos, qui continentiæ et
uirginitatis profeßionem ac ſanctum propoſitum uiolãt,
quàm qui non profeſſos, ſed matrimonio iunctos dãnant.*

Concilium Gangrẽſe.

Votũ perpetuæ caſtitatis non temere emittendum.

*IAm ſi uotum hoc pium ac ſanctum eſt, modo legiti-
me præſtetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe
magis cauere oportet ne temere emittatur, nimirum à
talibus qui ſuæ infirmitatis ignari, eiuſcemodi uotũ nõ
principaliter reſpectu dei, ſed uel præſentis commodita-
tis gratia uel blande illecti ſeu inducti continentiã uo-
uent. Nam quantumuis tales quum eos emiſsi uoti pœni
tere cœperit, contendant, melius eſſe nubere, quàm uri,
& uiolare uotum q̃ fornicari, negare tamẽ omnino nõ
poſſunt (niſi uerbum dei et Apoſtoli Pauli doctrinã con
temnere pergant) ſe non leui damnatione obnoxios eſſe,
quum uoti immemores connubio temere ſe alligant. Nã
ut hoc demonſtraret Apoſtolus, de eccleſiæ uiduis ait. 1.
Timoth. 5. Cum luxuriatæ fuerint (hoc eſt, in delitijs de
gerint) in Chriſto nubere uolunt, habentes damnationẽ,
quoniam primam fidem irritam fecerunt. Quod Apoſto
li uerbum, omnis eccleſia ſic ſemper intellexit, ut etſi nu
ptiæ quas tales contra uotum præſtitum contrahebant,
ex ſe damnandæ non iudicarentur, tamen omnino dam-
nari propoſiti fraudem, damnari uoti fracti fidem, dam-*

1. Timoth. 5

Aug. 27. q. 1. c. nuptiarum.

nari

nari non ſolum ſuſceptionem à bono inferiori, ſed ruinam ex bono ſuperiori, dãnari deniq; tales non quia cõiugalem fidem poſterius inierunt, ſed quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt. Ergo quia non omnes capiunt uerbum hoc (ſicut dñs ait) ſed qui poteſt capere, capiat, ducant ante uotum qui ſe non continent, qui non cœpit deliberet, qui egreſſus eſt, perſeueret, nulla aduerſario detur occaſio, nulla Chriſto ſubtrahat' oblatio, Nos ĩ medio relinquimus, ac eccleſiæ in futuro Cõcilio determinandum committimus, num expediat uetere morem immutari. Deinde, num nuptiæ quæ contra uotum contractæ ſunt, irritæ, ac uelut adulteria cenſenda ſint, nihiloſetius tamen etiam hoc inter omnes conuenire putamus, in contrahẽtibus eiuſcemodi nuptias, etſi non ipſas nuptias, grauiſsime tamẽ damnari fractam uoti fidem, & q̃ nomen domini fruſtra ſeu temere uſurpatum ſit, utcunq; etiam tales uouẽtes ſe excuſent, uel per ætatem, modo ea doli ſaltem capax fuerit, uel per incogitantiam. Quo magis miramur eos qui hodie temere uotum continentiæ infringunt, nec ſolum nuptias ſuas, quas qualibet occaſiõe oblatas, irreligioſiſsime ineunt, contempto uoto defendere conantur, ſed etiam putant ſe Eccleſiaſtes ac Parochos eſſe non poſſe, niſi uotum continentiæ infregerint, cum tamen Apoſtolus epiſcopum uelit eſſe undique irreprehenſibilem, etſi fieri queat ab uxore & omni ſolicitudine ſolutum. Et quo pacto q̃ſo Paulus tuliſſet Parochum, hoc eſt, eccleſiæ moderatorẽ qui uotum ſolenne uiolaſſet, qui ne mulierculas quidẽ tanto gradu inferiores in miniſterio eccleſiæ ferre uo-

Auguſti. Matth. 19 Conſilium euangelio cõſentaneum.

Qui contra uotum contrahunt matrimonium grauiſſime peccant

1. Timo. 3

1. Corin. 7

1. Timo. 5

Concilium Chalcedonẽſe cap.16

luit, quæ primam fidem nubendo irritam feciſſent, quas & damnationem habere pronuntiat? ſaltem hi uotorũ temerarij uiolatores, ueteribus canonibus hanc uim pmittant, ut ſe ob uoti fracti reatum excõicatos & indignos ẽt officio ſacerdotali eſſe fateantur, ut interim largiamur, ipſis humanitatem exhiberi poſſe, ſi ita probauerit, qui eius rei poteſtatem habet Epiſcopus.

NEC ENIM HABEBIT DOMInus inſontem eum, qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra.

Sẽtentia præcepti.

GRauis certe cenſura in huius præcepti uiolatores, cuius hæc eſt ſententia, deum non habiturũ innocentem eum, qui nomen eius fruſtra aſſumpſerit, ſed grauiſsimis pœnis ſuam iniuriam ulturum, et ſi non in hoc ſeculo, q̃uis & in hoc ſæpiſsime, ſaltem tamen in futuro. Certe ut nullum aliud crimen noſtrum extaret, quæ tamen maxima ſunt & ſine numero, unicum tamẽ illud blaſphemandi & peierandi, & in uniuerſum nephas illud & prauiſsima cõſuetudo nomen domini indigne uſurpandi, ſufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiam q̃ ijs malis, calamitatibus ac miſerijs, quæ noſtra ſentit ætas, quibus merito præmimur, & non dubium, præmemur, ſi (ut cœptum eſt) in dehoneſtando domini nomine pergere uoluerimus. Sunt qui non omnino abſque ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod hæc non ſic tranſeant in conſuetudinem, & durius puniantur. Hoc autem com

Crimen blaſphemiæ & periurij ſufficiẽs ad inducendam omnem plagam.

Quidam iudicant periurium homicidio & adulterio grauius.

mūne fiat omnibus, & ſemper, idque etſi non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quā- obrem annitendum eſt omnibus modis, ut tollatur è medio horribilis corruptela nominandi inuanum ſacro ſanctum & glorioſiſsimum nomen dei, ut obſcœnitates uerborum, ſtultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuitia, detractationes, maxime autem ut blaſphemiæ in deum & Chriſtum dominum, illiuſque membra ſanctiſſima, Sacroſancta item uulnera uſque ad amariſsimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effuſum ac pretioſum ſanguinem omnino eliminentur, quod deo authore fiet, ſi populus, & uerbo, & exemplo doceatur, ut ſermo eius ſemper gratioſus & ſale conditus ſit.

Chryſoſto. Quid cauendum.

Col 4.

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO VT DIEM SABBATI ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die ſabbatum domini dei tui eſt. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum et aduena, qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit dn̄s cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo. Idcirco benedixit dominus die ſabbati, & ſanctificauit illum.

ORdine plane pulcherrimo tria iſta prima præcepta, quæ quodammodo unum ſunt, & ad dei

Ordinis ratio.

cultum,quem Latriam uocamus,pertinent, ſeſe conſequuntur. Primum enim præceptum (ut ſupra diximus) animum format,in ueram dei agnitionē nos ducit, deq; interiori cultu(qui in fide, ſpe & charitate erga deum
Matth 12 Lucæ.6 conſiſtit)inſtituit. Verum cum ex abundantia cordis os loquatur, & fieri non poßit, quin lingua(quæ animi noſtri interpres eſt)hoc ſonemus,quod mente ſumus cō plexi. Proinde ſecundus locus debebatur præcepto proximo,quod docet qualiter de deo loqui oporteat. Iam quod ſubſequitur tertium præceptum amborum illorū abſolutio eſt, quo docemur de omni alio exteriori cultu deo præſtando ac exhibendo. Vt autem huius præce-
Sabbatum Sabbatizare pti ſententia manifeſtior fiat,conſtat ſabbatum Hebræis ſonare requiem, & ſabbatizare idem eſſe quod requieſcere. Et quia ſeptimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebræos
1 Exodi.30 proprie ſabbatum dictus eſt,quemadmodum Exodi.30. legimus: Septimus dies erit uobis ſanctus,ſabbatum &
2 Lucæ.18 requies domini. Poſtea etiā ſabbati appellatione(ſed latius accepto uocabulo) tota hebdomada ſignificari cœpta eſt. Sic Lucæ decimooctauo legimus: Ieiuno bis in ſabbato.

Duplex ſabbatum IN uniuerſum autem duplex eſt ſabbatum,Externū & internum ſeu ſpirituale. Rurſus externum ſuū habet cerimoniale,ſuum item morale. Quod ad cerimo
Hoc pceptū aliam olim apud Iudęos aliam apud nos habet rationem. niam attinet,non habet hoc præceptum eandem omnino rationē apud Chriſtianos quam habebat apud Iudæos. Siquidem quod ſabbatum apud Iudæos certe diei alligatum erat,cerimonia eſt,apud Chriſtianos, ut cōſtat ab-

rogata, qui nõ Iudaizant ſeu ſabbatizant cum Iudæis. Iudæi uero hanc cerimoniam (magis uerba quàm uerborum genuinum ſenſum uim ac ſpiritũ ſectantes) mordicus adhuc tenent, tametſi ex prophetis cõſtet eam obſeruationem quandoq; abrogandam. Verum, quod ad morale legis pertinet, nihil mutatum eſt. Id uero conſtat in eo ſitum eſſe, ut homo qui corpore cõſtat & anima, aliquo ſaltem deſtinato tẽpore, & corpore, & animo interquieſcat, totus laudi, contemplationi ac uenerationi dei intentus, ut & corpus labore fatigatum alterna requie non careat, & mens ipſa, externis laboribus diſtracta, diuinæ legis meditatione, ac diuinorũ beneficiorum recordatione reficiatur, ſaginetur q;. Vnde conſequens eſt, nedum apud Iudæos, ſed & apud Chriſtianos iuris eſſe diuini, ut ſaltem aliquo deſtinato tempore, cerimoniæ inſtitutæ ad audiendum uerbum dei, et ad commonendam ac excitandam fidem & charitatem erga deum, & ad uacandum hymnis, precationibus, aliiſque ſpiritualibus ſacrificiis retineantur ac conſeruentur. Deinde conſtat externum ſabbatum in hoc datum & præceptum eſſe, ut eſſet certum ſignum, inter deum & homines deum agnoſcentes, quemadmodũ Exodi uiceſimoprimo, dominum dicentem legimus: Videte (inquit) ut cuſtodiatis ſabbatum meum, quia ſignũ eſt inter me & uos, Iudæis enim ſabbatum ſignum erat & memoriale, quo in primis admonerẽtur illius ineffabilis operi, nempe creationis totius orbis, ſex dierum opificio abſoluti, ut uel hinc in admirationem potentiæ, ſapientiæ & bonitas dei excitarentur. Quod

Eſaiæ. 1

Quod ad morale attinet, nihil mutatum

Feriæ ſũt de iure diuino

Externũ ſabbatũ cur præceptum

Exodi. 21

Externũ ſabbatum inter deum & homines.

deus in huius præcepti uerbis ſignificauit, cum inquit: Sex diebus fecit deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſeptimo.

2 Secundo, ſabbatum Iudæis erat memoriale, quo ſubinde admouebantur, ut cum ſumma gratiarum actione recordarentur inſignis illius beneficentiæ ac miſericordiæ diuinæ, qua à duriſſima ſeruitute Pharaonis

Deutero.5 liberati fuerunt, quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memento (inquit) quod & ipſe ſeruieris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, ut obſeruares diem ſabbati.

3 Tertio, ſignificabat Iudæis ſubbatum externum, requiem internam, & ſabbatum ſpiritale, ut ſcilicet hinc admonerentur, à ſuis operibus requieſcere ac ſinere, ut dominus eos, non

Ezech.20 ipſi ſeſe ſanctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam capi.20. non tacuit, cum inquit. Inſuper & ſabbata mea dedi eis, ut eſſent ſignum inter me &

Deus in ſcripturis dicitur odiſſe ſabbata, & cur? eos, & ſciant quod ego dominus ſanctificans eos. Quanquam interim Iudæorum uulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis ſignis quàm rebus ſignatis inhæſerit, quo factum eſt, ut ſcriptura teſtetur, deum Iudæorum ſabbata odiſſe cœpiſſe, uti apud Eſaiam capite primo, Dominum increpantem Iſraelem legimus in hæc

Eſaie.1 uerba, Neomeniam & ſabbatum, & feſtiuitates ueſtras non feram, iniqui ſunt cœtus ueſtri. Calendas ueſtras & ſolennitates ueſtras odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens, Et ne mireris, cur deus dicat ſe odiſſe ſabbatum, quod præcepiſſe uidetur,

cauſam odij ipſe ſubiungit, nempe quod Iudæi ſabbato non ad quietem animi, & ad mentis trãquillitatem erga deum comparandã (ob quod potißimum erat inſtitutum) ſed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi ſolam ſuperſtitioſius obſeruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eundem prophetam: Et cũ extenderitis manus ueſtras, auertam oculos meos à uobis, & cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, manus enim ueſtræ ſanguine plenæ ſunt. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum ueſtrarũ ab oculis meis, quieſcite agere peruerſæ, diſcite benefacere. Ibidem

POrro eadem propemodũ, quæ ſabbatum externũ Iudæis ſignificabat, nobis ſignificat dies dñicus. Dies dñicus quid nobis ſignificet.

1 Niſi qđ loco liberationis Iſrael ex Aegypto (qui typus erat) admoneremur, ut meminerimus, nos p agni immaculati ſanguinẽ, à fœdißima tyrannide ſatanæ redẽptos, ne p ingratitudinem reuoluamur in maiorẽ ſeruitutẽ. 2 Deinde hic dies nos monet, ut quẽadmodũ Chriſtus noſtri cauſa factus eſt obediẽs patri uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, utq; is ſuperata morte, ac opibus ſuæ diſpẽſationis cõſummatis requieuit in ſepulchro. Ita & nos mortificata carne, omnibuſque carnalibus deſiderijs conſopitis, totos deo ſubmittamus, & conſepulti Chriſto per battiſmũ ultra non ſeruiamus peccato, ſed exhibeamus membra noſtra deo ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quamobrem & eccleſia, eo die, pleraſq; alias non contemnẽdas cerimonias nos huc prouocãtes admonet. Quod enim aquam benedictam aſpergit, quid aliud eſt, niſi qđ nos baptiſmi, per quem Chriſto in ſpi- Philip. 2

ritualem requiem conſepulti ſumus,commonefacit, ac ueluti ſigno declarat nos oportere ſubinde mortificare carnem, & cum Chriſto quieſcentes auſcultare deo?

Cur agantur proceſſiones die dñico.

Quod item proceßiones celebrat,in quibus populus ſignum crucifixi,& uexilla ueluti trophæa quædam reſurgẽtis dñi comitatur,quid aliud eſt,niſi quia quædam cerimonia, qua admonemur nos potißimum ea die totos intentos eſſe oportere,ut per omnem uitam Chriſtũ crucifixum ſequamur,ut carnem una cum uitijs & cõcupiſcentijs ſuis Chriſto cruci configamus, ut parati ſimus(ſi res ita poſtulauerit)pro Chriſti nomine, & in carcerem. & in mortem ire,ac omnem crucem tribulationis,undecunq; nobis impoſitam,patienter poſt Chriſtum portare? Vt item meminerimus glorioſi illius de diabolo triumphi per Chriſtum acti, utq; quemadmodũ

Roma.6

Chriſtus reſurrexit per gloriã patris,ita & nos in nouitatẽ uitæ ambulemus,

Cur thurificent altaria.

Deniq; quod thurificantur altaria,qđ quethus deinde ad pſallentes defertur,quid aliud deſignat, niſi quod externo ſigno teſtamur nos corda ſurſum habere ad dominum,in laudem,gratiarum actionem & preces profuſa?

Altaria. Ignis

Quid enim aliud ſunt altaria, quàm corda noſtra? Quid ignis, niſi feruor charitatis? Quid thus,niſi orationes ſanctorum? Quemadmodum Dauid dixit: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in

Pſal.140 Apoca.8

conſpectu tuo, Et in Apoca.legimus: Angelo(cũ impleuiſſet thuribulum,de igne altaris)data eſſe incenſa multa ut offerret de orationibus ſanctorum. Quis ergo negauerit eiuſcemodi cerimonias eſſe pias, modo ad eum finem adhibeantur ad quem ſunt inſtitutæ?

Hoc ergo Parochis præſtandum erat, ut populus diſceret inhærere rebus ſignatis, nō nudis ſignis, nam & eatenus ab eccleſia cerimoniæ reprobantur, ſi quis putet in illis ſalutem conſiſtere. Atq; hinc etiam fit, inter decem præcepta, hoc ſolū quod de ſabbato eſt. quantum ad exteriorem cerimoniam attinet, non tantū charitati dei, ſed & proximi cedere debeat, quod non ita ſe habet cum duobus prioribus. Nam ut ſupra diximus, nulla charitas eſt, ne dicamus cerimonia quam debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quam duo proxima præcepta requirunt. At quum externum ſabbatum Iudæis ſacramentum fuerit, nobis quoq; ſignum ſit ſabbati ſpiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi conſiſtit) omnino cædere debet, quod ad cerimoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, ſed et proximi, quod & lex ipſa, licet Iudæis obcæcatis, in nō uidentibus, ſatis demonſtrabat quæ iubebat, ſacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die ſabbati, Quin & Machabæi in ſabbato pugnaſſe leguntur. Atque hoc uniuerſale eſt, neceſsitatem & charitatē in omnibus externis (ut dici ſolet) diſpenſare, Quāobrē Chriſtus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam cerimoniam ſaluti hominis (quam ſabbatum ſignat) præponebant. Sic legis apud Matthæum. xij. Chriſtum diſcipulos ſuos præ eſuriæ ſpicas ſabbato uellentes ac manducantes aduerſus Iudæorum calumniam ex ipſa etiam lege defendiſſe, cum inquit. Non legiſtis, quid fecerit Dauid quando eſurijt, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & panes propoſitionis comedit,

Quid parochis præſtandum circa cerimonias Auguſti.

Cerimonia ſabbati cedit charitati

Sabbatum ſpirituale.

Matth. 12

Neceſsitas et charitas in oībus externis diſpēſant

Matth. 12 Marci. 2 Lucæ. 6

quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus? Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum uiolant, & ſine crimine ſunt? Dico autem uobis, quia templo maior eſt hic. Si autem ſciretis, quid eſt, Miſericordiam uolo & non ſacrificium, nunquam condemnaſſetis innocentes. Dominus enim eſt filius hominis etiam ſabbati. Et ſtatim poſt,

Matth. 12

cum ueniſſet in ſynagogam eorum, & uidiſſet hominem habentem manum aridam, & ipſi interrogarent eum. Si liceret ſabbatis curare? Idque dolo malo, ut accuſarent eum. Reſpondit eis: *Quis erit ex uobis homo, qui habeat ouem unam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Quanto magis melior eſt homo oue?* Itaque ut ſubijcit, *licet ſabbatis benefacere.* Et ſtatim, ad domini iuſſum reſtituta eſt manus hominis ſanitati, ſicut altera.

Iudæorũ malitia

Quod factũ ſaluatoris etſi pientiſsimum ac lege etiam ipſa roboratum, cæci Iudæi uelamen ob oculos habentes, & in legis corticem tantum reſpicientes, tam indigne tulerunt, ut conſilium inirent aduerſus eum, quomodo ipſum perderent. Verum nos quibus per Chriſtum uelamen ablatum

Sabbati ſignatũ ꝑfertur. ſigno:

eſt, & ueritas nudata, ſcimus ſabbati ſignum, ſignato ſabbati ſignum, ſignato ſabbati cædere, hoc eſt, requiem

Requies ſpiritualis.

corporalem requiei ſpirituali, qua tum fruimur, cum fi

Auguſtinus

des per dilectionem operatur, ſola enim charitas eſt, quæ

Roma. 5

diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui da

Oĩa opa extra charitatẽ ſeruilia

tus eſt nobis, opera bona cũ requie operatur, quod alioqui opera noſtra habenda ſint ut ſeruilia, ueluti, quæ

Sabbatũ requies ſancta

fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dile

ctione. Atque ideo ſabbatum requies ſancta domino dicitur, quæ ſcilicet dei gratia tribuenda ſit, non nobis ueluti ex nobis obueniens. Quin & pontificum Decreta permittunt Dominicis ac alijs feſtis diebus, rei alioqui tempore perituræ, unde uictus ſuppeditari poßit conſuli ac intendi. Quemadmodum etiam eſum carnium in Quadrageſima, ac alijs diebus ieiunio deſtinatis, infirmis ac debilibus indulgent, quod legi neceßitas non ſubiaceat, & maius periculum ſemper ueniat euitandum, Vnde liquet eos iniuriam eccleſiæ Romanæ inferre, qui fingunt eã, cerimonias charitati præferre, atque adeo ſolis cerimonijs uim iuſtificationis ac ſalutis tribuere.

domino. Alexãder. 3. c. licet de ferijs.

Cur ſabbatũ in diẽ dñicũ translatum.

Ex quibus etiam liquet, cur factum ſit, ut olim deſtinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis (ut uidetur) in lege peculiariter præſcriptus, in alium, nempe Dominicum immutatus ſit. Nam id initio factum eſt, ne quis iudaizans putaret unum illum certum ac deſtinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod adſe attinet) ſanctiorem eſſe, aut ſabbatum nos, & non potius nos ſabbatum ipſum ſanctificare, ut iam in nos non competat id, quo Paulus Galatas increpat dicens: Dies (inquit) obſeruatis, & tempora, & annos, qui ſcimus omnes dies æquales eſſe, nec per paraſceuen tantum Chriſtum crucifigi, et die dominica reſurgere, ſed ſemper ſanctum reſurrectionis eſſe diem ac ſemper Chriſtum carnem ſuam & ſanguinem dare pro mundi uita. Sed propter finem inſtitutionis diem feſtum agimus; qui nimirum is eſt, quo quandoque in unum omnes pariter

Galat. 4

Hieronym. ibidem

Omnes dies æquales.

Dies reſurrectiõis iugis.

Ad quẽ finẽ inſtituta feſta.

ueniamus,ut ex cōſpectu mutuo lætitia maior oriatur, utq; dei uerbum audiamus,ac dei opera erga nos exhibitam in memoriam reuocemus,& ſanctis ſacramentis communicemus,breuiter ut deo toti uacemus. Eſtque id neceſſarium non tam propter ſpirituales in eccleſia(qui continuum ſabbatum agunt,quemadmodum ſtatim dicemus)ſed ob infirmiores,qui magis ſeculo uacant q̃ deo, nec poſſunt,imo nolunt toto in eccleſia uitæ ſuæ tempore congregari,& ante humanos actus deo orationū ſuarum offerre ſacrificium. Feſta magis inſtituta ob infirmiores.

2 *Secundo dies ſeptimus in octauum mutatus eſt,ut cerimonia noſtra diſpenſationi operum Chriſti reſpondeat. Deus enim quodāmodo bis condidit mundum,& in hoc hominem,imo mūdum propter hominem,Primum enim creauit,quod non erat utique per filium,dein per eundem incarnatum reſtituit quod perierat. Ibi requieuiſſe dicitur ab opere condendi. Hic Chriſtus ab operibus diſpenſationis requieſcens,dū corpore requieſcit in ſepulchro,uelut abrogat Iudaicū ſabbatiſmum,dumque octaui diei diluculo reſurgit immortalis,ſabbatum euangelicum(quod apoſtolica ſcriptura iuge appellat)nobis commendauit,eoque is dies dominicus dicitur,de quo canit eccleſia: Hic dies quem fecit dominus. Itaque poſt Chriſti reſurrectionem ſabbatum Iudaicū deinceps celebrari deſiit,quod Chriſtus eo die in ſepulchro requieſcens reipſa indicare,antea requiem quidem mortuorum fuiſſe,ſed non glorificatam,uerū reſurrectione ſua aperte declarabat iam aditum factum eſſe, ad requiem ſempiternam, nunquam finiendā quā die dominico recolimus. Quin & animæ omnium ſan-*

Deus bis cōdidit mundū

Hebr. 4. Dies dñicus cur ſit dictus Aug. de Geneſi contra Manich. li. 1

ctorum ante reſurrectionem corporis in requie quidem ſunt, ſed non in ea ſunt actione, qua receptis rurſum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruentur. In cuius futuræ glorioſiſsimæ quietis certiſsimum teſtimonium Chriſtus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis reſurgens, iam non moritur, ſed ad dexteram dei patris omnipotentis ſine ſolicitudine, uniuerſa gubernans immortalis ſedet. Dies ergo dominicus ex reſurrectione dominica declaratus eſt, et ex illa cœpit habere feſtiuitatem ſuam, ſtatim poſt Chriſti abitionem ab ipſis Apoſtolis inſtitutus. Quod Iohannes in Apocalypſi teſtatur, cum ait: Ego Iohannes fui in ſpiritu in dominica die.

Corin. 15

Roma. 6

Auguſti.

Apoca. 1

ET quamuis ea ſit diei dominici inſtitutio, pertineatque illius pia & Chriſtiana obſeruatio ad hoc præceptum, non tamen putandum eſt ſolum hoc iuberi, ut tantũ hic dies ſanctificetur, ſed accipi debet præceptum de omnibus diebus feſtis hebdomadæ, communi eccleſiæ conſenſu receptis. Nam cum deus omnino uelit, ut aliquo ſaltem tempore ab omnibus operibus ſeruilibus abſtineamus, & ipſi ſoli uacemus, is certe dies ſabbati putandus eſt, quem ad hoc eccleſia communi conſenſu deſtinauit, nec ullus eſt, qui ſit in ueteribus & latinis & Græcis ſcriptoribus, uel mediocriter uerſatus qui ignoret præter dies dominicos ab ipſis ferme Apoſtolorum temporibus in eccleſia celebres etiam plurimos alios fuiſſe dies ad recolendum mirabilia dei opera in uirgine matre, in ſanctis Apoſtolis et martyribus exhibita. Et cur hoc nõ liceat eccleſiæ in natalibus mar-

De feſtis ſanctorum.

Quæ apud nos dies ſabbati.

tyrum, qui cum Chriſto de hoſtibus triumphantes regnant, quod licuit ſynagogæ, in dedicandis diebus, ob quaſpiam inſignes uictorias, dei ope per uiros aut mulieres illuſtres, ueluti Heſter, Iudith, Iudam Machabeorum, ac ſimiles partas?

Vis huius pcepti & fidē & dilectionē cōplectitur.

E*X prædictis ſatis percipi poteſt, quænā ſit huius præcepti uis, ſiquidē hæc partim fidē, partim dilectionem reſpicit. Nam quū hoc præceptū ad externū ſabbatum ſecundū proprium ſenſum uerborum accōmodatur, conſtat in primis ipſum ſpectare ad exercendā fidē & charitatē erga deum, cum iubet ut tempus decernatur, quo homo totus uacet operibus latriæ, hoc eſt, quo oret ardentius & copioſius, quo de reformandis ſuis et ſuorum moribus cogitet, quo ſe ſuamq; familiam ad audiendum dei uerbum, deumq; ſuper omnia laudandū, incitet ac pruouocet. Atq; adeo totum diem non ad fatigationem corporis, ſed ad recreationem ſpiritus & mentis conferat. Spectat etiam ad dilectionem ſeu humanitatem erga proximum exhibendam, quod hic doceamur debere nos non noſtræ tantum ſaluti, ſed & eorū qui nobiſcum uerſantur conſulere, ut & ſerui noſtri, ancillæ, filij, & domeſtici omnes, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas noſtras, hoc eſt omnes, qui nobiſcum habitant in eadem urbe uel uico, ſerui uel ciues, aduenæ uel negotiatores, ab omni opere ceſſent. Nulli enim cohabitanti permittitur ſabbati diſſolutio, imo & iumenta ipſa interquieſcere debent, Hæc enim charitas expoſtulat, nec hanc cauſam diſsimulat lex, cum addit. Deutero, 5. Memento quod & ipſe ſerui eris in Aegypto, &*

Ad dilectionē proximi ſpectat ſabbatum.

Aduenæ

Deuter. 5

duxerit te inde dominus tuus,ut ſcilicet diuinæ manſuetudinis memoria exemplum eſſet humanitatis erga proximum. Quod autem additur de boue & aſino huc reſpicit,quo longius ſubmoueamur ab inhumanitate erga hoīes,cum iubeamur,& iumẽtis parcere. Siquidẽ inclementia in hæc quæ et nobis ſeruiunt iumenta,gradus eſt ad inclementiam erga nobis ſubiectos hoīes. Nec putãdũ eſt Paulũ Apoſtolũ,cũ diceret: Nunquid de bobus cura eſt deo: ſentire deo nullã curã eſſe boũ,cũ & in Euangelio dominus teſtetur,ne paſſerculũ quidẽ,ſine illo cadere in terrã,ſed Apoſtolus præcipuam dei curã à bobus in homines transfert,quemadmodũ enim iumẽta creauit propter hominem,ita & curat illa in hoīs utilitatem. 1. Corin.9 Matth.10. Gene.1

VTitur autem deus in hoc præcepto ferẽdo imperandi uerbo,nempe Memento,in quo nos ſegnes & oſcitãtes ad ea quæ præceptũ iſtud requirit, excitat. Nam q̃ tardi ſimus ad uacãdũ ſanctis exercitijs,q̃ ſegnes ad audiendũ uerbũ dei,qs nõ uidet? Quẽ torporẽ ut dñs animis noſtris eijceret præceptũ oculis ingerit,quo ſedulo nos interpellat dicẽs. Memẽto,ut diẽ ſabbati ſanctifices. Quo etiã nõ tantũ de otio diei, ſed de ſanctificatiõe quoq; diſerte præcipit. Quãobrẽ grauiſſime errãt,et nequaquã hoc pſæceptũ ſeruant,qui ſabbatis ita tantũ quieſcũt,ut eos dies uel ſomno,uel fabulæ, uel inertiæ dent, non præſtantes hoc cuius gratia præceptum eſt proditũ. Sanctificari enim iubet dominus diem ſabbati. Sanctificare autem eſt,diem ſanctis operibus tranſigere,in uſus ſanctos collocare,nec ullis deo indignis actiõibus prophanare,qđ eſt huius præcepti præcipuũ. Nã quod interim Memento Sabbatũ ſanctificandum Sanctificare

Labor ex ſe bonus.

etiam à ſeruilibus ſeu externis & prophanis laboribus abſtinere nos iubet Deus, id facit, non ut laborem, uelu ti uitioſum damnet, qui per ſe bonus eſt, aut iners otium commendet, quod malum eſt, ſed ut quod per ſe bonũ eſt, aliquo ſaltem tempore ei cedat, quod eſt optimum, et cu ius gratia præcipue conditus eſt homo, uidelicet ut co gnoſcat, ueneretur, colat, ametq; deum ſuper omnia. Nã etſi in medijs etiam laboribus deus & coli debeat & poßit, uix tamen homo, ut par eſt, animum in deum at tollere poterit, niſi ab his laboribus uacet, qui & tem pus abſumunt & animum alio, q̃ ad ſolam dei bonita tem contemplandam, uocant, & à conuentu eccleſiaſti co retrahunt, propterea dictum eſt: Sex diebus operabe ris, & facies omnia opera tua, hoc eſt, non torpebis iner ti otio, ſed labore manuum tuarum, non tantum tuæ, ſed & proximi neceßitate conſules. Septimo autem die ſab batum domini dei tui eſt, id eſt ſeptimum diem domino deo tuo ſolo ſeparabis ac dedicabis, ut tum cæteris ne glectis hoc cures, quod optimum eſt, nempe ut deo ſoli uaces. Et uel hinc eſt uidere hanc legem, quod ad exter num ſabbatum attinet, potißimum infirmis datam eſſe, quo uel per externum otium certo tẽpore indictum, di ſcerent, non tantum corpus, ſed & animum habere à tu multuoſis cupiditatibus feriatum, uidelicet ab odio, ab ira, ab ambitione, à libidine, cæteriſq; carnis affectibus.

Labor externus reuocat infirmos a contẽplatione dei.

Sex diebus operaberis.

Externum ſabbatum infirmis datũ in ſignum.

Cauſa præcepti.

SVbiungitur autem & cauſa præcepti, cum dicitur: Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit die ſe ptimo, idcirco benedixit dominus diei ſabbati, et ſancti

ſicauit illum, perinde atque ſi diceret. Idcirco diem ſab bati ſanctificabis, quod deus illo die ab omni ope ſuo re quieuerit, quodq; eidem diei benedixerit, quod illũ ſan- ctificarit, hoc eſt, ſegregarit et in hoc ordinarit, ut tum ipſi deo creatori ſoli uacares. Non putabis autem ſcri- pturam ſibiipſi contrariam eſſe, quod hic dicat deum ſe- ptem diebus uniuerſam creationem perfeciſſe, alibi uero legas unum diem tantum, in quo uniuerſa mundana con ditio ſit creata. Nam qui in Geneſi per dies ſingulos cõ dita omnia retulit, qualiter etiam ſimul omnia una die creata ſubiunxit? niſi ut liquido oſtenderet, quod creatu ra omnis ſimul per ſubſtantiam extitit, ſed non ſimul ꝑ ſpeciem proceſſit. Rerũ quippe origo ſeu materia ſimul creata, ſed ſimul ſpecies formata non eſt, & quod ſi- mul extitit per ſubſtãtiam materiæ, non ſimul apparuit per ſubſtantiam formæ. Cũ enim ſimul facta, cœlum & terra dicuntur, ſimul ſpiritualia & corporalia, ſimul quicquid de cœlo oritur, ſimul quicquid de terra produ citur, indicatur, Scriptum eſt enim: Qui uiuit in æter- num, creauit omnia ſimul. Deinde, cum audis deum requieuiſſe die ſeptima ab uniuerſo opere ſuo, non ima- ginaberis deum poſt mundi fabricam, opera ſex dierum abſolutam, quaſi fatigatum ac laſſum, otio indulſiſſe, quid enim ſtultius de deo cogitari poſſit? qui ſolo uerbo ac nutu abſque omni labore ac tædio cõdidit uniuerſa. Sed tota ſcriptura Geneſeos myſtica, illud uoluit Iu- dæos meminiſſe, quod hic mundus à deo conditus ſit, nõ ut in his quæ huius mundi ſunt, conquieſceremus, ſed ut ex his quæ condita ſunt, agnoſcentes conditorem, ad

[Margin notes: Occurritur obiectioni | Deus creauit oia ſimul | Gene. 1 | Cœlũ & terra ſimul facta. Eccleſiaſt. | Auguſt. Deus dicitur requieuiſſe tempo quodam ſermonis | Aug. de Geneſi contra Manichæos lib. 1]

illius exemplum requieſceremus ab amore rerum uiſibilium,ac per fidem uitæq; innocentiam(quæ uera animi pax eſt) ad æternam illam requiem properaremus.
Gene. 1 Pſal. 8 Nam ſi omnia condita ſunt propter hominem,homo uero propter deum contemplandum & amandum. Deus autem teſtatur ſe ab omni opere ſuo requieuiſſe, omnino cæcus eſt qui non uidet hoc ipſo deum indicare uoluiſſe, ut & ipſe homo conquieſcat ab his quæ huius mundi ſunt, utque requieſcat in ſolo deo. Atque hic agnoſcendus eſt uſitatus ille ſcripturæ tropus, quo de Scriptura verba ad captum noſtrū accōmodat. operibus dei loquens uerba ad captum noſtrum accommodat,ac deum plerumque ſic affectum deſcribit, qualiter homines uel affecti ſunt, uel deus eos affici uelit. Quemadmodum enim homines poſt opus aliquot egregie abſolutum (cui nihil noui affingunt, ſed quod factum eſt, conſeruant) ab opere ſuo requieuiſſe dicuntur. Sic deus requieuiſſe dicitur ab omni opere ſuo, non quaſi fatigatus ab opere, ſed quod deinceps nihil Iohan. 5 Deus vſque modo operatur. noui operis crearit. Interim tamen à rerum conditarum conſeruatione,propagine,reparatione & gubernatione,nunquam deſiſtens. In quam ſententiam accipiendum Iohan. 5 eſt,quod Chriſtus Iohannis. 5. ait: Pater meus uſque modo operatur & ego operor. Quæ de principali ſententia huius præcepti dicta ſufficerint.

De interno Sabbato Matth. 5 Heb. 4 Augusti. VErum cum Chriſtus uenerit, non ut ſoluat legem, ſed ut adimpleat, hoc eſt, ut doceat & faciat, non tantum quæ inchoant hominem,qualia externus legis cortex requirere tantum uidetur, ſed etiā ea,quæ hominem perficiunt. Idcirco Apoſtoli domini

alijque uiri apoſtolici hoc præceptum quod ad perfecte Chriſtianos & uere pios attinet latius etiam ſe porrigere conteſtati ſunt, atque adeo hoc præceptum ſanctis ac pijs hominibus totum myſticum eſſe uolunt, Quo Pijs hoc præceptum totũ myſticum
deus ſignificet populum ſuum iuge ſabbatum celebrare oportere, hoc eſt requiem internam, quam certe nulli externi labores in ueræ pijs interturbare unquam poſſunt. Iuge ſabbatũ
Sic Apoſtolus Paulus teſtatur Iudæos, quibus prioribus annuntiatum eſt de ſabbato, non introiſſe in requiem propter incredulitatem. Proindeque Hebr. 4
deum iterum terminaſſe diem quendam in Dauid dicendo: Hodie ſi uocem eius audieritis, nolite obdurare corda ueſtra. Nam (ut ſubijcit) ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur poſt hac die, ut conſequens ſit relinqui ſabbatiſmum populo dei. Qui enim eſt ingreſſus in requiem eius, etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis, ſicut & à ſuis deus, quamobrem etiam ſubinde iubet Apoſtolus, ut feſtinemus p ſingulos dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quæ eſt iugis & perpetuus ſabbatiſmus. Pſal. 94
Quem etſi patres ueteris legis ac prophetæ haud obſcure indicauerint, ueluti cum Dauid ait: Vacate & uidete, quoniam ego ſum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Aug. i Geñ. Iugis ſabbatiſmus indicatus a patribus. Pſal. 45 Pſal. 36
Eum tamen ſolus Chriſtus & exertiſſime, perfectiſſimeq; docuit, & tota uita celebrari iuſſit, Qui in hoc conſiſtit, ut ne nos quidpiam tanquam ex nobis, humanos affectus ſequuti operemur, ſed aſſentiendo patiamur ſpiritum dei in nobis operari, quieti ſcilicet, & atteti, Iugis ſabbatiſmus in quo cõſiſtat. Pſal. 84

Spiritus dei in nobis bifariã operat. quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis ſpiritus dei bifariam. In primis mortificando
1 carnem. Deinde uiuificando ſpiritum. Itaque ad hunc
2 ſabbatiſmum pertinet, ut ſedulo ác per totam uitam carnem mortifices, omneſque affectus & concupiſcentias eius in Chriſto cruci configas, ac penitus enecare ſatagas, donec tandem hoc mortale totum abſorbeatur. Nam quo magis carnem mortificaueris, tanto magis
Galat.5 ſabbatum ſanctificaueris, & requiem animi pleniorem adipiſceris, quod caro quamdiu in totum mortificata non fuerit, rebellionem aduerſus ſpiritum moliatur.

Chriſtianus oĩbus quæ poſſidet renũtiare debet, & quo modo Itidem hoc ſabbatiſmo (qui proprie Chriſtianorum
Pſalm.61 eſt) exigitur, ut renuntiemus ſaltem animo omnibus quæ poſsidemus, hoc eſt, ut rebus iſtis temporarijs, quamuis affluant, cor non apponamus, ſed ut theſau-
Matth.6 rum noſtrum in cœlis repoſitum eſſe agnoſcamus, ut mentem à rebus externis intro reuocemus, ut amori dei omnia poſtponamus, atque adeo ut perdamus ani-
Matth.16 mam noſtram propter deum & Chriſtum eius, hoc eſt,
Singulis ſua crux ferẽda. ut ne quidem hanc uitam deo chariorẽ habeamus. Præ-
Matth.16 terea ut crucem noſtram in humeros tollamus, & Chriſtum ſequamur, hoc eſt, ut quæcunque aduerſa nobis illata fuerint exemplo Chriſti patienter feramus, ab omni uindictæ cupiditate, ſeu animi amarulentia penitus
Patientia alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis ad-
Requies. Iohan.16 uerſitatis, requies ſpiritus eſt, de qua Chriſtus dixit: In mundo preſſuram habebitis, in me uero pacem. Et alibi: In patiẽtia ueſtra poſsidebitis animas ueſtras. Ad
Leuit. 21 hunc ergo modum ſanctificamus ſabbatum, quum uehe-

menter læſi, non retaliamus iniuriam, ſed ceſſamus ac permittimus, ut deus in nobis non tantum patientiam (qua domino omnem uindictam reſignamus) ſed etiam gaudium in tribulationibus operetur, quod fit cum ſpiritu intus docemur, nos externa moleſtia affici, uel ut mortificetur caro, uel ut præſens peccatum, uel ueteris peccati reliquiæ tollantur, uel quod digni ſimus habiti pro nomine Ieſu cotumeliam pati, de quo ſuperius in ſecũdam & tertiam particulam orationis dominicæ fuſius diximus. Denique hoc ſabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffiſi, ad pedes domini, quieti & attenti ſedemus & audimus uerbum illius, quum non noſtro, ſed dei ſpiritu ducimur ac gubernamur, hoc eſt, quum omnia opera noſtra, non ex noſtris affectibus, ſed ex dei cooperantis præſcripto & inſtinctu agimus. Quemadmodum Apoſtolus ait: Deum eſſe qui operatur in nobis & uelle et perficere pro bona uoluntate. Nec enim aliter requieſcere poterimus, niſi ſpiritus ſanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem ubique oramus, ſed niſi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem quum charitas diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non abſurde ab Auguſtino tribuitur ſpiritui ſancto, ſicut primũ patri, ſecundum uero filio.

Quomõ cõparandũ animi gaudium in tribulationibus.

Acto.5

Pſalm.1

Lucæ.10

Aug. i Geñ. Spiritus ſanctus eff. it in nobis requiẽ

Roma.5

Auguſtinus. Hoc præceptum tribuitur ſpiritui ſancto

NEq; uero ob id exiſtimabis te hunc ſpiritalem non agere ſabbatiſmum, uel quod non ſemper abſtineas ab externis operibus, uel q; nondum uideris in hac uita perfectam nactus quietem, Nam etſi quamdiu

Externi labores nõ impediunt iugẽ batiſmum.

in hoc es corpore, corpore penitus & omnino uacare non poßis, animo tamen, dei dono adiutus, uacare poteris, præſertim ſi omnia ſic opereris, ut tua intentio, non niſi in futuram illam ac ſempiternam requiem ſit directa, in qua erit ſabbati plenitudo, quam ſcriptura ſabbatum ex ſabbato, ſeu ſabbatum ſabbatorum myſtica ratione deſignat, quod tum demum facies, ſi fidem ſubinde excites, ſpem acuas, charitatem extimules, deum in omni opere tuo celebres, ſalutaria ſemper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autẽ ſabbatiſmus tam eſt nobis neceſſarius, ut neget Chriſtus ſe agnoſciturum pro diſcipulo, aut reputaturũ dignum ſe, qui hunc ſabbatiſmum agere neglexerit. Quod & in lege ſignificatũ eſt, quæ teſtatur deum ſabbatũ benedixiſſe & ſanctificaſſe, hoc eſt, ſegregaſſe ſoli ſibi, quo quid aliud indicatur, q̃ ſolũ ſabbatum, hoc eſt, internã requiem, qua ab operibus noſtris quieſcentes, aſſentiendo ſinimus deum operari in nobis, à deo benedictum eſſe. Reliquam omnem uitã & opera noſtra ueluti prophana cenſenda. Et reuera maxima eſt piorum conſolatio, quod non tantum hoc habent præ alijs peculiare, quod in omnibus, ſiue proſperis ſiue aduerſis æquam ac quietam mentẽ ſeruent. Sed quod & certo ſciunt hunc ſabbatiſmũ, quem in hac uita inchoant plenitudine optatißimæ quietis (quæ in requie ſempiterna olim continget) perficiendũ eſſe, idque edocti ex Chriſti uerbis, qui hunc ſpiritalẽ ſabbatiſmũ, unũ ac ſolum nobis neceſſariũ, nunq̃ item finiendũ aſſeuerat, de Maria Magdalena ad pedes ſuos, in hunc modũ ſabbatizãte, ſic inquiens: Porro unũ eſt neceſſariũ,

Auguſti. Sabbatũ ex Sabbato. Sabbatũ ſabbatorum.

Matth.10.16 Marci 8 Lucæ.14

Quid ſignet ꝙ deus ſolũ ſabbatũ, & non alios dies legit̃ benedixiſſe.

Conſolatio piorum.

Lucæ.10

Maria optimā partem elegit, q̃ non auſeretur ab ea.

QVanquam autem Chriſtianis uere pijs, omnis dies, Dominicus habendus, ac in hunc modum ſpiritualiter ſabbatizandum perpetuo ac continue ſit, propterea tamen externum ſabbatum abrogatum cenſeri non debet. Nam quum (ut ſupra diximus) inter Chriſtianos plurimi adhuc ſint imbecilles & infirmi, qui ad eam ſabbatizandi perfectionem nōdum pertingunt, retinenda erat hæc lex in eccleſia tanq̃ pædagogus imperfectorum, in eam ſenſim perfectionem, q̃ eſt in Chriſto Ieſu, adducens. Quin nō tantum infirmis, ſed & perfectionibus, ac iam tota mente deo uacantibus, diebus feſtis ab omni opere externo ceſſandum eſt, Tum ad conſeruandam eccleſiæ diſciplinam, tum ob uitandū ſcandalum, tum denique ut animus ab omni corporea actione auocatus, à lacrior ac ardentior in dei contemplatione aſſurgat. 1 Chriſtus nō abrogauit externum ſabbatū.

SAnctificant ergo (ut ſuperius meminimus) hoc externum ſabbatum. In primis, qui die dñico, diuinæ uacationi deſtinato, ſe totos huc conferunt, ut ſi quid per cæteros dies ex humanis negotijs contractum eſt labis, id ut diluant ac cum deo in gratiam redeāt, et ſi quid cum quoquam ſimultatis habeant, ex animo reijciant, & ſic demum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur dñi templū, totos ſe ad dei laudem cōponentes. Sic enim ſabbatizandū iuſsit Chriſtus, quū ait: Diſcite à me, quia mitis ſum et humilis corde, & ĩuenietis requiē animabus ueſtris. Quibus modis externū ſabbatū ſanctificetur. Et cū deo et cū proximo in gratiam redeundum. Matth. 11

2 *Deinde, recte ſanctificant ſabbatū, qui eo die corpora ſua exhibēt*

Roma.12 hoſtiam uiuentem,ſanctam,deo placentem, qui mortifi-
Pſalm.50 cant membra ſua,quæ ſunt ſuper terram, hoc eſt, ſuos
affectus carnales mactant,ac igne ſpirituali abſumunt,
qui cor contritum & humiliatum ad deum adferunt.
Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus, Qui pro-
poſitum certum faciunt,deinceps ab omni opere ſerui-
Iohan.8 li,hoc eſt,ab omni peccato abſtinendi, Quod omnis qui
3 peccet,ſeruus ſit peccati. Præterea ſabbatum ſancti-
ficant,qui eo die neglectis omnibus præ ſtudio audiendi
Chryſoſtomus in Iohānem homilia.2 & diſcendi uerbum dei in eccleſiam properant, ut ex
ore ſacerdotis diſcant Euangelium & uoluntatem dei,
qui ex eccleſia redeuntes interpretationem Euangelij
Matth.13 auditam domi repetunt,ac ueluti ruminant,qui auditũ
uerbum neq; leuiter tranſmittunt,neq; ſpinis cupidita-
tum huius ſeculi enecant,neq; diabolo ſuffocanti uerbi
Lucæ.2 ſemẽ aditum præbent,ſed auditum uerbum cum Maria
in corde recondunt ac conferunt ut fructum permanen
4 tem faciant. Ad hæc,ſabbatum ſanctificant, qui dei
beneficia in ſe collata cum ſumma gratiarum actione re
memorant,& præſertim qui ſummi illius beneficij(cu-
ius ſignum eſt, ſabbatum noſtrum) nimirum paßionis
ac reſurrectionis Ieſu Chriſti piam agunt memoriam,
qui diuinis etiam ſacramentis, & potißimum (quod
Chriſtus in ſui commemorationem inſtituit) communi-
cant,qui non uentris ſed animæ ſollicitudinem gerunt.
Ambroſius ſermone.1 Neq; enim facile excuſare ſe poteſt,qui quum ſacramẽ
torum die prandium ſibi domi præparauit, prandium
cæleſte contemnit,& uentris curam faciẽs animæ ſuæ
negligat medicinam. Verum ne hic duriores uideamur,

ſi hæc eſt præſentium temporum conditio, ut non facile in uſum reuocari queat aßidua illa ſacramentalis communio, quæ olim ſinguli diebus dominicis ſumma cum pietate fiebat ſaltem hoc requirimus, ut his diebus tota miſſa à non impeditis deuote audiatur, utque ſaltem ſacræ doctrinæ, præcationis, laudis & gratiarum actionis communio ſpiritualis celebretur. Præterea ſabba- 5
tum ſanctificant, qui toti in dei laudem et gratiarũ actionem diebus feſtis profuſi ſunt. Nam hoc eſt ſacrificium Pſal. 49
ladis, quo honorificari uult dominus, Pſalm. xlix. Ad Coloſſ. 3
quod etiam Paulus inuitat, quum uult, ut ſimus commonentes noſmetipſos in pſalmis & in hymnis & canticis ſpiritualibus in gratia cantantes in cordibus noſtris deo. Denique recte ſanctificant ſabbatum, qui ad exẽ- 6
plum Chriſti domini ſui operibus miſericordiæ erga proximum exhibendis, feſtis potißimum diebus toti incumbunt. Sic enim Chriſtus ſabbato paralyticos curabat, cæcos illuminabat, aridos reſtituebat, ac quibuslibet Matth. 9
morbis oppreſſos ſanabat. Qui & teſtatur, deum miſericordiam uelle, & non ſacrificium, quin hoc eſſe ſacrificium deo placens, ſi à fratre noſtro neceßitatem patien- 1. Ioh. 3
ti, uiſcera noſtra non claudamus. Si (uti dominus apud Zacha. 7
Zachariam cap vij. iubet) unuſquiſque cum fratre ſuo miſericordiam & miſerationes faciat, Et qđ apud Ne- Nehe. 8
hemiam & Eſdram præcipit: Si mittamus partem his, qui non præparauerunt pinguia, et mulſum, quia ſanctus Ambroſius
dies domini. Recte ergo diuus Ambroſius monet ut in ſermoñ 14.
feſtiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, et elee de natali dñi
moſynam faciamus largiorem, ne extranei ſint alimo-

nijs,qui fratres ſunt in ſacramētis. Quale enim,ut ſubij cit,erit,ſi in una eademq; domo inter ſeruulos,unius domini alter exultet in holoſcericis,alter conſumat in pannis,alter æſtuet cibo,alter famem,friguſq; ſuſtineat. Sed iam uideamus,quibus modis in præceptum peccetur.

Peccant in hoc preceptum.

1 PEccant itaq; in hoc præceptū, qui aliquid operis externi (quod quæſtus gratia ſolet exerceri) faciunt,ueluti ſunt,arare,fabricare,negotiari,niſi tamen excuſet aut magna neceſſitas aut magna utilitas. Nam cum ſemper dei cauſa cæteris rebus longe anteponenda ſit, & quotidie pietati ſtudendum,quis non uidet ſcelus eſſe,nolle ut uel diebus dominicis externa cedant rebus internis,quum huc pariter inuitent & Apoſtolorum inſtitutio, & populi Chriſtiani ſolennis conuentus, ſacra etiam lectio,ſacra concio,ac religioſi ritus à patribus

Nume.15. inſtitui. Numeri.xv.legimus, cum hominem qui ligna collegerat in die ſabbati,oblatum Moſi, Aron, & uniuerſæ multitudini, iuſſu domini lapidibus obruptum

Exodi.14 eſſe extra caſtra Exodi quoque.xiiij.narratur, quàm grauiter peccauerint,qui contra mandatū domini abierunt colligere manna in die ſabbati. Quanto ergo magis putandum eſt,eos grauiſſime peccare, qui negotiationibus diebus feſtis toti incumbunt? Nec uidemus,qui excuſari poſſint magiſtratus,qui non prohibent hiſce diebus haberi nundinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non ſine graui indignatione dei.

Nūdinas diebus feſtis haberi, ſcelus.

2 Deinde impingunt in hoc præceptum, qui diebus feſtis ſpectaculis, ludis, aleæ, ſaltationibus, aut choræis ſunt intenti, qui commeſſationi-

Choræ

bus, ebrietatibus, ſumptibus uacant, qui colloquijs pra
uis, ac turpibus cantilenis diem ſanctum conſpurcant,
quos Carthaginenſe & Toletanum concilium *excommu* Carthag. Toletanum.
nicandos decernunt. Non *enim ſolennitates et feſta ideo* Chryſo. homil.in.1. epiſto. ad Corinth. ca.11.
inſtituta ſunt, ut turpitudini ſeruiamus, ſeu ut delicta cõ
gregemus, ſed ut illa prorſus abijciamus. Nec *ideo inſti-* Ambr.lib.3 de virginita
tuta ſunt, ut ea ciborum abundantia, ſed ſpiritus exulta
tione celebremus. Et *qui fieri poteſt, ut in choreis ſabba*
ti ſanctificatio ſeruetur, ubi intuta uerecundia, illecebra
ſuſpecta eſt? Nemo *eum (ut dixit quidam ſecularium do-*
ctor) ſaltat ſobrius, niſi qui inſanit. Quod *ſi iuxta ſapiẽ*
tiam ſecularem, ſaltationis, aut tumulentia author eſt,
aut dementia, quid diuinarum ſcripturarum cautũ puta
mus exemplis? Quum Iohannes Chriſti *prænuntius ſal-*
tantis optione iugulatus exemplo ſit, plus nocuiſſe ſal-
tationis illecebram, quàm ſacrilegi furoris amentiam, &
qui fieri poteſt, ut à ſpectaculis quis illæſus euadat, quũ
Dauid *ex eo quod uidit* Berſabeam *lauantem ſe, pro-*
uocatus ſit ad libidinem? Et Dina *tabernaculum pa-* 2.Reg.11
tris egreſſa, tantum ut filios Sichem *ſpectaret, ſpectata* Gene.34 Theatrum
ipſa uitium paſſa ſit. Et *quid eſt (inquit* Chryſoſtomus)
in theatro, niſi riſus ineptitudo, diabolicus factus, effu-
ſio tẽporis, impendiũ & ſuperflua dierũ conſumptio, ma
læ cupiditatis inductio, adulterij meditatio, intemperan
tiæ ſchola, turpitudinis exhortatio, riſus materia, inho-
neſtatis exẽplar. Neq; tñ *hi tantũ qui choreis indulgẽt*
ac theatris intendũt, in hoc præceptũ peccãt, ſed etiã qui 3
tãetſi in eccleſiã diebus feſtis ſe recipiãt & cerimoniam
obſeruent, ſpiritu tamen, ea ipſa ob quæ conuenitur,

Eſaiæ.29 non perficiunt, quos dominus apud Eſaiam capit.xxix.
Hiere.48 deſignat, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autē
eorum longe eſt à me. Quin apud Hieremiam.xlviij.
Is maledictus pronuntiatur, qui opus dei facit negligen-
Michæas.6 ter. Nam hoc demum bonum eſt, ut Michæas capit.vi.
4 teſtatur, ſi ſolicitus ambules coram deo tuo. His uero
grauius peccant, qui in templis diebus feſtis deambulant,
de rebus prophanis, ſæpe etiam uanis ac turpibus ſine
ulla dei reuerentia ac ueneratione confabulantur, Qui
Ioan.2 ne ſuum delictum leue eſſe putent, recolant Chriſtum,
Iohan.ij. facto de funiculis flagello, eieciſſe ementes &
uendentes de templo, & menſas nummulariorum ſub-
uertiſſe, ac dixiſſe, Domus mea, domus orationis uoca-
5 bitur, uos autem feciſtis illam ſpeluncam latronū. Pec-
cant itidem in hoc præceptum, qui diebus feſtis dei uer-
bum & ſacrum non audiunt, item qui nō orant nec deo
6 ſpiritu ſeruiunt. Deniq; internum ſabbatū prophanāt,
qui ſe deo non totos ſubmittuntur, qui nō ſic omnia ſe-
cum agi uelint, ut uult ipſe deus, qui ſeipſos ulciſcūtur,
qui non audiunt quid in eis loquatur deus, ſed ſuos affe
ctus ſequuntur, & ſi quid in ſpeciem boni agunt, uelu-
ti qui orantes aut ieiunātes aut eleemoſynam facientes,
huc ſe magis humano ductos affectu, nimirum eo fine, ut
conſpiciantur ab hominibus, q̃ per ſpiritum ſanctum, hoc
7 eſt, charitatem dei & proximi concitatos, agnoſcunt.
Itidem peccant, qui non commodant proximo neceſſita-
tem patienti, quum poſſunt.

In tribus prioribus præceptis tota vis Chriſtianiſmi comprehenditur.

EX his omnibus uides, quanta et q̃ nō leuis momē
ti ſint ea, q̃ præcepta primæ tabulæ docent, Qui-

bus certe tota uis Chriſtianiſmi, ueluti breui quodã cõpendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto myſtice intellecto, in unum quiddam redigitur, Nempe, ut animam noſtram odiamus, noſipſos abnegemus, ac toti nobis diffiſi, ad pedes Chriſti ſedeamus, uerbum illius audiamus, fide, ſpe & charitate erga deum inardeſcamus, ac dei ductibus obſequamur, fructum bonorum operum in deo facientes & mandatum eius obſeruantes, Atque hæc omnia ſic cohærent, ut qui unum habet, omnia habeat, & qui uno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Chriſtiana (ſicut & cæteræ) pluriма dogmata, habet fides complures articulos, ſed omnia tandem rediguntur in unum, hoc eſt, in ſpirituale ſabbatum, quæ eſt charitas de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta, diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, finis & adimpletio legis, per quã Chriſtus, ſalus, & uita noſtra, principium item & finis legis mentes noſtras inhabitat. Porro quum tanta ſint q̃ his præceptis continentur, quis non uidet ea hominem ſuis uiribus nequaquam præſtare poſſe? quum nullum hominẽ in hac uita eadem perfecte unquam præſtitiſſe conſtet. Aliam ergo q̃ ex nobis uiam, Chriſtus commonſtrauit, qua eadem à deo, qui hæc ſolus operatur in nobis, p noſtro modulo adipiſcamur, quæ eſt ardens & fidelis ad eum oratio. Conſtat enim nos id quod primo præcepto exigitur in oratione dominica, tum præcari, quum dicimus, Sanctificetur nomen tuum. Itidem quod ſecundo præcipitur, quum dicimus, Adueniat regnũ tuũ. Denique quod tertio iubetur, quũ dicimus, Fiat uolũtas tua

In doctrina Chr̃iana oĩa rediguntur ad vnum .i. ſpirituale ſabbatum

1. Timoth. 1.

Auguſtinus. de lr̃a & ſpũ ca. 36

Oratione cõſequimur, vt primæ tabulæ obſequamur

ſicut in cœlo & in terra, ut pulcherrime hæc ratio ad Decalogum quadret.

Sequitur ſecũda tabula, quæ proximorum dilectionem reſpicit.

QVARTVM PRAECEPTVM.

honora patrem tuum, & matrẽ tuam, & eris longæuus in terra.

INter præcepta ſecundæ tabulæ nõ immerito primũ eſt, quod de honore parentibus tribuendo conſtituitur. Conueniebat enim, ut poſt præcepta primæ tabulæ, quibus ad deũ ordinamur, ipſumq; ſuper oĩa amare ac colere iubemur, præceptũ de honorãdis parentibus (qui dei loco ſunt) proxime ſubſequeretur. Vt autẽ intelligas q̃ late ſe hoc præceptũ porrigat, noſſe oportet, q nã ueniant appellatione parentũ in ſcripturis. In primis itaq; parentes proprie ſunt, qui nos carnaliter genuerũt, quibus poſt deum hoc debemus, q, ſumus, de, quibus Eccleſiaſti. iij. dicitur: Qui timet deũ, honorat parentes, et quaſi ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Deinde parẽtes dicuntur qui nobis prelati ſunt ac præſident, E quorum numero primi ſunt animarũ præfecti, ſacerdotes ac paſtores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe ſpirituales, quemadmodum Apoſtolus. i. Corin. iiij. ait: Non ut confundã uos, hæc ſcribo, ſed ut filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decẽ millia pedagogorũ habeatis in Chriſto, ſed nõ multos patres, nam in Chriſto Ieſu p Euangeliũ ego uos genui. Et iterũ, Galat. iiij. Filij mei quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus in uobis, De quibus etiã

Marginalia: Parentũ appellationi s q ueniant — Eccle. 3 — Carnales — Spirituales 1. Corin. 4 — Galat. 4

potiſsimum dictū eſſe uidetur. Interroga patrē tuū, & *dicet tibi: maiores tuos, & annūtiabunt tibi*. Proxime & *ſecundū ſacerdotes & paſtores, ſcriptura magiſtratus ciuiles, qui gladij poteſtatē habent parentū loco ducit. Sic.* iiij. Reg. v. *legis*: Famulos Naaman *principis, dominū ſuū patri appellaſſe.* Pater, *inquiunt, ſi grandem dixiſſet tibi rē propheta, facere debuiſſes.* Breuiter *quicunq; nobis preſunt, ſiue publice, ſiue priuatim, recte patres appellantur, quales ſunt omnes, quorū imperio paremus, et quos dominos uocamus.* Deniq; *q quācūq; noſtri curā gerūt, ueluti tutores et curatores præceptores et pædagogi, nā quū in parentū officiū ſuccedāt, iuſtū eſt, ut et nomē claturæ honorē ferāt.* Quāobrē apud Romanos *pulcherrime uocati ſunt pr̄sfamilias et matresfamilias, q domui et toti familiæ præſiderēt.* Principes *uero etiā patriæ patres appellati ſunt.* Præterea *nō repugnamus, ut et quoſcūq; ſeniores, q̄ nos annis anteſtant (præſertim modo uitæ inculpatæ ſint) patres appelles.* Ad *oīa ergo hæc parentū genera hoc præceptū porrigitur, q̄uis ordine quodā, eſtq; inter ſequētia præcipuū et primū in pmiſſione, uti Apoſtolus ait, et nos latius inferius expōemus.*

Deuter. 32 Magiſtratus

4. Regū. 5

Qui nobis imperant publice vel priuatim.

Principes patriæ patres.

Seniores.

IVbet *uero deus, ut honore parentes afficiamus.* Honor *tria complectitur, nempe amorē obedientiā, & reuerentiā, quæ ut parentibus non tantū affectu, ſed & re ipſa & effectu exhibeamus, id deus à nobis hoc mandato requirit.* Parentes *ergo, ex quibus prognati ſumus, poſt deum intimo ac ſupremo amore proſequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantum eſſe pximos noſtros, quo ſicut nos diligere præcipimur, ſed*

Honor tria complectif.

Parētes carnales quō amandi.

Parentes dei loco

& uitæ noſtræ cauſam, qua ex parte in eis quoddam di uinæ maieſtatis ueſtigium adumbratur. Vnde quicquid ſummus ac ſyncerus amor poſtulat, hoc totum in paren tes ex animo perfundere, eoſdemq; & animi & corpo ris bonis, quod in nobis eſt, cumulare debemus. Quam obrem ſi parentes habeas in quibus pietatē deſideres, ſum ma ope niti debes, ut eos non quidem acerbe, ſed reueren tiſsime admonitos, ad Chriſtum ac pietatem trahas, ut de dei uolūtate inſtructos, ex malis bonos efficias, quod pleroſq; ſanctorum pientiſsimo ſtudio feciſſe legimus. Deinde cura eorum quam maxima habenda eſt, ne quid eis, quod ad corporalem neceſsitatem attinet deſit. Potentiſsimum exemplum filialis amoris erga parētes Chri ſtum habes, quem Euangeliſta memorat, etiam dum in cruce poſitum, et crudeliſsime tractatum ſub inſtantem mortem dilectiſsimæ matris, non ſine affectu longe omnium pientiſsimo memorē fuiſſe, eandemq; uirginem diſcipulo uirgini commendaſſe. Tobias quoq; iunior, q̄ fue rit in patrem pius, hiſtoria, quæ Tobiæ inſcribitur, declarat, nam & manuum ſuarum labore patrē ſuum ſenem & luminibus orbum educauit. Quod exemplū omnibus imitandum eſt, quibus ſunt parentes eorū ope indigentes, his enim uictum atq; alia omnia ad uitam cō mode traducendam neceſſaria, hilariter ſuppeditare debent, nec ullam cauſam parētū ſaluti anteponere. Acerrime Chriſtus increpat Phariſæos, qui auaritiæ ſuæ re ligionem prætexentes, filios à pietate in parentes auer tebant, docentes eos matri uel patri indigentibus, ut dicerent, Corban, quod eſt, donum quodcunque ex me tibi

Parentes impij ad pietatē adducēdi

Tale legimus de ſctō Panthaleōe martyre

Excēpla pietatis in parētes.

Chriſtus Iohan 19

Thobias

Hanc legem Chrus ſpūalem eē docet cui cedere debeāt quæuis externa.

pro,uerit

proſuerit, nec permittebant eos quicq̃ facere patri ſuo aut matri, reſcindẽtes uerbum dei per traditiones ſuas. Certe maxima religio eſt, parẽtes pauperes, exules, ſenes & pios complecti, illiſq; modis omnibus ſuccurrere, nã hæc eſt dei uoluntas hoc præcepto declarata. Debes aũt benefaciẽdo parentibus ſic affectus eſſe, ut quãtuncunq; benefeceris, nunq̃ te feciſſe ſatis exiſtimes, Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit. Summa religio pietas in parentes.

SEd dices, *Si hæc ita ſe habent, quid ſibi uult, quod Chriſtus ait Lucæ.14. Si quis uenit ad me, & nõ odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, et fratres, & ſorores, adhuc autem & animã ſuam, nõ poteſt eſſe meus diſcipulus? Et iterum Matth.10. Veni ſeparare hominẽ aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuã. Et quod Chriſtus Lucæ.9. uolẽti prius ſepelire patrem ſuum, antequam eum ſequeretur, dixit: Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos? Reſpondemus, ipſum Chriſtum te hiſce locis docere, quid nam uelit, ut interprete non ſit opus. Sic enim inquit apud Matthæũ cap.10. Qui amat patrem aut matrem plus q̃ me, nõ eſt me dignus, Quin ad eum modum non tantum qui parentes, ſed & qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus, Qui amat animam ſuam, hoc eſt, uitam iſtam temporalem, plus q̃ Chriſtum, hic (Chriſti teſtimonio) non eſt Chriſto dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deum & Chriſtum ordinandus eſt. Deinde parentes & cæteri ſuo quiq; ordine diligendi, Nam ſi officium parentibus exhibendum eſt, quanto magis authori pa-* Quæſtio Lucæ.14 Matth.10 Lucæ.9 Dilutio Matth.10 Amor dei amori parentum anteponendus Ordo dilectionis 1 2

rentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes. Amandus eſt pater, ſed præponendus eſt creator, debetur affectus parentibus, ſed maius obſequium ſalutis debetur authori. Ergo parentes quantumcunq; alioqui amandi, relinquendi ſunt, ſi impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio perſequutionis, ſed diſsimulationis pietatis, nõ crudelitatis. Abſit enim, ut Chriſtus, qui dixit, Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, amarulentũ odium filijs in parentes mandauerit. In ſumma, quum licet parentes ſimul cum deo colere, proxime poſt deum colendi ſunt, ſi utrumq; cum animæ ſalute fieri non poteſt, dicendum eſt patri & matri, Neſcio uos, & fratribus ac filijs, ignoro uos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnoſci, ſed ſi curſum mentis præpedit ignorari, debet affectus in parentes uiſcera mentis implere, ſed à ſpirituali propoſito non auertere.

Quo odio impij parentes proſequẽdi.

Matth. 11

Quatenus copula terrenæ cognationis agnoſcẽda.

SEcundo, quum deus iubet honorari parentes, obedientiam præcipit. Obedientia omnium uirtutum mater eſt, & iuſtitia uniuerſalis, cuius primus gradus eſt, poſt deũ obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi diſciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla ſanctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Iſaac figura Chriſti, triginta iam annos agens, patri ſe colligãti non reſtitit, imo & ad immolandum quoq; ſe copiam ſui fecit, quis non ſine diuino inſtinctu, Rechabitæ iuſſu Benadab patris, abſtemij facti ſunt. Sed quid homines mortales reſt-

Obedientia parẽtibus debita, & quæ.

Prouerb. 1

Exẽpla obedientiæ erga parentes.

Gene. 22

Hiere. 35

rimus, Chriſtus Ieſus dei & hominis filius, Ioſeph & Mariæ parētibus ſubditus fuiſſe legitur, deus ſeruulis, imo Ioſepho non alia ratione, q̄ q̃ eſſet pater opinione ac lege, non natura. Chriſtus Lucæ. 2

POſtremo, deus non tantum requirit, ut obedientiam, ſed & honorem (quod eſt ſummum utique obedientiæ opus) parentibus præſtemus. Honor in eo cōſiſtit, ut magnifice de parentibus ſentiamus, ut eos honorificentiſſime colamus, ipſorū iudicio et authoritati plurimum tribuentes ac deferentes, Nunq̄ autem contemnamus aut uilipendamus, & ſi pauperes, ſenes, capulares, aut etiam delyri ac moroſi fuerint. Quibuslibet enim uitijs nomen patris & matris anteponendum eſt, nec quales parentes, ſed q̃ parentes habeamus, æſtimandum. Nam ut in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobiliſſimo, hanc claritudinem acceptam referre debes, cui poſt deū debes, q̃ es. Ioſeph ille in Aegyptum uenditus ac dein dei prouidentia ſublimatus, ut eſſet primus poſt regem, quanto honore proſequutus ſit patrem Iacob, deſcendentem ad ſe in Aegyptum, quanta celebritate in Aegypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaan appoſuerit ac ſepelierit, cap. Gene. 46. 47. 48. legimus, Solomon matri ſurgenti aſſurrexit, eamq; adorans, iuxta ſe in ſolium regium collocauit: Fili (inquit Sapiens) ſuſcipe ſenectutem patris tui, & ne contriſtes eum in uia ſua, ſi defecerint ſenſus ſui, da ueniam ei, & ne ſpernas illum in uirtute tua. Et iterum: In opere & ſermone & omni patiētia honora patrē tuū, ut ſuperueniat tibi benedictio à deo. Debet au-

Honor parē tibus debitus
Honor parētum in quo conſiſtat.
Non debemus eſſe acuti in parentū vitia aut ignobilitatem.
Gene. 46 47. & 48
3. Regum. 2
Eccle. 4

Honorandi parentes intimo mentis affectu.

tem hæc tria, nempe amor, obedientia & honor paren-tibus, non tantum externo quodam apparatu, ſed ſynceriter et ex intimo cordis affectu exiberi propter deum, Quemadmodum diuus Paulus ait Ephe.6. Filij, obedite parētibus ueſtris in domino, hoc enim iuſtum eſt, Honora patrem & matrem tuam, quod eſt primum mandatum in promiſsione, ut bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. Item, Filij, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum eſt in domino.

Ephe.6

Debes autem eadē illa tria, amorem ſcilicet, obedientiā & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officiū & nomenclaturam ſuccedunt. In primis autem patribus ſpiritualibus, qui ſunt animæ parētes, Hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debēt, quale teſtimoniū diuus Paulus Galathis præbet, qđ ſcilicet ſi fieri potuiſſet, ēt oculos ſuos eruiſsent et dediſſent ei, Quamobrem ante omnia curandum eſt, ut eorū neceſsitati ſuccuratur, utq; ipſis, quæ ad uictum pertinēt, idq; abūde, libenter, & ex animo ſuppeditentur, Quēadmodum Paulus.1.Corin.9.docet: Quis (inquit) militat ſuis ſtipendijs unq̄? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducant, Neq; enim magnū eſt, ſi qui ſpiritualia ſeminant, tpalia etiam metant. Et rurſus: Dignus eſt mercenarius mercede ſua. Quin & lex uetus præcipit, non alligandum os boui triturāti, Quod utiq; non boum cauſa. ſed pp nos dictum eſſe conſtat. Eccleſiaſtici quoq; cap.7.legis: Honorifica ſacerdotes, & da illis partem, ſicut mandatū eſt tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitijs in

Patres ſpirituales diligendi.

Gala.4

Ante omnia ſuccurrendū neceſſitati patrū ſpiritualium.

1.Corin.9

Eccle.7

Decimæ Primitiæ

Exo.22.& 23

domum dei deferentis, Exodi.22.ac.23. Leuitici quo- que.27.& Nume.18 praecipiuntur. Leui.27 Nume.18

DEinde, debetur ipſis obedientia, quemadmodum Apoſtolus ad Hebraeos cap.13.teſtatur: Obedi- te (inquiēs) praepoſitis ueſtris et ſubiacete eis, ipſi enim peruigilant, quaſi rationē de animabus ueſtris reddituri. Et Chriſtus monet, etiam phariſeis, ſedentibus ſuper cathedram Moſi, obediendum eſſe: Quae (inquit) dicūt, facite: ſecundum opera uero illorū nolite facere. Porro ut eccleſiae praeſides duplicem clauem à Chriſto acceptā habere debent, poteſtatis ſcilicet ac ſcientiae ſeu diſcretionis, ſic par eſt, ut ipſis, quod ad utramq; clauem attinet pareatur. Quamobrem cum publice criminoſos, cōtumaces ac eccleſiae rebelles excommunicationi illigāt, cenſura ipſorum non aſpernāda, ſed modis omnibus obſeruanda eſt, donec in eccleſiae gratiam redeant excommunicati, Quemadmodum Apoſtolus docuit primo Corinthio.5.& .2.Corinth.2. Rurſus par eſt, ut conſtitutionibus & ordinationibus eorum ad eccleſiae decorem, diſciplinam & tranquillitatem aeditis, reuerenter pareatur.

Obedientia debita patribus ſpiritualibus Heb.13 Math.23

Clauis poteſtatis Non ſpernēdae cenſurae eccleſiaſticae

Clauis ſcientiae.

SEd hic pugnant nobiſcum nouatores, qui eccleſiaſticas conſtitutiones ueluti humana quaedā figmēta irrident, atq; adeo ut damnabiles aſſernantur, Qui ne quempiam decipiant, ſeu perſuaſione ſua eccleſiae minus obtemperantem aut rebellem faciant, noſſe oportet, quatenus conſtitutiones illae eccleſiaſticae obligent, et quatenus ſeſe earum uis porrigat. In primis itaq; conſtat ex cōſtitutionibus ſeu traditionibus eccleſiaſticis neq; uim

De conſtitutionibus humanis quid ſentiendum

Vis iuſtifică di detrahitur conſtitutionibus eccleſiaſticis.

iuſtificandi pendere, neq; cerimonijs externis, quamuis pijs, remißionem peccatorũ aut ſalutem deberi, Quamobrem qui ĩ operibus eiuſcemodi legum eccleſiaſticarũ ſuam ſpem, ſalutemq; contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc ſententiam Paulus damnat circunciſionem: Ecce (inquiens) ego Paulus dico uobis, Quod ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit, quum tamen ipſe nihiloſecius Timotheum circunciderit. Damna quoq; ciborum delectum ac dierũ diſcrimẽ, quum inquit: Nemo uos iudicet in cibo uel in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quum tñ interim ipſe legatur continentißime uixiſſe, & ſabbatum ẽt externum ſanctificaſſe. Ergo non aliter haſce etiam cerimoniales Iudaiſmi leges damnat Apoſtolus, q̃ ſi eis iuſtificationis ac ſalutis uis (quæ ſoli Chriſto tribuenda eſt) aſcribatur. Deinde conſtat externam tantũ obſeruationem harum conſtitutionem coram deo inutilem eſſe, niſi & animus accedat, qui eiſdem utatur ad finem pietatis, ad quã ſint inſtitutæ. In quam ſententiam deus apud Eſaiam dixit (quod & Chriſtus repetit) Fruſtra colunt me mandatis hominum. Et tamẽ alibi Chriſtus uult, ut & hæ cõſtitutiones (ſed ut diximus ad ſuũ finem) obſeruentur, ſic tamen, ut his quæ præcipua legis ſunt, poſtponantur, quum inquit, Oportet quidẽ hæc facere, illa uero non omittere.

Gala.5 | Acto.16 | Coloſſ.2 | Coloſſ.2 | 2.Corin.11 | Acto.21 | Conſtitutiones humanæ inutiles, niſi eis ad pietatẽ utamur | Eſaiæ.29 | Matth.15 | Matth.23

IAm ſi quæratur, peccet ne ſaltem grauiter, qui receptos eccleſiæ mores, aut eccleſiaſticas conſtitutiones uiolat? Reſpondendum eſt, eiuſcemodi conſuetudines ſeu conſtitutiones non unius generis eſſe, nam aliæ

An criminaliter peccet, quí violat cõſtitutiones humanas

ſunt,quæ toto terrarum orbe obſeruantur, à patribus acceptæ,quales ſunt de annua Quadrageſima celebranda,de diebus paßionis, reſurrectionis aſcenſionis in cœlum,pentecoſtes,& id genus alijs diebus feriandis. Has *certe & ſi miles conſuetudines ſeu cõſtitutiones in ſanctum ac pium finẽ cõſtitutas,ac à tota eccleſia receptas, nemo ſine reatu peccati(niſi uel magna neceßitate uel utilitate excuſetur)uiolauerit,quin tales cõſtitutiones temere præuaricantes,& in hoc & in præcedẽs præceptũ delinquunt,quemadmodũ ibi fuſius oſtendimus.* Nec *mirũ,nam ſi obediendũ eſt magiſtratibus prophanis, nõ ſolum pp iram,ſed ẽt propter conſcientiam, hoc eſt, ne conſcientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus,q̃ tantũ ad retinendam ciuilẽ politiam & rerum proprietatem muniendã,ordinatæ ſunt, quãto magis peccato ſe inuoluunt, qui eiuſcemodi eccleſiaſticas conſtitutiones ſeu mores tam ad conſeruationẽ & augmentum pietatis q̃ eccleſiæ decorem, diſciplinã & tranquillitatẽ proditas ac receptas temere uiolant,* Nec *enim deus minus nos ſubiecit eccleſiæ præſidibus q̃ prophanis magiſtratibus,nec minori periculo dei authoritas in eccceleſiæ miniſtris,q̃ in magiſtratibus cõtẽnitur,præſertim q; horũ miniſteriũ incõparabiliter maius ſit q̃ illorũ,ut diuus Chriſ.in lib.de ſacerdotio grauiter oſtẽdit,Ambroſio ẽt cõteſtante,dignitatẽ ac miniſteriũ ſacerdotale regali tantũ præferẽdũ eſſe,q̃tũ aurũ argẽto,aut ẽt ſol lunæ p̃ſtat.* Proinde *ut nõ eſt cõſequẽs cũ nõ peccare mortal'r q magiſtratibus nõ obtẽperat,q; leges ciuiles uim iuſtificãdi nõ habeãt,* Ita *nõ cõſeqt͛,eũ*

Auguſti. ad Ianuariũ.c. illa.12.diſt.

Roma.13

Obediendũ propter conſcientiam.

Dei authoritas nõ minori periculo cõtemnit͛ in prælatis, q̃ in magiſtratibus.

Chryſo.in libro de ſacerdotio.

Ambroſius.

Non humana authoritas, ſed inobediētia nos peccato inuoluit. Acto.15

Scandalum quoque reos facit uiolatorem receptæ coſtitutionis eccleſiaſticæ Roma.14

Apud Eccleſiæ præſides authoritas ſtatuendi

1.Corin.14 1.Corin.11 1.Corin.14

criminis reum non eſſe, qui conſtitutiones eccleſiaſticas temere uiolat, etſi in eis baſim ſalutis conſtituere haud oporteat. Ipſa enim inobedientia (quā execratur deus) nos delicti reos facit, certe non fruſtra Paulus Apoſtolus perambulans Syriam & Ciciliā, & cōfirmans eccleſias, tanto ſerio præcepit cuſtodiri præcepta Apoſtolorum & ſeniorū, non abſoluturos (ut putamus) à crimine, quos reperiſſet peruicaces tranſgreſſores. Et ut inobedientiæ nota ceſſet, ſcandali tñ ratio nō permittit ut à crimine immunis ſit, qui cōſtitutiones ſeu cōſuetudines publice receptas cōtemnunt ac irrident, Nam & Paulus paßim iubet ne faciamus quippiā, in quo frater noſter, offēndi, ſcandalizari, aut infirmitari poßit, quin ſe carnes potius in æternū nō manducaturū cōteſtatur, q̄ offēndat fratrē. Porro plane ſtupidi ſunt, qui eccleſiæ præſidibus poteſtatē condendarū conſtitutionū ad pietatē conducibilium abrogant, quum Paulus iubeat, oīa in eccleſijs ordine ac decenter fieri. Conſtat ēt ipſum Apoſtolum eiuſcemodi ordinationes q̄ plures fecіſſe, quales erāt, ut mulieres uelatæ eccleſiam intrarēt. Itē, ut ordo in lectionibus in eccleſia obſeruaretur. Quibus tantū ēt tribuit, ut immorigerū aut contradicentē non uideretur laturus, Si quis (inquit) uult cōtentioſus eſſe, nos talē cōſuetudinē nō habemus, neq; eccl'a dei, Quæ de cōſtitutionibus ſeu moribus eccl'iæ uniuerſalis dicta ſuffecerint. Sunt & aliæ cōſtitutiones particulares, quas p ſingulas diocœſes ſinguli ep̄i promulgāt, quarū finis ſi fuerit pietas ſeu eccl'iæ honeſtas et trāquillitas, eādē plane habēt cū prioribus rōnē, ſic ſcilicet, ut ſine pctō ī ea

dioceſi in qua ꝓmulgatæ ſunt, niſi tñ iuſta cauſa ſubſit, præuaricari nõ poßint. Idẽ de uarijs eccleſiarũ moribus ſentiendũ eſt, Nam mores ſingularũ eccleſiarũ in ſingulis eccleſijs oĩno cuſtodies, ſi cuiquã non uis eſſe ſcandalo, nec quẽquam tibi, quẽadmodũ diuus Ambroſius Auguſtinũ docuit. In moribus aũt ſimpliciter adiaphoris, alia ratio eſt, ueluti eſt, ꝙ alij ex more diẽ Mercurij ieiunãt, alij nõ, alij quotidie cõmunicãt corpori et ſanguini domini, alij certis diebus. Totum.n. hoc genus liberas habet obſeruationes. Quod.n. neq; contra fidẽ catholicam, neq; cõtra bonos mores eſſe conuincitur, indifferẽter eſt habendũ, & pro eorum, inter quos uiuitur, ſocietate ſeruandũ. Interim nõ negamus præſidibus eccleſiaſticis (ſi quid contra dei mandatũ, quod abſit, præcipitur) nõ eſſe parendum, ꝙ oporteat magis obedire deo q̃ hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaiſmo ſcribæ & phariſæi docebant potius eſſe, ut parentes egeſtate laborarent, q̃ ut filij neceßitati eorum ſuccurrentes, templo de oblationibus aliquid ſubtraherent, Quod autẽ hodie quidam fingunt traditionem de perpetuo celibatu ſacerdotum aut monachorum, in his etiam qui perpetuam caſtitatem non coacti nec temere, ſed animo deliberato ſunt ꝓfeßi, eiuſdem generis eſſe, id quale ſit, in proximum præceptum adnotauimus.

Varii mores eccleſiarum ? c. illa. 12. diſt. Actorum. 5 Matth. 15

SEd ut unde digreßi ſumus reuertamur, præter amorem ac obedientiã eccleſiæ miniſtris nõ uulgaris ueneratio debetur, Idq; eius muneris ac miniſterij gratia quod in eccleſia gerũt. Nã par eſt, ut oẽs hoĩes, hoc miniſteriũ ſumma cum pietate uenerentur, ac operã

Eccl'iæ miniſtris debetur veneratio.

etiam dent, ut conſeruetur ac ornetur quod nihil ſit, ni
Iohan. 20 Matth. 10 ſi repreſentatio eius miniſterij, quod geßit Chriſtus, ipſo atteſtante, cũ ait, Sicut miſit me uiuens pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui recipit uos, me recipit. Proinde Apo-
1. Timoth. 5 ſtolus. i. Timoth. v. Duplici (inquit) honore digni ſunt, q
1. Theſſa. 5 bene præſunt in uerbo & doctrina. Item. i. Theſſ. v. Rogamus aũt fratres ut agnoſcatis eos, qui laborãt ĩter uos & qui præſunt uobis in domino & admonent, ut habea-
Epilogus. tis illos in ſummo prctio. In ſumma docemur hoc præcepto non ſolum de patribus noſtris carnalibus, ſed & de ſpiritualibus reuerenter ſentire, eoſq; amare & ornare, ac omni officij genere conſeruare ac proſequi.

Magiſtratus ciuiles honorandi. Amandi. PRoximæ & ſecundum ſacerdotes magiſtratus ciuiles, reges ac principes gladij miniſtri, ueluti patriæ patres modo non dißimili honore afficiendi ſunt. Qua de re in primis ex animo amãdi ſunt magiſtratus, uti dei miniſtri, per quos deus nobis non uulgaria beneficia impartit, ueluti externã pacẽ, politicã ſocietatem, tranquillitatem publicã, legum ciuiliũ (ſine quibus reſpublica non conſiſtit) conſeruationem. Breuiter per quos
C. de Iudæis & cœlicol. l. nulius. præſtat, ut inter improbos tuta ſit innocentia, ne qs ſibi pmittat ultionẽ. Sentire ergo oportet, quod pro his beneficijs & deo & magiſtratibus non uulgarem gratitudi-
Sedulo pro magiſtratibus orandum. nem debeamus, Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga
1. Timoth. 2 magiſtratus eſſe debet, ut pro eis deũ ſedulo præcari ſimus parati. Quemadmodum diuus Paulus monet, cum inquit: Obſecro primum omnium fieri obſecratiões orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro regibus & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, ut tranquil-

lam & quietam uitam agamus in omni pietate & caſti tate. Deinde *Apoſtolus reqrit,ut et cætera officia corpo ralia,ueluti tributa,uectigalia ac ſumptus neceſſarios ſine quibus reſpublicæ regi non poſſunt,eis liberali ani mo ac libenter præſtemus.* Reddite *(inquiens) omnibus debita,cui tributum,tributũ:cui uectigal, uectigal: cui timorem,timorem:cui honorem,honorem.* Nemini *quic quam debeatis,niſi ut inuicem diligatis.*

AD *hæc magiſtratibus ex animo obedire debe mus,idq; propter deũ,quod ſcilicet dei miniſtri ſint,quemadmodũ* Petrus *Apoſtolus præcipit, dicens:* Subiecti *eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, ſiue regi,quaſi præcellenti,ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis.* Quinimo Paulus *adeo ſeuere præcipit de obediẽ tia,ut doceat peccatum eſſe criminale,non parere man datis magiſtratuum,cum inquit:* Omnis *anima poteſtati bus ſublimioribus ſubdita ſit.* Non *eſt enim poteſtas,ni ſi à deo,quæ autem ſunt, à deo ordinata ſunt, itaq; qui reſiſtit poteſtati,dei ordinationi reſiſtit.* Et *poſt pauca:* Ideoque *neceßitati ſubditi eſtote,non ſolum propter irã, ſed etiam propter conſcientiam.* Perinde *atque ſi dicat:* Neceſſe *eſt obedire,non tantum propter iram,id eſt,non tantum propter pœnam corporalem, qua magiſtratus plectit non obtemperantes, uindex in iram ei qui ma le agit,ſed etiam propter conſcientiam,hoc eſt, ne con ſcientia coram deo rea fiat.* Vnde & Titum *inſtituens iubet,ut admoneat ſuos Crætenſes,principibus & po teſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire,ad omne opus bo num paratos eſſe.*

Romano. 13 Obedientia debita magiſtratibus. 1 Petri. 2

Peccatum mortale non parere magiſtratibus in rebus licitis. Roma. 13

Ibidem. Obedire propter irã.

Propter conſcientiam. Titum. 3

Magrati' us tribuendus honor.

DEniq; magiſtratibus honor tribuendus eſt. Idq; nō tantū externa reuerentiæ ſignificatione, ſed magis animi iudicio ac uoluntate, uidelicet ut agnoſcamus in eis dei miniſterium & ordinationem. Ob quod ſcriptura non dubitat eos & deos uocare, hoc eſt dei uicem in terris gerētes, cum inquit: Ego dixi, dij eſtis. Et rurſus applicās eos ad deos. Quo reſpiciens Petrus Apoſtolus: Regem (inquit) honorificate. Debemus autem hoc non tantum bonis ac modeſtis principibus, ſed etiam impijs, diſcolis malis, & indiſciplinatis. Tum propter miniſterium quod gerunt, quæ eſt ordinatio dei. Tum propter religionem, diſciplinam, pacem, & tranquillitatem publicam retinendam. Sic legis Baruch prophetam, & qui cum eo erant in Babylonia captiuos, Iudæis qui reſidui adhuc erant in Hieruſalem ſcripſiſſe in hæc uerba. Orate ꝑ uita Nabuchodonoſor, & pro uita Balthaſar filijs eius ut ſint dies eorum ſicut dies cœli ſuper terram Et ut det dominus uirtutem nobis, & illuminet oculos noſtros, ut uiuamus ſub umbra Nabuchodonoſor regis Babylonis, & ſub umbra Balthaſar filij eius, et ſeruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiā in conſpectu eorum. Et Petrus Apoſtolus iubet, ut ſubditi ſimus in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Proinde ſi nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis ui quàm iure agat) contigit, is tamen non ſtatim contemnendus eſt, nec ob id obmurmurandum nobis, multo minus mouenda ſeditio eſt, ne publica pax perturbetur. Hæc eſt enim gratia (ut idem Apoſtolus ait) ſi propter dei conſcientiam ſuſtinet quis

Pſal.81 Exod.22 1.Petri.2

Bnā malis principibus debetur honor.

1.Petri 2 Roma.13 Baruch.1

1.Petri.2

Quid agendum, ſi obtingit efferus princeps aut magratus.

1.Petri.2

triſtitias paciens iniuſte, in hoc enim uocati ſumus, quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut ſequamur ueſtigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur tradebat autem iudicanti ſe iniuſte. Duplici tantum remedio nobis ad emolliendam magiſtratuum tyrannidem uti permittitur ac etiam præcipitur. Primum, ut pro eis deum præcemur, quo ad meliorem mentem reuocentur, quod tum magis ſoliciti faciemus, ſi agnoſcamus malos magiſtratus nobis immiſſos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob teſtatur, quod dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi.

Duplex remediũ ad emolliendam tyrannidem magĩstratuum. 1

Iob. 24

SEcũdo hic meminiſſe debent Parochi officij ſui nempe ut efferos magiſtratus per dei uerbum cum omni modeſtia corripiant, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem uitæ melioris adducere pergant. Ad hoc.n. cõſtituti ſunt, quẽadmodũ dñs apud Hiere. teſtatur: Ecce inquit) dedi uerba mea in ore tuo, ecce cõſtitui te hodie ſuper gentes, & ſuper regna, ut euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſsipes, & ædifices, & plantes. Et ut ſit in arguendo periculũ, nihilo ſetius tamen uerbi miniſtros ſuo officio fungi oportet, quẽadmodũ uides Iohannem Baptiſtam, Herodem, atq; adeo ipſum Chriſtum ſcribas ac phariſæos liberrime (quamuis non ſine ſumma modeſtia) arguiſſe & increpaſſe, ac omne corporale periculum ueritate longe poſthabuiſſe.

2

Hier. 1

Matth. 14 *Marci. 6*

HAec tamen, quæ de honorandis magiſtratibus diximus, intelligenda ſunt, niſi ſubditis aliquid

Magiſtratibus non eſt obtẽperãd.

Uum contra dei præceptum. præcipiant contra dei mandatum,tum enim potius ſub-
diti obedire deo,q̃ hominibus debẽt,queadmodũ hiſtoria
Daniel.3 Danielis & Acta Apoſtolica docent. Quod & Chri-
Acto.5 ſtus non tacuit cum ait: Nolite timere eos qui occidunt
Matth.10 corpus,animã autem non poſſunt occidere,ſed potius ti-
Matth.5 mete eũ,qui poteſtatẽ corpus & animã ſimul perdere in
1.Petri.3 gehennã. Alibi etiã Crhriſtus beatos pronũtiat, qui pſe-
cutionẽ patiuntur propter iuſtitiã, quos et gaudere &
exultare uult,quoniã merces eorũ copioſa eſt in cœlis.
Quod & Petrus non tacuit,cum inquit: Et quis eſt qui
uobis noceat,ſi boni æmulatores fueritis. Sed & ſi quid
patimini ꝑpter iuſtitiã beati,timorẽ aũt eorũ ne timue-
ritis ut nõ cõturbemini. Dñm aũt Chriſtũ ſanctificate in
cordibus ueſtris,parati ſemp ad ſatisfactionẽ omni poſcẽ
ti uos rationẽ de ea,quæ in uobis eſt ſpe & fide,ſed cũ
modeſtia & timore, Hactenus de magiſtratibus.

Oẽs honorãdi qui nobis præſunt.

Poſtremo (uti ſupra meminimus) hoc præceptũ ad
omnes eos porrigitur,quicunq; nobis præſunt,ſeu
quãcunq; noſtri curam gerunt,ueluti ſunt domini,heri,
tutores,curatores,præceptores, & pedagogi. Quibus
etiam tria illa amorẽ,obedientiã ac honorẽ debemus De
1.Petri.2 ſeruis Petrũ dicentẽ audis: Serui,ſubditi eſtote in omni
Ephe.6 timore dominis. Et Paulũ Ephe.vi. Serui,obedite domi-
nis carnalibus cum timore ac tremore in ſimplicitate
cordis ueſtri,ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes,
quaſi hominibus placentes,ſed ut ſerui Chriſti,faciẽtes
uoluntatem dei ex animo,cum bona uoluntate, ſeruien-
tes ſicut domino,& non ſicut hominibus. Id quod et ad
Coloſſ.3 Coloſſ.iij.repetit: Vides uero quõ Paulus non tantum

externam obedientiam,ſed magis internam reuerentiam ac bonam uoluntatem ſeruorum & mercenariorum,erga dominos & heros requirat. De reliquis *qui annis anteſtant,uel qui tui curam gerunt,uides dominum p Moſen præcipientem & dicentem: Coram cano capite aſſurge,conſurge & honora perſonam ſenis .* Et alibi *audis Moyſen dicentem :* Interroga *patrem tuum,& annunciabit tibi.* Maiores *tuos,& dicent tibi.* Exemplum *aūt horum habes Chriſtum dominum,de quo legis,quod ſubditus fuerit,non tantū* Mariæ,*ſed et* Ioſeph,*qui nō alia ratione,quàm opinione ac cura Chriſti parens fuit.* Exē *plum item habes* Paulum *ſedentem ad pedes Gamalielis, & diſcentem ueritatem paternæ legis.*

Qui annis anteſtant vel curam gerūt noſtri.

Deute.32

Acto.22

E X *prædictis autem ſatis colliqueſcit , quibuſnam modis in hoc præceptum peccetur.* Nam *in primus huius præcepti rei ſunt,qui parentes nō ex animo diligunt ac magnifaciunt.* Itē,*quos inopiæ ſeu cuiuſcunq; miſeriæ,uel humilitatis parentū pudet,qui nō proſpiciūt eis uictum ac alia neceſſaria,qui eos nō uenerantur.* Hi *enim huius legis interpretationē contemnunt,quam habes* Eccleſiaſtici.iij.*in hæc uerba.* Fili,*ſuſcipe ſenectam patris tui,& non contriſtes eum in uita illius , & ſi defecerit ſenſu , ueniam da , & ne ſpernas eum in tua uirtute , eleemoſyna enim patris non erit in obliuione.* Et *rurſus eodem capite.* Qui *timet deum,honorat parentes,& quaſi dominis ſeruiet his,qui ſe genuerūt,in opere & ſermone , & omni patientia.* Item, *q̄ malæ famæ eſt,qui relinquit patrem? &c.* Præterea *grauius peccāt, qui parentes ſuos affligunt,rident,duris uerbis à ſe abij*

1 Quibus modis in hoc p̄ceptum peccetur.

Eccle.3

Ibidem.

2

gunt,ſubſannant,deuouent,execrantur, aut uerberant,
Exod.21 qui odio eos et inobedientia afficiunt. De quibus Exod.
xxi.ſcriptum legis. Qui percuſſerit patrem ſuũ, aut ma
Leuit.20 trem,morte moriatur. Et Leuitici capit.xx. Patri ma-
trique qui male dixerit ſanguis eius ſit ſuper eum. Rur
Prouer.19 Prouer.29 ſus, Prouerbiorum.xix. Qui affligit patrem & fugit
Prouer.30 matrem,ignominioſus erit & infelix. Item Prouerbio-
rum.xx. Qui maledicit patri ſuo & matri,extinguetur
lumen eius in medijs tenebris. Item,oculum qui ſubſan-
nat patrem,qui deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant
eum corui de torrentibus,& comedent eum filij aqui-
læ. Exemplo eſt Cham filius Noe,qui ſe,totamque po-
ſteritatem ſuam, maledictioni inuoluit, quod patris ſui
Cham Gene.9 turpitudinem non operuerit,ſed deriſerit. Itidem Ru-
Ruben. Gene.35 ben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni
2.Regum.18 addictus eſt,quia aſcenderat cubile patris ſui. Et Abſo-
lon,qui patrem de regno expellere conabatur,inſigni ea-
3 demque miſerrima morte abſumptus eſt. Tertio peccãt
in hoc præceptum qui eccleſiæ præſidibus ac patribus
ſpiritualibus iniurij & inobedientes ſunt. Quemadmo-
Nume.16 dum Dathan,Chore & Abyron, qui propter ſuam er-
ga Moſen & Aaron inobedientiam uiui abſorpti refe-
runtur. Item,qui in ſacerdotes,mordaces iocos, amaru-
lentaque ſchommata iaciunt. Qui ex ſuggeſtis, ipſis ma
ledicunt,ac publice contumeliam inferunt, qui de ipſis
temere,id eſt,non ſuo loco & tempore iudicant. Qui
Quomodo arguendi eccleſiæ præſides. ipſorum turpitudinem ad populum circumferunt ac de-
nudant. Quis enim non uidet eos fratres eſſe Cham, nõ
Sem et Iaphet? qui patris turpitudinẽ uerecundæ con-

texerunt

texerunt,unde & benedictionem ſunt conſecuti. Non prohibemus ut præſides eccleſiæ aberrantes arguas & increpes,modo id ad regulam Euangelicam *facias, cum omni animi lenitate,ac modeſtia.* Deinde *ſuo loco & tẽpore,ubi ſcilicet fructum correctionis expectes,* Nõ *autem permittimus id,ut facias ad mobile uulgus,ad ſeditionem contra* Eccleſiaſticos *præſides mouẽdam ſuopte ingenio procliue,non prohibemus doctorem, ſed criminatorem,quem &* Paulus *prohibet & ſatanæ tradit, qui etiã monet,ut ſermo noſter ſale cõdiatnr.*
4 Rurſus *peccãt in hoc præceptum,qui eccleſiæ conſtitutiones ac pios mores irrident,contẽnunt,ac temere præuaricãtur,de quibus dixit* Auguſtinus: Non *habebit deum patrem,qui eccleſiam cõtemnit habere matrem.* Dein *qui excommunicationem, qui eccleſiæ clauem ligantem ac ſoluentem nihili pendunt,quod Chriſtus habẽdos decernit,ſicut æthnicos & publicanos.* Auguſti. de expoſitione ſymboli. Matth. 18
5 Item,*in hoc præceptum peccant,qui magiſtratibus ea quæ diximus officia ipſis debita non impendunt,idq; diui* Pauli *teſtimonio qui conſcientiam hominis non obtemperantis poteſtati reatu criminis obſtringit.*
6 In *ſumma peccant in hoc præceptum,qui eos quorum curæ commiſſi ſunt,temere aſpernantur,aut debito honore non afficiunt, aut obſeruant,quiq; his,neq; fidi,neq; parẽtes ſunt, id quod ſuperius plus ſatis oſtendimus.*

ET ERIS LONGAEVVS SVPER TERRAM.

HIc *audis,quid uelit* Apoſtolus,*cũ dicit, hoc præceptũ eſſe primũ in promiſſione.* Eſt *enim pri-*

mum,cui inter præcepta ſecũdæ tabulæ merces promittitur,eaq; nõ uulgaris,nempe uitæ longitudo, ipſi tanq̃ præcipuo operi charitatis debita, nec abs re quod deceat,ut ipſis uita prolongetur qui parentes colunt, huius uitæ poſt deum authores. Intellige autem hiſce uerbis, non tantum uitæ longitudinem, ſed & ea omnia quæ ad uitam ſeu uſum uitæ pertinent,ut ſunt tranquillitas,pax,rerum ſucceſſus,uictus, atq; alia id generis, ſine quibus uita longa eſt iniucunda. Nobis tamen Chriſtianis præmium,non tam huius,q̃ futuræ uitæ(cuius lõgitudo interminabilis eſt)ſpectari debet. Nam ut deus pium aliquem hoĩem in parentes præmatura (ut nobis apparet)morte hinc abſtulerit,ob id tamen putãdum non eſt,hunc perdere huius præcepti mercedẽ,quã copioſius recipiet in ea uita, cuius longæuitatis nõ eſt finis. Imo dubitandum non eſt,deum eiuſcemodi homini,uel ob pietatem in parentes cita illa morte conſulere uoluiſſe,quo in ueram illam & beatam uitam otius concederet. Quemadmodum dictum eſt, ablatus eſt iuſtus ante diem,ne malitia ſenſum eius immutaret. Vt autem uides filijs morigeris omnia proſpera eſſe promiſſa, ita ė regione intelliges immorigeros(ueluti ſub dei maledictione poſitos)oĩa aduerſa manere,quod pauloante plurimis ſcripturæ exemplis commonſtrauimus.

Vitæ longitudo merces

Vitæ longitudo. Chriſtianis.

PRAECEPTVM QVINTVM NON OCCIDES.

Ordinis rõ.

PRincipio decens ordo cõſiderandus eſt,Tria prima præcepta ad deum pertinent, quo ut eſt nihil

melius,ita nobis nihil charius eſſe debet, quartum parẽ tes reſpicit,quibus ſecundum deum honos & gratitu= do debetur,ueluti ijs,qui dei uice quodammodo fungun tur. Quæ merito ſequentia præcepta,quæ ad priuatam proximi dilectionem ſpectant,præcedunt. Nam quando animus ſe recte habet erga deum , & eos qui dei loco ſunt,fieri uix poteſt,quin cætera quoque quæ proximo debemus facile ſequantur. Contra uero dubium nõ eſt, eum qui neq; deum,neque parentes reueretur, facilime committere in proximum,ut merito quis priorum præ ceptorum tranſgreßionem,ueluti radicem quandam cæ terorum flagitiorum, atq; adeo omnium malorum eſſe putauerit. Qui enim fieri poteſt,ut nõ irruat in omnia flagitia,qui deſertus à deo,& ſub domini maledictione (quam præcedentium mandatorum præuaricatio irro= gat)poſitus,ſatanæ mancipiũ effectus eſt. Iam cum poſt deum & parentes iubeamur diligere ꝑximos ſicut nos ipſos,aptißime ſane inter ea mandata q̃ proximi læſio= nẽ prohibent,primum illud eſt,quod ad proximi uitã ac corpus pertinet,quæ poſſeßio cuiq; charißima eſt.

Ad omne opus malum inſtructus, q neq; deum, neq; parentes reueretur

Hoc præceptum ad uitam & corpus proximi reſpicit

VT aũt hoc præceptum cũ duobus ſequẽtibus in= telligas,nõ eſt neceſſe interpretationẽ remotius petere. Quod Chriſtus ipſe apud Matth.ca.6.ea diluci de admodũ enarret ac exponat. Vbi etiam duo inter cæ tera Chriſtum docere uides, Primũ legẽ eſſe ſpiritualẽ, quæ nõ ſolo externo opere,ſed ſpiritu magis & affectu ſit adimplẽda. Secundo,docet Chriſtus præcepta iſta negatiua è regione affirmatiuã requirere, qđ poſtea in ſingulis ex ipſius Chriſti uerbis fiet manifeſtius, Nam

Matth.6 Duo docet Chriſtus. Matth.5 1 Lex ſpũalis 2

ut ab enarratione iſtius præcepti incipiamus, ſi uerborum corticẽ tantũ intuearis, uidetur hoc præcepto tantum retuſam Iudæorum craſſam malitiã, quã in homicidio committendo adhibebant. At Chriſtus declarat non ſufficere, ut huic præcepto ſatisfacias, continere manũ à cæde, niſi etiam contineas animum ab omnibus affectibus qui huc tẽdunt, cũ ait: Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego aũt dico uobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri ſuo Racha, reus erit conſilio: qui autẽ dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. 1 Primus enim gradus ad lædendũ eſt ira in animo concepta, quæ nihil aliud eſt, q̃ dolor flagitans uindictam. 2 Proximus ira irrumpens in uocẽ indignationis quam dñs appellat Racha. 3 Tertius eſt dolor irrumpens in manifeſtum conuitiũ, ut cũ dicimus, fatue. Planc ergo Chriſtus docet, non tantũ homicidã eſſe apud deum, qui uitã proximo eripuit, ſed & oẽm illum qui proximum odit, hoc eſt, qui male uult, tametſi iram animo cælauerit, & necdũ in ullam indignationis uocẽ proruperit. Accipe tamen Chriſti ſermonem de ea ira, quæ lædendi affectum cõiunctum habet, alioqui iraſcimur & his, quibus bene uolumus, non ut lædamus, ſed ut corrigamus & odimus in hoĩe, nõ quod fecit deus, ſed qđ fecit ipſe. Idq; zelo iuſtitiæ ſine peccato. In quã ſnĩam Pſaltes dixit: Iraſcimini et nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Illud ergo intuendũ eſt, quid ſit iraſci, indignari, & conuitiũ inferre fratri ſuo, quoniã non fratri iraſcitur, qui peccato fratris iraſcitur, quod

Matth. 5 · Aug. de verbis dñi i mõte. lib. 1 · Ira. · Gradus in lædendo · Indignationis vox Racha · Conuicium. · De qua ira loquit Chriſtus · Aug. de ſermone dñi in monte, lib. 1 · Pſal. 4 · Pſal. 118

nõ prohibet Chriſtus, ſed qui ſine cauſa iraſcitur, is nõ peccato, ſed fratri iraſcitur, quod Chriſtus uetat. In his ergo ſententijs, ſubaudiendum eſt (ſine cauſa) aut ſi ma uis uindicandi ſtudio. Nam alioqui & Paulus in hoc præceptum impegiſſet, cũ pontificis iuſſu palma percuſſus aiebat, Percutiat te dñs, paries dealbatæ. Et cũ Galatas ſtultos uocat, non enim id fecit Paulus ſine cauſa, fecit item id cũ ſumma manſuetudine citra ullã perturbati animi indignationẽ, quod utrobiq; ſatis ex ſequentibus conſtat. Nam ut illic teſtaretur (q̃ immotã cuſtodiſſet animi tranquillitatẽ) & quod nihil iratus dixiſſet, inſultantibus ſibi Iudæis ac dicentibus, principi ſacerdotũ maledicis, reſpondit: Neſciui fratres, quia princeps eſt ſacerdotũ, Nemo enim perturbatioris animi in hũc modũ tam cito reſpondiſſet. Hic uero nempe ad Galatas ſcribens, ne id quod ſtultos eos uocaret, contumeliæ cauſa feciſſe uidetur, eos etiam fratres nominat. Vtrobiq; ergo Paulus iuſtam cauſam habebat, quod q̃ diceret tuendæ ueritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus ſacerdotum principatu) deinde etiã corrigẽdi ſtudio diceret. Docet ita Chriſtus uim huius præcepti hoc poſtulare, ut oẽm deponamus affectum in proximi læſionẽ procliuem. Porro quum, iram prohibet: qui primus gradus eſt quo à mãſuetudine & mititate deflectimus, multo magis odium prohibuiſſe uidebitur, quæ eſt ira inueterata. Nã ſi iraſci non eſt fas fratri ſine cauſa, multo minus fas eſt, animo tenere aliqd, ut in odiũ indignatio cõuertatur. Ad quod pertinet, qđ Paulus ait: Nõ occidat ſol ſuper iracundiã ueſtram. Et

Sine cã iraſci prohibit

Sine cauſa

Acto. 23

Gala. 1

Augu. de ſer mone dñi in monte lib. 1

Vis huius præcepti.

Aug. de ſermone dñi in monte lib. 1

Ira.

Odium

Ephe. 4

Inuidia

cum utraq; peior ſit inuidia, quæ alienam felicitatem, ſuam interpretatur iniuriam. Quis dubitat, uetita ira magis etiam inuidiam uetitam eſſe? Nec mirum, & iraſcentem, & indignantem & conuitium inferentẽ in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiuſmodi præcepta ſecundæ tabulæ pertinentia ad doctrinam de dilectione proximi, quæ ſola in omnibus huiuſmodi mandatis potiſſimum quæritur, quam ſi habeas, quomodo fratri iraſceris? At hæc ſi exciderit animo, uel ſola ira ſubintrante, qua fratri male uelis, quis non uidet te potioris huius mandati partis, iam coram deo factum eſſe trãſgreſſorem? Etſi enim manum non admoueas iam mente peccaſti. Porro, qui fratrẽ ſuum ratione ac prudentia priuate, facitq; ut à nulla differat beſtia, quõ immunis eſt à reatu huius præcepti? quod ut cætera, charitatem proximi requirit. Etenim qui ſchommatis & cõtumelijs perſequitur, charitatem deſtruit, qua deſtructa ſimul oẽs tolluntur uirtutes, ſicut omnes conſeruantur ea ſalua. Damnatur igitur hic in uniuerſum cor erga fratrẽ male affectum, & priuatæ uindictæ cupiditas.

Indignantis vox

Conuitium.

Damnaſ cor male affectũ erga fratrem

Hoc præceptũ nõ pertinet ad magiſtratus

ATq; hinc liquet hoc præceptũ non pertinere ad magiſtratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis ſontes afficiunt, non enim ipſi ſunt, qui occidunt, ſed lex dei ferit. Iubens unum membrum tolli ob totius corporis incolumitatem, non enim iudex ſuo nomine, ſed dei uindicat. Nec fruſtra gladiũ portat, uindex ĩ irã, ei qui male agit, quin magiſtratus animaduertẽdo in ſontes q̃proxime deũ refert, unde et dij uocãtur iudices, tantũ abeſt, ut occidẽdo delinquã, qui niſi occi-

Roma.13

Iudices dij

derint, delinquerent, quod mandatũ habeant exercendi uindictam iuxta legẽ, q̃ non humana, ſed diuina potius, hoc eſt diuinitus ordinata exiſtimanda eſt. Sic Moſes (quo nihil clementius fuit) percußit, & ſacerdos Phinees percußit, & ceſſauit quaſſatio. Legitur & Helias multos morte affeciſſe, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, nimirũ diuinitus iuſſus, nõ deſiderio uindictæ, ſed amore correctionis, De quo Heliacum exẽplum diſcipuli dño ſuggererent, cõmemorantes, quid ab eo factum ſit, ut ẽt ipſis daret poteſtatem petendi de cœlo ignem ad conſumendũ eos, qui ſibi hoſpitium non præberent, reprehendi in eis dñs non exemplũ prophetæ ſancti, ſed ignorantiã uindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verũ quoniam deus temerariã ſanguinis effuſionem magnopere odit. (Nunq̃ enim non occurrit in ueteri teſtamento ſanguinis prohibitio, quod & miſterio prohibiti eſus ſanguinis ſatis demonſtratũ eſt) omnino uidendum eſt magiſtratui, ut in negotijs, ubi de ſanguine fundendo diſceptatur, circũſpecte, conſiderateque agat. Quod faciet, ſi & rite & recte iudicare inſtituerit, Rite iudicat, cum iuris ordine ſeruato ſententiam profert, quod in Deuter. præcipitur, cum dicitur: Iuſte quod iuſtũ eſt, exequaris. Recte iudicat, q ex legis præſcripto, tanq̃ miniſter dei, zelo iuſtitiæ maleficiũ punit. Nã qui corrupte iudicat, aut legibus ad priuatim odiũ commodum ue abutitur, ſeu ex cupiditate, alioue quocunq; malo affectu, aut cum acceptione perſonarum iudicat, aut maiorem pœnam q̃ lex infligit, is iudex homicidium patrat etiam ſi nocens morte dignus ſit.

Vindicta exercenda ſecũdum legem.

Exodi. 32
Nume. 25
Pſal. 105
4. Reg. 1

Eſus ſanguinis prohibitio quid ſit.

Rite ac recte iudicandum.
Deute. 16

Recte

mus. Cum Abſolon ſeditionem mouiſſet, ac patrē Dauid regno expuliſſet, neceßitas bellum ſuaſit, deſcendit Ioab parua manu contra ingentē exercitū Abſolon, cōmittitur prælium, uincit Ioab. At ſtatim cū exercitus terga uertiſſet, Ioab qui poterat inſequendo omnē ſeditioſum Iſrael ad unū interemiſſe, retinet exercitū ſuū ne perſequatur Iſrael fugientē, uolēs parcere multitudini. Quid uero Dauid, nunquid poſt cædem miſit ad occidendum eos, qui filio ſuo in hac factione fauerant? qui in bello cōtra ſe geſto fuerunt duces, tribuni & centuriones? Neutiquā, Quin & Amaſiæ, qui ſeditioſum exercitum duxerat dixiſſe legitur: Nonne os meum et caro mea es? hæc faciat deus & addat ſi non magiſter militiæ fueris coram me. Itidem cum non multo poſt, Siba uir Belial factionem ſimilē concitaſſet ac tuba ceciniſſet. Non eſt nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Iſai, & iam cum cōiuratis in Abelam ueniſſet, Ioab cū exercitu ſecutus, ut expugnaret Abela, interpellatus ꝑ mulierem, cur præcipitaret hæreditatē dn̄i? Reſpōdit: Abſit hoc. Abſit hoc. Tradite mihi ſolū Siba, qui leuauit manū ſuā cōtra regē, Quod cū factū eſſet, et proiectū per murū abſciſſum caput uidiſſet Ioab, nō depredatus eſt ſeditioſam urbē, nulla ſpolia retulit, ſed abſciſſo capite authoris motæ ſeditionis cōtentus, receptui cecinuit ac abijt. Cæterum principes qui eiuſcemodi exēpla nō inſequuntur, ueluti qui non neceßitate adacti, neq; reipub. ſed ſtudio ob priuatos affectus bellum ſuſcipiunt, aut non legitime gerunt, uel fidem fallunt, tot homicidia committunt, quot homines in eo bello uel pereunt, uel ad famem adigun-

2. Regum. 16. 17. 18

Militas Ioab.

Militas Dauid.

Amaſias.

2. Reg. 20

Grauis cenſura in principes qui iniuſte belligerantur.

a militis ſti pendiatoris.

tur. Adde, quiſquis uel odio, uel ſpe prædę currit ad bellum, etiam ſi neminem occidat, coram deo tamen homicida eſt, non enim uoluntas abfuit, ſed uoluntati defuit occaſio. Iohannes ille Baptiſt. militibus leges præſcripſit, nec dubium talem quam ſi præuaricentur, maximi criminis rei fierent. Neminem (inquit) concutiatis, nemini calumniã inferatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs ueſtris q̃ merito prĩcipes ſuis militibus ſedulo inculcãdã curarẽt.

Lucæ. 3

Quæſtio.

VErtunt etiam quidam in quæſtionem, num lex ciuilis, quæ homini priuato uim ui repellere cõcedit pugnet cum Euangelio? Nos putamus non pugnare, ſed licere capitis periculum intentantis exitio depellere, ſi tamen certa mors intenditur, nec eſt aliud effugium, Nam cum eo caſu certo quodam ordine et modo, quem lex præſcribit, magiſtratus uim ui depellere concedat, uidebitur inuadens, hoc ordine & modo occiſus magis ipſius magiſtratus, quàm priuata authoritate occiſus. Verum, quum plurima ſint, quæ ad obſeruandũ hũc ordinem & modum requiruntur ueluti inter alia ac potiſſimum, ut omnis affectus lædendi inuaſorem penitus abſit, talis autem affectus non facile in conflictu retineatur, idcirco nos homini Chriſtiano ſuaſerimus, ut in ea anguſtia ante omnia dei auxilium imploret, quod ſæpe propinquius eſt, quàm credimus, quando legimus & draconem, eius cuius olim fuerat alumnus clamore excitatum accurriſſe, & à latronibus liberaſſe, quod ſi interim deo uiſum non ſit inuaſo præſens adferre præſidium & malitis occidi quàm occidere certe exiſtimamus talem Chriſtiani hominis officio functum, nimirum Chri-

Dilutio. An Chriſtiano liceat vim vi repellere?

Plurima requiruntur vt liceat occidere inuaſorẽ.

Cõſiliũ piũ.

ſti domini ſui exemplum ſecutũ eſſe. Quãuis interim ſecus facientem, ordineq; & modo legitimo ſe defendentẽ non damnemus. Neq;.n. Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationẽ, ſed tantum format affectus ac animum, quẽ Chriſtus uult ab omnis uindictæ cupiditate longe alieniſſimum eſſe. Matth.5 Euãgelium nõ tollit ius naturale. Matth.5

CAeterũ, ut unde digreſſi ſumus, reuertamur, docet (ut diximus) Chriſtus hoc præceptum, non tantũ omnẽ uindictæ cupiditatẽ prohibere, ſed & ut negatiuũ ſit, e regione tamen affirmatiuã requirere, multaſq; ac eximias uirtutes, atq; adeo ipſiſſimos fructus ſpiritus includere ac requirere. In primis.n. requirit humanitatem ac mãſuetudinẽ, quæ uirtus proprie opponitur iræ ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiæ. Secundo, concordiæ ſtudium poſtulat, ut in omni negotio proponamus, redire cum proxime in gratiam, quod Chriſtus indicat, cum inquit: Si offeras munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuũ. Tu uero intellige pergendũ non quidem pedibus corporis, ſed animi motibus. Abſurdũ eſt.n. credere ſi abſens ſit, & trans mare cõſtitutus qui reconciliandus fuerit, & tale aliquid ueniat in mentẽ, Chriſtũ præcepiſſe tãtiſper ante altare munus relinquendum, donec poſt terras & maria pererrat rediens offeras deo. Spiritaliter ergo Chriſti uerbum intelligendum eſt, ut ſcilicet te humili affectu proſternas fratri, ad quem reconciliãdũ ſatis prexeris, ſi ad eũ chara cogitatiõe cucurre-

1 Matth.5 Hoc præceptum includit eximias virtutes. Galat.5 Mãſuetudo. 2 Augu. de ſer. dñi in mõte lib.1 Explicat locus in Matthæ.5

ris,atq; ita etiam,ſi præſens ſit,poteris eum non ſimu-lato animo lenire,ac in gratiã reuocare,ueniã poſt.lan-do,ſi hoc prius coram deo feceris,pergens ad eum, non
Matth.6 *pigro motu corporis,ſed celerrimo dilectionis affectu, quod ubi feceris,tum inde ueniens,id eſt intentionẽ re-uocans,ad id quod agere cœperas,offeres munus tuũ,ni mirum preces ac alia ſpiritualia ſacrificia,quæ non ac-*
3 Pacis ſtudiũ cum oĩbus hoĩbus. *cipit deus,niſi à cordibus charitate proximi imbutis.*
Tertio,monet Chriſtus hoc præcepto cõtineri etiam id,
Matth.5 *quod & Paulus docet,ut pacẽ cum omnibus hominibus (quantũ in nobis eſt)habeamus,cum ait:Eſto conſentiẽs aduerſario tuo cito,cum es cũ eo in uia, ne forte tradat te aduerſarius tuus iudici,& iudex tradat te miniſtro, & in carcem mittaris.Et huc ſpectat,quod Chriſtus bea tos pronuntiat pacificos,qui ſtudent nõ ſolum inter alios diſsidentes ſarcire concordiam,uerum etiã ultro inuita*
4 Matth.5 Pacifici. *re ad pacem,à quibus ſunt offenſi. Quarto & tolerã-tiam à nobis exigit Chriſtus,ut hanc legẽ adimpleamus, ut ſcilicet nõ ſolũ cupiamus habere pacẽ cũ omnibus ho-minibus,ſed etiam ne detrectanti pacẽ pro malo malum*
Matth.5 *reddamus,cum inquit:Ego autẽ dico uobis,non reſiſte-re malo,ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam,præbe illi & alterã.Id quod & Paulus alijs licet*
Roma.12 *uerbis expreſsit.Non reddentes(inquit)malũ pro malo.*
5 Patiẽtia. *Quinto,patientiam etiã poſtulat,qua non tantum malos toleramus,ſed etiam patimur eos abuti noſtra tolerãtia, parati adhuc magis damni ab eis accipere,quàm iniuriã referre,quod Chriſtus ſignificauit,cum inquit:Et ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuã tol-*

lere, dimitte illi & pallium. Sexto, ſupra hæc & benignitatem ac mititatem in nobis deſiderat, cum inquit: Et quicunque te angariauerit mille paßibus uade cum illo & alia duo. Benignitas enim & mititas uirtus eſt lenis, tranquilla, ad familiaritatem ſuam inuitans, et pluris faciens concordiam & animi tranquillitatem, quàm exteriorem quietem & otium. 6 Mititas. Matth. 5 Benignitas.

Septimo, & bonitatem à nobis poſtulat, qua nemini nocemus, ſed ad benefaciendum omnibus ſumus expoſiti, cum inquit: Qui autem petit à te, da ei, & uolenti à te mutuare, ne auertaris. Quo quid aliud ſignificat, quã à nobis requiri, ut neceßitatem patienti ac reddere ſortem cupienti ac uolenti mutuum demus ſine ſpe lucri, egentibus uero, etiã ſine ſpe ſortis de noſtro tribuamus. Octauo, ultra bonitatem eximium etiam illum charitatis gradum in nobis requirit, quo & inimicum, etiam nobis incommodantem toto pectore complectamur et beneficentia etiam afficiamus, quemadmodum ſolent parentes paruulos, uel phreneticos filios (à quibus multa ſæpe patiuntur) non minus diligere, atque inſuper omnia tentare, ut ipſorum ſaluti conſulant. Quamobrem Chriſtus inquit: Ego autem dico uobis, Diligite inimicos ueſtros, benefacite ijs qui oderunt uos. Poſtremo, Chriſtus præter hæc omnia ſummum charitatis gradum à nobis exigit, qui in longanimitate conſiſtit, quæ uirtus non ſolum malos tolerat, atque maiora ab eis tolerare parata eſt, ſed etiam adhuc inuicto quodam animi robore eorum emendationem expectat, atque adeo ſalutem optat. Quod Chriſtus ſignificauit, cum 7 Bonitas. Mat. 5 Mutuũ dantes &c. Lucæ. 6 8 Beneficẽtia erga inimicũ Aug. de ſermone dñi in monte, lib. 1 Mat. 5 9 Longanimitas ſummæ charitatis gradus. Matth. 5

Matth.5 diceret: Orate pro perſequentibus & calumniantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri qui in cœlis eſt, qui ſo-

Vis pcepti. lem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſu per iuſtos & iniuſtos. Vides quantū huius præcepti uis, ſecundum Chriſti enarrationem ab exteriori cortice le gis (in quo Iudæi fęlicitatem ſuam conſtitutum) diſtent. Vides quàm non ſufficiat externæ non occidere, ſi ſe-

Roma.12 mel etiam omnem lædendi affectum non deponas, omnē-

Hoc præceptū affectu impletur. que uindictam deo reſignes. Rurſum uides hoc præce- ptum ſolo affectu impleri, nec ſitum eſſe in externo ope

Aug. de ſer. dñi in monte lib.1 re, ſed in incorrupta ac bona uoluntate, qua proximum non tantum non lædere, ſed eius ſaluti quammaxime con ſultum uelimus, exiſtimantes, quod res eſt, eum tam- etſi malum, miſericordia dignum, quin tanto magis di- gnum, quo eſt peior, præſertim, quod malitiam ex natu- ra non contraxerit, ſed diabolo faciat inſtigante, quem ſi per noſtram miſericordiam eijcere poterimus, dubium non eſt, nos in eorum numero cenſendos, de quibus dictū

Matth.5 eſt: Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam con ſequentur.

1

Qui peccēt in hoc pceptum. EX ſuperioribus autem manifeſtum euadit, quinā in hoc præceptum peccent. Principio enim, qui

1.Iohan.3 Ephe.4 ira ac odio in proximum deflagrant, aut inuidia conta- beſcunt, huius præcepti plane obliti uidentur. Nam ut apud Iohannem eſt, Omnis qui odit fratrem ſuum, ho- micida eſt. Quamobrem tam ſerio monet Paulus, ut

Prouer.25 omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & bla-

Leuit.19 ſphemia tollatur à nobis, Quin & Sapiens ueteris le- gis iubet, ne comedamus cum homine inuido, & ne de-

ſideremus cibos eius. Præcipit quoque uetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, ſed ut publice arguas eum, ne habeas ſuper illo peccatum.

Secundo in hoc præceptum peccat, qui contumelia proximum afficit, qui iniurijs honorem proximi commaculat, qui libellis famoſis proſcindit. Calumniator, Sycophanta, & Criminator, pro gladio, lingua utuntur & calamo. Sicut ſcriptum eſt, linguam maledicam eſſe malum plenum ueneno mortifero, quam & Pſaltes nouaculæ acutæ confert. 2 Linguæ & calamus gladius. Iaco. 3 Pſal. 63

Tertio, in hoc præceptum peccat, qui cum proximum ſeruare poßit, non ſeruat, aut qui pauperem ſuis facultatibus exuit. Auarus ergo dum egenti non occurrit, fame occidit. Et ut non pereat proximus, nihilo ſecius, (quantum in illo eſt) qui periclitanti non tulit opem, extinxiſſe cenſetur. Vnde Eccleſiaſtici triceſimo quarto ſcribitur: Panis egentium uita pauperis eſt, & qui defraudauerit uir ſanguinum eſt. Et uulgare eſt illud Ambroſii uerbum. Paſce fame morientem, quiſquis enim hominem paſcendo ſeruare poteris, ſi nõ paueris, fame occidiſti. Eodem reatu obſtringitur, qui ob iuſtitiam captiuos non redimit, aut qui iniuriam à fratre, cum poteſt, non repellit. Qui enim non repellit à ſocio iniuriam (cum ſine periculo poteſt) tam eſt in uitio, quam ille qui facit. Vnde ſcriptum eſt: Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Patrum quoq; decreta clamant, mortem probatur infligere, qui hanc quũ poßit, non excludit. 3 Auarus occidit. Eccle. 34 Ambr. 86. diſtin. c. paſce Prouer. 24 82. diſtin. c. 1

4 Maleficii. *Quarto, occidunt, quicunq; habẽt peruerſam uolũta tem lædendi proximi, Quamobrem malefici, qui incanta mentis ſuis perimere ac lædere ſtudent, homicidæ cenſendi ſunt.*

5 Qui cõſentiunt in necẽ. *Deinde omnino committunt homicidium, qui uel imperio, uel conſilio, uel perſuaſione, uel impulſu, uel diſſimulatione in mortem hominis & ſanguinis effuſione, conſenſerint, qui alios inter ſe committunt, & in mutuum diſsidium alliciunt, ac prouocant, qui diſcordiam excitant, quos non dubium eſt minus peccare q̃ ſi manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam, ſic Ieſabel occidit Naboth, Herodias Iohannem* 2.Regum.11 3.Regum.21 Marc.6 *Baptiſtam. Deniq; Iudæi ſic occiderunt Chriſtum, ſucclamantes, Crucifige, crucifige eum. Id quod & in Deute*De pœnitẽ. diſt.c.periculoſe. *ronomio indicatur, quum dicitur: Maledictus qui clam* Pſalmo.63 *percutit proximum ſuum. Et Pſaltes ait: Exacuerunt ut gladium linguas ſuas, ut ſagittent in occultis immacula*6 *tum. His uero magis rei ſunt, qui non tantum animo, ſed etiam manu ipſa cædem perficiunt, quos lex morti abſq; ulla miſericordia addicit. Qui percuſſerit (inquiens) hominem, uolens eum occidere, morte moriatur. Item, ſi* Exod.21 *quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab altari meo euellas eum, ut morte moriatur.*

Ibidem

7 *Peccant dein in hoc præceptum & iudices (ut diximus) qui ſontem damnant, non ut ſuo officio, ſed affectibus uoluptatibuſq; ſatisfaciãt, obliti eius, quod Ioſaphat iudicibus præcepit, non hominis exercebis iudicium, ſed* Paral.19 *domini, & quodcunq; iudicaueritis, in uos redundabit. Sit timor domini uobiſcum, et cum diligentia cuncta facite.*

cite. Ad eundem modum peccant carnifices ſeu lictores, iudicium miniſtri, qui occidendo hominem, lucrum q̃ærunt ac ſponte faciunt, quod tantum iuſtitiæ contemplatione faciendum erat. Præterea (ut diximus) ab homicidio non excuſantur principes, qui bellum non legitime ſuſcipiunt, uel qui non iuſte gerunt. 8 *Poſtremo, non dubium eſt, eos in hoc præceptum grauiſſime committere, qui ſibi mortem conſciuerunt. Lex enim generalis eſt, quæ ſimpliciter prohibet ne occidamus, Quin hoc homicidium omnium funeſtiſſimum reputatur. Ad quẽ modum legimus. Achitophel ſe laqueo ſuſpendiſſe, qui erat typus Iudæ proditoris, ſeipſum laqueo ſuffocantis, Matthæi.27. Quod tamen de his intelligi uolumus, qui uel deſperatione gratiæ dei, uel deſponſione animi, uel impatientia uitam (maximum certe dei donum) abrumpunt, Nam aliud eſt iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, ſibi manus adferunt. Nam quum hic morbus omne mentis iudicium adimat, homicidium (quod ſiue peruerſo affectu non committitur) haud perpetratur. Sunt qui hic laborant de excuſando Samſon, Eleeſaro, ac Raſia, qui in Iudicum ac Machabeorum libris, non ſine laude mortem ſibi intuliſſe ſeu ſaltem acceleraſſe leguntur. Deinde de excuſandis Leone papa & Auiano Alexandriæ epiſcopo, quorum alter ſibi manum amputauit, quod per illam, libidinis ignem ad animum ſibi ſenſit proſerpere, poſtquam eam puella quædam eſſet deoſculata, Alter conſpicata & concupita fœmina, oculum ſibi eruit. Item, qui de Nyceta martyre ſoliciti ſunt, qui cum molliſſimo lecto arte*

Qui ſibi mortẽ conſciſcunt

Matth.27

Iudic.16

2.Macha. 6 &.14

Leo

Auianus

Nyceta.

colligatus iaceret, & reſupinatus à meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam ſuam mordicus abſciſſam in os ſcorti conſpuit, ut uel ita imminentem libidinis peſtem repelleret, Nos etſi ea facinora omni uacare culpa affirmare non audeamus, eam tamen culpam, ſi qua fuit, non omnino damnabilem iudicamus, q eam leuiorem faceret zelus cuſtodiendæ legis dei, ac ardens deſiderium, non tantum uitandi offendiculi, ſed & præbendi teſtimonium fidei ſuæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præſertim
2. Macha. 2 &.14 *quum illi in Machabæis non ante ſibi uitã abruperint, q̃ uiderent ipſis certam mortem à tyranno intentari.*

9 *FInitimi ſunt ſeipſos enecantibus, qui aut crapula aut ebrietate ſe obruunt ac enecant, Nam Sapientis uerbum eſt: In multis eſcis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad choleram. Itẽ, propter crapulam multi perierunt, qui autem abſtinens eſt, adijciet uitam. Cæterum, qui ieiunijs, uigilijs, frigore, nuditate, reliquiſq; corporis afflictionibus, ſibi uitam, uel abrumpunt uel abbreuiant, hi (ſi adſit hypocreſis) homicidæ ſunt, ſi ſyncerus animus, lenius peccant, præſertim ſi ſtudio iuuandi proximi modum excedant, Charitas enim multa excuſat.*

Quid ſentiẽdũ qui uigilijs aut ieiunijs ſibi uitã abrumpunt.

1. Corin. 13

10 *Denique, huius præcepti uim non præſtant, qui inimicis ſuis non condonant, qui opera miſericordiæ erga quoslibet etiam inimicos non exercent, qui pro eis orare detrectant. Breuiter, q eos neq; amore, neq; obſequio proſequuntur.*

PRAECEPTVM SEXTVM.
NON MOECABERIS.

INiuria in proximum atrociſſima eſt homicidium, proxima adulterium, ut enim uiro nihil coniunctius, nihil charius uxore legitima, ita nulla eſt contumelia intolerabilior, q̃ uxor per adulteriũ cõſtuprata. Iuſto itaq; ordine hoc ſextum præceptum, quod cõiugia munit, præceptũ illud ſequitur, quod corpora & uitam proximorũ tuetur ac defendit, Hoc aũt præceptũ Chriſtus Matth. 5. ad eũdem modum interpretatur quo præcedens, docens eo ſubmoueri non tãtum externum adulterium, ſed & oẽm penitus adulterij cauſam ac radicẽ, atq; adeo omnes affectus, qui huc tendunt. Audiſtis (inquit) quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis, Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiſcendam eam, iram mœchatus eſt eam in corde ſuo, Sicut enim ira mater eſt homicidij, ſic concupiſcentia adulterij, Omne enim adulterium ex concupiſcentia naſcitur. Ergo nunquam radicitus ſuſtuleris adulterium ſecundum legis mandatum, niſi præcideris etiam omnem concupiſcentiam ſecundũ Chriſti præſcriptum ac ſpiritum, Nam & quemadmodũ qui fratri iraſcitur, apud deum homicidij reus eſt, qui nõ magis opus conſiderat q̃ affectum, Sic qui cõcupiſcit mulierẽ alienam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, idq; etſi non apud homines, apud deum tñ, qui magis uoluntatem reſpicit, q̃ opus, qui etiam quæcunq; præcipit, toti homini præcipit, qui corpore cõſtat & animo. Quamobrẽ quũ lex dicit, nõ mœchaberis, quid aliud uult, q̃ ne uel aĩo

[Margin notes: Ordinis rõ. — Chriſtus hoc præceptũ interpretatur Matth. 5 — Vis huius præcepti. — Ira. — Concupiſcẽtia. — Matth. 5 — 1. Iohan.]

uel corpore adulterio te conſpurces, ne ſcilicet corpus
libidinibus æſtuet, neue mens fœda concupiſcentia inar-
Aug. q̄ōnum in Exod. li. 2 *deſcat? Mœchiæ autem nomen, etſi Græci ad ſignifican*
Mœchiæ appellation̄ē hic venit omnis illicitus coitus. *dum adulterium frequentius accommodent, hoc tn̄ loco*
mœchiæ appellatione omnis illicitus cōcubitus, atq; illo-
rum membrorum non legitimus uſus uenit, idq; nō om-
nino contra uocabuli rationem, Nam ut adulterari La
tinis, ita μοιχεῖν, *Græcis uerbum eſt generale ad omnem*
corruptionem, Nam & monetam adulterant, qui eā ui-
tiant, & adulterant uerbū dei, qui illud corrupto affe-
ctu tractant. Et in hanc certe ſententiā non tantū Euan
gelium, ſed & lex ipſa uetus, hoc præceptum interpreta
Tobiæ. 4 *tur, Quemadmodū legimus Tobiam filium ſuū docuiſ-*
ſe, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, &
preter uxorem tuā nunq̄ patiaris crimē ſcire. Et in Le
Deute. 23 Eccle. 41 *uitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec*
ſcortator de filijs Iſrael. Et Eccleſia. 41. Erubeſcite ab
conſpectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apoſtolus
fornicationem magna quadā uehementia, nō uno in lo-
co deteſtatur ac prohibet: Hæc eſt (inquit) uoluntas dei
ſanctificatio ueſtra, ut abſtineatis uos à fornicatione, ut
ſciat unuſquiſq; ueſtrū uas ſuum poßidere in ſanctifica-
1. Corin. 6 Ephe. 5 *tione & honore, nō in paßione deſiderij. Rurſus. 1. Co*
rin. 6. Fugite fornicationē. Itē Ephe. 5. Fornicatio autē
& omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in
uobis. Atq; adeo hoc crimē abhominatur, ut nolint nos
ullam cum fornicarijs habere uitæ conſuetudinem. Sic
1. Corin. 5 *legis. 1. Corinth. 5. Scripſi uobis in epiſtola, ne commi-*
ſceamini fornicarijs. Item, Si is qui frater nominatur

inter uos. fornicator eſt, aut auarus &c. cũ huiuſmodi nec cibum ſumere, Nec mirum, q̃ ſcriptura doceat, nullam propemodum peſtem turpius, q̃ fœdam illam libidinem hominem commaculare, atq; adeo totum commutare, quæ ſane facit, ut uix agnoſcas hominem eundẽ eſſe. Teſtis eſt Dauid, quo nemo cordatior, nemo pientior, nemo manſuetior, At is ubi turpiſſimæ libidinis æſtu exardeſcit, q̃ fit carnalis, excors, ac crudelis, atq; adeo ſui diſſimilimus, Quin etiam homicida, ut omnino uerum ſit, quod Oſee. 9. legimus: Fornicatio & uinũ & ebrietas auferunt cor, Et Solomon Prouer. 5. Stillans (inquit) fauus eſt ſcorti os, & mollius eſt q̃ oleum collum eius, uerum poſtrema illius amara ſunt, uelut abſintheum, ac acuta ceu gladius. Atq; idem etiam Solomon huius rei potentiſſimum exemplum eſt, Nam etſi ipſe à domino cor ſapiens & intelligens nactus fuerit, intantum, ut nullus ante eum ſimilis ei fuerit, nec poſt eũ (ut ſcriptura teſtatur) conſurrecturus ſit quiſpiam, tamen quum cœpiſſet ad amare mulieres alienigenas, En quãtum mutatus eſt ab illo Solomone ſapientiſſimo? Statim enim deprauatum eſt cor eius per mulieres, ut non eſſet deinceps perfectum cum domino deo ſuo, ſed in tantum auerſum, ut ſequeretur etiam deos alienos, & coleret ille Solomon nuper omnium ſapientiſſimus Aſtarthen deam Sydoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum Ammonitarum. Et qui quæſo (ut omittamus exempla) fieri poteſt, ut nõ totus auertatur à deo, qui libidinibus ſeruit. Quum Apoſtolus. 1. Corinth. 6. dicat: An neſcitis, quoniam qui adhæ-

Fœda libido totum hominem plane commutat.

2. Regum. 11

Oſee. 9

Prouer. 5

3. Reg. 3

3. Regum. 11

1. Corin. 6

ret meretrici, unum corpus efficitur, qui autem adhæret domino, unus ſpiritus eſt. Et ſtatim poſt, *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.* Quod *ſi roges, quur ſic?* Reſpondebit Apoſtolus, *quod corpus non fornicationi, ſed domino, & dominus corpori.* An *neſcitis (inquit) quoniam corpora ueſtra membra ſunt Chriſti, & quoniam membra ueſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in uobis eſt, quem habetis à deo.* Tollam *ergo (ut rogans ſubijcit ille) & membra Chriſti, faciam membra meretricis?* Abſit, Quin *potius (ut idem monet) quum noſtri non ſimus (empti enim pretio magno ſumus) hoc nobis curandum eſt, ut proſtratis omnibus immundis concupiſcentijs & deſiderijs, perpetuo glorificemus & portemus deum in corde & corpore noſtro.*

Grauiſſime ſemp̄ ē punita fornicatio & adulteriū

CAeterum, *huius criminis grauitatē uel ſola pœna propoſita ſatis oſtendit,* Nam *uix ullum peccatum eſt, quod atrocius in ſcripturis punitū legamus atq; illud,* Id *quod ſatis teſtatur diluuium, quo deus totum mundū perdidit, eo q̄ omnis caro corruperat uiam*

Gene.6.&.7 *ſuam ſuper terrā, perdidit quoq; atq; etiam in cinerem*

Gene.19 *redegit Sodomam & Gomorrā, urbes florentiſſimas, ut ne ruina quidem ſuperſit, illorūq; incolas externis cruciatibus deſtinauit, quod ſcortationi & ſtupris uacarint, quemadmodū teſtatur Apoſtolus* Iudas: *Sicut (in-*

Iudæ.1

Caro altera. *quit) Sodoma & Gomorra, & finitimæ ciuitates, ſimili modo exfornicatæ & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æterni pœnā ſuſtinētes,* Pre-

tere à ſic legimus, uigintitria milia de filijs Iſrael plaga diuinitus immiſſa ob fornicationẽ cum filiabus Moab periiſſe. Quod exemplum Paulus. 1. Corin. 10. nobis intuendum proponit: Neq; (inquit) fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt una die uigintitria milia. Hæc enim omnia in figura contingebãt illis, Scripta ſunt autẽ ad correptionem noſtrã, in quos fines ſeculorum deuenerunt, Nec dubitat ẽt tantus Apoſtolus, ſcortatores regno cœleſti excludere & inferni pœnis mancipare, quum inquit. 1. Corin. 6. Neq; ſcortatores, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnum dei poßidebunt. Et alibi: Scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus etiam, non habebit hæreditatem in regno Chriſti & dei. Rurſus ad Hebræ. cap. 13. Fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Nume. 25
1. Corin. 10
Scortatores regno dei excluduntur
1. Corin. 6
Ephe. 5
Hebræ. 13

PORro quum Chriſtus animi libidinẽ ac concupiſcentiam tanto ſerio prohibeat, ſimul quoq; prohibet quæcunque eam uel excitant uel nutriunt, qualia ſunt, uerba impudica, laſciuæ hiſtoriæ, ſpurcæ cantilenæ, imagines indecoræ, deinde oſcula, tactus, cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occaſio, & potiſsimum crapula, ebrietas, deſidia, otium, ſomnus, & ſi quæ ſunt ſimilia. Propterea quum prohibuiſſet cõcupiſcentiam, ſtatim ſubiecit: Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum et proijce abs te, expedit enim tibi, ut pereat unũ membrorũ tuorũ, q̃ totũ corpus tuũ mittatur in gehennam, Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eã, & proijce abs te, Expedit enim tibi, ut pereat unũ membrorũ tuorũ, q̃ totũ corpus tuum.

Vis pͨcepti.
Chriſtus prohibet oĩa q̃ uel excitant uel nutriunt libidinem.
Matth. 5

Explicat locus Matth. 5

eat in gehennam. Hæc enim docendi gratia per ſimilitudinem dicuntur, non ut quis ſibijpſi amputare debeat genitalia, tum quod membrorum natura mala nõ ſit, tum q; hoc proximo præcepto plane, ut fiat, prohibeatur. Sed magis his uerbis docetur omnis concupiſcentiarum occaſio diligentiſsime uitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiuſmodi peccatum nos protracturum timemus, etiam ſi id tam charum ac neceſſarium nobis fuerit, q̃ ſunt oculi, manus & pedes, imo dexter & potior oculus. Quid enim non abijcere & contemnere potius eligamus, q̃ uitam æternam amittere? & quoſnam animorum affectus (qui ipſius quoq; membra ſunt) præferemus deſiderio regni cœleſtis? Principio ergo hoc uidetur monuiſſe Chriſtus, ut ſi contingat nos uitæ conſuetudinem habere cum eo homine, à cuius fauore tota noſtra fœlicitas poſt deum dependere uideatur, atque interim ſuggeſtione diaboli fiat, in eius hominis domo aſpectum noſtrum in mulierculam aliquam incautius coniectum, malæ concupiſcentiæ ignibus inardeſcere, uel noſtram pudicitiam ſolicitari, tum potius eſſe, ut eam occaſionem euitemus, ac q̃ longiſsime nos elongemus (quãtumlibet id ingerat doloris aut incommodi) q̃ ut præſenti periculo nos committamus. Sic caſtus ille Ioſeph, dominam ſuam, quæ in eum oculos ſuos iniecerat, ad adulterium ſolicitans, quoad fieri poterat fugiebat, mallens etiam ſe in uitæ diſcrimen conijcere, quam tantum crimen committere. Atque hoc eſt, quod monet Pſaltes, quum inquit: Auerte oculos tuos, ne uideãt uanitatem. Et Sapiens Eccleſiaſtici nono: Virginem (inquit) non

Ab omni eo q̃tũuis charo nobis cauendum, quod pertrahere poſſit in libidinem.

Affectus animi membra.

Gene. 39

Pſal. 118.
Eccle. 9

conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius, auerte faciem tuam à muliere cõpta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam, Propter *ſpeciem mulieris multi perierũt, & ex ha concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit, ſpeciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt, colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit.* Nec *mirum, Aſcendit enim (ut* Hieremias *propheta capit. decimo ait)* Hiere.9
mors per feneſtras noſtras, hoc eſt, per ſenſus, Quemad Mors ſpũalis aſcẽdit p
modum idem propheta alio in loco dixit: Oculus *meus* ſenſus. Threno.3
deprædatus eſt animam meam. Et *Salomon* Prouerb. *vi.* Nunquid *(inquit) poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, ut ueſtimenta ſua non ardeant, aut ambulare ſuper prunas ut nõ conburantur plantæ eius.* Re *ipſa comperimus incendi ignem quum proximat ſtipula, ad eundem modum (Hieronymo teſte) flammigero igne percutit fœmina conſcientiam pariter habitantis.* Hierony:

Quæ *quum ita ſint, quanto magis putandum eſt crapulam & ebrietatem ueluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto reſecari.* Nam *ut Salomon ait* Prouerbio. *xxvi.* Quum *defecerint ligna,* Prouer. 26
extinguetur ignis. Proinde *apud Lucam tam ſerio monete* Chriſtus, *ut attendamus nobis, ne forte grauentur cor* Lucæ. 21
da noſtra crapula & ebrietate. Ad *hæc monemur hoc præcepto, prophanum otium & ſecuritatem quammaxi* Hierony. de
me uitare, ac prouocamur, ut ſemper boni aliquid facia cõſe. diſt. 5. c. nunquam.
mus, ut ſemper nos diabolus occupatos inueniat, quo re 1. Corin. 4.
ſpicit, quo Paulus. *i.* Corinthiorum. *iiij. ait:* Nolite *lo* Ezech. 13
cum dare diabolo. Et Ezechiel *propheta diſerte teſtatur olim Sodomitis exitij occaſionẽ præbuiſſe:* Ecce *(inquit)*

hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia. et otium ipſius et filiarum eius, et manũ egeno & paupi nõ porrigebãt, et eleuati ſunt, et fecerũt abominatĩces corã me, et abſtuli eos, ſicut uidiſti. Hæc ergo oĩa quãtũuis nobis dulcia uideantur, reſecanda ſunt, & magis eligendũ, ut tenuiter, atq; etiã miſere uiuamus, q̃ ut abijciamur in gehennã. Præſentißimum autem remediũ erit aduerſus hoc malũ, ſi ſedulo à Chriſto hoc intimis præcibus cõtenderis, ut te cõtinente faciat, tuæq; pudicitiæ florẽ illibatum conſeruet, Alioqui tantũ bonum retinere uiribus naturæ fruſtra contenderis, Nam & Sapiẽs ait: Non poſſum eſſe cõtinens, niſi dñs dederit. Quod ſi Chriſtũ ad eũ modũ ex toto pectore rogaueris, nõ dubiũ, illũ (ut ẽ pudicitiæ ſummus amator) uotis tuis ſatisfacturũ, Nã & Salomõ teſtatur, Sapientiã eſſe quæ præſtat, ut eruaris à muliere aliena & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos.

Exod. 22 Leui. 18. et 20.

Præſentisſimum remedium aduerſus libidinẽ.

Natura nemo continẽs

Prouer. 2

Hoc p̃ceptũ e regione requirit affirmatiuã, quæ cõplectitur plurimas eximias virtutes.

CAeterũ (ut paulo ante meminimus) Chriſtus etiã docet, hoc præcepto nõ ſolũ prohiberi adulteriũ, atq; oẽm illicitũ Veneris uſum, ſed & e regiõe quoq; requiri uirtutes illas longe pulcherrimas, nempe caſtitatẽ, tẽperantiã, continentiã, ſobrietatẽ, uerecundiã, nõ factorum tantũmodo, ſed uerborum etiam & morum, atque ea exercitia, quibus hæ uirtutes retinentur, ueluti ſunt ieiunia, orationes, uigiliæ, ac pij labores. Triplicẽ autẽ eſſe conſtat caſtitatem, nimirum uirginalem, coniugalẽ, & uidualem, Non ſolũ enim caſtitas uirginũ aut uiduarum eſt, ſed etiam coniugum, queadmodum Apoſtolus teſtatur ad Hebræos ult. Honorabile (inquiens) coniugiũ, et

Triplex caſtitas.

Heb. vlti.

cubile immaculatum. Et Sapiētiæ .iiij. legis: O q̃ pulchra eſt generatio caſta cum claritate. Immortalis eſt enim memoria illius, quoniam & apud deū nota eſt, & apud homines. Quo enim caſtum ac pudicū nō erit, quod ſanctificauit & mundauit deus, eſt enim Matrimoniū dei ordinatio atque etiam ſacramentum, præceptum etiam habens ut omnes qui non continent eo utantur, Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationē unuſquiſque ſuam uxorem habeat. Verum ut caſtum & immaculatū ſeruetur matrimonium, eo non quomodolibet ſed ſancte uti oportet. Alioqui ſi immodice ſeruiatur libidini, aut congreſſus ita peragatur inter fæcundos, ut inde nulla ſit ſpes prolis, talis abuſus non procul ab adulterio aberit, quemadmodum ſuperius in Sacramentum Matrimonij fuſius docuimus, Caſta mens & amor ſincerus & coniuges decet ſine quibus coniugium uix coniugium ſed magis contubernium cenſetur, Gentes, quæ hæc caſtitatis genera uel non nouerunt uel non rite coluerunt, delapſe ſunt in uagas ac ſpurciſſimas libidines, propter quas deus ſe Chananeos deleturum eſſe teſtatur, Et Paulus ſignificat cæcitatem & amentiam libidinum pœnas eſſe, Hoc igitur dico (inquit) et teſtificor in domino, ut iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in uanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habētes intellectum, alienati à uia dei per ignorantiā, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemetipſos tradiderūt impudicitiæ. Rurſus et alibi, Paulus impudicitiam impietatis pœnā eſſe tradit, quia (inquit) nō probauerūt deū habere in notitia, tradidit illos

Sapiæ.4 | Gene.2 | 1.Corin.7 | Quodnam ſit caſtū matrimonium. | Caſta mens & ſyncerus amor coniuges decet. | Cæcitas & amētia libidinis pœnæ. | Ephe.4

Roma.1

deus in deſideria cordis eorum in immunditiam,ut contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis, & cætera quæ ſequuntur, Ac *ſatis coniectari poteſt* Apoſtolũ, *quũ coram fœlice præſide &* Druſilla *uxore ſua,de iuſtitia. & caſtitate, & de iudicio futuro diſſereret adeo ut tremefactus diſcederet.* Fælix,*in eundem modum de caſtitate diſſeruiſſe.*

Actorũ.24

Refelluntur virginitatis oſores ac cõtẽptores.

S*Vnt hodie qui uirginitatem matrimoio æquant,atque etiam contendunt* Chriſtum *ac* Paulum *nõ aliter laudare & ſuadere uirginitatem,quam ut expeditiores ſimus ad docendum* Euangelium *& ad obeunda miniſteria eccleſiaſtica.* Et *proinde* Chriſtum *dixiſſe,qui ſe caſtrauerunt,propter* Euangelium *&c.* Nos *ut non dicimus uirginitatem aut aliam quampiam uirtutem ſua dignitate mereri remiſſionem peccatorum & iuſtificationem.* Ita *cum patribus & eccleſia ſentimus: uirginitatem matrimonio excellentiorem ac longe præſtãtiorẽ eſſe,tametſi ſcriptura teſtetur multos perfectiores fuiſſe coniuges,ut* Abraham, Iſaac, *&* Iacob *quam pleraſque uirgines.* Sed *aliud eſt perſonas perſonis quam uirtutem uirtuti comparare ut ſuperius in* Sacramentũ Matrimonij *docuimus.* Deinde *ex* Chriſti *ac* Pauli *uerbis colligimus,uirginitatem donum eſſe matrimonio excellentius,quod & ſua eximia præmia habeat,quemadmodum habet & ieiunium,* Deniq; *ex ipſo* Paulo *conuincimus, conſilium cælibatus,non tantum ſpectare ad primitiuã eccleſiam,ſed etiam ad præſentem,* Nec *tantum eos qui eccleſiarum gubernaculis admouentur ſed ad oẽs* Chriſtianos *uiros pariter ac fæminas,* Idq; *nõ ſolum propter*

Matth.19

Virginitas etſi nõ mereatur remiſſionẽ pctõrũ mr̃imonio tñ ſuperior eſt. Aliud eſt pſonas perſonis quã virtutẽ virtuti cõparare.

1.Corin.7 Cõſiliũ celibatus ppetuũ eſt reſpiciens o s etates.

docendum uel diſcendum Euangelium *ſed quammaxime ut in hac breuiuſcula uita expediciores ſimus ad ſeruiẽdum deo uiuenti,* Quid *enim his uerbis apertius, tẽpus breue eſt,reliquum eſt,ut qui habent uxores, tanquam non habentes ſint,& qui flent,tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes & qui emunt tanquam non poßidentes,& qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur,præterit enim figura huius mũdi, uolo autem(ut ſubdit)uos ſine ſolicitudine eſſe.* Qui *ſine uxore eſt ſolicitus eſt quæ domini ſunt,quomodo placeat uxori,& diuiſus eſt,* Et *mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini ſunt,ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu,quæ autem nupta eſt cogitat quæ ſunt mundi,quomodo placeat uiro* Atq; *hoc (inquit)ad utilitatem ueſtrã dico,non ut laqueum uobis inijciam,ſed ad id quod honeſtum eſt,& quod facultatem præbeat ſine impedimento dominum obſecrandi.* Et *poſt pauca,* Qui *ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceßitatem, poteſtatem autẽ habens ſuæ uoluntatis,& hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam,bene facit,& qui matrimonio iungit uirginem ſuam benefacit,& qui non iungit melius facit,* Item. Beatior *autem erit ſi ſic permanſerit ſecũdũ meum conſilium,puto autem quod & ego ſpiritum dei habeam,hæc ille.* Hoc *nobis cum diuerſarijs cõuenit,* Euãgelium *requirere,ut ſi qui non poßint continere, potius ducant uxores,ne ſe libidinibus conſpurcent, neue ſint authores alicuius turpis exempli,* Deinde *qui cælibatum meditantur,explorare oportere ſuas uires,& diligẽter conniti,ut pure uiuant.* At *licere ijs qui cælibatum ma-*

Quid cõuenit nobis cũ aduerſarijs.

turo conſiglio ſpe ſeruandæ continentiæ freti uouerint, ob obortam aliquam carnis tentiginem ſpreta priori pfeſſione, coniugium ſine peccato contrahere, id uero non conuenit. Quemadmodum in ſecundum præceptum latius diximus, hactenus de ui præcepti.

Quid nō cōueniat.

Qui peccēt, i hoc pceptū.

Leui. 20

Deute. 22

Deute. 32

Dauid grauiſſime punitus ob adulterium.

2. Regū. 12

2. Reg. 8

Iud. 20. et. 22

PEccant uero in hoc præceptum initio, idque grauiſſime, qui adulterium & corpore & animo committunt, hoc eſt, qui alterius thorum uiolant, ſiue uterque in coniugio ſit, ſiue alter tantum, quem lex uetus morti addicit, Sic grauiſſime Dauid deliquit, grauiſſime etiam punitus, Idque in libris ſuis & uxoribus, Nā & infantem amiſit & uidere coactus eſt Abſolon filiū decem concubinas ipſius uiolantem & de regno eū eijcere & occidere molientem Quod futurum ipſi Nathan propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum Tribum beniamin prope totam à domino deletā fuiſſe, quod fœdiſſime peccaſſet in uxorem cuiuſdam Leuite ui oppreſſam Quin & Abimelech rex punitus eſt à deo, nōdum facto adulterio, tantum quia Abrahe uxorem concupierat, Non leuius peccant, quin interdū grauius, qui ſtuprum committunt hoc eſt, qui uirginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos itidem lex morti addicit: Fit autem ſtuprum grauius ſi puellam uirginem iam alij deſponſam quis corruperit, quem lex morti addicit, Si puellam uirginem deſponderit uir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate & cōcubuerit cum ea, ambo ducti lapidibus obruentur, Si in agro repererit et apprehēdens cōcubuerit cū ea, ipſe morietur ſolus, Grauius etiā peccāt q raptū cōmittūt, ob quē legis Sichē filiū Emor principis

Gene. 20

Stuprum.

Deute. 22

Sichimorũ, cum patre occiſum, ac totã ſimul urbẽ euerſam eſſe. Amõ quoq; qđ rapuiſſet & ui oppreßiſſet Thamar ſororẽ ſuã, à fratre ſuo Abſolõ inter cõuiuandũ obtrũcatus eſt. Grauißime uero in hoc præceptũ cõmittũt, q naturæ ius uiolãt, nõ tẽperãtes ab ijs, à qbus abſtinendum eſſe natura iudicat, quos lex etiã mortis reos facit. Oĩs inquit homo ad ꝓximã ſanguinis ſui nõ accedet, ut reuelet turpitudinẽ eius. Itẽ q dormierit cũ nouerca ſua et reuelauerit ignominiã patris ſui morte moriãtur ambo. Itẽ ſi qs dormierit cũ nuru ſua uterq; moriatur. Paulus apoſtolus uirũ Corinthiũ (qui nouercã ſuã duxerat) tradidit Sathanæ uexãdũ in interitũ carnis. Et grauiter corripit Corint. qđ inter eos talis oĩno audiretur fornicatio, qualis nec inter gẽtes, ut uxorẽ pr̃is ſui quis habeat. Eſt & inceſtus ſpiritualis, ueluti, cũ quis uirginem Chriſto deſpõſatã et ꝑpetuã caſtitatẽ ꝓfeſſã uiolat. Quẽadmodũ et adulteriũ ſpiritale eſt, qđ et ſi in omni quidẽ crimine cõmittatur, peculiarius tamen in Apoſtaſia, cũ quis à cultu ueri dei recedit ad cultũ dæmoniorũ, đ quo paßim in prophetis, quod ad primum præceptum proprie pertinet. Deiode etiam peccant in hoc præceptum, qui quomodolibet fornicantur, et ſi mulier neque coniunx, neque proxima neque uirgo ſit, quod & lex uetus dicat, Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filijs Iſrael. Omnium uero grauißime delinquunt, qui peccatum contra naturam (quod piæ aures abhorrent) committunt, ob quod potißimum Sodoma & Gomorra, cũ reliquis tribus ciuitatibus igne et ſulphure funditus euerſæ ac cõſumptæ ſunt. Id qđ patres

Raptus.
Leuitici. 18
Leuiti. 20
Ibidem.
1. Corin. 5
Inceſtus ſpiritualis.
Adulterium ſpritale.
Apoſtaſia.
Peccatũ contra naturã.
Gene. 19
Peccatũ mutum.

recte mutum appellarunt, uel ob id, quod de eo ſobrie ad promiſcuam plebem loquendum ſit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exod. xxij. Leuitici xviij. & .xx. & Romanorum primo. Hactenus de committentibus craſſam illam Mœchiam & Fornicationẽ.

Exod. 22 Leuit. 18. & 20. Roma. 1

QVi etiam ſecundum Chriſti doctrinam nõ tantum hij in hoc præceptum impingunt, qui uel animo impudico ſunt, ac internis concupiſcentijs uruntur & æſtuant, ſed & qui matrimonio abutuntur in uenerem impetuoſam ac illicitam cũ coniuge ruẽtes, Item qui coniugem repudiant, Matthæi. v. Qui debitam beneuolentiam denegant. i. Corin. vij. Qui uxorem deſpiciunt aut nõ ex animo diligunt, Ephe. v. Qui contra coniugem amarulenti ſunt, Coloſſen. iij. Deinde qui impudicis uerbis ſeu cantilenis libidinem nutriunt, Galath. v. Corrumpũt enim bonos mores colloquia praua, Corinth. xv. Qui conſpectu, tactu, ac, oſculis ſe contaminant, Matthæi. v. Oſculum enim mulieris, quoddam pignus eſt ueneris, & per oſcula etiam amantium ſpiritus inter ſeſe transfunduntur, Quo fit ut qui aliorum amori ſe exponit aliorumq; amoris pignora accipere gaudet, adulterio occaſionem ſtruat moliaturq;. Quãobrem quis non uidet conſuetudinem illam plane nefariam ac damnabilem eſſe, qua alicubi in unum eundẽque lectum maſculi & fœminæ innuptæ nupteq; ſe recipiunt, quod & ibidem apud magnates, non tantum non turpe putatur, ſed laudi etiam ducitur. Sed mira quadã cæcitate, qua diabolus eorum animos perſtringit. Nã ſi oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inſ

Leuit. 5 Matth. 5 1. Corin. 7 Ephe. 5 Coloſſ. 3 Galat. 5 1. Corin. 15 Mat. 5 Nefaria cõſuetudo. Matth.

ciamus

ciamus, Item ſi recte ſentijt Hieronymus puellā uirginē ſic educandā, ut ne quidem cum mulieribus lauet, neue ad nuptias ēt cum matre pergat. Quis neget hunc abuſum, ipſiſſimā eſſe pudicitiæ proſtitutionē utcunq; offundātur excuſationē ſumi in peccatis? Nam ut aſſerāt hij, ſe inhoneſte quid neq; agere, neq; loqui, fieri tñ non poteſt, quin caro tentigine & pruritu cōcitata neſcio, qd ſuadeat. Ne quid interim grauius dicamus. Profecto uerum eſt q̃ ille ait. Cum proximat ſtipula, incendit ignē, ut merito de tam craſſiſſimo uitio gloriari deſināt, qui præ alijs honeſtatis gloriā ſibi uendicant. Præterea ab huius legis cenſura immunes non ſunt, qui crapula & ebrietate, deſidio, otio, ac ſomno luxuriæ flammas cōcitant. Nolite (inquit apoſtolus) inebriari uino in quo eſt luxuria. Et Prouer. 20. Luxurioſa res uinū, & tumultuoſa ebrietas, quicunq; his delectatur nō erit ſapiens. Notus eſt uerſiculus, uenter uino æſtuans facile deſpumat in libidinem. Breuiter oēs in hoc præceptū peccāt, uel qui domum, copiam, locum, tempus, auxiliū cōmodāt ad libidinis operam, quod omnium turpiſſime faciunt lenones, uel qui ullam occaſionē unde excitari libido poteſt, uel præſtant uel non uitant.

Prouer. 20

Hieronym.

PRAECEPTVM SEPTIMVM. NON FVRTVM FACIAS.

Poſt corpus ſeu uitam, & uxorem (q̃ corporis & uitæ pars eſt) externa quoq; bona, ſine quibus nō uiuitur inter chara habemus. Iure itaq;, quod de nō furando eſt, ſuperiora præcepta cōſequitur. In quo quidē præcepto uti in cæteris à parte totum intelligimus, ut

Ordinis rō.

furti noĩe,oēm iniuſtam uſurpationē,affectationē et cu
Aug.q̃onum in Exod.li.2 piditatē rei aliene accipiamus. Qui Chriſtus docet hoc
præcepto,nō tantum prohiberi oēm auaritiam fraudē,
& impoſturā,ſed & è regione requiri ſummam animi
ſynceritatē ac ſimplicitatē,deinde ēt benignitatē ac libe
ralitatē erga proximū egentē. Siquidē eo loco ubi deca
Vis p̄cepti Matth.6 logū interpretatur ac de conſummata iuſtitia præcipit,
docet in omni actiōe,q̄ nobis cū proximo eſt,hāc regulā
ad unguē(ut aiunt)tenēdam, ut oīa ſic faciamus alteri
quemadmodū uelimus ut uiciſſim nobis ab altero fiat q̄
Regula Euā gelica regula ueluti lidius qdā lapis eſt,a q̄ conſciētia noſtra
applicata facile diiudicauerit,num huius p̄cepti rea ſit.

Facultatum noſtrarū partē pauperes ſibi uēdicant RVrſus cū præcepit,ut omni petēti demus,& uo
lentē à nobis mutuare,ne auerſemur,bn̄ficētiā,
& eleemoſynā in pauperes à nobis requirit ſubindicās
Quomodo intelligēdus ꝙ Salomon furtū eleuat Prouer.6 externa bona ſic eſſe noſtra,ut tū eorū partem egentes
ſibi uēdicent,(quod & ſuperius docuimus) quo minus
abſurdū tibi uidebitur ꝙ, Sapiēs prouerb.6.dixit. Non
eſt grādis culpa cum quis furatus fuerit. Loquitur enim
de hoīe,quē ineuitabilis uitæ neceſſitas ad furandū im=
pellit,q̄ plane uel minuit,uel tollit culpā, qn̄quidē mox
Furtum graue peccatum Exod.3 ſubdit. Furatur ut eſurientē impleat uentrē. Quāq̄ etiā
ꝙ, Salomō dicit furti culpā nō eſſe grandē adulterij cri=
minis oīum grauiſſimi reſpectu, cuius cōparatione fur
tū ex neceſſitate cōmiſſum lōge minoris culpæ eſt dictū
Aug.q̃onum in Exo,lib.2 eſſe uidetur. Alioqui furtū ēt ꝙ, ad ſe attinet crimē gra
uiſſimū,ſi tū uel manuū labore uel alia quacunq; rōne
fames pelli poſſit. Cæterum ꝙ, Exod.3.ca. Dn̄s per Moy
ſen Hebræis mādaſſe legitur,ut acciperēt ab Aegyptijs

*uaſa aurea & argẽtea, & ueſtes prætioſas, utq; depre-
darẽtur ſeu ſpoliarent Aegyptũ, nihil habet cũ hoc præ
cepto cõe. Nec illi deo obtẽperantes furtum cõmiſerunt
ſed deo iubente impleuerũt myſteriũ. Mãdatũ dei erat,
cuius eſt terra & plenitudo eius, de quo iudicandũ non
fuerat, ſed obedientia tantũ præſtanda. Ille enim nouit q̃* Pſal. 23
*iuſte mãdauerit, ad ſeruũ aũt pertinet obediẽter facere,
quod ille mãdauit qui cũ à priuata cupiditate mentẽ de
ſecatam habet, ac dei iuſsionẽ ſequitur peccare omnino
non põt. Sed ut ad uim præcepti reuertamur, ea in pri-
mis in hoc ſita eſt, ut ab omni fraudulenta uſurpatione* Vis p̃cepti
*rei aliene pœnitus abſtineamus. Impingunt ergo impri-
mis in hoc præceptum qui rem alienã fraudulenter con
trectãt inuito dño. Videte (inquit Thobias) ne forte fur* Qui pẽccãt i
tiuus ſit hœdus, reddite eũ dominis ſuis, quia nõ licet no hoc p̃ceptũ
*bis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Iam etſi
olim tale crimen lege Moſaica non plecteretur morte,
ut uidere eſt Exodi cap. 20. Nihilo ſetius tamen nõ in-* Tobiæ. 2
iuſte agunt magiſtratus, qui inſequentes præſentes leges An peccent
& patriæ mores fures ſuſpendunt. Neq; enim lex iudi magiſtratus
cialis & politia Moyſi in gẽtes etiam translata eſt, ſed qui furtum morte ponẽtur
docet euangelium præſentibus magiſtratibus obedien- Exo. 22
dum eſſe. Quibus etiã poteſtatem legum condendarum Policia moyſi nouẽ tranſ
præbet, ac ut inſontes ac pacis & communis ſocietatis lata in gẽtes
perturbatores ſeueræ animaduertant permittit. Sed tñ Roma. 13 Matth. 23
uiderint magiſtratus, ne ſint appetentes ſanguinis, neq; Quid uidendus magiſtratibus.
*acceptores perſonarũ, neue furculũ qui uel ob neceſsita
tem quid modicũ furatus eſt, ſpẽ etiam frugis melioris
promittẽtẽ, temere furcæ addicãt, publicos aũt ho-*

micidas,adulteros,raptores,latrones,ac pauperum dire
Leui.19 ptores liberos abire permittant. Non conſideres inquit
lex,perſonam pauperis,nec honores uultũ potentis, iu-
Deute.1 ſte iudica proximo tuo. Item Deut.1. Quod iuſtum eſt
iudicate,ſiue ciuis ſit ille,ſiue peregrinus,nulla erit di-
ſtantia perſonarum. Ita paruum audietis ut magnũ, nec
accipietis cuiuſq́ perſonam,quia dei iudiciũ eſt. Rur-
ſus,iuſte quod iuſtum eſt perſequere. Nec abs re monet
Eccleſi. ſapiens dicens. Noli quærere fieri iudex niſi ualeas uir
tute irrumpere iniquitates, ne forte extimeſcas faciem
potentis,& ponas ſcandalũ iniquitate tua. Grauius au
tem in hoc præceptũ peccant Prædones & Pyratæ, qui
Prædones pyratæ aperta ui ſub ſis belli ſpecie ſpoliant hoĩes, de quibus
1.Corin.6 Paulus Corin.6.dixit, Quod fures & raptores regnũ
Princeps cõminentes dei non poßidebunt, Quibus finitimi ſunt principes &
Latrones Raptores Magiſtratus qui hoſce milites ſeu equites uiarum ob-
ſeſſores,ac rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones
appellat)per cõniuentiam ferunt, Audiant ſiquidẽ pro-
Eſaiæ.1 phetam Eſaiam. Principes tui infideles ſocij furum. Nã
ꝙ utriq; crimen hinc eleuant perinde atq; locupletibus,
ac ut ipſi uocant uſurarijs mercatoribus crumenulam
exuere leue ſit eo ipſo cõprobant,ac proprio quaſi teſti
monio cõuincunt,ſe iniuſtis iniuſtiores,iniquis iniquio-
res,& auaris auariores eſſe. Viderint autem eiuſcemo
Qui principes vectigalia bona conſcientia accipiunt. di principes q̃ tandem rõne uectigalia ac tributa acci-
piant,ſiquidem ipſis non ut quibuslibet ſed ut dei mini
ſtris, & uindicibus in iram eis qui male agunt, & in
hoc ipſum ſeruientibus,ut pax & tranquillitas publi-
ca ſeruetur tributa præſtamus,ut teſtis eſt Paulus

ma.13. Atq; inde etiam cõſequens eſt, ipſos hoc præce- pt\~u præuaricari, dum ſubditos illicitis exactionibus ex- pilant, dum iniquas leges cõdunt, dum iniuſta bella tra- ctant, dum ſubditos ementito aliquot honeſtatis titulo diripiunt, dũq; iudiciũ ac iuſtitiam diuendũt. Illicitæ q- dem exactiones & uectigalia imponũtur, cum iuſta cau ſa imponi haud poſtulat, aut cum modum excedunt, aut deniq; cũ perſonis publico iure à ſolutione uectigalium exemptis & immunibus imponuntur. Iuſtæ uero cauſæ imponẽdi uectigal ſubditis, inter cæteras ſunt, iuſtitiæ defenſio, tranquillitatis publicæ uindicatio; à ui & in- ſidijs prædonũ tuitio uel defenſio prouinciæ purgatio, uiarum publicarũ, ac pontium fluminibus male uadoſis tranſmiſſorum extructio & refectio. Rurſus iuſta cau ſa nõ eſt ſi ad crapulã, ad cõmeſſationes, ad uoluptates, ad luxum, ad ſpectacula, & id genus ſimiles uanitates, uel parandas uel augendas imponantur. Modum uero excedunt uectigalia, cũ principes rapaces, æquis & ſoli tis uectigalibus cõtenti nõ ſunt, ſed noua ſubinde impo- nunt, ac ſubditos ſimul & tondunt & deglubunt, cum tñ uel Aethnicus Cæſar Tyberius boni paſtoris eſſe do- cuerit oues tondere, nõ deglubere. Nõ habent hi q̃ per Ioſeph, qui Aegyptum oẽm famæ laborantem, Pharaoni uectigalem fecit ſe excuſent. Is enim bono et æquiſsimo iure terrã emptã, fecit uectigalẽ, non oppreſsit liberã, nõ in ſeruitutẽ redegit, ſed ab inedia liberauit, quamobrẽ & lingua Aegyptiaca dictus eſt, nõ oppreſſor, ſed ſer- uator. At quã grauiter ſcriptura inſectetur eos, q ſecus agunt, inter cæteros audiendus eſt Ezechiel, Principes

Roma.13

Quando ve ctigalia illi- cite imponã tur.

Quando li- cite

Quando ex iniuſta cauſa

Quando mo dũ excedãt.

Suetonius in uita Tyberij

Occurritur obiectioni

Gene.47

Ibidem.

Ezech.22 Ezec.33 (inquit) eius in medio illius, quaſi lupi rapiētes prædā.
Et iterum: qui in ſanguine comeditis, nunquid terram
Eſaiæ.20 hæreditate poßidebitis? Itidem Eſaias, Væ horrendū ijs
cōminatur, qui condunt leges iniquas, & ſcribentes in-
iuſtitias ſcripſerunt, ut opprimerent in iudicio paupe-
res, & uim facerent cauſæ humilium, ut eſſent uiduæ
Iob.24 præda illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob
de huiuſmodi ſucclamantem, Aſinum pupillorum abege
rit, & abſtulerit pro pignore bouem uiduæ, & oppreſ-
ſerit pariter manſuetos terræ, uigilantes ad prædā præ
parant panem liberis. Agrum non ſuum demetūt & ui-
neam eius quem ui oppreſſerunt uindemiant, nudos di-
mittunt homines, ueſtimenta tollentes, quibus non eſt in
frigore operimentū, quos imbres montium rigant, non
habētes uelamen, amplexantur lapides, uim fecerunt de-
Tēperandū eſt principibus a frequēti vectigaliū impoſitione. predantes pupillos & uulgum pauperē deſpoliauerunt.
Eſurientibus tulerunt ſpicas, de ciuitatibus fecerunt ui
ros gemere, & anima uulneratorum clamauit, & deus
inultum abire non patitur. Quæ omnia non in quosli-
bet Principes aut magnates, ſed in rapaces tantum, qui
uiolenta tyrannide (quæ tanto ſceleſtior eſt furto, quā-
to eſt impudentior & uiolentior) dicta uideri debent,
non in principes & magiſtratus qui ex iuſta cauſa tri
Tributa ac uectigalia ex Chriſti pcepto ſolueda Matth.22 1.Petri.2 Roma.13 butum conferendum indicunt, quibus tn̄ danda eſt ope-
ra, ue hoc ſæpe fiat, qd' tenuitati ærarij, frugalitate re-
ctius q̄ uiolētis ac inſolitis exactionibus prouideatur.
Abſit uero ut factioſis ac uertiginoſis ſpiritibus (qui
cenſus et uectigalia ueluti rem iniquā dānant) ullū ſuæ
ſeditionis præſidium afferant, Nā & tributa ac uecti-

galia ex Chriſti præcepto ſoluēda ſunt, & parēdū ma giſtratibus etiam iniqua iubentibus, modo non præci= piant quid contra uerbum dei, ꝗ & Chriſtus tributum ſoluerit et ꝑ Paulum ſoluēda mādauerit. Sed de hoc ſa tis. Inſuper Iudices qui iuſtitiā ac Iudiciū (q̄ gratis im= partienda ſunt) diuendunt, grauiter in hoc præceptum peccare putandi ſunt. Nam id q̄ graue ſit ſatis declarat Moyſes Exod. 23. Nō accipias inquit munera quæ ex= cæcant prudentes, & ſubuertūt uerba iuſtorum, Rur= ſus Deute. 26. Non accipies perſonā nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientiū, et mutāt uerba iu= ſtorum, Iuſte ꝗ iuſtum eſt exequeris. Iuſte uero ꝗ iuſtū eſt exæquitur, qui ad defenſionem iuſtitiæ & uirtutis æmulatione, non amore præmij tpalis excitantur Ietro ſocer Moyſi, Iudicē eligendum ſenſit eum, in quo ſit ſa pientia, timor dei, & ueritas, & qui oderit auaritiam. Et prophetæ ubiq; Iudicum cupiditatem deteſtantur ue luti Eſaiæ. 1. & 3. Hiere. 50. Ezech. 22. Micheæ. 3. So phoniæ quin. Prouerb. 28. Nec tantum peccant Magi= ſtratus hæc facientes, ſed & à ſuis præſidibus, Vica= rijs, Officialibus, alijſq; miniſtris fieri permittētes, quod non ſolum digni ſint morte qui faciunt, ſed etiā qui con ſentiunt facientibus. Quid ni morti digni ac proximi? contra quos aſſidua pauperum oppreſſorum uox in cœ lum clamat. Quemadmodum Exodi uiceſimo ſecundo ſcribitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si leſeritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorū & indignabitur furor meus, percutiamq; uos gla= dio & erūt uxores ueſtræ uiduæ, & filij ueſtri pupil=

Math. 17 Roma. 13

Exodi. 23

Deute. 26

Iuſte quod iuſtū eſt exe quendum

Exod. 18 Qualis iu= dex eligen= dus.

Eſaiæ. 1. & 3 Hiero. 50 Ezech. 22 Michei. 3 Sopho. 3 Prouer. 28

Roma. 1 Exod. 22

Prędatis Symoniaci li. Itidẽ: Nõ minus peccant in hanc legem Eccleſiaſtici
Matth.10 præſides, qui indignos accepta pecunia ad gubernacula
Acto.5 2.Reg.5 Eccleſiarũ admouent, Nam uendentes (quod gratis com
mitti ac dari debebat) nõne furantur? Qui Hieroboam
illum imitantur. De quo ſcriptũ eſt, Quicunq; uolebat,
implebat manum eius & fiebat ſacerdos excelſorũ, &
propter hanc cauſam peccauit domus Hieroboam, &
auerſa eſt, et deleta de ſuperficie terræ, Deinde quis nõ
Sacrilegi uidet in hoc præceptum quam grauiſſime peccare ſacri
legos, qui ſacra prophanant, qui templa demoliũtur, qui
prædia eccleſiæ diſtrahunt, qui templorũ facultates di-
ripiunt, qui Clericos & Monachos ſuis domicilijs ex-
trudũt ac uictu priuãt, Quos merito terreat Balthazar
apud Danielem, & Heliodorus qui templum Hieroſo-
Daniel. 5 2.Macha.3 lomis deſpoliaturus, ſubito cõcidit in terram, & multa
2.Macha. caligine obrutus, è tẽplo ſemiuiuus eiectus eſt. Itẽ An-
thiochus ille, quẽ dirus uiſcerũ dolor (templũ expoliare
tẽtantẽ) apprehendit, ſic ut de corpore impij uermes ſca
turirent, ac uiuentes in doloribus carnes eius effluerẽt,
De peculatores adeo ut odor ẽt illius & fœtor exercitũ grauaret. De-
Plagiarij inde huius ꝓcepti cẽſura ꝑcellũtur peculatores, q ſuppi
Aligei Vſurarii lãt ex ærario publico Plagiarij, q abducũt aliena manci
Exod. 12 pia ſeu liberos, Abigei qui abducũt aliena iumenta aut
Leui. 25 Ezechi.8 &.12 pecudes, Peccãt itẽ Vſurarij in hanc legẽ ꝙ uſurã et lex
Pſal.14 abominetur & euangeliũ dãnet. Vt legẽ ſileamus, Euã
Lucæ.6 gelij doctrina q̃ latius ſe porrigit ſic habet, Si mutuum
dederitis his à quibus ſperatis recipere q̃ gratia eſt uo
bis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerãtur ut re
cipiãt æqualia. Verũtñ mutuũ date, nihil inde ſperãtes.

SVnt & furtorum quædam genera tectiora, ſed non minus ſcelerata, Qualia cõmittunt qui mercenarios debita mercede fraudant, cõtra quos Iaco. c. 5. inclamat. Ecce (inquit) merces operariorũ, qui meſſuerũt regiones ueſtras, quæ fraudata eſt à uobis clamat, & clamor eorũ in aures domini Sabaoth introiuit. Quo fit ut in hunc modũ. Leuiticus moneat. Non morabitur opus mercenarij tui apud te uſq; mane, Viciſſim peccat operarius, qui aut nõ præſtat quod pollicitus eſt, aut in fide præſtat, is enim ſi mærcedem integram accipit fur eſt. Qui monetam publicam adulterant furibus deteriores ſunt, Impoſtores, qui fucata ueluti fictitias gemmus pro ueris ac natiuis diuendũt, & reuera fures ſunt, Eodem crimine Aenopole & Aurige ſe reos faciunt & inuoluunt, qui aquã ſulphuratã, aut lixiniũ uendũt pro uino, Et inſtitores (qui iniquo põdere et fallaci mẽſura emptorem circũueniũt) furibus peiores ſunt. Nõ habebis (inquit lex) in ſacculo diuerſa pondera maius et minus, Et iterum, Nolite facere iniquũ aliquid in iudicio, in regula, in pondere, et menſura. Ad hæc qui calumniatur pauperem, id quod crebro fit fraudulentis litibus, aut alijs ẽt doloſis cõmentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, ut egeni ius uel euertant uel ſaltẽ impediant, huius præcepti cenſurã nõ euadunt, Nam & calumniã mendacem ſapiens ſupra mortẽ grauẽ eſſe aſſerit, & Ezechiel dñm loquentem facit in hæc uerba, Populi terræ calũniabantur calumniã, & rapiebant uiolenter, ægenũ & pauperem affixerunt, & aduenam opprimebant calũnia abſq; iuditio, et effudi ſuper eos indignationẽ meã, Item apud

Furta tectiora. Iacob. 5 Adulterãtes monetam. impoſtores. Aenopole. Aurige. Inſtitores. Calũniatores. Eccle. 26 Ezech. 22.

Zachariam ca.vij.legis uiduã & pupillũ et aduenã & pauperẽ nolite calũniari,et malũ uir fratri ſuo nõ cogitet in corde ſuo, Neq; uero ob id ſecũ gaudeãt iſti,quod ſcilicet ꝑ calumniã diteſcũt,aut qđ ſententia ſecus quam oportebat extorta ſuperiores euadãt, Nã ſcriptum eſt, Qui calũniatur pauperẽ ut augeat diuitias,dabit ipſi ditiori & egebit. Et ſapiens Eccleſi.iiij. Si uideris inquit calũnias ægenorũ,& uiolẽta iudicia,et ſubuerti iuſtitiam in prouincia,ne mireris,quia excelſo excelſior eſt alius. Rurſus qui merces ſuas uendũt,nõ quãti debẽt,ſed quãti poſſunt quis excuſabit à furto. quũ prophetã dicẽtem legamus. Audite hoc,qui cõteritis pauperẽ et deficere facitis ægenos terræ,dicẽtes qñ trãſibit mẽſis et uenundabimus merces? et ſabbatũ,et operiemus frumentũ, ut ĩminuamus mẽſurã et augeamus ſiclũ et ſupponamus ſtateras doloſas ut poßideamus in argẽto ægenos et pauperes pro calciamẽtis,et quiſquilias frumenti uendamus Et paulo poſt ſubditur Iurauit dñs ſi oblitus fuero uſq; in finẽ omnia opera eorũ Molitores,etiã ac Piſtores ueteri dicterior fures appellatur,ſed hij demũ recte ac Iure qui rem alienã uel ſubtrahunt uel uitiant.

Male parte male dilabũtur.

Prouer.22

Extrudentes merces quanti pñt.

Amos.8

Molitores piſtores.

IAm ſi hæc obtinẽt in rebus prophanis,quanto magis in cenſibus eccleſtaſticis,quorũ Clerici & ſacerdotes diſpenſatores tantũ ſunt non dñi? Qua de re Clerici & ſacerdotes,qui cẽſus. Eccleſiaſticos accipiunt nec ea præſtare conantur,ob quæ illi ſunt inſtituti, aut qui ſacerdotij cenſus accipiunt,cũ abhorreãt à ſacris, Itidem qui Eccleſiæ patrimoniũ cũ ſcortis & potatoribus decoquunt,& pauperes negligunt, Quos non dubiũ eſt in-

Clerici qui ſocii furum.

fidelium diſpenſatorũ pœna afficiendos. Sic.n.legis apud Lucã, dñm dicentẽ: Quod ſi dixerit ſeruus in corde ſuo, moram facit dñs meus uenire, & cœperit percutere ſeruos & ancillas, & edere & bibere, & inebriari, ueniet dñs ſerui illius in die qua nõ ſperat, & hora quã ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cũ hypocritis. Lucæ.12

P*Oſtremo quiſquis, fratri ſuo malum cogitat & regulam euangelicã de non faciendo alteri, quo ſibi fieri nolit, nõ inſequitur, is ab huius præcepti tranſgreßione omnino excuſari non poteſt. Id uero omittendum non eſt, peccatum quod uſurpatione rei alienæ committitur, nõ aliter condonari, niſi integra fiat ablatæ rei reſtitutio.* Vulgatũ eſt Auguſtini uerbũ, Peccatũ nõ dimittitur, niſi ablatum reſtituatur. Et pulchre Chryſoſtomus *in opere imperfecto,* Qualis (inquit) præceßit offenſio, talis ſequatur reconciliatio. Et poſt pauca: Si operibus quemquam offendiſti, redde quæ abſtuliſti, & pœnituiſti, iuxta illud Zachæi: Domine, quæcunque fraude abſtuli, reddo in quadruplo. Et ſtatim poſt, Alioqui niſi quem factis læſiſti, factis placaueris, ſine cauſa oras ad dominum, ſine cauſa eleemoſynas facis de rebus quibus alios expoliaſti. Quid prodeſt tibi, ſi alter pro te oret ad dominum, alter autem à te fraudatus aduerſus te ingemiſcat ad deum. *Quod tamen ſic accipe ſi reſtitutio fieri poßit, ſin ſecus, adeſſe ſaltem debet prompta uoluntas alienum reſtituendi, Aut ſi ignoretur is, cui reſtitutio facienda uenit, de mammona iniquitatis pauperes ſubleuandi erunt, quemadmodum & ſuperius nos dixiſſe meminimus.*

Matth. 7

Peccatũ non dimittitur, niſi reſtituatur ablatum.

Auguſtinũ.

Chryſ. in opere imperfecto.

Lucæ.19

Quid agendum ubi reſtitutio fieri non poteſt.

Sup. in ſacro pœnitæ.

Chriſtus ubi que perfe-ctionē iuſti-tiæ requirit.

Cæterum, Chriſtus præter hæc omnia quiddam etiam maius requirit, ut hoc præceptū adimpleamus, nimirum ut liberales etiam ſimus in proximū, adeo ut gehenna, dignos eos eſſe pronuntiet, qui in pauperes et egenos, quum poſſunt & res exigit, nō impendūt. Quod parabola de diuite epulone & Lazaro ſatis oſtendit, Lucæ.11 *Lucæ.xvi. Quamobrem tam ſerio monet Chriſtus, ut* Lucæ.16 *eleemoſynam faciamus, quū ait: Verū tamen quod ſupeſt, date eleemoſynā, & ecce oīa munda ſunt uobis. Et iterū:* Ibidem. Auguſtinus. *Facite uobis ſacculos, qui nō ueteraſcunt, theſaurū non deficientem in cœlis. Tanta uero eſt miſericordiæ exhi-* Matth.25 *bendæ proximo apud deum ratio, ut Chriſtus Matth. xxv. teſtetur, ſe in extremo illo iudicio iuſtis, qui miſeri cordiæ opera in proximum exercuerunt, regnū cœleſte redditurum, è regione uero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturū. Admonet* Admonemur frugalitatis. *deniq; hoc præceptum nos frugalitatis ac ſedulitatis, ne ſcilicet noſtra culpa in inopiam ruamus ſed magis mani bus laboremus ut uictus ſuppetat, utq; impartiri poſſimus ei qui eget, Quemadmodum Paulus ait: Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret operando* Ephe.5 *manibus ſuis quod bonum eſt ut habeat unde tribuat ne ceſſitatem patienti. Ephe.5.*

OCTAVVM PRAECEPTVM.

non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

Ordinis rō.

Poſt præcepta ſecundæ tabulæ, quibus mandatur, ne quo modo fratrem noſtrum opere lædamus, tū in corpore, tum in bonis, præſens decēti ordine ſubnecti-

tur præceptũ, quo præcipitur, ne uel uerbo fratrẽ lædamus. Vt.n.p ſupiora, pſonæ, cõiuges, ac res pximorũ ab iniuria uindicantur, ita præſens ſynceritatẽ iudiciorum (quæ ad defenſionem illorum omnium diuinitus inſtituta ſunt) requirit. Quemadmodum autem in ſuperioribus præceptis, à parte totum recte intelligitur, ueluti cũ idololatriæ nomine, non tantum illa craſſa, ſed & illa cordis & interna uenit, Item, periurij, nomine omnis illicitas nominis dei uſurpatio, ſabbati item, omnis ſpiritalis uacatio, adhæc homicidij nomine omnis proximi læſio in perſonam redundans, Mœchiæ uero omnis illicitus coitus, Deniq; furti nomine omnis noxia rebus proximi illata Sic abſurdum non eſt, ſub falſi teſtimonij titulo contineri omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Moſen frequens eſt, ut inſigne aliquod exemplum ponat, ac ut poſtremo effectu ſimpliciter prohibitio, omnes etiam cauſas & occaſiones, quibus fit ut ad illum eatur, damnatos eſſe uelit. Recte item hoc præceptum, quod omnem linguæ abuſum, atque omne mendacium uetat, ſuperiori quod furtum prohibet proxime ſubnectitur, quod ſcilicet cognata uitia ſint mendacium & furtum. Vt enim qui mentiri non ſolet, furtum multo minus committit, ita raro fit, quin mẽdaces etiam furentur.

Hoc præceptũ pertinet principaliter ad muniẽdum iudicia. A parte totũ intelligitur.

Falſi teſtimonij noĩe quid contineatur.

Cognata uitia mendacium & furtũ.

CHriſtus perfectionis magiſter uim huius præcepti ad cor ipſum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falſum teſtimonium dicere, qui uel dicere cogitauit, ſi detur occaſio: Quæ (inquit) cedunt de ore, de corde exeũt, hoc eſt, ea quæ in cor-

Vis pṙæpti.

de latent, & quum præbetur occaſio foris erumpunt, coinquinant hominem, De corde enim exeunt cogitationes malæ, falſa teſtimonia, & blaſphemiæ. Deinde Chri-
Matth.12 ſtus docet hoc præcepto contineri, ut nedũ à mendacio, ſed ab omni uerbo otioſo quod ad rem non pertinet, tẽperemus, Dico (inquit) uobis, quoniam omne uerbũ otioſum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de
Ephe.5 eo in die iudicij. Et Paulus magiſtri ſui interpres, Ephe. 5. ait: Turpitudo, aut ſtultiloquiũ, aut ſcurrilitas, quæ ad
2.Timoth.2 rem non pertinet, nec nominetur in uobis. Item. ij. Timo. Prophana (inquit) et uaniloquia deuita, multũ enim proficiunt ad impietatẽ. Præterea Chriſtus monet cauendũ
Cauendũ ab omni hypocryſi. ab omni hypocriſi, hoc eſt, ſimulatione & diſsimulatione (quum inquit) Cauete à fermento phariſæorum, quod
Matth 7 eſt hypocriſis. Itẽ, prohibet omne temerarium iudicium de proximo (quum iuquit) Nolite iudicare, & nõ iudicabimini, Nolite condemnare, & non condemnabimini. Et Paulo poſt: Quid autem uides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? aut quomodo dices fratri tuo: Frater, ſine eijciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere feſtu-
Nõ ſecundũ faciẽ iudicãdum. cam de oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne ſecundum faciem iudicemus, ſed ut iuſtum iudicium iuſtificemus, Nec tantum prohibet temerarium iudicium quod externe fit, ſed & animi, hoc eſt, ne male de proximo ſentiamus, ſed uel omnia in meliorem partem interpretemur, uel infirmitatem ſeu uitia proximi patienter feram[...] atque etiam tegamus. Atque hoc eſt, quod nos

ricordes eſſe uult, hoc eſt, dextro ac candido corde erga proximum. Atque huc ſpectat inſignis illa parabola de phariſæo ac publicano. Denique Chriſtus requirit in nobis non tantum linguæ, ſed & cordis ueritatem, ſimplicitatem, ac ſynceritatem, ut non aliter lingua loquatur, quàm quod mens ſentit, Nam quum uerbum, cogitationis nuntius ſit, qui fieri poteſt, quin peccatum committatur, ſi uerbum aliud enuntiet, aliud mens cogitet, neutrũ enim ſuo officio recte defungitur, Quod & Pſaltes non tacuit, qui tales deſcribens, ait: Corde & corde loquuti ſunt, Qui & alibi eum demum in tabernaculo dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur ueritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua.

Quid ſit eẽ miſericordẽ erga proximum. Lucæ 18 Veritas pulcherrima virtutum. 22.q.2.c.mihi. Pſal.14

SEd inquies, Si hæc eſt huius præcepti ratio, quomodo excuſabis Abraham & Iſaac, qui (ne interficerentur propter uxores ſuas) eas ſorores ſuas nũcuparũt, diſsimulantes coniuges eſſe? Item, quomodo Iacob defendens, qui ut ſe Eſau ſimularet, manus & collũ pellibus hœdorum circundedit? Deinde qui tutabere obſtetrices Aegyptiorum, quæ & laudem timoris domini dei etiam beneficia ſenſiſſe, ex mendacio uidentur aſſequutæ? Præterea qui factum eſt (dices) Raab meretrix, adeo nõ dãnetur ob mẽdaciũ illud, quo finxit Hebræorũ nuntios apud ſe latẽtes iãdudũ ſe abijſſe, ut et ob tale facinus in Hebreorũ familiam, quin etiam in Chriſti genealogiam ſit aſcita? Denique, qui fit (roges) quòd Iudith tantoopere celebratur, quæ Holofernem mentiendo decepit, ac interemit? Hunc modum ut diſſol-

Quæſtio. Gene.12. 20 Gene.26 Gene.27 Exod.1 Ioſue.2.et.6 Iudith.13

Dilutio. Augu. de mẽdacio ad cõſentium. Triplex mẽdacium: Officioſum:

uant patres, mendacium triplex faciunt, officioſum, ioco ſum, & peruitioſum. Mendacium officioſum id appellãt quod nulli nocet & alicui prodeſt, aut etiam quod neceßitatis ratio, pietate, miſericordia, aut zelo religionis ſuadente quodammodo extorquet, etſi interim alij nocere uideatur, Hoc ut patres non ducant crimen eſſe capitale, non audent tamen pronuntiare omnino non eſſe peccatum, quin etiam peccatum eſſe diffiniunt, ſed excuſabilius, ac ueniale, ꝗ uon ſint cõmittenda mala, ut eueniant bona, nec etiam qualecunque peccatum perpetrare liceat pro redimenda uita. In patribus ac cæteris pijs, quos obiectio recenſuit, aliud quoq; ſpectandũ eſt, nempe animus ab omni fallẽdi propoſito penitus alienus. Ad hæc ad obſequendũ ductibus ſpiritus totus paratus, myniſterio etiam ac ordinationi dei totus ſubſeruiens, ut interim ſileamus ſanctorum quũ uerba tum facta ſic temperata fuiſſe, ut uix eos commißi mendacij arguere poſſis. Abraham enim & Iſaac in uitæ diſcrimine apud impios conſtituti, non omnino mentiti ſunt quum & affirmarint uxores ſuas, ſuas etiam eſſe ſorores, quemadmodum Abraham regi Abimelech mendacij eum inſimulanti reſpondit, Vere ſoror mea eſt, & filia patris mei & non filia matris meæ, & dixi eã uxorem, Hebræis enim omnes quotquot de una cognatione ſunt, fratres & ſorores appellantur. Quod autem Iacob feciſſe legitur, plane myſticum eſt, electioni dei ſubſeruiens, nec omnino falſum erat, quod dicebat Iacob ſe eſſe primogenitum, quũ Eſau ipſi primogenita ſua uendidiſſet, & dei electione primogenitus cenſeretur, quemadmodum & nos dei do-

Nullũ peccatum cõmittẽdũ etiã pro redimẽda vita.

Fratres & ſorores apud Hebræos.

no & beneficio per fidẽ Abrahæ filij dicimur, In bene-dictionem Hebræis, quidem ex carne Abrahæ deſcendẽtibus promiſſam, ſed ob infidelitatem ablatam, ſurrogati. Itidem, q̃ non uacet myſterio, quod facere Aegyptiacæ illæ obſtetrices Raab, Item ac Dauid, deniq; Iudith illa memorabiles fœmina, de Holoferne triumphans nõ eſt hic dicendi locus. Tantum hoc ex Auguſtino memorabimus, q. obſtetrices illæ ob id remuneratæ non ſint, q. mentitæ fuerint, ſed ob pietatem erga deum, quia ſcilicet infantes Hebræorũ liberare ſtuduerunt, nec Raab commendatur mendacij nomine, ſed q. certa de uoluntate dei pie egiſſet in liberandis nuntijs Hebræorum. Nõ ergo temere cuilibet hæc ſanctorum exempla imitanda ducimus. Quis enim poſt aduentum Chriſti domini (qui omnibus typis & figuris ueteris legis, in quibus omnia contingebant, finem fecit, qui ſolus gratiam & ueritatẽ attulit) dicere audeat ſe inſtigante ſpiritu uel officioſe mentiri? Certe Chriſtiano homini potius expectanda mors fuerit, q̃ ut fidem fallat, aut ut mentiatur, uel apud impios, etiam pietatis cauſa. Nam ſibi quiſq; dictum putare debet, quod Eccleſia. 7. ſcribitur, Noli uelle mentiri omnẹ mendacium. Deinde omnino cauẽdum Chriſtiano, ne mendacio pietatis cauſam prætexat. Paulus ait: Si ueritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc ego tanq̃ peccator iudicor, & nõ ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidã nos dicere, Faciamus mala ut eueniant bona.

Auguſt. de mendacio

Non temere quibuslibet qui fidei ſanctorum expertes ſunt ſanctorũ exẽpla externe imitanda

Non cõmittẽdum mendacium ẽt vitæ tuendæ cã.

Eccle. 7

Roma. 3

M*Endacium autem iocoſum eſt, quod ut nemini obeſt, ita et nemini prodeſt, oblectandi cauſa*

Mendacium iocoſum.

dictum,quod etſi capitale nou ſit,minus tamen licet ꝙ illud officioſum, futurum etiam capitale, ſi aßiduitate aggrauetur quod ſatis teſtatur locus ille Eccle.5. Noli mentiri omne mēdacium,aßiduitas enim illius mala eſt. Et Paulus damnat omne ſtultiloquium,atq; etiam urbanitatem,quam uocant,ad rem non pertinentem, ac præcipit ut ſermo noſter ſale cōditus ſit. Nec mirum, quod & de omni uerbo otioſo reddendam eſſe rationē in illo iudicio,Chriſtus affirmarit. Nec tñ propterea putandū eſt præcipi,ne etiam docēdi cauſa adhibeātur docti apologi aut parabolæ pietatem annexā habentes,modo non neſciat auditor,quo animo & quorſum uerba quæ audierit dicta ſint. At qui loquacitatis uitio, uel delectatione mendacij (qua ſe facetos putant) mentiuntur, idq; ad eum modum,ut uel hinc uane placeāt,uel ut audientes,uana credulitate imbuant ac fallant,hi quō excuſari poßint nō uidemus. Quamobrē noſtra ſnīa nō leuiter peccarunt,qui hactenus è ſuggeſtis,loco Euāgelij aniles fabulas ac exēpla impudenter cōficta uulgo prædicarunt,quod hoc ipſo nō uulgarē ſuſpitionē ac cōtumeliā doctrinæ fidei,quam profitebantur,attulerūt. Recte dixit Auguſtinus, Si ad ſcripturas ſacras admiſſa fuerint mendacia,nihil remanet in eis ſoliditatis.

Eccle.5 | Ephe.5 | Licet Contionatori uti ſimilitudinibus | Taxatur abuſus. | Auguſti. ad Hierony.

Mendacium pernitioſum.

MEndacium pernitioſum ſeu malignum id iure cenſetur,quod nulli prodeſt et alijs nocet,hoc eſt,quod eo fine dicitur,ut pximo,uel uitæ, uel famæ, uel bonorum externorum iacturam afferat, quod oīno damnabile eſt,quemadmodum ſtatim oſtendemus. Sed dices, Si hæc eſt Chriſti ſnīa,ut de fratre candide ſemp-

Quæſtio

ſentire, & neminem iudicare debeamus. Nunquid ergo peccabimus, ſi publicũ fratris crimen publice ēt deteſtemur? Rñdemus, uequaq̃ id prohiberi, Nam qđ Chriſtus iubet, ne iudicemus, intelligendũ eſt, de his rebus, q̃ poſſunt & bono & malo aĩo fieri, tum enim deo iudiciũ dimittendũ eſt, nec de alterius corde (quod nõ uidemus) temere proferẽda ſnĩa, In quam ſnĩam dixit Apoſtolus: Tu quis es, qui iudicas ſeruũ alienũ, q dño ſuo ſtat aut cadit. Et iterũ Gala. 6. Opus aũt ſuũ probet unuſquiſq;, & ſic in ſemetipſo gloriã tantũ habebit, et nõ ĩ altero. Vnuſquiſq; enim onus ſuũ portabit, Vbi profecto Apoſtolus, in hiſce rebus adiaphoris de proximo, ad deũ (coram quo quiſq; aut ſtabit aut cadet tanq̃ dño ſuo) trãſfert, & ſimul nos ad conſiderãda opera noſtra reuocat, nec abs re, ꝙ his acute inſpectis, tãtũ quiſq; uitiorũ apud ſe repererit, ut facile neuorũ proximi obliuiſcatur. In his aũt rebus, q̃ ita fiunt, ut eas bono aĩo & caſto fieri non poſſe manifeſtum ſit, non reprobatur ſi iudicemus. Itaq; qđ de cibis dicitur (quia ignoratur quo aĩo fiat) nõ uult Apoſtolus nos eſſe iudices, ſed deũ. De illo aũt, qui nefario ſtupro nouercã ſuam uiolauit, præcipit debere iudicari, ſicut ſcriptum eſt, inquit: Quæ occulta ſunt deo, q̃ autem palam ſunt uobis & filijs ueſtris. Sed hic ad tria reſpiciendum eſt. Primũ, ut non aggrauemus crimen, ſed noſtræ quoq; infirmitatis memores, cũ odio criminis, charitatem perſonæ proximi retineamus. Nõ inepte monet Bernardus: Si potes (inquit) excuſa actionem, ſi non, excuſa intentationem, ſi nec intentionem, excuſa tentationem. Nam hoc ut facias, chari-

Dilutio

Locus Matthæ. 6. explicatur.

Aug. de ſermone dñi in monte, lib. 2

Roma. 14

Gala. 5

Auguſt. ibi:

De manifeſte malis nõ prohibemur iudicare.

In iudicãdo de proximo ad tria reſpiciendum.

1. Bernard.

in uobis operatur ſolicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed uindictam. Purgarunt enim ſe apud Paulũ Corinthij, ac teſtabantur ipſis non probari turpe commiſſum, ſe ſtuduiſſe, ut ilico corrigerent quod erat commiſſum, quaſi periculum unius eſſet omnibus commune. Breuiter correctionem huc ceſſiſſe, ut & lapſo ſanando ac cæteris deterrendis proficeret, Atq; hoc eſt, quod alibi monet Apoſtolus: *Fratres, inquit, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui ſpirituales eſtis, huiuſcemodi inſtruite, in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris*. Sunt, qui hodie ex ſuggeſtis, nihil non conuitiorum ac probrorum in eccleſiæ præſides, pontifices, ſacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, ut promiſcua plebs (alioqui eccleſiæ præfectis ſuopte ingenio infeſta) eos auribus palpantes non uulgari plauſu excipiat, illos uero ſumma contumelia afficiat, conſpuat, lapidet, atq; adeo concitata ſeditione perdat, Qui eccleſiaſticæ, q̃ ſuo officio non fungantur, quis non uidet? Bis enim citra controuerſiã peccant, tum q, abſentes & indefenſos peſſimorum criminum inſimulant ac traducunt, tum q, in eos ſæuis uerbis apud inconditã plebem detonantes, nihil aliud agant q̃ quod uulgo feneſtra aperiatur, authoritatem ſeniorũ ac eccleſiæ præſidum eleuandi, ac ſiniſtram ſuſpitionem, ad quamlibet delationem facile recipiendi, plane obliti Paulinæ modeſtiæ ac doctrinæ, qua monemur, ſeniores ne increpemus, ſed obſecremus ut patres, neue presbyteros, non ſolum non temere accuſemus, ſed ne

Gala. 1

Quorũdam petulantia taxatur

1. Timo. 5

accuſationem eorum, niſi ſub pluribus teſtibus recipia- mus, ut interim ſileamus eiuſcemodi criminatores uer- bo dei grauiſsime abuti, quemadmodum in ſecundũ præ ceptum oſtendimus. Tertio, ſi priuatim in nos pecca tum fuerit, modus iudicandi à Chriſto præſcriptus, ſer- uandus eſt, Si inquit peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſi te nõ audie rit, adhibe tecum unum uel duos, ut in ore duorum uel trium teſtium, ſtet omne uerbũ, qđ ſi non audierit eos, dic eccleſiæ, ſi añt eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut æthnicus et publicanus. Nã & hoc eſt opus charitatis, qñ fratrẽ in te priuatim peccãtẽ, ita corripis ut ſaluet.

Criminato- res.

3

Quomodo iudicandum de proximo qui primum, i nos peccat Matth. 18

PEccant autem in hoc præceptum in primis ac ꝓ- prie, qui in iudicio falſum teſtimoniũ contra pro- ximũ perhibent, quos ſcriptura pœnam à deo certo ex- pectare aſſerit. Nam prouerb. 19. legis, Teſtis falſus nõ erit impunitus, Rurſus cap. 21. Teſtis mendax peribit. Item, cap. 25. Iaculum, gladius, & ſagitta, acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimo- nium. Alibi quoque Solomon pronuntiat, inter ea quæ odit dominus, non extremum locum, tenere teſtem men dacem, mendacia proferentem. Peccati autem grauitas exemplis declaratur. Nam teſtes qui falſum perhibue- runt cõtra Suſannam teſtimonium, lapidati ſunt, Iudæi qui Chriſtum falſis niſi teſtimonijs accuſarunt, maiorẽ etiam culpam, q̃ Pilatus & milites, qui Chriſtum cruci fixerunt, habuiſſe aſſeruntur.

Qui in hoc præceptum peccent

1

Prouer. 19

Prouer. 21

Prouer. 25

Daniel. 13

Iohan. 19

2

Pſal. 5

DEinde in hoc præceptum peccãt, quicunq; men- dacium aduerſus cognitam ueritatem cõmittũt.

Perdes (inquit Pſaltes) omnes qui loquuntur menda- cium. Et Sapien. 1. ſcribitur: Os quod mentitur, occidit animã. Rurſus, qui loquitur mendacia, peribit. Itẽ, Abominatio eſt dño labia mendacia, qui aũt fideliter agũt, placent ei. Et ut excuſabilius ſit officioſum illud mendaciũ, aſsiduitas tñ illius nõ eſt bona. Potior eſt (inquit Sapiens) fur q̃ aſsiduitas uiri mẽdacis, perditiones autem ambo hæreditabunt. Ad hæc grauiter impingunt in hoc præceptum, qui proximo qualibet detractione iniuriantur, ut famæ & opinioni eius notam inurant, quod ſcriptura ubiq; q̃maxime dãnat. Detrahentem (inquit Pſaltes) ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar. Et Sapiens: Si mordeat, inquit, ſerpens in ſilẽtio, nihil eo minus habet q̃ occulte detrahit. Rurſus Prouer. 24. Abominatio hominũ detractor. Et Paulus: Detractores deo odibiles enuntiat, & Galatas ſuos corripiẽs ait: Si inuicem mordetis & comeditis, uidete ne ab inuicẽ cõſumamini. Et Iacobus monet: Nolite, inquit, detrahere alterutrũ fratres mei. Detractoribus uero nõ multo meliores ſunt, qui detrectionibus facile aures accomodãt. Nam ut quidã uir pius dicere ſolitus eſt, detrahere, uel detrahentẽ audire, quid horũ dãnabilius ſit, nõ facile dixerim. Quamobrẽ Sapiẽs commonet dicẽs: Sepi aures tuas ſpinis, & linguã nequã noli audire, & ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. Nec habẽt hi qđ dicãt, per eos nõ ſtare quo minus detractores, ſua cõuicia effutiant, q; non dubiũ ſit Sycophantam à maledicentia ſua tẽperaturum, ſi ipſi audire recuſauerint. Nã ut Sapiẽs [illegible]tur: Facies triſtis diſsipat linguam detrahentem. Et

Sapien. 1

3 Detractores

Pſal. 110

Prouer. 24

Gala. 5

Iacobi. 4

4 Accõmodantes autem detractoribus.

antiquum dictum eſt,quod nemo inuito auditori liben-
ter referat. Quã uero inexcuſabiles hi ſint,uel hinc li-
quet. Nam ſi aſinum aut bouem fratris qui in uia ceci
derit,ſubleuare iubemur, quanto magis famã proximi
(qua nihil homo pretioſius habet)defendemus. Ergo ut
Deute.23 *forte fortuna detractoris conuitia in proximum audiue*
Sapien.7 Pium conſi- *rimus,ſapientis conſiliũ ſequendum eſt.* Audiſti(inquit)
lium. *uerbum aduerſus proximum tuum,commoriatur in te,*
5 Suſurrones. *fidens quoniam te non dirumpet.* Item,*peccãt in hoc*
præceptum ſuſurrones,qui(ut Sapiens ait) conturbant
amicos,& in medio pacem habentium immittunt inimi
citiam. Non eris(inquit lex)criminator & ſuſurro in
populis. Et rurſus Sapiens ait. Snſurro inquinabit ani-
mam ſuam,& in omnibus odietur. Item, ſuſurro & bi
linguis maledictus erit,multos enim turbauit pacem ha
Suſurrones Iudæ prodi- *bentes, non temere patres ſuſurronem Iudæ proditori*
tori aſſimi- *aßimilant. Qui enim ſocietatem fraternitatis aliqua di*
lantur. 6 *ſcordiæ peſte commaculant, deum prodũt.* Præterea
Hypocritæ. *in hoc præceptũ peccant hypocritæ,qui aliud uerbis &*
externis operibus ſimulant,q̃ mente complectantur, de
animo ſuo falſum ferentes teſtimonium, quos Iob paßim
deteſtatur: Spes(inquit)hypocritæ deperibit,nõ ei pla-
cebit uecordia ſua,& ſicut tela aranearũ fiducia eius.
Rurſum,*Non ueniet in conſpectu eius omnis hypocri-*
ta. Item,laus impiorum breuis eſt et gaudiũ hypocritæ
adinſtar puncti. Item,ſimulatores & callidi prouocant
iram dei. In hos Chriſtus horrendum illud uæ detonat.
Matth.23 *Væ(inquit)uobis ſcribæ et phariſæi hypocritæ,qui mũ*
datis quod deforis eſt calicis & paropſidis, intus a...

eſtis pleni rapina & immũditia. Et paulo poſt: Ve uobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ apparent hominibus ſpecioſa, intus uero ſunt plena oßibus mortuorum & omni ſpurcitia, ſic et uos apparetis hominibus iuſti, intus autem eſtis pleni hypochriſi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit: Vos eſtis qui iuſtificatis uos corã hominibus, deus autem nouit corda ueſtra, quia quod hominibus altũ eſt,

7 Iactores. *abominatio eſt ad deum.* His etiam intolerabiliores

ſunt, qui publice ſe iactant, ac ea ſibi glorioſe arrogãt Lucæ.18 *quæ non habent, ut uel hinc proximos deprimant aut cõtemnant. Talis erat phariſæus ille euangelicus, qui auſus eſt etiam apud ipſum deum (qui ſolus intuetur cor) ſe inaniter iactare: Gratias (inquiens) ago, quod non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, ue* Lucæ.11 *lut etiam hic publicanus. Diſperdat (inquit Pſaltes) do* 1.Corin.1 *minus uniuerſa labia doloſa & linguam magniloquam.*

Quamobrem ſerio monet Paulus, ut qui gloriatur, in domino glorietur, quod ſcilicet non is, qui ſeipſum commendat, probatus ſit, ſed quem deus cõmendat.

8 Deiicientes ſe ſtudio fallendi. *At e regione, eodem reatu tenentur, qui contrarium uitium incurrunt, ueluti qui ſe fallendi ſtudio humiliãt ac deijciunt, quos ſcriptura uitandos eſſe dicit. Qui ſubmiſerit (inquit) uocem ſuam, ne crediderís ei, quoniam ſeptẽ nequitiæ ſunt in corde illius. Et Sapiens ait: Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo.*

9 Adulatores, *Pari reatu tenentur Adulatores, qui ad potentiorum gratiam* Pſal.140 *captandam, corum & dicta & facta quæcunque tandem ea ſint, laudant ac depredicant, quos Pſaltes auer-*

ſatur, cum ait: Corripiet me iuſtus in miſericordia & in
Pſal.9 crepabit me, oleum autem peccatoris non impinguet ca-
10. put meum. Et alibi quæritur, Quod laudetur peccator
in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicatur. Nec
Loquaces. omnino non peccant in hoc præceptum loquaces, ſtulti-
loqui, ſcurræ, & id genus alij. Nam Solomon teſtatur,
in multiloquio non deeſſe peccatum. Contra uero, eum
Eccle.28 Pſal.139 qui cuſtodit os ſuum, cuſtodire animam ſuam. Qui autẽ
Magna huius præcepti vis. inconſideratus eſt ad loquendum, ſenſurum mala. Et Ec-
cleſiaſt. xxviij. legis: Qui multis utitur uerbis, lædit ani
mam ſuam, nam & Pſaltes ait: Vir linguoſus non diri-
getur in terra. Tanta eſt autem huius præcepti uis, ut Ia
Iaco.3 cobus hunc pfectum uirum dicat, qui uerbo nõ offendit,
tanta difficultas, ut niſi diligentiſſime caueamus, frequẽ
Ibidem. ter in hoc præceptum impingamus. Nam ut idem Apoſto
lus ait: Omnis natura beſtiarum, & uolucrum, & ſer-
pentum, & cæterorum domantur, & domita ſunt à lin
gua. Linguam autem nullus hominum domare poteſt.
Pſal.140 Linguæ malitia. Bonitas. Quod tamen ne ſic accipias, perinde atque omnino
præſtari impoſſibile ſit, audi quod ſequitur: Sit autẽ om
nis homo uelox ad audiendum, et tardus ad loquendum.
Gratia ſane dei opus eſt, ut tam inquietum malum refre
nes, ab ipſo deo nunquam non cum Pſalte poſtulanda in
hunc modum præcante. Pone domine cuſtodiam ori meo,
& oſtium circũſtantiæ labijs meis. Qui linguæ malitiã
(modo ea abutamur) rurſus qui linguæ utilitatem ac bo
Iacob.3.11 nitatem (ſi ea recte uti conſueſcamus) noſſe uelit Iaco-
bum Apoſtolum legat cap. iij. Peccant inſuper et in hoc
præceptum, qui proximi uitã, uerba aut facta male

terpretantur, aut in odium adducunt, quemadmodum ſupra oſtendimus. Peccant denique, qui mentem habent ab ore quomodolibet diſsidentē, hoc eſt, qui (ut Pſaltes ait) non loquuntur ueritatem in corde ſuo, quos ille etiã à tabernaculo dei excludit, ueritatem enim & ſimplicitatem cordis hoc præceptum requirit, quam qui non preſtat, hic non dubium impingit. Pſalm.14

PRAECEPTVM NONVM.

non concupiſces domum proximi tui.

PRAECEPTVM DECIMVM.

nec deſiderabis uxorem eius, nõ ſeruũ, non ancillam. non bouem, non aſinũ, nec omnia quæ illius ſunt.

HAc poſtrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo non concupiſces domũ proximi tui, nec deſiderabis uxorem eius, non ſeruum non ancillã, nõ bouem, non aſinũ, nec oĩa quæ illius ſunt. In Deute. uero hac ſerie, Nõ cõcupiſces uxorē proximi tui, nõ domũ, non agrũ, non ſeruũ, non ancillam, nõ bouē non aſinũ, & uniuerſa q̃ illius ſunt. Quo factũ eſt, ut ſupra diximus, q̃ Origenes ſecutus Hebræos, unum ex his duobus præceptis copulatis fecerit, et tñ quo numerus denarius ſolidus et integer maneret, primũ præceptũ prioris tabulæ in duo ſecuit. Sed magis eccleſiæ placuit Auguſtini ſententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secũdæ in ſex digerit, hæc poſteriora nõ unũ, ſed duo faciens. Et diſerte quidē Moſes in Deuteronomio (quæ eſt legis repetitio) diſcreuiſſe uidetur concupiſcẽtiã uxoris

Exod.20 Hæc duo p̃cepta cõiunctim ponũt.

Deute.5

Origenes ex duobus vnũ fecit.

alienæ, à concupiſcentia cuiuslibet rei alienæ. Quibus poſitis cætera cœpit adiungere, ut quid domus nomine intelligi uellet ſignificaret.

Quæſtio. Quo differant ſextũ et ſeptimũ ab his duobus vltimis.

SEd dices, quonã differt ſextũ illud, Nõ mœchaberis, ab hoc, qđ'ẽ Nõ cõcupiſces uxorẽ proximi tui? Rurſum ſeptimũ, Nõ furtũ facies, ab hoc, qđ'eſt, Nõ cõcupiſces domũ aut quãcũq; rẽ ꝓximi tui. Rñdemus potuiſſe quidẽ hæc duo poſtrema, ſub prioribus ſexto et ſeptimo cõprehẽdi, qđ nõ dubiũ ſit, eũ q malũ facinus ꝓhibet, eũ ſimul etiã malã prohibere uoluntatẽ. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quẽ ꝓphetæ populũ incircũciſi cordis teſtantur, datũ eſt.) Ne.n. crederet ille hoc nõ eſſe peccatũ apud deũ, qđ'apud hoĩes eſt impunitũ præceptis nõ mechãdi et nõ furãdi (in qbus ipſa opa expreſſim notata & prohibita ſunt) hæc poſtrema ſubiunxit, quibus exerte malã etiã uetat uoluntatẽ, quo magis mirandũ eſt, poſt hãc latã legẽ, uiros etiã quoſdã illuſtres apud Iudæos, hoc craſſo errore laboraſſe, ꝗ putarẽt nõ ante cõmitti peccatũ, q̃ cupiditas, et ſi nõ in operis pfectionẽ, ſaltẽ in conatũ maleficij ꝓrupiſſet, e quorũ numero Ioſephus fuiſſe uidetur, qui Polibiũ, hoĩem æthnicum reprehendit, qđ'ille Antiochũ illuſtrẽ miſere periſſe teſtetur, ob id tantũ, quod uoluerit tantũ, ac deſtinarit ſpoliare tẽplũ Dianæ, Quod Ioſephus abſurde dictũ eſſe putat, diffiniens maleſano quidẽ iudicio, eũ nullatenus egiſſe peccatũ, nulloq; reatu teneri, qui tantũ peccare cogitaſſet, Quæ iudaica plane Ioſephi ſententia q̃ ſit omni ſcripturæ, præſertim his duobus præceptis cõtraria nemo nõ uidet, niſi tñ quis contẽdat, cõcupiſcentiæ nomine

Dilutio.

Actorũ. 7

Error Iudæorum.

Ioſephus. Polibius.

hoc loco non tam uenire qualēcunq; cupiditatē q̄ conatū maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc ſenſu hæc p̄cepta ac ciperēt paßim ex ꝓphetis diſcere poterant qui dei iuſſu hoc ubiq; requirūt, ut nō tantū externū opus atq; ēt conatus ipſe, ſed etiā malū cogitationū ob oculis diuinis au feratur. Et Sapiēs aperte teſtatur, ꝑuerſas cogitatiōes ſe parare à deo, nec mirū, Cū.n. ut Tertullianus ait: Volūtas origo culpæ ſit, quare nō tanto potior ad pœnā ē, q̄to prīcipalis ad culpā? Sed rurſum rogabis, cur in præceptis piuriū, homicidiū et falſum teſtimoniū uctātibus, nō eſt expreßim ꝓhibita cōcupiſcentia, quēadmodū in his, q̄ adulteriū et furtū reſpiciūt? Augu. nō inepte reſpōdet, libidinis et hn̄di affectū, penitius eē cūctis à natura inſitū q̄ piurij, homicidij, aut ferēdi falſi teſtimonij, ab his enim ſuopte ingenio abhorremus, uerū ad illa, nimirū ad corporeas uoluptates, ac huius ſeculi opes ac diuitias, ſtatim ab adoleſcētia ꝓni admodū ac ꝓcliues ſumus, idcirco opus erat, ut in his, ad q̄ ueluti bona quædā corpis inclinamur, ac ueluti rapimur, nō tātū factū, ſed et affectus ꝓhiberētur, quū in illis nemo nō ſanæ mētis, et q uel naturali iudicio præditus eēt, facile iudicaret, ꝓhibito facto prohiberi quoq; peßimam faciendi uoluntatem. Pſal. 36 Eſaiæ. 1 Hiere. 4 Tertullianus Quæſtio. Auguſtinus

CAeterum horum præceptorum, ut et aliorū omnium uim nusquā melius ac certius diſces, q̄ ex Chriſti Euāgelio, q æternum dei uerbū, ut eſt legislator, ita nimirū ē eiuſdē optimus interpres. Lex dicit, nō mœchaberis, intellexit Iudæus, prohiberi tantum externum adulteriū, Chriſtus interpretatus eſt, non tātum hoc uetitum ſed etiam omnem mœchandi affectum. Sic cum lex Horum præceptorū vis.

dicit, Non concupiſces uxorẽ proximi tui, nõ domũ, nõ agrum, &c. Iudæus intellexit, non ſic concupiſcas, ut nõ tantũ animo uerſes, ſed & perpetrare ſaltem tentes ac coneris maleficium nimirum ſolũ affectum prauum non iudicans uitioſum. Aut ſi quis ex Iudæis ſenſatior fuit: præceptum, non concupiſces uxorem, interpretatus eſt, animo ſcilicet cum ea ſi permittatur mœchandi, aut præceptum, non concupiſces domũ proximi, aĩo ſcilicet nudandi proximum tuũ facultatibus ſuis, iniuſtis quibuſque rationibus. At Chriſtus horũ præceptorum uim latius patere conteſtatur, ſic ſcilicet ut nõ tantũ in hãc legem cõmittant, qui proximi uxorẽ deſiderant aĩo cũ ea mœchandi, ſed etiã qui proximo inuident, q̃ talẽ coniugem nactus ſit, quã ipſi ſibi, ſi ulla detur occaſio, uxorẽ eſſe uelint. Itidẽ quod nõ tantũ rei ſint, qui rationibus manifeſte iniquis, proximi facultates ad ſe pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunque modo ſe locupletari cum aliena iactura ſeu incommodo cupiunt, quales ſunt, qui proximum uelint in eam neceſſitatem incidere quæ eum cogat, & ſi cum damno ſua illis diuendere, ſeu qui quouis quæſito ingenio uel colore proximi bonis inſidiantur, quãuis id faciant modis ac rationibus à iure ciuili haud reprobatis, modo ſaltem eo aĩo res agatur, ut malint ſibi quamproximo eſſe proſpectum, In quam ſententiam ſi hæc poſtrema præcepta intelligantur, fit, ut & ipſa per ſe ſint mandata, non tantum expoſitoria aliorũ. Hanc autẽ eſſe horum præceptorum uim Chriſtus declarat, cũ iubet, ut eodem animo ſimus erga proximũ, quo uelimus uiciſſim eum erga nos

Latiſſime patẽt hæc p̃cepta.

Qui velint locupletari cũ aliena iactura.

Ius ciuile non excuſat male affectũ a peccato.

ſta poſtrema ſunt ẽt p̃ ſe mãdata.

Matth.6

eſſe, Deinde cum docet totum pœnæ in eo ſitum eſſe, ſi oculus noſter qui eſt totius corporis lucerna, ſimplex fuerit, quod tum totum corpus futurũ ſit lucidum, ſin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus tenebroſum fore, quod ſcilicet fieri non poßit, ubi lumen quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſas tenebras non poſſe non eſſe maximas? Oculum autem Chriſtus hic appellat ipſam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quæ ſi munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum eſt, omnia opera noſtra quæ ſecundum eam operamur neceſſe eſt eſſe bona. Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipſum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellans, mentis iudicium, quo quiſque nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, quum ſimplex intentio, non ad dei, ſeu proximi dilectionem, ſed ad ſui ipſius amorem inclinatur. Quod cum ſit, hoc eſt, cum ipſa cordis intentio ſordidatur, omnino neceſſe eſt, & ipſum factum (cuius incertus eſt exitus) ſordidum & tenebroſum eſſe, quia etſi bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excuſat, ſed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, conſideratur.

Aug. de ſer. dñi in mõte, lib. 1

Oculus, intẽtio.

Lumẽ mẽtis iudicium.

IN ſumma, Chriſtus cor mundũ requirit, et ſolos eos qui mũdo ſunt corde, beatos pnũtiat. Mũdũ eſt cor, quod ab oĩbus terrenis deſiderijs defæcatũ eſt. Mundum eſt cor, quod totũ in dei et proximi amorem eſt effuſum, quod non ſua quærit, ſed ea tantũ quæ dei ſunt et pro-

Augu. de ſer. dñi in mõte, lib. 1.

Chriſtus req̃rit cor mundum.

ximi. Quod proximũ diligit propter deum, non propter ullum temporale cõmodum, non quod fratri conſulit, q̃ hinc aliquid molumenti ſibi rediturum eſt, ſed quia proximus eſt, ſed propter deum. Alioqui ſi temporale commodum tantum ſpectet, ſibi duplex cor facit, quo prohibetur à uidendo deo, in cuius ſola uiſione ſita eſt beatitudo certa ac perpetua.

Immundus oculus.

Immundus eſt oculus, qui non diligit proximum tanquam ſeipſum, Qui ſibi bene eſſe optat, etiã ſi interim proximo ſit male, Qui ſibi cupiat omnia ad nutum adfluere, utcunque tandem cum proximo res agatur. Is enim oculus à Chriſtiana charitate in ſui amorem deflectitur, quem Auguſtinus recte dixit, caput omnium eſſe peccatorum.

Aug. Caput oium pctõrũ ſui amor.

1. Corin. 13

Chriſtiana charitas non quærit quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorum. i. Corinthiorum. xiij. Sui amor, deo quæ dei ſunt detrahit, hominibus quæ ſunt hominum, hunc è mentibus noſtris profligatum eſſe uolunt hæc nouiſſima præcepta, Qui niſi eijciatur, & ſubintret charitas, non dubium eſt nos quã longiſſime ab adimpletione mandatorum dei abeſſe, quod ſola proximi dilectio legem adimpleat.

Rom. 13

Sapiẽtes huius ſeculi, ſui proximi amori præponunt.

Scimus ſapientes æthnicos, ſui amorem, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata eſt uulgata illa ſententia charitas ordinata incipit à ſeipſa. Rurſus, Tunica pallio propior eſt, Et quod Terentius ait. Omnes ſibi melius eſſe malle quàm alteri. Item, eum optime uiuere, qui ſibi uiuit. Sed nũ hæ ſñiæ cũ Chriſtiana doctrina cõueniãt, uiderint alij, nos certe ſcimus Chriſtũ et Apoſtolos, et uerbo, et exẽplo docuiſſe uerã Chriſtianã charitatem exigere, ut ꝓximi ſalutẽ noſtræ ẽt anteponamus.

Ne tamen

NE tamen hic impigas, ad duo reſpiciendum eſt. In primis, ut quod diximus de nō cōcupiſcēdis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legē cōmittere, ſi eo animo ea concupiſcas, ut in ipſis tua cōmoda q̄ras, incuriùs interim, num hinc proximo cōmodes uel incō modes, Nam qui iubemur in oībus proximi utilitatem quærere, noſtra uero commoda proximi utilitatibus poſthabere, ac proximum (quod in nobis eſt) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, ſi noſtram tantū utilitatem, non proximi ſpectemus. At ſi proximus ſuapte ſponte res ſuas diſtrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem q̄ ex reipſa fructum, tuq; bona fide ac mente ſyncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Abſit enim, ut putes p̄ Euāgelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod eſt pars iuris naturalis) deſcendunt, abrogatus eſſe, Sed hoc tantū in oībus cōtractibus ac actionibus noſtris Chriſtus requirit, ut aīus noſter erga fratrē ſyncerus ſit, ut oculus ſimplex, ut intentio recta ſit, ut proximo ſuos ſucceſſus perinde atq; nobis noſtros gratulemur, ut ipſi ſua commoda ac diuitias faueamus, ut noſtra ſorte contenti eſſe diſcamus, ut noſtram uocationē non aſpernemur, ut proximi conditionē nō deſideremus præ noſtra, ut illius res nō ambiamus, cū illius iactura. Breuiter, ut uoluntatē nunq̄ nocendi, ſed ſemper commodandi proximo habeamus, Sic ut interim nobis liceat, modo hanc rectam intentionem conſeruemus, iuſto labore ac ēt contractibus facultates nobis parare, ſi ſic paremus, ut illis bene utamur, ac egēti proximo (quum opus eſt) ſuccurrere ſponte uelimus.

Ad duo reſpiciendum
1

Philip. 2

Quomodo liceat rē alienam cōcupiſcere.

Euangelium non abolet legitimos cōtractus.
Matt. 5. 6. 7

1. Corin. 7

1. Timo. 6

2 *Secundo,non eſt putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus prohiberi, Nam in uniuerſum duplices ſunt affectus. Quidā ſunt omnino naturales, qui cum dei lege non pugnant,ueluti iuuare liberos, neceſſarios,coniuges,benemeritos. Item neceſſarium uictum expetere,poſt fatigationem deſiderio quietis & ſomni affici,& ſimiles id generis. Qui certe affectus nullam habent peccati rationem, Nam & Chriſtus, qui peccatum nullum fecit, & eſuriſſe & ſitiſſe, & ad quietem corporis ſe compoſuiſſe,Iohannem item Apoſtolum præ cæteris diſcipulis dilexiſſe,perhibetur. Aliæ uero ſunt appetitiones & affectus pugnantes ſimpliciter cum lege dei,ueluti ſunt,res alienas,aut coniugem cum incommodo proximi appetere,alijs ſuos ſucceſſus ac beneficia dei inuidere,& id genus alij. Atq; hi ſemper mali ſunt & peccatum pariunt, ſi tamen conſenſus accedat, & proinde his præceptis uetiti.*

Duplices affectus. Naturales

1. Petri. 2

Iohan. 13

Affectus pugnantes cũ lege dei.

QVo uero penitius intelligas,quid ſibi hæc præcepta uelint,noſſe debes hic triplicem illā concupiſcentiam prohiberi,de qua dixit Apoſtolus: Omne quod eſt in mūdo,concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum,& ſuperbia uitæ. Concupiſcentia carnis prohibetur,quum dicitur: Non deſiderabis uxorem proximi tui. Concupiſcentia uero oculorum & ſuperbia uitæ uetantur,quum dicitur: Non cō cupiſces domum proximi tui,non ſeruum,non ancillam, non bouem, non aſinum,nec omnia quæ illius ſunt. Domus enim in ſcripturis, & genus, & familiam, & famulitium,& ſtatum,& ordinem,& opes, & facul-

Triplex cōcupiſcentia prohibetur

1. Iohan. 2

Domus in ſcripturis

tates,breuiter,omnem hominis poſſeßionem ſignificat, tametſi ſi ſtrictius accipiatur, familiam tantum, non etiam ſeruos, & ancillas,ac reliquas res comprehendat. Quare diſerte hic additum eſt,non ſeruum, non ancillam,non bouem,non aſinum,nec omnia quæ illius ſunt. Qui peccent in hoc præceptum.

Peccant itaq; in hoc præceptum, nõ tantum qui uxorem proximi,animo cum ea mœchandi deſiderant, ſed & qui ſuam uxorem proximi uxori poſthabent. Qui proximo coniugem ſuam non fauent perinde atq; ſibi, ſed magis eam accipere cuperent. ſi ulla ratione liceret, etiam cum proximi incommodo,Quod uitium apud Iudæos, quibus repudium concedebatur, & frequentius & euidentius erat, Nam permißione legis abutentes, alij aliorum uxores ſolicitabant, ut uel moroſitate uel alia quapiam ratione, diuortij cauſam marito præſtarent,quo illi ſoluto matrimonio eis potirentur. 1

Non dißimili ratione peccant,qui deſponſam alteri abſtrahunt & abalienant,etſi id prætextu iuris faciãt, quo declaratur,matrimoniũ per uerba (quæ de præſenti uocant) contractum ſponſalia prius inita dirimere. 2 Prætextus iuris nõ excuſat.

Deinde peccant in hæc præcepta, non tantũ qui rem alterius q̃uis iniuſtis,ſed etiam qui permißis apud homines rationibus(ac ut dici ſolet)ſub iuris colore,nãciſci appetunt,idq; cum incõmodo & proximi iactura.Neq; enim tales tam fauent proximo q̃ ſibi, obliti præcepti Apoſtolici,non q̃ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum,Qui ſibi bene conſultum eſſe uolunt, etſi interim male cõſultum ſit proximo,Qui ad iuris rigorẽ omnia exigũt,æquitatis penitus obliti, idq; ſui com= 3 Aequitas rigori præferenda

modi gratia,qui occaſionem damni dant,& qui damno proximi nō perinde atq; ſuo afficiuntur,qd' exemplis ſu-
4 *perius allatis fit manifeſtius.* Et quis nō uidet ad eundem modū peccare emptores & uēditores, itidem permutatores qui ſe in cōtrahēdo decipiunt,etſi intra iuſti pretij dimidium,q̄uis lex ciuilis ob id contractum non reſcindat,Nam alia eſt lex fori,alia lex poli,quæ præcipit,ut quod tibi nō uis fieri,alteri ne feceris. Quamobrem ſiue uenditor ſis, ſiue emptor,oēm dolū detegere,ac proximum de rei æſtimatione ac pretio admonere debes,nec abuti in tuū cōmodum eius uel ætate,uel ruditate,uel incuria,uel neceſſitate. Vnde nō dubium eſt, & eos in hoc præceptum peccare,qui pactum reemptionis ſic aſtringunt,ut euoluto certo tpe,res nunq̄ ad uenditorem(qui eam diſtrahere coactus eſt) redeat, etſi id
5 lex ciuilis permittat. Grauius peccāt tutores & curatores,& cæteri quibus uel pſonæ uel res aliorum ſunt cōmiſſæ,quū ſinunt eos quorū tutelā gerūt,genio indulgere,ſeu in oēm malitiam ruere,ut ipſi tandem eorum bona ad ſe pertrahant,aut qui neglig ētius in rebus eo-
6 rum q̄ in ſuis agunt. Ad hæc peccant in hoc præceptum, qui uirum aliquē præſtantē principi uel reipublicæ,cui non ſine magno commodo ſeruit,ſubducere moliuntur, Qui ſeruos ſeu ancillas ac mercenarios ēt, ſuis dn̄is ac heris immorigeros faciunt,qui abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dn̄os ſuos (qui eorū opera libenter utuntur) maneant, ac ſuo officio ſedulo fungātur. Alia ratio eſt,ſi famuli ac famulæ nolint diutius in ſeruitio manere,uel quia dn̄i mali ſunt,uel quia

Alia lex fori alia lex poli

Pactū reemptionis.

mercedem denegant,uel uictum neceſſariũ non ſuppeditant,uel aliam iuſtam ob cauſam,tum enim licitum eſt alteri eorum operam conducere,quum id faciat nõ animo incommodandi proximo, quemadmodum ſoluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius ſolam pudicitiã ac honeſtatem,quum adhuc alteri nupta eſſet, quis amauit)in uxorem ducere. In ſumma deſiderant hæc præcepta ſummam animi puritatem,ac impuritatem,immunditiamq; deteſtantur.

Puritas animi deſideratᷓ

EX his facile deprehendi poteſt,ꝙ ſit horum mandatorũ difficilis impletio,ac quãta uigilantia nobis opus ſit,ne metas nobis à deo pſcriptas excedamus. Habemus enim innatam cõcupiſcentiam oĩs mali fomitem,quã quidẽ ꝙ ſit difficile intra diuinæ uoluntatis limites cõtinere,non tantũ mali,ſed & ſancti ac pij ſubinde ſentiunt,ac teſtantur. Certe ut poßibile eſt hominem renatũ,non ſuis quidẽ uiribus,ſed dei gratia hanc dei legem adimplere, tñ hactenus inuentus eſt nemo(uirginẽ matrẽ poſt Chriſtum ſemper excipimus)qui ſe hanc legẽ undiquaq; adimpleuiſſe,& oĩno ſine peccato eſſe gloriari audeat,Quũ Iohannes Apoſtolus palã aſſerat,nos mendaces eſſe,ſi dixerimus,ꝙ peccatum non habeamus. Rurſus,noſtra ſnia non recte faciunt, qui aſſerunt nos hic nihil poſſe, atq; adeo concupiſcentiam ẽt in renatis regnare dicunt, ut ẽt impoßibile ſit nos cõcupiſcentiæ non ſuccumbere,atq; hanc legẽ adimplere,nã hac doctrina infirmos non leuiter offendũt,quoſdã enim in peſtilẽtem quandã ſecuritatẽ inducunt,ut exiſtimẽt ſe fruſtra gratiã dei ambire,ac conari ut hanc legẽ adimpleant ꝙ

Difficilima impletio horum præceptorum

Roma.7

Hierony.

Aug.de natura & gratia cap.36

Hactenus nemo omnino ſine peccato

Error explo ditur.

adimpleri nō poſsit, ſatis eſſe, ut credāt Chriſtum adimpleſſe legē atq; hāc adimpletionē ipſis utcūq; de adimpletione incurijs (ſi tñ in Chriſtū ſuo modo credant) imputandam fore, Quoſdā uero de dei iudicio magis metuentes examinant, ac in deum murmurantes faciunt, quaſi ſcilicet is, quæ impoſsibilia ſunt, ut faciamus præcepe-

Quoniā docendū de uiribus noſtris

rit. Erat itaq; regia uia pergēdum, hoc eſt, eccleſiaſtica doctrina potius inculcanda, quæ (ut ſæpe diximus) ſic

Concupiſcētia in non renatis

de cōcupiſcentia ſentit, ut concupiſcentia in necdum renatis, non tantum morbus ſit, ſed etiā peccatum, æterna morte dignū; etſi in nullum actum exteriorē prorūpat.

Concupiſcētia in renatis

At cōcupiſcentiam in renatis morbū quidem eſſe, ſed nō peccatum ſaltem proprie dictum, niſi accedat cōſenſus.

Roma. 8

Nam Apoſtoli uerba aperta ſunt, quæ eludi nō poſſunt, nihil damnationis eſſe ijs, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui

Iacobi. 1

non ſecundum carnem ambulant. Et Iacobus teſtatur, in fidelibus non ante peccatum eſſe concupiſcentiā, niſi

Concupiſcētia concipit

Suggeſtio

conceperit & peperit. Concipit autem ſuggeſtione & delectatione & parit aſſenſu. Suggeſtio fit, uel per memoriam, uel per corporis ſenſus. Cū aliquid ſcilicet uidemus aut audiuimus, uel olfacimus, uel guſtamus, uel

Delectatio.

tangimus. Delectatio ſubſequitur, ſi fruendi apppetitus aſſurgere incipiat, tamē adhuc ſi & ſuggeſtioni & delectationi non conſentimus, ſed eam dominantis ratio-

Conſenſio

nis iure cohibemus, peccatū nō committitur. At ſi conſenſio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidē deo in corde noſtro, & ſi factū nō innoteſcat hominibus, atq; hæc ſe habere teſtatur rei geſtæ hiſtoria de la-

Gene. 2

pſu primorum parentū in Geneſi cōſcripta. Vides enim

quo pacto illic à ſerpēte fiat ſuggeſtio, & quædā ſuaſio, in appetitu aūt carnali tanq̃ in Eua delectatio oriatur. In ratione uero tanq̃ in uiro conſenſio. Qui tandē con ſummato peccato homo tāq̃ de paradiſo, hoc eſt, de beatiſſima luce iuſtitiæ, in mortem expellitur, idq; omnino iuſtiſſime. Non enim cogit, qui ſuadet, & conſtat omniū naturas, tum demum ſuam ſeruare pulchritudinem, ſi in ſuo ordine gradibus ſuis conſiſtant, ut conſequens ſit de ſuperioribus, ī quibus rationalis animus ordinatus eſt, ad inferiora non eſſe declinandum, Nec quiſq̃ hoc facere cogitur, & ideo ſi fecerit ſine iuſta defenſione punitur, non enim hoc committit inuitus Quod ſi ratio in ſua ſede conſiſtit, nec declinat, à peccato immunis eſt homo, etſi fomes ebulliat. In quam ſententiam dixit Gregorius: Cogitatio quantumcūq; turpis mente nō polluit, ſi humana ratio non conſentit. Augu.ibidē Gregorius

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legē peccati reliquam eſſe, habere illos ſemper qđ deplorent, quod ſcilicet carnis ſubinde infirmitatem ſentiant, quod experiantur ſe à perfectione legis longe adhuc abeſſe, quam aſſequemur tandem in futura uita. Nā quotuſquiſque eſt, qui in afflictionibus (ut debet) nimirum citra ullam animi moleſtiam obtemperat, qui non interdum ſtomachatur, cum pijs omnia ex animo ſuccedere uidet? Rurſus, quem dabis, in quo aſſiduam illam carnis & ſpiritus pugnam omnino extinctam eſſe reperias? Iam ſi extincta non eſt, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiam Ieſu Chriſti de corpore mortis huius liberati fuerimus.. Qua Lex peccati in renatis Roma.7

tandem ratione dices ullum hominem quantumuis ſpiritu uegeto & alacri ſit legem adimplere, ubi altera adhuc hoīs pars repugnat, aut ſaltē ut debet ſpiritū non ſubſequitur, ſed magis remoratur? quemadmodū Chriſtus dixit: Spiritus quidē promptus eſt, caro aūt infirma. Et Paulus: Condelector enim legi dei, ſcđm interiorem hominē. Video aūt aliam legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ & captiuantē me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Et paulo poſt: Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne uero legi peccati. Itaq; non negamus, ſi peccatū largius accipias ſcđm phraſim Hebraicā, ut ſignificat morbū aliquem ſeu defectum, imperfectionē ſeu uitiū, quod à perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatū eſſe, Quemadmodum accipiendus uenit Apoſtolus cap. 7. ad Romanos. Sed ſi proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, ſeu imputatione peccati, ſeu pro affectu, aut facto merente damnationē æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiſcentiam in renatis poſt baptiſmum tale peccatū eſſe, qđ pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Chriſtus per baptiſmum ſeu renaſcentiam omne tale peccatum tollat. Præterea ſi nihil damnationis in his eſt, qui ſunt in Chriſto Ieſu, modo abſtineant à conſenſu, & non ſecundum carnem ambulent. qua tandem fronte dicemus hunc morbū ſeu imperfectionem per ſe ſumptam rem morte æterna dignam eſſe? Quod ſi dicas: Qui fit, ut hæc imperfectio in renatis tale peccatū nō ſit, quum lex perfecte adim-

Matth. 26
Roma. 7
Peccatū largius acceptū
Roma. 7
Peccatū proprie, reatus ē
Iohan. 1
Roma. 7
Quæſtio.

pleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in oĩbus uerbis legis? Reſpõdemus, *hanc imperfectionẽ, modo abſit conſenſus in malũ, à deo non imputari pijs in peccatũ, Quin potius pios hanc imperfectionẽ ex* Chriſti *(q ſolus legẽ pfectiſſime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua mẽbra, inſiti ſunt) perfectione ſupplere, atque eo mõ in* Chriſto *legẽ etiam adimplere, Quod nõ tacuit* Apoſtolus, *quũ dixit: Nã quod impoßibile erat legi, in quo infirmabatur per carnẽ, deus filiũ ſuũ mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato dãnauit peccatum in carne, ut iuſtificatio legis impleretur in nobis, q non ſecundũ carnẽ ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.*

Dilutio.

Imperfectio nõ imputaẽ in peccatũ, niſi accedat cõſenſus.

Roma. 8

P*Otius ergo docendũ erat, concupiſcentiam renatis poſt baptiſmũ potius ad meritũ q̃ ad culpã cedere.* Nec *ob id reliquũ eſſe ut obſit, ſed ut anſam ad capeſſendam uictoriã præſtet, queadmodũ* Chananæi *in* Iſrael *à deo relicti ſunt, nõ in ſubuerſionẽ, ſed in exercitiũ.* Nam *qui tandẽ uincemus, qui coronabimur, niſi legitime certauerimus, qũo certabimus, niſi hoſtis nobis negotiũ faceſſat?* Deinde *docendũ erat,* Chriſtũ *huius hoſtis uires ſic fregiſſe, ut nobis (mõ in* Chriſto *p fidẽ maneamus, ac nõ noſtra ſed illius uirtute ſuffulti, fortiter reſiſtamus) ab eo timẽdũ nõ ſit, Cõſolatur. n. nos* Apoſtolus *cõteſtãs nos liberos eſſe à peccato, ſeruos aũt factos eſſe deo, hoc eſt, fractã eſſe in nobis peccati tyrãnidẽ, nõ amodo regnare cõcupiſcentiã, ſed debilitatam eſſe, ut niſi contemnatur, ſuaſq; uires, nobis obdormiſcentibus ac ſtertẽtibus reſumat, dñari nõ poßit.* Peccatũ *(inquit* Apoſtolus*) uobis nõ dominabitur,* Nõ. *n. eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.*

Quid docẽdũ de cõcupiſcentia in renatis.

Chananæi i Iſrł relicti.

Roma. 6

Liberi a peccato.

Peccatũ nõ dominatur exiſtẽtibus i

Christo: Roma.6. Et rurſum: Non regnet peccatũ in ueſtro mortali corpore,ut obediatis cõcupiſcẽtijs eius. Siquidẽ nõ ꝑfecte regnat tyrãnus,cui reſiſtuitur, Quod q̃maxime obtinere putandũ eſt in hoc hoſte,Qui eo ipſo uincitur,q̃d illi reſiſtitur. Reſiſtite(inquit Iacobus Apoſtolus)diabolo,et fugiet à uobis. Spiritu itaq; ac aĩo prõpto ac in Chriſtũ ſe inclinãte eſt opus,deſides nunq̃ coronabimur, uigilantes nunq̃ ſupprimemur. Vigilate(inquit Chriſtus)et orate,ne intretis in tentationẽ. Docẽdi eramus cũ Paulo,ut accipiamus armaturã dei,ut poſſimus reſiſtere in die malo,et in oĩbus ꝑfecte ſtare,ut ſtemus ſuccincti lumbos noſtros in ueritate,& induti loricã iuſtitiæ, & calceati pedes in præparatione Euãgelij pacis,in oĩbus ſumamus ſcutũ fidei,in quo poſſimus oĩa tela nequiſſime ignea extinguere et galeã ſalutis aſſumamus,et gladium ſpiritus, quod eſt uerbũ dei. Itidẽ Petrus monet,dicens: Cui reſiſtite fortes in fide. Cui ſuccinit Apoſtolus Iohan. Quoniam(inquit)omne q̃d natũ eſt ex deo uincit mundũ, & hæc eſt uictoria,quæ uincit mundũ,fides noſtra. Quis ẽ aũt(ut ſubijcit) q uincit mundũ,niſi qui credit,quoniam Ieſus eſt filius dei? Iã plane uecors eſt, qui in Chriſtum credere nolit,q ſe totũ illi cõmittere negligat, quẽ ſciat (deũ et hoĩem)eũ à peccato liberaſſe,ac uictoriã eſſe de hoſte cõſecutũ,ſpiritũ quoq; efficacẽ præſtitiſſe,per quem mortificata carne,legẽ adimplere pergamus. Sic.n.ipſe inquit: Cõfidite,ego uici mundũ. Et iterũ; Petite,& accipietis,& quicquid petieritis patrẽ in noĩe meo, dabit uobis. Rurſus: Sic pater ueſter cœleſtis, dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.

Margin notes: Diabolus vincitur nõ aſſentiendo. Iaco.5. Matt.26 Ephe.6 1.Petri.5 1.Iohan.5 Vecores q̃ i Chriſtũ credere nolit. Iohan.16 Ibidem. Lucæ.11

Deinde & hoc in primis ac ſedulo monendũ eſt, quomodo uelimus dei præceptis ſatisfacere, quẽadmodũ debemus (qđ deus nouã uitã in nobis requirat) ut tum ad Chriſtum properemus, daturũ.ſ.nobis ſpiritum ſanctum ac creaturũ in nobis animũ nouũ ad ſpirituales fructus in nobis gignendos aptũ. Siquidẽ ipſe eſt qui ſolus baptizat in ſpiritu ſancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflãmans. Ita & hoc quoq; docendũ fuerat, ne quiſpiã in uacuũ dei gratiã recipiat otio torpeſcens, ſed iam impartitæ gratiæ uires ad opus etiam accõmodet. Deinde ut maxime ꝓſpiciat, quo primos gradus peccãdũ ꝑtinus ſubuertat. Itẽ, ut oẽm etiã externã peccãdi occaſionẽ deuitet. Lubricus eſt, n. ille ſerpẽs antiquus, qui niſi capite teneatur, totus elabitur. Quãobrẽ Apoſtolus Ephe ſuos monet: Nolite (inquit) locũ dare diabolo. Pulchre itẽ dixit Hierony. Quia impoßibile eſt inſenſum hoĩs motũ, medullarũ calorẽ nõ irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui ſtatim cũ cœperit cogitare, interficit cogitatus et allidit ad petrã. Nimirũ reſpiciens ad id qđ Pſaltes dixit: Beatus qui tenebit et allidet paruulos ſuos ad petrã. In quẽ ẽt locũ idẽ ſic ait: Ille paruulos ſuos ad petrã allidit, q cogitatiões ſuas prauas, cũ primũ inſurgũt, et adhuc paruæ ſunt, ad Chriſtũ (q petra ẽ) cõcutit et elidit, Et recte mõet qdã, Q ñ inqt te tãgit cogitatio praua, ne cõſentias illi ſed ſtatim cum appuerit ſcorpio, cõtere eũ, calca ſerpẽtis caput, calca prauæ ſuggeſtiõis initiũ, culpã ibi emẽda ubi naſcitur, ſic dũ ĩfans ẽ hoſtis citius uĩcitur, q̃ cũ pubeſcit, Qđ breui quodã cõpẽdio ſatis Sapiẽs complexus eſt dicẽs: Poſt cõcupiſcen-

A Chriſto petendũ & accipiendũ vt legi ſatiſfaciamus.

Math. 3

Subuertendi primi gradus ad peccandum.

Omnis peccandi occaſio deuitãda.

Ephe. 4

Hieronym.

Pſal. 136

Allidere paruulos ad Petrum.

Hieronym. in Pſalter.

Eccle. 18

Abire poſt concupiſcentiam.

tias tuas ne abeas. Abit.n.poſt cõcupiſcentiã, qui ſugge-ſtioni locũ præbet, qui delectationẽ ſuggeſtionis comitẽ, ſtatim cũ ſeminatur nõ eradicat. Fieri.n.nõ põt, quin de-

Pium conſi-liũ, ac pſens remediũ ad-uerſus tenta-tionem.

Gene.3

lectationẽ diuturniorẽ cõſenſus in peccatũ (qui nos ca-ptiuos in uitiũ præcipitat) ſubſequatur. Quãobrẽ ſi ſer-pens ille tortuoſus in cor tuũ, uel ſupbiæ, uel auaritiæ, uel libidinis, uel iræ, uel gulæ, uel inuidiæ, uel accidiæ ſe-mentẽ iacere incipiat, ꝓtinus ad ſemẽ illud benedictũ cõ-uertere, eodẽq; in animũ p fidẽ cõcepto caput ſerpentis cõtere. Quod facies ſi cõtemplere Chriſtũ caput tuum (cui p baptiſmũ inſitus es) humilimũ, oĩbus expoſitũ, ac liberaliſsimũ, caſtiſsimũ, mitiſsimũ, cõtinentiſsimũ, bene-

Philip.2

uolentiſsimũ, deniq; ad faciendã patris uoluntatẽ ſemper accinctum. Ad hunc.n.modũ ſuos Philippẽſes Paulus mo-net: Hoc ſentire (inquit) in uobis, qd' et in Chriſto Ieſu, hoc eſt, ſic affecti eſſe cõtendite, quẽadmodũ ille affectus fuit, nimirũ, qui cũ in forma dei eſſet, nõ rapinã arbitra-tus eſt, eſſe, ſe æqualẽ deo ſed ſemetipſum exinaniuit, for-mã ſerui accipiẽs, in ſimilitudinẽ hominũ factus, & habi-tu inuentus ut homo, humiliauit ſemetipſum, factus obe-

1.Petri.4

diens uſq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis. Et Petrus Apoſto-lus: Chriſto inquit, paſſo in carne, & uos eadẽ cogitatio-ne armamini, quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à pecca-tis, ut iã nõ d'ſideriis hoĩum, ſed uolũtate dei, qd' reliquũ

2 Mortis & gehẽnæ me-ditatio.

eſt in carne, uiuat tẽporis. Quod ſi quẽ, Chriſti uita ac exitus nondũ à concupiſcentia reuocat hũc ſaltẽ inſtãtis mortis ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, à mali

Oratio: 3

progreſſu reuocet, donec ad Chriſtũ proficiat. Ad hæc nõ eſt remediũ efficacius quo inſurgentes carnis ſtimulos

reprimus, q̃ ſi ꝑtinus ad piã orationẽ (primũ illud fidei opus) recurras. Nã ut tres illos pueros Hebræos, in me= dijs flãmarũ ignibus cõſtitutos cũ ſuppliciter deũ orarẽt, flãma fornacis Babylonicæ ꝑ angelũ excuſſa nõ tetigit, ſed lenis quidã afflatus tanq̃ uenti roris flantis refocilla uit. Sic et orõnis efficatia, nos ab oĩ cõcupiſcẽtiæ incen tiuo liberos faciet, et gratiæ ſalutaris refrigerio leniet. Danie.3 4

Deniq;, ut diximus, oĩs externa peccati occaſio oĩno ui= tanda eſt, qđ in nobis ẽt ut fiat, partim ſitũ eſt. Id uero facimus cũ ſenſus noſtros ꝑ quos ueluti feneſtras quaſdã peccatũ ingreditur diligẽter cuſtodimus, Prima feneſtra uiſus eſt, facile admodũ peccati uirus intus ſuſcipiens, ac in animũ trãſmittẽs, Eua uidit pomũ eſſe pulchrũ aſpe= ctu, & ꝑ oculos cõcupiſcẽtia ad animũ proſerpſit, Da= uid uidit Berſabee elegantiã, & ſtatim in eã exardeſcẽs adulteriũ homicidio copulauit. Claudenda eſt ergo hæc feneſtra, ne crimen ſubintret, intuẽdũ nõ eſt, qđ nõ licet cõcupiſci, reprimẽdi ſunt oculi, quaſi quidã raptores ad culpã, Ne uero cauſeris ac dicas, Qui poſſum in mundo obãbulãs oculos claudere? Audi atq; ẽt ſequere ſanctum Iob dicẽtẽ: Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne mulierẽ alie nam concupiſcerẽ, hoc eſt modis oĩbus contẽdi, ne prius incaute reſpicerẽ, qđ poſtea inuitus amarẽ. Rurſus, ſi re plices, quis mihi eã ꝑfectionis gratiã, qua ille uir ſanctus imbutus erat, largietur. Rñdemus, deus, et quo minus ua cilles hic, ꝓponimus tibi imitandũ Dauid, cũ quo ſi ardẽ ter ad dñm oraueris, dicẽs: Auerte oculos meos ne ui= deãt uanitatem, certũ habe, qđ petis, te accepturũ, qđ q id ſe daturũ pollicitus eſt mẽtiri oĩno nõ poſſit. Secun=

Vitanda occaſio peccati. Senſus diligẽter cuſtodiẽdi. Viſus. Gene.2 2.Regum.11 Obiectio. Reſponſio. Iob.3 Gregorius 11.Iob. Obiectio. Dilutio. Pſal.118

Auditus. da feneſtra, nimirũ Auditus, nõ minori cura cuſtodiẽdus eſt, ne uerbis aut canticis otioſis, blãdis, prophanis ac tur
Prouer.1 pibus in aures ſeſe inſinuãtibus, criminis uenenũ in mẽtẽ
Eccle.29 traijciatur. Quãobrẽ mõet Solomõ Prouer. i. Fili, ſi ĩui
Matth. 10 tauerint te peccatores, ne audias. Itẽ Eccleſi. xxix. Sepi aures tuas ſpinis, ne audias linguã neq̃. Et Chriſtus mo=
Pſalmo.57 net, ut ſimus prudẽtes ſicut ſerpẽtes. Siquidẽ ſerpẽtes ob
Odoratus. Prouer.27 ſurdeſcunt ne audiãt uocẽ incãtãtis. Ab odoratu quoque ueluti tertia feneſtra, nõ parũ metuendũ eſt, nã et res p= bat & Solomõ teſtatur, unguẽto et uarijs odoribus de= lectari cor, qui et meretricẽ allicientẽ in hunc modũ lo= quentẽ facit, aſperſi cubile meũ myrrha aloe & cynamo
Eſa.3 mo Eſaias itẽ odoris luxũ notãs, deũ cominantẽ facit in
Guſtus. hunc modũ: Auferã olfactoria et erit pro ſuaui odore fœ
Gene. tor. Geſtus itẽ quartã eſſe mortis ianuã Euæ exẽplo di= ſcimus, de ea. n. Gene. iij. legimus. Vidit qđ lignũ eẽt bo= nũ ad ueſcendũ, &c. et tulit de fructu illius & comedit, deditq; uiro ſuo. Qua de re Sapiẽs guſtus tẽperantiã ſua
Lucæ.16 dens, ait. Noli auidus eẽ in omni epulatiõe nec te effun= das ſup oẽm eſcã. Et Chriſtus parabola illa de purpura= to diuite ſatis indicat, in quã ruinã nos guſtus illecebre præcipites agãt. Poſtremo, tactus, q̃ diligẽtiſſime obſer
Tactus. Prouer. uandus eſt, Monẽte Solomõe Prouer. vi. Nũquid inquit põt homo abſcõdere ignẽ in ſinu ſuo, ut ueſtimenta illius
Ambroſius. nõ ardeãt, aut ambulare ſup prunas ut nõ cõburãtur plã tæ eius. Sic qui ingreditur ad mulierẽ pximi ſui, nõ erit mũdus cũ tetigerit eã. Itẽ: Qui tãgit picẽ, inquinabitur ab illa, et ĩmundũ qui tetigerit efficitur ĩmundus. Et in tactu (inquit Ambro.) crimẽ eſt. Iõ tibi dicitur, ne mul=

tus fueris ad alienã,neq; cõtinueris cõplexibus eius. Hãc ſenſuũ cuſtodiã nobis tãtopere neceſſariã patres,tũ ſpiritalẽ circũciſionẽ,tũ uerũ ieiuniũ appellãt. Hãc aũt facile pſtabis,mõ oẽ,pphanũ uitaueris, ac ſtes ſemp ad bñ opandũ accinctus. Deſideria.n.(ut Sapiẽs ait)occidũt pigrũ. Noluerunt.n.qcquã manus eius opari,tota die cõcupiſcit et deſiderat. Proinde Chriſtus monet. Sint(inquiẽs) lũbi ueſtri præcincti et lucernæ ardẽtes in manibus ueſtris,et uos ſimiles hoĩbus expectãtibus dñm,qñ reuertatur à nuptijs. Semp itaq; aliquid boni opandũ eſt,ne nos diabolus otioſos inueniat,diſcincti et ſupini capiũtur ab hoc hoſte,at nõ facile capitur,q ſancto uacat exercitio. Spũalis circunciſio. Verũ ieiunium. Prophanum otiũ uitãdũ. Prouer. 22 Lucæ. 12 Hierony.

Habes ſummã diuinæ uoluntatis breuibus conceptam,hoc eſt decem uerbis cõprehenſam, & ab ipſo domino propoſitam,quam & initio omnis naturæ conditor humanæ menti inſculpſit. Quam dein quum p lapſum Adæ,ac ſuccreſcentẽ poſtmodum hominum malitiã obliterata pœnæ eſſet,ac indigne negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inſcriptã impartijt,ac p fidelẽ miniſtrũ eccleſiæ proponi mandauit, quemadmodum Moſes ait. Hæc inquiens uerba loquutus eſt dominus ad oẽm multitudinẽ ueſtrã in mõte de medio ignis et nubis, et caliginis uoce magna,nihil addẽs amplius, et ſcripſit ea in duabus tabulis lapideis,qs tradidit mihi,nimirum uobis Iſraelitis,pmulgãda. Tu itaq; Paroche q miniſter es eccleſiæ dei,accede mẽte ad dñm deũ tuũ,accipe Decalogũ d'mãibus eius, et loqre q ĩ eo ſcripta ſunt ad populũ tibi cõcreditum,ut audiẽs faciat,quæ in eo ſcripta ſunt,ut non declinet,neque ad dexteram, neque ad ſi- Peroratio. Sũma diuinæ uolũtatis decalogus. Deute. Parœneſis ad Parochos. 1 2 Deuter. 28

niſtram, ſed per uiā, quā præcepit ei dominus deus ſuus ambulet, ut uiuat et bene ſit illi, nō tantum in præſenti, ſed & in futura uita. Oſtende quoq; populo tuo unde faciendi uirtutē accipere debeat. Quod tū demum feceris, ſi eum aſſiduæ doceas fidē in Chriſtum, ſi diuinis ſacramentis imbuas, ſi deniq; ad præcādum accinctum reddas

1.Timoth.4 *& alacrē. Hæc autē agens, et te et illum ſaluum facies,*

1.Petri.5 *ut cum apparuerit princeps paſtorum īmarceſſibilē gloriæ coronā percipias, quā reddet tibi dn̄s in illa die iu-*

1.Timo,6 *ſtus iudex, ac ſolus potens et beatus, rex regum & dn̄s dominantium, qui ſolus habet immortalitatē et lucē habitat inacceſſibilē, quē nullus hominum uidit, ſed nec uidere pōt. Cui eſt honor et imperium ſempiternū Amen.*

VENETIIS APVD COMINVM DE TRIDINO MONTIS FERRATI ANNO DOMINI.

M. D. XLIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE